تصوير ابو عبد الرحمن الكردي
قاموسی رسته
بەرگی یەکەم
خ • د • ذ • ر • ز • س • ش
نوسینی:
مەلا مەحموودی گەلاڵەیی
٢
١٤٣١ك
٢٠١٠ز
دار المعرفة
بەیرووت

قامووسی رسته

(٢)

- ناوی کتێب: «قامووسی رستە»
- دانراوی: مەلا مەحموودی گەلاڵەیی
- تیراژ: ٢٠٠٠ دانە
- لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ژمارەی سپاردنی (   ) ساڵی (٢١٠)ی دراوەتێ.
- تایپ و دیزاینی: (روبار حسین)
- ساڵی چاپ: ١٤٣١ ك - ٢٠١٠ ز

رستە

بەرگی دووەم

خ • د • ذ • ر • ز • س • ش

نوسینی:

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

دار المعرفة
بەیرووت

٢٠١٠ز

(خ)یٚ پیتی حەوتەمی پیتەکانی هیجایە ٥ شوێنی لێدەرهاتنی لای سەروی قورگە بەلای بنکی زمانەوە.

الخـاتون: ئافرەتی شەریفو رەسەن ٥ شوێنی موراقەبەو خودا پەرستی صۆفیەکان.

خَبَأه خَبْأ: پەنهانی کرد ٥ پاراستی.

أخْبَأه: بەمانا (خَبَأه) دێ.

خَبَّأه: بەمانا (خَبَأه) دێ.

خابَأه: کەوتە مونازەعەو بەبەریەك دا هەڵگوتنو بەڵگە هێنانەوە بەمەبەستی بۆڕدانی یەکتری.

إخْتَبَأ: خۆی حەشاردا (اختَبَأ الشَّيْءَ) شتەکەی پەنهان کرد ٥ پەزمەندەی کردو هەڵی گرت ٥ ئیمامی عوسمان دەفەرموێ: (اختَبَأتُ عن الله خصالاً).

إختَبَأ لە خبیئاً: شتێکی لێ هەڵەوگێرو موعامەاکرد ئەمجار پرسیاری لێ کرد.

تَخَبَّأ خِبَاءً: مەلجەئوپەناگای بۆخۆی دروست کرد.

الخابِية: کوندەی ئاو، دێمکە، جەوەندە (ك: الخوابی).

الخَبْءُ: پەزمەندە، پەزمەندەکراوو شێراوە ٥ هەندێك پێیان وایە (الخَبْء) لەزەوی دا مەبەست روەکە پێش ئەوەی سەر دەربێنێ ٥ لەئاسمانیش دا مەبەست بەو وشەیە بارانە.

الخِبَاءُ: رەشماڵ (خانووی لەکوڵكو مودروستکراو)، خێوەت کە کۆڵەکەی ژێر دەدرێ ٥ توێکڵو پەردەی دەنکە جۆو گەنم کەلەناو گوڵەکەی دابێ ٥ هەروا ئەو پەردەو توێکڵەی کەبەسەر خونچەی گوڵەوەیە پێش ئەوەی بپشکوێ.

اَلْخُبْأةُ: هەڵگیراوو پەزمەندەکراو.

الخُبَأةُ: ئافرەتێکە گۆشەگیر ٥ دەگوترێ: (إمرأة خُبَأةٌ) ئافرەتێکە لەماڵەوە خزاوەو خۆی دەشێرێتەوەو دەرناکەوێ، (إمْرَأة خُبَأةٌ طُلَقَةٌ) ئافرەتێکە ناوەناوە دەردەکەوێو ناوە ناوەش خۆ گوم دەکا، دەگوترێ: (خُبَأة خير من يفعة سوء) کچێکی ماڵەوە زۆرباشترە لەکوڕێکی خراپی بێ خێر.

اَلْخَبِيءُ: بەمانا (اَلْخُبْأةُ) دێ بەشتێکیش دەگوترێ: کرابێتە موعەمماو بەپرسیار ئاراستەی یەکێکی تر بکرێ.

اَلْخَبِيئَةُ: بەمانا (اَلْخَبَاةُ) دێ (ك:خبايا) لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (أُطْلُبُوا الرزق في خبايا الأرض) مەبەست بە (خبايا الأرض) تۆوی دانەویلەیە ٥ یان كانە كانی ژێر زەوییە.

اَلْمَخْبَأُ: پەناگایەكە ئادەمیزاد لەترسی هێرشی ئاسمانی پەنای بۆدەبا.

الْمُخْــبَأَةُ: ئافرەتێكە كەژاوەنشینو شوی نەكردبێ.

الْمُخَبَّأَةُ: بەمانا (اَلْمُخْبَأَةُ) دێ.

خَــبَّ الفــرسُ: ئەسپەكە لەراكردن دا جارێك دەستو پاشوی راستو چەلێك هی چەپی بەیەكەوە هەڵدەهێنێ.

خَبَّ فلان في الأمر: فلانكەس لەكارەكەی دا پەلەی كرد.

خَبَّ النبات: رووەكەكە بەرزبۆوەو درێژ بوو.

خَبَّ البحرُ خَبّاً وخِباباً: دەریا تێكیەوە هاویشتو شەپۆلەكانی توند بوون.

خَبَّ خِبّاً: فێڵو فەجەری كردو لەكارەكەی دا غەشی كرد ٥ دەگوترێ: (هو خِبٌّ) لەحەدیثدا هاتووە (لايدخل الجنة خِبٌّ ولاخائن) لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (ليس أمير القوم بالخِبِّ الخَدِعِ).

أَخَــبَّ الدابــةَ: وڵاخەكەی والێكرد لەرۆین دا خێرابێ.

خَبَّبَهُ: فێڵی لێ كردو توشی فەسادی كــرد ٥ خــوی خــراپ كــرد ٥ لەحــەدیــثدا هــاتووە دەفــەرموێ: (مــن خَبَّــبَ امــرأةً أو مملوكاً على مسلم فليس منا).

إِخْــتَبَّ: پەلــەی كــرد ٥ دەگــوترێ: (اخــتَبَّت الدابــة) وڵاغەكــە خێــرا رۆیی.

اَلْخَــابُّ: دەشتێــكە لــەنیوان دوو تەپۆڵــكە دا كەقاچــكی تێــدا هــەبن ٥ رێــگای لمبــەلان ٥ (ك: أخباب).

اَلْخَــبُّ: پەرۆیــەكی درێژكۆڵەیــە وەكــوو فەقیانــە وایــە لەپۆشــاكەكە دەردەهێنــدرێ قۆڵو مەچەكی پێ دەبەســــترێ ٥ توێــــكڵی درەخــت ٥ شــوێنی نادیــارو پــەناو قــوژبن ٥ (ك: خــبوب وأخبــاب) دەگوترێ: (ثوب أخباب) پۆشاكێكی دڕاوو شڕە.

اَلْخُبَّــةُ: پارچە پەرۆیەكی درێژكۆڵەیە وەكوو فەقیانە مەچەكی خۆتی پێ دەبەستی (ك: خُبَــبٌ) دەگــوترێ: (ثوب خُبَبٌ) كراسێكی دڕاوو شڕو ونجڕ ونجڕە.

اَلْخِبَّةُ: بەمانا (الخَبَّةُ) دێ ٥ (ك: خَبَبٌ).

اَلْخُبَّةُ: ناو شیوو دۆڵ ٥ زەوییەکی مام ناوەندی نەزۆر بەپیت نەزۆر خراپو بێ خێر ٥ شوێنێکە ئاوی تێدا کۆبێتەوەو بەدەوری دا گیاو کز بڕوێ ٥ (ك: خُبَبٌ).

اَلْخَبِيبُ: ناوی شیوو چالایی یەکەی ٥ چاڵی درێژوتەسك.

الخَبِيبَةُ: بەمانا (الخِبَّةُ) دێ ٥ قولایی شیوو دۆڵ ٥ بەشێك لەگۆشت ٥ هەرپارچە گۆشتێك کۆببێتەوەو درێژبێ ٥ (ك: خبائب) دەگوترێ: (ثوب خبائب) کراسێکی شڕو وڕە.

خَبَتَ المکان خبتاً: زەویەکە تەخت بوو پەستێورایەوە.

خَبَتَ ذِكرُهُ: ناوی گوم بوو.

أخْبَتَ: شوێنی چاڵێ ویست ٥ هەوڵی دا بچێتە جێگای نزمایی‌و بەرفراون ٥ دایبەزاند ٥ خۆی بەکەم زانی‌و تەواضوعی نواند ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَخْبَتُواْ إِلَى رَبِّهِمْ﴾.

أَخْبَتَ اليه: دڵنیا بوو ٥ (أَخْبَتَ ذِكرُهُ) بەمانا (خبت) دێ.

اَلْخَبْتُ مِن الأرض: ئەوەیە زەوییەکە نزم‌و بەرفراوان بێ ٥ زەوی نزمی لمبەلان ٥ دۆڵو شیوی قوڵو درێژ کەگیاو گژی تێدابێ ٥ (ك: خبوت، أخبات).

اَلْخِبْتَةُ: تەوازوع‌و خۆم بەکەم زانین.

خَبُثَ الشَّيْءَ خُبْثاً وخَبَاثَةً: شتەکە فاسیدو بێ کەڵك‌و خراپ بوو.

خَبُثَ فلان: فلان ڕەوشتی ناشیرینی لێ پەیدا بوو، هەڵس‌و کەوتی ناشیرینی کردن ٥ (هو خبیث) (ك: خُبَثاء وخُبُثٌ وخَبَثَةٌ وأخباثٌ) (وهي خَبيثةٌ) (ك: خبائث)، قورئان دەفەرموێ: ﴿الَّتِي كَانَت تَّعْمَلُ الْخَبَائِثَ﴾.

خَبُثَ نفسه: دەروونی تێکچو شێوا.

أَخْبَثَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَبُثَ) دێ.

أَخْبَثَ فلان: فلانکەس کاری ناشیرینی ئەنجام دا ٥ هاوەڵ‌و منداڵ‌و کەس‌وکاری خراپ بوون ٥ منداڵی ڕەوشت ناشیرینی لێ کەوتنەوە.

أَخْبَثَ فلاناً: فلانکەسی فێری ڕەوشتی ناشیرین کرد.

أَخْبَثَ فلان القولَ: فلانکەس قسەی ناشیرینی گوتن ٥ شتی ناشیرینی پاڵ داو بەخراپی لەقەڵەم دا.

تَخَابَثَ: بەڕواڵەت و ظاهیری خۆی بەخراپ نیشان دا

اِسْتَخْبَثَهُ: بەپیس‌و خراپی دانا.

الأخْبَثان: میزو گو ٥ پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (لا یصلی أحدکم وهو یدافع الأخبثین) هیچ کامێ لەئێوە بانوێژنەکا لەکاتێکی وەهادا ئەو دووشتە پیسە تێنیان بۆهێنابێ ٥ هەروا (الأخبثان) ناوە بۆ شەو بەخەبەری و نارەحەتی.

خَبَاثِ: شێوە جنێوێکە ئاراستەی ئافرەت دەکرێ دەگوترێ: (یاخَبَاثِ) ئەی داوێن پیس!.

الْخَبِیثُ: کەسێك رەوشتی ناشیرینی زۆربن، (صیغة موبالەغەیە).

خُبَثُ: بەشێوەی جنێو ئاراستەی پیاو دەکرێ، دەگوترێ: (یا خُبَثُ).

اَلْخَبَثُ: ئەوچڵك و ژەنگەیە کەبەهۆی ئاگرو گەرمکردنی زۆرو کوتانەوە لەئاسن دەبێتەوە ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (ان الحُمیَّ تنفي الذنوب کما ینفي الکیر الخَبَثَ) لەرزو تا تاوان هەڵدەوەرێنێ وەکوو چۆن کورەی ئاسنگەر چڵك و ژەنگ لەئاسن دەکاتەوە ٥ هەروا وشەی (اَلْخَبَثُ) بەمانا پیسی دێ ٥ لەحەدیثدا هاتووە: (اذا بلغ الماء قلتین لم یحمل خَبَثاً)، (ك: أخْبَاث) لەزانستی کیمیاگەری دا (خَبَثَ) بریتیە لەو چڵك و کەفو ژەنگ و خشت و خاڵەی کەلەکاتی ئاسن تواندنەوەدا سەردەکەوێ و دەتواندرێ جیابکرێتەوە ٥ (خَبَثُ البرکان) ئەو ئاگرو دوکەڵ و حیمەمەیە بورکان فرێی دەدا.

الخِبْثَةُ: حەرام و یاساغ، دەگوترێ: (سَبِيٌ لا خِبْثَةَ فیه) ئەو رفێندراوە لەهۆزو خێڵێکە ناگونجێ بکرێتە کۆیلە ٥ زیناو داوێن پیسی ٥ دەگوترێ: (هو ابن خِبْثة) ئەو وەلەدی زیناو داوێن پیسی یە.

اَلْمَخْبَثَةُ: مەفسەدەو گەندەڵی ٥ پیس و پۆخەڵێ ٥ دەگوترێ: (طعام مَخْبَثَةٌ) خواردنێکی پیس و پۆخەڵ کەنەفس قێزی لێ بکاتەوە.

مَخْبَثَان: دەگوترێ:(یا مَخْبَثان!) بەئافرەتی خراپ و پیاوی خراپ.

خَبْخَبَ الشَّيْئَ خَبْخَبَةٌ خَبْخَاباً: کشاو شێواو تێکچوو.

خَبْخَبَ فلان: فلانکەس سکی شل بوو سکی چوو.

خَبْخَبَ مِن الظهیرة: وازی لەرۆیشتنی نیوەرۆژان هێناو لەسێبەردا مایەوە.

تَخَبْخَبَ: بەمانا (خَبْخَبَ) دێ ٥ (تَخَبْخَبَ بَدَنُهُ) جەستەی دوای قەڵەوی لاواز بوو (تَخَبْخَبَ الحرُّ) گەرما دوای تەوژمی بێ هێزبوو.

خَبِرَت الناقةُ خبوراً: حوشترەکە شیری زۆربوو.

خَبِرَ الشَّيءَ خُبْراً وخُبْرَةً ومَخبَرَةً: شتەکەی بەتاقی کردەوە لەبۆتەی دا ٥ هەواڵەکەی لەسەر حەقیقەتی خۆی زانی ٥ دەگوترێ:(لأخبُرَنَّ خُبْرَك): بێگومان هەرچی زانیاری تۆهەیە من دەیزانم‌و پێت دەڵێم.

خَبَّرَ الطعامَ: خواردنەکەی چەور کرد.

خَبَّرَ الأرضَ: زەوییەکەی کێڵا.

خَبِرَت الأرضُ: زەوییەکە گڵی زۆر بوو ٥ دەگوترێ:(خَبِرَ المكان) ئەوشوێنە گڵی زۆر بوو.

خَبِرَ الشَّيءَ: شتەکەی زانی، هەواڵ‌و کرۆکی شتەکەی زانی.

خُبِرَت الناقةُ خبوراً: حوشترەکە شیری زۆربوو.

خَبُرَ الرجلُ: پیاوەکە بوو بەپسپۆڕ.

خَبُرَ الأمرَ خُبراً وخُبْرَةً: لەمێشەکەی کۆڵییەوەو سەروناوی کرد.

أخبَرَهُ بكذا: هەواڵی دایە.

اخبَرَ الناقةَ: حوشترەکەی بەشیر زۆری دەست کەوت.

خابَرَهُ: کشتوکاڵی بەشێوەی موخابەرەکرد ٥ هەواڵەکانیان ئاڵ‌و گۆڕکردو رووداوەکانیان بۆیەکتر باس کرد.

خَبَّرَهُ بكذا: هەواڵی بەو رووداوە پێدا.

اختَبَرَ الشَّيءَ: شتەکەی بەتاقی کردەوە.

تَخَبَّرَ القومُ خُبرَةً (شاةً): خەڵکەکە مەڕێکیان کڕی‌و سەریان بڕی‌و گۆشتەکەیان دابەش کرد.

تخبَّرَ الخَبَرَ: دەربارەی هەواڵەکە پرسیاری لێ کرد.

تَخَبَّرَ الشَّيءَ: شتەکەی وەکوو حەقیقەتی خۆی ناسی ٥ لەحەدیثدا دەربارەی حودەیبیەدا هاتووە دەفەرموێ: (أنه بعث عيناً من خزاعة يَتَخَبَّرُ له خَبَرَ قريش).

اِستَخبَرَهُ: پرسیاری لێ کرد دەربارەی هەواڵەکەو داوای لێ کرد بۆی باس بکا ٥ دەشگوترێ (استَخبَرَ الخَبَرَ).

الأخباري: مێژوو نووس ٥ ئەوکەسەی رووداوەکانی رابردوو دەگێڕێتەوەو دەنووسێتەوە.

الخابور: رووەکێکە گوڵێکی زەردی جوانی هەیە، بۆنی خۆشە.

اَلْخَبَارُ: گڵی زۆر کەبە ڕەگ‌و بنکی درەختەوە دەبێ.

اَلْخَبَار من الأرض: ئەو زەوییەی نەرمەڵان بێ‌و قاچی وڵاخی تێ بچەقێ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە (من تجنب الخبار أمن العثار).

اَلْخَبَرُ: ئەوەی دەگێڕدرێتەوە یان دەنووسرێتەوە ٥ هەواڵێکە خۆی لەخۆی دا وێدە چێ راست بێ وێدەچێ درۆبێ ٥ (ك: أخبار وأخابير).

اَلْخَبِرُ: کشتو کاڵ کردن بەشێوەی موخابەرە ٥ حوشتری بەشیر.

الخَبِرُ: دڵۆپە ئاوو تکەی ئاو لەشاخو کەژدا ٥ کشتو کاڵ ٥ درەختی سیدرو دار سیواكو ئەو گیاوگژەی کەبەدەوورییان دا رواوە.

اَلْخَبْراءُ: دەشتێك کە درەختی سیدرو ئەراکی لێ بڕوێ.

اَلْخُبْرَةُ: ئەوشتەی پێشکەشی میوان دەکرێ لەپسکیتو چاو ئاوو شتی وەها ٥ بەشە خۆراك کە ئادەمیزاد وەری دەگری ٥ ئەوەی ئادەمیزاد دەیکرێ بۆماڵو منداڵی ٥ خواردەمەنیەکە رێبوار لەگەڵ خۆی هەڵی دەگرێ (واتە تێشوو) ٥ تێکوشراوی زۆرو چەور ٥ پێخۆر ٥ مەرێك کۆمەڵێك بیکڕنو سەری ببڕنو گۆشتەکەی بەگوێرەی ئەوپارەی داویانە لەناو خۆیان دا بەشی بکەن.

الخُبُورُ: ئەو هەواڵەی لاتەو ئاگات لێیە، دەگوترێ:(أخبَرَ خُبُورَةُ) ئەو هەواڵەی لای بوو پێ ی راگەیاند ٥ لەپەنددا هاتووە (اخبرتە خُبُوری وشتوری وقفوری).

الخبیر: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا، واتە ئاگاداری هەموو شتێك لەوەی بووەو لەوەی دەبێ ٥ لێزانو ئەهلی کار ٥ ئاگاداری شت بەهۆی زانایی تایبەتی خۆیەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا﴾

اَلْمُخْبِرُ: هەواڵدەر، جوتیار، گیاوگژ، کوڵكو موو، کەفی دەمی حوشتر.

اَلْخَبِیَةُ: مەرێك کۆمەڵێك بیکڕنو سەری ببڕنو گۆشتەکەی لەنێو خۆیان دا دابەش بکەن هەرکەسە بەگوێرەی پارەی خۆی ٥ خوری چاكو پەسەند.

المخابرة: ئەوەیە خاوەن زەوی زەوییەکەی دەدا بەسەپانێك زەوییەکە بکاتە کشتو کاڵو بەشێکی دیاریکراو وەکوو سێیەكو چواریەك بۆخاوەن زەویو ئەوی تری بۆ سەپانەکە بێ.

اَلْمِخْبَارُ: ئامێرێکی تاقیکردنەوەیە، بۆ لێکۆڵینەوەی زانستی بەکاری دەهێنن.

اَلْمَخْبَرُ: پێچەوانەی دیمەنە، دەگوترێ:(طابَقَ مَخْبَرُهُ مَنْظَرَهُ).

اَلْمُخْبِرُ: هەواڵ نێری رۆژنامەو ئاژانسەکانی دەنگو باس ٥

ئاسایش‌و چاودێر بۆ سەلامەتی ولاّت‌و گەل.

اَلْمَخْبَرَانِيّ: کەسێکە بەباشەو چاکە ناوی بلاّوبێتەوە.

المَخْبَرَةُ: بەمانا (اَلْمَخْبَرُ) دێ.

اَلْمِخْبَرَةُ: ئامێرێکە بۆ بەتاقی کردنەوەی شوحنەی کارەبا بەکاردەهێندرێ.

اَلْمُخْتَبَرُ: تاقیگە، ئەوشوێنەی ئەزمونەزانستیەکانی تێدا ئەنجام دەدرێ.

خَبَزَ اَلْخُبْزَ خَبْزاً: نانی کرد.

خَبَزَ القومَ: نانی دەرخواردی خەلّکەکەدا.

خَبَزَ البعيرُ الأرضَ: حوشترەکە خێراخێرا قاچی بەزەوی دەکێشا، پێ کوّلّی کرد.

خَبَزَ فُلاَنٌ الشيءَ: فلاّن بەدەست لەوشتەی دا لێدانێکی توند.

خَبَزَ فلان الدابَّةَ: فلاّنکەس ولاّخەکەی بەتوندی لێ خوڕی.

خَبِزَ خَبَزاً: گوشتی شل بوو تەندروستی تێك چوو.

اخْتَبَزَ الخُبْزَ: نانی کرد.

اِنْخَبَزَ المكانُ: شوێنەکە نزم بوو.

تَخَبَّزَّ: بەقاچی لێی دا بەر پێلەقەی دا.

الخابِزُ: نانەوا، نان فرۆش.

الخَبازى: رودکێکە لەپێری (الخُبازية) جۆرێکی گەلاّکەی دەکولێندرێ‌و دەخورێ.

الخِبَازَة: پێشەی نانەوایی.

الخَبّازُ: نانکەر، نانەوا.

الخُبّازُ: روەکی خوبازی

الخُبَازِيُّ: (کەلەبواری رەسم‌و رەنگ دا هات) ئەوە مەبەست رەنگی روەکی خوبازێیە.

الخبازيات: زاراوەیەکی زانستی ڕووەك ناسییە.

الخُبْزُ: نان‌و کولێرەو لەواشەو خەپلە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا﴾.

الخَبِيزُ: بەمانا (اَلْخُبْزُ) دێ.

اَلْمَخْبِزُ: شوێنی نانکردن، نانەوەخانە (فڕن) ٥ (ك: مَخَابِز).

خَبَسَ الشَيءَ خبساً: شتەکەی گرت، هەلّیگرت، بووبەدەسکەوتی.

خَبَسَ فلاناً حَقَّهُ أو مالَه: ستەمی لەفلاّن کردو بەناڕەوا مالّەکەی برد ٥ (هو خابس و خباس وخبوس).

اخْتَبَسَ الشيءَ: بەمانا (خَبَسَهُ) دێ.

اخْتَبَسَ فلاناً حَقَّهُ: مافی فلاّنی داگیرکردو مالّەکەی برد.

تَخَبَّسَ الشيءَ: بەمانا (اِخْتَبَسَهُ) دێ.

الخُباساءُ: دەسکەوت‌و مالّی تالاّنی.

الخُباسة: بەمانا (الخباساء) دێ.

خَبَشَهُ خَبْشاً: کۆی کردەوە ٥ لەملاونەولا

هێنای و گردی کردەوە بەدەستی هێنا ٥ (هو خابش وخبّاش).
تخبّشهُ: بەمانا (خَبَشَهُ) دێ.
الخُبَاشَةُ: ئەوخۆراك و شتانەیە کۆدەکرێتەوە ٥ کۆمەڵێکی پێکهاتە لەچەند هۆزو نەتەوەیەکی جیاجیا.
خَبَصَهُ خَبْصاً: تێکەڵاوی کرد، تێکی هەڵدا (هو مخبوص وخبیص).
خَبَّصَ الخَبیصَ: حەڵوای دروست کرد.
اختَبَصَ: کردی بەحەڵوا، حەڵوای خوارد.
اختَبَصَ الضَّیْفُ: میوانەکە داوای حەڵوای کرد.
تَخَبَّصَ: کردی بەحەڵوا.
اَلْخَبیصُ: حەڵوای دروستکراو لەدۆشاوی خورماو رۆن.
الخَبیصَةُ: پارچە حەڵوایەك.
المِخْبَصَةُ: ئەوقاپەی حەڵواکەی تێدا تێك هەڵدەدرێ، (ك: مخابص).
خَبَطَ خَبْطاً: چۆنی بۆلوا راکشاو نوست، گوێی بەوەندەدا ئاخۆ شوێنەکە گونجاوە یان نا.
خَبَطَ علی الباب: لەدەرگای دا ٥ (خَبَطَ الشیئ) بەتوندی پێلەقەی بەشتەکەدا دا.
خَبَطَ فلاناً: بەتوندی لەفلانی دا.
خَبَطَ اللیلَ: بەنەشارەزایی بەشەو رۆیشت، ملی رێگای گرتەبەر ٥ دەگوترێ:(فلان یخبط في عمیاء، وفلان یخبط خَبَطَ عشواء): واتە هەرچی دەیکا بەنەزانی پڕی دەداتێ.
خَبَطَ فلاناً: بەبێ ئەوەی بیناسێ، خزمایەتی و کەسایەتیان بەسەریەکەوە هەبێ داوای پیاوەتی لەفلان کرد.
خَبَطَ فیهم بخیر: سودی پێگەیاند.
خَبَطَ الشیطان فلاناً: شەیتان دەستی لەفلان وەشاند ٥ توشی شێتی و فێ‌وپەرکەمی کرد.
خَبَطَ البعیرَ: بەداخ حوشترەکەی نیشانەکرد.
خَبَطَ القَومَ بسیفه: بەشمشێر کەوتە وێزەی ئەوخەڵکە.
خَبَطَ الشجرةَ: لەدرەختەکەی دا بۆئەوەی گەڵاکەی هەڵوەرێ.
خُبِطَ فلان: فلان توشی نەخۆشی بوو، هەڵامەتی گرت.
اختَبَطَت البلاد: فیتنەوناشوب کەوتە ناو وڵاتەوە.
اِختَبَطَ الشجرةَ: بەمانا (خَبَطَها) دێ ٥ لەحەدیثەکەی عومەردا هاتووە دەفەرموێ: (لقد رأیتنی بهذا الجبل احتطِبُ مرة وأختبطُ أخری).
اختَبَطَ فلاناً: بەبێ ناسیاوی و هەبوونی

پەیوەندییەك داوای چاكەو داڵدەدانی لەفلاّن كرد.
تَخَبَّطَت البلاد: فیتنەو ئاشووب كەوتە ولاّتەوە، ولاّت شێوا.
تَخَبَّطَ الشيئَ: شتەكەی زێرپێدا.
تَخَبَّطَ الشيطانُ فلاناً: شەیتان دەستی لەفلاّن وەشاند شێتی كرد
اَلْخَابِطُ: سەر سوڕان و گێژی ٥ هەروا بەمانا حوشتریش دێ دەگوترێ: (ماله خابط ولا ناطح) نەحوشتری هەیە نەڕەشە ولاّخ.
الخَبَاطُ: تەپ و توّز.
الخِبَاطُ: داخ و نیشانە لەسەردەم و چاو ٥ داخ لەسەر ڕان.
الخُبَاطُ: فێ و پەركەم ٥ هەلاّمەت.
الخَبَّاطُ: بێچوی ماسی كەنعەد (جوّرە ماسییەكە).
الخَبَطُ: ئەوگەلاّو گوّڵەی لەدرەخت دەكەوێتە خوارەوە.
الخِبْطُ: ئاوێكی كەم كەلەبنكی حەوزدا دەمێنێتەوە.
الخَبْطَةُ: چاوگە یەكجار دەگەیەنێ ٥ هەلاّمەت ٥ جوّر جوّرەی ئاو كەلە زلكاوو چالاّیی دا مابێتەوە یان لەبنكی بەرمیل و شتی وادا ٥ شتی كەم ٥ بارانی بەرفراوان و فەترەورد.
الخِبْطَةُ: چاوگی شێوازە ٥ (مصدر الهیئة) ٥ ئاوی كەم كەلەچالاّیی یان بنكی بەرمیل و شتی وادا بمێنێتەوە ٥ شتی كەم ٥ شتی كەم لەهەرشتێك بێ ٥ كوّمەڵ، تاقم ٥ دەگوترێ:(جاءوا خِبطة خِبْطةً) تاقم تاقم هاتن.
اَلْخُبْطَةُ: باقی ماندەی ئاو لەچالاّیی یان بنكی بەرمیل و شتی وادا.
الخُبُوطُ: پێ بەزەوی دادان ٥ دەگوترێ: (فرس خبوط) ئەسپێكی پێكوڵ كەرە ٥ (حاكم خبوط) دادوەرێكی ستەمكارە.
اَلْخَبِيطُ: شیر پێش ئەوەی بكرێ بەماست، كە هەوێنی تێ بكرێ بوّ ئەوەی ببێتە ماست ٥ حەوزێك ئەسپ پێكوڵی لەسەر لێوارەكەی كردبێ و تێكی ڕوخاندبێ ٥ حەوزی بچوك ٥ ئاوی كەم لە چالاّیی و بنكی حەوزدا بمێنێتەوە.
المِخْبَطُ: ئەو شتەی گەلاّی پێ دەوەرێنن (ك: مَخَابِطَ).
اَلْمَخْبَطَةُ: بەمانا (اَلْمِخْبَط) دێ.
خَبَعَ الصَّبِيّ خُبُوعاً: منداڵەكە هەناسەی لێ بڕا ٥ هیند گریا هەنسكی هەڵدان.
خَبَعَ بالمكان خَبْعاً: لەو شوێنە مایەوە.
خَبَعَ في المكان: چووە ناو ئەو شوێنە.
خَبَعَ الشَّيئَ: شتەكەی شاردەوە.
اَلْخُبَعَةُ: پارچەیەك لوّكە ٥ دەگوترێ:

(امـرأة خبعـه طلعـة) ئافرەتێـكە سەرتاسكەدەكا خـۆ نیشان خەڵـكی دەداو خۆدەشێرێتەوە.

خَبَـقَ فلانـاً خَبْقـاً: فلانـی لـەپێش چاوی خۆی پچوك كردەوە؟

تَخَبَّقَ: بەرز بووە.

اَلْخَبْقَةُ: زەوی پانو پۆڕ.

الخَبِيقُ: درێژ (جا چ بـۆ ئـادەمیزاد یـان گیانلەبەری تر بەكاربێ) باز هاوێژو هەنگاو پانو درێژو خۆشڕەو.

الخِبِقّـی: ڕۆیـشتنی خێـرا ٥ ئـاژەڵی خۆشـــڕو ٥ هـــەنگاو درێـــژو پان ٥ دەگوترێ: (هو يمشي الخِبِقّی).

اَلْخِبِقّاءُ: ئافرەتی بەدڕەوشت.

اَلْخِبِقَّةُ: ئاژەڵی خۆشـڕو ٥ گیانلەبـەری بـاز هاویـژ ٥ گیانلەبـەری كـورت چ نێر چ مێ.

خَبَـلَ: كەمتەرخـەمیكرد ٥ دەگـوترێ: (خَبَلَ عـن فعـل أبيـه) لـە ئیشەكەی بـاوكی دا كـــەمو كـــورتی هێنـــا، نەیتوانی وەكوو ئەو بكا.

خَبَـلَ الانـسانَ أو الحيـوان: ئەندامێـكی ئادەمیزادەكە، یان هی حەیوانەكەی لەكار خست.

خَبَـــلَ فلانـــاً: فلانكەســـی شـــێتو شـــــــەیداكرد ٥ عـــــــەقڵی برد ٥ دەگوترێ: (خَبَلَهُ الحزن والحب والدهر والشيطان).

خَبَلَ فلانـاً عـن كـذا: فلانكەسـی لـەوكارە مەنع كرد.

خَبِلَ خَبَلاً وخبـالاً: شـێتی كـرد ٥ عـەقڵو هۆشی برد ٥ ئەندامێكی جەستەی لەكار خست، بڕیەوە.

خَبِلَتْ يدُهُ: دەستی توشی شـەلەل بـوو (هو خَبِلٌ وَأخبَلٌ) (وهی خَبْلاء) (ك: خَبِلٌ).

أخـبَلَهُ: حوشترێـكی دایـە بـۆ ئـەوەی سودی لێ وەربگرێ.

خَبَّلَهُ: بەمانا (خَبَلَهُ) دێ.

اخْتَبَلَ: بەمانا (خَبِلَ) دێ.

اخْتَبَلَ الدابَّةُ: وڵاخەكە لەشوێنی خۆی نەیتوانی بوەستێ.

اخْتَبَلَ فلاناً: فلانكەسی شێت كرد.

أُخْتُبِلَ: شێت بوو.

تَخَبَّلَ: بەمانا (خَبِلَ) دێ.

اسْتَخْبَلَهُ ناقَةً: حوشترێكی بەئەمانـەت لێ وەرگرت.

الخابلان: شەوو ڕۆژ.

الخَبـالُ: كـەمو كـوڕی ٥ تێـدا چـونو فەوتان ٥ ژەهـری كوشـندە ٥ كێمو زوخاوی دۆزەخییان ٥ لـە حـەدیثی پێغەمبـەردا (د.خ) هـاتووە: (مـن شرب الخَمْرَ سقاه الله من طينة الخبال) هـەروا بـەمانا (كـوڵو مانـدو بـونو خێزانداری دێ.

الخَبْـلُ: بـڕین ٥ فیتنـەو ئاشـوب لـە

حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (بین یدی الساعة خبل) ٥ هەروا بەمانا قەزرکردنو خواستن دێ ٥ دەگوترێ: (وقع في خَبْلِه) سەرگەردان بوو ماتو حەیران کەوت ٥ لەزاراوەی زانستی عروزدا لابردنی (س و ت) لە (مُسْتَفْعِلن)دا هەروا لابردنی (ف)و (و) لە (مفعولات)دا.

الخُبْلُ: نەمانو تێکچونی عەقڵ ٥ سەر لێ شێوانو سەرگەردانی.

اَلْخَبَلُ: ئادەمیزاد ٥ جندۆکە ٥ برین ٥ مەشکەو کوندە ٥ کوندەی پڕ ئاو ٥ باڵندەیەك شەو بخوێنێ ، وەکوو کوندەبوو.

اَلْخُبْلَةُ: نەمانو تێکچونی ئەندامێك یان نەمانی عەقڵو هۆش.

الخُبُولُ: بەمانا (اَلْخَبْلَةُ) دێ.

خَبَنَ: وێکی هێنایەوەو دروی ٥ دەگوترێ: (خَبَنَ الثوبَ خَبْناً وخَبَاناً) لوێکی قوماشەکەی نوشتاندەوەو دروی.

خَبَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی شاردەوە ٥ بەری دایەوە.

خَبَنَ الطعامَ: خۆراکەکەی هەڵگرت بۆ کاتی قاتو قڕی.

اَخْبَنَ: لەژێر دەرپێکەیدا شتی شاردەوە.

الخَبْنُ: لە عیلمی عەروزدا بریتییە لە لابردنی پیتی دووەم کە بزوێنی نەبێ لە تەفعیلەدا.

اَلْخُبْنَةُ: لە کراسو دەرپێ بەو بەشەیان دەگوترێ بەسەر یەکدا هێندرابێتەوەو دوروابێ ٥ هەروا ئەو شتەی ئادەمیزاد لەکۆشی دا یان لە بنهەنگڵی دا هەڵی گرێ ٥ تورەکە یان قاپێکە شتی تێ دەکرێو هەڵدەگیرێ، لەکۆڵ دەدرێ.

الْخُبُنُ: بۆ پیاو بەکەسێك دەگوترێ تێکسمراوو کوڵەبنە بێ.

خَبَتِ النار خَبْواً وخُبُوّاً: ئاگرەکە دامرکاو بڵێسەی نەما ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿مَّأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا﴾.

خَبَتَ الحربُ: شەڕ کوژایەوە ٥ دەگوترێ: (خبا لَهَبُهُ) کڵپەی رقو قاری دامرکایەوە.

اَخْبَى: رەشماڵی دروست کرد.

أخْبَى خِبَاءً: رەشماڵی دروستکردو هەڵی دا.

أخْبَى الكِسَاءَ: قوماشەکەی کرد بە خێمەو رەشماڵ.

أخْبَى النارَ: ئاگرەکەی کوژاندەوە.

خَبَّى خباءً وكساءً: رەشماڵی دروست کرد.

استَخْبَىَ خِباءً: رەشماڵی هەڵداو چووە ناوی.

خَتَأَه خَتْئاً: مەنعی کرد ٥ گێڕایەوەو نەیهێشت.

اخْتَتَأ: چەوسایەوە ٥ زەلیل بوو ٥ لەترسی شتێك رەنگی گۆڕا.

اِخْتَتَأ لفلان: خۆی لەفلاّن شاردەوە لەترسا یان لە شەرما نەیویست فلاّن کەس ببینێ.

اخْتَتَأ الشَّيئَ: شتەکەی ڕفاند.

اَلْمُخْتَتِئَةُ: دورو درێژ ٥ دەگوترێ: (مفَازة مُخْتَتِئَةٌ) سارایەکی دورو درێژە ، دەنگێکی تێدا نابیسترێو رێبازێکی دەرەتانو قوتار بوونی تێدا بەدی ناکرێ.

خَتَّ خَتَّاً: خوێری بوو ، بەدرەوشت بوو.

خَتَّ فلاناً خَتَّاً: بەرمب لەفلاّنی دا ، لێکدان لێکدان بەرمب لێی دا.

خَتَّ خَتَتاً: جەستەی تێکچوو.

أَخَتَّ: گەردنکەچ بوو ، کەناوی باوکیان هێنا شەرمی بەخۆی داهات.

أَخَتَّ القولُ فلاناً: قسەکەی فلاّنکەسی خەجاڵەت کرد نەزیەتی داو بێ دەنگی کرد.

أَختَ حظ فلان: بەشی فلاّنکەسی پوچ کرد.

خَتَرَتْ نَفْسُهُ خَتْراً وختوراً: نەفسی خۆی هیچو پوچ کرد.

خَتَرَ فلاناً: ستەمی لەفلاّن کەس کرد ستەمێکی زۆر ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (ما ختر قوم بالعهد الا سُلِّطَ عليهم العَدُوّ) ٥ دەگوترێ: (هو خاتر وختير وختور وختّار وخِتيرٌ) لەقورئاندا هاتووە: ﴿وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ﴾.

خَتِرَ خَتَراً: جەستەی خاوو خلیچك بوو بێهێزو لاواز بوو، جا یان بەهۆی نەخۆشی یان مەی خواردنەوە یان دەرمان.

خَتَّرَهُ الشرابُ وغيره: شەرابەکە باری تەندورستی شێواندو لەپەلو پۆی خست.

تَخَتَّرَ: جەستەی تێکچو خاو بۆوە ٥ تەمبەڵو لاواز بوو ٥ زیهنی شێوا شتی تێکەڵو پێکەڵ کرد ٥ بەشێوەی تەمبەڵو بێهێز کەوتە رۆیشتن.

خَتَعَ خَتعاً وختوعاً: هەلاّت.

خَتَعَ في الأرض: رۆیشتو لەولاّت دوور کەوتەوە.

خَتَعَ على القوم: هێرشی کردە سەر خەڵکەکە ٥ بەمەبەستەوە بەتاریکی شەو کەوتەرێ.

انْخَتَعَ في الأرض: بەمانا (خَتَعَ) دێ.

اَلْخَتِعُ: ئەو شارەزاو چاوساغەیە کە هەرگیز لەرێگاو رۆیشتندا دانامێنێو رێگای لێ هەڵە نابێ.

الْخُتَعُ: بەمانا (اَلْخَتِعُ) دێ.

اَلْخُتَعَةُ: بەمانا (اَلْخَتِعُ) دێ.

اَلْخَتِيعُ: بەڵاو کارەسات.

اَلْخَتِعَةُ: پێستۆکێکە تیر هاویژ لەپەنجەی دەکا لەکاتی تیر هاویشتندا.

الخَوْتَعُ: بەمانا (الخَتِعُ) دێ ○ بێچوی کەروێشك ○ جۆرێکە لە مێشی گەورە مێشە سەگی پێ دەگوترێ.

الخَوْتَعَةُ: پیاوی کورتە باڵا.

خَتْعَرَ: پوچایەوە ○ توایەوە.

اَلْخَيْتَعُورُ: هەرشتێك گۆڕانی بەسەردا بێو زوو بپوکێتەوەو لەسەر شێوازێك بەردەوام نەبێ ○ تراویلکەیەك زوو زوو بپوکێتەوە ○ جیهان بەو مانایە کە زوو زوو چەرخو دەورەکانی دەگۆڕێن ○ شتێکی تەنك وەکوو تەونی جاڵجاڵۆکە وایە لەکاتی گەرمادا رایەڵەکانی دەبیندرێن پێی دەڵێن لیکی خۆر: (لعاب الشمس) ○ هەروا بەدەعبایەکی بچوکی ڕەش دەگوترێ لەسەر روی ئاو دەبیندرێو هەمیشە وەکوو کێچ هەڵبەزو دابەز دەکاو دانامەکنێ ○ هەروا ناوە بۆ گورگ، لەم روەوە کە زۆر بێوەفایە ○ ناوێکیشە بۆ غولی بیابان ○ دشگوترێ: (امرأة خيتعور) ئافرەتێکە خۆشەویستی بەردەوام نییە ○ ستەمکار ○ بەڵاو کارەسات.

خَتَلَهُ خَتلاً وخَتَلاناً: فێڵی لێ کردو بەبێ ئاگایی لەخشتەی برد ○ دەگوترێ: (ختلـه في الحرب) لەشەڕا فێڵی لێکردو لەشوێنێکەوە هێرشی بۆ کرد چاوەڕوان نەدەکرا لەوێوە پەلامار بدا ○ (هو خاتِلٌ وختول وختّال).

خَاتَلَهُ: بەمانا (خَتَلَهُ) دێ ○ فێڵی لێکردو چاووراوی کرد.

اخْتَتَلَ: گوێی هەڵخست گوێی کلۆرکرد بۆ ئەوەی قسەی خەڵکی تر ببیستێ.

تخاتلوا: فێڵیان لەیەکتر کرد.

اَلْخَتِلُ: ئەو شوێنەی پیلانی تێدا دادەڕێژرێ ○ کونە کەروێشك.

الخَوْتَلُ من الرجال: ئەو کەسەیە عاقڵمەندو زەریف بێ.

خَتَمَ النحلُ خَتماً وختاماً: هەنگەکە شانە هەنگوێنەکانی پڕکرد لە هەنگوین.

خَتَمَ على الطعام والشراب: سەری قاپو مەنجەڵو زەرفو تورەکەی

خۆراکەکەی بەستو داپۆشی بۆ ئەوەی پیس نەبێو شتی تێ نەچێ ٥ یان بەقورو مێوو ئەو جۆرە شتانە زارکی قاپوو دیزەو زەرفی خواردنەکەی سواغ داو گرتی ٥ بۆ ئەوەی هیچی تێنەچێو هیچی لێ دەرنەیە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يُسقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّختُومٍ﴾.

خَتَمَ علی فمه: قسەی لێ قەدەغەکرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿الْيَوْمَ نَختِمُ عَلَى أَفوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ﴾.

خَتَمَ علی قلبه: وای لێ کرد لەشت تێنەگا.

خَتَمَ الشَّئَ وعليه: شتەکەی چاپ کرد ٥ مۆری کرد ئیمزای کرد ٥ دەگوترێ: (ختم الكتابَ ونحوه) کیتابەکەی ئیمزا کرد، مۆری کرد ٥ کیتابەکەی تەواو کردو هەمووی خوێندەوە.

خَتَمَ بابه علی فلان: روی لەفلانکەس وەرگێراو پشتی تێکرد.

خَتَمَ الزَّرْعَ وعليه: دوای کێڵان و تۆو کردن یەکەمجار گشتوکاڵەکەی ئاودا.

خَتَّمَهُ: شتەکەی مۆر کرد، لۆکی کرد، ئیمزای کرد.

خَتَّمَ صاحِبَهُ: ئەنگوستیلەی لەقامکی هاوەڵەکەی کرد.

اختَتَمَ الشَّئَ: شتەکەی تەواو کرد.

تَخَتَّمَ: ئەنگوستیلەی لەقامك کرد ٥ دەگوترێ: (تَخَتَّمَ به).

تَخَتَّمَ بعمامته: مێزەرەکەی خۆی کرد بە پەردەو لەمپەر.

تَخَتَّمَ بأمره: کارەکەی ئەوی شاردەوە.

تَخَتَّمَ عن الشَّئَ: خۆی لە شتەکە غافڵکردو لێی بێدەنگ بوو.

الخاتامُ: ئەو شتەی مۆری پێ دەکەی ٥ ئەڵقەیەکە دەکرێتە پەنجەوە ٥ (ك: خواتيم)٥.

الخاتَمُ: بەمانا (الخاتام) دێ ٥ کچێتیو دەست لێنەدراوی، دەگوترێ: (زفت اليه بِخاتِمِها) ٥ گرێیەکە لە پشتی مل ٥ دەگوترێ: (احتجم فلان في خاتم القفا) ٥ تاڵەمووی سپی لەقاچی ئەسپدا دیار دەکەوێ ٥ هەروا وشەی (خاتم) بەکۆتاییو دواینی شت دەگوترێ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَـكِن رَّسُولَ اللّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾.

الخاتِمَةُ من کل شیئ: سەرەنجامو کۆتایی شتەکە.

الخاتیام: بەمانا (الخاتام) دێ.

الخِتامُ: قور یا مێو کەدەمی کوڵەسە هەنگی پێ دەگیرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿خِتَامُهُ مِسْكٌ﴾ ٥ کچێتی ٥ دەستەگوڵو

سەرەتای شت ٥ دەگوترێ: (زفت الیه بختامها) ٥ هەروا بەمانا سەرەتاو کۆتایی شت دێ.

اَلْخَتْمُ: شوێنی مۆر ٥ شوێنکەی مۆر ٥ دەمەکۆڵەسی هەنگ ٥ زارکی کۆڵەسی میشه هەنگوین.

اَلْخَتَمُ: بەمانا (الخاتام) دێ ٥ بەمانا سەرمۆردێ ٥ لۆککراو سەر قەپاتکراو.

اَلْخَيْتامُ: بەمانا (الخاتام) دێ ٥ بەمانا نۆبەرەو تازە پەیدابوو دێ ٥ بەمانا کچێتی دێ ٥ دەگوترێ: (زفت الیه بخَيتامها).

اَلْمُخَتَّمُ مِن الخيل: ئەو ئەسپەیە نێوان سمی‌و زەنگی مووەکانی سپیبن.

اَلْمَخْتُومُ: پێومر وەکوو قسناغ‌و ربەو تەنەکەو تەغارو عەربە.

خَتَنَ خُتوناً وختونةً: هاوسەرگیری ئەنجامدا ٥ ژنی هێنا.

خَتَنَ الصَّبيَ خَتْناً وخِتاناً: منداڵەکەی خەتەنەکرد.

خاتَنَ فُلاناً: ژنی بۆ فلان هێنا.

اِخْتَتَنَ الصَّبِيُ: منداڵەکە خەتەنەکرا.

الخِتانُ: ئەو شوێنەی لەهینی نێرو وانێکی مێینە دەبڕدرێ ٥ دەگوترێ: (برئ ختانُهُ) شوێنی خەتەنە کردنەکەی منداڵەکە چاك بۆتەوە ٥ هەروا بە ئاهەنگی خەتەنە سورانیش دەگوترێ:

الخِتانَةُ: پیشەی خەتەنە سوران.

اَلْخَتَنُ: باوك‌و برای خێزان ٥ مێردی کچ مێردی خوشك واته: زاوا ٥ بۆیە لەحەدیثدا هاتووە: (علي خَتَنُ رسول الله): عەلی زاوای پێغەمبەرە ٥ (ك: أختان)٥.

خَتاخَتْواً: ترساو دڵشکاو بوو بەهۆی نەخۆشی‌و خەم‌و خەفەتەوە.

خَتا الليلُ: تاریکایی شەوەکە زۆر پەرەی سەند.

خَتا العقابُ وغيره: هەڵۆکە یان هەر باڵندەیەکی تر کەوت.

خَتَا فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە مەنع کرد.

خَتَا الثوبَ: پرژی قوماشەکەی بادا، لولی دا.

أخْتى: کاڵاکانی یەك لەدوایەك فرۆشت.

إخْتَتى: بەمانا (ختا) هاتووە.

الخَتِيُ: زەبرەلێدانی زۆرو یەك لەدو یەك.

خَثَّهُ: کۆی کردەوە ٥ پینەی کردو چاکی کردەوە.

اَلْخُثُّ: کەف‌و خشتوخاکی لافاو پاش نیشتنەوەی لافاوەکەو وشکبوونەوەی ٥ (ك: أخثاث)٥.

اَلْخَثَّةُ: گورزەیەك لەشوڕكی شكاوە ئاگری پێ گوێزراوەتەوە (دەستە چیلە).

اَلْخِثَّةُ: بەمانا (اَلْخَثَّة) دێ.

خَثَرَ اللبنُ ونحوه: (خثراً وخثوراً وخَثَرَاناً): شیرەكە مەیی‌و توندبوو.

خَثَرَ نفسُهُ: دەرونی شكاو رەنجا ٥ باری دەروونی تێك شكا.

خَثَرَ فلان: فلانكەس هەستی بەبێ تاقەتیكردو تەندورستی تێكچوو ٥ دەگوترێ: (خاثر النفس خاثر العظام).

خَثُرَ اللَّبنُ ونحوه والنَّفسُ خثارةً وخثورةً: شیرەكە مەیی ، بزركاو توند بوو ٥ دەگوترێ: (هو خثير النفس)، (ك: خثراء) (وخثرى).

أخْثَرَ فلان: بەمانا (خَثَرَ) دێ.

أخْثَرَ الزُّبَدَ: رۆنە كەرەكەی واز لێهێنا نەیتواندەوە ٥ لەپەندی پێشینان‌دا هاتووە (ما يدرى أيُخثرُ أم يذيب) نازانێ چ بكا رونەكەرەكە بەنەتواوەیی بهێڵێتەوە یان بیتوێنێتەوە.

خَثَّرَ اللَّبَنَ: شیرەكەی مەیاند ٥ بزركاندی.

التَّخَثُّرُ التاجي: خەستبوونەوەی خوێن لەناو دەمارەكانی جەستەی دا بەهۆی نەخۆشی.

اَلْخَثَار من كل شيئ: بەرماوەو پاشەڕۆكی هەموو شتێكە.

الخُثَارَةُ: بەمانا (الخثار) دێ.

اَلْخَثَارِمُ: لێو ئەستور ٥ رەشبین.

الخِثْرِمَةُ: نەرمانی لا لوت كە ئەستور ببێ ٥ كەوانەیی ناوەراستی لێوی سەرو ٥ (ك: خَثَارِم).

خَثْعَمَهُ: بەخوێن رەنگیكرد ٥ خوێنی تێهەڵسوو ٥

خَثْعَمَ القَومُ: پەیمانیان بەیەكدا كەپشتی یەكتر بگرن دەست لێك بەرنەدەن ٥ دابو نەرێتی هەندێ كۆمەڵگای عەرەب وەهابوو كۆ دەبوونەوە ئاژەڵیان سەردەبڕین‌و گۆشتیان دەبرژاندو دەخوارد ٥ خوێنی كوشتییەكانیان لەگەڵ زەعفەران‌و بۆنی خۆش دەكردە مەنجەڵێكەوە ئەمجار دەستیان دەخستە ناو خوێنەكەوەو پەیمانیان بەیەكتر دەدا كە پشتگیریی یەكتر بكەن.

تَخَثْعَمَ: بەخوێن خۆی رەنگ كرد.

خَثِمَ خَثَماً: پان بووە ٥ لوتی پان بووە.

خَثَّمَهُ: پانی كردەوە.

خَثَى البَقَرُ أو الفيل خَثْياً: مانگاكەیان فیلەكە ناوسكی خۆی دانا ٥ توراندی ٥ هەرچی ریخی لەسكی دا هەبوو هەمووی دەردا.

أخـثى: تەپاڵـەی داگیرسـاند ئـاگری بەتەپاڵە کردەوە.

اَلْخَثْوُ: خوار ناوك كە داكەوێ وشك ببێ.

اَلْخَثْـواءُ: ئافرەتێـك لای خـواروی گەدەی داكەوێو شل ببێ.

اَلْخَثَـى: ریـخو پیسایی رەشـە ولاخو فیل ٥ (ك: اخثارء)

اَلْخِثْى: بـەمانا (اَلْخَثَـى) دێ ٥ (ك: أخثـاء وخثيّ).

خَجَأَ خُجُوأً: دڵشكاو تێك شكاو بوو.

خَجَأ الليلُ: شەوەكە رۆیی‌و كۆتایی هات.

خَجَأ فلانـاً: خجئـا: لـە فلانكەسـی دا تێـی سرەواند.

خَجِـئَ خَجَـأً: قسەی ناشـیرین‌و جنێـوی دان ٥ شەرمیكرد.

أخجَأَه: زۆری داوا لێكرد تـاوای لێـكرد بێتاقەت ببێ.

تَخاجَأت المرأةُ: ئافرەتەكە سمتـی خـۆی دەرپەڕاند.

تَخاجَـأ فـلان: بەهێواشـی‌و مەیلەو خـۆ بادان ریشت.

اَلْخَجَــأةُ: ئــادەمیزادی قەڵــەوی قـونگران ٥ ئەحمـەق‌و خـراپ راڕاو بێ بەڵێن.

خَـــجَّ خُجوجـــاً: وێـــك هاتـــەوە نوشـــتایەوە ٥ دەگـــوترێ: (خَـــجَّ ساعدُهُ).

خَـجَّ برجلـه: لـە رۆیـشتنا تـەپو تـۆزی بەرپاكرد.

خَـجَّ الـشّئِيَ: پـاڵی بەشـتەكەوە نـا، دەگـوترێ: (خَجَّـت الـريحُ الـسفينة) بایەكــە پــاڵی بەكەشــتییەكەوە نــا ٥ لــەرێڕەوی خــۆی لای دا رەشــەباكە بەتــەوژمی خــۆی كەشتییەكەی لادا.

خَــجَّ الـشّئِيَ: شــتەكەی شــەق كرد ٥ دەگوترێ:

خَجَّ العود: دارەكەی قڵیشاند.

اخْتَجَّ في سيره: بەخێرایی‌و پێچاو پێچ رۆیشت.

اَلْخَجِيجُ: (خجيج الريح) دەنگی رەشەبا.

خَجْخَـجَ: خـۆی شـاردەوە ٥ دەگـوترێ: (خَجْخَـجَ الرجـل) پیاوەكـە ئـەوەی لەدڵیدابوو دەری نەخست.

خَجْخَـجَ الـريحُ: رەشـەباكە بەشـێوەی پێچاو پێچ‌و گێژەڵۆكەیی رۆیی.

اَلْخَجْخَاجَةُ: ئەحمەق‌و گێل.

خَجِـلَ خَجَـلاً وخَجْلَـةً: شـەرمی كـردو بەخۆی دا شكایەوە.

خَجِلَ الحَيْوانُ: گیانلەبەرەكە واقـی وڕمـاو حەوق‌و بوو نەیزانی بـەچ لایـەك دا بڕوا.

خَجِلَ فلان بأمره: فلان بەكارەكەیـەوە زۆر مانـدوو بـوو بـۆی ئـەنجام نـادرێ نازانێ چی بكا.

خَجِلَ فلان: فلان دلنارەحەتو جارِز بوو ٥ تەرِ دەماخ بوو ، کەیف خۆش بوو.
خَجِلَ النباتُ: گیاو گژەکە چرِو پرِو تێك چرِژا ٥ دەگوترێ:
خَجِلَ الوادی: دۆڵەکە بەگیاوو گژی زۆر رازایەوە.
خَجِلَ بالحِمل: بارەکەی قورسو گران بوو.
خَجِلَ علی فرسه: لەسەر ئەسپەکە نەیتوانی دامەزراو بێ چونکە بچکۆلەبوو زینەکەی بۆ پرِنەکرا.
خَجِلَ الثوبُ ونحوه: کراسەکەی لەبەر پانو پۆری چاك چاك لە جەستەی دا دەگەرِا ٥ هەروا دەگوترێ: (ثوب خَجِلُ وجُلٌّ خَجِلٌ) هەروا دەگوترێ: (خَجَ الثوبُ) واتە: کراسەکە کۆن بوو رزی.
أخْجَلَ النَّبَاتُ: بەمانا (خَجِلَ) دێ.
أخْجَلَ الثوبَ ونحوه: کراسەکەی درێژکرد یان پانی کرد تا بەتەواوی لەبەریا بگەرِێ.
خَجَّلَهُ: وای لێکرد تەریق بێتەوە.
اَلْخَوْجَلَی: رۆیشتنی ئافرەتە بەلارو لەنجە.
خَدَبَ خَدْباً: درۆیکرد.
خَدَبَ فلاناً: پێستو گۆشتی فلانکەسی هەڵدرِی ٥ دەگوترێ: (خَدَبَهُ بالسیف) ٥ (خَدَبَتْهُ الحَیَّةُ) مارەکە تێکی شکاند.
خَدِبَ الشَّیْءَ خَدَباً: شتەکە درێژو پان بوو ٥ دەگوترێ: (خَدِبَتِ الضربَةَ أو الطعنة وخدبت الدرعُ).
خَدِبَ اللسانُ: زمان درێژ بوو.
خَدِبَ السیفُ: شمشێرەکە برِی.
خَدِبَ فلان: فلانکەس خوارو خێچ بوو هەر بەهەواو هەوەسی خۆی دەرِوا بەگوێی کەس ناکا (هو أخدب وهی خدباء)
تَخَدَّبَ: بەمانا (خَدِبَ) دێ ٥ دەگوترێ: (تخدَّبَ اللسانُ وتَخَدَّبَ السیف).
تَخَدَّبَ فلان: فلان بەرۆیشتنی مام ناوەندی رۆیی.
الخِدَبُّ: گەورەو دلرِەق ٥ کەتەو زەبەللاح لە هەموو شتێك ٥ دەگوترێ: (رَجُلٌ خِدَبُّ) و(سنام خِدَبُّ وجمل خِدَبُّ) بەهێزو پتەوو کەتەو زەبەللاح.
الْخَیْدَبَةُ: رێگای ئاشکرا (ك: خیادِبَ) ٥ رێبازو دابو نەریتو پەیرەوو پرۆگرام ٥ دەگوترێ: (اقبل علی خَیْدَبَتِه) بەهەمان دابو نەریتی خۆی هاتە پێشەوە.
خَدَجَ خِداجاً: کەم بوو کەمی کرد.
خَدَجَ الحاملُ: ئافرەتە دووگیانەکە سکەکەی لەبار چوو پێش ئەوەی

كـامڵ ببـێ ٥ (هــي خـــادِج) (ك: خـــوادج)، (وهـــي خـــدوج)، (ك: خـدائج)٥، بەمنداڵە فڕێ دراوەکە دەگـوترێ: (مخـــدوج) و(خـــدوج) و(خديج).

خَــــدَجَ الزنـــد: چـەرخەکە ئـاگری لێ دەرنەچوو.

أخدجَتِ الحَامِلُ: بەمانا (خدجت) دێ.

أخدجت الشتوةُ: زستانەکە بارانی کەم بوو.

أخْدَجَ الشَّيْئَ: شتەکەی کەم کردەوە ٥ دەگوترێ: (اخدَجَ التحية): بەتەواوی وەڵامی سڵاوەکەی نەدایەوە.

أخدَجَ أمْرَهُ: کارەکەی بەباشی بنبەست نەکرد.

خَدَّجَتِ الحاملُ: بەمانا (خَدَجَتْ) دێ.

الخَـديجُ: لقـی رووەکێـك یـان ئەنـدامی جەستەی گیانلەبەرێـك کە ناکامڵ بێ.

المِخْـــدَاجُ: ئافرەتێـــکە منـــداڵی بـــۆ رانەوەستێ ٥ پێش ئەوەی سکەکەی کـامڵ بـێ لەبـەری بـچێ ٥ (ك: مخاديج)٥.

خَدَّ الأرضَ: زەوییەکەی هەڵکەند.

خَــدَّ الـسيلُ الأرض وفي الأرض: لافاوەکـە زەوی دادڕی ٥ (وخَدَّ فـلان أخـدوداً) فلانکـــەس چاڵێـــکی درێـــژی هەڵکەند.

خَــدَّ جــسمَهُ بنابــه: بەکەڵبـەی پێـستی هەڵدڕی.

خَدَّ الـبعيرَ: لا شەویلەی حوشترەکەی داخ کرد.

خَــدَّ الفــرسُ الأرضَ بحــوافره: ئەسـپەکە بەسمـەکانی شـوێنی لـە زەوییەکـە کرد.

خَادَّهُ: بەربەرەکانی کرد لە ئیشەکەی دا.

خَدَّد لَحْمَ الفـرس: گۆشتی ئەسپەکەی لەڕولاواز کرد ٥ دەگوترێ:

خَدَّده الفقرُ وسوءُ الحال: هـەژاری و باری نالەبار لەڕو لاوازی کرد.

خَـدَّد الـسَّيْرُ لحـمَ الفـرس: ڕۆیـیـشتن گۆشتی ئەسپەکەی لاواز کرد.

تَخَادَّا: بەرامبەر یەك وەستان.

تَخَدَّد لَحْمُهُ: بەمانا (خَدَّدَ) دێ.

تَخَدَّد القومُ: خەڵکەکە بوون بەچەند تاقم و پێڕێك.

الأخدود: کەندڕی درێژو قووڵ.

ضـــربة أخـــدود: لێدانێـــك شـــوێنکەی لەجەستەو پێستی کرد ٥ دەگوترێ: (في ظهـــــــره أخاديـــــــــد الـسياط) ٥ بەپـشتیەوە شـوێنکەی شۆڕك و قەمچی دیارە.

الخدُّ: کوڵم لا رومـەت ٥ هـەروا نـاوە بـۆ لایەنێـکی شت.

خدَّ الهودجَ: لاتای کەژاوە ◦ هەروا ناوە بۆ کۆمەڵێك خەڵك دەگوترێ: (مضی خَـدٌّ مـن النـاس) تەمەنی چینێك لەنادەمیزاد تێپەڕی ◦ هەروا بەمانا رێگاش دێ.

الخُـدَّةُ: کـولـم ◦ کەنـدرێ درێژ ◦ چاڵ ◦ (ك: خدد).

المِخَدُّ: کەڵبە.

المِخَـدَّةُ: سـەرین، بـالیف کـە لـەکاتی نوسـتندا لاڕومـەتی دەخرێتـە سـەر ◦ ئاسنێـکە زەوی پـێ هەڵـدەدرێ وەکـوو پێمـەڕە ◦ (ك: مخادٌّ).

خَدَرَ خَدْراً: خۆی شاردەوە ◦ خۆی تاقەت کـردو، خـۆی حەشـاردا، دەگـوترێ: (خَـدَرت المـرأة ◦ وخـدر الأسـدُ) ئافرەتەکـە چـووە نـاو کـەژاوەوە ◦ شـێرەکە چـۆوە نـاو لانەکەیەوە.

خَدَر بالمکان: لەو شوێنە مایـەوە ◦ سـەری لێشیوا ◦ لە گەلە ڕەوەکە دواکەوت.

خَدَرَ الشَّيءَ: شتەکەی شاردەوە.

خَدَرَ الهودجَ: پەردەی بەسەر کەژاوەکەدا دا.

خَـدَرَ المـرأةَ: ئافرەتەکـەی خـستە نـاو کـەژاوەوەو پارێزگـاری کـردو پێداویستییەکانی بۆ دابین کرد.

خَـدِرَ خَـدَراً: لـەش داهێزانو بـێ هێزی سواری سـەروملی بـوو ◦ دەگـوترێ: (خدِرَ من الشَّراب أو الدواء) بـەهۆی مەیەوە یان بەهۆی دەرمانەوە گێژو لـەش داهێـزاو بـوو ◦ دەگـوترێ: (خـدِرَ جـسمه، وخـدِرَت عظامُـهُ ، وخـدِرَتْ يـدُهُ أو رجلـه ، وخـدرت عينه).

خَدِر اليـوم: ئـەمڕۆ گەرماکەی توند بـوو بـای نەسـیمو شـەماڵی تێـدا هەڵنەبوو.

خَدِرَ الليـلُ والمكـانُ: شەوەکە تاریك بـوو شوێنەکە تاریـك بـوو ◦ (هـو خَـدِرٌ وأخدر ، وهي خَدْراء)، (ك: خُدرٌ).

اخـدَرَ: لـەناو کـەژاوەدا مایەوە ◦ دەگـوترێ: (اخدرت المرأةُ) (أخدر الأسدُ).

أخـدَرَ: کەوتـە نـاو شـەووەوە ◦ هـەروا باران دایپۆشی.

أخـدَرَ بالمكـان: لـەو شـوێنە مایەوە ◦ دەگـوترێ: (أخدر في أهله)

أخـدَرَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی شاردەوە ◦ دەگوترێ:

أخـدر المـرأةَ: لـەناو کەژاوەکـەدا ئافرەتەکەی هێشتەوە.

خَـدَّرَهُ: دایپۆشـی ◦ دەگـوترێ: (خـدَّر المرأة) ئافرەتەکەی لەناو کەژاوەکەدا هێشتەوە.

خَدَّرَ الهَوْدَجَ: کەژاوەکەی داپۆشی.

خـــدَّرَت الظبيـــةَ ولـــدها: ئاسـکەکە بێچووەکەی شاردەوە.

خـــدَّرَهُ: دای هێـــزان تێـــکی شـــکاند ٥ دەگـــوترێ: (خَـــدَّرَهُ الـــشَّرابُ) ٥ مـــەیو عـــەرەق دایوەشـــاند ٥ (خَـــدَّرَهُ المـــرضُ) نەخۆشی گێژو وێژی کرد.

خَدَّرَتـهُ المَقاعِـدُ: دانیـشتن ڤاچی گۆجو ئیفلیج کرد.

إخْتَدَرَ: خۆی شاردەوە.

اخْتَدَرَت المرأةُ: ئافرەتەکە کەژاوە نشین بوو.

تَخَدَّرَ: خۆی حەشاردا.

تَخَدَّرَت المرأة: ئافرەتەکـە خـۆی خـستە کـــەژاوەوە ٥ بـــاری تەندروســـتی تێکچوو لەشی داهێزا.

الأُخْدورُ: کەژاوە ٥ (ك: أخادير)٥.

التخـدير الكوكـاييني: لـەکار خـستنی هەستەکان بەهۆی کۆکایینەوە.

الخُـدارِيُّ: رەشو تاریـك ٥ دەگـوترێ: (لیـــل خـــداريٌّ) شەوێـــکی تاریکــە ٥ (وســـحاب خـــداريٌّ) هەورێکی رەشە.

الخِـدرُ: هەرشتێـك تـۆ بگرێتـە خـۆی لەخیوەتو خانوو ٥ پەردەیەکە بۆ ئـــافرەت لـــە گۆشـــەیەکی هۆڵـــدا دادەدرێتـــەوە ٥ لانـــەی شـــێر ٥ (ك: خدور وأخدار).

الخَـــــدَرُ: شـــوێنی تاریـــكو چەواشە ٥ هەور ٥ باران ٥ لەزاراوەی فەلسەفەدا لـە دەستدانی هەست بەگشتی یان شوێنێکی تایبەتی.

الْخَدِرُ: شەوی تاریك.

الخَـدَرَةُ: دەنکـە خورمـای نەگـەییو کـە بکەوێتە خوار ٥ هەروا ناوە بۆ ئـەو دەنکـە خورمایـەی ناوەکـەی رەش بووبێو بۆگەنی کردبێ.

الخُدْرةُ: باران ؛ دڵۆپە باران.

اَلْمُخَدِّرُ: دەرمانێـکە بـەکار هێنـانی بـۆ ئـادەمیزادو حـەیوانات بـەئاگایی لێ زەوت دەکـا، وای لێـدەکا وەعیـــ نەمێنێ.

خَـدَشَ الجِلْـدَ ونحـوه خَدْشـاً: پێـستی جەستەی رنی دایماڵی.

خـادش فـلان فلانـاً مُخادَشَـةً وخداشـاً: هەریەکـە لـەو دوو کەسـە پێـستی ئەوی تریانی دارنی.

خَدَّشَهُ: پێستی رنی پێستەکەی داماڵی

الْخَـدْشُ: شـوێنکەی رنـینو دامـاڵینی پێست.

الخُدُوشُ: کێچ ٥ مێش ٥ ریوی.

اَلْمُخادِشُ: پشیلە.

اَلْمُخـــدِشُ: پـــشیلە ٥ باریکـــایی

مل ٥ باریکایی زەنـدی ولاخ ٥ (ابنـا مُخدّش) ئەملاو ئەولای شان.

خَدَعُ خَدْعاً: حـاڵو وەزعـی گۆڕا ٥ هـەر ڕۆژە لە حاڵێکدایە.

خـدع فـلان: فلانکـەس ڕەوشـتی تـری پەیڕەوکرد بەئەخلاقو ڕەوشتی تر پەروەردە بوو.

خادع الرأي: هەرساتەو رایـەکی هەیـەو هـەرگیز لەسـەر راو بۆچونێـکی تایبەتی پایەدار نابێ.

خَدَعَ الضَّبُّ: سوسـەمار چووە نـاو کونی خۆیەوە.

خَـدَعَ الظَّبْـيُ: ئاسـکەکە چـووە نـاو کولانەکەی خۆی.

خَـدَعَ الثَعْلَـبُ: ڕێوییەکـە فـۆڕتو پێـچی کردن.

خَدَعت الشمسُ: خۆر ئاوا بوو.

خَـدَعت العـينُ: چـاوەکە بەقوڵداچـوو، یان خەوی لێ نەکەوت.

خَدَعَ الشَّيْءُ: شتەکە خـراپ بـوو کەڵـکی نەما.

خَدَعَ الطعامُ وخَدَع الريق: بۆگەنی کرد.

خَـدَعت الـسوقُ: بـازاڕ کـەوتو کـڕینو فرۆشتن کەمە.

خَدَعَ الرجلُ: پیاوەکە مـاڵو سـامانی کـەم بوو.

خَدَعَ الزمان: وەرزەکە بارانی کەم بوو.

خَدَعَ فلاناً خَدْعاً وخُدْعة: ئەوەی بۆ فلانی دەرخست پێچەوانەی ئـەوە بـوو کـە لەناو دڵی دابوو ویستی بەبێ ئەوەی بـەخۆی بزانـێ زەبرێـکی لێـدا ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَإِن يُرِيـدُواْ أَن يَخـْدَعُوكَ فَـإِنَّ حَـسْبَكَ اللّهُ﴾.

خَدَعَ الـشَّيْءَ خَـدْعاً: شـتەکەی شاردەوەو ونی کرد.

خَدَعَ الدابـة: ولاغەکـەی بەسـتەوەو هـیچ لەوەڕو ئالفی نەدایە.

خَدَع الثَّوْبَ: قوماشەکەی نوشتاندەوە.

أَخْدَعَهُ: شاردییەوەو پەنهانی کرد.

أَخـْدَعَ فلانـاً: فلانکەسـی هـەڵنا بـۆ فێڵکردنو چاوراو.

خادعه مُخْدَعَةً: بەمانا (خَدَعه) دێ.

خَدَّعَهُ: بەمانا (خَدَعَهُ) دێ.

خَدَّعَـهُ: بـەمانا (خَدَعَـهُ) دێ ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ﴾.

اِنْخَـدَعَ: فێڵـی لێـکرا هەڵخەڵەتێنـدرا ٥ وای دەرخـست هەڵخەڵەتێندراوە وەهاش نەبوو.

اِنْخدَعَ الشَّيْءُ: شـتەکە خـۆی حەشارداو لەبەرچاو گوم بوو.

انخـدع الـسوقُ: بـازاڕ کـەوت ٥ کـڕینو فرۆشـتنی تێـدا نـەما.

تخادَعا: هەریەکە لەو دوانە فێڵیان لەیەکتر کرد.

تخادع فلان: فلان وای نیشاندا فێڵی لێکراوە.

تخدَّعَ: فێڵکردنی بەسەر خۆیدا هێنا.

الأخْدَعُ: رەگی لامل ٥ بەهەردوو رەگی لامل دەگوترێ: (الأخدعان).

الخادع من الطریق: ئەو رێگەیەیە هەندێ دیارەو هەندێکی کوێر بۆتەوە ٥ دەگوترێ: (دینار خادع) دینارەکە کەمە ٥ کێشی تەواو نییە.

خوادع (سنون خوادع): ددانی بێ خێرو کلۆر.

الخادعة: دەرگای بچوك کە دەبێتە بەشێك لە دەرگای گەورە ٥ زۆری بچکۆلە لەناو خانوودا، (ك: خوادع)ە.

الخَدِعُ: زۆر فێڵبازو پاشقولگر.

الخُدْعَةُ: فێڵو پیلان.

اَلْخَدْعَةُ: یەکجار فێڵکردن ٥ دەگوترێ: (الحرب خَدْعة) شەڕ فێڵێکی بەسە ٥ بەیەك فێڵ بەلایەکا دەگەڕێ.

الخُدَعة: زۆر فێڵباز ٥ دەگوترێ: (الحرب خُدَعة) واتە شەڕ زۆر فێڵو پیلانی گەرەکەو ئەوانەی شەڕدەکەن دەبێ زۆر فێڵو تەڵەکە بزانن.

الخدوع: ئەو ئاژەڵە شیردەرەیە جار جار شیر دەداو جار جاریش دەیگرێتەوە ٥ رێگایەك هەندێکی کوێر بوبێتەوەو هەندێکی دیار بێ.

الخَیْدَعُ: زۆر فێڵباز، دەگوترێ: (رجل خیدع) و(ذِئب خیدع) و(طریق خیدع) ٥ هەروا ناوە بۆ تراویلکە (سەراب).

اَلْمُخْدَعُ: ئەو کەسەی زۆری فێڵ لێکرابن و چەقاوە سوو بوبێ.

اَلْمِخْدَعُ: ژوور لەناو خانوودا ٥ گەنجینە (ك: مخادع).

خَدَف خدفاً: رۆییشت بەخێرایی بەهەنگاوی کورت ٥ کەوتە نازو نیعمەتەوە ٥ دەگوترێ: (خَدَف في الخِصب).

خَدَف الشَّيْءَ: شتەکەی بڕییەوە.

خَدَف الثوبَ: قوماشەکەی بڕی و پارچە پارچەی کرد.

اختَدَفَهُ: بەمانا (خدفَهُ) دێ ٥ هەروا بەمانا رفاندن دێ.

اَلْخَدَفُ: سەرنشینانی ناوکەشتی ٥ کلکی کەشتی کە بەهۆی ئەو کلکەوە رێڕەوی کەشتییەکە دیاریی دەکرێ.

الخِدْفَةُ: پارچەی شت ٥ کۆمەڵێك لە ئادەمیزاد دەگوترێ: (کنا في خِدْفة من الناس) و (مرّت خدفة من اللیل)

سەعاتێك لەشەو رۆیی.

خَدِلَ خَدَلاً وخدالةً وخدولةً: پڕ بوو ، تەواو بوو ، بالْغ بوو ٥ دەگوترێ: (خَدِلَ الغلامُ وخَدِلَتِ المرأةُ وهكذا).

اَلْخَدْلُ: تێرو پڕو تەواوو بێكەمو كوڕی ٥ (غلام خدل) گەنجێكی تەواوو رێكو پێكە ٥ (وإمرأة خدلة) ئافرەتێكی تەواو جەستە رێكو پێكە ٥ بۆڵەترێی وردو بیزۆك كە بەهۆی خزمەت نەكردنو دەردو بێ ئاوی باش هێشوەكەی هەڵنەپێچابێ.

اَلْخَدْلَجُ: ئادەمیزادی دەستو پەلو قلو قاچ ئەستورو گۆشتن ٥ (چوار پەل قەوی).

خَدَمَهُ خدمةً: پێداویستی ئەوی دابین كرد (فهو وهي خادم) (ك: خَدَمٌ وخدّام) (وهي خادمة).

أخْدَمَهُ: خزمەتكاری بۆ دانا.

خَدَّمَهُ: بەمانا (أخْدَمَهُ) دێ.

خَدَّم البعير: پێوەندی لەقاچی حوشترەكە كرد.

تَخَدَّمَ خادماً: خزمەتكاری راگرت.

اختَدَم: خزمەتی خۆی كرد.

اختَدَم فلاناً: داوای لەفلانكەس كرد خزمەتی بكا.

استخدَمَهُ: كردی بەخزمەتكار ٥ داوای لێكرد خزمەتی بكا ٥ خزمەتكارێكی پێشكەش كرد.

اَلْخَدَّامُ: ئەو كەسەی زۆر خزمەت بكا.

اَلْخَدْمَةُ: ساتێك لەشەو یان لە ڕۆژ.

اَلْخَدَمَةُ: ئەڵقەیەكی پتەوی ئاسنە دەكرێتە قاچی حوشترەوە ٥ شورای قایمو پتەو ٥ كۆڕو كۆمەڵ ٥ دەگوترێ: (فَضَّ الله خَدَمَتَهُمْ): خودا كۆڕو كۆمەڵیان لێك هەڵوەشێنێ ٥ سیرمەیەكی قایمو پتەوە دەكرێتە زەندی حوشترەوە واتە: باریكایی پشت سمی ٥ كەلەبچە ٥ خڕخاڵ.

اَلخَدُومُ: زۆر خزمەتچی.

اَلْمُخَدَّمُ: ئەو كەسەی زۆری خزمەتكار هەبێو دەوڵەمەندبێ ٥ شوێنی تێكردنی حەلقەو خرخاڵ لەقاچی ئافرەت یان هی حوشتر.

اَلْمُخْدَمُ: كەسێك ئیشی ئەوە بێ خزمەتكار پێشكەش بەكەسانی تر بكا.

اَلْمُخَدَّمَةُ: شوێنی ئەلقە یان پێوەند لە قاچدا ٥ واتە: باریكایی قاچ پشت قاپە رەقە بۆ ئادەمیو پشت زەنگ بۆ وڵاخ.

اَلْمُستخدم: ئەو كەسەی لەفەرمانگەیەكی دەوڵەت كاربكا بەموچەیەك.

خَادَنَـهُ: پشتگیری قسەکەی کرد، تەصدیقی کرد ٥ (هو مخادِن وخَدين).

الخِدْنُ: دۆستو برادەر ٥ هاوەڵ ٥ دۆستی دڵداریو نهێنی ج پیاو بێ ج ئافرەت بێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلاَ مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ﴾.

اَلْخُدَنَةُ: ئەو کەسەی دۆستو هاوڕێی زۆر دەگرێ.

الخديو: ناز ناوی فەرمانڕەوای میصر بووە لەژێر دەسەڵاتی تورکە عوسمانییەکانداو ئەو سەردەمانەی رابردو تا سەردەمی کۆماریی.

خَذَا خَذْءاً: گەردن کەچ بوو ژێر بار بوو.

خَذِئَ لە خَذْءاً وخذوءاً وخذاءً: بەمانا (خذأ) دێ.

أخذأه: زەلیلو گەردنکەچی کرد.

استَخْذأَ لە: بەمانا (خَذِئَ) دێ.

خَذَّ الجرح خَذّاً: برینەکەی کێمو زوخاوی لەبەر ڕۆیی.

أخَذَّ الجرحُ: بەمانا (خَذّ) دێ.

خَذَرَفَ الحيوان: گیانلەبەرەکە پەلەی کرد ٥ قاچی کەوانەیی کرد.

تَخَذْرَفَ الثوبُ: قوماشەکە دڕا.

اَلْخَذْرَفَةُ: پارچەیەك لەقوماش.

الخذروف: دەسکی دەستاڕ پارچە دارێکە دەخرێتە کونی دەستاڕی سەرەوە دەستی پێ دەگیرێ پێی دەخولێندرێتەوە.

خَذَعَ اللحم خَذْعاً: گۆشتەکەی پارچە پارچەی کردو ئەنجن ئەنجنی کرد.

خَذَّعَهُ: بەمانا (خَذَعَهُ) دێ ٥ دەگوترێ: ٥ (خذّعته السيوف) شمشێر هەموو جەستەی ئەنجن ئەنجنکردووە چونکە ئەوەندەی شەڕو هەراکردووە.

خَذَّعَ الشَّيْئَ: ئەملاو ئەولای شتەکەی بڕی ٥ دەگوترێ:

خَذَّع الشجرة: لقو پۆپی درەختەکەی بڕین.

تَخَذَّع اللحمَ ونحوه: گۆشتەکە یا شتێکی تری لەو جۆرە ئەنجن ئەنجن کرد بەبێ ئەوەی پارچە پارچەی بکا.

خِذَعٌ: پەرتو بڵاو ٥ دەگوترێ: (ذهبوا خِذَع مِذَع).

اَلْخَذْعَةُ: پارچە گۆشتێك یان شتێکی تری لەو جۆرە.

اَلْمُخَذَّعُ: برژاو.

اَلْمِخْذَعة: کێرد (ك: مخاذع)ە.

خَذَفَت الدَّابَّةُ خذفاً وخذفاناً: ولاخەکە پەلەی کرد لە ڕۆیشتنەکەیدا بەردو چەوی لەژێر قاچی دەرپەڕین.

خَذِف بالحصا: بە پەلەپیتکە بەردۆچکەی هاویشتن.

خَذَف الشَيْءَ: شتەکەی بڕیبەوە (هو وهی خذوف).

المِخــــــذَفةُ: قۆچــــــەقاینی ٥ دار لاستیــــك ٥ ئامێرێـــــکە منـــدالّ بەردوچکەی پێ دەگرێتە بالْندە.

خَذَقَ خَذْقاً: جیقنەی فرێدا.

خَــذَقَ الدابّــةَ: لەولاخەکەیـەوە ژەنی بۆ ئەوەی باش بڕوا ٥ ولاخەکە بـەهۆی تێوە ژەنینەوە باش ڕۆیی.

خَـــذَلَ خَـــذْلاً وخِـــذلاناً: جیـــا بــــــووە ٥ گۆشـــــــەگیر بـــوو ٥ لاکــــەوت ٥ هـــەلّبڕاو تــەرمبوو ٥ دەگــوترێ: (خَـــذَلت الظبیــة)، دەگــوترێ: (فــلان خـذول الرِّجـــــل) فلانکـــەس قاچـــی عەرزناگرێ.

خَــذَل فلانــاً وعنــه: دەســتی لەفلانکـەس بــەرداو چــیدی پــشتی نــاگرێو یارمەتی نادا ٥ ڕیسوای کرد.

خَذَلَه الله: خودا ڕیسوای کـرد لەلۆمـەو چاو بەرموژێری نەیپاراست.

أخذَلت الظبیة ونحوها: ئاسکەکە بەسەر بێچووەکەیەوە مایەوە.

خَذَّلَـهُ: هـەلّینا بـۆ ئـەوەی نەچێ بـۆ شەڕو فەشەل بێنێ.

خَــذَّل عنــه أصــحابَه: هاوەلّـەکانی وا لێکردن ڕیسوای بکەن.

تخاذلت الظبیةُ: بەمانا (أخذلت) دێ.

تخــاذل القـــوم: هەنـــدێ لەخەلّــکەکە هەندێکی تریانی ڕیسواکرد.

تخاذلت رجلاه: قاچەکانی بێهێـز بـوون‌و ڕۆیینی بۆ ناکرێ.

اَلْخُذَلَــةُ: کەسێــك زۆر خەلّــك ڕیـسوا بکا.

اَلْخَــذُولُ: دوگیانێـــکە کـەژانی هاتـــێ لەشوێنی خۆی نەمێنێ لەتاوان ئـەم دیوو ئەو دیوبکا.

خَذَمَ الحیوان ونحوه: پەلەی کـرد خێـرا ڕۆیشت.

خَــذَم الــصقرُ: هەلّۆکــە بەدەنـــدوك لەکوشتییەکەی دا.

خَذَم الـشَيْءَ خَـذماً: شـتەکەی بـەخێرایی پارچە پارچەی کرد.

خَـذِم: خێـرا ڕۆیـیشت، دەگـوترێ: (خذِم الفرسُ).

خَـــذِم فـــلان: فلانکـــەس دلّپـــاك‌و بەخشندەبوو خێرخوایە.

خَذِم السیفُ: شمشێرەکە بڕندە بوو.

خَذِم فلان خَذَماً: فلانکەس دابڕا، هـەوالّی نەما، دیارنەما.

أخذَمَ: دانی بەزەلیلی‌و ژێر باری خۆی دانا ٥ داسەکنا.

اخذَمَ الشراب: مەییەکـە سەرخۆشـکەر بوو سەرخۆشیکرد.

أخْذَمَ النعل: پشتێنی نەعلەکەی چاك کردەوە.

خَذَمَهُ: پارچە پارچەیکرد ٥ بڕی.

خَذَّم أذنَهُ: گوێچکەی بڕی.

تَخَذَّمَ: بۆ موطاوەعەی(خذَمە) هاتووە.

تَخَذَّم فلان: فلانکەس دابڕاو هەوالّی نەما.

تَخَذَّمَ الشجرةَ: درەختەکەی بڕییەوە.

الخُذامَةُ: پارچەیەك لەشت.

الخَذْماءُ: (شاة خذماء) مەڕێك قەراخی گوێچکەی بڕابێ.

المِخْذَمُ: شمشێری بڕندە (ك: مخاذم)٥.

خذا خُذواً: شل‌و شەوێل بوو.

خذا لَحْمُهُ: گۆشتی جەستەی توندو پڕ بوو.

خذِي خذىً: بەمانا (خذا) دێ.

خذِي الرجلُ: پیاوەکە زەعیفو بێ وەج بوو.

أخذاه: ژێرباری کرد ٥ زەلیل‌و داماوی کرد.

الخَذَا: شۆڕ بوونەوەی گوێچکەیە بەسەر لاڕومەتدا ٥ کرمێکە لەگەلّ پیسایی ئاژەلّدا دێتەدەر.

الخُذاوِيَّةُ من الآذان: گوێچکە سوك.

خَرِئَ خرءاً وخراءةً وخِراءاً: پیسایی کرد.

الخُرْءُ: ریخ‌و قشپل، پیسایی ئادەمیزاد (ك: خُرُءٌ)

المَخْرَأةُ: شوێنی پیساییکردن، ئاودەست (ك: مخارئ)

المَخْرُوءَةُ: بەمانا (المَخْرَأةُ) دێ.

خَرِبَ خَرَباً: بوو بەدزو جەردە ٥ (هو خارب) (ك: خُرّاب)٥.

خَرَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی کونکرد دڕاندی.

خَرَبَ دينه: ئاینی خۆی شێواند شك‌و گومانی تێدا پەیداکرد.

خَرَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی سەقەت کرد بێ سودی کرد لەکاری خست.

خَرَب فلاناً: لەکلّوتی دا.

خَرَبَ الشَّيْءَ خرباً وخرابةً: شتەکەی دزی.

خرِبَ خرباً وخراباً: شتەکە لەکار کەوت‌و سودی نەما.

خرِبَ المكان: شوێنەکە چۆلّ بوو کەسی تێدانەما.

خرِبَ الحيوانُ: ئاژەلّەکە گوێچکەی هەلّدڕا ٥ (هو أخرب وهي خرباءُ)

أخْربَهُ: وێرانی کرد.

أخربه فلاناً: فلانکەسی بەدز هاتە بەرچاو.

خَرَّبَهُ: بەمانا (أخْرَبَهُ) دێ.

خَرَّبَ المزادة ونحوها: دەسکی بۆ تێشودانەکە دروست کرد.

استخرَبَ: بەمانا (خَرِبَ) دێ ٥ دەگوترێ: (إستخرب فلان): فلانکەس بەهۆی کارەساتێکەوە تێك شکاو نەهامەتی بەسەردا هات.

استخرَبَ الى فلان: ئارەزۆی لای فلانکەسی کرد.

الأخرَبُ: گوێ هەڵدڕاو.

الخُرابَةُ: کونی پانو پۆڕی کەوانەیی ٥ حەبلێك لە پرژی دارخوما ٥ تاتە بەردێك کونێکی لەناوەراستی دا هەبێو حەبلێکی تێخرابێ.

خُرابة الأبرة: کونی دەرزی.

خُرابة الوَرِك: سەری ئێسقانی ران لەناو قەپۆڵکی حەوزی دا.

الخَرْبُ: تورەکەیەکە شوان تێشووی خۆی تێدا هەڵدەگرێ ٥ (زاراوەیەکی زانایانی عوروزە).

الخُرْبُ: بەمانا (الخَرْب) دێ ٥ شوێنێك درەختی (غەضای) لێ بڕوێ.

الخَرَبُ: کەوانەیەکە لەسەروی ورگی ئەسپەوەیە ٥ توکی خوار ئەژنۆی ئەسپ ٥ نێرینەی حوبارا ٥ (ك: خِراب وأخراب) دەگوترێ: (فلان خَرَبٌ) فلانکەس ترسنۆکە.

الخَربُ: قەراخی کێو؛ دەرەوەی سنوری کێو.

الخَرْباءُ من المعز: ئەو بزنەیە گوێچکەی هەڵدڕابێ.

اَلْخَرِبَانُ: ترسنۆك.

الخَرَبَةُ: بێزینك ٥ عەیبو لەککە ٥ شەرمگا ٥ هەڵە ٥ حەیاچون ٥ قسەی ناشیرین.

اَلْخُرْبَةُ: کونی گەورەو کەوانەیی.

خُرْبَةُ المزادة: قلفەی تێشودانی شوان ٥ سەرەئێسقانی ران ٥ ئەو قروێلکەی دەچێتە ناو حەوزەوە ٥ عەیبو رەخنە ٥ گومان ٥ تورەکەیەکە شوان تێشوی خۆی تێدا هەڵدەگرێ ٥ (ك: خُرَبُ، أخراب، وَخَرُب).

الخِرْبَةُ: شوێنی وێرانە؛ کاولەکۆن.

اَلْخَرَبَةُ: بەلاو کارەسات ٥ تاوان ٥ عەیب.

اَلْخَرِبَةُ: شوێنی وێرانە، کاولەکۆن (ك: خَرِب) دەگوترێ: (وقعوا في وادی خَرِبات) واتە: کەوتنە شیوی فەوتێنەرو ترسناکەوە.

اَلْخَرُوبُ: خرنوك ٥ رومکێکە بەخۆیو بەبەرەکەشی دەگوترێ: خرنوك ٥ بەرێکی درێژکۆڵەی هەیە لەشێوەی گورچیلەدایە ٥ بەرەکەی تفتە، لەگەڵ زەردینەی هێلکەدا دەکرێتە دەرمانی چاو ئێشە بۆ زۆر دەرمانی تریش بەکاردەهێندرێ ، بەرەکەی دەخورێ، ئالفێکی باشیشە بۆ ئاژەڵ.

الخَرُوبة: (لەزاراوەی ئاڵتونچییەکاندا) دەنکە دانەوێڵەیەکە زێڕی پێ دەکێشرێ.

الخِرْبِزُ: کاڵەك لە پەندی پێشینانداهاتووە دەڵێ: (دوو خەربوز بەدەستێك هەڵناگیرێ) ٥ لە حەدیثی ئەنەس دا هاتووە دەڵێ: دیتم پێغەمبەر (یجمع بین الرطب والخِربِز) خورماو کاڵەکی پێکەوە دەخوارد.

خَرْبَشَ الشَّيْءَ: شتەکەی تێکدا لەکەڵکی خست ٥ یان شتەکەی قایمو قۆڵو رێکو پێك نەکرد ٥ دەگوترێ: (خَرْبَشَ الکتاب): کتێبەکەی تێکو پێك دا، یان کتێبەکەی جوان رێك نەخست.

الخَرْبَاشُ: تێکەڵیو پێکەڵیو هەراو هۆریا ٥ (ك: خرابیش)٥.

خَرْبَصَ الأشياءَ: شتەکانی لێك هەڵاوارد.

خَرْبَصَ الدابّةُ الزرعَ: وڵاخەکە زۆری لەکشتوکاڵەکە خوارد هیچی نەهێشتەوە.

خَرْبَقَ في مشيه خربقةً وخِرْباقاً: پەلەی کرد لە رۆیشتندا.

خَرْبَقَ النبتُ: گژو گیاکە تێك هاڵا.

خَرْبَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕییەوە، شتەکەی دڕاند.

خَرْبَقَ العملَ: کارەکەی تێکدا.

اخْرَنْبَقَ: بەزموییەوە نووساو جوڵەی بۆ نەکرا ، تەمبەڵ بوو کاروکاسبی نەکرد ٥ سەرکوت کرا وەکوو سەرکوتکردنی گومانکار ٥ سەری خست بەبێ دەنگی.

الخِرْباق: ئافرەتی درێژی کەتەو زەبەللاح ٥ ئافرەتی خۆشڕۆ.

الخِرِبقُ: حەوزێکە ئاوی تێدا کۆ دەکرێتەوە ٥ تەنکی گەورە.

خرتَ الطريقُ به الى كذا: رێگاکە بەرەو ئەوێی برد.

خَرَأَ الشَّيْءَ: شتەکەی شەق کرد دایدڕی ٥ کونی کرد.

خَرَتَ الأرضَ: رێگاو کونو قوژبنی زەوی شارەزا بوو.

الخرتُ: کون؛ کونی بچکۆلە، دەگوترێ: (وقعوا في مضايق مثل أخرات الإبر) ٥ کەوتنە کێشەو تەنگژەی وەها لێ رزگار بوونیان نەبێ.

أخرات المفاوز: رێچکەو تولەرێی چۆڵەوانیو کێوو کەژ.

الخُرْتُ: کونو کەلەبەر ٥ سەگو گورگی گورجو گۆڵ.

الخُرْتَةُ: کون ٥ ئەڵقەو قوڵفە، (سەرە قەیاسەو گوریس).

الخِرِيت: چاوساغی شارەزا بەرێگای بیابان ٥ لێزان لەکاروباردا ٥ لەسیرەی پێغەمبەردا هاتووە لەباسی کۆچدا دەڵێ: (فاستأجر رجلاً من بني الدّيل هادياً خريتاً، (ك: خراريت).

اَلْمَخْرَتُ: رێگای راستو ئاشکرا (ك: مخارت).

خَرِثَت المرأة خرثاً: ئافرەتەکە هەردوو کەلەکەی قەڵەو فش بوون‌و گۆشتی شۆڕبووەومو شل بوو ٥ (هي خرثاء)، (ك: خُرْث).

الخِرثاءُ: مێرولەیەکی مەیلەو سوورە.

الخُرْثِيُّ: شتومەکی ناومالْ ٥ یان خراپترین‌و بێ کەڵك ترین شتی ناومالْ ٥ قسەی پڕو پوچ.

خَرَجَ: لە شوێنی خۆی چووە دەر یان لەو بارو دۆخەی تێیدا بوو رزگاری بوو ٥ چووە ناو حاڵەتێکی ترەوە.

خَرَجَت السماءُ: ئاسمان هەوری نەماو بوو بەساو.

خرجت خوارج فلان: پیاوەتی‌و نەجیبزادەیی فلان دەرکەوت.

خَرَجَ من الأمر أو الشدة: لەوکارە یان لەو ناخۆشییە رزگاری بوو.

خَرَجَ على السلطان: لەپاشا قاچاخ بوو.

خرَج في العلم: لەزانیاری دا پێشکەوت‌و ناوی کرد.

خَرَجَ السحابُ: هەورەکە بەرفراوان بوو بڵاو بووەوە.

خَرِجَ خرجاً: بوو بە دورەنگ ٥ رەنگاو رەنگ ٥ دەگوترێ: (خَرَجَت الأرضُ): زەوی رەنگاو رەنگ بوو هەندێ شوێنی گیای لێ رواو هەندێکی روتەن.

خَرِجَ العام: ساڵەکە هەندێکی هەرزانی‌و هەندێکی گرانی بوو.

خَرِجَ النعام: نوعامە بەڵەك بوو هەندێکی رەش‌و هەندێکی سپی.

خَرِجَ الشاة: مەڕەکە کەلەکەو قاچەکانی سپی‌و باقی جەستەی رەش، (هو أخرج وهي خرجاء).

أخْرَجَ فلان: فلانکەس خەراج‌و سەپانانەی خۆی دا ٥ نوعامەیەکی بەڵەکی گرت.

اخرجت الراعیە: مەڕەکە هەندێ لەپاوانەکەی خواردو هەندێکی جێ هێشت.

أخْرَجَ الناسُ: خەڵکەکە ساڵێکیان بەسەردا تێپەڕی نیوەی هەرزانی‌و نیوەی گرانی بوو.

أخرج الحديث: فرمایشتەکەی پێغەمبەری بەرشتەی ڕاست‌و دروستەوە ریوایەت کرد.

أخرج الشَّيْءَ: شتەکەی دەرکرد.

أخرج الرواية أو المسرحية: لەسەر شاشە یان لەسەر شانۆ بەشێوەی فەنی مەسرەحییەکەی رانواند (هو مُخْرِج)

خارَجَ عَبْدَهُ: لەگەڵ عەبدەکەی دا رێکەوت هەموو مانگێك شتێکی بۆ بگێرێتەوە.

خَرَّجَهُ في العلم والصّناعة: فێری زانیاری‌و پیشە سازی کردو کارامای کردو زانیاری پێدا ٥ قوتابییەکەی پێگەیاند.

خَرَّجَ خَيْلَهُ: ئەسپو وڵاخەکەی رامکرد.

خَرَّجَ الأرضَ: زەوییەکەی خەرساندو خەراج‌و عوشری بۆ دیاری کرد.

خَرَّجَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەدوو رەنگ رەنگ کرد.

خَرَّجَ الغلامُ لوحَهُ: قوتابییەکە لەوحەکەی هەندێکی رەنگ کردو هەندێکی رەنگ نەکرد.

خَرَّجَ فلان عمله: فلانکەس کارەکانی جۆراو جۆرکردن.

اخْتَرَجَ: شتەکە دوو رەنگ بوو.

اخترجَ الشَّيْئَ: شتەکەی دەرخست، دەری هێنا ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا (د.خ) (فاخترجَ تمرات من قربة) ٥ هەروا بەمانای (إستنباط) و لێوەرگرتن‌و لێتێگەیشتن دێ.

اخترج فلاناً: داوای لەفلان کرد بێتە دەر بۆلای.

تَخارج القومُ: هەریەکێ لەو خەڵکە بە ئەندازەی هاوەڵەکەی بژێوی دابین کردو هاوبەشی لەکۆمەکییەکەدا کرد.

اخْتَرَجَ الشركاءُ: هەریەکێ لەهاوبەشەکان بەشەکەی خۆی بۆ هاوەڵەکەی بە فرۆشتن دیاریکرد ٥ لەحەدیثی ئیبنو عەباسدا هاتووە (لا بأس أن يتخارجَ القومُ في الشركة تكون بينهم).

تخرّج في فن كذا: لەو فەننەدا دەرچوو، فێری بوو.

إخْرَجَّ النعامُ: نوعامەکە بەڵەك بوو.

إخْراجَّ النعامُ: نوعامەکە بەڵەك بوو.

استخرجَهُ: داوای لێکرد بێتە دەر بۆلای.

استخرجَ الشَّيْئَ من المعدن: شتەکەی لەکانزاکە دەرهێناو لەقوڕو تەپو تۆز پاکی کردەوە.

أُستُخرِجَتِ الأرضُ: زەوییەکە چاکرا بۆ کشتوکاڵ‌و رواندن.

اَلتَّخريجُ: یارییەکی منداڵی عەرەبە، کە تێیدا هاواردەکەن ٥ (خَراجِ خَراجِ) یەکێکیان شتێك دەخاتە مشتی خۆیەوەو بەوانی تر دەڵێ: وەرن

هـەڵی هێـنن چـیم لەدەسـت دایـە دەری بێنن.

الخارجُ مـن کـل شـيئ: دیـوی دەرەوەی شتەکەو بینراوەکەیە.

الخـارجِيّ: ئەوشـتەی بەسـەر هـاو وێنـەکانی دا باڵادەسـت بێ ٥ کەسێك ببێتە گەورەو بنەماو وەجـاخزادە نـەبێ ٥ کەسێـك لەپاشاو فرمانڕەوا یاخی ببێ، یان بەگوێی نەکا ٥ هەروا ناوە بۆ تاکی خەواریجەکان.

وزارة الخارجيـة: دامو دەزگایەکـە کـارو باری دەرەوەی وڵات جێبەجێ دەکا.

الخراجُ: ئـەو بـەرو بوومەیـە لـەزەوی کـشتوکاڵی دەردەهێنـدرێ ٥ تـام خۆش؛ دەگوترێ: (هذه التفاحَةُ طيِّب ريحها طيـبّ خراجهـا) لـەم رستـەدا (خـراج) بـەمانا تـام خۆشییە ٥ هەروەها:

الخَـرَاجُ: بـاجو گـومرگو سـەرانەو مەرانەو ئەم شتانەش دەگرێتەوە.

الـبلاد الخراجيـة: ئـەو وڵاتەیـە سوپای ئیـسلام بەئاشتی دەسـتی بەسـەردا گرتـووە بەصـوڵحو ڕێـککەوتن ئەرزەکـە دراوەتـەوە بـە خاوەنـەکانیان لەبەرامبـەر ئەندازەیـەکی دیاریکراو کـە بیدەن بەحکومـەتی ئیـسلامی ٥ (ك: أخراج، أخرجة)ە.

الخُـراجُ: بـەمانا (الخَـراج) دێ ٥ هـەروا بەمانا ئـەو کێمو زوخـاوو شـتە دێ کە لەبرین دەردێ.

الخَـرْجُ: ئەوشـتەی لـەزەویو شـتی تـر وەبەرهەم دێو دەبێتە واریدات.

خَرْج الـسحاب: ئـەو بارانەیـە بەهێواشـی لەهەور دێتە خوارەوە ٥ هەروا وشەی.

الْخُـرْج: پێـچەوانەی (الـدخل) دێ ٥ گومرگو باجی ساڵانە.

الخُـرْجُ: خوێـدانو تورەکـەو جەوالـە بـچکۆلەیەکە لـە مـو یـان لەچـەرم دروست دەکرێ دوتایە بەئـەم دیـوو ئـەودیوی پـشتی وڵاخـدا شۆڕدەکرێتەوەو شـتی تێ دەکـرێ تێـرەو هۆرِیـشی پـێ دەگـوترێ، (ك: خِرَجَة واخرِجَة).

الخُرْجَةُ: کەسێـك زۆر لـەماڵ دەربـچێتە دەرەوە.

الخُـرُوجُ: ملدرێـژ ٥ دەگـوترێ: (فـرس خروج).

الخُرُوجُ: لەزانستی (سەرەوادا) بریتییـە لـە حـەرفی (مـەد) بەشـوێن (هـاء الوصل)دا بێ لەسەرەوای ڕەهادا.

یـوم الخُـرُوج: ڕۆژی قیامـەت ٥ ڕۆژی جەژن.

الخَوارجُ: پێڕِێکن لەپێڕە ئیسلامییەکان

لەسەردەمی ئیمامی عەلی دا لەئیمام هەڵگەڕانەوەو لەژێر بەیعەت‌و وەلاء بۆ ئیمامی عەلی چونەدەرو دژی وەستان.

اَلْمَخـرَجُ: شوێنی لێ هاتنە دەرەوەی شت، (ك: مَخَارِجُ)ە، لەلای زانایانی (علوم قرآن)و تەجوید و صەرفییەکان شوێنی هاتنە دەرەوەی دەنگی پیتێکە لە پیتەکان‌و جیاکردنەوەی لەوانی تر بەهۆی دەنگەکەوە.

خَرْخَرَ الماءُ: ئاوەکە خورە خورِی دێ.

خَرْخَـرَ النـائم: خەوتۆکە پرخەپرخی دێ ‌ە پرخەی هات.

تَخَرْخَـرَ بطنُـهُ: سکی چوو، سکی قوڕە قوڕی لێ هات.

تخرخر الرجل: پیاوەکە لەبەر بێ هێزی لاژە لاژیەتی.

تخرخرت المرأةُ: ئافرەتەکە دوای قەڵەوی زەعیف‌و لاواز بوو.

اَلْخِرْخِـرُ: حوشتری شیر زۆر ‌ە پیاوی ژیان نەرم‌و نۆڵ.

الخُرْخـور: بەمانا (الخِرخَـرُ) دێ، (ك: خراخير)ە.

خَـرِدَ خَـرداً: بێ دەنگییەکەی درێژەی کێشا.

خـرِدت اللؤلـوءةُ: مرواریەکە بەکون تێنەکراوی مایەوە.

خـرِدت الفتـاةُ: ئافرەتەکە بەکچی مایەوەو بوو بەقەیرەو شوی نەکرد.

خَرِد فلان: فلانکەس زۆر بەشەرم‌و حەیا بوو.

خَرِد صوته: دەنگی نزم‌و لەسەرە خۆ بوو نیشانەی شەرمی پێوە بوو ‌ە بێدەنگییەکەی درێژەی کێشا ‌ە (هو خارد) (هی خريد وخريدة).

أخرد الفَتى: لاوەکە لەشەرمان بێدەنگ بوو.

اخرد الرجل الى اللهو: پیاوەکە بەلای لەهوو لەعەبدا چوو حەزی لەوە بوو.

تَخَرَّدَت الجارية: بەمانا (خَرِدَتْ) دێ.

الخُـرْدَةُ: هەرماڵێک وردو پارچە پارچەبێ.

الخَـرُودُ: ئافرەتی بەزموق‌و زیندو گەشەدار ‌ە کچی دەست لێ نەدراو.

الخريد: بەمانا (اَلْخَرُود) دێ، دەگوترێ: (لە صوت خريد) دەنگێکی نزم‌و نەرمی هەیە لە شەرما دەنگی هەڵنابڕێ.

الخريدةُ: بەمانا (الخريد) دێ، هەروەها دەنکە لوئلوئی کون نەکراو.

اَلْخُرْدِيقُ: شورباوی بەگۆشتەوە.

خَرْدَلَـتِ النخلـةُ: دراخورماکە زۆری

لەبەرەکەی بەنەکاملی هەڵومراندو ئەوی مایەوە دەنکەکانی گەورە بوون.

خَرْدَلَ اللحمَ: گۆشتەکەی پارچەپارچەکردو لێکی جیاکردەوە.

خردلَ الطعامَ: خوراکە باشەکەی خوارد ئەوی دی وەلانا.

خَرْدَلَ فلاناً: فلاَنکەسی بەعەردی داداو رەمی کرد.

الخَرْدَلُ: گیایەکە لە حەقلو دەورو بەری رێگاکاندا دەروێ تۆوەکەی بۆ دەرمان بەکاردێ ٥ بەنموونەی بچوکی دەهێندرێتەوە، دەگوترێ: (ما عندي من كذا خردلة).

الخُردُولَةُ: هەرئەندامێکی جەستە کە گۆشتن بێ.

خَرْذَلَ: بەمانا (خَرْدَلَ) دێ.

خَرَّ الماءُ والريحُ: ئاوەکە خورەی هات ٥ رەشەباکە وژەی هات.

خَرَّ البناءُ خَرّاً وخرُوراً: بیناکە روخاو هارەی کرد.

خَرَّ الشَّيْءَ: شتەکە کەوتە خوارێ.

خَرَّ ساجداً: کەوتە سوژدە ٥ چووە سوژدە بردن.

خَرَّ فلانٌ: فلاَنکەس کەوتە نازو نیعمەتەوە ٥ مرد ٥ تێپەری.

خَرَّ فلان على فلان: فلاَنکەس هێرشی کردە سەر فلاَن.

خَرَّ القومُ: خەڵکەکە لەشوێنێکەوە کواستیانەوە بۆ شوێنێکی تر، (فهم الخُرّارُ والخَرارة).

خَرَّ الماءُ الأرض خرّاً: لافاوەکە زەوییەکەی هەڵدری و پێیدارۆیی.

أخَرَّهُ: خستیە خوارێ.

انْخَرَّ: کەوتە خوار.

انْخَرَّ الرجلُ: پیاوەکە شلو شێواو شلەپەتە بوو.

الخَرَارَةُ: سەرچاوەی کانی ٥ دارێکی بچکۆلەیە مندالّ پەتێك لەسەرێکیانی دەخا، سەرەکەی تری پەتەکە دەگرێ و هەڵیدەخولێنێ دەنگێکی لێدێ . باڵندەیەکە لەسوڕەد گەورەترە، (ك: خَرّارَة).

الخُرُّ: بنکی گوێچکە، گەروی بەرداشی ئاش ئەو شوێنەی لە دۆێڵەکەوە گەنمەکەی تێدەرژێ ٥ زەوییەك لافاو هەڵیدرِیبێ.

الْخَرِيرُ: دەنگێکە پەیدا دەبێ لەتیژ رۆیشتنی ئاو یان لەباڵی باڵندەی کەخێرا دەفرێ ٥ شوێنی نزمایی نێوان دوو گردۆڵکە.

الخِرِّيَانُ: ترسنۆك.

خَرَزَ الجلد ونحوه: پێستەکەی درومەوە.

خَرِزَ خَرَزاً: کاری خۆی قایمو پتەو کرد.

خَرَّزَهُ: پەراوێزی چنی، بەمیروو شەرازە چنی کرد.

الخِرازة: پیشەی مێرو هۆنینەوە.

اَلْخَرّازُ: میرو دروستکەر ٥ زیندرو ئەوکەسەی چەرم دەدروێ.

الخَرَزَةُ: میروی ملوانکەو تەزبیح.

اَلْخُرْزَةُ: هەموو کونێکو پەتێک کە لەچەرم بێ.

اَلْمِخْراز: ئەو شتەی پێستی پێ دەدورێتەوە (درێوشە).

المِخْرَزُ: بەمانا (اَلْمِخْراز) دێ.

خَرَسَ النُّفَسَاءَ خَرْساً: خۆراکی خورسەی بۆ ئافرەتە زەیستانەکە دروستکرد خۆراکی خورسە خواردەمەنییەکە بۆ ئافرەتی زەیستان لێ دەنرێ ٥ خۆراکی خورسەی دەرخوارد دا.

خَرِسَ خَرَساً: زمانی گیراو قسەی بۆ نەکرا.

خَرَسَتِ الكتيبةُ: هێزە سەربازەکە زۆر بەویقارو لەسەرەخۆبون دەنگی تەقەو رەقەو بگرەو بردەیان نەبوو.

خَرَسَ اللبنُ: شیرەکە خەست بوو کەرۆیان کردە ناوشتی ترەوە خورەی نەهات.

خَرَسَ السحابُ: هەورەکە گرمەو بروسکەی نەبوو.

خَرَسَ الماءُ: ئاوەکە لەرۆیشتنی دا خوڕەی نەهات.

خَرَسَ الجبلُ: کێوەکە دەنگی نەدایەوە.

خَرَسَتِ الأرضُ: زەوییەکە بەکەڵکی کشتوکاڵ نەهات، (هو أخرس وهي خرساء) (ك: خَرْسٌ وخرسان).

خَرَسَ فلان: بەکوپە ئاوی خواردەوە ٥ شەونەنوست بێدار بوو.

أخرستِ الأرضُ: زەوییەکە بەکەڵکی کشتوکاڵ نەهات.

أخرَسَ الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی کەڕیی کرد.

خَرَّسَ على النفساء: حەلّوای بۆ ئافرەتە زەیستانەکە کرد حەلّوای دەرخوارددا.

تَخرستِ المرأةُ: ئافرەتەکە حەلّوای بۆ خۆی دروست کرد ٥ لە پەندی پێشینانەدا هاتووە دەڵێ: (تَخَرَّسي يانفسُ لامخرسة لك)، واتە: بۆ خۆت بەدەستی خۆت کاری خۆت ئەنجام بدەو پشت بەکەس مەبەستە.

استخرسَت الأرضُ: زەوییەکە بەکەڵکی کشتوکاڵ نەهات.

الخِراسُ: خواردەمەنییەکە بۆ ئافرەتی زەیستان دروست دەکرێ ٥ یان بەبۆنەی منداڵبوونەوە دروست دەکرێو خەڵکی بۆ بانگ دەکرێ.

الخَرّاسُ: کوپەو کۆڵینە دروست کەر وەستای کۆڵینەو کوپە ٥ فرۆشیاری کوپەو کۆڵینە ٥ عەرەق دروستکەر.

الخَرْسُ: کوپەی گەورە ، کۆڵینە، دەگوترێ: (سَمِن حتى صار كالخَرْسِ)

قەڵەو بوو تاوەکوو کوپەی لێهات.

الخُرْسُ: بەمانا (اَلْخِراس) دێ.

الخِرْسُ: بەمانا (الخَرْس) دێ ٥ زەوییەک بەکەڵکی کشتوکاڵ بێ.

اَلخرْسَاءُ: ماری گەورە ٥ بەڵاو کارەسات.

الخُرْسَةُ: ئەو خواردەمەنییەیە بۆ ئافرەتی زەیستان دروست دەکرێ، حەڵواو شیرینی بۆ ئافرەتێک تازە منداڵی بووبێ.

الخَرُوسُ مِن النساء: ئەو ئافرەتەیە لەدوای ئەوەی منداڵی دەبێ حەڵوای بۆ دروست دەکرێ بۆ ئەوەی تا چەند رۆژێک ئەو خواردنە شیرین تامەبخوا ٥ ئافرەتێک یەکەمجار بێ منداڵی ببێ ٥ ئافرەتێک شیری کەم بێ.

تَخَرْسَنَ: هاتە خوراسان، لە خوراساندا مایەوە ٥ داب و نەریتی دنیشتوانی ئەهلی خوراسانی وەرگرت.

الخَرْسانة: چیمەنتوو بەردو چەوو لمو ئاو تێکەڵ دەکرێ بەزۆری بۆ بناغەی بینا بەکاردەهێندرێ، وادەبێ شیشی تێکەڵ دەکرێ.

خَرَشَ مِن الشَّیْئَ خَرشاً: لەشتەکەی وەرگرت ٥ دەگوترێ: (فلان یَخْرِشُ من فلان الشَّیْئَ): فلانکەس لەفلان شت وەردەگرێ.

خَرَشَ لأهله: کاروکاسبی بۆ ماڵو منداڵی خۆی کرد.

خَرَشَ الْجَسَدَ: پێستی لەشی رنیو روشاندی بەنینۆک.

خَرَشَ البعیرَ: حوشترەکەی بەگۆچان بۆلای خۆی کێشکرد.

خَرَشَ الغُصْنَ: لقەدارەکەی بە قەلانگ داهێناو لەخۆی نزیک کردەوە.

خَرَشَ الدابَّةَ: ولاخەکەی داخ کرد.

خَرَشَ الذُّبَابُ فلاناً: مێشەکە، زەردەواڵەکە فلانکەسی گەست.

خارَشَهُ مُخارشَةً: جەستەی یەکتریان روشاند.

خَرَّشَ الزرعُ: سەرێکی دەنکە میوەکە لەگوڵەکەی دەرکەوت.

خَرَّشَ الجَسَدَ: بەمانا (خَرَشَهُ) دێ.

اخْتَرَشَ لأهله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی کرد.

اخْتَرَشَ الجَسَدَ: بەمانا (خَرَشَهُ) دێ.

اِخْتَرَشَ الشَّیْئَ: شتەکەی وەرگرتو بەدەستی هێنا.

تَخارشت الكلاب والسنانِر: سەگەکان پشیلەکان یەکتریان شرو ور کرد.

الخِراشُ: داخێکە لاکێشەییە پێستی ئاژەڵی پێ داخ دەکرێ ٥ (ك:أخرشة).

اَلْخُرَاشَةُ: ئەو وردەو پرزو پاڵەی لەکاتی برینەوەو شکاندنی شتدا

دەکەوێتە خوار ٥ دەگوترێ: (لی
عنده خُرَاشَةٌ) مافێکی کەمم لایەتی.

الخَرْشُ: شتی پڕو پوچی ناومالْ؛ کەلْو
پەلی بێ نرخو لەکارکەوتووی
ناومالْ ٥ پیاوێك لەترسان یا
لەبرسان خەوی کەم بێ ٥ یان
ئەرکی سەرشانی بێ ئەونەنوێ
حەرصی شتێك بێ.

الخُرَشُ: شتی خراپو بێ نرخی نامالْ،
(ك: خُرُوش).

الخِرْشَاءُ: توێکلی سەرەوەی هێلکە
توێکلە تەنکەکە ٥ توێژی
مار ٥ سەرتوێژی ماستو
شیر ٥ مێوو کەرەشانی هەنگوێن
یان ئەو هەنگانەی لەناو
هەنگوینەکەدا مردون.

خِرشاء الصدرِ: ئەو بەلْغەمو لینجاییە
کە لەسینگ دێتەدەر ٥ تەپو
تۆز ٥ دەگوترێ: (طلعت الشمس في
خِرشاء) خۆر لەناو تەمو غارو
تەپو تۆزو تەم مژدا
هەلْهات ٥ هەروەها وشەی (خِرشاءَ)
ناوە بۆ هەرشتێك کلۆربێو
هاوسانو کونو شیتالْی تێدابن، (ك:
خراشيّ).

الْخَرَشَةُ: مێش (ك: خَرَش).

اَلْمِخْرَاشُ: دارێکە پێستی پێ نیشانە
دەکرێ ٥ گۆچان (دارێکە لایەکی
کەوانەیی دادێنرێ (ك: مخاريش)٥.

المِخْرَشُ: بەمانا (اَلْمِخْرَاشِ)
دێ ٥ لەحەدیشدا هاتووە: (ضرب
رأسة بِخِرْش) ٥ (ك: مخاريش).

المِخْرَشَةُ: بەمانا (المِخْراش) دێ، (ك:
مخارش).

خَرْشَبَ عَمَلَهُ: ئیشەکەی باش ئەنجام
نەدا.

الخُرْشُبُ: درێژو قەلْەو.

خَرْشَفَ القوم: خەلْکەکە کەوتنە جمو
جولْو هەراو هۆریا.

الخِرْشافُ: زەوی رەقەلانو پتەو کە
نەتواندرێ رۆییشتنی لەسەر بکرێ.

الخَرْشَفَةُ: بەمانا (الخرشاف) دێ.

اَلخُرْشُوفُ: رووەکێکی وەرزانەیە
گولْەکەی ئونبوبییە بەرەکەی
بەگەلا داپۆشراوە دەکولْێندرێ
دەخورێ.

خَرْشَمَ الرجلُ: دەمو چاوی دزێوبوو.

اخرَنْشَمَ: خۆی بەزلزانیو لەدلْی خۆی
دا خۆی پێ پەسەند بوو ٥ ڕەنگی
گۆڕاو گۆشتی پێوەنەما.

الخِرْشِمُ: (جبل خِرشم) کێوێکی وشكو
رەقو تەق.

الخِرْشِمَةُ: ئەوەیە کەزەوی پتەو بێ
وەکوو بەردە زرویێ، رەقەلانو
سەخت بێ وشكو بێ ئاوبێ.

الخُرْشُومُ: دوندی کێو، لوتکەی

کەژ ٥ بەرزایی کێو کە بەسەر دۆڵو شیوو دەشتایی دا بڕوانێ ٥ کێوی گەورەو بەرز ٥ پارچەیەك لە زەوی کەسەختو پتەو بێ.

خَرَصَ خرصاً: درۆی کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ﴾.

خَرَصَ الشَّيْءَ: لەخۆیەوە شتەکەی مەزندە کرد، دەگوترێ: (خَرَصَ النَّخلَ والكرمَ): باخە خورماکە یان ڕەزەکەی خەرساند ٥ لەلایەن خۆیەوە بەرو بوومی باخە خورماکە یان ڕەزەکەی مەزندەکرد.

خُرَّاص: زۆر مەزندەکارو لێزان لەخەرساندنی باخە خورماو باخە مێودا.

خَرَصَ النَّهرَ: بەری چەمەکەی گرت.

خَرَصَ الشَّيْءَ خِراصةً: شتەکەی چاك کردەوە.

خَرِصَ خَرَصاً: برسیایەتیو سەرمای توش بوو (هو خَرِصٌ)

اختَرَصَ: درۆی کرد ٥ دەگوترێ: (اختَرَصَ القولَ) قسەکەی هەڵبەست ٥ بەویستی خۆی مەزندەی کرد هیچ یاساو ڕێسایەکی بەرچاو نەگرت.

تَخَرَّصَ: بەناڕەواو بەتاڵ درۆی هەڵبەست.

تَخَرَّصَ القولَ: بەمانا (اخترصە) دێ.

الخِراصُ: رمب ، سەرە رمب.

الخُرصُ: بەمانا (الخِراص) دێ ٥ ئەڵقەی زێڕ یان هی زیو ٥ گوارەی یەك گۆ ٥ کوپەو کۆڵینە ٥ زەنبیلەی دوو قوڵفە ٥ حوشتری بەهێز ٥ (ك: أخراص وخِرصان).

الخُرْصُ: بەمانا (اَلْخِراص) دێ ٥ هۆرو جەوالو خەرار ٥ لقی درەخت ٥ ئەڵقەی زێڕو زیو ٥ بۆیە لە حەدیسدا هاتووە ڕۆژێك پێغەمبەر (د.خ) ئامۆژگاری ئافرەتانی کردو هەڵینان بۆ بەخشینو خێرو صەدەقە، (فجعلت المرأة تلقي الخرصَ والخاتمَ) ٥ گوارەی یەك گۆ ٥ دارێکە هەنگوینی پێ لەکۆڵەس دەردەهێندرێ.

اَلْخُرْصَةُ: خواردەمەنییەکە بۆ ئافرەتی زەییستان ئامادە دەکرێ.

اَلْخَرِيصُ: بەمانا (الخِراص) دێ ٥ ئەستێرە ئاوێکە لەرووبارەوە ئاوی تێ دێو پاشان دەگەڕێتەوە بۆ ناو رووبارەکە ٥ ئاوی سارد، دەگوترێ: (ماء خريص)، کەناری رووبارو کەناری دەریا ٥ دورگەی ناودەریا.

اَلْمِخْـــرَصُ: بـــەمانا (الخِـــراصُ) دێ، خەنجەر ٥ دارێـــکە هـەنگوێنی پـێ لەکۆلــەس دەر دەهێنـــدرێ، (ك: مخارص)٥.

خَرِطــت الدابّـــةُ خِراطـــا: ولاخەکــە سەرکەش بوو رێشمەکەی لەدەست خاوەنەکەی ساندو رۆیی.

خَرِطتِ المرأةُ: ئافرەتەکە سەرکەش بوو قسەی ناشیرین‌و جوێنی ئاراستەی بەرامبەرەکەی کردن.

خَرِط في حديثه: لەقسەکانی دا درۆی کرد.

خَـرِط في الأمـر: لـە ئیشەکەدا پێکیشی لـەراو بۆچـونی خـۆی کـرد ٥ قـسەی کەسی قبوڵ نەبوو ، هەر قسەی خۆی بەلاوە پەسەند بوو.

خَرَط الشَّجَرَ: گەڵای درەختەکەی رنی.

خَرَط العنقـودَ: هێشوی میوەکـەی خـستە ناو چنگی خۆیەوە.

خَـرَط الـدَّواءُ فلانـاً: دەرمانەکـە سـکی فلانکەسی چواند.

خَـرَط الابـلَ في المرعـى: حوشـترەکەی بـــــەرەڵای نـــــاو لەوەڕگاکـــــە کـــرد ٥ دەگـوترێ: (خَـرَط البـازي): بازەکەی ئاراستەی نێچیرەکە کرد.

خَرَط تابعـه علـى النـاس: رێـگای بەهـەوا خواهـانی خـۆی دا زیـان بەخەڵـك بگەیەنن.

خَـــرَط العـــودَ: دارەکـــەی ســپی کـــرد توێکڵەکەی لێکردەوەو رێکی خست.

خَـــرَط الأشــــياءَ: شــتەکانی هـــەموو لەخەریتەیەکدا کۆکردەوە.

خَرَط الحديدَ: ئاسنەکەی وەکوو تەزە درێژ کردەوە.

خَرِطت اللبونُ خَرَطا: حوشترەکە شیری بەناخۆشی هاتـەدەر یـان شـیرەکەی هاتـە دەرو ئاوێـکی زەردی لەگەڵـدا بوو.

خَـــرِط فـــلانٌ: فلانکـەس خواردنەکـەی لەقورگ گیرا.

اخـْرَطت اللبونُ: بەمانا (خرطت) دێ.

خَرِط الخريطةَ: نەخشەکەی کێشا.

خَرَّط الدواءُ فلانا: بەمانا (خَرَطَهُ) دێ.

اخْتَرَطَ في البكاء: کەوتە گریـان‌و ژیـر نەبووەوە.

اخـْـتَرَطَ العنقــودَ: هێـشوە میوەکـەی خستە دەمیەوەو لاسکەکەی بەروتی لەدەم هێنایـە دەرو بۆڵـەکانی لـەناو دەمی دا مانەوە.

إختَـرَط الـسيفَ: شمـشێرەکەی لـەکالان دەرکێشا.

إنْخرَطت الدابّةُ: بەمانای (خَرَطَتْ) دێ.

انْخَرَط الصقرُ: بازەکە کەوتە خوار.

انْخَرَط جسمُهُ: جەستەی لاواز بوو.

انْخَرَط الفرسُ وغيره في العدو: ئەسپەکە

یا ولاخەکە لە غاردان تیژڕۆ بوو.

اَفَـرَط في الأمـر: لـە ئیـشەکەدا هـەر بەقسەی خۆی کردو گوێی نەدایە ڕاوو بۆچوونی کەسانی تر.

انخَرَط علیه بالقبیح: بەقسەو ئوسلوبی ناشیرین ڕوی تێکرد.

تَخَـرَّطَ في الأمـر: لەکارەکـەدا هـەر ڕای خۆی پێ پەسەند بوو گوێی نەدایە ڕاوو بۆچوونی کەسانی تر.

استَخـْـرَطَ في البکـاء: دەسـتی دایـە گریانو ژیر نەبووەوە.

الاِخـْرِیطُ: ڕوەکێـکە لەخۆشـترین گیا ترشـۆکەکانە، حوشـتر حـەزی لێ دەکا.

الخُرَاطَـةُ: ئـەو وردەو پـرژو پاڵەیـە لـەئاکامی بڕینـەوەو تاشـینی شت دەکەوێتـە خـوار ٥ ئاوێـکی کـەم لەگواندا.

خراطـة الامعـاء: ئـەو شـتەیە لـەکاتی سکـچونی بەردەوامـدا لـە ڕیخۆڵـە دێتە دەر.

الخَرَّاط: کارتیخ؛ ئەو ئاسنە گرگرناوییە یە دارو ئاسن دەڕنێ.

الخِرْطُ: شیری مەیی‌و کە ئاوێـکی زەردی بکەوێتە سەر.

الخریطة: تورەکێـکە لـە پێـست دروست دەکـــــــرێ دەمەکـــــــــەی دەبەسـترێ ٥ لـەزاراوەی زانایـانی سـەردەمدا بریتییـە لـەو شـتەی ڕوبەری زەوی یان هەندێکی لەسـەر نەخش دەکرێ، (ك: خرائط).

اَلْمِخـْرَاطُ: لـەئاژەڵی شـیردەردا بەوانـە دەگوترێ شیرەکەی خەست بێ یان ئاوێـکی زەردی تێـکەڵاوبێ بـەهۆی نەخۆشـییەوە ٥ هـەروا نـاوە بـۆ ئـامێری ڕنـین وەکـوو کـارتێخو بڕمەند ٥ (ك: مخاریط).

اَلْمِخْرَطُ: ئـامێری ڕنـین‌و هەڵـکڕاندن وەکـوو بڕمەنـدو کـارتێخ (ك: مخاریط).

المِخرَطَةُ: بەمانا (المِخـْرَطُ) دێ.

اَلمَخـروُطُ: شتێـك وەکـوو مـزراح وابـێ سـەرەوەی پـان بـێ‌و وردە وردە باریك بێتەوە تا دەگاتە خاڵی سفر یان ڕوبەرێکی بچوك تر.

الخَرْطُـوشَ: نـاواخنی چـەکی ئـاگرین واتە: باروت.

خَرْطَمَهُ: لەلوتی دا ٥ لوتی خوارکرد.

اِخـْرَنطَمَ: لوتبـەرزیی نوانـد ٥ خـۆی بەزلزانی، لوتی خۆی وەرگێڕاو ڕقو کینەی خۆی خواردەوە.

الخُراطِمُ: لەئافرەتـدا بەوانـە دەگوترێ: بەسالاچووبێ.

الخُرْطـــومُ: لـــوت، کـــەپو ٥ ســـەری لـوت ٥ دەگـوترێ: (خرطـوم الفیـل)

(خرطوم الخنزير)، دەگوترێ: (وسَمَهُ على الخرطوم) زەلیلو ڕیسوای کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ شەرابێك كەزوو سەرخۆش بكا ٥ (ك: خراطيم).

خراطيم القوم: گەورەو پیاو ماقوڵانی خەڵك.

اَلْخُرْطُمانِيُّ: لوت زل، كەسێك كەپوی زۆر گەورەبێ.

الخراطين: كرمی درێژ لەناو قوڕو لیتەی روبارەكاندا.

خَرَعَ الشَّيْءَ خَرْعاً: شتەكەی شەقكرد.

خَرِعَ الشَّيْءُ خَرَعاً وخُراعةً: شتەكە نەرم بوو داچۆڕا بێ هێز بوو.

خَرِعَ فلان: فلانكەس دەهشەت گرتی ٥ لە حەدیثی ئەبو سەعیدی خودری دا هاتووە: (لوسمع أحدكم ضَغْطَةِ القبر لخَرِعَ) ٥ (هو خرِع وخريعٌ وهي خرعة وخريعة).

خَرُعَ خَراعةً وخروعةً: بەمانا (خَرِعَ) دێ.

خُرِعَ خُراعاً: ساغو سەلیم بوو كەوتو مرد ٥ شێت بوو.

خَرَّعَ الثوبَ: كراسەكەی بەتۆو زەعفەران رەنگ كرد.

اخْتَرَعَهُ: بەمانا (خَرَعَهُ) دێ ٥ شتێكی تازە قەلای داهێنا؛ دروستی كرد ٥ بەسەر پێو گۆزو گومەتو بێ لێوورد بوونەوە وتارەكەیدا ٥ قەصیدەی دانا.

اخترع فلاناً: فلانكەسی هەڵخەڵەتاند ماڵەكەی برد.

اخْتَرَعَ الدابَّةَ: ولاغەكەی هەوسارکرد ٥ دای بەیەكێكی تر سودی لێ وەربگرێ، دوایی لێی وەرگرتەوە.

انْخَرَعَ: دولەت بوو، قڵیشا ٥ نەرم بوو داچۆڕا، شۆڕ بووەوە.

انْخَرَعَ الرجلُ: پیاوەكە زەلیلو لاواز بوو، دەگوترێ: (إنْخَرَعَ له) ملكەچی بوو.

انْخَرَعَ العضوُ: ئەندامێكی جەستەی لەجێ چوو لەشوێنی خۆی خزا.

تَخَرَّعَ: بەمانا (إنْخَرَعَ) دێ.

الخُراعُ: دابڕانێك لە پشتی حوشتردا پەیدا دەبێ.

الخَراعَةُ: بێ حەیایی‌و روتو قوتی‌و سفوری‌و بەدڕەوشتی.

الخِرِّيْعُ: دەنكە تۆوی گیازەعفەران.

الخَروعُ: نیشانەو داخێكە لەگوێی مەڕ دەكرێ ، سەری گوێچكەی دەكرێ بەسێ تلیش، تلێشی ناوەڕاست بۆ دیوی ناوەوە خوار دەكرێتەوە.

الخِروَعُ: ئافرەتی بێ شەرمو حەیا تكاو ٥ ئافرەتی نەرمو نۆڵو شلك.

الخِروَعَةُ: دەگوترێ: (امرأة خِروعة)

ئافرەتێکی جوانو نەرمو بارخۆش‌و ڕەت نەکەرەوەیە.

اَلْخَرِيعُ: بەمانا (الخِرِّيع) دێ، ئافرەتی بێحەیا ٥ هەرشتێک خێرا بشکێ ، لیچی حوشتر کە شۆڕ بوبێتەوە.

الخَرِيعَةُ: بەمانا (الخَرُوعُ) دێ.

الخَرْعَبُ: تولە داری درێژو نەرمو تازە ڕواوو شورک ٥ توولە نەمام ٥ ئافرەتی جوانی رەوشت بەرزی نەرمو نیانو شلك ٥ (ك: خَراعِبٌ).

الخُرْعُوبُ: بەمانا (الخَرْعَبُ) دێ ٥ قاشە خەیارو ترۆزی ٥ پارچە بەز (ك: خراعيب).

خَرَفَ في بستانه: لەوەرزی پایزدا لەناو باخەکەی مایەوە بۆ ئەوەی میوەکەی بچنێ.

خَرَفَ الثَمَرَ خَرْفاً وخِرافاً: لەوەرزی پایزدا میوەکەی چنی، ڕنی، دەگوترێ: (خرف النخلَ).

خَرَفَ الماشيةَ: گیاو گژێکی بۆ ئاژەڵەکان رواند تا لەپایزدا بیخۆن.

خَرِفَ خَرَفاً: عەقڵی تێکچوو ، شێت بوو لەبەر پیری‌و کەنەفتی، (هو خرِف وهی خَرِفَةٌ).

خَرُفَ الرجلُ خَرَفاً: بەمانا (خَرِفَ) دێ.

خُرِفَ: بارانی پایزی لێباری، دەگوترێ: (خُرِفَ القومُ)، (خُرِفت الأرضُ).

أَخْرَفَ: چووە ناو وەرزی پایزەوە، (أخرفت الدابةُ) ولاخەکە یان حەیوانەکە لە پایزدا بێچوی بوو ٥ (هي مُخْرِفٌ).

أَخْرَفَ النخلُ: کاتی ئەوە هات خورماکە بەرەکەی لێبکرێتەوە.

أخرفت الذُّرَةُ: زوراتەکە زۆر درێژ بوو.

أَخْرَفَ القومُ بمكان كذا: خەڵکەکە وەرزی پایز لەو شوێنە مانەوە.

أَخْرَفَ الكِبَرُ الرجلَ: پیری‌و تەمەندرێژی پیاوەکەی تێك داوە.

اخْرَفَ فلاناً نخلةً: دارخورمایەکی بۆ فلانکەس دیاری کرد تا لە وەرزی پایزدا میوەکەی بچنێ.

خارَفَهُ مُخارَفَةً وخِرافاً: سەراپای وەرزی پایز مامەڵەی لەگەڵداکرد ٥ لەپایزدا بەکرێی گرت.

خَرَّفَهُ: بەعەقڵ تێکچوو خەرەفاوی لەقەڵەم دا.

اخترف الثمر: بەمانا (خَرَفَهُ) دێ.

الخارِفُ: چاو دێری باخە خورما (ك: خُرّافٌ).

الخِراف: کاتی رنین‌و چنینی مێوە لەوەرزی پایزدا.

الخَرافَةُ: ئەو بەرو بومەی لەپایزدا دەچندرێ‌و دەرندرێ ٥ قسەی

خـوّش‌و دروّ؛ کـه بـوّ پێـکه‌نین ده‌گـوترێ: (الخُرْفَـةُ): میـوه‌و بـه‌رو بوومی چنراو له‌وه‌رزی پایزدا.

اَلْخَرُوفُ: شه‌که به‌ران.

خروفة: کاوڕ ٥ (ك: خِراف وأخـرِفَةٌ) ٥ له‌په‌نـدی پێشیناندا هاتووه ده‌ڵـێ: (فلان کالخروف أینما اتّکأَ اتّکـأَ علی صـوف): فـلاّن وه‌کـوو کـاوڕ وایـه چونێـك ئه‌مـدیو ئـه‌و دیـو بکـا ڕاخه‌ری خورییه.

الخروفَةُ: دارخوما پیاو هه‌ڵیده‌بـژێرێ‌و هـه‌ڵی ده‌گـرێ بـوّ ئـه‌وه‌ی هـه‌رکاتێ ویـستی خورماکـانی لێبکاتـه‌وه بـوّ خواردنی خوّی‌و ماڵ‌و منداڵی ٥ (ك: خَرائِف).

الخریـف: وه‌رزی پـایز ٥ بـارانی وه‌رزی پـایز ٥ (بـارانی پـه‌ڵـه) ٥ سـه‌ره‌تای بـارانی وه‌رزی زسـتان ٥ خورمـاو روتابی چنراوی وه‌رزی پایز.

لبن خریف: شیری تازه دوّشراو.

الخریفة: به‌مانا (الخَرُوفَةُ) دێ.

اَلْخَرْفَ: شوێنی مانه‌وه له‌کاتی وه‌رزی پـایزدا ٥ بـاخ‌و کوّمه‌ڵـه دره‌ختـی میوه.

اَلْمِخْرَفُ: زه‌مبیله‌ی بچوك که میـوه‌ی هه‌ڵبژارده‌ی به‌تامی له‌وه‌رزی پایزدا تێدا ده‌چندرێ ٥ (ك: مَخَارِف).

اَلْمَخـْرَفَةُ: بـاخ‌و کوّمه‌ڵـه دره‌ختـه خورما ٥ رێگای ئاشکراو رون ٥ (ك: مخارف).

خَرْفَجَهُ: پان‌و فراوانی کرد ٥ ده‌گوترێ: (عـیش مُخَـرْفَجٌ) ژیانێـکی خـوّش‌و هـه‌رزانی بـه‌رفراوان‌و بـێ تـه‌نگ‌و چه‌ڵه‌مه.

سـرابیل مُخرفَجَـةٌ: (سـراویل مخرفجـة) ده‌رپێی پان‌و پوّڕ.

خَرفج فلاناً: خوّراکی باشی بوّ فلاّنکه‌س دابین کرد.

خـرفج الـشَّيْءَ: شـته‌که‌ی زوّر وه‌رگـرت زوّری لێ هه‌ڵگرت.

الخُـرافِجُ: ژیـانی خـوّش‌و نـه‌رم‌و نـوّڵ ٥ قه‌ڵـه‌وو گوّشـتن، ده‌گـوترێ: (نبـت خـرافج): روه‌کێـکی ناسـك‌و ته‌ڕو تازه‌یه.

الخِرْفاجُ: ژیانی خوّش‌و نه‌رم‌و نوّڵ.

الخُرْفُجُ: به‌مانا (الخِرفـاجُ) دێ، (خـروف خُرْفُجٌ) به‌رخێکی قه‌ڵه‌وه.

اَلْخِرفیجُ: به‌مانا (الخِرْفاجُ) دێ.

الخُرْفُـقُ: پـه‌مو کـه بـه‌ڕوه‌کی خوّیـه‌وه بیّو که‌ڵکی نه‌مابێ.

الخَرْفَـقُ: خـه‌رده‌ڵی فارسـی ٥ لـه‌وڵاتی میـصر به‌حه‌شیـشه‌ی سـوڵتان بـه‌ناو بانگه.

خَرَقَ في البیت خرقـاً: له‌ماڵه‌وه مایـه‌وه‌و ده‌رنه‌چوو.

خَـرَقَ الـشَّيْءَ خَرَقـاً: شـتەکەی قەڵـشاند دڕاندی.

خَرَقَ الأرضَ: زەوی دابڕی تا گەیشتە ئەو پەڕی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّكَ لَـن تَخْرِقَ الأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولاً﴾.

خَرَّقَ الكذبَ: درۆی هەڵبەست ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿وَخَرَقُواْ لَهُ بَنِينَ وَبَنَـاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ﴾.

خَرِقَ خَرَقاً: ئەحمەق بوو ٥ لەکارەکەی دا نـەرم نیـان نـەبوو ٥ دەهـشەت گرتـیو سەرسام بوو (هو خَرِقٌ).

خَرِقَ الظَّبيَ وخـرق الطـائر: ئاسکەکە یـان باڵندەکـە راوکەرەکـەی بینـی سـەری لێ شـێوا لــە شــوێنی خــۆی جوڵــەی نــەکرد ٥ ترســاو هــیچ پەلــەقاژەی راکردن یان فڕینی نەکرد.

خَرِقَ بالشَّيْ: شتەکەی نەزانیو نەیتوانی ئەنجامی بدا.

خَرِقَ في البيت: بـەمانا (خَرَق) دێ ٥ (هـو أخرق وهي خرقاء).

خَرُقَ خُرْقاً: ئەحمەق بوو.

خَـرُقَ بالـشَّيْءَ: شـتەکەی نـەزانیو بـۆی ئەنجام نەدرا.

أخْرَقَهُ الفَزَعُ: ترس سەری لێ شێواند.

خَرَّقَ الثَّوْبَ وغَيْـرَهُ: دڕاویـی قوماشـەکەی زیادکرد.

خَرَّقَ الكذبَ: درۆی زۆری هەڵبەست.

اخـْـتَرَقَ الثـوبَ ونحـوه: قوماشــەکەی دڕاند.

اخــْـتَرَقَ القـــومَ: بـــەناو ئـــاپوڕای خەڵکەکەدا ڕۆیی.

اختَرَقَ دار فلان: مـاڵی فلانکەسـی کـرد بەرێـــــگای خــــۆی بــــۆ پێداویستییەکانی.

اختَرَقَ الأرضَ: قەد بڕ بەناو ئەرزەکەدا ڕۆیی گوێی بەرێگانەدا.

اختَرَقَ الخيل مابين القرى والـشجر: ڕەوە ئەسپەکە بەناو گوندو درەختەکاندا بڵاو بوونەوە.

انْخَرَقَ الشَّيْءُ: شتەکە قڵشا دادڕا.

اِنْخَرَقَـتِ الـريحَ في الأرض: ڕەشـەباکە پێــچاو پــێچ هــاتو هــەڵی کرد ٥ ڕەشەباکەی توند بوو چووە هەموو کونو قوژبنێکەوە.

تَخَرَّقَ: بۆ موطاوەعەی (خرّقه) هاتووە.

تَخَرَّقَ في الكَرَمِ: لەبەخشیندا زۆر زێدە ڕەوی کرد.

تَخَرَّقَ في الكَذِبِ: دروی هەڵبەست.

الخـارق: (سـيف خـارق) شمـشێرێکی بڕنـدەیـە ٥ ڕوداوێـکە ٥ شتێــکە پێچەوانەی یاسای سروشتە ئەگەر بەشـێوەی تەحـەددا بـوو دەبێتـە موعجیزە.

الخُرَّيْقُ: جۆرە چۆلەکەیەکە.

الخِرِّيـقُ: جوانمـەردی سـەخی سروشتو بـەهانا هـاتووی لێقەوماوانـەوە.

الخَرْق: کونی دیوارو شتی تر ٥ دەشتو سارا ، سارای بەرفراوانو دورو درێژ کەرەشەبا پێیدا بڕوا ٥ (ك: خُرُوقَ).

الْخُرق: نەزانیو نەفامی ٥ ئەحمەقی.

الخُرق: بەمانا (الخريق) دێ.

الخَرِقُ: تەپو تۆز.

الخَرْقاءُ: زەوی پانو پۆڕ کەرەشەبا تەی بکا ٥ رەشەبای تێزڕۆ، کەهەردەم بەلایەکا دەڕوا ٥ ئافرەتی گێلۆکەی شت نەزان کە دەست رەنگین نەبێ.

أذن خَرْقاءُ: گوێچکەیەك ئەمدیو ئەو دیو کونبێ.

شاة خرقاءُ: مەڕێکە گوێچکەی کونبێ کونەکە کەوانەیی بێ ٥ یان لەناوەڕاستی گوێچکەی دا کونەکە هاتبێ تا قەراخی گوێچکەکە.

الخِرْقَةُ: پارچە پەڕۆی شڕو وڕ.

الخُرُوقُ: رەشەبای سارد.

الخَرِيق: چاڵو نزمایی زەوی کە گیای لێراوبێو کەوتبێتە نێوان دوو پارچە زەوی بێ گیاو گژ ٥ رەشەبای سارد ٥ بای شەماڵو هەوای ساردو فێنك کە کەمکەم هەڵبکاو بووەستێتەوە ٥ دەراوی دۆڵو شیو ٥ ڕێڕەوی ئاو، کەزۆر قوڵ نەبێ، بێ دارو درەختیش نەبێ ٥ یان منداڵدانی ئافرەت کە بەهۆی منداڵ هاتنە دەرەوە هەڵدرابێو گوشتەوەزونی نەهێنابێتەوە، (ك: خرائق وخُرُق).

اَلْمُخْتَرَقُ: ڕێڕەوی هەوا شوێنی هەڵبوونیو ڕێڕەوی ڕۆیشتنی.

المِخْرَاقُ: پیاوی شۆخو شەنگو قەدو باڵا جوانو بەژن ڕێکو پێك ٥ کارو ئیشی ئەنجامدراو ٥ کارو ئیش ئەنجامدەر (ئیش لەدەست هاتوو).

مِخراق حرب: شەرەنگێزو تێ هەڵاتوو لەشەڕاندا ٥ پیاوی سەخیو ڕێزدار ٥ شمشێر ٥ میزەرو پارچە پەڕۆیەك لول دەدرێو بۆ ترساندن پێی لەمنداڵ دەدرێ ٥ کەڵەکێوی.

اَلْمَخْرَقُ: دەشتی پانو بەرین کە رەشەبای تێدا هەڵبکا.

اَلْمَخْرُوقُ: بێکەسو هەژارێك شتێکی دەست ناکەوێ بێ ئاتاجی بکا ٥ دەگوترێ: (هو مخروق الكف بالنوال) بەهۆی سەخاوەتەوە هیچی بەدەستەوە نەما.

خَرْقَلَ: تیرەکەی لەکەوانەوە هاویشت.

خَرْقَلَ في رميه السهمَ: زۆر تفەنگچییانە تیرەکەی هاویشت.

خَرَمَ الشَّيْءَ خَرْماً: شتەکەی کون کرد ٥ لەتی کرد ٥ قەڵاشتی، بڕیەوە.

خَرَمَ فلاناً: نێوانی دوو کونەلوتی هەڵدڕی ٥ قەراخی لوتی دادڕی.

مخدة
خذروف
خريطه
خط الاستواء
خرز الظهر
مخرطة
خاتم
خطام
خس
خرطون
خاتام
مخروط
خطمي
خردل
خردلة
خروب
خبازی
خشخاش
خزامی
خرطال
خيزران
خروع
خطمي
خزام
خرطوم
خروع
خشخاش
خطاف

ماخَرَمَ من الحديث حرفاً: پیتێکی لەقسەکە کەم نەکردەوە.

خَرَمَ الوباءُ القومَ: تاعونەکە خەڵکەکەی لەبێخ دەرهێناو لەناوی بردن.

خَرَمَ الرامی القرطاسَ: هاوێژەرەکە کاغەزەکەی هەنگاوت بەڵام کونی نەکرد ٥ دەگوترێ: (ماخَرَمَ الدلیل عن الطریق)، چاو ساغ و شارەزا کە لەرێگاکە لای نەدا.

خَرِمَ خَرَماً: نیوان دوو کونە لوتی شەق بوو ٥ گوێچکەی قەڵشاو هەڵدڕا، (هو أخرم وهي خرماء).

خَرُمَ خرامةً: توندو پتەو بوو ٥ بێ شەرم و بێ حەیا بوو.

خَرَّمَ الشَّيْ: شتەکەی شەق کرد ٥ بڕییەوە ٥ لەحەدیثدا هاتووە: (نهی النبیّ أن یضحی بالمخَرَّمَةِ الأذن) پێغەمبەر (د.خ) نەی لەوەکرد کە ئاژەڵی گوێ بڕاو بکرێتە قوربانی.

اخترمته المنیةُ: مردن تێکیەوە پێچا.

إخْتَرَمَهُ الوباء: تاعون لەناوی برد.

انْخَرَمَ: شەق بوو ، دابڕا گۆشە گیر بوو.

انْخَرَمَ العامُ: ساڵەکە تێپەڕی و ڕۆیی.

انْخَرَمَ القومُ: خەڵکەکە فەوتان و تێدا چون.

انْخَرَمَ الکتابُ: کتێبەکە کەمی هەبوو هەندێکی لێفەوتا.

تَخَرَّمَ: شەقار شەقار بوو، درزی برد قەڵشا.

تَخَرَّمَ فلانٌ: فلانکەس چووە سەر ڕێبازی خورەمییەکان.

تَخَرَّمَ زَنْدُ فلان أو زیده: فلانکەس رقەکەی نیشتەوە.

یَتَخَرَّم زنده: دەیەوێ لەرێی زۆرو ستەمەوە خۆی فەرزبکا خۆی بسەپێنێ.

تَخَرَّمَ الوباءُ القومَ: تاعونەکە خەڵکەکەی لەناو برد.

الأخْرَمُ: گردۆڵکەی ناو بانوو دەشتایی ٥ زلکاوو گەڕاو.

أخْرَمُ الرأي: کەسێک راو بۆچونی زەعیف بێ.

الأخرمان: دوو ئێسقان لەم لاو لەولای مەلاشوی سەرو

أخرما الکتفین: شەپیلکی هەردوشان ٥ هەروا لای خواروی شان.

الخرامَة: ئامێرێکە کاغەزی پێ کون دەکرێ.

الخُرَّمُ: بەناز پەروەردە ٥ روەکێکە وەکوو لۆبیا رەنگی وەنەوشەیی هەیە.

الخُرَّمیة: شوێنکەوتوانی بابەکی خورەمی، ڕێبازێکە ڕێرەوانی بروایان بەتەناسوخ و گواستنەوەی گیان

لەیەکێکەوە بۆ یەکێکی تر هەیە، هەوڵی لابردنی لەمپەرەکانی نێوان نێرو مێ دەدەن‌و ئیباحی رەهایان گەرەکە ٥ (الخَرْمُ) لوتکەی کەژ.

الخَرْمَاءُ: گردۆڵکەیەکە لەناو دەشتایی یەك دا ٥ قەڵاو شورایەك نەتواندرێ لەم لاو ئەولای بچێتە ناوی ٥ بزن پانەوپان گوێچکەی ببڕدرێ ٥ درۆزن، (الخُرمانُ) بەمانا درۆزن دێ.

الخَرَمَةُ: شوێنی کونە لوت.

الخَوْرَمَةُ: پێشی لوت ٥ نێوان دوو کونە لوتی ٥ بەردێك کونکون بێ، (ك: خَوْرَمٌ).

المَخرِمُ: رێگای ناو کێوو کەژ، یان رێگای ناولیەلان، (ك: مَخارِم) لەباسی کۆچی پێغەمبەردا هاتووە کەلەگەڵ ئەبوبەکردا بەلای ماڵی ئەسلەمی ئەشجەعی دا رۆیشتن وشترێکی پێدان چاوساغی لەگەڵ ناردن پێی گوت (أسلك بهما حيث تعلم من مخارم الطرق).

مَخْرَمِ الجبل: لوتکەی کێو.

مخارم الليل: سەرەتای شەو.

خَرْمَدَ: لەماڵی خۆی دا مایەوە، سەری لەکۆشی خۆی ژەنی‌و بێدەنگ بوو.

أخرَمَّسَ: بێدەنگ بوو، زەلیل‌و گەردن کەچ بوو.

الخِرْمِسُ: شەوی تاریك.

خَرْمَشَ العملَ أو الكتابَ: کارەکەی تێك دا، کتێبەکەی شێواند.

إخْـرَمَّصَ: بەمانا (إخْرَمَّسَ) دێ، دەشگوترێ (إخْرَنْمَصَ).

خَرْمَلَ وَبَرُ البعير: توکی حوشترەکە لەقەڵەویان بەری دا.

تَخَرْمَلَ الثوبُ: قوماشەکە ونجڕ ونجڕ بوو.

الخِرْمِلُ: خەڵکی زۆر ٥ ئافرەتی دەنگ‌و دۆرە ناخۆش ٥ پیرێژنی پەککەوتە ٥ ئافرەتی بەدکارو ئەحمەق ٥ حوشتری پیر (ك: خرامِل).

خَرْنَقَهُ بالسيف: بەشمشێر لێی دا.

الخرانفُ: درێژ داوەڵ

الخِرنِفُ: حوشتری بەشیرو قەڵەو ٥ لۆکە، (ك: خرانف)

الخِرْنِفَةُ: بەروبومی درەختی (غەضاء) ٥ (ك: خرانِف)

خَرْنَفت الأرضُ: لەو دەڤەرە کەروێشك پەیدا بوو، کەروێشك زۆر بوو لەو زەوی‌و زارەدا.

خَرْنَقَت الناقةُ: پیوو بەز لەسەنامی حوشترەکە لۆلۆ وەستا.

الخِرْنِقُ: بێچووە کەروێشك، کەروێشکی گەنج.

اَلْخَوَرنَقُ: باڵە خانەیەك بوو لەعێراق موڵكی نوعمان بوو.

خَزِبَ الجلدُ خَزَباً: پێستەكە بەبێ ئەوەی ئازاری هەبێ هاوسا، قەڵەو بوو تاواتدەزانی هاوساوە.

خَزِبَت الناقةُ والشاةُ: گوانی حوشترەكە یان هی مەڕەكە هاوسا ٥ كونی گوانەكانی تەسك بونەوە ٥ گوانی وشك بوون و شیری كەم بوو (هو أخزب وهي خزباء).

تَخَزّب الجلدُ: بەمانا (خَزِبَ) دێ.

الخَزَبُ: سواڵەت

الخِزْباءُ: مێشێكە بەزۆری لەناو باغ دا دەژی.

الخُزَيبَةُ: كانی زێڕ.

اَلْخَوزَبُ: هاوسانی گوانی ئاژەڵ (حوشترو مەڕ)

اَلْخَيزَبان: بەمانا (الخَيزَب) دێ ٥ بێچوە نوعامەی نێر.

اَلمِخْزابُ: حوشترێك كەعادەتی وابێ پێستی ئەستور ببێ یان هێندە قەڵەو ببێ وابزانێ هاوساوە.

تَخَزّيز علينا: تەكەببوری بەسەرا كردین و لوتبەرزی نواند.

اَلْخازِباز: مێشێكە بەزۆری لەباغ دا دەژی ٥ لاسایی كردنەوەی دەنگە دەنگ و وێزە وێزەكەیەتی ٥ دەردێكە توشی قوڕگی حوشتر دەبێ ٥ پشیلە.

الخِزْباز: بەمانا (اَلْخازباز) دێ.

خَزِجَ خَزَجاً: زل بوو، جەستەی زەبەلاح بوو (هو خَزِجٌ)

المِخزاجُ: حوشتری زۆر قەڵەو.

الخُزاخِزُ: پیاوی بەهێزو چوارپەل قەوی و شان و مل پان.

خَزَرَ خَزْراً: خۆی بەشارەزا دەرخست ٥ پیاو بەقولینچكی چاوی بەتیلەی چاوی بڕوانێ.

خَزِرت العينُ خَزَراً: چاوی بچوك بون و تەنگ بوونەوە ٥ خێل بوو.

خَزِرَ فلان: فلانكەس چاوێكی هەڵێناو لێكی نایەوە ٥ وای ڕوانی دەتگوت بەتیلەی چاوی شت دەبینێ.

خَزّرَ الشيخ عينيه: پیرەمێردەكە پێڵوی چاوی بچوك بوونەوە هەتاوایان لێهات دەتگوت دوروان ٥ دەگوترێ: (خَزّرَ الشابُ عينيه) گەنجەكە پێڵوی چاوی خۆی بچوك كردنەوە بەمەبەستی فەن و لێزانی.

خَزّرَ الشيء: شتەكەی تەنگەبەر كردەوە.

تَخازَرَ: چاوی خۆی بچوك كردنەوە بۆنەوەی چاوی تیژ ببن و باش شت

ببینیٚ ٥ بەتیلەی چاوی روانی.

اَلْخَزَرُ: شۆربای چەور.

اَلْخَزَرَةُ: دەردێکە توشی باریکایی پشت دەبیٚ.

اَلْخُزَرَةُ: بەمانا (الخَزَرة) دیٚ.

اَلْخُزَرَةُ: هەڵگەڕانەوەی بیلبیلەی چاو بۆلای پێڵوی چاو ٥ ئەم جۆرە خێلییە ناشیرین ترین شێوەی خێلییە.

اَلْخَزِیرُ: گۆشتێکە دەکرێتە کوتکوتی بچوک ئەمجار بەئاوو خوێی زۆر دەکوڵێندریٚ، کەتەواو کوڵا ئاردی بەسەردا دەکریٚو دەکوڵێندریٚ، ئەمجار دەکرێتە پێخۆر ٥ شۆربای ئاوو رۆنو ئارد واتە: پەڵوی چەور ئەگەر شیرینی تێکەڵ بکریٚ دەبێتە حەڵوا.

اَلْخَزِیرَةُ: بەمانا (الخَزِیر): دیٚ.

اَلْخَوْزَی: رۆیشتنی لارولەنجە ئامێز.

اَلْخَیْزُرَانُ: هەرچڵەدارو شورکێك نەرم بیٚ ٥ دارێکە قەد لوسو بیٚ گریٚو گۆڵ ٥ بەنموونەی راستیو نەرمو شلی دەهێندرێتەوە ٥ قەفەزاز: دانیشتوانی ناوکەشتی کەدەکەوێتە بەشی دواوەی.

خَزَّبَ الکَلامُ: قسەکان تێکەڵاوو بیٚ سەروبەر بوون.

خَزَجَت الشاةُ: مەڕەکە شەل بوو.

اَلْخَزْرَجُ: بای باشور (ریح الجنوب) بای سارد ٥ (شێر)؛ بەشێکی یاریدەدەرانی پێغەمبەر بوون کە هۆزێکی سەرەکی ناومەدینە بوون.

اَلْخِزْرَافَةُ: پیاوی زەعیفو بیٚ وره ٥ کەسێك نەتوانیٚ یان نەزانیٚ بەرێکو پێکی لەکۆڕو مەجلیسدا دابنیشیٚ ٥ کەسێك زۆر قسەی سوکانەو نەفامانە بکا.

خَزَّهُ بسهم خَزّاً: تیرێکی پێوەناو هەنگاوتی ٥ دەگوتریٚ: (خَزَّهُ بصره): بەچاو هەنگاوتیٚ.

خَزَّ الحائِطَ: لای سەروی دیوارەکەی بەتەلی درك گرت بۆ ئەوەی کەس سەردیوارەکە نەکەویٚ ٥ دەگوتریٚ: (خَزَّ الحائط بالشوك).

خَزَّ التمرُ خَزّاً: خورماکە هێشتا کەمێك مزری تێدا ماوەو بەتەواوی شیرین نەبووە.

اِخْتَزَّهُ بسهم: بەمانا (خَزَّهُ بە) دیٚ ٥ دەگوتریٚ: (إختَزَّهُ ببصره)، بەچاو هەنگاوتی.

اِخْتَزَّ فلاناً: هاتە لای فلانکەس کە لەنێو کۆمەڵدا بوو شتێکی لیٚ وەرگرت.

اَلْخَزُّ: قوماشێکە لەخوریو ئاوریشم پێك

دەهێنـدرێ ٥ یـان هـەموو رایـەڵو تێوەدانەکەی لەئاوریشم دەبێ.

اَلْخُـزَزُ: کەروێـشکە نێرینـە ٥ بێـچووە کەروێشك ٥ (ك: خِزاز وأخزة).

الْخَـزَّازُ: ئاوریـشم فـرۆش ٥ ئاوریـشم رێس.

الخَزِیزُ: هـەموو روەکێـك چـڵاوی بـێ بەرەکەی زۆر وشك بێ.

اَلْمَخَزَّةُ: زەوییەك کەروێشکی زۆر بێ.

خَزَع عن أصـحابه خَزعـاً: لەرێـگا لەگـەڵ هاوەڵەکانی بوو لێیان دواکەوت.

خَـزَع مـن فـلان: فرسـەتی لێ هێنـاو لەفلانکەسەوە شتی دەسکەوت.

خَزَع الشَّيْءَ: شتەکەی بڕیـەوە ٥ پارچـە پارچەی کرد.

خَزَع اللَّحْمَ: گۆشتەکەی پارچە پارچـە کرد.

خَزَع فلاناً: نەیهێشت فلانکەس بەئاسایی بڕوا، لەمپەری خستە بەردەم.

اخْتَزَعـه عـن القـوم: شـتەکەی لەخەڵکەکە بڕی.

اخْـتَزَعَ فلانـاً عِـرق سـوءٍ: رەوشـتە ناشـیرینەکانی بـەفلان تـەرك کـرد وازی پێ لێ هێنا.

اخْتَزَع منه شیئاً: شتەکەی لەفلانکەس وەرگرت.

انْخَزَعَ الـشَّيْءُ: شـتەکە کۆتـایی هـاتو نەما ٥ بڕایەوە.

انْخَزَعَ الْحَبْـلُ: لەناوەڕاسـتدا حەبلەکـە پچڕا.

انْخَزَعَ متن الرجل: پشتی پیاوەکە لەبەر پیری یان لاوازی چۆمایەوە.

انْخَزَعَ العود: دارەکە شـکاو بـوو بـەدوو لەت.

تَخَـزَعَ عـن أصـحابه: لـەهاوەڵانی دواکەوت.

تَخَزَع اللحمَ: گۆشتەکەی کوتکوت کرد.

تَخَزَّعَ منه شیئاً: شتەکەی لێ وەرگرت.

تَخَـزَّعَ القـومُ الـشَّيْءَ: خەڵـکەکە شتەکەیان لەناو خۆیاندا بەشکرد.

الخُزَاعُ: مردن.

الخُزاعة: پارچەی شتێـك کە لێـی جیـا بوبێتەوە.

الخِزْعَةُ: پارچەی گۆشت.

الخَزُوعُ: بەکەسێـك دەگوترێ کە لەماڵو سـامانی خەڵـك بەشێـك بـۆ خـۆی دابڕێ.

المِخْزَاعُ: بەمانا (الخَزُوعُ) دێ.

الْمُخَـزَّعُ: کەسێـك کێـشەو نیزاعـی زۆربێ ٥ بەسروشت گێچەڵاوی بێ.

الخَزَعْبَـلُ: قـسەی خـۆشو نەسـتەق کـە ببێتە هۆی پێکەنین.

الخُزَعْبِلُ: شتی بەتاڵو بوچ:

الخُوزَعْبِلَـةُ: گاڵتـەو گـەپ ٥ قـسەیەك ببێتە هۆی پێکەنین.

خَزْعلت الضَّبُعُ: کەمتیارەکە وا رۆیشت

شەلی پێوە دیاربوو.

خَزْعَلَ الماشی: ڕۆیشتوەکە قاچی خۆی ڕاتەکاند لەبەر زۆر ماندوو بوون.

الخُزْعالَةُ: گاڵتەو گەپ.

الخَزْعَلُ: کەمتیار.

خَزَفَ في مشيه خَزْفاً: لە ڕۆیشتندا دەستی بەرز کردنەوە.

خَزَفَ الثوبَ: قوماشەکەی دادڕی دڕاندی.

الخَزّاف: گـۆزەو کیتەڵـە فـرۆش، دروستکاری گۆزەو کیتەڵە.

الخَزَف: هەر قاپو قاچاخێك لە قوڕ دروست بکرێو سور بکرێتەوە، بخرێتە ناو کلەوەو ببێتە سواڵەت.

خَزَقَ السهمُ خَزْقاً وخُزُوقاً: تیرەکە لە کەوانەکەوە دەرچوو.

خَزَقَ الرجل أو الطائِرُ: پیاوەکە یان باڵندەکە ئەوەی لە سکیدا بوو داینا، ناوسکی خۆی دانا.

خَزَقَ السهمُ القرطاسَ: درێوشەکە، تیرەکە لە کاغەزەکەوە چووە ئەو دیو ئەمدیوو ئەودیوی کرد، (هو خازق) (ك: خوازق).

خَزَقَ فلاناً بالنبل: بەسەرە تیرەکە فلانکەسی هەنگاوت.

خَزَقَ فلاناً بالرمح: فلانکەسی بە ڕمب کەمێ بریندار کرد (برینەکەی سوکە).

خَزَقَ فلاناً بعينه: چاوی لە فلانکەس بڕیو هەنگاوتی، چاوەزاری لێکرد.

انْخَزَقَ الشَّيْئُ: شتەکە بە زەویدا ڕۆچوو، دەگوترێ: (انْخَزَقَ الشَّيْئُ الحادُّ في الشَّيْئِ).

الخازق: سوژن، درێوشە، سەرەتیر کە شت کون بکا ٥ لە پەندی پێشینانـدا هاتووە: (لأَنْفَذُ من خازق) ٥ ئەمە بۆ کەسێك بەکار دەهێنـدرێ کـە ئیشەکانی باش بڕوا هەرگیز کێشە نەیەتە ڕێگای.

الخازوق: عەمودێك کەسەرەکەی تیژ بێ ٥ لە رۆژگاری کۆندا ئەو جۆرە عەمودەیان چەقاندوەو زەلامیـان لەسەر داناوە بۆئەوەی عەمودەکە لە کۆمیەوە بڕواو لە تەپلی سەری دەرچێ.

الْخُزُقُ (أرض خُزُقٌ): زەوییەك كە ئاوی تێدا نەوەستێ هەڵۆڵ بێ.

الْخزوقُ: حوشترێکە بە قەراخی سمی زەوی کون دەکا ٥ یان کە دەڕوا سمی لاوو نیو دادەنێو شوێنکە لە زەوی دەکا.

المخْزَقُ: دارێکە سەرەکەی بزمارێکی تیژی پێوەیە (نەقیزە).

الْمِخْزَقَةُ: حەربە.

خَزَلَ الشَّيْئَ خزلاً: شتەکەی بڕی، بڕی دا، لێی کردەوە دەگوترێ: (ضَرَبَهُ فَخَزَ لَهُ نصفين).

خَزَلَ فلاناً عن حاجته: فلانکەسی عەوق

کردو نەیهێشت جووڵە بکا.

خَزَلَ الشَّيْءَ: رەخنەی لە شتەکە گرت، عەیبداری کرد.

خَزِلَ الرجلُ خَزَلاً: ناوقەدی پشتی هەنگاوت، گازەرەی پشتی شکاند، (هو أخزل).

خَزِلَت المرأةُ في مشيتها: ئافرەتەکە لە رۆیشتندا لارو لەنجەی کرد بە عاستەم سەری پەنجەی دەخستە سەر زەوی، (هي خزلاءُ) ٥ (ك: خُزَّلٌ).

اختَزَلَ: لەنگی، شەل بوو.

اختَزَلَ برأيه: تاکڕەوانە جولایەوە هەر رای خۆی بەلاوە پەسەند بوو، شتەکەی دابڕی، بڕیدا.

إنْخَزَلَ: دابڕا، گۆشەگیربوو.

إنْخَزَلَت المرأة في مشيتها: بەمانا (خَزِلَت) دێ.

إنْخَزَلَ فلان عن الأمر: فلانکەس لە کارەکە هەڵگەڕایەوەو زەعیف بوو.

إنْخَزَلَ عن جواب ماقلت له: گرنگی بە وەڵامی قسەکەی من نەدا.

تَخَزَّلَ السحابُ: هەورەکە وا دەرکەوت وەکوو ئەودی بگەڕێتەوە دواوە.

تَخَزَّلَت الْمَرأَةُ مَشْيَتَهَا: ئافرەتەکە لە رۆیشتندا لارو لەنجەی نواند بە عاستەم سەری پەنجەی دەخستە سەر زەوی.

الأخزَلُ: شەل، حوشترێك دوگی نەمابێ.

الخَزْلُ: زاراوەیەکی زانستی عورورزە.

الخُزْلَةُ: کەسرێکە شکاوییەکە لە پشتدا، زاراوەیەکی عوروزیشە.

الْخُزَلَةُ: ئەوەی دەتەوێ لێت مەنع دەکا، کۆسپو تەگەرە دەخاتە پێش کارەکەتەوەو ناهێڵێ بە مراد بگەی.

الْخَوْزَلَى: رۆیشتنێکە لارو لەنجەی تێدایە دەگوترێ: (هو أو هي تمشي خَوْزَلَى).

الْخَيْزَلُ: بەمانا (الخوزلى) دێ.

خَزْلَبَ الحَبْلَ أو اللحمَ: بە خێرایی حەبلەکەی پساند هەڵی بڕی، گۆشتەکەی پارچە پارچە کرد.

خَزَمَهُ خَزْماً: شتەکەی ریز کرد، کونی کرد، بنکی کتێبەکەی کون کرد.

خَزَمَ شِراكَ النَّعْل: شیراکی نەعلەکەی کون کردو توند بەستی.

خَزَمَ البَعيرَ: لوتی حوشترەکەی کون کرد، کونی لە لالوتی کردو لوتەوانەی تێکرد.

خَزَمَ أنفَ فلان: فلانکەسی زەلیل کردو ژێرباری کرد.

خَزَمَ الجراد في العود: کوللەکانی بە شیشەکەوە کرد بۆ برژاندن.

خازمَهُ الطريق مخازمةً وخِزاماً: هەریەکە لەو دوو کەسە پێچەوانەی یەکتر هەڵسو کەوتیان کرد، هەریەکەو ڕێبازێکی گرتە بەر بۆئەوەی لە ئاکامدا لەیەك شوێندا یەکتر بگرنەوە.

خَزَّمَهُ: بەمانا (خَزَمَهُ) دێ ٥

تَخَازَمَ الجیشان: هەردوو سوپاکە روبەڕوی یەکتر بوونەوە.

تَخَزَّم الشوك في رجلە: چقڵ بەقاچیدا چوو.

الأَخْزَم: نێرە مار.

الخِزامُ: لێك چوون، دەگوترێ: (لقیته خِزاماً) توشی بووم روبەڕو.

الْخَزام: روەکێکی بۆنخۆشە لە پێری (الشفویات) عەتری لێ دروست دەکرێ.

الخُزَامَی: رەگەزی روەکێکە لە پێری (الفصیلة الشفویة) جۆرەکانی بۆندارو عەتر ئامێزن، وەکوو سمڵو مێخەك ٥ بەزۆری لە وڵاتی هۆڵندا زەرع دەکرێ.

الخِزامة: پەتێکی کەوانەییە، دەکرێتە ئەو کونە سماوەی لە لوتی حوشتردایە واتە: لوتی حوشتر دەسمرێ‌و ئەو پەتەی تێدەکەن وەکوو لوتەوانە بۆئەوەی زیاتر هەوسارو جڵەوی نەرم بێ، دەگوترێ: (جعل في أنف فلان الخِزامة) لوتەوانەی لە لوتی فلانکەس کردوە واتە: ژێر باری کردوەو بە ئارەزوی خۆی کاری پێ دەکا.

خِزَامة النعل: ئەو تیلمە چەرمەیە دەکرێتە نێوان دوو شیراکی نەعلەکەوە.

الْخَزَّامُ: فرۆشیاری درەختی خەزمە درەختێکە لە توێکڵەکەی حەبل‌و گوش دروست دەکرێ.

الْخَزْمُ: لە زاراوەی شیعریدا زیادەیەکە لە سەرەتای شیعرەکەوەیە لە تەفعیلەی عوروزیدا حیسابی بۆ ناکرێ، وا دەبێ یەك پیت دەبێ وا دەبێ تا چوار دەڕوا.

الْخَزَمُ: درەختێکە لە توێکڵەکەی حەبلی گوش دروست دەکرێ، لە رۆژگاری کۆندا صندوق‌و بەغدانی کەل‌و پەلی تایبەتی ئافرەت لەو جۆرە دارە دروست کراوە.

الْخَزومَةُ: لە زاراوەی هۆزی هوزەیلدا بە مانگا دەگوترێ، یان مانگای پیرو کورتە بنە، (ك: خَزَائم، خُزْم، خَزُوم).

الْمُخَزَّمُ: باڵندەو نوعامە (چونکە ئەوانە لوتیان کونی تێدایە).

خَزَنَ اللَحْمُ والطعامُ خَزْناً وخزوناً: گۆشتەکە یان خۆراکە بۆگەنی کرد.

خَزَنَ الشَّيْءَ خَزْناً: شتەکەی خستە ناو گەنجینەوە.

خَزَنَ عنه العطاء: بەخششی لێ گرتەوە هیچی نەدایە.

خَزَنَ لسانه: زمانی خۆی پاراست.

خَزَنَ السِرَّ: نهێنییەکەی شاردەوە بڵاوی نەکردەوە، (هو خازِن)، (ك: خوازن).

مَخْزُون: لە گەنجینەدا هەڵگیراو.

أخزَنَ: دوای هەژاریی دەوڵەمەند بوو.

اخْتَزَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی خەزن کرد، هەڵیگرت.

اخْتَزَنَ الطريق: رێگاکەی کورت کردەوە.

اخْتَزَنَ السِرَّ: نهێنییەکەی شاردەوە.

استَخْزَنَهُ الشَّيْءَ: داوای لێکرد شتەکە خەزن بکا، هەڵی بگرێ.

الخِزانةُ: گەنجینە، شوێنی شت تێدا هەڵگرتن، (ك: خَزَائن)ە پیشەی گەنجینە داریی.

خِزانة الانسان: دڵی ئادەمیزاد.

خِزانة الاحتراق: لە زاراوەی ئەندازیاری میکانیکی دا ئەو بەتاڵاییە کە سوتانی تێدا دروست دەبێ.

الْخَزَّان: زمان، خورما کە ناوەکەی بەهۆی نەخۆشییەوە رەش ببێ، شوێنی کۆبونەوەی ئاو (دەریاچە، ئەستێر، تەنکی، حەوز).

الْمَخْزَنُ: شوێنی شت تێدا هەڵگرتن.

خزا فلاناً: فلانکەسی ژێر بارکردو خۆی بەسەردا سەپاند.

خَزَا الدابة: ولاخەکەی ژێربار کرد.

خَزَا النفسَ: نەفسی خۆی گرتەوەو نەیهێشت بەهەوەسی خۆی پەل بهاوێ.

خَزَا الشَّيْءَ: شتەکەی کردە ملکی خۆی.

خَزَا الفصيلَ: زمانی بێچوە ئاژەڵەکەی دەرهێناو قەڵاشتییەوە.

خَزِيَ خِزيةً: ریسوا بوو کەوتە تەنگژەو ناخۆشییەوە.

خَزِيَ فلان خَزَىً وخَزايةً: فلانکەس شەرمی کرد، بەخۆیدا شکایەوە، تەریق بۆوە.

أخزاهُ: سوکایەتی پێکرد، ریسوای کرد، خەڵەت بوو، قورئان دەفەرموێ: ﴿فَاتَّقُواْ اللّهَ وَلاَ تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي﴾.

خازَى فلان فلاناً: فلانکەس بەسەر فلاندا سەرکەوتوو بوو.

الخِزْيَةُ: بەڵاو كارەسات، ڕەوشتێك كە شەرم ئاوەر بێ ٥ هەڵس‌و كەوتێك ببێتە هۆی ڕیسوا بوون.

المَخــــزَاةُ: زەلیلــی‌و ژێــر دەســتی‌و سوكایەتی، (ك: مَخَازِى).

المُخْزِيَةُ: دەگوترێ: (قـصيدة مُخـزِية) چامەیەكە لەوپەڕی جوانی‌و ڕەوانی دایە ٥

خَسَأَ البَصَرُ خَسْئاً وخُسُوءاً: چاو مانـدوو بـوو نـەیتوانی درێـژە بـە ڕوانینەكـەی بـدا ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِأً وَهُوَ حَسِيرٌ﴾.

خَسَأَ الكلبُ وغيره: سەگەكە چفەی لێكرا دوور خرایـــــەوە هەیـــــدی كـــــرا، تەكێندرایەوە.

خاسَأَ القَوْمُ: خەڵكەكە بەردیان بۆیەكتر هاویــشت، كەوتنــە بــەردە فڕكــێ‌ی یەكتری.

إنْخَسَأَ البَصَرُ: بەمانا (خَسَأَ) دێ.

تَخَاسَأَ القومُ: خەڵكەكە شەڕە بەردیان كرد بە بەردە فڕكێ كەوتنە وێـزەی یەكتری.

الخاسِـئُ مــن الكــلاب: سەگێـك كـە نەهێڵـدرێ لــە ئــادەمیزاد نزیــك بێتەوە ٥ زەلیل‌و ژێر دەستە.

الْخَسِيئُ: خوری خراپ‌و بێ كەڵك.

خَــسَرَ التـاجِرُ في معاملتـه: بازرگانەكـە لـە مامەڵەكەیـدا زیـانی پـێ گـەیی‌و زەرەر مەند بوو.

خَــسَرَ التجـارة: لـە بازرگانیكردنەكەیـدا زەرەرمەند بوو ماڵ‌و سامانەكەی كەم بووە.

خَسَرَ فلان: فلانكـەس فـەوتا، لـەناو چـوو ٥ گومڕا بوو، سەری لێ شێوا.

خَسَرَ الشَّيْءَ: شتەكەی فەوتاندو لـە كـیس خۆی دا.

أخْــسَرَ فــلانٌ: فلانكـەس كەوتـە نـاو زیان‌و زەرەر مەندییەوە.

أخْسَرَ الشَّيْءَ: شتەكەی كەم كردەوە.

أخْسَرَهُ في تجارته: لە مامەڵەو بازرگانی كردنەكەیدا توشی زیانی كرد.

خَسَّرَ الشَّيْءَ: شـتەكەی كـەم كـردەوە ٥ خەسارەت مەندی وە پاڵدا.

خَسَّرَ فلانـاً: فلانكەسی لـە خێـرو بێـر دوور خستەوە ٥ فەوتاندی.

خَسَّرَهُ سـوءُ عملـه: كـرداره خراپـەكانی فەوتاندیان.

الخَنَاسِرُ: گومڕایی، فەوتاندن، غـەدر ٥ لۆمەو تانەو تەشەر.

الخَنْسَرِىَ: بەمانا (الخناسر) دێ ٥

الْخَيْـسَرِىَ: گـومڕایی ٥ فـەوتان‌و تێـدا چوون ٥ لۆمە ٥ غـەدر ٥ پیاوێـك نەچـێ بـۆ دەعـوەت‌و نـانخواردن لـە ترســی ئــەوەی ئــەویش دەعــوەتی ئەوان بكاتەوە.

خَسَّ الرجلُ خسّاً: پیاوەکە کاری پڕو پوچی ئەنجام دا.

خَسَّ النصیبُ: بەشەکە کەم بوو.

خَسَّ نصیبه: بەشەکەی کەم کردەوە.

خَسَّ الرجلُ خَسّاً: پیاوەکە بێ ڕێز بوو کەس بە هیچی نەزانی، دەگوترێ: (خَسَّ فعله وقوله ورأیُه).

خَسَّ الشَّیْءُ خَسَاسةً: شتەکە کێشی کەم بوو، هاوکێشی بەرامبەری نەهاتەوە، ڕەزیل‌و بێ نرخ بوو، (هو خسیس) (ك: أخِسّاء وخِسَاسٌ) (هي خسیسة) (ك: خسائس).

أخَسَّ فلانٌ: فلانکەس کردەوەیەکی ناشیرینی ئەنجام دا.

أخَسَّ فلاناً: فلانکەسی بە هیچ‌و پوچ هاتە پێش چاو.

أخَسَّ نصیبَهُ: بەشەکەی کەم کردەوە.

الخُسَاسُ: بێ نرخ‌و هیچ‌و پوچ.

خَسَّسَ نصیبَهُ: بەشەکەی کەم کردەوە.

اسْتَخَسَّهُ: بە هیچ‌و پوچی لە قەڵەم دا.

الخِسَاسُ: دەگوترێ: (هذه الأمور خِسَاسٌ بینهم) ئەو کارو پیشانە، ئەو ڕاوو بۆچونە لە ناویاندا باوە ٥

الْخَسَاسَةُ: ئەو حاڵەت‌و بارو دۆخەی پیاوی پڕو پوچ تێیدایە.

الخُسَاسَةُ: ماڵ‌و سامانی کەم، ماڵ‌و سامانی بێ بایەخ ٥ یالی ئەسپ.

الْخَسُّ: کاهو، ڕوەکێکی گەڵا پانە بە کاڵی دەخورێ ٥ زۆر جۆری هەیە.

الْخُسَّانُ: ئەو ئەستێرانەن کە هەرگیز ئاوا نابن وەکوو ئەستێرەی جەدی‌و فیرقەدان‌و ئەو ئەستێرانەی ناویان (بنات النَّعْش)ە بە دەوری قوتب دا سوڕ دەخۆن.

الْخَسِیسُ: شتی کەم، شتی بێ نرخ.

الْخَسِیسَةُ: نزمی قەدرو ڕێز دەگوترێ: (رفع من خَسِیسَتِهِ) لە نابودی خۆی کەم کردەوە.

خَسِیسَةُ الناقة: ددانی حوشتر پاش ئەوەی شیلەکانی لە ساڵی شەشەمیدا دەکەون.

الْمُسْتَخِسُّ: ڕوخسار ناشیرین.

خَسَفَتِ الأرْضُ خَسْفاً وخسوفاً: زەوییەکە ڕۆچوو ئەوەی لەسەری بوون قوتی دان، دەگوترێ: (خَسَفَ اللهُ بهم الأرض) خودا بەناخی زەویدا بردنیە خوارێ.

خَسَفَت عینُ الماءِ: سەرچاوەی ئاوە (کانیاوەکە) ڕۆچووە خوار.

خَسَفَتْ عینُ فلان: چاوی فلانکەس دەرهات.

خَسَفَ القمرُ: مانگ گیرا، ڕوناکی نەما یان ڕوناکییەکەی کەم بووە.

خَسَفَ ألشَّئَ: شتەکە دڕا، (خَسَفَ ألشَّئَ) شتەکەی دڕاند.

خَسَفَ ألشَّئ خَسْفاً: شتەکە کەم بۆوە.

خَسَفَ بَدَنَهُ: جەستەی لاواز بوو.

خَسَفَ فلان: فلانکەس برسی بووە، نەخۆشی چاك بووە ٥ (هو خاسف) (ك: خُسُفٌ) ٥ (هي خاسفة) (ك: خواسِف).

خَسَفَ فلاناً: فلانکەسی زۆر بارکردو ناچاری کرد ئەوکارە بکا.

خَسَفَ ألشَّئَ: شتەکەی بڕیەوە.

خَسَفَ البئرَ: بیرەکەی لە بەرد هەڵکەند شاخەکەی بڕی ئاوی زۆری لێ هەڵقولاو وشکی نەکرد.

خَسَفَ للشعراء عن الشعر: ڕێگەی بواری شیعر بۆ شاعیرەکان ئاسان بوو، شارەزایی فونون و مەبەستەکانی شیعر بوون.

أخْسَفَتِ العينُ: چاوەکە کوێر بوو، دەگوترێ: (حَفَرَ فأخْسَفَ): بیرەکەی وای لێهات ئاوی تێدا نەبێ.

انْخَسَفَتِ الأرض: بەمانا (خَسَفَتْ) دێ.

انْخَسَفَتِ العين: چاوەکە کوێر بوو.

الأخاسيفُ: زەوی نەرمەڵان.

الخاسِفُ: منداڵی قالب سوکی بە جمو جوڵ.

الخَسْفُ: زەلیلی و زۆر دەستەیی، برسیەتی، ستەم، کەمبونی ماڵ و سامان و نەمانی خێر و بەرەکەت، ئەو شوێنەی ئاوی بیری لێوە دەردەهێندرێ.

خَسَقَ السهمُ خَسْقاً وخُسُوقاً: تیرەکە نیشانەکەی پێکاو تێیدا مایەوە، یان ئەمدیوو ئەودیوی کرد.

خَسَقَت الناقةُ الأرضَ: حوشترەکە بە قەراخی سمی شوێنی لە زەوییەکە کرد (هی خَسُوقٌ).

الْخَسَّاقُ: درۆزن.

الْخَسْقَةُ: ژێوان بوونەوە لە مامەڵەو وادەو بەڵێندا.

الخَيْسَقُ: بیری قوڵ، گۆڕی قوڵ.

خَسَلَهُ خَسْلاً: دووری خستەوە، نەفی کرد.

الْخُسالَةُ: هەموو شتێکی خراپ.

الْخَسِيلُ: شتی پڕوپوچ لەهەر جۆرێك بێ (ك: خسائل).

الخَسِيلُ من القوم: کەسانی پڕوپوچ لەناو کۆمەڵگەدا.

الْخَسِيلَةُ: بەمانا (ألْخَسِيلُ) دێ.

أخْسَاهُ: بە بەردە وردە یاری لەگەڵ کرد (هەڵماتێنی لەگەڵ کرد).

تَخَاسَى اللاعبان: دوو یاری چییەکە یاریان کرد، بە بەردە وردە یارییان کرد (واغ واغێنیان کرد).

تَخَاسَى القومُ: خەڵکەکە بە بەردوچکە

يــەكتريان بــەرد بــاران كــرد بەردوچكەيان بەيەكتردا دان.

تخاست الدابّةُ بالحصى: ولآغەكە بەهۆی ڕۆيشتن بەسەر زيخو بەردە وردەدا قاچی هاوسا.

الْخَسَا: تاك، دەگوترێ: (خساً أو زكاً) تاك يان جوت.

الْخَسِيُّ: پۆشاك، ڕەشماڵو خێمە كە لە خوری چنرابێ.

خَشَبَهُ خَشْباً: تێكەڵاوی كرد دەگوترێ: (خَشَبَ الشَّيْءَ بالشيء) ئەو شتەی تێكەڵاوی ئەو شتە كرد ٥

خَشَبَ السيف: شمشێرەكەی مشتو ماڵ كردو تيژی كردەوە، (هو مخشوب وخشيب).

خَشَبَ النَّبْلَ والقَوْسَ: بە ناشيەتی تيرو كەوانی دروست كرد چ كارامايیو دەست ڕەنگينيەكی تێدا نەبوو.

خَشَبَ الشعرَ أو الكلامَ او العملَ: چۆنی بۆ ڕێكەوت ئاوا شيعرەكەی نووسی يان پەخشانەكەی دانا يان كارەكەی كرد هيچ وردەكارييەكی تێدا نەبوو.

خَشِبَ خَشَباً: زبرو ئەستورو ڕەق بوو، دەگوترێ: (خَشِبَ العَيْشُ): ژيانەكە زبرو پڕ تەنگژەو ناخۆشی بوو.

إخْتَشَبَ السيفُ: شمشێرەكە تيژ بوو.

إخْتَشَبَ الشعرَ: شيعری دانا بەبێ وردەكاری، كاڵو كرچ بوو.

تَخَشَّبَت الابلُ: حوشترەكە ئالفی وشكی خوارد.

اخْشَوْشَبَ: وشكو ڕەق بوو لە دينداریو پۆشاكو خواردنو خۆراكيدا، لە هەموو هەڵسو كەوتێكيدا.

اخْشَوْشَبَ في عيشه: لە ژيانيدا زبر بوو، بە ئەنقەست ئەو جۆرە ژيانە زبرە پەيڕەو دەكا بۆئەوەی بەرامبەر ڕوداوەكانی ڕۆژگار پشوو درێژ بێ.

الخشّابُ: (أرض خشابٌ): زەوييەكە وشكو هەڵۆڵەو ئاو ڕاناگرێ.

الْخَشْبَاءُ: (أرض خشباء) بەمانا (خَشاب) دێ، لە پەندا هاتووە (لسان من رطب ويد من خشب) زمانی شيرينو دەستی بێ خێرو قوچاو.

الْخَشَبُ: دار، بەتايبەتی (بنكو قەدو لقو پەلەكانی).

الخشّابُ: دار فرۆش.

ئەو كەسەی بە بەرد شەڕ دەكا.

الْخَشيبُ: لە هەموو شتێكدا ڕەق

زبرو وشك، له پياوو حوشتردا: درێــــژ داوەڵـــی لـــەرو ئێـــسقان دەرکەوتوو، بەهۆی ئیش کردنو ماندوبوونەوە.

اَلْخَشِيبَةُ: کۆکە کوك کەر، لێدراوو جەستە کوتراو.

اَلْمُخَشَّبُ: خانوی بە دار دروستکراو دەگوترێ: (بيت مُخَشَّبٌ).

خَشْخَشَ السلاحُ وغيره: چەکەکە خرو وڕی هات کە چەخماخەکانیان راکێشان خرە خرپان هات.

خَشْخَشَ الثوبُ الجديد: پۆشاکە تازەکە خشەی دێ.

خَشْخَشَ في ٱلشَّيْئِ: چووە ناو شتەکەوەو تێیدا هون بوو.

خَشْخَشَ السلاح وغيره: چەکەکەی جولاندو خرەی هات.

خَشْخَشَ ٱلشَّيْئَ في ٱلشَّيْئِ: شتەکەی خستە ناو شتەکەوە.

تَخَشْخَشَ: چووە ناویەوەو هون بوو.

تَخَشْخَشَ في ٱلشَّيْئَ: چووە ناو شتەکەوەو هون بوو، دەگوترێ: (تَخَشْخَشَ في الشجر).

الخَشْخاش: کۆمەڵێك بە چەكو زرێوە ٥ کۆمەڵێکی زۆری ئادەمیزاد ٥ هەر شتێکی وشك کە لێکیان بخشێنی دەنگی لێوە بێ ٥ هەروا وشەی (الخشخاش) ناوە بۆ روەکێك حەشیشەو ئەفیونی لێ بەرهەم دێ ٥ تاکەکەی (خشخاشة).

خَشَرَ فلانٌ: فلانکەس چڵێس بوو ٥ لەسەر سفرەو خوانەکە شتی بێ کەڵکی هێشتەوە.

خَشَرَ الشَّيْئَ: سۆو خشتو خاڵەکەی لە شتەکە دوور خستەوە ٥ پاکی کرد.

خَشِرَ خَشَراً: چڵێس بوو ٥ لەترسا هەڵاتو قاچاندی.

الخُشارَةُ: ئادەمیزادی خوێڕیو هەتیو مچە ٥ کەفو زبڵو زاڵی سەر دەریا ٥ جۆی بێ ناوك کەهەر سۆیەکەی مابێ ٥ شتی خراپو بێ کەڵك لەهەر جۆرێك بێ.

الخُشَارَةُ: بەمانا (اَلْخُشَارُ) دێ.

خاشر المِنْجَل: دەمی داس، لا تیژەکەی.

خَشرَمَت الضَّبُعُ: کەمتیارەکە لەکاتی شت خواردندا دەنگی لێوە هات.

اَلْخَشْرَمُ: کۆمەڵی هەنگو زەردەواڵەو شامە ترینکە ٥ تاکەکەیان (خَشْرَمَةٌ) ٥ هەروا ناوە بۆ مەلیکی هەنگەکان (شاژن) ٥ کوڵەسو هێلانەکەیان ٥ ئێسقانە نەرمەی لوت ٥ بەردە قسڵ ٥ یان ئەو بەردەی دەگرێ بە گەچ ٥ کێوی پچوك (گرد) ٥ (ك: خشارم).

خَشّ السحابُ خَشاً: هەورەكە بارانێكی كەمی پێوە بوو باراندی.

خَشّ الرجُلُ: پیاوەكە رۆیشتو كارەكەی جێبەجێ كرد.

خَشّ فِي الشَّيءِ: چووە ناو شتەكەوە.

خَشّ فِي الدار: چووە ناو خانوەكەوە.

خَشّ البَعيرَ: لوتەوانەی كردە لوتی حوشترەكەو مەهاری كرد؛ (دارێكە بە ئەندازەی دوو پەنجە درێژە دەكرێتە لوتی حوشترو بە هەوسارەوە قایم دەكرێ، بەوە حوشترەكە جڵەوی خۆش دەبێ).

خَشّ فلاناً: فلانكەسی بریندار كرد، زەبرێكی كوشندەی لێدا.

أخَشّ البعيرَ: بەمانا (خَشّهُ) دێ.

إختَشّ من الأرض: جرو جانەوەری زەوی خوارد، كرمو كوللەی خوارد، گوێچكە نانو میوە رزیوی خوارد.

انْخَشّ فِي الشَّيءِ: چووە ناو شتەكەوە، دەگوترێ: (أنْخَشّ في القوم) چووە ناو خەڵكەكەوە، (وانخشّ في الشّجرِ) چووە ناو درەختەكەوە.

الخَشاشُ: جرو جانەوەری ناو زەوی ◊ باڵندەو زیندەوەری پەلەوەر ◊ تاكەكەی (خَشاشة) ◊ بوردەی تەنك (عەبای سوكەڵە) ◊ ئادەمیزادی روح سوكی زیرەك ◊ هەر شتێك ناسكو جوانو دڵگیربێ.

الخِشاشُ: دارێكە بە ئەندازەی دوو پەنجە درێژە دەكرێتە لوتی حوشترەوەو بە رێشمەكەیەوە دەبەسترێتەوە بۆئەوەی جڵەوی خۆش بێ ◊ ماری كێو ◊ ئەژدیها ◊ جرو جانەوەری ناو زەوی ◊ باڵندەو پەلەوەر ◊ پیاوی رۆح سوكی زیرەكو كار لەدەست هاتوو ◊ جەوالّ ◊ (ك: أخِشة) ◊

الخُشاشُ: باڵندەو پەلەوەر ◊ جرو جانەوەری ناو زەوی ◊ پیاوی ئازاو ورە بەرز ◊ شتی خراپ.

الخِشاشَةُ: لوتەوانەی حوشتر، مەهاری حوشتر.

الخَشُّ: پیادە، پیرۆ ◊ رەشماری گەورە ◊ شتی زبر ◊ بارانی كەم.

الخُشُّ: گردۆڵكە، تەپۆڵكە ◊ (ك: أخشاش).

الخَشاءُ: كۆڵەس، هەنگەلان هیلانەی هەنگو ژەنگە سورەو زەردەواڵە ◊ زەوییەك گڵو چەو بێ، (ك: خشّاوات وخشّاشيّ).

الخُشّاءُ: ئەو ئێسقانە باریكەی پشتی گوێچكە كە مووی لێ ناروێ.

اَلْخُشَيْشُ: ئاسكی بچوك ٥ گردۆلكه.

اَلْمِخَشُّ: پیاوی ئازا، ئیش لەدەست هاتوو ٥ دەگوترێ: (هو مَخِشُّ اللیل) چاو نەترسەو دەچێتە ناو تاریكایی شەوەوە ٥ كەسێك زۆر تێكەڵاوی خەڵك ببێ‌و ئاخاوتنیان لەگەڵ بكا ٥ ئەسپی چاو نەترس.

خَشَعَ خشوعاً: گەردن كەچ بوو، زەلیل‌و داماو بوو ٥ ترسا ٥ دەنگی نزم كردەوە ٥ چاوی بە دەورو بەردا گێڕاو ئەمجار چاوی لێك نا.

خَشَعَ ببصره: چاوی داخست، چاوی لێك نا.

خَشَعَ لربه: گەردن كەچی خودا بوو سەری دانەواند ٥ (هو خاشع) (ك: خُشَّع).

خَشَعَ صوتُهُ: دەنگی نزم بووە بە عاستەم سرتەی هات ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾.

خَشَعَ بَصَرُهُ: چاوی شكایەوەو نەیتوانی سەیری بكا.

خَشَعَ الشَّيْءُ: شتەكە ئارامی گرت.

خَشَعَ الوَرَقُ: گەڵاكە سیس بوو.

خَشَعَتِ الأرضُ: زەوییەكە وشكەڵ بوو لەبەر بێ بارانی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاء اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾.

خَشَعَ الكوكبُ: ئەستێرەكە نزیك بە ئاوابوون بۆوە.

خَشَعَتِ الشمسُ: خۆر گیرا، خۆر روناكییەكەی نەما.

خَشَعَ السنامُ: دوگەكە پچوك بووە كەمێكی پیو پێوەما.

إخْتَشَعَ: گەردن كەچ بوو، چاوی بە زەویدا گێڕا، دەنگی نزم بۆوە ٥ دەنگی نزم كردەوە.

تَخَشَّعَ: خۆی زەلیل كرد ٥ پاڕایەوەو لاڵایەوە ٥ بە زۆر خشوع‌و گەردن كەچی بەسەر خۆیدا هێنا ٥ چاوی بە زەویدا گێڕاو چاوی نوقاند ٥ دەنگی نزم كردەوە.

اَلْخاشِعُ: ئەو كەسەی بچێتە روكوع ٥ ئەو شوێنەی خاكەكەی لمبەلانە رەشەبا لێی هەڵدەگرێ‌و شوێنەوارەكەی كوێر دەكاتەوە ٥ شوێنێك كە نادۆزرێتەوە ٥ شوێنی تەپو تۆزاوی كە كەسی تێدا نەبێ.

اَلْخِشْعَةُ: بێچوێك سكی دایكی هەڵبدرێ‌و بهێنرێتەدەر بە زیندوویی‌و دایكەكەی بمرێ ٥ (ك: خِشَعٌ).

الخُشعَةُ: پارچە زەوی پتەو ە گردۆڵکەی وەها بە زەوییەکەوە پان بوبێتەوە.

خَشَفَ خُشْفاً وخشوفاً وخَشَفاناً: دەنگی هات، خشەی هات ە لە زەویدا هون بوو، بەشەو گەڕا ە بەناو زەویدا هاتوو چوو.

خَشَفَ في الشَّيءِ: چووە ناو شتەکەوە.

خَشَفَ في السير: بە خێرایی رۆیی.

خَشَفَ البردُ: سەرماکە توند بوو پەرەی سەند.

خَشَفَ الماءُ: ئاوەکە بەستی، بوو بە سەهۆڵ.

خَشَفَ الثلْجُ: لەکاتی بەناو رۆیشتنی بەفردا دەنگی لێوە هات خشەی هات ە وژەی هات.

خَشَفَ الدليل بالقوم: چاو ساغەکە بە باشی خەڵکەکەی گەیانده شوێنی مەبەست ە شارەزای کردن.

خَشَفَتِ المرأة بالولد خَشْفاً: ئافرەتەکە منداڵەکەی لەبارچوو، منداڵەکەی فڕێ دا.

خَشَفَ رأسه بالحجر: سەری بە بەرد بریندار کرد.

خَشِفَ البعيرُ: حوشترەکە هەموو جەستەی گرویێ بوو، لەبەر گرویی جەستەی پێستی وشکەڵ هەڵگەڕا.

خَشِفَ الشَّيءُ: شتەکە وشك بوو (هو أخْشَفُ) (ك: خُشُفاً)ە.

أخْشَفَتِ الظبيةُ: ئاسکەکە بێچوەکەی لە تەکدا بوو.

خاشَفَ السهمُ: تیرەکە لەکاتی هەنگاوتنی نیشانەکەدا دەنگی لێ هات.

خاشَفَ الى كذا: پەلەی کرد بۆلای ئەو شتە.

خاشَفَ في ذمته: خێرا وادەو بەڵێنەکەی هەڵوەشاندەوە.

خَشَّفَ الدليل بالقوم: چاو ساغەکە بە باشی شارەزایی خەڵکەکەی کردو رێگای نیشاندان.

الخُشّاف: شەربەتی ترێو مێوژ یان هی هەنجیر یان هی هەر میوەیەکی تر دوای ئەوەی دەپاڵێودرێ (بەکورتی خۆشاو).

الْخَشْفُ: جموجوڵ، دەنگ (ك: أخشاف وخشف).

الْخِشْفُ: بێچوی ئاسك لە سەرەتای لە دایکبوونیدا چ نێرو چ مێ ە (ك: خُشُوفٌ وخِشَفَةٌ).

الْخَشَفُ: بەفری زبر.

الْخَشْفَةُ: جموجوڵ، دەنگەدەنگی کەمتیار، خشەی رۆیشتنی مار ورشەی مار.

اَلْخَشُوف: کەسێك بچێتە ناو کارو پیشەوەو چاو نەترس بێ ٥ کەسێك ئازابێ بۆ شەو ڕەوی ٥ شمشێری بڕندە ٥ (ك: خُشُفٌ).

اَلْخَشِيفُ: سەهۆڵ ٥ شتی فش‌و نەرم وەکوو ئیسفنج ٥ بەفری زبر کە بەهۆی ساردی کەش‌و هەوا زبر بووبێ کە بەناویدا دەڕۆی خشە خشی لێ دێ.

اَلْمِخْشَفُ: چاو ساغی شارەزاو کارا، بەڵگەی بەهێز ٥ شێر ٥ ئازا بۆ شەو ڕەوی ٥ کەسێك بچێتە ناوکارو پیشەوە بە چاو نەترسی ٥ (ك: مَخاشِف).

اَلْخُشْكار: نانی گەنمی پاك نەکراو (وشەیەکی فارسییە).

اَلْخُشْكنان: نانێکە لە ئاردی گەنمی پاك کراوی بێ سۆ دروست دەکرێ شەکرو بادام‌و گوێزو فستەقی تێ دەکرێ ئەمجار دەبرژێ، سور دەکرێتەوە.

خَشَلَهُ خَشْلاً: ڕەزیلی کرد.

خشَلَ الشرابَ: شەرابەکەی پاڵفتە کردو پاڵاوتی.

خَشِلَ الثَوْبُ خَشَلاً: قوماشەکە ڕزی.

خَشِلَ الرجلُ: پیاوەکە لە شەڕدا لاواز بوو فاشیل بوو دەگوترێ: (رجل خَشِلٌ فَشِلٌ).

خَشَّلَهُ: ڕەزیلی کرد ٥ خشڵ داری کرد بە بازنەو خلخال.

تَخَشَّلَ: تەوازوعی نواند گەردن کەچ بوو.

اَلْخَشَلُ: ڕەزیلی خراپ ٥ هێلکە کە زەردێنەکەی دەربهێندرێ ٥ ئەمسەرو ئەوسەری بازنەو خرخاڵ ٥ یان ئەوەی شکاوە لە ئەمسەرو ئەوسەری بازنەو خرخاڵ ٥ بەری درەختی (الدوم) جۆری خراپی، وشکی، تەڕی وردی یان دەنکەکەی.

اَلْخَشِيلُ: پوش‌و پەلاشی وشك.

اَلْمِخْشَلَةُ: پالاوگە ٥ (ك: مخاشيل).

خَشَمَهُ خَشْماً: لوتی شکاند.

خَشِمَ الانسانُ خَشَماً: ئادەمیزادەکە دەردێك لە لوتیدا پەیدا بوو بۆنی بۆ ناکرێ ٥ بۆنی لوتی ناخۆش بوو، بۆنی ناخۆش دەکا ٥ لوت کە بەهۆی نەخۆشییەوە بۆگەن بکا.

خَشِمَ اللَّحْمُ وغيره: گۆشتەکە یان هەرشتێکی تر بۆنی گۆڕا.

خُشِمَ فلانٌ: فلانکەس کەپووی گەورە بوو، خەیشومی داکەوت‌و کونی لوتی گیرا، هەناسەی لە لوتەوە بۆ نادرێ ٥ (هو أخشم) و (هی خشماء) (ك: خُشُمٌ).

خُشِمَ: توشی دەردی لوت بوو

بـۆنکردنی نـەما، یـان بۆنەکـە دەگۆڕێ.

أخْشَمَ: بۆنی گۆڕا.

خَشَّمَ اللَّحْمَ ونحوه: بەمانا (خَشِمَ) دێ ٥

خَشَّمَ الشرابُ فلاناً: بـۆنی شـەرابەکە لـە ڕێـگەی لوتیـەوە دای لـە دەمـاغیو خێرا سەرخۆشی کرد.

تَخَشَّمَ فلان: فلانکەس بەهۆی هەڵچونی شـەرابەکە لـە قورگیـدا دای لـە دەماغیو سەرخۆشی کرد.

تَخَشَّمَ اللحمُ: گۆشـتەکە بۆگـەنی کـرد بەهۆی تێکچونیەوە.

اَلْخُشامُ: دەردێـکە توشـی لـوت دەبـێ هەسـتی بـۆنکردنی نامێنـێ ٥ لـوتی گەورە، کێوی گەورە، پیاوی لوت زل ٥ شێر لەم ڕوەوە کە لوتی زلە.

اَلْخَشَمُ: دەردێـکە توشـی لـوت دەبـێ هەستی بـۆنکردنی نامێنـێ ٥ لـوت ٥ چڵم کە لە لوتەوە دێتە دەر.

اَلْخَيْشُومُ: لای سەروی لوت.

خَشُنَ خشونةً وخَشَناً وخشانة: زبـرو گـڕن گڕناوی بـوو (هو خَشِنٌ) (ك: خُشُنٌ) و (هـو خَـشِنٌ) (ك: خُـشُنٌ وخِـشانٌ وهــو أخْــشَن وهــی خــشناء) (ك: خُشْنٌ).

خاشَنَهُ: پڕی دایە ٥ قسەی زبـرو ڕەقـی لەگەڵدا کرد.

خَشَّنَهُ: زبری کرد.

خَشَّنَ صَدْرَهُ: دڵـی تێـکدا، دڵـی ڕەنجانـد شتێـکی وای خستە دڵەوە هەڵوێستی گۆڕی.

تَخاشَـنوا: لـە قـسەو کـردەوەدا زبـرو ڕەقییـان نوانـد، قسەی ناشـیرینیان بەیەکتر گوت.

تَخَـشَّنَ: زبرییەکـەی زۆر بـوو ٥ زۆر زبـرو گـڕن گڕنـاوی بـوو ٥ پۆشـاکی زبری لەبەرکرد ٥ شتی زبری خوارد ٥ یان باری بە وتنـی قـسەی زبـرەوە گرت ٥ یان ژیا بە ژیانێـکی زبر.

اسْتَخْشَنَهُ: بە زبری هاتە بەر چاو.

اخْشَوْشَنَ: بەمانا (تَخَشَّنَ) دێ.

اَلْخَـشِنُ: قـورسو گرانـە بـە ئاسـانی بەیەدەست نایێ.

اَلْخَشْناءُ: پڕچەك ٥ دەگوترێ: (کتیبـة خـــشناء) کەتیبەکـە پـــڕ چـەكو تەقەمەنییـــە ٥ پـــەیکوڵ بـــەرە ڕومکێـکی زبـرو گـڕن گڕناوییـە ٥ (ك: خُشْنٌ).

خَـشِتِ النَّخْـلَةُ: دار خورماکە بەرەکـەی خورما وشکەڵە بوو.

اَلْخَشَا: کـشتو کـاڵ کـە بـە سـەرما ڕەش ببێ.

اَلْخَشَاءُ: زەوییـەکی پتـەو چـەقەن کـە گیای لێ نەڕوێ.

الْخَشْوُ: خورما وشكەڵ.
الْخَشِيُّ: گیاوو گژی رزیوو بۆگەن بوو.
خشاه خَشْياً: ئەو زیاتر دەترسا تا ئەم.
خشِيَ خَشْيَةً: ترسا.
خَشِيَ فلاناً ومنه خشْيَةً: لە فلانكەس ترسا ٥ لە روی رێزو هەیبەتەوە لێی ترسا وەكوو قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾.
خاشاهُ: وازی لێ هێنا ٥ لە لێ ترساندا كێ بركێی لەگەڵدا كرد.
خشَّاهُ: ترساندی.
تَخَشَّى فلان: فلانكەس ترسا ٥ (تَخَشَّى فلاناً) فلانكەسی ترساند.
الأخْشَى: دەگوترێ: (هذا المكان أخْشَى من غيره) ئەم شوێنە لە شوێنێكی تر ترسناك ترە.
خَصِبَ خِصْباً: شوێنەكە گیاوو گژو لەوەڕی زۆر بوو ٥ (هو خَصِبٌ وخصيب هو أو هي مخصاب).
أخْصَبَ المكانُ: بەمانا (خَصِبَ) دێ ٥ دەگوترێ: (أخْصَبَ القومُ): وڵاتی ئەو خەڵكە لەوەڕگای باشی هەیە، خواردن خواردنەوەیان زۆرو زەبەندەیە.
أخْصَبَ جناب فلان: فلانكەس خێرو بێری زۆرە.
أخْصَبَ فلان: فلانكەس هەرزانی روی تێكردو كەوتە خێرو خۆشی ژیانەوە.
أخْصَبَ اللهُ الموضعَ: پەروەردگار لەو شوێنەدا گژوگیاو لەوەڕی زۆری رواند.
الأخْصَابُ: تێكەڵبوونی خانەی نێرینەو خانەی مێینە.
الخِصَابُ: دارخورمایەك زۆری بەر گرتبێ.
الْخَصْبُ: بەمانا (الخِصاب) دێ ٥ پرژی دار خورما ٥ تۆوی تەلقیح كردن.
الخِصْبُ: گەشەو نماو خێرو بێر ٥ ژیانی نەرمو نۆڵ ٥ (ك: أخصاب).
الْخَصيبُ: خێرو بێر، دەگوترێ: (رجل خصيبٌ) پیاوێكی خێرەو مەندە، پیاوەتیو یارمەتیدانی بۆ ئاتاجان زۆرە.
الْمُخْصِبُ: زبڵی كیمیاویو هەرشتێكی تر كە بكرێتە ناو زەوییەوە بۆئەوەی بەهێز ببێو كشتو كاڵەكەی باش پێبگا.
الْمُخَصِّبُ: مادەیەكی سروشتییە یان دروست دەكرێو تێكەڵ بەخاك دەكرێ بۆئەوەی هێز بداتە خاكەكە بۆ گەشە پێدانی كشتوكاڵ.

خَصَرَهُ: لـه كەلەكـەی دا ٥ زەبـری لـە كەلەكەی دا.

خَصِرَ خَصَراً: سەرمای بوو یان سەرماكەی زیادی كرد ٥ سەرما دەستو قاچی ئەزیەت دا.

خُصِرَ: كەلەكەی توشی ئازار بوو.

أَخْصَرَهُ: ساردی كردەوە.

خاصَرَهُ: دەستی لەسەر كەلەكەی دانا ٥ هەریەك لەو دوو كەسە رێبازێكیان گرتە بەر بۆئەوەی لە شوێنی تایبەتیدا بەیەك بگەنەوە.

خَصَّرَ الثوبَ أو النعلَ: ئەملاو ئەولای قوماشەكە یان نەعلەكەی باریك كردەوە.

اخْتَصَرَ فلان: فلاَنكەس دەستی خستە سەر كەلەكەی ٥ عەصای بەدەستەوە گرتو خۆی بەسەردا دا.

اخْتَصَرَ الْمِخْصَرَةَ: عەصای وەرگرتو توند گرتی بەدەستەوە ٥ شتەكەی بڕییەوە بەلاَم دولەتی نەكرد.

اخْتَصَرَ الطريقَ: نزیكترین رێگای گرتە بەر.

اخْتَصَرَ الكتابَ: چەند باسو شتی زیادەی لەكتێبەكە لابردن.

اخْتَصَرَ الشَّيْءَ: زێدەی شتەكەی لابرد.

تخاصَرَ: هەریەكە لەو دوانە دەستی خستە كەلەكەی.

تخاصَرَ الشخصان: ئەو دوو كەسە بە رێگادا رۆیشتنو دەستی هەریەكەیان لە ئاستی كەلەكەی ئەوی تریان بوو.

تَخَصَّرَ: دەستی خستە سەر كەلەكەی.

تَخَصَّرَ بالازار: دەرپێكەی خستە سەر كەلەكەی.

تَخَصَّرَ بالمِخْصَرَةِ: عەصاكەی بەدەستەوە گرت.

الأَخْصَرُ: كورت تر ٥ دەگوترێ: (هذا أخصر من ذاك).

الخاصِرة: كەلەكە (نێوان ئێسقانی سەری رانو پەراسوی لای خوارو).

الخِصارُ: دەرپێ یان هەر شتێك لە ناوكەوە بۆ خوارەوە جەستە داپۆشێ، پشتێن.

الْخَصْرُ من الانسان والحيوان: ناوقەد، ئاستی سێبەندەو ناوك ٥ باریكایی پشت كلۆت.

خَصْرُ القدم: بەری پێ (نێوان سینگی پێو پاژنە پێ).

خَصْرُ السهم: ناوەراستی تیر.

الخصير: كورتكردنەوە ٥ لابردنی شتی زیادە.

المِخْصَرَة: عەصاو گۆچان هەر شتێك

خۆی بەسەردا بدرێ ٥ دارێکە لە شێوەی شمشێردا وتار خوێن بە دستییەوە دەگرێ ئاماژەی پێ دەکا لەکاتی وتارەکەیدا ٥ لە کۆنداو تا ئێستاش پاشاو خەلیفەکانو وتار خوێنەکان ئەو جۆرە دارە بە دەستەوە دەگرنو ئاماژەی پێ دەکەن ٥ (ك: مخاصر).

مخاصِر الطريق: نزیکترین رێگا.

الْمُخَصَّرَةُ: بەری پێ ئەو بەشەی دەکەوێتە سەر زەوی سنگی پێو پاژنە پێ.

الْمَخْصُور: قەد باریك، قاچو قول پچوك ٥ دەگوترێ: (رجل مخصور البطن، مخصور القدم).

خَصَّ: تایبەت پێچەوانەی گشتو رەها.

خَصَّ فلاناً: شتی زۆری دا بە فلانکەس ٥ ئەوی تایبەت کرد بەو شتەوە، شتەکەی دا بە ئەو.

خَصَّ خصاصاً وخصاصة: هەژار کەوت.

أَخَصَّهُ بِهِ: بەمانا (خَصَّهُ) دێ.

اختصَّ الشَّيْءُ: بەمانا (خَصَّ) دێ.

اختصَّ فلان: فلانکەس هەژار بوو.

اختصَّ بِهِ: تایبەت بوو بەو شتەوە، تاکە کەسە لەو بوارەدا.

اختصَّ الشَّيْءَ: شتەکەی هەڵبژاردو پەسەندی کرد.

اختَصَّ فلاناً بكذا: فلانکەسی تایبەت کرد بەو شتەوە.

اختَصَّ الشَّيْءَ لنفسه: شتەکەی تایبەت کرد بەخۆیەوەو بۆ خۆی دانا.

تَخَصَّصَ: قاڵ بوو لەو شتەداو تایبەت بوو پێیەوە ٥ هەروا بۆ موطاوعەی (خَصَّصَ) هاتووە دەگوترێ: (خَصَّصَهُ فتخصَّصَ) ٥

تَخَصَّصَ بِهِ ولَهُ: تایبەت بوو بەو شتەوەو پێی تایبەت بوو.

تَخَصَّصَ في علم كذا: لێکۆڵینەوەو خوێندنەوەو نووسینەکانی تایبەت کرد بەو بوارەوە.

اسْتَخَصَّهُ: بە تایبەتی لەقەڵەم دا، هەڵی بژاردو پەسەندی کرد.

الاخْتِصَاصُ في القضاء: بریتییە لەو دەسەڵاتەی دادگا هەیەتی بە گوێرەی شوێنو جۆری روداوەکە.

الخاصة: تایبەت پێچەوانەی وشەی (عامّة)یە ٥ هەروا ئەو شتەی تایبەتی دەکەی بە خودی خۆتەوە.

خاصة الشَّيْءِ: تایبەت مەندی شت، ئەومیە تایبەت بێ بەو شتەوەو بۆ شتی تر نەبێ ٥ (ك: خواص).

خواص العقاقير: کاریگەریی دەرمانو تایبەت مەندییەکانی لەسەر جەستە.

الخَصاصَةُ: فەقیری و پێداویستی و حاڵ و وەزعی خراپ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾ ٥ بۆشایی و خەلەل و درزو کون لە دەرگاو شتی وا ٥ لە حەدیثدا هاتووە (أن أعرابياً أتى باب النبي فألقم عينه خصاصة الباب) ٥ (ك: خصاص وخصائص).

الخُصَاصَةُ: تولە مێو ئەگەر تێر ئاو نەبێ و هێشو ترییەکانی دەنك وردو بڵاوو لاوازبن ٥ ئەو تولە مێوەی دوای بڕین بە دار مێوەوە دەمێنێتەوە.

الخُصُّ: کەپر یان کوخ کە بە کەرەستەی قەفەزاز دروست کرابێ ٥ خانوێك هەڵاشەکەی دارو شتی وا بێ ٥ دوکانی مەی فرۆش با بەکەرەستەی تریش دروست کرابێ ٥ (ك: أخصاص، خِصاص، خصوص).

الخِصِّيصُ: تایبەت مەندتر لە تایبەت.

الخِصِّيَّةُ: بەمانا (الخاصة) دێ.

الخُصُوصُ: پێچەوانەی (العموم) ٥ مانای (بە تایبەتی) دەگەیەنێ.

الخُصُوصَة: حاڵەتی تایبەت.

الخُصُوصِيَّة: (خُصُوصِيَّة الشَّيْءِ) تایبەت مەندییەکەی.

الخَصِّيصَةُ: ئەو صیفەت و چۆنیەتییەیە کە شتەکە جیا دەکاتەوەو سنوی دیاری دەکا.

خَصَفَت الناقَةُ خَصْفاً وخِصافاً: حوشترەکە بێچووەکەی دوای نۆ مانگ بوو، لە مانگی نۆیەمی سکەکەی دا زا، یان دوای تەواو بوونی ساڵ بەچەند مانگێك.

خَصَفَ النَّعْلَ: نەعلەکەی بە درێوشە دوورییەوە.

خَصَفَ العريانُ الورقَ على بدنه: پیاوە روتەکە گەڵا داری بە جەستەی خۆیەوە نوساند.

خَصَفَ على نفسه ثوباً: قوماشێکی لەخۆ هاڵاندو ئەمسەرو ئەوسەری بە چیلکەیەك یان بەهۆی درونەوە لێك بەستن.

خَصَفَ الشَّيْءَ الى الشَّيْءِ: شتەکەی خستە پاڵ شتەکەی ترەوە.

خَصَفَ الكتيبةَ: پەلە سەر بازەکەی قەرەباڵغ کردن.

خَصِفَ خَصَفاً: رەنگی لە رەنگی خۆڵ دەچێ.

خَصِفَت الشاةُ والفرسُ: لا کەلەکەی مەرەکە یان ئەسپەکە سپی بوو (هو أخصَفُ وهي خَصْفَاء) ٥ (ك: خُصْفٌ).

أخصَفَ العريان الورق على بدنه: بەمانا (خَصَفَهُ) دێ.

خَصِفَ: رەوشتی ناشیرین بوو، تەنگە تاو بوو ٥ جنێوی زۆری پێدا.

خَصَفَ الشيبُ فلاناً: موی رەش‌و موی سپی فلانکەس بەرامبەر بوون.

خَصَّفَ العريان الورقَ على بدنه: بەمانا (خصَفَهُ) دێ.

اختصَفَتِ الناقة: حوشترەکە بە نۆ مانگی سکەکەی دانا.

اخْتَصَفَ العريانُ بالورق على بدنه: بەمانا (خَصَفَهُ) دێ.

تَخصَّفَ العريانُ الورق على بدنه: بەمانا (خَصَفَهُ) دێ.

خِصَافٌ: ناوی ئەسپێکی بەناو بانگە.

الخَصَّاف: پینەچی ٥ درۆزن ٥ لەم رووەوە قسەی درۆ دەخاتە سەر قسەی درۆ، قسەیەکی درۆی بە درۆیەکی تر پینەدەکا.

الْخَصْفَةُ: پارچەیەك كە دەكرێ بە پینە.

الْخُصْفَةُ: درزو کونی نەعل ٥ (ك: خُصَفٌ).

الْخَصَفَةُ: بەر چنەیەك، زەرفێکە لە لقی دار خورما دروست دەکرێ‌و خورمای تێدا هەڵدەگیرێ ٥ قوماشی ئەستورو زبر ٥ (ك: خَصَفٌ، خِصافٌ).

الخَصِيفُ: گڵ‌و خۆڵ ٥ رەنگێك وەكوو رەنگی خاك ٥ هەر شتێك دوو رەنگ‌و زیاتری هەبێ وەكوو تێكەڵاو بوونی رەنگی رەش‌و سپی دەگوترێ: (حبل خصيف ورماد خصيف) گوریسی بەڵەك ٥ گڵی سورو سپی، رەش‌و سور ٥ هەروا ناوە بۆ شیری مەییو ٥ نەعلی پینە كراو.

الْخَصِيفَةُ: هەرشتێك بەڵەك بێ دوو رەنگ بێ، هەموو توییەکی نەعل ٥ شیری مەییو (فرۆ).

المِخْصَفُ: درێوشە، سوژن ٥ هەر شتێك نەعلی پێ كون بكرێ.

خَصَلَ السَّهمُ خصلاً وخِصَالاً وخَصلة: تیرەكە لە تەنیشت نیشانەكەی دا.

خَصَلَ الهدف أو الغَرَضَ أو القِرطاسَ: نیشانەكەی هەنگاوت.

خَصَلَ الشَّيْءَ: شتەكەی بڕییەوە، پارچە پارچەی کرد.

خَصَلَ غَيرَهُ: لە تێكۆشان‌و بەرەنگاری كردندا بەسەر بەرامبەرەكەیدا زاڵ بوو.

أخْصَلَ: نیشانەكەی هەنگاوت ٥ دەگوترێ: (رمى فأخْصَلَ) دوو جار لەسەر یەك كاغەزەكەی هەنگاوت.

خاصَلَهُ خِصالاً ومُخاصَلَةً: بەرەنگاری بووە، روبەڕوی وەستا.

خَصَّلَ الشَّيْءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.

خَصَّلَ الشَّجَرَ: لقو پۆپی درەختەکەی بڕیو ئەملاو ئەولای هەڵپاچی ○ پڕژو پاڵی لێ کردنەوە.

خَصَّلَ البعيرَ: تووکی حوشترەکەی لێکردەوە.

تَخاصَلَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە پێشبڕکێو کێ بڕکێ لە تفەنگ چییەتیو تێکۆشاندا.

الخَصْلُ: ئەوەی گرەوی لەسەر دەکرێ.

الْخَصْلَةُ: رەوشتێکە لە ئادەمیزاددا وادەبێ رەوشتی بەرزە وا دەبێ رەوشتی ناشیرینە ○ هێشوی میوە ○ چڵە دارێکە دڕکی پێوەبن ○ سەرێکی شوڕکی تەڕو نەرم ○ (ك: خِصَال).

الْخُصْلَةُ: موی کۆمەڵو پڕ بەسەر ئاژەڵەوە ○ هێشووی میوە ○ چیلکە دارێکی چقڵاوی، هەموو شوڕکە دارێکی نەرم ○ سەرو پرچی شۆڕەوەبووی درەخت، لقو پۆپی شۆڕەوە بوو ○ پارچە گۆشت ○ (ك: خُصَل).

الْخَصَلَةُ: سەرێکی لقە داری تەڕ ○ شوڕکە داری (عرفوط) ○ چیلکە داری چقڵاوی ○ (ك: خَصَل).

الخصيلُ: تاوانو گوناه.

الخصِيلَةُ: هەر پارچە گۆشتێك پچوك یا گەورە ○ پرچی بادراوو هۆندراوە ○ کوڵکو موی بادراو ○ (ك: خصيل وخصائِل).

خَصَمَهُ خَصْماً: لە کێشەو نیزاعدا بەسەریدا زاڵ بوو.

خَصِمَ خَصَماً: کێشەو نیزاعەکەی توندکرد ○ کێشەی لەگەڵدا کرد ○ (هو خصيم).

أخْصَمَ فلاناً: بەڵگەو نیشانەی فێری فلانکەس کرد بۆئەوەی لە کێشەکەیدا باڵا دەست بێ.

خاصَمَهُ مُخاصَمَةً: کێشەی لەگەڵدا کرد (هو مُخَاصِم وخصيم).

اخْتَصَمَ القومُ: خەڵکەکە کێشەو نیزاعیان لەگەڵ یەکتر کرد ○ هەندێکیان لەگەڵ هەندێکیان کێشەیان بەرپا کرد.

تَخاصَمُوا: بەمانا (إخْتَصَمُوا) دێ.

الأُخْصُومُ: قوڵفەی جەواڵو تێڕەو هۆڕ ○ یان تایەکی بار ○ (ك: أَخَاصِيمَ).

الْخَصْمُ: دژ ○ بەرامبەر ○ کێشەکار ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ﴾.

الخُصْمُ: لایەنو دەفەر ○ قەراخی شت ○

ئەمـــسەرو ئەوســـەری شـــت ٥ قولینـچکی هـۆرو شـریفـو تـەغار ٥ درزو بـەتالایی ٥ دەراوی شیوو دۆڵ ٥ کونو کەلەبەر ٥ لەپەنـدا هاتووە دەڵێ: (لایسدّ منه خُصمٌ الا انفتح علینا منه خُصمٌ) کونێکمان پینە ناکرێ کونێکی ترمان تێ دەبێ ٥ (ك: خُصُومٌ وأخصام).

أخصام العین: ئەوبەشەی بـرژانگ دایدەپۆشێ ٥

الْخَصِمُ: لێزانو کاراما لە کێشەو نیزاعـدا وریاو زانا بۆ بردنەوەی کێشەکەی ٥ ئاشوب گێـڕو کێشە دروستکار بەناحەق ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾.

الْخَصِيُّ: پاچە کۆڵە ٥ پاچی پچوك ٥ (ك: خُصُنٌ وأخصُنٌ).

خَصَاهُ خَصْياً وخِصَاءً: خەساندی ٥ گونی دەرهێنان ٥ کێری بڕی.

خُصِيَ: گونی ئازاری لێ پەیدا بوو ٥ هەژار بوو.

اختصاه: بەمانا (خَصَاهُ) دێ.

الخُصْيُ: هێلکە گون (هێلکەی کۆئەندامی زاوزێ) ٥ پێستی گون.

الْخَصِي: گون هێشاو، ئەو کەسەی گونی ئازاری هەبێ.

الْخُصْيَةُ: هێلکەی گون ٥ (هێلکەی کۆئەندامی زاوزێ).

خُصَى الثعلب وخُصى الکلب: رەگەزی ئەو روەکە بەتەمەنانەن کە لە پێڕی (السَّحلبیە)ن و سەحلەب کە مادەیەکی سڕکەرە لەو بەرهەم دەهێندرێ.

الْمَخْصَى: شوێنی بڕاوی گون.

خَضَبَ خَضْباً وخُضُوباً: رەنگاو رەنگ بوو، خەناوی بوو.

خَضَبَ الشجرُ: درەختەکە سەوز بوو، گەڵای دەرکرد.

خَضَبَت الأرض: زەوی گـژوگیای رواو سەوز بوو.

خَضَبَت الماشیةُ: ئاژەڵەکە گەڵای تازە پشکوتوی درەختەکەی خوارد.

خَضَبَ الشَّیْءَ خَضْباً وخِضاباً: رەنگی شتەکەی خەناوی کرد.

خَضِبَ الشَّجَرُ ونحوه خَضَباً وخُضُوباً: بەمانا (خَضَبَ) دێ.

أخْضَبَتِ الأرض: بەمانا (خَضَبَتْ) دێ.

خَضَّبَهُ: بەمانا (خَضَبَهُ) دێ.

اخْتَضَبَ: بە خەنە رەنگی کرد.

تَخَضَّبَ: بە خەنـەو شتی لـەو جۆرە رەنگی کرد.

تَخَضَّبَ بالدماء: بەخوێن ڕەنگی کرد.

تَخَضَّبَتِ الأرض: بەمانا (خَضَبَتْ) دێ.

اخْضَوْضَبَ: بەمانا (خَضَبَ) دێ.

الخاضِبَ مِن البهائم: ئەو ئاژەڵەیە گەڵای تازە پشکوتوی درەخت بخوا ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (**ألْخاضِبةُ**) ٥ (ك: خَواضِبّ).

الخِضاب: خەنەو هەرشتێ لەو جۆرە بێ بۆ رەنگ کردن.

اَلْخَضْبُ: گەڵای درەخت کە تازە دەپشکوێ ٥ رەوەکی تازە شین بوو کە بە باران زۆر سەوز دەبێ ٥ (ك: خُضُوبٌ).

الخُضَبَةُ: ئافرەتێك زۆر خەنە بەکاربێنێو لەخۆی بدا.

الخَضِيب: دەستی خەناوی ٥ ئەستێرەیەکە.

اَلْمِخْضَبُ: ئینجانە، سوێنە، تەشت، کە جلی تێدا دەشۆرێ.

اَلْمِخْضَبَةُ: بەمانا (**ألْمِخْضَبُ**) دێ ٥ (ك: مَخَاضِبّ)ە ٥ پەڕۆی خەناوی ٥ پەرۆێی کە ئافرەت لەکاتی عادەی مانگانەیدا بەخۆی هەڵدەگرێ.

خَضْخَضَ اَلشَّيْئَ: شتەکەی جوڵاندو رای تەکاند.

خَضْخَضَ الأرض: زەوییەکەی کێڵاو هەڵەو گێری کرد بۆئەوەی نەرم بێو کە ئاودرا بە باشی رووەکی لێ بروێ.

تَخَضْخَضَ: بۆ موطاوەعەی (خَضْخَضَهُ) دێ.

الخُضَاخِضُ: شوێنێك ئاوو درەختی زۆر بێ، ئاودارو چڕبێ ٥ قەڵەوی ورگن ٥ (ك: خَضَاخِضَ).

اَلْخَضْخَاض: جۆرە قەترانێکی رەش‌و روونە حوشتری گروێی پێ چەور دەکرێ.

اَلْخُضْخُضُ: بایەکە لە نێوان شەماڵ‌و رەشەبا دایە.

الخُضْخِضُ: بەمانا (الخُضْخُضُ) دێ.

خَضَدَ خَضْداً: شتێکی تەڕی خوارد وەکوو گێزەرو خەیار.

خَضَدَ اَلشَّيْئَ: شتەکەی شکاند بەڵام لێکی جیا نەکردنەوە ٥ بڕیەوە ٥ خواری کرد.

خَضَدَ اَلشَّجَرَ: چڵ‌و چاڵی لە درەختەکە دەرهێناو پاکی کردەوە.

خَضَدَ الشوكَ: چڵەکەی لە درەختەکە داماڵی لێی کردنەوە.

خَضَدَ شوكة فلان: تونو تیژی فلانکەسی شکاندو هێواشی کردەوە.

خَضِدَ خَضْداً: نەرم بوو.

خَضِدَ الثمرُ: میوەکە لاوازبوو سیس هەڵگەڕا.

خَضِدَ النَّبتُ: رووەکەکە لاواز بوو سیس بوو.

اَخْضَدَ اَلْمُهْرُ: جوانوەکە ئاسنی

لغاوەکـەی دەجـوو لەبـەر تـەڕ دەماخی‌و سرکی خۆی.

خَضَدَةٌ: بەمانا (خَضَدَةُ) دێ.

اخْتَضَدَ الشَّيْءَ: شتەکە دولا هاتەوە، چەمایەوە.

اخْتَضَدَ البَعِيرَ: لوتەوانەی لە لوتی حوشترەکە کرد بۆئەوەی سەر نەرم بێ لغاوی خۆش بێ.

انْخَضَدَ: شکا، چەمایەوە.

انْخَضَدَ الثَّمرُ: میوەکە شکا، درزی تێ بوو.

تَخَضَدَ: بەمانا (انْخَضَدَ) دێ.

الْخَضَادُ: درەختێکە نەرم‌و شلك‌و بێ چقڵ‌و درکـە ٥ ئازارێـکە توشـی ئەندامـەکانی جەستە دەبێ بـەڵام ناگاتە ئازاری شکان.

الْخَضَدُ: ئەو لق‌و پۆپە بڕاوو شکاوانەن کە بـە درەختەکـەوە دەشکێنەوە ٥ یـان دەبڕێنـەوە ٥ درەختێـکی نـەرم‌و شلك‌و بێ چقڵ‌و درکە ٥ ئازارێـکە تووشـی ئەنـدامی جەسـتە دەبـێ‌و ناگاتە ئازاری شکان.

الْمِخْضَدُ: ئـامێری گـەڵا بـڕی، تـەورداس، یـان هەرشتێـکی تـر کـە لق‌و پۆپی درەختی پێ ببڕدرێتـەوە ٥ (ك: مَخاضِدُ).

الْمَخْضُودُ: کەسێك نـەتوانێ هەڵسێ‌و ڕاپەڕێ ٥ یـان کەسێـك لـە کێشەو دانوساندا بەڵگەی پێ نـەبێ‌و دۆش دابمێنێ.

خَضَرَ الرجلُ النَخْلَ خَضْراً: پیاوەکە دار خورماکەی بڕیەوە.

خَضِرَ خَضَراً وخُضْرةً: سەوز بوو.

خَضِرَ الزرعُ: کشت‌و کاڵەکـە راساو پێـگەیی‌و سـەوز بـوو ٥ (هـو خَضِرٌ وأخْضَرُ وهي خَضْراءُ).

أخْضَرَهُ: سەوزی کرد.

اخْضَرَ الرِّيُّ الزرعَ: ئاودێر کردنەکە کشت‌و کاڵەکـەی وا لێـکرد لـەخۆ بکەوێ‌و گەشە بکا.

خاضَرَهُ: بەروبومەکـەی بـە سـەوزی فرۆشت (شین دروی کرد).

خَضَّرَهُ: وای لێکرد سەوز بێ.

خَضَّرَ الأرضَ: گەنم یان زوڕاتـی بـەناو زەوییەکەدا چاند.

اخْتَضَرَهُ: بە سەوزی‌و نەکاملی بڕیـەوە ٥ دەگـوترێ: (اخْتَضَرَ الشجرَ واخْتَضَرَ الكلأ) بۆیـە ئەگـەر گەنجێك بمرێ دەڵێن: (أُخْتُضِرَ).

إخْتَضَرَ: بڕیەوە، لە بێخ هەڵی کەند ٥ بە سەوزی‌و کاڵی خواردی، دەگوترێ: (إخْتَضَرَ الفاكهةَ) میوەکەی خوارد پێش ئەوەی پێ بگا.

إخْتَضَرَ الحِمْلَ: بارەکـەی هەڵـگرت‌و توانی.

إخْضَرَّ الشَّيئ: بەمانا (خَضِرَ) دێ.
إخْضَرَّ الكلأُ: لەوەڕەکە دورایەوە.
إخْضَرَّ الليلُ: شەوەکە تاریك بوو دونیا ڕەش داگەڕا.
اخْضَارَّ: وردە وردە سەوز هەڵگەڕا.
إخْضَوْضَرَ: بەمانا (إخْضَرَّ) دێ.
الأخاضِرُ: زێڕ، گۆشت، بادە ٥ دەگوترێ:
ماء أخْضَرُ: هەرکاتێ ئاوەکە لەبەر زۆر رونی سەوز بنوێنێ.
شاب أخْضَرُ: گەنجێك کە مووی لا ڕوومەتی سەریان دەرهێنابێ ٥ سەرەتای هاتنی ڕیشی دیاریدا.
أخْضَرَ الجناحين: شەو ٥ دەگوترێ: (جَنَّ علينا اخضر الجناحين).
فلان أخْضَرُ: فلانکەس خێرو بێری زۆرە.
أخْضَرُ القفا: بە کەسێك دەگوترێ دایکی قولە ڕەش بێ.
أخْضَرَ البطن: نازناوی جۆلایە.
أخْضَرَ النواجذ: نازناوی فەلاو وەرزێرە ٥ دەگوترێ: (هم خُضْرُ المناكب) واتە: لە هەرزانیو خێرو خۆشی دان.
الأُخَيْضِر: مێشی ڕەنگ سەوز قەبارەی وەکوو مێشی ڕەش وایە ٥ دەردێکە تووشی چاو دەبێ.
ألْخَضَار: سەرەتای سەوزەوات ٥ ماستاوێك ئاوی زۆری تێکرابێ ڕەنگی سەوز بووبێ.
خُضَارَة: بەبێ وشەی (أل) واتە دەریا لەو ڕووەوە کە سەوز دەنوێنێ.
ألْخُضَارَةُ: گیاو گژی سەوز.
ألْخُضَارى: باڵندەیەکی ڕەنگ سەوزە بە عەرەبی ناوێی تریشی هەیە کە (القارِية)یە ٥ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەکی تر کە ناوی (الأخْيَل).
ألْخَضْرُ: ئەو لقو پۆپەیە بە تەڕی ببڕدرێ.
ألْخِضْرُ: بەفیڕۆ چون، دەگوترێ: (ذهب دمُهُ خِضْراً): خوێنەکەی بەفیڕۆ چوو.
ألْخَضَرُ: لقو پۆپی دار خورما بە سەوزو تەڕی.
الخَضِرُ: زەرعاتی تەڕو تازەی سەوز ٥ شوێنێك سەوزایی زۆربێ ٥ درەختی خورما.
الخَضْراءُ: سەوزە بەهەموو جۆرێکیەوە ٥ بنەچەو ئەصلو فەسڵ ٥ هەرزانیو ژیانی خۆش ٥ ئافرەتی ڕەش پێست (قولە ڕەش) ٥ ئاسمانی شین ٥ دەستە سەربازی زۆر ٥ دۆڵچە کە زۆر ئاوی پێ هەڵێجیندرێ قەوزە بکا ٥ دەگوترێ: (المحبة بيننا خَضْراءُ) دۆستایەتیەکەمان درێژ خایەنە.

خَضْراء الدمن: به ئافرەتێك دەگوترێ روخساری جوان بێو رەوشتی ناشیرین بێ ٥ پێغەمبەر فەرمویەتی (اياكم وخَضْراء الدمن) عەرزیان كرد كێیە؟ فەرمووی: ئافرەتی روخسار جوانی شۆخو شەنگ بەلاّم لە خێزانێكی بەد رەوشتدا پەروەردە بووبێو خوی ئەوانی گرتبێ.

اَلْخُضْرَةُ: رەنگی سەوز (ك: خُضَرٌ وخُضَرٌ) ٥ نەرمو نیانو بەناز پەروەردە ٥ ئادەمیزادی گەنم رەنگ ٥ ئەسپی رەنگ خاكی بۆر (شێ).

الخُضَّارُ: رەگەزی باڵندە لە پێری (الخضارية) ٥ ئەو باڵندانەی پەنجەیان پێكەوە نووساون.

الخُضَّاري: زەرعات (كشتو كاڵ) لە كاتی سەوزیدا.

الخَضُورُ: بەمانا (الأخْضَر) دێ.

الخَضِيُ: بەمانا (الأخضر) دێ ٥ روەكی سەوز ٥ دەريا.

الخَضِيرةُ: دار خورمایەكە خورماكەی هێشتا سەوزە كەمی تامی شیرینی تێدەكەوێ ٥ (ك: خضائر) ٥ ئافرەتێك كە سكی بۆرانەگیرێ، هەر منداڵی لەسكی كەوت پێش كامڵ بوونی سكی لەبەر بچێ.

الخُضَيْري: باڵندەیەكە لە پێری (الشرشوريات) دەندوكی مەخروطییە، واتە: سەر دەندوكی تیژو بنەكەی ئەستور.

المِخْضَارُ: بەمانا (الخضيرة) دێ ٥ (ك: مخاضير).

المِخْضَرُ: چنگو نینۆك، بۆ باڵندەو دڕندە ٥ (ك: مخاضر).

اَلْمَخْضَرَةُ: شوێنێك سەوزایی زۆر بێ ٥ (أرض مخضرة) زەوی سەوز.

اَلْيَخْضورُ: مادەی سەوزی گیاو گژ.

اللايَخضور: ئەو روەكەی رەنگی سەوز نەبێ.

خَضَرَبَ الماءُ ونحوه: ئاوەكە شڵەقا.

الخُضَارِبُ: ئاوێك شەپۆلەكانی تێكەوە بهاون.

اَلْمُخَضْرَبُ: زمان پاراوی قسە زانو كاراما لە وتاردانددا.

الخِضْرِيعُ: شوێنێك كاڵەكی زۆر بێ ٥ (ك: خضارِج).

خَضْرَعَ البخيلُ: پیاوە رژدو چروكەكە بە زۆر خۆی سەخی كرد رەوشتی دەستبلاّوی بەسەر خۆیدا هێنا.

خَضْرَفَ: پیری لێی دیاری داو پێستی چرچو لۆچی تێكەوتو داچۆڕا.

خَضْرَمَ الأذنَ: قەراخی گوێچكەی بڕی یان نیوەی بڕیو لێی كردوە، یان بە گوێچكەیەوە هێشتییەوەو لەرە لەریەتی.

تَخَضْرَمَ الزُّبدُ: رۆنەكە لەبەر ساردی

دانار دانار بوو پرژا.

أَلْخُضَارِمُ: ئاوی زۆر ◦ پیاو ماقوڵی سەخی سروشتو بەخشندە.

أَلْخَضَارِمَةُ: خێڵێکن لە وڵاتی شام دەژین لە وڵاتی بێگانەوە هاتوونە ئەو دەڤەرە ◦ تاکەکەی (خَضْرَمِیّ)ە.

الخِضْرِمُ: هەر شتێك پانو پۆڕو گەورە بێ ◦ (ك: خضارم)ە.

أَلْخُضَرِمُ: ئاوێك لەنێوان شیرینیو سوێریدا بێ ◦ سوسە مار یان بێچوەکەی ◦ (ك: خَضَارِمَ).

أَلْمُخَضْرَمُ: کەسێك خەتەنە نەکرابێ ◦ کەسێك لەسەردەمی نەزانیو سەردەمی ئیسلامی دا ژیابێ ◦ بەزۆری بۆ ئەو شاعیرانە بەکاردێ کە لەسەردەمی نەزانیو ئیسلامیدا شیعری گوتبێ ◦ وەکوو (حسان)ی کوڕی ثابیت ◦ هەروا بە کەسێك دەگوترێ بۆ خۆی قولە رەش بێو باوکی سپی پێست بێ ◦ کەسێك باوکی نەزانرێ کێیە ◦ گۆشت کە نەزاندرێ گۆشتی ئاژەڵی نێرە یان هی مێیە ◦ خواردنێك نە شیرین نە تاڵ.

أَلْمُخَضْرِمُ: کەسێك سەردەمی نەزانیو ئیسلامی دیبێ ◦ هەروا کەسێك دوو سەردەمی دیبێ وەکوو سەردەمی شۆڕشی ئەیلولو شۆڕشی گوڵان ◦ یان سەردەمی بەعسو سەردەمی فیدراڵی لە عێراق.

خاضَهُ: کاڵا بە کاڵا مامەڵەی لەگەڵدا کرد.

خَضَّضَ المرأةَ: ئافرەتەکەی بە میروی سپی بچوك رازاندەوە.

الخَضَاضُ: ئادەمیزادی ئەحمەق ◦ خشڵی کەمو بچوك ◦ بۆ کەسێك: خشڵی پێوە نەبێ ◦ قڵیتەی ملی ئاسكو پشیلە ◦ پێوەندی دیلو شێت.

الخَضَاضَةُ: ئادەمیزادی ئەحمەق ◦

الخُضَضُ: میروی سپی بچوك ◦ خواردنی جۆراو جۆر، قسەی پڕوپوچ.

أَلْخَضِيضُ: شوێنی قوڕاوی ◦ شوێنێك ئاوو درەختی زۆر بێ.

خَضَعَ خُضُوعاً خَضْعاً وخضعاناً: گەردن کەچ بوو، مەیلی کردو نەرم بوو بەقسەی کرد.

خَضَعَ لە: قسەی نەرمی لەگەڵدا کرد ◦ بە ناسکیو نازەوە قسەی لەگەڵ کردو ئاماژەی خۆ بەدەستەوەدانی تێدا بوو.

خَضَعَ فِي سَيْرِهِ: لە رۆیشتنەکەی کۆششی کردو ملی درێژ کردو بە

وریاییەوە هەنگاوی هەڵدەهێنان.

خــضعَةُ الكبَــرُ: پــیری پــشتی چەماندۆتەوە.

خَضِعَ خَضَعاً: مـەیلی کـرد، ژێـر بـار بـوو، پشتی کۆمایەوە ٥ رازی بوو بـە ژێـر دەسـتەیی ٥ (هــو أخــضع وهــی خضعاء).

اخْضَعَ فلان: فلانکەس قسەی نـەرمی لەگەڵ ئافرەتەکە کرد.

اخْضَعَ الشَّيْئَ: بەمانا (خَضَعَهُ) دێ.

خاضَـعَهُ: قسەی نـەرمو نیـانی لەگـەڵ کرد.

خضَّعَ اللحمَ: گۆشتەکەی پارچە پارچە کرد.

اخْتَضَعَ: بەمانا (خَضَعَ) دێ.

اخْتَضَعَ الصَّقرُ ونحوه: سەری شۆڕکردەوە بۆئەوەی نێچیر بگرێ.

تَخضَّعَ: بـەزۆر گـەردن کەچی بەسـەر خۆیدا هێنا.

الْخَضَعَةُ: دەنگی لێدانی قامچیو کێپڵ ٥ دەگوترێ: (سمعت للسياط خَضَعَةً، وللسيوف بَضَعَةً) دەنگی وێ کەوتن ٥ دەنگی بڕین.

الْخُضَعَةُ: کەسێك کە ژێر باری هەموو کەس ببێ ٥ کەسێـك خەڵـکانی تـر ژێر بار بکاو بیانچەمێنێ ٥ درەختی خورما کە بـەدەنك روابێ نـەك بە نەمام ٥ (ك: خُضَعٌ).

الخَضُوع: بەمانا (الخاضع) دێ ٥ کەسێك زۆر ژێر بار ببێو زەلیلی قبـوڵ بکا ٥ (ك: خُضُعٌ).

الْخَضِيعَةُ: دەنگێـکە لـە گـەدەی ئـاژەڵ دەبیــسرێ، قــۆڕەی سـك، خــوڕەی لافاوو شتی وەها.

الْخَيْـضَعَةُ: ژاوە ژاوو غەڵبـە غـەڵب لـە شــەڕو شــتی وادا ٥ شــەڕو هــەرا ٥ تەپو تۆز.

خَضَفَ الطعامَ خَضْفاً: خۆراکەی خوارد.

الْخَضَفُ: کاڵەك.

خَضِلَ خَضَلاً: شـەی هێنایـەوەو تـەڕ بـوو، نازو نیعمەتی دەست کەوت.

الْخَــضْلُ: دوڕی صـافو بێــگەرد وەکـوو دڵۆپە ئاوی رون.

اخْضَلَ: بەمانا (خَضِلَ) دێ.

اخْــضَلَ الــشَّيْئَ: شـتەکەی تــەڕکرد، نماوی کرد لە حەدیثـی (الأنـصار)دا هاتووە دەڵێ: (فبكوا حتى أخْـضَلوا لحاهم).

خَـضَّلَهُ: بـەمانا (أخْــضَلَهُ) دێ ٥ لــە حەدیثی سولەیمدا هاتووە: (خَضِّلى قنازِعَـكِ): قـژەکانت بـە ئـاوو ڕۆن نەرم بکە شەداریان بکە.

إخْــضَلَّ: بــەمانا (خَــضِلَ) دێ ٥ لــە

حەدیثی عومەردا هاتووە (فبكى حتى إخْضَلّت لحيته) ئەوەندە گریا تا ریشی تەڕ بوو.

إخْضَلَّ الليلُ: شەوەکە زۆر تاریك بوو، هەوای فێنکی شەو هەڵیکرد.

إخْضَألَّ: بەمانا (خَضِلَ) دێ.

إخْضَألّت الشجر: درەختەکە لق و پۆپی زۆر بوون.

إخْضَالَّ: بەمانا (إخْضَألَّ) دێ.

اخْضَوْضَلَ: بەمانا (خَضِلَ) دێ.

الخَضْلُ: لوئلوئی باش ◦ دوڕی صاف و رون وەکو قەترەی ئاوی صاف.

الْخُضُلَّةُ: هەرزانی و ئاو داری ◦ نازو نیعمەت و خۆشگوزەرانی ◦ ژن و هاوسەر ◦ شۆقە زێڕینە.

خُضْلات: شتی پڕو پوچ.

الْخَضِيلَةُ: باغچەی فێنك و شێدار ◦ (ك: خضائل).

خَضَمَهُ خَضْماً: بڕیەوە، پڕ بەدەمی خواردنەکەی خوارد یان بە خڕییەکانی دواوەی ناودەمی خواردنەکەی کەرت کرد.

خَضَمَ له من ماله: لە ماڵ و سامانی خۆی بەشی دا.

خَضِمَهُ خَضْماً: بەمانا (خَضَمَهُ) دێ.

أخْضَمَ الماءُ: ئاوەکە شیرین نەبوو تاڵیش نەبوو.

أخْضَمَ له من العطاءِ: بەشی زۆری پێدا.

أخْضَمَ فلاناً: رزق و رۆزی زۆری دا بە فلان.

اخْتَضَمَهُ: بەمانا (خَضِمَهُ) دێ.

الْخُضَامُ: شتی بڕدراوە لە گیاو گزو دارو دەومن.

الْخُضَامَةُ: شتی درواوەو بڕدراو لە گیاو دارو درەخت.

الْخُضَمَةُ: لوش دەر، کەسێك خێرا شت بخوا، ئاژەڵێك خێرا ئالف بماشێتەوە.

الْخِضَمُّ: دەریای پان و پۆڕ ◦ کۆمەڵی زۆر ◦ شمشێری بڕندە ◦ ئەسپ و ماینی کەتەو ناوقەد ئەستور.

الْخُضُمَّةُ: زۆرینەی هەموو شتێك ◦ باسك و قۆڵ ئەستور ◦ ناوەندو میانە (فلان في خُضُمَّةِ قومه) فلان لە ناوەندەی کۆمەڵی خزمەکانیدایە.

الْخَضِيمَةُ: چڵە گیای سەوزو تەڕ ◦ زەوییەك گیاو گزی نەرمی لێ بڕوێ ◦ چێشتی گەنمە کوتاو، چەمسوتەکە.

خَضَنَ الْجَمَلَ ونحوه خَضْناً: باری لە حوشترەکە نا ولاغەکەی بارکرد ◦ ژێر باری کرد.

خَضَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی صەرف کرد.

خاضَنَ القوم مخاضنةً وخِضاناً: خەڵکەکە

جنێوو قسەی ناشیرینیان بەیەکتر گوتن.

خاضَنَ المرأةَ: مێ بازی لەگەڵ ئافرەتەکەدا کرد.

اَلْمِخْضَنُ: کەسێك ولاخ دەعاملێنێو ژێرباری دەکا.

خَطِئَ خطا وخطْئاً: تاوانی کرد ٥ یان بە ئەنقەست گوناهی ئەنجامدا.

خَطِئَ السهمُ الهَدَفَ: تیرەکە نیشانەکەی نەهەنگاوت.

أخْطأ: بەمانا (خَطِئَ) دێ ٥ هەڵەی کرد، لە ڕێبازی ڕاست لایدا ٥ بە ئەنقەست یان بە سەهو تاوانی لێ ڕودرا.

أخْطأ الهَدَفَ: نیشانەکەی نەپێکا.

خَطأهُ تخطِئَةً: بە هەڵەکارو تاوانباری لە قەڵەم دا ٥ یان بە قسە پێی گوت هەڵەت کرد.

تَخاطأ لە: بە ڕواڵەت خۆی بە هەڵەکار دانا.

تَخاطأ الشَّيْئَ: شتەکەی نەپێکا.

تَخَطأهُ: بەمانا (أخْطاهُ) دێ.

استَخطأت الأنثى: مێیەکە ئاوس نەبوو، کەڵی نەگرت.

اَلْخِطْءُ: تاوان، یان تاوانی بە ئەنقەست.

اَلْخَطاءُ: کردەوەیەك بە هەڵە نەکرابێ ٥ پێچەوانەی (الصواب)ە.

الخَطا: بەمانا (اَلْخَطاءُ) دێ ٥ پێغەمبەر فەرمویەتی (رفع عن أمتي الخَطا والنسيان).

اَلْخَطاءُ: کەسێك زۆر هەڵەو تاوان بکا.

اَلْخَطيئةُ: تاوانو هەڵە.

خَطَبَ الناسَ وفيهم وعليهم خطابةً وخُطبةً: وتاری بۆ خەڵکەکە دا.

خَطَبَتْ فلانةً خَطباً وخِطبَةً: خوازبێنی ئافرەتەکەی کرد، داوای لە فلان ئافرەت کرد هاوسەرگیری لەگەڵدا ئەنجام بدا.

خَطَبَها الى أهلها: داوای لە کەسو کاری ئافرەتەکە کرد رازی بن بەوەی هاوسەرگیری لەگەڵ ئافرەتەکەدا ئەنجام بدا ٥ دەشگوترێ:

خَطَبَ ودَّهُ: هەوڵی دا خۆشەویستی ئەو بەدەست بێنێ.

خَطِبَ خَطَباً وخُطبَةً: ڕەنگی مەیلەو خۆڵاوی بوو.

خَطُبَ خَطابةً: بوو بە وتاربێژ.

أخْطَبَ: بەمانا (خَطِبَ) دێ.

أخْطَبَ فلاناً: وەڵامی خوازبێنی فلانی دایەوە.

أخْطَبَ الشَّيْئَ فلاناً: شتەکەی لە فلان کەس نزیك کردەوەو وای لێکرد دەستی بیگاتێ ٥ دەگوترێ: (أخْطَبَهُ الصيدُ).

خاطَبَهُ مُخاطَبَةً وخِطاباً: قسەی لەگەڵدا

کرد ٥ قسەی ئاراستە کرد لە بارەی شتێکەوە لەگەڵی دوا.

خَطَّبَهُ: بەمانا (اخـتَطَبَهُ) دێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە (انه لَحَرِیٌّ ان خَطَبَ ان یُخَطَّبَ).

اخْتَطَبَ المرأةَ: خوازبێنی ئافرەتەکەی کرد.

اخْتَطَبَ فلاناً: داوای لە فلان کەس کرد ژن بهێنێ (ژن مارە بکا).

تَخاطَبَا: بەیەکەوە قسەیان کرد.

الخِطابُ: قسەی رێک و پێک ٥ بەڵگەو شارەزایی لە ئاخاوتندا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ﴾: نامەو تەوجیهات٥ (فصل الخطاب) قسەی یەکالا کەرەوە، بڕیاردانی دادوەر لە ئاکامی سوێند یان شایەت ٥ تێگەیشتن و لێزانین لە قەزاوەت و دادوەریدا ٥ جیاکەرەوەی نێوان حەق و بەتاڵ ٥ دەقێك ئەوەندە کورت نەکرابێتەوە مانا نەگەیەنێ، یان ئەوەندە درێژ بێ بێ تام و چێژبێ.

الخطابة: لە زاراوەی مەنتیقیەکاندا قیاس و بەراوردێکە پێك هاتبێ لەشتی ظەنی یان شتی مەقبول.

الخَطْبُ: ئیش وکار ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ﴾ ٥ بەڵاو کارەسات و کێشە کە پێویستی بە زۆر لەسەر گوتن هەبێ.

الخِطْبُ: دەسگیران، ئافرەتی خوازبێنی کراو ٥ یان پیاوێك کە خوازبێنی دەکا ٥ (ك: اَخْطابٌ).

خُطْبٌ: وشەیەکە عەرەبەکان لەپێش هاتنی ئیسلام بۆ ژن مارەکردن بەکاریان هێناوە ٥ پیاوەکە وتویەتی: (خِطْبٌ) لە وەڵامدا پێیان گوتووە (نِکْحٌ) واتە: لە شوێنی نیکاح و تەزویج بەکاریان هێناوە.

الْخَطْبَاءُ: دەستێك خەنەی تێگیرابێ و رەنگەکەی نەمابێ.

الْخُطْبَةُ: بۆ رەنگ بوترێ: مەبەست رەنگێکە کە خاکی یان زەردێك بێ سەوز یان سوری تێکەڵ بێ ٥ پەخشانێك بە شێوەیەکی تایبەتی یەکێکی زمانڕەوان بۆ کۆمەڵی خەڵکی بخوێنێتەوە بە مەبەستی ئەوەی گوێگرەکان کار بە ناوەڕۆکی بکەن ٥ دیباچەی کتێب ٥ (ك: خُطَبٌ).

الْخِطْبَةُ: خوازبێنی ئافرەت بۆ هاوسەرگیری ٥ دەسگیران.

الخَطابُ: کەسێك زۆر خوتبە بداو وتار وەخوێنێ.

الخَطابية: پێڕێکن له شیعەی رافزی شوێن ڕێبازو بیرو بۆچوونی ئەبولخەتابی ئەلئەسەدی کەوتوون.

الخطیبُ: ئەوکەسەی لێزانو کارامەیە له خوتبە خوێندنەوەدا له مزگەوت یان له شوێنی تر ٥ وته بێژی رەسمی گەلو هۆز ٥ خوازبێنی کەری ئافرەت (زاوا).

الخطیبة: دەسگیران ٥ ئافرەتی خوازبێنی کراو.

خَطَرَ في مشیه خَطْراً وخَطَراناً: خۆی باداو لارو لەنجەی کرد.

خَطَرَ بذنبه: کلکی هەڵسوراند جارێك بەرزی دەکردەوەو دەمێك شۆڕی دەکردەوە ٥ یان بەملاو ئەولادا هەڵی دەسوڕاند.

خَطَرَ بباله وفیه وعلیه خَطْراً وخطوراً: شتەکەی کەوتە دڵەوە، بە خەیاڵیدا هات.

خَطَرَ الشیطان بین الانسان وقلبه: شەیتان ختوکەو وەسوەسەی گەیاندە ناو دڵی ئادەمیزادەکە.

خَطُرَ خَطَراً وخُطوراً: گەورەبوو ڕێزی زیادی کرد.

أخْطَرَ: خۆی کردە رەفیق هاوشانی فلاّنو بۆی چووە مەیدانو شەڕی لەگەڵدا کرد.

أخْطَرَ فلان لي وأخْطَرْتُ له: منو فلاّن گرەومان کرد.

أخْطَرَ فلاناً: ئەوەندەی باربەهادا بە فلاّن تا رازیی کرد.

أخْطَرَ المرض فلاناً: نەخۆشیەکە فلاّن کەسی خستۆتە حاڵەتی مانو نەمانەوە ٥ دەشگوترێ: (بادیة مُخْطِرَة) سەحرایەکی ترسناکە.

أخْطَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی کردە گرەو لەسەر کراو.

خاطَرَ بە: خۆی خستە گۆڵمەزێکەوە نزیکی لێواری مەرگ بۆوە.

خاطَرَ فلاناً: لەگەڵ فلاّن کەسدا گرەوی کرد ٥ (خَاطَرَ علیه) گرەوی لەسەر کرد.

خطَّرَ: بەشی وەرگرت.

خطَّرَ الشَّعْرَ: مووەکەی تێکەڵ بە میزو قشپڵی ئاژەڵەکان کرد.

تخاطَرَ: گرەویان کرد ٥ دەگوترێ: (تخاطر علی کذا) لەسەر ئەوشتە گرەویان کرد ٥

تخاطر الفحولُ بأذنابها: ئەسپەکان گوێیان جوت کردن بە مەبەستی ئامادە بوون بۆ هەڵمەتو بازدان.

الْخاطِرُ: ئەوشتەی بە دڵدا هات، ئەو فکرەو بیرو بۆچونەی دێتە ناودڵو مێشکەوە ٥ دڵو دەرون ٥ (ك: خواطر)ە.

اَلْخَاطِرَةُ: بەمانا (اَلْخَاطِرُ) دێ ٥ (ك: خواطر).

اَلْخَطْرُ: هەوری گەوالْ گەوالْ، هەوری بارانـاوی ٥ حوشـتری زۆر ٥ کـەمێلْ ئەو ریخو قشپلْو گەمرەی بە قلْو قاچی حوشترەوە تەبار دەبەستێ ٥ هەروا ناوە بۆ ئامێرێکی پێوانە وەکوو تەغارو عەربە دانیشتوانی شام بەکاری دەهێنین.

اَلْخِطْرُ: روەکێکە دەستو پەنجەی پێ خەناوی دەکرێ ٥ ماستاوێـك ئاوی زۆر بێ ٥ لقەدار ٥ حوشتری زۆر ٥ ئەو کەمێلْو گەمرەیەی لەسەر دەستو پەلی حوشتر تەبار دەبەستێ، ئەو ریخو پیساییە کە بە جەستەیەوە رەق دەبێ.

اَلْخَطَرُ: نزیك بوونەوە لە لێواری مردن ٥ گرەو ٥ باربەهاو بارتەقاو بەش‌وبار.

اَلْخَطِرُ: ئادەمیزادی بە فیزو ترزل.

اَلْخَطْرَةُ: ئەوەیە بە دلْو مێشکدا رادەبوورێ ٥ کاتو سات ٥ دەگوترێ: (ما ألقاه الاخطرَةً بعد خَطرةٍ) بەین بەین نەبێ نای بینم ٥

اَلْخَطَارُ: ئەوشتەی شتی تری پێ هەلْدەکێشی ٥ گازو پلایس ٥ قۆچەقاینی ٥ زەمبەلەك ٥ شێر ٥ عەتارو بۆن فرۆش ٥ رمب ٥ زەبری رمب.

اَلْخَطَارَةُ: گەووری حوشتر ٥ ئاغەلْی حوشتر.

اَلْخَطِيرُ: هاوشان لە شەرەفو وەجاخزادەیی دا ٥ لغاوو رێشمە ٥ حەبلْو پەت ٥ هێلْەکانی خۆر لە جەنگەی گەرمادا ٥ تاریکایی شەو.

خَطَّ الوجهُ خَطاً: دەمو چاوی چرچو لۆچی تێدا پەیدا بوون ٥ لاجانگی مووی لێ دەرهات (ریشی هات).

خَطَّ على الشَّيء: نیشانەو ئارمی لەسەر شت وێنە کرد.

خَطَّ الخِطَّةَ: پلانەکەی دیاری کردو نیشانەی لەسەر دانا بۆئەوەی بزانرێ کە ئەوە هەلْبژاردەی خۆیەتی.

خَطَّ الشَّيءَ: شتەکەی هەلْکۆلْی‌و شەقی کرد.

خَطَّ الكتابَ: کتێبەکەی نووسیەوە ٥ دەگوترێ.

خَطَّهُ بِقَلَمِهِ: بە قەلْەمی خۆی نووسیەوە.

خَطَّطَهُ: بەمانا (خَطَّهُ) دێ، دەگوترێ: (خَطَّطَ الأرض والبلاد): زەوییەکە یان وڵاتیان سنووردار کرد سنوورەکانی دیاری کردن.

خَطَّطَ المكانَ: شوێنەکەی دابەشکردو ئامادەی کرد بۆ دروستکردنی تەلارو باڵە خانە لەسەری.

خَطَّطَ الحواجِبَ: بەقەڵەم بڕۆی خۆی کێشاو ڕێکی خست.

اختَطَّ الوَجْهُ: دەمو چاوی چرچی تێکەوت.

اختَطَّ الشَّيْءَ: شتەکەی هەڵکۆڵی‌و شەقی کرد.

التخطيط: پلان دانان‌و نەخشە کێشان ◦ لە زاراوەی فەنن‌و رەسم چییەتیا بریتییە لە چەسپاندنی فکرەو بۆچونێک بە رەسم وێنە کردن ◦ یان نووسین کە ئامازە بکات ئەو وێنەیە چ دەگەیەنێ.

الخَطُّ: دێڕ ◦ نووسین ◦ هەرشوێنێک ئادەمیزاد سنووری بکێشێ‌و سنوورەکانی بە هەڵکەندنی کانگەو روشاندنی زەوییەکە ئەنجام بدرێ ◦ ڕێگای راستی درێژو لاکێشەیی ◦ لە زاراوەی حوکەما ئیغریقیەکاندا بە خەتێک دەگوترێ تەنها لە باری درێژییەوە قبوولی کەرتکردن بکاو کۆتاییەکەی خاڵێک بێ ◦ لە زاراوەی ماتماتیکدا هێڵێکە دوو شتی جیا یا زیاتر پێکەوە دەبەستێ.

خط الاستواء: لە زاراوەی جوگرافیدا ئەو کەوانەیە سفرمیە زەوی دەکاتە دوو بەش ◦ لە ناوەڕاستی مەسافەکەدا درێژ دەبێتەوە بۆ ناو جەمسەرەکان.

خَطُّ الرجعة: ئەو ڕێگایەیە سوپا دەبەستێتەوە بە مەرکەزەوە.

الخَطّ الامامي: هێڵی پێشەوەی گۆڕەپانی شەڕ.

فن الخط: دەست ڕەنگینی لە خۆش نووسیدا.

علمُ الخَطِّ: زانیاری رەمڵ هاوێژی.

الخُطُوطُ البريّة: ئەو ڕێگاو بانانەی ترومبیل‌و شتی وایان پێدا دەڕوا.

الخُطُوطُ الجوية: ڕێبازی تەیارە لە هەوادا.

الخُطُوطُ المائية: ڕێگای کەشتی‌و گەمی لەناو ئاودا.

الخُطُّ: ڕێگای درێژەوەبوو ◦ شوێنی گەڕەك لەناو شاردا.

الخِطّ: ئەو شوێنەی ئادەمیزاد بۆخۆی بڕدەدا لە زەوی بۆ جێگای خانوو کردن یان بەکارهێنانی بۆ باغو شتی تر.

الخطاطُ: خۆشنووس.

الخُطّة: نەخشەو پلان، ئیش‌و کار، بڕیارێك لێکۆڵینەوەی تێداکرابێ‌و هەڵبژێردرابێ بۆ تەنفیز.

子曰。學而時習之。不亦說乎。有朋自遠方來。不亦樂乎。人不知而不慍。不亦君子乎。南海

الخط الصيني

በስመ፡እግዚአብሔር፡ሥሉስ፡በኢተሌልዮ፤ዋሕድ፡በኢተፋልዮ፤ክዱን፡መለኮት፡እምተሐልዮ፤ወኅሩመ፡ሥልጣን፡

الخط الحبشي

الخط المسماري

落下傘は高所カラ人員乃至物質を緩速度で比較的安全に地上に降下させるための救命具の一種。取って語學は好きなので フランス語を見たが割合に好く出來タ、カフ。た゛。そろ〳〵。

الخط الياباني

الخط الهيروغليفي

خطوط شرقية

جمعت الطبيعة عبقريتها فكانت الجمال

الثلث

وكان أحسنه وأشرفه ما حلّ في الهيكل الآدمي وجاور العقل الشريف والنفس اللطيفة والحياة الشاعرة

النسخي

فالجمال البشري سيّد الجمال كلّه

الفارسي

لا المثال البارع استطاع أن يخلعه على الدمى الحسان ولا للنيرات الزهر في ليالي الصحراء ما له من لمحة وبهاء

الريحاني

ولا لبديع الزهر وغريبه في شباب الربيع ما له من بشاشة وطيب

الرقعي

وليس الجمال بسحر العيون ولا ببريق الثغور ولا بهيف القدود ولا بأسالة الخدود

الديواني

ولا بلؤلؤ الثنايا وعقيق الشفاه ولكن شعاع علوي يسطع خلال البرقع على بعض الهياكل البشرية

الديواني الجلي

يكسوها روعة ويجعلها سكرا وفتنة للناس

الكوفي

بيروت ١٥ تموز ١٩٥٤

فؤاد نوفل طعمه

اَلْخِطَّةُ: بەمانا (اَلْخِطُّ) دێ.

اَلْخِطِّيُّ: شمشێرێك لە ولاتی (الخَطْ) كە شوێنێـــكە لــە بــەحرەین دروستكرابێ، یان لەوێ دەفرۆشرێو رەواجی هەیە.

اَلْخَطُّـوطُ: ئەوكەسەی بە رۆیشتن بە نـاوی زەویـدا هـێڵ دروست دەكـا ٥ مادەیەكە بڕۆی پێ رێك دەخرێ.

اَلْخَطِیطَةُ: لەبەلأن ٥ زەوییەك هەندێكی بارانی لێ درابێو هەندێكی بارانی لێ نەباری بێ.

المِخْطاطُ: هەرشتێك هێڵی پێ رێك بخرێ.

اَلْمِخَـــطُّ: هەرشتێـــك شـــتی پــێ بدورێتـەوە ٥ وەكوو سوژنو دەرزی ٥ شیـشی گـۆڕەوی چـنینو شـتی لەوجۆرە.

المخطـــوط: هــەر شتێـــك بەدەســـت نووسرابێ ٥ كتێبی دەستنووس.

اَلْمَخْطُوطَةُ: ئەو نوسخەیەی بەدەست نووسراوە.

خَطَفَ خَطفاً وخَطَفَاناً: بەخێرایی رۆیـیو تیژ تێپەڕی ٥ فڕاندی، هەڵی گرتو بـردی ٥ دەگـوترێ: (خَطَـفَ الـبرقُ البَصَرَ) بروسكە روناكی چاوی برد ٥ (خَطَفَ السمع) قسەكەی دزی ٥

خَطِفَ خَطْفاً: بەمانا (خَطَفَ) دێ.

خُطِفَ: كزو لاواز بوو.

خَطِفَ اَلشَّیْئَ: شتەكەی رفاند، فڕاندی.

أَخْـطَفَ: كـەمێ نـەخۆش كـەوتو زوو چاكبۆوە.

أَخْـطَفَ الـسهمُ: تیرەكـە نەیپـەنگاوت، هەڵەی كرد.

أَخْـــطَفَ الحُمَّـــى المَـــریضَ وعنـــه: نەخۆشـــــییەكە لەجەســـــتەی نەخۆشەكە لاچوو ئەما چاكبۆوە.

أَخْـطَفَ المرضُ فلانـاً: نەخۆشییەكەی لەسەر سووك بوو بۆی نەكەوت.

أَخْـطَفَ اَلـشَّیْئَ: شـتەكەی هەڵـە كـرد بۆی نەچوو.

أَخْطَفَ لی من حدیثه شیئاً: كـەمی لـە قـسەكەی بـۆ دەرخـستمو بێـدەنگ بوو.

أَخْطَفَهُ: بەمانا (خَطَفَهُ) دێ.

تَخَطَّفَهُ: بەمانا (خَطَفَهُ) دێ.

الأَخْـطَفُ: قـەدبارێك، كەسێـك ورگو ریخۆڵەی پچووك بن.

الخاطِفُ: تیرێك نیشانەكە نەهەنگێوێ.

خاطِف ظله: باڵندەیەكە سێبەری خۆی لێ دەبێتە نێچیرو پەلاماری دەدا.

الخاطوف: ئامێری شت فڕاندن.

الخَطّـــافُ: كەسێـــك زۆر رفێنـــەر بـــێ، دەگـوترێ: (لِصٌّ خطاف).

الخُطاف: بەمانا (الْخَاطُوف) دێ ٥ هەر ناسنێـك سەرەكەی چۆمابێتەوە وەكوو قولاپ، دەندوكی باڵندە، باڵندەی سینونو كە جۆرە باڵندەیەكە دەندوك پان باڵەكانی باریك‌و درێژ ٥ كلكی فشەڵۆك ٥ (ك: خطاطيف).

الْخطْفَةُ: پارچەی بڕاو لە ئاژەڵ بە زیندوویی ٥ لە حەدیثدا هاتووە: پێغەمبەر (د.خ) (نهى عن الْخَطْفَةِ) نەهی كردووە لەوەی پارچەیەك لە جەستەی مەڕێك بزنێك ببڕێ پێش سەر بڕین ٥ قومە شیرێك منداڵ لە مەمكی دایكی دەیگرێ‌و بەرەڵای دەكا.

الْخَطَفَى: ڕۆیشتنی خێراو بەپەلە.

الْخطِيفَةُ: بەمانا (المخطوفَةُ) دێ ٥ پەڵو، كاستەر ٥ شیرو ئاردی بەسەردا دەكرێ‌و دەكوڵێندرێ‌و بە كەوچك دەخورێ.

المِخْطَفُ: بەمانا (الْخَاطِفُ) دێ ٥ هەروا بەمانا (الخاطوف) دێ.

خَطِلَ خَطَلاً: جەستەی داهێزاو باری تەندروستی خراپ بوو ٥ پەلەی كردو لە ڕێبازی ڕاست لایدا ٥ ئەحمەق بوو ٥ هەڵەی كردو قسەی ناشیرینی كردن ٥ دەگوترێ: (خَطِلَ كلامُهُ).

خَطِلَ في مشيه: لە ڕۆیشتنەكەیدا لارو لەنجەی كرد ٥ (هو خَطِلٌ وأخْطَلٌ، هي خطلاء).

أخْطَلَ في كلامه: بەمانا (خَطِلَ) دێ ٥

تَخَطَّلَ: خۆی باداو لارو لەنجەی كرد.

الْخَطَالُ: جوێن فرۆش‌و قسە تڕن ٥ گوما ناوی.

الْخطَلُ: قسەی پڕوپووچ‌و خراپ‌و ناشوباوی ٥ قسەی بێ سەروبەرو وێ نەچوو.

الْخَطِلُ: ئەحمەق‌و ناكەس بەچە ٥ ڕمب وەشێنی گورج‌و گۆڵ.

خَطَمَهُ خَطْماً: لە لوتەوانەكەی سرەواند ٥ لوتەوانەی لە لوتی كرد.

خَطَمَ أنفَ فلان: داخی عەیب‌و عاری بە لوتیەوە نا، سەری لوتی ڕەش كرد.

خَطَمَ فلاناً بالكلام: بەقسەی كاریگەر دەمی فلانكەسی بەست‌و نەیهێشت دەم بكاتەوە.

خَطَمَ الجِلْدَ ونحوَه: دەوروبەری پێستەكەی دوورییەوە.

خَطَمَ القَوْسَ بالْوَتَرِ: قەوسەكەی بە ژێیەكە هەڵواسی، هەڵیواسی.

خَطَّمَهُ: بەمانا (خَطَمَهُ) دێ.

الأخطم: لوت درێژ، ڕەش پێست ٥ (ك: خُطْمٌ).

اَلْخَاطِمُ: دەگوترێ: فلان خَاطِمُ بنی فلان: فلانکەس ریش سپی خێڵەکەیەتی و تەگبیر کەرو را دروستی بنەماڵەکەیانە.

الخِطَامُ: هەوسار، رێشمە و ئەو دارەی دەکرێتە لوتی حوشترەوە بۆئەوەی جڵەوی خۆش بێ و دەگوترێ: (وَضَعَ الخِطَامَ على أنف فلان) فلانکەسی ژێر بار کردو کۆنترۆڵی کرد.

منع **خِطَامَهُ**: کابرا رازی نەبوو بە چەوسانەوەو ژێر بارکردن و ژێی قەوس و (ك: خُطُمٌ وأخْطِمَةٌ).

اَلْخِطَام: دەگوترێ: (مسك خَطَّامٌ) میسکێکە پڕ بە لووت، بۆنی ئەوەندە زۆرە لووت پڕدەکا.

اَلْخَطْمُ: لووت، پێشی لووت و دەندوك و (ك: خطوم وأخطام).

اَلْخِطْمِيُّ: روەکێکە لە پێری (الخبازیة)یە سوودی زۆرە بۆ ئادەمیزاد گەڵاکەی وشك دەکرێو دەکوترێو دەکرێ بە شامپۆی سەر شتن باش پاکی دەکاتەوە.

اَلْمُخَطَّمُ: ئەو شوێنەی لووتی حوشتر کە دارەکەی تێدەکرێ و ئەسپێك لمبۆزی تادەگاتە شەویلەی خوارووی نزیك قورگی سپی بێ.

اَلْمَخْطِمُ: بەمانا (اَلْخَطْمُ) دێ.

خَطَا خطواً: رۆیی.

أَخْطَاه: وای لێکرد بڕوا و هەڵی نا بۆئەوەی هەنگاو هەڵێنێ.

خَطَّاهُ: بەمانا (أخطاه) دێ.

خَطَّى عنه الشَّيْءَ: شتەکەی لێ دوور خستەوە، پاڵی پێوە نا.

إخْتَطَى: بەمانا (خَطا) دێ.

إخْتَطَى الشَّيْءُ: شتەکە بواردی لێی تێپەڕی.

تَخَطَّاهُ واليه: بەمانا (إختطاه) دێ.

اَلْخَطْوَةُ اَلْخُطْوَةَ: هەنگاو، شەقاو مەسافەی نێوان دووقاچی لەکاتی رۆیشتندا و دەگوترێ: (اتَّبَعَ خُطَاهُ) شوێن پێی ئەوی هەڵگرت و رێگەی ئەوی گرتەبەر قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَتَّبِعُواْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ﴾.

اَخْطَّ الرجلُ: پیاوەکە سکی شل بوو، گەدەی داچۆڕا شۆڕەوە بوو.

خَظَا لَحْمُهُ خُظواً: قەڵەو بوو، گۆشتی گرت.

أخْظَى الرجلُ: پیاوەکە قەڵەو بوو.

أخْظَى الحَيْوانَ: ئاژەڵەکەی قەڵەو کرد.

خَظَّاهُ: کەتەی کردو گەورەی کرد تا زەبەللاح بوو.

اَلْخَاظِي: ئەستورو پتەوو رەق و دەگوترێ: (قدح خاظٍ) پیاڵەیەکی ئەستورو پتەوە.

الخَظَاةُ: تێرو پڕ لەهەموو رویەکەوە.
الخَظَـوانُ: (رجـل خَظَـوَان) پیاوێـکی گۆشتنو قەڵەوە.
الْخِظْـيُ: تێکسمراوو گۆشـتن، نـەرمو شل ٥ دەگوترێ: (امرأة خظية بظية).
خَفُتَ خَفتاً وخفوتاً وخفاتاً: دامرکا، هێـدی بوو، بێهێز بوو.
خَفُتَ المريضُ: نەخۆشەکە لـە قسە کـەوت، زمانی شکا ٥ لە ناکاو مـرد، کتو پـڕ مرد ٥ دەنگی نزم بۆوە.
خَفُتَ بصوته: دەنگـی خـۆی نـزم کـردەوە، بەسرتە قسەی کرد.
خافَتَ بصوته: دەنگی خۆی نزم کردەوە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَلاَ تَجْهَـرْ بِصَلاَتِكَ وَلاَ تُخَافِتْ بِهَا﴾.
تخافتـا: ئـەو دوو کەسـە بەیەکـەوە سرکەیان کرد.
تخافَتَ فلان: فلانکەس خوستی لـەخۆی بڕی جوڵەی نەکرد.
الخافِتُ: هەوری بێ باران ٥ کشتو کاڵی تەمەن کورت.
الْخَفُوتُ من النساء: ئـافرەتی رەقەڵەو کزو لاواز.
خَفِجَ خَفَجاً: نەخۆشێ قاچ لەرزینی تـوش بوبـێ، دەگـوترێ: (خَفِجَـت رجلُـه): قاچی فەیزەن بوو خوار بوو، قاچـی لـەکاتی هەڵسانو رۆیـشتندا توشـی لەرزین بون (هو أخفج وهی خَفْجاء) (ك: خُفْجٌ).
تَخَفَّجَ: خوار بوو.
الْخَفَجُ: دەردێکە توشی حوشـتر دەبـێ ٥ رووەکێــکی بەهارییــە لــە پێــری (المركبة)یـە ڕەنگاو رەنگە گەڵاکـەی پانە.
الْخَفِيجُ: لاوازو باریك یان قاچ باریـك ٥ ئاوێــك نەگاتــە ئاسـتی شـیرینیو گوارایی.
خَفْخَفَ: قیژاندی، هاواری کرد (خَفْخَفَ الشّيَ) شتەکەی جوڵاند دەنگی لێوە هات.
الْخَفْخَافُ: گن، کەسێکە کە قسە دەکا دەنگــی لــە لوتیــەوە دێتــە دەر ٥ دەگـوترێ: (هـو خفخـاف الـصوت) دەنگی گنە.
خَفَدَ خَفْداً وخَفَدَاناً: خۆی سـوك کـردو لـە رۆیشتندا پەلەی کرد.
أخـْفَدَت الناقـة: حوشـترەکە وای لــێ دەرکـەوت ئـاوس بـێ وەلێ وانـەبوو ئاوس نەبوو.
أخـْفَدَت الْحَامِلُ: ئافرەتەکە سکەکەی لەبار چوو پێش ئـەوەی کامڵ بـێ ٥ (هي مُخْـفِد وخفود).
خَفَرَهُ وبه وعليه خَفْراً وخِفَارَةً: پـەنای داو پارێزگاری لێکرد.

خَفَرَ بالعهد: پابەندی بەڵێنەکەی خۆی بوو.

خَفَرَ العَهْدَ: پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە.

خَفِرَت خَفَراً: شەرمو حەیای زۆر بوو.

أخْفَرَهُ: پاسەوانی بۆ گرت ٥ حەرەسی لەگەڵ نارد ٥ پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە.

أخْفَرَ العهدَ: پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە.

خَفَّرَ: بەمانا (خَفَرَهُ) دێ ٥ شورای بۆکرد.

تَخَفَّرَ: بەمانا (خَفِرَ) دێ ٥ خۆی خستە پەنایەوە، داوای پارێزگاری لێکرد.

إستَخْفَرَهُ: داوای لێکرد ببێتە پاسەوانو خەفەری.

ألْخَفَارةُ: وادەو بەڵێن ٥ دڵنیایی ٥ پاسەوانی.

ألْخُفَارَةُ: بەمانا (ألْخَفَارة) دێ ٥ کرێی پاسەوانی.

ألْخِفَارَةُ: بەمانا (ألْخَفَارَةُ) دێ ٥ پیشەی پاسەوانی.

الخَفِيرُ: حەرەسو پاسەوان.

ألْمَخْفَرُ: شوێنی حەرەسیو خەفەر ٥ (ك: مَخَافِر).

خَفَسَ خَفساً: قسەی ناشیرینی کرد.

خَفَسَ الشرابَ: زۆری ئاو کردە ناو شەرابەکەوە.

خَفَسَ البناءَ: خانوەکەی روخاند.

خَفَسَ فلاناً: فلانکەسی لە عەرزدا ٥ گاڵتەی پێکرد.

أخْفَسَ: بەمانا (خَفَسَ) دێ ٥

أخْفَسَ الشرابُ: شەرابەکە خێرا سەرخۆشی کرد.

إنْخَفَسَ: بۆ مطاوعەی (خَفَسَهُ) دێ ٥ راکشا، لەسەر پشت راکشا.

خَفَشَهُ وبه خَفْشاً: هاویشتی.

خَفَشَ الانسانَ وغَيرَهُ: مرۆڤەکەی لە عەرز دا، خستی.

خَفِشَ خَفَشاً: چاوی کزبوو ٥ دەگوترێ: (خَفِشَتْ عينهُ) (هو أخفَشَ وهي خَفْشَاءُ) (ك: خُفْشٌ) ٥

خَفَّشَ: زەعیف بوو ٥ (خَفَّشَ بالأرض) بە زەوییەکەوە نووسا.

خَفَّشَ البناءَ: خانوەکەی روخاند.

خَفَّشَ الانسانَ وغيرَهُ: ئادەمیزادەکەی خست، شێرەکەی بەزاند.

ألْخَفَشُ: چاو کزی کەلەکاتی روناکی زۆردا شت نابینێ.

ألْخُفّاشُ: شەمشەمە کوێرە: باڵندەیەکی مەمکدارە دەتوانێ بفرێ وەلێ تەنها بەشەو دەفرێ.

خَفَضَ العيشُ: ژیانی ئاسان بوو، باری گوزەرانی سوك بوو.

خَفَضَ بالمكان: لەو شوێنەدا جێگیر بوو مایەوە.

خَفَضَ الشَّيْءَ: شتەکەی نزم کردەوە، دوای بەرزبوونەوەی خستیە خوار، دایگرت ◦ لێی کەمکردەوە.

خَفَضَ الطائر جناحَهُ: باڵندەکە باڵی لێکنان بۆئەوەی لە فڕین بکەوێ.

خَفَضَتْ المرأةُ صَوتَها: ئافرەتەکە دەنگی خۆی نەرم کردو بە سرتەوە کەوتە ئاخاوتن.

خَفَضَ فلان جناحَهُ للناس: فلانکەس خۆی تەرخان کرد بۆ خزمەتی خەڵك‌و سوك کردنی کێشەکانیان.

خَفَضَ الصَبِيَّةَ خِفاضاً: کچەکەی خەتەنە کرد.

خَفُضَ العَيْشُ خَفْضاً: ژیانی فراوان بوو پێداویستی ژیانی بۆ دەستەبەر بوو، کەوتە خۆشی‌و ژیانی نەرم‌و نۆڵەوە.

خَفَّضَ الشَّيْءَ: شتەکەی کەم کردەوە ◦ ئاسانی کرد ◦ گیرو گرفتەکانی لابردن ◦ دەگوترێ: (خَفِّضْ عليك أمرَكَ) کارەکەی خۆت لەسەر خۆت ئاسان بکە ◦

اخْتَفَضَ الشَّيْءَ: شتەکە دوای ئەوەی بەرز بۆوە دابەزی.

اخْتُفِضَت الصَبِيَّةُ: کچەکە خەتەنە کرا.

اِنْخَفَضَ الشَّيْءُ: بەمانا (اِخْتَفَضَ) دێ.

الخافِضُ (خافض الجناح): بە ئەدەب‌و بێدەنگە.

الخافِضَةُ: (أرض خافضة السُقْيا): زەوییەکە بەئاسانی ئاو دەدرێ.

ليلة خافضة: شەوێکە بۆ شەو ڕەوی خۆشە ◦ دەشتاییەکی پڕ بەرەکەت ◦ ئەو کەسەی خەتەنەی منداڵ دەکات.

الْخَفْضُ: ژیانی خۆش‌و بەناز پەروەردەیی ◦ دەشتایی پڕ خێرو بێر ◦ بەلای نەحوییەکانەوە بەمانا (الْجَرّ) بزوێنی ژێر لەدواپیتی وشە دا.

خَفَعَ فلان خَفْعاً وخفوعاً: بەهۆی نەخۆشی یان برسییەتی لاواز بوو، یان بێ هۆش بوو لەخۆ بووە ◦ دەگوترێ:

خَفَعَ على فراشه: لەسەر جێگای پاڵکەوتنی لەهۆش خۆی چوو.

خَفَعَ مفاصِلُهُ: جومگەکانی جەستەی شل‌و بێ هێز بوون.

خَفِعَ خَفْعاً: لە برسا یان بەهۆی نەخۆشی سکی بە پشتییەوە نووسا ◦ (هو أخْفَعُ وهي خَفْعاء) (ك: خُفَعٌ).

أخْفَعَهُ المرضُ أو الجوع: نەخۆشی یان برسیایەتی برستی لێ بڕی.

انْخَفَعَتِ النخلـةُ: دار خورماكـە لـە ريشەوە هەڵکەندرا.

انْخَفَعَ فـلان: فلانکـەس لاواز بـوو تەندروستی تێك چوو.

انْخَفَعَ على فراشه: بەهۆی نەخۆشی یان برسییەتی لە جێگادا کەوتو توانای هەڵسانی نییە.

الْخُفَاعُ: نەخۆشییەکە تووشی سییەکان دەبێ لەتلەت دەبن.

خَفَّ الشَّيْءُ: شتەکە کێشی کەم بوو.

خَفَّ الميزانُ: تەرازووەکە سەری کرد.

خَفَّ المطرُ: بارانەکە کەم بوو هەڵی بروکاند.

خَفَّ القومُ خفوفاً: خەڵك کەم بوو.

خَفَّ فلان على القلوب: فلانکەس روح سوکە لە دڵدا شیرینە ٥ خۆشەویستە.

خَفَّ عقلهُ: بێ عەقڵو ئەحمەقە.

خَفَّتْ حالُهُ: باری ژیانی سوك بوو نارەحەتی نەما.

خَفَّ عن المكان: لەو شوێنە باری کردو بەپەلە رۆیی ٥ دەگوترێ: (فلان خِفٌّ): فلانکەس ئازاو بەجەرگە ٥

أخَفَّ الرجل: پیاوەکە لە سەفەردا کوڵو باری سوك بوو ٥ یان لە ماڵەوە بار گران نییە لەهەموو شوێنێك جێی دەبێتەوە ٥ حاڵو گوزەرانی خۆش

بوو ٥ وردە ئازەڵی هەن رەشە وڵاخو
حوشتری نییە.

أخَفَّ فلاناً: حیلەو لەسەرە خۆیی
فلانی نەهێشتو وای لێکرد تورە
بێ.

تَخافَّ: کۆڵی خۆی گران نەکرد ٥ کەمی
لە شتەکەی هەڵگرت.

خَفَّفَ الشَّيْءَ: شتەکەی سوك کرد
دەگوترێ:

خَفَّفَ الثوبَ: قوماشەکەی شاشو تەنك
چنی.

خَفَّفَ ما بە: خەمو خەفەتی لە کۆ
داماڵی، قورسایی ژیانی لەسەر سو
کرد، ئازاری لەسەر سوك کرد.

تَخَفَّفَ الشَّيْءُ: شتەکە سوك بو
قورسایی نەما.

تَخَفَّفَ من الشَّيْءِ: لە شتەکەی ک
کردەوە بۆئەوەی کێشی سوك بێ.

تَخَفَّفَ خُفّاً: خوففی لەپێ کرد.

اسْتَخَفَّهُ: داوای سوکیو بێ کێشی کرد
بە سوکی زانی ٥ جاڕزی کرد
سوکایەتی پێکرد.

التَّخفيفُ: لە زاراوەی سەرفییەکا
بریتییە لە حەمزەکردنی پیت
هەمزە لە وشەدا جا بنووسرێ یان
٥ یان بگۆڕدرێ بە پیتێکی تر.

الخُفّاف: زیرەك و وریا.
الخَفّاف: فرۆشیاری خوف، یان خوف دروستکەر.
الخُفُّ: سمی حوشتر، ئەو شوێنەی لە دەست و قاچی حوشتر کە نزیك زەوییەو توکی لێ ناڕوێ ٥ بەری پێی ئادەمیزاد ٥ گۆرەوییەك کە بتوانی ماوەیەك لەسەری بڕۆی ٥ کاڵە ٥ لە پەندا هاتووە: (رجع بخفي حنين) بە کەسێك دەگوترێ: هەوڵی بۆ کارێك دابێ و بۆی نەکرابێ و ناهومێد بووبێ.
الخِفُّ: هەر شتێك هەڵگرتنی خۆش بێ ٥ کۆمەڵی کەم.
الخفیفُ: دەگوترێ: (هو خفیف الروح) ئەو کابرایە روح سوك و قسە خۆشە ٥ زیرەك و رەزا سوکە ٥ دەست کورت و کەم دەرامەتە ٥ هەژارو بێ بەختە ٥ جۆرێکە لە بەحری عەروزی شیعر.
خَفَقَتِ النعلُ خَفْقاً: نەعلەکە دەنگی لێ هات لەکاتی لەپێ کردن و پێ رۆیشتنیدا.
خَفَقَ الشیئُ خفقاً وخفوقاً وخفقاناً: شتەکە کەوتە پەلە پەل و جەم و جوڵ ٥ دەگوترێ: (خَفَقَ القلبُ) دڵی کەوتە پەلە پەل و لێدانی خێرا ٥ (خَفَقَ الطائرُ) باڵندەکە لە شەقەی باڵیداو فڕی.
خَفَقَ: مەیلی کرد، بەلای ئاوا بووندا رۆیی، خەریکە ئاوابێ ٥ دەگوترێ: (خَفَقَ النجمُ) (خَفَقَت الشمس).
خَفَقَ فلان: فلانکەس نووست.
خَفَقَ اللیلُ: شەوەکە زوربەی رۆیی.
خَفَقَ الحیوانُ: ئاژەڵەکە لاواز بوو.
خَفَقَ المکانُ: شوێنەکە خاڵی بوو.
خَفَقَ السهمُ: تیرەکە بە تیژی رۆیی.
خَفَقَ فلان في البلاد: فلانکەس بەناو وڵاتدا رۆیی.
خَفَقَ فلاناً بالسوط: بەهێواشی بە شوڕك لە فلانکەسی دا.
أخْفَقَ: کەوتە جەم و جوڵ و پەلە پەل.
أخْفَقَ الطائر: باڵندەکە لە شەقەی باڵی داو فڕی.
أخْفَقَ النجومُ: ئەستێرەکە نزیك ئاوابوون بۆوە.
أخْفَقَ القومُ: خەڵکەکە خواردەمەنی نەما.
أخْفَقَ فلان: فلانکەس ماڵ و دارایی کەم بوو ٥ هەوڵی کارێکی داو بۆی جێبەجێ نەکرا.
أخْفَقَ فلاناً: فلانکەسی لە عەرزداو خستی.
أخْفَقَ نعلیە: نەعلەکانی بەیەك کێشان.

اخْتَفَقَ الشَّيْءُ: شتەکە کەوتە پەلە پەل‌و جم‌و جوڵ.

الخافِقُ: ئاڵا ٥ ئاسو، ئاسۆی خۆرهەڵات‌و ئاسۆی خۆر ئاوا ٥ (ك: خوافِق).

خوافق السماء: ئەو دەڤەرو لایەنەی بای لێوە دێ.

الْخَفَّاقُ: پیاوی پێ پان ٥ شتێك زۆر جم‌و جوڵ بکا.

الخفاقةُ: ئافرەتی ورگ پچکۆلە ٥ قەد باریك.

الخَفَقان: زێدە لێدانی دڵ بەهۆی ماندو بوونی زۆر یان نەخۆشی.

الْمَخْفَقُ: دەشتی کاکی بەکاکی کە تراویلکەی تێدا بدرەوشێتەوە.

الْمِخْفَقُ: شمشێری پان.

الْمِخْفَقَةُ: قەمچی‌و شورکی لێدان.

خَفَا البرقُ خَفْواً وخُفُوّاً: بروسکەی دا.

خفا الشَّيْءُ: شتەکە دەرکەوت.

خَفِيَ له: خِفوةً: خۆی حەشاردا.

خَفِيَ البرق خَفْياً: بروسکەکە بەکەمی بروسکەی دا.

خَفَيَ الشَّيْءَ: شتەکەی ئاشکرا کردو دەری هێنا.

خَفِيَ الشَّيْءُ خَفَاءً وخِفيةً: خۆی شاردەوە، خۆی حەشاردا.

خَفِيَ البطنُ: گەدەی پچوك بووە.

أخْـفَى الشَّيْءَ: شتەکەی شاردەوەو پەنهانی کرد.

اخْتَفَى الشَّيْءُ: شتەکە خۆی شاردەوە، لەپێش چاو گوم بوو.

اخْـتَفَى الْمَيِّتَ: گۆڕی مردوەکەی هەڵدایەوەو کفنەکەی دزی.

اخْتَفَى البِئرَ: بیرەکەی هەڵکەند.

تَخَفَّى: خۆی شاردەوەو هون بوو.

اسْتَخْفَى: بەمانا (تَخَفَّى) دێ.

الْخَافِي: جندۆکە.

الخافِية: بەمانا (الخافی) دێ ٥ دەگوترێ: (أرض خافية) زەوییەکە جندۆکەی لێیە ٥ یەکێ لەو چوار پەڕەی باڵی باڵندەیە کە باڵەکانی وێك نان دیار نامێنن ٥ (ك: خَوَاف).

الْخَفَاءُ: نزمایی لە زەویدا ٥ دەگوترێ: (بَرِحَ الخفاءُ) ئیشەکە دەرکەوت.

الخِفَاءُ: پۆشاك‌و پەردە ٥ عەبای ئافرەت (ك: أخفِية).

أخفِية النُّوْرِ: توێکڵی چرۆو خونچە.

أخفية الكرى: چاو.

الخَفِية: بیری هەڵنەچندراو ٥ رومکێك گەڵاکانی تێکەوە پێچرابن وەکوو کاهوو کەلەرم.

خلخق القارُ: دیزەکە قڵپە قڵپی کوڵانی هات.

خَقَّ القارُ: دیزەکە دەنگی کوڵانی هات.
خَــقَّ في الأرض: لــە زەوییەکــە بیرێــکی قولّی هەڵکەند.
الأخقــوقُ: کەنــدرِی درێــژو قــولّ (ك: أخاقیق).
الْخَقُّ: کەندرِی هەڵکەندراوی درێژو قولّ ٥ شیوو دۆلّ.
خَقّـــنَ القــومُ الخاقــانَ علــى أنفــسهم: خەڵــکەکە خاقانیــان کــردە مــەلیکی خۆیــان، پیاوێــکیان کــردە خاقــانی خۆیان.
الخاقان: نازنــاوی پاشا تورکەکان بــووە (ك: خواقین).
خَــلأت الناقــة خَلْئــاً وخــلاء وخلــوءاً: خوشترەکە یخی خوارد، کە دەنگیــان دا بۆئــەوەی بــروا ئــەو وەستاو یخــی خوارد.
خَــلأ الانــسانُ خلــوءاً: ئــادەمیزادە کــە لەشوێنی خۆی نەجولا.
خــالأ القــومُ مُخــالأةً وخِــلءاً: خەڵــکە وازیــان لــە شتێــك هێنــاو دەســتیان دایە شتێــکی تر.
خالأ الْقَومَ: خەڵکەکەی دوور خــستەوەو کەنار گیری کردن.
خَلَــبَ الــشَّيْءُ خَلْبــاً: بەچــنگو نینــۆك شتەکەی گرت.
خَلَــبَ النَّبــاتَ: رووەکەکــەی هــەڵبری ٥ دوورییەوە.
خَلَــبَ الجِلــدَ: پێــستەکەی روشــاند، یــان بەنینۆك هەڵیدرِی.
خَلَبَــتِ الحَيَّــةُ فلانــاً: مــار فلانکەســی گەست، پێوەی دا.
خَلَبَ فلانــاً خَلْبــاً وخلابــاً وخَلَبَــةً: فێڵی لێ کردو دڵی کرمی کرد ٥ (هو خالِـبٌ) (ك: خُلَبَاءُ وخَلَبَــةٌ وخَلَبــوت) (وهــي خالبة)
خَلِبَ خَلَبــاً: ئەحمــەق بــوو، لەکارەکەی دا سـەرکەوتوو نــەبوو ٥ (هــو أخلــب وهي خلباء) ٥ (ك: خُلْبٌ).
أخْلَبَ الماء: ئاوەکە قوراوی پەیدا کرد.
خالب فلاناً: بەمانا (خَلَبَهُ) دێ.
خَلَّبَ الشَّيْءَ: پەراوێزی بۆ شتەکە کــرد بە وێنەی نینۆك ٥ قورِاوی کرد.
اخْتَلَبَ فلاناً: بەمانا (خَلَبَهُ) دێ.
استَخْــلَبَ الــشَّيْءَ والنَّبَــاتَ: بــەمانا (خَلَبَهُمَا) دێ.
اَلْخِلابَــةُ: فــێلّ کــردن هەڵخەڵەتانــدن بەقسەی خۆش.
اَلْخُلْــبُ: نــاوکی خورمــا ٥ توێــکلّی ئــەو درەختـــــەی دەکـــــرێ بـــــە گــوش ٥ حــەبلی باریــك‌و پتــەو کــە لەتوێــکلّی درەخــت یــان لۆکــە یــان هـــــەر شتێـــــکی تـــــر دروستکرابێ ٥ قورِ ٥ گلاّمێوی یان.

الخِلْبُ: بەمانا (الخُلْبُ) دێ ٥ نینۆك ٥ پەردەیەكە لە نێوان جەرگو دڵدایە ٥ پیاوی مێبازە.

هو خِلْبُ النساء: بەقسەی نەرمو نیان قسە لەگەڵ ئافرەت دەكاو مێبازییان لەگەڵ دەكاو هەڵیان دەخەڵەتێنێو دەكەونە داویەوە.

اَلخُلَّبُ: هەور كە بروسكەی دەداو هومێدی ئەوەی لێ دەكرێ بارانی لێ ببارێ، دوایی دەڕەوێتەوەو نامێنێ.

المِخْلَبُ: چنگو نینۆكی هەموو دڕندەو باڵندەیەكی گۆشتخۆر ٥ (ك: مخالب ومخاليب).

اَلخُلْبُوبُ: فێڵبازو ساختەچی.

خَلْبَسَهُ: عەقڵی تێك داو شێتو هاری كرد.

الخُلاَبِسُ: قسەی مێبازانەو درۆو دەلەسە.

اَلخَلاَبِسُ: شتی پڕو پوچو بێ بناغە ٥ شتی هەرچیو پەرچیو بێ بەرنامە ٥ خەڵكی خوێڕیو هەتیومچە.

خَلْبَصَ: هەڵاتو قاچاندی.

اَلخَلَبُوصُ: باڵندەیەكی بچكۆلەیە لە چۆلەكە بچوكترەو رەنگی وەك رەنگی ئەو وایە ٥ دزو جەردە.

خَلَجَ الشَّيءَ خَلْجاً وخُلُوجاً وخَلَجاناً: جمو جوڵی كردو كەوتە پەلە پەل.

خَلَجَتْ عيني: چاوم كەوتە پرتەپرت.

خَلَجَ في مشيتهِ: لە رۆیشتندا لارو لەنجەی كرد،(هو خالج وهي خلوج).

خَلَـجَ الشَّيءَ خَلْجاً: رایتەكاندو دەری كێشا.

خَلَـجَ الرضيعَ: منداڵە شیرەخۆرەكەی لەشیر بڕیەوە.

خَلَجَـهُ أمـرٌ: كارێـك مەشـغوڵی كرد ٥ خستیە جمو جوڵ.

خَلَـجَ عينيه وبعينيه: چاو بركێـی كرد ٥ چاوی بروكاندن.

خَلَجَ رمحَهُ: رمبەكەی لە تەنیشت خۆیەوە راكێشا.

خَلِـجَ خَلَجاً: ئازاری ماسولكەو گۆشتی هەبوو، ئێسقانی جەستەی ئازاریان هەبوو بەهۆی ئیشكردنی زۆر یان زۆر رۆیشتن.

خَلِجَ الخِباءُ: لایەكی كەزاوەكە، خێمەكە خراپ بوو ٥ (هو أخلج هي خلجاء)

اَخْلَجَ الشَّيْءُ: شتەكە كێش بوو بۆی كشا.

اَخْلَجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَهُ) دێ.

خَالَجَ الأمرُ فلاناً: شتەكە فلانی خستە بیركردنەوە ٥ لەبارەی فلانكەسەوە بیرو بۆچونێكی هەیە.

خَالَجَ فلاناً الشَّيْءَ: ئەو شتەی خستە بیرو بۆچونی فلانەوە.

تَخَلَّجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَ) دێ، (تخلج من الشيء): لەو شتە بووەوە.

تَخَلَّجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَهُ) دێ.

اخْتَلَجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَ) دێ، دەگوترێ: (اخْتَلَجَ في صدري كذا)، ئەوەم بەدڵداهات.

اخْتَلَجَ لَحْمُهُ: گۆشتی لاواز بوو.

اخْتَلَجَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَجَهُ) دێ، دەگوترێ: (اخْتَلَجَ خليجاً): چاڵێکی هەڵکەند ٥ (اختلج رمحهُ) بەمانا (خَلَجَهُ)دێ.

تَخَالَجَهُ: کێشی کردو دیقە دیقەی دا ٥ دەگوترێ: (تخالجته الهمومُ): خەمو خەفەت هێنایانو بردیان.

الخليج: قۆڵێکی دەریا کەبکشێ بۆ ناو وشکانی ٥ جوگەلەیەك لە دەریا هەڵبگیرێ بەمەبەستی سود لێ وەرگرتن بۆ ناو دێری یان بۆ هەرشتێکی تری بەسود ٥ گوریسو حەبل، (ك: خُلُجٌ وخلجان).

اَلْمَخْلَجُ: ڕێچکەیەك کە لەرێگای گشتییەوە هەڵبگیرێ.

خَلْخَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی وا لێ کرد ڕێكو جوت نەبن.

خَلْخَلَ المرأةَ: خرخاڵی لە قاچی ئافرەتەکە کرد.

خَلْخَلَ العظمَ: گۆشتی سەر ئێسقانەکەی لابرد.

تَخَلْخَلَ: بۆ مطاوعەی (خَلْخَلَهُ) دێ.

اَلْخَلْخَالُ: خشڵێکە وەکوو بازنە ئافرەت دەیکاتە قاچی ٥ (ك: خلاخيل)، دەگوترێ: (ثوب خلخال) پۆشاکێکی تەنکە.

اَلْخَلْخَلُ: بەمانا (الخَلخال) دێ.

خَلَدَ خُلْداً وخلوداً: مایەوە، نەفەوتا ٥ تەمەنی درێژ بوو نیشانەی پیری لێ دەرنەکەوت ٥ لەو شوێنەدا مایەوە.

أخْلَدَ فلان: تەمەنی درێژ بوو وەلێ نیشانەی پیری لێ دەرنەکەوت ٥ لەو شوێنە جێگیر بوو درێژەی بەمانەوەی خوی دا.

أخْلَدَ بفلان: وەگری فلانکەس بوو هەر لەگەڵی بوو.

اخْلَدَ اليه: دڵی پێوە نووساو جێگیر بوو.

خَلَّدَهُ: بەمانا (أخلده) دێ ٥ دەگوترێ:(خَلَّدَه في السجن) لە بەندیخانەدا هێشتییەوە.

خَلَّدَ الفتاةَ أو الفتَى: بە بازنەو گوارەو خشڵی تر کچەکەی ڕازاندەوە، یان کوڕەکەی بەشتی تر ڕازاندەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَطوفُ عَلَيهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ﴾.

اَلْخُلْدُ: باڵندەی قوببەرە ◦ مشکە کوێرە ◦ بازنەو خلخاڵ ◦ گوارە ◦ (دار الخُلد): بەهەشت.

اَلْخَلَدُ: دڵو دەرونو خەیاڵ، دەگوترێ: (لم يَدُرْ في خَلَدي كذا).

اَلْخَلَدَة: گوارە ◦ (ك: خِلَدَةَ).

الخلودُ: (دار الخلود) بەهەشت.

الخَوالِدُ: کێوو کەژ ◦ درکە شاخو بەردی زل ◦ سێ کوچکەی ئاگردان.

اَلْمُخلِدُ من الرجال: پیاوێکە تەمەنی درێژ بێو نیشانەی پیری پێوە دیار نەبێ ◦ ددانی نەکەوتبن بەهۆی پیری.

خَلَسَ خَلْساً: شتەکەی بەپڕ تاوو غافڵگیری لێ فڕاند، لێی ستاند، دەگوترێ: (هو رجل خلاس) ◦ پیاوێکی بەهەڵمەتو چاونەترسە، ئازایە.

خَلِسَ خَلَساً: گەنم ڕەنگ بوو (هو أخلس وهی خلساءُ).

اَخلَسَ شَعْرُهُ: قژی ماشو برنج بوو ◦ بۆزبوو موی سپی کەوتە ناو مووە ڕەشەکانییەوە، (هو مُخلِسٌ وخليس).

أخلَسَت الأرض والنباتُ: گیاو گژی تازەیان تێکەڵ بۆشو بەلاشی ساڵی ڕابردوو بوو.

أخلَست الارضُ: زەوییەکە کەمێ گیاو گژی رواند.

خَلَسَ الشَّيْءَ مخالسةً وخلاساً: شتەکەی لێ دزی غافڵگیری کردو لێی فڕاند.

خالَسَ فلاناً: فرسەتی لەفلانکەس هێناو دزی لێکرد.

اختَلَسَ الشَّيْءَ: بەمانا (خلسه) دێ.

تخالَسَ القَومُ الشَّيْءَ: خەڵکەکە شتەکەیان لەیەکتر دزی ◦ هەما يتخالسان أنفسَها: هەریەکێ لەو دوانە دەیەوێ فرسەت لەوی تریان بێنێ.

تَخلَّسَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَلَسَهُ) دێ.

اَلْخالِسُ: (موت خالِسٌ) مردنی ناگەهان ◦ کوتو پڕ ◦ کابرا بەخۆی نازانێ ناگەهان مردن یەخەی دەگرێ.

الخِلاسيُّ: منداڵێك دایكو باوكی یەکێکیان سپی پێست بێو ئەوی تریان ڕەش پێست بێ ◦ (دجاج خلاسِيٌّ) مریشکێکە لەکەڵە بابێکی هیندیو مریشکێکی فارسی پەیدا بووبێ.

اَلْخَلَسُ: گژو گیایەکە تەڕو وشکی تێکەڵاو بێ.

اَلْخُلْسَةُ: ئەمو شتەی دەدزرێ؛ ئیختیلاس دەکرێ ◦ هەلو فرسەت.

اَلْخَلِيسُ: (طعنة خليس) زەبرێکی گورچکبڕە بەلێزانی لێی داوە ٥ (هو خَلِيس:) ئەو پیاوێکی ئازاو چاونەترسە ٥ (ك: خُلُسٌ).

اَلْخَلِيسَةُ: نێچیرێك لەدەست دڕندە رزگار بکرێ و پێش ئەوەی سەربپڕدرێ مندار ببێتەوە ٥ هەرشتێك داگیر بکرێ.

خَلَصَ خلوصاً خلاصاً: صاف بوو خشتوخاڵ و پوش و پەڵاشی لێ جیاکرایەوە، دەگوترێ: (خَلَصَ من ورطته): لە چورتم و گێژاوەکەی رزگاری بوو.

خَلَصَ من القوم: لەخەڵکەکە پەناگیر بوو لێیان دوور کەوتەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا اسْتَيْأَسُواْ مِنْهُ خَلَصُواْ نَجِيًّا﴾.

خَلَصَ بنفسه والى الشَّيْئِ: پێی گەیی.

خَلِصَ العَظْمُ خَلَصاً: ئێسقانەکە پارچە پارچە بوو لەناو گوشتەکەدا.

أخْلَصَ العظمُ: ئێسقانەکە مۆخی زۆر بوو.

اخْلَصَ الشَّيْئَ: شتەکەی پاك کردو بژاردی و پوش و پەڵاشی لێ دوور خستەوە، رزیوو کرمۆڵی لێ لابرد، دەگوترێ: (أخْلَصَهُ النصيحةَ والحُبَّ): ئامۆژگاری و خۆشەویستی فلان، بۆ ئەو پاڵفتەو راستاڵانەیە، بێ ریاو بەرژەوەندییە.

أخْلَصَ لله دينه: بەخاڵصی و راستی ئایینداری بۆ خودا کرد.

أخْلَصَ فلاناً: فلانکەسی هەڵبژارد بۆ ئەوەی کاری تایبەتی و گرنگی پێ بسپێرێ.

أخْلَصَ السَّمنَ: رۆنەکەی قاڵ کرد پاڵفتەکەی گرد.

خَالَصَهُ: دڵسۆزانە هەڵس و کەوتی لەگەڵدا کرد.

خالَصَهُ الوُدُّ: بەراستی خۆشی ویست.

خالص لله دينَهُ: بۆ خودا صولحاو بەراستی فەرمانبەرداری بوو.

خالَصَ الدائن المدينَ: خاوەن قەرز قەرزدارەکەی بەری کرد لە قەرزەکەی خۆش بوو.

خَلَّصَ الشَّيْئَ: شتەکەی پاك کردو رزیوو کرمۆڵ و پوچ و پۆش و پەڵاشی لێ جیاکردەوە، دەگوترێ: (خَلَّصَهُ الله): خودا لەتەنگانەو چورتمەکە رزگاری کرد.

تَخالَصَ القومُ: خەڵکەکە پێکەوە ئاشتبوونەوەو دەستیان خستە ناو دەستی یەك.

تَخَلَّصَ: بو موطاوەعەی (خَلَّصَهُ) دێ.

اِسْتَخْلَصَهُ: بەمانا (أَخْلَصَهُ) دێ ٥ هەڵی بژاردو متمانەی پێ کردو کاری تایبەتیو گرنگی پێ سپارد.

الإخلاص: وشەی (لا اله الا الله محمد رسول الله)یە ٥ ناوی سورەتێکە لەقورئان بەسورەتی (قل هو الله...) مەشهورە.

الخالِصُ: حەڵاڵو رەوا: دەگوترێ: (هو خالص لك) ئەوە تایبەتیو دیاری کراوە بۆ تۆ ، رەوایە بۆ تۆو هی خۆتە ٥ هەروا بە رەنگی رۆنو ورشە داریش دەگوترێ:

الخالصةُ: دەگوترێ: (هذا الشيءُ خالصة لك) ئەو شتە تایبەتە بەتۆو بۆ تۆدانراوە.

اَلْخَلاَصُ: پوختەی رووداوو ئەوەی لەکێشەو نیزاعەکە پەیدا دەبێ ٥ کرێی کرێکار ٥ حەقی ئیش کردن.

الخِلاصُ: دۆشاوی خورما ٥ جۆرێکە لە دۆشاوی خورما ٥ رۆنی قاڵکراو ٥ زێرو زیوی لەبۆتەدراو.

الخُلاَصَةُ: پاڵفتە کراوی شت.

خلاصة الكلام: کورتەو پوختەی قسە بەلابردنی وشەی بێ مانـاو زیادە ٥ هەرشتێك لە شتێك بەرهەم بهێنرێو

تایبەتمەندییەکانی ئەو شتەی تێدابن.

اَلْخِلْصُ: دۆستی گیانی بەگیانی، دەگوترێ: (هو خلصي).

اَلْخُلْصَانُ: دۆستی تایبەتیو دڵسۆز.

اَلْخَلَصَةُ ذو الْخَلَصَةُ: خانوێك بووە هی خێڵی خوثعەم پێیان گوتووە کەعبەی یەمەنییەکان؛ بتێکی تێدابووە ناوی (اَلْخَلَصَة) بووە.

الخُلُوصُ: جۆرە دۆشاوێکە لەخورما بەرهەم دەهێنرێ ٥ خڵتەو پڵتە کە دەکەوێتە بنکی رونو شیرو شتی وەهاوە.

اَلْخَلِيصُ من الألوان: رەنگی تۆخو پاڵفتەکراو.

اَلْمَخَالَصَةُ: چەکێکە خاوەن قەرز دانی پێدادەنێ بەوەی کە قەرزدارەکەی قەرزەکەی لەسەر نەماوە.

خَلَطَ الشَّيْءَ بالشَّيْءَ خَلْطاً: شتەکەی تێکەڵ بەشتەکەی ترکرد جیا وادەبێ دوایی لێك جیادەکرێتەوە واش دەبێ لێك جیاناکرێنەوە.

خَالَطَهُ مُخَالَطَةً وخِلاطاً: تێکەڵاوی کردو تێکی هەڵدا.

خَالَطَهُ الداءُ: دەرمانەکە تێکەڵ بەخوێنی بوو ٥ یان کاریگەری لەسەر داناو سەرخۆشی کرد.

خُولِطَ في عَقلِهِ: عەقڵی تێك چوو شێوا.

اختَلَطَ عَقْلُهُ: عەقڵی شێوا.

إختَلَطَ الشَّيْئُ بالشَّيْئِ: بەمانا (خَالَطَهُ) دێ.

اختلطوا في الحديث: خەڵكەكە قسەيان تێك گێراو كەوتنە دەمە دەمێ.

تخالَطَ الشَّيْئَان: بەمانا (اختَلَطا) دێ.

تخالَطَ القومُ في الحرب: خەڵكەكە لەشەڕەكەدا تێك ڕژان.

اَلخِلطُ: ئەوەيە تێكەڵاو شت بێ ٥ شتێك لەگەڵ شتی تردا تێكەڵ بكرێ ٥ ئەحمەق و گێل ٥ كەسێك خۆڵەلای خەڵك خۆشەويست بكا ٥ ماستاو چی و خۆلەبەركەربێ ٥ كەسێك نەسەبی تێكەڵاوبێ.

أخلاط الانسان: لە پزيشكی كۆندا بريتييە لە زەرداوو بەڵغەم و خوێن و ڕەشاو.

اَلخَلِطُ: كەسێكە خۆلەلای خەڵك خۆشەويست بكا.

اَلخُلطَةُ: هاوبەشی و شەراكەتی.

اَلخَليطُ: ئەوەيە لەدو جۆرو زياتر تێكەڵاو كرابێ ٥ هاوبەش، هاوڕێ، جيران.

اَلمِخلاط: ئەو كەسەيە شت تێكەڵاوو چەواشە بكاو بەسەر خەڵكی تردا تێی بپەڕێنێ و نەهێڵێ بيسەرو بينەر بەخۆيان بزانن.

اَلمِخلَط: بەمانا (اَلمِخلاط) دێ.

خَلَعَ الزرعُ خلاعةً: كشتوكاڵەكە گەڵای كردو دانەوێڵەی هەڵپێچا ٥ گەڵاكەی هەڵوەری.

خَلَعَ الشَّيْئُ خَلعاً: شتەكەی داكەند ٥ دەری هێنا.

خَلَعَ عليه ثوبَهُ: كراسەكەی پێدا.

خَلَعَ الوالي العاملَ: پاشا كاربەدەستەكەی عەزڵ كرد.

خَلَعَ الشعبُ الملكَ: جەماوەر پاشايان لەسەر كورسی هێنايە خوارێ.

خَلَعَ فلان إبنَهُ: فلانكەس تەبەڕای لە كوڕی خۆی كردو وتی: كوڕی من نيە، بۆ ئەوەی لە تاوانەكانی بەرپرسيار نەبێ.

خَلَعَ دابّتَهُ: ولاغەكەی بەرەڵلاكرد.

خَلَعَ الرِّبقةَ من عنقه: وادەو پەيمانی خۆی هەڵوەشاندەوە.

خَلَعَ يدَه من طاعته: لەژێر فەرمانی ئەو چووە دەرێ.

خَلَعَ عِذارَهُ: شەرم و حەيای نەماو بەهەوەسی خۆی هەڵس و كەوت دەكا.

خَلَعَ إمرأتَهُ: ژنەكەی تەڵاق دا لەبارتەقای ئەوەدا ژنەكەی وازی لەمارەييەكەی

هێنا؛ یا هەندێکی پارە دایە.

خَلِعَ: دەماری پاژنەپێی خواربوو.

خَلُعَ: حەیای تکاو پەردەی ناموسی فڕێدا.

خَالَعَتْ زوجُها: ژنەکەی داوای لێکرد تەڵاقی بدا بەپارە واتە: ژنەکە پارەبدا بۆ ئەوەی پیاوەکە تەڵاقی بدا.

خَالَعَ فلانٌ فلاناً: فلانکەس قوماری لەگەڵ فلانکەس کرد.

خَلْعَهُ: بەمانا (خَلَعَهُ) دێ.

تَخَالَعَ الزوجان: ژنو مێردەکە رێک کەوتن کە دەست بەرداری یەکتربن‌و پیاوەکە بڕێ پارەبدا بەژنەکە.

تَخالَعَ القومُ: خەڵکەکە وادەو پەیمانی خۆیان هەڵوەشاندەوە.

تَخَلَّعَ: لێکو پێك بووە ٥ دەگوترێ:

تَخَلَّعَ في مشيه: لە رۆیشتندا شانی هەڵتەکاندن دەستی راوەشاندن.

تَخَلَّعَ القوم: خەڵکەکە چوونە ناوەوە بەدزەدزە رۆیشتن.

تَخَلَّعَ في الشراب: وەگری مەی خواردنەوە بوو وازی لێ نەهێنا.

اختَلَعَ الشيْئُ: بەمانا (خَلَعَهُ) دێ.

اختَلَعَ مالَ فلان: ماڵی فلانکەسی دەس بەسەراگرت.

اختَلَعَت الزوجةُ: ئافرەتەکە بەپارەی خۆی تەڵاق درا ٥ پارەی داو تەڵاقیان دا.

اِنْخَلَعَ: بۆ موطاوعەی (خَلَعَهُ) هاتووە.

اَنْخَلَعَ من الشيْئ: لەشتەکە دەرچوو.

الخالِعُ: ئافرەتێکە بە پارەی خۆی تەڵاقی لەمێردەکەی وەرگرتبێ ٥ (ك: خوالِع) ٥ هەروا بە کەسێك دەگوترێ شادەماری پاژنەی پێی خواربووبێ.

جبن خالع: پەنیرێکی توندو جیڕە ٥ (شجر خالِع) درەختێکی گەندەڵەو کەوتووە.

الخُلاَعُ: شێوە شێتییەکە ٥ جۆرێکە لە شێتی ٥ ترسێکە ئادەمیزاد توشی رارایی‌و وەسوەسە دەکا.

اَلْخَلْعُ: دەرچوونی جومگەیە لەشوێنی خۆی، بەبێ ئەوەی بەچاوی ئاسایی ببیندرێ ٥ گۆشت ئێسقانەکەی لێ دەربهێندرێ‌و بکوڵێندری‌و پاشان بکرێتە ناو پێستەوەو بۆ سەفەر هەڵبگیرێ.

اَلْخُلْعُ: ئەوەیە مێرد ژنەکەی تەڵاق بدا لەبارتەقای ئەوەدا بڕێ ماڵ لەژنەکە وەربگرێ.

اَلْخُلْعَةُ: ماڵی باش‌و بەنرخ ٥ بەمانا (اَلْخُلْعُ) دێ ٥ زەعیفی‌و لاوازی.

الخِلْعَةُ: ئەوەی دایدەکەنی لە پۆشاك‌و شتی وا، دەگوترێ:(خَلَعَ علیه خِلْعَةً):

پۆشاکی پێدا یان لەبەری کرد ٥ ماڵو سامانی باش.

اَلْخَلِيعُ من الثيابْ ونحوها: پۆشاکی کۆنو رزیو ٥ داکەندراو ٥ کەسێك خزمو کەسو کاری خۆیان لێ بێ بەری کردبێ بۆ ئەوەی بەرپرسیاری تاوانەکانی نەبن ٥ کەسێك لەقورمارکردندا دۆڕابێ.

اَلْخَوْلَعُ: جۆرە شێتییەکە ٥ قومارچی بەشانسو بەخت ٥ لاوی زێنە خرۆ ٥ تاوانکار ٥ گورگ ٥ ئادەمیزادی نەحمەقو گێل ٥ گۆشتێك لەناو سرکەدا بکولێندرێو لە سەفەردا هەڵبگیرێ ٥ نەخۆشییەکە توشی جومزکە دەبێ.

اَلْمُخْلَعُ: زەعیفو لاواز ٥ شێت ٥ گۆشت ئێسقانی لێ دەرهاتبێ.

اَلْمَخْلُوعُ: ترساو ، ترسنۆك.

خَلَفَ الشَّيْءُ خُلُوفاً: شتەکە گۆڕاو بۆگەنی کرد، کەڵکی نەما ٥ دەگوترێ: (خَلَفَ الطعامُ) خۆراکەکە بۆگەنی کرد ٥ (خَلَفَ فم الصائم) دەمی رۆژوە وانەکە بۆنی لێ دێ ٥ لە حەدیسدا هاتووە دەفەرموێ: (لخلوفُ فم الصائم أطيب عند الله من ريح المسك).

خَلَفَ فلان: فلانکەس نەحمەق بوو.

خَلَفَ عن الشَّيْءِ: روی لەشتەکە وەرگێڕا.

خَلَفَتْ نَفْسُهُ عن الطعام: لەبەر نەخۆشی خواردنی پێش چاوکەوت.

خَلَفَ عن خلق أبيه: شوێن رێبازی باوکی نەکەوت.

خَلَفَ فلاناً خَلْفاً: دوای فلانکەس کەوت. لەدواوەی شتی وەرگرت ٥ بوو بەجێگیری فلان.

خَلَفَهُ بخير أو شر: باسی چاکەی یان خراپەی فلانی کرد.

خَلَفَ لە بالسيف: لە دواوە بۆی هاتو بەشمشێر لێی دا.

خَلَفَ الثوبَ: ناوەڕاستی کراسەکەی بڕیو ئەم لاو ئەولاکەی پێکەوە بەست.

خَلَفَ فلاناً خَلَفاً: لەدواوە هاتو بوو بەجێگیری فلان.

خَلَفَ على فلانة: دوای مێردە کۆنەکەی ئەم مارەی کرد.

خَلِفَ خَلَفاً: لاخواربوو ٥ هەردوو چاوی خێل بوون، (هو أخلَفُ وهي خَلْفاءُ).

خَلِفَت الناقةُ: حوشترەکە ئاوس بوو (هي خَلِفَةٌ) ٥ (ك: خَلِفَات).

أخلَفَ الزرعُ والشَّجَرُ: ڕوەكو درەختەکە دوای هەڵوەرینی گەڵاکانیان گەڵای تریان دەرکرد.

أخْلَفَ الطائر: بالْندهكه پهڕى لێ روان دواى ئهوهى پهڕو باڵى ترى لێ روا بوون.

أخْلَفَ فلان لنفسه: فلاّنكهس لهباتى شتێك كه لهكيسى چووه شتێكى ترى ههڵبژاردووه.

أخْلَفَ الله لك وعليك خيراً: خودا خێرو بێرت بداتێ.

اخْلَفَت الشجرُ: درهختهكهى بهرى نهگرت.

اخْلَفَ الغيْثُ: خهريك بوو باران ببارێ ٥ ههموو بهتهماى بارينى باران بوون كه چى ههورهكان رهوێنهوهو نهبارى.

أخْلَفَ الشَّيْئُ: شتهكه گوڕاو كهڵكى پێوه نهما.

أخْلَفَ يَدَهُ الى الشَّيْئُ: دهستى برد بۆشتهكه بۆ ئهوهى لهدواوه بيگرێ.

خالَفَ عنه مخالفةً وخلافاً: دواكهوت.

خالَفَ الى الشَّيْئ: لهدواوه بۆشتهكه هات.

خالَفَ عن الأمر: له فهرمانهكه دهرچوو.

خالَفَ الشَّيْئ: دژى شتهكه وهستا.

خلَّفَ فلاناً: فلاّنكهسى دوا خست ٥ خستيه دوا خۆيهوه ٥ كردى بهجێنشينى خۆى.

تَخالَفا: دژى يهكتر وهستانو بهرامبهرى يهكتريان كرد.

تَخلَّفَ: بۆ موطاوهعهى (خَلَّفَهُ) دێ.

تَخلَّفَ القَوْمَ: بهلاياندا تێپهڕىو خستنيه دووا خۆيهوه.

اخْتَلَفَ الشيئان: ئهو دوو شته پێكهوه نهگونجاوو هاوتاى يهكتر نهبوون.

اختلف فلان: فلاّنكهس توشى نهخۆشى ههيضه بوو.

اخْتَلَفَ الى المكان: جار جار سهردانى ئهو شوێنهى كرد.

اخْتَلَفَ الشَّيْئَ: شتهكهى خسته دوا خۆيهوه، لهدواوه گرتى.

اخْتَلَفَ فلاناً: فلاّنكهس بوو بهجيگرى فلاّنو لهشوێنى ئهو دانيشت.

اِسْتَخْلَفَهُ: كردى بهجێ نشينى خۆى.

التَّخاليِفُ: رهنگى جۆراو جۆر، ههمهڕهنگ.

التَخَلُّفُ: دواكهوتويى ٥ سستى كهشهكردنو پێگهيشتن چ لهروى عهقڵهوه چ لهروى زيرهكىو بوارهكانى ترهوه بێ.

الخالِفُ: كهسێك نيشتيهاى خواردنى نهمێنێ ٥ كهسێك زۆر كێشهو نيزاع دروست بكا.

اَلْخالِفَةُ: كۆڵهكهى دواوهى خانووه ٥ نافرهتى دانيشتو

لەماڵەوە ٥ کەسێك لە غەزا دوا بکەوێ ٥ کەسێك زۆر کێشەو نیزاع بنێتەوە ٥ پیاو خراپ؛ کەسێك هیچ خێرو بێرێکی لێ چاوەڕوان نەکرێ.

الخِلاف: درەختی صەفصاف ٥ دوایین ، پاش ئەو ٥ دەگوترێ: (جاءَ خِلافَهُ) دوا ئەو هات.

الخِلافة: فەرمانڕەوایی، رابەرایەتی.

اَلخَلْفُ: ئامێرێکە داری پێ کون دەکرێ ٥ تیژایی پاچ یان سەری پاچ ٥ موسو تەراش ٥ چەرخو رۆژگار دوا چەرخو رۆژگار ٥ قسەی پڕو پوچ ٥ دەگوترێ: (سکت دهراً ونطق کفراً) ٥ تەویلەو ئاغەڵی وڵاخ لە دواوەی خانوو.

اَلخُلْفُ: بەمانا (الإختلاف) دێ ٥ لە زاراوەی مەنطیق دا بەشتێك دەگوتر: کە محاڵ بێو عەقڵ وەری نەگرێ.

اَلخِلْفُ: دژو ناتەبا ٥ کورترین پەراسوو لاواز ترینیان ٥ سەری گۆی مەمكو گوان ٥ گۆی گوانی حوشتر.

اَلخَلَفُ: بارتەقاو قیمەت ٥ منداڵی صالح.

الخِلْقَةُ: ناتەبایی دژایەتی ٥ دەگوترێ:(القومُ خِلفَةً) خەڵکەکە ناتەباو ناڕێکن ٥ (وأبناؤه خِلفَةً) منداڵەکانی نیوەیان کورو نیوەیان کچن ٥ ئەوەی لەدوا سوارەوە هەڵدەواسرێ ٥ چرۆزەی درەخت کە لەجێی پەلی شکاوەو هەڵدەداتەوە ٥ پینەی چل ٥ بەرماوەی شت ٥ پاشماوەی شت ٥ مەعیدە ترشان ٥ نەخۆشی هەیضە.

الخُلْفَةُ: بەمانا (الخِلاف) دێ ٥ عەیبو بێ کەڵکی ٥ دواتامی خواردەمەنی.

اَلخَلْفِیةُ: پاشینە ٥ ئەوەی لەدوا پەردەوە ئەنجام دەدرێ لە بواری رەسم گرتنو شانۆدا.

اَلخَلیفُ: رێگا ٥ یان رێگای نێوان دوو کێو ٥ خوار ناوکی حوشتر ٥ کراس ناوەڕاستی بڕزێو بدڕێو پینەبکرێ ٥ هەروا بەمانا (المُتخلِّفُ) دێ ، بەمانا (المستخلف)یش دێ.

الخَلیفَةُ: ئەو کەسەی دەکرێتە جێنشینو فەرمانڕەوا ٥ سوڵتانی گەورەو فەرمانڕەوای گشتی موسوڵمانان.

المُخالَفَةُ: سەرپێچیو تاوان کە بەیاساو شەریعەت شیاوی سزادان بێ بەمەرجێ سزاکە لە حەفتەیەك زیاتر نەبێ.

اَلْمِخْـلاَفُ: کەسێـك (إخـلاف)ی زۆری بـێ ٥ لـە دواوە بـۆ شـت بـچێو بیگـرێ ٥ ناوچـەو هەرێمێـکی بچوك.

اَلْمَخْلَفَةُ: زەوییەکە درەختی خیلافی تێدا بێ.

خَلَـقَ الثـوبُ والجِلـدُ وغیرهمـا خلوقـا: قوماشەکە پشتەکەی رزی.

خَلَـقَ الثـوبَ والجِلـدَ ونحوهمـا خَلْقـاً: ئەندازەی گرت بۆ ئەوەی بەگوێرەی پێویـــست بـــی بـــڕێو بیدروێ، دەگوترێ: (فلان يخلق ثم يفـري) فلانکـەس ئەنـدازە دەگـرێ ئەمجار ئیشەکە دەکا

خلـق الله العـالَم: خـودا بونـەوەری بـەدی هێنـاوەو هێناویەتـە وجـود لەسـەر ئەو شێوە جوانو رەنگینە.

خلـق فـلانٌ القـولَ: فلانکـەس قـسەکەی هەڵبەست.

خَلَقَ الـشّيءَ: شـتەکەی لوسکردو نـەرمی کردەوە.

خَلِـقَ الثـوبُ والجِلْـدُ خلاقـةً: کراسـەکە، پێستەکە رزی.

خَلِقَ الشّيءُ: لوس بوو نەرم بوو.

أخـلَقَ الثـوبُ والجِلْـدُ وغيرهمـا: رزیـن، کراسەکە رزی، پیستەکە رزی.

اخـلَقَ فـلان: فلانکـەس پوشـاکەکانی رزین.

أخلَقَ شبابُ فلان: گەنجیەتی فلانکەس بەسەر چوو.

أخلَقَ الشيْءُ: شتەکەی رزاند.

أخلَقَ فلانـاً: پۆشـاکی کۆنو رزیـوی دا بەفلانکەس.

أخلَقَ السائلُ مـاءَ وجهـه: سواڵـکەرەکە حـەیاو ناموسـی خـۆی لەرێـگەی سواڵ کردندا بەفیڕۆدا.

خَالَقَـهُ مخالقَـةً وخلاقـاً: هاوڕێیـەتی لەگەڵدا بەست لەروی رەوشتەوە.

خَلَّقَـهُ: لوسـی کـردو رێـکی خـست ٥ دروستکردنەکەی تەواو کرد.

اختَلَقَ الشّيْءَ: دروسـتکردنی شـتەکەی ئەنجامدا.

اختَلَقَ القولَ: قسەکەی هەڵبەست.

تَخلَّقَ بِخُلُقٍ: باری بەو رەوشتەوە گرتو لێی بوو بەسروشت.

تَخلَّقَ القولَ: قسەکەی هەڵبەست.

اِخـلَولَقَ الثـوبُ والجِلـدُ: کراسـەکە، پێستەکە رزی.

اخـلَولَقَ الـشّيْءُ: شـتەکە لـوس بـوو نـەرم بـوو راسـتەو پاسـتە بـوو ٥ شـتەکە نزیـك بـوو ٥ دەگـوترێ: (اخلولقت السماءُ أن تمطر) ٥ ئاسمان خەریك بوو باران ببارێنێ.

اِخـلَولَقَ بعـد تفـرقٍ: دوای لێـك

جیابوونەوەو لێك دابڕان خەریكن كۆببنەوە.

الأخلاق: (علم الاخلاق) باسو خواسەكانی بریتین لە چەند یاساو ڕێسایەك كە بەچاك یان خراپ جوان یان ناشیرین ناو زەد دەكرێن.

الأخلاقي: هەرشتێك لەگەڵ یاساو ڕیسای ئەخلاقی جوانو پەسەندی كۆمەڵ یەك بگرێتەوە.

الأخلَقُ: دەگوترێ: (شَيْءٌ أخلق) شتێكی پتەوە هیچ شتێك كاری تێ ناكا.

أخلَقُ بكذا: شیاوی ئەوەیە.

الخالِقُ: ناوێكە لەناوە جوانەكانی پەروەردگار ◦ بەدیهێنەری بونەوەر لەسەر شێوەیەك كە نمونەی نەبێ ◦ دەشگوترێ: (رجل خالق): پیاوێكی دەست ڕەنگینو كارامایە.

الْخَلاقَ: بەشو بار لەخێرو بێر، دەگوترێ: (فلانٌ لاخَلاقَ له): فلانكەس ئارەزۆی لەخێر نیە.

الخِلاقَ: جۆرێكە لەشتی بۆنخۆشو ئامێری پاكو خاوێنی، وەكوو زەعفەران.

الْخَلْقَاءُ: پارچە زەوییەك كە كزو گیای تێدا نەڕوێ.

خلقاءُ الشَّيْءِ: شتی ڕاستەو پاستەكراوو لوس كراو، دەگوترێ: (خَلْقاء الجَبْهةِ) و(خَلْقاءُ الظهر).

الْخَلْقُ: خەڵك ◦ دروستكراو ◦ هەموو شتێك ڕێكخرابێو لوسو پوس كرابێ.

الْخَلَقُ: پێستو پوشاكی ڕزیو.

ثوب أخلاق: پۆشاكی ڕزیو.

الْخُلُقُ: ڕەوەشت؛ حاڵەتێكی دەروونییە كردەوەكان بەچاكو خراپیانەوە لەوەوە سەرچاوە دەگرن ◦ (ك: أخلاق).

خَلِقَةٌ: دەگوترێ: (سَحَابَة خَلِقَة) هەورەكە ئیقلیم گیرەو بەری ئاسمانی گرتووە چاوەڕوانی بارانی لێ دەكرێ.

الْخِلْقَةُ: فیطرەتو پێكهاتە، دەگوترێ: (عَيبٌ خِلْقِيٌ) ئەوە عەیبێكی ئەصڵیو بنەڕەتییە، لە پێكهاتەكەیدایەو تازە پەیدا بوو نیە.

الْخَلُوقُ: بەمانا (الْخِلاَقُ) دێ، واتە: جۆرە بۆنێكی خۆشە.

الْخَلِيقَةُ: هەموو دروستكراوێك ◦ ئەو سروشتەی ئادەمیزادی لەسەر دروست كراوە ◦ خودی ئادەمیزاد ◦ (ك: خليق وخَلائِق).

الْمَخْلَقَةُ: شیاو، دەگوترێ: (هو مَخْلَقَةٌ للخير) ئەو شیاوی خێركردنو خێر لێ وەشانەوەیە.

الْمَخْلُوقَةَ: دەگوترێ: (قصيدة مخلوقة) چامە شیعری یەکە پال شاعیرەکەی خۆی نەدراوە.

خَلَّ خَلاً وَخلولاً: خەلەلی تێکەوت، دەگوترێ: (خَلَّ العَسكَرُ) سەربازەکان رێكو پێك نەبون.

خَلَّ لَحْمُهُ: گۆشتی کەم بوو، زەعیف بوو.

خَلَّ فلانٌ: فلانکەس هەژار کەوتو ئاتاج بوو.

خَلَّ في دعائِهِ: لە دوعاکەی دا تایبەتی کرد.

خَلَّ الإبلَ خَلاً: حوشترەکەی بردە نێو لەوەڕی شیرین تام بۆ ئەوەی بلەوەڕێ.

خَلَّ الشَيْئ: شتەکەی کون کردو لێوەی دەرچوەدەر.

خَلَّ أسنانَهُ: ددانی هاژنینەوە ئەو پاشماوەی خواردنەی کەوتۆتە نێوانیانەوە دەری هێنان.

خَلَّ الكساءَ: ئەمسەرو ئەوسەری چارەکەی بەدارەکە خستەوە سەریەك.

خَلَّ فلاناً بالرُمْحِ: بەرمب لە فلانکەسی دا، بەرمب برینداری کرد.

خَلَّ الفصيلَ: لوتەوانە یان دەمبێنی لە لوتو دەمی بێچوەکە کرد بۆ ئەوەی شیری دایکی نەخوا.

أخَلَّ: لەوەڕی شیرین تامیدا بەناژەڵەکەی.

أخَلَّ الأرضُ: زەوییەکە لەوەڕی شیرینی تێدا زۆر بوو.

أخلَّتِ النَخلَةُ: خورماکە ناڵو بۆڵی تێکەوت، خورمای مزری دەرخست ٥ بەرەکەی خراپ بوو؛ خورماکانی وەکوو پێویست هەڵنەپێچا.

أخَلَّ بالمكان: شوێنەکەی جێ هێشتو ئاگای لێ نەبوو.

أخَلَّ بالشيئ: کەمتەرخەمی لەشتەکەدا کردو لێی بێ خەم بوو.

أخَلَّ بفلان: پابەندی ئەو وادەو بەڵێنە نەبوو کە بە فلانی دابوو، یارمەتی نەدا.

أخَلَّ فلانٌ: فلانکەس هەژار بوو.

أخَلَّ الإبلَ: حوشترەکەی بردە ناو لەوەڕی شیرین تامو لەوێ لەوەڕاندی ٥ لە پەندی پێشیناندا هاتووە (جاءوا مُخِلِّينَ فلاقَوْا حَمضاً) ئەم پەندە بۆ کەسێك دەگوترێ: هەڕەشە بکا وەلێ توشی گونرەشی خۆی ببێ.

أخَلَّ فلاناً الى كذا: فلانکەسی موحتاجی فلان شت کرد.

خالَّهُ مُخالَّةً وخِلالاً: دۆستایەتی لەگەڵدا کرد ٥ دەشگوترێ (خَالَلَهُ) واتە: (لامە) گوشراوەکە بکەینەوە.

خَلَّلَ الشرابُ: شەرابەکە فاسیدبوو

ترشاو بووە بەسرکە.

خَلَّلَ الخمر: شەرابەکەی کردەوە بەسرکە.

خَلَّلَ البُسْرَ وغيره: خورما مزرەکەی لەبەر خۆر هەڵخست ئەمجار بەسرکە پرژاندیو خستیە ناو جەرەو کوپەوە.

خَلَّلَ فلان: فلانکەس سرکەی دروست کرد.

خَلَّلَ بين الشيئين: بۆشایی لەنێوان دوشتەکەدا دروست کرد.

خَلَّلَ اللحيةَ والأصابعَ: پەنجەکانی بەتەڕی وەکوو شانە بەناو ریشی دا هێناو برد بۆ ئەوەی بنکی مووەکانی ریشی تەڕببێ ٥ یان پەنجەکانی تێك نا.

خَلَّلَ أسنانَهُ: ددانی هاژنینەوە بۆ ئەوەی چی خواردنو پڵو پۆش لەناو ددانەکانی دا هەیە دەریان بێنێ.

خَلَّلَ الزَّرْعَ: بەناوکشتوکاڵەکەدا گەڕاو هەرچی نەڕوابوو سەرلەنوێ لە شوێنەکەی شەتڵی تری لێ دا.

اختَلَّ العصيرُ: تریێ گوشراوەکە بوو بەسرکە.

اختَلَّ فلانٌ: فلانکەس سرکەی دروست کرد ٥ هەژار بوو، زۆری تینوو بوو.

اختَلَّ الإبلُ: حوشترەکە لەوەڕی شیرین تامی خوارد، یان لەناو لەوەڕی شیرین تام دا بەستیەوە.

اختَلَّ العقلُ: عەقڵی تێك چوو سەنتەری تێك چوو.

اختَلَّ جسمُ فلان: جەستەی فلان لاواز بوو.

اختَلَّ الأمرُ: کارەکە پوچو بێ کەڵك بوو.

اختَلَّت النخلةُ: دارخورماکە خورمای مزری دەرخست (ئاڵو بۆڵی تێکەوت).

اختَلَّ فلاناً بسهمٍ: تیرێکی بەفلانکەسەوە ناو ئەمدیو ئەو دیوی کرد.

تخَلَّلَ الشيءُ: شتەکە کونی کرد ئەمدیواو دیوی کرد.

تخَلَّلَ الثوبُ: کراسەکە رزی، تەسك بوو.

تخَلَّلَ فلان بعد الأكل: فلانکەس دوای نان خواردن ددانەکانی هاژنینەوە ٥ بۆ ئەوەی پاشماوەی خواردن لە بنکی ددانەکانی دەربهاوێ.

تخَلَّلَ المطر: بارانەکە گشتگیر نەبوو لەچەند شوێنێکی تایبەتی باری.

تَخَلَّلَ في وضوئه: بە پەنجە تەڕەکانی ویستی بنکی مووەکانی ریشی تەڕبکا ٥ یان پەنجەکانی تێك کردن بۆ ئەوەی ناوان پەنجەکانی تەڕبن.

تَخَلَّلَ الشَّيْءَ: شتەکەی کون کرد.

تَخَلَّلَ فلاناً: زەبر دوا زەبر لەفلانەکەسی دا.

تَخَلَّلَ الديارَ: بەناو خانوەکاندا گەڕاو کوچەو کۆڵانەکانی پشکنین.

تَخَلَّلَ القومَ: چووە ناو نەتەوەکەوەو لەناویاندا مایەوە.

تَخَلَّلَ الرُطَبَ: بەدوا دەنکە خورمای شیرین دا گەڕا لەناو لقەکانی دا.

تَخَلَّلَ البعيرُ الكلأ بلسانه: حوشترەکە بەزبانی خواردنەکەی لولدا ٥ دەگوترێ: (فلان يَتَخَلَّلُ الكلام بلسانه) فلانکەس قسەی قەوی دەکاو وشەکانی دەگوشێ.

اَلْخَلاَلُ: خورمای مزر لەسەرەتای ئاڵو بۆڵ تێکەوتندا.

اَلْخِلاَلُ: بۆشایی نێوان دوشت ٥ هەروا ناوە بۆ دارێك کە دەخرێتە لوتی بێچوە ئاژەڵ بۆ ئەوەی شیری دایکی بۆ نەخورێ ٥ داروچکەی ددان هاژنینەوە ٥ پاشماوەی خۆراك لەبنکی ددانەکان ٥ قەفەزاژ یان داری بارێك کە لەسەر دارە رای سەقفی خانوو دادەنرێ بۆ ئەوەی گڵو خوڵ دانەدا.

اَلْخُلاَلُ: خورمای تازە گەییوو شیرین کە بۆیان بگەڕێی لە نێوان لقە دارخورما کۆکراوەکاندا، (پاشەڕۆك چنین) ٥ هەروا ناوە بۆ دیاردەیەك کە بەسەر شتی تام مزرو ترشدا دێو شیرین دەبێ.

اَلْخَلاَلَةُ: دۆستایەتی راستەقینە کە هیچ بۆشایی و گەندەڵی تێدا نەبێ.

اَلْخُلاَلَةُ: بەمانا (اَلْخَلاَلَةُ) دێ ٥ بنکی لقەدارخورما ٥ پاشماوەی خۆراك لە نێوان ددانەدا ٥ ئەو پارچەو وردە خواردنانەی دوای نان خواردن لە نێوان ددانەکان دەر دەهێندرێن ٥ دەگوترێ: (فلان يأكُلُ خُلاَلَتَهُ) بەکەسێك دەگوترێ رژدو بەخیل بێ.

اَلْخَلَلُ: بۆشایی نێوان دوشت، کوچەو کۆڵان، دەگوترێ: (جاسَ خِلالَ الديار) ٥ بەناو کۆڵانەکانی خانوەکاندا گەڕا ٥ فەسادو گەندەڵی دەگوترێ: (في رأيه خَلَلٌ)

اَلْخَلاَّلُ: سرکە فرۆش ٥ ئەو کەسەی سرکە دروست دەکا.

اَلْخَلُّ: گوشراوی ترێ یا شتی تر کە ترش و مزربێ.

اَلْخَلُّ والخمرُ: خێرو شەڕ دەگوترێ: (ما عند فلان خلٌّ ولا خمر)

اَلْخَلُّ: رێگایەك دەربچێ بەناو لمبی کۆمەڵ بوودا ٥ دڕاوی لە

پۆشاکدا ٥ کونو قەڵیری جلو بەرگ ٥ پۆشاکی رزیوو خەتخەت ٥ رەگێکە لەملدا پەیوەستە بەسەر ٥ باڵندەی روتەڵەو کەم پەرو پۆڵ ٥ حەیوانی کزو لاواز.

أم الخلّ: عمرەق.

الخِلُّ: دۆستی راستەقینە ٥ (ك: أخلال)٥.

اَلْخَلَّةُ: کونو کەلەبەری کەپرو ساباتو کۆخ ٥ کونی پچکۆلە ٥ پێویستیو هەژاریی ٥ کاتێ دوعا بۆ مردو دەکرێ دەگوترێ: (اللهم أسُدُّ خُلَّتَهُ) ٥ دەگوترێ: (فلان ذوخُلَّةٍ) ٥ فلانکەس ئاتاجەو پێویستی هەیە بۆ دابینکردنی ژیانی ٥ رێگا ٥ رەوەشت ٥شەرابی ترش ٥ ترشاو تام گۆڕاوو بۆن کردو ٥ هەروا بەمانا زەعیفو لاواز دی دەگوترێ: (إمْـرَأةٌ خُلَّـةٌ) ئافرەتێکی زەعیفەو رەقەڵەیە.

اَلْخِلَّـةُ: پاشماوەی خۆراك کە لەبنکی ددانندا دەمێنێتەوە.

کالانی شمشێر کە بە ئالتون نەخشێندرابێ ٥ هەموو چەرمێك کە نەخشێندرابێ.

اَلْخُلَّـةُ: هەموو گیاوو گژێکی شیرین تام ٥ دۆستایەتیو خۆشەویستی کە چوبێتە ناخی دەروونەوە ٥ دۆستی راستەقینە ٥ خێزانو هاوسەر.

اَلْخُلُـولُ: (أُمُّ الْخُلُـولُ): گیاندارێکی دەریاییە سوێردەکرێو دەخورێ.

الخليــــل: دۆستی راستەقینە ٥ ئامۆژگاریی کەر ٥ جەستە لاواز ٥ هەژارو بێ نەوا.

اَلْمُخَلَّلُ: خەیارو زەیتونو ئەو جۆرە شتانە خوێیان پێ دەکرێو هەندێ سرکەیان بەسەردا دەکرێو دەخورێن.

خَالَهُ: هاورییەتی لەگەڵدا بەست.

خَالَم المرأةَ: مێبازی لەگەڵ ئافرەتەکەدا کرد.

خَلَّمَهُ: هەڵی بژارد.

اخْتَلَمَهُ: بەمانا (خَلَّمَهُ) دێ.

اَلْخَالِمُ: شتێکی راستو رێکی وەها کە گرێو گۆڵی تێدا نەبێ.

اَلْخِلْـمُ: لانەی ئاسك ٥ پیوو بەزی دەوروبەری ورگی مەڕ ٥ دۆستی راستەقینە ٥ پیاوی ژنانی.

اَلْخِلْمَــةُ: دەگوترێ:(إبــلٌ خِلْمَـــةٌ) حوشترێکە بە ئارەزۆی خۆی دەلەوەڕێ.

خلا: خاڵی بوو، هیچی تێدا نەما، کەسی تێدانەما.

خلا فلانٌ من العيب: فلانکەس عەیبی تێدا نیە ٥ پیربوو زوربەی تەمەنی

رۆیی ٥ (خلا فلان): فلاّن مرد ٥ بێ تاوان دەرچوو ٥ بەتەنیا لەگەڵی دا کۆبوەوە.

خلا علی طعام: بەتایبەتی ئەو خواردنەی خواردو هیچی تری لەگەڵ تێکەڵ نەکرد.

خلا علیە وبە: گاڵتەی پێکرد، هەڵی خەڵەتاند.

أخلَی المکانُ والإناءُ: بەمانا (خلا) دێ.

أخلَی الرجُلُ: پیاوەکە کەوتە شوێنێکی چۆڵەوانییەوەو کەس تەنگی پێ هەڵناچنێ.

أخلَت المرأةُ: ئافرەتەکە بێ مێرد بوو.

أخلَی لە الشَّیْئُ: شتەکە بۆ ئەو کۆنترۆڵ بوو.

أخلی بفلان: بە تایبەتی بەتەنها لەگەڵ فلاّنکەسدا کۆبوەوە.

أخلَی بنفسە: خۆی گۆشەگیرکرد.

أخلَی علی بعض الطعام: یەکجۆر خواردنی خوارد.

أخلی المکانَ والإناءَ: شوێنەکە یان زەرفەکەی خاڵی کرد ٥ ئەوەی تێیدا بوو وەدەری نا ٥ دەگوترێ: (لا أخلی اللە مکانَكَ) خودا شوێنەکەت چۆڵ نەکاو تەمەن درێژت بکا.

خالَی القومُ: خەڵکەکە خانوەکانیان چۆڵ کردو رویان کردە چۆڵو بیابان ٥ کەوتنە ناو ماڵو سامانی زۆرو گیاوو گژی زۆرو زەبەندە.

خالَی فلاناً: وازی لە فلاّن هێنا ٥ سەرپێچی فلاّنی کرد ٥ زۆرانبازی لەگەڵا کردو بەسەریدا زاڵ بوو ٥ خودا حافیزی لێکرد.

خالَی العَدُوُّ: ئەوەی لەنێوان ئەوو خۆیدا بوو وازی لێ هێنا.

خلَّی الأمر: وازی لە کارەکە هێنا.

خلَّی سَبیلَهُ: وازی لێ هێناو بەرەڵای کرد.

خلَّی بَیْنَهُمَا: لێیان گەڕاو ویستی بۆخۆیان پێکەوە بژین.

خلَّی فلان: فلاّنکەس مرد.

تَخالَی القومُ: خەڵکەکە یەك هەڵوێستیان هەبوو وەلێ دوایی کێشەیان تێکەوت.

تَخلَّی عن الأمر ومنە: وازی لێ هێنا.

تَخلَّی فلانٌ: فلاّنکەس خۆی تەرخانکرد بۆ ئەو کارە ٥ چوو بۆ سەرئاودەست.

تَخلَّی خَلِیَّةً: خەلییەیەکی بۆ خۆی دانا.

اسْتَخْلَی المکان والإناءَ: بەمانا (خَلاّ) دێ.

اسْتَخْلَی فلان: فلاّنکەس چووە خەلوەتخانە بۆ خودا پەرستی ٥ داوای کرد لەگەڵی دا

بچێته شوێنی پەناوەو كۆببنەوە.

اِسْتَخلى بە: بۆی تاق بووە، بۆ ئەوە خۆی تەرخان كرد.

استخلى فلاناً: پێی گوت لەگەڵمدا كۆببەرەوە.

اِسْتَخلى فلاناً مَجلِسَهُ: داوای لێ كرد مەجلیسەكەی بۆ چۆڵ بكا.

اِخلَولى: بەردەوام بوو لە سەر خواردنەوەی شیر.

اَلتخلاءُ الشحماني: نەخۆشییەكی مندالانەیە.

الخالي من الرجال: پیاوێكە عازەب بێ ژنی نەبێ.

اَلْخَلاَ: دەگوترێ: (انه لَخُلو الخَلاَ): قسە شیرینە.

اَلْخَلاَءُ: چۆڵی بەرفراوان، دەشتی كاكی بەكاكی ٥ شوێنی دەست نوێژگرتن ٥ هەروا دەگوترێ: (انا منه خلاءُ) ٥ من لێی بێ بەریم‌و چیم بەسەریەوە نیە.

الخِلالَةُ: ئامێرێكە بنكی كاغەز پێكەوە دەبەستێ بە تەل یان بەدەزو.

اَلخِلْوُ: ئادەمیزادی بێ خەم‌و خەیاڵ ٥ پیاوێك بێ ژن بێ.

اَلْخَلْوَةُ: شوێنی كۆبونەوە لەگەڵ یەكێكی تردا ٥ یان خەڵوەتخانەی خودا پەرستی‌و بیركردنەوە.

اَلْخَلْوَةُ الصحيحة: لە زاراوەی شەرع‌و یاسادا ئەوەیە پیاوو ژن لە ژورێكدا بن‌و دەرگایان لەسەر خۆ داخستبێ‌و كەسیان لەگەڵ نەبێ.

اَلْخَلِيّ: هەنگەلان ٥ كۆلەسی هەنگ ٥ شانەی هەنگوین ٥ ئەو شوێنەی هەنگ هەنگوینی تێدا دروست دەكا.

اَلْخَلِيُّ من الرجال: پیاوی بێ خەم‌و خەیاڵ ٥ بێ ژن، بێ هاوسەر.

اَلْخَلِيَّةُ: هەنگەلان، كۆلەس ٥ شانە هەنگوین ٥ حوشترێك تاقی كرابێتەوە بۆ دوشین ٥ حوشترێك بێچوی خۆی نەمابێ بێچوی تری بەربخەن بۆ ئەوەی شیربدا ٥ ئاژەڵی بەرەڵلا كراو بۆ ئەوەی لە كوێی حەزلێیە بلەوەرێ ٥ كەشتییەك كەشتیەوانی تێدا نەبێ‌و بڕوا ٥ كەشتی گەورە ٥ كەشتییەك كەشتی بچوكی بەدواوەبن ٥ ئافرەتێك نە مێردی هەبێ‌و نەمندال ٥ وشەیەكە كینایەیە بۆ تەلاق، ئەگەر پیاوێك بەژنەكەی بڵێ (اَنتِ خليةٌ) بە وشەی (خلیە) مەبەستی تەلاق بێ، تەلاقەكەی دەكەوێ.

الخَلِيَّةُ: لە زانستی (الأحياء)دا بریتییە لە (خانە) جا خانەی رووەكی بێ یان خانەی حەیوان بێ ٥ خانە زۆر

پـــچوكەو بەچـــاوى ئاســـايى نابينلدرێ ◦ پێكهاتەى خانە (سيتو بـــلازم)و پەردەيـــەكى بلازمـــى بەدموردا ◦ خانەى روەك ديوارێكى نەرمى هەيە زوربەى لە سليلۆزە.

اَلْمُخالِي: كەسێك وادەو بەڵێنى نەبێ.

المِخْلاةُ: حوشترێكە بێچوەكەى لێ دور خرابێتەوە.

خَلَى خَلْياً: بريەوە، پارچە پارچەى كرد.

خَلَـــى الفَــرَسَ: لغـاوى كـردە دەمـى ئەسپەكە.

خَلَى اللجام عـن الفـرس: لغاوى لەدەمى ئەسپەكە دەرهێنا.

خَلَى القِدرَ: دارى خستە ژێر مەنجەڵەكە.

خَلَى الماشِيةَ: گياوگژى تـەڕى بۆ درون و خستيە بەردەمى ئاژەڵەكان.

أخـلَت الأرض: زەوييەكـە گيـاوو گژى تەڕى زۆر بوو.

أخلَى القِدرَ: ئاگرى بە قشبل و تەپاڵە لەژێر مەنجەڵەكەدا كردەوە.

أخلى الدابةَ: گياو گژى تـەڕو تـازەى دا بە ئاژەڵەكە.

أخلَـى اللهُ الماشـيةَ: خـودا گيـاوو گـژى تازەى بۆ ئاژەڵەكان رواند بۆ ئـەوەى بيخۆن.

أخلـى الفَـرَسَ: لغـاوى خـستە دەمـى ئەسپەكە.

اخـْتَلَى السيفُ: شمشێرەكە بڕى.

اخــْتَلى الْخَلَــى: گيــاوو گژەكــەى درونەكرد.

اخـْتَلَى رأسَهُ: سەرى بڕى.

اَلْخَلَـى: حەشيش و گيـاو گـژ ◦ گيـاى تەڕ.

خَمِـجَ خَمَجـاً: لەبـەر زەعيفـى و لاوازى تواناى نـەماو نـەيتوانى جم و جوڵ بكا.

خَمِجَ اللحمُ: گۆشتەكە بۆگەنى كرد.

خَمِجَ التَمرُ: خورماكە خراپ بوو.

خَمِجَ دينهُ وخُلُقُهُ: ئايين و رەوشـتى خـراپ بوو.

اَلْمُخَمَّـــــجُ: پيـــاوى رەوشـــت ناشيرين ◦ دەگـوترێ: (رجل مُخَمَّـجُ الأخلاق)

خَمِـدَت النــار خَمـداً وخُمـوداً: بلێسەى ئاگرەكە دامركايەوە بەڵام پشكۆكەى نەكوژاونـــەوە ◦ مـــردو گيـــانى تێدانەما.

خَمِدَ فلان: بێدەنگ و ئارام بـوو ◦ (خَمِـدَ المـــريضُ): نەخۆشـــەكە بێهـــۆش بوو ◦ مرد.

خَمِـدَت الْحُمـىُ: لـەرزو تاكـەى هێـواش بووە ◦ هەڵچونەكەى دامركايەوە.

أخـْمَدَ الرجـلُ: جوڵەى لـەخۆى بـڕى و بێـدەنگ بـوو، خـۆى بـەو كـارەوە راهێنا.

الخامِدُ: راوەستاو بێ جمو جوڵو بێدەنگ.

دەگوترێ:(قوم خامِدون) گەلو نەتەوەیەکی بێ جمو جوڵن هەموویان مردونو بون بەخۆڵەمێش ٥ قورئان دەفەرموێ ٥ ﴿إن كانتْ إلاّ صَيْحَةً واحِدَةً فإذا هُمْ خامِدُونَ﴾.

الخُمُودُ: چاڵو قوڵکەیەکە ئاگری تێدەکەن بۆ ئەوەی دابمرکێ.

خَمَرَ منه خَمراً: شەرمی کرد ٥ (خَمَرَ الشَّيْئَ) شتەکەی داپۆشی ٥ شاردیەوە ٥ (خَمَرَ العجين) خەمیرەی کردە ناو هەویرەکەوە بۆ ئەوەی باش هەڵبێ.

خَمِرَ خَمَراً: تووشی سەر ئێشە بوو لەناکامی شەرابخواردنەوە ٥ بەهۆی عەرەق خواردنەوە نەخۆش کەوت ٥ دەردو ئازار چووە ناو جەستەیەوە.

خَمِرَ المكانُ: شوێنەکە شەرابی تێدا زۆر بوو.

خَمِرَ الشَّيْئُ: شتەکە لەو حاڵەی لەسەری بوو گۆڕاو چووە سەرحاڵێکی تر.

خَمِرَ عنه: خۆی هون کردو لەبەرچاو نەما.

خَمِرَ عنه الخَبَرَ: هەواڵەکەی نەزانی.

خەبەرەکەی لێ شێوا.

خَمِرَ على فلان: رقی لە فلانکەس هەڵسا.

خُمِرَ خَمْراً: بەعەرەق خواردنەوە توشی سەرئێشە بوو.

أخْمَرَ: لەناو دارو درەختو جەنگەڵدا گوم بوو ٥ شەراب لەلای ئەو زۆر بوو.

أخْمَرَت المرأةُ: ئافرەتەکە میکیاجی کردو خۆی بۆنخۆشکرد.

أخمرت الجارية: کچەکە کاتی ئەوەی هاتووە خۆی باڵا پۆشبکا.

أخْمَرَتِ الارضُ: زەوییەکە دارو درەختی زۆر بوو.

أخْمَرَ على فلان: کینەو رقی لەفلان هەڵگرت.

أخْمَرَ الخَمْرَ: شەرابی دروست کرد.

أخْمَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی داپۆشی ٥ شاردیەوە ٥ پاشگوی خست.

أخْمَرَ العَجِينَ: خەمیرەی کردە ناو هەویرەکەوە.

خامَرَ به: شاردیەوە ٥ (خامَرَ الشَّيْئَ): تێکەڵاوی شتەکەی کرد ٥ (خامَرَ المكانَ): لە شوێنەکە مایەوە تێیدا جێگیربوو.

خَمَّرَ: شەرابی دروستکرد ٥ (خَمَّرَ الشَّيْئَ): شتەکەی داپۆشی.

خَمَّرَت المرأةُ رأسَها بالخمار: ئافرەتەکە بە سەرپۆش سەری خۆی داپۆشی ◦ (خَمَّرَ المكانَ): لەو شوێنە مایەوەو تێیدا نیشتەجێ بوو.

خَمَّرَ العجينَ: خەمیرەی کردە ناو هەویرەکەوە ◦ هەویرەکەی شێلاو ماوەیەك لێی گەڕا بۆ ئەوەی هەڵێ.

إخْتَمَرَت المرأةُ: ئافرەتەکە سەرپۆش‌و چارەکەی پۆشی.

اخْتَمَرَ الخمرُ: عەرەقەکە پێگەیی‌و وەختی کولاندنی هات.

اخْتَمَرَ العجينُ: هەویرەکە هەلات بوو بە خەمیرە.

تَخَمَّرَت المرأةُ الخِمارَ: ئافرەتەکە سەرپۆش‌و چارەکەی بەخۆی دادا.

تَخَمَّرَت المرأةُ بالخُمْرةِ: ئافرەتەکە میکیاجی دەم‌و چاوی بە خومرەکە کرد.

اسْتَخْمَرَ الرجلَ: پیاوەکەی کرد بە کۆیلە.

الخُمارُ من الناس: کۆمەڵ‌و دەستەو دایەرمیان.

اَلْخُمارُ من الخمر: ئەو شەرابەیە بخۆرەوەکەی توشی سەرهێشە بکا ◦ ئەو مادە سەرخۆشکەرەیە کە تێکەڵی خوێنی ئادەمیزاد دەبێ.

الخِمارُ: پەردەو سەرپۆش‌و چارەکەو مێزەر.

الخَمْرُ: هەر شتێك سەرخۆشکەربێ لە گوشراوی تری‌و خورماو شتی تر ◦ تری ◦ هەر شەرابێك سەر خۆشکەر بێ ◦ (ك: خُمور).

اَلْخِمْرُ: حیقدو کینە.

اَلْخَمَرُ مِنَ الناس: پێرو کۆمەڵی خەڵك ◦ هەرشتێك شت داپۆشێ لە دارو دەوەن‌و گزو گیاو کێو ◦ درەختی پرگەڵاو لق‌و پۆپ ◦ غافڵگیری‌و نهێنی دەگوترێ:(جاء نا على خمر).

الخَمْرةُ: بەمانا (اَلْخَمَرُ) دێ ◦ کۆمەڵ‌و قەرەباڵغی ئادەمیزادان.

اَلْخَمَرةُ: بۆنی خۆش.

الخُمْرةُ: ئەو مادە بێهۆشکەرانەی تێکەڵاوی خوێندەبێ ◦ کۆمەڵێك داوو دەرمان ئافرەت میکیاجی پێ دەکاو خۆی پێ ئارایش دەدا ◦ خومرە کە دەکرێتە ناو هەویرەوە بۆ ئەوەی هەویرەکە هەڵبێ ◦ بیرەی لێڵ‌و تەڵخ ◦ بیرەی بۆنخۆش ◦ حەصیرو بەرماڵ کە لەلقی دارخورما بتەندرێ‌و بەبەن‌و گوش رایەڵبەند بکرێ.

اَلْخِمْرَةُ: بۆنی خۆش ◦ دەگوترێ: (امرأة طيبة الخِمْرَةِ) ◦ ئافرەتێکی بۆنخۆشە ◦ لەبەرکردنی خیمار.

اَلْخَمْرِيّ من الألوان: ئەوەی رەنگی شەرابی بێ.

الخَمَّارُ: مەیفرۆش.

اَلْخَمَّارَةُ: دوکانی مەیفرۆشی.

الخِمِّيــرُ: ئــەو کەســەی زۆر شــەراب بخواتەوە ٥ (مودمین).

اَلْخَمِيرُ: جۆرە هەویرێکی تایبەتییە.

اَلْخَمِيرَةُ: روەکێکە تاکخانەیەو لەجۆری (فیطریـات)ە ٥ شکڵی هێلکەیی یـان خـڕە بەشـەتڵ دەبـێ بۆ هـەڵهێنانی هــەویر بــەکاردێ، هــەروا بــۆ ئامــادەکردنی مادەســـرکەرەکانو فیتامینات بەکاردێ.

خَمِيرَةُ اللبن: هەوێنی ماست دەکرێتـە ناو شیرەوە بۆ ئەوەی بمەیێ.

اَلْمُخْــتَمِرَةُ: مــەڕی سـپی یـان ئەسـپی سپی.

اَلْمُخَمَّرَةُ من الـشياه: مـەڕی سـەر سپی باقی جەستەشی هەر رەنگێك بێ.

اَلْمُـسْتَخْمِرُ مِـن الرجـال: پیاوێـك زۆر مەی بخواتەوە.

خَمَسَ المالَ خَمْساً: پێـنج یـەکی ماڵەکـەی هەڵگرت.

خَمَسَ فلاناً: پێنج یەکی ماڵی فلانەکەسی هەڵگرت.

خَمَــسَ القَــومَ: بــوو بــە پێنجــەمی خەڵکەکە ٥ پێنجەم کەسیان بوو.

خَمَسَ الحَبْلَ: بەپێنج تاڵی حەبلەکەی بادا.

أَخْمَسُوا: بوون بە پێنج.

أَخْــمَسَ فــلانٌ: فلانەکـەس حوشـترەکانی پێنج پێنج هاتن بۆ ئاو خواردنەوە.

خَمَّسَ الـشَّيْئَ: شتەکەی کـرد بـەپێنج روکــن بــەپێنج لایــەن بــەپێنج گۆشە ٥ دەگـوترێ: (خَمَّـسَ الـشِعْرَ) شیعرەکەی کرد بەپێنج خشتەکی.

خَمَّـسَ الأَرْضَ: زەوییەکـەی دوای رۆژی پێنجــەم ئــاودا، واتــە: لــەئاودانی پێشووەوە.

الأَخمَـاسُ: کـۆی (خِمْـسَ) ٥ دەگـوترێ: (همـا في بـردة أخمـاس) کاتێـك ئـەو دووە تەبابنو لێك نزیك بن.

خُمَاسَ: (جاءوا خُماسَ) خەڵکەکە پێنج پێنج هاتن.

الخَمَاسِيُّ: بایەکی گەرمو وشكو تـەپو تۆزاوییـە ٥ لـە مانگـەکانی بـەهاردا بـەزۆریو لـەمانگی تـردا بەکـەمی هەڵدەبێ.

الخُمَاســيُّ: منداڵێــك یــان پۆشاکێــك درێژییەکەی پێنج گەزبێ.

اَلْخَمْــسُ: ژمــارەی پێنجــە بــۆ مێینــە دەگوترێ:(خَمْسُ نِسوة).

اَلْخِمْــسُ: بەشێــك لــە پێــنج ٥ جــۆرە قوماشێــکی یەمەنییــە ٥ ئــاوە بــۆ سـارایەکی بـەرفراوانی وەهـا ئـاوی دووربێ حوشـتربە پێنج رۆژ بگاتـە سەرئاوەکەی.

اَلْخُمْسُ: بەشێك لەپێنج بەش ◦ پێنج یەك.

اَلْخَمْسَةُ: ژمارەی پێنجە بۆ نێرینە، دەگوترێ:(هم خَمْسَةُ رجال).

الخَمِيس: بەشێك لەپێنج بەش ◦ ناوی رۆژی پێنج شەممە ◦ سوپای زۆر کەپێك هاتبێ لەپێنج بەش (پێشە تاو پاشەتا لای راستو لای چەپ، ناوەڕاست) ◦ پۆشاك یان رمبو هەر شتێکی تر کە درێژییەکەی پێنج بست بێ.

اَلْمَخْمَسُ: پێنج پێنج دەگوترێ:(جاءوا مَخْمَسَ).

اَلْمُخَمَّسُ: لە زاراوەی هەندەسەدا بەشتێك دەگوترێ پێنج گۆشە بێ.

اَلْمَخْمُوسُ: رمبێکە پێنج زیراع درێژبێ.

خَمَشَ وَجهَهُ خَمْشاً وخُمُوشاً: پێستی دەمو چاوی بریندارکرد.

خَمَشَ فلاناً: پێستی جەستەی فلانکەسی بریندارکرد.

خَمَّشَهُ: بەمانا (خَمَشَهُ) دێ.

تَخَمَّشَ: بۆ موطاوەعەی (خَمَّشَهُ) دێ.

تَخَمَّشَ القومُ: خەڵکەکە جمو جوڵیان زۆر بوو.

الخَامِشَةُ: ناوەڕۆی بچوك ◦ (ك: خَوامِش).

الخُمَاشَةُ: برینێکە خوێنی دیاریکراوی لەشەرعدا بۆ دانەنرابێ.

اَلْخَمْشُ: ناوە بۆ برینی پێست (ك: خُمُوشٌ).

خَمَصَ البطنُ خَمصاً وخُموصاً: گەدەکە خاڵی بوو، سکی پچوك بۆوە ◦ سکی قبوت، سکی چووە ناوەوە ◦ (هو خَمِيص، ك: خِماص) و(هي خَمِيصة، ك: خِماص وخمائص).

خَمِصَ بَطنُهُ: بەمانا (خَمَصَ) دێ ◦ (هو خمصان وهي خَمْصَانة)

خَمِصَ القدمُ: چاڵایی بەری پێی زۆر بەرز بۆنەوە لەزەوی ناکەوێ ◦ (هو أخمص وهي خمصاء).

خَمُصَ البَطْنُ خُمْصاً وخماصةً: گەدەی خاڵی بوو، سکی بچوك بووە.

تَخَامَصَ عنه: لێی دوور کەوتەوە.

تخامَصْ له عن حقه: وازی لەمافی خۆی هێنا بۆنەوەی مافەکە بدا بەئەو.

تَخَامَصَ الليلُ: تاریکایی شەو کە مێ رەوییەوە لە دەمەوبەیاندا.

إنْخَمَصَ الجرحُ: برینەکە هاوساوییەکەی رەوییەوە.

الأخْمَصُ: چاڵایی بەری پێ؛ ئەوەی لە زەوی ناکەوێ.

اَلْخُمْصَان: بەمانا (الخَمْصَان) دێ.

اَلْخَمِيصَةُ: کراسێکی رەش یان سور

وێنەو نیشانەی تێدابن.

اَلْمَخْمَصَةُ: برسییەتی (رب مَخْمَصَةٍ شرّ من التخم).

خَمَطَ اللَّبَنُ والخَمْرُ والوعاءُ خَمْطاً وخُموطاً: بۆن خۆش بوو.

خَمَطَ اللَّبَنَ والخَمْرَ: شیرەکە یان شەرابەکەی کردە مەنجەڵەکەوە.

خَمَطَ اللحمَ: گۆشتەکەی برژاند ٥ باش نەیبرژاند.

خَمَطَ الحَمَلَ والجَدْيَ: کاوڕەکە یان گیسکەکەی گرووگۆشتەکەی برژاند.

خَمِطَ اللبنُ والخمرُ: بەمانا (خَمَطَ) دێ ٥ دەگوترێ:

خَمِطَت الأرضُ: زەوی بۆنی خۆش بوو.

خَمِطَ الرجلُ: پیاوەکە فیزی کردو خۆی بەزل زانی ٥ رقی هەڵساو تورە بوو.

تَخَمَّطَ الرَّجُلُ: پیاوەکە تەکەبوری کرد، فیزی نواند ٥ زۆری رق هەڵساو تورە بوو ٥ رکەبەرەکانی خۆی ملکەچ کردنو بەسەریاندا زاڵ بوو.

تَخَمَّطَ الفحلُ: دەنگی خۆی خواردەوە، حیلکەی لە قورگی دا دوبارە کردەوە.

تَخَمَّطَ البَحْرُ: دەریا شەپۆلەکانی تێکیانەوە هاویشتو ئارامی نەما.

اَلْخَمْطُ: شتی بۆنخۆش ٥ جۆرێکە لە درەختی (الأراك) بەرەکەی دەخورێ ٥ بەری کەم لەهەر درەختێك بێ ٥ شیرو ماستی ترش ٥ شتی تاڵ ٥ هەرگیاوو گژێك تامی تاڵی گرتبێ.

اَلْخَمْطَةُ: بۆنی زەوی ٥ بۆنی تولەمێوو بەرسیلە لەسەرەتای پەیدابوونو هەڵپێچانی دا ٥ بۆنی کوندەو مەشکە ٥ بۆنی شەراب پێش ئەوەی بترشێ، لەسەرەتای ترشبونی دا.

الخَمْطَةُ مِن السقاء: بۆنی کوندەو مەشکە.

الخَمَّاطُ: برژاو، برژاندن.

خَمَلَ المنزلُ: خانوەکە شوێنەواری نەما ٥ مەکۆکە لابراو هیچی نەما.

خَمَلَ الرجلُ: پیاوەکە گوم بوو نەناسراو کەس باسی ناکا.

خَمَلَ ذِكْرُهُ: ناوی ونەو کەس باسی ناکا.

خَمَلَ الصوتُ: دەنگەکە نزم بوو.

خَمَلَ الرجلُ صوتَهُ خَمْلاً: پیاوەکە دەنگی نزم کردەوە ٥ دەنگی بەرز نەکردەوە.

خَمَلَ البُسْرَ: خورما مزرو کاڵەکەی خستنە جەرەوە بۆ ئەوەی نەرم بن.

خَمِلَ: دەردە چومزگەی توش بوو (الخمال): نەخۆشییەکە توشی چومزگە دەبێ.

أخـمَلَت الأرضُ: زەوییەکـە گوڵەخەمائیلی زۆر بوو.

أخمَلَ الحائكُ الثوبَ: جۆلاکە گوڵی بۆ قوماشەکە دروست کرد.

أخمَلَ الله فلاناً: خودا ناوو شۆرەتی فلانـی کـوێر کـردەوە، کـەس نایناسێو کەس باسی ناکا.

اِختَمَلَ: لەناو خەمائیلەکاندا لەوەڕا.

الخامِلُ: ئادەمیزادی هیچو پوچو بێ ناوونیشان.

اَلخُمَالُ: نەخۆشییەکە توشی جومزگە دەبێو توشی قاچی ئاژەڵ دەبێو فەیزەنی دەکا.

اَلخُمَالَةُ: پەرو پۆڵی نوعامە.

اَلخَمْلُ: بەمانا (اَلخَمَالَةُ) دێ ٥ پرزو پاڵی قوماشی قەدیفە یان خوری قەدیفە ٥ ئەو چەرمە پرژ پرژەی روی ناوەوەی مەعیدەی داپۆشیوە.

الخَمِلُ: دۆستی باش.

اَلخَمْلَةُ: قەدیفە.

اَلخِمْلَةُ: قەدیفە ٥ نهێنییەکانی پیاو.

اَلخَمِيلُ: قەدیفە ٥ تـشریبو تێگوشراو ٥ هەوری پڕو تاریک ٥ پۆشاکی گوڵگوڵاوی ٥ یان پۆشاک لە قەدیفە ٥ قەدیفەی رەش.

اَلخَمِيلَةُ: پەرو بـاڵی نوعامە ٥ قەدیفە ٥ درەختی پڕ لقو پۆپو گەڵا بەجۆرێک زەلام بچێتە ناویەوە دیارنەبێ ٥ هەرشوێنێک نەرمان بێو بەگیاو گوڵو گوڵزار برازێتەوەو بشوبهێتە پارچە قەدیفە.

خَمَّ اللحمُ خَمّاً وخُموماً: گۆشتەکەی بۆگەن بوو بەبرژاوی یان کوڵاوی ٥ بۆنی کردبێو بەتەواوی فاسیدنەبووبێ.

خَمَّ اللبَنُ: شیرەکە گۆڕاو بزرکاو بۆنەکەی ناخۆش بوو.

خَمَّ فلانٌ: فلانکەس زۆر گریاو دادو فیغانی کرد.

خَمَّ البَيتَ: ماڵەکەی ماڵی ٥ (خَمَّ البئرَ) بیرەکەی پاک کردەوە.

خَمَّ قَلبَهُ: دڵی پاککردەوە لە حیقدو کینە ٥ (المخموم القلب): دڵپاکو بێ حیقدو کینە.

خَمَّ النَاقَةَ: حوشترەکەی دۆشی.

خَمَّ الشَيْءَ: شتەکەی بریەوە.

خَمَّ فلاناً بثناء حسن: بەباشی باسی فلانکەسی کرد.

خَمَّ فلان يَخُمُّ ثِياب فلان: فلانکەس بەباشوچاک ناوی فلان دێنێ.

خُمَّ الدجاجُ: مریشکەکە کرایە کولانەوە.

خُمَّ الخُمُّ: کولانەکە پاک کرایەوە.

أَخَمَّ للحمُ واللَّبَنُ: گۆشتەکەو شیرەکە بۆگەنی کرد.

إختمّ البيتَ والبِئرَ: ماڵەکەی ماڵی، بیرەکەی پاك کردەوە.

تخمَّمَ ما على الخِوان: ئەوەی لەسەر سفرەکە بوو خواردی.

الخُمَامَـةُ: ئەوەی بماڵدرێ لەبیرو لە خانوو ٥ کەسکی ماڵین ٥ ئەو خواردن‌و خوراکەی دەکەوێتە سەر سفرەو دەپرژێ.

الخَمُّ: باغێکە بێ درەخت‌و بێ میوە.

الخُـمُّ: کولانەی مریشك ٥ قەرتاڵەو سەبەتەیەکە لە قەفەزاز، کاو وردەپوش دەکرێتە تەختەکەی بۆ ئەوەی مریشك هێلکەی تێدا بکا یان جوجکی تێدا هەڵبێنێ.

الخَمِيمُ: رەزاگران‌و نەکڵەوەت ٥ شیری تازە دۆشراو ٥ وەسپ دراو.

المِخَمَّةُ: گەسك، ئاڵەتی ماڵماڵین.

خَمَنَ الشَّيْءَ خَمْناً: بەگۆترەو مەزندە شتەکەی هەڵسەنگاند.

خَمَّنَ الشَّيْءَ: بەمانا (خَمَنَ) دێ.

الخَمَنُ: بۆگەن.

اَلْخُمَّانُ من الناس: ئادەمیزادی پڕو پوچ‌و خوێڕیلە ٥ رەمبی زەعیف.

اَلْخُمَّانَةُ: شمشێری زەعیف.

خَنِبَ فلانٌ خَنَباً: توشی لوت گنی بوو ٥ مردو فەوتا ٥ شەل بوو.

أَخْنَبَ: بەهیلاك چوو (أَخْنَبَهُ) بەهیلاکی برد.

أَخْنَبَ رِجلَهُ: قاچی سڕکرد ٥ بڕیەوە.

اِخْتَنَبُوا: تێداچون، لەناو چون.

تَخَنَّبَ: دیمەنی ناشیرینی سەرلوتی لابردو نەشتەرگەری بۆ کرد ٥ تەکەبووری کرد.

اَلْخِنَابُ من الرجال: پیاوی گەڵەگەتی کەتەو زەلام ٥ پیاوی نەحمەق‌و گێل‌و هەردەمە خەریکی شتێکە.

اَلْخِنَابَـةُ: شوێنکەی ناشیرین لەسەر جەستە ٥ شەڕو نەگبەتی.

اَلْخِبْنُ: شوێنی بەیەك گەیشتنی ئێسقانی ران‌و ئێسقانی لولاك (ئەژنۆو رەفیچك) ٥ بۆ شایی نێوان پەنجەکان ٥ بۆشایی نێوان دوو گۆشە.

اَلْخَنَبُ: دەردێکە توشی لوت دێ‌و ئادەمیزاد کە قسەدەکا وشەکان گن دەبن.

اَلْخَنَبَاتُ: غەدرو درۆ ٥ دەگوترێ:(هو ذوخَنَبَاتٍ) ئەو کابرایە میزاجییەو هەرجارە رولەلایەك دەکا ٥ جارێك باش دەکاو جارێك خراپ.

اَلْخُنُبَاتُ: بەمانا (اَلْخَنَبَات) دێ.

اَلْخُنْبَةُ: فەسادو داوەشان‌و گەندەڵی.

اَلخِنابُ مِن الرجال: پیاوی کەڵەگەتی زەلامو کەتە ٥ پیاوی لوتزلو کەپوگەورە.

اَلْخِنَابةُ: نەرمایی لوتی زل، ئەملاو ئەولای لوت لەلای سەروی لوت ٥ لوتبەرزیو تەکەببورکردن.

الخِنَّبُ: بەمانا (اَلْخِنَبُ) دێ.

اَلْمَخْنَبَةُ: دەنگ لێدابڕانو پچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی.

خَنْبَسَ: تالانییەکەی دابەشکرد.

اَلْخُنَابِسُ: شتی کۆنی پتەوی جێگیر ٥ شێر ٥ پیاوی کەتەی ناشیرینو رەزاگران ٥ شەوی تاریکی هەنگوستە چاو.

اَلْخُنَابِسَةُ: مێینە لەسەرەتای ئەوەدا کە دەردەکەوێ سکی هەیە.

اَلْخَنْبَسُ من الرجال: بەمانا (اَلْخُنابِسُ) دێ.

اَلْخَنْبَسَةُ: (خَنْبَسَةُ الأسد) شێوە رۆیشتنی شێر ئازایەتیو هەڵمەتی.

اَلْخُنْبُوسُ: بەردە ئەستێ بەردێکە کە بەئاسن لێی دەی ئاگری لێ دەبێتەوە.

خَنَثَ السقاءَ خَنْثاً: دەمی کوندەو مەشکەکەی هەڵگێڕایەوە بەدیوی دەرەوەداو دەمی پێوەناو لێی خواردەوە.

خَنَثَ فلاناً: گاڵتەی پی کرد ٥ دەگوترێ: (خَنَثَ لە بأنفە): لوتی لێ هەڵقرچاند، لوتی لێ بادا.

خَنِثَ الرجل خَنَثاً: پیاوەکە هەڵسو کەوتی ژنانەی کردن.

خَنِثَ فلان: شلە پەتەبوو ٥ لارو لەنجەی کرد خۆی بادا.

خَنَّثَهُ: وای لێکرد وەکوو (خونثی) هەڵسوکەوت بکا.

خَنَّثَ كلامَهُ: ئاخاوتنی وەکوو ژنی نازو نوزکەر کرد، ژنانە دوا.

خَنَّثَ الشَّيْءُ: شتەکەی چەماندەوەو دولای کردەوە.

خَنَّثَ السقاءَ: بەمانا (خَنَثَهُ) دێ.

اختَنَثَ الرجلُ: بەمانا (خَنَثَهُ) دێ.

اخْتَنَثَ السقاءُ: کوندەکە، مەشکەکە نوشتایەوە.

انْخَنَثَ العنقُ: ملەکە خوار بوو.

تَخَنَّثَ الرجلُ: بەمانا (خَنِثَ) دێ، دەگوترێ:(تَخَنَّثَ في كلامە) لەقسەکردندا ژنانە دوا.

تَخَنَّثَ الشَّيْءُ: شتەکە چەمایەوە.

خَنَاثِ: وتەیەکی جینو ئامێزە ئاراستەی ئافرەت دەکرێ.

اَلْخُنَاثَةُ: پیاوێك ئاکارو گوفتاری ژنانەبێ.

اَلْخِنْثُ: کۆمەڵی پەرتەوازە ٥ لویەکی

قوماشی پێچراوە ○ چرچو لۆچی قوماشی پێچراوە، دەگوترێ: (طوی الثوبَ علی أخنائه وخِنثاثه) ○ دیوی ناوەوەی شەویلە ئاستی ددانی دواوە (ددانی خری) چ لای خوارو چ لای سەرو.

خُنَثُ: وشەیەکی جنێو ئامێزە ئاراستەی پیاو دەکرێ، دەگوترێ: (یا خُنَثُ) هۆی نێرەموك.

اَلْخُنْثی: نێرەموك ○ کەسێك کۆئەندامی زاوزێی نە نێرینەی تەواوبێ نە مێینەی تەواو بێ ○ روەکێك خانەی مێینەو خانەی نێرینەی تێدابن (ك: خناثی).

اَلْخُنُوثَةُ: نێرەموکی ○ (الخُنُوثة الکاذبة): ئەومیە ئادەمیزادەکە لەراستیدا رەگەزی نێرینەبێ یا رەگەزی مێینەبێ وەلێ هەندێ دیاردەی رەگەزەکەی تری پێوە دیار بێ.

اَلْمِخْنَاثُ: ئافرەتی چاو نەرمو لارو لەنجەکەر لەرۆیشتندا.

اَلْخَنْجَرُ: خەنجەر، کێرد، کێردی گەورە (ك: خناجر).

اَلْخِنْجَرُ: بەمانا (اَلْخَنْجَرُ) دێ.

اَلْخَنْجَرَةُ: حوشترێك شیری زۆربێ.

اَلْخَنْجَرِيرُ مِن المیاه: ئاوی قورس بەمەرجێ نەگاتە ئاستی سوێری.

خَنْخَنَ فلان: قسەی بەلوت کرد، لەقسەدا گنە.

اَلْخُنْدُب من الرجال: پیاوی بەدڕەوشت.

اَلْخَنْدَرِيسُ: شەراب، شەرابی کۆن ○ (تمر خندريس): خورمای کۆن ○ (حِنطَةٌ خندريس) گەنمی کۆن.

اَلْخُنْدُعُ: جۆرێکە لە کوللە باز دەهاوێ.

اَلْخُنْدُعُ: کەسێك نەفس نزم بێ ○ بەسروشت ناکەس بەچەبێ.

خَنْدَق: کانگەی هەڵکەند.

اَلْخَنْدَق: چاڵێکە بەدەوری شتێکدا هەڵدەکەندرێ ○ شەقە جۆگایەکی درێژە لە گۆڕەپانی شەڕدا هەڵدەکەندرێ بۆ پارێزگاری لەسوپاو سەربازەکان.

تَخَنْذَذ: بێ حەیابوو خۆی سفورکرد دەستی دایە بەدڕەوشتی ○ یان شەڕەنگێزو ئازاو جەربەزە بوو.

الخِنْذِيذُ: شاعیری چاكو شیعر رەوان ○ وتاربێژی زمانڕەوانو قسەکاریگەر ○ پیاو ماقوڵی هێدیو هێمن ○ شارەزا لەبەسەرهاتو مێژووی رۆژگاری عەرەب، هۆزو شیعرو هونەرو کەلەپووریان ○ پیاوی ئازای کە زەفەری پێ نابرێو دوژمن نازانێ لەکوێوە بۆی بچێ ○ پیاوی

سەخیو دەستو دڵ فراوان، پیاوی جنێو فرۆشو زمان پیس ٥ نێری، بەران، ئەسپەنێر ٥ هێسترو بارگینی درێژو کەتە ٥ کێوی بەرزوگەورە کە بەسەر دەشتایی دا بڕوانێ ٥ (ك: خناذیذ).

خَنِزَ اللَّحْمُ وغیره: گۆشت بۆنی کرد بۆگەن بوو.

اَلْخَنْزَوَانُ: مەیمون ٥ نێرە بەراز.

اَلْخُنْزُوَانُ: تەکەبورو خۆبەزلزانی.

اَلْخُنْزُوَانَةُ: بەمانا (الخُنزُوان) دێ.

اَلْخُنْزُوَانِيَة: بەمانا (الخُنزُوان) دێ.

الخُنْزُوَةُ: بەمانا (الْخُنْزُوان) دێ.

اَلْخُنَّازُ: سەرمازەڵە (ئەو جۆرەیان کەبەڵەكو خاڵخاڵاوین) ٥ ئەو جولەکانەی گۆشتیان پەزمەندە کرد تا بۆگەنی کرد.

اَلْخَنُّوز: ریزی دواوەی سوپا لەشەڕدا ٥ کەمتیار.

اَلْخَنِيزُ: تێکۆشاو تریت، تشریب.

خَنْزَرَ: کارو پیشەی بەرازی ئەنجامدا ٥ بەتیلەی چاوی روانی.

خَنْزَرَ الشَّيْءُ: شتەکە ئەستور بوو.

اَلْخَنَازِيرُ: زیبکەی رەقو برینۆکەیەکە لەملدا پەیدا دەبن.

الخَنْزَرَةُ: پاچێکی گەورەیە بەردی پێ دەشکیندرێ.

اَلْخِنْزِيرُ: بەراز، (ك: خنازیر)٥.

خَنَسَ خَنساً وخُنُوساً خِناساً: دواکەوت.

خَنَسَ الطریقَ عنهم: لەرێگەکە تێپەڕینو خستیانە پشتی خۆیان.

خَنَسَ فلاناً: فلانکەسی دواخست.

خَنَسَ الرجلُ: پیاوەکە دواکەوتو گوم بوو.

خَنَسَ الکوکبُ: ئەستێرەکە شۆڕ بۆوەو گوم بوو.

خَنَسَت النَّخْلَةُ: ماوەیەکی پێ چو تا دارخورماکە تەلقیحەکەی وەرگرت.

خَنَسَ من ماله: لەماڵەکەی هەڵگرت.

خَنَسَ إصْبعَهُ: قامکی وێك نا.

خَنِسَ خَنَساً: نیرگەی لوتی کەمێ نزم بوو ئەملاو ئەولاشی کەمێ بەرز بوونەوە.

خَنِسَتِ القدمُ: پاژنەپێیەکەی پان بووە (هو أخنس) (هی خنساء).

أخْنَسَهُ: دوای خستو بۆخۆی رۆیی ٥ دەگوترێ:

أخْنَسَ عنی حقی: ماڵەکەی دوا خستمو لەکاتی خۆیدا نەیدامەوە.

خَنَّسَهُ: بەمانا (أخنَسَهُ) دێ.

إخْتَنَسَ: دواکەوت.

إنْخَنَسَ: بەمانا (اختَنَسَ) دێ ٥ گەڕایەوە.

تَخَنَّسَ: بۆ موطاوەعەی (خَنَسَهُ) دێ.
الأخنَسُ: شێر ، مەیمون.
اَلْخُنَاسُ: نەخۆشییەکە توشی زرعات دەبێو زۆر پایە دار نابێ.
اَلْخَنسَاءُ: گاکێوی.
اَلْخُنُسُ: ئاسك ، لانەی ئاسك.
اَلْخَنَّاسُ: شەیتان.
اَلْخُنَّسُ: ئەستێرە گەڕۆکەکان ، پێنج ئەستێرە شۆقدارەکان (زوحەل ، موشتەری ، میریخ ، الزهرە ، عطارد) ، هەموو ئەستێرە ، (اللیالی الخُنَّس): سێ شەوی کۆتایی مانگ کەلەو سێ شەوەدا مانگ دەرناکەوێ.
اَلْخِنَّوْصُ: شێر ، پێچوە بەراز ، کودەلە بەراز.
اَلْخَنُوسُ: (فرس خنوس) ئەسپێکە لەبازدانەدا راست دەڕواو دوایی راستو چەپ دەکا هەردەڵێی پاشەو پاش دەکشێتەوە ، (ك: خُنَّسَ).
اَلْخِنسِرُ: بەد رەوشت، بێ وەفاو وادەو بەڵێن ، کارەسات.
اَلْخَنَسَرى: بەدرەوشتی ، غەدرو ستەم ، گومڕایی ، فەوتان.
اَلْخِنسِيُّ: پیاوی بێ ورەو ترسنۆك ، بەلاو کارەسات.
الخِنَّوصُ: هەرشتێك پچوك بێ ، کودەلە بەراز، پێچوی بەور.

اَلْخِنْصَرُ: قامکە بچکۆلە.
خَنِعَ فلان خَنْعاً: کارێکی ناشیرینی کرد روی نایە سەر هەڵێرێ.
خَنَعَ للمراۃ: چو بۆلای ئافرەتەکە بۆ کاری بەدرەوشتی.
خَنَعَ له والیه: زەلیلی بوو ملکەچی بوو.
خَنَعَ الى الشَّيْئُ: مەیلی ئەو شتەی کرد.
خَنَعَ فلانٌ النساءَ: فلانکەس کەوتە قسەو یاریکردن لەگەڵ ئافرەتەکاندا بەمەبەستی مێبازیو دڵداری.
أخنَعَتْهُ اليه الحاجة: پێداویستیو ناعیلاجی وای لێکرد ملکەچ بێ.
خَنَّعَهُ: بەپاچ بڕیو پارچە پارچەی کرد.
خَنَّعَ الْجَمَلَ: حوشترەکەی زێر بارکرد.
اَلْخَنَاعَةُ: زێر دەستەییو چاوبەرەوژێری.
اَلْخُنْعَةُ: ناعیلاجی، خراپکاری ، غەدروستەم.
اَلْخُنْعَةُ: شكو بەدرەوشتی ، شوێنی چۆڵ، دەگوترێ: (لقیته بِخَنْعَةٍ فقهرتُهُ) لەشوێنی چۆڵ توشی بومو لێمدا.
خَنَفَ خَنفاً وخنوفاً: لوتبەرزی نواندو خۆی بەزل زانی.
خَنَفَ بأنفه عنه: لوتی لێ باداو روی لێ وەرگێرا.

خَنَفَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە بەدەستی خۆی لەسنگی خۆیدا.

خَنَفَ الرجلُ: پیاوەکە رقی هەڵسا.

خَنَفَ الفرسُ خَنفاً: ئەسپەکە لەکاتی بازهاویشتندا ملی خۆی بۆلای کابرای کەسوارییەتی وەرچەخاند ٥ لەبەر نیشاتو تەڕدەماخی خۆی خڕکردەوە.

خَنَفَ البعیرُ: لەبەر نیشاتو تەڕدەماخی حوشترەکە لوتی خۆی لەناو لغاوەکەدا بادا ٥ زەنگی قاچی شلو نەرمەلیقەن.

خَنَفَ فلان الناقةَ: بەچوار پەنجە حوشترەکەی دۆشیو پەنجە گەورەشی خستە پاڵیان.

خَنَفَ الأترجَ ونحوه: نارنجەکەی پارچە پارچەکرد.

خَنِفَ الصدر أو الظهر: لایەکی سینگی یان پشتی قبوتو چووە ناوەوە.

الخِناف: نەخۆشییەکە توشی دەستو پەلی ئەسپ دەبێ.

اَلْخَنفَةُ: پارچە نارنج ٥ پارچە سێوو پرتەقاڵ.

اَلْخَنَفَةُ: بەمانا (الخِنفَةُ) دێ.

اَلْخَنِیفُ: کەتانی خراپ ٥ کراسێکی سپی ئەستورە لەکەتان ٥ حوشترێک شیری زۆربێ ٥ رێگا ٥ (ك: خُنُفٌ).

المِخْناف من الرجال: پیاوێکە کشتوکاڵی باش بەدەست نەیە.

المخناف من الجمال: حوشتری نەزۆك.

خَنَفَ عن القوم: خەڵکەکەی ناخۆشویست

اَلْخُنفُساءُ: حەشەرەیەکی رەشکەڵەیە، باڵەکانی دەچنە ناو یەکەوە، لەقالۆچە پچکولەترە بۆگەنی لێ دێ.

اَلْخُنْفُسُ: خونفوسی نێر، خونفوسی گەورە.

الخُنفُسة والخنفساء: خونفوسی مێ.

خَنَقَهُ خَنقاً: قورگی بادا تا خنکاندی.

خَنَّقَ الوقتَ: کاتەکەی دواخست ٥ کاتەکەی تەسك کردەوە.

خَنَّقَهُ: بەمانا (خَنَقَهُ) دێ.

خَنَّقَ فلانٌ الأربعین: فلانکەس نزیکە تەمەنی بگاتە چل ساڵ.

خَنَّقَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

خَنَّقَ السّرابُ الجبالَ: سەرابو سیخوار سەری کێوەکانی داپۆشی.

اخْتَنَقَ: ملی گوشی تا هەناسەی لێ براو مرد.

اختنق الفرسُ: سپیایی ناوچەوانو شەویلەو بناگوێی ئەسپەکەی گرتنەوە.

انْخَنَقَ: ملی گوشی تا گیانی دەرچوو.

الْخَانِقُ: شیوو دۆلی تەنگ کە دکەوێتە نێوان دوو کێوەوە ٥ کۆلانو دەربوونە.

خانِق النمر: جۆرە روەکێکە وەکوو کلکی دوپشك وایە بە ئەندازەی بستێك لەزەوی بەرزدەبێتەوە، پەلکە گەلاکانی لە پێنج پەلك تێناپەڕن، ئاژەڵ بیخوا پێی دەمرێ.

خانِق الذئب: روەکێکە سەر بەڕەگەزی (الشقیقه)یە، ماددەی سڕکەری لێ دەردەهێندرێ، ژاراوییەکی زۆری هەیە.

الخانِقاه: شوێنی تاعەتو خوداپەرستی سوفییەکان.

اَلْخُنَاقُ: نەخۆشییەکە ناهێلێ بەباشی هەناسە بگاتە سییەکان.

الخِنَاقُ: ملوانکەو بەرمۆر ٥ هەرشتێك ئادەمیزادی پێ بخنکێندرێ، دەگوترێ:(أخَذَ بخناقه): دەستی خستە بینە قاقای.

الخِناقَةُ: حەبلێکە دەکرێتە مل ئاژەڵو ئەو جۆرە شتانە ٥ دەگوترێ: (أخذ بِخَنَاقِةِ).

الخُنَاقِيَةُ:دەردێکە یان بایەکە کاردەکاتە سەر قورگو گەروی ئادەمیزادو حەیوانات ٥ وا دەبێ ئەو نەخۆشییە توشی سەرو قورگی باڵندەش دەبێ، بەزۆری کۆتر توشی ئەو نەخۆشییە دەبێ ٥ هەروا ئەسپیش توشی دەبێ.

اَلْخَنّاقُ: هەرشتێك ببێتە هۆی خنکان.

الخُنّاقُ: هەر نەخۆشییەك نەهێلێ هەناسە بەباشی بگاتە سییەکان.

اَلْمُخْتَنَقُ: دەربەند.

اَلْمِخْنَقَةُ: ملوانکەو بەرمور

اَلْمُخَنَّقُ: شوێنی حەبلی سێدارە لەملدا ئەو شوێنەی لەمل دا پەتی سێدارەی تێدەخرێ، دەگوترێ: (غلام مُخَنَّقُ الخصر) گەنجێکی قەدباریکە.

خَنَّ فلان خنیناً: فلان دەنگی گریانی یان پێکەنینی لە لوتییەوە دەرچوو ٥ لەسەرخۆ گریا.

خَنَّ فلانٌ القومَ خَناً: فلانکەس چووە ناوەڕاستی ماڵی قەومەکە چووە ناو حەرەمسەرایانەوە.

خَنَّ مَالَهُ: ماڵەکەی برد.

خَنَّ وعاءَ التمر: لە هەمبانە خورماکە یەکە یەکە خورماکانی دەرهێنان.

خَنَّ خَنَناً وخَنیناً وخُنَّةً: قسەکانی لە مەلاشوو لوتییەوە دەهاتنە دەرێ ٥ (هو أخنّ وهي خَنّاء).

خنفساء الطماطم
خف البعير
خنزير بري

أَخَنَّهُ: عەقلى برد، شێتى كرد.

اِسْتَخَنَّت البِئْرُ: بیرەكە بۆگەنى كرد.

اَلْخَنَانُ: خۆشگوزەرانىو ژیانى نەرمو نۆڵ.

اَلْخُنَانُ: دەردێكە توشى لوت دەبێ وەكوو هەڵامەت ٥ دەردێكە توشى قورگى باڵندە دەبێ هەروا توشى چاویشى دەبێ ٥ هەڵامەتو كۆكەى حوشتر.

الخُنُّ: بەمانا (اَلْخَمُّ) دێ.

الخِنُّ: كەشتى بەتاڵ.

اَلْخُنَّةُ: جۆرێكە لە مینگەو غوننەو بەلوت دەربڕى ٥ وەكوو ئەوە قسەكە لە لوتەوە دەربچێ.

الخنینُ: دەنگێكە لە پەردەكانى ژوروى لوت دا.

اَلْمَخَنَّةُ: دەربڕینى دەنگ لەلوتدا ٥ دەراوى شیوو دۆڵ ٥ لوت ٥ ئەملاو ئەولاى لوت ٥ دەراوى ئاوو، بەڵگەى ئاشكرا، ناوەندى خانوو ٥ حەوشەو بەردەرگاى ماڵ.

اَلمِخَنَّةُ: غوننەو بەلوت قسەكردن ٥ (سنة مِخَنَّةٌ): ساڵێكى هەرزانىو پڕ خێرو بێرە.

خنا فلان: فلانكەس لە قسەكردندا ناشیرین دوا قسەى ناشیرینى وتن.

خنا الجِذْعَ: لقەكەى بڕیەوە.

خَنِيَ على فلان في منطِقِهِ: قسەى ناشیرینى لەسەر فلان كردن.

أخـنَى: خراپیكرد داى وەشاندو گەندەڵى كرد.

أخنى الجرادُ: كولله هێلكەو گەراى زۆر بوو.

أخنى المرعى: پاوانەكە لەوەڕى زۆرى هەبوو.

أخـنَى علیه الـدهرُ: ڕۆژگارى زۆرى بەسەردا تێپەڕى ٥ فەوتاندىو لەناوى برد.

أخنى به: پابەندى وادەو بەڵێنى خۆى بوو.

اَلْخَنَا: قسەى ناشیرین ٥ (خنا الدهر) بەڵاو كارەساتى ڕۆژگار.

الخَنْوَةُ: غەدر، بۆشایى.

خاب خَوْباً: هەژار كەوت.

الحَوْبَةُ: زەوییەك لەنێوان دوو زەویدا بارانى لێ ببارێ ٥ برسیایەتى ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (أصاب رَسُولُ اللّهِ (صَلّى اللهُ عَلَیهِ وَسَلّم) خوبةً فاستقرض منى طعاماً).

خَاتَ البازي أو العقابُ خوتاً: بازەكە یان هەڵۆكە خۆى دانەواندو پەلامارى نێچیرەكەى دا ورشەى باڵەكانى هات.

خات فلانٌ: فلانكەس وادەو بەڵێنی خۆی هەڵوەشاندەوە ٥ ئەو خواردەمەنییەی پەزمەندەی كردبوو، بۆنی كرد، ئاوەكە بۆگەن بوو.

خات الشَّئُ: شتەكەی فڕاند ٥ (خات فلاناً) فلانی دەركرد.

خات مَالَهُ: ماڵەكەی كەم كرد.

خاوت طرفه دونی: بەدزییەوە تەماشای كرد.

خَوَّتَ البازی: بەمانا (خاوت) دێ.

خَوَّت الطائر: باڵندەكە دەنگی هات ٥ دەگوترێ:(خَوَّتَ الشَّئُ)

اخْتَاتَ الحديثَ: قسەكەی لێ وەرگرتو دوایی وشە وشەو كەم كەم قسەكانی گێڕانەوە.

إنَّهُمْ يختاتون اللَّيْلَ: ئەوانە شەوڕەوی دەكەنو هێدی هێدی ڕێگەكە دەبڕن.

اختات الذئبُ الشاةَ: بەدزییەوە گورگەكە پری دایە مەڕەكەو بردی.

اختات البازي أو العقابُ: بەمانا (خَتَّ) دێ.

تَخَوَّتَ الشَّئَ: شتەكەی فڕاند ٥ (تَخَوّت الحديث): بەمانا (إختَاتَهُ) دێ.

تَخَوَّتَ مالَهُ: بەمانا (خَتَّهُ) دێ.

الْخَائِتَةُ: هەڵۆو بازو واشە كە دادێتە نێچیرو ورشەی باڵی دێ.

الخَوْتَعُ: بڕوانە وشەی (خَتَعَ).

اَلْخَوْتَلُ: بڕوانە وشەی (خَتَلَ).

خَوِثَ خَوَثاً: ورگی زل بوو گەدەی داچۆڕا (هو أخوَثُ وهي خَوْثاءُ).

خَوِثَ البطنُ والصدرُ: سكو سینگی نەرمو شل بوو، گۆشتن بوو.

الخَوْثاء من النساءِ: ئافرەتی تازە پێگەیشتوی نەرمو شلو گۆشتن.

الخَوْجَلى ٥ بڕوانە وشەی (خَجَلَ).

أخاخَ العُشْبُ: گیاو گژەكە فەوتا دیارنەما ٥ كەم بوو.

الْخَوْخُ: قۆخ، درەختی قۆخ درەختێكە لە پێری دارە گوڵدارەكانە، درەختی بەرە.

اَلْخَوْخَةُ: كونێكە لە بینا دەكرێ بۆ ئەوەی روناكی لێوە بچێتە ژورێ ٥ دەرگایەكی پچكۆلە لەناوەڕاستی دەرگایەكی گەورە بۆیە دروستكراوە تابیبێتە لەمپەر لە نێوان دوو ماڵدا.

خَوَّدَ: كەمێ خۆراكی دەست كەوت.

خَوَّدَ البعيرُ وغيره: حوشترەكە لە رۆیشتندا پەلەی كرد.

تَخَوَّدَ الغُصْنُ: لقە درەختەكە چەمایەوە، راژا .

اَلْخَـوْدُ: کـچۆڵەی جـوانی نـەرمو شـلی ڕەوشـت جـوان ٥ (ك: خَـوَدٌ وخَوْدات).

خاوَدَ عنه مُخاوِدَةً وخِواداً: دورکەوتەوە، لێی دورکەوتەوە.

خاوَدَ فلاناً الی الشَّیْئَ: لەدواوە فلانی نارد بۆشتەکە.

خاوَدَ الحُمیّ فلاناً: لەرزو تا توشی فلان بوو دوایی لەکۆڵی کەوتو پاش ماوەیەك تووشی هاتەوە.

تَخاوَدُوا: وادەو بەڵێنیان دا بەیەکتری.

تَخَوَّدَ: وادەو پەیمانی دایە.

اَلْخُـوذانُ: هـەتیو مـچەو خـوێڕی ٥ دەگـوترێ: (فـلان مـن خـوزان القـوم:) فـلان لـە پـڕو پـوچ ترین خێزانی نەتەوەیە.

اَلْخُـوذَةُ: کـڵاو خـوذە کڵاوێـکی پتـەوە دەکرێتـە سـەر بـە زۆری سـەرباز لەسـەری دەکـەن هـەروا ئەنـدازیارو کرێکاری بیناسازی.

خار الثورُ خَوْراً وخواراً: گایەکە بۆڕاندی

خار فلانٌ خُؤُراً: فلانکەس لاوازو جەستە تێك شکاو بوو لەپەلو پۆکەوت.

خـار الحَـرُّ: گـەرما شکا ٥ (خـار الـبرد): سەرما کز بوو نەما.

خار فلاناً خَوْراً: هنگی فلانکەسی پێکاو هەنکاوتی.

خَوَّرَ الرجلُ خَوَراً: پیاوەکە هاواری کرد.

خَوَّرَ فلاناً: بەمانا (خارَ) دێ.

خَـوَّرَ فـلان: فلانکـەس زەعیـفو بـێ دەسەڵات بوو.

تَخاوَرَت الثیران: دوگاکە بۆڕاندیان.

اِسْتَخار الرجـلَ: داوای عـەطفو سۆزی لە پیاوەکە کرد.

استخارَ الـضَّبُعَ: دارێـکی خستە کونی لانـەی کەمتیارەکـەوە بـۆ ئـەوەی لەلایەکی ترەوە بێتە دەر.

اَلْخُوارُ: بۆڕەی ڕەشە وڵاخ، بارەی مەڕو بزنو ئاسك.

الخَوْرُ: کۆتایی روبارو جۆگا کە دەڕژێنـە دەریـاوە ٥ نزمـایی زەوی لـە نێـوان دوو بەرزایی دا ٥ کەنداو.

اَلْخَـوِرُ مِـنَ النـساء: ئـافرەتی دڵ پـیسو بەدڕەوشتو بێ عەقڵ.

اَلْخَوّار من الجِمال: حوشـتری پچکۆلەی جوانوو ٥ دەگـوترێ: (فَـرَس خَـوّارَ) ئەسپێـکی لغـاو نـەرمو جڵـەو خۆشە ٥ خۆشڕۆو بەرەوتە ٥ ڕمبی نەرم ٥ چەرخو شخارتە.

الخَـوّارَة: حوشـتری شـیر زۆرو خـۆش دۆش ٥ دارخورمـای بـەرداری زۆر ٥ زەوی نەرمەڵان.

الخَوْرَمَة: بڕوانە (خَرَم).

الخَوَرْنَق: بڕوانە (خَرْنَقَ).

خـازه خـوْزاً: گـەورەیی فرمـانڕەوایی کرد ٥ دژی وەستا.

الخازِباز: بڕوانه (خَزْبَز).

الخوْزَبُ: بڕوانه (خَزَب).

الخوْزَرَى: بڕوانه (خَزَر).

الخوزلى: بڕوانه (خَزَل).

خاش فـلان: فلاّنکـەس چووە قـەرەباڵغی خەڵکەوه ٥ گەڕایەوه.

خاش فلاناً بالرمح: بەڕمب لـه فلاّنکەسـی دا.

خاش الشَّيْءَ: شتەکەی کردە ناو زەرفـەوه ناو تورەکەو جانتاوه.

خاش منه كذا: ئەوەی لێ وەرگرت.

خاش التراب وغـيره في الوعـاء: گڵـەکەی کردە ناو گوێنیەوه.

خاش الـتراب في الجوالـق: گڵی کـردە نـاو جەواڵەوه.

خاوش الشَّيْءَ: شتەکەی بەرز کردەوه.

خاوش جَنْبَهُ عن الفـراش: کەلەکەی لـه جێگاکه بەرز کردەوه.

خوَّش فلاناً حقه: مـافی فلاّنکەسـی کـەم کردەوه.

تَخـوَّشَ بَدَنُـهُ: جەسـتەی دوای قەڵـەوی کزبوو.

الْخَوْشُ: کەلەکە، تەنیشت.

الْخوْشان: ڕوەکێـکه وەکوو پاقلـه وەڵێ گەڵاکانی نەرم تـرن تامێـکی تفـتو مزرێ هەیه بۆ خواردن دەبێ.

الْخَوْشَـقُ: ئـەوەی بەلقـەدار خورمـاوه دەمێنێتـەوه دوای چـنینی، (واتـە پاشـەڕۆك) ٥ شـتی خـراپ لەهـەر شتێـك بێ.

خَاصَ العطاءَ: بەخششەکەی کەم کردەوه.

خَوِصَ خوَصـاً: چاوی بـەقولا چوونو بـچوك بوونـەوه، یـان چاوێـکی لـه چـاوەکەی تـری بـچوکترە ٥ (هـو أحوص ، هي خوصاء).

خوِصَتِ البئرُ: بیرەکه ئاوەکەی داچوو ئاژەڵی لێ ئاو نادرێ.

خوِصت الشاةُ: مەڕەکه چاوێـکی ڕەشـو ئەوی تری سپییه ٥ باقی جەسـتەی هەموو سپییه.

أخْوَصَت النخلةُ: خورماکه چرۆی کرد، فەریکەکـەی کرایـەوه، دەگـوترێ: (أخـوَصَ الخوْصُ) (وأخوص الشجرُ).

أخاصَتِ النَّخْـلَةُ: بەمانا (إخوصت) دێ.

خـاوَصَ مُخاوَصَـةً: کەمێـك چـاوی داخست.

خـاوَصَ فـلان فلانـاً: لەکڕینـدا فـلاّن بەربـەرەکانی فلاّنـی کـرد زەمـی بەسەرەوه کرد.

خوَّصَـت الفـسيلةُ: چـرۆکانی کرانەوه ٥ گەڵاکەی دەرکەوت.

خوَّصَـتِ النَخـلَةُ: درەختـی خورماکـه گەڵای کرد.

خَوَصَتِ الأَرْضُ: چروزەو گوێکی دەرەختی ئەرطای زۆر بوو.

خَوَّصَ الشَجَرُ: درەختەکە وردە وردە گەڵای دەرکرد.

خَوَّصَ رأسُهُ: مووی سپی کەوتە سەری ٥ دەگوترێ:

خَوَّصَ فيه الشّيبُ: مووی سەری ماش‌و برنج بوو نیوەی رەش‌و نیوەی سپی.

خَوَّصَ فلان: فلان سەرەتا ڕێزی پیاوی پیاوانەی گرت پاشان بەخێرهاتنی هەتیومچەکانی کرد.

خَوَّصَ التاجَ: تاجەکەی بەزێر زەرکەفت کرد.

خَوَّصَ العَطاءَ: بەخششەکەی کەم کردەوە ٥ دەگوترێ:

خَوِّصْ ما أعطاكَ: ئەوەی ئەتداتێ لێی وەربگرە با کەمیش بێ.

تَخاوَصَ: بەمانا (خاوَصَ) دێ.

خاوَصَ النجُومُ: ئەستێرەکان بچوك بوونەوە.

تَخَوَّصَ منه: شتەکەی وردە وردە لێ وەرگرت ٥ هەرچەندە بەخششەکەی کەم بوو هەر لێی وەرگرت.

إخْواصَّتِ الشاةُ: بەمانا (خَوِصت) دێ.

الخُوْصُ: شتی کەم.

الخُوصُ: گەڵای دارخورماو درەختی ئەرجیل‌و ئەو جۆرە درەختانە.

الخَوْصاءُ: (ريح خَوصاءُ): رەشەبای گەرم، ئادەمیزاد لە حەیفا چاوی بۆ هەڵنایە ٥ (ظهيرة خَوْصاءُ) لە هەموو نیوەرۆژەکان گەرمتر بوو.

الخوصاءُ: فروشیاری خوص ٥ ئەو کەسەی شت لە لقە خورما دروست دەکا.

الخِياصَةُ: پیشەی خۆص فرۆشی.

المخوَّصُ: ئەو شتەی لەسەر شێوەی خۆص دروست کرابێ.

خاضَ القومُ في الحديث خوضاً: خەڵکەکە بەقسە گەرم بوون‌و چونە ناو قسەو گفتوگۆوە.

خاضَ فلان بالفرس خوضاً وخِياضاً: فلانکەس ئەسپەکەی بردە سەر ئاو.

خاضَ الماءَ: چووە ناو ئاوەکەو بەناویدا رۆیشت.

خاضَ الأمرَ والباطِلَ: چووە ناوکارەکەوە، دەستی کرد بەشتی پڕو پوچ، خۆی تێ فرێدان.

خاضَ الشراب في الاناء: شەرابەکەی کردە ناوقاپەکەو تێکەڵاوی کردو تێکی هەڵدا.

خاضَ فلاناً بالسيف: بەشمشێر زەبری لە فلانکەس دا، لەسەرەتاوە لە خوار

ورگــی داو ئــەمجار بــۆ ســەرەوە هەڵیدڕی.
أخاض القومُ: خەڵـکەکە ئەسپەکانیان بەناو ئاودا ڕۆیشتن.
خاوضَــهُ في البيـــع: لــە فرۆشــتن دا بەربەرەکانی کرد.
خاوض الفَـرَسَ: ئەسپەکەی بـردە سـەر ئاوەکە.
خـوَّض المـاءَ والـشراب في الانـاء: ئـاوو شـەرابەکەی لـەناو قاپەکـەدا تێـك هەڵداو تێکەڵاوی کرد.
خـوَّضَ بالـسيف في بطـن فـلان: بـەمانا (خَاضَهُ) دێ.
اختاض المرعـى: پاوانەکـە لـەوەڕو گـژو گیای زۆرو چڕو پڕ بوو.
اختــاضَ بــالفرس: ئەسـپەکەی بـردە سەرئاو.
اختاضَ الماءَ: بەمانا (خَاضَهُ) دێ.
تخاضوا في حديث: لە قسەو گفتـو گـۆدا ڕۆچونو کەوتنە دانو سان.
تخـوَّض: بەناچـاریو زۆر لـەخۆکردن چووە ناو ئەو شتە.
تخوَّضَ الماءَ: بەمانا (خَاضَهُ) دێ.
الخَوْضَةُ: مرواری.
اَلْخَـيضُ: (سيف خَيِّض) شمـشێرێـکە لـە ئاسنێـکی نەرم دروستکروە.
اَلْمَخـاضُ: بـواری چـەم؛ تـەنکاو؛ ئـەو شـوێنەی لـەناو روبـاردا ئـادەمیزاد دەتوانێ بـە پیـادەیی یـان بەسـواری پێیــدا بپەڕێتــەوە ٥ پیرەمێــرد بەبۆنەی پەڕینەوەی مەلامستەفای بــارزانی لــەڕوباری ئــاراس لەگــەڵ هەڤاڵـەکانی دا ئـەو شـیعرەی سـاڵی پێــشوو (١٩٤٥) بــڵاوی کردبــوەوە ســـەرلەنوێ ســاڵی (١٩٤٦) بــڵاوی کردەوە:

عەشرەت هاوارە عەشرەت هاوارە
هام لەسەر ئاراس چەم بێ بوارە.

المخاضَةُ من النهر الكبير: بـوار بـەناوی روباری گەورەدا.
اَلْمِخْوَضُ: ئامێرێکە شەرابو ماستاوو شتی وای پێ تێك هەڵدەدرێ.
تَخـوَّطَ فلانــاً: جـار دواجـار هاتـە لای فلانکەس.
الخُوطُ: لقە درەختـی نـەرم (شۆڕك) پیاوی کەتـەو زەلامو رۆح سـوكو رەوشـت جوان (ك: خيطان).
خوَّعَ مَالَهُ: ماڵەکەی کەم بوو.
خوَّعَ فلاناً بالضرب: بەلێـدانو پێـدادان فلانکەسـی شـلەپەتە کـردو تێـکی شکاند.
خوَّعَ دَيْنَه: قەرزەکەی دایەوە.
خوَّع السيلُ الـوادي: لافاوەکـە قـەراخی چەمەکەی داڕوخاند.
تَخوَّعَ الشَّيْءَ: شتەکەی کەم کردەوە.
الخُوَّاعُ: پرخەو لرخە.

اَلْخُوَاعَةُ: چڵم.

الخُوعُ: حەبلێکی سپییە دەکرێتە نیشانە بۆ نێوان دوو کێوو نزمایی شیوو دۆڵ ◦ هەموو دەشتو مەزرایەک گیاوو گزی باشی لێ بڕوێ ◦ (ك: أخواع).

خاف خَوْفاً ومخافَةً وخيفَةً: چاوڕوانی پەیدا بوونی بەڵاو کارەساتێکی ترسناکی کرد، دەگوترێ:(خافَه على كذا) (خاف منه) (خاف عليه) (هو خائف).

خاف: زانی، بۆی دەرکەوت قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِن بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاْحَ عَلَيْهِمَا﴾.

أخافَ الطريقُ أو الثغرُ اخافةً واخافاً: ڕێگاکە یان سەنگەرەکە ترساندی.

أخافَهُ الأمرَ: لەکارەکە ترساندی.

أخافَ فلاناً أو الشَّيْئَ: فلانکەسی والێ کرد ترسی لێ بکرێ، لێ ترساو بێ.

خاوفَهُ: هەریەک لەو دوو هاوەڵە یەکتریان ترساند.

خَوَّفَهُ: ترساندی (خَوَّفَهُ الأمرَ) لەکارەکە ترساندی.

تَخَوَّفَ: بۆ موطاوعەی (خَوَّفَه) دێ.

تَخَوَّفَ عليه شيئاً: ترسا لێی، ترساندی.

تَخَوَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی کەم کردەوە ◦ دەگوترێ:(تَخوَّفَه حَقَّهُ).

تَخَوَّفَ فلاناً: فلانکەسی والێ کرد لێ ترساوبێ ◦ خەڵك لێی بترسێ.

اَلْخَافُ: زۆر ترسنۆك.

اَلْخَوْفُ: حاڵەتێکە بەسەر نەفسدا دێ چاوڕوانی ناخۆشییەك دەکا ◦ یان مردنی خۆشەویستێك ◦ شەڕو هەرا ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ﴾ کەشەڕ نەماو کۆتایی هات دەست دەکەن بەقسەی زلو دەمتان تێ دەژەنن.

خَوِقَ المكانُ خَوَقاً: شوێنەکە بەرفراوان بوو.

خَوِقَتِ المرأة: ئافرەتەکە درێژو باریك بوو ◦ ئەحمەقو ناکەس بەچەبوو.

خَوِقَ فلان: فلانکەس کوێربوو.

خَوِقَ البعيرَ: حوشترەکە گرِوێ بوو.

أخاقَ الرجلُ: پیاوەکە بەناو زەویدا ڕۆیی.

خَوَّقَ القرطَ: گوارەکەی فراوان کرد، گەورەی کرد.

إخاق المكانُ: بەمانا (خَوِقَ) دێ.

تَخَوَّقَ القرط: گوارەکە پانو فراوان بوو ◦ (تَخَوَّقَ عنه): لێی دور کەوتەوە.

الخَوْقُ: ئەڵقەی زێڕ یان زیو ◦ ئەڵقەی گوێچکە.

خالَ فلان على أهله خَوْلاً وخِيالاً: فلان

کارو باری ماڵو منداڵی خۆی رێک خستو پێداویستیەکانی دابین کردن.

خالّ الماشية: جوان ئاژەڵەکانی چاودێری کردنو بەخێوی کردن.

خال فلان خولاً: فلانکەس خۆی بەزل زانیو تەکەببوری نواند.

خَالَ خَوْلاً: لەوەپێش بەتەنیا بوو ئێستا بۆتە خاوەن کەسو کارو دەسو پێوەندو نازو نیعمەت.

أخال فيه خالاً من الخير: چاوەڕوانی خێرو بێری لێ کرد.

أخـوَلَ: خاڵی زۆری هەبوون دەگوترێ:(رجل مُعِمّ مُخوِلَ) پیاوێکە مامو خاڵی باشی هەن ٥ هەموویان پیاو ماقوڵن.

خوّلَهُ الشيْءَ: بە پیاوەتی ئەوەی پێدا پیاوەتی بەسەرەوە کرد.

تَخوّلَ خالاً: خاڵی بۆ خۆی پەیداکرد، فلانی کردە خاڵی خۆی.

تخـوّلَ فلانـاً: فلانکەسی کردە خاڵی خۆی، بە خاڵە بانگی لێکرد ٥ بەرعۆدە بوو، شتەکەی خستە ئەستۆی خۆی.

تَخولَت الريح الأرض: با ئەو زەوییە دەگرێتەوەو هەمیشە لەو دەڤەرەی باهەڵدەبێ.

تخـوّلَ في بنـي فلان خالاً من الخير: چاوەڕوانی خێر بوو لە فلان خێڵ.

اِستَخـوَلَ في بني فلان: خێڵی فلانی بەخاڵی خۆی زانین، خۆی کردە خوشکەزای فلان هۆز.

الأخْوَلَ: دەگوترێ:(جاءوا الأول الأول ثم تفرقوا أخوَلَ أخوَلَ) یەک یەک هاتنو دوایی بڵاو بوونەوەو رۆیشتن.

اَلْخَائِلُ: ئەو کەسەی شت لە خۆ دەگرێو خەریکی چاکسازیو پەروەردەکردنیەتی.

اَلْخَالُ: برای دایک، (ك: أخوال وخؤول) ٥ شتێک چاوەڕوانی خێری لێ بکرێ ٥ لیوایەک سەربازی سوپا.

الخُؤُولَـةُ: خاڵو خوارزایی، دەگوترێ:(بيني وبين فلان خؤولة).

اَلْخـوَلُ: نازو نیعمەتی خودا بەسەر بەندەی خۆی دا لەماڵو سامانو بەندەو کارەکەرو دەستو پێوەند.

اَلْخوَلَةُ: ئاسک.

اَلْخـوْلِي: ئەو کەسەی فەرمانڕەوایەو کاروباری گەلو نەتەوەی لە ئەستۆیە ٥ شوانی دڵسۆزو چاودێری باش ٥ سەرۆکی کریکارو وەرزێران ٥ (ك: خَوَلٌ).

اَلْخـوَلِي: شوانی باشو دڵسۆز بەئاژەڵەکانی.

الخولَعُ: بڕوانە: (خَلَعَ).

خـامَ خَرَمانـاً: كۆئەنـدامی هـەزمكردنی تێك چوو، گەدەی ترشا ٥ نـەخۆش كەوت.

أخامَ الفَرَسُ: ئەسپەكە قاچێكی هـەڵنا، تەنها نوكی سمی خستە سەر زەوی.

خـوَّمَ علـى فرسـه: سـەرجلی زینەكـەی هەڵدایـــــەوە بـــۆ ســـــەرەوەو بەسوارەكەوە قایمی كرد.

الخامُ من الأمكنة: شوێنی دەرداوی‌و هەوا ناساز.

الخام مـن النبـات: روەكـی ناسك‌و تـەڕو تازە رسكاو.

الخـام مـن الثيـاب: پۆشـاكی نـەبڕدراو نەدرواو.

الخـام: هەرشتێـك دەستـی پیسـشەسازی نەگەیشتبێتی‌و لەسەر شێوەی خۆی مابێتەوە بە تازەیی.

الخامَـةُ: مـاددە سروشـتیەكان پـێش ئەوەی پیشەسازی كاریان تێدا بكا.

خـان فلانـاً: غـەدری لـە فلاّنكـەس كـرد، مافی خۆی نەدایە.

خـان النـصيحةَ: بەدڵـسۆزی ئامۆژگـاری نـەكرد.

خان السيف: شمشێرەكە وەكوو پێویـست نەیبڕی.

خانته رجلاه: قاچەكانی نـەخۆش بـون‌و نەیتوانی لەسەریان بڕوا.

خانَهُ الدهرُ: رۆژگار لێی هەڵـگەڕایەوەو لـــە حـــاڵی خۆشـــییەوە خـــستیە ناخۆشییەوە.

خائنُـهُ عینُـه: بەچـاوی پڕگومانــەوەو بەدزییەوە سەیری كرد ٥ (هو خائن وخائنة) ٥ (وهو وهی خَوُون).

خـوَّنَ الـشَّیْءَ: شـتەكەی كـەم كـردەوە، دەشكـوترێ، (خَـوَّن منـه): لێـی كـەم كردەوە.

خَوَّن فلاناً: نیسبەتی بۆلای خیانەتـدا؛ بەخائینی لەقەڵەمدا.

اختانـه: بـەمانا (خانَـهُ) دێ ٥ ویـستی خیانەتی لەگەڵ بكا.

تَخوَّن: بوو بە خائین.

تخـــوَّنَ الـــشَّیْءَ: شـــتەكەی كـــەم كردەوە ٥ دەگوترێ.

تَخوَّن فلان حقی: فلاّنكەس حەقی منی كەم كردەوە.

تَخـوُّنَنی حقـی: وردە وردە مـافی منـی كەمكردەوەو حەقی خواردم.

تَخوَّنَهُ الدهرُ: بەمانا (خانَهُ) دێ.

تَخوَّن فلانـاً: فلاّنكەسـی تۆمـەتبار كـرد بەخائین ٥ خییانەتی لێ بینی.

الخائنـة: نیـسمێكە بـەمانا (الخِیَانَـة) دێ ٥ مەصدەرێـكە لـە سـەر كێـشی (الفاعلة) دێ وەكوو وشەی (العاقبة).

خائنـة الأعـین: روانینـی گومانـاوی ٥

تەماشاکردنی بەدزییەوە.

الخانُ: ئوتێل، کاروانسەرا، دوکان، شوێنی بازرگانی کردنو مامەڵە ٥ بەگو ئاغاو فەرمانڕەوا.

الخانـة: پلەو پایە ٥ دەگوترێ:(خانة العشرات وخانة المئات).

الخُوَانُ: سفرە، ئەو شتەی خواردەمەنی لەسەر دادەنرێ بۆ خواردن.

الخَوّانُ: کەسێك لە خیانەتدا ڕۆچوبێو سووربێ لەسەری ٥ ڕۆژگارو زەمانە ٥ ڕۆژی بڕانەوەی ئازوقەو بژێوی ٥ لەسەردەمی پێش ئیسلامدا ناو بووە بۆ مانگی (ربیع الأول).

اَلْخَـوُّ: برسییەتی ٥ هەنگوین ٥ شیوی بەرفراوان لەناو سارادا.

اَلْخُوُّ: هەنگوین.

الخُوَّةُ: زەوی چۆڵو بەتاڵ

خَوَى المكان أو البيت وغيرهما: ئەو شتەی تییاندا بوو نەما ٥ بەتاڵو خاڵی بوو ٥ دەگوترێ:(خوى بطنه من الطعام) ٥ (وخوى راسُه من الدم).

خَـوِيَ فلان: فلانکەس برسییەتی دوا برسییەتی بەسەری دا هاتو هەمیشە هەژارو نەدار بوو.

خَوَى البَيتُ: خانوەکە دانیشتوانی ناوی فەوتاونو کەسیان نەما، خانوەکە بەچۆڵو هۆڵی ماوەتەوە.

خَوى السحابُ: هەورەکە بێ باران بوو.

خـوت الحامـلُ: ئافرەتە حامیلەکە منداڵەکەی بوو سکی هیچی تێدانەما ٥ یان لەکاتی منداڵبوونی دا هیچی نەخوارد.

خَوَى الزندُ: چەرخو شخارتە کە، ئاگریان نەکردەوە.

خَـوَى الـشَّيْءَ خَيـاً: شتەکەی فڕاند ٥ دەگوترێ:(خواه السبعُ)

خَوِيَ فلاناً: قەصدی فلانکەسی کرد چو بۆ لای.

خَوىَ المكانُ والبيت: بەمانا (خَوَى) دێ.

أخْـوَى: برسی بوو.

أخْـوَى السحابُ والزندُ والنجومُ: بەمانا (خَوَى) دێ.

أخـْـوَت المَاشِـيَةُ: ئاژەڵەکە گەیشتە کۆتایی تەمەنی.

أخْوَى الشَّيْءَ: بەمانا (خَواه) دێ.

أخْـوَى مـا عنـد فـلان: هەرچی لای فلانکەس بوو هەموی برد.

خَوَّىَ: خاڵی بوو ٥ گەدەی پچوك بۆوە برسی بوو.

خَـوَّى الـسَّحابُ: هەورەکە بارانی نەباراند.

خَوَّى البعيرُ: حوشترەکە لەکاتی پیخ دا ورگی بەرزکردەوە.

خَـوَّى الطـائرُ: باڵندەکـە باڵـەکانی کردنـەوەو قاچـەکانی درێـژکردن لەکاتی نیشتنەوەدا.

خَـوَّ المـصلّي في سـجوده: نوێژکەرەکـە لـەکاتی سـوژدەبردندا ورگـی لەرانـەکانی بـەرزکردەوە، قۆڵـەکانی لە کەلەکە دوور خستنەوە.

خَـوَّت النجـومُ: بـەمانا (خَـوَت) دێ ٥ بەرەو ئاوا بوون رۆیی.

خَوَّى الْمَرْأةَ: خواردەمـەنی (خەوییـە)ی بـۆ ئافرەتەکـە دروسـت کـرد ٥ خەوییـە: جـۆرە خواردەمەنییەکـە بـۆ ئـافرەتی زەیستان دروست دەکرێ.

خَـوَّى المريـضةَ: چاڵێـکی هەڵـکەندو ئـاگری تێـدا کـردەوە بـۆ ئـەوەی ناوچـاڵەکە گـەرم بـێ، ئـەمجار نەخۆشەکەی بـردە نـاو چاڵەکە بۆ ئـەوەی نەخۆشـییەکەی لێ دوور کەوێتەوەو لەرزو تاکەی نەمێنێ.

اِختَوى فـلان: عـەقڵو هۆشـی لەدەست دا.

اختَوَى الشَّيْءَ: شتەکەی فڕاند.

إخـتَوَى مـا عنـد فـلان: هەرچـی لای فلانکەس بوو بردی، هەڵی گرت.

اخـتَوَى الفـرسَ: ئـاوزەنگی ئەسپەکەی دا.

الْخَاوِيَةُ: بەڵاو کارەسات.

الخَوَاءُ من الأرض: زەوی چۆڵو بێ دارو درەخـت ٥ بۆشـایی نێـوان ئاسمـانو زەوی ٥ بۆشایی نێوان دوو شت.

الخَـوَاءُ مـن الفـرس: بۆشـایی نێـوان دەستو قاچی ئەسپ.

الخُوَاءُ: هەنگوین.

اَلْخَـوَاةُ: دەنـگ ٥ دەگـوترێ: (سمعـت خَوَاةَ الريح) گوێم لە دەنگی با بوو.

اَلْخَوَايـَةُ: دەنـگ ٥ دەگـوترێ: (سمعـت خَوَاية الطائر) گوێم لـە ورشـەی باڵی باڵندەکە بوو (وسمعتُ خَوَاية المطر). (سمعـتُ خَوَايـةَ الخيـل) گـوێم لـە خرمـەی قاچـی ئەسـپەکە بوو ٥ بۆشایی نێوان دەستو قاچ.

الْخَوِيُّ: زەوی نەرمەڵان ٥ زەوی نزمی نێوان دوکێو ٥ شیوی پانو پۆڕ.

اَلْخَوِيَّةُ: خواردەمەنییەکە بۆ ئافرەتی زەیستان دروست دەکرێ.

خـابَ خَيْبَـةً: ناهومێـد بـوو، شـتەکەی لێ قەدەغەکرا.

خابَ سَعْيُهُ: کۆششی بەفیڕۆ چوو.

خـاب أمَلُـهُ: هەوڵەکـەی بـێ هـودە بـوو، هیـواو ئاواتـەکانی پوکانـەوە، هیـوا بڕاوبوو هیچی دەست نەکەوت.

خَيَّبـهُ: ناهومێـدی کـرد، نەیهێـشت بـە مرازبگا.

الأخْيَبُ: ناهومێدو بێ هیوا ٥ ناوە بۆ یـەکێ لـە قوداحـەکانی

قومار ٥ دەگوترێ: (بـاءَ بالقـدح الأخيب).

الخَيْبَـةُ: بـێ هیـوایی ناهومێدی ٥ دوعاکردنه له یەکێکی تر دەگوترێ: (خَيْبَةً لَهُ).

الخَيَّـابُ: چـەرخو شـخارتەی چروك ٥ دەگوترێ: (قـدح خیّـاب) چەرخێکە ئاگر هەڵناکا.

خاتَ خَيْتاً وخيوتاً: دەنگی لێوه هات.

خاتَ مَالَهُ: ماڵو سامانەکەی کەم کردەوە.

اخـتْاتَهُ: فڕانـدی، رفانـدی ٥ دەگوترێ:(إختَاتَهُ الـصَقْرُ): هەڵۆکه فڕاندی.

الخَيْتَامُ: بڕوانه (ختم).

الخَيْدَعُ: بڕوانه (خَدَعَ).

خارَ خَيْراً وخَيَارةً: بوو به خـاوەنی خێـرو بێر.

خارَ له في الأمر: لەکارەکەدا خێـرو سـودی بۆ بەرچاو گرت.

خارَ فلانـاً: لەچاکیەتیو باشـی دا بەسـەر فلاّنـدا سەرکەوت.

خارَ الشَيْئَ على غيره: پاساوی ئـەو شـتەی دا بەسەرشتی تردا، بەباشتری زانیو پەسەندی کرد.

خَيَـرَهُ في كـذا: پێـشبڕکێو بەرامبـەری لەگەڵدا کـرد بـۆ ئـەوەی دەربکـەوێ کامەیان لەوی تر باشترە.

خَيَّـرَ بين الأشـياء: هەنـدێ شـتی لـەناو شتەکاندا پەسەند کرد.

خَيَّـرَ الـشَيْئَ علـى غـيره: ئـەو شـتەی لەوانی تر به باشتر زانـی ٥ پاساوی دایەوه بەسەریاندا.

خَيَّـرَ فلانـاً: ئیختیـاری دا بـەفلاّن سەرپـشکی کـرد لـەوەی کـام لـەو شتانه هەڵدەبژێرێ.

اختاره: هەڵی بژاردو پەسەندی کرد.

اختـار الـشَيْئَ علـى غـيره: ئـەو شـتەی پەسـەندکردو بەسـەر شـتی تـردا پاساوی دایەوه.

تخـايَرُوا: کەوتنـه پێـشبڕکێ بـۆ ئـەوەی دەربکەوێ کێیان باشو پەسەندە.

تَخَيَّرَهُ: هەڵی بژارد.

استخاره: داوای خێرو چاکەی لێکرد.

استَخَارَ الشَيْئَ: شتەکەی پەسەند کردو هەڵی بژارد.

الإسـتخارَةُ: ئیـسمێکه بـەمانا ئەومیـه داوای خێریکەی له شتێکدا.

الخِيَـارُ: ئیـسمێکه بـەمانا ئەومیـه لـەو دووو شته لەو دوو رێگایه کامـەیان بەباش بزانی بۆ خۆتی هەڵبژێری.

المختـار: هەڵبـژێراو، پەسـەنکراو ٥ جۆرێـکه لـە سـەوزەوات وەکـوو خەیار.

خيار شنبر: خـەیار چەمبەر (جۆرێـکه له خرنوب).

اَلْخَيْرُ: باشترو پەسندتر ٥ سودو خێرو بێر ٥ بەختەوەری ٥ماڵو سامانی زۆر حەلاڵو پاك.

اَلْخَيْرُ: کەرەمو سەخاوەت ٥ شەرفو وەجاخزادەیی ٥ ئەصڵو رەسەن ٥ سروشت.

اَلْخَيْرَةُ: پەسندکراو ٥ شتی باش لەهەرشتێك بێ.

اَلْخِيَرَةُ: ئیختیارو سەرپشکی.

اَلْخِيرَةُ: بەمانا (اَلْخِيَرَةُ) دێ.

اَلْخِيرِيُّ: روەکێکە گوڵی هەیە، بەزۆری ناوە بۆ ئەو جۆرەی کە گوڵەکەی زەردە، پێی دەگوترێ: خوزامی بۆن خۆشترین روەکی کێوو دەشتە.

اَلْخَيِّرُ: خاوەن خێری زۆر.

اَلْخَيْزَبُ: بروانە (خَزَب).

الخَيْزَبان: بروانە (خَزَب).

الخَيْزَران: بروانە (خَزَر).

الخَيْزَلى: بروانە (خزل) ٥

خَاسَ الشَّيْءَ خَيْساً: شتەکە گۆڕاو تێك چوو کەڵکی نەما ٥ بۆگەنی کرد.

خَاسَ فلانٌ: فلانکەس زەلیلو ژێردەستە بوو.

خَاسَ فلاناً: فلانکەسی زەلیل کرد، کەمتر لەوەی وادەی پێدابوو دایە.

خَاسَ الدابةَ: وڵاخەکەی ژێر بارکرد.

خَاسَ العهد خيساً وخَيَسَاناً: وادەو پەیمانی خۆی هەڵوەشاندەوە دەشگوترێ: (خاس بالعهد).

خَيَّسَ: گەییشتە ئەو پەڕی زەلیلیو ژێر دەستەیی.

خَيَّسَ الشَّيْءَ: شتەکەی نەرم کرد.

خَيَّسَ الدابَةَ وفلاناً: وڵاخەکەی ژێر بارکرد، فلانکەسی زەلیل کرد.

خَيَّسَ الابلَ: حوشترەکەی دابەستو بەستیەوە بۆ سەربڕین.

خَيَّسَ فلاناً: فلانکەسی بەندکرد لە شوێنێك داینا بۆ ئەوەی نەجوڵێ: دەگوترێ:(خَيَّسَهُ في السجن) لە بەندیخانەدا شوێنێکی بۆ دیاریی کرد کە تێیدابێو نەجوڵێ.

تَخَيَّسَ: پیوو گۆشتی لە قەڵەویانا لێ دەرکەوت.

الأخْيَسُ: پتەو، دەگوترێ: (خيس أخيس) دارێکی پتەوە ٥ ژمارەو کۆمەڵی زۆرو قەرەباڵغ ٥ (جاء في عدد أخيس).

اَلْخَيْسُ: خێرو بەرەکەت.

اَلْخِيسُ: درەختی پڕگەڵاو تێك چڕژاو ٥ لانەی شێر.

الخِيسَةُ: بەمانا (اَلْخيس) دێ.

المُخَيَّسُ: بەندیخانە ٥ شوێنی راهێنانو ژێر بارکردن.

اَلْخَيْسَرى: بروانە (خَسَرَ).

خَاشَ خُيُوشةً: نەرم بوو، ملكەچ بوو.

خَيَّشَهُ: بە ئاڵتون دایپۆشیو زەركەفتی كرد.

خَيَّشَ الشَّيْئَ بالخيش: شتەكەی داپۆشی، قوماشی پێدادا ◦

اَلْخَيْشُ: قوماشێكە لە بنەشەو پڕژو پاڵی كەتان دروست دەكرێ ◦ پیاوی خوێڕیو نەفس نزم ◦ پیاوی ئازاو كار لەبەر ڕۆیشتوو، دەگوترێ: (رجل خَيْشُ العمل).

اَلْخَيَّشُ: شتی بەئاڵتون روكەشكراو.

الخَيْشُوم: بڕوانە: (خَشَمَ).

خَاصَ الشَّيْئُ خَيْصاً: شتەكە كەم بوو (هو خائص).

خَيِصَ خَيْصاً: چاوێكی پچوك بوو ئەوی تری گەورە ◦ گوێچكەیەكی شۆڕو تەپ ئەوی تری قیت.

خَيِصَ الكبشُ: بەرانەكە شاخێكی شكا، یان شاخەكانی گێرو هێس بوون بەكیان بۆ پێشەوەو ئەوی تری بۆ دواوە (هو أخيص وهي خيصاء).

اَلْخَيْصُ: بەخششی كەم.

الخياصَةُ: بڕوانە (خَوَصَ).

اَلْخَيِّصُ: بەمانا (الخائص) دێ ◦ دەگوترێ: (نلــت منــه خيــصاً خائصاً) ◦ بەخششێكی كەمم لێی دەست كەوت.

الخَيْصَاءُ: بەخششی كەمو بێ نرخ.

اَلْخَيْصَى: نموونە لە هەرشتێك بێ ◦ دەگوترێ: (في المكان خيصى من الرجال) لەو شوێنە نمونەی پیاوی لێیە.

الخَيْصَان من المال: ماڵی كەم.

اَلْخَيِّصُ: بڕوانە (خَوَصَ).

خاطتِ الحية خَيْطاً: مارەكە بەخێرایی بەسەر زەویدا كشاو ڕۆیی.

خاط فلان: فلاَنكەس بەپەلە ڕۆیی.

خاط في السير: بەردەوام بوو لەڕۆیشتندا، درێژەی بەڕۆییشتن داو ملی ڕێگای گرت بەهیچ لایەكدا ئاوڕی نەدایەوە.

خاط اليه: بەلایدا ڕۆیی.

خاط الثوبَ خَيْطاً: قوماشەكەی درو پارچەكانی پێكەوە نان.

خاط الدِرع: زەرییەكەی چنی.

خَيِطَ خَيَطاً: پشتی درێژ بوو ملی درێژ بوو ◦ رەشو سپی تێكەڵاو بوو بەڵەك بوو (هو أخيط وهي خيطاء).

خَيَّطَ الثوبَ: بەمانا (خَاطَهُ) دێ.

خَيَّطَ الشَّيْبُ رَأسَهُ وفي رأسه: موی سپی كەوتە ناو سەریەوە سەری ماشو برنج بوو.

اخْتَاطَ الثَّوْبَ: بەمانا (خَاطَهُ) دێ ◦ دروی.

تَخَيَّط رأسُهُ: سەری موی سپی تێدا دەرکەوتن وەکوو دورمان.

الخِيَاطُ: ئامێری دورین، دەرزی شوژن.

سم الخياط: کونی دەرزی.

الخِيَاطَةُ: پیشەی خەیاتی؛ جل دورین.

اَلْخَيْطُ: داوەدەزو، کندرو بەکرە ٥ رەنگ وەکوو.

اَلْخَيْطُ الأبيض: رەنگی سپی.

خَيْطُ الباطل: ئەو تەپو تۆزو گەردیلانە کە کاتێك خۆر لەکونی پەنجەرەوە دێتە ژورەوە چەند وردیلەو گەردیلە دەبیندرێن ٥ یان ئەو داوە باریکەیە لەدەمی جالْجالۆکە دێنەدەر.

خيط البناء: تەنافی دیوار ٥ وەستای دیوارو کاشی پەتێك رادێڵی بۆ ئەوەی ریزە دیوارەکانی راست بن.

الخَيَاط: خەیات؛ بەرگدروو.

اَلْخَيَّاطِيَّةُ: رێبازی شوێنکەوتوانی ئەبولحەسەنی کوری ئەبو عەمری (الخياط) پێیان وایە: قەزاو قەدەر هەیەو نەبووشتە.

اَلْمَخِيطُ: رێرەوی دەرزیو شوژن.

مَخِيطَ الحَيَّةِ: شوێن خشکەی مار.

اَلْمِخْيَطُ: ئالەتی دورمان؛ دەرزی، سوژن.

خَيِفَ الانسان وغيره خَيَفاً: ئادەمیزادەکە چاوێکی شینو ئەوی تری رەش.

خَيِفَتِ النَّاقَةُ: پێستی گوانی حوشترەکە بەرفراوان بوو ٥ (هو أخيف وهي خيفاء).

أخَافَ: لەنزمایی خوار میناوە دابەزی، نیشتەجێ بوو ٥ هاتە دامێنی مینا.

أخْيَفَ: بەمانا (أخاف) دێ.

أخْيَفَ السيلُ الحَيَّ: لافاوەکە خێڵەکەی رادایە دامێنی کێوەکە.

خَيَّفَ: لە شوێنێك دابەزی.

خَيَّفَ عن القتال: لەشەڕ خۆی بوارد هەڵات.

خُيِّفَ الْمَالُ: ماڵو سامانەکە دابەشکرا.

اختاف: بەمانا (أخاف) دێ.

تَخَيَّفَت الدواب في المرعى: ئاژەڵەکان لەناو لەوەڕگادا هەریەکەیان روی لەلایەك بوو.

تَخَيَّفَ الشَّيْئَ ألواناً: شتەکە گۆڕاو رەنگاو رەنگ بوو.

الأخياف من الناس: چینو توێژی جیاجیای ئادەمیزاد، دەگوترێ: (الناس أخياف).

اَلْخَيْفُ: دامێنی کێوو کەژ کە پاشماوەی لافاوی تێدا کۆ بووبێتەوە ٥ پێستی گوان کەشیری تێدا نەمێنێ.

الخَيْفَانة من الجراد: ئەو کوللانەیە کە خەتی سپیو زەردی

تێدابێ ٥ ئەوانەیە باڵەکانیان ڕێك نەبن ٥ هەروا وشەی.

اَلْخيفانَةُ: حوشتری کزو لاوازە کە بێچوی ساڵەوەختینەبێ ٥ حوشتری خۆشڕەو ٥ ئەسپی قەدباریكو گورجو گۆڵ.

اَلْخِيْفَةُ: کێرد ٥ لانەی شێر.

خالَ فلانٌ خَيْلاً: فلانکەس تەکەببوری کرد ٥ وای تێڕابینیو هومیدی ئەوەی پێ بوو.

خال الفَرَسُ: لەغارکردنو ڕۆشتندا ئەسپەکە لارو لەنجەی کرد.

خالَ الشَّيْءَ: وا بۆ شتەکە چوو ٥ واگومانی برد.

أخالت السَّماءُ: ئاسمان هەوری لێ پەیدا بوو خەریکی بارانبارینە.

أخالت النّاقَةُ: حوشترەکە شیر لەگوانەکانی دا کۆبۆوە.

أخال فلان للخير: فلان نیشانەکانی خێرو چاکەی تێدا دەرکەوت.

أخالت الأرض بالنبات: زەوی بەگیاو گژو گوڵو گوڵزار ڕازایەوە.

أخال عليه الشيءَ: شتەکەی لێ شێواو نازانێ چۆنە.

أخال السحابة: وایزانی هەورەکە بارانی پێوەیە.

أخيلت السماءُ: ئاسمان خۆی بۆ بارانبارین ئامادەکرد، خەریکە باران ببارێنێ ٥ هەور بەری گرت هەورەکان دەستیان کرد بە بروسکە هاویشتنو گۆڵەگۆڵ.

أخْيَلَ فلان للذئب: فلان داوەڵی دانا لەنزیك ئاژەڵەکانیەوە بۆ ئەوەی گورگ سڵ بکاتەوەو نەوێرێ توخنیان بکەوێ.

أخْيَلَ السحابةَ: بەمانا (أخالَها) دێ.

خايلت السماءُ: بەمانا (أخْيَلت) دێ.

خايلت السحابة: هیوای باران بارین لەهەورەکە کرا.

خايَلَ فلان فلاناً: فلانکەس شانازی بەسەر فلان دا کرد.

خَيَّلَت السماءُ: بەمانا (أخْيَلَت) دێ.

خَيَّلَت السَّحابةُ: هەورەکە بەتەواوی بەری عاسمانی گرت وەلێ بارانی نەباراند.

خَيَّلَ على الليت: مردووەکەی بەقوماش داپۆشی.

خَيَّلَ عليه: لێی شێواندو سەری لێ تێك دا.

خَيَّلَ فلان على فلان: فلان فلانکەسی تۆمەتبار کرد، تۆمەتی پاڵدا.

خَيَّلَ عنه: لێی گێڕایەوەو مەنعی کرد نەیهێشت توخنی بکەوێ.

خَيَّلَ الشَّيْءَ: لەدڵو دەروونـــدا

وێنەیەکی بۆدانا.

خُیِّلَ الخیرُ في فلان: تێبینی خێرو بێری لەفلانکەس کرد.

خُیِّلَ الیه أنه کذا: وا چووە خەیاڵیەوە کە ئەو شتە وەهایە.

أختالت السَّحابةُ: بەمانا (أخالَت) دێ.

اختالَ فلان: فلانکەس خۆی بەمزلزانیو تەکەببوری کرد.

اختالَ في مشیه: لەرۆیشتندا فیزی کرد خۆی بەمزلزانی.

اختالت الأرض بالنبات: زەوی بەگیاو گژو گوڵو گوڵزار رازایەوە.

تخایَلَ لە الشَّيْءُ: شتەکەی لێ تێك چوو.

تخایَلت الأرض: گژو گیای زەوی پێکەیی‌و گوڵی کردو بەکەڵکی ئاژەڵ تێدا لەوەڕان دێ.

تخایَلَ فلانٌ: فلانکەس تەکەببوری کردو لەخۆی رازی بوو.

تخایَلَ القومُ: خەڵکەکە لەناو خۆیاندا شانازییان کردو خۆیان هەڵنایەوە.

تَخیَّلَت السماءُ: بەمانا (أخیلت) دێ.

تَخیَّلَ الشَّيْءُ: شتەکە رەنگاو رەنگ بوو.

تَخیَّلَ الشَّيْءُ لە: شتەکە بەشێوەو وێنەیەك هاتە بەرچاوی.

تَخیَّلَ لی خَیالُـهُ: لەخەیاڵی خۆمدا شێوەیەکم بۆ ئەودانا.

تَخیَّلَ الرجل: پیاوەکە تەکەبوری کرد.

تَخیَّلَت الأرض: بەمانا (تخایلت) دێ.

تَخیَّلَ الخیرُ في فلان: خێرو بەرەکەتی لەفلاندا بەدی کرد.

تَخیَّلَ الشَّيْءُ: تەمثیل‌و وێنەی فلان دەکا.

تَخیَّلَ الرجل في مِشیته: پیاوەکە فیزی کرد لە رۆیشتندا.

استخالَ السحابَ: سەیری هەورەکەی کرد گومانی ئەوەی لێکرد باران ببارێنێ، بارانی پێوەبێ.

الأخْـیَلُ: لەخۆ رازی‌و فیزکەر ٥ کەسێك جەستەی خاڵی زۆری پێوەبێ ٥ باڵندەیەکی سەوزە باڵەکانی بریسکەیەکیان پێوە دیارە جودایە لەگەڵ باقی جەستەی ٥ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەکی تر پێی دەگوترێ (شقراق) ئەوباڵندەیە شومە خەڵك رەشبینی لێ دەکەن ٥ عەرەب دەڵێن: (أشأم من أخیل) ٥ هەروا ناوە بۆ بازو هەڵۆ.

اَلْخائِلُ: گەنجی لەخۆرازی‌و تەکەبورکەر.

رجل خائلُ مالٍ: پیاوێکە زۆر باش سەرپەرشتی ماڵەکەی دەکا.

اَلْخَـالُ: نەخۆشییەکە بەزۆری توشی ئاژەڵ دەبێ ○ هەورو هەڵا ○ هەورە بروسکە ○ تەکەبورو فیز.

رجـل خـالٌ: پیاوێکە لەخۆی رازییەو تەکەبورکەرە ○ هەورێکە بارانی پێوەنەبێ ○ پیاوێکی لیبوردەو دڵفراوانە ○ (رجـل خـال مـال) پیاوێکە جوان سەرپەرشتی ماڵو سامانەکەی دەکا ○ قوماشێکی یەمەنییەو تەختەکەی سوورەو گوڵی رەشی تێدان ○ ولاتێکی چۆڵی کەس تێدا نەماو ○ ئالای فەرمانڕەواو مەلیك ○ خاوەنی شت؛ دەگوترێ:(مَنْ خال هـذا الفرس؟) ○ شتی تایبەتمەند بەشتی ترەوە ○ خاڵێکی رەش لە جەستەدا بەسەر پێستەوە ○ پیاوی لەڕو لاوازو بێ ورەو ترسنۆك ○ لانەی پچوك ○ کێوی گەورە ○ حوشتری کەتەو زەبەللاح.

اَلْخَلَةُ: ئافرەتی لەنجەو لارکەرو بەفیز.

الخيال: کەس، خەیاڵ ○ داوەڵ دارێکە لەسەر زرعات دەچەقێندرێ ○ یان لەنزیك گەوو گەوری ئاژەڵەوە دەچەقێندرێو کراسێك یا پاڵتۆیەکی رەشی پێدا دەکرێ بۆ ئەوەی تەیرو دەعبای زێنە خرۆ توخنی کشتوکاڵەکە نەکەون ○ یا گورگو دڕندەی تر بترسنو نەیەنە نزیك ئاژەڵ ○ یان دارێکە دەچەقێندرێ لەسەر هەندێ پارچە زەوی قوماشێکی پێدا دەدرێ نیشانەی ئەوەیە ئەو شوێنە تایبەتییەو توخنی مەکەون ○ بەنموونە زەوییەك مینی تێدا چێندرابێ ○ یەکێکە لە هێزەکانی عەقڵو بێ سنورەو مەودای پانو پۆڕە شتی سەیرو دوور لە عەقڵ وێنا دەکا.

اَلْخَيَالَـةُ: کەس، حاڵەتێکە لەکاتی بەخەبەر بووندا بەسەر ئادەمیزاددا دێ وەکوو حاڵەتی خەون بیسنین لەکاتی نووستندا.

اَلْخَـيْلاَءُ: ئافرەتێك خاڵی زۆر بەجەستەوە هەبن.

اَلْخُـيَلاَءُ: تەکەبورو لەخۆرازی بوون ○ رەوە ئەسپ.

اَلْخِيلُ: روەکێکی تامو بۆنخۆشە.

اَلْخِيلَةُ: تەکەبورو لەخۆڕازی بوون.

اَلْخَيَّالُ: خاوەنی رەوە ئەسپو هێستر ○ ئەسپ سوار.

اَلْمَخِيلُ من الرجال: پیاوێکە زۆری خاڵ بەجەستەوە هەبن ○ لایەقو شیاو ○ دەگوترێ: (فلان مَخيل الخير).

اَلْخِيلَــةُ: شـوێنی ئەسـپ، تەویلـەی ئەسـپ ◦ شك‌و گومـان، دەگـوترێ: (أخـطات فيـه مخيلتـی) خـەیاڵم دەربـارەی ئـەو هەڵـەی کـرد ◦ هەورێــك کــە بــەپێی گرمــەو بروسـکەی بـێ دەبـێ بـارانی پـێ بـێ ◦ تەکـەبورو خۆبـەزل زانـین، دەگوترێ: (فـلان ذو مَخيلَـة) هـەروا دەگـوترێ: (ظهــرت فيــه مخايــل النجابة).

اَلْمَخْـيُولُ مـن الرجـال: پیاوێـکە زۆری خـــــالّ بەجەســــــــتەوە هەبن ◦ حوشترێك هەڵۆ نیشتبێتە سەر کە فەڵی‌و لێی بخوا.

اَلْمُخَيَّلُ: کەسێك لەسەر خـەیاڵ بـژی‌و بەخەیاڵ هەڵس‌و کەوت بکا.

اَلْمُخَيِّلَـةُ: ئـەو هێـزە ناوەکییـەی شـت کەمەندکێش دەکاو ناوێنەی عەقڵە.

خَامَ فـلانٌ خَيْمـاً: فلانکـەس لـەو شوێنە مایــەوە ◦ پیلانــی دارشــت بــۆ یەکێکی ترو سەرکەوتوو نەبوو.

خام الأرض خَيَمَاناً: زەوییەکـە بـۆ نیشتە جێ بون گونجاو نەبوو.

خام عـن القتـال: لەشـەڕ ترسـاو هـەڵهات نەیوێرا بچێتە پێشەوە.

خامَ رِجْلَهُ: قاچی هەڵبڕی.

اخامــت الدابــةُ: وڵاخەکـە قاچێــکی هــــەڵناو لەســــەر ســــێ قــــاچ وەســتا ◦ بــەحاڵ قــەراخی قاچــە هەڵناوەکـــــــەی لـــــــەزەوی چـەقاندبوو ◦ دەشـگوترێ: (أخـام الرجلُ والدّابة إحدى رجليه).

أخَامَ الخيمة: خێمەکەی هەڵدا.

خَيَّمَ القومُ: خەڵکەکە خێمەیان هەڵداو چونە ناو خێمەکانیانەوە.

خَيَّمَ فلانٌ: فلانکەس لەو شوێنە جێگیر بوو تێیدا مایەوە.

خَـيَّمَ الليـلُ: شـەو داپۆشـی‌و لـەخۆی گرت.

خَــيَّمَ الرائحــةُ بالمكــان وبــالثوب: بۆنەخۆشـەکە لـەو شـوێنەدا بـڵاو بۆوە.

خَــيَّمَ الوحــشيّ في كناســه: دەعبــا کێوییەکــە چــووە لانەکەیــەوەو بەجێی نەهێشت.

خَـيَّمَ الـشَّيْئُ: شـتەکەی وەکـوو خێمـە لێکرد.

خَيَّمَ المسك ونحوه: میسکەکەی داپۆشی بۆ ئەوەی زیاتر بۆنی کەسکون بێ‌و داپۆشەرەکەش بۆن بگرێ.

تَخَـيَّمَ القـومُ: خەڵـکەکە چـونە نـاو خێمەکانیانـــــەوەو لەناویانـــــــدا نیشتەجێ بوون.

تَخَـيَّمَ الـسريحُ الطيبــةَ في الثــوب: بۆنەخۆشەکە مایەوەو چەسپا.

تَخَيَّمَ مكان كذا: خێمەی لەفلان شوێن هەڵدا.

الخام: بڕوانە (خَوَمَ).

الخامَةُ: بڕوانە (خَوَمَ).

اَلْخِيمُ: سروشتو تەبیاتو بنەماو ئەصڵ.

اَلْخَيْمَةُ: هەر خانوێك كۆڵەكەی داری بۆبچەقێندرێو گەڵاو گیاو گژی بۆ بكرێ بەسەقفو سێبەرو بتەوێ خۆ لەگەرما بپارێزێ ٥ هەرخانوێك لەبەرەو جەواڵو خەرارێ كۆڵەكەی بۆ بچەقێنیو بەحەبل ببەسترێتەوەو قایم بكرێ ٥ واتە: (رەشماڵ).

اَلْخِيمِيُّ: خێمە دروستكەر.

الخيام: خێمە دروستكەر.

اَلْمُخَيَّمُ: ئەو شوێنەی خێمەی تێدا هەڵدراوە ٥ هۆبەو گەرەكە رەشماڵ نیشینەكان.

پیتی دال هەشتەم پیتی هیجایە، مەخرەجەکەی کەناری زمانو بنکی ددانی پێشینی سەرەوەیە.

دَأَبَ في العمل وغيره دَأباً ودَأَباً ودؤباً: . بەردەوام بوو لەو کارەداو وازی لێ نەهێناو بەجیدی گرتی.

دَأَبَ الشَيْءَ دَأباً: شتەکەی بەهەند وەرگرتو پێیەوەپابەندبوو بەردەوام لەگەڵیدا خەریکە بەبێ دابڕان.

دَأَبَ الدابةَ: بەخێرایی وڵاخەکەی لێخوڕی

أَدْأَبَ فلاناً: فلانکەسی ناچارکرد بەردەوام بێ لەسەر کارەکەی.

أَدْأَبَ الدابةَ: وڵاخەکەی بەخێرایی لێخوڕی.

الدَأْبُ والدَأَبُ: عادەتو دابو نەریت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ﴾.

الدائبان: شەوو رۆژ ٥ خۆرو مانگ.

دَأَثَ دَأثاً: پیس بوو، قورسو گران بوو.

داثَ الشيءَ: شتەکەی پیسکرد.

الدَّئَثُ: رقو قینی بەردەوام.

الدَأَثاءُ: گەلو نەتەوەی ئەحمەقو گێل ٥ بۆیە بەناوەمیزادی ئەحمەق دەگوترێ: (ابن دأثاء).

الدِئْثانُ: گەرو.

الدُوْثِيُّ: پیاوێك بزانێ ماڵو منداڵی بێ ڕەوشتنو لێیان بێ دەنگ بێ.

دَأْدَأَ: پەلەیکرد ٥ بازی بەهێزی هاویشت.

دَأْدَأَ في اثره: شوێن پێی هەڵگرتو بەشوێن هەنگاوەکانی ئەودا رۆیی.

دَأْدَأَ القَوْمُ: خەڵکەکە کردیە پاڵەپەستۆو شان لێك ترنجکردن.

دأدأ الشَيْءَ: شتەکەی راتەکانو خستیە جمو جوڵ، داپۆشی.

تَدَأْدَأَ: بۆ موطاوەعەی (دأدأ) هاتووە ٥ لە ئەسپ کەوتەخوار مەیلی بۆ لاکرد ٥ لەرۆیشتندا بەلای ئەودا مەیلی کرد.

الدَأْداءُ: دوا رۆژی مانگ ٥ دەگوترێ:(ليلة دأداء) شەوەکەی زۆر تاریکە.

دَأَظَ داظاً: پڕبوو ٥ قەڵەو بوو.

دَأَظَ الوعاءَ: قاپەکەی پڕکرد.

دأظَ فلاناً: زۆری لە فلانکەس کرد کە بەتێری خواردن بخوا ٥ رقی لێ بۆوە ٥ ناخۆشی ویست.

دَأَظَ القرحةَ: برینكەی گوشی‌و كرایەوە.

دَأَلَ دَأْلاً ودَأَ لاناً: بەهێواشی رۆیی ٥ بەتەمبەڵی رۆیی ٥

دَأَلَ الصیدَ: فێڵی لە نێچیرەكە كردو خستیە داوەوە.

دَاءَلَهُ: فێڵی لە نێچیرەكە كرد.

الدَّأْلُ: گورگ ٥ دەعبایەكە وەكوو ریوی.

الدُئِلُ: ئیبن ئاوی، (چەقەڵ).

الدألانُ: گورگ: چەقەڵ.

الدُؤلول: بەڵاو كارەسات

دَأَمَ الحائِط دأماً: كۆڵەكەی بەر دیوارەكەداو پاڵی پێوەنا خستی.

تداءَمَ علیه الشَّیْئَ: شتەكان كەوتنە سەر یەك.

تداءَمَ الشَّیْئُ فلاناً: شتەكەی بەسەر فلانكەس دا كەوتو لەسەری كۆبووە تەنگی پێ هەڵچنی، پاڵە پەستۆی دا.

تداءمُهُ الشَّیْئُ تداءمَةً: شتەكە كەوتە سەری‌و لەسەری كۆبووە.

الدَّءَمُ: شتێك شتێكی تر داپۆشێ.

الدَأْماءُ: دەریا.

دَءَا دَأْواً: بە تەمبەڵی‌و قونگرانی رۆیشتن.

دَأَيَ دأیاً: بەهێواشی پاریزی بردە نێچیرەكە ویستی هەڵی بخەڵەتێنێ.

دَأَیَ دأیاً: بەتەمبەڵی‌و قونگرانی رۆیشت.

الدَّأْیةُ: ئێسقانی شان، پشت ٥ یان دەفەی سنگ ٥ یان پەراسو كە بەئێسقانی سنگەوە پەیوەست دەبن ٥ دایەنی منداڵ ٥ شوێنی تیر لەقەوسدا ٥ كەفەڵی حوشتر ٥ (ابن دایە): قەلەرەشە.

دَبَا دَبْئاً: داسەكناو ئارامی گرت.

دَبَأ فلاناً بالعصا: بەعەصاو گوچان لەفلانی دا.

دَبَّأَهُ وعلیه: داپۆشی‌و ژێرخاكی كرد.

دَبَّ دبّاً: بەهێواشی رۆیی.

دبّ الشَّیْئَ فِي الشَّیْئَ: تێی گەڕاو بەناوی دا بلاو بۆوە دەگوترێ:(دبّ الشراب في الجسد): شەرابەكە بەناو جەستەی دا بلاو بۆوە.

دبّ الإنسان والحیوانُ دَبَباً ودبَاناً: ئادەمیزاد مووەكانی زۆربوون، ئاژەڵەكە خوری‌و كوڵك‌و موی زۆر بوو، دەگوترێ:(دَبَّ وجهه) و (ودَبّ جسمُهُ) (هو أدبُّ وهي دبَّاءُ).

أَدَبَّهُ: وای لێ كرد خل خل بڕوا، دەگوترێ: (أدبَّ الى أرضه جدولاً) وردە وردە جۆگایەكی بەرەو زەوییەكەی ئەوبرد ٥ هەروەها دەگوترێ: (أدبَّ الحاكمُ البلاد) فەرمانڕەوا وای كرد خەڵكەكە

هێـــواش بێتــــه ژێـــر ســـێبەری دادپەروەری.

دَبّبَهُ: بەمانا (أَدَبّهُ) دێ.

اَلدَّابَّـةُ: هەرچی بەسەر زەویدا بڕوا، دوایی سەپینراوە بەسەر وڵاخی بارە بەردا.

الـدُّبَبُ: بێچوی مانگا لـە سـەرەتای لەدایکبوونی دا (گۆلکەڵە).

الــدُّبُّ: ورچ (ورچ دەعبایەکی کێوییەو دڕندەیەو گۆشتنە گەورەو کەتەیە، لەســەر پاژنــە پێـی قاچـەکانی دەڕوا ٥ هەروا بەرێبازو ڕێڕەویش دەگوترێ.

الــدُّبُّ الأصــغر: حەوتەوانــە، کۆمەڵـە ئەســـــتێرەیەکە چـــــوارێان چوارگۆشەیی دەوەستن‌و سێی تریان دەبنـە کلك بۆیـان لـە کۆتاییانەوە ئەستێرەی قوتبی هەیە.

الدُّبُّ الأکبر: حەوت ئەستێرەی لەوێنەی حەوتەوانە بەڵام لەوان گەورەترن.

الدُّبّاءُ: کولەکە.

الدبابــــة: زرێ پـــۆش، ئامێرێـــکی جەنگییە تۆپو رەشاشی لەسەرن‌و تایەکانی زنجیرن، لە پلێتی ئەستور دروست کراوە بۆ هێرش کردنی سەر ریزەکانی دوژمن بەکاردێ.

الدَّبَّةُ: شوێنێـك لمبەلان بێ، لمی زۆر لێ هــەبێ ٥ تەنگـــژەو ناخۆشـــی، دەگوترێ: (فلان وقع في دَبَّةٍ) ٥ هەروا نـاوە بـۆ گـۆزەی زەیـت‌و کۆڵینەی دوشاو.

الدُّبَّـــةُ: ورچـە مـێ ٥ دێڵـە ورچ ٥ رێ‌و شوێن‌و رێباز.

الــــدُّبُوبُ: شتێـــــك زۆر زەوی بکـوتی ٥ فیتنـەو دوو زمـان ٥ هـەر شتێك قەڵەوبێ ٥ برینێـك خوێنی زۆر لێ بێ.

الـدبیبُ: هـەر شتێـك بەسـەر زەویـدا بڕوا (پێڕۆ)

الدیبوب: فیتنەو دوزمان.

اَلْمَدَبَّةُ: زەوییەك ورچی زۆر بێ.

دَبَـجَ الـشَّيْءَ دبجـاً: شـتەکەی رازانـدەوەو نەقش‌و نیگاری تێدا دروستکرد.

دبج المطـر الأرضَ: بارانەکـە زەوی ئـاوداو سەوزو جوان بـوو بـەگوڵ‌و گوڵزار رازایەوە.

دُبْجَهُ: رازاندییەوە.

الـدیباج: جۆرێـکە لـە پۆشـاك ٥ تـان‌و پۆی لە ئاوریشمە.

دیباج الوجه: جوانی پێستی دەم‌وچاو.

دیباجة الکتاب: پێشەکی کتێب.

دیباجة حسنة: ئوسلوبی جوان.

الـــدیباجتان: دوکـــوڵم‌و (رومـــەت)، دەگـوترێ: (هــو یــصون دیباجتــه).

الديباجة في القضاء: ئەو شوێنەی حوکمەکەی لێ دەرکراوە، ناوی دادگاو شوێن‌و مێژوو ژمارەی قەرارو ئەم جۆرە شتانە.

ديباجة القانون الدولي: هۆکارو مەبەست لە دەرکردنی ئەو قانوونە.

الُمدَبَّجُ: لە زاراوەی زانایانی فەرمودەدا ئەوەیە هاو تەمەن لە یەکترەوە ریوایەت بکەن ٥ تەمەن‌و سەنەدو رشتەیان یەك بێ.

دَبَّجَ: زەلیل‌و سوك بوو، چاو بەرەو ژێر بوو روی نایە چاو هەڵبڕێ ٥ پشتی چۆمایەوە لە رۆیشتندا سەری دانەواند

دَبَّجَ في ركوعه: لە رکوعدا پشتی رێك راگرت‌و سەری دانەواند لای سەری لەلای سمتی نزم تربوو.

دَبَّجَ في البيت: لەماڵەوە خزاو نەهاتە دەرێ.

دَبَّجَ ظَهْرَهُ: پشتی خۆی دوولا هێنایەوەو ناوقەدی بەرز کردەوە تاوەکوو سەنامی حوشتری لێ هات.

إِنْدَبَجَ: بەمانا (دَبَّجَ) دێ.

دَبَّخَ: پشتی خۆی کورکردو سەری دانەواند.

دُبَّاخُ: جۆرە یارییەکی منداڵی عەرەبە.

دَبْدَبَ: هەراو هۆریاو بەزم‌و رەزم.

الدَّبَادِبُ: کەسێك هەر هاوارو قیڕەو دەنگە دەنگی بێ.

الدَّبْدَابُ: تەپڵ، دومبەڵەك.

الدَّبْدَبَةُ: هەر دەنگێك وەکوو دەنگی کەوتنی سمی وڵاخ لە شوێنی رەق وابێ.

دبرت الريحُ دبوراً: بایەکە بوو بەبای دەبوور.

دَبَـرَ الـسهمُ: تیرەکە لەنیشانەی ئاراستەکراو لایدا نەی پێکا.

دَبَـرَ الـشَّيءَ: شتەکە تێپەڕی‌و رۆیی‌و بەسەرچو.

دبر فلان: فلانکەس فەوتاو مرد.

دَبَرَ السهمُ الْهَدَفَ: تیرەکە نیشانەکەی نەپێکاو لەودیوی کەوت.

دَبِرَ: بای دەبوور لێی دا.

دُبِـرَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە توشی دەردە برینداری ئاژەڵانە بوو، پشت‌و جەمەوی بریندار بوون.

أَدْبَـرَ: کەوتە ناو رەشەباو زریانەوە ٥ لەکۆتایی رۆژی چوارشەممەدا سەفەری کرد ٥ پاش‌و پێشی خۆی ناسین، زانی کارەکە چۆن بووەو چۆن دەبێ ٥ وڵاخەکەی پشتی بریندار بوو.

أَدْبَـرَ الـشَّيْءَ: شتەکەی خستە دوا خۆیەوە.

أدْبَرَ القَتَبُ البعيَ: كورتان يان زينەكە پشتی حوشترەكەی بریندار كرد.

أدْبَرَ أمر القوم: سەروكاری خەڵكەكەی كرد لەبەر گەندەڵی.

دابَرَ فلانٌ: فلان مرد.

دابَرَ الأذنَ: لەدواوە گوێی هەڵدری.

دابَرَ فلان فلاناً: فلان پشتی لەفلان كردو روی لێ وەرگێڕا.

دَبَّرَ الأمرَ: لەكارەكە ورد بۆوەو سەرەنجامو ئاكامی لێك دایەوە.

دَبَّرَ الحديثَ: حەدیسەكەی لەكەسانی دیكەوە ریوایەت كرد.

دَبَّرَ العبدَ: بەكۆیلەی خۆی گوت: كە مردم تۆ ئازادیە.

تدابر القوم: خەڵكەكە كەوتنە دژایەتیكردنی یەكتریو دەنگیان لێك دابڕیو زویربوون.

تَدَبَّرَ الأمرَ: لە كارەكە ورد بووە ویستی بزانێ سەرەنجامی چۆنە.

استدبَرَهُ: لەدواوە بۆ شتەكە هات پەسەندی كرد هەڵی گرت.

استدبَرَ الأمْرَ: لەكۆتایی دا كارەكەی بۆ رون بووە، ئەوەی دوای كارەكە بۆی دەركەوت لە پێشدا نەیدەزانی.

التدبیر: رێكخستن (التدبیر المنزلی) رێكخستنی ناوماڵو سەرو كاری كردنی بەشێوەیەكی باش.

الدَّابِرُ: شوێنكەوتە، كۆتایی هەرشتێك دەگوترێ: (قطع الله دابِرَهُمْ): خودا دوا وەچەو ئاخر كەسیانی بڕییەوە دوابڕاوی كردن هەروا دەگوترێ: (ما في الكنانة الا الدابرُ): لە تیردانەكەمدا دواتیرم پێ ماوە.

الدابِرَةُ: شوێنكەوتە لە هەموو شتێكدا كۆتاییو دوایی یەكەی.

دابِرُ الحَیْوان: شا دەماری قاچی.

دابِرَةَ الطائر: نینۆكی پاشینی قاچی بازو هەڵۆ كە بەونینۆكە زەبر دەوەشێنن ئافرەتی پێو قەدەم نەگبەت تێ شكان.

دَبَارِ: رۆژی چوار شەممە یان شەوەكەی.

الدَّبارُ: تێداچونو فەوتان.

الدِّبَارُ من كل شيئ: لە هەموو شتێك كۆتاییو دواپینی، دەگوترێ: (هو لایدری قبالَ الأمر من دبارِه) هەروا دەگوترێ: (أتى الصلاة دِباراً) دوای تێپەڕبوونی كات نوێژی كرد.

الدَّبَارَةُ: پارچە زەوییەك بۆ كشتوكاڵ چاك بكرێ.

الدَّبور: جۆر، دەگوترێ: (لیس من دبور فلان) فلانكەس لەجۆری فلان نیە.

الدَّبْرُ: ماڵو سامانی زۆر، پورە هەنگو کۆمەڵە زەردەواڵە ٥ لە هەموو شتێك دواوەی ٥ دەگوترێ: (جعلت كلامه دَبْرَ أذني) قسەکەی فلانکەسم پاشگوێ خست.

الدُّبُرُ: پشت: سمتو کەفەڵ ٥ لە هەموو شتێك کۆتاییو دواییی.

الـدَّبَرَانُ: لە زاراوەی ئاسمانشوناسی دا پێنج ئەستێرەن لە بورجی ئەور، ئەور بۆ خـۆی گەورەکەیانـە، کەلوێـکی مانگـە ٥ هەندێـکیش دەڵـێن: ئەسـتێرەیەکە کەوتۆتـە نێوان ثورەییاو جەوزاوە.

الدَّبْرَة: پارچە زەوییەکە چاك کرابێ بۆ کشتوکاڵ.

جۆگـای ئـاو لـەنێو زەوییـە گـشتوکاڵیەکاندا ٥ تێـشکان لەشەڕدا ٥ دەگوترێ: (جعل الله عليهم الـدبرةَ) خـودا شـکانو سەرشـۆڕی بەسـەردا هێنـان، (جعـل الله لهـم الـدَّبْرَة) خـودا سـەرکەوتنی بـۆ مەیـسەر کـردن بـە تێـشکانی دوژمنەکەیان.

الـدَّبرةُ: داهـاتوو، دواوە پێـچەوانەی رابردوو پیش وەخت.

الدَّبَرَة: برینی ولاخ ٥ تێشکان لەشەڕدا.

الـدَّبرِيُّ: ئـەو کەسـەی دوادەکـەوێ لەهاتنـدا دواکەسـی هـاتوو ٥ پـاش تێپەڕبوونی کات دەگا ٥ نوێژکردن لەدوا کاتی دا.

الـدَّبور: رەشـەبایەکە لـەخۆر ئـاواوە هەڵدەبێ پێچەوانەی بای شەماڵ.

الْمُدَابَرُ: وەجاخزادەو رەسەن.

الْمُـدَابِرُ: ئـەو کەسـەی لـە قورمـاردا لـە قوداحەکە دەدا.

الْمُسْتَدْبِرُ: کەسێـك بەرەو بەختەوەریی بچێ.

أدبـسـت الأرضُ: زەوی گیـاو گـژی دەرکـردو رەشو سـەوزی تێـکەڵاو بوو.

دَبَّسَهُ: داپۆشیو شاردییەوە.

دَبَّسَ الْخُفَّ: گۆرەوییەکەی پینەکرد.

دبّـسَ الورقـة ونحوهـا: کاغـەزەکانی بەدەمبوس لێکدا.

اِدْبَسَّ: رەنگـی سور بـوو کـەمی رەنگـی رەشی تێکەڵ بوو.

الدِّبْسُ: ئەوەیە رەنگـی سوربێو رەشـی تێـکەڵ بـێ ٥ (هـي دَبْـسَاءُ)٥ (ك: دُبْس).

الـدِّبْسُ: دۆشـاوی تـرێ دوای ئـەوەی دەکوڵێندرێ.

الـدِّبِسُ: دۆشـاوی خورمـا یـان شیلەی خورما.

الدُّبْـسَةُ: شـتی رەنـگ سـوری رەش

تێگەڕاو ○ جۆرە کۆترێکە.

الـــدَبّاسُ: دۆشـــــاو دروســـــتکەر، دۆشاوچی ○ دۆشاو فرۆش.

الدِّبسُ: خەڵکی زۆرو هەمە جۆر.

الدَّبوسُ: گۆچانی دار یان ئاسن.

الـــدَّبوس: دەمبـــوس ○ کەرەســـتەیەکی بچوکە لـە ئاسـن یـان مـەعـدەنی تـر وەکـــوو بزمـــارو دەرزی، سەرێـــکی خڕو ئەوی تری تیژ شتی پێ لێـك دەبەستری.

دَبَـــشَهُ دَبْـــشاً: توێـــکڵەکەی لێ کـــردەوە سپیکرد ○ خواردی ○ دەگوترێ: (دَبَشَ الجرادُ الأرضَ وفیها) کوللە گیاوگژی ناو زەوی خواردو روتاندییەوە.

ألـــدَّبّاشُ: لافـــاوی گـــەورەو ســـامناك‌و رادەر، راماڵەر.

الدِّبْشُ: کەرەستەو شت‌و مـەکی ناومالْ کە بێ کەڵك بوبن.

دَبَـــغَ الجلـــدَ: پێـــستەکەی لەدەباغـــدا، خاراندی، تاڵی گزگڵك‌و شـتی وای لێ دا ○ پارچـــە گۆشـــت‌و رزیـــوی لێ کردەوە.

دَبْغَهُ: بەمانا (دَبَغَهُ) دێ.

إنْدَبَغَ: بۆ موطاوعەی (دَبَغَهُ) دێ.

الـــدِباغ: ئـەو کەرەســتـەو مادانــەن کـە پێستی پـێ دەبـاغ دەکـرێ بۆ ئـەوە پێـــــستەکە بخـــارێ‌و کەڵــــکی لێ وەربگیرێ ○ (ك: دُبُغ).

الدِّباغة: بەمانا (الدَّبّاغ) دێ ○ پیشەی دەباغچیەتی.

ألدَّبّاغُ: کاری دەباغچییەتی‌و خاراندنی پێـــست بـــۆ ئـــەوەی کەڵـــکی لێ وەربگیرێ.

الدِّبْغُ: ئەو مادانەی پێستی پێ دەباغ دەکرێ ○

الدِّبْغَةُ: بەمانا (الدِّبْغُ) دێ ○ (ك: أدباغ).

الدُّبوغ: ئەو بارانەیە زەوی لـە پـیس‌و پۆخەڵی پاك دەکاتەوە.

الْمَدْبَغَــةُ: شـوێنی دەبـاغکردن، دەبـاغ خانـە ○ ئـەو پێستەی دەخرێتـە نـاو دەباغەوە ○ (ك: مَدابِغَ).

دَبَقَ الطائِرَ: بەدەبکە باڵندەکەی گرت.

دَبِقَ دبقاً: پێوەی نووسا ○ (دَبِـقَ بالـشيء) بەشتەکەوە نووساو لێی نەبووەوە.

دَبَّقَ الطائِرَ: بەمانا (دَبَقَهُ) دێ.

تَدَبَّقَ: بۆ موطاوعەی (دَبَّقَهُ) دێ.

تَدَبَّقَ الشَّيْءَ: شتەکە پێوەی نووسا.

الدّابُوقُ: هەر شتێـك لینـج بـێ‌و لەزگـە ئاسابێ؛ باڵندەو مێشی پێ بگیرێ.

الدُّبوقُ: یاری منداڵان.

الدُّبوقَــةُ: مـوی بـادراوی چـندراو، یـان موی شی کراوە.

الـــدِّبْقُ: بـــەمانا (الـــدابُوقُ) دێ (ك: أدباق).

الدُّبقيَّةُ: قوماشێکه له شاروچکەی (دبیق)ی میصری دروست دەکرێ.

الْمُدَبَّقُ: دەگوترێ: (عیش مُدَبَّقٌ) ژیانێکی تەواو نیه زۆری کەم‌و کوڕی تێدا هەن.

دَبَلَ الشَّيءَ دبلاً ودبولاً: شتەکەی هەنگوك هەنگوککرد دەگوترێ: (دَبَلَ العجينَ) هەویرەکەی هەنگوك هەنگوککرد ٥ پارچە پارچەی کرد خڕی هەڵدان هەروا دەگوترێ.

دبل الأرضَ: زەوییەکەی بەزبڵ تێکردن بەهێزکرد.

دَبَلَ فلاناً بالعصا: لێکدان لێکدان بە گۆچان له فلان کەسی دا.

دَبَلَ دَبَلاً: قەڵەو بوو خۆی دارشت‌و گۆشتن بوو.

دَبَّلَ الشَّيءَ: شتەکەی خڕهەڵداو کردی بەگۆ.

الدُّبالُ: زبڵ‌و زاڵ ٥ مەوادی عوضوی یان نەباتی کەمێك رزی بێ یان بەتەواوی پۆڵکابێ‌و هێزبدا بە خاکەکە بۆ کشتوکاڵ.

الدَّبْلُ: جۆگا ٥ تاعون‌و پەتا.

الدِّبْلُ: گریان ٥ بەڵاو کارەسات ٥ (ك: دُبولٌ).

الدُّبْلَةُ: هەنگوتکە هەویری زل ٥ تەشتە هەویر ٥ پاروی گەورە ٥ دوومەڵێکە لەناو سکدا پەیدا دەبێ‌و کوشندەیە ٥ کونی پاچ‌و تەشوی ٥ ئەڵقەی زێڕو زیو بەشێوەی سادە دەکرێتە پەنجە.

الدَّبُولُ: ئافرەتی کۆست کەوتوو کە شین‌و شەپۆڕ بکا ٥ بەڵاو کارەسات ٥ دەگوترێ: (دبلته الدَّبول).

الدُّبَيْلَةُ: بەڵاو کارەسات ٥ دەگوترێ: (دبلته الدُّبيلة).

الدَّوْبَلُ: کودەڵە بەراز (ك: دوابل).

الدِّبلوم: بڕوانامەیەکە لە بڕوانامەی زانکۆ لەژوور بەکالوریوس‌و خوار دکتوراوەیە ٥ وەکوو ماجستێر وایە.

الدُّبْنُ: کەوو پەرچی ئاژەڵ لە قەفەزاز (چندرابێ) تەنرابێ ٥ (ك: أدبان ودبون).

الدُّبْنَةُ: پاروی گەورە.

دَبَى دَبْياً ودبٌ: بەمانا (دبٌ) دێ.

دُبِيَتِ الأرضُ: کوللە بێستان‌و گیاو گژی ناو زەوییەکەی خوارد.

أَدْبَتِ الأرضُ: زەوییەکە کوللەی زۆر بوو.

الدُّبَى: کوللە پێش ئەوەی بتوانێ بفڕێ ٥ هەنگ.

الْمَدْباةُ: زەوییەك کوللە بێتانی زۆر بێ.

دَثَّتِ السماءُ دَثّاً: ئاسمان بارانێکی کەمی باراند.

دَثَّتِ السماءُ الأرضَ: ئاسمان بارانێکی کەمی باراندە سەر زەوی.

دَثَّ الشَّيءَ: شتەکەی پاڵ پێوەنا.

دثَّ فلاناً: پاشباش لەفلانکەسی دا.

دثَّ فلاناً بالحجر: بەردی لەفلان گرت بەردی پێ دادا.

دثَّ فلاناً بالعصا: بە گۆچان لەفلانی دا.

دُثَّ فلان دَثّاً وَدَثَّةً: ئەندامێکی جەستەی فلان بەسروشت خواربوو.

الدَّثُّ: تەنیشت ٥ بارانی کەم ٥ (ك: دِثاث).

الدَّثاثُ: کەسێکە بە قۆچەقانی راوی باڵندە بکا (ك: دُثاثٌ).

الدُّثَّةُ: هەلامەتی سوك، پەسیوییەکی کەم ٥ (ك: دُثَثٌ).

دَثَرَ الشَّيءَ دُثوراً: کۆن بوو رۆژگاری زۆری بەسەردا تێپەڕی.

دَثَرَ المَنزِلُ: خانووەکە کۆن بوو روخا.

دَثَرَ الثوبُ: قوماشەکە چڵکن بوو.

دَثَرَ السیفُ ونحوه: شمشێرەکە ژەنگی هێنا چونکە لەمێژە مشتو ماڵ نەکراوە.

دَثَرَ القلبُ: دڵەکە غافڵ بوو ژەنگی گرت.

دَثَرَ فلان: فلان پیر بوو کەوتەساڵەوە.

دَثَرَ الشَّجرُ: درەختەکە گەڵای کردو لق‌و پۆپی زۆر بوون.

دَثَّرَ الطائِرُ: باڵندەکە هێلانەکەی خۆی رێك‌و پێك کرد.

دَثَّرَ علی المیت: گۆڕی مردووەکەی هەڵچنی.

دَثَّرَ فلاناً: جوببەو عەبای لەبەر فلانکەس کرد.

تَداثَرَ: بەمانا (دَثَرَ) دێ.

تَدَثَّرَ: عەبای پۆشی ٥ خۆی بەعەباو جوببە داپۆشی.

تَدَثَّرَ الشَّيءَ: سەرشتەکە کەوتو بەسەری دا زاڵ بوو.

إدَّثَرَ: بەمانا (تَدَثَّرَ) دێ.

انْدَثَرَ: بەمانا (دَثَرَ) دێ.

الأدْثَرُ: بێ ئاگا.

الداثِرُ: بێ ئاگا ٥ کەسێك زۆر گرنگی بەخۆ رێکخستن نەداو پۆشاك چڵکن‌و سەرو ریش ژاکاوبێ.

الدِّثارُ: پۆشاکێکە لەسەر پۆشاکی پێویست لەبەر دەکرێ.

الدَّثارِيُّ: پیاوی تەمبەڵ‌و کارنەکەر.

الدَّثْرُ: زۆرو زەبەندەی هەموو شتێك ٥ دەوڵەمەندو ساماندار ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (ذهب أهل الدثور بالأجور).

الدِّثْرُ: کەسێك بزانێ جوان سەرو کاری ماڵی خۆی بکا.

الدَّثَرُ: چڵك ٥ (ك: أدثار).

المُدَّثِّر: بەمانا (المتدثِّر) دێ ٥ هەروا بەمانا (الدِّثاری) دێ.

دَجَّ دجّاً ودجیجاً: کەوتە رۆیشتن ٥ پەلەی

کرد، بازرگانی کرد، بۆیە دەگوترێ: (ما حَجَّ ولکن دجّ) فلانکەس بەمەبەستی حەجو عیبادەت نەچووە بۆ مەککە بەڵکوو بە مەبەستی بازرگانی چووە.

دَجَّ السَّطْحُ: بانەکە دڵۆپەی کرد.

دَجَّ اللیلُ: شەوەکە زۆر تاریك بوو.

دَجَّ السِتر دجاً: پەردەکەی دادایەوە.

دجَّجَتِ السماءُ: ئاسمان هەوراوی بوو.

دجَّجَ فلان: فلانکەس خۆی بەستو چەکی هەڵگرت.

دَجَّجَ فلاناً: چەکی لەفلان بەستو پڕچەکی کرد.

تَدَجَّجَ: بۆ موطاوەعەی (دَجَّجَهُ) هاتووە ٥ دەشگوترێ: (تَدَجَّجَ في سلاحه) بەچەکەوە خۆی ڕانواند.

الدَّاجُّ: ئەو چاو ساغو حەماڵو خزمەتکارانەن کە لەگەڵ حاجیاندان، دەگوترێ: (أقبل الحاجُّ والداجُّ) حاجیو خزمەتکارو چاوساغو چاپەزو حەماڵو قەتارچی هەموویان گەڕانەوە.

الداجَّةُ: بەمانا (الداجُّ) دێ.

الدُّجَاجَةُ: مریشك بە نێرو مێیەوە ٥ واتە: مریشكو کەڵەشێر ٥ ئەو بەرزاییەی لە بەرسنگی ئەسپ پەیدا دەبێ ٥ سەرەتەشی (ك: دَجاج ودُجَجٌ).

الدُّجاجيّ: تاریك ٥ دەگوترێ: (أسود دجاجيٌّ)، (لیل دجاجيّ وشعر دجاجيٌّ).

الدُّجَّة: ئەوپەڕی تاریکی ٥ (ك: دُجَجٌ).

الدُّجُوجُ: بەمانا (الدُّجَاجی) دێ، دەگوترێ: (لیل دجوجيّ وشعر دجوجيّ).

الدَّجِيجُ: بەمانا (الدُّجاجيّ) دێ.

الدَّيْجُوجُ: شەوی زۆر تاریك واتە: هەر بەمانا (الدّجاجي) دێ.

المُدَجَّجُ: کەسێك پڕ چەك بێ ٥ چەکی تەواوی لەخۆ بەستبێ ٥ ژیشك.

دِجْ دِجْ: دەنگێکە مریشكو کەڵەشێری پێ بانگ دەکرێ.

دجْدَجت الدجاجة: مریشکەکە بازی دا هەڵفڕی.

دَجْدَجَ فلان: فلانکەس بانگی مریشکەکانی کردو وتی (دج دج).

دَجْدَجَ اللیلُ: شەوەکە تاریك بوو.

الدَّجْداجُ: ڕەشو تاریك لە هەرشتێك بێ ٥ زۆر تاریك.

دَجِرَ دَجَراً: سەرسام بوو، سەرخۆش بوو.

دَجِرَ الناسُ: خەڵکەکە توشی ئاژاوەو گێرەوەژ بوو ٥ (هو دجَرٌ ودجران وهي دجرى) ٥ (ك: دُجرى).

داجَرَ: هەڵهات.

اندجر الحبل والوتر ونحوها: حەبلەکە یان ژێیەکە شل بۆوە.

الدُّجر: لۆبیاء ٥ لە حەدیثی عومەردا هاتووە: (اشترلنا بالنوی دجراً) ٥ لوتی هەوجار؛ ئەودارەی گاسنەکەی پێوە قایم دەکرێ.

الدِّجران: ئەو دارەی رادەنگێودرێ بۆ کەپرو سابات.

الدیجور: تاریك و رەش ٥ دەگوترێ:(لیل دیجور ودیمة دیجور وتراب دیجور).

الدَّیجوريُّ: تاریکایی و ڕەشایی.

دَجَلَ: درۆو چاوو راوی کرد.

دَجَلَ الشَّيءَ: شتەکەی داپۆشی ٥ (دَجَلَ السيفَ) شمشێرەکەی زەرکەفت کرد.

دَجَلَ الحقَ: حەق و راستی تێکەڵ بە درۆو ستەم کرد.

دَجَلَ الأرضَ: زەوییەکەی بەزبڵ تێکردن بەهێزو پیت دارکرد.

الدُّجَالُ: زبڵ و شیاکە.

الدجالة: قەتران.

الدَّجَّالُ: ناوی زێڕ ٥ دروزن و ساختەچی و چاوو راوکەر ٥ جەجاڵ.

الدَّجَّالـة: هاوەڵی زۆرو بارگرانو بەئەرك و ئورك.

الدُّجَیْلُ: بەمانا (الدُّجالة) دێ.

دَجَمَ اللیلُ دجماً ودُجْمَةً: شەوەکە تاریك بوو.

دَجِمَ: غەمناك بوو.

دُجِمَ: بەمانا (دَجِمَ) دێ.

الدَّجْمُ: جۆر، دەگوترێ: (أمن هذا الدَّجْم أنت): ئەوە تۆ لەم جۆرەکەسانەی؟

الدِّجْمُ: هاوڕێی نزیك ٥ رەوشت ٥ (ك: دجوم)

الدُّجْمَـةُ: ڕێبازو پەیڕەوو پرۆگرام ٥ هاوڕێی نزیك.

دَجَنَ الیومُ: ئەمڕۆ هەمووی هەورو تەم و غاربوو.

دَجَنَ السماءُ: ئاسمان بارانی باران.

دَجَنَ بالمكان: لەو شوێنە نیشتەجێ بوو، وەگری بوو پێوەی راهات دەگوترێ: (دَجَنَ الحیوان، ودَجَنَ الطیر).

أدجَنَ: چووە ناو هەورو تەمو مژەوە.

أدجَنَ الیومُ والسحابُ: بەمانا (دَجَنَ) دێ.

أدجن السماءُ: ئاسمان بارانەکەی درێژەی کێشا.

أدجن علیه الحُمیَ: لەرزو تای توشبووە لەکۆڵی نابێتەوە.

داجَنَه: بەباشی تێکەڵاوی کرد.

الدَّاجِنُ: هەر ئاژەڵ و باڵندەو دەعبایەك ماڵی ببێ و رام ببێ لەگەڵ ئادەمیزاددا هەڵبکا ٥ (ك: دَواجن).

الدَّجْنُ: ئەو حاڵەتەیە هەور سەرانسەر وڵات دابگرێ.

الدُّجْنَةُ: رەشایی، تاریکی، (ك: دُجَنُ).

المِدْجَانَ: ئەو حەیوانەیە ماڵی بێ لەهەر جۆرێك بێ ٥ (ك: مداجين)٥.

دَجَا دجْواً ودَجُوّاً: تەواو بوو پێکەیی.

دجا السَحَابُ: هەورەکە بڵاو بووە.

دجـا الليـل: شەوەکە بەتاریکی خۆی دونیای داگرتو هەموو شتێکی داپۆشی.

دَجَـا الـشَّيْءَ دَجْـواً: شتەکەی داپۆشیو پەردەی پێدادا.

أدْجى: بەمانا (دَجَا) دێ.

أدْجى الشَّيْءَ: بەمانا (دَجَاهُ) دێ.

داجَـاهُ: رقو کینی خۆی لێ شاردەوە دوژمنایەتی بۆ دەرنەخست.

تَدَجىًّ: بەمانا (دَجَا) دێ.

الدَّاجِيَـــــــــةُ: تـــــاریکی ٥ (ك: دَوَاجِ) ٥ دەگوترێ: (نعمـة داجيـة) نیعمەتێکی زۆرو زەبەندە.

الـــدُّجى: رەشـایی شـەو تاریـکو تونەکی ٥ دەگوترێ: (ليلة دَجىً).

الدُّجَةُ: قوپچەی کراس ٥ (ك: دُجى).

الدُّجِيَّـةُ: تاریکایی ٥ کۆختەی راوچی (سەنگەری راوچی)

الدَّياجى: تاریکیەکان.

دَحَبَهُ دحْباً: پاڵی پێوەنا.

دَحَجَهُ: سویەوە، خورانـدی، قاڵی کـردو هێنایو بردی رایکێشا.

دَحَّ في قفاه دحاً ودحوحاً: پاڵی پێوەنا.

دَحَّ فلاناً: دەستی بڵاو کـردەوەو پیاماڵی، دەسـتی بـڵاو کـردەوەو کێـشای بەجەسـتەی فلانکەسـدا ٥ پـاڵی بەفلانکەسەوەنا.

دَحَّ الـشَّيءَ: شـتەکەی پـانو پـۆڕ کـرد هاوساندی ٥ دەگوترێ: (دَحَّ الطعـامُ بَطْنَـهُ) خواردنەکـە ورگـی لێـك کشاندەوە.

دَحَّ الشَّيءَ في الأرض: شتەکەی بەزەویدا پـان کـردەوە تـا چـاك چـاك بەزەوییەکەدا نووسا.

إنْدَحَّ: بۆ مطاوعەی (دَحَّهُ) دێ.

الـــدُّحُوحُ: بــــەرفراوانو پــــانو بـەرین ٥ ئافرەتی گـەورە ٥ حوشـتری زەلامو کەتە ٥ (ك: دَحَحٌ).

دِحْ دِحْ: وشـەیەکە کـە ئاراسـتەی ئـەو کەسـە دەکـرێ کـە دان دەنـێ بەکردارەکـەی، مەبەسـت لێـی بێـدەنگ بەوچی دی درێـژە بـەدان پیانانەکەت مەدە.

الدُّحَادِحُ من الرجال: پیاوی کورتە باڵای ورگ زل (ك: دَحادِح).

الدَّحْداحُ: بەمانا (الدَّحَادِحُ) دێ.

الدِّحْدِحُ: ئافرەتی کورتە باڵای ورگ زل.

الدحيْحَةُ: بەمانا (الدَّحادِحُ) دێ.
دَحَرَهُ: خولاندییەوە.
دَحَرَهُ دَحْراً ودُحوراً: پاڵی پێوەناو دوری خستەوە.
انْدَحَرَ: بۆ موطاوەعەی (دَحَرَهُ) دێ.
دَحْرَجَهُ دَحْرَجَةً دِحْراجاً: خستیە جەو جوڵو بەرەو خوار پاڵی پێوەنا ◦ بەدەوری خۆی دا خولاندییەوە.
تَدَحْرَجَ: بۆ موطاوەعەی (دَحْرَجَهُ) دێ.
الدُّحْروجَةُ: خولخولۆکە ئەوەی دەیخولێنیتەوە ◦ ئەوەی قالونچە لەزبڵو زاڵو پیسایی کۆی دەکاتەوەو خڕی هەڵدەدا ◦ (ك: دَحَاريج).
الدُّحْرُجُ: دانەوێڵەیەکی خڕی بچکۆلەو رشکەڵەیە تێکەڵ بەگەنم دەبێ وەکوو گژنیژە.
الْمُدَحْرَجُ: خڕو خولاوە.
الْمُدَحْرِجُ: قالۆنچە.
دَحَسَ السُّنْبُلُ دَحْساً: گوڵە گەنمو جۆکە خۆی پڕ کردو کامڵ بوو، دەشگوترێ: (دَحَسَ الزَّرْعُ).
دَحَسَ الْبَيْتُ: خانووەکە بەخاوەن ماڵو منداڵی خاوەنەکەی ئاوەدان بووە.
دَحَسَ بيده في الذبيحة: پەنجەکانی خستە نێوان پێستو گۆشتی کوشتییەکە بۆ ئەوەی بیگروێ.
دَحَسَ بِرِجْلِهِ: بەقاچی شتەکەی سەرو ناوکرد بۆ ئەوەی بزانێ چییەو چی نییە.
دَحَسَ بالشَّر: پێی رێکخستو پانی کردەوە بەجۆرێك نەزانـدرێ چۆن بووە.
دَحَسَ بين القوم: فیتنەو ئاشوبی لەناو خەڵکەکە نایەوە.
دَحَسَ بين الصفوف: کەلو کونی ناو رێزەکانی پڕکردەوە.
دَحَسَ الإِنَاءَ: زەرفەکەی پڕکرد.
دَحَسَ ما في الإناء: ئەوەی لەقاپەکەدا بوو هەڵیلوشی لستیەوە.
دَحَسَ الشَّيْءَ في الشَّيْءِ: شتەکەی خستە ناو شتەکەی ترەوە.
دَحَسَ الحديثَ عنه: قسەکەی لێ شاردەوە.
دُحِسَتِ الأَصَابِعُ: پەنجەکان توشی زیپکەو بالوکە بوون، نێوان نینۆكو گۆشتی پەنجەکانی جۆرە نەخۆشییەکیان لێ پەیدابوو.
أَدْحَسَ السُّنْبُلَ: گەنمو جۆ دووروەکەی گێرەکرد.
الدَّاحِسُ: جۆرە زیپکەو برینداربیەکە لەنێوان نینۆكو گۆشتی پەنجەکان پەیدا دەبێ دەبێتە هۆی دەرهاتنی نینۆکەکان ◦ جۆرهاوساوىو گرێ

پەیدا بوونێکە لە پەنجەکاندا پەیدا دەبێ.

الدَّاحُوسُ: بەمانا (الداحِسُ) دێ.

الـدِّحاسُ: پڕبوون و پاڵەپەستۆو قەرەباڵغی ە دەگوترێ: (بیت دِحاسٌ) ماڵێکی خێزاندارو قەرەباڵغە.

الـدُّحَاسُ: پیرۆیەکە، خشۆکێکە، کرمێکە زەردە لەژێر زەویدا دەژی دێنن و دەیکەنە کەپک و داو بۆ چولەکە گرتن ە (ك: دَحَاحِیس).

الدَّحاسَةُ: بەمانا (الدَّحاسُ) دێ.

الدَّحْسُ: کشتوکاڵ: کە گوڵەکانی پڕبن و کامڵ بێ.

الدَّیْحَسُ: شتی زۆرو زەبەندە.

دَحَصَ دَحْصاً: پەلەی کرد.

دَحَصَ الأرضَ برجله: بەقاچی گڵەکەی پشکنی و ئەمدیوو ئەودیوی کرد ە دەشگوترێ: (دَحَصَ المذبوحَ برجله)ە بەقاچ کوشتییەکەی ئەمدیوو ئەودیووکرد.

دَحَضَتْ رِجلُه دَحْضاً ودحوضاً: قاچی هەڵخلیسکا.

دَحَضَت الشَّمسُ: خۆر بەلای ئاوابوون کلابوو.

دَحَضَت الحجةُ: بەڵگەکە پوچایەوە.

دَحَضَ برجله دحضاً: بەقاچی شتەکەی پشکنی.

دَحَضَ عن الأمر: لەکارەکەی کۆڵییەوە.

دَحَضَ رجله: قاچی هەڵخلیسکاند.

دَحَضَ الماءُ الأرضَ: ئاوەکە وای لە زەوییەکە کرد قاچی لێ هەڵبخلیسکێ.

دَحَضَ الحُجَّةَ: بەڵگەکەی پوچ کردەوەو رەتی کردەوە.

ادْحَضَهُ: پاڵی پێوەناو لەشوێنی خۆی لەقی کرد ە هەڵیخلیسکاند دەگوترێ: (ادْحَضَ القَدَمَ).

ادْحَضَ الحجّةَ: بەڵگەکەی پوچ کردەوە.

الداحِضُ: دەگوترێ: (فلان داحِض) فلانکەس رارایەو هەردەم لەسەر بارێك و لەهەوایەك لێ دەدا.

الدَّاحِضَةُ: دەگوترێ: (حُجّة داحضة) بەڵگەیەکی پوچەڵ کراوەیە ە بەڵگەیەکی بێ بنەماو پوچە.

الـدَّحْضُ: خلیسکان ە خلیسکاوی، دەگوترێ: (مکان دَحْضٌ).

الـدَّحَضُ: دەگوترێ: (مکان دَحَضٌ) شوێنێکی خلیسکە.

الدَّحُوضُ: بەمانا (الدَّحَض) دێ.

المِدْحَاضُ: شوێنی هەڵخلیسکان.

المَدْحَضَةُ: شوێنی هەڵخلیسکان ە (ك: مداحِض).

دَحَقَتْ يدُهُ عن الشَّيْءِ دَحْقاً ودحوقاً ودحاقاً: دەستی نەگەیشتە شتەکە،

دەستی کورتی هێنا.
دَحَقَتِ الحامِلُ بِالجنین: ئافرەتە سك پڕەکـــــەی منداڵەکـــــەی لەبارچوو ○ (دَحقت الحامِلُ بِرَحِمِها) ئافرەتەکـــە منداڵـــدانی خـــۆی دەرهێنا.
دَحَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی پاڵ پێوەنا ○ دوری خـستەوە، دەری کـرد، دەگـوترێ: (دَحَقَ النـاسُ فلانـاً) خەڵـکەکە چ گرنگێکیان بەفلان کەس نەدا.
أَدْحَقَـهُ: دوری خـستەوەو دەری کـرد، دەگوترێ:
أَدْحَقَـهُ الله: خـودا لـە هـەموو خێـرو بێرێ بێ بەشی کرد.
اِنْدَحَقَ: لەشوێنی خۆی راساو رۆیی.
اِنْدَحَقَ بطنُه: ورگی زل بوو.
الـداحِقُ: ئافرەتێـکە دوای منـداڵبون منداڵدانی بێتەدەر ○ (ك: دواحِق).
الدُّحاق: هاتنە دەرەوەی منداڵدان دوای منداڵبون.
الـدُّحُوقُ: کەسێـکە زۆر چـاوی جـەو جـــوڵ بکــــاو نـــــەتوانێ رایبگرێ ○ ئافرەتێك دوای منداڵبون رەحەمی بێتەدەر ○ هەروا ئافرەتێك بەسکێك زیاد لە منداڵێکی ببێ.
الـدَّحِیقُ: دەرکـراو ○ دەگـوترێ: (فـلان دحیـق القـوم) فلانکـەس دەرکـراوو رەتێنـــد راوی گەلـــە ○ هــــەروەها بەئافرەتێـك دەگـوترێ: بەسکێـك زیاد لە منداڵێکی ببێ ○ چاو کە زۆر جـــەو جـــوڵ بکـــاو خاوەنەکـــەی نەتوانێ بیوەستێنێ.
دَحْقَبَهُ: لـەدواوە بەتونـدی پـاڵی پێوەنـا پاڵەپەستۆی دا.
الدُّحْقُومُ: کەتەو زەبەلاح ○ ورگ زل.
دَحَـــلَ دحْـــلاً ودحلانــاً: چـووە نـاو پەناپەسـیو ○ دابو نـەریتی عـەرەب وەهابوو لەناو ماڵەکەیانـدا ژورێـکی پـچکۆلە پەناپەسێوێـك شوێنێـکی بەلاوە یان دروست دەکرد بۆ ئەوەی کە میوانیان هات ئافرەتیـان خۆیـان بخزێننە ئـەو پـەنا پەسـیوەو میوان نـەیان بینـێ ○ بـەو شـێوێنە پەنایـە دەگوترێ: (الدَّحْلُ).
دَحَلَ دحلاً: چووە پەنا رەشماڵەکە، چووە دوا خێوەتەکـــە ○ ترســـاو خـــۆی شاردەوە ○ هەڵهات.
دَحَــلَ الأرضَ دَحْــلاً: لـە زەوییەکـەدا چاڵێـــکی هەڵـــکەند ســـەرەوەی تەسكو بنکی پان.
دَحَـلَ البئـرَ: ئـەملاو ئـەولای بیرەکـەی هەڵکۆڵی.
دَحِلَ دَحلاً: کورتـە بـاڵا بـوو قەڵەو بـوو، ورگـــی گـــەورە بـــوو شـــۆڕ

بوّوه ٥ رەوشتی ناشیرین بوو فێڵباز بوو ٥ لەماڵەکەدا خۆی گرت تا بەویستی خۆی شتەکەی کرێ ٥ زۆرو زەبەندە بوو.

أدْحَلَ: چوونە ناو پەنا پەسێوەوە، چووە ژوری کەنارەوە.

داحَلَهُ مُداحلةً ودحالاً: جاوو راوی لێکرد ٥ زانیارییەکەی لێ شاردەوەو بەکەسانی تری گوت.

الدَّاحِلُ: دڵ پیس‌و کیناوی.

الدَّاحُولُ: تەڵەو کەپکە بۆ گرتنی ناسك‌و رێوی‌و دەعبای لەو جۆرە ٥ (ك: دواحیل).

الدَّحَالُ: نێچیرەوان کە نێچیر بەتەڵە بگرێ.

الدَّحْلُ: چاڵێکە لەزەوی هەڵدەکەندرێ لای سەرەوەی تەسك‌و لای خواروی پان‌و پۆر: پەنا پاسارێکە عەرەب لەناو خانوودا دروستی دەکەن بۆ ئەوەی کە میوانیان هات خێرا ئافرەتیان بچنە ئەوێ‌و میوانەکە نەیانبینێ ٥ شوێنێك ئاوی تێدا کۆبێتەوە ٥ (ك: أدحُلّ وأدحال ودِحال).

الدَّحْلاءُ: بیر سەرەکەی تەسك‌و ژێرەوەی پان‌و پۆربێ.

الدُّحْلَةُ: بەمانا (الدَّحْلاء) دێ.

الدُّحُولُ: بەمانا (الدحلاء) دێ ٥ نەبانی حوشتر لەیەکتر.

الدُّحِيلَةُ: چاڵێکە لەناو زەویدا سەرەوەی تەسك‌و ژێرەوەی پان.

دَحْلَقَ بَطْنُهُ: گەدەی هەوای کرد (سکی فش بوو).

دَحَمَهُ دحْماً: بەتوند پاڵی پێوەنا.

الدَّاحُومُ: تەڵەو کەپك بۆ گرتنی رێوی‌و ناسك‌و کەروێشك.

الدِّحْمُ: بنەماو بنیچە، دەگوترێ: (هو من دِحم فلان) ئەوە لەنەوەی فلانە.

دَحْمَرَ القِرْبَةَ: دیزەکەی پڕکرد.

دَحْمَسَ اللَّيْلُ: شەو تاریك بوو، تاریکییەکەی پەرەی سەند.

الدُّحَامِسُ: رەش‌و زۆر تاریك ٥ ئازاو کەتەو زەبەللاح.

الدَّحْمَسُ: تاریك: زۆر تاریك: هێزەی سرکە.

الدُّحْمَسُ: بەمانا (الدَّحْمَسَ) دێ.

الدِّحْمِسُ: بەمانا (الدَّحَسُ) دێ ٥

الدُّحْمُسَانُ: رەشی زۆر کەتەو زەبەللاح ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (کان یُبایع الناسَ وفیهم رجل دُحْمُسان) هەروا بەمانا ئادەمیزادی ئەحمەقی کەتەو زەبەللاح دێ ٥ دەگوترێ: (رَجُلٌ دحساني).

الدُّحْمُسَةُ: تاریك، زۆر تاریك ٥ (ك: دحامس).

الدُّخْمُسَة: تاريك، زۆر تاريك، دەگوترێ: (ليلة دخمسة).

دَخْمَلَهُ ربه: خولاندیەوە ، بەراكشاوی‌و فرێدراوی لەسەر زەوی بەجێی هێشت كوژرا بوو پێی لێ دەنرا.

الدُّحامِلُ: ئادەمیزادی كەتەو گۆشتن.

الدَّحْمَلُ: ئەو كەسەی پێستی شۆڕ بوبێتەوە.

الدَّحْمَلَةُ: ئافرەتی كەتەی زەلام.

دَحِنَ دَحَناً: قەڵەو بوو بووە كوڵەبنە، ورگی زل بوو داچۆڕا ، رەوشت ناشیرین بوو.

الدَّحَنُ: زەلامی ورگ شڕی گەدە زلی كورتە باڵا.

الدَّحِنَةُ: بەمانا (الدَّحَنُ) دێ ، ئەستورو خەپلەو پان، تەپۆڵكە.

الدَّحُونَةُ: بەمانا (الدّحَن) دێ .

الدَّيْحَانُ: كوللە.

دحا البَطْنُ دَحْواً: ورگی لەبەر گەورەیی داچۆڕاوە.

دَحَا الفرسُ: ئەسپەكە دەستەكانی بەسەر زەویدا ڕادەكێشێ ، سمەكانی لەزەوی بەرز نەكردەوە.

دَحَا الشَّيءَ: شتەكەی راخست‌و بڵاوی كردەوە ، دەگوترێ:

دَحَا اللهُ الأرضَ: خودا زەوی راخست پانی كردەوە ، پاڵی پێوەنا.

وَحَا الماشِيةَ: ئاژەڵەكانی رادان لێی خوڕین.

تَدَحَّى: بڵاو بۆوەو بەرفراوان بوو.

تَدحَّت الإبلُ في الأرض: حوشترەكە پێكۆڵی كرد ، زەوییەكەی ژێر خۆی چاڵكرد ، كاتێك حوشتر ئەم پێكۆڵە دەكا كە قەڵەو دەبێ.

الأُدْحُوَّةُ: شوێنی هێلكەكردنی نوعامەو بێچو هەڵهێنانی.

الأُدْحِيَةُ: بەمانا (الأُدحوة) دێ ، بۆیە بەنوعامە دەگوترێ: (بنت أُدْحيه).

الدَّحِيَةُ: مەیمون.

الدِّحْيَة: سەرۆكی عەسكەر.

المِدْحَاةُ: دارێكە منداڵ یاری پێ دەكا ، یارییەكە دانیشتوانی مەككە لەناویاندا باوە، ئەم یارییە بریتییە لەچەند بەردوچكەیەك وەكو حەب، چەند كونێكی بچكۆلە هەڵدەكەنن ئەنجار كەمێك لێیان دوردەكەونەوە بەردەكان ئاڕاستەی كونەكان دەكەن، جا ئەگەر بەردەكە یەكە یەكە چوونە كونەكانەوە ئەوە براوەیە، ئەگینا دۆڕاوە.

الدُّحُونةُ: بڕوانە (دَحَنَ).

دَخَّهُ دَخّاً: زەلیل‌و ژێردەستەی كرد.

دَخَّ دَخْخاً ودُخَّةً: رەنگی رەش‌و لێڵ بوو ، دەگوترێ: (هو أَدَخ وهي دَخَاءُ).

الدَّخُ: دوكەڵ (الـدُّخُ) دوكەڵ ە روەكێـكە لەناو باخدا.

دُخْ دُخْ: وشــــەيەكە دەگـــــوترێ: بەمەبەسـتی بـۆڕدانی كەسێـك و بێدەنگكردنی.

دَخْـدَخَ: پەلـەی كـرد، خێـرا خێـرا هــەنگاوی هــەڵێنا ە هــەنگاوەكانی كورت كردنەوە ە ماندوبوو.

دَخْدَخَ عن كذا: وازی لێ هێنا (دَخْـدَخَ عنه كذا): فلان شتی لێ مەنعكرد.

دَخْـدَخَ القـومَ: سـەری لەخەڵـكەكە شـێواندو زەلیلـی كـردن و وڵاتـی داگیركردن.

تَدَخْـدَخَ: بـۆ موطـاوەعـەی (دَخْـدَخَهُ) دێ ە وێكهاتەوە كرژ بوو.

تَدَخْدَخَ اللّيل: تاریكی شەو تێكەڵاو بـە بونەوەربوو.

الدُّخادِخ: كورتە باڵا.

الدَّخْدَخُ: پێرۆیەكی زەردە قاچی زۆرن (هەزارپێ).

الدُّخدُخ: بـەمانا (الدُّخادِخ) دێ ە هـەروا بەمانا (الدَّخداخ) دێ.

دَخْدَرَهُ: زەركەفتی كرد.

الدَّخْـدَارُ: ئـاڵتون ە جـۆرە قوماشێـكی بەنرخ بووە.

دَخِرَ دَخُوراً: بچوك بـوو زەلیـل و ملكـەچ كەوت.

دَخِرَ دَخَراً: بـەمانا (دَخَرَ) دێ ە سـەری لێ شێوا، سەر سام بوو.

أدْخَـرَهُ: ژێـر بـاری كـرد، زەلیلـی كـرد، ملكەچی كرد.

إدَّخَرَهُ: بڕوانە وشەی (إدَّخَرَ).

الادّخار: پەزمەنـدەكردنی بـڕێ داهاتـە بۆ دوا رۆژ.

دَخْرَصَ الأمرَ: كارەكەی ئاشكرا كرد.

الدُّخْرِصُ: تیرۆژو ئـەو پارچـە قوماشـە درێژكۆڵەیـە كـە دەخرێتــەوە سـەر كـراس و شـتی وا بـۆ ئـەوەی پـان بـێ ە ئـەو كەسـەی خۆدەخاتـە نـاو كـارو بـارەوەو لێیـان دەزانـێ ە (ك: دخاریص).

الدَّخْـــرِصةُ: ئــەو پارچــە قوماشــە درێژكۆلەیـە كـە دەخرێتـەوە سـەر كـراس و شـتی وا بـۆ ئـەوەی پـان بێ ە تاقم و كۆمەڵ.

دَخِسَ دخوساً: قەڵەو بوو، خۆی داڕشت، گۆشت و بەزی سەریەك نا.

دَخَـسَ فِي كـذا: دزەی كـردە نـاو فـلان كۆمەڵ، چووە ناو فلان شتەوە.

دَخَسَ الشّيءَ دَخساً: شتەكەی شاردەوە.

دَخِسَ لَحْمُهُ دَخساً: گۆشتی جەستەی زۆر بوو كۆبۆوە، پڕبوو.

دَخِسَ عَظمُهُ: ئێسقانی پڕ بوو لە مۆخ.

دَخِسَ الحافِرُ: دەوروبەری سمـی وڵاخەكە

هاوسا ٥ دەگوترێ: (فرس دَخِسٌ) ئەسپێکی عەیبدارە.

أدخسَ: بەمانا (دَخَسَ) دێ.

أدخسَ الشّيْءَ في كذا: شتەکەی لەوێدا شاردەوە.

الدِّخاسُ: زۆر زەبەندە ٥ پڕو لێوان لێو ٥ دەگوترێ: (عدد دخاس) ژمارەیەکی زۆر ٥ (بيت دخاس) ماڵێکی پڕ ٥

درع دِخاسٌ: زرێیەکی حەڵقەپچوکە.

الدّخسُ: قەڵەوو تێکسمڕاو . جوانە ورج (ورچی گەنج) . جۆرە ماسییەکە.

الدَّخسُ: هاوساوییەکە لە دەوروبەری سمی ولاخ.

الدُّخسُ: جینسی گیاندارانی دەریا لە پێری ماسی لەوێنەی دۆلفین.

الدَّخُوسُ: ئافرەتی کەتەو قەڵەو

الدّخيسُ: زۆرو چڕو لێك هاڵاو . گیاو گژی تێکچڕژاو . گۆشتی توندو پتەو، زەندی قاچی ولاخ . گۆشتی بەری دەست.

الدَّيْخَسُ: کەسێك خێرو پیاوەتی تێدا نەبێ . گیاو گژی زۆرو تێکچڕژاو

الْمُدَاخِسُ: گیانلەبەری گوشتنی ئێسقان پڕ لە مۆخ، دەگوترێ: (جَمَلٌ مداخِسٌ).

دَخَلَ المكانَ ونحوه وفيه دُخُولاً: چووە ناو شوێنەکە.

دَخَلَ بالعروس: چووە پەردەی زاوایەوە.

دَخَلَ في الأمر: دەستی بەکارەکەی کرد.

دَخِلَ دَخَلاً ودَخْلاً: ناوەوەی داوەشا وێران بوو، ناوەوەی عەیبدار بوو، دەگوترێ: (دَخِلَ أمْرُهُ) کارەکەی گەندبوو.

دُخِلَ: بەمانا (دَخِلَ) دێ ٥ کزو لاواز بوو.

دُخِلَ الحبُ: دانەوێڵەکە سوێ زۆر بوو.

دُخِلَ على فلان: فلانکەس خەیاڵی بۆ شتێك چوو وانە بوو بەخۆی نەزانی کەوتە هەڵەوە.

أدخَلَهُ المكانَ ونحوه: خستیە ناو ئەو شوێنەوە.

داخلت الأشياء: شتەکان چونە ناو یەکەوە، تێك گیران،

داخَلَ فلاناً في أموره: هاوکاری فلانکەسی کرد لەکارەکانی دا.

دَخّلَهُ: بەمانا (أدخَلَهُ) دێ.

دَخَّلَ التمرَ: خورماکانی خستنە ناو زەمبیلەکەوە.

إدَّخَلَ: بەمانا (دَخَلَ) دێ ٥ زۆری هەوڵدا بۆ چوونە ناو.

تداخلت الأشياءُ: بەمانا (داخلت) دێ ٥

تداخلت الأمور:کارەکان تێکەڵاو بوونو لێك جیاناکرێنەوە.

تَدَخَّلَ: بۆ موطاوەعەی (دخَلَه) دێ ٥ کەم کەم چووە ناو ٥ بەناچاری چووە ناو کارەکەوە.

تَدَخَّلَ في الخصومة: لەخۆیەوە چووە ناو کێشەکەوە بۆ ئەوەی بەرگری لە بەرژەوەندییەکی خۆی بکا، بێ ئەوەی لایەنێک بێ لەلایەنەکانی کێشەکە.

الداخل: لە هەموو شتێک دا دیوی ناوەوەیەتی.

الداخلة من الأزار: دیوی ناوەوەی دەربێ کە لەجەستە دەکەوێ.

الداخِلة من الأرض: زەوی بێ سەرو بەرو نەپشکندراو.

الداخلة من الإنسان: نییەتو نیازی ئادەمیزاد.

الداخليّ: شتێک پاڵ داخل بدرێ، ناوخۆیی.

الدِّخالُ في الورد: ئەومیە حوشترەکەی بخاتە نێوان دوو حوشترە ناو هەڵێنجەرەکانەوەو ئاوی بدا، دەگوترێ: (سقی إبلَهُ دِخالاً) ٥ پالی ئەسپ.

الدُّخَّالُ: دەگوترێ: (فلان دخالٌ في الأمور) فلانکەس زۆر خۆ لەکارو بار هەڵدەقورتێنێو دەچێتە ناو روداوەوە.

الدُّخَّلُ: جەستە گەورەو تێکسمڕاو ٠ جۆرە باڵندەیەکە بەتۆپەڵاکی درەختی بەرزەوە دەنیشێ.

الدُّخّلُ من الكلأ: ئەو گیاو گژەیە کە لەناو بنکی درەختەکان روابێو بەناویان دا بڵاو بوبێتەوە.

الدُّخَّلُ من اللحم: ئەو گۆشتەیە بەئێسقانەوە نوسابێ

الدُّخّلُ من الإنسان: ناوەرۆکو دەرونی ئادەمیزاد ٥ (ك: دخاخيل).

الدُّخْلَةُ: هەموو گۆشتێکی کۆبووەوەی توندو پتەو.

الدَّخَلُ: داهاتو وارپاتی تاکەکەسو خێزان ٥ دەردی ناوقوڵایی جەستە ٥ فەسادو گەندەڵی ٥ شکو گومان ٥ دڵو دەرونی ئادەمیزاد.

الدَّخْلُ القومي: لەزاراوەی زانستی ئابوری دا کۆمەڵێک نرخو بەهایە بۆ هەموو جۆرە کاڵاو خزمەتگوزارییە پێشکەشکراوەکان لەماوەی ساڵێکدا هی دەوڵەتێک لە دەوڵەتەکان.

الدَّخَلُ: فەسادو گەندەڵی ٠ عەیبو لەککە ٥ دەرد ٥ شکو گومان ٥ درەختی چرو تێکچڕژاو ٥ خێزانو بنەماڵەیەک بچنە ناو بنەماڵەیەکی ترەوەو خۆیان بە بەشێک لەوان بزانن لە راستیشدا لەوان نەبن.

الدَّغْلَــةُ: شــوێنی هــەنگوین کردنــی هــەنگ، (شانە هــەنگوین) نــاوەوەی جەستە.

الدَّخــلَةُ: شــەوی بــووكو زاوایــی ٥ ناوەوەی جەستە.

الدِّخْلَةُ: ناوەڕۆکی شتو ڕوداو ٥ دیوی ناوەوەی ئادەمیزاد، دەگوترێ: (هــو عفیــف الدِّخلــة) ئــەو دڵو دەرون پاکــە ٥ (هــو خبیــث الدِّخلــة) ٥ دڵو دەرون پیــــسە ٥ تێــــکەڵاوکردنی دورەنگــە بــۆ ئــەوەی ڕەنگێــکی تــر دەربچێ.

الــدَّخیلُ: کەسێــك بــچێتە نــاو قــەومو خێڵێکەوەو خۆ بداتــە پاڵ ئــەوانو خۆبەیــەکێ لــەوان حیــساب بکــاو لــەوانیش نــەبێ ٥ میــوان ٥ هــەر وشــەیەك چــوبێتە نــاو زمــانی عەرەبییــــەوەو لــــەو زمانــــە نەبێ ٥ ئەسپێك بکەوێتە نێوان دوو ئەســپی پێــشبڕکێوە ٥ بێــگانە کــە دەچێتە وڵاتێکەوە بۆ ئەوەی سودی لێ وەرگرێ ٥ (ك: دُخَلاءَ).

الدَّوْخَلَةُ: زەمبیلەیەکی پوشینەخورمای تێ دەکرێ.

الدَّوْخَلَّةُ: بەمانا (الدَّوْخَلَةُ) دێ.

الْمَــدْخَلُ: چــونە نــاو شــتەوە ٥ شوێنی چــونە نــاو باڵەخانــەوە ٥ دەگــوترێ: (هــــو حــــسن المَــــدْخَلِ) پلانــی بــەڕێوەبردنی کارەکــانی ڕێــکو پێــکە ٥ باش کارەکانی ئەنجام دەدا ٥

الْمُــدْخَلُ: جــۆرە ئەشــکەوتو پــەنا پاسارێکە شتی تێ دەکرێ.

الدُّخْــلُلُ: کەسێــك خــۆ لــەکارو بــاری خەڵــــك هــــەڵقورتێنێ ٥ نــــاخو نــاوەڕۆکی ئــادەمیزاد ٥ باڵندەیــەکی بۆرەقنەیە.

الدِّخْلَلُ: بەمانا (الدُّخْــلُلُ) دێ ٥

الدِّخْــلِلُ: ئــەو بــەزەی دەچــێتە نــاو گۆشتەوە.

دَخْــمَسَ علیــه: ئــەوەی دەیویــست پێــی بڵێ پێی نەگوتو لێی شاردەوە.

دَخْمَسَ الشَّیْئَ: شتەکەی لێ شاردەوە.

الــــدُّخامیسُ: ئــــادەمیزادی ڕەشــــی کەتە ٥ شتی خراپ.

الــدِّخْماسُ: شــتی شــاردراوە، داپۆشــراو، ڕوکەشو تــەزویر ٥ دەگــوترێ: (ثنــاء دخْــــاس) پیاهەڵــــدانو مــــەدحی ڕوکەشو ناواقیعی.

الدَّخْمَسُ: ئەو کەسەی ئەوەی دەتــەوێ بۆت ڕون بکاتەوە ئەنجامی نادا.

الدَّخْمَسَةُ: بەمانا (الدَّخْمَسُ) دێ.

الْمُدَخْمَسُ: ڕوکــەش ٥ دەگــوترێ: (ثنــاء مُدَخْمَسٌ).

دَخَنَــت النــار دخنــاً ودخونــاً ودخانــاً: ئاگرەکە دوکەڵی کرد.

دَخَنَتْ الوقود: سوتەمەنییەکە دوکەڵی کرد.
دَخَنَ الغبار: تەپو تۆز بەرپابوو.
دَخِنَتْ النار دخناً: بەمانا (دَخَنَتْ) دێ.
دَخِنَتِ الفِتْنَةُ: فیتنەو ئاشوب دەرکەوت.
دَخِنَ الطعامُ والشرابُ: خواردەمەنییەکە دوکەلاوی بووە بۆنی دوکەڵی لێ دێو تامو بونو بەرامی تێکداوە.
دَخِنَ الخُلُقُ والعقلُ والدينُ: ڕەوشتو عەقڵو دین گەندەڵ بوو، تێك چوو.
دَخُنَ الشَيْءَ دُخْنَةً: بەمانا (دَخِنَ).
أدخَنَت النارُ: ئاگرەکە دوکەڵی کرد.
دَخَّنَتْ النارُ: بەمانا (دَخَنَتْ) دێ ٥
دَخَّنَ الوقود: سوتەمەنییەکە دوکەڵی کرد.
دَخَّنَ على الشَيْءَ: وای کرد دوکەڵەکەی بگاتە شتەکە.
دَخَّنَ على الشجر أو على الثوب: درەختەکە یان قوماشەکەی بەبخورێکی تایبەتی پاك کردەوە ٥ نەخۆشیو بەکتریای پێوە نەهێشت.
دَخَّنَ التَبغ: ئاگری بەتوتنەکەوە ناو دوکەڵەکەی هەڵمژی.
أدْخَنَتِ النارُ: بەمانا (دَخَنَتْ) دێ ٥
أدْخَنَ فلانٌ: فلانکەس دوکەڵی مێشوولە کوژوشتی وای بەرپاکرد بۆ پاککردنەوەی دەوروبەرو بۆنخۆشکردنی.
ادْخَنَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە پێگەیو ڕەنگی وەکوو ڕەنگی دوکەڵی لێ هات.
تَدَخَّنَ: بۆ موطاوەعەی (دَخَّنَهُ) دێ.
تَدَخَّنَ القِدرُ: دیزەکە دوکەڵی لێ بەرز بووە دوکەڵ دایپۆشی.
تَدَخَّنَ فلان: فلان جگەرەی خوارد، دوکەڵی کرد.
الداخِنَةُ: دوکەڵکێش بۆ کورەخانەو تەندورو سەماوەرو ئەو جۆرە شتانە.
الدخان: دوکەڵ ٥ ئەو شتە وردیلانە لەئاگر بەرز دەبنەوەو دوکەڵ پێك دەهێنن . توتن.
الدُّخان: بەمانا (الدُّخان) دێ ٥ واتە: دوکەڵ.
الدُّخْنُ: ڕوەکێکە لە پێری (النجلّيات)٥ بەرەکەی بچووكو لووسە وەکوو کونجی لەناو زەوی کشتوکاڵدا دەروێندرێو خۆڕسکیشە.
الدُّخْنُ: دوکەڵ، حیقدو کینە، دەگوترێ: (بينهما دَخَنٌ) ٥ لە نێوانیاندا حیقدو کینە

هەیە ە هەروا دەگوترێ: (هدنة علی دَخَنٍ) ڕێك كەوتنو ئاشتەوایی لەسەرشتی بێ بنەماو فەسادو داوەشاوی نێوان ە هەروا دەگوترێ: (فی متن السیف دَخَنٌ) شمشێرەكە ئەوەندە صافو پاكە رەش دەنوێنێ ە

الدُّخَانُ: ئەوەیە دوكەڵاوی بێو دوكەڵ دایپۆشیبێو رەنگی دوكەڵی گرتبێ، تەپو تۆزاوی ە دەگوترێ: (یوم دَخَانٌ) رۆژێكی تەپو تۆزاویو گەرمە.

الدُّخنان: جۆرە چۆلەكەیەكە.

الدُّخْنَةُ: ئەو شتەی كە عەترو قۆلۆنیای پێ دەپرژێندرێ ە دوكەڵو پف كراوێكی تایبەتییە دەرشێندرێ بۆ لەناوبردنی بەكتریا.

أبو دُخْنَةُ: باڵندەیەكە رەنگی وەكو رەنگی دوكەڵ وایە.

المِدْخَنَةُ: كورەخانە، دوكەڵ كێش ە (ك: مَدَاخِن).

الدَّخْنَسُ: ئادەمیزاد یان ئاژەڵی قەڵەوو بەهێز.

الدَّاخی: تاریك ە دەگوترێ: (لیل داخٍ) شەوێكی تاریك.

الدُّخَی: تاریكایی.

الدُّخْیاء من اللیالی: شەوی تاریكو تونەك.

الدَّیْدَبُ: چاودێر، سیخوڕ ە پیشەنگ ە كەرەكێوی.

الدَّیْدَبانُ: چاودێر، جاسوس پێشەنگ.

الدَّدان: چاو چنۆكو تێر نەخۆر ە شمشێر.

الدَّدَنُ: گاڵتەو گەپ.

الدَّیدان: دابو نەریت.

الدَّیْدَنُ: بەمانا (الدَّیدان) دێ ە دەگوترێ: (فلان دیدنه أن یفعل كذا).

الدَّدا: گاڵتەو گەپ.

الدَّدُ: بەمانا (الدَّدا) دێ ە

دَرَأَ دَرْءاً ودُرُوءاً: لاربوو، خواربوو.

دَرَأَ البعیرُ: حوشترەكە توشی نەخۆشی غوددە بوو ە غوددەی حوشترەكە هاوسا.

دَرَأَ السیلُ: لافاوەكە هەڵسا ە لەپەندی پێشینان دا هاتووە: (صادف درأ السیل درء یدفعه) شەڕو نەگبەتییەكە تووشی شەڕو نەگبەتیەكی تر بوو (ماری مارخۆر پەیدا بوو) توشی گونڕەشی خۆی بوو.

دَرَأَ علیه: لەناكاو لێی پەیدا بوو هێرشی كردە سەر

دَرَأَ الكوكبُ: ئەستێرەكە لەخۆر هەڵاتەوە بەرەو خۆرئاوا كەوتەڕێ ە درەوشایەوەو پرشنگی دا.

دَرَأت النارُ: ئاگرەکە روناکی دا.

دَرَأَ فلان درءاً: فلانکەس شتێکی کردە بیانوو خۆی شاردەوە ە دێوجامەی گرتەوە.

دَرَأَ الشَّيءَ وبه: شتەکەی رەتکردەوە، پاڵی پێوەنا ە لێی دورخستەوە لە حەدیثدا هاتووە: (إدْرَءُوا الحدودَ بالشبهات) بیانوو بۆ ئەنجام نەدانی حەد بدۆزنەوە حەدەکە ئەنجام مەدەن.

دَرَأت المرأةُ زَوْجَها: ژنەکە بەکەیفو شادی هەڵس و کەوتی لەگەڵ مێردەکەی نەکرد ناچیزەیی کرد.

دَرَأَ الدريئةَ نحو الصيد: دیوجامەی خستە پێش خۆی و خۆی لەدواوە حەشاردا بۆ ئەوەی نێچیرەکە نەیبینێ.

دَرَأَ الشَّيءَ: شتەکەی رەت کردەوە ە بلاوی کردەوە.

أدرأت الناقةُ: حوشترەکە گوانی خۆی شلکردن بۆ ئەوەی شیریان لێ بێتە خوار ە شیری دا.

دَارَأَه: تەنگی پێ هەڵچنی ە پشی پشی کرد بۆ ئەوەی زیانی پێ نەگەیەنێ ە لە حەدیثدا هاتووە ە (كان يصلي فجاءت بهيمةٌ تمُرّ بين يديه فمازال يدارئها).

إدَّرَأَ: بیانووی پەیداکرد، دیوجامەی گرتەوە بۆ ئەوەی نێچیرەکە بگرێ.

انْدَرَأَ: بۆ موطاوعەی (دَرَأَ) هاتووە.

إنْدَرَأَ الحريقُ: ئاگر کەوتەوەو بلاوەی کرد.

إنْدَرَأَ عليه: لەنکاو لێی دەرکەوت.

تَدَارَءَا: کەوتنە بەربەرەکانی یەکتری ە کێشەیان تێکەوت.

إدَّارَأَ: بەمانا (تَدَارَأَ) دێ.

تَدَرَّأَ: بیانوی بۆ خۆی دۆزییەوە ە زێدەرۆیی کرد، خۆی بەزل زانی و تەکەببوری کرد.

اَلتُّدْرَأ: پاراستن و پارێزگاری.

اَلتُّدْرَأةُ: بەمانا (التُدرأ) دێ.

الـدَّرأ: لوتکەو دوندی کێو ە درزو کەندری رێگا ە خوارو خێچی رێگا.

الدُّرِيُّ: ئەستێرەی خۆشڕەو لە خۆرهەڵاتەوە بەرەو خۆر ئاوا بە پرشنگ و پرتەوەو دەڕوا.

الدريئة: دێوجامە، کەپک و کۆختە ە بازنەیەکە تێیدا فێری تیر هاوێژی و سەیارە لێخوڕین و شتی وا دەبێ.

المِدْرَأ: مەتاڵ، ئامێری بەرگری کردن.

الدَّرابزين: موحەجەرەی ئەملاو ئەولای پلیکان بۆ ئەوەی ئەو کەسە پێیدا سەردەکەوێ و دێتە خوار دەستی پێ بگرێ و لەکەوتنە خوارەوەش بی پارێزێ.

دَرِبَ بِهِ دَرَباً ودُرْبَةً: خۆی پێوەگرت‌و تێیدا راهات.

دَرِبَ علی الشَّیْءَ: بەشتەکە راهات‌و فێری بوو ○ (هو دارب، ودَرِبٌ هی داربة ودَرِبة وهو وهی دروب).

أدْرَبَ: چووە ناو کۆڵان‌و گەرەك‌و هۆبەوە.

أدرَبَ فِي الغزو: چووە سنوری دوژمنەوە ○ تەپڵی لێ دا.

دَرَّبَ فلاناً بالشَّیْءَ وعلیه وفیه: فلانکەسی فێرکردو لەسەر شتەکە رایهێنا.

دَرَّبَ البعیرَ: حوشترەکەی فێری ئەوەکرد بەناو کۆڵان‌و کون‌و کەلەبەردا بڕوا.

تَدَرَّبَ: بۆ موطاوعەی (دَرَّبَهُ) دێ.

تَدَرَّبَ بالشَّیْءَ: بەمانا (دَرِبَ) دێ ○

الدَّارِبُ: تەپڵ لێدەر (ألدَّارِبة:) ئافرەتی تەپڵ لێدەر.

الدَّرْبُ: تەنگەبەرو رێگای تەسك لەناو کێوو شاخدا ○ مەدخەلی تەنگەبەر ○ هەر رێگایەکی چوونە ژورەوەبێ بۆ ناو وڵاتی رۆم ○ هەر رێگایەك بۆ دەرەوەی شار بچێ ○ ئەو شوێنەی خورمای تێدا هەڵدەخرێ بۆ وشکبونەوە ○ (ك: دُرُوب وأدراب ودِرابٌ).

الدُّرْبُ: ماسی زەردی ئاڵتونی وەکوو ئەوە بە ئاڵتون روکەش کرابێ.

الدُّرْبَةُ: پرکێشکردنی هەر کارێك بێتە پێشەوە ○ ناوەڕاستی پشتی گاکێوی.

ألْمُدَرَّبُ: راهێنراوو مەشق پێکراو ○ توشبوو بەکارەسات.

تَدَرَّباً: خولایەوە.

دَرْبَجَ: دوای رەقبون‌و سەرکێشی نەرم‌و نیانی نواند ○ لارو لەنجەی کرد.

الدُّرابِجُ: خۆ بادەرو فیزکەرو لارو لەنجەکەر لە رۆیشتنی دا.

دَرْبَحَ: سەری شۆڕکردو پشتی کۆم کردەوە ○ لەترسا بازی هاویشت.

دَرْبَحَ لە: ملکەچی بوو، ژێربار بوو.

دَرْبَخَ: سەری شۆڕکردو پشتی کۆم کرد.

دَرْبَخَ لە: ژێرباری بوو، ملی کەچ کرد، بەزەلیلی‌و ملکەچییەوە گوێی بۆ راگرت.

تَدَرْبَسَ: چووە پێشەوە.

الدُّرابِسُ: ئادەمیزادی کەتەو زەبەللاح، ئاژەڵی گەورە.

الدِّرْباسُ: شێر ○ سەگی مێنکر.

دَرْبَصَ: لەترسا خۆی ماتدا.

الدُّرابُکَةُ: تەپڵی پچوك.

الدَّرْبَکَةُ: تێکەڵاوی‌و پاڵەپەستۆو قەرەباڵغی.

دَرْبَلَ: لەتەپڵی دا.

دَرْبَلَ فِي مشیه: بەئەسپایی‌و تەمبەڵی جوڵایەوە.

الدَّرْبانُ: دەرگەوان ◦ (ك: دَرَابِنة).

الدِّرْبانِيـــة: جــۆرە مانگايەكــە دوگــى هەيە.

دَرَجَ دَرْجــاً ودُرُجــاً وَدَرَجانــاً: جــۆرە رۆيشتنێكى ئەنجامدا وەكوو ئـەوەى بەپەيــژەدا ســەر بكــەوێ ◦ بەســەر زەوى‌دا رۆيى.

دَرَجَ الصَّبِيُّ: منداڵەكـە كەوتـە گاگۆڵـكێو دەستى كرد بەرۆيشتن.

دَرَجَت الريحُ: بايەكە بەهێواشـى هـەڵى كرد ◦ تەپو تۆزى هەڵساندو شوێنى لەلبەلاّن كرد.

دَرَجَ فـــلان: فلاّنكـــەس رێـــگاى خــۆى گرتەبــەرو ملــى لــەنێش نــا ◦ مــرد، لەپەنــدى پێــشیناندا هــاتووە دەڵــێ: (أكذب مــن دبّ ودَرَجَ) درۆزنـتریـن زیندوو مردووە.

دَرَجَ القـــومُ: نەتەوەكــە بنـــەبڕبوونو كەسيان نەما.

دَرَجَ بينهم بالنمائم: فيتنەيىو دوزمانى لە نێوان كردن.

دَرَجَ الشَّيْءَ في الشَّيْءِ: ئەو شتەى كردە ناو كونو كەلەبەرى ئەو شتەوە.

دَرِجَ دَرْجاً: بەردەوام بوو لەسەر خواردنى گۆشــت كــەو ◦ پابەنــدى بەڵــكەو رێبازى خۆى بوو لە بوارى ئاييندا. بەپەيــژەدا ســەركەوت ◦ بــەرێبازى خۆيــدا رۆيــىو كاروبــارى خــۆى لەئەســتۆ گــرت ◦ مــردو دونيــاى لەدەست چوو.

أدْرَجَ الـــشَّيْءَ: بـــەمانا (دَرَجَـــهُ) دێ ◦ فەوتانـــدىو لـــەناوى بـــرد، دەگوترێ: (أدرجَهُ اللّٰه) خودا لەناوى برد.

أدْرَجَ الـــدَّلْوَ: لەســەرەخۆ دۆڵـچەكەى داهێشتە خوار.

أدْرَجَ فلاناً: فلاّنكەسى نارد.

دَرَّجَهُ: شتەكەى پلە پلەكرد.

دَرَّجَ البنـــاءَ: پەيـــژەى بـــۆ باڵەخانەكـــە دروست كرد.

دَرَّجَ فلاناً: پلە پلە فلاّنكەسى لـەخۆى نزيك كــردەوە ◦ فلاّنكەسى راهێنـاو وردە وردە كەوى كرد.

دَرَّجَ العليـــلَ: وردە وردە نەخۆشـــەكەى هێنايـەوە سەر خواردنو كـەم كـەم خــواردنى دايــە تــا هاتــەوە تــايمى خۆى.

دَرَّجَ الطعـامُ والأمـرُ فلانـاً: خواردنەكـە بەجۆرێك بوو يان كارەكە وەهابوو دەبوايە فلاّن وردە وردە دەستى بۆ ببردنايە.

إنْـــدَرَجَ: بــۆ مــوطــاوەعــەى (دَرَّجَــهُ) هاتووە.

إنْـــدَرَجَ عليـــه: لــەخۆى گــرت، ئەويـشى

گرتەوە ٥ دەگوترێ: (اندرج تحته كذا أو فيه كذا) چووە ژێر خێمەی ئەوەوە چووە خانەی ئەوەوە.

تَدَرَّجَ: بۆ موطاوەعەی (دَرَّجَهُ) دێ.

تَدَرَّجَ اليه: وردە وردە چووە پێشەوە ٥ پلە پلە سەرکەوت.

اسْتَدْرَجَهُ: لە پلەیەکەوە بۆ پلەیەکی تر بەرزی کردەوە ٥ وای لێ کرد هەنگاو هەنگاو زەوی ببڕێ.

اسْتَدْرَجَ فلاناً: فلانکەسی لەخشتە بردو هەڵی نا ئەوکارە بکا.

استَدْرَجَ الريحُ الشَّيْئَ: هەوا وای لەشتەکە کرد بۆ خۆی رابدرێ بەبێ ئەوەی بەرزی کاتەوە بۆ حەوا.

استَدْرَجَ اللهُ العَبْدَ: پەروەردگار بەندەی خۆی مۆڵەت داو گوزوگومەمەت لەسەر تاوانەکەی نەیگرت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لاَ يَعْلَمُونَ﴾.

استَدْرَجَ الشَّيْئَ الى الشَّيْئَ: وردە وردە شتەکەی لەو شتە نزیك کردەوە.

الأُدْرُجَة: بەرزکەرەوە، پەیژە.

الدَّارِجَ: دەگوترێ: (ترابٌ دارِجٌ) گڵێکە شوێنەواری خانووەکەی دادەپۆشێ.

الدَّارِجَةُ: دوا بڕاو، دەگوترێ: (قبيلةٌ دارِجَةٌ) هۆزو خێڵێکی دوابڕاوو ریشەکێشکراوە.

الدَّارِجَة من الدابة: قاچەکانیەتی ٥ دەگوترێ: (هو قصير الدَوارج) ئەوگیانلەبەرە قاچ کورتە.

الدَّرْجُ: دەگوترێ: (نحن درج يديك) ئێمە لەژێر دەستی تودایین ٥ هەروا دەگوترێ: (أنفذتُهُ في درج كتابي) ئەو شتەم خستۆتە ناو دوتوێی کتێبەکەمەوە.

الدُّرْجُ: صندوقێکە شتی تێدا دادەنرێ پێی دەگوترێ پەغدان ٥ لەئەصڵدا ئەم جۆرە صندوقە تایبەتە بە ئافرەتەوە هەندێ جلو شتومەکی تایبەتی خۆی وەکوو خشڵو شتی پێداویستی مەکتەبی تێدەخرێ.

الدَّرَجُ: بەمانا (الدُّرْج) دێ ٥ ڕێگا ٥ دەگوترێ: (رَجَعَ فلان دَرَجَهُ وادْراجَهُ) فلانکەس بەرێگای خۆی دا گەڕایەوە، چۆن هاتبوو ئاوا رۆیشتەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (ذهب دمُهُ دَرَجَ الرياح): خوێنەکەی بەفیڕۆ چوو ٥ (هو درج بين المتخاصمين): ئەو شالیارو ناوەندە لە نێوان ئەو دوو کەسەی کێشەیانە ٥ (ك: أداج).

الدُّرَجَةُ: بەمانا (الدُّرجُ) دێ.

الدَّرجة: پلەی سەرکەوتن، پلەو

پایە ٥ دەگوترێ: (لە علیه دَرَجَة) پلەو پایەی لەو بەرزترە ٥ وشەی (دَرَجَة) لە زاراوەی ئاسمانـــشوناسی دا بەشێـــکە لەسێ سەدو شەصت بەشی سوڕانەوەی فەلەك ٥ لەزاراوەی ماتماتیکدا بەشێکە لەنەوەد بەش.

دَرَجَة الحرارة: بەشێـکە لـە بەشـەکانی پێـــوەری تایبـــەتی بەکـــەش‌و هەوا ٥ (ك: دَرَجٌ ودَرَجان).

الدُرَّجَة: کـورکی: جـۆرە باڵندەیەکـە دیـوی دەرەوەی باڵـەکانی خاکییـە، دیوی ناوەوەی رەشە، لەقەتی دەچێ وەلێ لەو جوانترە.

الدَّرَاجُ: هێتنەو دوزمان ٥ ژیشك.

الـــدُرَّاجُ: کـــەو ، جـۆرە باڵندەیەکـە لەرۆیشتنی دا خۆی دەلەنگێنێ.

الدَّرَاجَـةُ: بایـسکیل‌و رەورەوەی منـداڵ کـە لەســـەرەتای فێرەرۆیـــشتنی دا بـــەکاری دەهێنـــێ ٥ پایـــسکیل کـــە دوتایـەی لەژێردایـە بـە جوڵانـدنی قـــاچ هەڵدەســـوڕێ یـــان بـــەوزەو ســـوتاندن دەڕوا ئەوکاتـــە پێـــی دەگوترێ ماتۆڕ.

الـــدُرْجُ: تـــەنگو چـــەڵمەی وەهـــا ئـــادەمیزاد لـــە پـــەل‌و پـــۆ بخـــا، دەگـوترێ: (وقـع فـلان في الـدُرّج) فلانکـــەس کەوتۆتـــە نـــاو تەنگانەیەکەوە لێی رزگار نابێ.

الـدُرْبج: ئامێرێـکی موسـیقایە وەکـوو تەنبور.

الدُّروج: خۆشڕەوو تیـژڕەو، دەگـوترێ: (سهم دروج) و(ریح دروج).

المِـدْراجُ: ئـەو شـتەی زۆر شـت لـەناو بەرێ.

الْمَـــدْرَجُ: رێبـــازو مەســـلەك ٥ بـــیرو بۆچوون.

مَدْرَج النمـل: رێچکەی مێـرو ٥ رێـگای پێچاو پێچ ٥ (ك: مَدَارج).

الْمُدْرَجُ: لـە زاراوەی عیلمـی حـەدیثدا بە حـەدیـسێك دەگـوترێ: وشـەیەك یـان رسـتەیەك بخرێتـە نـاو دەقـی حەدیـــسەکەوە، راوییەکـــە ئـــەو تێهەڵکێـشییە دەکـاو ئـەو کەسـەی دەی بیـــسی وا دەزانـــی حـەدیـــسی مەرفوعە.

الْمَدْرَجـة: رێـــڕەوی شـتەکان لەســـەر رێـــگا ٥ خـــودی رێـــگا ٥ سەرەرێـــگا، دەگـــــوترێ:(اتخـــــــذوا دارَهُ مدرجة)٥ زوربـەی رێـگا، دەگـوترێ: (هذا الأمر مَدْرَجـة لـذاك) ئـەم کـارە زۆرینــەی رێــگای ئــەو شـتە نزیـك دەکاتەوە. ٥ ئەو بەڕەی نامـەی تێـدا دەنووسـرێ ٥ یـان نـاوی کتێبـی تێـدا تۆمار دەکرێ.

الْمَدْرَجَةُ مِـن الأرض: زەوییـەك كـەوی زۆر تێدابێ.

اَلْمُـــــدَرَّجُ: شوێنێـــــك كورســـــی دانیشتنەكەی خوارو ژووربـن واتـە: تـا كورسـییەكان زیـاتر لـە دواوەبـن شوێنەكەیان بەرزتربێ.

دَرَحَهُ دَرْحاً: پالی پێوەنا.

دَرِحَ دَرَحـــاً: پـیر بـوو، بەتـەواوی پـیر بوو ◦ (فهو وهی دَرِح).

دَرَدَ دَرداً: هەموو ددانەكانی كەوتن.

دَرِدَت الناقة: حوشترەكە بـەهۆی پیری هەموو ددانەكانی كـەوتن ◦ (هو أَدْرَدُ وهي دَرْدَاءُ) (ك: دُرْدٌ).

أَدْرَدَهُ: ددانەكانی خستن.

الدُرْدِيُّ: ئـەو خلتـەو پلتـەی دەكەوێتـە بنـەوەی جامـە هـەنگوینو تەنەكـە رۆنو هەر شلەمەنییەكی تر.

هـەروا خـەمیرە كـە لەسـەر میـوە گوشراوەكە دەهێڵدرێتەوە بۆ ئەوەی بەتەواوی گۆڕانی بەسەردا بێ.

دَرْدَب الطبلُ: تەپڵەكە دەنگی لێوە هات.

دردَب فـــــلان: فلانكـــەس بـــازی ترسنۆكانەی هاویـشت، هـەر دەڕواو بـاز دەهـاوێو بەحـەزەرەوە سـەیری ئەم لاو ئەولای خۆی كـرد ◦ زەلیـلو كەردنكەچ بوو.

الدَرْدَابُ: رەنگی تەپڵ.

الـــدَرْدَبُ: دەگـــوترێ: (إمـــرأة دَرْدَبٌ) ئافرەتێـكە بەشەو دێو دەچێ.

الـــدُرْدِبِيّ: تـــەپڵ كـــوت ◦ ئـــەو كەســـەی تەپڵی پچوك لێ دەدا.

الـــدَرْدِبِيسُ: پیرەمێـردو پیرەژنـی كۆنـە ســالٌو پۆڵـــكاوو كەنـــەفت ◦ بـــەڵاو كارەسـات ◦ میرویەكـە ژنـە عـەرەب پێیـــان وابـــوو بـــەكار هێنـــانو لەملكردنی دەبێتە هـۆی دەستەبەر بـوونی خۆشەویـستی مێردەكانیـان بۆیان.

الـــدَرْدَحُ: پـیرەژنو پیرەمێـردی پۆڵـكاو كـە ددانیـان نـەمابن ◦ كەسێـك زۆر خویداتـە شتێـكو حـەزی لێ بكـا ◦ (ك: دَرَادِحَ).

الدَرْدِحَة: ئافرەتێـك درێژیو پانی وەك یەك بن.

دَرْدَرَ الماءُ: ئاوەكە هەڵقوڵاو كفەی كرد.

دَرْدَرَ التَمْــرَةَ وغيرهـــا: بـــە پوكـــەكانی خورماكەی سووەوەو جوی.

تَـــدَرْدَرَ: بـــۆ مـــوطـــاوعـــەی (دَرْدَرَهُ) دێ ◦ كەوتە جمەو جوڵو راتەكان.

الـــدُرْدارُ: دەنگـــی تـــەپڵ ◦ درەختێـــكی گەورەیـــە گوڵێـــكی زەردو بەریـــشی هەیە، بۆ جوانی لەمبەرو ئەوبـەری رێـگا دەروێنـدرێ سێبەری باشیـشی هەیە.

الدُرْدُرُ: پوك، شوێنی ددان كه ددانه‌كان نه‌مابن.

الدُرْدَري: كه‌سێك هه‌ر بێ‌و بچێ‌و كارێكی دیاریكراوی نه‌بێ.

الدُردورُ: شه‌پۆلی ده‌ریا كه ترسی ئه‌وه‌ی لێ بكرێ ببێته هۆی خنكاندنی ئه‌وانه‌ی له‌ناوی‌دان.

الدَرْدَشَةُ: غاڵ‌و بوغڵ‌و هه‌راو هۆریای خه‌ڵك‌و قسه‌ی زۆر.

الدَرْدَاق: ته‌پۆڵكه‌یه‌كی بچوك‌و ره‌قه‌ڵانه كه هه‌ڵیده‌كه‌نی لبه‌ڵان ده‌رده‌كه‌وێ.

الدَرْدَقُ: شتی بچوك له هه‌رشتێك بێ ٥ ده‌گوترێ: (وِلدان دَرْدَق ودرادق).

الدِرْدمُ: ئافره‌تێك به‌شه‌و هه‌ر بێ‌و بچێ ٥ حوشتری پیر ٥

دَرَّ: زۆر بوو، ده‌گوترێ: (دَرَّ الدَمْعُ والبولُ) زۆری فرمێسك هه‌ڵرشت ٥ زۆری میزكرد.

دَرَّ الدنیا علی أهلها: خێرو بێری دونیا زۆربوو.

دَرَّ الخراجُ: ده‌یه‌ك‌و خه‌راجی ئه‌و ولاته زۆر بوو.

دَرَّ كل حلوب باللبن: شیرده‌ره‌كه شیری زۆری دا ٥ ده‌گوترێ: (دَرَّت حلوبة البلد): خه‌راج‌و ده‌یه‌كیان زۆربوو.

دَرَّ النبات: گیاو گژه‌كه تێك چرژا.

دَرَّ العرقُ دَرّاً ودروراً: عه‌ره‌قه‌كه ره‌وان بوو ٥ فواره‌ی كردو هه‌ڵچوو.

دَرَّ السماءُ بالمطر: ئاسمان بارانی زۆری باراند.

دَرَّ العِرقُ: ره‌گه‌كه پڕبوو له خوێن.

دَرَّ الضِرعُ: گوانه‌كه پڕبوو له شیر.

دَرَّ باللبن: شیری زۆری دا.

دَرَّ السوقُ: بازاڕ بره‌وی په‌یدا كردو مامه‌ڵه‌ی زر تێداكرا.

دَرَّ السراجُ: چراكه روناكایی دا.

دَرَّ جِسْمُهُ: جه‌سته‌ی نه‌خۆشی پێوه نه‌ماو جوان بۆوه.

دَرَّ الفرسُ: ئه‌سپه‌كه بازێكی یه‌ته‌وژمی هاویشت یان چه‌ند بازێكی یه‌ك له دوای یه‌كی به‌شێنه‌یی هاویشتن.

دَرَّ وجهه دَرَراً: دوای نه‌خۆشی جه‌سته‌ی جوان بۆوه.

أدَرَّ: شیری زۆر بوو، كاری باشی زۆر بوو.

أدرّت الناقةُ بلبنها: حوشتره‌كه شیری زۆری دا.

أدَرَّ الفرسُ: به‌مانا (دَرَّ) دێ.

أدَرَّ الشَيْئَ: شته‌كه‌ی وه‌جم‌و جوڵ خست ٥ ده‌گوترێ: (بین عینیه عِرْقٌ یُدِرُّهُ الغَضَبَ) له‌نێو چاوانی دا ره‌گێك هه‌یه رق هه‌ڵسان ده‌یهێنێ‌و ده‌یبا.

أدَرَّ المِغزَلَ: تەشییەکەی باداو سوڕی پێداو بینی پێ گرت بەجۆرێك هەردەلێی ڕاوەستاوە.
أدَرَّ الناقةَ ونحوها: دەستی بەگوانی حوشترەکەدا هێنا بۆ ئەوەی شیر بدا.
أدَرَّ الریحُ السحابَ: بایەکە هەوری کوکردنەوە.
أدَرَّ الدواءُ البولَ: دەرمانەکە وای کرد زۆر میزبکا.
أدَرَّ فلان حاجته: فلانکەس زۆر هەوڵی دا بۆ ئیشەکەی تا دەستەبەری کرد ٥ (فهو وهی مِدرّ وهی مَدِرَّة ایضا).
اسْتَدَرَّ اللبن والدمع ونحوهما: بەمانا (دَرّ) دێ، واتە: زۆر بوو.
اسْتَدَرَّ الناقةُ: حوشترەکە حەزی لە کەڵدان بوو، فەوچاندی.
استَدَرَّ المحلوبَ: داوای شیری لێ کرد، ویستی بیدۆشێ.
استدرَّ الریحُ السحابَ: بەمانا (أدرّته) دێ.
استدرَّ البولَ: شتێکی خوارد زوو میزبکا، زوو میزی بێ،
الدَارُّ: بەردەوام ٥ دەگوترێ: (رزق دارّ) رزق‌و ڕۆزییەکی بەردەوامە نابڕێ (ك: دُرّار، ودُرُرّ، ودَرَّر).
الـدَرُّ: شیر، یان شیری زۆر ٥ نەفس ٥ کاری باش لە مەدحکردنی کەسێك دەگوترێ: (لله درّهُ) هەر بۆ خودایە پاداشی چاکەی ئەو بداتەوە بەکەسی تر ناکرێ ٥ هەروا دەگوترێ: (دَرّ درُّهُ) خێرو بێری زۆر بوو.
الـدَّرَرُ: دَرَر الریح: بەرەو با، شوێنی هەڵکردنی با.
دَرَرُ الطریق: نامانج‌و مەبەستی ڕێگا، دەگوترێ: (هم علی دَرَرٍ واحد) ئەوانە یەك مەبەست‌و نیازیان هەیە ٥ (داری بدرر دارك) ماڵەکەم بەرامبەر ماڵی تۆیە.
الـدُّرَارُ: تاکی (الـدُّرّ)ە ٥ واتە دەنکە لوئلوئی گەورە ٥ بەبەغای پچوك ٥ (ك: دُرَرٌ).
الدِّرَّةُ: شیر یان شیری زۆر ٥ دەگوترێ: (للسحاب دِرَّة) هەورەکە ڕێژنەی بارانی هەیە ٥ ئاو زەنگی ٥ ڕەواجی کالا، دەگوترێ: (للسوق دِرَّة)٥ هەروا دەگوترێ: (مرّ علی دِرَّتِهِ) ڕاست ڕۆیی‌و لای نەدا هیچ شتێك نەیگێڕایەوە ٥ هەروا بەمانا (قەمچی) دێ.
الـدُّرِّي: دوڕ ئاسا وەك دوڕ وایە لە جوانی‌و درەوشاوەیی دا ئەستێرەی گەشە داری ڕوناك ٥ (ك: دُراری).

الـدُّرِيرُ: جەستەو ئەندام رێكو پێك، خێراو خۆشڕو روناككەرەوەو شوعلەدەر.

المِدْرارُ: زۆر رژێنەر، پڕخێرو بێر، دەگوترێ: (سحاب مِدْرارٌ) هەوری بەریژنە باران، (عين مدرار) چاوی فرمێسكاوی فرمێسك رێژ بەزۆری.

المِدَرّة: تەشی، (ك: مَدَارٌ).

دَرِزَ دَرَزاً: نازو نیعمەتی دونیای بۆ دەستەبەر بوو.

الـدُّرْزُ: شوێنی دورمانكردن، نازو نیعمەتی دونیا، (ك: دروز) (أم دُرْز) كونیەی دونیایە.

الـدُّرْزَةُ: (أولاد درزه) خەیاتەكان (بەرگدرووەكان)، هەتیوەچەو خوێڕیو باوك نەناسراو.

الدُّرْزِيُّ: بەرگدرو.

الدُّرْزِيـة: تاقمو پێڕێكن لەشیعەی ئیسماعیلی خۆیان پاڵ (أبو محمد عبد الله الفاطمي) دەدەن.

دَرَسَ درساً ودروساً: پوكایەوەو نەماو شوێنەواری گوم بوو، زەمەنو كاتی بەسەر چوو.

درس الثَّوبُ: پۆشاكەكە كۆن بوو داڕزا، رۆژگاری زۆری بەسەردا تێپەڕی.

دَرَسَ البعيرُ: حوشترەكە گروێ بوو.

درست المرأة: ئافرەتەكە كەوتە عادەی مانگانەی خۆیەوە، (فهي دارس)، (ك: دُرَّسٌ ودوارسُ).

دَرَسَ الشَّيْءَ درساً: شتەكەی گۆڕیو شوێنەوارەكەی نەهێشتەوە.

دَرَسَ الثَّوبَ: پۆشاكەكەی كۆن كردو رزاندی.

دَرَسَ الدابَّـةَ: وڵاخەكەی ژێر باركردو زەلیلی كرد.

دَرَسَ الفِراشَ: جێگای داخستو چووە سەری نوست.

دَرَسَ الكتابَ ونحوه درساً ودراسةً: كتێبەكەی خوێندەوەو هەوڵی دا لەبەری بكاو فێری ببێ، دەگوترێ: (درس العلم والفَنَّ).

دَرَسَ الحنطةَ: گەنمەكەی گێرەكرد.

دَرَسَ الطعامَ: بەخێرایی خواردنەكەی خوارد.

أدْرَسَ الكتابَ ونحوه: بەمانا (دَرَسَهُ) دێ.

أدْرَسَ فلاناً الكتابَ ونحوه: وای لە فلانكەس كرد كتێبەكە بخوێنێتەوەو دیراسەی بكا.

دارَسَ الكتابَ ونحوه مدارَسَةً ودراساً: بەمانا (دَرَسَهُ) دێ.

دارَسَ فلاناً: شتەكەی بۆ فلانكەس خوێندەوەو ئەویش بۆ ئەوی

خوێنــــدەوەو وەبـــیری یـــەكتریان هێنایەوە.
دارَسَ الذنوبَ: تاوانەكانی ئەنجام دان.
درّسَ الكتابَ: بەمانا (دَرَسَهُ) دێ٥
درّسَ الـبعيرَ: حوشـترەكەی رامكـردو رایهێنا ٥ دەگوترێ: (بعير لم يدرّس) حوشترێـكە ژێربـار نـەكراوە، رانـە هێنراوە ٥ سواری نەبوون.
دَرَّسَــتِ الحــوادثُ فلانــاً: روداوەكــان فلانكەسیان لەبۆتە داوە.
دَرَّسَ الكتــابَ فلانــاً: نــاوەرۆكی كتێبەكـەی بـۆ فلانكـەس شـی كردەوەو تێی گەیاند.
إنــدَرَسَ: بــۆ موطــاوەعــەی (دَرَسَ) هاتووە.
تَــدارَسَ الكتــابَ ونحــوَهُ: كتێبەكـەی خوێندەوەو پێی داچۆوەو لێی ورد بۆوە هەوڵی دا لەبەری بكاو لـەیادی نەچێتەوە.
تــدارسَ الطلبــةُ الكتــابَ: هەریـەك لەقوتابییــەكان كتێبەكـەیان بــۆ یەكتر خوێندەوەو بـۆ ئـەوەی تێـی بگەن‌و لەبیریان نەچێتەوە.
ادّرَسَ الكتابَ ونحوه: بەمانا (تَدارَسَهُ) دێ.
تَدَرَّسَ: بۆ موطاوەعەی (درّسَهُ) دێ.
تَدرَّسَ فـلان: فلانكـەس پۆشـاكی كـۆنی پۆشی.
الدَّرْسُ: رێـگای كوێرەوەبوو ٥ بەشێـك لـە زانیـاری لەكاتێـكی دیـاریكراودا دەخوێندرێ ٥ (ك: دروس وأدراس).
الـدِّرْسُ: پۆشـاكی رزیـوو كـۆن ٥ كلكـی حوشتر (ك: أدراس، درسان).
الدُّرسةُ: وەرزش‌و پێداچونەوەی وانە.
الـــدِّرْواسُ: كەللـــەزل ٥ ســـەگی سـەرزل ٥ حوشـتری رامكـراوی مـل ئەستور ٥ پیاوی ئازا ٥ شێر.
الدِّرْياسُ: بەمانا (الدِّرواسُ) دێ.
الدَّرِيسُ: شتی لێكۆڵینەوە لەسەركراو، خوێنـــدراو ٥ پۆشـــاكی كـــۆنی رزیـو ٥ كلكی حوشـتر ٥ (ك: أدراس ، ودرسان).
الدَّرِيــسَةُ: چـــاككردنەوەی رێـــگای شــــەمەندەفەر ٥ كرێـــــكاری چاككردنەوەی رێگای شەمەندەفەر.
اَلمِدْراسُ: ئـەو شوێنەی لێـكۆڵینەوەی نامـە ئاسمانییـەكانی تێـدا ئـەنجام دەدرێ، ئــەو شــوێنەی نــاوەرۆكی تەوراتی تێدا شی دەكرێتـەوە نـاوی (مِـدْراس)ە (مِـدْراس اليهـود)٥ ئـەو كەسـەی شـەرحی تـەورات دەكـا بـۆ جولەكەكان ٥ بۆیە لە حەدیثی ئـەو جولەكـەی زینـای كردبـوو هـاتووە دەڵێ: (فَوَضَعَ مِدْراسُها كَفَّهُ على آيـة الرجم) ٥ (ك: مداريس).

اَلْمُـــدَرِّسُ: ئـــەو كەســـەی زۆر دەرس بلّێتـــەوەو زۆر بخوێنێتـــەوە زۆر لـــە كتێبان بڕوانێ، مامۆستاو وانە بێژ.

اَلْمَـــدْرَسُ: شـــوێنی دەرس گوتنـــەوەو دەرس خوێندن.

اَلْمَدْرَسَـــةُ: خوێنـــدنگاو قوتابخانـــە، شـــــوێنی خوێنـــــــــدنو فێربـــوون ٥ كۆمەڵێـــك فەیلەســـوف، یـــان رۆشـــنبیرو بیرمەنـــد یـــان لێـــكۆڵەرەوە كـــە بـــیرو رایـــەكی تایبـــەتییان هـــەبێو بۆچـــونیان هاوبـــەش بـــێ، دەگـــوترێ: (هـــو مـــن مدرسة فلان) ئەوە لەسەر مەزهەبو رێبازی فلانە.

اَلْمَدْرُوسُ: شێت.

دَرْوَشَ: كرداری دەروێشانەی كرد.

تَدَرْوَشَ: بەمانا (دَرْوَشَ) دێ.

الدرويش: لەزاراوەی صۆفیاندا كەسێكە دونیا نەویستو خودا پەرست بێو كەشـــكۆڵ هەڵـــگرێ بەجیهانـــدا بگەڕێ ٥ (ك: دراويش).

دَرِصَت الناقةُ ونحوها دَرَصاً: حوشـترەكە پیربـوو لەبـەر پـیری ددانـی شـكاون (هي درصاء)٥ (ك: دُرصٌ).

الـدِّرْصُ: بێـچوە مـشك، بێـچو جـرج، بێچوە ژیشك، بێچوە پشیلە، بێچوە كەروێـشك، توتەڵـە سـەگ، بێـچوە گورگ ٥ (ك: ادراص ودروص).

الدَّرْصُ: بەمانا (الدِّرصُ) دێ.

أم أدراص: كونـــە مـــشكو كونـــە جـرج ٥ بـەڵاو كارەسـات ٥ حوشـتری خێرارۆ ٥ (ك: ادراص ودروص).

الدَّروصُ: حوشتری خێرارۆ.

دَرَعَ الذبيحة درعـاً: كوشـتییەكەی لەلای ملییەوە گرو.

دَرَعَ الرقبـةَ: گـردە ملی كوشـتی یەكـەی هەڵكەند.

دَرَعَ في عنقـــه حـــبلاً: پەتێـكی لـەملی خستو خنكاندیو خنكا.

دَرِعَـت الفَـرَسُ والـشاةُ ونحوهـا دَرَعـاً ودُرْعَـــةً: ئەســـپەكە، مەڕەكـــە لای پێـشەوەی ڕەشو دواوەی سـپی یـان بـە پێـچەوانەوە (هـــو أدرع وهـــی درعاء) ٥ (ك: درع) دەگـوترێ: (ليلـة درعاء) سەر لەئێوارەی تاریك دوایی مانگەشەو (ئەمە ئەگەر لە كۆتـایی مانگـدابێ) یـان بـە پێـچەوانەوە سـەرلەئێوارە ڕونـاكو مانگەشـەو، دوایی تاریـك تونـەك (ئەمـە ئەگەر لەسەرەتای مانگ دابێ).

دَرِعَ الزرعُ: زرعاتە كە نیوەی خورا.

دُرِعَ الماءُ: هـەموو لەوەڕو پاوانی دەوری ئاوەكە خورا.

أدْرَعَ الشهرُ: مـانگ لـە چواردەو پانزە

تێپەڕی کەشەوەکانی سەر لە ئێوارە تاریك دەبن.

أدْرَعَ الزرعُ والماءُ: بەمانا (دَرِعَ) دێ.

أدْرَعَ القومُ: لەوەڕو پاوانی دەوروبەری ئاوەکانی ئەو خەڵکە دەرکەوت.

أدْرَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی خستە کلۆرایی شتێکی ترەوە.

دَرَّعَ في السير: لە ڕۆیشتندا پێشکەوت.

دَرَّع فلاناً: فلانکەسی خنکاند، یان ملی خستە نێوان قۆڵو باسکی خۆیەوەو خنکاندی ○ پۆشاکی زرێی لەبەرکرد..

دَرَّع المرأةَ: پۆشاکی ناوماڵی بەئافرەتەکە پۆشی.

دَرَّعَ الرجلُ: پیاوەکە زرێی لەئاسن چنراوی لەبەرکرد.

ادَّرَعَت المرأةُ: ئافرەتەکە پۆشاکی ناوماڵی پۆشی، دەشگوترێ: (ادَّرَعَ الدِرْعَ).

إدَّرَعَ الليلَ: چووە ناو تاریکایی شەوەوە ○ لەپەندی پێشینانـدا هاتووە (شَمَّرَ ذيلا وادَّرع ليلا) ○ بڕیاری داو قۆڵی لێ هەڵکردو شەوی کرد بە قەڵاو زری بۆ ئەنجامدانی کارەکەی.

إنْدَرَعَ البطنُ: ورگی پڕ بوو.

إندَرَعَ العظم من اللحم: ئێسقانەکە لە گۆشتەکە داماڵدرا.

إندرع القمرُ من السحاب: مانگ لەهەورەکان دەرچوو.

إندَرَعَ فلان في السير: فلانکەس لە ڕۆیشتندا پێش کەوت ○ دەشگوترێ: (اندرع يفعل كذا) لێبڕا بۆ کردنی ئەو کارەو سوورە لەسەر ئەوەی بیکا.

تَدَرَّع الدِرْعَ: زرێی پۆشی.

تَدَرَّع الليلَ: چووە ناو تاریکایی شەوەوە.

تَمَدْرَعَ: فەرمنجی لەبەر کرد؛ پۆشاکێکە لە خوری دروست دەکرێ.

الدّارِعُ: ئەو کەسەی زرێی پۆشیبێ.

الدُّراعَةُ: پۆشاکێکە لەخوری دروست دەکرێ، جبەیەکە لای پێشەوەی کراوەیە.

الدِّرْعُ: زرێ لە شێوەی کراسدا لە ئەڵقە ئەڵقەی ئاسن دەچندرێو بۆ خۆپارێزی لە برینداربوون بەچەك لەبەردەکرێ ○ هەروا ناوە بۆ کراسی ئافرەت کە لەماڵەوە لەبەری دەکا ○ (ك: أدراع وأدْرُع ودروع).

الدُّرَعُ: شەوانی شانزەو حەڤدەو هەژدەی مانگی قەمەری ○ لەم ڕووەوە ئەم شەوانە سەر لە ئێوارەیان

تاریکـــــــەو کۆتاییەکـــــــەیان مانگەشـەوە ٥ هـەرواناوە بـۆ درەختـی خورما کە جوممارەکەی دەربکەوێ.

الدُّرْعَـةُ: دەگـوترێ: (هـم في دُرْعَـة) کاتێـك لـەوەڕی دەوری ئاوەکانیـان دەرکەوت.

الدُّرْعِيَّةُ: تیرێکە لە زرێیە کە تێپەڕی کردبێ ٥ تاکەکەی (دِرعِيّ).

اُلْمُـدَرَّعُ: دەگـوترێ: (نبـت مُـدَرَّعٌ) گیایەکـە خـوراوە شوێنەکەی سپی هەڵگەڕاوە.

اُلْمُدَرَّعَةُ: زریپۆش.

المِدْرَعَةُ: فەرەنجی: پۆشاکێکە لە خوری دروسـت دەکـرێ ٥ لای پێـشەوەی کراوە دەبێ ٥ (ك: مَدَارِعُ).

دَرْفَسَ: سـواری خوشـتری خۆشـڕۆ بـوو، ئالای گەورەی هەڵگرت.

الـدِّرْفاسُ: ئـادەمیزادی زەبـەللاحو کەتـە ٥ هـەروا گیانلەبـەری گـەورەو کەتە (ك: درافِس).

الـدِّرَفْسُ: بـەمانا (الـدِّرفاس) دێ ٥ بۆ نێرومـێ ٥ بـەکاردێ، حوشـتری خۆشـڕۆو، کەلەکـە گۆشـتن ٥ ئـالای گـەورە، قوماشـی ئاوریـشم ٥ (ك: دَرافِس).

الدِّرَفَسَّةُ: بەمانا (الدِّرفس) دێ.

الدَّرْفَلَـــــةُ: شـــێوەو چـــۆنیەتی پێـــکەوەنوساندنو پێـــکەوە گونجاندنی مەعدەنەکان.

دَرَّقَهُ: نەرمی کردو چاکی کرد.

تَـدَرَّق بالدَّرَقَـة: بەدێوجامـەو مـەتاڵ خۆی پاراست.

الدَّرْقُ: هەر شتێك رەق بێ.

الدَّرقاءُ: هەور.

الدَّرَقَةُ: مـەتاڵ لـە پێـست دروستکرابێ دەســکی پێـوە نــەبێ ٥ پارچــە لەوحێکە لە ماددەی شاخە حەیوان یـان ئێـسقان لــە پێـستی هەنـدێ حەیواناتدا دروست دەبێ وەکوو ئەو پارچـە رەقـەی کیـسەڵ ٥ (ك: أدراق ودراق).

الدَّرَقِيـــــةُ: غوددەیەکــــە دەکەوێتـــە پێشەوەی مل.

الدِّرياق: بڕوانە (درياق).

الدِّرياقَةُ: بروانە (درياقة).

الدُّورَق: قاپێـکی شوشـەی گەورەیە لـە شـــێوەی گـــۆزە شـــەرابی تـــێ دەکـرێ ٥ ئامێرێـکە شـەرابی پـێ دەپێـورێ ٥ جـۆرە کـڵاوو مێزەرێـکە پیـاوە ئاینییـەکان بـۆ ئـەوەی لـە کەسانی دێ جیابکرێنەوە لەسەریان نـاوە، بـەزۆری کـاهینو پیـاوە ئاینییـــەکانی بـوزیو مەسـیحی بەکاریان هێناوە ٥ دەگـوترێ: (فـلان

دورق) فلان كەس زاهیدو رەبەن‌و خەڵوەنشینە.

دَرْقَعَ: بەخێرایی ڕۆیی ە لەترسانا رایکردو هەڵات.

دَرْقَعتِ الماشِيَةُ: ئاژەڵەکە پەلە پەلی کرد لە لەوەڕان دا.

إدْرَنْقَعَ: بەمانا (دَرْقَعَ) دێ.

الدُّرْقُعُ: بەمانا (الراوية) دێ.

الدُّرقوعُ: ترسنوك ە بڕست لێ بڕاو دەگوترێ: (جـوع دُرقُـوعٌ) برسیارتیەکی بڕست بڕە.

دَرْقَلَ: بەخێرایی ڕۆیی، یاری هەڵپڕکێ‌و حیلۆکێی ئەنجامدا.

الدِرَقْلُ: جۆرە پۆشاکێکی ئەرمینییە.

الدِرَقْلَةُ: یارییەکە سەماو هەڵپەڕینی تێدایە.

الدُّراقِنُ: قۆخ.

أدرك الشَّيْئَ: شتەکە کاتی خۆی هات.

أدرك الثمرُ: میوەکە پێگەیشت.

أدرك الصبيُ: مندالەکە بالغ بوو.

أدرك فلان: زانیاری فلان گەیشتە ئاستێکی بەرز.

أدْرَكَ ماء البئر: ئاوی بیرەکە دابەزی بۆ بنکەکەی.

ادركَ الشَّيْئَ: بەشتەکە گەیشت، دەستی گەیشتێ.

أدرك الشَّيْئَ ببصره: شتەکەی بەچاوی خۆی بینی.

أدرك الشَّيْئَ بعقله: لەشتەکە حاڵی بوو تێی گەیی.

دَارَكَهُ مَداركة ودراكاً: پێی گەیی، هەندێکی بەشوێن هەندێکی تردا هات ە دەگوترێ: (سـير دِرَاكٌ) ڕۆیشتنێکی بەردەوام‌و بێ ڕاوەستان‌و پشودانە.

دَارَكَ الْمَطَرُ وغيرهُ: بارانەکە لێکدان لێکدان باری، دڵۆپە دوا دڵۆپە دەکەوتە سەرزەوی.

إدَّارَكَ القومُ: خەڵکەکە بەشوێن یەکدا هاتن بێ پچڕانەوە یەك بەدوا یەکدا هاتن.

تـدارك القـومُ: بـەمانا (إدَّرَكَ) دێ ە هەواڵەکان یەك بەدوای یەکدا هاتن.

تدارَكَ الشَّيْئَ: گەیشتە شتەکە ە ئەوەی لەکیسی چوو بوو ویستی بەدەستی بێنێتەوە.

تدارك الشَّيْئَ بالشَّيْئَ: شتەکەی بەدوا ئەو شتەدا هێنا ە دەگوترێ: (تدارك الخطأ بالصواب وتدارك الذنب بالتوبة)

إدَّارَكَ القومُ: خەڵکەکە پێی گەیشتن.

إدَّرَكَ الشَّيْئَ: شتەکەی دەست کەوت.

استَدْرَكَ مافات: ئەوەی لەکیس چو بوو دەستی کەوتەوە.

استدرك الشَّيْءَ بالشيئ: بەشوێن ئەو شتەدا شتەکەی هێنا.

استدرك عليه القولَ: قسە هەڵەکەی بۆ راست کردەوە ٥ یان کەم‌و کورپیەکەی بۆ تەواو کرد کون‌و کەلەبەری بۆ پڕکردنەوە.

دَراكِ: (اسم فعل)٥ بەمانا (أدرِك) دێ.

الـدَّرْك: (اسم فعل)٥ لە(إدراك) وەرگیراوە ٥ تاوان‌و گوناه ٥ بنکی هەرشتێك قوڵی هەبێ وەکوو بیرو چاڵ‌و شتی وا ٥ دەگوترێ: (بَلَغَ الغواص درك البحر) مەلەوانەکە گەیشتە قوڵایی دەریاکە ٥ چینێکە لە چینەکانی دۆزەخ ٥ پۆلیس‌و زێرەڤان.

الدَّرْكَةُ: ئەڵقەی ژێ ٥ تیلمە چەرمێکە دەکرێ بەژێی کەوانەوە ٥ پارچە خستنە سەر دوخین‌و پیشتێنی کورتە.

الدَّرَكَةُ: مەنزڵی پایین‌و قاتی ژێرەوەی شتی قاتقاتە.

الدَّرَكَات: کۆمەڵە شتێکی قاتقات چین لەخوار چین بە پێچەوانەی (الدرجات) قات لەسەر قاتە.

الْمَدَارِكُ: پێنج هەستەکان.

دَرَمَتِ الإرْنَبُ والفأرةُ والقُنْفُذُ درماً ودَرَماناً: کەروێشکەکە یان ژیشکەکە هەنگاوەکانی نزیك کردنەوەو کەوتە پەلە پەل لەرۆیشتندا.

دَرِمت الارنب والفأرة والقُنْفُذُ دَرَماً: لاسایی کردنەوەی رۆیشتنی ئەم گیانلەبەرانە، دەگوترێ: (دَرِم الصبيّ والشيخ) منداڵەکە یان پیرەمێردەکە وەکوو کەروێشك یان وەکوو مشك یان وەکوو ژیشك رۆیشتن.

دَرِم الكعب والعظم: گۆشت قاپەرەقەی یان ئێسقانی داپۆشی‌و لەگۆشتدا هون بون.

دَرِمَ المكانُ: شوێنەکە تەخت بوو بەرزی‌و نزمی تێدا نەما.

دَرِمَ الأسنانُ: ددانەکان کەوتن.

دَرِمَ البعيرُ: حوشترەکە ددانی کرمۆڵ بون‌و نزیکە بکەون.

دَرِمت الشفتان: دوو لێوی سور بون بەهۆی سیواك کردن بەدرەختی (دارم).

أدْرَمَ: ددانەکانی کەوتن چونکە لەژێریانەوە ددانی تری دێن ٥ دەگوترێ: (أدْرَمَ الصَّبِيُّ وأدْرَمَ الفصيلُ).

أدْرَمت الأرضُ: زەوی درختی دەرمای رواند.

دَرَّمَهُ: رێکی خست ٥ دەگوترێ: (دَرَّمَ

أظفاره) نینۆکەکانی ڕێك کردن دوای ئەوەی قرتاندنی ئەمجار ڕێکی کردن.

الأدْرَمُ: پیاوێکە ددانی نەمابن.

الدارِمُ: درەختێکە دەشوبهێتە درەختی غەضا، ئافرەتان کە سیواکی پێ دەکەنەوە لێوو پوکیان زۆر سور دەبن.

الدّراما: جۆرێکە لە شانۆ، چەندکەسێك لاسایی کەسانی دیکە دەکەن قسەو کردەوەو پۆشاکیان وەکوو ئەوان رادەنوێنن.

الدَّرامُ: ناشیرین و ڕەوت ناشیرین ٥ ژیشك.

الدُّرماءُ: دەگوترێ: (امرأة درماءُ): ئافرەتێکە قاپەرەقەو ئێسقانی لەگۆشت دا شارابنەوەو دیارنەبن ٥ رومکێکە گەلاکەی سووره نەدرەختەو نەگیایە لەشێوەی جەرگ دایەو لەپێری (حُمْض)٥.

الدَّرِمَةُ: کەروێشك ٥ (درع دَرِمَة) زرییەکی لووسە.

الدَّرِمَةُ: مندالی قەلەوی گۆشتن.

درمَجَ في مشيه: بەگاگۆلکێ ڕۆیی.

دَرمَجَت الناقة وَلَدَها: حوشترەکە سۆزی بۆ بێچوەکە نواند.

إدْرَمَّجَ عليهم: بەبێ پرس خۆی بەماڵەکەیاندا کرد.

إدْرَمَّجَ في الشَّيْئ: چووە ناو شتەکەوەو خۆی تێدا حەشاردا.

الدُّرامِجُ من الرجال: پیاوی لارو لەنجە کەرو خۆبەزلزان لە ڕۆیشتندا.

دَرْمَكَ: بازی دا، پەلەی کرد یان خەریك بوو هەنگاو بهاوێ.

دَرْمَكَ الشَّيْئَ: شتەکەی ورد کردو هاڕی.

دَرْمَك الابلُ الحَوْضَ: حوشترەکە حەوزەکەی شکاند.

دَرْمَكَ البناءَ: باڵەخانەکەی لوس کردو راستەو پاستەی کرد.

الدَّرْمَكُ: کوتانی هەموو شتێك وردکردنی ٥ گڵی نەرمو بێ بەردو چەو ٥ ئاردی سپی.

دَرِن دَرَناً: چڵکن بوو، دەگوترێ: (دَرِن الثوبَ) و (دَرِنَت يده بكذا).

دَرِن الإنْسَانُ: ئادەمیزادەکە سییەکانی توشی نەخۆشی سیل بوو (هو دِرِن وأدْرَنُ وهي درناء).

أدْرَنَ الثوبُ: پۆشاکەکە چڵکن بوو.

أدرنت الماشية: ئاژەڵەکە پڵو پوشی کۆنی رزیوی ساڵی پێشوی خوارد، ئەمەش بەهۆی قاتو قڕیو گرانی.

أدرنَ الحَطَبُ: دارەکان وشك بون.

أدرَنَ الثَّوْبَ: کراسەکەی چڵکن کرد.

الإدْرَوْنُ: ئـالْفو ئاليـك ٥ نيـشتمان ٥ ئەصلْو بنەما.

الدُّرَانـةُ: پـلو پوشــى رزيــوى سـالْى پێشوو.

الدَّرَنُ: نەخۆشييەكە توشى سييەكانى ئادەميزاد دەبێ . سيل.

أم دَرَن: جيهان، (دونيا).

الدَّرَنَةُ: لە زانيارى پزيشكيدا تەلْخابىو گۆڕانكارييەكە لەسى سيل گرتـودا دەردەكەوێ ٥ لەزانيارى روەكناسى دا بريتييە لە رەگى روەكێ يان قەدى روەكێ كەبهاوسێو مادە بژيويەكانى تێدا كۆببنەوە.

الدَّرِينُ: پلو پوشى پاوانو لەوەڕگا كە هـــى ســـالْى پێـــشووبێو رزى بن ٥ پۆشاكى رزيو ٥ (أم درين) زەوى روتو بێ گژو گياو درەخت.

لِلـمَدْرانُ: كەسێـك نەخۆشــى سـيلى كوشندەى هەبێ.

دَرَهَ علــيهم دَرْهــاً: لێيـان دەركـەوتو هێرشى كردنـە سـەر بـەبێ ئـەوەى بەخۆيان بزانن.

دَرَهَ عــنهم وعــم: قـسەى لێـوەكردنو بەرگرى لێ كردن.

دَرَهَ فلاناً: خۆى لە فلان نەناسكرد.

دَرَّه على كذا: لەسنور تێپەڕ بوو زيادى كرد.

تَدَرَّهَ: هەڕەشەى لێ كرد.

الـــمِدْرَهُ: پەيامبـــەر راســـپاردەو رەوانـــەكراو ٥ لاپرەســـەنگ خـــۆ هەلْواسەر.

الدَّارِهَـةُ دارهـةُ الـدهر: هێرشـكردنى رۆژگار.

الدِّرِّيَةُ، دِرِّيَة القوم: سەرەك خێلْ، ريش سپى گەل.

المِدْرَهُ: پيـاو مـاقولْو ريـش سـپى هـۆزو خێلْ ٥ سەرۆكى گەلو وتەبێژ بـەناو يانـــەوە ٥ پـارێزەرو داكوكيكـەر (ك: مَدَارِهُ).

دَرْهَمَــت الخُبّــازى: درەختــى خوبيبـازا گەلاكانى وەكوو ديرهەميان لێ هات.

إدْرَهَمَّ: لەبەر پيرى كەوتە سەر زەوىو جيتر خۆى بۆ ڕانەگيرا.

إدْرَهَمَّ بَصَرُهُ: چاوى نابينابوو.

الــدِّرْهَمُ: بەشێـك لـە دوانـزە بەشـى ئوقيەيـە ٥ پارچـە زيوێـكى سكە لێ دراوە بــۆ مامەلْـــەپێوەكردن ٥ (ك: دَرَاهِم).

الْمُدَرْهَمُ: پارە زۆر، (ديرهەم زۆر)

دَرَىَ الشَّيءَ وبِهِ دَرْياً ودِرايةً ودَرَياناً: پێـى زانـى بـەجۆرە فێلْێـك فێـرى ئـەو شتە بوو.

دَرَىَ الصَّيْدَ: بۆ گرتنـى نێچيرەكە خۆى خـــستە پـــەنا ولاخێـــك بۆئـــەوەى نێـچيرەكە هەسـت بـە ڕاوكەرەكـە نـەكا تـادەيگرێ، دەگـوترێ: (درى

فلانا) فێڵی لە فلانکەس کردو هەڵی خەڵەتاند، (دری الرأسَ) سەری بەشانە داهێنا.

أَدْرَاهُ بە: پێی زاناند، فێری کرد.

دَارَاهُ: نەرمی لەگەڵ نواندو بەهێدیو لەسەرخۆیی لە گەڵی جولایەوە، خۆی لەشەڕی پاراست.

إدَّرَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە بەشانە قژەکانی داهێنان.

إدَّرَتِ الصَّيدَ: موداراتی نێچیرەکەی کرد.

إدَّرَت فلاناً: لەگەڵ فلانکەسدا هەڵیکردو خۆی لەگەڵ گونجاند.

الدَّرِيَّةُ: ئەو جەستە وەهمییەی کە لەسەری فێری شیر وەشاندن دەبێ ٥ یان لەسەری فێری مستە کۆڵە وەشاندن (ملاکمة) دەبێ ٥ ولاخێکە راوکەر خۆی لە پەنادا حەشار دەدا بۆ ئەوەی هەل لەنێچیرەکە وەرگرێ‌و بتوانێ گوللەی تێ‌گرێ یان بیگرێ ٥ بەتایبەتی نەچیری وەحشی.

اللا أدرية: بیرۆکەیەکی فەلسەفییە پێی وایە عەقڵ چ نرخێکی نیەو ناتوانێ شت بزانێ، بەلای زانا عەرەبەکانەوە بە تاقمێکی سۆفسطائی دەگوترێ.

المِدْرَىَ: شانەی گەورە چ لە دار یان لە ئاسن یان لەهەر مەعدەنێکی تر دروستکرابێ قژی ئاڵۆزکاوی پێ شانە دەکرێ ٥ شاخە حەیوان ٥ دەگوترێ: (نَطَحَهُ الثورُ بالمِدْرَى) کەڵەگا کێوییەکە شاخی تێهەڵدا ٥ (ك: مَدَارِ ومداری).

الدِّرياق: تریاق ٥ شەراب.

الدِّرياقَةُ: بەمانا (الدّرياق) دێ.

الدَّسْتُ: دەستەجل ٥ سەرۆکی ئەنجومەن ٥ پلەی وەزیری ٥ یاری؛ دەگوترێ: (فلان حسن الدست) فلانکەس شەترەنج زانێکی باشە ٥ بردنەوەی یاری شەترەنج ٥ لە زانیاری هەندەسەدا ٥ بریتییە لە ئوسطوانەیەك دیوی ناوەوەی مادەیەکی زۆر گەرمی تێدابێ بۆ تواندنەوەی ئاسن.

الدَّستَةُ: گورزە شت ٥ بریتییە لە گورزەیەکی دوانزە پارچەیی وەکوو دەستە قەڵەم دەستە گورەوی دەستە پیل.

الدَّسْتَجَة: گورزە شت، دەستە شت، وەکوو دەستە قەڵەم ٥ گۆزەو کوپەیەکی گەورە بەدەست دەگوێزرێتەوە.

الدستور: یاسایەکی سەرەکیو بنەڕەتییە بۆ بەڕێوەبردنی وڵات دادەڕێژرێ بۆ ئەوەی بکرێتە سەرچاوەی یاساکانو یاسا ناسان لەژێر رۆشنایی ئەو دەستورەدا قانونەکان دارێژن ، دەفتەرێکە ناوی سەربازو موچەو ناونیشانیانی تێدا تۆمار دەکرێ ، بەلام لەسەردەمی تازەدا بەکۆمەڵە یاسایەکی بنەرەتی دەگوترێ کەشێوەو شێوازی حکومەتو فەرمانڕەوایی دیاری دەکاو دەسەلاتەکان سنوردار دەکا.

دَسَرَ الدِّسارَ في الشيْء: بزمارەکەی بەزەخت بەشتەکەدا داکوتا.

دَسَرَ الشيْءَ: شتەکەی قایم کرد بەبزمار ، بەتوندی پالی پێوەنا.

دَسَرَ السفينةَ: کەشتییەکەی بە بزمار چاك کردو بەزەخت بزماری پێدا کوتا.

دَسَرَ فلاناً بالرمح: بەرمب زەبری کوشندەی لە فلانکەس دا ، دەگوترێ:

دَسَرَت السَّفينةُ الماءَ: کەشتییەکە بەهێز ئاوەکەی دڕدا ، هەروا دەگوترێ: (دَسَرَهُ البحرُ) ، دەریا پالی پێوەناو خستیە ناو شتەوە.

الدِّسارُ: بزمار. ، هەروا حەبلێکە لە تویکڵی دار دروست دەکرێ پێی دەگوترێ: گوش ، لەو حەو پارچەی کەشتی پێ لێك دەبەسرێ، (ك: دُسُرٌ) ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ﴾.

الدُّواسِرُ: شتی گەورەو زەبەللاحو بەهێز.

الدَّوْسَرُ: بەمانا (الدُّواسِر) دێ ، دەگوترێ: (رجل دَوْسَرٌ وَجَمَل دَوْسر وَأسرٌ دَوْسَرٌ).

الدَّوسَرُ: شتی کونو عەنتیکە ، دانەوێڵەیەکە گەنم رەنگە دەنکەکانی وردن تێکەلاوی گەنم دەبێ ، پێشی دەگوترێ: (الدُّحرج).

الدَّوسَرَة: تاکی (الدَّوسَر) دەگوترێ: (كتيبة دَوْسَرَةٌ).

الدَّوْسَرِي: بەمانا (الدُّواسِر) دێ ،

الدَّوْسرانيُّ: بەمانا (الدُّواسر) دێ ،

دَسَّهُ دَسّاً ودَسيساً: شتەکەی شاردەوە دەگوترێ: (دسَّ الشَّيْءَ في التراب)،

دَسَّ المكرَ: فێلەکەی شاردەوە.

دَسَّ نَفْسَهُ في الأخيار وليس منهم: خۆی بەباش لەقەلەم دا بەلام وانەبوو.

دَسَّ البَعيرَ: حوشترەکەی بەقەتران رەنگ کرد بەلام تۆخ نەبوو.

دَسَّسَهُ: بەمانا (دَسَّهُ) دێ.

إندَسَّ فلان الى فلان: بۆ موطاوەعەی (دَسَّهُ) دێ.

اندسّ فلان إلى فلان: فلاّن دێته لای فلاّن بۆ دووزمانی.

النَّسَّاسُ: مارێکی کورتی سورباوه سەرو کلکی وەکوو یەك وایە نازانرێ لای سەری کامەیە، دەچێتە ژێر گڵەوەو نایەوێ هەتاو لێی بدا ٥ دەگوترێ: (العِرْقُ دسّاس) واته: رەوشتی باوکان دەگوێزرێتەوە بۆ منداڵەکانیان بەنهێنی دزه دەکەن بۆیان ٥ فیتنەو دووزمان ٥

الدّسَاسة: کەرە مار رەقە مار حەزی لەومیه لەژێر گڵدا خۆی حەشاربدا.

الدُّسَّة: یارییەکی منداڵه عەرەبە.

الدّسِيسُ: شتی برژاو لەناو ئاگردا ٥ کەسێك خۆ هەڵکێشێ و بەشانازییەوە باسی کردەوە باشەکانی خۆی بکا ٥ کەسێك بکرێ بەسیخورو بەشەو بنێردرێ بۆ ئەوەی هەواڵ بزانێ بیانهێنێ ٥ دەگوترێ: (فلان دسیس قومه) فلاّنکەس جاسوسی گەلەکەیەتی.

الدّسِيسُ: بۆگەنێك کە دەرمان لای نەبا ٥ (ك: دُسُسّ).

الدّسِيسةُ: فیتنەیی دوو زمانی ٥ رق و کینەی شاراوە دژی کەسانی تر.

دَسَعَ البَعيرُ بجِرّته دسعاً ودسوعاً: حوشترەکە کاوێژی کرد، خۆراکی ناوگەدەی هێنایەوە ناو دەمی و سەرلەنوێ جویەوە ٥

دَسَعَ الرجلُ بقَيئهِ: پیاوەکە ڕشایەوەو ڕشوەکەی فڕێ دا.

دَسَعَ فلانٌ: فلاّن ڕشایەوە.

دَسَعَ العِرقُ في اللحم: رەگەکانی جەستەی لەگۆشت دا گوم بوون.

دَسَعَ الشَّيءَ دسْعاً ودسيعة: پاڵی بەشتەکەوەنا.

دَسَعَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

دَسَعَ فلاناً: فلاّن بەخشیشێکی بەنرخی دا بەفلاّن.

دَسَعَ فلان: بەخشیشی باشی پێ دا.

دَسَعَ الجُحْرَ: شتێکی هەڵگرت بەئەندازەی زارکی کونەکەو بەو شتە زارەکەی هاخنی.

ادّسَعَ البعيرُ: بەمانا (دَسَعَ) دێ ٥

الدَّسِيعُ مِنَ الانسان: ئەو ئێسقانە گرێی گەردنی تێدایە ٥ شوێنی جیابوونەوەی مل لەشان.

الدّسِيعَةُ: پێڵوی گەورە ٥ سفرەی پڕ خواردەمەنی ٥ بەخششی باش و چاك ٥ هێزو توانا ٥ سروشت و ئەخلاق ٥ بنکی ملی ئەسپ ٥ (ك: دسائع).

المَدْسَعُ: دەربەند، بۆری خواردن و

خواردنەوە لە قورگی ئادەمیزاد.

الْمِدْسَعُ: چاو ساغو شارەزا بۆ ڕێگا.

دَسِقَ الحَوضُ دَسَقاً: حەوزەکە پڕبوو تا لە چواردەورییەوە ئاوەکە سەرڕێژی کرد.

الدَّسَقُ: سپیایەتی.

الدَّسْتَانُ: ڕەوانەکراوو پەیامبەر، شالیار.

الدَّيْسَقُ مِن كُلّ شَيءٍ: سپی بریسکەدار ٥ دەگوترێ: (غدیر دیسق، وسراب دیسق وخبز دیسق). ئاوی کەم کە قوڵایی نەبێ ٥ هەموو خشڵێکی زیوی سپی ٥ سینی زیو. ڕوناکی ٥ دەشتو سارای بەرین ٥ گڵ ٥ پیرەمێرد ٥ قاپێکە، جامێکە کاتی خۆی عەرەب بەکاریان هێناوە ٥ جوانو شۆخو شەنگ ٥ سپییەتی ٥ ڕێگای درێژ ٥ حەوزی پڕ لە ئاو.

الدَّسْكَرَةُ: زەوی دەشتو تەختایی ٥ باڵەخانەی گەورە: کەبەدەورو بەریدا چەند خانوێکی خێزانی ناعەرەبی لێبێ ٥ لەو خانووە گەورەو باڵەخانەدا شەرابو شوێنی ڕابواردنی لێ بێ کە بەرواڵەت ئەو جۆرە باڵەخانانە پاشاو فەرمانڕەوای تێدا نیشتەجێ دەبێ ٥ شارەدێو گوندی گەورە ٥ (ك: دساكرة).

دسم الأثرُ دَسَماً: شوێنەوارەکە پێخوست کراو گوم بوو.

دَسَمَ الشَّيءَ: زارکی شتەکەی بە تۆپەوانە بەست ٥ دەگوترێ: (دَسَمَ القارورة ونحوها): بەتۆپەوانە دەمی گۆزەکەی هاخنی.

دَسَمَ البابَ: دەرگاکەی داخست.

دَسَمَ الجُرْحَ: پلیتەی خستە ناو برینەوە.

دَسَمَ المطرُ الأرْضَ: بارانەکە کەمێک زەوییەکەی تەڕکرد.

دَسَمَ البعيرَ دَسْماً: بە ڕەنگی ڕەشی قەترانی حوشترەکەی ڕەنگکرد.

دَسَمَ الشَّيءَ دَسَماً: شتەکەی چەور کرد ٥ پیسیوپۆخەڵی دایپۆشی ٥ تۆزو خۆڵ دایپۆشی بەجۆرێك ڕەنگی ڕەش بێ، دەگوترێ: (فلان دِسمَ الثياب) فلانکەس پۆشاکی ڕەشە ٥ (وأدسم الثوبِ) عەیبو لەککە لەناوینو پیاوەتی دا هەیە.

أدْسَمَ القارورَةَ: دەمی گۆزەکەی هاخنی.

دَسَمَ الطَّعَامَ: چەوری کردە ناو خواردەمەنییەکەوە.

دَسَمَ اللُّقمةَ: پاروەکەی لە ڕۆنەکە هەڵسو.

دَسَمَ المطرُ الأرضَ: زەوییەکەی کەمێ تەڕکرد.
دَسَمَ ثیابَهُ: بەچەوری پۆشاکەکەی چڵکن کرد.
تَدَسَّمَ: چەوری خوارد.
تَدَسَّمَ الطعامُ: خۆراکەکە چەور بوو.
تَدَسَّمت الثیابُ: پۆشاکەکە چڵکن بوو.
الدَسام: تۆپەوانە؛ زارکی گۆزەو کۆلینەی پێ دەهاخندرێ.
الدُسْمُ: لایەنێکی شت، دەگوترێ: (هو علی دسم الأمر) ئەو لەسەر لایەنێکی ئەو شتەیە.
الدَسَمُ: ڕۆنو چەوری گۆشتو پیو ٥ گۆشتو پیو ٥ چڵکو پیسی.
الدُسْمَةُ: ئەوشتەی کونی کوندەو شتی وای پێ دەگیرێ ٥ ڕەنگی بۆر بەلای ڕەشی دا بڕوانێ ٥ پیاوی خوێڕیو هەتیو مچە ٥ زلی بێ هونەر ٥ دەگوترێ: (ماهو إلا دسمة لاخير فيه).
الدَسیم: کەسێك زۆر یادی خودا بکا.
الدَیْسَمُ: ڕەش ٥ تاریکی ٥ هاوڕێی دڵسۆز لەکارو پیشەدا ٥ ورچ ٥ بێچووە ورچ ٥ ڕێوی.
الدَیْسَمة: گەردیلەو زەرە.
دَسَا دسْوَةً: کەم بوو، بچوك بووە (پێچەوانەی گەشەکردنو زۆربون).
دَسَا الرجلُ: پیاوەکە خۆی شاردەوە.
دَسَا فلان: فلانکەس گومڕاو فاسید بوو لەڕێی ڕاست لای دا.
دَسّی نفسَهُ: نەفسی خۆی ئیهمال کردو خۆی شاردەوە خۆی دەرنەخستو بەهرەکانی خۆی نەنواندن ئەوەکوو پێی بزانن و کاری شیاوی بخەنە ئەستۆ ٥ نەفسی خۆی گومڕا کردو سەری لەخۆی شێواند.
دَسّی غیرَهُ: کەسانی دیکەی گومڕاکردنو سەری لێ شێواندن.
دسّی عنه حدیثاً: حەدیثی لێ وەرگرتو ڕیوایەتی کرد.
تدسّی: گومڕابوو، فاسید بوو.
الدَشْتُ: سارا ٥ کۆمەڵە کاغەزێك نارێكو پێك بن ٥ پەڕەکاغەزی ئیهمال کراو.
دَشَّ فلان في کلامه دشّاً: زۆری قسەکرد.
دَشَّ في الارض: بەناو زەوی دا گەڕا.
دشَّ الدَشیشةَ: پەڵوی دروستکرد (خواردنێکە لەئارد دروست دەکرێ).
دَشَّ الحَبَّ: دانەوێڵەکەی هاڕی.
الدُشّ: دۆش، شتێکە زۆر کونی تێدان دەکرێ بە بۆری حەمامو شوێنی ترەوە بۆئەوەی ئاوەکە لەکونەکانەوە بەبڵاوی بێتەدەرێ. بەعەرەبی دوناوی تری هەن: (المِشَنُّ، الثَجّاجُ).

الدَّشيشة: پەڵو، چێشتی گەنمە کوتاو.
دَعَبَ دَعْباً: قسەی سوعبەتی کردن، قسەی خۆش‌و پێکەنین هاوەری کرد.
دَعَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی پاڵنا، پاڵی پێوەنا، دەگوترێ: (ريح داعِبَةٌ): ڕەشەبایەکی بەهێزە هەموو شتێك رادەدا ٥ دەگوترێ: (رياح دواعِب).
دَعَبَ: ئەحمەقی کرد، (هو أدعب وهي دعباء).
أدْعَبَ: لەقسەکانی دا قسەی گاڵتەو سوعبەتی کردن.
داعَبَهُ: قسەی خۆش‌و سوعبەتیان بۆیەکتری کردن.
تداعَبَ القومُ: قسەی خۆش‌و سوعبەت ئامێزیان بۆیەکتری کردن. هەروا دەگوترێ: (إنه ليتداعب على الناس): ئەوبەقسەی خۆش‌و سوعبەت‌و خۆ بەزلزانی سواری ملی خەڵك بووەو خۆی بەسەردا سەپاندون.
تدعَّبَ عليه: نازو نوزی بەسەردا کرد.
الداعِبُ: فیچقەکەر ٥ دەگوترێ: (ماء داعب): ئاوێکی فیچقەکەرە ٥ بەتەوژم دەردەچێ.
الداعِبَةُ: رامالەر، ڕادەر ٥ دەگوترێ: (ريح داعبَةٌ): ڕەشەبایەکی بەهێزە هیچ شتێك خۆی لەبەرناگرێ‌و رایدەدا.
الدُّعابَةُ: یاری‌و سوعبەتکردن ٥ ئەحمەقی کردن‌و گێلی نواندن.
الدَّعَّابُ: پیاوی سوعبەتچی‌و دەم بەپێکەنین ٥ دەگوترێ: (رجل دَعَّابٌ): پیاوێکی قسە خۆش‌و سوعبەتچی یە.
الدَّعّابَةُ: بەمانا (الدَّعابُ) دێ.
الدُّعْبُبُ: یاری ٥ کەسێك زۆر سوعبەت‌و یاری بکا ٥ کوڕی گەنجی تازە پێگەیشتوی پێست تەڕو تازە ٥ گۆرانی بێژی چاك ٥ ترێ ڕێویلکە.
الدُّعْبُوبُ: پیاوی گورج‌و گۆڵ‌و بەنیشات ٥ ئەحمەق‌و گێل ٥ کورتە باڵاو ناشیرین‌و خوێڕی، ئادەمیزادی لاوازو هیچ‌و پوچ: کە بوبێتە گاڵتەچی خەڵك ٥ ئەسپی درێژ ٥ جۆرێکە لەمێروی ڕەش باو ٥ رێگای تەختکراو ئاشکراو ئاوەدان ٥ شەوی تاریك‌و نوتەك.
دَعَثَ التراب في الأرض دعثاً: گڵەکەی بەمقاج وردو هارکردو کردییە خۆڵەپەتە.
دَعَثَ به الأرضَ: بەزەوی دا کێشا.
دَعِثَ دَعَثاً: گرزی‌و لەش داهێزاوی‌و سەرئێشەو نارەحەتی سەرەتای نەخۆشی بوو.

دُعِثَ: بەمانای (دَعِثَ)دێ ٥ (هو مَدْعُوث).

أدْعَثَ في الشرِّ وغيره: لە شەڕەکەوە گلاو تێیدا ڕۆچو.

أدْعَثَ الشَّيْءَ: شتەکەی هێشتەوە.

إنْدَعَثَ: بۆموطاوعەی (دَعَثَ)دێ.

تَدَعَّثَتْ صدورهم: دوژمنایەتیو ڕقو کینەی خۆی شاردەوە.

ألدَّعَثُ: بەمانا (الدَّعْثُ)دێ.

الدِّعْثُ: ڕقو کینە ٥ داواکاری ٥ تۆڵەسەندنەوە ٥ پاشماوەی ئاو، (ك: أدعاث ودِعاثٌ).

دَعْثَرَهُ: بەزەوی دا داو کوشتی ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (انه ليدرِكُ الفارسَ فيدعثره).

دَعْثَرَهُ: شکاندی.

دَعْثَرَ الحوضَ وغيره: حەوزەکەی ڕوخاند.

الدَّعْثَرُ: ئەحمەقو گێل.

الدِّعْثَرُ من الجمال: حوشتری ئازاو بەهێز.

الدُّعْثُورُ: چاڵو کەندەلان ٥ حەوزێك قەراخەکانی جوانو ڕێكو پێك هەڵنەچنرابێ ٥ حەوز یان خانوی ڕوخاوو کەلاوە.

الدُّعْثُورُ من النِّعم: نازو نیعمەتی زۆر، (ك: دعاثير).

دعِجَتِ العَيْنُ دَعَجاً ودُعْجَةً: ڕەشێنەی چاوی زۆر ڕەشو سپێنەکەی زۆر سپیو چاوگەورە ٥ (هو أدعج وهي دعجاء).

الأدْعَجُ: دەگوترێ: (ليل أدعج) شەوێکی زۆر تاریكو بەیانیەکەی روناك بێ ٥ (رجُلٌ أدعج): پیاوێکی ڕەش پێست ٥ دەگوترێ: (رجل أدعج اللون).

الدَّعجاءُ: دەگوترێ: (شفة دعجاء ولِثة دعجاء): لێوێکی ڕەشباو، پوکی ڕەشباو ٥ ناوێکە لەناوەکانی شێت ٥ هەروا وشەی (الدعجاء) بەیەکەم شەوی شەوەکانی مەحاقی مانگ دەگوترێ واتە: شەوی بیستو هەشتی مانگ ٥ نالی دەڵێ:

لەدەوری تۆیە ئەی خورشیدی پرتەو بەخشی شەوگەردان
کە نالی وا لەحاڵەتی مەحاقی ماهی ئەو دایە

المَدْعُوجُ: شێتو کاڵفام.

داعْ داغ وداعِ داعِ: وشەیەکە بۆ بانگکردنی مەڕو بزن یان بۆ دەرکردنو ڕاونانیان.

دُغْ دُغْ: فەرمانکردنی شوانە بە مەڕەکانی کە چیتر بارەبار نەکەن.

دَغْ دَغْ: وشەیەکە بەماندوو شەکەت دەگوترێ مەبەست ئەوەیە هەڵسە تۆزی هەوا هەڵمژە ئارامی بدەرە گیانت.

دَعْدَعَ دَعْدَعَةً ودعداعاً: بازى داو كەوتە راكردن بەلأم بەهێواشىو پێچاو پێچ.

دَعْدَعَ بالغنم: بانگى لەمەڕو بزنەكانى كرد، يان ڕاوى نانو دەرى پەڕاندن٥ دەنگى لىێ كردن بەوشەى (دَاعْ دَاعْ).

دَعْدَعَ الوعاءَ: تەنەكەكە يان قسناغەكەى راوەشاند بۆئەوەى شتە پێوراوەكەى ناوى باش پالْ لێك بدا، بيەستێورىێو زۆرتر لەوشتە بگرىێ.

دَعْدَعَ الشَّيْءَ: شتەكەى پڕكرد٥ دەگوترىێ: (دَعْدَعَ السيلُ الواديَ): لافاوەكە دۆلەكەى پڕكرد.

تَدَعْدَعَ: وەكوو پيرەمێرد رۆيى، وەكوو پيرى لەرزۆكوپشت كۆماوە بەرێگادا رۆيى.

الدَّعْداعُ من الرجال: پياوى قەزەمو كولەبنە٥ هەروا دەگوترىێ: (سَعْيٌ دعداع): رۆيشتنێكە تەمبەلىو قۆرتو پێچى تێدايە.

الدَّعْدَعُ من الأرض: زەوى روتەنو بىێ درەختو گيا، (ك: دعادع).

دَعَرَ دعارةً: فاسقو بىێ ڕەوشت بوو، (هو داعِرٌ ودَعَّار).

دَعِرَ العودُ: چلەدارەكە دوكەلى كردو ئاگرى لىێ نەبوەوە٥ (فهو دَعِرٌ ودُعَرٌ).

دَعِرَ الزَّنْدُ: چەند جارێك دەنكە شقارتەكەى لىێداو سەرەكەى سوتاو گڕى نەگرتو هەلنەگيرسا.

تَدَعَّرَ وَجْهُهُ: دەمو چاوى پەلە پەلە بونو ڕەنگى پێستى گۆڕا.

الداعرة: ئافرەتى بەدڕەوشتو داوێن پيس٥ دارخورما كە قبولى موتوربەكردن نەكا، (ك: مَدَاعِر).

الدَّعَارة: فيسقو فوجورو بەدڕەوشتى.

الدِّعَارَةُ: دەگوترىێ: (في خلقه دِعَارَة): لەرەوشتى دا خراپىو پيسى هەيە.

الدُّعْرُ: مۆرانە، كرمێكە دار دەخوا، خم خۆركە.

الدُّعَرُ: (رجل دُعَرٌ): پياوێكى خائينو دلْ پيسە رەخنەى روخێنەر لەهاوەلەكانى دەگرىێ٥ پياوێكە بىێخێرو بێرە.

الدُّعَرَةُ من الرجال: بەمانا (الدُّعَرُ) دىێ.

المَدَاعِيرُ: كۆمەلى بەد رەوشتان.

الدُّعْرُورُ: دەرون پيسى ناكەس بەچە كە هەميشە رەخنەى بىێ جىێ لەهاوەلانى دەگرى.

دَعْرَمَ: هەنگاوى كورتو خێرا خێراى هاويشتن٥ رەخنەى بىێ جىێ لەهاوەلانى دەگرىێ.

الدَّعْرِمُ مِن الرِجّال وغيرهم: پیاوی کوڵەبنەی ناشیرین ٥ ناپیاوی خوێڕی دەمپیس.

دَعَسَهُ دَعْساً: بەرمب لێی داو ونجڕ ونجڕی کرد.

دَعَسَ الشَّيْءَ: شتەکەی ژێر قاچی داو پانی کردەوە.

دَعَسَ الوعاءَ: زەرفەکە یان قاپەکەی پڕکرد.

دَعَسَ القصابُ الشاةَ: قەسابەکە لەکاتی گورینی کوشتییەکەدا دەستی بەنێوان پێستو گۆشتی دا بردو پێستەکەی لەگۆشتەکەی جیا کردەوە.

أدْعَسَهُ الحرُّ: گەرما کوشتی.

داعَسَهُ: رمبی لێ دا.

الدَّعْسُ من الطرق: ئەو رێگایەیە کە زۆر ئاوەدان بێو ئادەمیزادو ئاژەڵی پێدا بڕۆنو بەهۆی زۆر پێدا رۆیشتنەوە خۆڵە پەتەی لێ پەیدا بووبێ.

الدِّعْسُ: لۆکە ٥ کڵۆ لب کە یەکتری گرتبێوخڕبێ.

الدَّعيس من الرجال: پیاوی ئازاو چاو نەترس لەشەڕو تەنگانەدا.

المُدَّعَسُ: (مُدَّعَسُ القوم): شوێنی ئانکردنو چێشت لێنانی هۆزو خێڵ لەساراو لادێکان دا.

المِدْعاسُ من الطرق: بەمانا (الدعْس)دێ.

المِدْعاسُ من الرماح: شمشێری ئەستور کە چەمانەوەی نەبێ.

المَدْعَسُ: باڵندەیەك خرابێتە نێو قەفەزو تۆڕەوە بۆئەوەی باڵندەی تری پێ هەڵخەڵەتێو بکەونە ناو تۆڕەکەوە.

المِدْعَسُ: بەمانا (المِدْعاس) دێ.

المُدْعَسُ من الرجال: پیاوی ئازاو رمب وەشێن ٥ هەروا بۆ ئافرەتیش دەگوترێ: (امرأة مِدْعَسٌ)، (ك: مداعس).

المَدْعوسُ من الطرق: بەمانا (الدَّعْسُ) دێ.

دَعَصَ برجله دعصاً: قاچی لەرزینو شەپلەی لێدا.

دَعَصَ فلاناً: فلانکەسی کوشت.

دَعَصَ بالرمح: بەرمب لێی دا.

أدْعَصَ: قاچی بلۆقیان کرد بەهۆی گەرمی لمبەلانەوە.

أدْعَصَ فلاناً: فلانکەسی کوشت.

أدعص حَرُّ الرمضاء فلاناً: گەرمای لمبەلانەکە تینی بۆ فلانکەس هێناو لەناوی برد.

أدعص الموتُ فلاناً: مردن لەناکاو

یەخـەی فلانکەسـی گـرتو مۆڵـەتی نەدا.

داعَصَهُ: لەناکاو پەلاماری دا.

تَـدَعَّصَ اللحـمُ: گۆشـتەکە ڕزیو هەڵوەری.

إندَعَصَ الميتُ: مردوەکە بۆگەنی کردو ڕزی.

الدِّعْص: کڵۆ لمێکی خڕە کە یەکتری گرتبێ، (ك: دِعْصة وأدعاص).

الدِّعْصاءُ: زەوییەکی دەشتە کە هەندێ شوێنی لمەڵان بێ بەخۆر سور ببێتەوەو لمەڵانەکەی لەشوێنەکانی تری گەرمتر بێ.

الدِّعْصَةُ: بەمانا (الـدِّعْصُ) دێ، (ك: دِعَصٌ).

المِدْعَصُ: دەگـوترێ: (رجـل مِـدعَصٌ بـالرمح): پیاوێکی رمـب وەشێنی ئازایە ٥ هەروا وشەی (مِـدْعص) بەخودی رمبەکەشی دەگوترێ، (ك: مُداعِص).

دَعَّهُ دعّاً: بەتەوژم پاڵی پێوەنا، بەشێوەی ڕەقو ناشیرین بـەرەو ڕوی بـۆوە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ﴾.

أدَعَّ: خێزانی وردەی زۆر بوو.

الدُّعاع: خێزانی وردەی پیاو کە جگە لە خواردن هیچ ئیشێکی تریان پێ نەکرێ.

دَعَقَت الـدّوابُ الطريـق دَعْقـاً: ئاژەڵو وڵاخـەکان هێنـدە بـەو ڕێـگایەدا ڕۆیـشتن شـوێن پێـی خۆیـان لـە ڕێگاکەدا دەرکەوتو خۆڵە پەتـەیان لێ پەیدا کرد.

دَعَقَـت الإبـلُ الحَـوْضَ: حوشـترەکە چەپۆکی لەحەوزەکە دا کەلی تێکرد ٥ یـان حوشـترەکان هاتنـە سـەر حەوزەکەو پاڵە پەستۆیان کرد.

دَعَق الفارسُ الفَرَسَ: سوارەکە ئاوزەنگی لەئەسپەکە دا بۆ ئەوەی خێرا بڕوا، غار بکا ٥ یان کەمێ لغاوی گرتەوە ئەمجار بـۆی شـل کـرد بۆئـەوەی بکەوێتە غاردان.

دَعَـق علـیهم الخَیـلَ: لەهەڵمـەتو پەلامارەکـەدا بەسـواری ئەسـپ هێرشی کردە سەریان.

دَعَق الماءَ: ئاوەکەی هەڵقوڵاند.

دَعَق الغارةَ: هێرشەکەی بەرفراوان کـردو پێشی خست.

أدْعَق: هەڵاتو بازی هاویشت.

أدْعَق الفَرَسَ: ئاوزەنگی لەئەسپەکەدا بۆئەوەی خێرا بڕواو غاربدا.

أدْعَق إبلَهُ: حوشترەکەی بەڕێ کـرد بـۆ لەوەڕگا.

الدعْقَـةُ: کۆمەڵـە حوشـتر سـوارێ ٥ پـەلامارو هـاوارو هـەراو هۆریـا ٥ ڕێژنەبارانی بەتەوژم.

اَلْمَـداعِقُ مَـداعِقُ الـوادي: سەرانـسەری شیوو دۆڵ.

اَلْمَداعِیقُ خَیْل مداعیق: کۆمەڵە ئەسپ سـوار کەدەچـنە نـاو دوژمنـــەوەو دوژمـــن دەخەنـــە ژێـــر پێـــی ئەسپەکانیان.

اَلْمَدْعَقُ، مَدْعَقُ الماء: شوێنی هەڵقولانی ئاو.

اَلْمَدْعُوقَـةُ: دەگـوترێ: (أرض مدعوقـةً): زەوییەکە ڕێژنە بارانێـکی گـەورەی بەتەوژمی لـێ درا.

دَعَـكَ الجلْـدَ دَعْکـاً: پێـستەکەی شێلاو دەستی ڕێ خستو نەرمی کرد.

دَعَكَ الثَوْبَ باللبس: پۆشاکەکەی ئەوەندە لەبـــەرکرد تـــا دەقـــی شـــکاندو زبرییەکـــەی نـــەماو نـــەرم بـــوو ٥ هـەروا دەگـوترێ: (دَعَـك الخَـصْمَ): دوژمنەکەی مل کەچو زەلیل کرد.

دَعَكَ فلاناً في التراب: فلانکەسـی لـەگڵو خۆڵەکە وەردا، لە قوڕاوی وەردا.

دَعَكَ بالقول: بەقسەی ناخۆش ئێشی پـێ گەیاند.

دَعِكَ دَعَکاً: گێلو ئەحمەق بوو، ڕەوشتی ناشـیرینی نوانـد ٥ (هـــو داعـــك، وداعکة): بۆ زێدە ڕەوی.

داعَکَـــهُ: مـــاتڵی کـــرد ٥ کێـــشەیەکی دژواری بۆنایەوە.

تَـــداعَكَ القـــومُ في الحـــرب: خەڵـــکەکە لەشەڕو هەرادا شارەزا بون ٥ کێشەو نیزاع لەناویان دا پەرەی سەند.

الدِّعكُ: نوزە درێـژو ڕیخۆڵە بـەکێش و فێرسیچمە.

الـدُّعَكُ: قالۆنـچە ٥ دەگـوترێ: (رجـل دُعَـك): پیاوێـکی زەعیـفو هـیچو پوچو گاڵتە چییە.

الدُّعْكَةُ: کۆمەڵە حوشـتر سوار، گاڕانـە حوشتر.

المِدْعَكُ: ماتڵ کەرو کێشە خەرەوە.

اَلْـمَدْعُوكُ مـن الأراضي: ئـەو زەوییـەی زۆری حوشـترو خەڵـك لـێ بـووَو بـەهۆی قەرەباڵغییـەوە زەوییەکـە وێران بووبێو کەڵکی کشتو کاڵی پێوەنەمێنێ.

دَعَلَهُ دَعْلاً: بەنەخافڵ فێڵی لـێ کرد.

دَاعَلَهُ: هەڵی خەڵەتاندو فێڵی لـێ کرد.

الدَّاعِلُ: هەڵهاتوو فیرار.

دَعْلَـجَ: ڕارا بـوو لـەهاتوو چـون، زۆر هاتوو چوی کرد.

دَعْلَـجَ الجُـرَزُ: جرجەکـە هـاتوو چـۆی کرد.

دَعْلَجَ الصَبِيُّ: منالەکە هاتووچۆی کرد ٥ دەگـوترێ: (فـلان يُـدَعلِجُ إِلى دار فـلان باللیـل): فـلان شـەوانە زۆر هاموشـۆی مـاڵی فـلان دەکـا ٥ یـاری منالانە (چاوشارکێ)ی کرد.

دَعْلَـــجَ اللَّیـــلُ: شـــەو تاریـــك بـــوو.

دَعْلَجَ الشَّيْءَ: شتەکەی زۆر خولاندەوە، زۆری لێ وەرگرت.

دَعْلَجَ الماءَ في الحَوضِ: ئاوەکەی لە حەوزەکەدا کۆکردەوە.

الدَّعْلَجُ: ئەوکەسەی بەبێ ئیش‌وەمەبەست دێو دەچێ ٥ زۆرخۆر چ ئادەمیزاد بێ چ گیانلەبەری تر ٥ گەنجی قۆزی شۆخو شەنگو نەرمو نۆڵ ٥ رووەکێك بەسەر یەکدا تێك چرژابێو تێك هالابێ ٥ گوێدرێژ ٥ گورگ ٥ حوشترێك لێی خوری نەڕوا ٥ تاریکی ٥ جەوالی پڕ.

الدَّعْلَجَةُ: تاریکایی ٥ یاری منداڵان (چاوشارکێ)و تێکەوە هاویشتن.

دَعَمَهُ دَعْماً: پاڵپشتی کردو کۆڵەکەی بەردا بۆئەوەی نەهێڵێ بکەوێ ٥ دەگوترێ: (دَعَمَ فلاناً): پشتگیری فلانی کرد.

دَعَّمَهُ: بەهێزی کردو جێگیری کرد.

ادَّعَمَ: پشتی بەکۆڵەکەوە دا ٥ دەگوترێ: (ادَّعَمَ على العصا): خۆی بەسەر عەصاکەدا دا.

تداعَمَتْ الأمور: کارەکانی زۆر بوونو شانو ملیان گرتو گەلەکۆمەکیان لێ کرد.

الأدْعَمُ: ئەوەیە بەسنگییەوە یان بە گەردنییەوە خاڵێکی سپی هەبێ ٥ دەگوترێ: (فَرَسٌ أدعم): ئەسپێکی مل بەڵەکە یان سینگ بەڵەکە.

الدُّعامُ: کۆڵەکە ٥ داری رایەڵکراو بۆ کەپرە مێو.

الدُّعامَةُ: کۆڵەکەی خانوو، ئەوەی قورسایی خانوەکەی لەسەرە ٥ دەشگوترێ: (هو دعامة الضيف) یارمەتیدەری میوان ٥ (دِعامة القوم): سەرەك خێڵو پشتو پەنای هۆز ٥ (هو من دعائم الأمور): هەموو کارەکان بەوەوە پەیوەستن ٥ (الدّعام والدعامتان): ئەو دوو دارەی کە چەرخە (بەکرە)کەی پێوەیە.

الدَّعْمُ: هێز ٥ ماڵی زۆر ٥ رۆن ٥ دەگوترێ: (لفلان دعم ولا دعم بفلان) فلانکەس نە هێزەی هەیە نە رۆن ٥ (فلانة ذات دعم): فلان هەر بەزو گۆشتە.

الدَّعْمَةُ: بەمانا (الدّعام) دێ.

الدُّعْميُّ: شتێك کە قورسایی زۆری قەبارەیەکی لەسەر بێ ٥ دارتاش.

الأدْعَمُ من الطريق: زۆربەی رێگا یان ناوەراستی رێگا.

المُدَّعَمُ: پشتو پەنا ٥ دەگوترێ: (لا مُدَّعَمَ لفلان): فلانکەس هیچ پشتو پەنای نییە ٥ هەروا دەگوترێ:

(بيــت مــدعوم): خانوێـكه خەريكـه بكەوێو كۆڵەكەی بەردراون بۆئەوەی نەڕوخێ.

دَعَــنَ دَعَانَــةً: رايبــوارد، سـەيرو سـەفاى كرد.

أدْعَنَ الدّابّةَ: هێند سوارى ولاخەكه بوو تا بەهيلاكى برد.

الدَّعِنُ: بەدرەوشت ٥ بەدخۆراك.

الدَّعَنُ: ئەوكەسەى سـەرگەرمى گاڵتـەو گەپو رابواردنه.

الْمُدْعَنُ: بەمانا (الدَّعِنُ) دێ.

دَعَا بالـشَّيْءِ دعـواً ودعـوة ودعـاءً: داواى ئامـاده بـوونى شـتەكه (كەسـەكه)ى كـرد ٥ دەگـوترێ: (دعـا بالكتـاب): داواى كرد كتێبەكەى بۆ بهێنن.

دَعَـا الـشَّيْءُ إلى كـذا: ئەوشـته پێويـستى بەوە هەيە وەكوو بڵێى ئەو خۆراكه پێويـستى بـەئاوى زۆره ٥ هـەروا دەگـوترێ: (دَعَت ثيابُه) پۆشاكەكەى كۆن بوو رزى پێويست بوو جلى تـر بكرێ لەبەرى بكا.

دَعَا الطِّيـبُ أنفَـهُ: بـۆنى كـردو هـەوڵى دا بەدەستى بێنێ.

دَعَــا فلانــاً: بـانگى فلانكەســى كــرد ٥ دەگـوترى: (دَعـا الميـتَ): باوكـه رۆ، برا رۆ، رۆڵه رۆى كرد.

دَعَــا اللهَ: هيــواى خێــرو لێخۆشــبونى لەخودا هەبوو.

دَعَـا لفـلان: هيـواى خێـرو خۆشـى بـۆ فلانكەس خواست.

دَعَـا علـى فـلان: داواى شـەڕو بـەلاى بـۆ فلانكەس كرد.

دَعَا بزيدٍ وزيداً: منداڵەكەى بەناوى زەيـد ناوزەد كرد.

دَعَـا إلى الـشَّيْ: بانگـەوازى بۆئـەو شـته كــردو هــەوڵى دا ئــەنجامى بــدا ٥ دەگوترێ: (دعـا إلى القتـال) و (دعـا إلى الـصلاة) و (دعــاه إلى الإنــضمام للحـــزب) هــەڵينا پەيوەنــدى بــه پارتـەوه بكـاو خـۆى بكـا بـه يـەكێ لەئەندامانى پارت.

دَعَا القومَ دعـاءً: بـانگى خەڵـكەكەى كـرد كەلاى ئەونان بخۆن.

داعى البناءَ: باڵەخانەكەى روخاند.

دَعَـا فلانـاً: دەمـەدەمێو كێشەى لەگـەڵ فلان دا كرد.

دَعَّى في الضرع: هەندێكى شير لەگوانى ئاژەڵەكــه دا هێــشتەوه هــەمووى نەدۆشى، جۆڕ برى نەكرد.

ادّعى في الحرب: لەشـەڕدا نـاوى خـۆىو بـاوكو بـاپيرى راگەيانـد وتـى: مـن فلانى كوڕى فلانم!.

ادّعى الشَّيْءَ: ئاواته خوازى فـلان شـت بوو بۆى ببێ.

إدّعى فلاناً: فلآنكەس واى لەفلآنكەس كرد پالْ باوكى خۆى نەدرێ.

ادّعــى علــى فــلان كــذا: شــتى پــالْ فلآنكەس داو كێشەى لەگەلْ نايــەوە ٥ لە حەديــثدا هــاتووە (البينــة علــى من إدّعى واليمين على من انكر).

اندعى: وەلآمى بانگكردنەكەى دايــەوە ٥ دەگــوترێ: (لــو دُعِينــا لا نــدعينا): ئەگەر دەعوەت بكرێين دەچين.

تداعى القومُ: خەلْكەكە يەكتريان بانگ كرد تا هەموويان كۆبونەوە.

تــداعى القــومُ علــى فــلان: خەلْــكەكە گەلەكۆمـــەكيان لـــەفلآن كـــردو يەكتريان گرت دژى ئەو.

تداعى القومُ بالرحيل: خەلْكەكە بانگى يەكتريان كرد بەوەى خۆ ئامادەكەن بۆ بەرێ كەوتن‌و گواستنەوە.

تــداعى النــاسُ بالألقــاب: خەلْــكەكە هەندێكيان بەنازناوو لەقەب بــانگى يەكتريان كرد.

تــداعى القــومُ بالأحــاجى: خەلْــكەكە هەندێــكيان لەگــەلْ هەندێــكيان كەوتنــە بەلْــگە هێنانــەوەو قــسەو باس.

تــداعى الــشَيْئُ: شــتەكە درزى بــردو خەريكــە بڕۆخــێ‌و وەرگــەرێ ٥ دەگوترى: (تــداعى البنــاءُ بالــسقوط) بالْەخانەكــە خەريكــە بكــەوێ ٥ (تــداعى الحــائط) ديوارەكــە شــەقى بردوە خەريكە بكەوێ.

تداعَتْ ابلُ بني فلان: كارانــە حوشــترى فــلآن هــۆز كــزو كۆلْــەوار بــون‌و خەريكە لەناو بچن.

تداعى الثوبُ: پۆشاكەكە كۆن بوو.

تداعى في الحَرْب: لەشەڕا نەڕاندى‌و وتى مــن فلآنـــى كـــوڕى فـــلآنم ٥ مـــن مەمەنـــدە فيـــتم، مـــن ســـەليم شيوەكەلْيم.

تَدَعَّتِ النائحة: ئافرەتــە شين گێڕەكــە لــەكاتى لاواندنــەوەو پێــدا هەلْــدانى مردووەكە دەنگى خۆى لەرانــدەوەو پێى لێ هەلْبڕى.

اســتدعاهُ: بــانگى كــرد، داواى لــێ كــرد ئامادەبێ، ئەركى خستە سەرشانى ٥ داواى كــرد بــۆى بــانگ بكــەن ٥ يــان كارێــكى كــرد شياوى ئــەوەبێ داواى لە دژ تۆمار بكرێ.

الأُدْعُوَّةُ: بەلْگەو دەليل.

الأُدعِيَّـــــةُ: بـــەمانا (الأُدْعُـــــوَّةُ)دێ ٥ دەگــوترێ: (بينهم أدعية يتداعون به): بەلْگەيەكيان پێيە كە بۆ داواكەيان بيخەنــە كــار هــەروا لــەخۆوە ئــەو قسەيە ناكەن.

الإدّعـــــــاءُ: لـــــەزاراوەى ياســـــادا

ناڕاستەکردنی داوایە دژی بەرامبەر لەبەردەم دادوەرو قەضادا.

الدّاعي: هۆکار ٥ (داعي اللبن): ئەوەیە هەندێك شیر لەگوانی ئاژەڵەکەدا بهێڵیتەوە بەتەواوی جۆرە بڕی نەکەی بۆئەوەی شیری تری بێتەوە.

الدّاعِيَةُ: بانگخواز، ئەوکەسەی بانگەوازی دەکا بۆ ئاینێك خەڵکی هەڵدەنێ بۆئەوەی بێنە ژێر خێمەی ئەو ئایینەوەو پابەندبن پێیەوە (پیتی (ت) کە بە پیتی هێ نوسراوە بۆ موبالەغەیەو بۆ تەئنیث نییە) ٥ کەسێك بانگەشەی سەروەری بۆخۆی بکاو لەڕاستی دا گەندەڵو پڕو پوچ بێ ٥ سەبەبو هۆکار ٥ دەگوترێ: (هو داعیة إلی کذا): ئەوە هۆکارە بۆ ئەو ٥ ئەو بڕە شیرەی لەگوانی ئاژەڵدا دەهێڵرێتەوە بۆئەوەی شیری تری بێتە پاڵ، (ك: دواع) ٥ هەروا دەگوترێ: (أصابته دواعي الدهر): بەڵاو کارەساتی رۆژگار لێی دا ٥ بەمانا خودی بانگەوازیش دێ وەکوو دەگوترێ: (دعاه بداعیة الإسلام): واتە: (بدعوة الإسلام).

الدُّعاءُ: پاڕانەوەو لاڵانەوە لەخودای مەزن، (ك: أدعیة).

الدَّعاوَةُ: بەمانا (الإدّعاء)ە.

الدِّعايَةُ: بانگەوازیو بانگەشە بۆ مەذهەبو پارتێك بەنوسینو وتاردانو ئەوجۆرە شتانە.

الدَّعّاءَةُ: کەسێك زۆر دوعابکاو پاڕانەوەو لاڵانەوەی لەخودا زۆر بێ.

الدَّعْوَةُ: بانگ کردن بۆنانخواردن ٥ بانککردن بۆ وەرگرتنی بەخشیش ٥ بەمانا (الإدّعاء)یش دێ.

الدَّعوى: داوا ٥ ناوی ئەوشتەی داوای دەکەی وەکوو (دعوی تخلیة البیت) و(دعوی الطلاق) و(دعوی النفقة والحضانة و....)، (ك: دعاوی، دعاو)٥ لەزاراوەی یاسادا بریتییە لە قسەیەك ئادەمیزاد بەهۆیەوە بتوانێ مافێکی خۆی لەسەر یەکێکی تر بچەسپێنێ.

الدُّعْوِيُّ: بانگ لێ کراو، دەگوترێ: (ما بالدار دُعويٌّ): لەخانوەکەدا کەسێك نییە بانگی لێبکەی.

الدَّعِيُّ: زۆڵ، کەسێك باوکی نەزانراوبێ ٥ بەکوڕی باوکی خۆی بانگی لێنەکرێ، (ك: أدعیاء) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ﴾ ٥ بانگکراو بۆنان خواردن.

اَلَمــدْعَاةُ: دەعـوەتو بـانگ کـردن بـۆ نانخواردن، دەگـوترێ: (نحن في مدعاة فلان): ئێمە داوەتـی فلانکەسین بۆ نـانخواردن ◦ هـەروا دەگـوترێ: (لـه مَدَاع ومساعٍ): فلانکەس لە شەڕدا مەردایەتیو نەبەردی هەیە.

اَلْمُدَّعي والمدَّعَى عليه: لەزاراوەی یاسادا داواکارو داوا لەسەر تۆمارکراو.

المدَّعِي: لەیاسادا دژ رکەبەر.

دَغْدَغَ فلاناً: لە کەلەکەیەوە ژەنی یا لەورگییەوە ژەنـی قەنەقەنـەی دا دیقە دیقەی دا. دەگوترێ: (دَغْـدَغَ فلانــاً بکلمــة): تانــەو تەشــەری لەفلانکـەس دا ◦ (دَغْـدَغَ عِرضَــهُ) تانــەی لــەناموسو شــەرەفی دا ◦ تانەی لەبنەچەو نەسەبی دا.

الدَّغْدَغَــةُ: ختوکــەدانو قەنەدانــە لەکەلەکــەو دەورو بــەری نــاوكو بەری قاچ کەبەهۆی ئەو ختۆکەدانە ئادەمیزاد توشی هەڵچونو ئینفیعال دەبێ.

اَلْمُدَغْـدَغُ: ئـادەمیزادی ختوکـەدراو ◦ هـەروا دەگـوترێ: (فـلان مُدَغْـدَغٌ): فلانکــەس لەککــەو پەڵــەی بەنەســەبو بنەچــەوە هەیــە، یــان رەوشتی لەکەدارە.

دَغَــرَ في البيــت دَغْــراً: چــووە نــاو خانومکەوە.

دَغَـرَ عليـه: بـەزۆر چووە نـاو خانوەکە، هەڵمــەتی بــۆ بــرد ◦ هێرشــی کردەسەر ◦ قورسایی خستە سەر تا گیــانی دەرچــوو ◦ خواردەمــەنی خراپـی دایـە ◦ شـیری دایـەو تێـری نەکرد.

دغَرَ الشَّيَ: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

دَغَرَتَ المرأةُ الصَّبيَّ: ئافرەتەکە قامکی خــستە نــاو قــورگی منداڵەکــەوە بۆئەوەی ئاڵوی بێنێتەوە.

تَـدَغْرَ: بـاری پێـوەگرتو بـوو بـە رەوشتی.

الدَّاغرُ: پیاوی هیچو پوچو نارەسـەنو زەلیـل، دەگـوترێ: (ذهــب صــاغراً داغــراً): رۆیـی بـە بەملکەچـیو زەلیلی ◦ هەروا بەمانا دەرون پیسو ئاشوبگێڕ دێ، (ك: دُغَار).

الــدَّغْرَةُ: هەڵــگرتنی شــتە بــەدزیو ئیختــیلاس ◦ لەحــەدیثی عــەلی دا هــاتووە: (لا قطــع في الــدَّغرة): کەسێــك بــە ئیختــیلاس پــارە هەڵبگرێ دەستی نابڕدرێ.

الدَّغْرى: دەگـوترێ: (دَغْـرى لاصـفَى): واتە پەلاماریان بدەنو ئاشتەواییان لەگەڵ مەکەن.

اَلْمَــدْغَرَةُ: شــەڕی درێژخایــەنو

مالۆیرانکەر کە وشەی نهێنی لەنێوان شەڕکەرو هاوەڵەکەی دا ئەم وشەی (دَغْرَیْ) یە.

الدُّغرورُ: درێژ داوەڵی نەکلەوەت.

دَغْرَقَ الماءَ: ئاوەکەی هەڵقولاند ٥ ئاوەکەی بە تەوژم بەسەردا رژاند ٥ دەگوترێ: (دَغْرَقَ علیه الماءَ): هەروا دەگوترێ: (دَغْرَقَ مَالَهُ): ماڵو سامانی خۆی پەخشانو تەخشان کردو دەستبڵاوی تێدا ئەنجام دا ٥ ئاوەکەی لێڵ کرد.

دَغْرَقَ الشَّيْءَ: پەردەی بەسەر شتەکەدا دا دایپۆشی.

الدَّغْرَقُ: ئاوی لێڵ ٥ ئاوی زۆر ٥ دەگوترێ: (عیشٌ دغرق): ژیانێکی خۆشو فەرەحی یە ٥ (عام دغرق): ساڵێکی هەرزانیو خۆش.

دَغَشَ دَغْشاً: چووە ناو تاریکییەوە ٥ (دَغَشَ علیه): هێرشی کردەسەر.

أدْغَشَ: بەمانا (دَغَشَ) دێ.

داغَشَ: بەدەوری ئاوەکەدا هاتوچو لەتینوان ٥ داوای ئەوشتەی کردو سور بوو لەسەر بەدەست هێنانی.

دَغَشَ الظُّلْمَةَ: خۆی خستە ناو تاریکیو بێلێوردبونەوە ملی لێ نا.

دَغَشَ الماءَ: ئاوەکەی بەپەلە خواردەوە ٥ کەمی خواردەوە.

دَغَشَ فلاناً: پاڵەپەستۆی فلانکەسی کرد لەسەر ئەوشتە.

تداغَشَ القومُ: خەڵکەکە لەشەڕدا یان لەهەراو قاوو قیژدا تێك چڕژانو یەکتریان هێناو برد.

الدَّغْشُ: تاریکی.

الدُّغشَةُ: بەمانا (الدَّغْشُ)دێ.

الدَّغشَةُ: بەمانا (الدَّغْشُ) دێ.

دَغِصَ دَغَصاً: پڕبوو لە خواردەمەنی ٥ دەگوترێ: (دَغِصَ فلانٌ): فلان رقی هەڵسا خەریك بوو بتەقێ.

دَغِصَتْ الدَّابَّةُ: وڵاخەکە زۆر قەڵەو بوو ٥ (هو دغصان وهي دغصی).

أدْغَصَهُ: پڕی کرد لەقینو قارو بەتەواوی رقی هەڵساند.

أدْغَصَ الموتُ فلاناً: مردن بەسروشتی یەخەی فلانی گرت.

داغَصَهُ: پەلەی لێکرد ٥ دەگوترێ: (داغصَ في الأمر): لەکارەکەدا پەلەی کرد ٥ هەروا دەگوترێ: (أخَذْتُهُ مداغصةً): بەهێزو تواناو باڵادەستی گرتم.

الدَّاغِصَةُ: کڵاوە ئەژنۆ، ئەو ئێسقانە خڕەی سەرکەشکە ئەژنۆ کە دێو دەچێ ٥ بەزو پیوی ژێر پێست کە دەکەوێتە پشت ئەژنۆوە ٥ گۆشتی کۆبۆوە ٥ دەگوترێ: (سَمِنَ حتی کأنه

داغصة): هەروا بەئاوی رونو صاف دەگوترێ، (ك: دواغِصَ).

دَغَفَ الشَّيْءَ دَغْفاً: زۆری لەوشتە هەڵگرت.

دَغَفَ الحَرُّ فلاناً: گەرما فلانکەسی نارەحەت کرد.

دَغْفاءُ: (أبو دَغْفاء): کونیەی ئادەمیزادی گێلو ئەحمەق.

دَغْفَقَ الْمَطَرُ دَغْفَقَةً ودغْفَاقاً: بارانەکە لەسەرەتادا زۆر بەتەوژمو رێژنە ئامێز بوو.

دَغْفَقَ الماءَ: ئاوەکەی هەڵرشت بەتەوژمو رێژنەو ئەندازەی زۆر ٥ دەگوترێ: (دَغْفَقَ مالَهُ): ماڵو سامانی خۆی تەخشانو پەخشان کرد بەرەهایی بەخشی.

الدَّغْفَقُ: ئاوی رژێندراو ٥ دەگوترێ: (عَيشٌ دغفقٌ): ژیانێکی فەرەحیو هەرزانی یە ٥ (عام دَغْفَقٌ): ساڵێکی هەرزانیو خۆشە.

الدَّغْفَلُ: بەرفراوانو هەرزانی ٥ دەگوترێ: (عيش دَغْفَلٌ) و (عام دَغْفَلٌ) ژیانێکی خۆشو ساڵێکی هەرزانی ٥ هەرزانیو هاتی رۆژگار ٥ (عام دغفليٌّ): ساڵێکی هەرزانییە.

دَغَلَ القانِصُ دَغْلاً: تفەنگچییەکە خۆی هاویشتە کۆختەو شوێنێکی نادیار بۆئەوەی نێچیرەکە هەڵبخەڵەتێو پێوە بێ.

دَغَلَ فيه: وەکوو کەسێکی کە لەخۆی بەگومان بێ ئاوا چووە ناو کۆختەو سەنگەرەکەوە.

دَغَلَ في الريبة: چووە ناو دەریای شكو گومانەوە.

أدْغَلَ المكانُ: شوێنەکە زۆر روەکی پوچو درەختی بەرنەگری لێڕوا.

أدْغَلَ الأرضُ: زەوییەکە روەکی دەغەڵو پوچی زۆر بوو.

أدْغَلَ فلان: فلان لەدەغەڵی دا گوم بوو.

أدْغَلَ بفلان: خیانەتی لە فلانکەس کردو تیرۆری کرد ٥ فیتنەیی بەدەم ئەوەوە کرد.

أدْغَلَ الأمْرَ: کارەکەی تێك دا، یان شتێکی خستە ناو کارەکەو گەندەڵی تێیدا دروست بێو پێچەوانەی سروشتی ئەوشتەبێ.

الداغِلُ: کەسێکە شەڕو ناخۆشی بۆهاوەڵەکانی بوێ؛ لەگەڵیان دا راست نەبێ، ئەوان وابزانن دڵسۆزە بۆیانو بەلام لەواقیع دا دوژمنیان بێ ٥ دەشگوترێ: (مكان داغِل): واتە شوێنێکی هونو نادیار.

الداغِلَةُ: خەڵکانێکە دەگەڕێن بەدوای

عـەیبو عـاری پیـاودا هـەوڵ دەدەن خیانەتەکانی بدۆزنـەوە ◦ رقو کینـەی شاراوە.

الدَّغَلُ: عەیبو عارێکە کارتێك بـدا ◦ درەختێـکی چڕو پـڕە کـە لقـەکانی تێـك چـڕژابن، زەلام خـۆی تێـدا حەشـاربدا بـۆ دزیو راوو روت ◦ شوێنێـك ترسـی دزیو تـیرۆری لـی بکـرێ ◦ هـەڵاشو سـەقفی بـەرز ◦ شـیوو دۆڵ ◦ چـاڵو نزمـایی زەوی، (ك: أدغال ودِغال).

اَلْمَدْغَلُ: دۆڵی دارستاناویو چڕو پـڕ، (ك: مَداغِل).

دَغَمَ الحَرُّ والْبَرْدُ دَغْماً: گـەرما یـان سـەرما هەریەکەیان لـەکاتی خـۆی دا وڵاتـی گرتەوە.

دَغَـمَ الحـرُّ والـبردُ القـوم دغمـاً ودغمانـاً: گـەرما خەڵـکەکەی هـەموو گرتـەوە هەموویان هەستیان پێ کرد.

دَغَمَ الغَیْثُ الأرضَ: بارانەکـە زەوی بـەئاو داپۆشی.

دَغَمَ أَنْفَهُ: لوتی شکاند، وردو هاری کرد.

دَغَمَ الإناءَ: قاپەکەی داپۆشی.

دَغِمَ الحرُّ والبردُ: بەمانا (دَغَمَ)دێ.

دَغِـمَ الحـرّ والـبردُ القـومَ: گەرماکـە یـان سـەرماکە هـەموو خەڵـکەکەی گرتەوە.

دَغِمَ الفَرَسُ وغیره دَغَماً ودُغمة: ئەسپەکە لـوتو لمبـۆزی رەش بـوو ◦ سـەرو کەللەو دەمو لمبۆزی بـەلای رەشـی دا چوو بە پێچەوانەی باقی جەستەی ◦ (هو أدغم وهي دغماء).

أدْغَمَ فلانٌ: فلانکەس دەست پێشخەری کـرد، فـلان لەترسـی ئـەوەی خەڵکەکە پێشی بکەون بۆیـە بـەبێ جوین خواردنەکەی قوت دا.

أدْغَمَ الطعـامَ: خواردەمەنیەکـەی قـوت دا.

أدْغَمَ الحرُّ والبردُ القومَ: گەرماو سەرماکە هەموو خەڵکەکەی گرتەوە.

أدْغَـمَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی رەش کـرد ◦ دەگـوترێ: (أدغمه الله): خـودا رووی رەش کردو زەلیلو ملکەچی کرد.

أدغَمَ الشَّيْءُ فلانـاً: شـتەکە فلانکەسـی نارەحەت کرد.

أدْغَمَ الشَّيْءَ في الشَّيْءِ: شتەکەی خستە نـاو شـتەکەی تـرەوە ◦ دەگـوترێ: (أدغم اللجامَ في فم الدابّة): لغاوەکەی خستە دەمی وڵاغەکەوە.

إدَّغَمَهُ: بـەمانا (أدْغَمَـهُ)دێ ◦ هـەروەها دەگـوترێ: (إدّغمَ الحرف في الحرف): پیتەکەی خستە ناو پیتەکەی ترەوە ◦ (رَدَدَ)ەی کرد بە (ردَّ).

إدغامُ الفَرَسُ: ئەسپەکە سەرو کەللەی

رەش بوو باقی جەستەی رەنگێکی تری هەبوو.

الأدْغم: لوترەش، لمۆز ڕەش ٥ کەسێك گن بێو بەلوت قسە بکا، (ك: دُغْمٌ ودُغْمَان).

الـدُّغامُ: ئازارێکە لەقورگ دا پەیدا دەبێ.

الـدُّغْمَانُ: رەش ٥ یان رەشو گەورەو کەتە.

دَغْمَـرَهُ: تێکەڵی کرد، لێی تێك دا، دەگوتری: (دَغمَـرَ علیـه الخَبَـرَ): هەواڵەکانی لێشاردەوە ٥ (وفي خلقه دَغْمَرَةٌ): لەڕەوشتی دا بەدیو پیسی هەیە ٥ (خلق دُغمَريٌّ): رەوشتێکی ناشیرینو ناپەسەندی هەیە.

الـدُّغمورُ: هونو نادیار ٥ دەگوترێ: (رجـل مُـدَغْمَرُ الخلـق): پیاوێکی رەوشـت ناشـیرینە ٥ رەوشـتەکانی ناشکراو رون نین.

المَدَغْمَسُ مِن الأمـور: کاری شاردراوە، دەگوترێ: (حَسَب مـدغمس) بنەچەو نژادێکی پاکی نیە، رەخنەو لەککەی پێوەیە.

دَغَنَ اليومُ دَغناً ودغونا: تاریكو لێڵ بوو.

الدُّغْنَةُ: لێڵیو تاریکی.

دُغَيْنَةُ: ناوە بۆ ئەحمەقو گێل.

دَفِئَ مِن البرد دَفَأً و دفاءً ودفاءةً: گەرمی هاتەوە یان شتێکی کردەبەر کە گەرمی بکاتەوە.

دَفِئٌ دَفْأً: شانی کورپبونو بەسەر سینگی دا دەڕوانێ ٥ (فهو أدْفأوهي دَفْأى).

دَفُؤَ مـن الـبرد دفـاءةً: بەمانا (دَفِئَ) دێ ٥ دەگوترێ: (دَفُؤَ يومُنا ودفُؤت ليلتنا).

أدفـأت الإبـل علـى مائـة: ژمارەی حوشترەکان لەسەد تێپەڕی.

أدفـأ فلانـاً: شتێکی لەبەر فلان کرد بۆئەوەی گەرمی بێتەوە.

أدفَأ الثَّوْبُ: کراسەکە سەرما بووەکەی گەرم کردەوە ٥ بەخششو پاداشی باشی پێدا.

أدْفَأ القومَ: خەڵکەکەی گرد کردەوە.

أدْفَأ الجَرِيحَ: بریندارەکەی کوشت.

دافَـأ الجـريح: بریندارەکەی گەرم کردەوە.

دَفَّـأَهُ: بەمانا (أدفـأهُ)دێ ٥ بەخششی زۆری پێدا.

إدَّفَـأ: شتێکی لەبەرکرد گەرمی بکاتەوە ٥ دەگوتری: (إدَّفَأ بالثَّوبِ): بە پۆشاکەکە گەرمی هاتەوە.

تَدَفَّأ: بەمانا (إدَّفَأ) دێ.

الـدِّفاءُ: ئەوشتەی خۆی پێ گەرم بکەیەوە.

الـدِّفءُ: پێچەوانەی سەرمایە ٥ ئەوشتەی خۆتی پێ گەرم

دەکەیتــەوە ٥ قورئــان دەفــەرموێ: ﴿وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾.

دِفْءُ الحائط: گوێسەبانەو کۆڕنیشی دیوار ٥ دەگوترێ: (أَقْعُدْ دِفْءَ الحائط): لە سێبەری گوێسەبانەی ئەو دیوارە دابنیشە ٥ هەروا وشەی (دِفْء) بەمانا بەروبومی حوشترە، ئەوەی سودی لێ وەردەگیرێ ٥ هەروا بەمانا (بەخشش دێ).

الدَّفِيئة: ژورێکی لەشوشە دروستکراوە روەکی تێدا بەخێو دەکرێ.

الْمَدْفَأَةُ: (أرض مَدْفَأَةٌ): زەوییەکە گەرمایی هەیە.

الْمِدْفَأة: زۆپا، ئامێری خۆگەرمکردنەوە، (ك: مَدَافِئ).

الْمُدْفِئَةُ: حوشترێک کولـکو بەزو پیـوی زۆر بێ، یان حوشترەکان زۆربن بەهەناسەیان ئاغەڵەکەیان گەرم بکەن.

الدَّفْتَرُ: دەفتەر، (ك: دفاتر).

الدَّفتردار: کارمەندی تایبەتی دارایی، ئەوکەسەی ئەرکی ڕێکخستنی داهـاتو خەرجی حکوومەتی لەئەستۆدایە، وشەکە لە بنەڕەتدا تورکییە.

دَفْدَفَ: پەلەی کرد.

دَفْدَفَ الطائرُ: باڵندەکە بەهێواشی فڕی.

دَفْدَفَ الدُّفُوفَ: بەخێرایی لەدەفەکەی دا.

الدَّفَادِفُ، دَفَادِفُ الأرض: ئەو گردۆڵکەو بەرزاییانە بە کەلـەدەورو بەری دایە، تاکەکەی (دَفْدَفَةٌ).

دَفَرَهُ دَفْراً: لە پشتیەوە پاڵی بە پشتەملیەوە نا، یان لەپێشەوە پاڵی بەسنگیەوە نا.

دَفِرَ دَفَراً: زەلیل کەوت.

دَفَرَ اللحمُ أو الطعامُ: گۆشتەکە یان خواردەمەنییەکە کرمی هەڵێنا.

دَفِرَ الشَّيْءُ: شتەکە پیس بوو بۆگەنی کرد ٥ (هو أدْفَرُ وهي دَفْراءُ).

أدفَرَ: بۆنی بنباخەڵی بلاو بۆوە.

دَفَارِ: لەسەر شێوەی (فَعالِ) بەمانا دونیایە یان چەتیوو کارمەکەرە ٥ هەرکاتێ جنێوی ئاراستە دەکرێ پێی دەگوترێ: (یا دَفَارِ)، (یا مُنتِنة) ٥ بەزۆری لەکاتی بانگکردن بەکاردێ.

أم دَفَار: نازناوی دونیایە ٥ بەلاو کارەساتە.

الدَّفْرُ: بەلاو کارەسات ٥ (أم دَفْر): دونیایە.

دَفَعَ إلى فلان دفعاً: گەیشتە فلانکەس ٥ دەگوترێ: (طریق یدفع إلى مكان

كـذا): رێـگەیەكە دەچـێتە سـەرفلان شوێن‌و بەوێ كۆتایی دێ.

دَفَـعَ عَـنْ الموضـع: لەوشـوێنە رۆیـی، ئەوشوێنەی جێ هێشت.

دَفَعَ القَـوْمُ: خەلـكەكە تێـكرا بەكۆمـەڵ هاتن.

دَفَـعَ الـشَّيْءَ: شـتەكەی دوور خـستەوەو بەهێز لایـبرد ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِـبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الأَرْضُ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (دفَعْتُهُ عني، ودفع عنـه الأذى) واتـە: لـەخۆم دوور خـستەوە، لێـی پـاك كردەوە.

دَفَعَ اليه الشَّيْءَ: رەتی كردەوە ٥ دەگوترێ: (دفع القـولَ): بەبەلـگەو بەتونـدی قسەكەی رەتكردەوە.

دَفَعَ فلاناً إِلى كذا: فلانكەسی ناچار كـرد بەوە.

دافَـعَ عنـه مدافعـةً ودفاعـا: بـەرگری لـێ كردو هەوڵی دا لە كێشەكەدا بەسەر رقەبەرەكەی دا سەربكەوێ.

دَفَعَ عنه الأذى: ئەزیەت‌و پیسی لـێ دوور خستەوە.

دَفَعَ فلاناً في حاجته: فلانكەسی خافلانـدو پێداویـستییەكەی بـۆ جێبـەجێ نـەكرد ٥ پاڵەپەسـتۆی لەگـەڵ دا كردو ویستی لەگۆڕەپانەكە لایبەرێ ٥ دەگـوترێ: (هـو سـید قومـه غـیر مـدافع): ئـەو گـەورەی هـۆزو خێلەكەیـەتی‌و كـەس ناتوانـێ بەربەرەكانی بكا ٥ هەروا دەگوترێ: (دافـع الرجـلُ أمْـرَ كـذا): پیاوەكـە چووە ناو ئەو كارەو وەگری بوو.

دَفَّعَـهُ: بـەمانا (دَفَعَـهُ) دێ ٥ دەگـوترێ: (رجـل مُـدَفَّعٌ): پیاوێـكە لەنەسـەب‌و بنەچـەی خـۆی وەدەر نـراوەو دوور خراوەتەوە ٥ پیاوێكی هیچ‌و پوچـە ٥ ئەگـەر میوانـداری كـراو زیافـەت رازایـەوە ئـەوبانگ نـاكرێ‌و كـەس بەهیـچی نازانـێ ٥ هیـچی دەسـت ناكەوێ ئەگەر هەوڵی بەدەستهێنانی شتی دا ٥ (هـو مُـدَفَّع): ئـەو هێنـدە هیچ‌و پوچـە هـەموو كـەس لـەخۆی دوور دەخاتـەوە كـەس نایـەوێ لـێی نزیك بكەوێتـەوە ٥ (ضـیف مُـدَفَّعٌ): میوانێـكە گەڕەكەكـە یـان گوندەكـە كەسـیان دایناكـاو هەریەكـەیان دەینێرێ بۆلای یەكێـكی تر.

اِنْدَفَعَ: بۆ موطاوعەی (دفعه) هاتووە.

اِنْدَفَعَ في الأمر: دەستی بەكارەكە كـردو پێیدا رۆیی.

اِنْدَفَعَ في الحديث: درێژەی بەقسەكانی دا.

اِنْـدَفَعَ الفـرسُ: ئەسـپەكە بـەگورجی رۆیی.

اِنْدَفَعَ السيلُ: لافاوەکە هەندێکی پاڵی بەهەندێکیەوە نا.

اِنْدَفَعَ القومُ: خەڵکەکە هەندێکی پاڵە پەستۆی هەندێکی دا.

اِنْدَفَعَ القومُ الشَّيْءَ: هەریەك لەوخەڵکە شتەکەی لەهاوەڵەکەی دوورخستەوە.

تَدَافَعَ السيلُ: بەمانا (اندفع) دێ.

استدفَعَ اللهُ السوءَ: داوای کرد لەخودا کە خراپەی لێ دوور بخاتەوە.

الدَّفْعُ: لەزاراوەی قانون دا ئەوەیە داوا لەسەر تۆمارکراو ئیدیعای شتێك بکا کە ئەو حوکمەی بەسەریا دەدرێ یان دراوە لەخۆی بڕەوێنێتەوە، (ك: دفوع).

الدُّفعَةُ مِن المطرِ: ڕێژنە باران ٥ ئەو ڕێژنە ئاوەی لەکوندەو دەبەو بەرمیل بەیەکجار هەڵدەڕژێ ٥ هەروا دەگوترێ: (أعطاه الفا دُفعَةً): بەیەکجار هەزاری پێ بەخشی.

الدَّفَّاعُ: ئەوەیە بەهێز بێ بۆ شت ڕەتکردنەوە.

الدُّفاعُ: خەڵکی زۆر ٥ لافاوی گەورەو بەهێز.

الدِّفاعُ الشرعي: مافێکە قانون دەیدا بەئادەمیزاد کە پەنابەری بۆ بەکارهێنانی ئەندازەی پێویست لەهێز بۆ ڕەتکردنەوەی دەستدرێژی کردن بۆسەر خودی خۆی یا ماڵو سامانی یان نەفسو ماڵی کەسانی تر ٥ (وزارة الدفاع): وەزارەتێکە ئەرکی پارێزگاری لەوڵات دەگرێتە ئەستۆی.

الدَّفُوعُ: زۆر هاوێژەربێ، زۆر پاڵنەربێ ٥ حوشترێك لەکاتی دۆشینی دا لەقە بهاوێ.

اَلْمَدْفع: دەراوی ئاو، ڕێڕەوی ئاو.

اَلمِدْفَعُ: تۆپ هاوێژ، ئامێرێکە بۆ شەڕ بەکاردێ گوللەی گەورەی پێ دەهاوێژرێ، (ك: مَدافع) ٥ (رجل مِدفَعٌ): پیاوێکە پاڵ پێوەنانی، هاویشتنی بەهێزە).

دَفَّتِ الجماعَةُ أو الإبلُ دفّاً ودفيفاً: کۆمەڵەکە ڕۆیی بەهێواشیو لەسەرە خۆیی.

دَفَّ له الأمرُ: کارەکەی بۆ ڕەخسا.

دَفَّ الطائر دفّاً ودفيفاً: باڵندەکە باڵەکانی لێك دانو فڕی، لەشەقەی باڵی دا، یان لەسەر زەوی باڵەکانی جوڵاندنو بەقاچ ڕۆیی ٥ لەحەدیث دا هاتووە ٥ (كُلْ ما دفَّ ولا تأكل ما صَفَّ): ئەو باڵندەیەی لەفڕینی دا باڵی لێك دان بیخۆ، ئەوەی باڵەکانی صاف بکا مەیخۆ.

دَفَّتِ العقابُ: هەڵۆکە لەزەوی نزیك بۆوە.

دَفَّ الشَّيْءَ: شتەکەی تەقاندەوەو تارو

ماری کردو لەبێخەوە دەری هێنا.
أدفّ الطائرُ: بەمانا (دَفّ)دێ.
أدَفّ عليه الأمور: ئیشەکانی یەك لەدوا یەك هاتن.
دافّهُ مُدافّةً ودفافاً: کوشتی، هێرشی کردە سەرو لەناوی برد.
دَفّفَ: پەلەی کرد.
دفّفَ فلاناً: هێرشی کردە سەر فلانو کوشتی.
دفّف الدفوف: دەفی دروست کرد.
تدافّ القومُ: خەڵکەکە پاڵەپەستۆی یەکتریان کرد.
استدفّ الطائرُ: بەمانا (دَفّ) دێ.
استدفّ له الأمرُ: کارەکەی بۆ سەقامگیر بوو، ئیشی بۆ راست بوو، کارەکەی سەری گرت.
استدفّ الأمرُ: کارەکە جێ بەجێ بوو.
استدفّ بالموس: بەتەراش مووەکانی تاشین.
الدّافّةُ: سوپا کە بەرەو دوژمن هێرش بەرێ ٥ کۆمەڵێك لەئادەمیزاد کەلەشارێکەوە بڕۆن بۆ شارێکی تر، (ك: دَوّاف).
الدّفُّ: لاتەنیشتو روی شت، دەگوترێ: (بات يتقلب على دَفّيهِ): واتە: ئەمشەو تا بەیانی ئەمدیوو ئەو دیوی کردوە ٥ تەمبارە گڵو تەمبارە لمب کەلەزەوی بەرز بووبنەوە.
الدّفّافُ: دەف دروستکەر، دەف فرۆش.
الدّفّةُ: لاتەنیشتو روو لەهەرشتێك بێ ٥ دەگوترێ: (بات يتقلب على دفّتيه): هەر لەم مەعنایەدا یە دەگوترێ: (دَفّتا المصحف): دوو تەنیشتی موصحەف، دوو لای موصحەف.
دَفّتا الطّبل: ئەو دوپێستەی دەوری تەپڵەکە کەلێیان دەدرێو دەنگی لێ دێ.
الدّفّةُ من السفينة: سوکانی کەشتییەکە، ئامێرێکە لەدواوەی کەشتییەکە بەلای راستو چەپ دا جوڵەی پێ دەکرێ.
الدّفُوفُ من الطير: ئەو باڵندەیە کەویستی دابێتە نێچیر لەزەوی نزیك دەبێتەوە ٥ دەگوتری: (عقابٌ دَفُوفٌ).
دَفَقَ الماءَ ونحوهُ دفقاً: ئاوەکەی رژاند، ئاوەکەی بەتەوژم رشت ٥ (هو مدفوق ودافق) ٥ هەروا دەگوترێ: (دَفَقَ اللهُ روحَهُ): خودا گیانی لێ وەرگرتەوە ٥ مراندی.
دَفَقَ الكوزَ: چی ئاوی لە گۆزەکەدا بوو بەیەکجار ڕشتی.

دَفِقَ دَفَقاً: پشتی کوڕ بوو ٥ حوشترە کە ئەژنۆی سوڕاوە.

دَفِـقَ الفَـمُ: ددانـەکانی بـەرەو پـێش هاتوون.

دَفِقَ الهلالُ: مانگ وەکوو دەمە داسی لـێ هات ئاوا خوار بووە.

دَفِـقَ النهـرُ أو الـوادي: روبارەکـە یـان شیوەکە پڕ بوو لەناوو لێوان لێوان بوو لەقەراخەکانیەوە ئاوسەر ڕێژی کرد. (هـو أدفـق وهـي دَفْقـاءُ)، (ك: دُفِقَ).

أدْفَقَ الكوز: بەمانا (دَفَقَهُ) دێ.

دَفَّـقَ المـاءَ ونحـوه: بـەمانا (دَفَقَـهُ) دێ ٥ دەگوترێ: (دَفَّقَتْ كفـاه النَّـدى): دو دەستی بەخششیان رژانـد ٥ (إنْـدَفَقَ الماءُ ونحوُهُ): بۆ موطاوەعـەی (دَفَقَـهُ) دێ.

تَدَفَّقَ الماءُ ونحوه: بۆ موطاوەعەی (دَفَقَهُ) دێ.

تَدَفَّقَ فلانٌ: فلان پەلە پەلیەتی بۆشتی پڕو پوچ.

تَدَفَّقَ حلم فـلان: خـەوو خـەیاڵی فـلان رۆیی.

استَدْفَقَ الكوزُ: گۆزەئاوەکە قلپ بـووە هیچی تێدانەما.

الأدْفَـقُ: (سـير أدْفَـقٌ): رۆیـشتنێـکی خێرایە.

الدُّفْقَةُ: دەگوترێ: (جاءوا دُفْقَةً) بەیەك کۆمەڵ هاتن.

الدُّفوقُ: حوشتری خۆشرۆ.

الدُّفْلُ: قەطرانو زفتی تۆخو خەست.

الدِّفْلَى: روەکێـکی تـام تاڵـە، گوڵەکـەی وەکوو گوڵە سوورە وەهایە بەرەکەی وەکوو بەری درەختی خەڕوب وایە.

دَفَنَـت الإبـلُ دفْنـاً: حوشـترەکە بـەرەو پێشەوە ڕۆیی.

دَفَنَــت النَّاقَــةُ: حوشــترەکە بــەبێ مەبەست رۆیی.

دَفَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی شاردەوەو ژێـر گڵـی دا.

دَفَــنَ الميــتَ: مردوەکــەی شــاردەوە ٥ روبــەڕوی ئــادەمیزادی خــەمۆك دەگوترێ: (دَفَنْتَ نفسك في حياتك): بەزیندویی خۆت مراندوە.

دَفَنَ الحَديثَ: قسەکەی شاردەوە.

إدَّفَــنَ العبــد: کۆیلەکــە لەترســی خاوەنەکەی هـەڵات، یـان لەبـەر زۆر کارپێـکردن خـۆی شاردۆتەوە لـەناو ماڵو هۆبەکان دا.

إدَّفَنَ الشَّيْءَ: بەمانا (دَفَنَهُ) دێ.

إنْدَفَنَ: بۆ موطاوەعەی (دَفَنَهُ) دێ.

تـدافَنَ القَـوْمُ: خەڵـکەکە قـسەکانیان لەیەکتر شاردەوە.

تَدَفَّنَ: بەمانا (إندفَنَ) دێ.

دافِنُ الأمرِ: ناوەوەی کار.

الدَّفْنُ: پیاوی خەمۆكو خەفۆك.

الـدِّفْنُ: شـاردراوە، ژێـر گـڵ دراو ٥ بەشیعری مانا چەواشە دەگوترێ ٥ (أبیاتُ دِفْـنٌ): شیعرەکانی مانایان چەواشـەو تـەمو مـزاوین ٥ هەرواوشەی (الدِّفن) بەمانا بیر یان حەوز یان پلوسکی ئاودێ.

الدَّفُون من النـاس والأبـل: ئەوەیە کە بەبێ مەبەست دێو دەچێ ٥ کۆیلەی هـەڵاتو لەترسـی خاوەنەکـەی یـان لەترسـی کارپێـکردن ٥ حوشترێـك عـادەتی وابـێ لەسـەر دوێڵـی ئاوخواردنـەوە خۆبخاتـە ناوەڕاستی حوشـترەکانەوە ٥ بنەچـەو ڕەگەزێـکی نادیـار، دەگـوترێ: (حَسَبٌ مدفون).

الدَّفِینُ: شاردراوە، (ك: دُفَناءُ، ودُفُنٌ).

دَفِـینُ: گۆشتێـك لـەناو بـرنج دا بـشاردرێتەوەو بکوڵێنـدرێ ٥ هـەروا دەگـوترێ: (فِي فـلان داءٌ دفـین): فلانکەس دەردێکی تێدایە نازاندرێ هەتا شەڕو ئازارەکانی دەردەکەون.

دفـین المـروءة: کەسێـکە مەردایـەتی تێدانەبێ.

امـرأة دفـین: ئافرەتێـکی بەحـەیاو ڕو سوورە، (ك: دفنی).

الدفینة: هەرشتێـك ژێرخـاك بکـرێ ٥ گەنجو خەزێنەی پێشینان کەلـەناو خاك دایە، (ك: دفائن).

المَـدْفِنُ: گۆڕسـتان ٥ ئەوشـوێنەی شـتی تێدا دەشاردرێتـەوە، (ك: مَدافِن).

دَفَا الجَریحَ دَفْواً: برینداره‌کەی کوشت.

دَفِيَ دَفاً: پشتی کوڕ بوو، (هو أدَفى وهـي دفواء).

دَفِــي الوَعِــلُ: کەڵـەکێوی یـان هـەر ئاژەڵێـکی تـری شـاخدار شاخەکانی ڕویـان بـەرەو دواوە بـوو ٥ هەڵۆکـە دەندوکی خواربووە.

دَفِي الطائر: باڵندەکە باڵی درێژ بوو.

دَفِیـت الـشجرة: درەختەکـە لقـەکانی گەورەبونو شۆڕابەیان کـرد ٥ (فهـي دفواءُ): لەحـەدیث دا هـاتووە: (أنـهُ أبْـصَرَ شـجرةً دَفْـواءَ تـسمی ذات أنواط).

أدفـى الظَّبْـيُ: ئاسکەکە شـاخەکانی درێــژبوون تالــەدواوە بەســەر کوێچکەکانی دا هاتنەوە.

أدفى الجَریحَ: برینداره‌کەی کوشت.

دفِيَ الجَریحَ: برینداره‌کەی کوشت.

تدافى البعیر: حوشـترەکە بەشێوەیەکی نارێك ڕۆیشت.

الدَّفواءُ: حوشتری ڕەسەنی مل درێژ.

دَقْدَقَ القومُ: خەڵكەكە قەرەباڵغیان كردو كۆبوونەوە بۆ شەڕكردن.

دَقْدَقَت الدَّوابُ: خرمەی سمی وڵاخەكان بیسترا.

دَقْدَقَ الشَّیْءَ: زێدەڕۆیی كرد لە كوتانی شتەكەدا.

دَقِرَ المكانُ دَقَراً: شوێنەكە بوو بە باغستانو درەختو رووەكی جوانی تێدا ڕوا.

دَقِرَ النَّباتُ: رووەكەكە زۆر بوو پێگەییو گەشەی كرد.

دَقِرَ فلان من الطعام: فلانكەس ورگی پڕبوو لەخواردن.

الدَّقَرُ والدَّقَرى: باغی جوانو رازاوەو بەشۆقو پڕگوڵو گوڵزار.

الدَّقرارَةُ: دابو نەریتی ناشیرین ٥ فیتنەییو دووزمانی ٥ (رجل دِقْرارة): پیاوێكی زۆر دوو زمانو فیتنەیە ٥ كێشەو نیزاع ٥ قسەی ناشیرین، دەگوترێ: (جاء بالدقارير): هات كۆمەڵێك فیتنەییو دووزمانی هەڵڕشت ٥ بەڵاو كارەسات ٥ پیاوی كوڵەبنە.

الدُّقران: دارێكە دەكرێتە كەپری مێو ٥ تاكەكەی (دُقْرانَة).

دَقَسَ الوترُ في الأرض دَقْساً ودقوساً: سنگەكە بەزەوی دا داكوتراو ڕۆیشتە خوار ٥ هەروا دەگوترێ: (دَقَسَ فلان في البلاد): فلانكەس چووە قووڵایی وڵاتەكەوە.

دَقِسَ خَلْفَ العَدُوِّ: شوێن دوژمن كەوتو راوی نا.

دَقِسَ الجَرادُ النَّباتَ: كوللە بێتانەكە چووە كشتوكاڵەكەوەو سەر لەبەری خوارد.

دَقِعَ دَقَعاً: زەلیلو ملكەچ بوو ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (إنَّكنَّ اذا جُعْتُنَّ دَقِعْتُنَّ): ئێوە برسیتان بوو توشی زەلیلیو ملكەچی دەبن ٥ بەزیانی كولەمەرگی ڕازی بوو ٥ زۆر بەنارەحەتی توانی لەگەڵ حاڵەتی هەژاری دا هەڵبكا ٥ نارەحەت بوو بەدوا بەدەستهێنانی بژێو دا.

دَقِعَ الفصیلُ: بێچووەكە زۆری شیرخواردو قەڵەو بوو ٥ (هو أدقع وهي دَقْعاء).

أدْقَعَ: لەناو خۆڵەپەتەدا كەوت، هیچ كارو كاسبی نەكرد ٥ زەلیلو ژێردەستە بوو، زۆری هەڵپەكرد بەشوێن دابینكردنی بژێودا نارەحەتی چەشت.

دَقِعَ لە والیە في الشتم: زێدەڕەوی كرد لەجنێوپێدانو قسەی ناشیرین هیچ نەما پێی نەڵێ.

دَقِعَ الرَّجُلَ: پیاوەكەی زەلیلو ناچاركرد.

الأَدْقَعُ: گڵو خۆڵ، دەگوترێ: (جوع أَدْقَعُ): برسییەتی توندو تیژو برست بڕ.

الدَّقِعُ: کەسێك زێدەڕۆیی بکا لەکار کردنی نزمو سوکایەتی دا ئەوکارانەی لەڕوانگەی دیدی کۆمەڵگاوە کاری ڕێزدار نین وەکوو ناتری حەمامو ئیشی جادەو کۆڵان پاك کردنەوە.

الدُّقَاعُ: گڵ.

الدَّقْعَاءُ: گڵ ٥ زەوی بێ ڕووەكو درەخت (سوتەمەڕۆ).

الدَّقْعَى: دەگوترێ: (رأيت القوم دَقْعى): خەڵکەکەم بینی تەمبەڵو بێکار لەماڵەوە دانیشتون، لەسەر زەوی دانیشتون.

الدَّوْقَعَةُ: هەژاریی ٥ زەلیلیو ملکەچی، بەڵاو کارەسات، دەگوترێ: (رماه الله بالدّوقعة).

الدَّيْقُوعُ: برسیایەتی برست بڕو توندوتیژ.

المُدْقِعُ: (فقر مُدْقِعٌ): هەژاریی زۆر توندو ملکەچ کەر ٥ حوشترێك کە ڕووەكو گیاوگژ بخوا تاسەر ڕەگەو شینایی پێوە نەهێڵێ، (ك: مداقيع).

دَقَّ الشَّيْءُ دِقَّةً: شتەکە بچوك بوو، هیچو پوچ دەرچوو بەکەڵکی هیچ نەهات ٥ ماناکەی نادیارو ناڕۆشن بوو ئادەمیزادی زیرەك نەبێ لێی حاڵی نابێ.

دَقَّ القلبُ: دڵەکە لێی دا.

دَقَّتِ الساعة: سەعاتەکە لێی دا، جەرەسی لێ دا ٥ کاتەکانی دیاری کردن بەوردی.

دَقَّ الشَّيْءَ دقّاً: شتەکەی کوتاو وردو هاڕی کرد، یان بەچەکوشو پیك لێی داو شکاندی وردی کرد.

دَقَّ الشَّيْءَ: شتەکەی دەرخست ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (دَقّوا بينهم عِطرَ مَنْشِم): هەموو عەیبو عاری یەکتریان دەرخست.

دَقَّ البابَ والطَّبْلَ ونحوهما: لەدەرگای دا ٥ تەپڵەکەی کوتا.

أَدَقَّ: شوێن وردەکاری ئیشەکان کەوتو لێکۆڵینەوەی لەشتە بێنرخەکانیش دا کرد.

أدقَّ الشَّيْءَ: شتەکەی والێ کرد وردبێ.

دَاقَّهُ في الحساب: بەوردی حیسابی لەگەڵ دا کرد.

دَقَّقَ في الشَّيْءِ: وردەکاری لەشتەکەدا کردو وردبینی تێدا بەکار هێنا.

دَقَّقَ الشَّيْءَ: شتەکەی ورد کرد.

تَدَاقّا: ڕکەبەرییان کرد لەوردەکاری دا.

استدق الشَّيْئُ: شتەکە ورد بوو.

اسـتدق الـشَّيْئَ: شـتەکەی بـە بـچوك زانی.

الدُّقّاقُ والدُّقاقَةُ: وردەو پرپوٚلەی شت.

الـدِّقُّ: باریـك، ورد، بچوك‌و کـەم نـەود، دەگـوترێ: (أخَذْت دِقَه وجِلَّهُ): وردو گەورەی شتەکەم هەڵـگرت ٥ (وحّـى الـدِّقّ): بەلـەرزو تایـەك دەگـوترێ رۆژانە دوبارە بێتەوە.

الدُّقَّةُ والدُّقّاقَةُ: داوو دەرمانی هاڕدراو ٥ خوێی هاڕاوو وردکراو.

الدُّقّاق: دەرمانکوت.

الدُّقّاقَةُ: ئاشی برنـج هـاڕین، ئەوشتـەی چەڵتوکی پێ کرِدەکرێ.

الدُّقَقَـةُ: ئەوکەسـانەی عـەیب‌و عـاری خەڵك دەردەخەن.

الدُّقوق: جۆرە کلێـکە دەکوترێ‌و لەچاو رادەدرێ ٥ دەرمانێـــکە دەکـــوترێ‌و دەکرێتە چاو.

الدُّقوقـة: گـاگێرە، کـە گیـاو کرشـەی گـەنم‌و جـۆو شـتی تـری پـێ گێـرە دەکرێ.

الـدَّقیق: پێـچەوانەی ئەسـتورە، واتـە باریك . وردەئارد ٥ پیاوی بێ خێرو بێـر، کـاری بـچوك‌و هـیچ‌و پـوچ ٥ کاری چەواشـەو تـەماوی، (ك: أدِقّـة، وأدِقّاء ودقاق ودقائق).

الدَّقیقـــة: چرکەســـات کـــە بەشێـــکە لەشەست بەشی سەعات ٥ یەکەیەکە بـــۆ ئەنـــدازە گرتنـــی هێڵـــەکانی (الطول) یان (العـرض) کـە پلەیەکـە لەشەست پلە، (ك: دقائق).

الدَّقیقي: ئارد فرۆش.

الدِّقّیَّـةُ: مەنجەڵێـکی بـچکۆلە لـەمس دروست کراوە.

المِدَقّ والمُدُقّ: ئەو ئامێرەیە کەشـتی پـێ دەکوتی، جا داری جل کوتان بێ یان دەسکەوانی دەرمـان کوتـان بـێ یـان شتی تر.

المُسْتَدَقّ: لەهەموو شتێـك کەبێ ئەودو باریك بێ ٥ باریکایی مەچەك.

دَقَلَ جِسْمُهُ دقلاً: جەستەی لاواز بوو.

دَقَـــلَ فلانـــاً: فلانکەســـی مـــەنع کـــردو نەیهێشت بەمراد بگا.

أدقلت الشاة: مەڕەکە لاواز بوو.

أدقــل النَّخْـــلُ: دارخورماکـە خورمـای خراپـی لـێ وەبـەرهات خـراپترین خورمای گرت.

أدقـــل فـــلان: فلانکـــەس منداڵێـــکی جەستە بچوکی هەبوو.

دَوْقَـلَ فـلان: فلانکـەس خـوی گـرت بەخواردەمەنیەکی تایبەتییەوە.

دَوْقَـلَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی وەرگـرت‌و خـــواردی ٥ دەگـــوترێ: (دَوْقَلَـــهُ): خواردەمەنییەکـەی بـۆ خـۆی قـۆرغ کرد.

الــدَّقَلُ: خــراپترین جــۆری خورمــا ٥ دارێـکی درێـژه لـەناو قـەدی کەشتی دەبەســترێ، ســەوڵەکانی بەســەردا ڕەتدەکرێ.

الدَّقَلَةُ: (شاة دقلة): مەڕێکی کزو لەڕە.

الدَّقِيلَةُ: مەڕە لەڕ، (ك: دِقال ودقائل).

الـدَّوقَلُ: دارێـکی درێـژە بەناوەڕاستی بەلەمـەوە قـایم دەکـرێ سـەوڵەکانی بەسەردا ڕەتدەکرێ، (ك: دواقِل).

دَقَمَــهُ دَقْمــاً: لـەنکاو پـاڵی پێـوە نـا ٥ بەرسـنگی گـرتو پاشـەو پـاش پـاڵی پێـوە نـا ٥ ددانـی شـکاندن ٥ (هــو أدْقَم).

أدقَمَ فاهُ: ددانی پێشەوەی شکاند.

الـدُّقْمُ: غـەمی زۆرو نارەحـەت بـەهۆی قەرزدارییەوە.

الدُّقْمَةُ: پێشەوەی دەمو ددان.

دَقَــنَ في لَحْيــهِ دَقْنــاً: شـەپلاغەیەکی بــەهێزی لــەلا چــاوی دا ٥ مــەنعی کردو نەیهێشت بەمراز بگا.

الدَّيْقَانُ: سێ کوچکەی ئاگردان.

دقِيَ الفصيلُ دَقًى: زۆری شیرخوارد، ورگی تێـك چوو، سکی چوو ٥ (فهـو دقـيٌ ودقوان وهي دقوى).

الدِّكتاتورية: دەسەڵاتگرتنە دەستی تاك یان تاقمێـك بەبێ ڕەزامەندی ڕەشە خەڵکەکەی حوکمیان دەکـەن واتـە: یەکێـــك یـــان تاقمێـــك بـــەخۆ ســەپاندنو کێـزری حـوکم بگرنـە دەســـتو تاکڕەوانــە فــەرمانڕەوایی گــەل بکــەن هــیچ ڕێو شوێنێــکی دیمـــــوقراطـــــیو عەداڵـــــەتکاری ڕەچاونەکەن.

دَكْدَك الحفرة: چاڵەکەی پڕکرد لەگڵ.

تَدَكْدَكت الجبال: کێوەکە ڕوخا.

الدَّكداك والدِّكداك: زەوییەك هەنـدێ شوێنی پتـەوو زڕوێو توتمان بێ ٥ لبەلانێــك لــەناوی دا پارچــە گڵـی ڕەقبوی تێدابێ.

إدَّكَرَ: بڕوانە وشەی (إذ كَرَ).

دَكَسَ الترابَ: گڵەکەی پڕکرد.

دَكَــسَ الوِعَــاءَ: قاپەکـە یـان گونیەکـەی پڕکرد لەگڵو کەبسی کرد.

دَكِــسَ دَكَــساً: گڵەکـە هەندێـکی سواری هەندێکی بوو.

تداكَسَ: زۆر بوو.

تــداكس فــلان: فلانکـەس تونـدو تیـژو سەر ڕەقو بێ گوێ بـوو ٥ ڕەوشتی ناشیرینی نواندن.

الدَّاكِسُ: ئاسکی پاڵ کەوتوو.

الــدُّكاسُ: هــەنۆز، ونــەوز ٥ (دُكــاس الــشحم والتمــر): بــەزی قاتقــاتو گردەوەبـــــوو خورمـــــای یـــــەك لەسەریەكو تەبار بەستو.

الدَّكيسةُ: کۆمەڵە ئادمیزاد.
الـدَّوكَسُ: زۆرو زەبەنـدە ٥ دەگـوترێ: (نعم دوكس) و (مال دوكـس) نـازو نیعمەتی زۆرماڵو سامانی زۆر.
دَكِـعَ الحيـوانُ: ئاژەڵەکـە پـژمیو توشی کۆکە بوو.
الــدُّكاعُ: کۆکەیەکـە توشـی حوشـترو ئەسپ دەبێ.
دَكَّهُ دكّاً: کوتای وردو هاڕی کرد ٥ پاڵی پێوەنا.
دكَّ البنـاءَ ونحـوه: باڵەخانەکەی روخانـد تاله بێخ دەری هێنا.
دَكَّ الأرْضَ: زەوییەکـەی تـەخت کـرد، تەپۆڵــکەکانی تــەخت کـــردنو چـاڵەکانی پڕکردنــەوە ٥ قورئــان دەفەرموێ: ﴿كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّـا دَكًّـا﴾ ٥ دەگـوترێ: (دَكَّـه المرضُ): نەخۆشی لاوازی کرد.
دَكَّـت الدّابَّـةَ: ولاخەکـەی لێخـوڕیو زەختـی لـێ کـرد زۆر بـڕوا خێـرا بڕوا.
دَكَّ البئرَ: بیرەکەی پڕکـردەوەو ژێرخـاکی کرد.
دَكَّ الـــتّرابَ: گڵەکـــەی رێکخـــستو پەستاوتی.
دَكَّ التّرابَ على الميت: گڵی بەسەر گۆڕی مردوەکـــەدا کـــردو کوتايـــەوەو پەستاوتی.
دَكَّ الفـرسُ: ئەسـپەکە خڕبـووەو پـشتی گەورە بوو ٥ (فهو أدَكُّ وهي دَكّاء).
تَــداكَّ عليــه القــوم: خەڵــکەکە گەلەکۆمەکێیان لەسەر کردو لـێی کۆبونـەوە ٥ دەشـگوترێ: (تَــداكّت عليهم الخيـلُ): ئەسـپ سوار هـەڵیان کوتایە سەریانو دەورەیان گرتن.
إنْدَكَّ: بۆ موطاوەعەی (دَكَّ) دێ.
إنْـدَكَّ الرَّمْـلُ: لمەکە بۆتـە کەمـسەكو یەکتری گرتووە.
إنْـدَكَّ الـسنام: دوگەکـە بەسەرپـشتی حوشترەکەوە پان بۆتەوە.
الـدَّكّاء: زەوی تـەختکراو ٥ تەپۆڵـکەی گـڵ کەلـە گڵەنەرمـە پێـك هاتبـێ توتمانی تێدا نەبێ.
الدَّكُّ: روبەری تەخت لە لمەلانو زەوی ٥ دەگـوترێ: (هــذا مكـان دَكٌّ)، (ك: دكوك ودِكاك).
الــدُّكُّ: شـتی زەبـەلاحی بـەهێز، (ك: دِكَكة).
الدُّكّانُ: بڕوانە وشەی (دَكَنَ).
الدَّكّـةُ: لمبــەلانی تــەخت ٥ ســەکۆی ئامـادەکراو بـۆ دانیـشتن ٥ کورسـی درێژو کەرەویتە کـە بـەزۆری لـەدار دروست دەکرێ، (ك: دِكاك).
المِـدَكُّ: جـادەکوت، زەوی کـوت ٥ هـەروا

ئەوکەسەی کە بەهێز قاچی بەزەوی دا دەدا ٥ دەگوترێ: (رجل مِدَكٌّ وأمَةٌ مِدَكّةٌ): پیاوێکی ئازایە بۆکار عەرزی لەبەر دەلەرزێ ئافرەتێکی ئازایە بۆ ئیش.

المِدَكّ والمِدَكّةَ: خەرماشە ٥ رۆڵە ٥ باگردێن، هەرشتێك زەوی پێ تەخت بکرێ.

دَكَلَ الطينَ دَكْلاً: بەدەست قورەکەی تۆپەڵ کرد بۆئەوەی دیوارەکەی پێ سواغ بدا.

دَكّلَ الشّيْءَ: شتەکەی بەقاچ پان کردەوە.

دَكّلَ الدّابّةَ: وڵاخەکەی لەخۆڵەپەتەدا گەوزاند.

تَـدَكّلَ علينـا فـلان: فلانکەس نازی بەسەردا کردین‌و خۆی بەعەزیزو بەرز خستە بەرچاو.

تـدكّلَ عنـه: گوێی پێ نەداو خۆی خافڵاند.

الدّكْلَـةُ: کۆمەڵە خەڵکێکن بەهۆی خانەدانی‌و جێگەو رێگەی خۆیانەوە گوێ بۆفەرمانی سوڵتان شل ناکەن‌و گەردنکەچی نابن ٥ قوری تەنك، بەشێك لەو قورە.

دَكَمَهُ دكماً: شتەکەی بەسەریەك دا کوتاو وردو هاڕی کرد ٥ هەندێکی بەسەر ئەوی تردا هەڵدایەوە.

دَكَمَ أنف فلان: لوتی فلانکەسی شکاند.

دَكَمَ فلاناً: تەنگی بە فلانکەس هەڵچنی.

دَكَمَ فلاناً في صدره: دەستی بە سنگی فلانکەسەوە ناو پاڵەپەستۆی دا.

تَـدَاكَمَ القـومُ: خەڵکەکە پاڵەپەستۆی یەکتریان کرد.

دَكَنَ المتاعَ دكناً: کاڵاکەی بەرێك‌و پێکی لەسەریەك ریز کرد.

دَكِنَ دَكناً ودُكنـةً: شتەکە مەیلەو رەش بوو.

دَكِـنَ الثّـوبُ: کراسەکە چڵکن بوو ٥ رەنگی تۆزاوی بوو، (هو أدكن وهي دكناء) ٥ دەشگوترێ: (ثريدةٌ دكناءُ): تێکوشاوێکە زۆری داوو دەرمان تێکراوە، (ك: دُكْنٌ).

أدْكَنَ: بەمانا (دَكِنَ) دێ.

دَكّنَ المتاعَ: بەمانا (دَكَنَهُ) دێ.

دَكّنَ الدُكان: دوکانی دروستکرد.

دَكّنَ الشّيْءَ: شتەکەی والێ کردمەیلەو رەش بنوێنێ.

الـدُّكانُ: شوێنی بازرگانیکردن، (ك: دكاكين).

الدّالِبُ: پشکۆ ئاگرێك نەکوژابێتەوە.

الدُّلْبُ: هەر درەختێك بروێندرێ بۆ جوانی‌و رازاندنەوە ٥ لەپێری (الدُّلْبِيّـة) یە درەختێکی گوڵدارەو زۆری حەز لەئاوە.

الدّولابُ: دۆڵاب.

اَلْمَدْلَبَةُ: زەوییەك كە درەختی دولبی زۆر بێ.

الدَّلْتا: روبەرێکە لەزەوی پێکهاتووە لە پاشماوەی لافاوو لیتەی روبار کە لەبناوان‌و دەراوەکان دا جێی دێڵێ.

دَلَثَ دلثاً: هەنگاوەکانی خێرا خێراو لێك نزیك هاویشتن.

إدَّلَثَ الشَّيْءَ: شتەکەی داپۆشی.

إدَّلَثَ الطَّيفةَ: بەقەدیفە جەستەو سەری خۆی داپۆشی.

إنْدَلَثَ: پەلەی کرد ٥ بە پەلە رۆیی‌و ئاوڕی لەهیچ نەدایەوە ٥ بەبێ لێکۆڵینەوەو وردبونەوە چووە پێشەوە.

إنْدَلَثَ علينا يشتم: بە توڕە بوونەوە بۆلامان هات‌و هێرشی هێنایە سەرمان.

تَدَلَّثَ: خۆی تێ فڕێ دا.

الدِّلاثُ: حوشتری خۆشڕو یان هەرشتێك خێرا بڕوا.

اَلْمَدَالِثُ: شوێنی شەڕو پێکدادان لەسەر سنورو بەرەی جەنگ دا.

مَدَالِثُ الوادي: شوێنی هەڵسانی لافاو لەسەرانسەری شیوەکان دا.

دَلَجَ الساقي دُلُوجاً: ئاوگێڕەکە دۆڵچەکەی لەبیرەکە هەڵێنجاو هەڵی رشتە ناو حەوزەکەوە ٥ شیرە دۆشراوەکەی حوشترەکەی گواستەوە بۆناو مەنجەڵە گەورەکە، (ك: دُلُجٌ).

دَلِجَ بحمله دَلْجاً ودُلُوجاً: ئاوگێڕەکە زۆر بەنارەحەتی ئاوەکەی لەبیرەکەوە گواستەوە بۆناو حەوزەکە.

أدْلَجَ القومُ: خەڵکەکە سەر لەئێوارە بەرێ کەوتن.

إدَّلَجَ القومُ: خەڵکەکە لەکۆتایی شەودا (لەبەرە بەیان دا) بەرێ کەوتن ٥ هەموو شەوەکە بەرێوە بوون.

الدَّلْجان: کولله بێتان، کوللەی زۆر.

الدُّلْجَةُ: رۆیشتنی سەر لەئێوارە ٥ شەوڕەو ٥ لە حەدیث دا هاتووە: (عليكم بالدُّلجة فان الأرضَ تطوى بالليل).

الدَّوْلَجُ: خانوێکە لەزەوی دا بێ پەنجەرەو دەرگا بێ ٥ ژوری بچکۆلە لەناو خانووی گەورەدا ٥ حەشارگەی ئاژەڵی کێوی لەبن درەخت‌و پەنا پاساردا، (ك: دَوَالِج).

اَلْمُدْلِجُ: ژیشك، پێشی دەگوترێ (أبو مُدْلِج).

اَلْمَدْلَجَةُ: بەمانا (اَلْمُدْلِج) دی ٥ حەشارگەی ئاژەڵی کێوی لەبن درەخت‌و پەنا پاساردا ٥ قاپی گەورە کە شیری تێدا دەگوێزرێتەوە وەکوو تەنەکەو دەبە.

دَلَحَ دَلْحاً ودَلَحاناً: بەکۆڵبارەوە ڕۆیشت کۆڵەکەی هێنا، کۆڵەکەی گران بوو کە نەیتوانی هەنگاو بەفراوانی بهاوێ.

دَلَحت السّحابةُ: هەورەکە بەهۆی بارگرانیو پڕلەبارانی یەوە بەهێواشی ڕۆیی ◦ (هي دالِحٌ)، (ك: دُلَحٌ و دوالِحٌ).

تَدالَحَ الرجلان الشّيْئَ بينهما: ئەو دوکەسە شتەکەیان بەدارێکەوە بەستو هەریەکەیان لایەکی دارەکەیان هەڵگرت ◦ لەحەدیث دا هاتووە: (أن أبا سلمان وأبا الدّرداءَ اشتريا لحماً فتدالحاه بينهما على عود).

دَلِخَ دَلَخاً: قەڵەو بوو (فهو دلوخ ودَلِخٌ).

دَلِخَ الإناءَ: قاپەکە لێوان ڕێژ بوو.

الدّالِغُ من الرجال: پیاوی پڕخێرو بێرو بەسود بۆ کۆمەڵ.

الدُّلاّخ من النساء: ئافرەتی سمت قەڵەوو گەورە، (ك: دِلاخ).

الدُّلَخَةُ من النساء: بەمانا (الدُّلاّخ) دێ.

الدُّلوخُ: درەختی خورمای بەروبوم زۆر.

دَلْدَلَ اعضاءَهُ: لەڕۆیشتن دا ئەندامی لەشی جوڵاندن خۆی باداو لارو لەنجەی کرد.

تَدَلْدَلَ الشّيْئَ: شتەکە شۆڕبووەوە شۆڕابەی کرد ◦ لەڕۆیشتن دا خۆی ڕاوەشاندو شانی هەڵتەکاندن.

الدُّلْدُلُ: گیانلەبەرێکی چقڵاوی ددان تیژە، مێشو مەگەزو کوللەو کرمو مارمێلکە و ئەوجۆرە گیانلەبەرانە دەخوا.

أدلَسَ القومُ: خەڵکەکە چونە ناو پەرێزی سەرلەنوێ شین بووەوە.

أدلَسَ الأرضُ: زەوییەکە بەگیاوگژی سەرلەنوێ شین بۆوە سەوز هەڵگەڕا.

دالَسَهُ مدالسة ودِلاساً: فێڵی لێکردو ستەمی لێ کرد ◦ دەگوترێ: (هو لايُدالس ولا يوالِسُ) ئەو نەستەم دەکاو نە خیانەت دەکا.

دَلَّسَ البائعُ: فرۆشیارەکە عەیبی کاڵاکەی لەکڕیارەکە شاردەوە.

دَلَّسَ المُحَدِّثُ: ڕاوییە کە حەدیثی لەهاوچەرخی خۆی ڕیوایەت کردو هیچیشی لێ نەبیستبوو ◦ وای نیشان دا حەدیثەکەی لێ بیستوە، یان ناوی مامۆستاکەی بە ناوێک هێنا کە پێی نەناسرابوو.

دَلَّسَ الإبلُ: حوشترەکە بەشوێن گیای سەر لەنوێ شین بووەی پاوانی خوراو دا گەڕا.

إنْدَلَسَ: گوم بوو.

تَــدَلَّسَ الرجــلُ: پیاوەکــە عەیبەکــەی شاردەوە پەردەپۆشی کرد.

تَدَلَّسَ الشَّيْئُ: شتەکە گوم بوو.

تَدَلَّسَت الدابّةُ: وڵاخەکە شتێکی کەمی لە لەوەڕگاکە دەست کەوت.

تَــدَلَّسَ فــلان الطعــامَ: فـلان کەمکـەم لەخواردنەکەی هەڵگرتو خواردی.

الــدُّلْسُ: فــێڵو فەجــر ٥ دەگــوترێ: (مــالي فيــه وَلْــسٌ ولادَلْــسٌ) مــن نــە خیانـەتم لەوشتەدا کـردوە نـەفێڵو فەجر.

الدُّلْسُ: زەوییـەك گیـای لــێ بڕوێتــەوە دوای ئەوەی گیای پێشووی خورابوو ٥ گیــاو گــژ کەدەمــەو پــایز شــین دەبێتــەوە ٥ بــەرماوەو گیاوگــژی کەلەپاشەرۆك مابێتـەوە ٥ تاریکایی شەو، (ك: أدلاس).

الدُّلْسَةُ: تاریکی.

دَلَصَت الدِرعُ دلاصةً: زرێکە نەرم بوو.

دَلِصَ الشَّيئَ: شتەکەی مـشتو مـاڵ کـردو بریقەی دایەوە.

دَلَصَت المرأةُ جبينها: ئافرەتەکە زوڵفـی لاداو روخساری جوان دەرکەوت.

دَلِصَ دَلَصاً: هەڵخلیسکا.

دَلِـــصَ الـــشَّيْئُ: شــتەکە بروســکەی داوپرتەوی دەرکـەوت ٥ (هـو أدْلَـص وهي دَلْصاء)، (ك: دُلْصٌ).

دَلِصَتْ الناقة: حوشترەکە لەبەر پیریو کۆنــە ســاڵی ددانــەکانی کــەوتن ٥ لەبــەر قەڵـەوی کوڵـکەکەی بـەرداو تــوکی پێوەنــەما ٥ (فهــي دَلِــصَة ودَلْصاءُ).

أدْلَصَت الحاملُ الجنين: ئافرەتە سکپڕەکە منداڵەکەی لەبارچوو.

دَلَّــصَ الــشَّيْئَ: شــتەکەی سفتو لــوس کــرد ٥ دەگــوترێ: (دَلَّــصَ الــسيلُ الحجــرَ): لافاوەکـە بەردەکـەی لـوس کردو سوییەوە.

دَلَّصَ الدِّرْعَ: زرێکەی نەرم کرد.

دَلَّصَت المرأة جبينها: ئافرەتەکە زوڵفـی لاداو روخساری دەرکەوت.

إنْدَلَصَ الشَّيْئُ مِنْ يده: شتەکە لەدەستی فلانکەس کەوتە خوار.

إنْــدَلَصَ الــشَّيْئُ عَــنْ الــشَّيْئ: شــتەکە لەشتەکەی تر جیا بۆوە.

الــدِلاّصُ: نــەرم، بروســکەدار، لــووس‌و صاف ورشـە بـەخش ٥ (دِرْعٌ دِلاّص) زرێیەکی نەرمە.

الدُّلِصُ: شتی نەرمو شوعلەدارو لوس‌و صاف.

الــدَّلِيصُ: نــەرمو بریقــەدارو لــوس ٥ ئاوی ئاڵتون، (ك: دُلُصٌ).

دَلَظَ في سَيْرِهِ دَلْظاً: بەخێرایی رۆی.

دَلِظَت الهَضبةُ بالماء: گردۆڵـکەکە ئـاوی لــێ هەڵقوڵا.

دَلَظَ فلانــاً: دەسـتی بەسـنگیەوە نـاو پـاڵی

پێومنا ە لەفلانکەسی دا.
دَالَظَهُ مدالَظَةً ودلاظاً: پالی پێومنا.
انْدَلَظَ الماءُ: ئاوەکە هەڵقولا.
الدَّلَظى: کەسێك لەشەڕدا خۆنەگریو هەڵبێ.
الدَّلَظُ: کەسێك بەهێز پالْ بنی.
الدِّلِيظُ: کەسێکە زۆر پالْ بەدەرگای فەرمانڕەواو بەرپرسەوە بنی.
دَلَعَ اللِّسانُ دُلُوعاً: زمانەکە لەدەم هاتە دەرەوەو بەسەر چەناگەی دا شۆڕ بۆوە بەهۆی تینوایەتی یان ماندوبونەوە.
دَلَعَ لِسانَهُ: زمانی دەرهێنا.
إدْلَعَ لِسانُهُ: زمانی دەرکێشا ە دەشگوترێ: (أدلعه العطشُ) تینوایەتی زمانی پێدەرکێشا.
إدَّلَعَ اللِّسانُ: زمانی دەرکشا لەتینوان یان لە ماندویی یا.
إنْدَلَعَ اللِّسانُ: بەمانا (إدَّلَعَ) دێ ە دەگوترێ: (إندلَعَ السيف من غمده): شمشێرەکە لەکالان هاتەدەر.
إدَّلَعَ بطنُ فلان: فلانکەس سکی چوو کۆمی هاتەدەر ە سکی هاوساو شۆڕ بۆوە ە هەروا دەگوترێ: (إندَلَعَتْ نارُ الحرب): ئاگری شەڕ لەناکاو هەڵگیرساو شەڕ گەرم بوو.
إنْدَلَّ بطنُ المرأة: سکی ئافرەتەکە گەورە بوو شۆڕ بۆوە.
الأدْلَعُ: ئەسپێ زمانی دەربکێشێ لەغاردان دا.
الدَّالِعُ: پیاوی گێلو ئەحمەق ە دەگوترێ: (أحمقُ دالِعٌ): ئەوپەڕی گێلو نەفامە.
الدَّلِيعُ: ڕێگای بەرفراوان ە دەگوترێ: (طريق دليع): ڕێگایەکەی تەختو بێ هەورازو نشێوی یە، (ك: دلائِعَ) ە دەشگوترێ: (طريق دَوْلَعُ) ڕێگایەکی تەختو بێ هەورازو نشێوی یە، (ك: دوالِعُ).
دَلَفَ دَلْفاً ودلوفاً ودَلفاناً: بەهێواشی ڕۆیی‌و هەنگاوی کورتی هەڵهێنان ە دەگوترێ: (دلف الشيخ ودلف الحامل بحمله).
دَلَفَ اليه: ڕوی تێکرد.
أدْلَفَ له القولَ: قسەکەی بۆجەخت کردەوە.
أدْلَفَ الكِبَرُ فلاناً: پیری وای لە فلانکەس کرد هەنگاوی کورت بهاوێ.
إنْدَلَفَ اليه: ڕۆیشت بۆلای.
تَدَلَّفَ اليه: بەمانا (إندلف) دێ.
الدَّالِفُ: پیرەمێردێك کە ڕۆژگاری درێژ لەپەلو پۆی خستبێ ە کۆلْ هەڵگرێك کەبەهۆی گرانیی

کۆڵەکەیەوە هەنگاوی کورت بهاوێ ◦ تیرێك کورت بکاو لەخوار نیشانەکەوە بداو شوێنەکە نەبڕێ هەڵبەزێتەوە، (ك: دُلُفٌ ودُلُفٌ).

الدُّلُفُ: پیاوی ئازاو چاونەترس.

الدُّلُفُ: حوشترێك کە بەبارەکەیەوە هەڵسێ و بڕوا.

الدَّلُوفُ: هەڵۆی گورج ◦ حوشتری قەڵەو کەلەبەر قەڵەوی هەنگاوی کورت بهاوێ ◦ دارخورمای بەبەروبومی زۆر، (ك: دُلُفٌ).

الدُّلفينُ: دۆلفین جۆرە ماسییەکە زۆر لەناو دەریادا مەلەوان سواری پشتی دەبێ.

دَلَقَ دُلوقاً: بەگورجی رۆیشتە دەر ◦ دەگوترێ: (دَلَقَ السیفُ من غِمدِه): شمشێرەکە نەچووەوە نێو کالانەکەی.

دَلَقَ الخیلُ: ئەسپەکان یەك بەدوای یەك دا هاتنە دەر.

دَلَقَ الشَّیءَ: شتەکەی دەرهێنا.

دَلَقَ الغارَةَ علیهم: هێرشی کردەسەریان.

دَلَقَ بابَهُ: بەتوندی دەرگاکەی کردەوە.

أدْلَقَهُ: بەمانا (دَلَقَ).

إنْدَلَقَ الشَّیءُ: شتەکە لەشوێنی خۆی بەتەوژم دەرچوو ◦ دەگوترێ: (طعنه فاندلَقَتْ أحشاء بطنه): زەبرێکی لێ دا ریخۆڵەی هەڵڕژانە دەر.

إنْدَلَقَ السیلُ: لافاوەکە بەتەوژم هەڵساو هێرشی هێنا.

إنْدَلَقَ البابُ: دەرگای ئوتوماتیك یان هەردەرگایەك بۆخۆی بکرێتەوەو پێوە بدرێتەوە.

تَدَلَّقَ: راچەنی، هەڵسا ◦ دەگوترێ: (تدلَّقَ السیلُ وتدلَّقت الخیلُ).

استدلَقَ السیف من غمده: بەمانا (دَلَقَهُ) دێ.

الأدْلَقُ: کەسێك بەهۆی پیریی ددانی لەدەما نەمابێ ولیك لەدەمی بێتە دەر ◦ (هي دَلْقاءُ).

الدَّالِقُ: پێشکەوتوو ◦ یان شمشێرێك کەبەخۆشی لە کالان بێتە دەر.

الدَّلَقُ: دەعبایەکە لەشێوەی پشیلە، پشتی درێژە لە پێستەکەی فەروە دروست دەکرێ واتە دەڵەك.

الدِّلِقُ من السیوف: بەمانا (الدَّالِقُ) دێ.

الدَّلُوقُ: بەمانا (الأدْلق) دێ ◦ هێرش و هەڵکوتانە سەر.

دَلَكَت الشَّمْسُ دلوکاً: خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لای دا بەرەو خۆرئاوا ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ﴾.

دَلَكَ السنبلُ دَلْکاً: دانەوێڵەکە یان بەرە درەختەکە توێکڵەکەی قەڵشاو

دەمی کردەوەو دەنکەکەی دەرکەوت.

دَلَكَ الشَّيْءَ: شتەکەی جولاند شێلای ٥ دەستی پێدا هێنا.

دَلَكَ الجَسَدَ: جەستەکەی شێلا ٥ سفتو لوسی کرد ٥ مشتو ماڵی کردو تیفتیفەی دا.

دَلَكَ الثَّوبَ: کراسەکەی بەدەست هەڵگلۆفت بۆئەوەی بیشوا.

دَلَكَ الوَجْهَ ونحوه بالطيب: دەمو چاوی خۆی ئارایش دا.

دَلَكَ الدَّهْرُ فلاناً: رۆژگار فلانکەسی لەبۆتە داو تەربیەی دا دا.

دَلَكَ عَقِبَيْهِ للأمر: لەسەر پێ بوو بۆ ئەنجامدانی کار.

دُلِكَتِ الأرضُ: زەوییەکە گژوگیاکەی خورا.

دالَكَ فلاناً: لەگەڵ فلان دا هەڵیکردو بەصەبرو پشوو درێژبوو.

دالَكَ غريمَه: خاوەن قەرزەکەی ماتڵ کردو لەکاتی خۆی دا قەرزەکەی بۆ نەگێڕایەوە.

دَلَّكَ الشَّيْءَ: زێدەڕۆیی کرد لەشێلانی شتەکەدا.

دالَكَ المريضَ: نەخۆشەکەی ورد ورد شێلا بۆ ئەوە لەشی نەرم بێ.

دالَكَ الجَسَدَ: دەستی بە جەستەدا هێناو زۆری دەست رێ خست بۆئەوەی پاك بێتەوە.

تَدَلَّكَ الرجلُ: پیاوەکە لەکاتی خۆشتن دا زۆری دەست رێ جەستەی خۆی خست.

تَدَلَّكَ بالطيب: داوو دەرمانی لەدەمو چاوی هەڵسو.

الدَّلْكُ: ناوە بۆکاتی ئاوا بوونی خۆرو لادانانی لە نیوەراستی ئاسمان بۆلای خۆرئاوا ٥ نەرمایی ئەژنۆی حوشتر.

الدلاّك: کەسێك جەستەی یەکێکی تر دەشێلێ بۆ لابردنی ئازارو نەخۆشی یان بۆ نیشات پەیدا کردن، هەروا موتاشین بۆ پاكو خاوێنی.

الدَّلوك: ئەوشتەی بۆ شێلان بەکاری دەهێنن وەکوو بۆدرەو مەڵهەمو شتی وا.

الدليك: خشتو خۆڵ کە ڕەشەباو بای بەهێز دەیبەن ٥ خواردەمەنییەکە لەرۆنو شیرو پەنیر دروست دەکرێ وەکوو تریت ٥ پیاوی دونیا دیدەو کاراماو لێزان لەنێیش، (ك: دلك).

المُدالِكُ من الرجال: پیاوێکە خوی بەبێناموسییەوە گرتووەو وازی لێ ناهێنێ.

المُدَلِّكُ: بەمانا (الدَّلاّك) دی.

دلَّ عليه واليه دِلالةً: شارەزایی کرد.

دَلَّتِ المرأةُ على زوجها: ئافرەتەکە لەروی نازەوە سەرپێچی مێردەکەی کردو وای خۆپیشان دا نارازییە وەلێ لەواقیع دا وانییە ٥ دەگوترێ: (ما دَلُّكِ عليَّ) چی وای لەتۆکرد نازو نوزم بەسەرابکەی.

أدَلَّ عليه: بتمانەی بەخۆشەویستی ئەو کردو ئەویش زۆری ئەو خۆش ویست.

أدَلَّ عليه بصحبته: تینی دایە خۆیو لەخۆی رابینی هاوەڵی بکا.

أدَلَّ الرجل على أقرانه: لەناکاو پیاوەکە هاوەڵەکانی گرتنو بەسەریان دا چوو ٥ دەگوترێ: (أدلّ البازی على صیده) بازەکە لەناکاو نێچیرەکەی خۆی راوکرد.

أدَلَّ الذئبُ: گورگەکە کزکرا.

أدَلَّ بالطريق: رێگاکەی زانیو شارەزای بوو.

دلَّلَهُ: نەرمو نیانی لەتەربیەکەی دا نواند بەجۆرێك گوێرایەڵی نەکردو لەروی هەڵگەرایەوە.

دَلَّلَ على المسألة: بەڵگەی لەسەر مەسەلەکە هێنایەوە.

دَلَّلَ على السلعة: کالاکەی هەراج کرد ٥ بانگەشەی فرۆشتنی کرد.

إنْدَلَّ الماءُ: ئاوەکە هەڵرژا.

تَدلَّلَت المرأةُ على زوجها: بەمانا (دلت علیه) دێ، واتە: چاوی لەمێردەکەی کرایەوە.

استدلَّ عليه: داوای لێ کرد بەڵگەی لەسەر بێنێتەوە.

استدلَّ بالشَّئ على الشَّئ: ئەوشتەی کرد بە بەڵگە لەسەر شتەکە.

الأدَلُّ: ئەوکەسەی ئیشەکانی خۆی دەکاتە منەتو بار بەسەر خەڵکەوە.

الدَّالَّةُ: ئەوشتەی کە دەیکەیە بەڵگە لەسەر دۆستایەتیو خزمایەتی ٥ ئەو هەڵوێستو ئاکارەی دەیکەیە نیشانەی دڵسۆزی خزمو دۆست ٥ نازایەتی.

الدَّلاّل: نازو نوز ٥ (الدَلاّل من المرأة): قسە خۆشی ئافرەتو نازکردنو سوعبەتچییەتی.

الدِّلالة: شارەزایی کردن ٥ ئەومانایەی رستەو وشە دەیگەیەنن لەکاتی گوتنی دا، (ك: دلائل دلالات).

الدَّلالة: بەمانا (الدِّلالَة) دێ ٥ ناوە بۆ ئەو هەوڵدانو ماندو بوونەی کە دەلاڵ دەیکا ٥ کرێی دەلاڵی.

الدَّلُّ: ئەو حالاتو دیاردەیە کە ئادەمیزاد خۆی پێ دەرازێنێتەوە وەکوو لەسەرەخۆییو شکۆمەندی

لەناكارو رەفتاردا ٥ دەگوترێ: (إمرأة ذات دِلّ): ئافرەتێكە شێوە روخساری نەجیبیو وەجاغزادەیی پێوە دیارە.

الدَّلاَّلُ: ئەوكەسەیە دەبێتە بریكاری كڕیارو فرۆشیار، كڕیارو فرۆشیار یەكـدەخاو مامەڵەكە سازدەكا ٥ ئەوكەسەی بانگەشە بۆ كاڵاكەی دەكاو دەیەوێ بەپیاهەڵدانو وەسفكردن بیفرۆشێ.

الدِّلِّيلَى: بەمانا (الدَّلِيل) دێ.

الدَّلِيلُ: چاو ساغو شارەزایی كەر، (ك: أدلّة وأدلاّء) ٥ ئەوەی دەكرێتە نیشانە، (ك: أدلة).

الدَّلِيلَةُ: بەمانا (الدَّليل) دێ.

دَلِمَ الشَّيْءُ دَلَماً: شتەكە زۆر رەشو لووسو پوس بوو.

دَلِمَ الرجلُ: پیاوەكە رەشو درێژ بوو.

دَلِمَتْ شِفَاهُهُ: لچی شۆڕ بوونەوە ٥ (هو أدْلَمُ، هي دَلْماءُ).

إدْلاَمَّ الشَّيْءُ: بەمانا (دَلِمَ)دێ.

دَلِمَ اللَّيلُ: شەوەكە تاریكییەكەی تەواو چڕ بۆوە.

الدَّلاَمُ: رەشو رەشایی.

الدَّلَمُ: فیل

الدُّلْمُ: بێچوە مار، (ك: أدلام).

الدَّلْماءُ: شەوی كۆتایی مانگی عەرەبی (قەمەری).

الدُّلْمَةُ: رەنگی فیل.

الدَّيْلَمُ: تاقمێك خەڵكانی نا عەرەب بوون كە دانیشتوی دەورو بەری وڵاتی ئازربایجان بوون ٥ بەڵاو كارەسات ٥ دوژمنو ناحەز.

إدْلَمَّسَ الليلُ: شەوەكە تاریكی زۆر چڕ بووە ٥ دەگوترێ: (هو مُدْلَمِّسٌ).

الدُّلاَمِسَ: زۆر رەشو تاریك ٥ بەڵاو كارەسات.

الدِّلْمِسُ: بەڵاو كارەسات.

دَلْمَصَ الشَّيْءَ: شتەكەی بریسكە دار كرد.

تَدَلْمَصَ رأسُهُ: سەری روتایەوە.

الدُّلاَمِصُ: شتی بروسكەدارو بریقاوی ٥ دەگوترێ: (ذَهَبٌ دُلاَمِصٌ).

دَلَهَ دَلْهاً: تەسەلای هات ٥ خوێنی بەفیڕۆ چوو.

دَلِهَ دَلْهاً ودَلَهاً ودُلُوهاً: دڵی لەسۆزو عیشق دا توایەوە.

دَلِهَتْ فلانَةُ على ولدها: فلان ئافرەت سوێی بۆوە بۆ منداڵەكەی ٥ (فالرَّجُلُ دَلِهٌ وهي دِلِهَةٌ).

دَلِهَتِ النّاقَةُ عَنْ إلفها وَوَلَدِها: حوشترەكە بڕوی هاوڕێیەكەی یان بێچوەكەی نا.

دَلَّهَهُ الحُبُّ والعِشْقُ: خۆشەویستیو سۆز ماتو حەیرانی كرد.

تَدَلَّهَ: سەرسام بوو.

الدَّالِهُ والدالِهَةُ مِن الرجال: ورەنزەو نەفس زەعیف.

المُدَلَّهُ مِن الرجال: پیاوێك بەهۆی عەشقەوە عەقڵی تێك چوبێ.

إدْلَهَمَّ الظلامُ: تاریكایی چڕ بووە.

إدْلَهَمَّ الليلُ: تاریكی شەو چڕ بۆوە ٥ (فهو مُدْلَهِمٌّ).

إدْلَهَمَّ الرجُلُ: پیاوەكە پیرو كەنەفت بوو.

الدُّلْهَامُ: شێر ٥ پیاوی ورە بەرزو ئازاو چاو نەترس.

المُدْلَهِمَّةُ: (فلاة مُدْلَهِمَّةٌ): دەشتێكی كاكی بە كاكیو بێ گردوتەپۆلكە.

دلا الدَّلْوَ وبها دَلْواً: دۆلچەكەی داهێشتە خوار بۆ ناو بیرەكە بۆئەوەی پڕی بكا لەناو، یان لەناو بیرەكەوە هەڵیكێشایەوە بە پڕی.

دلا فلاناً: لەگەڵ فلانكەس دا هێدیو هێمن بوو، لەگەڵی هەڵكرد.

دلا بفلان إلى فلان: فلانكەسی كردە تكاكار بۆلای فلان.

دلا النَّاقَةَ: لەسەرە خۆ حوشترەكەی لێ خوڕی.

دلا حاجَتَهُ: داوای دابینكردنی پێداویستییەكی خۆی كرد.

دَلِيَ دَلِىً: سەرسام بوو.

أدْلَى: دۆلچەكەی شۆڕكردەوە بۆناو بیرەكە بۆئەوەی پڕی بكا لەناو ٥ دەشكوترێ: (أدلى الشَّيْءَ في المهواة): شتەكەی بەرەلاّی سارا كرد.

أدْلَى فلان بحجته: فلانكەس بەڵگەی خۆی ئامادەكردو هێنایە رو بۆ چەسپاندنی داواكەی، یان فلانكەس بەڵگەی خۆی چەسپاندو داواكەی بردەوە.

أدْلَى فلان بِرَحِمِهِ: فلان كەس رەحەمو خزمایەتی كردە تكاكار بۆ بەجێهێنانی ئامانجەكەی.

أدْلَى فلان إلى الحاكم برشوة: فلانكەس بەرتیلی دا بەحاكم.

أدْلَى فلان إلى الميت بالبنوة: فلانكەس بەكوڕیەتی دەگاتە مردوەكەو نەوەی ئەوە.

دالاه: نەرمو نیانی لەگەڵ دا نواندو خۆی لەگەڵ گونجاند.

دلَّى الدَّلْوَ: بەمانا (دلاها) دێ.

دلَّى الشَّيْءَ في المهواة: شتەكەی بەرەلاّی ساراكرد.

دلَّى فلاناً بغرور: فلانكەسی هەڵخەڵەتاندو خستیە داوی خۆیەوەو ویستی خۆی بەجێهێنا.

تَدَلَّى: شۆڕبۆوە، لەبەرزییەوە دابەزی ٥

قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾ ٥ دەگوترێ: (تدلّى من الجبل).

تدلّى: نزیك بووە لەشتەكە.

تدلّى الثمر من الشجر: میوەكە بەدرەختەكەوە شۆڕابەی كرد.

تدلّى علیهم من أرض كذا: لەفلان شوێنەوە هاتەلایان ٥ دەگوترێ: (من أین تدلّیت علینا؟).

إدْلَوْلَى: پەلەی كرد.

الدّالي: دابەزیو ٥ یەكێك لەهۆزی (الدُّلاة) ئەمانە هۆزێكی كورد نەژادن ٥ خورمایەك كە هێشتا شیرین نەبووبێ كاتێ شیرن دەبێ دەخورێ.

الدّالیة: دۆلچەو شتی لەو جۆرە ٥ دارێكە لەسەر شێوەی صەلیب دروست دەكرێ لەزاركی دۆلچەكە قایم دەكرێو سەرێكی حەبلەكەی لێ دەبەسترێ، سەرەكەی تری حەبلەكە لەسەر لێواری بیرەكە بەشتێكەوە دەبەسترێ ٥ ناعور كە بەولاخ هەڵدەسوڕێندرێو لەنزماییەوە ئاوی پێ هەڵدەهێنجندرێ ٥ زەوییەك بە دۆلچەو ناعور ئاو بدرێ، (ك: الدّوالي).

الدّوالي: ترێ رەشكە كە زۆر رەشنەبێ ٥ هێشوەكانی لەهێشوی هەموو ترێیەكی تر گەورە ترە، ترێكەشی زۆر ئاودار نییە، دەشكرێ بەمێوژ ٥ هەروا ناوە بۆ دەردێك توشی قاچو قول دەبێ رەگەكانی دەهاوسێن.

الدّلاة: دۆلچەی بچوك ٥ دۆلچەی گەورە ٥ گوانی زل ٥ بەشێك لەشت.

الدَّلْوُ: زەرفێكە ئاوی پێ لەبیر هەڵدەگوازرێ ٥ بورجێكە لە بورجەكانی ئاسمان.

دَمِثَ المكان وغیره دَمَثاً: ئاسان بوو نەرم بوو ٥ (هو دَمِث وهي دمثه).

دَمُثَ الرجلُ دماثةً ودموثةً: رەوشتی نەرمو نیانە.

دَمَّثَ الشَّيْءَ بیده: بەدەستی خۆی شتەكەی نەرم كرد.

دَمَّثَ المَضْجَعَ: شوێنی نوستنی رێك خستو چاكی كرد.

دَمَّثَ الحدیث لفلان: سەرەتای قسەكەی بۆ كابرا گێڕایەوە یان سەرەتای قسەی بۆ فلان دەرخست بۆئەوەی مەبەستەكە بزانێو لەوبارەوە بكەوێتە قسە.

دَمَجَ اللیلُ دُموجاً: شەو تاریك بوو.

دَمَجَ الحیوان: پێڕۆكە خێرا رۆیشتو هەنگاوەكانی خێرا خێرا هەڵێنان.

دَمَجَ الشَّيْءُ في الشَّيْءِ: شتەكە چووە

شتەکەوەو تێیدا جێگیر بوو ◦ دەگوترێ: (دمج في البيت) چووە ناو خانوەکەوەو تێیدا جێگیر بوو.

دَمَجَ الأمْرُ: کارەکە راست بوو، جێ بەجێ بوو.

دَمَجَ علی القَومِ: چووە دیوەخانومالی خەڵك بەبێ ئەوەی ئیزنی چونە ژورەوە بخوازێ.

دَمَجَت الماشِطَةُ الشَّعْرَ: قژ چاککەرەکە قــژەکانی بەشــانە کــردنو هۆنینیەوەو رێکی خستن.

أدْمَجَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەقوماشەکەوە پێچا.

أدْمَجَ الحَبْلَ: لەسەرە خۆ گرێو قوڵفەی حەبلەکەی قایم کردن.

أدْمَجَت الماشِطَةُ الشعرَ: بەمانا (دَمَجَتْهُ) دێ.

أدْمَـــجَ فـــلان الفَـــرَسَ: فلانکـــەس ئەسپەکەی کزو لاواز کرد.

أدْمَجَ كلاَمَهُ: قسەکانی بەرێكو پێکی کردن ◦ یان قسەکانی تەمو مژاوی بوون.

دَامَجَـهُ: لەگـەڵی دا گونجـاو مـوداراتی کرد.

دامَجَ فلاناً على الأمر: رازیبوونی خۆی نیـشان دا بـۆ فلانکــەس لەســەر ئیشەکە.

دامَجَ فلانـاً عليـهم: فلانکەسی خستە گەڵ پێرەکە.

إدَّمَـــجَ الـــشَّيْئُ في الـــشَّيْئِ: بـــەمانا (دَمَجَ)دێ.

إدَّمَجَ الفَرَسُ: ئەسپەکە کزو لاواز بوو.

إنْــدَمَجَ الــشَّيْئُ في الــشَّيْئِ: بـــەمانا (دَمَجَ)دێ.

تـدامَجُوا علـى فـلان: گەلـە کۆمـەکیان لەفلان کرد، لەفلانکەس کۆبونەوە.

تَدَامَجَ على الشَّيْئِ: لەسەر کارەکە رێك کەوتن.

تَدَمَّجَ في ثيابه: خـۆی لەپۆشاکەکەیەوە پێچا.

الدَّامِجُ: کۆکەرەوە ◦ دەشـگوترێ: (ليـل دامِجٌ) شەوێـکی تاریكو نوتەکە.

الدُّماجُ: پتەو، دەگـوترێ: (صُلْحٌ دُمَاجٌ) رێـککەوتنێـکی پتەوو قایمو قوڵە ◦ یان صوڵحێـکی ژێـر بـەژێرە ◦ (أمـر دمـــاج): کارێـــکی راســـتە بـــیرو بۆچونێـکی باشە.

الدُّمَجُ: پرچو زوڵف.

الدُّمْجُ: هاوشان، دۆستو یار.

الدُّمْجَـةُ: رێـگاو پـەیرەوو پرۆگـرام ◦ دەگـوترێ: (هو على تلـك الدُّمْجَـة): ئــەو لەســـەر ئــەو بـــیرو بـــاوەڕو رێبازەیە.

الدُّمَيْجَـةُ: کەسێـك تەمبـەڵو خـەواڵو

بـێ، لـەماڵ دابنیـشێو هـیچ نـەکا ٥ پیاوی بێ خێرو بێر.

المذماجة من الرجال: پیاوی بڕیاردەرو کار دروستو قسە ڕۆیشتوو.

اَلْمُذمَجُ: پیالە ٥ داشی قومار ٥ پیاوی ڕەوشت بەرزو خۆگرو پشوو درێـژو قـالبوو لەبۆتـەدراو وەکـوو حـەبلی تێك باهەلدراوو پتەو.

دَمْذَمَ علیه: رقی لـێ هەڵسا.

دَمْذَمَ القومَ وعلیهم: خەڵکەکەی تەفرو تونا کردو لەناوی بردن.

دَمْذَمَ الشَّیْئَ: شتەکەی ڕیشەکێش کرد.

دَمْـذَمَ علیـه القَبْـرَ: گۆڕەکـەی تـەخت کرد، یان سەقفی لەسەر کرد.

تَدَمْذَمَ الجُرْحُ: برینەکە چاك بۆوە.

الدُّمـادِمُ: شتێـکی سورە وەکـوو قـەتران دەچـێ، لـەدرەختی سـەلەمو سـەمور دەتکێ وەکوو چۆن بنێـشتە تـاڵ لـە دارەبەن دەتکێ.

الدِّمْذِمُ: لەوەڕی وشکەوە بوو.

دَمَــرَ فـلانٌ دُمُـوراً ودمـاراً: فـلان بەهیلاکچوو.

دَمَرَ علیهم دموراً: چووە لایان بەبێ ئیزن ٥ هێرشـی شـەڕەنگێزانەی کردنـە سەر.

دامَـرَ اللَّیْـلَ: بـە ڕابـواردنو کـەیفو شادی شەوی بەڕۆژ کردەوە.

دَمَّـرَ الـشَّیْئَ: شـتەکەی لـەناو بـرد ٥ ڕوخاندی ٥ تێکی دا.

دَمَّـرَ القـومَ وعلـیهم: خەڵـکەکەی لەناوبردو فەوتاندنی.

دَمَسَ الظلامُ دَمْساً ودموساً: تاریکییەکە چڕ بۆوە.

دَمَسَ اللَّیـلُ: شـەوەکە تاریکییەکەی زۆر توند بوو ٥ دەگوترێ: (لیل دامِسٌ): شەوێکی زۆر تاریكو تونەکە.

دَمَــسَ الموضِـعُ: شـوێنەکە کـوێر بـۆوە ئاسەواری نەما.

دَمِــــسَ بیـــنهم: ئاشـتـەوایی خـسـتە نێوانیانەوە.

دَمِسَ الشَّیْئَ دَمْـساً: شتەکەی داپۆشی.

دَمِسَ علیه الخَبَرَ: هەواڵەکەی شاردەوە.

دَمِسَ فلاناً في الأرض: فلانکەسی ژێرخاك کرد بەزیندویی یا مردویی.

دَمِسَتْ یَدُهُ دَمْساً: دەستی لە پیسییەوە چوو.

أدمَسَ اللیلُ: بەمانا (دَمَسَهُ) دێ.

دامَــسَهُ: ئـەوەی لـەدڵی دا بـوو لـێی شاردەوە.

دَمَّسَ الشَّیْئَ: شتەکەی لـەژێر خەڵـکی تردا شاردەوە.

دَمَّسَ فلاناً: بەمانا (دَمَسَهُ) دێ ٥ بەمانا چڵکن کردنیش دێ.

دَمَّـسَ الخمـرَ: کوپـە شـەرابەکەی زارهـاخن کـرد.

دَمَّسَ قَدْرَ الفول: مەنجەڵە پڕ لە (الفول)ەکەی خستە ناو کڵی تەپاڵەی داگیرساوەوە، بۆئەوەی بکوڵێ.

إنْدَمَسَ الرجلُ: پیاوەکە چووە ناو تاریکییەوە، ناو تەمو مژەوە.

تدمَّسَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە داوو دەرمانی لەخۆی هەڵسو.

الأَدْمُوسُ: تاریکی ٥ دەگوترێ: (لیل أدموس) شەوێکی تاریکە.

الدَّامُوسُ: کۆختەو سەنگەری ڕاوکەر، (ك: دوامیس).

الدِّماسُ: پەردە ٥ هەرشتێک شت داپۆشێ ٥ پەردەیەک کەدەدرێ بە کوننە ئاوو شتی وادا.

الدَّمْسُ: شەخسو کەس.

الدُّمْسُ: شتی گەورەو سامناك، دەگوترێ: (جاءوا بأمور دُمْسٍ): کاری گەورەیان خستە ڕوو٥ شتی سەرنج ڕاکێشیان ئەنجام دا.

الدِّمْسُ: تێکەڵەیەکە لەبەرزە ئاخوڕو وردە کاو ریخی ولاخ ٥ بەکوردی (تەپاڵە) بۆ سوتەمەنی بەکاردێ.

الدَّمسُ: هەرشتێک شت داپۆشێو بکرێتە پەردە.

الدَّمِيسُ: بەمانا (الدَّمسُ) دێ.

الدَّيماسُ: هێلانە ٥ زێرابی تاریک ٥ ئەشکەوتو کونی بێ مەنفەز ٥ گەرماو، (ك: دیامیس ودمامیس).

الْمُدَمَّسُ: بەندیخانە.

الْمُدَمَّسُ: هەرشتێک شیلەی هەنگوینی بەسەرەوە بێ ٥ (الفول الْمُدَمَّسُ): فول کوڵاو لەمەنجەڵی سەرقاپ نراوەدا.

دَمِشَ فلان دَمَشاً: فلانکەس خروی تێکەوتو هەڵچو بەهۆی گەرما یان خواردنەوەی دەرمانو شتی لەوجۆرە.

أَدْمَشَهُ: تێکەڵی کرد.

دَمَّشَهُ: بەمانا (أدْمَشَهُ).

دمْشَقَ في الشَّيْئِ: پەلەی لەشتەکە دا کرد.

دمْشَقَ العَمَلَ: بەخێرایی کارەکەی ئەنجام دا ٥ دەگوترێ: (دَمْشَقَ الشِّوَاءَ): پەلەی کردلە برژاندنی گۆشتەکەو زۆری نەبرژاند.

دمْشَقَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕازاندەوەو جوانی کرد.

الدِّماشِقُ: خۆشڕۆ ٥ بەپەلە.

الدِّمَشْقُ: بەمانا (الدِّماشِقُ) دێ ٥ ناوی پایتەختی جمهوری سوریایە.

دَمَصَ دَمْصاً: پەلەی کرد (دَمَصت الأنثى): سکپڕەکە بێچووەکەی بەناکاملی دانا.

دَمِصَ رأسُهُ دَمَصاً: هەندێ جێگە لەسەری

موى كەم بوو، (هو أدمص وهي دمصاء)، (ك: دُمْصٌ).

الدُّوْمَصُ: ئەصڵو بنەماى ئاسن، ئەو ماددەيەى ئاسنى لێ دروست دەكرێ.

دمعت العَيْنُ دَمْعاً ودمعاناً: فرمێسكى ڕژان ○ دەشگوترێ: (دَمَعَت الشجّةُ): برينەكە خوێنو زوخاوى لێ هات.

دَمَعَ المطرُ: باران بارىو بوو بەلافاو بەسەر زەوى دا.

دَمَعَتْ الجَفْنَةُ: قسعەكە چەورى زۆر بوو سەر ڕێژى كرد.

دَمَعَ الثرى أو المكان: شوێنەكە گڵەكەى وادەردەكەوێ دەڵێى شەونمى لێدەتكێ.

أدْمَعَ الإناءَ: قاپەكە، گۆزەكە پڕبوو هەتا لێى ڕژا، سەرڕێژى كرد.

الدِّماعُ: هێڵێكى بچكۆلەيە ڕێڕەوى فرمێسكى حوشترە.

الدُّماعُ: شوێنى فرمێسك بەروخسارەوە ○ ئاوى چاو بەهۆى نەخۆشى يان پيرى كەلەچاو دێتە خوار.

الدَّمْعُ: فرمێسك، (ك: أدمُعٌ ودموع).

الدَّمِعَةُ: گرينۆك ○ دەگوترێ: (إمرأة دَمِعَة): ئافرەتێكە زۆر گريانى دێ ○ (رَجل دمِعٌ): پياوێكە زۆر گريانى دێ، يان فرمێسكى زۆرە.

الدَّمعَانُ: پيالەيەك كەپڕ بووبێو لەهەموو لايەكەوە سەرڕێژ بكا.

الدَّمْعَةُ: دڵۆپە فرمێسك، (ك: دمَعٌ).

دَمعَة الكرم: شەراب، گوشراوى ترێ.

الدَّمَاعُ: دەگوترێ: (يوم دماع): واتە: شەونمو وردەبارانى زۆرە.

الدُّماعُ: ئەو ئاوەيە كەبەهاران لەدارى مێو دێتە خوار ○ ئەوجوڵانەوەى سەرى منداڵە كە لەكاتى لەدايكبون دا دەيكا.

الدَّمُوعُ: دەگوترێ: (عين دموع): چاوێكە زۆر فرمێسك دەرێژێ ○ خێرا فرمێسكى لێ دێ ○ (ثرىً دَمُوعٌ): گڵێكە ئاو دەدزێ ئاوى لێ دێ يان خەريكە ئاوى لێ پەيدا بێ.

الدَّمِيعُ من الرجال: پياوێك زوو گريانى بێ، زۆر فرمێسك برێژێ، (ك: دَمْعى ودمائع) ○ هەروا دەگوترێ: (إمرأة دميع): ژنێكى گرينۆكو چاو بەفرمێسكە زۆر دەگرى، (ك: دَمْعى ودمائع).

اَلْمَدْمَعُ: ڕێڕەوى فرمێسك، شوێنگەى فرمێسك ○ شوێنى كۆبوونەوەى فرمێسك لەناو پێڵوى چاوو قولينچكى چاودا.

دَمَغَ فلاناً دَمْغاً: سەرى فلانكەسى شكاند تا برينەكە گەيشتە دەماغ ○ مێشكى

پرژاندو خستیه دەر، (فهو وهي دميغ)، (ك: دَمْغی).

دَمَغَت الشمسُ فلاناً: خۆر ئازاری مێشکی فلانکەسی دا ◦ کاری لە مێشکی فلان کرد.

دَمَغَ الحَقُ الباطلَ: حەق بەتاڵی قەلاچۆ کرد.

دَمَغَ المَعْدَنَ ونحوه: قاپو قاچاغەکانی کارگەکەی بە مۆرێکی تایبەتی نیشانە کردو ئارمێکی تایبەتی لێ دا.

أَدْمَغَ الطعامَ: خواردەمەنییەکەی پێش ئەوەی بیجوێ قوتی دا.

أَدْمَغَ فلاناً إلى كذا: فلانکەسی ناچار کرد بۆ فلان شت.

دَمَّغَ الثريدةَ بالدَّسَمِ: تریتەکەی بەچەوری نەرم کرد.

الدِّمغة من الشجاج: یەکێکە لەو دە برینە کوشندانەی کاریگەرییەکانیان دەگاتە دەماغو دەبێتە هۆی مردن ◦ دارێکە دەخرێتە نێوان دوو عەمودەوەو کوندە ئاوی پێدا دەکرێ ◦ ئاسنێکە پاشەوەی کەژاوەو بارگەنەی پێ قایم دەکری.

الدَّموغ والدامغةُ: ئەوەی شت وردو هاڕ دەکا.

الدِّماغ: مێشك، ئەوەی لەناو کاسەی سەردایە لەمۆخو موخیخو نوخاعو رەگو زۆر شتی تر ◦ هەروا بەمانا سەر دێ.

الدَّمْغَةُ: باجو رەسمێکە حکومەت یان کۆمپانیایەك لەسەر نووسراو بلاو کردنەوە وەری دەگرێ.

دِمْغَةُ المسكوكات: تەمغەو نیشانەیەکە فەرمانگەی تایبەتی بازرگانی لەپارەو مەعدەنی دەدا بۆئەوەی خەڵکی دڵنیا بن لەوەی وەزنو عەیباری ئەو مەعدەنە چەندەو چییە.

دَمَقَ دُمُوقاً: لەناکاو چووە ژوورەوەو ئیزنی نەخواست ◦ دەشگوترێ: (دَمَقَ القومُ في الخمر): خەڵکەکە ئالودەی خواردنەوەی شەراب بوو زۆریان خواردەوە.

دَمَقَ الشَّيءَ: شتەکەی ژێر بەژێر دزی.

دَمَقَ الشَّيءَ في غيره: شتەکەی خستە ناو شتێکی ترەوە ◦ تێکی ترنجاندن.

دَمَقَ فاه: ددانەکانی شکاندن.

دَمَّقَ العجينَ: ئاردی بەهەویرەکە کرد بۆئەوەی لەدەستییەوە نەهاڵێ.

إِنْدَمَقَ رأسُ الفخذ: سەری ئێسقانی رانی لەقروێلکی خۆی دەرچووە، جولاوە.

الـدَّمَقُ: سـەرماو بـەفرو كرێوە لەگەڵ ڕەشەبا دا كەزۆر كوشندە دەبێ.

دمْقَسَ الثـوبَ: رايـەڵی قوماشـەكەی بەئاوريشم تەنی.

الدِّمقاسُ والدِّمْقَسُ: ئاوريشم.

دَمَـكَ في مـشيه دموكـاً: پەلـەی كـرد لـە ڕۆيشتن دا.

دَمَكَ الشَّيْءُ: شتەكە لوس بوو.

دَمَكَت الشمس في الجوّ دَمْكاً: خۆربەرز بـووەوە نزيـك ناوەڕاسـتی ئاسمـان بۆوە.

دَمَكَ الشَّيْءَ: شتەكەی هاڕی.

دَمَـكَ الرشـاءَ: حـەبلی دۆڵچەكەی گـشت باداو گرژی كرد.

الدَّمُوك، رحيٌ دموك: ئاشێـكی خێرايـە بۆ هاڕينی دانەوێڵەكە، (ك: دُمُك).

المِدْماك: چينی ديوار ، تەنافی وەستای ديـوار كـردن ، چەكوشێـك بـەردی پێ ڕاستەو پاستە دەكرێ بۆ ديوار.

المِدْمَك: تيرۆك، ئامێرێـكە نانی پێ پان دەكرێتەوە.

دَمَـلَ الـدُّمَلَ دمـلاً ودملانـاً: گوانەكـەی دەرمان كرد.

دَمَلَ الأرضَ: زەوييەكەی بەسـەمادو زبـڵ تێكردن چاك كرد.

دَمَـلَ القـومَ: تێـكەلاوی خەڵـكەكە بـوو ئاشنای دابـو نەريتيان بوو.

دَمِلَ جُرْحُهُ دملاً: برينەكەی سارێژ بوو.

أدْمَـلَ الأرْضَ: زەوييەكـەی بەسـەماد چاك كرد.

دامَلَهُ: خۆی لەگەڵ گونجانـد بۆئـەوەی لەورێـگەوە بتوانێ صوڵحی نێوانيان بكا.

ادْمَلَ الجرحُ: بەمانا (دَمِلَ) دێ.

إنْـدَمَلَ الجـرحُ: برينەكـە بـەرەو چـاكبوونەوە ڕۆيـی ، دەگـوترێ: (إنْدَمَلَ المريضُ): نەخۆشـەكە نزيكە چـاك ببێتـەوە ، برينەكـەی سـارێژ ببێ.

تدامَلَ القومُ: خەڵكەكە ڕێـك كـەوتنو دژايەتی نێوانيان نەما.

تـدمَّلَتِ الأرضُ: زەوييەكـە بـەزبڵو سەماد چاك بوو.

الـدَّمالُ: سـەمادو زبـڵ ، خورمـای گـەنيوو ترشـاوو ڕەشو كـۆن ، تێـكچونی بەروبومو بەرسيلە پێش ئەوەی بگا ، شتی بێ كەڵـكو فڕێ دراو.

الـدُّمَلُ: كـێمو زوخـاو كەلـە گـوان و برين دێتە دەر.

الدُّمَّلُ: بەمانا (الدَّمَلُ) دێ ، ئيلتيهابو رزينێـكی سـنورداره كەلەپێـست دا دەردەكـەوێو كـێمو زوخـاوی لـێ پەيدا دەبێ، (ك: دمامِلُ ودماميـلُ).

دَمْلَجَ الشَّيْئَ دَمْلَجةً ودِملاجاً: شتەکەی ڕاستەو پاستە کردو ڕێکی خست.

دُمْلِجَ جِسْمُهُ: جەستەی ڕێك بوو خۆی دارشت.

الدُّمْلَجُ الدُّملوجُ: بازی بەند، بازنەیەکە دەکرێتە قۆڵ ٥ بەردی لووس، (ك: دماج ودماليج).

دَمْلَـقَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی ڕاسـتەو پاستەکردو لووس‌و پوسی کرد.

الـدُّملوق والـدّمالِق: شتی زۆر سفتو لووس‌و خڕ، (ك: دَمَاليقُ).

دَمْلَـك الـشَّيْئَ: شتەکەی خڕو سفتو لوس کرد.

تَدَمْلَـك الـشَّيْئُ: شـتەکە سـفتو خـڕ بوو.

دملكت ثـدي الجاريـة: مـەمکی کچەکە خڕبون.

الدّملوك: بەردی ڕەش‌و خڕ ٥ هەڵماتی بەردی ڕەش.

دَمَّ دَمَامةً: شێوەی ناشیرین بوو جەستەی بچکۆلە بوو ٥ خراپەی کرد ٥ (هـو دمـيم وهــي دميمــة)، (ك: دِمـام ودمائم).

دَمَّ علـى الـشّئ: شـتەکەی داپۆشـی، هەمووی گرتەوە.

دَمَّ علیـه القَـبرَ: گۆڕەکـەی کوتایـەوەو تەختی کرد.

دَمَّ الوَجْهَ: ڕوخساری ئارایش دا.

دَمَّ الثَّـوبَ: قوماشـەکەی ڕەنـگ کـرد، لەخومی دا.

دَمَّ البيتَ: خانوەکەی گەچکار کرد.

دَمَّ الـسفينة: کەشـتییەکەی قیرکـرد بۆئەوەی ئاو نەدزێ بۆناوی.

دَمَّ العَـيْنَ الوجِعَـةَ: چـاوە هێـشاوەکەی بەسـوراو کردنـی دیـوی دەرەوەی دەرمان کرد، ئارایشی دا.

دَمَّ الصَّدْغَ بالدم والشعر المحرق: لاجانگی بەخوێن‌و قژی سوتاو ڕەنگ کرد.

دَمَّ الأرضَ: زەوییەکەی تەخت کرد.

دَمَّ الكماةَ: گڵی بەسەر قاچکەکەدا کرد.

دَمَّ اليَرْبوعُ فَمَ جُحْرِهِ: یەربوعەکە دەمی کونەکـەی بـەگڵ گـرت ٥ یـەربوع جانەوەرێـکە وەکـوو جـرج دەسـتی لەقاچی کورت ترن.

دَمَّ جُحْرَهُ: کونەکەی خۆی گەسك دا.

دَمَّ فلاناً: ئازاری فلانی دا ٥ سەری شکاند ٥ (دمّ رأسَهُ): لەسەری دا.

دَمَّ القَـومَ: خەڵـکەکەی هـاڕی‌و لـەناوی بردن.

دُمَّ الجَسَدُ: جەستەی قەڵەو بوو تاوای لـێ هات ئێسقانی دیارنەمان‌و بەردەست ناکەون ٥ دەشگوترێ: (دُمّ وَجْهُهُ).

دَمَّ دَمامـةً: ڕوخـساری ناشـیرین بـوو جەسـتەی بـچوك‌و بـێ نمـود، (ك:

دمـام) ◊ (وهــي دميمــة)، (ك: دِمـام ودمائم).

أَدَمَّ فـــلانٌ: فلانكـــەس منداڵێــکی ناشـــیرینی بـــوو ◊ کردەومیـــەکی ناشیرینی کرد.

الـدَّمَّاءُ: کـونی یـەربوع (کونـەجرج) ◊ گڵـــە وردەیـــەك کـــە یـــەربوع لەکونەکەی دەری دەداو دوایی دەمی کونەکەی پێ دەگری.

الـدُّمَامُ: سوراوێـکە ئـافرەت روخساری خۆی پێ ئـارایش دەدا ◊ هەرشتێـك ئارایشی پێ بکرێ.

الدَّمُّ: خوێن.

الدَّيْمُومُ والدَّيْمُومَةُ: سارای کاکی بەکاکی کەئاوی تێدا نەبێ.

المِدَمَّةُ: ماڵماڵ، دارێـکە یـان ئاسنێـکە دونـــدە دوندەیـــە زەوی پـــێ رێکدەخرێ.

دَمَـــنَ الأرضَ دَمْنـاً: زەوییەکـەی بـەزبڵی کیمیاوی رێك خست.

دمِنَ قَلْبُـهُ دَمْنـاً: دڵـی رقو کینـەی پەیـدا کرد دەشگوترێ: (دَمَـنَ فـلان علـی فـلان): فـلان رقو کینـەی لـەفلان هەڵگرت.

دَمِنَ علـی الـشَّئِ: بـەردەوام بـوو لەسـەر فلان شت.

أدْمَــنَ الـشرابَ ونحـوَه: بـەردەوام بـوو لەسـەر شـەرابو وازی لـێ نـەهێنا ◊ (أدمن الأمـر وعليـه): بـەردەوام بـوو لەسەری.

دَمَّنَــتِ الماشــية المكــانَ: ئاژەڵەکــە ئەوشوێنەی کردە سوتەمەرِۆ.

دَمَّنَ الماءَ: میزی کردە ناو ئاوەکەوە.

دَمَّــنَ القــومُ المَوْضِـعَ: خەڵکەکـە ئـەو شوێنەیان کردە سوتەمەڕۆو گەمرە.

دَمَّنَ بَابَهُ: بـەری دەرگـای خـۆی گـرتو لـێی دەرنەچوو.

تَدَمَّنَ المكانُ والماءُ: شوێنەکە یان ئاوەکە ریخو قشپڵی حوشترو مـەڕو بزنـی تێـکەوت.

الأدمـانُ: رزینو رەشبوونی دارخورما.

الدِّمَّانُ: زبڵ، لمب.

الدَّمَّانُ: ئەوکەسەی زبڵ بـەزەوی دەکـا ◊ بۆنەوەی بەپیت بێ.

الدَّمُونُ: ناشیرین.

الدِّمْنُ: زەبڵـی رەق هـەڵاتو بەجۆرێـك بوبێتـە گـەمرە ◊ دەگـوترێ: (فـلان دِمْــنُ مــال): مـاڵو سامانی خـۆش دەوێو هەمیشە پێوەی خەریکە.

الدِّمْنَـةُ: شـوێنەواری ئـادەمیزادو جـێ ئاگردانی خێڵەکانو ئەوبەردو درکە شاخانەی بەئاگر کردنەوە رەشبوون ◊ کـــــەلاوەکۆن ◊ زبڵـــــدانو سەرانگوێلکی ماڵەکان ◊ ئەو قشپڵو

ریخەی تێکەڵاوی گڵی دەوروبەری حەوزی ئاوەکان بووەو بوەتە گەمرە ٥ باقی ماندەی ناو لەبنکی حەوزدا ٥ کینەو رقی کۆن ٥ دژایەتی هەمیشەیی.

دَمِيَ الجُرْحُ دميً ودمياً: خوێن لەبرینەکە دەرچوو وەلێ لەدەمی برینەکە رەت نەبوو.

أدْمى فلاناً: لەفلانکەسی دا تاخوێنی لەجەستەی هێنا.

أدْمَاهُ: خوێنی لەلوتی هێنا ٥ (أدْمىَ الجُرْحَ) خوێنی لەبرینەکە هێنا.

دَمّى الجُرْحَ: بەمانا (أدماه)دێ.

دَمّى له: خوێنی لەسەرخۆی پێویست کرد بڕیاری دا کوشتنی سەر ببڕێ.

دَمّى الشَّيْئ: شتەکەی واجوان کرد کردی بە عەنتیکەو دومیە.

دَمّى الشَّاةَ: سەرپەرشتی مەڕەکەی کردو خزمەتی کرد تا قەڵەو بوو.

دَمّى الفتاةَ: کچۆڵەکەی رازاندەوەو ئارایشی دا ٥ هەروا وشەی (دمّيً) بەمانا (دەرکەوت)دێ ٥ دەگوترێ: (خذ ما دَمّي لك) چیت بۆ دەرکەوت بۆخۆتی بەرە.

استَدْمى الرجلُ: پیاوەکە دڵۆپە خوێنی پێداهاتنە خوار.

استَدْمى الأنفُ: لوتی پڕژا.

استَدْمى غريمه: بەهێواشیو لەسەرە خۆیی قەرزەکەی لەقەرزدارەکە وەرگرتەوە.

الدّامي (دامي الشفتين): سورایی لێو، رەنگی خوێن لە لێودا ٥ هەروەها بە کەسێکیش دەگوترێ کەزۆر گیرە گیر بکا لە داواکردن دا.

الدّامِية: برینێك خوێنی دەرکەوتبێ وەلێ رەوان نەبووبێ.

الدّمُ: خوێن، شلەمەنییەکی رەنگ سوورە بە ناو رەگی گیانلەبەردا دەڕواو دێ، (ك: دماء).

الدّمَةُ: دڵۆپە خوێن ٥ پەڵە خوێن.

الدُّمْية: پەیکەری لەعاج دروستکراوی وردیلانەو جوان٥ بتی بچکۆلەی رازاوە، (ك: دُمىً).

المُدَمىُّ: زۆر سوورو ئاڵ ٥ دەگوترێ: (ثوب مُدُمىٌّ) (وخيل مَدَمّاة) ٥ رەوە ئەسپی سورباو ٥ هەروا ناوە بۆنەو تیرانەی تیر ئەندازەکان بەیەکترییەوە دەنێن.

دَنِئَ دَناءً: سەری نەوی کردو خۆی چۆماندەوە، (هو أدْنأُ وهي دَنْأى).

دَنُؤَ دُنُوءً أو دناءةً: هیچو پوچ بوو، خوێڕیو نەفس نزم بوو.

أدْنأ: کارێکی هیچو پوچی گرتە دەست.

تدَنَّأ: بەمانا (دَنُوَ) دێ.

تدَنَّأ فلانٌ نفسه: فلانکەس نەفسی خۆی فێری کاری نزمو خوێڕیەتی کرد.

الدَّنيءُ: هیچو پوچو خوێڕی، (ك: دُناءٌ وأدنياء وأدناء).

الدَّنيئة: کارێك ئادەمیزاد بێ نرخ بکا.

الدِّنيَّةُ: بەمانا (الدَّنيئة) دێ.

دَنَحَ دُنُوحاً: سەری لەقاندو نزمی کرد، گەردنکەچ بوو.

الدِّنْحُ: جەژنی مەسیحییەکانە کە دەکەوێتە ڕۆژی شەشی مانگی دوانزە ٥ پێشی دەڵێن: (عید الغطاس).

دَنَخَ دَنْخاناً: لەڕۆیشتن داهەنگاوی قورسی هەڵێنان لەبەربارگرانیو قورسایی کۆڵەکەی.

دَنَّخَت الكرةُ: تۆپەکە چاڵو چۆێڵو گرن گرن بوو.

دَنْدَنَ الرَّجُلُ: پیاوەکە بەسرتە قسەی کرد قسەکانی دەبیسران بەڵام کەس لێیان تێ نەدەگەیشت ٥ دەگوترێ: (دَنْدَنَ فلان): فلانکەس بەدەنگی نزم گۆرانی چڕاند.

دَنْدَنَ الذُّباب: مێشەکە ویزە ویزی کرد.

دَنْدَنَ فلان: فلانکەس بەو شوێنەدا هاتو چۆی کرد.

دَنَّرَ الوَجْهُ: دەمو چاوی درەوشایەوە وەکوو پارچە ئاڵتون بریسکەی دا.

دَنَّرَ الذهَبَ: سکەی دیناری لەئاڵتونەکەدا ٥ دەشگوترێ: (دَنَّرَ الدنانیر): دینارەکانی لێدان.

دَنَّرَ الثَّوبَ: پەراوێزی کراسەکەی بەئاڵتون دادرو.

دُنِّرَ فلان: فلانکەس دینارەکانی زۆر بوون.

تَدَنَّرَ وَجْهُهُ: بەمانا (دَنَّرَ)دێ.

الدينار: سکەیەکی ئاڵتونی بووە، شان بەشانی عوملەی زیو کەپێی گوتراوە دیرهەم عوملەی سەرەکی دەوڵەتی ئیسلامی بووە.

دَنِسَ ثوبُهُ دَنَساً: کراسەکەی چڵکن بوو ٥ دەگوترێ: (دَنِسَ عِرضُهُ وخُلُقه): ناموسو شەرەفی لەکەی تێدایە ڕەوشتی ناشیرینە ٥ (هو دِنِسٌ)، (ك: أدناس).

دَنَّسَ ثوبَهُ: کراسەکەی چڵکن کرد ٥ دەگوترێ: (دَنَّسَ عرضه وخُلُقَهُ): کارێکی کرد خۆی ناشیرین کرد بەوکارە حەیای خۆی برد.

تَدَنَّسَ الثوبُ: قوماشەکە چڵکن بوو.

الدَّنَسُ: چڵك، (ك: أدناس).

دَنَعَ: بێ خێرو بێر بوو، هیچو پوچ دەرچوو ٥ دەگوترێ: (هو من دَنَع

النـــاس): لەچـــینه خـــوێڕیو هـــیچو پوچەکانی ئادەمیزادە.

الـدَّنِعُ: ئـەو پـرژو پاڵو کەوەڵەیـە کە حوشـــتر بـــڕەوە لەحوشــترەکەی دەکاتەوە.

دَنِفَ المريضُ دَنَفاً: نەخۆشـەکە دەردەکـەی لـــێگران بـــوو گەیـــشتە حاڵـــەتی گیانەڵاو ە (وهو وهي وهم دَنِفٌ).

دَنِـفَ الـشمسُ: خـۆر بـەرەو ئـاوا بـوون دەچیو زەرد هەڵگەڕاوە.

دَنِفَ الأمْرُ: کارەکە نزیك بووەوە.

أدْنَـفَ المـريضُ: بـەمانا (دَنِــفَ) دێ ە دەشكوترێ: (أدْنَفَهُ الْمَرَضُ).

الـدَّنَفُ: نەخۆشـی کوشـندە، گرانـەتا ە نەخۆشێـــك توشـــی نەخۆشـــییەکی گران بووبێ.

دَنَقَ دُنُوقاً: خەفەتی خواردو شوێن شتی بـچوكو بـێ نمـود کـەوت ە خـۆی بەشـــتی کەمبایەخـــەوە هەڵـــەوگیر کرد.

دَنَّـقَ وَجْهُـهُ: روخـساری کـزیو لاوازی پێوە دەرکەوت بەهۆی نەخۆشی یان ماندووبوونەوە.

دَنَّقَت الـشمسُ: خـۆر نزیـك ئـاوا بـوون بوو.

دَنَّقَ البخيلُ: کابرای چروك زێدە ڕۆیی کـــرد لەدەســـت قوچـــانو کـــەم مەســـرەفی ە یـــان لـــە حیـــسابو مەسرەفی کۆڵیەوە.

دَنَّـــقَ في معاملاتـــه: وردەکـــاری لەمامەڵەکانی دا کرد.

الـــدانق: شەشـــیەکی دیرهەمێـــك ە گیـسکە لـەڕو شـتی وا، (ك: دوانــق ودوانیق).

الـــدوانیقی: کەسێـــك زۆر وردەکـــاری لەحیسابو معامەلەدا بکا.

دَنْقَسَ: سەری خۆی دانەواندو ملکەچی نواند.

دَنْقَعَ الرجلُ: پیاوەکە هەژارکەوت.

دنّ الـذبابُ ونحـوه: مێـشەکە ویـزە ویـزو گیزە گیزی کرد.

دنّ فلانٌ دنيناً: فلانکەس مینگە مینگی کردو کەس لـێی حالی نەبوو.

دَنّ الرجلُ دَنَناً: پیاوەکە پشتی کوڕ بـوو ە (هو أدَنّ وهي دنّاء).

دَنّ البَيْتَ: هەڵاشی بۆ خانوەکە کرد.

أدَنَّ بالمكان: لەوشوێنە مایەوە.

دَنَّنَ: بەمانا (دَنّ)دێ.

الدَّنَانَةُ: دروستکردنی کوپە یان پیشەی کوپە دروستکردن.

الـدَّنُّ: کۆپەیـەکی گەورەیـە، شـەرابی تێدەکرێ.

دَنَا منه واليه وله دُنُوّاً: نزیك بووە.

أدنى الشَّيْئَ: شتەکەی نزیـك کـردەوە.

أدنى الحامِلُ: سكپڕەكە نزيك بووە لەمنداڵ بوون.
أدنى الشَيْئ: شتەكەی نزيك كردەوە.
أدنى السَتْرَ أو الثوب: پەردەكە يان كراسەكەی دادايەوە.
دَانَاهُ: دەگوترێ: (دانى بين الشيئين): ئەو دوو شتەی لێك نزيك خستنەوە.
دانى القيد في الدّابة: زنجيرەكەی لەقاچی ولاخەكە توند كرد.
دَنّى: بەمانا (أدنى).
تدانى القومُ: خەڵكەكە هەندێكيان لەهەندێكيان نزيك بوونەوە.
تَدَنَّى فلانٌ: فلانكەس كەمكەم هاتە پێشەوەو نزيك بووەوە.
استدناهُ: داوای لێكرد كەنزيك بێتەوە.
الأدنى: نزيكتر.
الدَّانِيَةُ: بۆ مێينەی (الدّانی)يە ٥ دەگوترێ: (فلان في دنيا دانية) واتە: فلان لە جيهانی لەزمەتو خۆشیو رابواردن دايە.
الدُّنَا: كۆی وشەی (الدنيا)يە ٥ هەروا ناوە بۆهەر شتێك نزيك بێ لەخێرو شەڕ.
الدنيا: بۆ مێينەی (الأدنى) بەكاردێ ٥ دەگوترێ: (هو ابن عمي دنيا): كوڕی مامی راستەقينەمەو نەژادمان يەكە ٥ ژيانی خۆشو پڕ لەزمەت ٥ دەگوترێ: (هو يعيش في دنيا الأحلام، ودنيا السرور).
دِنيا: بەمانا (دُنْيا)دێ ٥ دەگوترێ: (هو ابن عمي دِنْيا ودِنْيا).
دَهْ دَهْ: دەنگێكە ئاڕاستەی حوشتر دەكرێ بۆ دەركردنو راونانی.
دَهِ دَهِ: دەگوترێ: (إلاّ دَهِ فلا دَهِ) واتە: ئەم كارە ئەگەر ئێستا نەبێ دوايی نابێ.
الدَّهْبُ: لەشكری شكاو.
دَهْبَلَ: پاروی گەورەی كرد بۆئەوەی لەخواردن دا پێش بكەوێ.
دَهْبَلَ اللُقمةَ العظيمة: پاروی گەورەی قوت دا.
دَهْثَهُ دَهْثاً: بەدەست پاڵی پێوە نا ٥ بەقاچ بەتوندی شێلای ٥ پلێشاندييەوە.
الدَّهْثَمُ من الأمكنة: زەوی تەختايی نرمو نەرمەڵان.
الدَّهْثَمُ من الرجال: پياوی نەرمو نيان ٥ پياوی سەخیو بەخشندە.
الدَّهْثَمُ من الجِمَالِ: حوشتری بەهێزو توانا ٥ دەريا.
دَهْدَقَ في ضحكه: پێكەنينی ناشيرينی ئەنجام دا، يان زۆر پێكەنی.
دَهْدَقَتْ القطعة من اللحم: پارچە

گۆشتەکە لەناو مەنجەڵەکەدا بەهۆی کوڵانو قڵپە قڵپی ئاوەکەوە خولایەوەو هەڵبەزو دابەزی کرد.

دَهْدَقَ الشَّيْءَ دَهْدَقَة ودِهْداقاً: شتەکەی شکاند پارچە پارچەی کرد.

دَهْدَقَ اللحمَ: گۆشتەکەی کوتکوت کردو ئێسقانەکانی شکاند.

الدِّهْداقُ: ناشیرینترین پێکەنین ٥ رۆیشتنی خێرا کە بگاتە گورگە لوقێ.

دَهْدَمَ البناءَ: خانوەکەی روخاندو بەسەریەکی دادا.

تَدَهْدَمَ: بۆ مطاوەعەی (دَهْدَمَهُ) دێ.

دَهْدَهَ الحَجَرَ: بەردەکەی خولاندەوە.

دَهْدَهَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەسەریەك داداو تێكو پێکی دا.

تَدَهْدَهَ الحجرَ: بۆ موطاوەعەی (دَهْدَهَهُ) دێ.

الدُّهْداهُ: بێچوە حوشتر ٥ یان جەڵەبە حوشتری زۆر.

الدُّهْدَهانُ: رەوە حوشتری زۆر کە بگاتە سەتو زیاتر ٥ یان حوشتری کەتەو زەبەلاح.

الدُّهْدَهَةُ: بەمانا (الدُّهدانُ) دێ.

دَهْدَيَ الحَجَرَ دهداةً ودهداءً: بەردەکەی خولاندەوە.

دَهْدَيَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەسەریەك دادا ٥ تێکی هەڵشێلا.

تَدَهْدَى الحجرُ: بۆ موطاوەعەی (دَهْدَاهُ) دێ.

دَهَرَ القومَ وبهم أمرٌ دهراً: خەڵکەکە توشی بەلاو نەهامەتی هات ٥ دەگوتری: (دهرهم الجزعُ) نەخۆشیو بەلا سواری شانیان بوو.

داهَرَهُ مداهرةً ودِهاراً: مامەڵەی هەتا هەتایی لەگەڵ دا کرد ٥ دەگوتری: (عامَلَهُ او استأجرَهُ مداهرة ودهاراً).

دَهْوَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی کۆکردەوەو فرێی دایە چۆڵەوانی.

دَهْوَرَ كلامَهُ: درێژەی بەقسەکانی داو یەك بەدوای یەك داهێنانی.

دَهْوَرَ الحائطَ: پاڵی بەدیوارەکەوە ناو رمیاندیو روخا.

تدهور الرملُ: لمەکە داڕوخاو زۆربەی زۆری هاتە خوارەوە.

تدهور الشَّيْءُ: شتەکە لەسەرەوە ڕا هاتە خوارو روخا.

تدهور الليلُ: شەو راشکاو زوربەی زۆری رۆیی.

الدَّاهِرُ: زەمانی زۆر درێژ ٥ دەگوترێ: (دَهْر داهِرٌ) ٥ دەگوترێ: (لا آتية دهر الدّاهرين) هەتا هەتایێ نایەمە لای.

الدَّاهِرَةُ: بۆ مێینەی (الدّاهر)دێ ٥ دەربارەی ئافرەتێك دەگوترێ: (انها

لداهِرة الطول) بەراستی ئەو ئافرەتە تا بڵێی باڵای بەرزە.

الـدَّهارير: سـەرەتای زەمـان ٥ بـەڵاو کارەساتی رۆژگار ٥ دەگوترێ: (دهـر دهارير)، (و دهور دهارير).

الدَّهْرُ: ماوەی ژیانی دونیا هـەمووی ٥ مـاوەو رۆژگـاری درێـژ ٥ زەمـان بـەرەهایی کـەم بێ یا زۆر ٥ هـەزار ساڵ ٥ سەد هەزار ساڵ ٥ بەڵا ٥ ورەو نیـازو مەبەسـت ٥ دابو نـەریت ٥ دەگوترێ: (کان ذلك دَهْر النجم).

الدُّهْرُ: بەمانا (الدَّهْرُ) دێ، (ك: أدهار).

الـدَّهْرِيّ: کەسێـکە بـڕوای بـەهاتنی قیامـەت نـەبێ، پێی وابێ زەمـانو دونیا بەردەوام دەبن.

الــدُّهْرِيّ: پـیرو کۆنەسـاڵ ٥ لێـزان لەئیشو کاردا.

الدُّهْوَرِيّ من الرجـال: پیـاوی خـۆراگرو ورەبەرز.

الدَّهِيرُ: دەگوترێ: (دَهر دهير) رۆژگاری سەختو ناهەموار.

دَهْرَجَ: لەرۆیشتن دا پەلەی کرد.

دَهِـــسَ المكـــان دَهَـــساً: ئەوشـوێنە نەرمەڵانەو زەوی باشی زۆرە.

دَهِسَت المرأةُ: ئافرەتەکە سمتو کەفەڵی گەورەبوون.

دَهِسَ الْعَنْزُ والرَّمْـلُ: ڕەنگـی مەڕەکە یـان لمەکە ڕەش هەڵگەڕا ٥ (هـو أدهـس وهي دهساء)، (ك: دُهْسٌ).

دَهُسَ دَهَاسَـةً ودهوسـة: ڕەوشـتی نـەرمو نیان بوو.

أَدْهَسَ: بە شوێنی نـەرمو تـەختایی دا ڕۆیی ٥ تێیدا نیشتەجێ بوو.

أَدْهَــــسَ المكـــانُ: شـــوێنەکە زۆری نەرمەڵان بوو.

إِدْهاسَّ النبت والأرضُ والعَنْـزُ: ڕەنگیـان ڕەش هەڵگەڕا.

الدَّهاسُ: شـوێنی نەرمـەڵان بێ بـەردو لمبو چـەو ٥ هەرشتێـك نـەرم بێ لەسەرە خۆو ڕمزان بێ ٥ دەگـوترێ: (رجـل دهـاس): پیاوێـکی ڕەوشـت جـوانو لەسـەرە خـۆو ڕوخۆشـە ٥ (إمـرأة دَهَـاسٌ): ئافرەتێـکی سمـت گەورەیە.

الـدَّهْسُ: شـوێنی نەرمـەڵان بێ لمـبو بـەردو چـەو ٥ زەوییـەك کـەتازە گیاکەی سەری دەرهێنابێو هێشتا ڕەنگـــی زەوییەکـــەی ســـەوز هەڵنـەگێڕابێ ٥ گژوگیایـەك هێشتا ڕەنگـی زەردو ناسـك بـێو سـەوز هەڵنەگەڕابێ، (ك: أدهاس).

الدُّهْسَةُ: ڕەنگی لمبەڵان کە کـەمێ ڕەش هەڵبگەڕێ.

الـدَّهّاس مـن الرجـال: پیـاوی ڕەوشـت جوانو نەرمو نیان.

الدَّهُوس: شێر.

دَهَشَهُ خَطْبٌ دَهْشاً: بەڵاو کارەسات سەرسامی کرد، عەقڵی بردو شێتی کرد.
دهِشَ دَهَشاً: سەرسام بوو عەقڵی نەما لە ترسا یان بەهۆی عیشقو خۆشەویستییەوە یان لەشەرما.
دُهِشَ: بەمانا (دَهِشَ)دێ ٥ (هو مَدْهُوشٌ).
أدهَشَهُ الحياءُ وغيره: بەمانا (دَهَشَهُ) دێ.
دَهُشَ: بەمانا (دهِشَ)دێ.
دَهْشَرَ الرجلُ: پیاوەکە پەلەی کرد لە قینەبەرایەتیو کێشە نانەوەدا.
دَهْشَرَ الأمْرَ: کارەکەی بەهەڵەشەیی ئەنجام دا.
الدَّهْشَرَةُ مِن النوق: حوشتری کەتەو زەبەللاح.
دَهَفَ الشَّيْءَ دَهْفاً: شتەکەی زۆر هەڵگرت.
أدهف الشَّيْءَ: بەمانا (دَهَفَهُ)دێ.
الدّاهِفُ: ماندوی زۆر رۆیشتن.
الدّاهِفَةُ: بۆ مێینەی (الدّاهِفَ)دێ ٥ بێگانەو غەریب.
دَهَقَ الكأسَ دَهْقاً ودهاقاً: پیاڵەکەی پڕ کرد.
دَهَقَ الماءَ: بەتەوژم ئاوەکەی رژاندو رۆی کرد.
دَهَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی شکاندو پارچە پارچەی کرد ٥ بەتوندی گوشیو دایچۆڕاند.
دَهَقَ فلاناً: لەفلانی دا.
أدْهَقَ الكأسَ والماءَ: پیاڵەکەی پڕکرد.
أدْهَقَ فلاناً: پەلەی لەفلان کرد.
دَهَّقَ الشَّيْءَ: شتەکەی تەسک کرد ٥ گوشی، دایچۆڕاند ٥ شکاندی.
إدَّهَقَت الحجارةُ: بەردەکان چەمبەرەیان لێك وەرهێناو تێکەڵ کێش بوون.
إدَّهَق الشَّيْءَ: شتەکەی شکاند ٥ گوشی ٥ دایچۆڕاند.
الدِّهَاقُ: دەگوترێ: (كَأسٌ دِهَاقٌ) پیاڵەی بەرزو پڕ لەشەراب کە یەك لەدوای یەك دێنە بەردەستی بخۆرەوە ٥ ئاوی صافو رون ٥ (ماء دِهاق): ئاوی زۆر.
الدَّهَقُ: فەلاقە، داری فەلاقە، ئەودارە دوفاقەی جوانەگاو نێرینەی پی دەخەسێنن.
الدَّهْقَةُ مِن المال: بەشێك لەماڵو سامان.
دَهْقَنَ فلان: فلان ماڵی زۆر بوو.
دَهْقَنَ القوم فلاناً: خەڵکەکە فلانکەسیان کرد بەریش سپیو گەورەی خۆیان.
دَهْقَنَ الطعامَ: خواردەمەنییەکەی نەرم کردەوە.
تَدَهْقَنَ الرجلُ: پیاوەکە بوو بەکوێخاو سەرۆك ٥ ماڵو سامانی زۆر بوو ٥ عاقڵو ژیر بوو.

الـدُّهْقَانُ: سـەرۆکی گونـدو ریـش سپی هۆزو خێڵ ٥ سەرۆکی ناوچە ٥ ئاژاو کاردروستو کاراما لـەئیش‌و کـاردا ٥ کەسێــك خــاوەنی زەوی‌و زاربــێ ٥ بازرگان، (ك: دهاقنة ودهاقين).

دَهَكَ الشَّيْءَ دَهْكاً: شتـەکەی هاڕی‌و وردی کرد ٥ شکاندی.

دَهَكَ الأرضَ: زەوییەکەی پێخوست کرد.

الدُّهُوك: ئاسیاو، ئاش، (ك: دُهُكٌ).

تَدَهْكَرَ فلانٌ: فلانکەس لەرۆیشتنەکەی دا ئەملاو ئەولای کردو خـۆی بـادا ٥ خۆی راوەشاند، لەنجەولاری کرد.

تَدَهْكَرَ عليه: بازی داو پەلەی کرد.

الدُّهْكر: کورتە بالا.

تَــدَهْكَمَ: خــۆی خــستە نــاو کارێــکی ئەستەمەوە.

تَدَهْكَمَ على فـلان: نـازو فیـزی بەسـەر فلان دا کرد.

الدُّهْكَمُ: پیری پەككەوتەو کۆنەساڵ.

الدّاهِلُ: سەرسام.

الدَّهْلُ: شتی کەم ٥ کەمێك لـە زەمـەن ٥ دەگـوترێ: (مضى من الليل دهـل): کەمێك لەشەو رۆیی یان (بقي دهـل من الليل) کەمێکی شەو ماوە.

الــدَّهليز: رێــڕەوو شــوێنی چــوونە ژورەوە لــەنێوان دەرگــاو خــانوداە تەوێلــەو گــەورە (أبنــاء الــدَّهاليز) زۆڵ‌وحەرامزادە.

دَهَمَــهُ أمْــرٌ دَهْمــاً: غافلـگیری کـرد، دایپۆشی.

دَهَـمَ القـومُ فلانـاً: خەڵـکەکە بەکۆمـەڵ‌و سەرجەم هاتنە لای فلان.

دَهِمَ دُهْمَةً: رەش هەڵگەڕا.

دَهِــمَ الإبــلُ: حوشـترەکە سـپیایی تـوکی نەماو رەنگی بۆری هەڵـگرت ٥ (هـو أدهمُ وهي دَهماءُ)، (ك: دُهُمٌ).

دَهِمَ فلاناً أمرٌ: بەمانا (دَهَمَهُ) دێ.

أدْهَمَهُ: خراپی کردو ملکەچی کرد.

دَهَّمَت النارُ القِدْرَ: ئاگر دیزەکەی رەش کرد.

إدهَــمَّ الفَــرَسُ: ئەسـپەکە رەش بـوو ٥ دەشکوترێ: (إدْهَمَّت القِدْرُ).

إدْهَامَّ الشَّيْئ: شتەکە رەش هەڵگەڕا.

إدْهَامَّ الزرعُ: کشت‌و کاڵەکە لەتێر ئاوی دا رەش هەڵــگەڕا، لــە قورئــان دا دەفـەرموێ: ﴿مُـدْهَامَّتَانِ﴾ ٥ بـەهۆی زۆرسەوزی رەش دەنوێنن.

الأدْهم: شوێنەواری کۆن ٥ زنجیر، (ك: أدَاهِمٌ).

الدُّهام: رەش.

الدَّهْمُ: ژمـارەی زۆر ٥ دەگـوترێ: (جـاء دهم من الناس) خەڵکێکی زۆر هاتن ٥ (جيش دهم) سوپای زۆر.

الـدَّهْماءُ: مێینـەی (الأدهـم)ە ٥ شـەوی

بیستو نۆی مانگی عەرەبی ٥ مەڕی سوورباو ٥ (حديقة دهماءُ): باخێکە لە تێرئاوی‌و زۆر سەوزی دا ڕەش هەڵگەڕاوە ٥ بۆرە پیاوو ڕەشە خەڵك ٥ ڕوەکێکە گەڵاو پەلی هەیە، گوڵێکی سووری هەیە بۆ دەباغکردن بەکاردێ بەزۆری لەشوێنی لمبەلان دا دەڕوێ.

الدُّهْمَةُ: ڕەشایی ٥ حوشترێك توکی پێوە دیار نەبێ.

الدُّهَيْمُ: ئەحمەق‌و گێل ٥ (أم الدُّهَيم): بەڵاو چورتم.

الدُّهَيْماء: بەڵاو کارەسات ٥ فیتنەی گەورەو دونیا گیر.

الدَّهْمَشَةُ: (أرض دَهْمَشة): زەوییەکی نەرمەڵان‌و دەشتە.

الدُّهْمُوثُ: پیاوی سەخی سروشت‌و مەرد.

دَهْمَجَ الرجلُ أو البعيرُ: پیاوەکە یان حوشترەکە هەنگاوی خێرا خێرای هاویشتن‌و پەلەی کرد.

دَهْمَجَ الهَرِمُ: پیرەکە هەنگاوی دەنان دەتگوت پێوەندی لەقاچ دایە ٥ ڕۆیشت بە شێوە ڕۆیشتنی جیاجیا.

دَهْمَجَ الخَبَرَ: لەخۆیەوە لەهەواڵەکەی زیاد کردو پێوەی نا.

الدَّهامِجُ: هەنگاو کورت، خۆشڕۆ ٥ کەتەو زەبەللاح لەهەر شتێك بێ ٥ حوشتری دو دووگ.

الدَّهْمَجُ: جەستە گەورە لەهەموو شتێك ٥ پان‌و پۆڕ.

دَهْمَسَ الأمْرَ: کارەکەی داپۆشی شاردییەوە.

دَهْمَسَ فلاناً: فلانی دڵخۆش کرد ٥ بازی پێ داو هەڵمەتی پێ برد.

دَهْمَقَ في الشَّيْئ: پەلەی کرد.

دَهْمَقَ الشَّيْئ: شتەکەی شکاند.

دَهْمَقَ الطحين: ئاردەکەی وردو هاڕ کرد.

دَهْمَقَ الطعام: خواردنەکەی چاك‌و خۆش کرد.

دَهْمَقَ الفَاتِلُ الوَتَرَ: ژێ بادەرەکە هەموو ژێیەکەی ڕێك‌و پێك بادا.

دَهْمَقَ الكاتبُ الكتابَ: نووسەرەکە کیتابەکەی بەوردی نووسی.

دَهْمَقَ القُداحُ القِداحَ: قوداح چیەکە بەروپشتی قەدەحەکەی ڕێك‌و پێك کرد ٥ شەقی کرد.

دَهْمَقَ الكلامَ: قسەی جوان‌و ڕێك‌و پێکی کرد.

الدُّهامِقُ: گڵی نەرم ٥ دەگوتری: (أرض دُهامِق) زەوییەکی نەرمەڵان‌و گڵە وردمیە.

دَهَنت الناقةُ دهانة ودهاناً: حوشترەکە شیری کەم بوو.

دَهَـنَ فـلان دَهْنـاً: فلانكـەس دوو ڕوویـی ئەنجام دا.

دَهَنَ فلانـاً: لەگـەڵ فلانكـەس دا دوڕوویـی بەكارهێنا.

دَهَـنَ الـرأسَ: سـەری چـەوركرد، ڕونـی لەسەردا.

دَهَنَ المطـرُ الأرضَ: بـاران كەمێـك زەوی تەڕكرد.

دَهَنَ فـلان الأرضَ: فلانكـەس زەوییەكـەی والـیٛ كـرد بـۆ كـشتوكاڵ بگونجـیٛ ◦ زبڵو سەمادی كردە ناو زەوییەكە.

دَهَنَ فلاناً بالعصا: بەعەصا لە فلانكەسی دا.

دَهُنَت الناقة: بەمانا (دَهَنَتْ) دیٛ.

أدْهَنَ: پێـچەوانەی ئـەوەی لـەدڵی دایـە قـسەی كـرد ◦ فـرتو فێڵـی كـردو گەنــدەڵی ئــەنجام دا ◦ لەقــسەدا نەرمو نیانی نواند.

أدْهَـنَ الجِلْـدَ: پێـستی بـەرۆنو مەڵهـەم نەرم كرد.

أدْهَـنَ فلانـاً: مـوداراتی فلانـی كـردو خۆی لەگەڵ دا گونجاند.

دَهَّنَ الشّعرَ والـرأسَ وغيرهمـا: بـەمانا (دَهَنَهُ) دیٛ.

داهَــنَ مداهنــةً ودهانـــاً: پێـچەوانەی ئەوەی لەدڵی دایە قسەی كرد.

داهَنَ فلاناً: فێڵی لـەفلان كـردو غەشـی ئەنجام دا.

إدَّهَــــنَ: ڕوخـــساری خـــۆی بـــەرۆن چەوركرد.

تَدَهَّنَ: بەمانا (إدَّهَنَ)دیٛ.

الــداهِنَ: دەگــوتریٛ: (لحيــة داهِــن): ڕیشێكی چەوركراوە.

الدِّهان: شوێنی خلیسك ◦ ڕێگای لووس ◦ پێستی سوور ◦ سوراو سپیاو كە ئـافرەت خـۆی پـیٛ ئـارایش دەدا ◦ خڵتەو پڵتەی زەیت.

الدَّهَّانُ: ڕۆن فرۆش ◦ كەسێك پیشەی ڕۆن دروست كردن بیٛ.

الــدُّهْنُ: ئـەو ئەنـدازە بارانەیـە كـە ڕوبەری زەوی تەڕ دەكا.

الدِّهن: درەختێكە جروجانەوەر لـیٛ بخوا دەیانكوژیٛ.

الــدُّهن: ڕۆن، چـەوری، مادەیەكـە لـە حـەیوانو نـەبات دا هەیـە چـەورە، لەپلـەی گـەرمی ئاسـایی دا ڕەقـە، ئەگەر شلەمەنی بوو پیٛی دەگوتریٛ زەیـت ◦ ئـەو ئەنـدازە بارانـەی ڕوی زەوی تەڕ دەكا، (ك: أدهان ودهان).

الـدّهناءُ: سارا، چـۆڵەوانی ◦ گیایـەكی سورباوە، گەڵاكانی پانە دەباغی پـیٛ دەكریٛ.

الدُّهْنَةُ: جۆرێك لەرۆن ◦ بـۆنی خـۆش ◦ دەگوتریٛ: (هو طيب الدّهنة).

الـدّهين: چـەوركراو، ڕۆن لـێ دراو ٥ دەگوترێ: (شَعْرٌ دهين ولحية دهين): قژی ڕۆن لێ دراو ریشی چەوركراو ٥ زەعیفو بێ نرخ، ورەنـزمو هیچ لەبارانەبووە، هیچی پێ ناكرێ.

المُـدْهِنُ: ئامێری چەوركردن ٥ دیـزەی ڕۆن.

المُدْهَنَةُ: ئەوشتەی ڕۆنی تێ دەكرێ ٥ بـەرداو، قوڵـكەیەكە لەشـاخ هەڵدەكەنـدرێ یـان سروشـتی یـە ئاوی تێدایە.

المُدَهَّنُ: بەناز پەروەردە ٥ دەگوترێ: (قـوم مُـدّهّنون): كەسانێـكن بـەنازو نیعمـەت پێگەیـشتونو هەمیـشە لەخۆشی دان.

دهور: بڕوانە وشەی (دَهَرَ).

تَدَهْوَرَ: بڕوانە وشەی (دَهَرَ).

الدَّهْوَرِيّ: بڕوانە وشەی (دَهَرَ).

دهـاه دَهْـواً: توشـی بـەڵای كـرد ٥ بەزیرەكولێزانی لە قەڵەم دا.

دهته الدّاهية: بەڵا هاتە خوار.

دهاه دَهياً ودهايةً: بـەڵای تـوش كـرد ٥ بەلێزانی زانی.

دِهِـيَ دِهـاءً ودهـاءَةً: لـەكارو ڕوداو شـارەزابوو، ڕای دروسـتی بەرامبـەر ڕوداوەكان هەبوو.

دَهُوَ الرجلُ: پیاوەكە عاقڵو زیرەك بوو (هو دَهِيٌ)، (ك: أدهياء ودُهَوَاءُ).

أدهـى الرجـل: منداڵێـكی زیـرەكو لێهاتووی بوو.

أدهـى فلانـاً: بـەزیرەكو عـاقڵ هاتـە بەرچاوی.

داهَاهُ: بەڵای توش كرد.

دَهّـاهُ: بـە زیـرەكو عـاقڵ هاتـە بەرچاوی.

تَدَهّى: بەمانا (دَهِيَ) دێ.

الداهي: شێر.

الدّاهِيَـةُ: دەگـوترێ: (رجـل داهِيَـةٌ) پیاوێـكە لـەكارو بـار شـارەزایە ٥ بەڵاو كارەساتی گەورە، (ك: دَوَاهٍ).

دواهي الدّهر: بەڵاو كارەساتی گـەورەی ڕۆژگار كەتوشی ئادەمیزاد دەبێ.

الـدّهاءُ: عـەقڵو ئـاوەز ٥ بـیروڕای دروست.

الدَّهْوُ: عەقڵو ئاوەز.

الـدّهواءُ: دەگـوترێ: (داهيـة دهـواءُ) تەنگانـەی گـەورەو كارەسـاتی جەرگبڕ.

الدُّهْوِيـةُ: دەگـوترێ: (داهيـة دُهْوِيَـةُ) بەمانا (الدهواء) دێ.

الدَّهي: شتی ناخۆش.

الدَّهياءُ: بەمانا (الدَّهواءُ) دێ.

داءَ الرجلُ دَوْءاً وداءة: پیاوەكە نـەخۆش كـەوت ٥ دەگـوترێ: (وقـد دِلْـتَ

يارجلُ) كابرا نەخۆش كەوتى.

أداء الرَّجُلُ داءً: پياوەكە نەخۆش كەوت ٥ ناوسكى توشى نەخۆشى بوو.

أداءَ فلانــاً: فلانكەســى توشــى شــكو گومان كرد.

أدْوَأ الرجل: بەمانا (داءَ) دێ.

الدّاءُ: نەخۆشى ديارو ناديار، نەخۆشى ديــوى دەرەوەى جەســتەو هــەناو ٥ عـــەيب ديارب‌ــێ يـــان شـــاراوە ٥ دەگــوترێ: (فــلان مَيِّــتُ الــداء): فلانكەس رقى لەوكەسانە نييە كە خراپەيان دەرحەق كردوە.

داء الأسد: لەرزو تا.

داء الظَّبي: تەندروستىو نيشات.

داء الملوك: نەخۆشييەكە توشى جومگەى قاچو پەنجە دەبێ.

داء الكرم: قەرزارىو هەژارى.

داء الضرائر: شەڕى هەميشەيى.

داء البطن: فيتنەيى كوێرانە.

داء الذِئب: برسيايەتى.

الدّيِءُ: نەخۆش.

الدّبارة: دەزوێكى دولا لەكەتانو شتى وا درومانى پێ دەكرێ.

الدّبِلُ: بڕوانە (دَبَلَ).

داجَ دَوْجاً: خزمەتى كردو يارمەتى دا.

الدّاجَــةُ: پێويــستياتى بــچوك بــچوك ٥ شوێنێـكەوتەو پاشەتاى سوپا.

الدُّواجُ: پالتۆى ئەستورو پتەو.

دَاحَت الشجرةُ دوحاً: درەختەكە گەورە بوو لقو پۆپى كرد.

دَاحَ بَطنُــهُ: ســكى زل بــوو داچـۆڕا بــەرەو خوار ٥ دەشگوترێ: (داحَتِ سُــرّتُهُ): ناوكى داچۆڕا بەرەو خوار.

دَوَّحَ مالَهُ: ماڵەكەى تەختشانو پەخشان كرد.

إنداحَ بطنُهُ: بەمانا (داح) دێ.

الــدّاحُ: پــەراوێز بــۆكردنو نەخــشاندن بۆنەوەى منداڵ پێوەى خەريك بێو خــۆى پــێ بخافڵێنــێ ٥ بازنەيــەكى بادراوە ٥ جۆرێكە لـەبۆنى خـۆش ٥ شلەمەنييەكە زەردايى تێدايە.

الدَّحَــةُ: قوماشــى پــەراوێز بــۆكراوو نەخشێندراو ٥ جيهان.

الدَّوْحُ: خانوى گەورە لەرەشماڵ.

الدَّوْحَةُ: درەختى گەورەو لقو پۆپدارى زۆرو شـــۆڕ بـــۆوە، (ك: دَوْحٌ) ٥ دەگوترێ: (هـو مـن دوحـة الكـرم): سێبەرى گەورەو پانو بەرفراوان.

الــدَّوّاحُ: بــەرزو هەڵـچو ٥ دەگــوترێ: (عـــذق دوّاح): لقــە درەختێـــكى هەڵـــچوو بـــەرزە ٥ درەختێـــكى گەورەو بەرزە.

داخ الرجــلُ أو الــبعيرُ دَوْخــاً: پياوەكــە زەليلو گەردنكەچ بوو.

داخ النـاسَ: خەڵـكەكەی ژێربـارو زەلیـل کــرد ◊ دەگــوترێ: (داخَ الــبلادَ): ولاتەكـــــەی داگـــــیر كـــــردو دانیشتوانەكەی ملكەچ كرد.

أداخ الرَّجُـلَ أو الـبعيرَ: پیاوەكـە یـان حوشترەكەی ژێربار كرد.

دَوَّخ الرجـلَ أو الـبعيرَ: بـەمانا (أداخَـهُ) دێ.

دَوَّخ الوَجَعُ رأسه: ئازار سەری گێژ كرد.

دَوَّخ الحَرُّ فلاناً: گـەرما فلانـی زەعیـفو لاواز كرد.

دَوَّخ المكـانَ: بـەو شـوێنەدا هاتوچـۆی كرد.

دَوَّخ البلادَ: بەولاتەكەدا هاتوچۆی كرد تـاوای لـێ هـات هـەموو كـونو كەلەبەری شارەزا بوو.

الـدائخ: دەگـوترێ: (ليــل دائـــخ): شەوێكی تاریكە.

داد الطعـامُ ونحـوه دَوْداً: خۆراكەكـە كـرم لـێی دا، كرمی تێكەوت.

دِيدَ الطعامُ: خواردنەكە كرمی تێكەوت.

أدادَ الطعامُ: بەمانا (دَادَ) دێ.

دوّدَ الطعامُ: بەمانا (دَادَ) دێ.

دوّدَ الـصَبِيـيُ: منداڵەكـە یـاری بـەكرم كرد.

الدُّواد: كرمی بچوك ◊ پیاوی بەپەلە.

الدُّودَةُ: كرم گیانلەبەرێـكی درێـژە زۆر جۆری هەیە.

الـدُّوداةُ: جۆلانـە ◊ چـەرخو فەلـەك ◊ دەنگی جۆلانەو چەرخو فەلەك.

دار دوراً ودورانـاً: بـەدەوری شـتەكە دا سوڕایەوە ◊ دەگوترێ: (دار حولَـهُ و بـه وعليه).

دار فلان على أربع نسوة: فلانكـەس چوار ژنی هەیە چاودێرییان دەكاو ماڵو منــداڵیان بــەرێوە دەبــا ◊ كــابرا سواڕایەوە گەڕایەوە بۆ ئەو شوێنەی لێیەوە دەستی بەرۆیشتن كرد.

دار الفلــكُ في مــداره: فەلـەك بـەرێو ڕەسمی خۆی سوڕانەوەی پەرەپێداو بێ راوەستان سوڕایەوە.

دار العِمَامــةَ حــول رأســه: مێزەرەكـەی لەسەری پێچا.

دِيرَ بـه وعليـه: توشـی سـەرە خولـێ بـوو، گێژ بوو.

أدار حول الشَّيْئِ: بەمانا (دارَ) دێ.

أدار عَــن الأمــر: داوای لــێ كــرد واز لەوكارە بهێنێ.

أدار فلاناً على الأمر: داوای لەفلان كرد كارەكە ئەنجام بدا.

أدار الــشَّيْئَ: شــتەكەی والــێ كــرد بخولێتەوە.

أدار العمامـة حـول رأسـه: مێزەرەكـەی لەسەر پێچا.

أدار التجارة: بازرگانیەکەی دەست پێ کرد بۆ ئەوەی دواى بخات.
أدار الرأي والأمر: زانیاری تەواوی بەسەر راوبۆچون‌وکارەکەدا پەیدا کرد.
أدير به: سەرەخولێ توش بوو.
داور مُداورة ودواراً: لەگەڵی دا سوڕاو گونجا.
داور الأمورَ وعليها: داوای رێو شوێنی چونە ناوشتەکەی کرد ویستی بزانێ چۆن ئەوکارە بکا ◊ دەگوترێ: (داورتُ الرَّجُلَ علی الأمر) لێکۆڵینەوەو دان‌و سانم لەگەڵ ئەوپیاوە کرد دەربارەی کارەکە.
دَوَّرَهُ: شتەکەی والێ کرد خڕ بێ ◊ بسوڕێتەوە هەڵخولێ.
تَدَيَّرَ المكانَ: ئەو شوێنەی کردە خانووی نیشتەجێ بوون.
استدار: بەدەوری شتەکەدا سوڕایەوە.
استدار القَمَرُ: مانگ خشت بوو رۆشنایی زیادکردو پتر سەرزەوی روناك کردەوە ◊ گەڕایەوە بۆئەو شوێنەی سەرەتا سوڕانەوەی لێوە دەست پێکرد.
استدار به: دەورەی دا، کۆنترۆڵی کرد.
التَدْوِرَةُ: چەوی خڕ، کلۆلیی خڕ.
الدائرةُ: کەوانەیی، بازنەیی ◊ لەزانیاری ریازی دا بریتییە لە وێنەیەکی یەکسان‌و سنوردار بەهێڵێکی خوارەوە بوو هەموو خاڵەکانی لەسەر بوعدە یەکسانەکانن بەرامبەر خاڵی ناوەوە ◊ هەرشتێك دەورەی شتێکی تری دابێ ◊ ئەڵقە.
دائرة رأس الإنسان: موی پێشەسەر، کاکۆڵ ◊ دارێکە، سنگێکە لەناوەڕاستی خەرمان دا دادەکوترێ‌و گا گێرە بەدەوری دا دەسوڕێتەوە ◊ خوار لوت ◊ بەڵاو کارەسات ◊ تێشکان.
دائرة المعارف: جۆرە کتێبێکە زانیاری جیاجیاو لەبوارە جیاجیاکان دا لەخۆ دەگرێ، زۆربەی کات زانیاریەکان بەگوێرەی (أ ب ت ث ...) ریز بەند دەکرێن.
الدائرة الإنتخابية: بەشێك لەشار یان چەند گوندێك نوێنەرێك یا زیاتر هەڵدەبژێرن.
الدَارُ: خانوو بەدیوارو هەڵاش‌و حەوشەوە ◊ شوێنی نیشتەجێ بوون ◊ شارو وڵات ◊ هۆزو خێڵ.
دار الإسلام: وڵاتی موسوڵمانان.
دار السلام: بەهەشت ◊ بەغدا.
دار الحرب: وڵاتی دوژمن، (ك: أدؤر، دیار، دیارة، دور، ...).
الدَارِيُّ: ئەوکەسەی وەگری ماڵ بێ‌و

لەماڵ نەچێتە دەرو هەوڵی وەدەست هێنانی بژێو نەدا ٥ دەگوترێ: (ما بالدار داريٌّ): کەس لەماڵەوە نییە ٥ هەروا بە حوشترێك دەگوترێ کەلەگەڵ گاران دا دەرنەچێو لەناغەڵ دا بمێنێتەوە ٥ بەلەمەوان، کەڵەکەوان، کەشتیەوان کەلە دوا سەوڵی ئامێرەکەوە بێ ٥ عەطر فرۆش.

الدَّارَةُ: خانوو ٥ هەرشتێك دەورەی شتێکی تری دابێ ٥ دیمەنی مانگ لەشەوی چواردەو پانزەدا روناکی مانگ ٥ کڵۆ لبی رەق بوو ٥ هەرشتێك بەشتێکی تر دەورە درابێ ٥ هەر دەشتاییو پانتاییەك بکەوێتە ناو چەند کێوێکەوە، (ك: دور ودارات).

دارات العرب: چەند دەشتاییەکن لەوڵاتی عەرەب روەکی بۆنخۆشیان لێ دەروێ ٥ زیاد لەسەدو دە دەشتایی وا هەیە لەوڵاتی عەرەب دا یەکێ لەوانە (دارة جُلْجُلَ)ە.

الدُّوارُ: سەرە خولێوگێژبوونو سەر سوڕان.

الدُّرُ: توێو چینی شت کەدەکەونە سەریەكو شێوەی بازنەیی پێك دێنن وەکو توێی مێزەر ٥ دەگوترێ: (إنْفَسَخَ دور عمامته) ٥ لەزاراوەی زانایانی مەنطیقدا بریتییە لە تەوەقوفکردنی هەر یەك لەدوشت لەسەریەکتر ٥ حەریق دەڵێ:

حاشیەی زوڵفت لەسەر ئایاتی ڕوت
زۆر موتالام کرد وەکوو دەوری تەسەلسول مایەوە

٥ کەرەتو جارو نۆبە، سەرە، دەگوترێ: (جاء دوري) سەرەی من هات.

الدورة الدموية: هەڵسوڕانی خوێن بەناو رەگەکانی جەستەدا ٥ لەشەراییی دڵەوە بۆ ئەوریدەکان، لە (أوردة)وە بۆ شەرایین.

الدورة الزراعية: دابەشکردنی زەوی بۆ دووبەش یان زیاتر لەجاری یەکەم دا نیوەی تایبەت بکرێ بۆ لۆکەو نیوەکەی تری بۆدانەوێڵەی تر یان بەهەر دابەشکردنێکی تر.

دورة المياه: ئاودەستو حەمامو هەر شتێك پەیوەست بێ بەوانەوە.

دورة المجلس النيابي: خولی ئەنجومەنی نوێنەران.

الدُّورِيّ: جۆرە چۆلەکەیەکە لەبن گوێسەبانە هێلانە دەکەن.

الدَّوَّار: هەرکەسێك هەرشتێك زۆر بخولێتەوە، هەڵسوڕو داسوڕ بکا ٥ دەگوترێ: (الدهر دوار بالإنسان): زەمانە زۆر سوڕانەوەو هەڵسوڕو داسوڕ بەئادەمیزاد دەکا ٥ ناوێکیشە

بۆ کەعبە ٥ لەزانیاری الطبیعة دا بەو شتە دەگوترێ ئامادەباشی هەڵسوڕانی تێدابێ.

الدَّوَّارة: ئەو دائیرەو کەوانەییەی لەژێر لوت دایە ٥ ئامێرێکە نەققاش‌و نەجار بەکاری دێنن بۆ مەزندەکردنی ئەندازەی کەوانە ٥ بەکورتی‌و کوردی پەرگاڵ ٥ لەورگ دا ناوە بۆ ئەو بەشەی ریخۆڵەی لەخۆ گرتون ٥ لەسەر دا مەبەست لەخراپیەکەیەتی.

الدُّوَارَة: هەرشتێك بجوڵێ‌و بخولێتەوە ٥ تەپکە لمبی خڕ بوو کە جرو جانەوەرو ئاژەڵی کێوی بەدەوری دا دەخولێنەوە ٥ هەمبانەو کوندە کە کونجی هاڕدراوی تێدەکرێ‌و ئەمجار دەخرێنە سەر یەك‌و بەهێز زەختیان لێ دەکرێ‌و دەگوشرێن بۆ ئەوەی رۆنی کونجییەکە بێتە دەر ٥ هەروا بەمانا (الدَّوَّارة) دێ کە بۆ ورگ‌و سەر بەکار بهێندرێ.

الدَّوَّارِيُّ: زۆر خلوك، هەرشتێك زۆر بسورێتەوە ٥ دەگوترێ: (الدهر بالإنسان دوّاريٌّ) زەمانە بە زۆر شێوە هەڵسوڕو داسوڕکەرە بەئادەمیزاد.

الدَّیَّارُ: تاکە کەسێك ٥ دەگوترێ: (ما بالدَّار دَیَّار) کەسێك لەو خانوەدا نییە.

الدَّیُّورُ: تاکە کەسێك ٥ دەگوترێ: (ما بالدّار دیور).

اَلْمَدَارُ: شوێنی سوڕانەوە ٥ (مدار الأمر) ئەوەی کارەکەی لەسەر بەڕێوە دەچێ ٥ هەروا وشەی (المدار) بەمانا رێڕەوی سوڕانەوەی ئەستێرە گەڕۆکەکان دێ کە بەدەوری خۆردا سوڕ دەخۆن ٥ یان رێڕەوی مانگ بەدەوری ئەو ئەستێرانەی مانگ بەدەوریان دا دەخولێتەوە.

مدار الأرض: ئەو فەلەکەی زەوی تێیدا دەسوڕێتەوە بەدەوری خۆردا.

اَلْمُدَارَةُ: دۆڵچەیەك لە پێست دروست دەکرێ‌و ئاوی پێ دەخورێتەوە ٥ دەرپێیەك دەرەلینگەکانی بنەخشێندرێن بە ئەتەمین‌و شتی وا.

اَلْمُدَوَّرُ: هەرشتێك لەسەر شێوەی خڕو کەوانەیی بێ.

المدیر: بەڕێوەبەر، ئەوکەسەی کاروباری فەرمانگەیەك یان کۆمپانیایەك هەڵدەسوڕێنێ.

اَلْمُدِیرِیَّة: ناوچەیەك یان دەستەیەك کە بەڕێوەبەرێك سەروکاری بکا.

الدَّوْرَقُ: بڕوانە وشەی (دَرَق).

دَاسَ الشَّيْءَ برجله دَوْساً ودِیاساً ودیاسة:

شتەکەی بەقاچی پڵیشاندەوەو وردو هاڕی کرد.

دَاسَ الزرعَ: کشتو کاڵەکەی دروێنەکردو گێرەی کرد.

دَاسَ الحصیدَ: کشتو کاڵە دروامەکەی گێرەکرد بۆئەوەی دانەوێڵەکەی لێ دەربێنێو جیای بکاتەوە.

دَاسَ السیف: شمشێرەکەی مشتو ماڵ کرد.

دَاسَ الحدیقةَ: باخەکەی راستەو پاستە کرد.

دَاسَ فلاناً: فلانکەسی زەلیلو ژێردەستە کرد ٥ فێڵی لێ کردو هەڵی خەڵەتاند.

أداسَ الحَبُّ: بەمانا (داسَهُ)دێ.

دوّسَ الطریقَ: زۆر بەرێگاکەدا رۆیی.

إنداسَ الحَبُّ: دانەوێڵەکە گێرەکرا.

الدّوائس: دەگوترێ: (أتتهم الخیلُ دوائس) ئەسپەکان هاتن بۆیان یەك لەدوای یەك.

الدُّواسَةُ: کۆمەڵێك لەئادەمیزاد.

الدُّوّاسُ: هەرکەسێك زۆر کارامەو لێهاتوو بێ لەکارو پیشەی خۆی دا ٥ ئازاو پاڵەوانێك کەس چەنەبەری نەیەو هەرکەسێك بەرەو ڕوی بێتەوە بی پروێنێ.

الدّواسة: لوت ٥ ئەو ئامێرە یان ئەو پارچە کومبارەی لەبەردەرگا دادەنرێ بۆ پێڵاو پاککردنەوە.

الدّویسةُ: بەمانا (الدَّوّسة) دێ.

الدِّیسُ: ئازاو نەبەردێکی وەها کەهەرکەسێك بەرەنگاری بێ بی پروێنێ، (ك: دِیَسَةُ) ٥ جۆرە قەفەزاژێکە بادەدرێو حەصیری لێ دروست دەکرێ.

الدِّیسَةُ: بۆ مێینەی (الدِّیس) بەکاردەهێندرێ ٥ بێشەلانی پڕدارو چڕو زەمەنداوی.

اَلْمَدَاسُ: جۆرە پێلاوێکە، (ك: أمدسة).

اَلْمَدَاسَةُ: خەرمان، شوێنی گێرەکردنی گەنمو جۆی دورواوە.

المِدْوَاسُ: جەنجەڕ، گاگێرە، کەبەسەر کرشەکەدا دەسوڕێتەوە بۆ دەرهێنانی دانەوێڵەکە، (ك: مَداوِیس).

اَلْمِدْوَسُ: بەمانا (اَلْمِدْوَاسُ) دێ، واتە: جەنجەڕ، دارێکە خڕ وەکوو باگردێن پارچە ئاسنی وەکوو دەمە بیوری لێ قایم دەکرێ هەڵدەخولێندرێو بە سەرکرشەکەدا دەهێندرێو دەبرێ ٥ هەروا ناوە بۆ ئامێرێك شیرگەر شمشێری پێ مشتو ماڵ دەکا، (ك: مَداوِس).

اَلْمِدْوَسَةُ: جەنجەڕ، واتە: بەهەمان

مانای (اَلمِـدْوَسُ)دێ ٥ بۆ وشەی (الدّوْسِرُ، الدّوسَرُ، الدَوسَرَةُ، الدّوسري، الدَّوْسَرانيّ)بڕوانە وشەی (دَسَرَ).

اَلْدَّوسَقُ: بڕوانە وشەی (دَسَقَ).

داش فلان دوشاً: فلانکەس شەوکوێر بوو.

دَوِش الرجلُ دَوَشاً: پیاوەکە تاریکی و لێڵی بەسەر چاوی دا هات ٥ چاوی کز بوو ٥ چاوی بچوك بوون ٥ چاوی خێل بوون.

دَوِشَتْ عِينُـهُ: چاوی بەهۆی نەخۆشی چاوی کوێر بوون ٥ (هو أدوش وهي دوشاءُ)، (ك: دوش)ە.

الدَّوَش: تاریکایی کەبەسەر چاودا دێ ٥ کزی چاو ٥ خێلی چاو.

الدَّوطة: ئەو دیارییەیە کە بوك دەیدا بە زاوا.

دافَ الـدَّوَاءَ أو الطِيـبَ دَوفـاً: دەرمانەکە یان بۆنەکەی تێکەڵاو کرد ٥ دەگوترێ: (دافَـهُ في المـاء وبـه) دەرمانەکەی تێکەڵاوی ئاوکرد ٥ دەرمانەکەی تەڕ کردە وردو هاڕی کرد.

أدافَ الـدَّواءَ أو الطيـبَ: بەمانا (دافَـهُ) دێ.

الدُّوفانُ: مۆتەکە.

داق فلانٌ دوقاً ودواقةً: فلانکەس ئەحمەق بوو ٥ لەگێلی دا زێدەڕۆیی کرد.

داق الحيوانُ: ئاژەڵەکە کزو لاواز بوو.

داق الفَصيلُ من اللبن عَـنْ أمـه: بێچوەکە تێری خوارد لە شیری دایکی و دەمی لەگوانەکە بەردا.

داق الطعـامَ: تـامی خواردنەکـەی کـرد، لەخواردنەکەی چەشت.

ديقت الغنمُ: مەڕەکە یان بزنەکە سەر رەقـی نوانـدو بـەگوێی شـوانەکەی کرد.

أداقـوا بـه: دەورەیـان داو لـەناوخۆیان گرت.

دَوَّقَهُ: گێل و نەفامی کرد.

إنداقَ بَطْنُهُ: سکی هاوسا.

تَدَوَّق: گێل بوو.

الدّائق: (متاع دائقٌ مائق): کاڵایەکی بێ نرخ و بەهایە ٥ هەرزانە.

الـدَّوق: قلینـچکی چـاو ٥ یەکـەم پلـەی رێـزو پیـاو مـاقوڵی یـە لـەناو خۆرئاواییەکان دا.

الدَّوقانیـة: گەنـدەڵی و داوەشـان ٥ ئەحمەقی و گێلی.

الدُّوقَةُ: بەمانا (الدوقانية) دێ.

الدُّوقيةُ: کوێخای دێ و فەرمانڕەوایەکی بچوك.

الدَّوقعة: بڕوانە وشەی (دقع).

دَوقَـلَ: بڕوانـە وشـەی (دَقَـلَ).

الدّوقلُ: بروانه (دقل).

داك القـومُ وغيرهم دوكـاً ومـداكاً: خەڵـكەكە وروژان‌و تێـكيانەوە هاويشت ٥ نەخۆش كەوتن.

داك الطّيـبَ والـشّيْءَ دوكـاً: شـتە بۆندارەكـەى (بۆنەكـەى) وردو هاڕكرد، هاڕى‌و كردى بە تۆز.

داك فلانـاً: فلانكەسى لەناو هەڵكێشا ٥ خستيە ناو گڵەوە، ژێـر گڵى كـرد ٥ فلانكەسـى ديـل كـردو كـردى بـە ئەسير.

تـداوَكَ القـومُ: خەڵـكەكە بەشـەڕو خراپـەكاريى بۆيـەكترى تـەنگيان بەيەكتر هەڵچنى.

الدَّوكُ: جۆرێكە لەمەحارى دەريا.

الدّوكـةُ: دەگـوترێ: (وقعـوا في دوكـة) خەڵـكەكە كەوتنـە شـەڕو كێشە وە لەگەڵ يەكترى.

المـداك: دەسـكەوان، سـندۆڵ، شتێـكە مـاددە بۆندارەكـەى تێـدا دەكـوترێ يان لەسەرى ورد دەكرێ.

المِـدْوَك: ئـەو دەسـكە سـندۆڵەى شـتە بۆندارەكـەى پـێ دەكـوترێ يـان دەسـكى دەسـكەوان كـە شـتە بۆندارەكـەى پـێ ورد دەكـرێ، (ك: مَداوِك).

الدّوكس: بروانە وشەى (دَكَس).

دَالَ الـدهرُ دولاً ودولـةً: ڕۆژگـار گـۆڕانى بەسـەردا هـاتو لەحاڵێـكەوە گواستييەوە بۆ حاڵێكى تر.

دالـت الأيـام: ڕۆژەكـان گۆڕانكارييـان بەسەردا هات.

دَالَ الثـوبُ: كراسـەكە (قوماشـەكە) ڕزى، كۆن بوو.

دَالَ بطنُـهُ: ورگـى دا چـۆڕاو شـۆڕ بـۆوە بۆسەر زەوى.

أدالَ الشّيْءَ: شتەكەى والـێ كرد خەڵك دەستاو دەستى پـێ بكا.

دَالَ فلانـاً علـى فـلان ومنـه: يارمـەتى فلانكەسـى داو زاڵـى كـرد بەسـەر فلانكەس دا.

داولَ كـذا بيـنهم: شـتەكەى والـێ كرد لەناو خۆيـان دا دەسـتاو دەستى پـێ بكەن ٥ جارێـك بەدەست تاقمێكەوە بـێو دەمێـكى تـر بەدەسـت كۆمەڵێـكى تـرەوە ٥ دەگـوترێ: (داولَ اللهُ الأيـام بـين النـاس): پـەروەردگار ڕۆژگـارى سـوڕاند هەردەمەو بەدەست يەكێـكەوە بـوو ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿وَتِلْكَ الأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾.

دَوّلَ دالاً: پيتـى دالى نووسـى ٥ (تـدويل المدينـة) بريتييـە لـەوەى شارێـك لـەژێر كـۆنترۆڵى زيـاد لـە حكومەتێك دا بێ.

اندالَ القومُ: خەڵـكەكە لەشوێنێـكەوە

گواستیانەوە بۆ شوێنێکی تر.
اندالَ الشَّيْئُ: شتەکە هەڵواسرا.
اندالَ بطنُهُ: ورگی داچۆڕاو شۆڕ بۆوە.
انــدالَ مـــاني بطنـــه: ورگـــی دڕاو ریخۆڵەکانی هەڵڕژانە سەر زەوی ٥ (تداولت الأيدي الشَّيْئَ): دەستەکان ئەوشتەیان ناڵو گۆڕکرد هەر ڕۆژە شتەکە بەدەست یەکێکەوە بووە ٥ دەگوتری: (تـداول القـومُ الأمـرَ): خەڵـــکەکە ناوەنـــاوە کارەکـــەیان لەئەستۆ گرت.
اســتدالَ الأيـــامَ: هـــەوڵی دا ڕۆژگـــاری دەسەڵاتداریەتی بۆ بگەڕێتەوە.
الــدَّالُ: پیتێـــکە لەپیتـــەکانی هیجـا ٥ هـەروا بـەمانا ئـافرەتی قەڵەو دێ ٥ (دال النهــر) بریتییــە لــە خڵتــەو قوڕاوی ناو ڕوبارەکان کە ڕوبارەکە دەکاتــە دوکــەرتو شــێوەی پیتــی (دال) پێــك دەهێنــێ ٥ بــەزمانی یۆنانی پێی دەگوترێ: (دلتا).
الدَّالَّةُ: شۆڕەتو ناوو ناوبانگ.
الــدَّوالي: تــرێ تایــەفی ڕەش کەبــەلای ســـوری دا بڕوانـــێ ٥ لەزانـــستی پزیـشکی دا ئەســتوربونو هاوسـانی ڕەگە خوێنبەرەکانە، ناهێڵێ خوێن پێیاندا بگەڕێتەوە.
دَوَالَيْــكَ: چــاوگەو زۆری زێـــدە ڕەوی دەگەیەنێ لـە دەسـت بەسـەراگرتنو دانو سانو لێکۆڵینەوە دا.
الــدُّوَلُ: ســەرەتیری دەســتاو دەسـت پـێ کراو.
الدُّوْلَــةُ: دەســەلاتو دەســت بەســەرا گرتنـــی کاروبـــار ٥ شـــتی دەســـتاو دەست پێکراو ٥ کۆمەڵێك خەڵکی زۆر بەشـــێوەیەکی هەمیـــشەیی لەهـــەرێمو وڵاتێـــك دابنیـــشنو شەخـــصیەتێکی مەعنـــەویو ســـەربەخۆی سیاســـییان هـــەبێ ٥ ئەگـەر لـەبواری شـەڕدا بـەکارهات بریتییـە لـەوەی دولایـەنی شـەڕکەر هـەر دەمـەو یەکێـکیان سـەرکەوتن بەدەســـت بێنـــێ ٥ هـــەروا بـــەمانا (چکڵدانە)دێ ٥ بەمانا (دەندوك)دێ ٥ بـــەمانا (لا ورگ) دێ ٥ بـــەمانا (ناوك) دێ.
الدُّولَةُ: زاڵبونو دەست بەسەراگرتن ٥ شتی دەستاو دەست پێکراو لەپارەو پولو ئامێری جۆراو جۆر.
الــدُّوَيلُ: گیـای وشـکەوە بـووی وەهـا ساڵێكو دوانی بەسەردا ڕۆیشتبێ ٥ هەر گژوگیایەك تێك شکابێو ڕەش هەڵگەڕابێو کەڵکی پێوەنەمابێ.
اَلْمُدَاوَلَةُ في القضاء: لێکۆڵینەوەو قسە لـــێ کردنـــی دادوەرەکانـــە لەســـەر

روداوو قەضیەیەك پێش دەركردنی بڕیار.

الدُولاَبُ: ناعور، ئامێرێكە بە ئیسترو بارگیر هەڵدەسوڕێندرێ ئاوی پێ هەڵدەگوێزرێ ٥ ئامێرێكە بۆ بەرزكردنەوەی شتی قورس بەكاردێ ٥ كەنتۆری جلو بەرگ، (ك: دواليب).

الدُوْلَجُ: بڕوانە وشەی (دَلَجَ).

الدُوْلَعُ: بڕوانە وشەی (دَلَعَ).

دامَ الشَّيْئُ دوماً ودواماً: جێگیرو پایەدار بوو ٥ مایەوە ٥ دەستاو دەستی كرد ٥ جەمو جوڵی كرد ٥ كپ بوو ٥ دەگوترێ: (دام غَلَيَانُ القِدرِ) قڵپەو هەڵچونی مەنجەڵەكە كپ بوو.

دامَ الحيوانُ: ئاژەڵەكە، وڵاخەكە ماندوو بوو.

دامَ المطرُ: بارانەكە بەردەوام بوو.

دامَ الدَّلْوُ: دۆڵچەكە پڕبوو.

ديم به: توشی سەر سوڕان بوو، گێژ بوو.

أدامت السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

أدامَ الشَّيْئَ: شتەكەی دامركاندەوە بەئاو یان بەشتی تر ٥ خواستی وابوو بەردەوامی بكا ٥ كاڵو خۆی تێداكرد بەهێواشی دەستی بۆبرد.

أدامَ القِدْرَ: قڵپە قڵپو هەڵچونی مەنجەڵەكەی هێواش كردەوە.

أدامَ الدَّلْوَ: دۆڵچەكەی پڕكرد.

أديم به: بەمانا (ديم به)دێ.

داوَمَ عليه: بەردەوام بوو لەسەری ودەستی لێ هەڵنەگرت.

داوَمَ الشَّيْئَ: هیوای خواست بەردەوام بێ ٥ هێواشی تێدا بەكارهێنا.

دَوَّمت السماءُ: ئاسمان بارانی وردو لەسەر خۆو بەردەوامی باراند.

دوَّمَ الطائرُ: باڵندەكە بەحەوادا فڕیو باڵی لێكدان ٥ فڕیو باڵی راست كردن.

دوَّمَت الشمسُ: خۆر بەئاسمان دا خولی خۆی ئەنجام دا.

دوَّمَت عينه: بیلبیلەی چاوی سوڕاو سوڕی كرد.

دوَّمَ فلان أو البعيرُ: فلانكەس یان حوشترەكە زمانی لەناو دەمی خۆی دا هێناو برد بۆئەوەی ناودەمی وشك نەبێ.

دوَّمَ الكلابُ: سەگەكە لەڕاكردن دا بینی گرت.

دوَّمَ الشَّيْئَ: شتەكەی خولاندەوە ٥ دەگوترێ: (دَوَّمَ العمامة) مێزەرەكەی بەدەوری سەری دا پێچ پێدا.

دوَّمَ الصَّبِيُّ الدوامةَ: منداڵەكە یاری بەمزراحەكە كرد.

دوَّمَ الخمرُ شارِبَها: شەرابەكە كابرای

گێژوێژکردو توشی سەرسوڕانی کرد.

دوّمَ الزعفـران: زەعفـەرانی کـردە نـاو ئـاوەوە تێـکی هەڵـدا بۆئـەوەی بتوێتـەوە ٥ یـان تێـکی هەڵـداو تواندییەوە.

دوّمَ المَرَقَةَ: شۆرباوەکەی زۆر چەور لێنا، ڕۆنـی زۆری تێـکرد بۆئـەوەی ڕۆنەکە بەسەریەوە بسوڕێتەوە.

دوّمَ القِـدْرَ: قلْپـە قلْـپو هەڵـچونی مەنجەڵەکەی هێواش کردەوە.

استدام الشَّيْئَ: شتەکە بەردەوام بوو.

استدام فـلان: کـابرا لەکارەکە دا زێـدە ڕۆیی کرد ٥ چاوەڕوانی کرد.

استدام الطائرُ: بەمانا (دوَّمَ) دێ.

استدام الشَّيْئَ: هیـوای خواسـت شـتەکە بەردەوام بێ.

استدام الأمْرَ: هێواشی لەکارەکە پەیڕەو کرد.

اسـتدام عـاقبـةَ الأمـر: چـاوەڕوانی سەرەنجامی کارەکەی کرد.

استدام غریـمـه: لەگـەڵ قەرزدارەکـەی دا هێدیو هێواشی نواند.

اسـتدام فـلان ألله نعمـةَ فـلان: داوای لـەخودا کـرد نیعمـەتو پیـاوەتی فلانکەسی بۆبەردەوام بکا.

الدّوامُ: ئەوماوەیە کـە پێویسـتە موچـە خـۆر لەشـوێنی کارەکـەی بـەردەوام بێو ئەرکی سەرشانی ئەنجام بدا.

الدُّوامُ: سەر سوڕانو گێژ بوون.

الدَّوْمُ: بـەمانا (الدائم) دێ ٥ دەگـوترێ: (مازالت السماء دوماً دَومـاً) ئاسمان تا ئێستا بەردەوام بـاران دەبارێنـێ ٥ هەروا نـاوە بـۆ درەختێـك لـەپێڕی دارخورمابـێ، قـەبارەی زلـەو لـە سـەعیدی میـصر زۆرە ٥ هـەروا لـەولاتی تـری عـەرەبیش زۆرە، قـەبارەی بەرەکـەی بەئەنـدازەی سێوێکە توێکڵێکی ئەستورو سوری هەیـە ٥ دەنکـی گـەورەی هەیـەو کاکڵەکـەی نـەرمو ئیـسفنجی یـە ٥ هـەروا نـاوە بـۆ درەختـی گـەورە لەهەر جۆرێك بێ.

الدُّوَاقَـةُ: مـزراح، (خلخلۆکـە) دارێـکە لایەکی پـانو لایـەکی باریـك سـەری لاباریکەکـەی ئاسنێـکی خـڕی بەئەندازەی دەنکە نۆکێکو گەورەتر پێدا دەکوترێ ٥ ئەمجار پەتێکی تێ دەهاڵێنـدرێو بـەزەوی دا دادەخوترێودەخولێتەوە.

الدّيمـةُ: بارانێـك مـاوەی بارینەکـەی درێژە بکێشێو لەسەرخۆ بباری.

الدّيّوم: بەردەوام.

ألْمُدَامُ: بارانی بەردەوام ٥ شەراب.

ألْمُدَامَةُ: شەراب.

المِدْوَامُ: ئاو یان چیلکەدارێکی تـەڕ یـان

هەرشتێکی تر کە هەڵچوون و قڵپە قڵپی مەنجەڵی سەر ئاگر دامرکێنێتەوە، (ك: مداویم).

المِدْوَمُ: بەمانا (المِدْوامُ) دێ، (ك: مَدَاوِمَ).

دان دَوْناً ودوناً: پڕو پوچ و بێخێر بوو ٥ زەعیف و لاواز بوو.

دان لـــە: فەرمانبەر داری بوو، گەردنکەچی بوو.

أُدينَ: بەمانا (دان)دێ.

دَوَّنَ دیواناً: دیوانی شیعری دانا، شیعری کۆکردەوەو نوسینیەوە.

دوَّن الکتب: کتێبەکانی کۆکردنەوەو ڕێکی خستن.

تَدَوَّنَ: بۆ مطاوعەی (دَوَّنە) هاتووە ٥ باش دەوڵەمەند بوو.

الدُّونُ: خوێڕی و پڕو پوچ.

دُونَ: زەرفی زەمانە.

الـدِّیوانُ: دەفتەرو تۆمارگا کە ناوی سەربازو شتی وای تێدا بنووسرێ ٥ نووسەرو شوێنی ئیشکردنیان ٥ کۆمەڵێك یا زۆربەی شیعری شاعیرێك ٥ هەموو کتێبێك.

دَوِي فـلان دَوَیً: فلانکەس تووشی نەخۆشی سیل بوو ٥ بەنەخۆشی هەناو مرد ٥ ڕق و کینەی پەیداکرد ٥ گێل و ئەحمەق بوو ٥ کوێر بوو.

دویت الأرضُ: زەوییەکە دەردو ئافاتی زۆر بوو.

أدْوی فـلان: فلانکەس هاونشینی نەخۆشێکی کرد.

أدْوی فلاناً: فلانکەسی نەخۆش کرد ٥ چارەسەری نەخۆشییەکەی کرد.

داوِيَ المریض ونحوه مداواةً ودواءً: چارەسەری نەخۆشەکەی کرد.

داوِيَ الفرسَ: ئەرکی بەخێوکردن و سەرپەرشتی کردنی ئەسپەکەی لەئەستۆ گرت.

دَوّی الرعد: هەورەکە گرماندی.

دَوّی الفحلُ: ئەسپەکە حیلکاندی، حیلکەی ئەسپەکە بیسترا.

دَوّی الطائرُ: باڵندەکە لەحەوادا باڵی ڕێك کردن و فڕی.

دَوّی الکلب في الأرض: سەگەکە بەناو زەوییەکەدا سوڕایەوە.

دَوّی الرجل في الأرض: پیاوەکە بەناو زەوییەکەدا ڕۆیی.

دَوّی بالشَّيْءِ: بەلای شتەکەدا ڕۆیی ٥ ملی لەسارای کاکی بەکاکی ناو ڕۆیی.

دَوّی اللبنُ والمرقُ: شیرەکە یان شۆرباکە توێی گرت ٥ توێی کەوتە سەر.

دَوّی الماءُ: ئاوەکە بەڵغی سەرکەوت ٥ شتێکی لەسەر دەرکەوت وەکوو توێ وایە.

دَوِّي الطعامُ: خۆراكه كه زۆر بوو.
دَوِّي فلاناً: سەرتوێژی شیرو ماستی دا بەفلان.
إدّوى: سەرتوێژی شیرو ماست یان هی شۆربای خوارد.
تداوى: حەبو دەرمانی خوارد.
الـداوي: (لـبن داوٍ) شـیرو ماستێـكی سەرتوێژداره.
الدّاوِيَةُ: دەشتی كاكی بەكاكی.
الدَّوِيَّةُ: بەمانا (الدّاوِيَةُ) دێ.
الدّايَـةُ: مامـان ٥ ئـافرەتی بێـگانەی شیردەر ٥ ئافرەتێك منداڵی خەڵـك بەخێو بكا.
الـدَّوى: نەخۆشـی ٥ نەخۆشـی سـیل ٥ عــــەیبی دیارنـــــەبووی كـــالا ٥ ئادەمیزادی خـب بـوو، خوسـت لـێ بـڕاو ٥ دەگـوترێ: (تركـت فلانــاً دوًى): فلانكەســـم جێهێـــشت خوستی لـێ بڕابـوو، جووڵەی لێـوە نەدەهات.
الدَّواءُ: دەرمان، هەرشتێك چارەسـەری نەخۆشی پێ بكرێ.
الــدَّواةُ: قوتــوە مەرەكــەبو ئــوچو كەرەسەی پێ نووسین ٥ هەروا نـاوه بۆ توێكڵی كاڵەكە مارانەو توێـكڵی كاڵەكو توێكڵی بۆڵەترێ.
الدُّوايَةُ: توییەكی تەنكە دەكەوێتە سەر شـیرو شـۆربا ٥ دەگـوترێ: (مرقــة دُوايةٍ): شۆرباوێـكی توێدارو چـەورو پیـوداره ٥ ئـەو بـەڵغو سـەوزاییەی دەكەوێتە سەر ددان.
الــدَّوُّ: سـارای كـاكی بـەكاكی ٥ زەوی تەخت.
الدَّوِيُّ: بەمانا (الدّاوِيَة).
الـدَّوِيُّ: گرمـەی هـەور ٥ ویـزه ویـزو گیزه گیزی هەنگو مێشو مێشوله ٥ دەنگـو صەدا.
دَوِي الريح: بای لەسەره خۆ.
دَوِيَ الأذن: هاشـه هاشـی گوێچكه ٥ تاكه كەس ٥ دەگوترێ: (مـا بالـدار دَوِيٌّ) كـەس لەخانوەكـەدا نییـه ٥ هـەروا دەگـوترێ: (داء دَوِيَــة) دەردێــكی گرانه.
الدَّوِيَّـــةُ: (أرض دَوِيَّـــةٌ): زەوییـــەكی نـەگونجاوه بـۆ تێـدا ژیـان، دەردو ئافاتی زۆره.
الدَّيِّيّ: بڕوانه (دَوّاً).
الدَّيْبوبُ: بڕوانه (دَبٌّ).
دَاثَ دَيْثاً: نەرمو ئاسان بوو.
دَاثَ فـلان: فلانكـەس غـیرەتو پیـاوەتی نــەماو خەجاڵــەت بــوو، گــەوداو خوێڕییه.
دَيَّثَ فـلان: فلانكـەس گەوادو خـوێڕی بوو.

دَيَّثَ الطريقَ: ڕێگاکەی پێخوست کرد، تەختو بێ کۆسپی کرد.

دَيَّثَ الشَّيْئَ: شتەکەی نەرم کرد، چەماندی، ژێربارى کرد ٥ دەگوترێ: (دَيَّثَت المِطرقة الحديد) چەکوچەکە ئاسنەکەی نەرم کرد چەماندییەوە.

دَيَّثَ الحيوانَ والإنسان: وڵاخەکە یان ئادەمیزادەکەی زەلیلو ژێربار کرد ٥ خەساندی ٥ ئەوەندەی زەلیلو ملکەچ کرد تاژێر باربوو، دەگوترێ: (دَيَّثَه بالصغار)منداڵە ورکەی دواخستو سوکایەتی پێ کرد.

تَدَيَّثَ: بۆ موطاوەعەی (دَيَّثَهُ)دێ.

دَيَّثَ فلان: فلانکەس خەڵکی بۆژنەکەی هێناو لەحیاتی ئەوە پارەی وەرگرت، واتە: گەوادیی بەخێزانی خۆی کرد.

الدَّيُّثانُ: مۆتەکە کەسواری ئادەمیزاد دەبێ.

الدَّيْثانيُّ: بەمانا (الدَّيثانُ) دێ.

الدَّيُّوثُ مِن الرجال: پیاوێکە گەوادیی بەژنو خوشکی خۆی بکا ٥ غیرەتو پیاوەتی تێدانییەو بەهیچ شتێک خەجاڵەت نابێ.

الدّياجى: بڕوانە (دَجَا).

الدَّيُّوج: بڕوانە (دَجَّ).

الدَّيْجور: بڕوانە (دَجَرَ).

الدَّيْجوريّ: بڕوانە (دَجَرَ).

الدَّيْحان: بڕوانە (دَحَنَ).

الدَّيْحس: بڕوانە (دحس).

الدَّيْخَسُ: بڕوانە (دَخَسَ).

الدَّيْدَبُ: بڕوانە (دَدَبَ).

الديدبان: بڕوانە (دَدَبَ).

الديدان: بڕوانە (دَدَنَ).

الدَّيدن: بڕوانە (دَدَنَ).

تدير المكان: بڕوانە (دَوَرَ).

الدَّيْر: کەنیشتە، شوێنی خوداپەرستی رەبەنە مەسیحییەکان چ نێرو چ مێ ٥ (رأس الدير): پیاو ماقوڵو سەرەك خێڵ.

الدَّيْرانيُّ: خاوەنی کەنیشتە، ئەوکەسەی سەروکاری کەنیشتە دەکا لەروی پێداویستیو بیناسازییەوە.

الدَّيَّار: بەمانا (الدَّيرانيّ)دێ.

الدَّيُّور: بڕوانە (دور).

الديرة: بڕوانە (دور).

المدير: بڕوانە (دور).

المديرية: بڕوانە (دور).

الدَّيس: بڕوانە (دوس).

الدَّيسةُ: بڕوانە (دوس).

الدَّيْسَق: بڕوانە (دَسَقَ).

الدَّيسم: بڕوانە (دسم).

الديسمة: بڕوانە (دَسَمَ).

دیسمبر: مانگی دوانزەی رۆمی‌و کانونی یەکەم لە حیسابی سورەیانی دا.

داص دیصاً ودَیَصاناً: لای دا، کلا بوو ٥ ریّی لیّ گوم بوو سەر کویّر بوو ٥ لەشەرِدا هەلات ٥ چوستو چالاك بوو، بەدەوری شتەکەدا سوراپەوە ٥ شویّن فەرمانرەواکەوتو پابەندی فەرمانو برپاری بوو ٥ دوای گەشەکردنو بەرز بوونەوە تیّشکاو پوچایەوە ٥ جولە جولی کرد.

داص عَنْ الطریق: لەریّگا لای دا.

داصت السمکة في الماء: ماسییەکە رۆچووە خوار بەناو ئاوەکەدا.

انداص الشَّيْءُ: شتەکە لەدەست دەرچوو لەدەست ترازا.

إنداص بالشّر: لەناکاو بەشەرو خراپەکاریی بەرەنگاری بۆوە ٥ دەشگوتریّ: (انداص علیه بالشرِ).

الدّائص: دز، (ك: داصة).

الدّیّاصُ: قەلەو خرپنیّك لەبەر گۆشتنی بەدەست نەگیریّ ٥ یان لەبەر بەهیّزو پتەویی ماسولکەکانی کەس پیّی نەویّریّ.

الدّیّاصَةُ: ئافرەتی گۆشتن ٥ ئافرەتی کولەبنە.

الدّیقوعُ: بروانە (دقع).

الدّیك: کەلەشیّر، (ك: دیوك، أدیاك، دیکة) ٥ هەروا ناوە بۆ بەهار لەم رومەوە کە بەجۆرەها رومك‌و گول دەرازیّتەوە ٥ ئەو ئیّسقانەی لەدوا گویّچکەی ئەسپەوەیە.

الدیکة: (أرض دیکة): زەوییەکی تەخت کراو راستەو پاستە کراوە.

الدّیلعُ: بروانە (دَلَعَ).

الدّیماسُ: بروانە (دمس).

الدیمة: بروانە (دوم).

الدیموقراطیة: جۆریّکە لەفەرمانرەوایی کەسەرومەری گەلی تیّدا بەرچاو دەگیریّو دژی دیکتاتۆرییەتە ٥ ئەمە لە روی رامیارییەوە، لەروی کۆمەلایەتیشەوە شیّوازیّکی ژیانە لەسەر بنەمای یەکسانی‌و ئازادی رادەربرین‌و بیرکردنەوە.

دان دینا ودیانة: ملکەچ‌و زەلیل بوو، فەرمانبەر دار بوو ٥ دەشگوتریّ: (دان له و دان منه): تۆلەی لیّساند ٥ (دان بکذا): ئەوەی کردە ئایینی خۆی.

دان فلان دیناً: فلانکەس قەرزی کرد ٥ قەرزەکانی زۆربوون ٥ خوی بەکاری خیّر یان شەرمەنگیّزییەوە گرت.

دان فلاناً دینا: فلانی زەلیل کرد ملکەچی کرد ٥ دەگوتریّ: (دان فلان نفسَهُ) خۆی هەلنا بۆ کردنی کاریّك کەپیّی ناخۆش بوو ٥ نەفسی خۆی موحاسەبە کرد ٥ (دان الشّيء) شتەکەی کردە ملکی ئەو.

أدانَ: پارەی قەرز کردو بوو بەقەرزدار، پارەی بە قەرزداو بوو بە خاوەن قەرز.
أدانَ فلاناً: قەرزی دایە ٥ قەرزی لێ کرد.
دَايَنَهُ مُداينة ودياناً: مامەڵەی بەقەرز لەگەڵ دا کرد ٥ پاداشی دایەوە ٥ دادگایی کرد.
دَيَّنَهُ: قەرزی دایە ٥ وازی لێ هێنا خۆیو بیرو باوەڕی چۆنەو چۆن نییە چی بەسەرەوە نەبوو ٥ بڕوای پێ کرد.
دَيَّنَ فلاناً الشَّيْءَ: شتەکەی کردە موڵکی فلان ٥ دەگوترێ: (دَيَّنَ فلاناً القومَ) فلانکەسی کردە کوێخاو کاربەدەستی خەڵکەکە.
إدّان: قەرزی کرد، بوو بە قەرزدار ٥ قەرزی لەسەر کەڵەکە بوو.
إدّان القومُ: خەڵکەکە مامەڵەیان بەقەرز کرد.
تداين الرجلان: دوو پیاوەکە مامەڵەیان لەگەڵ یەکتردابەقەرز کرد.
تَدَيَّنَ: قەرزی کردو بوو بەقەرزدار.
تَدَيَّنَ بكذا: بڕوای بەوەکردو پابەندی بوو.
الدّيوان: بڕوانە (دون).
استدان: قەرزی کردو بوو بەقەرزدار ٥ داوای ئەوەی کرد قەرزی پێ بدەن ٥ دەگوترێ: (استدان فلاناً) قەرزی لەفلانکەس کرد.

الدِّيانَةُ: ئەوەی ئادەمیزاد بیرو باوەڕی پێیە.
الدَّيْنُ: قەرزی ماوە دیاریکراو ٥ بەهای کاڵاو شتومەك ٥ هەرشتێك حازرنەبێ ٥ مردن.
الدِّينُ: بەمانا (الدّيانة) دێ ٥ هەروا ناوە بۆ هەموو ئەوشتانەی عیبادەتی خودایان پێ دەکرێ ٥ ئایینی ئیسلام بڕوا بەدڵو دان پیانان بەزوبان بەجەستەو ئەندام کارکردن ٥ ژینامە ٥ مڵکایەتی ٥ فەرمانڕەوا ٥ حاڵو وەزع ٥ خۆپارێزی ٥ حیسابو ئەژمار ٥ قەزاو نەخشەدانان، (ك: أدْيِنُ، ديون، أديان).
الدّينة: بەمانا (الدّين)دێ ٥ بەمانا خودا پەرستی دێ.
الدّيان: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ قازیو دادوەر ٥ پاداش دەرەوە بەخێر یان بەشەڕ ٥ ژمێریار.
المِدْيانُ: کەسێکە زۆر قەرزو قۆڵە بکا، کەسێك زۆر شت بەقەرز بدا، دەشگوترێ: (امرأة مديان)، (ك: مداين).
المدينُ: بەندەو کۆیلە.
دَيْ دَيْ: جۆرە گۆرانییەکە بۆ حوشتر دەگوترێ.
الدّايَةُ: بڕوانە (دوی).
الدينامیكا: زانیارییەکە دەربارەی جەمو جۆڵ بەمانا گشتییەکەی.
الدّيّوم: بڕوانە (دَوَمَ).

الـــذّالُ: پیتــی نۆیــەمی پیتــەکانی هیجایــە ٥ لــەنێوان کــەناری زوبــان‌و کــەناری دوو دانــی پێــشەوەی لای سەرو دەردێ.

ذا: ئیـسمی ئیـشارەیە بـۆ تـاکی نێرینـە بـەکاردێ، دەتـوانرێ پیتـی (کـافی خیطابی) پێوە بلکێنـدرێ بەگوێرەی خیطابە ئاڕاستە کراوەکە (کافەکە) دەگــۆڕێ، دەگــوترێ: (ذاكَ، ذاكِ، ذاکما، ذاکـم، ذاکـنّ) ٥ واش دەبـێ پیتی (ها)کە بۆ هوشیار کردنەوەیە پێـشی دەکـەوێ، دەگـوترێ: (هــذا) (هذاك) وادەبێ پیتی (ل) کە دوریـی دەگەیەنێ، دەکەوێتە نێوان ئیـسمی (ذا)و (کافەکە)، دەگـوترێ: (ذلك) ٥ هەروا وشەی (ذا) بەمانا خاوەن دێ، (ذا المال) واتە: خاوەن ماڵ.

ذات: بـۆ مێینـەی (ذو)ی بـەمانا صاحب بـەکاردێ، دەگـوترێ: (هـو ذو مـال وهــي ذات مــال) ٥ (ك: ذَوَات)ە ٥ وادەبێ بەمانای یـەکجار دەگەیـەنێ، دەگـوترێ: (لقیـت فلانـاً ذات مـرة) جارێـك توشی فلانکەس بووم ٥ (مـا کلمت فلاناً ذات شـفة): یـەك وشـە قسەم لەگەڵ فلان نـەکرد ٥ هەروا بەمانا حاڵ‌وومزع دێ (وأصـلح ذات بینهم) حاڵ‌و وەزعی نێوانیانی بـاش کـردو کێـشەیان نـەما ٥ بـەمانا لای شـت دێ، دەگـوترێ: (ذات الـیمین وذات الــــشمال) لای ڕاســـت‌و لای چـــەپ ٥ بـــەمانا خـــودی شـــت‌و حەقیقــەتی شــت دێ، دەگــوترێ: (ذات الـــشيء) خـــودی شـــتەکەو حەقیقـەت‌و تایبەتمەنـدی شـتەکە، دەگوترێ: (عیب ذاتـي): عەیبێـکی سروشتی‌و خۆڕسك.

الـذّاتُ: نـەفس‌و شـەخص‌و خـود ٥ لەبواری ئـەدەب دا (نقد ذاتي): واتـە ڕەخنەکــە پەیوەنــدی بــە بــیرو بۆچــونی کەســەکەو هەڵــچون‌و داچوونە دەروونیەکانیـەوە هەیـە ٥ پێچەوانەی نەقـدی مـەوضوعییـە، دەگــوترێ: (جــاء فــلان بذاتــه): فلانکەس خودی خۆی هاتە (عرفـه من ذات نفـسه): لـەخودی خۆیـەوە ناسیوێتی شارەزابوو.

ذات الصدر: نهێنی نـاو دڵـی ئـادەمیزاد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَاللّـهُ عَلِـيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾.

ذات الرئة: ئیلتیهابو هەوکردنی سی.

ذات الجنب: ئیلتیهابی پەردەی سی.

ذَأب فلان: فلانکەس کردەوەی گورگانەی کرد، کەلەشوێنێکەوە ترسی هەبوو لەلایەکی ترەوە بۆی هات.

ذَأب في السير: لە ڕۆیشتن داپەلەی کرد.

ذَأب الریحُ الشَّيءَ: بایەکە لە هەموو لایەکەوە بۆشتەکە هات.

ذَأب الشَّيءَ: شتەکەی کۆکردەوە، ڕێکی خست.

ذَأب الدابَّةَ: ولاخەکەی لێخوڕی.

ذَأب فلاناً: فلانکەسی دەرکردو سوکایەتی پێکرد ٥ ترساندی.

ذَأب الغُلامَ: کاکۆڵی بۆ منداڵەکە دروست کرد.

ذَئِبَ: لەگورگ ترسا ٥ گورگ کەوتە ناو مەڕو ماڵاتەکەیەوە.

ذَئِبَ ذأباً: وەکوو گورگی لێ هات لەچاو چنۆکیو زێنە خرۆیی دا ٥ لەگورگ ترسا ٥ لە شتێک ترسا.

ذَؤُبَ ذآبَةً: وەکوو گورگی لێ هات لەخراپەکاریو چاوچنۆکی دا.

أذأبت الأرضُ: ولاتەکە گورگی زۆر بوو ٥ گورگی تێدا پەیدا بوو ٥ لەشتێک ترسا.

أذأب في السیر: لەرۆیشتن دا پەلەی کرد.

أذأبَ الغُلامَ: کاکۆڵی بۆ منداڵەکە کرد.

ذَأبَّهُ: کاکۆڵی بۆکرد ٥ ترساندی ٥ رایچڵەکاند.

تَذَاءبت الریحُ: بایەکە هەڵبوونەکەی شێواوبوو هەردەمە لەلایەکەوە دەهات.

تذاءبت الریحُ الشَّيْءَ: بایەکە هەردەمە لەلایەکەوە لەشتەکەی داو بۆی هات.

تَذَأَّبَ: وەکوو گورگی لێ هات.

تَذَأَّبَ الریحُ الشَّيْءَ: بایەکە لەهەموو لایەکەوە بۆشتەکە هاتو لەهەموو کونو کەلەبەرێکەوە لەشتەکەی دا.

تَذَأَّبَ فلاناً: فلانکەسی ترساند.

استَذْأبَ: وەکوو گورگی لێ هات.

الذُؤابة من كل شيئ: لای سەروی هەموو شتێک، دەگوترێ: (فلان ذؤابة قومه): فلانکەس سەرۆکی هۆزەکەیەتی، پیاو ماقوڵو ریش سپی خەڵکەکەیە ٥ سەری شتو کۆتاییەکەی، دەگوترێ: (ذؤابة السوط) سەری شوڕکو قەمچی ٥ (ذؤابة العمامة): سەری لکی مێزەر، دەگوترێ: (فلان فُتِلَت ذؤابته): فلان لەڕاو بۆچوونی خۆی ژێوان کراوەتەوە.

الـذِّئْبُ: گورگ ◦ سەگە کێوی◦ (ك: أذؤب، ذِئــاب، ذُؤبــان) ◦ لەپەنــدی پێشینانی عەرەب دا هاتووە دەڵێ: (الذِّئبُ خالیاً أسد): گورگی برسی شێرەکۆ لەهیچ ناکاتەوە، هەروا دەگوترێ: (فلان من ذُؤبان العرب): فلانکەس لە دزو جەردەکانی عەرەبە.

الْمَذْأَبَة: (أرض مَذْأَبَة): وڵاتێکی فرە گورگە، گورگی زۆرە.

ذَئِرَ ذأراً: رقی هەڵساو تۆرا، خۆی ئامادەکرد بۆ هەڵمەت بردن.

ذَئِرَ بالأمر: خوی بەکارەکەوە گرت.

ذَئِرَ الشَّيْءَ: شتەکەی پێ ناخۆش بوو روی لێ وەرگێڕا◦ (فهو وهي ذائِر وذَئِر).

ذَئِرَ علیه: جەسارەتی بەسەر دا کرد، بەسەریا زاڵ بوو، دەگوترێ: (ذَئِرَت المــرأةُ علــی بعلــها): ئافرەتەکە لەمێردەکەی هەڵگەڕایەوەو ناچیزە بوو.

أذْأرَهُ الیه: پەنای پێ برد.

أذْأرَهُ علی فلان: رقی فلانکەسی هەڵساند.

أذْأرَهُ بە: بەوشتە هەڵیناو ئیغرای کرد.

ذاءَرَتْ الناقــةُ: حوشترەکە لە بێچوەکەی نەبان بوو.

ذأرت المــرأةَ: ژنەکە لەمێردەکەی ناچیزە بوو.

ذَأفَ ذأفاً وذأفاناً: مرد.

ذَأفَ الجــريحَ: برینداره‌کەی مراند، کوشتی.

الذُّؤَافُ: ژەهری کوشندە، دەشگوترێ: (موت ذؤاف): مردنی کتوپڕ.

ذَأَلَ ذألاً وذألانــاً: بەخێرایی و خۆبادان رۆیشت ◦ بازی دا.

ذَأَلَ فلاناً: فلانکەسی دەرکردو سوکایەتی پێ کرد.

تَذاءَلَ: خۆی بچوك کردەوە، یان ئەو دوو کەســە یــەکتریان بەبــچوك لەقەڵەم دا.

ذُؤالــة: عەلەمی جینسە بۆ گورگ (واتە ڕەگەزی گورگ) ◦ (ك: ذُؤْلان وذئلان).

المِذْآلُ: خۆشڕەوی وەزن سوك.

ذَأمَهُ ذأمــاً: رەخنەی لە گەلێ گرت بەسووكو بێ ڕێزی دانــا ◦ دەری کرد،ترۆی کرد.

أذْأَمَهُ: ترساندی.

الذَّأمُ: عەیبو عار.

الذَّأمَــةُ: دەگوترێ: (مــا سمعت لــه ذأمَةً): ئاقە وشەیکم لێ نەبیست.

ذَبَّ ذَبّــاً: لەیەك شوێن جێگیر نەبوو، رەنگی هەڵبزرکا.

ذَبَّ جسمُهُ: جەستەی چرچو لاواز بوو.

ذَبَّ شَفَتُهُ ذَبّاً وذبباً وذبوباً: لێوی وشك بوو لەبەر تینوایەتی زۆر لێوی سیس بوون، دەگوترێ: (ذَبَّ لسانُهُ والغديرُ والنَّباتُ ذَبّاً وذبوباً): وشك بوو.

ذَبَّ الذُّبابَ وغيرَهُ ذَبّاً: مێشەکەی دەرکرد.

ذَبَّ عنه: بەرگری لێ کرد ٥ داکۆکی لێ کرد.

ذُبَّ المكانُ: ئەو شوێنە مێشی زۆر بوون ٥ (ذُب الحيوانُ): ئاژەڵەکە مێش چۆتە کونە لوتیەوە.

ذَبَّبَ: بەمانا (ذَبَّ) دێ ٥ زێدە ڕەوی کرد لەشوێن گۆڕکێو هەڵبەزو دابەزدا.

ذَبَّبَ فِي السير: پەلەی کرد لە ڕۆیشتن دا، دەگوترێ: (ذَبَّبَ النهارُ): زۆر نزیکە تەواو ببێ کەمەکێکی ماوە.

ذَبَّبَ الذُّبابُ: ناوە بۆ زۆر لەجۆرەکانی مێشو مەگەز، یەکێ لەوانە مێشی ماڵەکی، مێشە سەگ، مێشە ئەسپ، مێشی میوەجات ٥ (ك: أذِبَّةٌ وذِبّان)، دەگوترێ: (فلان ذبابٌ): فلانکەس وەکوو مێش وایە ئەزیەتی خەڵك دەدا.

ذباب العين: بیلبیلەی چاو ٥ (ذباب السيف): تیژایی شمشێر.

الذُّبابَةُ: تاکی مێشە ٥ باقی ماندەی شت هەرشتێك بێ، دەگوترێ: (على فلان ذبابة من دين): فلانکەس بەشێکی کەمی لەقەرزەکە لەسەر ماوە، (و به ذبابة من جوع): کەمێك برسییەتی پێوە ماوە، (وصدرت الإبلُ وبها ذبابة من عطش): حوشترەکە لەسەر دوێلاوەکە گەڕایەوە کەمێك تینوایەتی مابووە

ذُبَابَةُ الإبل: مێشولەیەکە لەرزو تاو سێبەرۆ دەگوێزێتەوە.

الذَّبُّ: گاکێوی ٥ دەگوترێ: (بعير ذبٌّ): حوشترێکە لەهیچ شوێنێ هەڵناکا دەڵێی ماخۆلانیەتی.

المَذَبَّةُ: (أرض مذبَّةٌ): خاکێکە مێشو مەگەزی زۆرە ٥ (ك: مَذَاب).

المِذَبَّةُ: مێش کوژ، مێش دەرکەر.

ذَبَحَهُ ذبحاً: سەری بڕی، قوڕقوڕاگەی هەڵبڕی.

ذَبَحَ الشَّيْءَ: شتەکەی دوولەت کرد، کونی کرد، دەگوترێ: (ذَبَحَ الدَّن): کونی لەکوپەکە کرد.

ذبحته العبرة: فرمێسك خنکاندی.

ذبحَهُ الظمأ: تینوایەتی تینی بۆهێنا، برستی لێ بڕی.

ذبحت فلاناً لحيتُهُ: فلانکەس خوێن لەژێر چەناگەیەوە ڕۆیی.

ذَبَّحَ: زۆری سەربڕین ئەنجام دا.

ذَبَّحَ الحيوانَ والطيرَ: حەیوانەکەی یان باڵندەکەی سەربڕی.

إذَّبَحَ: کوشتی بڕیار دا، حەیوانی کوشتی پەیدا کرد.

تَذَابحوا: خەڵکەکە کەوتنە ویزەی یەکترو یەکتریان سەربڕی.

الذَّابِحُ: داخو نیشانەیەکە لەپانایی مل دەکرێ.

الذُّباحُ: ئیلتیهابێکە لەگەرودا دروست دەبێ دەیهاوسێنێ بەکوردی بینەخرەی پێ دەڵێن.

الذِّبْحُ: ئاژەڵی قوربانی، ئەو ئاژەڵەی ئامادە دەکرێ بۆ سەربڕین ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ﴾.

الذَّبْحَةُ الصدرية: ئازارێکی تاوتاوو دەمدەمییە لەسنگ دا پەیدا دەبێو توشبوو بەو نەخۆشییە هەست دەکا خەریکە هەناسەی دەرنەیەو بخنکێ.

الذِّبحة: بەمانا (الذباح) دێ.

الذَّبيحُ: سەربڕاو، هەر ئاژەڵێك بەکەڵکی قوربانی بێ ٥ (ك: ذبحی وذباحی)یە.

الذَّبيحة: حەیوانی قوربانی بەسەر براوی ٥ (ك: ذبحی وذباحی).

المَذْبَحُ: قەسابخانە یان شوێنی پێشکەشکردنی قوربانی لە پەرستگای ناموسوڵمانان دا ٥ قوڕقوڕاگە.

مَذْبَحُ الكنيسة: ئەوشوێنەی ڕێو ڕەسمی قوداسی مەسیحییەکانی تێدا ئەنجام دەدرێ.

مذبح السَّيْل: ئەو کەندڕو دادڕانەی لافاوە کە لەزەوی دەیکا بەمەرجێ قوڵاییەکەی بەئەندازەی بستێك بێ ٥ (ك: مَذَابِحَ).

المِذْبَحُ: ئەوشتەی کاری سەربڕینی پێ ئەنجام دەدرێ.

ذَبْذَبَ الشَّيْءُ المعلق في الهواء: شتە هەڵواسراوەکە بەحەواوە هاتوچۆی کرد.

ذَبْذَبَ فلان: فلانکەس لەنێوان دوو شت یان نێوان دوو پیاودا ئەمبەرو ئەوبەری کرد، هەردەمە دۆستی یەکێکیان بوو.

ذَبْذَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەجەمو جۆڵ خست.

ذَبْذَبَ فلاناً: بەسەرسامیو واقو وڕماوی فلانکەسی جێ هێشت.

تَذَبْذَبَ: کەوتە جەمو جۆڵو هاتو چۆ.

تَذَبْذَبَ فلان: بەمانا (ذَبْذَبَ)دێ.

الذَّبْذَبُ: زمان.

الذُّبْذُبُ: ئەو گوڵینكو هەیتو هوتەی بەکەژاوەوە دەکرێ بۆ جوانی، یان بەسەرو ملی حوشترەوە دەکرێ ٥

(ك: ذَبـاذِبُ) ٥ لـەزانیاری ریـاضـەو ئەنـــــدازیاری دا بریتییــــــە لەومەسافەیەی فەبارمیـەك دەبـڕیّ کە دەکەوێتە جەمو جولّ لەدورترین خــالّ لەســـەر لایـــەکی میحـــوەری وێـکـچو تـا دەگەڕێتـەوە بـۆ هـەمان خالّ جارێکی تر.

ذَبَرَ ذبارةً: سەیری کـردو هەسـتی پـێکرد پێی زانی.

ذَبَرَ الخَبَرَ: لەهەواڵەکە حالّی بوو.

ذَبَرَ الكتابَ ذَبراً: کتێبەکـەی نووسییەوە، یان بەهێواشی خوێندییەوە یان بـە خێرایی خوێندییەوە.

ذَبَرَ القراءةَ: خوێندنەوەکەی سووك کرد.

ذَبِرَ علیه: رقی لـێ هەڵسا ٥ (هو ذَبِرٌ وهـي ذَبِرَة).

ذبَّرَ الكتابَ: کتێبەکەی نووسییەوە.

ذَبَرَ الثوبَ: پەراوێزی بۆ کراسـەکە کـردو گۆزو گوڵێنکی بەداوێنەکەیەوە کرد.

الذِّبرُ: بێ دەمو پلی، دەگوترێ: (فلان لا ذِبرَ لـه): فلانکـەس نـوتقی نییـە، لەبـەر لاوازیو بـێهێزی زمـانی گـۆ ناکا، قسەی بۆناکرێ.

المِذْبَرُ: قەڵەم.

ذَبَلَ النباتُ ذبـلاً وذبـولاً: رووەکەکە تـەڕو تازەییەکــەی نــەما سـیس بــوو، دەگوتـرێ: (ذَبَلَ فوه): دەمی بـەهۆی تینوێتی یـان نەخۆشـی وشـك بـوو، تفی لەدەم دا نەما.

ذَبَلَ الإنسان والحیوان: ئادەمیزادەکە یـان ئاژەڵەکە کزو لاواز بوو.

ذَبَلَ السِراجَ ذبلاً: پلیتەی چراکەی چاك کرد.

أذبَلَـهُ: وشـکی کـردەوە کـزو لاوازی کرد.

أذبَلَ بالشَّيْءِ: شتەکەی چەماند.

تَـذَبَّلَ: ئەمـدیوو ئـەو دیـوی کـرد جینگڵی دا.

تَذَبَّلَ في المَشيِ: لەرۆیشتن دا خـۆی بادا لەنجەو لاری کرد.

تَذَبَّلَ فلان: فلانکەس هەموو پارچـە جلـەکانی بـەری داکەنــدن جگــە لەیەك پارچەیان نەبێ.

الذّابِلُ: باریك‌و تیژ، دەگوترێ: (رمح ذابِلٌ): رمبێکی باریکە.

الذُّبالَـةُ: پلیتـەی چـرا ٥ ئـەو داوە دەزوەی دەسوتێ‌و روناکی دەدا.

الذَّبْلُ: پێستی کیسەڵی وشکانی، یان هـی کیسەڵی دەریـا بازنـەو شانەی لێدروست دەکرێ.

الذِّبْلَـةُ: قـشپل ٥ بـای پێـچاو پـێچ (گێژەڵوکە).

الـــــذّبیل: کارەســـــاتو شـــــتی سەرسوڕهێنەر.

ذَحَجَتْــهُ الـریح ذحجــاً: بایەکــە لەشوێنێــکەوە بـۆ شوێنێــکی تــر بردیو هەڵسوڕو داسوڕی پێ کرد.

ذَحَجَ الشَّيْءَ: شتەکەی قەلاشت، توێکڵی لێ کردەوە.

ذَحَجَ الأديمَ: چەرمەکەی تاشی، هەڵی گلۆفت، هەنوی.

ذَحَجَتْ المرأة بولیدها: ئافرەتەکە منداڵەکەی بوو فرێی دا.

أذحجت المرأة على ولدها: ئافرەتەکە بەبێوەژنکۆشی منداڵەکەی بەخێو کردو دوای مردنی مێردەکەی شوی نەکردەوە.

ذَحَّ فلاناً ذَحّاً: شەپلاغەی لەفلانکەس دا، مستەکۆڵەی پیا کێشا.

ذَحَّ الشَّيْءَ: شتەکەی کوتا، دوو لەتی کرد.

ذَحْذَحَ: هەنگاوەکانی خێراکردنو نزیکی خستنەوە.

ذَحْذَحَ الريحُ الترابَ: رەشەباکە گڵو خۆڵەکەی بەحەوادا برد.

الذَّحْزاحُ: کورتە بالای ورگن.

الذَّحْلُ: رقو کینە ٥ تۆڵەستاندنەوە.

الذِّحَلُ: بەمانا (الذِّحْلُ) دێ ٥ (ك: أذحال).

ذَخَرَ الشَّيْءَ ذخراً وذ خراً: شتەکەی پەزمەندە کرد بۆ کاتی پێویست، دەگوترێ: (ذَخَرَ لنفسه حديثا حسناً) ناوو ناوبانگی باشی بۆخۆی هێشتەوە.

إذَّخَرَ الشَّيْءَ: بەمانا (ذَخَرَهُ) دێ٥

الذّاخِرُ: قەڵەو.

الذُّخْرُ: پەزمەندە کراو.

الذُّخيرة: بژێوی پەزمەندە کراو ٥ (ك: أذخار) ٥ هەروا ناوە بۆ کەرەستەی شەڕ لەڕەصاصو گوللە تۆپ.

اَلْمَذاخِرُ: ریخۆڵە ٥ گەدەی وڵاخو ئاژەڵ، دەگوترێ: (ملأت الدابّة مذاخِرَها).

ذَرَأَ شَعْرُهُ ذَرْءاً: ئەملاو ئەولای توکی سەری سپی بوو.

ذَرَأَ اللهُ الخلقَ: خودا مەخلووقاتی وەدی هێناوە، ئادەمیزادی دروست کردونو بەناو زەوی دا بڵاوی کردونەوە.

ذَرَأَ فلان الشَّيْءَ: فلانکەس شتەکەی زۆرکردوە.

ذَرِئَ: (ذَرَأَ) پیری (موی سپی) دەورەی سەری داگرتووە لاجانگی سپی بوون، دەگوترێ: (ذَرِئَ رأسه)٥ (هو أذرَا وهي ذرآءُ).

أذرأه: رقی هەڵساند.

أذرأه الى كذا: ناچاری کرد بۆ ئەو شتە.

أذرأ فلاناً بالشَّيْءِ: فلانکەسی فێری ئەو شتەکرد، وای لەگەڵ کرد خوی بداتێو وەگری ببێ.

الذُّرأة: یەکەم شتێك کەنیشانەی پیرییە وەکوو موی سپی.

الذُّرْأ: لایەنێك، بەشێك،

سەرەداوێك، دەگوترێ: (بلغني ذرءٌ من خبر): بەشێكی هەواڵەكەم پێ گەیشت.

ذرأَ، ذرِءَ: وشەیەكە ئاراستەی بزن دەكرێ بۆ ئەوەی شیربدا.

الذّرآني: سپی، دەگوترێ: (ملح ذرآني) خوێیەكی زۆر سپییە.

الذّرِيُ: تۆو كراو، دەگوترێ: (ذرع ذرِيٌ).

الذُّرِيَّةُ: وەچەو نەوە ◦ (ك: ذرارِيّ).

ذَرِبَ السيفَ ذَرَباً: شمشێرەكەی تیژ كرد.

ذَرِبَ لِسانُهُ: زمانی درێژو جنێو فرۆش بوو.

ذَرِبَ فلانٌ: فلانكەس زمانی دوا لاڵیو گیری، رەوان بوو.

ذَرِبَ أنفُهُ: لوتی تكەی كرد دلۆپ دلۆپ ئاو لەلووتی هاتە خوار.

ذَرِبَ الجُرحُ: برینەكە پیس بوو پێوە چوو، گەورە بوو.

ذَرِبَ مَعِدَتُهُ: گەدەی تێك چوو، هەڵترشا ◦ (هو ذرِبٌ) ◦ (ك: ذُرُبٌ) و(هي ذرِبة) (ك: ذربات).

أذرَبَ فلان: فلانكەس زمانی رەوان بوو دوای ئەوەی لەوەپێش زمانی دەگیرا ◦ ژیانی تاڵو ناخۆش بوو.

ذرّبَ السيف ونحوه: بەمانا (ذرَبَهُ) دێ ◦ لەزەهری هەڵكێشاو جەوهەرداری كردو ئەمجار مشتو ماڵی كرد، دەگوترێ: (ذرّبْتُ فلاناً): فلانكەسم تورەكرد، رقیم هەڵساند.

ذرّبت المرأة طِفلَها: ئافرەتەكە منداڵەكەی راداشت بۆئەوەی پیسایی بكا.

الذُّرابُ: ژەهر.

الذَّرَبُ: دەردێكە توشی گەدە دەبێ خواردن هەزم ناكا، خۆراكی تێدا دەترشێو سودی لێ وەرناگیرێ.

الذّرِبُ: زمان پیس، جنێو فرۆش، دەمدرێژ.

الذّرْبُ: زمان پیس، جنێو فرۆش، دەمدرێز ◦ ئاوساوییەكە لەملی ئادەمیزاد یان هی ئاژەڵ دا پەیدا دەبێ ◦ نەخۆشییەكە توشی جەرگ دەبێ درەنگ چاك دەبێتەوە.

الذِّرْبَةُ: بەمانا (غودده)دێ ◦ (ك: ذِرَبٌ).

المِذْرَبُ: زوبان.

ذَرَحَ الطعامَ ذرحاً: ژنگە سورەی خستە ناو خۆراكەكەوە.

ذَرَحَ الشّيْءَ في الريح: شتەكەی بەربادا.

ذرّحَ لَبَنَهُ: ئاوی كردە شیرەكەیەوە بۆئەوەی زۆربێ.

ذرّحَ إداوَتَهُ: قوڕی لەسوراحییەكەی هەڵسوو بۆئەوەی بۆنی خۆش ببێ.

ذرّحَ الشّيْءَ في الريح: شتەكەی بەربادا.

ذَرَّحَ الزعفرانَ وغيره في الماء: شتێكى كەمى لەزەعفەران كردە ناو ئاوەكە.

الذُّراحُ من اللبن: ماستاو.

الذُّراحُ: ژەنگە سورە، حەشەرەيەكە لەمێش گەورەترە پەڵەپەڵەى رەش بەجەستەيەوەن، چەند جۆرێكى هەيە، ئەمانە دەكوژرێن‌و وشك دەكرێنەوەو ورد ورد دەكرێن بۆكارى پزيشكى بەكاردێن ٥ (ك: ذَرَاريح).

الذَّرِيحَةُ: بانو، تەپۆڵكەى پان‌و بۆر.

الذَّرِيحي: شتى زۆر سور، دەگوترێ: (أحمر ذريحي): زۆر سوورە.

ذَرَّتِ الشَّمْسُ ذُروراً: خۆر گزنگى دا.

ذَرَّ النبتُ: روەكەكە سەرى دەرهێنا٥

ذَرَّ لحمُهُ: گۆشتەكەى لەڕ بوو، كەمى كرد٥

ذَرَّ فلان ذُروراً: فلانكەس پێشەسەرى سپى بوو.

ذَرَّ الشَّيْءَ ذَرّاً: شتەكەى پەرت‌و بڵاو كردەوە، دەگوترێ: (ذَرَّ الذَّرورَ): بەسەرى پەنجەكانى خوێ يان دەرمانێكى ترى بەشتەكەى تردوە وەرد كرد (وەكو ئەوە بلێى خوێى بەتەماتەكەوە كرد).

ذَرَّ اللهُ عباده في الأرض: خودا ئادەميزادى بەناو زەوى دا بڵاوكردنەوە.

ذَرَّ الحَبَّ: دانەوێڵەكەى تۆو كرد (بەناو زەوى دا بڵاوى كردەوە).

ذَرَّت الأرض النباتَ: زەوى سەرى روەكەكەى دەرخست.

ذَرَّ عينَهُ بالذَّرور: چاوى بەدەرمانى سپى رشتن.

ذَرَّ الجُرْحَ: دەرمانى سپى بەبرينەكە كرد.

الذُّرَارَةُ: ئەو وردەو تەپ‌و تۆزەيە لەدەرمانى كوتراو پەيدا دەبێ.

الذَّرُّ: وەچەو نەوە ٥ مێروى بچوك ٥ ئەو گەرديلەو قەبارە بچوكانەى بەهۆى تيشكى خۆرەوە كەلەپەنجەرەو كون‌و كەلەبەرەوە دێتە ژورەوە دەردەكەون.

الذَّرَّةُ: بچوكترين قەبارە لەهەرشتێك بێ.

الذَّرور: ئەو دەرمانە سپييەى دەكرێتە چاوەوە يان بەبرين دەكرێ٥ يان ئەو خوێيەى بەخەيارو ترۆزى‌و شتى ترەوە دەكرێ٥ (ك: أذِرَّة).

الذَّرِيرَةُ: بەمانا (الذرور)دێ.

الذُّرِّيَة: نەوەى ئادەميزاد ٥ رەگەزو نەژاد ٥ ژن‌و منداڵى بچوك ٥ لەحەديث دا هاتووە پێغەمبەر (د٥خ) ژنێكى كوژراوى دى فەرمووى: (ما هذه تقتل إلْحَقْ خالداً فقل له: لا تقتل ذرية ولا عسيفاً).

المِذْرَعُةُ: ئالەتی تۆو چاندن.

ذَرَعَ فلان ذَرْعاً: فلآنکەس باسکی خۆی راکێشا.

ذَرَعَ له عنده: تکای بۆکرد.

ذَرَعَ البعيرَ: لەقاچی حوشترەکەی دا ٥ دەستی حوشترەکەی داخ کرد.

ذَرَعَ فلاناً: لەدواوە باسکی لەملی فلآنکەس هاڵاندو خنکاندی.

ذَرَعَ الثَّوبَ: بە قۆڵو باسك قوماشەکەی پێوا.

ذَرَعَ الطريقَ: رێگاکەی بەخێرایی بڕی، دەگوترێ: (ذرعت الناقةُ الفلاةَ): حوشترەکە بەخێرایی ساراکەی بڕی.

ذَرَعَ القَيْئُ فلاناً: رشانەوە تەنگی بەکابرا هەڵچنیو رشوەکە کەوتە ناو دەمیەوە٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (مَن ذَرَعَهُ القيئ فلا قضاء عليه).

ذَرَعَت الدّابّةُ الدّابّةَ: وڵاخەکە پێش وڵاخەکە کەوت.

ذَرِعَ ذَرَعاً: شەوو رۆژ رۆیشت ٥ زمانی شڕو درێژ بوو.

ذَرِعَ رِجلاه: قاچەکانی ماندوو بوون.

ذَرِعَ اليه: تکای لەلاکرد.

ذَرُعَ ذراعةً: هەنگاوەکانی پانو پڕ بون، شەقاوی گەورەی هاویشت.

ذَرِعَ الموتُ: مردن بڵاو بووە، پەتاو تاعون بڵاو بۆوە.

ذَرُعَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە لەکارکردن دا دەستی سوك بوون٥ (هي ذِراع وذَراع).

أَذْرَعَ: بەباسكو مەچەکی شتەکەی گرت، دەگوترێ: (أَذْرَعَ الشَّيْئَ).

أَذْرَعَ فلان: فلآنکەس زۆری گوتو درێژدادڕی کرد.

أَذْرَعَ القَيْئَ: رشوەکەی لەدەمی دەرکرد.

أَذْرَعَ ذِراعيه: هەردوو قۆڵی لەژێر جبەو باڵتۆکەیەوە هێنایە دەرێ.

ذارَعَت الدّابةُ وغيرُها الطَّريقَ: وڵاخەکە هەنگاوی درێژی هاویشتن بۆئەوەی بەزوویی رێگاکە ببڕێ.

ذارَعَ فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی بەفلآنکەس فرۆشت بەگوێرەی باڵ نەك بەهەژمارو گۆترە.

ذَرَّعَ المطرُ: بارانەکە بەئەندازەی باڵێکی ئادەمیزاد بەزەوی دا رۆچو ٥ بەقەدەر ذیراعێك بۆ قوڵایی زەوی چووە خوار.

ذَرَّعَ فلان: فلآنکەس هەردوو دەستی بەرزکردنەوەو قسەی خۆش یان ناخۆشی بۆ خەڵك دەکرد مزدەی دەدا یان هەڕەشەی دەکرد.

ذَرَّعَ في مشيه: لەرۆیشتن دا پەلی

راوەشاندن بۆئەوەی پاڵپشتی رۆیشتنەکەی بکەن، دەشگوترێ: (ذرّع بيديه).

ذَرَّعَ في السباحة: لەمەلەکردن دا باڵی کردنەوەو پەلی هاویشتن.

ذَرَّعَ البعيرَ وله: حوشترەکەی پێوەند کرد بەمجۆرە حەبلێکی بەنێوان لوتەوانەو دەستی حوشترەکەدا قایم کرد، یان زێدەی رێشمەکەی بەقاچی بەستەوە.

ذَرَّعَ فلاناً: لەدواوە قۆڵی لەملی فلان وەرهێناو خنکاندی ٥ فلانکەسی کوشت، دەشگوترێ: (ذرَّع لي شيئاً من خبره): برێکی لەهەواڵی خۆی پێدام، هەروا دەگوترێ: (فلان ذَرَّعَ بيننا هذا): فلانکەس بوو بەهۆکاری ئەوەی نێوانمان.

إنْذَرَعَ: پێشکەوتو چووە پێش.

إنْذَرَعَ في السَّيْرِ: لەرۆیشتن سەرگەرم کەوتو کەوتە رۆیشتن.

تذارعُوا الطَّريقَ: پێشبرکێیان کرد لەبرینی رێگاکەدا بەخێرایی رێگاکەیان بری.

تَذَرَّعَ البعيرُ: حوشترەکە لەرۆیشتن دا هەنگاوی پانی هاویشتن، دەگوترێ: (تَذَرَّعَ في السَّيْر).

تَذَرَّعَ فلان: فلانکەس زۆری چەنەداو قسەی زۆری کرد.

تَذَرَّعَ بِذَرِيعةٍ: پەنای بردە بەربیانوهێنانەوە بۆ ئەوکارە.

استَذْرَعَ بالشَّيْءِ: شتەکەی کردە مەتەڵو دێوجامە بۆ فلان ئیش.

الأذْرَعُ: زمان رەوانو قسەزان ٥ گورجو خێرا، دەگوترێ: (قتلوهم أذرع قتل) بەخێراییو کتو پڕی کوشتیانن.

الذِّراعُ: دەستو باسك چ هی ئادەمیزاد بێ یان هی حەیوان بێ، وەلێ لەئادەمیزاددا بریتییە لە ئانیشکەوە تاسەری پەنجەی ناوەڕاست، لە ئاژەڵدا بریتییە لەزەندو سمیەوە بەرەو ژوور ٥ ئامێرێکە بۆ پێوانە، ئەندازەی ذیراعی هاشمی سیو دوو پەنجەیە یان شەستو چوار سانتیمەترە ٥ هەروا ناوە بۆ ئەستێرەیەك کەلەشێوەی ذیراع دایە.

ذِراع القناة: لای پێشەوەی رمب.

الذَّرْعُ: ئەندازە، دەگوترێ: (ذَرْعُهُ كذا) ئەندازەی ئەوەندەیە ٥ هێزو تواناو وزە، دەگوترێ: (ضاق به ذرعي) لەوزەم دا نەماوە نەمتوانی چیدی بێدەنگ بم.

الذَّرَع: کۆختە دیوجامە ٥ ئەوشتەی راوچی خۆی لەپاشەوەی دا دەشارێتەوە.

الذُّرِعَةُ: هۆکارو سەبەبە بۆشت.

الذُّروُعُ: هەرزیندەوەرێك لەسەر خۆ بڕواو هەنگاوی درێـژ بهاوێ جیا حوشتربێ یا ئەسپ بێ یان شتی تر.

الـذَّرِيعُ: بەمانا (الـذروع) دێ، دەگوترێ: (موت ذريع) مردنێکی بەربلاوە کەس فریا مردو ناشتن ناکەوێ ٥ (أمـر ذريـع) کارێکی بەرفراوانو زۆرە ٥ (وأنـاذريع لـه عنده) من لای ئەو تکاکارم بۆی.

الذَّرِيعة: نیشانەیەکە دادەنرێ خەڵکی لەسەری فێری تفەنگچیەتی دەبن ٥ دێوجامەو کۆختەی راوچی ٥ سەبەبو هۆکاری شت.

المِـذْراعُ مـن الدابَّـة: قاچی ولاخ٥ ئەسپی پێشبرکێ ٥ لاپاڵی دۆڵو شیو ٥ گوندی بچوك بچوکی نزیك بەشارە (ك: مَذرِع ومَذاريع).

الْمُذَرَّعُ مِن الناس: کەسێکە دایکی عەرەب بێو باوکی نا عەرەبە یان کەسێك بنەماڵەی دایکی خانە دانتربێ لەبنەماڵەی باوکی.

المِـذْرَعُ مـن الدابـة: نێوانی دوو ئەژنۆیو ناوکی.

ذَرَفَ الدَّمْعُ ذَرْفاً وذُرُوفاً وذريفاً: فرمێسکی داباری.

ذَرَفَـت العَـيْنُ: چاوەکە فرمێسکی رژاند.

ذُرِفَ الدَّمْعُ ذَرَفاً: فرمێسکی باری.

ذَرَّفَـتِ العَـيْنُ دمعها تـذريفاً وتذرافاً: چاو فرمێسکی رژاندن.

ذَرَّفَ علـى الخمسين مـن الـسنين: لەپەنجا ساڵی تێپەڕاندو تەمەنی هەڵکشا.

ذَرَّفَ فلانـاً الـشَّيْئَ: فلانکەسی بەسەر شتەکەدا ئاگادارکرد.

ذَرَّفَ المـوتَ: گەیاندییە شەرای مردنو مەرگی نیشان دا.

تَـذارَفَ دَمْعُـهُ: فرمێسکی رەوان بوون، دەشگوترێ: (رأيت قدحاً في يـده يَتَـذَارَفُ) پەرداخێکم بینی بەدەستیەوە دڵۆپ دڵۆپ ئاوی لێ دەتکا.

استَذْرَفَ الـضَّرْعُ: گوانەکە وای لێ هاتبوو تەماعی دۆشینی لێ بکرێ.

استَذْرَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی گوشیو دایچەکاند.

الذَّرّافُ: گورجو گۆڵ.

اَلْمَـذْرَفُ: شوێنی فرمێسك ٥ (ك: مَذارِف).

ذَرَق الطـائرُ: باڵندەکە جیقنەی کرد، دەگوترێ: (كلام يذرق عليه) قسەی ناشیرینو پڕوپوچ.

ذَرَق علـى النـاس: وتەی نابەجێو ناشیرینی ئاڕاستەی خەڵکەکە کرد.

أذرق الطائرُ: بەمانا (ذَرَقَ)دێ.

أذرقــت الأرضُ: زەویيەكـە گيـاى حەنـدەقوقى لـێ ڕوا، (حەنـدەقوق گيايەكى خۆڕسكەو ساڵانە دەڕوێ‌و دەكرێ بەئاڵف).

ذَرَّقَ اللَّـبنَ: ماسـتەكەى تێـكەڵاوى ناوكرد.

الذُّرَاقُ: جيقنەى باڵندە (پەلەوەر).

الذُّرْقُ: بەمانا (الذراق)دێ.

الـــذُّرَقُ: حەنــدەقوق؛ گيايەكــە خۆڕســكەو ســاڵانەيەو دەكــرێ بەئاڵف.

ذَرَا ذَرْواً: بەحـــەوادا فــڕى، بەحـــەوادا بڵاوبۆوە.

ذَرَا فلان: فلان بەگورجى ڕۆيى.

ذَرَا الشَّيْئ: شتەكە كەوتە خوار.

ذَرَا فـــوه: ددانـــى كـــەوتن٥ كەڵبـــەى هەڵوەرين تيژاييان نەما.

ذَرَا حَـدُّ نابـه: تيـژايى كەڵبـەى نـەمان، هێزى برينيان نەما.

ذَرَا اليه: بەرز بووە، چو بۆ لاى.

ذَرَت الريحُ الترابَ ذرواً وذرياً: ڕەشـەباكە تــۆزو خۆڵەكـــەى بـــڵاو كـــردەوە بەحەوادا.

ذَرَا الحَـــبَّ: دانەوێڵەكـــەى بـــەباكردو كاوكۆتى لێ جياكردەوە.

ذَرَا اللهُ الخلــقَ ذرواً: خـودا مـەخلوقاتى دروست كردوە.

أذْرَتِ الريحُ الترابَ: ڕەشـەبا تـەپو تۆزەكەى بڵاو كردەوە.

أذْرَت العـــينُ دَمْعَهَـــا: چـاوەكە فرمێسكى باراند.

أذْرا الـــشَّيْئَ: شـتەكەى هاويـشت، دەشكوترێ: (أذرت الدابَّـةُ راكبَهـا): وڵاخەكـە سـوارەكەى لەسەرپـشتى خـۆى فـڕێ دا ٥ هـەروا دەگـوترێ: (أذرى رأسه بالسيف).

ذَرَّت الـــــريحُ الـــــترابَ: ڕەشـــــەباكەگڵ‌وخۆڵەكەى بـــڵاو كـــردەوە، دەگـــوترێ: (ذرى تـــرابَ المعـــدن): گڵـــى كانەكـــەى پـــشكنى بۆدۆزينەوەى زێڕ.

ذرَّى الحَـــبَّ: دانەوێڵەكـــەى بـــەرباداو شەنى كرد.

ذرَّى فلانـــاً: پـــەناى فلانكەســـى داو پاراستى ٥ مەدحى كرد.

تَذَرَّى القطيعُ: جەڵەبە حەيوانەكە كۆبونـــەوەو هەنـدێـــكيان خۆيـــان خستە پەنا هەندێكيان، يان خۆيان لەبـــەر ســـەرماو ڕەشـــەبا خۆيـــان لەپـــەنا دركـــە شـــاخ‌و درەخـــت دا پەناداو خۆيان شاردەوە.

تَــذَرَّى بفـلان: خـۆى خـستە پـەنا فلانەوە بۆئەوەى داڵدەى بدا.

الذَّرْوَةُ: تۆپەڵاك،لاى سەروى شت.

تَـذَرَّى بـني فـلان وفـيهم: لەدیارترين پياوى ئەو بنەماڵە ئافرەتى خواست.

استذری: بەمانا (تَذَرّی) دێ.

الـذَّرا: ئـەو شـتـەی خـۆتـی لەپـەنادا دەشـــارییەوە، خــۆت دەخـەیـــە پەنایـەوە، دەگـوترێ: (أنـا في ذری فـلان): مـن لەسـێبەری فـلان کـەس دام ٥ فرمێـسکی رژاو ٥ تەبیعــەتو سروشتی نەرمو نیان.

الذُّری: ناوە بۆ ئەو خشتو خۆڵەی با دەیبا ٥ فرمێسکی رژاو.

الـــذُّرَارَةُ: نــاوە بــۆ ئــەو وردەو خاشاکەی لەدانەوێڵەی بەشەن کـراو دەکەوێتە خوار.

الـذَّرْوُ: بـەش‌و لایەنێـك، دەگـوترێ: (بلغني ذروٌ من القول): سەرەداوێـکی قسەکەم دەست کـەوتووە، کەمێـکی هەواڵەکـــەم زانیـــوە ٥ قـــسەی بەتوانجو توێکلاوی.

الـــذُّرَةُ: زوورات،گـەنمــــە شـــامی؛ دانەوێڵەیەکـە دەهـاڕدرێو دەکـرێ بەنان.

الـذُّرْوَةُ: تۆپــەڵاكو دونـدی شـت، دەگـوترێ: (هو في ذُروَة النسب وعلى ذُروَة الشرف).

ذُرا الليل: ساتە سەرەتاییەکانی شەو.

المِـــذْری: شـــەنو ســێلك؛ دارێـــکە سەرێـکی وەکـوو پەنجـەکانی دەست وایە کرشەی پێ ئەمـدیوو ئـەو دیـو دەکرێ دانەوێڵەی پێ شەن دەکرێو کاوکۆتەکـــەی پـــێ لەدانەوێڵەکـــە جیادەکرێتەوە.

المِـذْرَوان: دولایـەنی شـت ٥ ئەمبـەرو ئەوبەری شت ٥ دووشان، دەگـوترێ: (جـاء يـنفض مِذرويـه): هـات شـانی هەڵدەتەکانـدیان دەگـوترێ: (قَنَّـعَ الـــشيبُ مِذرَوَيْـــه): پـیری لەســەر دوولاجانگی هەڵنیشتووە.

المِذْراة: بەمانا (المِذری) دێ.

ذَعْذَعت الـريحُ الـشَجر: رەشـەباکە درەختەکـەی خـسته جـمو جـوڵو راوەشاندن.

ذَعْــذَع الــترابَ: گـڵو خۆڵەکـەی بەباکرد.

ذَعْـذَع فـلان المـالَ: فلانکـەس ماڵو سامانەکەی پەخشانو تەخشان کرد، دەگوترێ: (ذعذعهم الدهر): رۆژگـار پەرتو بڵاوی کردنەوە.

تَذَعْـــذَع: داڕوخــاو هــاڕەی کـــرد، دەگـوترێ: (تذعذع البنـاء والـشعر): دیوارەکە روخا، مووەکان هەڵوەرین٥

الـــذَّعاذِعُ: خورمــای بــڵاوە بــوو، دەگـوترێ: (تفرقـوا ذَعَــاذِعَ) بـڵاو بوونـــەوە هەریەکـــەیان کەوتـــە شوێنێـك.

الذَّعْـــذاعُ: نهێنـــی بڵاوکـــەرەوە، دوزمانو فیتنە گێڕ.

ذَعَرَهُ ذَعْراً: ترساو سەرسام بوو.

أذعَرَهُ: بەمانا (ذَعِرَهُ) دێ.
تَذَعَّرَ: ترسا ٥ بۆ موطاوەعەی (ذَعَّرَهُ)دێ.
إنذعَرَ: ترساو راچڵەكی.
الذّاعِرُ: ترساوو ترسنۆك ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (لا یزال الشیطان ذاعراً من المؤمن)، دەگوترێ: (رجل ذاعِرٌ) پیاوێكی عەیبدارو نامەردە.
الذُّعْرُ: ترس‌و لەرز.
الذُّعَرَةُ: چۆلەكە كلك هەڵسەنگێنە، زۆر ترسنۆكە لەوڵاتی میصر پێی دەگوترێ (ئەبو فصادە) لەوڵاتی شام پێی دەڵێن: (أم سَكعكَعْ) لەعێراق پێی دەگوترێ: (زیطەو زطزاطە).
الذَّعُورُ: ترسنۆك‌و سوكە ئافرەتێك زۆر بترسێ لەقسەو قسەڵۆك‌و قسەی ناشیرین.
ذَعَفَ ذِعِفاناً: مرد لەناوچوو.
ذَعَفَ فلاناً ذَعْفاً: ژەهری كوشندەی دا بەفلان.
ذَعَفَ الطعامَ: ژەهری كردە ناو خۆراكەكەوە.
أذعَفَهُ: بەخێرایی كوشتی.
انْذَعَفَ: شاگەشكە بوو دڵی پچڕا.
الذُّعافُ: ژەهری كوشندەی هەلاهیل ٥ (موت ذعاف): مردنی خێرا، دەگوترێ: (حَیَّةٌ ذعف اللعاب): مارێكە ژەهرەكەی كوشندەو خێرا كوژە.
ذَعِنَ ذَعْناً: ملكەچ بوو ژێربار بوو.
أذعَنَ: ملكەچ بوو راستگۆ بوو هاتە ژێربار، دەگوترێ: (أذعَنَ بالحق) دانی بە حەق دانا.
المِذْعَانُ: وشتری سەرنەرم، ئادەمیزادی گوێ بیست‌و گوێ رادێر.
ذَفْذَفَ: لارو لەنجەی كرد، هەڵسوڕو داسوڕی كرد.
ذَفْذَفَ الجَریحَ وعلیه: بریندارەكەی كوشت، پەلەی كرد لەگیان دەرچوونی.
ذَفِرَ النَّبتُ ذفراً: گژوگیاكە زۆر بوو.
ذَفْذَفَ الشیئُ: شتەكە بۆ نەخۆشەكەی زۆر كەسكون بوو وەكوو میسك بۆنی بڵاوەی كرد، یان بۆگەنی زۆری لێ هات وەكوو بۆنی سیر بڵاو بووە (هو ذَفِرٌ وهي ذَفِرَةٌ) ٥ (هو أذفر وهي ذفراء).
إسْتَذْفَرَ بالأمر: سور بوو لەسەر كارەكەو بەورە بەرزییەوە لەگژی راچوو.
الذِّفْرى من الحیوان والإنسان: ئەو ئێسقانەی پشت گوێچكەیە.

ذَفَّ الطائِرُ ذفّاً وذفيفاً وذفافةً: باڵندەکە پەلەی کرد.
ذَفَّ الأمْرُ ذفيفاً: کارەکە گونجاو ئامادەبوو بەدەست بوو.
ذَفَّ علی الجریح: پەلەی کرد لەگیان دەرچوونی بریندارەکەو تەواوی کرد.
أذَفَّ الجَریحَ: بەمانا (ذَفّ علیه) دێ.
ذافَّ الجریحَ وعلیه وله: بەمانا (أذفَّهُ)دێ.
ذَفَّفَتْ بهم الدّوابُ: ئاژەڵەکان (وڵاخەکان) پەلەیان کرد لەڕۆیشتن دا.
ذَفَّف فلانٌ: فلانکەس کەرەسەو ئامێری کاروان و قافڵەکەی کەم کردەوە وڵاخەکانی سوکبار کردن.
ذَفَّف فلاناً وعلیه: بەمانا (أذفَّهُ) دێ ٥ لەحەدیثی ئیبنو مەسعوددا هاتووە دەڵێ: (فَذَفَّفْتُ علی أبي جهل) هەروا دەگوترێ: (ذفّفَهُ بالسیف) بەشمشێر خێرا گیانی دەرچواند.
اِستذَفَّ الأمرُ: کارەکە گونجاو رێك کەوت.
الذَّفافُ: ژەهری کوشندەو هەلاهیل ٥ شتی کەم، دەگوترێ: (ماءٌ ذفاف) ئاوی کەم.
الذُّفافُ: ژەهری کوشندە ٥ شتی کەم ٥ خۆشڕۆو سوکەڵە ٥ (ك: ذُفُفٌ).
الذَّفُّ: دەگوترێ: (سمعت ذفّ نعله) دەنگی تەپەی نەعلەکانیم گوێ لێ بوو.
الذُّذَفُ: بەمانا (الذُّفُ) دێ.
الذَّفيف: کەم ٥ خۆشڕۆو سوکەڵە، دەگوترێ: (موت ذفیف) مردنی خێرا ٥ (سیف ذفیف): شمشێری بڕندەو تیژ، دەگوترێ: (صلاة ذفیفة) نوێژی کورت و سوکەڵە، وەکوو نوێژی رێبوار ٥ قالۆنچە نێرینە.
المُذَفَّفُ: دەگوتری: (سَهْمٌ مُذَفَّفٌ): تیری خێرا رۆو سوك.
ذَقَنَتِ الدّابةُ ذقَناً: لغاوەکەی شلکرد لەڕۆیشتن دا.
ذَقَنَ فلان علی یده أو علی عصاه: فلانکەس چەناگەی خۆی لەسەر دەستی دانا یان چەناگەی خستە سەر گۆچانەکەی.
ذَقَنَ فلاناً: مستە کۆڵەی لەچەناگەی فلانکەس دا.
ذَقِنَ ذقناً: چەناگەی درێژ بوو.
ذَقِنَ الدَّلو: لێوی دۆڵچەکەی خوار کرد.
ذَقَّنَ علی یده أو علی عصاه: بەمانا (ذَقَنَ)دێ.
الذّاقِنَةُ: ئەو بەرزاییەی گەردنە کە

دەكەوێتە نێوان چەناگەو قوڵكەی گەردن ٥ خوار ناوك ٥ پارچە دارێكە مۆسیقاژەن لەكاتی مۆسیقالێدان دا چەناگەی دەخاتە سەر ٥ (ك: ذواقن).

الذَّقَنُ: لای خواروی چەناگە، كۆتایی بەیەك گەیشتنی هەردوو لای ریش ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (مُثْقَلٌ استعان بذَقِنِهِ) كوڵی گرانەو بەتەمایە چەناگەی هەندێكی لەسەر سوك بكا ٥ بەكەسێك دەگوترێ: پشت بەكەسێك ببەستێ هیچی لەبارانەبێ، یان لەخۆی بێ دەسەلات تر بێ.

ذَكَرَ الشَّيْءَ ذكراً وذُكراً وذِكرى وتذكاراً: لەبەری كرد ٥ خستیە یادەوەری خۆیەوە ٥ ئامادەی كرد ٥ بیری كەوتەوە ٥ دوای ئەوەی لەیادی چوبووەوە هاتەوە یادیو بەزوبان گوتیەوە.

ذَكَرَ فلانَةَ: خوازبێنی فلانە ئافرەتی كرد بۆئەوەی بیكاتە هاوسەری خۆی.

ذَكَرَ اللهَ: یادی خودای كردو ستایشی كرد.

ذَكَرَ النِعْمَةَ: سوپاسگوزاری نیعمەتەكەی كرد.

ذَكَرَ الناسَ: پاشە ملە باسی خەڵكی كرد ٥ عەیبو لەكەكانیانی خستەرو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ﴾.

ذَكَرَ الشَّيْءَ له: شتەكەی تێگەیاند، پێی گوت.

ذَكَرَ حَقَّهُ: مافی خۆی پاراست.

ذَكِرَ ذَكَراً: بیرەوەری باشەو چاكی لەبەركرد ٥ (هو ذَكِرٌ وهي ذَكِرَةٌ).

أَذْكَرَتِ المرأةُ وغيرها: ئافرەتەكە كوڕی بوو (فهيَ مُذْكِرٌ).

أَذْكَرَت فلانة: فلان ئافرەت لەرەوشت دا لاسایی پیاوانی كردەوە.

أَذْكَرَ الحَقُّ عليه: حەقو راستی بالادەست كرد، حەقی راگەیاند.

أَذْكَرَ فلاناً الشَّيْءَ: وای لەفلان كرد شتەكەی بێتەوە یاد.

ذاكَرَهُ في الأمر: دەربارەی كارەكە وتو وێژی لەگەڵ دا كرد.

ذَكَّرَ السيفَ والفأسَ: پۆڵای خستە سەرنووكی شمشێرەكە یان نووكی پارچەكە٥

ذَكَّرَ الكلمةَ: وشەكەی بەشێوەی واگوت بۆ نێرینە بەكاربێ.

ذَكَّرَ الناسَ: ئامۆژگاریی خەڵكەكەی كرد.

ذَكَّرَ فلاناً الشَّيْءَ وبه: شتەكەی بیر فلانكەس هێنایەوە.

اِذَّكَرَهُ، اذدكره، اِدَّكَرَهُ: بەمانا (ذَكَرَهُ)دێ.

تذاكروا في الأمر: دەربارەی کارەکە وتو وێژیان کردو کەوتنە قسەو دەمەدەمێ.

تذاكروا الشَّيْءَ: شتەکەیان باس کرد، بیریان هاتەوە.

تَذَكَّرَت فلانَةُ: فلان ئافرەت لەهەڵس و کەوتا لاسایی پیاوی کردەوە.

استذكَرَ فلاناً: داوە دەزوویەکی لەپەنجەی فلانکەس بەست بۆ ئەوەی شتەکەی لەبیر نەچێ، کارەکەی لەیاد نەچێتەوە.

استذكَرَ الكِتابَ: کتێبەکەی خوێندەوە بۆئەوەی لەبەری بکا.

الـذّاكِرَةُ: توانای نەفس لەسەر بەراورد کردنی ئەزمونی رابردوو سەرلەنوێ بەکارهێنانەوەیان.

التَّذكِرَةُ: هۆکاری یادخستنەوەو بیرهێنانەوەی پێویستیات پسوڵەیەکی تایبەتییە بۆناو شەمەندەفەرو تەیارەو سینەماو ئەوجۆرە شتانە بەکاردێ.

الـذِّكْرُ: دەنگو صەدا ٥ نوێژو پاڕانەوە لەخودا، یادکردنەوەی خودا ٥ قورئانی پیرۆز (ذِكر الـدين) چەکی قەرز.

الـذُّكْرَةُ: پارچەیەك پۆڵا بخرێتە سەرنووکی شمشێر یان پاچ.

الذَّكَرُ: پێچەوانەی مێینە ٥ وانێکی نێرینە ٥ ئاسنی چاكو پتەوو وشكو رەق، دەگوترێ: (رجل ذكر) پیاوێکی ئازاو ملنەدەر ٥ بارانی قەترە گەورە ٥ قسەی رەق.

الذّكورة: پێچەوانەی مێینەیی.

الـذّكير: دەگوترێ: (رجـل ذكـير) پیاوێکی زیرەكو وریاو بیرتیژو زاکیرە باشە ٥ ئاسنی پتەوو رەق.

المِذْكار: پیاوێك هەرکوڕی ببن یان ئافرەتێك هەر کوڕی ببن، دەگوترێ: (أرض مذكار) زەوییەکە هەر روەکی نێری لێ دەروێ ٥ (فلاة مِـذْكار) سارایەکی کاکی بەکاکی ترسناکە پیاونەبێ ناوێرێ پێی دا بڕوا.

الْمُـذْكِرُ: دەگوترێ: (داهية مُـذْكِرٌ) بەڵایەکی سامناکە پیاوی بەجەرگ نەبێ خۆی بۆرانـاگیرێ ٥ (طريـق مُذكِر) رێگایەکی ترسناکە.

الْمُـذَكرُ: نێر؛ پێچەوانەی مێ، دەگوترێ: (يـوم مُـذَكرٌ) رۆژێکی سامناكو قورسە ٥ (سيف مُـذَكّرٌ) شمشێرێکی جەوهەردارە.

الْمُـذَكَّرَة مـن النسـاء: ئافرەتێك لەهەڵس و کەوتی دا لاسایی پیاو بکاتەوە.

الْمُـذَكِرَةَ: دەفتەری تێبینی،

دەفتەری یادەوەریی ○ یادداشتو ڕونکردنەوەی هەندێ مەسئەلە پێشکەش بەدادوەر دەکرێ.

اَلْمَذْكُور: دەگوترێ: (رجُلٌ مَذْكور) پیاوێکە ناوو ناوبانگی باشی هەیە.

ذَكَت النارُ ذُكُواً وذَكاً وذَكاءً: بڵێسەی ئاگرەکە پەرەی سەند.

ذَكَت الشَّمسُ: گەرمای خۆر بەهێز بوو تاوی ستاند.

ذَكَت الحَرْبُ: شەڕ هەڵگیرسا.

ذَكَت الريحُ: بۆنەکە بڵاو بووە کونو کەلەبەری گرتەوە، دەگوترێ: (زكا المسكُ) بۆنی میسکەکە بڵاو بۆوە.

ذَكَّى الشاةَ: مەڕەکەی سەربڕی.

ذَكِيَ فلان: فڵانکەس زیرەك بوو ○ (ك: أذكياء).

ذَكُوَ فلان: بەمانا (ذَكِيَ)دێ، دەگوترێ: (ذَكُوَ قلبه)دڵی هوشیار بۆوە.

أذْكَتِ السحابَةُ: هەورەکە جار دوا جار بارانی باراند.

أذكى النّارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند، دەگوترێ: (أذكى الحربَ) شەڕی بەرپاکرد ○ (أذكى عليهم العيون) چاوی بۆگێڕا.

ذَكَّى فلان: فڵانکەس زیرەك بوو بەهۆی ئەزموونی زۆرو لەبۆتەدان ○ کەوتە ساڵەوەو قەڵەوبوو، جەستەی زل بوو.

ذَكَّى الفرسُ: ئەسپەکە لەتەمەنی جوانویەتی تێپەڕی.

ذَكَّى النارَ: بەمانا (ذكاها) دێ.

ذَكَّى الشاةَ: مەڕەکەی سەربڕی ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ﴾.

استذكت النارُ: بەمانا (ذَكَتْ)دێ.

الذَّكا: بڵێسەی ئاگرە پشکۆ ئاگری گەشاوە.

الذَّكِيَّةُ: باوەشێن، ئامێری ئاگر گەشانەوە، یان چەرخی ئاگر کردنەوەو شقارتە.

الذَّكِيَّةُ: نار ذَكِيَّةٌ: ئاگرێکە بڵێسەو گڕەکەی بەتەوژمە.

ذَلِفَ الأنفُ ذَلَفاً: لوتی باریكو بچوك بووە گەورەو پانو فش بوو (هو أذلف وهي ذلفاء) ○ (ك: ذُلْفٌ).

ذَلَقَ اللسانُ ذلاقةً: زوبانی تیژ بوو، دەم قەرەباڵغ بوو.

ذَلَقَ السكينَ ونحوه: کێردەکەی تیژ کرد.

ذَلَقَ الصومُ وغيرُهُ فلاناً: ڕۆژو گرتنو کەم خواردن فڵانکەسی لاواز کرد.

ذَلِقَ السنان واللسانُ ذَلَقاً: ڕمبەکە یان زوبانی تیژو بەبڕشت بوو، (هو أذلق).

ذَلِقَ السراجُ: چراکە ڕوناکایی دا

دەوروبەری روناك كردەوە.

ذَلِقَ فلان: فلانكەس دڵەڕاوكێی توش بوو.

ذَلِقَ من العَطَشِ: لەتینوان خەریك بوو بخنكێ ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (ذَلِقَ یوم أحد من العطش)، (هو ذلِق وهي ذلِقة).

ذَلُقَ اللسانُ ذلاقة: بەمانا (ذَلَقَ)دێ.

أذلق في الرمي: پەلەی كردلەرەمی كردن دا.

أذلق السكينَ: بەمانا (ذَلَقَهُ)دێ.

أذلق الصومُ وغيرُهُ فلاناً: بەمانا (ذَلَقَهُ)دێ٥ دەگوترێ: (أذلقني قولُهُ) قسەكەی ئەوەندەی ماندو كردم هەتا پێی لاواز بووم.

أذلق السراجَ: چراكەی هەڵكرد روناكی كرد.

أذلق الضَّبَّ: ئاوی كردە كونی سوسەمارەكەوە بۆئەوەی لەكونەكەی بێتە دەر.

ذَلَّقَ السكينَ ونحوه: بەمانا (ذَلَقَهُ) دێ.

ذَلَّقَ الفَرَسَ: ئەسپەكەی كزو لاواز كرد.

ذَلَّقَ اللَّبَنَ: شیرەكەی تێكەڵ بەئاوكرد، ئاوی كردە شیرەكەوە.

ذَلَّقَ الضَّبَّ: بەمانا (أذلقه) دێ.

إنْذَلَقَ: شتەكە تیژ بوو.

الذُّلَقُ: تیژو بڕەر، دەگوترێ: (لسانٌ ذُلَقٌ) زوبانی تیژو رەوان ٥ هەرشتێك تیژو كاریگەر بێ.

الذَّلَقُ: زوبانی تیژو رەوان.

الذَّلْقَةُ: لەهەمووشتێك تیژاییەكەی.

الذَّوْلَقُ: لەهەموو شتێك دا قەراغ‌و تیژاییەكەی.

المِذْلاقَةُ: حوشتری خۆشڕۆ.

تَذَلْذَلَ: هەڵبەزو دابەزی كردو شل بوو، شۆڕ بۆوە.

الذُّلْذُلُ والذِّلْذِلَ: كراسی درێژ ٥ جزداشە، (ك: ذَلاذِل)ە ٥ دەگوترێ: (شَمِّر ذلاذلك هذا الأمر): داوێنت بۆ ئەوكارە بەلادابكە٥ (فرس خفيف الذَّلاذل): ئەسپێكی كلك بچوكە.

ذَلَّ: لاوازو ملكەچ بوو، سوكایەتی پێ كراو قبوڵی كرد.

ذلت الدَّابَّةُ: وڵاخەكە ژێربار بوو ملی دا.

ذَلَّ له القوافي: بەئاسانی سەرەوای بۆ دێ.

ذَلَّلَ السحاب: بارانێك لەسەر خۆ بباری‌و هەورە بروسكەی تێدا نەبێ.

أذلَّ فلانٌ: فلانكەس هاوەڵەكانی زەلیل‌و بێ دەسەڵات بوون.

أذلَّ فلاناً: فلانكەسی زەلیل‌و بێ

دەسەڵات کرد ٥ بەزەلیلو بێ دەسەڵات لەقەڵەمی دا.

ذَلَّلَهُ: گەردنکەچی کرد، ئاسانی کرد، رامی کرد، دەگوترێ: (ذُلِّلَ الكرمُ): مێوەکە هێشوە ترێیەکانی بەیدەست بوون.

تَذَلَّلَ: بۆ موطاوەعەی (ذَلَّلَهُ)دێ.

اسْتَذَلَّهُ: بەمانا (أذَلَّهُ) دێ.

الذُّلّ: زەلیلیو بێ دەسەڵاتی ٥ سوکایەتی پێ کردن.

الذِّلُّ: بەمانا (الذُّلُّ) دێ ٥ رێگایەك زۆر پێخوست کرابێ.

الذَّلُولُ: رێگای ئاسانو بوار خۆش ٥ ولاخی ژێربارکراوو جڵەو نەرم ٥ حوشتری خۆش بارو سەرنەرم.

الذَّلیلُ: لاوازو بێ دەسەڵاتو ناچار، ماڵو خانووی نەوی٥ رێگای ئاوەدانو پێخوست کراو٥ درەختێك هەموو کەس دەستی بگاتێو بەئاسانی بەرەکەی لێ بکەنەوە.

ذَمَرَ الأسدُ ذمراً: شێرەکە نەڕاندی.

ذَمَرَ فلان: فلانکەس رقی هەڵساە هەڕەشەی کرد، دەگوترێ: (جاء عمرُ ذامراً): عومەر بەشێوەی هەڕەشەوە هاتو رقی هەڵسابوو چاوی لێسور ببونەوە.

ذَمَرَت النّارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا.

ذَمَّرَ النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

ذَمَرَ فلاناً على الأمر: فلانکەسی هەڵنا لەسەرکردنی کارەکە.

ذَمَّرَهُ: هەڵینا، تەشجیعی کرد ٥ لەحەدیثێك دا کە عەلی گێراویەتیەوە دەفەرموێ: (الأوان الشيطان قد ذَمَّرَ حزبَهُ).

ذَمَّرَ الأمر: شتەکەی مەزندەکرد.

تَذامَرُوا: خەڵکەکە هەندێکیان هەندێکیانیان هەڵنا بۆ شەڕ ٥ سەر زەنشتی یەکتریان کرد ٥ لەحەدیثی نوێژی ترس دا هاتووە دەفەرموێ:)فتذامر المشركون وقالوا: هلاّكنا محلنا عليهم وهم في الصلاة).

تَذَمَّر: سەرزەنشتی خۆی کرد لەسەر شتێکی لەدەستچوو ٥ رقی هەڵسا ٥ نارازی بوو هەڕەشەی لێ کرد.

الذِّمار: شتێك پێویست بێ پارێزگاری لێ بکرێ ٥ وەکوو ماڵو خێزان، دەگوترێ: (فلان حامي الذِّمَار).

الذَّمارةُ: ئازایەتی.

الذِّمْرُ: ئازاو مەردو نەبەرد ٥ ئادەمیزادی قسە خۆش ٥ بەلاو کارەسات ٥ (ك: أذمار).

الذَّمِرَةُ: دەنگو صەدا.

الذَّمیرُ: بەمانا (الذِّمْرُ) دێ.

المُتَذَمِّرُ: شانو ملو دەوروبەریان،

دەگوترێ: (بلغ الأمرُ المُذَمَّرَ): ئیشەکە قورس بوو گەیشتە بنبەست.

المُــذَمِّرُ: ئـەو کەســەیە تەماشــای شـەرمگای ئـاژەڵ دەکـا بـۆ ئـەوەی بزانێ ئاخۆ نێرە یان مێیە.

ذمَلَ البعيرُ ذَمـولاً: حوشـترەکە بـەخێرایی ڕۆیی، (فهو ذامل وهي ذاملة).

ذَمَّلَهُ: وای لـێ کرد خێرا بڕوا.

ذَمَّ الأنفُ: لوتەکە چڵمی لـێ هاتە خوار.

ذَمَّ الوَجهُ: ڕەشایی و تەڵخاییـێکە دەکەوێتە سـەر دەم و چـاو بـەهۆی گـەرما یـان خورانی زۆر.

ذَمَّ فلانــاً ذَمّــاً ومَذَمَّــةً: ڕەخنــەی لـەفلان گرت و عەیبی تێدا بەدی کرد.

أذَمَّ: شتێـکی کرد لۆمەی بکرێ.

أذَمَّ البِئرُ: بیرەکە ئاوی کەم بوو.

أذَمَّت الدابَّةُ: وڵاخەکە مانـدوو بـوو نـــەیتوانی بـــڕوا راوەســـتا یـــان دواکەوت.

أذَمَّت المكانُ: شـوێنەکە بـێ خێـرو بەرەکەت بوو.

أذَمَّ بكــذا: بـەهیچ و پوچـی زانــی و گرنگی پـێ نەدا.

أذَمَّ بفــلان: وازی لەفلانکـەس هێنــا بەسەر کۆنەکراوی.

أذَمَّ لفلان على فلان: وادەو پەیمانی لەفلان وەرگرت بۆ فلان.

أذَمَّ فلاناً: پەنای فلانکەسی دا.

أذَمَّ فلانــاً وغَيْـرَهُ: فـلان و خەڵـکی تـری بەسـەر کۆنـەکراو لەقەڵـەم دا، دەگوترێ: (بلوتُهُ فأذمَمْتُهُ).

ذَمَّمَهُ: زێدەڕەوی کردلە زەمکردنی دا.

تَذامَّوا: هەریەکە لەخەڵکەکە زەمـی یەکتریان دەکرد.

تَذَمَّمَ: شەرمی کـردو خـۆی لەشتەکە بـوارد، بێــزی نــەهات خــۆی بکــا بەخاوەنی.

تَــذَمَّمَ لـصاحبه: عەهـدو پـەیمانی هاوەڵەکەی پاراست.

تَـذَمَّمَ بفـلان: هانـای بـۆ فـلان بـردو داوای لـێ کرد تکا کاری بێ.

اسـتَذَمَّ اليــه: کارێـکی کـرد هـەموو کەس لۆمەی بکا.

استَذَمَّ بفلان: بەمانا (تَذَمَّمَ)دێ.

الأذَمّ مــن الــدواب: وڵاخــی مانــدو شەکەت کە بوەستێ و نەتوانێ بڕوا.

الذِّمام: عەهدو پەیمان بەرپرسیاری لەحیاتی یەکێـکی تر ، ماف و ڕێـز ، (ك: أذمة).

الذَّمامَة: بەمانا (الذِمام)دێ، شەرم و حەیاکردن لەسەر زەنشت و لۆمە.

الذُّمامَةُ: بەمانا (الذَمَامُ).

الذَمُّ: دەگوترێ: (رَجُلٌ ذَمٌّ): پیاوێـکی زەم کراوە.

الذَّمَّةُ: دەگوترێ: (بئر ذَمَّةٌ): بیرێکی کەمئاوە.

الذِّمَّةُ: پەیمانو بەڵێنو بەرعۆدە بوون ٥ مافو ڕێز ٥ (أهل الذمة): ئەوانەی ناموسوڵمانن و پەیمان لەگەڵ موسوڵمانان دەبەستن و خۆیان دەخەنە ژێر زیممەی موسوڵمانان.

الذِّمِّيُّ: پەیمان پێدراو، ئەوەی ئەهلی کیتابەو پەیمانی دەدرێتێ لەلایەن موسوڵمانانەوە کەماڵو ناموس و ئایینی پارێزراوە.

الذميم من الآبار: بیری کەم ئاو ٥ چڵم ٥ پەڵەی ڕەش کەلەسەر دەمو چاو بەهۆی گەرما یان زۆر خورانددن پەیدا دەبن ٥ شەونم کەشەوانە دەکەوێتە سەرگەڵای درەخت و تێکەڵ بەگڵ دەبێ، شەونمە کەوەکوو دڵۆپە فوری لێ دێ.

الذَّمِيمَة من الآبار: بەمانا (الذمة)دێ ٥ تۆپەوانەو سەرقەباخ کەناهێڵێ شت لەزەرفەکەی بێتە دەرێ.

المُذِمُّ: (رجل مُذِمّ)پیاوێکە جوڵە ناکا خپ بووە، دەگوترێ: (أمر مُذِمّ) کارێکی عەیبدارە.

المَذَمَّةُ: ڕێزو ماف، دەگوترێ: (قضى مَذَمَّتَهُ) چاکەی لەگەڵ کرد بۆئەوەی گلەیی لێ نەکا.

المُذَمَّمُ: دەگوترێ: (مكان مُذَمَّم) شوێنێکی خاوەن ڕێزو حورمەتە.

ذَمِهَ اليومُ ذَمَاً:ڕۆژەکە گەرم بوو (ذَمِهَ الحَرُّ) گەرمییەکە زۆر بوو.

ذَمِهَ الرجلُ بالحَرِّ: گەرما کاری لەدەماغی پیاوەکە کرد.

أذْمَهَتْهُ الشمسُ: خۆر ئازاری مێشکی دا.

ذَمِيَ المذبُوحُ ذمياً وذماءً وذمياناً: جمو جوڵ لەئاژەڵەسەربڕاوەکەدا ماوە٥

ذَمِيَ المريضُ: نەخۆشەکە کەوتە گیانەڵاوەوە، گیانکێشانەکەی درێژەی کێشا.

ذَمِيَ الرجلُ وغيرُهُ: شتەکە بۆنێکی ناخۆشی لێ هاتەدەر.

ذَمِيَت الرائحة الكريهة فلاناً: بۆنی ناخۆش فلانکەسی ناڕەحەت کرد.

ذَمِيَ لفلان من كذا شيءٌ: شتێك بۆ فلانکەس لەوەپەیدا بوو.

أذماءُ: هەنگاوتیو کەمی جمو جوڵی تێداماوە.

استذمى الشيءَ: داوای شتەکەی کرد.

استذمّى ماعند فلان: شوێن ئەوشتە کەوت کەلای فلانەو گرتی.
الذّمی: بۆگەن، بۆنی ناخۆش.
الذّماءُ: باقی ماندەی دیاردەی گیان لەگیانداره سەربڕاوەکەدا ٥ هێزی دڵ.
الْمَذْماة: گیانلەبەری کراو بە نیشانە بپێکرێ‌و گیانی تێدا بمێنێ.
ذَنَبَهُ ذَنباً: کلکی هەنگاوت ٥ شوێنی کەوت ٥ شوێنەواری پێوه ماوه، دیاردەی ماوه، دەگوترێ: (السحاب یذنب بعضه بعضاً).
ذَنَبَ الأرضَ: لەزەوییەکە ناوەڕۆی دامەزراند.
أذْنَبَ: تاوانی ئەنجام دا ٥ گوناهی کرد.
ذَنَّبَ: کلکی درێژ کرد.
ذَنّبَ الضَّبُّ: سوسەمارەکە لەخوار کونەکەوە کلکی دەرهێنا.
ذَنّبَ البُسْرُ: بەرسیلە خورماکە لەلای قنچکیەوە شیرین بوو.
ذَنّبَ الجرادُ: کوللەکە کلکی داچەقاند بۆنەوەی هێلکە بکا.
ذَنّبَ الحارسُ الضّبَّ: راوکەرەکە کلکی سوسەمارەکەی گرت.
ذَنّبَ الدّابّةَ: کلکی وڵاخەکەی گرت.
ذَنّبَ الشّیْئَ: کلکی بۆشتەکە دروست کرد.
ذَنّبَ عمامتَه: لفکەی مێزەرەکەی شۆڕ کردەوه.
ذَنّبَ الکتابَ: تەواوکەری کتێبەکەی نووسیەوه.
تَذانَبَ السحابُ: هەورەکان تێک هاڵان‌و هەندێکیان دواهەندێکیان کەوتن.
تَذَنّبَ الْمُعْتَمُّ: لفکە مێزەرەکەی شۆڕکردەوه.
ذَنّبَ علیه: دەستدرێژی کردە سەر.
تذَنّبَ الطریقَ ونحوَهُ: له لاڕێوه هاتە سەر رێگاکه.
استذنَبَ الأمْرُ: کارەکە تەواو بوو، جێگیر بوو.
استذنَبَ الدّابّةَ: لەکاتی رۆیشتنی وڵاخەکە کابرا لەلای کلکیەوه دەرۆیی.
استذنَبَ فلاناً وغیره: شوێن فلان کەوت‌و لێی دانەبڕا هەر بەدوایەوە بوو.
استذنَبَ فلاناً: فلانکەسی بەتاوانبار حیساب کرد، بەتاوانباری زانی ٥ تاوانی پاڵ دا.
الأذْنَبُ: کلك درێژ.
الذِّنّاب من کل شَیْئ: پاشین‌و پاشەتای ٥ قولینچك‌و دواوەی،

دەگوترێ: (نظر اليه بذِناب عينه): بە قلینچکی چاوی سەیری کرد ٥ پەتێکە کلکی حوشتری پێ دەبەسترێ بۆئەوەی سواربووەکەی پیس نەکا ٥ ڕێڕەوو پلوسکی ئاو لەبەرزاییەوە بۆسەر زەوی.

الذّنابى: بەمانا (الذّنب)دێ، دەگوترێ: (هم ذنابى فلان):ئەوانە شوێنکەوتەی فلانن، کلکەو پلکەی فلانن.

الذّنابَةُ: شوێنکەوتوو ٥ پاشین‌و لای دواوەی هەموو شتێك ٥ لەشیوو دۆڵ دا ئەو شوێنەی ڕێڕەوی ئاوەکە کۆتایی دێ.

الذَّنَبُ: کلکی گیانلەبەر ٥ پاشەوەی هەموو شتێك، دەگوترێ: (نظر اليه بِذَنَبِ عينه) بەقلینچکی چاوی سەیری کرد ٥ هەروا ناوە بۆسەری شوڕك‌و قامچی، دەگوترێ: (ضَرَبَ فلان بِذَنَبِهِ) ٥ هەروا دەگوترێ: (ركب ذَنَبَ الريح) پێشکەوت‌و کەس نەیگەیشتێ ٥ (ركب ذَنَبَ البعير) بەبەشی کەم رازی بوو ٥ (بينهما ذَنَبَ الضبّ): دوژمنایەتییان لەنێواندایە ٥ (حديثه طويل الذّنب): قسەکەی درێژەو نابڕێتەوە ٥ (ولّته الخمسون ذَنَبَها): تەمەنی لەپەنجا تێپەری ٥ (هم أذناب الناس): ئەوانە خوێڕی‌وهەتیو مچەی خەڵکن.

ذَنَبُ الخَيل: کلکە ئەسپ؛ جینسی ڕوەکێکە کە گوڵی نیەو لەشوێنی زۆنگاودا دەڕوێ.

الذَّنُوبُ: کلکی چاك‌و تەواو، کلکی درێژ، دەگوترێ: (يوم ذنوب) ڕۆژی سامناك‌و شەڕاوییە ٥ دۆڵچەی گەورە کەئاوی پێ هەڵدەهێنجرێ ٥ بەش‌و بارە قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ﴾.

الذُّنَيْباء: گیایەکە وەکوو وێنجە وایە بۆخۆراکی وڵاخ‌و ئاژەڵ بەکاردێ، وادەبێ لەگەڵ مەرەزەدا دەڕوێ‌و بەرەکەی لەگەڵ چەڵتوکەکەدا تێکەڵ دەبێ.

الذُّنَيبِيَّةُ: ڕەگەزی گوڵە لە پێڕی (الزنبقية).

المِذْنَبُ: کلکی درێژ ٥ ئامێری شت هەڵێنجان ٥ ڕێڕەوی ئاو ٥ (ك: مَذانِبُ).

المُذَنِّبُ: ئەستێرە کلك دارەکان، قەبارەیەك لەئاسمان کلکێکی غازیی هەیە دەدرەوشێتەوە، بەدەوری خۆردا هەڵدەسوڕێ جار جار دەبیندرێ.

ذَنَّ الشَّيْءُ ذنيناً: ليكاوى داچۆڕا، دەگوترێ: (ذَنّت العين) چاو ئاوى ڕژاند، (ذَنّت الأنف) لوت چلّمى لێ هاتە خوار.

ذَنَّ البَرَدُ: سەرماكە توند بوو.

ذَنَّ في مشيته: بەلاوازيى ڕۆيى، دەگوترێ: (مازال يَذِنُّ في حاجته): تائێستا بەدوو دڵيەوە دەست بۆكارەكەى دەبا.

ذنَّ ذَنّاً: شلەمەنى لێچۆڕايەوە ٥ ئاوى لێ هات ٥ خوێنى لێ هات، دەگوترێ: (امرأة ذَنّاء) ئافرەتێك كەخوێنى حەيزى ناوەستێتەوە ٥ (قرحة ذنّاء): برينێكە زوخاوى لێدێ‌و وشك ناكا.

ذانَّ فلاناً على حاجته: داواى لەفلان كرد پێداويستييەكەى بۆ جێ بەجێ بكا.

ذَنَنٌ: دۆخاوى لێ هاتەت خوار.

الذُّنَانُ: چلّم لەلوت بێتەخوار.

الذّنَانة: پێداويستى٥ باقى ماندەى شت، دەگوترێ: (عليه من دينه ذُنَانَةٌ): لەقەرزەكەى كەمێكى لەسەر ماوە.

الذُّنَنُ: چڵك‌و پيسى.

الذّنينُ: بەمانا (الذّنان)دێ.

ذِهِ: ئيسمى ئيشارەتە بۆتاكى مێينە.

ذَهَبَ ذهاباً وذهوباً: ڕۆيى ٥ تێپەڕى، ڕەت بوو ٥ مردو فەوتا، دەگوترێ: (ذَهَبَ الأَثَرُ): شوێنەوارى نەماو سڕايەوە.

ذَهَبَ بە: لەگەڵيا ڕۆيشت ٥ لاى برد، فەوتاندى ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ﴾ خودا ڕوناكييەكەى بردن ٥ هەروا دەگوترى: (ذهبت بە الخيلاءُ): لوتبەرزيى‌و خۆ بەزلزانى لەڕەوتى ئاسايى خۆى لايدا.

ذَهَبَ عنه: وازى لى هێنا.

ذَهَبَ عليه كذا: لەبيرى چۆوە.

ذَهَبَ اليه: ڕوى تێ كرد، پەيڕەوى كرد، دەگوترێ: (ذهب الى قول فلان): بەگوێرەى قسەى فلان هەڵس‌و كەوتى كرد.

ذَهَبَ في الدين مَذْهَباً: لەئايين دا ڕاوو بۆچونێكى خۆى پەيڕەو كرد ٥ يان ڕايەكى نەشازو تازە قەڵاى هێنايە كايەوە.

أَذْهَبَهُ: لاى برد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ﴾ ٥ سوپاس بۆ خودايەكى وەها كەناڕەحەتى لەسەر لابردين ٥ بەئاڵتون زەركەفتى كرد.

أَذْهِبَ فلانٌ: فلانكەس ئارايش‌و جوان‌و جورى تەواو بوو ٥ ڕێك‌و پێك‌و ڕوخسار شيرين هاتە بەرچاو.

ذَهَّبَهُ: بەئاڵتون روکەشی کرد.
الذَّهَبُ: ئاڵتون، عونسورێکی فیلزی رەنــگ زەردە، کێـشی زەڕپیەکـەی (١٩٧.٢)، ژمـارەی زەڕپیەکـەی (٧٩)، ئەندازەی چڕی پەستاوتنی (١.٩٤) ٥ (ك: أذهاب وذهوب).
الذَّهَبَةُ: پارچە زێڕێك.
الذَّهَبِيَّة: کەشتییەکە مێکوتەکانی دادەکـــوترین‌و دەبەســـترێتەوە بۆئەوەی ماوەیەك تێیدا نیشتەجێ ببن.
الذَّهيب: هەرشتێك زەڕکەفت کرابێ.
المَذْهَبُ: رێـگەو رێبازی ئایینی یان رامیاریی یان فەلسەفی٥ کۆمەڵێـك بـــیرو بۆچـــونی زانـــستیانەو فەلـــسەفییانەن کـــە پەیوەنـــدی‌و پێکەوە گرێدانیان هەیـەو وادێنـە پـێش چـاو کەیەکەیـەکی تۆکمـەو داڕێژراون ٥ (ك: مذاهب).
المُـــذْهَب: بـــەمانا (الـــذّهيبُ) دێ، دەگوترێ: (فرس مُذْهَبٌ): ئەسپێـکە ســـورایی زیـــاترە لـــەزەردایی ٥ (ك: مَذاهِب).
ذَهَلَـهُ وعنـه: لـێی بـێ ئاگـا بـوو، لەبیری چووەوە.
ذَهِلَ ذهولاً: عەقڵ‌و هۆشی لەدەست دا.
ذَهِلَـــهُ الـــشَّيْءَ وعنـــه: بـــەمانا (ذَهَلَهُ)دێ.
أَذْهَلَهُ: وای لێ کرد لێی بێ ئاگابێ.
الذَّهْلُ من الليل: بەشێك لەشەو.
المَـــذْهَلُ: ئـــامێری خافڵانـــدن٥ هەرشتێك ببێتە هۆی بـێ ئاگـایی‌و هەڵـەو گیربـوون ٥ (ك: مَـــذاهِل)، دەگوترێ: (لي مَشاغِلٍ ومَذاهِلٌ).
ذَهِنَ قِرْنَهُ ذَهْناً: لەزیرەکی‌و زیهن بـازی دا بەسەر هاوشانەکەی دا سەرکەوت.
ذَهِنَ ذَهَناً: تێگەیی، هەستی کرد.
ذَهِنَ الشَّيْءَ: لەشتەکە حـاڵی بـوو، چووە عەقڵییـەوە تەصـەوری کـرد ٥ (هـو ذَهِنٌ وهي ذَهِنَةٌ).
ذُهِنَ فلانٌ: فلانکەس زیهنی رۆیینـدراوەو هەسـت بـەهیـچ ناکـا، لـەهیـچ حـاڵی نابێ.
ذَهُـنَ ذَهانـةً: ذیهنـی هەسـتی پـێ کـردو بۆشتەکە چوو، بیری کەوتەوە.
ذاهَنَهُ: پێشبڕکێی ذیهن بازییان کرد، ویستیان بزانن کامەیان ذیهنـی تیـژ ترە.
استذهَنَهُ حب الدنيا: خۆشەویـستی دونیا ذیهن‌و هۆشی لـێ ستاندوە.
الذِّهْنُ: تێـگەیشتن‌و عـەقڵ‌و ئـاوەز ٥ (ك: أذهـان) بـۆ ئاوەڵنـاویش بـەکار دەهێنـدرێ، دەگـوترێ: (فلان ذِهْـنٌ): فلانکـەس زیـرەك‌و وریایـە ٥ هێـزو

توانا، دەگوترێ: (ما برجلي ذِهنٌ): قاچم هێزی تێدا نەماوە ناتوانم بڕۆم٥ لەزاراوەی زانستی دا ذیهن بریتییە لەو هێزە مەعنەوییەی بەهۆیەوە هەست دەکرێ بەدیاردە نەفسییە جۆراو جۆرەکان ٥ هەروا بەکاردەهێندرێ بۆ بیرکردنەوەو یاساکانی، یان تەنها خۆ ئامادەکردن بۆ هەست کردن.

ذو: بەمانا هاوەڵو خاوەنە ٥ بۆ لەقەبو نازناوی پاشاکانی یەمەنیش بەکارهاتووە کە گوتراوە: (ذو یزن، ذو الكلاع).

ذابَ الشحمُ والثلجُ ذوباً وذَوَباناً: پیوەکە یان بەفرەکە توایەوە، ڕەقی نەماو ڕەوان بوو.

ذابَ الجسمُ: جەستە کزو لاواز بوو.

ذابَ فلانٌ: فلانکەس گێلو نەحمەق بوو دوای ئەوەی لەوەپێش عاقڵ بوو.

ذابَت الشمسُ: خۆر گەرمییەکەی زیادی کرد.

ذابَ لي عليه حق: مافی منی لەسەر چەسپاو چووە ئەستۆی.

أذابَ عليهمُ العَدُوُّ: دوژمن هێرشی کردنە سەر.

أذابَ المالَ: ماڵەکەی تالان کرد.

أذابَ الشَّيْءَ: وای لەشتەکە کرد بتوێتەوە، دەگوترێ: (أذابَهُ الهَمُّ والغَمُّ): غەمو ناڕەحەتی تواندییەوە.

أذابَ حاجَتَهُ: ئیشەکەی تەواو کرد، پێویستیاتی بەجی هێنا.

أذابَ أمْرَهُ: فەرمانەکەی ئەنجام دا ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە (فلان ما يدري أيُخثر أم يُذيب): فلان نازانێ شتەکە ڕەق دەکا یان دەیتوێنێتەوە؛ ئەمە بەکەسێك دەگوترێ کەلەبەرامبەر کارەساتو بەڵای گەورە دا نەزانێ چی بکا.

ذَوَّبَهُ: وای لێ کرد بتوێتەوە.

إسْتذابَ الشَّيْءَ: داوای توانەوەی ئەوشتەی کرد ٥ پاڵفتەی کرد ٥ هێشتییەوە.

ذَوَّبَ حاجَتَهُ: کارەکەی تەواو کرد.

الإذْوابُ: ڕۆنەکەرە کە بتوێندرێتەوە بۆئەوەی چێشتی پێ لێ بندرێ، ئەو دەمە پێی دەوترێت (سَمْن).

الإذْوَابَةُ: بەمانا (الإذواب) دێ.

الذّائِبُ: ئەفس قورس ٥ ڕەزا گران.

الذّوْبُ: تواوەی شت.

الذَّوْبَةُ: یەکجار توانەوە ٥ پاڵفتەی ماڵ کەخاوەنەکەی پوختەی دەکاو هەڵی دەگرێو پەزمەندەی دەکا.

المِذْوَبُ: تاوە، ئەوشتەی شتی تێدا دەتوێندرێتەوە.

المِذْوَبَةُ: بەمانا (المِذْوَبُ) دێ ٥ ئەسكوێو ئامێری شت هەڵێنجان ٥ (ك: مَذاوِبَ).

ذاحَ ذوحاً: بەخێرایی ڕۆیی.

ذاحَ الإبلَ: بەتوندی حوشترەكەی لێ خوڕی.

ذاحَ الشَّيْءَ: شتەكەی پەرتو بڵاو كرد.

ذَوَّحَ الشَّيْءَ: بەمانا (ذاحَهُ)دێ.

المِذْوَاحُ: گوشەر، ئامێری گوشین.

ذادَهُ ذوداً وذِياداً: پاڵی پێوەناو وەدەری نا، دەگوترێ: (ذاد عن عرضه ووطنه وذاد عنه الهمَ)، هەروا دەگوترێ: (ذاد الدّوابَّ عن الموارد): وڵاخەكەی گێڕایەوەو نەیهێشت بچێتە سەر ئاوەكە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ﴾.

ذادَ الدّابّةَ: وڵاخەكەی لێ خوڕی.

أذادَهُ: یارمەتی دا لەسەر بەرگری كردن.

ذَوَّدَ الدّابَّةَ: زێدەڕۆیی كرد لەبەرگریكردنو نەهێشتنی وڵاخەكە دا.

الـذَّوْدُ: جەڵەبە حەیوان، مێگەلە حوشتر لە سێ سەرەوە بۆ دە سەر.

الْمَذادُ: شوێن لەوەڕو پاوان.

المِذْوَدُ: ئامێری بەرگریكردن٥ زوبان ٥ شاخی كەڵەگا، دەگوترێ: (رجل مِذْوَدُ): پیاوێكە بەرگری لەوڵاتو ناموس دەكا ٥ ئاخوڕی وڵاخ ٥ (ك: مذاود ومذاويد).

ذاقَ الطعامَ ذوقاً وذوقاناً: خواردنەكەی چەشت، لێی تام كرد، تامەكەی بەتاقی كردەوە، دەشگوترێ: (ما ذقت نوماً): چەشی خەوم نەكردووە، خەو نەچۆتە چاوم.

ذاقَ الشَّيْءَ: شتەكەی بەتاقی كردەوە ٥ (هەر ذاق وذوّاق): هەستی كرد، دەگوترێ: (ذاقته يدي): بەدەست هەستم پێ كرد ٥ قورئانیش دەفەرموێ: ﴿فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ﴾.

أذاقَ فلاناً: فلانكەسی والێكرد چەشی خواردنەكە بكا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ﴾.

تذاوق الشَّيْءَ: بەمانا (ذاقَهُ) دێ.

تَذَوَّقَ الطعامَ: جار دواجار تامی خواردنەكەی كرد.

إستَذاقَ له الأمر: كارەكەی بۆگونجا، ئیشەكەی بۆ مەیسەر بوو، دەگوترێ: (لا يستذيقُ لِي الشعرُ إلا في فلان): شیعرم بۆ نایە مەگەر لەفلان كات دا نەبێ.

الذَّوّاقُ: تامكردنی شت.

الذَّوْقُ: هەستێکە تایبەتمەندی تامی خواردنەکانی پێ دەکرێ، بەهۆی هەستی تامکردن کە لەدەم دا هەیەو سەنتەرەکەی زوبانە ٥ لەزاراوەی ئەدەبو فەن دا بریتییە لە هەستێکی مەعنەوی بەهۆیەوە نەفسی دەکرێتەوە یان تەنگ دەبێ لەکاتی تێروانین بۆ دیاردەیەك لەدیاردەکانی سۆزو فیکر، دەگوترێ: (هو حَسَنُ الذوق للشعر): هەستی شیعری باشی هەیەو ڕەخنەگرێکی باشە.

الْمَذَاقُ: تامی شت، دەگوترێ: (طيب المذاق): تام خۆش.

ذَوّلَ ذالاً: پیتی ذالی نووسی.

الذّال. نۆیەم پیتی هیجایە ٥ پۆپنەی کەڵەشێر ٥ (ك: أذوال).

الذّوْلَقُ: بڕوانە (ذَلَقَ).

ذوى العودُ وغيره ذيّاً وذُويّاً: چڵەدارەکە چرچ بوو، وشك بوو، دەگوترێ: (ذوي عود فلان): فلانکەس پیر بوو ٥ (هو ذاو، وهي ذاوية).

أَذْوَاهُ: وای لێ کرد بتوێتەوە، چرچ ببێ، وشك بێ.

الذّوَاةُ: توێکڵی کاڵەکە مارانە، توێکڵی خەیارو کاڵەك‌و ئەو شتانە.

ذَيَّأَه: پارچە پارچەی کرد ٥ (ذَيّأ اللّحْمَ): گۆشتەکەی کوڵاند تا بەتەواوی پێگەیی‌و جیری نەما.

تَذَيَّأَ الجُرْحُ: برینەکە قەڵشت قەڵشت بوو، داوەشا، دەگوترێ: (تَذَيّأَتِ القِرْبَةُ): کوندەکە قەڵشت قەڵشت بوو.

تَذَيَّأَ اللحمُ: گۆشتەکە کوڵاو لێك هەڵوەشاو لەنێسقانەکە بووەوە یان بەهۆی ڕزینەوە وای لێ هات.

تَذَيَّأَ وَجْهَهُ: دەمو چاوی هاوسان.

أذاخ بالمكان: بەدەوری شوێنەکەدا سوڕایەوە.

ذَيَّخَتِ النخلةُ: درەختە خورماکە قبوڵی تۆو لێ وەشاندنەکەی نەکردو خورمای هەڵنەپێچا، بێ بەربوو.

الذِّيخُ: نێرە کەمتیاری توکن ٥ (ك: أذياخ وذيوخ) ٥ گورگی ئازا ٥ ئەسپی سواریی ٥ لقی دارخورما ٥ لوتبەرزی‌و خۆ بەزلزانی.

الْمَذْيَخَةُ: جەڵەبە گورگ ٥ ڕەوە گورگ.

ذاط في مشيه ذيطاناً: لەڕۆیشتن دا شانی هەڵتەکاندو گۆشتنیش بوو.

ذاعَ الخبرُ ذيعاً وَذُيُوعاً وذيعاناً: هەواڵەکە بڵاو بووەوە، دەشگوترێ: (ذاع في جلده الجرب): گروێیی بەناو پێستی دا بڵاو بووەوە.

أَذاعَهُ وبه: بڵاوی کردەوە، ڕایگەیاند

ە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُواْ بِهِ﴾ ە هەروا بەمانا (بردیو بڕاندییەوە)ش دێ.

الإذاعَــة: گواستنەوەی قسە یان مۆسیقا بەهۆی ئامێری لاسلکییەوە.

المِـذْياعُ: قسە گێڕەوە، ئەوکەسەی قسەی تێ ناوەستن یان ناتوانێ نهێنی بپارێزێ ە ئامێری قسەو مۆسیقا بڵاوکردنەوە ە (ك: مذاييع).

الْمُذيعُ: ئەوکەسەی لەسەر ڕادیۆ یان تەلەفزیۆن هەواڵ بڵاو دەکاتەوە.

ذال ذيلاً: کلکی بۆ پەیدا بووە کلکی درێژ بوو ە کلکی ناوگەڵی نا.

ذال فلان: فلانکەس خۆی باداو لارو لەنجەی کرد، کلکی شۆڕ کردەوە.

ذال بِذَنَبِه: کلکی قیت کرد.

ذال بِثوبِه: پۆشاکەکەی درێژ بوو لەزەوی خشاند.

ذال الى فلان: بۆ فلانکەس کرایەوە پێی گەشایەوە.

ذال الشَّيءُ: شتەکە زۆرو بێ نرخ بوو، دەگوترێ: (ذالت الفرس وذالت المرأةُ): ئەسپەکە یان ئافرەتەکە کزو کۆڵەوار بوو.

ذال حالُـهُ: باری ژیانی دابەزیو بەکولەمەرگی ژیا.

أذالَهُ: کلکی بۆ دروست کرد ە کلکی درێژ کرد، دەگوترێ: (أذالت المرأةُ قناعها): ئافرەتەکە پەچەکەی درێژکرد، دایدایەوەە شتەکەی بەبێ نرخ سەیر کردو گرنگی پێ نەداە لەحەدیث دا هاتووە: (نهى النبي — ص- عن إزالة الخيل)، هەروا دەگوترێ: (أذالَ مالَـهُ): ماڵو سامانەکەی تەخشانو پەخشان کردو پارێزگاری نەکرد.

ذيَّلَـهُ: کلکی بۆکرد، لکی بۆدانا ە پەراوێزی بۆ نووسی ە کلکی درێژکرد، دەگوترێ: (ذيَّلَ كتابَهُ او كلامه): پەراوێزی بۆ کتێبەکە نووسی، کەمو کورپییەکانی پڕکردەوە.

ذيَّـلَ في كلامـه: کرایەوەو قسەی گاڵتەو گەپی کردن ە قسەی بێشەرمانەی کردن.

تذايلت حالُهُ: باری ژیانی دابەزیو هەژار کەوت.

تـذيَّلَتِ الدابَّـةُ: وڵاخەکە کلکی ڕاوەشاند.

تـذيَّلَ فـلان: فلانکەس کلکی بادا، واتە: خۆی هەڵکێشاو فیزو نازی کرد.

تبذَّلَ الى فلان: بەفلانکەس شادمان بوو قسەی خۆشی بۆکردن.

التذييلُ: پاشكۆی كتێب ٥ لەزارەوەی عیلمی مەعان دا هێنانی ڕستەیەكە بەشوێن ڕستەیەكی تردا هەمان مانای پێشوو جەخت دەكاتەوە.

الذَّيْلُ: كۆتایی هەموو شتێك ٥ داوێنی كراسو دشداشە ٥ خێشكەو شیوو دۆڵێ كە ڕەشەبا لە لمبەلان دروستی دەكا ٥ بەكینایە دەگوترێ: (فلان طويل الذيل): فلانكەس دەوڵەمەندو دەست ڕۆیشتووە.

الذَّيَالُ: كلك درێژ ٥ لارو لەنجەكەر لەڕۆیشتن دا، دەگوترێ: (هو ذَيَالٌ بثوبه): بۆ فیز داوێنی لەعەرز دەخشێنێ.

ذَامَهُ ذَيْماً وذاماً: ڕەخنەی لێ گرتو بەخراپە باسی كرد.

الذَّامُ: عەیبو ڕەخنە٥ لەپەندی پێشینان داهاتووە (لاتَعْدَمُ الحسناءُ ذاماً).

الذَّيْمُ: بەمانا (الذَّامُ)دێ.

رێ پیتی دەیەمی هیجایە، دەنگێکی گەورەی گڕ پەیدا دەکات.

الراتين: جۆرە سمغێکە پیشەوەرەکان بۆ پێکەوە نوساندن بەکاری دێنن.

راتینَج: جۆرە جەوی‌و سمغێکە زۆر درەخت دەری دەدا لەکاتی بڕینەوەو بریندار کردنی دا ٥ بەزۆری سمغ‌و زەیت تێکەڵاو بەیەك دەبن.

رَاوَنْدُ: هەموو جۆرە ڕوەکێکی تەمەن درێژە لەپێری (بەطباطیە)، ڕوەکێکە سکی پێ دەچێ، هەرکەسێ بیخوا گەدەی پێ ڕەوان دەبێ.

رَأَبَت الأرضُ رأباً: دوای درونەوەی گیاوگژەکە هەڵیدایەوەو سەرلەنوێ ڕوایەوە.

رَأَبَ الإناءَ: قاپ‌و قاچاخەکەی چاك کردەوە، پینەی کرد.

رَأَبَ الصَّدْعَ: دڕدۆمی نێوانیانی لابرد، دژایەتیەکەی چارەسەرکرد، دەگوترێ: (رَأَبَ بين القوم) کێشەی نێوان قەومەکەی حەل کردو ناخۆشی لەنێواندا نەهێشتن ٥

الرَّئابَةُ: پیشەی پینە دۆزی‌و مزگەری قاپ‌و قاچاخ.

الرُّؤْبَةُ: پارچە دەخرێتە ناو قاپ‌و قاچاخەوە بۆنەوەی بکرێ بە پینەو کون‌و کەلەبەری پێ دەگیرێن ٥ (ك: رِئابُ).

رَأْبَلَ: لەسەر لا بەپارێز ڕۆیی وەکوو ئەوە پارێز بەرێتە شتێك.

تَرَأْبَلَ: دزەی کرد.

تَرَأْبَلَ القَومُ: خەڵکەکە بەبێ ئەمیرو سەرکردە بەپیادەیی شەڕیان کرد.

الرِّئبَالُ: شێر ٥ گورگە چەقەڵ ٥ گورگی پیس ٥ دەگوترێ: (لِصٌّ رِئبالٌ): دزی ئازاو لەسەر پێ بۆ هەڵمەت ٥ تاقانەی دایك ٥ ڕوەکی تێك هاڵاوی درێژ وەکو لاولاو ٥ (ك: رآبيل).

رَأَدَ الضحى: کێشتەنگاو درەنگ بوو، بەتەواوی خۆر سەرکەوت‌و بەرەو ناوەڕاستی ئاسمان کشا.

رَؤُدَ الغُصنُ: شۆڵەدارەکە زۆر نەرم‌و شلك بوو ٥ لقە درەختەکە بەملاو بەولادا جم‌و جۆڵی کرد.

ارتادت الفتاةُ: کچە گەنجەکە لەڕۆیشتن دا لارو لەنجەی کردو خۆی بادا.

ترأَد الضحى: بەمانا (رَأَدَ) دێ.

تَرَأَدَ الشَّيئُ: شتەکە لەرەو جوڵەی کرد بەراست‌و چەپ دا هاتوو چوو، دەگوترێ: (تَرَأَدَ الغُصنُ).

تَـرَأَدَت الحَيَّـةُ: مارەکـە لەڕۆیـشتن دا مارودو ڕۆیی.
تَـرَأَدَتِ الـريحُ: بایەکـە گێژەڵوکـە ئاسا بـوو، لەچـەند لایەکیـەوە تێـك گێران.
تَرَأَدَ الرجلُ في قيامه: پیاوەکە لـەکاتی هەڵـسان دا لـەرزینی تـوش هـات بەتەکان پشتی ڕاست کردەوە.
الـــرِّأْدُ: دەگـوترێ: (فتـــاة رأدٌ): کـــچۆڵەیەکی جـــوانو خێـــرا پێگەیشتوو زوو بوو بە گەورە کچ.
رَأْدُ اللِّحَى: لاجانگ، سەرەتای ڕیش.
الـرؤودُ: دەگـوترێ: (غُـصْنٌ رؤودٌ) لقـە درەختێکە زۆر نەرمو نیانو شلکە ◦ (فتـــاة رؤود): کـــچۆڵەیەکی جوانخـــاصو روخـــسار شـــیرینە ◦ ئەمـسەرەو سـەری لقـە درەخـت ◦ هەروا بەمانا لاشەویلە دێ.
الرِئْـــــدُ: هاوتەمـــــەن ◦ (ك: أرآد) ◦ نەمامـە درەخـت ◦ لقـەداری نـەرمو نیان.
الرَّادَةُ: کچۆڵەی ناسكو جوان.
الرُّؤدَةُ: بەمانا (الرَّأْدَةُ) دێ.
رَأْرَأَ: چـاوی هەڵـگێڕو داگێـڕ کـردنو بەوردی تیَ‌ی ڕوانی.
رَأْرَأَت المــــرأةُ: ئافرەتەکـــە ســـەیری ئاوێنەی کرد بۆئەوەی خۆی ببینێ.
رَأْرَأَت بعينيهـا: چـاوی خـۆی بریقـەدار کردن، بە کلە سوبحانی ڕشتی.

رَأْرَأَ الـسحابُ والـسرابُ: هـەور یـان تراویلکە بریسکەی دا.
رَأْرَأَ بالغَنَمِ: بەگوتنی (ئەڕ ئەڕ) بـانگی مەڕەکانی کرد.
رَأْرَأَ الحيـوانُ بذَنَبِـهِ: ئاژەڵەکـە لەقـە لەقی بەکلکی کرد ◦ کلکی ڕاوەشاند.
رَأَسَ فلانٌ رآسـةً وریاسـةً ورئاسـةً: ڕیـزی پەیداکرد، ڕێزدار بوو.
رَأَسَ القومَ: بوو بە سەرۆکی گەلەکەی.
رَأَسَ فلاناً: سەری فلانکەسی هەنگاوت.
رُئِسَ رأساً: سەری ئازاری لـێ پەیـدا بـوو، سەری هێشا.
رَئِسَ رأساً: سەری زل بـوو (هو أرْأَسُ وهي رأساءُ).
راءَسَ: لەشەڕ دواکەوت.
رأَسَّـهُ علـيهم: کردییـە سـەرۆکی فـلان خێل.
إرْتَأس عليهم: بوو بە سەرۆکیان.
تَرَأسَ عليهم: بوو بەسەرۆکیان.
الـــرّائِسُ: سەرانـــسەری دۆڵو دۆپ ◦ هەربەرزاییـەك بڕوانێتـە نزمـایی ◦ فەرمانڕەواو کاربەدەست.
الرِئـــاسُ: (رئـــاس الـــسيف): دەســـکی شمـشێر ◦ (رئـاس الأمـر): سـەرەتای ئیش.
الرّآسُ: سەروپێ فرۆش، پاچە فرۆش.
الـــرَّأْسُ: لای ســـەروی هەرشتێـــك ◦ ســـەرەك خـــێڵ ◦ ســـەری مـــانگ ◦ ســـەری ســـاڵ ◦ یەکـــەم ڕۆژی ســـاڵ،

دەگوترێ: (عنده رأس من الغنم): یەك سەر حەیوانی هەیە یان (عنده خمسة أرؤس ورؤوس) پێنج سەری حەیوان هەیە.

رأس المــال: دەسمایەی بازرگانی ٥ ئەو پارەو پولەی دەخرێتە ناو پرۆژەیەکەوە.

الرأسمالیــة: یاسای ئابوری کەلەسەر بنەمای مڵکیەتی تایبەتیو تاك دادەمەزرێت.

الرُّؤاس: سەر زل.

الرُّؤاسي: بەمانا (الرُّؤاسُ)دێ.

الــرَّئیسُ: سەرۆکی نەتەوە ٥ (ك: رُؤَسَاء) ٥ ئەندامی سەرەکی لەجەستەی ئادەمیزاددا کە بەنەمانی یەکێکیان ناتوانێ بژیا.

المِـرآسُ: ئەو ئەسپەی لەپێشبڕکێ دا گاز لەسەری ئەسپ دەگرێ ٥ پێشەنگی قافڵەو ڕەوە.

رَأَفَ بــه رأفــةً: زۆری بەزەیی پێداهاتو سۆزی بۆ جولا.

رَئِفَ به رأفاً: بەمانا (رَأَفَ)دێ.

رَؤُفَ به رَأفةً ورآفةً: بەمانا (رَأَفَ)دێ.

تراءفــوا: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا بەزەییان بەیەکتردا دێتەوە.

تـرأف بــه: بەهێدیو هێمنی هەڵسو کەوتی لەگەڵ دا کرد.

استرأفَهُ: داوای سۆزو بەزەیی لێ کردو ویستی ڕەحمی پێ بکا.

أرأَلَــــت النَّعامَــــةُ: نوعامــه (شوتورمورغە)کە بوو بەخاوەن بێچو.

رَأَلَ: پەلەی کرد.

استرأَلَ الرَّأْلُ: بێچوە شوتورمورغەکە گەورە بوو.

استرأَلَ النباتُ: ڕوەکەکە درێژ بوو.

الــرَّألُ: بێچوی شوتورمورغ ٥ ئەو بێچوە نوعامەی ساڵێکی بەسەردا تێپەڕبووبێ ٥ (ك: أرؤل ورئال).

الــرَّاءول: زێدەی ددانی وڵاخ ٥ لیکی وڵاخ.

الرُّؤالُ: لیکی وڵاخ.

رَأَمَ الإنــاءَ رأمــاً: قاپەکەی چاكو ڕێك کردەوە.

رَأَمَ الحَبْلَ: حەبلەکەی توند بادا.

رَئِــمَ الجُــرْحُ رَأمــاً ورئمانــاً: دایکەکە منداڵەکەی خۆش ویست سۆزو چاودێری بۆ بەچکەکەی زۆر بوو.

رَئِــمَ الــشَّيءَ: شتەکەی خۆش ویستو وەگری بوو.

أرْأَمَهَــا: بەسەری دا چۆمایەوە، خۆی کوشمەڵە کرد.

أرْأَمَ الجُــرْحَ: چارەسەری برینەکەی کردو دەرمانی کرد تا وێك هاتەوەو چاك بۆوە.

رحى
رشّاش
مرشّة
ربذة
رخ
رسن
رسغ الدابّة
مرساة
رتاج
أرجوحة
مرجفة
متربّع في جلوسه
رباب
رئة
رأس
رداء
رحل
رساغ
رزّة
رحالة
رسغ اليد
مرجل
مرحاض
راتينجيّة
رزّة
رجل الذئب
ريباس
رتيلاء
رشاد
ردف أو رداف الدابّة
يربوع
أم أربع وأربعين
رخمة

أرْأَمَ الحَبْلَ: بەمانا (رَأَمَ)دێ.

أرْأَمَ فلاناً على الأمر: فلانکەسی ناچار کرد بۆ کردنی ئەوکارە.

رَاءمَ الإناءَ مراءمةً: بەمانا (رَأَمَهُ) دێ.

تَرَأَمَتِ النَّاقـةُ: حوشترەکە کورکاندی‌و سۆزی خۆی پیشان دا.

تَـرَأَمَ فلانـاً: بـەزەیی بەفلانکـەس دا هاتەوە.

الرَّأْمُ: منداڵێـك کە کەسانی دی جگە لەدایکی خۆشیان بوێ.

الرِّئْمُ: ئاسکی سپی کە هیچ ڕەنگێـکی تـری پێـوە نـەبێ ٥ بێـچوە ئاسـك ٥ (ك: أرْآم، آرَام).

الرُّؤْمَةَ: غەرەو سیکۆتین کە بۆپێـکەوە نووسان بەکاردێ.

رَآهُ یَراهُ رَأْیاً ورؤیَةً: بەچاوی سەر بینی ٥ بـڕوای وابـوو ٥ وای بـۆ چـوو ٥ تەگبیری کردو نەخشەی بۆکێشا.

رَآی فلانـاً: لەفلانکەسـی داو سـییەکانی هەنگاوتن.

رَآی الرَّایَةَ: ئاڵاکەی چەقاند.

رَآی في منامه رؤیاً: خەونی بینی.

رَآی فلاناً عالماً: فلانکەسی بەزانا لەقەڵەم دا، فێری زانیاری کرد ٥ گومانی لـێ کرد.

رُئِــيَ رَأیـاً: سـی توشـی نەخۆشـی بـوو، سییەکانی زامدار بوون.

أرأی: بـوو بـەخاوەن عـەقڵ‌و فـام ٥ سی‌و جگەری ئازاریان بوو ٥ سەیری ئاوێنـەی کـرد ٥ جندۆکـە هـەواڵی نهێنـی فێردەکـەن ٥ ئیـشەکەی بـۆ روپامـایی‌و خـۆ هەڵکێـشان کـرد ٥ بیرو بۆچونی بۆ داهاتوو زۆر بـوو ٥ لـەکاتی سـەیرکردن دا چـاوی زۆر پرتە پرتی کرد.

أری الله بفـلان: خـودا وایکـرد کـابرا بەدوژمنەکـــەی خـــۆش بـــێ دوژمنەکەی بەشکستی ببینێ.

أری فلاناً المـرآة: ئاوێنـەی دایـە فلان سەیری خۆی بکا.

أری فلاناً الشّیئَ: شتەکەی دایە فلان.

أری وجـه الـصواب: وای کـرد ڕێـگای راست بدۆزێتەوە.

راءاه مُراءاةً ورءاءً ورِیاءً: بۆی دەرکەوت کابرا رەوشتی بەرزو جوانی تێدان‌و بەپێچەوانەی زانینی ئەو بوو.

رائی فلانٌ فلاناً: فلانکـەس بـەرەو ڕوی فلانکەس بووەوەو بینی.

رآه: بینی کە خاوەنی رەوشتی جوان‌و بـەرزە پێـچەوانەی ئـەوە ٥ ئاوێنـەی دایە سەیری خۆی بکا.

إرتَأی الشّیئَ: شتەکەی وامەزەندەکردو وای بینی، وای بۆ چوو.

تـراءی فـلان: فلانکـەس لەئاوێنـەدا سەیری خۆی کرد.

تراءى القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان هەندێکیانی بینی.

تراءى له: روبەروی بووە تا چاوی پێ بکەوێ.

تراءى له كذا: وای بۆ دەرکەوت.

تراءى الشَّيْءَ: شتەکەی دی ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (تراءينا الهلال بذات عرق).

تراءى فلان فلاناً: فلان روبەڕوی فلان بووەوە چاوی پێ کەوت.

تَرَآى له: روبەڕوی بووەوە تا بیبینێ.

تراءى في المِرآة ونحوها: سەیری ئاوێنەو شتی وای کرد.

استرأى بالمرآة: سەیری ئاوێنەی کرد.

استرأى الشَّيْءَ: شتەکەی بینی.

استرأى فلاناً: داوای دیتنی فلانکەسی کرد ٥ پرس‌و ڕای پێ کرد ٥ بەخۆ هەڵکێش‌و فشەبازی لەقەڵەم دا.

الرَّأيُ: بیرو باوەڕ ٥ عەقڵ‌و ئاوەز ٥ تەکبیرو پلان ٥ تێڕوانین‌و لێ وردبوونەوە ٥ بینینی چاو، دەگوترێ: (رأيته رأي العين) ٥ بەلای زانایانی ئوصولەوە دەرهێنانی حوکمی شەرعییە لەژێر ڕۆشنایی قاعیدەو یاسای چەسپاو.

الرِّئْيُ: پۆشاکی باش کەبڵاو دەکرێتەوە کەسانی دی جوانییەکەی ببینن.

رِئْيُ الشَّيْءِ: بیندراوی شت؛ ئەوەی چاو دەیبینێ ٥ دیمەن‌و روخساری جوانی شت‌و شکۆمەندی سەرنج ڕاکێش ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا﴾.

الرؤيا: خەون ٥ (ك: رُؤى).

الرُّؤْيَة: بیسنین ٥ بینینی مانگی یەکشەوە ٥ لەحەدیث دا هاتووە:(صوموا لرؤيته).

الرِّئَة: سی، ئەندامی هەناسەدان.

الرِّئَوِيّ: (القلب الرِّئوي): هەڵاوسانی لای ڕاستی دڵ بەهۆی هەندێ نەخۆشییەوە.

الرِّئِيُّ: پۆشاکی جوان‌و ناوازە کە بەدانسقە نیشانی خەڵك دەدرێ تاجوانییەکەی ببینن ٥ جندۆکە کە هەواڵی نهێنی بە ئادەمیزاد دەگەیەنێ ٥ دەشگوترێ: (فلان رَئِيُّ قومهُ) فلان دەمڕاست‌و عاقڵمەندی گەلەکەیەتی.

الرُّوَاءُ: روخسار جوانی شکۆمەندی تەواوو سەرنج ڕاکێش.

الْمَرْأى: دیمەن‌و روخساری بیندراو، دەگوترێ: (هو مني بِمَرأىً): ئەو لەمنەوە دیارەو دیمەنی دەبینم.

الْمَرآةُ: بەمانا (الْمَرْأى) دێ واتە: دیمەن‌و روخساری بیندراو.

المِرآة: ئاوێنە، یان هەر شتێك

تەماشاکەر خۆی تێدا ببینێ ٥ (ك: مَراءِ ومرايا).
رَبَأَ فلان ربئاً: فلان بەرز بووە، پلەی ڕێزی زیادی کرد ٥ لەهەموو خواردنەمەنییەك کۆی کردەوە ٥ لەسەرە خۆ ڕۆیشت.
رَبَأَت الأرضُ: زەوییەکە پاك بووە، بەروبومی زیادی کرد.
رَبَأَ بفلان كذا: فلانکەسی بەرز کردەوەو بەدەستپاکی لەقەڵەم دا.
رَبَأَ في الأمر: سەیری ئیشەکەی کردو لێی ورد بۆوە.
رَبَأَ المالَ: ماڵەکەی چاودێری کردو چاکسازی تێدا کرد.
رَبَأَ القومَ ولهم: بوو بەرەبیەو سەنگەر بۆ خەڵکەکە، دەشگوترێ: (ما رَبَأْتُ رَبْأَة) گرنگیم پێ نەدا خۆم پێوەخەریك نەکرد.
رابَأَهُ: لێی ترساو خۆی لێ پاراست ٥
رابأ فلان فلاناً: هەریەك لەفلانو فلان چاودێری یەکتریان کرد.
إرْتَبَأ: بەرز بۆوە.
إرْتَبَأ الجَبَلَ: چووە سەر کێوەکە.
الرَّبِيّ: پێشەنگو چاوساغ کەلەسەر سنور پارێزگاری وڵات دەکا یان لەپێش لەشکرەوە دەڕواو لەبەرزاییەوە چاودێری دوژمن دەکا نەوەکوو پەلاماری هێزەکەیان بدەن ٥ (ك: ربايا).
الرَّبِيئَةُ: بەمانا (الرَّبِيءُ) دێ ٥ (ك: ربايا).
المَرْبأ: شوێنی ڕەبییە ٥ (ك: مَرَابِئُ).
المَرْبَأَةُ: بەمانا (المَرْبَأ)دێ.
المُرْتَبَأ: بەمانا (المَرْبَأ)دێ.
رَبَّ الوَلَدَ رَبّاً: سەرپەرشتی منداڵەکەی کردو ئەرکی بەخێو کردنی گرتە ئەستۆ.
رَبَّ القَوْمَ: سەرۆکایەتی گەلەکەی کردو کاروباریانی هەڵسوڕاند ٥ لەحەدیثی ئیبنو زوبەیردا هاتووە (لأن يَرُبَّني بنوعمي أحبّ اليّ من أن يَرُبَّني غيرهم).
رَبَّ الشَّيْءَ: شتەکەی کردە مڵکی خۆی ٥ کۆی کردەوە.
رَبَّ النِعْمَةَ رَبّاً ورِبَاباً: پارێزگاری نازو نیعمەتەکەی کردو گەشەی پێ دا.
رَبَّ بالمكان: لەوشوێنە مایەوەو جێگیر بوو.
رَبَّ الدُهْنَ: ڕۆنەکەی پاڵفتە کردو چاکی بەرهەم هێنا.
أرَبّت الريح: بایەکە بەردەوام بوو.
أرَبّت السَحابَةُ: هەورەکە بارانەکەی بەردەوام بوو.
رَبَّبَ الوَلَدَ: سەرپەرشتی منداڵەکەی کردو ئەرکی بەخێوکردنی گرتە ئەستۆ.

رَبَّبَ الثَّمرَ: میوەکەی کردە مرەبا.

إرْتَبَّ الوَلَدَ: بەمانا (رَبَّهُ) دێ.

إرتَبَّ علی فلان: نازو نیعمەتی بەسەر فلان دا ڕژاند.

تَرَبَّبَ القَوْمُ: خەڵکەکە کۆبونەوە.

تَرَبَّبَ الوَلَدَ: بەمانا (رَبَّهُ) دێ.

تَرَبَّبَ الشَّيْئَ: لافی ئەوەی لێ دا کە خاوەنی شتەکەیەو ئەو لێی بەرپرسیارە.

الرَّاب: باوە پیارە، مێردی ژن کە لەمێردێکی تری کوڕێکی هەبێ‌و ئەم مێردەی بۆی بەخێو بکا.

الرَّابَّةُ: باوەژن ◦ کە منداڵی مێردەکەی لەژنێکی تری بەخێو بکا.

الرَّبابُ: هەوری سپی ◦ ئامێری موسیقایە یەك ژێی هەیە.

الرِّبابُ: وادەو بەڵێن ◦ کۆمەڵێك سەرەتیر ◦ پەتێك کە گورزە تیری پێ ببەستی.

الرَّبُّ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی پەروەردگار ◦ خاوەن ◦ گەورەو ریش سپی ◦ بەخێوکەر ◦ سەرپەرشتیار ◦ نەخشەکێش‌و رێ‌و شوێن دانەر ◦ چاکساز ◦ (ك: أرباب وربوب).

الرُّبُّ: دۆشاوی خورما یان میوەی تر.

رُبَّ: حەرفی جەڕەو ئیسمی نەکیرە مەجرور دەکا.

الرَّبَبُ: ئاوی زۆر ◦ ئاوی شیرین‌و گوارا.

الرُّبَّى: نیعمەت‌و چاکە ◦ پێویستی ◦ گرێی توندو تۆڵ.

الرَّبّانِيُّ: خودا پەرست ◦ زانای کامڵ‌و تەواو بەنەزەری‌و بەکردەوە ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَكِن كُونُواْ رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ﴾.

الرُّبَّةُ: بۆ مێینە بەکاردێ.

الرِّبَّةُ: هەرچی درەخت‌و روەکێك لەگەرما دا شین بنوێنێ ◦ درەختی خەروب ◦ کۆمەڵی زۆر، یان دەهەزار کەس.

ربّة البرسيم: رواوەی گیا وێنجەو شتی وا کەلەدوا درونەوە سەر لەنوێ هەڵدەداتەوە.

الرُّبَّة: کۆمەڵی زۆری ئادەمیزاد ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ﴾ زانای خودا پەرست‌و خاوەن صەبرو ئارام.

الرَّبُوبُ: کۆڵە بەسە ◦ گاڕانی رەشەوڵاخی کێوی.

الرَّبِيبُ: بەمانا (الرَّاب) دێ ◦ پەیمان لەگەل بەستراو ◦ کۆڵە بەسە ◦ پاشا ◦ (ك: أربّاء وأربَّةُ).

الرَّبِيبة: مێینەی (الرَّبيب) ◦ کچی ژن کە لەمێردێکی تری بێ ◦ دایەن‌و شیردەری منداڵ ◦ (ك: ربائب).

المَرَبُّ: زەوییەك گیاوو گژی زۆر لێ بروێ.

ألمَرَبُّ: بەمانا (المرباب) دێ ٥ شوێن‌و جێگا ٥ شوێنی مانەوەو نیشتەجێ بوون.

رَبَت الصَّبِيَ ربتاً: بەمانا (رَبَّاهُ) دێ.

ربَّت الصَبِيَّ: مندالەکەی بەخێو کرد ٥ بەبەری دەستی بەهێواشی کەمکەم لەپشتی دا بۆئەوەی خەوی لێ بکەوێ.

رَبَثَهُ عن حاجته وامره رَبْثاً: مەنعی کرد لەو مەبەستەی لادا ٥ (هو رَبُوثٌ وربیث).

رَبَّثَهُ عن حاجته وأمره تربیثاً: بەمانا (رَبَثَهُ)دێ.

إرْتَبَثَ القَومُ: خەڵکەکە بڵاوەیان لێ کرد.

إرْبَثَّ القومُ: بەمانا (ارتبثوا) دێ.

تَرَبَّثَ في سیره: لەرۆیشتن دا مایەوە.

إرْباثَّ: بەند بوو، گیرا.

الرَّبیثَةُ: کارێك هەڵەو گیرت بکا ٥ فێڵت لێ بکرێ.

رَبُجَ رَبَاجَةً: کەودەن بوو گێل‌و نەفام بوو (هو ربیج وهي ربیجة).

أرْبَجَ: کوڕی کورتە باڵای بوون.

ترَبَّجَ: خۆی بەگێل‌و نەفام لەقەڵەم دا ٥ سەرسام بوو.

ترَبَّجَت الوالِدة: دایکەکە دوای مردنی مێردەکەی شوی نەکردەوە خۆی تەرخان کرد بۆ بەخێوکردن‌و پێگەیاندنی مندالەکەی.

الرَّابِجُ: تیر ئاوو گەدەتێر.

الرَّباجِيُّ: ئادەمیزادی کەتەو زەبەللاح ٥ گۆشتن‌و چوارپەل قەوی ٥ خۆهەڵکێش‌و شانازیی کەر.

رَبَحَتْ تجارتُهُ رَبْحاً ورَبَحاً ورَبَاحاً: بازرگانیکردنەکەی قازانجی کرد.

رَبِحَ فلاناً علی بضاعته: قازانجی دا بەفلان .لەسەر کاڵاکە.

تَرَبَّحَ: هەوڵی قازانجی داو کاسبی کرد ٥ سەرسام بوو.

أربَحَتْ تجارته: بەمانا (رَبحَتْ) دێ.

أربَحَ فلاناً علی بضاعته: بەمانا (أرْبَحَهُ) دێ.

رابَحَهُ علی بضاعته: قازانجی پێدا.

الرّابِحُ: قازانج کەر، ماڵێك قازانج بکا.

الرُّبَحُ: جەڵەبە ئەسپو حوشتر کە بۆفرۆشتن‌و قازانج بهێندرێن ٥ بەزو پیو ٥ بێچوە ئاژەڵی بچوك.

الرِّبْحُ: قازانج ٥ ئەوەی قەرزدار بەزیادە دەیدا بە خاوەن قەرز بەگوێرەی چەند مەرجێك کەلەناو خۆیان دا دەیکەن.

الرَّبیح: دوکانێك قازانجی تێدابکرێ، دەگوترێ: (متجر ربیح).

المُرابَحَة: (بیع المرابَحَة): پێدانی

دەسمایەو گێڕانی بەقازانج، بۆ هەریەکێ لەخاوەن پارەکەو پارە پێدراوەکە ئەندازەیەکی دیاریکراو لەقازانجەکە دیاری دەکرێ.

رَبِخَ في الرَّمل رَبْخاً: بەنارەحەتی بەناو لمبەلانەکەدا رۆیشتنی بۆکرا.

أَرْبَخَ الرَّمْلُ: لمبەکە پەستێوتراو یەکتری گرت رەق بوو.

أَرْبَخَ فلان: فلانکەس کەوتە ناو نارەحەتیو تەنگو چەڵەمەوە.

أَرْبَخَ فلان في الرمل: بەمانا (رَبِخَ)دێ.

تَرَبَّخَ: خۆی شل کرد، دەگوترێ: (تَرَبَّخَ في مشيه) لە رۆیشتن دا لۆژە لۆژی کرد، بەشلو شێواویی رۆیشت.

الرَّبِيخُ من الرجال: پیاوی کەتەو زەبەللاحو شلو شێواو.

رَبَدَ بالمكان ربداً وربوداً: لەو شوێنە مایەوە.

رَبَدَ فلاناً رَبْداً: فلانکەسی بەند کرد.

رَبَدَ التَّمرَ: خورماکەی لەمیربەددا وشك کردەوەو هەڵی گرت.

رَبِدَ رُبْدَةً: رەشاییەکەی تێکەڵاوی لێڵی بوو ٥ (هو أَرْبَدُ وهي ربداءُ).

إِرْبَدَّ: بەمانا (رَبِدَ) دێ، دەگوترێ: (إربَدَّ وَجْهَهُ): لەکاتی رق هەڵسانی دا رەنگی سور هەڵگەڕاو رەش داگیرسا.

تَرَبَّدَ: بەمانا (إربدَّ) دێ.

تَرَبَّدَ الرجلُ: پیاوەکە روی گرژ کرد.

تَرَبَّدَت السماءُ: ئاسمان هەورو هەلا بوو.

إِرْبادَّ: بەمانا (إربدّ) دێ.

الرُّبَدُ من السيف: جەوهەری شمشێر، ورشەو رەنگی ئەو دیاردەیەی کەپێی دەگوترێ ئاوی تیغ.

الرَّبِيدُ: خورمایەك لەسەبەتەو شتی وادا بەڕیز دادەنرێ پاشان ئاوی لێ دەپڕژێندرێ.

الرَّبِيدةُ: صندوقو جانتا کە کتێبو تۆمارگەیان تێدا هەڵدەگیرێ ٥ (ك: ربائد).

المِرْبَدُ: ئاغەڵو حەوشەی حوشتر تێدا راگرتن ٥ لەبەصرە شوێنێکی بەناو بانگی لەوجۆرە حەوشە هەبووە حوشتریان تێدا راگرتووە بۆ فرۆشتنو شاعیرانیش تێیدا کۆبونەوەو شیعریان تێدا گوتووە ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو حەصیرو سەوییە زلەی خورمای تێدا وشك کراوە ٥ (ك: مرابد).

رَبِذَ رَبَذاً: قاچی لەرۆیشتن سوك بوو ٥ دەستی لەکار کردن دا سوكو رەنگین بوو.

أَربَذَ الثوبَ أو الحبلَ: قوماشەکەیان حەبلکەی بڕی.

الرَّبَذَة: ئەو پارچە پەڕۆیەی ئافرەتی بێنوێـژ بەخۆیەوە دەگـرێ ٥ ئـەو پەڕۆیـەی ئاڵتونـچی ئـاڵتونی پـێ دەسـڕێتەوە ٥ هەرپارچە پەڕۆیـەك بـەكاربێ بـۆ پاككردنـەوەی ئـامێرو شـتی تـر ٥ هەرشتێـك پـیس‌و قێزەون بێ ٥ پیاوی بێ‌خێرو بێـر ٥ تۆپەوانەی كەندو كۆڵێنەو گۆزە.

الرِّبَذِي: ژێ ٥ قامچی، شۆڕك.

المِرْباذُ: زۆر بلێ‌و چەقە چەناو.

الرَّبْـرَبُ: جەڵەبـە ئاسـك ٥ گـاڕانی گاكێوی ٥ كۆمەڵی ئادەمیزاد.

رَبُزَ الكَبشُ رَبازة: بەرانەكە قەڵەو بوو گۆشتی گرت.

رَبُزَ فلان: فلان كەس عاقڵ‌و وردبین بوو (هو رَبِيزٌ).

رَبَّزَ القربة: كوندەكەی پڕكرد لەئاو.

إرْتَبَزَ: لەهونەری خۆی دا تـەواو كامڵ بوو.

الرَّبِيـزُ: گـەورەو لـێ هـاتوو لەفـەننی خۆی دا.

رَبَسَهُ بِيده رَبْساً: بەدەستی خۆی لـێ‌ی دا ٥ (هو مربوس وربيس).

رَبَّسَ القِرْبَةَ ونحوها: كوندەكەی پڕكرد.

إرْتَبَسَ: تێكەڵاو بوو ٥ گۆشتن‌و قەڵەو بوو.

إرْتَـبَسَ العنقـود: هێـشوەكە پڕبـوو دەنكـەكانی پاڵیـان لێـك داو بۆڵـە ترێیـــەكان لـــەناو خۆیـــان دا پاڵەپەسـتۆیان كـردو چـونە نـاو یەكەوە.

تَرَبَّسَ: بەهێواشی ڕۆیشت.

تَـرَبَّسَ فلانـاً: فلانكـەس زۆر بـەوردی بەدووی فلانكەس دا گەڕا.

إرْبَـسَّ فـلان: بـەناو زەوی دا ڕۆیـی‌و گەڕا.

إرْبَـسَّ أمـر القـوم: وەزع‌و حـاڵی خەڵـكەكە شێوا تاوایـان لـێ هـات پەرتەوازە بوون.

الرِّبْس: پیاوی زیرەك‌و لێهاتوو ٥ مـاڵی زۆر، شتی زۆر.

الرَّبِيسُ: ماڵی زۆر، شتی زۆر ٥ بـەرانی ورك زل قەڵـەو ٥ گـرێ داری زل ٥ پیاوی ئازاو نەبەرد.

الرُّبَيْسُ: (أم الـرُبَيس): مـار ٥ بەكینایـە دەهێنـدرێ بۆ كارەسات.

رَبِشَتِ الأرضُ رَبَشاً: زەوییەكە گژوگیای زۆرو ڕەنگـاو ڕەنـگ بـوو ٥ زەوی بەگـژوگیای ڕەنگـاو ڕەنـگ‌و زۆر ڕازایەوە، دەگوترێ: (رَبِشَت السنةُ وربش المكان ورَبِشَ الرجلُ): ڕەنگی جیاجیای بوون، پەڵەو خـاڵی سورو هەندێـكی تـری ڕەشـی تێـدا پەیـدا بوون ٥ (هو أرْبَش وهي ربشاء).

أرْبَشَ الشجر: درەختەکە پشکوت‌و گەڵای کرد ○ میوەکەی دەرکەوت وەکوو دەنکە نوك دەچوو.

الرَّبَشُ: سپیاییەك کەلە نینۆکی منداڵی ساوادا دەردەکەوێ.

رَبَصَ بفلان رَبصاً: چاوەڕوان بوو فلان چی بەسەر دێ لەخێر یان لەشەڕ، دەشگوترێ: (رَبَصَ فلاناً أمر).

تَرَبَّصَ: پەزمەندەی کرد، دەگوترێ: (تَرَبَّصَ بە الشّيء) ئەو شتە چاوەڕوانی بوو ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلاَّ إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ﴾.

تَربَّصَ بسلعته: چاوەڕوان بوو ماڵ‌و کاڵاکەی نرخی بەرز بێتەوە.

الرُّبْصَةُ: رەنگی جۆراو جۆر، دەشگوترێ: (لي على هذا الأمر رُبْصَةٌ): من لەسەر ئەم کارە لێ وردبونەوەو چاوەڕوانیم هەیە.

رَبِضَت الغَنَمُ وغيرها من الدواب ربضاً وربوضاً: مەڕو بزنەکان یان ئاژەڵەکان مۆڵ بوون، مۆڵیان خوارد.

رَبَضَ الأسَدُ على فريسته: شێرەکە نێچیرەکەی خۆی خستە ژێر چنگی خۆیەوەو خپی کرد، دەشگوترێ: (رَبَضَ القرن على قرنه) پاڵەوانەکە هاوشانەکەی خۆی خستە سەر زەوی‌و ژێر خۆی ناو بۆڕی دا.

رَبَضَ بالمكان: لەشوێنەکە مایەوە.

أرْبَضت الشمسُ: خۆر گەرمییەکەی توند بوو هەتا وای لێ هات ئاژەڵەکان خۆیان کوتایە بن دارو پەناو پەسیوو خۆیان مۆڵ دا نەیانتوانی لەبەر گەرماکەدا خۆیان ڕاگرن.

أربَضَ الراعي الغَنَمَ وغيرها من الدواب: شوانەکە مەڕو بزنەکانی والێ کردن بمۆڵن.

أربَضَ الشرابُ القومَ: شەرابەکە خەڵکەکەی تێراوو مەست کرد، هەموو کەلەلا بوون لەسەر زەوی ڕەق خەویان لێ کەوت‌و لاڵ‌و پاڵ لێی کەوتن، دەشگوترێ: (أربَضَهم الإناءُ) جامە مەییەکە مەست‌و کەلەلای کردن.

أربَضَ أهْلَهُ: بژێوی بۆماڵ‌و منداڵی خۆی دابین کرد.

رَبَّضَ الراعي الغَنَمَ وغيرها من الدواب: بەمانا (أربَضها) دێ.

رَبَّضَ فلاناً بالمكان: فلانکەسی لەشوێنەکە جێگیر کرد.

تَرَبَّضَ الكبشُ عن الغنم: بەمانا (رَبَضَ) دێ.

تَرَبَّضَ بالمكان: بەمانا (رَبَضَ) دێ.

الرَّابِضُ: شێر ○ نەخۆش، دەگوترێ:

(أسد رابض) (ورجل رابض) ◦ لەپەندی پێشینان دا هاتووە (كلب جوّال خير من أسد رابض) ◦ كوردیش دەڵێن: (ڕێوییەكی گەڕیدە لەشێرێكی نوستوو باشترە).

الرّابِضَة: نەرمانی لوت.

الرِّبْضُ: ژن، هاوسەر.

الرَّبَضُ: بەمانا (الرِّبْضُ) دێ ◦ تەویلەو ئاغەڵی ئاژەڵو ولاخ ◦ حەوشەو شوێن تێدا مۆڵینی حوشتر ◦ هەر كەسێك هەر شوێنێك خێزانو تاكەكانی خێزان بۆی بگەڕێنەوە بۆ پشودانو ئیسراحەتو بچنە لای و تێیدا بمێننەوە ◦ وەكوو مێردو ژنو كچو خزم ◦ هەروا بەمانا ریخۆڵەو ناوسك دێ ◦ گوریسو قەیاسەو حەبلی باربەستن ◦ سوچو لاو كەناری شت ◦ دەوروبەری شار، بزێو كەلە شیر پێك هاتبێ.

الرِّبْضُ: كۆمەڵێك رەشەولاخو حەیوانی تر لەكاتی مۆڵین دا.

الرُّبْضُ: ناوەندی شت ◦ بناغەی بینا ◦ كۆمەڵێك درەختی تێك هاڵاوو تێكچرژاو.

الرُّبُضُ: ژن ◦ خێزان ◦ هەروا دەگوترێ: (رجلٌ رُبُضٌ عن الحاجات والأسفار): پیاوێكە خۆی بەسەفەرو شتی واوە نەگرتووە.

الرِّبضَةُ: قەبارەیەك كە خۆی بەسەر شتێك دا دابێو مات بووبێ ◦ كۆمەڵێك ئادەمیزاد.

الرُّبْضَةُ: پیاوی دانیشتوو بێ دەسەڵات ◦ پارچەیەك تێكوشاو.

الرُّبَضَةُ: پیاوی دانیشتووی بێ دەسەڵات.

الرَّبوضُ: دەگوترێ: (شجرة ربوض): درەختی گەورەو قەدزل ◦ (سلسلة ربوض): زنجیری ئەستورو پتەو (قرية ربوض): گوندێكی قەرەباڵغە.

الرُّوَيْبِضُ: مەڕو بزن بەشوانەوە لەحەوشەی مۆڵدان دا ◦ كۆبوونەوەی بەز لەگەدەدا.

الرُّوَيْبَضَةُ: پیاوی خوێڕیو ناكەس بەچە.

رَبَطَ جَأشَهُ رباطة: دڵی قایم بوو پەلەكوتەی پێ نەكەوت لەكاتی ترسان دا، خۆڕاگربوو.

رَبَطَ الشَّيْءَ: شتەكەی شەتەك دا.

رَبَطَ نَفْسَهُ عن كذا: خۆی لەوشتە بواردو لاقەی نەكرد.

رَبَطَ الله على قلبه بالصبر: خودا صەبرو ئارامی بەسەر دڵو دەروونی دا رشتو هێزو توانای مەعنەوی پێ بەخشی.

رابــط مُرابَطَــةً ورِباطــاً: ســەنگەری سەرســنوری پاراســتو لەشــوێنی ترسناك دا مایەوە، دەگوترێ: (رابَطَ الجیشُ) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ﴾ لەسەر پابەنـدبوون بـە ئیسلامو بـەردەوام بـوون لەسـەر ئەنجامـدانی كـاری خێـرو چـاكە خـۆگرو پـشودرێژ بـنو تەمبـەڵ مەبن.

إرْتَـبَطَ في الحبـلِ ونحـوه: كەوتـە نـاو حەبلەكەوەو تێی هاڵا.

إرْتَـبَطَ الدّابَّـةَ وغیرهـا: وڵاخەكـەی بەستەوە، دەگوترێ: (فلان یرتبط من الـدواب كـذا رأسـاً) فلانكـەس ئەوەنــدە ســەر وڵاخــێ ئــاژەڵ دەبەســتێتەوە، واتــە: خــاوەنی ئەوەندە سەر وڵاخو ئاژەڵە.

إرْتَبَطَ فرساً: ئەسپەكەی بەخێو كرد بۆ سوار چاكیو ڕمبازی.

تــرابط المــاءُ في المكــان: ئاوەكـە لەشــوێنی خۆیــەتی هیــچی لــێ نەڕۆیشتووە.

التّرابُط: لەزاراوەی فەلسەفەدا هەبوونی پەیوەنـدی نێـوان دووشـتە چـونكە لــەزەین دا هۆكارێــك پێــكیەوە بەستون.

الرّابِط: دەگوترێ: (هـو رابـط الجـأش): دڵ قـایمو چـاو نەترسـە ٥ ئازایـە، لەهیچ شتێك ناترسێ.

الرّابِطَةُ: پەیوەندیو وابەستەیی نێوان دوو شــت ٥ وڵاخــی بەســتراوە ٥ كۆمەڵێك ئادەمیزاد لەپرۆژەیەك دا لـەبیرو بۆچـونو هـەڵسو كـەوت دا یـەك بگـرن، دەگـوترێ: (رابطــة الأدبــاء، رابطــة العلمــاء، رابطــة الفقراء،...) ٥ (ك: روابط).

الرِّباطُ: ئەوەی شتی پێ دەبەستێتەوە، دەگوترێ: (قَرَضَ رباطه): مـرد، یـان لەنەخۆشـییەكەی ڕزگـاری بـوو، دەشگوترێ: (جاء وقد قَرَضَ رباطَـهُ): بەمانـدوویی گەڕایـەوە ٥ (ربــاط الخیل): شوێنی بەستنەوەی ئەسپ ٥ شـوێنی كەمەنـد كێـشی صـۆفیانو خوداپەرستیان ٥ دڵ ٥ (ك: رُبُطٌ).

الــــرَّبْطُ: لــــەزاراوەی فەلــــسەفەدا پەیـداكردنی جـۆرە پەیوەندییەكـە لـەنێوان دوشـتی هەسـت پێـكراو دا لـەزەین دا بـەهۆی هـەبوونی جـۆرە پەیوەندییەكەوە.

الرُّبْطَة: گورزە ٥ باقەو باوەشە شت.

الــرَّبِیط: بەســتراو ٥ ڕەبــەنو دونیـا نەویـست ٥ خورمـای وشـكەوە بـوو كەدەكرێتە نـاو هەمبانـەو كیـسەوە، یـان دەخرێتـە نــاو خورمــادانو مـشتاخەوەو ئـاوی پێـدا دەكـرێ ٥

خورمای نەگەیشتوی شۆراوە ٥ تەڕبوو، دەشگوترێ: (هو ربيط الجأش): ئازاو نەبەردو چاو نەترسە.

الرَّبِيطَةُ: ولاخی بەستراوە ٥ (ك: رِبائِط).

اَلْمُرَابِطَةُ: کۆمەڵی ئادەمیزادو ئەسپ سوار کەلەسەر سنور سەنگەر لەدوژمن دەگرن‌و ناهێڵن دوژمن پێ بخاتە خاکی نیشتمانەوە.

المِرْبَطُ: ئەو زنجیرو حەبل‌و کەرەستەیەی ولاخی پێ دەبەسترێتەوە.

المِرْبَطَةُ: بەمانا (المِرْبَط) دێ.

رَبَعَ الربيعُ ربوعاً: بەهار پەیدابوو، هاتە ناوەوە.

رَبَعَ الإبلُ رَبْعاً: لە پاوانەکە دا حوشترەکە بەرەڵلا کرا لەکوێ دەلەوەڕێ بلەوەڕێ‌و بخواتەوە.

رَبَعَ عليه الحمىّ: توشی نەخۆشی سێبەڕۆ بوو ڕۆژێك لەرزوتای توش دەبێ‌و ڕۆژێك یان دوو ڕۆژ بۆی نایە.

رَبَعَ بالمكان: لەوشوێنە مایەوەو جێگیر بوو.

رَبَعَ فلان: فلانکەس ڕاوەستاو چاوەڕوانی کردو گیری خوارد، دەگوترێ: (إربَعْ عليك أو على نفسك) بمێنەوەو چاوەڕوان بە ٥ بەردەکەی بەرز کردەوە بۆ بەتاقیکردنەوەی هێزو بازوی ٥ بەروبوومی باشی هەبوو.

رَبَعَت الدَّابَةُ: ولاخەکە هەنگاوی درێژی هاویشتن.

رَبَعَ عنه: وازی لێ هێنا، دەگوترێ: (ربع على فلان): بەزەیی پێداهاتەوە، دەگوترێ: (رَبَعَ الرَّجلُ بالمكان وفي المال): پیاوەکە دەستی لەشوێنەکەیان لەماڵ‌و سامانەکە گیر بوو بەئارەزوی خۆی تەصەروفی تێداکرد.

رَبَعَ فلاناً: چواریەکی ماڵ‌و سامانی فلانی برد، وەری گرت.

رَبَعَ الجَيْشَ: چواریەکی دەستکەوتی سوپای برد.

رَبَعَ الحِمْلَ: بەچوار دەستەکی بارەکەیان بەرز کردەوە.

رَبَعَ الحَبْلَ أو الوترَ: پەتەکەی لەسێ هەودا بادا یان ژێیەکەی بادا.

رَبَعَ الثلاثة: بوو بەچووارەمی سێیەکان.

رَبَعَ التسعة والثلاثين: بوو بەتەواوکەری چل.

رَبَعَ الثلاثة والأربعين: چل‌و چوواری تەواو کرد.

رُبِعَ: توشی لەرزوتای سێبەڕۆ بوو.

أرْبَعَ العَدَدَ: ژمارەکە بوو بەچوار یان چل.

أرْبَعَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە وەرزی بەهارەوە.

أَرْبَعَ الحامِلُ: لەبەهاردا ئافرەتەکە منداڵی بووو (هي مُرْبَعٌ ومِرْباع).

أَرْبَعَ المولودُ: منداڵەکە ددانی پێشەوەی دەرکەوتن، یان کەوتن.

أَرْبَعَ فلان: فلاّنکەس بەگەنجی منداڵی بوو.

أَرْبَعَ الغَنَمُ: مەڕو بزنەکان تەمەنیان چووە ساڵی چوارەمەوە.

أَرْبَعَ ذوات الحافر: وڵاخە سمدارەکە چووە ساڵی پێنجەمەوە.

أَرْبَعَ ذوات الخف: ئاژەڵە پێ پانەکە چووە ساڵی حەوتەمەوە.

أَرْبَعَ الغيث: بارانەکە هێند زۆر بوو ڕێگاو بانی لەخەڵکەکە بڕیوەو لەناو ماڵەکانیان دا ماونەتەوە ٥ (فهو مُرْبَعٌ).

أَرْبَعَ ماء الركية: ئاوی بیرەکە زۆر بوو.

أَرْبَعَ الإبلَ: حوشترەکەی بەرەڵا کرد هەرکاتێ ویستی بچێ بۆ ئاو خواردنەوە.

أَرْبَعَ المريضَ: دوو ڕۆژ بواری دا نەچووە لای نەخۆشەکەو ڕۆژی سێیەم سەردانی کرد.

رابَعَ الحِمْلَ مرابَعةً ورباعاً: کۆڵەکەی لەگەڵ یەکێکی تردا بەچوار دەستەکی هەڵگرت.

رابَعَ فلاناً: کۆڵەکەی لەفلاّنکەس بەدەستەبار هەڵگرت ٥ لەبەهاردا مامەڵەی لەگەڵ کرد.

رَبَّعَ الشَّيئَ: شتەکەی کردە چوارگۆشە ٥ کردی بەچوار بەشەوە.

رَبَّعَ فلان رجليه: فلاّنکەس چوار مەشقی دانیشتو قاچەکانی نوشتاندنەوە.

إرْتَبَعَ البعيرُ: حوشترەکە گیای تەڕی بەهاری خوارد ٥ قەڵەو بوو ٥ پەلەی کرد ٥ ڕۆیشت قاچی لەعەرد دەدا.

إرْتَبَعَ الحيوانُ: گیاندارەکە هاتە سەر تایمی زیندەگانی خۆی‌و گەشەو نەشەی دەست پێ کردەوە بەهۆی چارەسەرێك.

إرْتَبَعَ بالمكان: لەوشوێنە مایەوە لەوەرزی بەهاردا.

إرْتَبَعَ حَجَراً ونحوه: بەردەکەی بەرز کردەوە.

إرْتَبَعَ فلان أمْرَ القوم: فلاّنکەس چاوەڕوانی کرد ببێتە سەرۆکی گەلەکەی ٥ لەحەدیث دا هاتووە (إن فلاناً قد ارتبع أمر القوم).

تَرَبَّعَتِ الماشية: ئاژەڵەکە گیا تەڕی بەهاری خوارد.

تَرَبَّعَ الجالِسُ: دانیشتووەکە قاچەکانی نوشتاندنەوەو خستنیە ژێر ڕانی.

تَرَبَّعَ المكان وبه: لەوەرزی بەهاردا لەوشوێنە جێگیر بوو.

تَرَبَّعَ حجراً ونحوه: بەردەکەی بەچوار دەستەکێو دەستەبار لەگەڵ یەکێکی تردا هەڵگرت.

استَربَعَ البعيرُ ونحوه للسير: حوشترەکە بەهێز بوو بۆ ڕۆیشتن.

استَربَعَ فلان بعمله: فلانکەس لەکارەکەی خۆی دا سەربەخۆبوو توانای بەسەر ئیشەکەی دا شکا.

استَربَعَ الرملُ ونحوه: لمەکە تەباری بەست.

استَربَعَ الغبارُ ونحوُهُ: تەپو تۆز بەرز بووەوە.

استَربَعَ شيئاً: توانای بەسەر شتەکەدا شکاو بەسەری دا زاڵ بوو.

الأربعُ: چوار، وشەیە کە بۆژمارەی چوار بەکاردێ.

ذوات الأربع: هەر گیانلەبەرێك لەسەر چوار قاچ بڕوا.

الرياح الأربع: چوار جۆرە بایەکە (کزەی بەرەبەیان، بای دەبور، بای شەماڵ، بای باشور).

الأربِعَاء: چوارشەمە.

الأُرْبُعَاء: دەگوترێ: (قَعَدَ الأُربُعَاءَ) چوار مەشقی دانیشت.

الأُرْبُعا: بەمانا (الأُربُعاء) دێ.

الأرْبَعة: چوار (وشەیەکە بۆ ژمارەی چوار بەکاردێ)، دەگوترێ: (جاء وعيناه تدمعان بأربعة تسيلان بأربعة آماق).

الأربعون: چل؛ واتە چووار جار دە.

التربيع في الزراعة: چوارەم پاراوو ئاودانی کشتوکاڵ.

الرابع: پلەی دوا پلە سێ ە دەگوترێ: (ربيع رابع) بەهارێکی بەپیتو خێرو بێرە.

رُباعَ: چوار چوار، دەگوترێ:(جاء القومُ رُبَاعَ): خەڵکەکە چوار چوار هاتن.

الرَّباعُ: وەزعو حاڵو بارو دۆخ، دەگوترێ: (هم على رَباعِهم) ئەوان هەر لەسەر حاڵو وەزعی خۆیانن‌و هیچ ناخۆشییەکیان نەهاتۆتە ڕێ.

الرِّباعُ: خوێنی کوژراو کە هۆزێك لەجیاتی هۆزێکی تر بیدا.

الرِّباعة: بەمانا (الرَّباعُ)دێ ە لەحەدیث دا هاتووە دەربارەی ئەنصارو موهاجیرەکان دەفەرموێ: (انهم أمة واحدة على رباعتهم).

الرُّباعية: ددانی نێوان کەڵبەو خرێ، کەچوارن، بەهەریەکێ لەشەویلەی خوارو شەویلەی سەرو.

الرِّباعي: هەرشتێك لەچوار پێك هاتبێ ە لەعیلمی هەندەسەدا ناوە بۆ وێنەیەکی یەکسانی چوارگۆشەی چوار سوچ.

الرّباعية في الشعر: چوارين؛ بەفارسی پێی دەگوترێ دوو بەیت.

الرَّباعُ: کەسێك زۆر حوشتری شیردەر بکرێ ◦ یان کەسێك خۆتاقی بکاتەوە بەبەرزکردنەوەی کێشی قورس.

الرَّبعُ: بەهارە هەوار؛ ئەو شوێنەی بەهاران دەکرێتە شوێنی تێدا نیشتەجێ بوون ◦ خانوو نشینگە، دەورو بەری خانوو ◦ هۆبەو گەڕەك ◦ بالاّ مامناوەند ◦ جۆرە وەرزشێکە شتی قورسی تێدا بەرز دەکرێتەوە بۆ بەتاقیکردنەوەی هێز.

الرَّبَعُ: بالاّ مامناوەند.

الرُّبْعُ: چارەك؛ بەشێك لەچوار بەش ◦ بەزۆری بەعورف بەئامێرێکی پێوانە دەگوترێ چوار پیالە بگرێ.

الرُّبَعُ: بێچوە ئاژەڵ کە لەوەرزی بەهاردا لەدایك ببێو دەستە گوڵو نۆبەرە بێ.

الرِّبْعُ: لەرزو تایەکە ڕۆژێك توشی نەخۆشەکە بێو دوای دوو ڕۆژ بەری بداو ئەمجار ڕۆژی چوارەم بیگرێتەوە، پێی دەگوترێ مەلاریا ◦ هەروا جۆرێکە لەحوشتر ئاودان ڕۆژێك دەیبەنە سەر ئاوو دوو ڕۆژ نایبەنو ڕۆژی چوارەم دەیبەنەوە سەرئاوەکە.

الرَّبْعَةُ: ئادەمیزادی بالاّ مامناوەندو چوارشانە ◦ قوتوی بۆن خۆش ◦ قورئان کە کرابێتە سی جوزء.

الرَّبَعَةُ: مەسافەی نێوان بەردی سێ کوچکەی ئاگردان ◦ بارانە بەهارە، گیا بەهارە ◦ پیاوی گەنج کەژنەکەی منداڵی ببێ.

الرِّبْعِيَّةُ: (رِبْعية القوم): تێشوو بژێوی خەڵك لەسەرەتای زستان دا.

الرُّبُوعُ: دەگوترێ: (بقرةٌ ربوع): مانگایەك بدۆشرێو چووار قاپی شیر تێدابێ ◦ (ك: رُبْعٌ ورباعٌ).

الرَّبِيعُ: وەرزی بەهار ◦ وەرزی نێوان زستانو هاوین ◦ مانگی رەبیعی یەکەمو رەبیعی دووەم ◦ بارانی بەهار ◦ جۆگای بچوك ◦ گیاوگژی تەڕو تازە ◦ هەرگیاو گژێك لەبەهاردا بڕوێ ◦ بەشێك لەچوار بەش ◦ چارەك.

أبو ربيع: نازناوی پەپوسلێمانکەیە.

الرَّبِيعَةُ: بەردێکە هێزی پاڵەوانو وەرزشکارانی پێ بەتاقی دەکرێتەوە ◦ زرێیەکە لەکاتی شەڕدا لەبەردەکرێ ◦ باخچە ◦ مەشکەو هەنبانەو کوندە ◦ قوتوی بۆنی خۆش کەبوكو زاوا بەکاری دەهێنن ◦ (ك: ربائع).

الرَّوبَعُ: لاوازو پرو پوچ ٥ کوڵەبنەی خوێڕیو هەتیومچە.

الرُّوبَعَة: دەردێکە توشی بێچوە ئاژەڵی شیرە خۆرە دەبێ ٥ کورتە باڵا ٥ (ك: رَوابع) ٥ دانیشتنی چوارمەشقی.

المِرباعُ: چواریەکی دەستکەوتی شەڕ کەلەپێش ئیسلام دا سەرۆكو پاشاکان بۆخۆیانیان دادەنا ٥ باڵا مامناوەند ٥ ئەو ئاژەڵەی لەوەرزی بەهاردا زاوزێ دەکا ٥ ئەو شوێنەی لەبەهاردا یەکەمجار گیای لێ دەڕوێ ٥ (ك: مرابیع).

اَلْمُرَبَّعُ: هەرشتێك چوارگۆشە بێ ٥ لەزاراوەی هەندەسەدا هەرشتێك چوار تەنیشتو سوچی یەکسانی هەبێ، دەشگوترێ: (رجل مُرَبَّع الحاجبین): پیاوێکە توکی برۆی زۆرە دەڵێی چوار برۆی هەیە.

اَلْمِرْبَعُ: عەصایەکە دوو پیاو هەریەکەیان سەرێکی هەڵگرتووە بۆئەوەی لەسەرپشتی وڵاخەکە شتی پێ بیکوێزنەوە.

اَلْمَرْبَعُ: ئەوشوێنەی بەهاران دەکرێتە هەوارو نشینگە ٥ بەهارە هەوار ٥ بارانی بەهار ٥ (ك: مَرَابع).

اَلْمَرْبَعَةُ: زەوییەك (یەربوع: جرجە قاچ کورتی) زۆربن یان ج زۆرو ج کەم یەربوعی هەبێ.

اَلْمِرْبَعَةُ: بەمانا (المِرْبَعُ) دێ ٥ (ك: مرابع).

المَرْبُوعُ: باڵا مامناوەند ٥ توشبوو بەنەخۆشی سێبەڕۆ لەرزوتایەك رۆژێك دەیگرێو دوو رۆژ بەری دەداو رۆژی چوارەم توشی دەبێتەوە ٥ (ك: مرابیع).

الیَرْبوعُ: جانەوەرێکە وەکوو جرج وایە بچوکە قاچی درێژو دەستی کورتن، کلکێکی درێژی هەیە کۆتاییەکەی بەتاڵە مویەك دێ.

رَبَغَ رَبْغاً: لەناو نازو نیعمەت دا مایەوە.

رَبِغَ رَبَغاً: ژیانی خۆشو بەرفراوان بوو ٥ سەری کردە ئەنجامدانی کاری خراپو بێهودەو رابواردنی ناشەریفانەو خوی تاوانکردنو حەرام خواردن٥(هو رَبِغٌ وهي رَبِغَةٌ).

رَبِغَ العیشُ: ژیانو گوزەران خۆشو پڕنازو نیعمەت بوو ٥ (هو ربیغ):

أرْبَغَت الناقةُ: حوشترەکە قەڵەو بوو شیرو بەرهەمی زۆربوو.

أرْبَغَ الشیطان في قلبه: شەیتان بەسەر دڵو دەروونی دا زاڵ بوو دڵی شێواندن ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (إن الشیطان قد أرْبَغَ في قلوبهم وعَشَّشَ).

رابِــغ: شیوێــکه لــەنێوان مەککــەو مەدینەدا نزیك کەناری دەریای سور ٥ شوێنێـکه لەوشـوێنانەی میقـاتی ئیحرام بەستنە بۆ حاجیەکان.

الرّابِــغَ: دەگـوترێ: (عــیش رابِــغٌ): ژیانێکی خۆش‌و پڕ نازو نیعمەتە ٥ (ربیــع رابــغ): بــەهاری بــەپیت‌و بەرەکەتە.

الرَّبَغُ: ئاودێری ٥ گلە وردە.

الرَّبَغُ: ژیانی خۆش‌و پڕنازو نیعمەت.

رَبَقَهُ رَبْقاً: بەحەبلی قولفەدار شەتەکی دا.

رَبَقَ فلانـاً في الأمـر: فلانکەسی خستەناو کێشەکەوە.

رَبَّقَهُ: زێدەڕەوی کرد لەشـەتەکدانی دا بەگوریسی قولفەدار.

رَبَّقَ الکلامَ: قسەکەی هەڵبەست، درۆی تێکەڵاوکرد.

رَبَّقَ الخُبْزَ: ڕۆنەکەرەی کردە پێخۆری نانەکە، دەگوترێ: (خبـزة مربَّقَــةٌ): نانە چەورە ٥ کولێرە بەڕۆن.

ارتبــق في الحبالــة: بەتۆڕەکـەوە بـوو، دەشـگوترێ: (ارتبـــق في حبالتـــه): کەوتە ناو فێڵی خۆیەوە.

الرِّبْــقُ: گوریـسی قولفـەدار ٥ زنجیری وڵاخ بەستنەوە ٥ حـەبل، گوریس ٥ دەزوو ٥ (ك: أرباق و رباق).

الرِبْقَةُ: تاکە وشەی (الرِبْـقَ)، دەگـوترێ: (حَـلَّ رِبْقَتَـهُ) تـەنگ‌و چـەڵەمەکەی کۆتایی پێ هات ٥ هەروا دەگـوترێ: (لا یرضــی الحــرّ في رِبْقَــة الــذُّل): هــەرگیز پیــاوی ئــازاد رازی نابــێ پێوەندی ژێردەستەیی لەپێ دا بێ.

الرُّبَیْــقُ: (أم الرُّبَیْــق): مــار ٥ تــەنگ‌و چەڵەمە ٥ شەڕ.

رَبَكَ الشَّيْءَ رَبْكاً: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

رَبَكَ الرُّبیکةَ: کەشکی دروست کرد(کەشکی تێکەڵ بەخورماو ڕۆنکرد).

رَبَكَ الثریدَ: تێگوشاوەکەی تێکەڵاو کـردو چاکی کرد وای لـێ کرد بـۆ خـواردن گونجاوو خۆش بێ، دەگوترێ: (ربك طعاماً): خواردنی بۆ دروسـت کـرد ٥ لەپەنــدی پێــشینان دا هــاتووە (غِرْســان فَـارْبُکُوا لــه): برسـییەتی‌و خواردنی بۆ ئامادەبکەن، بەکەسێـك دەگـوترێ خـەمی خـۆی نەبێ‌و خـۆی تەرخان کردبێ بۆ یەکێـکی تر.

رَبَكَ الرجلَ: پیاوەکەی خستە ناو قوڕەوە.

رَبِكَ رَبَکاً: کارەکەی لـێ شێوا.

ارتَبَـكَ الأمْـرُ: ئیـشەکەی لـێ تێـکەڵ‌و پێـکەڵ بوو.

ارتَبَــكَ في الوَحَــلِ: لــەقوڕ چــەقی‌و بڕستی لـێ بڕا.

ارتَبَكَ في الأمر: کەوتە نـاو کارەکـەوەو نەیتوانی خۆی لـێ ڕزگار بکا.

الرِّبكُ: کەسێك فیلّو پیلانی لاوازی هەبێ.

الرُّبكُ: (رجُل رُبَكٌ): پیاوێکی سەر لێ شێواوە نازانێ چ بکاو بۆ کوێ بچێ.

الرَّبیکةُ: کەشك بەخورماو بەڕۆن سور بکرێتەوە ٥ یان دۆ کەشك ٥ قوڕاو ٥ رۆن کەهێشتا لەماستو ئاوەکە جیانەکرابێتەوە.

رَبَلَ المکانُ رَبلاً: شوێنەکە گیا (رەبل)ی لێ ڕوا؛ جۆرە ڕوەکێکە ٥ یان زۆری لەوجۆرە گیایە لێ هەبوو.

رَبَلَ القومُ: خەڵکەکە زۆر بوون، زاوو زێی باشیان کرد ٥ ماڵو سامانیان پەرەی سەندو گەشەی کرد.

رَبَلَت المرأة: ئافرەتەکە قەڵەو بوو، گۆشتن بوو.

إرتبل ماله: ماڵو سامانی زۆر بوو.

تَرَبَّلَ الجسمُ: جەستەی کەتەو زەبەلاح بوو.

تَرَبَّلَت المرأةُ: ئافرەتەکە قەڵەو بوو.

تَرَبَّلَ شجر الرِّبل: درەختی رەبل گەڵای دەرکرد.

تَرَبَّلَ الظبيُ: ئاسکەکە گەڵای (رەبل)ی خوارد.

تَرَبَّلَ الرّجلُ: پیاوەکە ڕاوی کرد.

تَرَبَّلَت الأرضُ: زەوی دوای وشك بوونی لەوەرزی هاوین بەهاتنی پایزو بارانی پەڵە سەرلەنوێ سەوز بووەوە.

الرّابِلَة: گۆشتی شان ٥ (ك: روابِلَ).

الرِّبْلُ: روەکێکی گرژو زبرو زۆر سەوزە، گەڵاکانی پڕو تێکچڕژاون، سەری لقەکانی گوڵێکی زەردی شێوە ئوقحوانی ددان ددانی پێوەیە ٥ (ك: ربول).

الرَّبْلُ: بەمانا (الرِّبْل)دێ.

الرَّبْلَةُ: کوتە گۆشتی گەورە، گوڵمە گۆشت ٥ دیوی ناوەوەی ڕان.

الرِّبیلُ: جەستەی قەڵەوو گەورە ٥ پیاوی دزو چەتە کەبەتەنیا پەلامار بداو تاڵانو بڕۆ بکا، ئازاو بەجەرگ بێ.

الرّبیلةُ: رۆنو چەوری ٥ نازو نیعمەتو هەرزانی.

الرِّیبالُ: بەمانا (الرِئبالُ) دێ کە بەمانا شێرە ٥ یان گورگە، دەگوتری: (لصٌ ریبال) دزێکی ئازایەو هەمیشە لەکەلێن دایە بۆ شەڕ ٥ روەکێك تێکبهاڵێو درێژ بێ ٥ کەسێك تاقانەی دایکی بێ ٥ (ك: ربابیل وربابلة).

الرِّیبالَةُ: شێری چەموش.

الرِّیبَلُ: حوشتری گۆشتن ٥ ئافرەتی نەرمو نیان.

المِرْبالُ: زەوییەك كە ڕوەكی (ڕەبل)ی زۆر بێ ٥ (ك: مرابيل).
أرِبَّةُ: پێشەكی عەربوونی دایە.
تَرَبَّنَ: بوو بە كەشتییەوان.
الأُرْبونُ: لۆغەتێكە لە (العُربون).
الرُّبـــانُ: ســـەرۆكی دەریاوانـــەكان، لێپرسراوی كەشتییەوانەكان ٥ (ك: ربابين).
ربانُ كل شيئٍ: زۆرینەی ئەو شتە.
ربان الشباب: سەرەتای گەنجییەتی.
الرَّبانيُّ: بەمانا (الرُّبان)دێ.
الرُّبون: لوغەتێكە لە(العُربون).
ربا الشَّيئُ رَبْواً ورُبُوّاً: شـتەكە زیـادی كـرد گەشـەی كـرد، فـشەڵ بـوو هاوسـا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتَـرَى الْـأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَـاءَ اهْتَـزَّتْ وَرَبَتْ﴾.
رَبَا الفَـرَسُ: ئەسپەكە خڕبـۆوە لەترسـان یان خۆی ئامادەكرد بۆ بازدان.
رَبَا الجُرْحُ: برینەكە هاوسا.
رَبَا السويقُ ونحوه: قاوتەكە ئاوی پێداكراو فشەڵ بوو.
رَبَا في البيت وفي بـني فـلان: لـەماڵا گـەورە بـوو یـان لـەناو هـۆزی فـلان دا پـەروەردە بـوو ٥ توشـی نەخۆشـی (ڕەبۆ) بوو.
رَبَـــا الرّابِيَـــةَ: چـووە ســـەر تۆپـــەڵاكی تەپۆڵكەكە.
ربـي في بـني فـلان: لـەناو هـۆزی فلان دا پێگەیشت.
أرْبى على الحسـن: لەپەنجا تێپەڕی ٥ پـتر لـەوەی دا بـووی وەری گـرت ٥ سوری خـوارد، یـان مامەڵەی ڕیبـای كـرد ٥ لەسـەر گردەكـە ڕاوەسـتا، مایەوە.
أرْبى الأرضُ: زەوی پاك بۆوە.
أرْبى الشَّيْءُ: شتەكەی گەشە پـێ كـردو زیادی كرد.
راباه: نەرمو نیانی لەگەڵا نواند.
رَبّاهُ: گەشەی پێ كرد.
رابـى فلانـاً: فلانكەسـی بـەخێو كـردو پێـــی گەیانـــد ٥ هێـــزو لایەنـــە جەستەیی‌و عەقڵی‌و ڕەوشتی خـۆی پەرە پێدا.
رابى الأُترُجَ: نارنجەكەی كرد بە ڕوبەو ڕەقی كرد خەستی كردەوە.
تَرَبّى: پێگەیی‌و ڕۆشنبیر بوو.
الرَّابِيـــة: گردۆڵـــكە، تەپۆڵكـــە، هێـــزو توانای زیاد لەسنور.
الرِّبا: زێدەو دوچەنـدان ٥ ئەو ئەنـدازە پارەیـەی قـەرزدار بـەزیادە دەیداتـە خـاوەن قـەرز بـەگوێرەی چـەند مەرجێك.
الرُّباءُ: منەتو پیاوەتی‌و ئەمەك.
الرِّباءُ: بەمانا (الرِّبا)دێ.

الرُباةُ: بەمانا گردو بەرزایی دێ.
الرَّبـــوُ: بـــەمانا (الرابيـــة) دێ ٥ نەخۆشـــييەكە توشـــی بۆريـــەكانی هەناسـە دەبێ بەناخۆشی هەناسـە دەدا.
الرَّبـوَةُ: بـەمانا (الرابيـة) دێ ٥ كۆمـەڵی ئـادەميزاد كەلـە (دە) هـەزار كـەس زۆرتربن.
المُرَبّى: مرەبا كەلەميوە دروست دەكرێ ٥ (ك: مُرَبّيات).
رَتَأَ رُتوءً: مايەوە، نيشتەجێ بوو.
رَتَأَ البعير رتأنـاً: حوشـترەكە هـەنگاوەكانی كورت كورت هاويشتن.
رَتَأَ فلاناً رتأً: فلانكەسی خنكاند.
رَتَأَ العقدةَ: گرێيەكەی توند كرد.
أرتَـــأَ: بـــە نابـــەدڵی پێـــكەنی ٥ وەپێـكەنينی هێنا.
رَتَبَ رُتوباً: جێـگير بوو لەشوێنی سامناكو ناخۆش.
رَتَبَ فـلان: فلانكـەس هەڵسايە سـەرپێ ٥ دەوڵەمەنـديش بـووە كەچـی سـواڵ دەكا.
رَتَـــبَ الـــشَّئَ: شـــتەكەی چەســـپاند ٥ چەقاندی.
رَتَّبَهُ: شتەكەی چەسپاندو دانـی پيانـا، لەشوێنی خۆی داينا.
أرْتَبَ: بەمانا (رَتَبَ)دێ.
تَرَتَّبَ: لەسەر ئـەوە پەيـدا بـوو، لێـوەی كەوتەوە ٥ لەسەرئەوە بنيات نـرا ٥ بنيات دەنرێ.
الرّاتِبُ: دەگـوترێ: (رزق راتـب) رزقو رۆزييەكی بەردەوامو هەميشەيیە.
الرُّتْبَةُ: پلەو پايە، يـان پلـەی بـەرز كـە دەوڵەت دەيدا بە كەسێك كەشـياوی رێز لێنان بێ.
الرَّتَبَـةُ: پلـە پەيـژە، پلـەی قاڵدرمـە ٥ لوتكـە شاخو دونـدە بـەرد كەلێـك نزيـــــك بـــــنو هەنديێـــــكيان لەهەنديێـــكيان بـــەرز تربـــێ ٥ تەپۆلكـەی زەوی ٥ بۆشـايی نێـوان پەنجـەكان ٥ تـــەنگو چـــەڵەمە ٥ كارەسات.
المَرْتَبَـةُ: بـەمانا (الرُتْبَـةُ)دێ ٥ شـوێنی چـــاودێری ٥ هـــەموو شوێنێـــكی ترسـناك ٥ ئـەركی قـورس، ئـەو شـوێنەی ژمـارەی رەهـاو موتڵـەقی تێدايە نرخی تايبەتی خـۆی هـەبێ، دەگـوترێ: پلـەی يـەكان، دەيـان، سەدان، ...هتد.
المُرَتَّبُ: موچە.
رَتَّ رَتّـاً ورُتّـةً: زمـانی تـورتی تێـدابوو زمـــانی خواربـــوو، جـــۆرە بێـگانەيیەكی پێـوە دياربوو ٥ (هـو أرتّ وهي رتاء).
الأرَتّ: زمان تور.
الرَّتّ: سەرۆك، ريش سپی.

الرِّتّـةُ: زمـان لارىو خـوارو خێـچى لەقسەكردن دا.

الرَّتّاءُ: ئافرەتى زمان لار.

رَتَجَ الصَّبِيُّ رَتَجاناً: منداڵەكـە سـەركەوت بە قاڵدرمەدا.

رَتَجَ البابَ: دەرگاكەى داخست، (فهو أرتـج وهي رتجاء).

رَتَـجَ البَحْـرُ: دەريا شـەپۆلى داو ئاوەكـەى زۆربوو هەموو شتێـكى داپۆشى.

رَتَجَتْ الدجاجةُ: مريـشكەكە هێلكـەدانى پڕبوو لەهێلكە.

رَتَجَتْ الـسنةُ: هـەموو ساڵەكە گرانـىو قاتو قڕى بوو.

رَتَجَ الثلجُ: بەفرەكە وڵاتى گرتو مايەوە.

رَتَـجَ الخِـصبُ: هـەرزانى هـەموو وڵاتـى گرتەوە.

رَتَجَ الأتانُ: دێڵە كەرەكە ئاوس بوو.

رَتَجَ الباب: دەرگاكەى داخست.

أُرْتُـجَ عليـه: قسەى پێ نـەكرا، زمـانى گيرا.

الرِّتـــاجُ: دەرگـــاى گـــەورە ٥ دەرگـــا بەهەرشێوەيەك بێ.

الرِّتاجةُ: هەرشيوو دۆڵێك تەسك بـێ ٥ دركە شاخو بەردە زلە.

الرِّتْجُ: رێـگەى دەرنەچوو (مـال رِتـجٌ) ماڵێـكە ياساغە كەسى پێ ناگا.

الرَّتَجُ: دەرگاى گەورە ٥ (ك: أرتاج).

المِرْتاجُ: قفڵو كيلون، پاشكۆڵ ٥ (ك: مَرَاتِجُ).

رَتَـخَ العَجـينُ والطـينُ رَتْخـاً ورتوخـاً: هەويرەكە يان قوڕەكە تەنك بوو.

رَتَخَ بالمكان: لەو شوێنە مايەوە.

رَتَخَ به: پێوەى نووسا.

رَتَخَ عن الأمر: لەئيشەكە دواكەوت.

أرتخ الحجامُ: كەڵەشاخگرەكە برينەكەى زۆر گەورە نەكرد.

الرُّتْخُ: پارچە وردەى پێست بەتايبـەتى كوتە وردە پێست.

الرُّتَخَـةُ: قـوڕى تونـدو قـاچ گـر (وەكـوو قوڕى مالوومە).

رَتَعَـتِ الماشِـيةُ رتعـاً ورتوعـاً ورتاعـاً: ئاژەڵەكـــە بـــەئارەزۆى خـــۆى لـــە لەوەڕگاى خۆش دا لەوەڕا.

رَتَعَ في لحمه: پاشملە باسى كرد بەخراپە ٥ (هو راتِعٌ).

أرتَـعَ: كەوتـە نـاو لـەوەڕگاى خـۆشو زۆرەوە.

أرتَـعَ المطـرُ: بارانەكـە ئەوەنـدەى گيـا ڕوانـد ئـاژەڵ پێـى تێربخـوا، تێـرە خۆرى هێنا.

أرتَـعَ المكـانُ: شـوێنەكە تێـرە خـۆرى ئاژەڵى لـێ پەيدا بوو.

أرتَـعَ إبِلَـهُ: حوشـترەكانى كردنـە نـاو پاوانو لەوەڕگاى خۆشەوە بۆئـەوەى بەئارەزوى خۆيان بلەوەڕێن.

الرَّتّاعُ: ئەو كەسـەى شـوێن ئاژەڵەكانى

دەکەوێو دەیانباتە لەوەڕگای خۆشو فرەناوەوە.

الرُّتعَةُ: هەرزانیو هەبوونی لەوەڕگای بەرفراوان.

الْمَرْتَعُ: پاوانو لەوەڕگا بۆ ئاژەڵ.

رَتَقَ الشَّيْءَ رَتْقاً: شتەکەی پینەکرد، کونەکەی گرت، لەحیمی کرد ٥ چاکی کردەوە، دەگوترێ: (رَتَقَ فَتْقَهُ) دڕاوییەکەی دوریییەوە، چاکی کردەوە ٥ (رتق فتقهم): ناخۆشی نێوان بنەماڵەو خێزانەکەی چارەسەر کرد.

رَتَقَتِ المرأة: بیلا مانیی ئافرەتەکە کوێر بۆتەوە گیراوە کاری ئاسایی خۆی ناکا ٥ (هي رتقاء) ٥ (ك: رُتْقٌ).

ارتتق الشَّيْءُ: بەمانا (رَتَقَ) دێ.

الرِّتاق: دوو پارچە قوماش کە بەپرژی دامێنەکەیان پێکەوە بدورێنەوە.

الرَّتْقُ: پێکەوە نوساوو یەکپارچە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا﴾.

الرُّتْقَةُ: بۆشایی نێوان پەنجەکان ٥ (ك: رُتَقٌ).

رَتَكَ البعيرُ رتكاً ورتكاناً: حوشترەکە بەهەنگاوی کورت کورت غاری دا.

أرتك الضاحك: پێکەنی بەناچاری، بەیناو بەین پێکەنی.

رَتِلَ رَتَلاً: ڕێكو پێكو ریز بەستوو بون، جوان کەوتنە پاڵ یەك، دەگوترێ: (رَتِل الثَّغرُ أو الاسنان): پوكو دەمو ددانی جوانو ڕێكو پێك بوون.

رَتَّلَ الشَّيْءَ: شتەکەی جوان ڕێکخستو هۆنیەوە.

رَتَّلَ الكلامَ: قسەکانی جوان ڕێکخستن، بەجوانی خوێندیەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (ثَغرٌ مُرَتَّلٌ): ددانو پوکێکی ڕێكو پێكو جوانن.

تَرَتَّلَ: دەگوترێ: (تَرَتَّلَ في كلامه): درێژەی بەقسەکانی داو بەهێدیو هێمنی قسەکانی گوتن.

الرَّتَلُ: بۆنی خۆشی هەرشتێك بێ ٥ سپایەتی ددانو ئاوی زار ٥ کۆمەڵێك ئەسپو وڵاخە بەرزە یان ئوتومبێل کە بەشوێن یەکتردا ریز دەبن ٥ (ك: أرتال).

الرَّتِلُ: بۆنی خۆش لەهەر شتێك بێ ٥ قسەی جوان.

الرُّتَيْلى: جۆرێکە لەجاڵجاڵۆکە.

الرُّتَيْلاءُ: بەمانا (الرُّتَيْلى) دێ.

رَتَمَت المِعزى رَتْماً: بزنەکە ڕووەکی ڕەتمی خوارد بەهۆی زۆر خواردنی گیای (رەتم) گێژو وێژ بووە.

رَتَمَ فلان: فلانکەس جێگیر بوو، مایەوە.
رَتَمَ في بني فلان: لەناو هۆزو هۆبەی فلان خێزان دا پێکەیی ٥ بەنەسپایی قسەی کردن.
رَتَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی شکاند، وردو هاڕی کرد.
أرتَلَ الفصيلُ: بەرخەکە دوگی گۆشتی هەڵگرت.
أرتَلَ فلان: فلانکەس گرێی لەقامکی خۆی دا بۆئەوەی شتەکەی بێتەوە یادو لەبیری نەچێ.
إرْتَتَمَ: گرێی لەقامکی خۆی بەست.
تَرَتَّمَ: بەمانا (ارْتَتَمَ) دێ.
الرُّتَامُ: ئێسکو پروسك ٥ ئێسقانی مردوو.
الرَّتَمُ: جۆرە ڕوەکێکی کێوییە، وادەبێ لەباخچەی مالانیش دا بۆجوانی دەڕوێندرێ ٥ بەڵگەو دەلیل ٥ قسەی بەنەسپاییو لەسەرە خۆ.
الرَّتَمَةُ: دەزوێکە لەپەنجە دەبەسترێ بۆیاد کردنەوە.
الرَّتِيمَةُ: بەمانا (الرَّتَمَةُ) دێ ٥ (ك: رتائم).
رَتَنَ الشحمَ بالعجين: بەزو پیوەکەی تێکەلاوی هەویر کرد.
المِرْتَنَةُ: نانە چەورە بەپیو ٥ (ك: مراتن).
رتا الرجلُ رَتْواً ورُتُواً: پیاوەکە هەنگاوی نا.
رتا برأسه: بەسەر ئاماژەی کرد.
رتا بالدلو: بەهێواشی دۆلچەکەی داهێشتە خوار.
رتا الشَّيْءَ: هاویشتی، شلی کردەوە ٥ گرێیەکە یان ڕێشمکەی شل کردەوە.
رتا القَلْبَ: دلی بەهێز کرد ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (انه يرتو فؤاد الحزين ويسرو عن فؤاد السقيم).
رتا الشَّيْءَ اليه: شتەکەی بۆلای خۆی کێش کرد.
رُتِيَ: دەگوترێ: (رُتِيَ في ذرعه) بالی بڕایەوە، قرتا.
الراتي: زانای خواناسو شارەزا لەزانستەکان دا ٥ (ك: رُتَاةٌ).
الرَّتْوَةُ: هەنگاو ٥ لەحەدیثی فاطیمە دا هاتووە دەڵێ: پێغەمبەر فەرمووی: (أدني يا فاطمة، فدنوت رتوةً ثم قال ادني يا فاطمةُ فدنوت رتوةً) ٥ هەروا بەمانا زێدە ڕێزو شکۆمەندی دێ ٥ گرێی شلو خاوکراوە ٥ ساتە وەخت ٥ دلۆپە ٥ مەودا بەئەندازەی بڕکردنی چاو.
رَثَأَ البعيرُ: حوشترەکە بڕینی لەناو شان هات، جدەوی بوو.
رَثَأَ الغَضَبُ: رقو کینەکەی نیشتەوە.

رَثَأَ الشَّيَ بالشَّيِ: شتەكەی تێكەڵاوی شتەكە كرد، دەگوترێ: (رَثَأَ اللبنَ): ماستە ترش‌و شیرینەكەی تێكەڵاو كردو بزڕكا.

رَثَأَ فلاناً: لەفلانكەسی دا.

رَثِئَ الكبشُ رَثأً ورُثَاءَة: بەرانەكە ڕەنگی خورییەكەی پەڵە پەڵە بوو ٥ (هو أرثأ وهي رَثآء).

أرثأ اللَّبَنَ: شیرەكە بزڕكا.

ارتثأ في رأيه: راو بۆچونەكانی تێكەڵ‌و پێكەڵ بوو.

ارتثأ اللَّبَنُ: شیرەكە بزڕكا.

ارتثأ الرثيئةَ: دۆی ترش‌و شیرینی تێكەڵ بەیەكی خواردەوە.

الرَّثْءُ: گێلی‌و نەفامی‌و كەودەنی.

الرَّثَأة: دەردێكە توشی ناوشانی حوشتر دەبێ.

الرَّثيئةُ: بەمانا (الرَّثْءُ) دێ هەروا دۆی ترش كەتێكەڵ بەدۆی شیرین بكرێ‌و ببزڕكێ.

المَرْثُوءُ: كەسێك بێ ورەو ترسنۆك بێ ٥ گێل‌و نەفام بێ.

رثَّ الثَّوبُ وغيره: پۆشاكەكە كراسەكە رزی‌و دادڕ دادڕ بوو.

رثَّ الرجلُ: پیاوەكە شێوە ناشیرین‌و چڵكن بوو.

أرَثَّ الثوبُ وغيرُهُ: بەمانا (رَثَّ)دێ، دەشگوترێ: (أرَثَّ الرجلُ): پیاوەكە گوریسەكەی یان پۆشاكەكەی رزی.

أرَثَّتْ هيئةُ الرجُلِ: بەمانا (رَثَّ)دێ.

إرْتَثُّوا رِثَّةَ القوم: كۆنەو رزیوی ئەوخەڵكەیان كۆكردەوەو كڕییان.

أُرْتُثَّ فلان: فلان لەشەڕا پێكراو گوێزرایەوە بۆ دواوە، پاشان بەو برینە مرد (فهو مرتثٌّ) ٥ لەحەدیثی كەعبی كوڕی مالیك دا هاتووە: (أنَّهُ أُرْتُثَّ يوم أحد فجاء به الزبير يقود بزمام راحلته).

الأَرَثُّ: رزیوو بی كەڵك.

الأرَثّ: رزیو ٥ (ك: رُثٌّ).

الرَّثُّ: كاڵای خراپ ٥ خانوو لانەی بێ كەڵك‌و خراپ ٥ (ك: رثاث).

الرِّثَّةُ: بەمانا (الرَّثُّ) دێ ٥ ئافرەتی گێل‌و ئەحمەق ٥ ئادەمیزادی خوێڕی‌و هیچ‌و پوچ ٥ (ك: رِثَثٌ ورِثاث).

الرَّثيثُ: برینداری‌ك بەناستەم گیانی تێدا مابی ٥ (ك: رِثاثٌ).

رَثَدَ المتاعَ رَثْداً: كاڵاكانی خستنە پەنا یەكتر بەڕیز یان خستنیە سەریەك.

رَثَدَتْ الدُّجَاجَةُ بيضَها: مریشكەكە هێلكەكانی كۆكردنەوە (هو مرثود ورثيد).

رَثِدَ الماءُ رَثَداً: ئاوەكە لیڵ بوو (هو رَثِدٌ وهي رثدة).

أرْكَدَ الماءُ: بەمانا (رَكَدَ)دێ.

أرْكَدَ فلان: زەوی هەڵکۆڵی تا گەیشتە قوڵایی زەوی.

أرْكَدَ القومُ: خەڵکەکە کۆبونەوە.

ارتَشَدَ المتاعَ: بەمانا (رَكَدَهُ)دێ.

الرِّئْدُ: کۆمەڵە ئادەمیزادێکی نیشتەجێ بوو ٥ (ك: أرْئاد).

الرَّكَدُ: کاڵای ڕیزکراو سەفتەکراو، ٥ خانوی خراپ ٥ ئادەمیزادی زەبونو هیچ لەدەست نەهاتوو، دەگوترێ: (تركنا على الماء رثداً).

الْمَرْثَدُ: پیاوی کەریمو ڕەوشت بەرزو سەخی سروشت ٥ شێر ٥ (ك: مَراثِد).

رَثِعَ رَثَعاً: بەتەماع بوو چاو چنۆك بوو ٥ بەبەخششی کەم ڕازی بوو، یان بەبەشی خراپ ڕازی بوو ٥ دۆستی خراپی گرتو بوو بە هاوەڵی پیاوی خوێڕی ٥ ڕەوشتی ناشیرینی هەبوو.

اِرْتَعَنَ: بێهێزو لەش داوەشاو بوو.

اِرْتَعَنَ المَطَرُ: باران زۆر باری، بارانەکەی بەپیت بوو.

اِرْتَعَنَ الشَّعْرُ: قژی شۆڕ بۆوە.

المُرْثَعِنُ: لافاوی زۆرو بەتەوژم ٥ رادەرو راماڵەر.

رَثَمَ أنفَهُ أو فَمَهُ رَثْماً: لوتی شکاند دەمی شکاند، خوێنی لێهێنا، دەگوترێ: (رَثَمَ أحد أعضاء جسمِهِ): یەکێ لەئەندامی جەستەی شکاند خوێنی لێهێنا.

رَثَمَتْ المرأةُ أنفَها بالطيب: ئافرەتەکە بۆنی خۆشی لەلوتی دا.

رَثِمَ فلانٌ رَثَماً: فلانکەس قسەکەی رون نەکردەوە بەهۆی نەخۆشییەك کەلەزمانی دا هەیە.

رَثِمَ الفَرَسُ: ئەسپەکە لا لمبۆزی سپییە ٥ داخو نیشانی حوشتر ٥ (هو أرثَم وهي رثماءُ) ٥ (ك: رُثْمٌ).

الرَّثَمُ: سپیایەتی لالمبۆزی ئەسپ، یان لمبۆزی سەروی ئەسپ.

الرَّثْمَةُ: وردەبارانو بارانی زەعیف، دەگوترێ: (بَلَغَهُ رَثْمَةٌ من الخبر) سەرەداوێکی هەواڵەکەی زانی، بەێ کەبی.

الرَّثِيمُ: (رثيم الحصى): وردە بەرد.

المِرْثَمُ: لوت ٥ (ك: مَراثِم).

المَرْثِمُ: بەمانا (المِرْثَم) دێ.

رَثَنَتِ الرَّثْنَةُ الأرْضَ: زەوی بارانێکی کەمو لاوازی وێکەوت.

رَثَّنَتِ الرَّثْنةُ الأرْضَ: بەمانا (رثنتها)دێ.

ترَثَّنَت المرأةُ: ئافرەتەکە دەمو چاوی خۆی بەزەعفەران رەنگ کرد.

الرَّثْنَةُ: بەمانا (الرَّثْمَةُ) دێ کەبەمانا وردە بارانە.

رَثَـاهُ رَثْـواً ورثـاءً: بـۆی گریـاو ئاكـاره چاكەكانی ژماردن.

الرَّثْـو: ماستی شـیرین تێـكەڵ بكـرێ بەهی ترش‌و بی بزرِكێنیٚ.

رَثَى المیتَ رثیاً ورِثـاءً ورثایـة: بـۆ مـردووه كـە گریـاو لاواندیـەوه، دەگـوترێ: (رَثَـاهُ بقـصیدة): بەچـامەیەك لاواندییـەوه، (ورثـاه بكلمـة): بەوتارێك لاواندییەوه.

رَثَـى لَـه: دڵـی پـێ سوتاو بـەزەیی پێـدا هاتەوه.

رَثَـى عنـه الحـدیث رثایـةً: قـسەی لێـوه گێرِانەوه.

رَثِيَ رثیاً ورَثَیً: توشی بـێ هێـزی‌و خـەم‌و خەفـەت بـوو ٥ توشـی نەخۆشـی دەردە جومزگـەو رۆمـاتیزم بـوو ٥ هەر نەخۆشییەك چوست‌و چالاكی ئینـسان پـەكبخا ٥ دوای مردنـی لاواندیەوه ٥ وایە شێرەی بۆ گوت.

الرِّثَایَةُ: گریانی بەدەنگ‌و رۆرِۆ.

الرَّثْیَةُ: لاوازی‌و چەواشەیی، دەگـوترێ: (في أمـوره رَثیـة): كارەكـانی لاوازی‌و خەمـساردییان پێوه دیاره ٥ گێلـی‌و نەفامی، ئازاری جومزگەو ئێـسقان‌و ئـەژنۆو سەرئێـشە، نەخۆشـی رۆمـاتیزم ٥ هـەر نەخۆشـییەك برِست لەئادەمیزاد ببرِێ.

الرَّثِیَّةُ: بەمانا (الرثیة)دێ.

المَرْثَـاةُ: ئـەو شـیعرو پەخـشان‌و لاوك‌و حەیرانـەی مـردوی پـێ دەلاوێنرێتەوه ٥ (ك: مراث).

أرْجَأت الحامل: سكپرِەكە نزیكە بـزێ‌و سكەكەی دابنێ.

أرْجـأ الـصائدُ: نێـچیرەوانەكە هیـچی دەست نەكەوت.

أرْجـأ الأمـرَ: كارەكـەی دواخـست، ماوەیەكی تری بۆ دیاری كرد.

المُرْجِئَـةُ: فیرقەیـەكی ئیـسلامین هـیچ بریارێـك دەربـارەی موسـوڵمانان دەرناكـەن، بەڵـكوو هـەموو شتێـك هەڵـدەگرن بـۆ رۆژی دوایـی‌و بـۆ قیامەت ٥ ئەوان پێیان وایە كەسێك ئیمـانی هـەبێ تـاوان زەرەری نییـە بـۆی ٥ كەسێـك كافربـێ تاعـەت كەڵكی نییە.

رَجِبَ رَجْباً ورجوباً: ترسا ٥ شەرمی كرد.

رَجَـبَ فلانـاً رجبـاً: فلانكەسـی ترسـاند ٥ لـێ ترساو پێی سەرسام بوو.

رَجَـبَ فلانـاً بقـول سـیّئ: بوختـانی بەفلانكـەس كـرد، قـسەی ناشیرینی بۆ هەڵبەست.

رِجِبَ رجباً: لـێ ترسا، بەشكۆمەند هاتە پێش چاوی، پێی سەرسام بوو.

أرجَبَ فلاناً: بەمانا (رجَبَهُ)دێ.

رَجَبَ الرَّجُلُ: لەمانگی رەجەب دا پیاوەکە کوشتی سەربڕی لەلای بتو صەنەم ٥ قوربانی بۆبت کرد.
رَجَبَ الإنسانَ وغَیْرَهُ: ئادەمیزاد یان شتی تری بەگەورە زانیو بچوکی خۆی بۆ دەرخست.
رَجَّبَ النَخْلَةَ: کۆڵەکەی بۆ دارخورماکە چەقاند بۆئەوەی ببێتە پاڵپشتیو بەئاسانی بانەیشکێنێ، یان لقەکانی کۆکردنەوەو بەحەبلو لیفی خوصو شتی وا شەتەکی دا بۆئەوەی رەشەبا یاری بەلقەکان نەکا ٥ دەوری دارخورماکەی بەچقڵو شتی وا پەرژین کرد بۆئەوەی کەس توخنی نەکەوێ.
رَجَّبَ الکرمَ: تولەی میوەکە رێکو پێک کردنو خستنیە شوێنی خۆیان.
الأرجاب: ریخۆڵە.
الرَّاجِبَةُ: جومگەی پەنجەکان.
الرَّواجِبُ: وەتەرەکانی شوێنی لێ دەرچوونی زەرەی گوێدرێژ.
رَجَبٌ: ناوی یەکێکە لەمانگەکان دوامانگی جیمادی الآخرة پێش مانگی شەعبان دێ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (عِش رجباً ترعجباً): چەند مانگە رەجەبێکی یەك لەدوایەك بژی شتی سەیر دەبینی.
الرُّجْبُ: سەری پەراسو بەلای سنگەوە ٥ (ك: أرجاب).
الرُّجْبَةُ: ئەو شتەی دەگرێتە کۆڵەکەو پاشکۆڵ بۆ دارخورما ٥ کۆخیتەی راوکەر.
الرَّجَبِیَّةُ: ئەو ئاژەڵەی لەمانگی رەجەب دا سەردەمی پێش ئیسلام بۆ بتو صەنەم سەردەبڕان ٥ دیدەنی کردنی شاری مەدینە لەمانگی رەجەب دا.
رَجَّهُ رجّاً ورجّةً: راپوەشاندو هەڵی تەکاند بەهەموو هێزی خۆی هەژاندی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إذا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا﴾.
رَجَّ فلاناً عن الشَّیْءِ: فلانکەسی لەوشتە مەنع کرد.
رَجَّ الشَّیْءُ: شتەکە کەوتە هەڵبەزو دابەز ٥ (هور أرجّ وهي رجّاءُ) ٥ (ناقة رجّاء): حوشتری دووگ گەورە.
أرَجَّتِ الحامِلُ: ئافرەتە دوگیانەکە نزیکە منداڵی ببێ سکەکەی دابنێ.
إرْتَجَّ: کەوتە جمو جوڵو هەژان.
إرْتَجَّ البحرُ: دەریا کەوتە شەپۆل دان.
إرْتَجَّ الکلام والظلام: قسەکان تێکەڵو پێکەڵ بوون، شتەکان گوم بوونو پەردە پۆش کران.
الإرتجاج: لەزانیاری پزیشکی دا بریتییە

لـەوەی مێـشك كـاری خـۆی بەباشـی ئـەنجام نـەدا لـەناكامی صـەدمەو وێكەوتنی شتێكی قورس پێی.

الرَّجَّاجُ: خەڵـكانی زەعیفـو ورە نـزمو خـوێڕی، یـان ئـاژەڵی ناپەسـەندو خـراپو بێ خێـر ٥ بـی شـیرو كـزو لاواز.

الرَّجَّاجَةُ: لانەی شیرین.

الرُّجاجة: لـەعیلمی كیمیادا ئامێرێـكە بۆ راوەشاندنو تێكەڵدان بەكاردێ.

الرَّجَّـةُ رَجَّـة القـوم: قـاوو قیـزو قـیرەو هەراو تێكەڵاو بوونی دەنگیان.

رِجَّةُ الرعد: دەنگـو گرمەی هەور.

رَجَّـحَ الـشَّيْئُ رجْحـاً ورجحانـاً ورجاحـة: شتەكە سەنگین بوو، پەسـەند بـوو، دەگـوترێ: (رجحت إحـدى الكفـتين الأخـرى) لایـەكی تـەرازو بەسـەر لایەكەی تری دا پاساوی هەبوو.

رَجَّحَ في مجلسه: لەكۆڕەكەدا سەنگین بوو بەقورس لێیان ڕوانی.

رَجَّـحَ عقلـه او رأيُـهُ: عـەقڵو ئـاوەزی تەواو بوو رایەكەی تەواو بوو.

رَجَّـحَ الـشَّيْئَ بيـده: شـتەكەی بـەرز كردەوە بۆ ئـەوەی بزانـی قورسایی چەندە.

رَجَّحَ فلاناً: لەعەقڵو رەوشت جوانی دا بەسەر فلان دا باڵا دەست بوو، (قول راجـــح): قـــسەی پەســـەند، (رأي راجح): رای پەسەند.

أرْجَحَهُ: وای لـێ كرد راجیح بێ.

رَجَّحَ الميزانَ: تایەكی تەرازووەكەی قورس تر كرد تا سلاّوی پێ دایەوە.

رَجَّـحَ فلانـاً ولـه: بەخششی زیـاتری دا بەفلانكەس.

راجَحَـــهُ: پێـــشبڕكێی لەگـــەڵ دا كـــرد لـــەڕوی پەســـەندییەوە، دەگـــوترێ: (راجَحَهُ فرجَحَهُ).

رَجَّحَـهُ: بـەمانا (أرجَحَـهُ) دێ ٥ پاساوی دایەوە، پەسەندی كرد.

إرْتَجَـحَ الـشَّيْئُ: بـەمانا (رَجَـحَ)دێ ٥ هـــەروا بـــەمانا وردو هـــاڕبونو خواربونو لادان دێ ٥ بـەمانا هـاتوو چـۆ دێ، دەگـوترێ: (إرتجحـت بـه الأرجوحـــة): جۆلانەكـە هێنـایو بردی.

إرْتَجَحَ الروادفُ: سمتەكان لەرینەوە.

تَرَجَّحَ: لەرزیو كەوتە جمو جوڵ.

تَرَجَّحَ الرَّأيُ عنده: لەلای ئەو ئـەو رایـە پەسـەند بـوو پاسـاوی دا بەسـەر راكەی تردا.

الأُرجُوحـة: جۆلانـە بـەدوو حـەبل یـان بەدوو زنجیر بەبەرزییەوە دەبەسرێ بـەزۆری منـداڵ سـواری دەبـنو رادەژێو دێو دەچێ ٥ ناوێكیشە بۆ سـارا لـەم ڕووەوە كـە ڕێبـوار تێیـدا دێو دەچێ ٥ (ك: أراجیح).

الرَّاجحُ: لەزاراوەی فەلسەفی دا ئەوەیە

بــوونی لەنــەبوونی گونجــاو تربــێو جێـگای قبـوڵ بـێ، یـان ڕاسـتییەکەی وێچوتربێ لەدرۆی.

الرُّجَّاحُ: ئافرەتی سمتو کەفەڵ گەورەو گۆشتن ٥ (جفنة رجَاح): سوێنەیەکی پـڕ ٥ (امــرأة رجَــاح): ئافرەتێــکی ئـاقڵو هۆشـیار ٥ (کتیبــة رجَــاح): ڕاکێشەرێکی قورسو بـەهێز ٥ (ك: رُجُحٌ).

الرُّجَّاحَةُ: بارقوڵیو لەسەرەخۆیی.

الرُّجاحَــةُ: جۆلانــە، حــەبلی جۆلانــە ٥ هەروا بەمانا (الرَّجَاحَة)دێ ٥

الرُّجحانيــــة: لــەبواری فەلــسەفەدا مەزهــــــــەبو ڕێبازێــــــــکە پەیڕەوکارەکانی پێیان وایە گەیشتن بەیەقین مەحاڵە.

المِرْجَاحُ: ئادەمیزادی هێدیو لەسەرەخۆ ٥ درەختێــك بــەری قــورس بــێ ٥ کەسێــك لەرۆیــشتن دا خۆبــاداو لەنجــەو لار بکـا، دەگـوترێ: (جمــل مِرْجاح وناقة مرجاح).

الْمَرْجُوحَــةُ: بــەمانا (الأرجوحــة) دێ ٥ (ك: مراجيح).

إرْجَحَــــنَّ: قــورس بــوو مەیــەلانو لاژانــەوەی کــرد، لـەرزی، دەگـوترێ: (إرْجَحَنَّ الرِّدْفُ) سمتـی لەرەلـەریان کـرد ٥ (إرْجَحَنَّـت الرَّحـی): ئاشـەکە کەوتە جمو جۆڵ، بلاّو بۆوە، ولاتی تەنیــەوە، دەگــوترێ: (إرجَحَــــنَّ الجيشُ).

رَجَــدَ القَمْــحَ رجــداً ورجــاداً: کرشـەو گەڵیشەکانی لەپـەرێزەوە گواستەوە بۆ سەر خەرمان بۆ گێرە کردن.

رَجْرَجَ الشَّيْئُ: شتەکە جولایەوە، کەوتە هەژان.

رَجْــرَجَ فــلان: فلاّنکـەس مانــدوو بــوو، برستی لـی بڕا.

رَجْرَجَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕاوەشاندو هەڵی تەکاند.

رَجْرَجَ البئرَ: گڵی بیرەکەی دەرهێنا.

تَرَجْرَجَ الشَّيْئُ: شتەکە کەوتـە هـەژینو جمو جۆڵ.

الرَّجْــراجُ: شتێــك بهــەژێو هەڵتــەکێو داتەك بکا، دەگـوترێ: (بحر رَجْراجٌ): دەریای شەپۆلاویو چەموش ٥ (ناس رَجْراج): کەسانێك بێ عـەقڵو بـیر تەسكو هیچ لەدەست نەهاتوو.

الرَّجْرَاجَةُ: (کتيبة رجراجـة): کەتیبەکـە لەبــــەر زۆری ئالیاتــــەکانی زۆر بەناخۆشی دەکەوێتە جوڵە ٥ (جارية رَجْراجَـــــة): ئافرەتێــکە سمتــی شورابەیان کردوە هێنـدەیان گۆشـت پێوەیە.

الرِّجْرِجَــةُ: بـاقی مانـدەی ئـاوی لـێڵو

تێـــکەڵ بـــەقوڕە لیتـــە کـــە لـــەبنکی حـــەوزی ئـــاودا بمێنێتـــەوە ٥ لیـــك ٥ کۆمەڵی زۆر لەشەڕدا ٥ (ك: رجارِجُ).

رَجَـــزَ الرَّجـــزُ رجـــزاً: هۆنـراوەیـــەکی خوێنـــدەوە، هۆنیـــەوە، دەگـــوترێ: (رجز به): هۆنراوەی بـۆ هۆنیـەوە ٥ (هو راجز، ورجّاز، ورجّازة).

رَجَزَتْ الريح بينهم: بایەکـە لـەناویان دا بەردەوام بوو.

رَجِـزَ الجَمَـلُ رَجَـزاً: حوشـترەکە لـەکاتی هەڵـــسان دا قاچـــەکانی لـــەرزین بەهۆی نەخۆشی (رەجەزەوە) ٥ (هو أرجز وهي رَجْزاء).

رَاجَـزَهُ: لـەدانانی شیعر لەسـەر شێوەی رەجەز پێشبڕکێی لەگەڵ دا کرد.

رَجَّزَهُ: هۆنـراوەیەکی بۆ خوێندەوە.

ارتَجَزَ الرَّاجِزُ: هۆنـراوەیەکی گوت.

ارتَجَزَ القومُ: خەڵکەکە لەناو خۆیـان دا شـیعری شـێوە رەجـەزیان بۆیـەکتر خوێندەوە.

ارتَجَزَ الرعدُ: هەورەکە گۆڵەو گرمـەی یەك لەدوایەکی لـێ بیسترا.

تراجَـزَ القَـومُ: بـەمانا (ارتَجَـزُوا) دێ ٥ کێشەیان تێکەوت.

تَرَجَّزَ الحادي: حودیـە خـوێن حودیـەی بەشـــێوەی رەجـــەز خوێنـــدەوە ٥ حودیە گۆرانییەکە ٥ (ترجّز الرعْدُ): هەور دەنگی لـێ بیسترا، گرماندی.

ترجّـز الـسحابُ: هەورەکـە بەهێواشـی ڕۆیـــی چـــونکە بـــاری گـــران بـــوو بەباران.

الأرجوزة: هۆنـراوە لەبـەحری رەجـەز ٥ (ك: أراجيز).

الرَّاجِـزُ: ئـەو کەسـەیە شـیعری شـێوە رەجـــەز دەخوێنێتـــەوە یـــان دەیهۆنێتەوە.

الرِّجَـازَةُ: شتێـکە وەکـوو کـەژاوە بـەڵام لـەو بـچوکترە ٥ هـەروا ئـەو گـۆزو گوڵێنکـە بەنەیـە کەکـەژاوەی پـێ دەرازێندرێتەوە ٥ (ك: رجائز).

الرِّجَاز: بەمانا (الرَّاجز)دێ.

الرِّجْـزُ: تـاوان ٥ سـزا ٥ بتپەرسـتی ٥ هاوەڵدانان بۆ خودا.

رِجـــزُ الـــشيطان: وەسوەســـەو ختوکـەی شەیتان.

الرَّجَـزُ: دەردێـکە توشـی حوشـتر دەبـێ بـەو هۆیـەوە لـەکاتی راسـتبونەوەدا سمتـــی دەلـــەرزن ٥ بەحرێـــکە لەبـــەحرەکانی شـــیعر بنـــەمای کێشەکەی شەش جار (مستفعلن)ە.

رَجَـسَ صـوت الرعـد أو الجيش رَجْـساً: دەنگـەکان تێـکەڵ بـونو دەنگەکـە گەورە بوو.

رَجَسَ البعيرُ: حوشترەکە بەخێرایىو توند بۆڕاندی.

رَجَسَ السماءُ: هەورەکانی ئاسمان بـەهێز گرماندیان.

رَجَسَ فلان: فلانكەس ئەندازەی ئاوی بیرەکەی بەمیرجاس مەزندە کرد ٥ (مانای میرجاس لەمەدوا دێ).

رَجَسَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە مەنع کرد لەمپەری بۆدانا ٥ (هو راجِس ورَجّاس).

رَجَسَ رَجَساً ورَجَاسَةً: پیس بوو، شتی پیسی هێنا، چووە لای شتی پیس.

رَجُسَ الشَّیْءُ رَجَاسَةً: شتەکە قێزەون بوو.

رَجُسَ فلان: فلان کاری ناشیرینی کرد.

أرْجَسَ فلان: فلان ئاوی بیرەکەی بەمیرجاس مەزندە کرد.

ارتجست السماءُ: بەمانا (رَجَسَتْ)دێ.

ارتجس البِناءُ: باڵەخانەکە کەوتە شەقە تۆڵەو هەژان ٥ لەحەدیثی سوطەیح دا هاتووە: (لما ولد صلى الله عليه وسلم إرْتجس أيوان كسرى).

ارتجس أمْرُهُ: کارەکەی شێواو لێی تێک چوو.

الـرَّجْسُ: دەنگی بەهێزو گەورە ٥ (ورَجْسُ البعير): بۆڕەی حوشتر.

الـرِّجْسُ: قێزەون، شتی پیس، کاری خراپ، حەرامو یاساغ ٥ نەفرەت ٥ کوفر ٥ سزاو تۆڵە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يَعْقِلُونَ﴾.

رجس الشيطان: ختوکەو دەنەدانو وەسوەسەی شەیتان ٥ (ك: أرجاس).

المِرْجَاسُ: بەردێکە حەبلی بەسەرێکیەوە دەبەستریو دادیڵدرێتە ناو بیری ئاوەوە ڕادەوەشێندرێ بۆ ئەوەی لیتەی بنکی بیرەکە ببێتە قوڕاوو هەڵگۆزرێ، هەروەها ئەندازەی ئاوی ناو بیرەکەشی پێ مەزندە دەکرێ، قوڵی بیرەکەشی پێ دەزاندرێ ٥ (ك: مراجيس).

الْمَرْجُوسَةُ: دەگوترێ: (هم في مرجوسة من أمرهم) ئەوان سەریان لێ شێواوەو شتەکەیان لێ تێکەڵو پێکەڵ بووە هەردێنو دەچن.

رَجَعَت الطيرُ رجوعاً ورجاعاً: باڵندەکان لەشوێنە گەرمەکانەوە گەڕانەوە بۆ کوێستانەکان.

رَجَعَ الشَّيْءُ: شتەکە سودی بوو، دەگوترێ: (رجع فيه كلامي): قسەکەم کاری تێکردو سودی بوو بۆی.

رَجَعَ الكلبُ في قيئِهِ: سەگەکە رشوی خۆی خواردەوە.

رَجَعَ فلاناً عن الشَّيْءِ واليه رَجْعاً ورُجُوعاً ورجعاناً: فلانکەسی لادا لەوشتە، یان گێڕایەوە بۆلای ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِن رَّجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ﴾.

أَرْجَعَ فلان: فلانكەس دەستی خۆی بردنە پاش خۆی بۆئەوەی شتێك هەڵبگری.

أَرْجَعَ الرجلُ أو الدابَّةُ: پیاوەکە یان وڵاخەکە پیسایی کرد.

أَرْجَعَتْ الناقةُ: حوشترەکە لاواز بوو دوایی قەڵەو بوو.

أَرْجَعَ فلاناً: فلانکەسی گێڕایەوە، رەتی کردەوە.

أَرْجَعَ الله بيعته: خودا خێرو بێری خستە مامەڵەکەیەوە.

رَاجَعَ فلاناً في أمره مراجَعةً ورجاعاً: تەکبیرو رای بەفلان کردو راو بۆچونی لەگەڵ دا گۆڕییەوە.

رَاجَعَ الكتابَ: بەکتێبەکەدا چووەوە، بۆی گەڕایەوە سەیری کرد تیٚی روانی.

رَاجَعَ الكتابَ أو الحسابَ: جارێکی تر بەحیسابەکە دا چووەوە.

رَاجَعَ زَوْجَتَهُ: دوای تەڵاقدان ژنەکەی سەر لەنویٚ هێنایەوە ژێر نیکاحی خۆی.

رَاجَعَ فلاناً الكلامَ: وەڵامی فلانی دایەوە، کێشەو دەمە دەمیٚی لەگەڵ دا کرد ٥ وای لیٚ کرد قسەکە دوبارە بکاتەوە.

رَجَّعَ عند المصيبة: لەکاتی بەڵاو موصیبەت دا وتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون).

رَجَّعَ صَوْتَهُ: لەقورگی دا دەنگی خۆی لیٚ دایەوە، لەراندیەوە.

رَجَّعَ فلانٌ: لەخوێندنەوەدا دەنگی خۆی لەراندەوەو درێژەی پێدا.

رَجَّعَ المؤذنُ في آذانه: بانگێژەکە شایەتومانەکەی دوبارە کردەوە دوای ئەوەی بەلەسەر خۆیی گوتنی.

رَجَّعَ الحَمَامُ: کۆترەکە خوێندنەوەکەی بڕبڕ کرد.

رَجَّعَ النقش والكتابةَ: بەسەر نووسینەکەدا چووەو نوسینەکەی تۆخ کردەوەو چەند جارێك پێی دا چووە.

اِرْتَجَعَ على الغريم والمتَّهم: داوای لەقەرزدارو تاوانبارەکە کرد.

اِرْتَجَعَ الشَّيْءَ اليه: شتەکەی بۆ گێڕایەوە بردییەوە بۆلای.

اِرْتَجَعَ به شيئاً: شتەکەی بەوە گۆڕییەوە.

اِرْتَجَعَ المرأةَ: ئافرەتەکەی ریجعە کردەوەو دوای تەڵاق بردییەوە ژێر نیکاحی خۆی.

اِرْتَجَعَ الناقة: حوشترەکەی کڕی بەنرخی حوشترەکەی تری وەکوو ئەو.

اِرْتَجَعَ المرأةُ جلبابها: ئافرەتەکە

چارەکەی هەڵدایەوە بۆ سەر دەمو چاوی خۆی، خۆی پێ داپۆشی.

تراجع القومُ: خەڵکەکە گەڕانەوە بۆ شوێنی خۆیان.

تراجع القوم الكلام بينهم: خەڵکەکە قسەکەیان خستە بەر لێکۆڵینەوەو وتو وێژ.

تَرَجَّعَ فلان: بەمانا (رَجَّعَ)دێ.

تَرَجَّعَ في المصيبة: لەکاتی بەلاو ناخۆشیدا وتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون).

تَرَجَّعَ في صدري كذا: ئەوە لەدڵما هاتو چۆی کرد.

تَرَجَّعَ الناقةَ: بەنرخی ئەو حوشترە حوشترێکی تری کڕی.

استرجع عند المصيبة وفيها: لەکاتی بەلادا وتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون).

استرجع الحمامُ في شدوه: کۆترەکە خوێندنەکەی خۆی بڕی.

استرجع الشَّيْءَ: شتەکەی رەتکردەوە، وەری گرتەوە.

الرَّاجِعُ: ئافرەتێك دوای مردنی مێردەکەی، بچێتەوە سەر ماڵی باوكو کەسو کاری ○ (ك: رواجِعُ).

الرَّاجعةُ: زەلکاوو گۆماو ○ جۆرێکە لە لەرزوتا بە نۆرە بەیناو بەین توشی نەخۆش دەبێ ○ (ك: رواجع).

الرياح الرَّواجع: بایەك شوێنی لێهاتنو رۆیشتنی جوداواز بێ.

الرِّجاعُ: ریشمەو هەوسار ○ ئەو بەشە هەوسارەی دەکەوێتە سەر لمبۆزی وڵاخەکە ○ (ك: أرجِعَة ورُجُعٌ).

الرَّجْعُ: ریخو زبڵ ○ ئەو شلەمەنییەی پێش هاتنەدەری سەری منداڵ لەکاتی لەدایکبوون دا دێتە دەرێو لەچڵم دەچێ ○ ئاو ○ بارانی دوا باران ○ قازانجو سود ○ زەلکاوو گۆماو ○ وەڵامدانەوەی نامە ○ دەنگدانەوەی دەنگ ○ گیا بەهارە○ لای خواروی شان○(ك:رجاع و رُجْعان).

الرُّجْعَى: گەڕانەوە ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ إِلَى رَبِّكَ الرُّجْعَى﴾ ○ وەڵامدانەوەی نامە، دەگوترێ: (جاءني رجعى رسالتي).

الرَّجْعَةُ: گەڕانەوەی پیاوی تەڵاقدەر بۆ هاوسەری لەگەڵ ژنە تەڵاقدراوەکەی دا ○ مەزهەبو بیرو بۆچونی ئەوانەی پێیان وایە دوای مردن سەر لەنوێ دەگەڕێنەوە بۆ ژیانی دونیا ○ لەزاراوەی (أحيا)دا بریتییە لەگەڕانەوە بۆ ژیان دوای مردنێکی رواڵەتی یان خەفە بوون.

الرُّجْعَةُ: وەڵامی نامە.

الرَّجْعِيُّ: (الطلاق الرُّجعي): ئەومیە بۆ مێرد دروستە ژنە تەڵاقدراوەکەی

بگێڕێتەوە بۆ ژێر نیکاحی خۆی بەبێ گرێبەستی مارەیی سەر لەنوێ.

الرَّجْعِيَّةُ: کۆنەپەرستی، مانەوە لەسەر بیرو باوەڕو دابو نەریتی کۆنو هەڵنەکردن لەگەڵ پێشکەوتنی باری ژیانو گۆڕانکاری ڕۆژگار.

الرَّجِيعُ: زبڵو زاڵو پیسایی، هەر قسەو بیرو باوەڕێك کە پەسەند نەبی ٥ (کلام رجیع): قسەی ڕەد کراوە بۆ خاوەنی ٥ (حبل رجیع) گوریسێك سەرلەنوێ هەڵوەشابێتەوە.و جارێکی دی ڕێسرا بێتەوەو کرابێتەوە بە گوریس ٥ (طعام رجیع) خۆراکی سەرلەنوێ گەرم کراوە ٥ (بعیر رجیع): حوشتری ماندوو شەکەتی ڕێگا ٥ گیاو گژی بەهاران ٥ کاوێژی حوشتر ٥ پۆشاکی ڕزیو ٥ عەرەق ٥ زەلکاوو گۆماو ٥ (رجیع الفحم): خۆڵە پەتەی خەڵوز دوای گەشانەوەی ٥ (رجیع الأُرز): ئاردە برنج.

الرَّجِيعَةُ: حوشتری ماندوو شەکەتی سەفەر ٥ (ك: رجائع).

الَمْرجِعُ: بەمانا (الرُّجوع) دێ ٥ شوێنی گەڕانەوە ٥ بنەما ٥ لای خواروی شان، شەپیلك ٥ مامۆستاو ڕێبەر لە بواری ئەدەبو زانست دا ٥ سەرچاوەی نووسراو، وەکوو دائیرەتولمەعاریفو قاموس.

الُمرْجِعَةُ: (سفرة مرجِعَةٌ): سەفەرێك خێرو بێری تێدابێو سەرەنجامی باشی هەبێ.

الَمْرجُوعُ: گەڕاوە، دەگوترێ: (ثوب مرجوع) و(خبر مرجوع) (نقش مرجوع) نووسراوەکە توێخ کراوەتەوە ٥ مۆرەکە توێخ کراوەتەوە ٥ وەڵامی نامە ٥ کاڵای گەڕاوەو نەفرۆشراو.

المرجوعَةُ: بەمانا (المرجوع) دێ.

رَجَفَ رَجْفاً ورجوفاً ورجیفاً ورَجَفاناً: لەرزی، هەژا کەوتە شەقەتۆڵە.

رَجَفَ فلان: فلانکەس ترساو لەهەیبەتا ئەژنۆی شکان.

رَجَفَتْ یده: بەهۆی نەخۆشی دەستی لەرزی یان لەبەر پیری.

رَجَفَ القلب: لەترسا دڵی کەوتە تەپە تەپ.

رَجَفَ القومُ: خەڵکەکە خۆیان ئامادەکرد بۆ شەڕ.

رَجَفَتْ الأرض: زەوی کەوتە لەرزینو هەژانو شەقەتۆڵە.

رَجَفَ الرَّعدُ: هەورەکە دەنگی دایەوەو گرمەکەی دووبارە بۆوە.

رَجَفَتْ الأسنان: ددانەکان کەوتن، هەڵوەرین.

رَجَفَ البحر: دەریا کەوتە شەپۆلدان و هەژان.

رَجَفَ الحمىٰ فلاناً: لەرزو تاکە فلانی هێنایە لەرزین و شەپلە.

رَجَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی خستە جم و جۆڵ ○ (هو راجف ورجّاف ورجوف).

أرجف: بەمانا (رَجَفَ) دێ.

أرجف القومُ: خەڵکەکە کەوتنە بڵاوکردنەوەی هەواڵی درۆو دەلەسەو پرو پاگەندەی بێ سەرو بەر ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ﴾.

أرجفتْ الأرضُ: زەوی کەوتە هەژان و شەقە تۆڵە.

أرجفتْ الريحُ الشَّيْءَ: بایەکە شتەکەی جوڵاندەوە.

إرتجف: دەستی کرد بە لەرزین و کەوتە شەقە تۆڵە.

أسترجَفَ رأسهُ: سەری لەرزاند، سەری بادا.

الإرجاف: هەواڵی درۆو سەرنج راکێش و فیتنە جۆ ○ (ك: أراجيف).

الأراجيف في السوق: پروپاگەندەی بازاڕیانە بۆ گۆڕینی نرخی کاڵا.

الرَّاجِفَةُ: فوکردن بەکەڕەنادا لەڕۆژی قیامەت دا.

الرَّجّافُ: دەریا، ڕۆژی قیامەت.

الرِّجف: وێکهاتنەوەو لەرزینێکە لەماسولکەکانی جەستەدا پەیدا دەبێ، جگە لە ماسولکەی دەم و چاو.

الرَّجْفَةَ: شەقەتۆڵەو لەرزینی توند ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ﴾.

رَجَلَهُ رَجْلاً: قاچی هەنگاوت.

رَجَلَ الشّاةَ: مەڕەکەی بەقاچی بەستەوە ○ بەقاچی هەڵیواسی.

رَجَلَتْ المرأة ولدها: ئافرەتەکە منداڵی بوو بەشێوەیەك قاچی پێش سەری هاتنە دەرەوە.

رَجِلَ رجلاً ورُجْلَةً: قاچی گەورە بوو ○ لەسەر دووقاچی ڕۆیشت ○ توانای ڕۆیشتنی پەیداکرد ○ هاواری ئازاری قاچی کرد.

رَجِلَ الحيوان: ئاژەڵەکە لەقاچێکی دا پەڵەی سپی هەبوون ○ (فهو أرجل وهي رَجْلاء).

رَجِلَ الشَّعْرُ: مووەکان مامناوەندی بوون نەزۆر گرژ نەزۆر خاو بوون.

أرْجَلت المرأةُ: ئافرەتەکە کوڕی بوو (فهي مُرْجِلٌ).

أرْجَلَ فلاناً: وایکرد فلان بەقاچ بڕوا ○ مۆڵەتی دا بۆ ماوەیەك.

رَجَّلَهُ: بەهێزی کرد.

أَرْجَلَ الشَّعْرَ: قژەکانی داهێنان‌و ڕێك‌و پێکی کردن، ڕازاندنیەوە.
إرتَجَلَ: لەسەر قاچ ڕۆیشت ◦ تاك ڕەوی نواندو رای خۆی پێ پەسەند بوو گوێی بەڕای کەسی تر نەدا.
إرتَجَلَ الطَّبَّاخُ: کێشت لێنەرەکە لەدیزەدا کێشتی لێ نا.
إرتَجَلَ النَهارُ: ڕۆژ درەنگ بوو.
إرتَجَلَ الشاةَ: مەڕەکەی بەقاچ بەستەوە.
إرتَجَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی خستە ژێر قاچیەوە.
إرتَجَلَ الكلامَ: بەبێ لێ ورد بوونەوەو بیر کردنەوە قسەی کردو وتاری دا.
تَرَجَّلَ: لەسەر قاچی ڕۆیشت.
تَرَجَّلَ الراكِبُ: سوارەکە دابەزی‌و بەقاچ ڕۆیشت.
تَرَجَّلَتْ المرأةُ: ئافرەتەکە لاسایی پیاوی کردەوەو هەڵس‌و کەوتی ئەوانی پەیرەو کرد ◦ پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی: (لعن الله المترجلات من النساء) خودا نەفرینی لەو ئافرەتانە کردووە کەلاسایی پیاو دەکەنەوە ◦ لەپۆشاك‌و ڕوخسارو هەڵس‌و کەوت دا.
تَرَجَّلَتْ الشَّمسُ: خۆر هەڵکشا ◦ (تَرَجَّلَتْ النهارُ): ڕۆژ درەنگ بوو.
تَرَجَّلَتْ الشَّيْئَ: شتەکەی خستە ژێر قاچییەوە.
تَرَجَّلَتْ شَعْرَهُ: قژەکانی ڕێك‌و پێك کردن ◦ قژی داهێنان.
تَرَجَّلَ البِئرَ: چووە ناو بیرەکەوە.
الأَرْجَلُ: قاچ گەورە (پێ پان)، دەگوترێ: (هو أَرْجَلُ الرجُلَين) ئەو بەهێزترین‌و ئازاترین ئەودو پیاوەیە.
الرَّاجِلُ: فیتنەو قسە هێن‌و قسە بەر ◦ هەر شتێك لەسەر دوو قاچ بڕوا.
الرِّجْلُ: قاچ لەسەرەتای ڕانەوە تا پاژنە پێ ◦ (ك: أَرْجُل)، دەشگوترێ: (هو قائم على رجل) ئەو لەسەر پێیە، ئامادەیە بۆئیش ◦ (كان ذلك على رِجْل فلان): ئەو شتە لەسەر دەمی فلان دا بوو لەحەدیث دا هاتووە: (لا اعلم نبياً هلك على رِجْله من الجبابرة مثل ماهلك على رجل موسى عليه السلام) هەروا وشەی (رِجْل) بەمانا کۆمەڵێك شت دێ ◦ ڕەوە کوللە ◦ سوپا ◦ بەش‌و بار ◦ (رِجْل البحر): کەنداوی دەریا ◦ (رِجْل الغراب): گیایەکی درێژە بەسەر زەوی دا بڵاو دەبێتەوە، گەڵاکانی شەتاڵ شەتاڵە دەکوڵێندرێ‌و دەخورێ ◦ (رِجْل الجبار)و (رِجْل الجَوْزاء): ئەستێرەن ◦ (ك: أرجال).

الرَّجُلُ: پیاو؛ نێرینەی باڵغ لە ڕەگەزی ئادەمیزاد ◦ (ك: رجال ورَجْلَةُ)، کۆی کۆیەکەی (رجالات)، دەگوترێ: (هو مــن رجــالات القــوم): ئـەو لەپیاوماقوڵانی گەل و نەتەوەیە.

الرَّاجِلُ: پیادە، پێچەوانەی سوار.

الـرَّجْلان: بـەمانا (الراجـلُ) دێ ◦ بـۆ مێینـە دەگـوترێ: (رَجْلـی) ◦ (ك: رُجالی).

الرِّجْلَـةُ: لافـاو، هاتنـە خـوارەوەی ئـاو لەبـەرزایی و شـاخ و کەنەکـەوە بـۆ دەشـــتایی ◦ ڕوەكـــی ئەحمـــەق (پەڵپینـە) کـە گیایـەکی سـاڵانەیە بـــەکاڵی و بـــەکوڵاوی دەخـــورێ تۆوێکی وردی هەیە ◦ (ك: رِجَلٌ).

الرُّجْلَةُ: ئافرەت؛ ئافرەتێك لاسایی پیاو بکاتـەوە، دەگـوترێ: (امـرأةٌ رَجُلـةٌ): ئافرەتێـکە دەڵـێی پیـاوە لـەبیرو بۆچـون دا ◦ لەحـەدیـث دا هـاتووە: (کانت عائشة رضـي الله عنهـا رَجُلَـةَ الرأي).

الرُّجَلِيّـون: بـاز هاوێـژەکان، ئەوانـەی وەرزشی ڕاکردن دەکەن.

الرُّجولَـةَ والرُّجولیـة: پیـاوەتی ئـەوەی بەتـــەواوی ڕەوشـــتی پیاوانـــەی تێدابێ.

الرَّجیل: پیادە پێچەوانەی سـوار ◦ (ك: أرجِلَةٌ) ◦ هەروا بەکەسێك دەگوترێ بۆ پیادە ڕۆیشتن ئازابێ.

اَلْمُرَجَّـلُ: پۆشاکێـك وێنـەی پیـاوانی پێوەبێ.

اَلْمِرْجَـــلُ: دیــزە، کیتەڵــە ◦ قــاپ و قاچاغێکە لـەقوڕ دروست دەکرێ و ســـور دەکرێتـــەوە ◦ لـــەزانیاری میکانیکـا بـەو ئـامێرە دەگـوترێ بـەکاردەهێنرێ بـۆ بەرهـەمهێنانی هەڵم لەئاو یان لەشتی تر.

رَجَمَهُ رجْماً: بەردەبارانی کرد ◦ بەبەرد کوشتی.

رَجَمَ فلاناً: جنێوی بـەفلان دا ◦ نـەفرینی لــێ کــرد ◦ دەری کــرد ◦ وازی لــێ هێنـا ◦ قورئـان دەفـەرموێ: (لـئن لم تنته لأرجمنّك).

رَجَمَ بالظن: گومانی خستە سەر.

رَجَمَ القَبْرَ: کێلە بەردی بۆ گۆڕەکە دانا.

راَجَمَ في الكـلام والعَـدْوِ والحـرب: زێـدە ڕۆیی کرد.

راَجَـمَ عــن قومـه: داکـۆکی لەگـەل و نەتەوەکەی کرد.

رَجَّـــمَ: بەگومانـــەوە قـــسەی کـــرد، دەگـوترێ: (رَجَّـمَ بالغیـب): قـسەی لەشـتی نهێنـی و ئـەو دیـو پـەردەوە کــرد، قــسەی لەشتێــك کــرد کــە نایزانێ، نازانـدرێ.

راَجَمَ القَبـرَ: كێلـه بـەردی خـستە سـەر گۆڕەكە.

ارتَجَمَ الشَّيْئُ: شتەكە هەندێكی كەوتە سەر هەندێكی.

ارتَجَـمَ القَـوم بالحِجـارة: خەڵـكەكە بـەردیان لەیـەك گـرت، شـەڕە بەردیان كرد.

ارتَجَمَ بالكلام: جنێویان بەیەكتر دا.

استَرجَمَهُ: داوای لـێ كـرد بـەردەبارانی بكـا ٥ لەحـەدیـث دا هـاتووە دەڵـێ: (جاءت إمراة تسترجم النّبيّ).

الرِّجام: ئەو بەردە تایبەتییەیە لەسـەر بـیر دادەنـرێ بۆئـەوەی لـەكاتی پێویـستدا داهێڵدرێتـە ناوبیرەكـە بۆئەوەی قوڕی بنكی بیرەكەی پێ بـشڵەقێندرێو هەڵـگوازرێ ٥ ئـەو دولا دیوارە یان دوو كۆڵەكەیـەن كـە چەرخو فەلـەكی دۆڵچەكەی لەسـەر دادەنرێ.

الـرَّجْمُ: كوشـتنی زیناكـەر بەبـەردە بـارانكردن ٥ ئـەو بەردانـەی پیـادەدرێ ٥ (رَجْـمٌ بالغیـب): قسە هاویشتن بەبێ بەڵگە.

الـرَّجَمُ: كێلـی قـەبر ٥ گـۆڕ ٥ بـیر ٥ تەندور ٥ (ك: رجام وأرجام).

الـرُّجُمُ: تـیر ئەستێرە ٥ ئـەو دیمەنەیـە كەدەڵێی ئەسـتێرەیەو بەردەبێتـەوە بۆسەر زەوی ٥ كێلی سەر گۆڕ.

الرُّجْمَةُ: كێلـه بـەردی سـەر گـۆڕ ٥ (ك: رِجام).

الرُّجْمَـةُ: بـەمانا (الرّجمـة) دێ ٥ ئـەو نـاوانو پەرژینۆكەیـە (بەبـەرد یـان ئاسـن) دەخرێتـە نێـوان دوو دێبەرەوە، یان دوو باخچەوە ٥ (ك: رُجَم وَرِجَامٌ).

اَلْمَرَاجِمُ: قسەی ناشیرینو جنێو ئاسا ٥ تاكەكەی (مِرْجَمة).

المِرْجـامُ: قۆچـەقانی، دارلاسـیك ئـەو ئـامێرەی بـەردی پـێ دەهاویـژرێ، دەگـوترێ: (رمـاه بـالمراجم) ٥ (ك: مراجیم).

المِرْجَمُ: پیاوی بەهێز ٥ ئەسپی بەهێز، دەگـوترێ: (رَجُلٌ مـرجم): پیاوێـكی بـەهێزو توانایـە ٥ (فـرس مِـرْجم): ئەسـپی سمكۆڵكـەر ئـەو ئەسـپەی بەهێز سمی بەزەوی دا دەدا ٥ (لِسان مِرْجَمٌ): زمان درێژو زۆر بڵێ.

رَجَنَ بالمكانَ رُجُوناً: لەو شوێنە مایەوە.

رَجَـنَ الحیـوانُ: حەیوانەكـە مـاڵی بـوو، كەوی، بوو وەگری ئادەمی بوو.

رَجَنَ الدّابَـةَ رَجْنـاً: وڵاخەكـەی بەسـتەوە، لەزۆری كرد، ئاڵفی باشی نەدایە بۆ ئـەوەی كـزو لاواز بـێ ٥ لەماڵـەوە دایبەستو بەرەڵڵای نەكرد بۆخـۆی بلەوەڕێ.

رَجَنَ فلاناً: شەرمی لەفلان کرد.
أرجَنَ: بەمانا (رَجَنَ)دێ.
أرجَنَ الدَابَّةَ: وڵاخەکەی بەند کرد، بەستیەوە، لەزۆری کرد.
إرتَجَنَ الشَيْئُ: شتەکە تێکەڵو پێکەڵ بوو، خراپ بوو کەڵکی نەما.
إرتَجَنَ الزُبْدُ: رۆنەکە قرچاو خەوشو خاڵی لێ جیا نەبۆوە ◦ کەڵکی نەما.
إرتَجَنَ أمر القوم: کاری خەڵکەکە شێواو تێکەڵو پێکەڵ بوو.
إرتَجَنَ بالمكان: لەشوێنەکە مایەوە، نیشتەجێ بوو.
الرَّجينُ: ژەهری کوشندە.
الرَّجينةُ: کۆمەڵو تاقم ◦ (ك: رجائن).
المَرْجونة: جۆرە زەمیلەیەکە لەپوشی خورما دروست دەکرێ بنکی پانو لای دەمەکەی تەسکە، دەگوترێ: (هم في مرجونة): خێڵەکە راڕانو هەردێنو دەچن نازانن ئایا بمێننەوە یان باربکەن.
رَجَاهُ رجواً ورُجُواً ورجاءةً ورجاوةً ومرجاةً: هیواداری کرد، ئەمەلی پێ بەخشی ◦ لێی ترسا ◦ بەزۆری بۆ (نەکردن، نەبون - نەفی) بەکار دەهێندرێ ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا﴾.
رَجِيَ رجاً: لەقسەو ئاخاوتن کەوت، بێ دەنگ بوو.
رُجِيَ عليه الكلامُ: زمانی گیرا قسەی بۆنەکرا.
أرجت الناقةُ: حوشترەکە نزیکە بزێو بێچوی ببێ.
أرجى الأمْرَ: کارەکەی دواخست.
أرجى الصَّيْدَ: هیچ نێچیرێکی بۆ نەگیرا.
رَجَّاهُ: بەمانا (رَجَاهُ)دێ.
تَرَجَّاهُ: هیواداری کرد.
الأرجوانُ: دار ئەرخەوان؛ درەختێکە گوڵێکی سوری زۆر جوانی هەیە ◦ بۆیەی سوری زۆر سور ◦ سور ◦ پۆشاکی رەنگ سوری توخ، دەگوترێ: (أحمر أرجواني).
الأُرْجِيَةُ: شتێک دوابخرێ ◦ (ك: أراجي).
التَرَجِّي: چاوەڕوانیکردنی شتێکی خۆشو مومکین.
الرَّجا: لای شت، تەنیشتی شت.
الرَّجَوانُ: شوێنی مەترسیدارو فەوتێنەر، دەگوترێ: (رُمِيَ به الرجوان): خرایە شوێنی خەتەرو مەترسیدارەوە.
الرَّجِيَّةُ: هەرشتێک بەهیوای بی، دەگوترێ: (مالي في فلان رجيّة): هیچ هومێدێکم بەفلانکەس نییە.
رَحُبَ المكانُ رَحْباً: شوێنەکە بەرفراوان بوو.

رَحُــبَ المكــانُ رُحْبــاً ورَحَابَــةً: بــەمانا (رَحَــبَ)دێ، قورئــان دەفــەرموێ: ﴿حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ﴾.

أَرْحَبَ: بەرفراوان بوو.

أَرْحَبَ الشَّيْءَ: بەرفراوانی کرد.

رَحَّبَ المكانَ: شوێنەکەی فراوان کرد.

رَحَّبَ فلانــاً وبـه ترحيبــاً: بــەخێرهاتنی فلانــی کــردو هیــوای بــۆ خواســت لەوشــوێنە بەخۆشــی بگوزەرێنــێ ◊ پێی گوت مەرحەباو خۆش هاتی.

تَراحَبَ: بەرفراوان بوو.

الرُّحَــــابُ: پــانو پــۆڕ، بــەرفراوان، دەگوترێ: (قِدْرٌ رُحابٌ).

الرَّحْبُ: پانو پۆڕ، دەگوترێ: (مكـانٌ رَحْبٌ) و(دار رَحْبٌ).

رَحْــبُ الــصدر: ســنگ فــراوان ◊ هێــدیو هێمن.

رَحْــبُ الــذِراع: بــەهێزو دەســتو بــازو لەکاتی تەنگانەدا.

رَحْبُ الذراع والباع: سەخیو دەستو دڵ فراوان.

رَحْــبُ الرَّاحــة: دەسـتو پـل پـانو گـەورە، زۆر بەخشندە.

رحْبُ الفهم: عاقڵ مەندو تێگەیشتوو.

الرُّحْبى: پانترین پەراسو لـە کەلەکەی حوشتر دا ◊ شوێنی لێدانی دڵ.

الرُّحْبَةُ: زەوی بـەرفراوان ◊ (ك: رُحَـبٌ ورِحَاب).

الرَّحِيبُ: دەگوترێ: (هو رحيب الصدر): سنگ فراوانو سـنگ پـان ◊ (رحيـب الجوف): گەدە پانو زل.

رحيب الباع والذّراع: سەخی سروشت ◊ زۆر خۆر.

الْمَرْحَــبُ: پـانو پـۆڕ ◊ لەبـەخێرهاتنی میوانــدا دەگــوترێ: (مَرْحَبــاً بــك): فــەرموو لەشــوێنی پـانو فــەرەح دا دابـــەزەو دانیـــشە پـــشوو بـــدە ◊ بمێنـــەوە لامـــان شـــوێنی خـــۆشو بـــەرفراوان بۆتۆیـــە ◊ دڵخۆشـــین بــەهاتنت ◊ بــۆ دوعــا لــێ کــردن دەگوترێ: (لا مرحبـاً بـك): بـەخێر نەیــەی، لــەم هاتنــەت دا خۆشــی نــەبینی ◊ (أبــو مَرْحَــب): نازنـاوی سێبەرە.

رَحَّ الفَرَسُ رَحَحاً: ئەسپەکە سمی پان بوو (نیشانەی ڕەسەنییەتی).

رَحَّ الوَعلُ: کەڵەکێوییەکە سمی پان بوو.

رَحَّ الرَّجُـلُ: پیاوەکـە چـالایی بـەری پێـی نەبوو، بەری قاچی ڕاست بوو ◊ (هو أَرَحَّ وهي رَحّاءُ).

الأَرَحُّ: کەسێـك بەری پێی چالایی تێـدا نەبێ هەمووی لەزەوی بدا.

رَخْــرَحَ الرَّجُــلُ: پیاوەکــە نەگەیــشتە

بڕیاری ئەوەی دەیەوێ بیکا.
رَحْرَحَ بالكلام: قسەکەی درکاندو ڕونی نەکردەوە.
رَحْرَحَ الخُبْزَ: نانەکەی پانکردەوەو لێکی کێشایەوە.
تَرَحْرَحَتِ الفَرَسُ: ئەسپەکە قاچی پانکردن بۆئەوەی میز بکا.
الرَّحْرَاحُ: قاپی پانو پۆڕ ٥ (إناء رَحْراح): قاپی پانو قەراخ نزم وەکوو لەگەنو تەشتو سینی ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (فأتي بقدح رحراح فوضع فيه أصابعه). ٥ (عيش رَحْراحٌ): ژیانی خۆشو پڕ خێرو بێر.
الرَّحْرَح: بەمانا (الرَّحْراحُ) دێ.
الرَّحْرَحَانُ: بەمانا (الرَّحراح) دێ.
رَحَضَ الثَّوْبَ رَحْضاً: قوماشەکەی شت ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (سأل عن اواني المشركين فقال: إن لم تجدوا غيرها فارحضوها بالماء).
الرحيض: شتی شۆردراو (قوماشی شۆردراو).
رُحِضَ المحمومَ رحضاً: نەخۆشو تادارەکە عەرەقی زۆری کرد بەجۆرێک کەدەتکوت خۆی شتووە ٥ وەکوو مریشکی ئاوەڕوتکراوی لێ هات.
رُحِضَ فلانٌ: فلانکەس عەرەقی زۆری کرد سەرتاپای جەستەی بوو بەئاو.
أرْحَضَ الثَّوْبَ: قوماشەکەی شت ٥ لەحەدیثی میعراج دا هاتووە: (فَمَسَحَ عنه الرحضاء): عەرەقی جەستەی سڕی.
أرْحَضَ الْمَحْمُومُ: تادارەکە عەرەقی زۆری کرد.
رَحَّضَهُ: بەمانا (رَحَضَهُ) دێ ٥ لەحەدیثی ئیبنو عەباس دا دەربارەی خەواریجەکان دەڵێ: (وعليهم قمص مُرَحَّضَةٌ).
إرْتَحَضَ فلان: فلانکەس حەیای چوو، ناوی زڕا.
الرُّحاضَةُ: چڵکو پاشەڕۆی ئاکامی شتن.
الرُّحاضُ: گوندی کۆنو کەلاوە کۆن ٥ قوماشی دارزاو بە هۆی زۆر شتنەوە.
الرُّحَضَاءُ: عەرەقی زۆر بەجۆرێک هەموو جەستە بشوا ٥ عەرەقی دوا لەرزو تا ٥نەخۆشی تا بەعەرەقەوە.
المِرْحَاضُ: شوێنی خۆ پاکردنەوەو غوسڵ کردن ٥ دارێک پۆشاکی پێ دەکوترێ لەکاتی شتن دا ٥ (ك: مراحيض).
المِرْحَضَةُ: شتێکە دەستنوێژی تێدا دەگیرێ ٥ (ك: مراحيض).

الرُّحاقُ: شەراب ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يُسقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّختُومٍ﴾ ٥ جۆرە عەترێکە ٥ میسکی بێ غەش ٥ بنەچەو ڕەگەزی خاوێن ٥ (رحيق الأزهار): ئەو هەلالەو شیلەیەیە گوڵو ڕوەك دەری دەدا هەنگو حەشەراتی تر رایدە موسن.

رَحَلَ من المكان رَحْلاً ورحيلاً وترحالاً ورِحلة: رۆیی.

رَحَلَ البعيرَ رَحْلاً ورِحلة: حوشترەکە بارو بارگەنەی لی نرا ٥ سواری حوشترەکە بوو، هەلاتە سەر پشتی، دەگوترێ: (رُحِلَ فلان بمكروه): فلان بەزۆر بڕدرا سەفەری پێ کرا ٥ بەسەری دا زاڵ بوون.

رَحَلَ لە نفسَهُ: صەبری گرت لەسەر ئەزیەتدانیو گوێی پێ نەدا.

أرْحَلَ فلان: فلانکەس سەفەرو کاروانی زۆر بون.

أرْحَلَ الإبلُ: حوشترەکە دوای کزو لاوازیی قەڵەو بۆوەو توانای ئەوەی پەیدا کردەوە باری لێ بنرێ.

أرْحَلَ فلاناً: وای لە فلانکەس کرد سەفەر بکا، کاروان بکا ٥ ولاخی سوواریو توێشوی دا بەفلانکەس.

رَاحَلَهُ: یارمەتی دا لەسەر کاروانەکەیو سەفەرکردنی.

رَحَّلَهُ: وای لی کرد سەفەر بکا، شوێنەکە جێ بێڵێ.

رَحَّلَ الإبلَ: حوشترەکەی زێربارکرد، رایهێنا.

رَحَّلَ الثوبَ: کراسەکەی رازاندەوە بەوێنەی جۆراو جۆری کەلو پەلی کاروانی.

رَحَّلَ الحسابَ: حیسابەکەی گواستەوە بۆ شوێنێکی تر کە پەیوەندی بەسەرەتای حیسابەکەوە هەیە.

ارتَحَلَ: بەمانا (رَحَلَ) دێ.

ارتَحَلَ البعيرَ: کەلو پەلی سەفەری لەحوشترەکە بارکرد ٥ سواری حوشترەکە بوو.

ارتَحَلَ الطفلُ أباه: مندالەکە چووە سەر پشتی باوکی ٥ لەحەدیث دا هاتووە پێغەمبەر (د.خ) چووە سوژدەو حەسەنی کچەزای چووە سەرپشتی، ئەویش درێژەی بەسوژدەکەی دا، جادوای سەلامدانەوە لێیان پرسی بۆ ئەوەندە لەو سوژدەدا مایتەوە؟ فەرمووی: (إنّ ابني إرتحلني فكرهت أن أعجله).

تَرَحَّلَ: بەمانا (رَحَلَ)دێ.

تَرَحَّلَ الدابَّةَ: سواری ولاخەکە بوو (وتَرَحَّلَهُ) بەناخۆشی سواری بوو.

إستَرْحَلَهُ: داوای لێ کرد باری بۆ بار

بکا ٥ داوای پێداویستی کاروانی لێ کرد.

إِسْتَرْحَلَ الناسَ نَفْسَهُ: نەفسی خۆی ژێر دەستە کردووەو خەڵکی بەسەر خۆی دا زاڵ کردوە.

الراحِلَة من الإبل: حوشترێك بەکەڵکی کاروانو بارهەڵگرتن بێ ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (وتجدون الناس بعدي كإبلٍ مائة ليس فيها راحلة) ٥ (ك: رواحل)، دەگوترێ: (مشت رَوَاحِلُهُ): پیرو لاواز بووە کەڵکی نەماوە.

الراحول: بەمانا (الرّاحِل) دێ ٥ (ك: رواحيل).

الرِّحالَةُ: زین، یان زینی دروستکراو لەپێستو شتی وا کە بۆ غارغارێنو پێشبڕکێ بەکاردێ ٥ (ك: رَحَائِل).

الرُّحالُ: زینـدرو ٥ هەرشتێك پێداویستی سەفەربێ.

الرُّحالُ: عەرەبی کۆچەریی، کە هەمیشە بەئاژەڵەکانیانەوە گەرمیانو کوێستان دەکەنو بەدوو لەوەڕو ئاودا دەگەڕێن بۆ ئاژەڵەکانیان.

الرَّحالَةُ: کەسێك زۆر گەڕیدە بێ ٥ زۆر وڵات گەڕابێ.

الرِّحْلَةُ: کاروان کردنو لەماڵ دەرچون بۆ وڵاتانی تر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ گەشتنامە (کتێبێك باسی بەسەرهاتو روداوو ئەو دیمەنانە بکا کە گەشتیارەکە بینیونی).

الرُّحْلَةُ: ئەوشتەی سەفەری بۆدەکرێو مەبەستە، دەگوترێ: (الكعبة رحلة المسلمين) ٥ (عالِم رُحْلَةُ): زانایەکە لەهەموو لایەکەوە خەڵك دێ بۆ خزمەتی ٥ (بعير ذو رُحْلَة): حوشترێکە توانای زۆر رۆیشتنی هەیە.

الرَّحولُ: گەڕیدە؛ کەسێك زۆر بگەڕێو سەفەر بکا ٥ پێداویستی سەفەر.

الرَّحولةُ: بەمانا (الرّاحلة)دێ.

الرحيلُ: سەفەرو کاروان کردن ٥ بەتوانا لەسەر سەفەرو رۆیشتن.

المُرْتَحَلُ: شوێنی بارلێنانی ولاخ کاروانسەرا ٥ خان ٥ شوێنی دابینکردنی پێداویستی سەفەر.

المِرْحَلُ من الجمال: حوشتری بەهێز.

المَرْحلةُ: قۆناغە رێگە رۆژەرێ بەرۆیشتنی ئاسایی ٥ (ك: مراحيل).

رَحِمَت المرأةُ: ئافرەتەکە منداڵدانی (رەحمی) ئازاری بوو ٥ (فهي رحماء).

رَحِمَ السِّقاءُ: کوندەکە تاڵو جەوتی نەکراوە رزیو کەڵکی نەما.

رَحِمَ فلاناً رحمةً ورحماً ومرحمةً: بەزەیی بەفلانکەس دا هاتەوە، دڵی بۆی نەرم بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَرَدْنَا أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا﴾.

رُحِمتِ المراةُ: بەمانا (رحمت) دێ.

رَحَّمَ عليه: دوعاو نزای رەحمەتی بۆکرد.

تراحَمَ القومُ: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا هەندێکیان بەزەییان بە هەندێکیان دا هاتەوە.

تَرَحَّمَ عليه: دوعای رەحمەتی بۆکرد.

اسْتَرْحَمَهُ: داوای سۆزو بەزەیی لێ کرد.

الراحِم: ئاژەڵێك (پزدانی) بێچودانی هاوسابێ.

الرَّحّام: مەڕو بزنێك بێچوی بووبێو پزدانی فڕێ نەدا.

الرَّحِمُ والرُّحمُ والرِّحمُ: بێچودانی ئاژەڵ شوێنی دروستبوونی بێچو لەسکی ئاژەڵ دا ٥ خزمایەتیو هۆکارەکانی ٥ (ك: أرحام) ٥ (ذوي الأرحام) ئەو خزمو کەسو کارەیە کە نەعەصەبەن نە خاوەن بەشی دیاریکراون لەمیراث دا، وەکوو کچی براو کچە مام.

الرُّحَمُ: نەخۆشییەکە توشی رەحەمی ئافرەت دەبێ ناهێڵێ ئاوی پیاوەکەو هێلکەی خۆی متربەبن‌و زاروڵە هەڵپێچێ.

الرَّحمنُ: زۆر بەرەحم‌و بەزەیی، ئەم ناوە تەنها بۆ خودا بەکاردەهێندرێ.

الرُّحْمَةُ: خێرو بێرو خۆشی.

الرَّحموت: بەمانا (الرّحمة)دێ، دەگوترێ: (رهبوت خير لك من رحموت): بترسێندرێو تاوان نەکەی باشترە لەوەی تاوان بکەی‌و عەفو بکرێی.

الرُّحمى: ڕەحمەت‌و بەزەیی.

الرَّحوم: زۆربە ڕوحم‌و بەزەیی ٥ ئافرەتێك منداڵدانی ئازاری هەبێ.

الرَّحيمُ: زۆر بەرەحم‌و بەزەیی ٥ (ك: رحماء).

المَرْحَمَة: بەمانا (الرُّحْمَة)دێ ٥ (ك: مراحم).

رَحَت الحيَّةُ رَحْواً: مارەکە خۆی کەوانە کردەوەو پاپۆکەی بەست.

رَحّا الرَّحى: ئاشی نایەوە (وبها) خولاندیەوە.

رَحّى الإنسانُ الرَّحى: ئادەمیزاد ئاشی دروستکردو نایەوە.

تَرَحَّتِ الحيةُ: بەمانا (رَحَتْ)دێ.

الرَّحا والرَّحى: ئاسیاو، ئاش ٥ ئامێری هاڕین ٥ (ك: أرحٍ أرحاءُ، رُحيّ، أرحيةٌ) ٥ سنگ ٥ ددانی خرێ ٥ (رحى الحرب): بەرداشی شەڕ،

دەگوترێ: (دارت رحى الحرب): شەڕ هەڵگیرسا ◦ بەرداشی شەڕ وەگەر کەوت ◦ کۆمەڵی خزمو کەس ◦ جەڵبە حوشتری زۆرو کۆبۆوە.

رَحَى القوم: ریش سپیو پیاو ماقوڵی هۆزو نەتەوە، کە خەڵکەکە لەقسەی دەرناچن ◦ (رحى السحاب): هەوری گەواڵ، گەواڵو کۆبوە ◦ (رحى الأرض): تەپۆڵکە.

الرَّحَوِيَّةُ: (في الميكانيكا): ئامێرێکە بۆ هەڵگرتنو بەرزکردنەوەی قەبارەی قورس یان راکێشانی.

اَلْمَرْحى: مەدارو جەمسەری ئاش، یان گۆڕەپانی جەنگو پێکادان.

رَخَّ العَجينُ: هەویرەکە ئاوی زۆر بوو.

رَخَّ الشَّيْءَ رخَاً: پێی بەشتەکەدا ناو شلی کردەوە یان شکاندیو شلی کردەوە.

رَخَّ الشرابَ: شەرابەکەی تێکەڵاو کرد.

رَخَّ رَخَخاً: ئاسانو نەرم بوو.

أرَخَّ الشَّيْءَ: زیدەڕەوی کرد لەشل کردنەوەی شتەکەدا.

أرَخَّ العجينَ: ئاوی هەویرەکەی زۆر کرد.

إرْتَخَّ: شل بووە، داچۆڕا، شۆڕ بووە.

إرْتَخَّ رأيُهُ: راوو بۆچونەکەی چەواشە بوو.

إرْتَخَّ السكرانُ: زۆر سەرخۆش بوو، مەستو کەلەلا بوو.

إرْتَخَّ العجينُ: هەویرەکە ئاوی زۆر بوو.

الرَّخاخُ: نەرمو شل، دەگوترێ: (أرض رخاخ): زەوییەکی نەرمو شل ◦ (نبات رَخاخ): روەکێکی فشەڵۆکە ◦ (عيش رخاخ): ژیانی خۆشو پڕ نازو نیعمەتو بەختەوەریی.

الرُّخُّ: روەکێکی نەرمو نیانو سوکە ◦ باڵندەیەکی ئەفسانەییە پێشینان چەندان روداوی سەیریان بۆ هەڵبەستووە داشێکە (پارچەیەك) لەپارچەکانی شەترنج.

الرَّخاءُ: زەوی نەرمو فشەڵ کەلەژێر پێدا بخزێ ◦ (ك: رخاخي).

الرَّخْراخُ: لەقوڕ یان هەوێر ئەوەیە نەرمو شل بێ.

الرَّخرَخُ: بەمانا (الرَّخراخ)دێ.

رَخُصَ رُخاصةً ورخوصةً ورخصاناً: ناسكو نەرمو نیان بوو، دەگوترێ: (غُصنٌ رَخصٌ وبنان رَخصٌ).

رَخُصَ السعرُ رخصاً: نرخەکە هەرزان بوو، دابەزی.

أرْخَصَ السِّعرَ: نرخەکەی هەرزان کرد.

أرْخَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەهەرزان دەست کەوت یان بە نرخی کەم کڕی ◦ (أرخص له في الأمر): کار ئاسانی بۆ کرد لەئیشەکەدا.

رَخَّصَ له في الأمر: کارەکەی بۆ ئاسان کرد ٥ دوای مەنع کردن ڕێگەی پێدا.

إرْتَخَصَهُ: بە هەرزانی لەقەڵەم دا ٥ بەهەرزان کڕی.

تَرَخَّصَ في الأمور: روخصەتی وەرگرت ٥ بەمۆڵەتو ڕێگە پێدان چووە ناو کارەکەوە.

استرخَصَهُ: بەهەرزانی حسێب کرد.

الرُّخْصَةُ والرُّخُصَة: کار ئاسانی کردنو ڕێگە بۆخۆشکردن، سووککردنو کەمکردنەوەی ئەرك ٥ قومە ئاو، دەگوترێ: (أخذ رُخصتَهُ من الماء) ٥ بەشو بار لەهاوبەشیو میرات دا ٥ مۆڵەتو ڕێگەپێدانێکە دەوڵەت دەیدا بەچەند کەسێك بۆ کردنی کارێك یان بەکارهێنانی شتێك ٥ وەکوو مۆڵەتی سەرتاشیو شۆفێریو وەستایی تر.

الرَّخيصُ: کەودەنو گێلو گەوج ٥ پۆشاکی نەرمو نیان ٥ (موت رخيص): مردنی تاڵو تفت.

رَخُفَ العجينُ ونحوه رَخْفاً: هەویرەکە شل بۆوەو داهێزا لەبەر زۆر ئاوی.

رَخِفَ ورَخُفَ: بەمانا (رَخَفَ)دێن.

أرْخَفَ العجينَ: ئاوی هەویرەکەی زۆر کرد تا شل بۆوەو داهێزا.

الرَّخْفُ: جۆرە رەنگو بۆیاخێکە.

الرَّخْفَةُ: قوڕاوی تەنك ٥ بەردی سوك ٥ (ك: رخاف).

تَرَخَّلَ: بەرخۆڵەی بەخێو کرد.

الرَّخاخيلُ: سرکەی خورما.

الرَّخْلُ: بەرخۆڵەی مێ (کاوڕ) ٥ (ك: أرخُلُ ورُخال ورِخلان).

الرِّخِلُ: بەمانا (الرَّخلُ)دێ.

الرَّخْلَةُ: بەمانا (الرّخلُ)دێ.

رَخَمَ الصوت والكلامُ: دەنگەکە، قسەکە نەرم بوو.

رَخَمَتْ النعامَةُ والدّجاجة بيضها وعليه رَخْماً ورَخَماً: نوعامەکە یان مریشکە بەکڕەکە هێلکەکانی ژێرخۆ دان لەسەریان کڕکەوت ٥ (هي راخِمٌ).

رَخَمَتْ المرأةُ وَلَدَها رخماً: ئافرەتەکە یاری لەگەڵ منداڵەکە کرد.

رَخِمَ السقاءُ ونحوه رَخَماً: کوندەکە پێستەکە بۆگەنی کرد.

رَخِمَ الفرسُ ونحوه رُخمةً: سەری سپی بوو باقی جەستەی رەش، (فهو أرخم وهي رَخماءُ) ٥ (ك: رُخمٌ).

رَخَمَ فلاناً رَخَماً: بەزەیی بەفلانکەس دا هاتەوە، دەگوترێ: (ألقى عليه رَخمَتَهُ): خۆشەویستی خۆی خستە سەر.

رَخُمَ الصوتُ والكلامُ رخامةً: دەنگی نەرمو

نیان بوو، قسەکە نەرم بوو.

أرخَمَت النَّعامَةُ والدَّجاجَةُ على بيضها: نوعامەکە یان مریشکەکە بەسەر هێلکەکانی دا کڕکەوت.

رَخَّمَ الدَّجاجَةَ: مریشکەکەی والێ کرد کڕبکەوێ.

رَخَّمَ البَيْتَ: خانوەکەی بەبەردی روخام کاشی کرد ٥ (ترخيم الأسم): بریتییە لەوەی پیتێك یان دوو پیت لەناوەکە قت بکەی لەکاتی بانگ لێ کردنی دا.

الرُّخام: جۆرە بەردێکە لەکاربۆناتی کالسیۆم کە بلور ئاسایێ بەسروشت.

الرُّخامى: کزە با، سروەی با ٥ ناوی جۆرە روەکێکە تۆزاوی مەیلەو سپییە ئاژەڵ زۆری حەز لەخواردنیەتی.

الرَّخَمُ: باڵندەیەکە پەڕو پۆڵی زۆرە، رەنگی سپییەو خاڵخاڵی رەشی تێدان، دەندوکی درێژەو کەوانەیی کەمە، رەنگی خاکی مەیلەو سوورە ٥ نیوەی زیاتری بەچەرمێکی تەنك داپۆشراوە ٥ دوو باڵی درێژی هەن نیو مەتر دەبن، کلکی درێژەو چوار پەڕی پێوەن، قاچی باریك و نینۆکی مام ناوەندی و رەشن ٥ شیری خەست، (ژەك).

الرُّخامُ: ئەوکەسەی بەردی روخام مشتو ماڵ دەکاو تیف تیفەیان دەدا ٥ روخام فرۆش.

رخا العَيْشُ وغيره: ژیانی خۆش بوو.

رَخِيَ الشَّيْئُ رخاً ورخاءً: شتەکە نەرمو شل بوو.

رَخِيَ العيشُ: ژیانی خۆش بوو.

رَخُوَ رخاءً ورخاوة: نەرمو نیان بوو.

أرخى: کەوتە خۆشیو هەرزانییەوە.

رَخِيَ الفَرَسُ: ئەسپەکە بازی توندی هاویشت.

أرْخى الشَّيْئَ: شتەکەی شل کردەوە.

أرْخى السِّتْرَ: پەردەکەی دادایەوە.

أرْخى عمامَتَهُ: دڵنیا بوو.

أرْخى الزمام: جڵەوی شل کرد.

أرْخى له القيدَ: پێوەندەکەی بۆ فراوان کرد.

أرْخى له العِنانَ: وازی لێ هێناو هەموو شتێکی دایە دەست خۆی.

أرْخى الدّابةَ: گوریسی هەوساری وڵاخەکەی درێژ کرد بۆئەوەی پتر ئەملاو ئەولا بکا.

رَخّى الشَّيْئَ بالشَّيْئِ: ئەوشتەی تێکەڵاوی ئەو شتەکرد.

راخى (راخت الحاملُ): ئافرەتە سکپڕەکە کاتی منداڵ بوونی هات.

راخى الشَّيْئَ: شتەکەی نەرمو شل کردەوە.

راخى العقدةَ: گرێکەی شل کردەوە.
راخى خِناقَهُ: پەتی ملی شل کردەوەو رێگای هەناسەدانی پێدا.
تراخـي: دواکەوت دوای خست، فنە فنەی پێ کرد.
تراخي عن الأمر: وازی لەکارەکە هێنا.
تراخـتْ السماءُ: ئاسمان بارانبارینی دواخست، لەکاتی خۆی دا نەی باراند.
تراخي ما بينهما: نێوانی ئەو دووشتەی زۆر فراوان کرد.
استرخي: شلو نەرم بوو، بڵاو بۆوە پان بۆوە.
استرخي الأمرُ: کارەکە ئاسان بوو بەڵاو ناخۆشییەکە نەما.
استرخي الرَّجُلُ: پیاوەکە لەسەر پشت ڕاکشاو ماسولکەکانی شل کردنەوە.
الأُرخِيَةُ: ئەوەی لەشتەکە شل بکرێتەوە ٥ (ك: أراخي).
الرَّخاء: هەرزانیو گوزەران خۆشی.
الرُّخاءُ: کزە با، سروەی با ٥ بای هێدی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ﴾.
الرَّخـاوة: (رخاوة العضل الخلقية): نەخۆشییەکە هەندێ منداڵ کەلەدایک دەبن شلۆکییان پێوە دیارە.
الرِّخْوُ: فشەڵو نەرم لەهەرشتێک بێ.
الرِّخْو من الأصوات: دەنگێکە لەدەریچەکەی دا هەوا بە تەواوی بەربەست نابێ بەڵکوو ڕێگای دەرچوونی دەمێنێ ٥ پیتی (رەخو) ئەم پیتانەن (ث، ح، خ، ذ، ز، ظ، ص، ض، غ، ف، س، ش، ه).
الرَّخِيُّ: دەگوترێ: (عيش رخي): ژیانی خۆشو پڕ بەختەوەری.
رخِي البال: بەناز پەروەردەو گوزەرانخۆش.
المِرْخاءُ: دەگوترێ: (فرس مِرْخاء): ئەسپێکە گورج باز دەدا.
رَخُوَ: ژیانی خۆش بوو، گوزەرانی پڕ نازو نیعمەت بوو.
الرِّخْوَةُ: شلۆکو نەرم، دەگوترێ: (هو رخوٌ): ئێسقان نەرمو قەڵەوە.
الرُّخـوَةُ: ئێسقان نەرمی، هۆکارەکەی کەمبوونی کالسیۆمو فسفۆرە لەلەش دا.
رَدَأَهُ به رَدْءاً: پاڵپشتی بۆ دانا.
رَدَأَ الحائطَ: پاڵپشتی بۆ دیوارەکە داناو بەهێزی کرد.
رَدَأَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەکانی باش بەخێو کردن.
رَدَأَه بحجر: بەردی پیادا.
رَدُؤَ رداءةً: بێهێزبوو خراپ بوو کەڵکی نەما.

أَرْدَأَ: کاری ناشیرینی ئەنجام دا ٥ شتی خراپی پەیدا کرد.

أَرْدَأَ على كذا: لەوە زیاد بوو.

أَرْدَأَ الشَّيْئَ: شتەکەی بێ کەڵک کرد، دایوەشاند خراپی کرد.

أَرْدَأَ فلاناً: یارمەتی فلانی داو بوو بەپاڵپشتی.

أَرْدَأَ الحائطَ: کۆڵەکەو پاڵپشتی بۆ دیوارەکە دانا.

أَرْدَأَ السِّتْرَ: پەردەکەی دادایەوە.

تَرَادَأَ القومُ: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا بوون بەپاڵپشتی یەکترو یارمەتی یەکتریان دا.

الـرِّدْءُ: یارمەتیدەرو پاڵپشت ٥ هێزو کۆڵەکە ٥ لاتای قورس ٥ (ك: أَرْدَاءُ).

الرَّدِئ: ناخۆش‌و خراپ ٥ بێ کەڵک‌و گەندەڵ ٥ هەتیو مچەو خوێڕی ٥ (ك: أَرْدِئاءَ).

تَرَدَّبَ به: نەرم‌و نیانی لەگەڵدا نواند، بەزەیی پێیاهاتەوە.

الإِرْدَبُ: بڕوانە (الإِرْدَبَ) لەپیتی (ا)دا.

الرُّدَابُ: (الرّداب القولوني): هەبوونی چەند کونی گیراو لەقۆڵۆن دا.

الـرَّدَابُ: ڕێگای دەرنەچوو، کۆڵانی کۆتایی گیراو، کۆڵانی گیراو.

رَدَجَ الـصَّبِيُّ أو المهـرُ أو الـسَخلةُ: منداڵەکەیان جوانو ئەسپەکە یان کارژیلەکە پێش ئەوەی خواردن بخوا چی لەسکی دا بوو دەری دا.

الرَّدَجُ: یەکەم پیسایی کە منداڵ یان جوانو یان کارژیلە دەری دەدا پێش ئەوەی شت بخوا ٥ (ك: أرداج).

رَدَحَ رَدْحاً: جێگیر بوو مایەوە، دامەزرا، دەگوترێ: (رَدَحَ بالمكان).

رَدَحَ الرَّجُلُ: پیاوەکە کاری مەیسەر بوو ئیشەکەی جێ بەجێ بوو.

رَدَحَ الشَّيْئَ: شتەکەی بڵاو کردەوە.

رَدَحَ الرَّجُلَ: پیاوەکەی خست، بەزەوی دا دا.

رَدَحَ البيـت بـالطين: گڵی کـردە سـەر خانوەکە.

رَدُحَتِ المرأة رداحَةً: ئافرەتەکە سمتی گەورە بوو کەفەڵی قەڵەو بوو.

أردحَ البَيْتَ: بەمانا (رَدَحَهُ)دێ.

رَدَّحَ الشَّيْئَ: بەمانا (رَدَحَهُ)دێ.

الرَّادِحَـةُ: (مائـدة رادحـة): سـفرەو خوانێکی گەورەو پڕخێرو بێرە.

الرَّداحُ: دەگوترێ: (دوحة رداح وجفنة رداح): باخچەی گەورە، سوێنەی گەورە ٥ کۆڵێنەی زل ٥ (امـرأة رداح): ئافرەتی سمت‌و کەفەڵ پان‌و قەڵەو ٥ (كبش رداح): بەرانی دوگ زل ٥ (جمل رداح): حوشتری بارگران ٥ (فتنة رداح): فیتنەو چورتمێکی گەورە ٥ (ك: رُدَحٌ).

الرُّداحَــــةُ: تەڵەیەکــە بــۆ دڕنـــدە دەنرێتەوە.

الرُّدْحَةُ: گوشادیو خۆشی.

الرُّدْحِيُّ: بەقاڵی گوند.

الــرَّدوح: ئـافرەتی سمـت زلو کەفـەڵ پانو پۆڕ.

المُرْتَدَحُ: خۆش گوزەرانیو هەرزانی.

رَدَخَ رأسَهُ: سەری شکاند، سەری قەلاشت.

الــرَّدَخُ: قـوڕی زۆر ٥ (رَدَخــة) پارچـە قوڕ.

رَدَّهُ رداً وترْداداً: گەڕاندیـەوە نەیهێشت بـەمراز بگـا، دەگـوترێ: (رَدَّه الیـه): بـۆی گێڕایـەوە، بردییـەوە بـۆلای ٥ (رَدَّهُ علی عقبه): گێڕایەوە بـۆ دواوە ٥ (رد کیده في نحره): فێڵو پیلانـی هاوچەشـنـی لەگـەڵ دا کـرد ٥ (رَدَّ البــاب): دەرگاکـەی داخـست ٥ (رَدَّ علیه کذا): شتەکەی بەسەردا دایەوە لـێی وەرنـەگرت ٥ (ردّ الیه الحکـم): بڕیارەکـەی دایـە دەسـت ئـەو ٥ (رَدَّ فلانــاً): فلانکەسـی بەهەڵـە زانـی ٥ (ردَّ الــــــشَّیءَ): شـــــتەکەی لەحاڵەتێکەوە بردە سەر حاڵەتێکی تر ٥ وەکوو کابرای شاعیر دەڵێ:

فرد شعورهن السود بیضاً
ورد وجوههن البیض سوداً

أرَدَّ: تـوڕە بـوو ڕقـی هەڵـسا، خـوێنی گەرم بوو.

أرَدَّ البحــرُ: دەریـا کەوتـە مـاخۆڵانو شەپۆلەکانی زۆر بوون.

أرَدَّ فــلان: فلانکـەس رقــی هەڵــسا ٥ خـوێنی گـەرم بـوو ٥ ماوەیـەکی زۆر لەتەمەنی رۆیی بێ هاوسەر بوون.

أرَدَّ الــشاة: مەڕەکـە گـوانی پڕبــوون لەشیر.

رَادَّ الکلامَ: بەنووسینەکە دا چۆوە بۆی.

رَادَّ البیــــعَ: داوای هەڵوەشـــانەوەی مامەڵەکەی کرد.

ردَّدَهُ: دوبارەو سێ بارەی کردەوە.

ارتــــدَّ: هەڵــــگەڕایەوە، گەڕایـــەوە، دەگـوترێ: (إرْتَـدَّ علـی أثـره، وارتـدَّ الیه، وارتدّ عن دینه).

ارتدَّ الشيءَ: داوای گەڕانەوەی شتەکەی کرد.

ترادَّ: بەمانا (إرتدَّ)دێ.

تَــرَدَّدَ المتبایعـــان البیـــعَ: کڕیـــارو فرۆشـــــیارەکان مامەڵەکـــــەیان هەڵوەشاندەوە.

تَرَدَّدَ فیه: تێیدا کەوتە گومانەوەو بۆی یەکالا نەبوەوە.

تَرَدَّدَ في الکلام: زمـانی گـیراو بەرێـکو پێکی قسەی بۆنەکرا.

تَرَدَّدَ الی مجالس العلم: هاتو چۆی کۆڕی زانیـــاری دەکـــرد بەمەبەســـتی

فێربوون‌و بیرو ڕا گۆڕینەوە.

استَردَّهُ: داوای گەڕانەوەی شتەکەی کرد.

استَردّ فلاناً الشَّيْءَ: داوای لەفلانکەس کرد شتەکەی بداتەوە.

الأَرَدُّ: کەسێک لەدەم‌و چاوی دا عەیب‌و خەوشێک هەبێ.

الرَّادَّةُ: ئافرەتێک دەم‌و چاوی عەیبی تێدا بێ ٥ سودو قازانج، دەگوترێ: (هذا أمر لا رادّةَ فيه).

الرَّدُّ: زمانگیران کەسێک لەقسە کردن دا زمانی بگیرێ ٥ شتی خراپ‌و نارەسەن ٥ بەروبوم ٥ قەڵب‌و ساختە، دەگوترێ: (درهم ردّ): دیرهەمی قەڵب ٥ بیرو باوەڕو یاساو ڕێسایەک پێچەوانەی سوننەتی پێغەمبەری ئیسلام بێ ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو ردّ) ٥ (ك: رُدُود).

الرِّدَّةُ: گەڕانەوەو مەیل کردن بۆلای شتێک ٥ عەیب‌و خەوش ٥ ناشیرینی شوێنێکی دەم‌و چاو لەگەڵ جوانی باقی جەستە ٥ چەناگەی بچوک‌و پوکاوە ٥ کۆزەرو بن زیل.

الرِّدَّةُ: گەڕانەوە بۆ کوفر دوای موسوڵمان بوون ٥ پڕبوونی گوانی ئاژەڵ لەشیر پێش ئەوەی بزێ ٥ دەنگدانەوەی دەنگ ٥ پوکانەوەی چەناگە ٥ (حروب الردة): ئەو شەڕانە بوون کە موسوڵمانان بەڕابەرایەتی جێنشینی یەکەم حەزرەتی ئەبوبەکر ئەنجامیان دا دژی ئەوانەی لەزەکاتدان پاشگەز بوونەوە، هەندێکیشیان وازیان لەنوێژ هێنا.

الرُّدَّى: ئافرەتی تەڵاقدراو.

الرُّدِيدُ: گەڕێندراوە ٥ قەڵب‌و ناشیرین، هەورێک بارانی باراندبێ‌و ئاوی پێ نەمابێ ٥ ئەندامی گۆشتن‌و تێکسمڕاو.

الإستِرداد: (دعوى استرداد الحيازة): داوایەکە بۆ گێڕانەوەی مافی خاوەنداریێتی کەلوپەلی زەوت کراوە.

المَتَرَدِّدُ: کورتە باڵاو کوڵە بنە.

المِرَدُّ: کەسێک زۆر بێت‌و بڕوا.

المُرِدُّ: کەسێک ماوەیەکی زۆر لەتەمەنی بڕواو بێ هاوسەر بێ.

المَرْدُوُدُ: سەر لێ شێواو.

المَرْدُودَةَ: مێینەی (المردود)یە ٥ ئافرەتی تەڵاقدراو.

رَدَسَهُ رَدْساً: بەبەرد لێی دا ٥ وردی کردو شکاندی ٥ بەیەکی کێشان، لێکی دان.

رَدَسَهُ برأسه: بەسەر گێرایەوە، شەرە قۆچی لەگەڵ کرد.
رَدَسَ بالشَّيءِ: شتەکەی برد.
رَدَسَ الدَّابَّةَ: وڵاخەکەی ژێربار کرد.
تَـرَدَّسَ: کەوتو هەڵدێرا، سەرەنگری بوو.
المِرْداسُ: شتێکی رەقو پتەوە شتی پێ دەکوترێو ورد دەکرێ، صندوڵ، دەسکە صندوڵ، یان کوینو چەکوچ ٥ سەر ٥ بەردێک هەڵدەدرێتە ناو بیرەوەبۆئەوەی بزانێ ئاوی تێدایە یان نا ٥ (ك: مرادیس).
المِـرْدَسُ: بەمانا (المرداسُ) دێ ٥ (ك: مرادس).
رَدَعَهُ رَدْعاً: گێڕایەوە، نەیهێشت بێت، بەری پێ گرت.
رَدَعَ ثوبَهُ بالزعفران: بە زەعفەران کراسەکەی رەنگ کرد.
رَدَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی کوتا، وردی کردو پەستاوتی، دەگوترێ: (رَدَعَه بالحجر): بەبەرد کوتای.
رَدَعَ بـه الأرضَ: بەوشتە زەوییەکەی کوتایەوە.
رُدِعَ رَدْعاً ورَدْعةً ورُداعاً: رەنگی گۆڕا بۆ زەردی (رەنگی زەرد هەڵگەڕا) ٥ کوژرا، بەعەرزدا درا.
رَدَعَ المریض: نەخۆشەکە باری تەندروستی تێک چوو ٥ جەستەی داهێزراو ئازاری لێپەیدا بوو، دەگوترێ: (رُدِعَ فلان): فلانکەس هەموو جەستەی ئازاری لێپەیدا بوو.
رَدَّعَهُ بالطیب: بۆنی خۆشی لەخۆدا.
إرْتَدَعَ: وازی لێ هێنا، نەیهێشت، داپەتا، بۆنی خۆشی لەخۆدا ٥ بەزەعفەران خۆی رەنگ کرد، دەشگوترێ: (أصاب السهمُ الهَدَفَ فارتدع): تیرەکە لەنیشانەکەی داو دولەت بوو شکا.
ترادَعُوا: هەندێک خەڵک هەندێکی تریان مەنع کردن.
تَـرَدَّعَ بالطیب: بۆنی لەخۆدا ٥ بۆنی لەخۆی هەڵسو.
الأردعُ من الغنم: ئەو مەڕەیە سنگی رەش بێو باقی جەستەی سپی بێ.
الـرَّادِعُ: کراسو پۆشاکێک ئاسەواری بۆنی خۆشی پێوەمابێ.
الرُّداعُ: ئازاری سەرانسەری جەستە ٥ لەش داوەشان.
الـرَّداعُ: دەگوترێ: (أحمر رداع): سورێکی صاف.
الرَّدْعُ: هەرشتێک بەزەوی دا بکەوێ، وەکوو ئەوە باڵندە بەحەواوە بهەنگێورێو بکەوێتە سەرزەوی یان

ئـادەمیزاد بکـوژرێو بکەوێتـە سـەر زەوی، ئـەو بەشـەی بـە زەوی دەکـەوێ پێـی دەگـوترێ (رَدْع)، دەگـوترێ: (رَكِبَ رَدْعَهُ): بەرەو دەم بەسەر زەوی دا کەوت، ڕەپەو ڕو کەوتە سەر زەوی ٥ لـەش داوەشـان ٥ زەعفـەران، یـان شـوێنەواری زەعفـەران، یـان خـوێن ٥ دەگـوترێ: (بـالثوب ردع مـن هـذا): کراسەکە پەڵە پەڵە خوێنی پێوەیە.

الرَّدعاءُ: مێینەی (الأَرْدَع)ە.

الرَّديـعُ: کـوژراو ٥ گێـلو ئەحمـەق ٥ لـەش داوەشـاو ٥ هەرشتێـك ئاسـەواری زەعفـەران یـان بـۆنی خۆشـی پێـوە مابـێ ٥ تیرێـك تیژاییەکەی پێوە نەمابێ.

المِرْدَعُ: کەسێـك بچێ بۆ شتێـك بۆی جـی بـەجێ نـەکرێ بەنائومێـدی بگەڕێتەوە ٥ کەشتییەوانی تەمبەڵ ٥ کورتـە بـاڵا ٥ تیرێـك سـەرە تیرەکەی پێوە نەمابێ.

وَدِعَ المكانُ رَدَغـاً: شـوێنەکە قـوڕاوی بـوو یان قوڕی زۆر بوو.

أَرْدَغَ المكانُ: شوێنەکە قوڕی زۆر بوو.

أَرْدَغَ فلان: فلانکەس لەقوڕ چەقی.

ارْتَدَغَ فلان: بەمانا (أردغ)دێ.

الرَّدْغَةُ: قوڕێ زۆر ٥ (ك: رِداغ ورَدْغ).

المَرْدغـة: بـاخی ڕازاوەو جـوانو تـەڕ ٥ دەماغ ٥ نێوان گەردنو قوڕقوڕاگە ٥ گۆشتی نێوان شانو ئێسقانی سنگ، یان گۆشتی سنگ.

رَدَفَـهُ رَدْفـاً: لـەدواوەی سوار بوو، بـوو بەپاشکۆ ٥ شـوێنی کـەوت ٥ (رَدَفَـهُ أمرٌ): کارێـکی گرنگ پەخەی گرت ٥ توشـی ئاسـتەنگ بـوو ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿قُـلْ عَـسَى أَن يَـكونَ رَدِفَ لَـكم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ﴾.

أَرْدَفَ: بەشـوێن یـەك دا هـاتن، ڕێچکەیان بەست.

أَرْدَفَ فلانـاً: بـەدوا فـلان دا هـات ٥ شوێنی کەوت ٥ لەدواوەی سوار بوو.

رادفَت الدّابَةُ: پشتی وڵاخەکە جێـگای ئـەوەی لـی بـۆوە لـەدوا سوارەکە یەکێـکی تـریش سواری بێو ببێتـە پاشکۆ، یان وڵاخەکەی توانای ئەوەی هەبوو، وێڕای سوارەکە پاشکۆکەش بتوانێ.

إرْتَدَفَ فلان: لەپاشکۆی هاوەڵەکەیـەوە سوار بوو.

إرْتَدَفَ فلاناً: فلانکەسی لەدوا خۆیـەوە سوارکرد.

ترادفـا: شـوێن یـەك کـەوتن ٥ یـەکیان لـەدوا ئـەوی تریـان سـوار بـوو، بـوو بەپاشکۆی ٥ یارمەتی یـەکتریان دا ٥ (ترادفـت الکلمتـان): لـەنێوان دوو وشەکان دا تەرادوف هەیە.

تَرَدَّفَهُ: بەمانا (رَدِفَهُ)دێ.

اسْتَرْدَفَهُ: داوای لی کرد لەدوا خۆیەوە سواری بکا.

الترادف: ئەوەیە دوو وشە یەك مانایان هەبێ ٥ هەروا چەند وشەیەك یەك مانا ببەخشن.

الرَّادِفَةُ: فوکردنی دووەمجار بەکەڕەنای صوردا لەرۆژی قیامەت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ، تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ﴾ ٥ هەروا بەمانا سمتو کەفەڵ دێ ٥ (ك: روادف).

الرِّدَافُ: شوێنی سواربوونی پاشکۆی سوار کەلە کلۆتی ولاخەکە تێدەپەڕێ بۆلای پشتی.

الرُّدَافَي: ئەو کەسەی لەدوا سوارەوە سوار دەبێ (پاشکۆ) تاکەکەی (ردیف) ٥ دالاشی بچوك ٥ واشە، باشو، باڵندەیەکی گۆشت خۆرە، زۆر گورجو گۆڵە ٥ دەگوترێ: (جاءوا رُدافی): بەشوێن یەك داهاتن، یان هەندێکیان لەپاشکۆی هەندێکیانەوە سواربوون.

الرِّدَافَةُ: پلەو مەقامی جێگری پاشا ٥ بریکاری مەلیك.

الرِّدْفُ: سوار لەپاشکۆی سوار ٥ هەرشتێك سوار بیخاتە پاشکۆی خۆیەوە ٥ شوێنکەوتە ٥ دواوەی هەرشتێك ٥ سمتو کەفەڵ ٥ ئاکامو ئامانجی شت ٥ ئەستێرەیەکە بەشوێن ئەو چوار ئەستێرەوە دێ کە مەجەڕە دەبڕن ٥ خەلیفەی پاشا کە لەسەردەمی نەفامی دا لەپاڵ پاشا دادەنیشتن‌و دوای پاشا شەرابی دەخواردەوە بەکوردی خۆمان پێی دەڵێین وەزیری دەستە ڕاست، هەرکاتێ مەلیك بچوویایە بۆ شەڕ ئەو لەشوێنی فەرمانڕەوایی کردووە.

الرِّدْفَانِ: شەوو ڕۆژ ٥ ئەو دوو کەشتیەوانەی لەدوای کەشتیەوە سواردەبن.

الرَّدِيفُ: سواری پاشکۆی سوار، ئەو کەسەی لەدوا سوارەوە سوار دەبێ، کەسێك لەخزمەتی سەربازی رزگاری دەبێ، وەکوو سەربازی یەدەك لەکاتی پێویست دا بانگ دەکرێتەوە بۆ هاوبەشی کردن لەجەنگ ٥ (ك: أرداف، ردفاء).

رَدَمَ الشَّيْءُ رَدْماً: شتەکە دەوامی کرد.

رَدَمَ الشجرُ: درەختەکە سەر لەنوێ سەوز بۆوە.

رَدَمَ الباب والثلمة: دەرگاکە یان کەلێنەکەی گرت.

رَدَمَ الحُفرةَ: گڵی کردە چاڵەکەوە.

رَدَمَ الثَّوبَ: کراسەکەی پینە کرد، یان قەدی کرد.

أرْدَمَ: بەردەوام بوو، دەگوترێ: (أردمت

عليه الحمَّى) نەخۆشی لەرزو تاکەی بەردەوام بوو.

رَدَّمَ الثَّوبَ: بەمانا (رَدَمَهُ) دێ، دەگوترێ: (رَدَّمَ كلامَهُ): قسەو ئاخاوتنەکانی راست کردنەوە ٥ بەقسەکانی دا چووەو هەڵەکانی لابردن، هەڵەبڕی کرد.

إرْتدم: بۆ موطاوەعەی (رَدَمَ)دێ.

تَرَدَّمَ الثَّوبُ: کراسەکە کۆن بوو تاوای لێ هات پێویست بوو پینەی بکا.

تَرَدَّمَ الخصومَةُ: کێشەکە درێژەی کێشا.

تَرَدَّمَتْ المرأةُ على ولدها: ئافرەتەکە سۆزی بۆ منداڵەکەی بوو.

تَرَدَّمَ الثَّوبَ: کراسەکەی پینەکرد.

تَرَدَّمَ الكلامَ: بەقسەکانی دا چووەوە تا هەڵەبڕی کردو ڕاستی کردەوە.

تَرَدَّمَ فلاناً: شوێن هەڵس و کەوتی فلان کەوت تا بەتەواویی لێی رون بۆوە.

الأرْدَمُ: کەشتییەوان یان کەشتییەوانی کاراما.

الرُّدامُ: ئادەمیزادی خوێڕیو بێ کەڵك و ترکەن.

الرَّدْمُ: ئەو خشتو خۆڵەی لەدیواری روخاو دەکەوێتە خوار ٥ بەربەستی گەورە، وەکوو سەددی یەئجوج و مەئجوج ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا﴾ ٥ (ك: رُدُومٌ).

الرَّدَمُ: پۆشاکی ڕزیوو کۆن.

الرَّديمُ: بەمانا (الرَّدمُ) دێ ٥ (ك: رُدُمٌ).

الرَّديمَةُ: مێینەی (الرَّديم) ٥ دوو کراس تێك هاڵێن.

المُتَرَدَّمُ: ئەو شوێنەی لەپۆشاك پینە دەکرێ ٥ ئەو کەسەی پینە دۆزی دەکا.

رَدَنَ ردناً: حەریرو مەنتۆیەکەی ڕست، بای دا، یان بەتەشی ڕستی، دەگوترێ: (رَدَنَ الثوبَ): پۆشاکەکەی بەتەشی ڕست.

رَدَنَ السِّلاحُ: چەکەکان بەسەریەك دا کەوتن، دەنگیان لێ هات.

رَدَنَ الْمَتَاعَ: کاڵاکانی ریز بەند کردن.

رَدِنَ الجلدُ رَدَناً: پێستەکە گرژ بوو وێکهاتەوە.

أرْدَنَ: بەردەوام بوو.

أرْدَنَ العِرقُ: ئارەقەکە بۆگەنی لێ هات ٥ بۆگەنی کرد.

أرْدَنَ القَميصَ: قۆڵ و فەقیانەی بۆ کراسەکە کرد.

رَدَّنَ القَميصَ: بەمانا (أرْدَنَهُ) دێ.

إرْتَدَنَ: تەشی پەیدا کرد.

رودَنَ: ماندوو زەعیف بوو.

الأرْدَنُ: جۆرێکە لەئاوریشمی سور (دێباجی سور).

الرّادن: زەعفەران ◊ (أحمر رادنيّ) سوری تێکەڵ بەزەرد.

الرُّدْنُ: قۆڵ ◊ (ك: أردان وأردنة).

الـرَّدْنُ: ڕێـسراو، بـادراو ◊ جۆرێـکی ئاوریشم یان حەریر ◊ ئەو شتەی لەگـەڵ منـداڵ دێتـە دەر لـەکاتی لەدایك بوون دا.

الرُدَيْنـي: ڕمـبی ڕودەینـی ◊ ڕودەینـە ئافرەتێـك بـوو کـاتی خـۆی ڕمبـی ڕاسـت کردونـەوە چـەخماخ سـازی ڕمب بووە.

المِرْدَنُ: تەشی، خەرەك ◊ (ك: مَرادن).

المُرْدِنُ: (عرق مُرْدِنٌ): ئارەقێکی بۆگەنە هەموو جەستەی گرتۆتـەوە ◊ (لیـل مُرْدِن): شەوێکی تاریك.

رَدَهَ فلان ردهاً: فلانکـەس بـوو بەگـەورەو سـەرکردەی گەلەکـەی بـەهۆی ئازایەتیو پیاوەتی خۆیەوە.

رَدَهَ البَيْتَ: خانوەکەی گەورە کرد.

رَدَهَ فلاناً: بەردی لەفلانکەس گرت، بەرد بارانی کرد ◊

الـرَّدْهُ مـن الرجـال: پیـاوی ئـازاو قیرسیـچمەو لێـزان کەبـەهیچ شێوەیەك تێنەکەوێ.

الرَّدْهَـةُ: گـەورەترین خـانوو، یـان مەدخـەلو ڕێـڕەوی خانوێـك کـە دەرگـای زۆرەکـانی لەسـەر بـن ◊ قوللەو تۆپەڵاکی ڕمبیەو مەخفەر ◊ سـەنگەری گـەورەی بەبـەرد بنیـات نراو ◊ بـەرداو حـەوزاوی نـاو شاخو کێـو، یـان بـەردی زل لـەناو ئـاودا ◊ بەفراو کەدەبێتە نیمچە لافاوێك.

رَدَى الفَرَسُ ردياً ورديانـاً: ئەسپەکە پـێ کۆڵی کرد، لەکاتی ڕۆیشتنو غـاردان دا بەسمی گلی بەرزکردەوە.

رَدَى الغـرابُ: قاچێـکی هـەڵبڕیو لەسـەر قاچێك ڕۆیشت.

رَدَى الغلام: منداڵەکە قاچێـکی هـەڵبڕیو بۆیـاریکردن لەسـەر قاچێـکی ڕۆیشت.

رَدَى فلان: فلانکـەس ڕۆیشت، دەگـوترێ: (ما ادري أين ردى): نـازانم بـۆ کـوێ چوو.

رَدَى في البئر: کەوتە ناو بیرەوە.

رَدَى غَنَمُهُ: مەڕو بزنەکانی زیادیان کرد.

رَدَى علـى الـستين مـن عمـره: تەمـەنی لەشەصت ساڵ تێپەڕی.

رَدَى الإنـسـان وغـيـره بـالحجر: بـەردی لەئادەمیزادەکە گرت.

رَدَى الحجـر بحجـر أو بمِعْـوَل: بـەردی بەبـەرد کێشا یـان کـوینی بەبـەرد کێشا بۆئەوەی بیشکێنێ.

رَدَى فلانـاً: فلانکـەس ڕو بـەڕوی فـلان بۆوە.

رَدِيَ رَدَىً: فەوتا، تێدا چوو.
رَدِيَ في الهُوَةِ: کەوتە ناو چاڵەکەوە.
أرْدَى على الستين: تەمەنی لەشەصت تێپەڕی.
رَدِيَ فلاناً: فلانکەسی بەهیلاك برد، کوشتی ٥ خستی ٥
رادي عنه: داکۆکی لێ کرد، بەرگری لێ کرد.
رَدّاهُ: ڕیدای کردە بەری ٥ بەری دایەوە.
ارتدى الرّداءَ: ڕیدای لەبەر کرد.
ترادَوا بالحجارة: شەڕە بەردیان کرد.
تردّى بالرداءِ: ڕیدای لەبەر کرد.
تردّى في الهوة أو من عالٍ: کەوتە چاڵەوە، یان لەبەرزییەوە کەوتە خوار.
الرِّداءُ: ئەوشتەی لەسەر پۆشاکەوە لەبەر دەکرێ وەکوو جوببەو عەبا ٥ کراسێك لای ژوروی جەستە داپۆشێ‌و بگاتە ژوور دەرپێ ٥ قوماشێکی تایبەتی ڕاست‌و چەپ بەشان دا دەدرێ پێی دەگوترێ وشاح، یان بەرو بەرموری ئافرەت ٥ (رِداءُ الشمس): جوانی‌و روناکی خۆر ٥ (رِداءُ الشباب): تەڕو تازەیی گەنج، دەشگوترێ: (هو خفيف الرِداءِ): کەم خێزانەو قەرزی زۆر لەسەر نییە یان قەرزدار نییە.
الرَّدى: هیلاك‌و تێدا چون ٥ زێدەو پاساو.
الرَّداةُ: بەردی زل.
الرِّديَةُ: شێوەی جل‌و پۆشاك پۆشین.
المِرْدى: بەرد ٥ بەردی زل‌و قورس ٥ بۆیە بەپیاوی ئازا دەگوترێ: (هو مِرْدى الحروب): یان (مِرْدى الخصومة): پشو درێژە.
المِرْداةُ: بەردێکی سەختە بەردی تری پێ دەشکێندرێ ٥ حوشتری تۆکمەو بەهێز ٥ قاچی حوشتر.
المُرْديُّ: سەوڵی کەڵەکەوان‌و بەلەم، یان دارێکی درێژە خاوەن بەلەم بەلەمەکەی پێ لەزەوی دوور دەخاتەوە بۆناو ئاو.
رذَت السماءُ رَذاذاً: ئاسمان سیخواری باراند، یان وردە بارانی زۆر وردی باراند، دەگوترێ: (باتت السماء ترُذُنا).
أرَذّت السماءُ: بەمانا (رَذ تْ) دێ.
الرَّذاذُ: بارانی زۆر وردی لەسەر خۆی بەردەوام بەجۆرێك کە دەڵێی تۆزو غوبارە.
المِرْذاذُ: ئامێرێکە شلەمەنی بڵاو دەکاتەوەو دەیپرژێنێ وەکوو تەپو تۆز.
الرَّوْذَقُ: ئەو بەرخەیە بەسەر براوی

دەخرێتە ناو ئاوی گەرمەوە بۆ ئەوەی هیچ تاڵە مویەکی پێوە نەمێنێ‌و سور بکرێتــەوە ٥ گۆشــتی کـولاّوو تێــکەڵ کــراو بــە تــەوابیل‌و داوو دەرمــان ٥ پێستی ئاوەڕوتکراو.

رَذْلَهُ: بەڕەزیل‌و پیسکە ناوی برد.

رَذُلَ: ڕەزیل بوو.

أرْذَلَ فــــلان: فلانکـــەس کـــرداری ڕەزیلانەی کرد.

أرْذَلَ الشَّيْءَ: شتەکە بەپوچ لەقەڵەم دا، دەگــوترێ: (أرْذَلَ الغــنَم، وأرذلَ الـصيرفيّ النقـود): مەڕەکـەی بـەلاوە پەســەند نــەبوو، پــارە گۆڕەکــە پارەکەی بەقەڵب زانی.

استرذَلَهُ: بـەهیچ‌و پـوچ‌و بـێ کەڵـک‌و خراپی لەقەڵەم دا.

أرذل العمـر: دوا دوای تەمـەنی پـیری‌و کەنەفتی.

الرَّذالُ: بەمانا (الأرذل) دێ.

الرُّذالَةُ: بەمانا (الرُّذالة)دێ.

الرَّذْلُ: بـەمانا (الرَّذال) دێ ٥ (ك: أرْذُل أرْذال) ٥ (ثــوب رِذْلٌ): پۆشاکێــکی چڵکنی خراپ.

الرَّذيــلُ: بــەمانا (الــرُّذال)دێ ٥ (ك: رُذلاءُ، رِذال، رُذالي).

الرَّذيلـــــةُ: ڕەوشـــــتی ناشـــــیرین ٥ پێچەوانەکەی (الفضيلة)یە.

رَذَمَ رذماً ورذماناً: پڕبوو تالێوان ڕێژ بوو، دەگوترێ: (رَذَمَ المكيالَ).

رَذِمَ رَذَمــاً: بــەمانا (رَذَمَ)دێ، دەگــوترێ: (قِدْرٌ رَذِمَةٌ).

أرْذَمَ: بــەمانا (رَذَمَ)دێ ٥ زیــاد بــوو، تێپــەڕی، دەگــوترێ: (أرْذَمَ علـــى الخمسين): تەمەنی لەپەنجا تێپەڕی.

الــرُّذْمُ: کۆمــەڵ کۆمــەڵ، باقــە باقــە، دەگوترێ: (رأيت رذماً من الناس).

الــرَّذُومُ: شلەمەنی لەهــەر شتێــك بــێ، دەگوترێ: (قصعة رذوم): لەگەنەکە لێـوان لێـوەو لــێی دەڕژێ ٥ (عظــم رذوم): ئێــسقانەکە مــۆخی لــێ دەکەوێتە خوار.

الرُّوْذمَةُ: شێوە ڕۆیشتنی ولاّخ.

رَذِيَ رذاوةً: زەعیــف بــوو ٥ نەخۆشــی برستی لێ بڕیوە.

رَذِيَ الناقَـــةُ: حوشـــترەکە بـــەهۆی زۆر ڕۆیشتنەوە لەپەل‌و پۆ کەوتووە.

أرْذى فـــلان: فلاّنکـــەس حوشـــترو ولاّخەکانی لەپەل‌و پۆ کەوتن.

أرْذى فلاناً: ولاّخی ماندوو شـەکەتی دا بەفلاّن.

أرْذى ناقَتَهُ: حوشـترەکەی مانـدو کـردو لەکاروان دوای خست.

أرْذيَ الرَّجُـــلُ: نەخۆشـــی پیاوەکـــەی لەپەل‌و پۆ خست.

المُرذي: فڕێ دراوو خوێڕی کراو.
رَزَأه رُزْءً ومَرْزِئَةً: توشی بەڵای کرد.
رزاه رزيئةً: بەڵای توش بوو.
رَزَأه مَالَــهُ: شتێــکی لەماڵەکــە دەســت کەوت کەم بوو.
رَزِئَهُ مالَهُ رُزءاً: بەمانا (رَزَأَهُ) دێ.
رُزِئَ وَلَدَهُ وبولَــدُهُ: بەمناڵەکەیەوە تــوش بوو ٥ جەرگی سوتا.
رَزَّأَهُ: زۆری ماڵ خــەرج کــرد، مــاڵی زۆر خورا، دەگوترێ: (انه لكـريم مـرزّأ): سەخییەو زۆری ماڵ دەخورێو سود بەخشە بۆ خەڵك، هەروا دەگوترێ: (نحــن قــوم مُــرزَّءون) ئێمــە نەتەومیەکین زۆرجار توشی ئەوە دەبــین باشــترین مــاڵو چــاکترین مرۆڤمان تێدا دەچێ.
إرتَزَأَ الشَّيْءُ: شتەکە کەمی کرد.
إرتَزَأ فلاناً: ماڵی فلانی خوارد.
تــرازءوا الأمــوالَ: هەندێــکیان مــاڵی هەندێــکیان هەڵــگرتو بۆخۆیــان برد.
الرُّزْءُ: بەڵاو کارەسات.
الرَّزِيئــة والرزِّيــة: هــەردوکیان بــەمانا (الرّزْء) دێن ٥
المَرْزِئَةُ: بــەمانا (الــرُّزْءُ) دێ، دەگــوترێ: (نحن وفد التَهْنِئة لا وفد المَرْزِئة): ئێمە شــاندی پیرۆزبــایین نــەك شــاندی سەرەخۆشی.
رَزَبَ على الأرض رزباً: کەوتە سەر زەویو نەیتوانی هەڵسێ، یان لە شوێنێــك نیشتەجێ بوو بەجێی نەهێشت.
الإرْزَبُ: پیاوی کورتەباڵای چوارشانەی بەهێزو توانا ٥ پیاوی گەورە.
الإرزَبُ: چــەکوچو کــوینی گــەورە کــە بــەردی پــێ دەشــکێ ٥ گۆچــانو عەصایەکی ئاسن ٥ (ك: أرازِب).
المِــــرْزابُ: پلوســــك ٥ بــــۆری ئــــاو کەلەبەرزییــەوە ئــاوی پێــدا بێتــە خوار ٥ کەشتیو بەلــەمی درێــژ یــان گەورە.
المَرزُبَانُ: پاشای فارس، یان پیاوی ئازاو بەجــەرگو فەرمانــدەی گــەل پلــەی لەخوار پاشاوە دێ.
رَزَحَ البعيرُ رزاحاً ورزوحاً: حوشترەکە لاواز بوو پــاڵ کــەوت نــەیتوانی هەڵســێ ٥ (هو رازح) ٥ (ك: روازح، رزاح،...).
رَزَحَ فلان: فلانکەس زەعیف بوو هەرچی هەیبوو فەوتا.
رَزَحَ فلانــاً بــالرمح رزحــاً: بەســەرە رمــب فلانکەسی ڕاپێچ کرد.
أرْزَحَ الكَــرْمَ: تولــە مێومکــەی بــەرز کــردەوە دوای ئــەوەی کــەوتبووە خوار.
رَزّحَــهُ: کــزو لاوازی کــرد، دەگــوترێ:

(رَزَحته الأسفار): سەفەرو هاتوو چۆ ماندوو شەکەتی کردوه.

تَرازَحَ: بەمانا (رَزَحَ) دێ، دەگوترێ: (ترازحت حالُهُ) حاڵی خراپ بوو.

المِرْزاحُ من الإبل: بەمانا (الرَّازِحُ) دێ.

المَرْزَحُ: زەوی دەشتو سارا.

المِرْزَحُ: قەلاَنگ کە تولە مێوی پێ لەزەوی بەرز دەکرێتەوە ٥ دەنگ ٥ (ك: مرازح).

المِرْزَحَةُ: ئەو قەلاَنگەی تولەمێوی بەسەر یەکدا کەوتووی پێ بەرز دەکرێتەوە.

المِرْزيحُ: دەنگ ٥ (ك: مرازيح).

رَزَخَهُ بالرُّمْحِ ونحوه رزخاً: بەڕمبو شتی وا لێی دا.

المِرْزَخَةُ: هەرشتێك بریندار کردنی پێ بکرێ وەکوو شیرو رمبو خەنجەرو چەقۆو کێرد ٥ (ك: مرازخ).

الرُّزداقُ: شوێنێك گوندو هۆبەی لێ هەبن.

الرُّزْدَقُ: ریزی ئادەمیزاد یان ریزە درەخت ٥ (ك: رزادق).

رَزْرَزَهُ: رایوەشاند، هەژاندی.

رَزْرَزَ الحِمْلَ: بارەکەی راست کردەوە.

رَزَّتِ السماءُ رَزّاً: بارانبارین خرمەو گرمەی پەیدا کرد.

رَزَّ الشَّيْءَ في الشَّيْءِ: شتەکەی چەسپاند لەشتەکەدا، دەگوترێ: (رَزَّا المسمارَ في الحائط): بزمارەکەی بەدیوارەکەدا داکوتا ٥ (رَزَّت الجرادةُ ذَنبها في الأرض لتبيض): کوللەکە کلکی لەزەوی چەقاند بۆئەوەی هێلکە بکا.

رَزَّ البابَ: ئەلْقەی دەرگاکەی رێكو پێك کرد.

رَزَّ فلاناً: فلانکەسی بریندار کرد.

أرَزَّت الجرادةُ: بەمانا (رَزَّت)دێ.

رَزَّزَهُ: چەسپاندی ٥ تەختی کردو کوتایەوەو پێ پەستی کرد، دەگوترێ: (رَزَّزْت أمرك عند فلان): کارەکەتم لای فلان بۆ جێ بەجێ کردی.

رَزَّ القِرطاسَ: کاغەزەکەی سفتو لوس کرد.

رَزَّ الطعامَ: خواردەمەنی لەبرنج بۆ دروست کرد، دەگوترێ: (طعام مُرَزَّزٌ): خواردەمەنییەکە بەبرنج رازاوەتەوە.

إرْتَزَّ الشَّيْءُ في الشَّيْءِ: شتەکە لەناو شتەکەی تردا چەسپاو قایم بوو، دەگوترێ: (إرتزّ السهم في الهدف).

إرْتَزَّ البخيلُ عند السؤال: کابرای چروكو بەخیل بەردەوام بوو لەسەر نەبەخشینو رژدی ٥

خەجاڵەتو ریسوا بوو روی رەش بوو.

الإرْزيزُ: هەورە تریشقەو گرمەو گۆڵە گۆڵ ٥ دەنگێك لەدوورەوە بێ ٥ دەنگ درێژو هەناسە درێژ ٥ لەرزینو هەژاندن، دەنکە تەرزەی ورد ورد.

الرّزّازُ: رەصاص.

الرُّزُّ: برنج.

الرُّزُّ: دەنگ، دەنگی نزم، یان دەنگ لەدوورەوە بێ ٥ دەنگی هەور، حیلەی ئەسپ ٥ خورە خوڕی گەدە.

الرُّزَازَةُ: برنج فرۆش، چەڵتوك كەر، مەرەزە كەر.

الرُّزَازُ: برنج فرۆش.

الرُّزَّةُ: ئاسنێكە قفڵی پێوە دەكرێ ٥ ئەڵقە رێز.

الرّزيزُ: دەنگ.

المَرَزَّةُ: ئەو شوێنەی برنجی تێدا كۆدەكرێتەوە.، خەرمانی چەڵتوك.

رَزِغَ رَزَغاً: كەوتە ناو قوڕەوە.

أرْزَغَ: كەوتە ناو قوڕەوە.

أرْزَغَ الماءُ: ئاوەكە كەم بوو.

أرْزَغَ المحتفِر: بیر هەڵكەنەكە گەیشتە قوڕ.

أرْزَغَ المطرُ الأرضَ: بارانەكە زەوی تەڕكردو لافاوی لێ هەڵنەسا.

أرْزَغَ فلاناً: رەخنەی لەفلان گرت، تانەی لێ دا، دەگوترێ: (أرْزَغ في فلان): زۆری ئەزیەتی فلانكەس دا ٥ بەچاوی سوكو بێ نرخ تەماشای فلانی كرد.

ارتَزَغ: بەمانا (رَزِغَ)دێ.

استرزغه: بەزەعیفو لاوازی دانا.

رازَغَهُ: چاوو راوی لێ كرد.

الرّازِغُ: لەقوڕ چەقیو لە قوڕدا وەستاو.

الرّزَغَةُ: بەمانا (الرّدَغَة)دێ.

رَزَفَ رَزَيفاً ورزفاً: دەنگی لی هات.

رَزَفَ الإنسان والحيوانُ: ئادەمیزادەكە یان حەیوانەكە لەترسا رایكرد.

رَزَفَ الأمرُ: كارەكە نزیك بۆوە.

رَزَفَ اليه: بۆلای چوو، لێی چووە پێش.

أرْزَفَ الجَمَلُ: حوشترەكە بۆڕاندی.

أرْزَفَتْ النَّاقَةُ: حوشترەكە لەترسا بەپەلە ڕۆیی.

أرْزَفَ الجَمَلَ: حوشترەكەی بەپەلە لێخوڕی، دەنەدەنەی دا بۆ خێرا ڕۆیشتن، دەگوترێ: (أُرزِف القومُ): خەڵكەكە راونرا، بەڕاكردن دوایان كەوتن.

رزّفَ الجملُ: حوشترەكە بۆڕاندی.

الرَّزَّافَةُ: (رزّافات البلد): دەورو بەری شار.

رزقَهُ رَزْقاً: رزقی پێ گەیاند، ڕزقی دا، بژێوی پێدا، دەگوترێ: (رزق الطائرُ

فَرْخَـهُ): باڵندەکـە خـۆراکی بـۆ بێچووەکانی پەیـداکردو بـۆی هێنـان ٥ (رَزَقَ الأمـيرُ جُنـدَهُ): پاشـا موچـەو بژێوی بۆ سەربازەکانی دابین کرد.

رَزَقَ فلاناً: سوپاسی فلانی کرد.

إرْتَزَقَ الجُنديُّ وغيرُهُ: سەربازەکە ڕزقـی خۆی وەرگرت.

إرْتَـزَقَ اللهَ: داوای ڕزقو ڕۆژی لـەخودا کرد.

الـرَّازِقُ: ناوێـکە لـەناوە جوانـەکانی خودا.

الرازقيُّ: جۆرە ترێیەکە پێی دەگوترێ تـرێ تایـەفی، یـان عـەرەقی دروسـتکراو لـەو جـۆرە ترێیـە ٥ کراسـی کـەتانی سـپی، یـان هـەر قوماشێـکی تـەنك، یـان خـوری کەتانەکە ٥ لاوازو بێهێز.

الرَّازقيَّـةُ: مێینـەی (الرازقـيّ)یـە ٥ شەرابی دروستکراو لەترێ تایەفی ٥ پۆشاکی کەتانی سپی.

الـرَّزَّاقُ: ناوێـکە لـەناوە جوانـەکانی خودا.

الـرِّزْق: هەرشتێـك سـوودی لـی وەربگـیرێ، خواردەمـەنی بـێ یـان پۆشاكو شـتی تـر بـێ ٥ باران لـەم ڕووەوە هۆکـاری پەیـدابوونی ڕزقو ڕۆژییە ٥ موچەو بەخشش.

الرِّزْقَةُ: ئەو ڕزقو ڕۆژییـەی بەجارێـك دەدرێت بە سەرباز.

الرَّزَقَةُ: ئەو موڵكو ماڵەی داهاتەکەی دابـەش دەکـرێ بەسـەر مزگـەوتو مجەورو کارمەندەکانی دا.

الرَّوازِقُ: باڵندەی گۆشت خۆرو درندەی چوار پێ.

الْمُرْتَزِقَـةُ: بەکرێـگیراو جـاش ٥ ئـەو سەربازانەی بەکرێو لەپێناو پارەدا شـەڕدەکەن ٥ بـەزۆری لەکەسـانی بێگانە پێك دێن.

الْمَرْزُوقُ: خاوەن بەختو شانس.

رَزَمَ رزوماً ورزاماً: لەسەر زەوی چەسپاو وەستا ٥ لەماندو شەکەتی دا کەوتە سـەر زەویو جوڵـەی لـێ بـڕا، یـان لەشوێنی خـۆی مایـەوەو نـەیتوانی جوڵەبکا.

رَزَمَ علی قِرْنِـهِ: بەسـەر بەرامبەرەکەی دا زاڵ بوو.

رَزَمَ الشتاءُ رزمةً: زستانەکە سارد بوو.

رَزَمَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە مندار بۆوە.

رَزَمَ بالشَّيْء: لەجیاتی شتەکە بردی.

رَزَمَـتِ الأمُّ بـه: دایکەکـەی بـەوە لـەدی هێنا.

رَزَمَ شيئاً: شتەکەی کۆکردەوە، یان کردییە باقەو بەستە، یان کردییـە گوێنیو کارتۆنـەوە ٥ (رزیـن الـرأي): ڕا دروستو ڕا پەسەندە.

الرُّوزْنَةُ: کونی سەرگیراو، کورە خانـە.

الرُّزنامة: رۆژنامە، نامیلكەیەكی بچوك كـە زانیـاری رۆژانـەو هەفتانـەو مانگانە لـەخۆبگریٚ ٥ بـەڕێوەبردنی دابەشـكردنی موچـە بەسـەر موچـە خۆران دا.

رَسَبَ في الماء رسباً ورسـوباً: چووە بنكی ئاوەكە.

رَسَبَ التلميذ: قوتابییەكە لەتاقیكردنـەوەدا دەرنەچوو.

رَسَبَ عيناه: چاوی بەقوڵا چوو.

أرْسَبَ فـلانٌ: فلاَنكەس لەبرسا چاوی بەقوڵا چوو.

أرْسَبَ فلانـاً: فلاَنكەسی والیٚ كـرد رۆچـیٚ ٥ ببێتــە بــنكڵو بنكـرِ ٥ لەحــەدیــث دا هــاتووە دەربـارەی دۆزەخیەكان دەڵیٚ: (إذا طفـت بهـم النــار أرسـبهم الأغـلال): كـە ئـاگر حــەوایان دەدا زنجیرەكــان دایــان دەگرنەوە بۆ بنكڵی ئاگر.

الرّاسِبُ: بار قوڵو لەسەرە خۆ ٥ (جبـل راســـب): كێوێـــكی چەســـپاوو دامەزراو.

الرُّســـوبُ: ئــەو خلتــەو پلتەیــەی دەكەوێتە ژیر ئاو لەڕێرەوی جۆگـاو جۆم دا.

الرَّسوبُ: شمشێری بڕندە كە لەبرین دا گـوم ببیٚ ٥ پیـاوی عـاقڵو لەسـەرە خۆ.

المراسِبُ: كۆڵەكەو پایـە ٥ بینـای قـایمو پتەو.

المِرْسِبُ من السيوف: شمشێری بڕنـده ٥ (ك: مراسب).

رَسْـت: یەكـەم مـەقامی حـەوت مەقامـە رەسەنەكانە، لەبواری مۆسیقادا.

الرُّسْتاقُ: بـەمانا (الـرُّزداق) دیٚ، واتـە: چەند گوندو كۆمەڵە خانوێك.

رَسِحَ رَسَحاً: گۆشتی سمتی كەم بوو، ڕانـی لەڕو لاواز بـوون ٥ (هو أرْسَـحُ وهـي رَسْحَاءُ).

الرَّسْـحَاءُ: ئـافرەتی سمت لـەڕو لاواز ٥ (ك: رُسْحٌ).

رَسَـخَ رُسـوخاً: لەشـوێنی خـۆی جێـگیرو چەسپاو مایەوە.

رَسَخَ الغديرُ: زەلكاوەكە ئاوەكەی رۆچوو.

رَسَـخَ المطـرُ: ئـاوی بارانەكـە بـەزەوی دا رۆچوە خوار.

رَسَخَ العِلمُ في قلبـه: زانیارییەكـە لـەدڵی دا جێــگیر بــوو بــوو بەحەقیقــەتی زانستیو شكو گومانی نەما.

أرْسَخَهُ: چەسپاندی.

رَسْرَسَ البعيرُ: حوشترەكە تـوانی راسـت بێتـەوە.

رَسَّتِ الجرادةُ رسًّا ورسيساً: كوللەكە كلكی لـەزەوی چـەقاند بۆئـەوەی هێلكـە بكاو گەرا دابنیٚ.

رَسَّ الشَّيْءُ فِي الشَّيْءِ: شتەكە چووە ناو شتەكەی ترەوەو جێگیر بوو، دەگوترێ: (رسّ الغرام في قلبه): عەشق‌و دڵداری لەدڵی دا چەسپا، (رسّ السقم في جسده) نەخۆشی لەجەستەی دا جێگیر بوو.

رَسَّ الشَّيْءَ رسًّا: شتەكەی لەبیر چۆوە چونكە ماوەی زۆری بەسەردا تێپەڕی.

رَسَّ البِئْرَ: بیرەكەی هەڵكەند.

رَسَّ خَبَرَ القومِ: توشی خەڵكەكە بوو بەسەر كاروباریان دا ئاگادار بوو.

رَسَّ له الخَبَرَ: هەواڵەكەی بۆ گێڕایەوە.

رَسَّ الميتَ: مردووەكەی ناشت.

رَسَّ الشَّيْءَ: شتەكەی خستە ناو گڵەوە.

أَرَسَّ: چووە زورو جێگیر بوو، دەگوترێ: (أَرَسّ السقم في جسده): نەخۆشی لەجەستەی دا جێگیر بوو.

أَرَسَّ الشَّيْءَ: نیشانەی بۆشتەكە دانا.

رَسَّسَ البعيرُ: حوشترەكە توانی راست بێتەوە.

ارْتَسَّ الخَبَرُ: هەواڵەكە بڵاو بۆوە.

تراسُّوا الخَبَرَ: هەواڵەكەیان بۆ یەكتر گێڕایەوە.

الأُرْسُوسَةُ: هەرشتێك سەری پێ داپۆشرێ جا مێزەربێ، كڵاوبێ هەرشتێكی تر بێ.

الرَّسُّ: كان‌و مەعدەن ٥ بیرێك كەهەڵنەچنرابێ ٥ بیرێك بوو لەناو قەومی ثەمود ٥ سەرەتای شت ٥ پاشماوەی شت ٥ لایەنێكی شت، دەگوترێ: (به رسّ الحِمى): سەرەتای تای پێوە دیارە ٥ (رسّ الحب): پاشماوەی دڵداری ٥ (رَسٌّ من الخبر): لایەنێكی هەواڵ ٥ (ك: رِسَاسٌ).

الرُّسَّةُ: پۆشاكی سەر كڵاو، مێزەر، عەگاڵ.

الرَّسِيسُ: سەرەتای شت یان پاشماوەی شت، دەگوترێ: (به رسيس الحُمى): سەرەتای لەرزوتای لێ دیاری داوە ٥ شتی چەسپاو لەشوێنی خۆی ٥ عاقڵی زیرەك، دەگوترێ: (ريح رسيس المس): شنەبایەكی خۆشە نەرم نەرم لەجەستە دەدا گەشەی پێ دەكا.

رَسَعَت العينُ رَسْعاً: چاوەكانی كوێربوون، پێڵوی چاوەكانی بەیەك دا نووسان.

رَسَعَ العضو: ئەندامەكەی جەستەی لەكاركەوت كەڵكی نەما.

رَسَعَ الصَّبِيُّ وَغَيْرَهُ: مێروی شینی لەقاچی منداڵەكە كرد یان مێروی شینی بەئاژەڵەكەوە هەڵواسی بۆ چاوەزار.

رَسِعَ فلان وَرَسِعَ به الشَّيْءُ: فلانكەس پێوە نووسا ٥ شتەكەی پێوە نووسا ٥ (هو أرْسَعُ وهي رسعاءُ).
رَسَّعَتْ عينُهُ: بەمانا (رسعت) دێ، دەگوترێ: (رَسَّعَ فلان): فلانكەس لەماڵەوە دانیشت، ماڵی بەجێ نەهێشت.
الرِّسَاعَةُ: سیرمەو گوڵینكن بەدامێنی قایشی شمشێرەوە دەكرێن، قایشی لەشان كردنی شمشێر كەپێی دەگوترێ حەمایەڵ.
الرَّسِيعُ: پێكەوە نووساو ٥ لەزگێندراو.
المُرَسَّعُ: نەومیە بەهۆی شەو بەخەبەری چاوی لیڵ‌و وێڵبن.
المُرَسِّعُ: كەسێك پێڵوی چاوی پێكەوە نووسابن.
المُرَسِّعة: بەمانا (المُرَسِّعُ) دێ ٥ پیاوێك لەماڵ نەچێتە دەر.
المُرَسَّعةُ: نوشتەیەكە، هەندێ مێروو تەنتەنەن دەكرێنە دەستی منداڵەوە وەكوو بازنە بۆ چاوەزار.
رَسَغَ المطرُ رَسْغاً: ئاوی باران گەیشتە پشت قولەپێ.
رَسَّغَ البعيرَ ونحوه: پەتی بەقاچی حوشترەكەوە بەست، بەستییەوە.
راسَغَهُ مُراسَغَةً ورِساغاً: لەكاتی زۆرانبازی دا باریكایی قاچی گرت.
رَسَّغَ: ژیانی بۆ خۆش كرد، دەگوترێ: (رَسَّغ عليه في العيش).
رَسَغَ في الكلام: قسەكانی هەڵبەستن.
رَسَغَ المطرُ: بەمانا (رَسَغَ) دێ.
ارْتَسَغَ على عياله: بژێوی باش‌و چاكی بۆ خێزانەكەی دابین كرد.
الرِّساغ: حەبلێكە قاچی حوشتر یان هەر ئاژەڵێكی تری پێ دەبەسترێتەوە بەم جۆرە سەرێكی حەبلەكە لەقاچی توند دەكرێ‌و سەرەكەی تری بە سنگێكەوە دەبەسترێ.
الرُّسْغُ: بەمانا (الرّساغ)دێ ٥ جومگەی دەست نێوانی قۆڵ‌و لەپەدەست، یان نێوان بەلەك‌و پوزو قولەپێ ٥ (ك: أرساغ وأرسُغُ).
الرَّسَغُ: شلایی قاچی حوشتر ٥ نەرمایی قاچی حوشتر.
الرَّسِيغ: بەرفراوان، زۆرو زەبەندە، دەگوترێ: (عيش رسيغ): ژیانی خۆش‌و هەرزانی ٥ (طعام رسيغ): خواردنی زۆرو زەبەندە.
المُرسَّغُ: رای نابەجێ، دەگوترێ: (رأي مُرَسَّغٌ).
رَسَفَ في القيد رسفاً ورسفاناً ورسيفاً: هێواش هێواش بەپێوەندەوە رۆیی.
أرْسَفَ الإبلَ: بەپێوەندەوە حوشترەكەی راونا.
رَسِلَ البعيرُ رَسَلاً: حوشترەكە رۆیشتنی

لەسەرەخۆو نەرمو نیانە.

رَسِلَ الشَّعْرُ: مووەکان درێژو نەرمن.

أرْسَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەرەڵاکرد، وازی لی هێنا، دەگوترێ: (أرسلت الطائرَ من يديَّ) باڵندەکەم بەرەڵا کرد لەدەستم ٥ (أرسل الكلامَ): قسەکەی بەشێوەی گشتی ئاراستە کردو تایبەتی نەکرد.

أرْسَلَ الرَسولَ: فرستادەی نارد بەنامەو پەیامەوە.

أرْسَلَ الكلابَ على الصيد: سەگەکانی لەنێچیرەکە بەردا.

رَاسَلَهُ في عمله: لەکارو پیشەدا چاوی لەوکرد.

رَاسَلَ الغِناءَ: لەگۆرانی دا لاسایی ئەوی کردەوە.

رَاسَلَهُ: فرستادەی بۆ نارد، نامەی بۆ نارد.

رَسَّلَ في القراءة: لەخوێندنەوەدا لەسەرەخۆو بەلێ وردبوونەوەیەکی تەواوەوە وشەو رستەکانی خوێندنەوە.

تراسَلَ القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان فرستادە یان نامەیان بۆلای هەندێکی تریان نارد.

تَرَسَّلَ: لەسەرە خۆ بوو بەهێواشی کارەکانی ئەنجام دا.

تَرَسَّلَ الكاتب: نووسەرەکە، وتاربێژەکە قسەکانی بەشێوەی سەجعو سەرەوا نەکردن.

تَرَسَّلَ في الرّكوب: قاچی لەسەر ولاخەکە راکێشان بۆئەوەی بەپۆشاکەکەی دایانپۆشی.

تَرَسَّلَ في القعود: چوار مەشقی دانیشتو بە پۆشاکەکەی قاچی داپۆشی.

اِسْتَرْسَلَ الشَّعْرُ: زوڵفەکانی شۆڕبوونەوە.

اِسْتَرْسَلَ الشَّيْءُ: شتەکە ئاسان بوو.

اِسْتَرْسَلَ اليه: بۆلای چوو خۆی پێوەگرتو دڵی پێ کرایەوە.

اِسْتَرْسَلَ به: بتمانەی پێ بوو.

الرّاسلان: دووشان یان دوو ڕەگی شان.

الرِّسالُ: قاچی حوشتر، هەرچوار قاچی.

الرِّسالة: نامە، پەیام ٥ کتێبێک چەند مەسەلەیەکی لەخۆ گرتبێ ٥ بەحثێکی ئەکادیمی قوتابی ئامادەی دەکا بۆ وەرگرتنی شەهادەی بالا ٥ دیبلۆم عالی، ماجستیر، دکتورا...هتد.

رسالة الرسول: پەیامی پێغەمبەر، ئەوەی لەخوداوە فەرمانی پێ کراوە بەئادەمیزادی بگەیەنێ و بانگەوازی خەڵکی بکا بۆ پەیڕەویکردنی پەیامەکەی.

الرِّسْلُ: هەرشتێک نەرمو نیانی

تێدابێ، دەگوترێ: (شَعْرٌ رسل): قژی نەرم ○ (بعير رسل): حوشتری نەرم ڕۆ.

الرِّسْلُ: هێدیو هێمن، دەگوترێ: (افعل كذا على رِسْلِكَ): ئەوكارە بەهێدیو هێمنی ئەنجام بدە ○ هەروا بەمانا ماستو شیر دێ.

الرَّسَلُ: جەلەبە مەڕو بزن ○ گارانە ڕەشە ولاخ ○ گاڕانە حوشتر ○ ڕەوە ئەسپ ○ کۆمەڵێك ئادەمیزاد ○ (ك: أرسال)، دەگوترێ: (جاء القوم أرسالاً، وجاءت الإبل والخيل أرسالاً): خەڵکەکە کۆمەڵ کۆمەڵ هاتن ○ حوشترو ئەسپەکان وەجبە وەجبە هاتن.

الرُّسُلُ: کەنیزەکی بچوك کە چارشێو بەخۆدا نەدا.

الرَّسْلَةُ: مێینەی (الرَّسْل)ە ○ نەرمو نیان ○ نازو خۆشی، دەگوترێ: (هم في رَسْلَةٍ من العيش): ئەوان لەژیانێکی خۆشو پڕ نازو نیعمەت دان ○ ئافرەتێك توکی جەستەی زۆربێ.

الرِّسْلَةُ: هێدیو هێمنو سۆزو بەزەیی، دەگوترێ: (إفعل كذا على رِسْلَتِكَ): ئەوکارە لەسەرە خۆ ئەنجام بدە ○ (جاءوا رِسْلَة رِسْلَةً): کۆمەڵ کۆمەڵ هاتن.

الرَّسُولُ: پێغەمبەر، ڕەوانەکراو بەپەیامەوە ○ لەفریشتە ئەوانەن لەخوداوە پەیام دەهێنن ○ لە ئادەمیزاد کەسێکە خودا دەینێرێ بە پەیامێکەوە کاری پێ بکاو بەخەڵکیشی ڕابگەیەنێ.

الرَّسِيلُ: بەمانا (الرَّسُولُ) دێ ○ نامەبەر، بەرفراوان، ئاسان، شتی سوكو ئاسان، ئاوی شیرینو گوارا.

الرُّسَيْلَةُ: دەگوترێ: (ألقى الكلامَ على رُسَيْلَتِهِ): بەبێ لێورد بوونەوەو ڕاوەستان قسەکانی کردن.

المُراسِلُ من النساء: ئەو ئافرەتەیە بۆخۆی خوازبێنی کاران بانگ بکا بۆئەوەی بیخوازن ○ یان ئەو ئافرەتەیە لەمێردەکەی جیا بوبێتەوە بەهۆی تەڵاقو شتی وەهاوە، یان ئافرەتێك جەستەی توکن بێ، یان قاچی توکن بن، یان ئافرەتی تەرپیر.

مُراسِلُ الصحيفة: کەسێکە لەدوورەوە هەواڵ بۆ ڕۆژنامە یان گۆڤارەکە دەنێرێ ○ هەواڵنێر لەدوورەوە.

المِرْسَالُ: بەمانا (الرّسول)دێ ○ حوشتری سەر نەرمو خۆشڕۆو خێرا ڕۆ.

المُرْسَلُ: لەزاراوەی عیلمی حەدیث دا ئەوەیە لەزنجیرەی ڕاوییەکان دا

صەحابە نەبێ، وەکوو ئەوە تابیعی لە پێغەمبەرەوە حەدیث ریوایەت بکاو ناوی ئەو صەحابەیەی حەدیثەکەی لێ بیستوە نەهێنێ ٥ (نثر مرسل): پەخشانی بێ قافیەو سەرەوا پێچەوانەی پەخشانی سەجع ئامێز ٥ (شِعْرُ مُرْسَلٌ): شیعرێك کە پابەندی یەك سەرەوانەبێو سەرەواکانی جیاجیا بن.

المُرْسَلاَت: کە لە قورئان دا هاتووە بەمانا بایە، یان فریشتە یان ئەسپ.

المُرْسَلَةُ: مێینەی (المُرْسَلَ) ٥ بەرمۆر ٥ ملەوانکەیەك درێژ بێ بگاتە سەر سینگ.

رَسَمَت النَّاقةُ: حوشترەکە بەنەرمە غار رۆیشت ٥ بەقاچەکانی شوێنی لەزەوی کرد.

رَسَمَ فلان رسماً ورسماناً: فلانکەس جوان رۆیشت.

رَسَمَ نحوه: بۆلای رۆیشت بەپەلە.

رَسَمَ في الأرض: لەزەوییەکە دا گوم بوو.

رَسَمَ على الورق: لەسەر کاغەزەکە خەتی کێشا.

رَسَمَ للبناء: نیشانەی بۆ باڵەخانەکە دانا.

رَسَمَ الکتاب: کتێبەکەی نووسیەوە.

رَسَمَ الحَبَّ بالروسم: گەنمەکەی بەرەوسەم مۆر کرد.

رَسَمَ له کذا: فەرمانی بەوە پێ کرد.

رَسَمَ لە بکذا: مەرسومی بۆ نووسی (فەرمانی دامەزراندنی بۆ دەرکرد).

رَسَمَ الغیثُ الدیار: باران شوێنەواری کەلاوەکانی کوێر کردەوە.

رَسَمَ الأسقفُ فلاناً: ئەسقوف پلەو پایەیەکی کەنیسەی دایە فلان.

أرسم النَّاقةَ: حوشترەکەی تاودا بۆئەوەی خێرا بڕوا.

رَسَّمَ الثوبَ: خەتخەتی وردو شاراوەی لەکراسەکە کرد.

إرْتَسَمَ: دەگوترێ: (أنا أرْتَسِمُ مَراسِمَكَ): من لەرێو رەسمی تۆ دەرناچم.

إرْتَسَمَ فلانٌ: فلانکەس (الله أکبر)ی کرد پاڕایەوە لەخودا.

إرْتَسَمَ المسیحيّ: پیاوە ئاینیە مەسیحییەکە بەرز کرایەوە بۆ پلەی کاهین.

تَرَسَّمَ فلان: فلانکەس ڕوانی لەکوێ کانگە هەڵکەنێو بینا بکا.

تَرَسَّمَ الرَّسْمَ: بۆ رەسمەکەی ڕوانی.

تَرَسَّمَ المنزِلَ: لەخانوو مەنزڵگاکە ورد بۆوە، لێی ڕوانی.

تَرَسَّمَ القصیدَةَ: لەچامە شیعرەکە ورد بۆوە بزانی چۆنەو چۆن نییە.

تَرَسَّمَ الشَّيْءَ: بیری شتەکەی کردەوە وەلێ ئەنجامی نەدا.

الراسِمُ: ناوی ڕەوان ٥ (ك: رواسم).

الراسـوم: مۆرێـکە زارکـی هەمبانـەو تورەکەی پێ مۆر دەکرێ.

الرّسامة: پیشەی وێنەگری.

الرّسّام: وێنەکێش بەقەڵەمو شتی وا.

الرَّسْـمُ: شـوێنەواری خـانوو کـەلاوە ٥ لەزانیاری مەنتیق دا پێناسەی شتە بـە تایبەتمەندییـەکانی ٥ بـڕی پارەیـە حکومـەت دەیخاتـە سـەر هاووڵاتیانی لەجیاتی خزمەتگوزاری کـە پێـشکەشیانی دەکـا ٥ وەکـوو ڕەسمی بەریدو ڕەسمی تاپۆو ڕەسمی قەضاو داد.

الرَّسَمُ: جوان ڕۆیشتن.

الرسمي (العمل الرسمي): کارێـکە یـان گوفتارێـکە بـۆ دەوڵـەت دەکـرێو بـەگوێرەی قـانونو یاسـایەکی تایبەتی ئەنجام دەدرێ.

الرَّسومُ: ئـەوەی شـەوو ڕۆژێـك لەسـەر یەك بەردەوام دەبێ لەسەر ڕۆیشتن ٥ حوشـترەکە بـەهۆی تونـد قـاچ بـەزەوی دا دان دا شـوێنەوار لەزەوییەکە بکا.

الرَّوسَمُ: کارەسـات ٥ شـتی زەندەقبـەر ٥ شتێـکە دیناری زێڕی پێ تیف تیفـە دەدرێ پێـی جـەلایی دەکـرێ ٥ لەوحێـکە نووسـراوی لەسـەر نووسراوە شتی پێ مۆر دەکرێ.

المَرْسَـمُ: زۆری ڕەسـمو وێنەکێـشان لەقوتابخانەکانو شوێنی تردا.

المرسـوم: فەرمانێـکی ڕەسمییـە پاشای وڵات (سەرەك كۆمـار) بەشێوەیەکی تایبـەتی دەینووسـێو ئاڕاسـتەی شـوێنی پێویـستی دەکـا دەربـارەی کارێك لەکارەکانی وڵات، ئیتر وەکوو دەستوورو قانون کاری پێ دەکرێ ٥ (ك: مراسیم).

رَسَنَ الدّابَّـةَ رَسْـناً: هەوساری وڵاخەکەی تونـد کـرد ٥ دەمێنـی وڵاخەکـەی توند کـرد، دەگـوترێ: (رُمـيَ برسنه علـى غاربـه): هەوسـارەکەی خـستە سـەر ملـیو بـەرەڵڵای کـرد بۆکـوێ دەچـێ بچێو کـەس مـەنعی نـەکا ٥ (ك: أرسان، أرسُن).

اَلْمَرْسِـنُ: لـوت، ئەوشـوێنەی لـەوڵاخ هەوسـاری تـێ دەکـرێ، دەگـوترێ: (فَعَلْتُ ذلك رغم مرسنه): واتە (رغم أنفـه)، هـەروا دەگـوترێ: (سَـلِسَ مرسَـنُه): ئـەو وڵاخـە هەوسـاری خۆشـە سـەر ڕەق نییـە ٥ (ك: مراسن).

رَسا الشّيْئُ رَسواً ورَسـوّاً: شـتەکە جێـگیر بوو.

رَسـا الجَبَـلَ: کێوەکـە بناغـەی بـەزەوی دا ڕۆچووە.

رَسا قَدَمُهُ: لەشەڕدا خۆگرو جەربەزە بوو.
رَسَت السفينة: کەشتییەکە لەڕۆیشتن کەوت‌و لەنگەری گرت.
رَسا بين القوم رَسْواً: چاکسازی لەناو خەڵکەکە دا کرد.
رَسا لە رَسْواً من الحديث: بەشێکی لەحەدیث و روداوەکە بۆ گێڕایەوە.
رَسا عنه الحديث: فەرمایشتەکەی لەوەوە گێڕایەوە.
رَسا الحديث في نفسه: لەدڵی خۆی دا باسی ئەوەی کرد.
أرسى الشَّيْئَ: بەمانا (رَسَا)دێ، دەگوترێ: (أرستِ السفينةُ): کەشتییەکە لەنگەری گرت.
أرسى الشَّيْئَ: شتەکەی چەسپاند، دەگوترێ: (أرسَيْت السفينة): کەشتییەکەم ڕاوەستاند.
أرسى الوَتَدَ في الأرض: سینگەکەی داکوتا بەزەوی دا.
الرّاسي: چەسپاوو دامەزراو ٥ (ك: الرواسي).
الراسية: مێینەی (الراسي)یە ٥ (قِدر راسية): مەنجەڵی چەسپاو کۆڵینەی گەورەو چەسپاو کەلەبەر گەورەیی لەشوێنی خۆی نەجوڵێ.
الرَّسوُ: لایەنێکی چیرۆك‌و بەسەرهاتە.
الرُّسْوَة: بازنەی پان‌و تەخت ٥ جۆرە بازنەیەکە پارچە پارچە لێك دەبەسترێ‌و نەخشی تێدایە ٥ دەستەوانەی میرو ٥ (ك: رَسَوات).
الرَّسِيُّ: کۆڵەکەی چەقیوو چەسپاو لەناو قەدی ڕەشماڵدا ٥ کەسێك بەردەوام بێ لەسەرکاری خۆی چ خێر چ شەڕ.
الْمُرسى: شوێنی لەنگەر گرتنی کەشتی لەبەندەردا یان لەقەراخ دەریادا ٥ (ك: مراسٍ).
مَرْسَ المزاد: لەقانون دا ئەنجامدانی فرۆشتنی کالایە بەو کەسەی لەمەزاددا کڕینەکەی بۆ دەردەچێ.
المِرْسَاةُ: شتێکی قورسە دەخرێتە ناو ئاوەکە بۆ ئەوەی کەشتییەکە رابگرێ‌و لەنگەری پێ بگرێ، دەگوترێ: (ألقى القوم مراسِيَهُمْ): خەڵکەکە جێگیر بوون چیدی بەکۆچەری نەمانەوە وازیان لەگەڕیدەیی هێنا ٥ (ألقى السحابُ مَراسِيَه): هەورەکە لەئاستێك دا وەستاو بارانەکەی باراند.
رَشَأت الظبيةُ رشئاً: ئاسکەکە زاو بێچوی بوو.
الرَّشَأ: بێچوی ئاسك کاتێك هێز پەیدا دەکاو دەتوانێ لەگەڵ دایکەکەی بڕوا ٥ درەختێکە بەرز دەبێتەوە

بەئەنـــدازەی بـــاڵا پیاوێـــك گەڵاكـــەی وەكوو گەڵا هەنجیر وایە ٥ بـەروبوومی نییەو ناشخورێ.

الرَّشـــتَةُ: هەویرێـــكە بـــەتازەیی نـــانی تـــەنكی لـــێ دەكـــرێو دوایـــی نانەكـــە دەشـــكێندرێتەوەو لەگـــەڵ شـــیردا دەكوڵێنـدرێ.

رَشَحَ العرق رشـحاً ورشـحاناً: عەرەقەكە هاتەدەرو ڕەوان بوو.

رَشَحَ الجَسَدُ: لاشەكە عەرەقی كرد.

رَشَحَت القربة بالماء: گۆزەكە ئـاوی لـێ تكاو دڵۆپ دڵۆپ ئاوی لـێ هاتەدەر.

رَشَـحَ الظبـــيُ ونحـــوه رشـحاً ورشـــوحاً: ئاســـكەكە یەكـــەم جـــار لەگـــەڵ دایكەكـەی دەسـتی بەرۆیـشتن یـان توانـای ڕۆیـشتنی پەیـداكرد، یـان بازی دا.

أرْشَحَ: بەمانا (رَشَحَ)دێ.

رَشَـــحَت الأُم: دایكەكـــە بێـــچووەكەی لەگەڵی دا كەوتەڕێ.

رَشَّحَهُ: بەخێوی كردو گەشەی پێ كرد.

رَشَحَ للشَّيءِ: ئامـادەی كـرد بـۆ ئـەو شـتە، دەگـوترێ: (رَشَّـحَ فلانـاً للوظيفـة): فلانكەســـی بۆكـــارو وەظـــیفـــە پـــەروەردەكرد، یـــان بـــۆ فـــلان ئەنجومەن دیاری كـرد، یـان پاكانـەو پشتگیری بۆكرد.

رَشَّحَت الأمُ وَلَدَها: دایكەكە منداڵەكـەی فێری ڕۆیـشتن كـرد ٥ دایكەكـە كـەم كەم شیری خستە نـاو دەمـی منداڵە شـیرە خۆرەكەیـەوە بۆئـەوەی خـۆ بگرێ.

رَشَّـحَت الدَّابـة ولـدها: حەیوانەكـە بێـــــچووەكەی لـــــــستەوە دوای لەدایكبوونی.

رَشَّحَ الماشيةَ: ئاژەڵەكانی بەخێو كردنو جوان پەروەردەی كردن.

رَشَّـــحَ الـــسَّائِلَ: شـــلەمەنییەكەی بەهێڵەكو شیر پاڵێوك پاڵاوت.

تَرَشَّـحَ العَـرَقُ: بـەمانا (رَشَـحَ)دێ ٥ بێـچووی ئاسـك كـە بتوانـێ لەگـەڵ دایكی دا بڕوا.

رَشَّحَ فـلان لكـذا: فلان پێـگەیی‌و وای لـێ هات بۆ ئەوكارە بگونجێ.

استرشَحَ النبتُ: ڕوەكەكە بـەرز بـۆوەو گەشەی كرد.

استرشَـحَ الـصغيرَ: منداڵەكـەی بـەخێو كرد بۆئەوەی گەورە ببێ.

استرشَحَ النَّبـاتَ أو النبـتَ: چاوەڕوانی ڕوەكەكەی كرد درێژببێ‌و بـەخێوی بكا.

التَرشيحُ: لەزاراوەی بەلاغیان دا ئەوەیە لەئیـستیعارەدا باسـی شتێـك بكـرێ پەیوەندی‌و تایبەتمەندی بە (مـشبە بـــە)یـەوە هـەبێ ٥ پـاڵاوتنی ئـاوو جیاكردنـــەوەی قـــەبارە ڕەقـــەكان

لەناو شلەمەنی دا لەرێگەی بەکارهێنانی ئامێرێکی کونکون کە شلەمەنیەکە لەکونە بچوکەکانیەوە دەربچێو شتە رەقەکان بمێننەوە.

الإرتشاح: (الإرتشاح النشواني): لەپزیشکی هەناوی دا بریتییە لەروسوبو مانەوەی هەندێ ماددەی مەیلەو سوتاوو لەکارکەوتوو لەناو ئەنسیجە نەخۆشەکان دا.

الرَّاشِحُ: هەرشتێك بپاڵێودرێ، هەڵاوێردرێ، بتکێ ٥ هەرشتێك بەسەر زەوی دا بڕوا لەزیندەوەر بەخشۆكو پێرۆیەوە ٥ بەلای کیمیا گەرانەوە ئەو شلەمەنییە بێ خەوشەیە کەلەئاکامی پاڵاوتنەوە پەیدا دەبێ.

الرَّشْحُ: هەر عەرەقو ئاوێك تکە بکاو داچۆڕێ ٥ لەحەدیثێکدا کەلەبارەی قیامەتەوە دەدوێ دەفەرموێ: (حتی یبلغ الرَّشْحُ آذانهم): گەرماکە هێند توند دەبێو خەڵك عەرەقی لێ دەچۆڕێ تا دەگاتە بناگوێیان.

الرُّشُوحُ: (بئرٌ رَشُوحٌ): بیرەگە ئاو دەدزێ، ئاوی تێ دەزێ.

الرَّشِيحُ: بەمانا (الرَّشحُ)دێ ٥ یان بەمانا عەرەقە ٥ روەکی سەر زەوی بەگشتی.

المِرْشَحُ: ئەو پارچە قوماشەیە کەلەژێر زینو کورتانەوە لەپشتی وڵاخ دەکرێ، لەم روەوە عەرەقەکە هەڵدەمژێو وشکی دەکاتەوە ٥ فانیلەو ژێرکراس کە ئادەمیزاد لەژێر پۆشاکەوە لەبەریان دەکا بۆ وشك کردنەوەو هەڵمژینی عەرەق.

المِرْشَحَةُ: بەمانا (المِرْشَحُ)دێ ٥ (ك: مَرَاشِحَ).

المُرَشِّحُ: ئامێری پاڵاوتنو پاڵفتە کردن.

رَشَدَ رُشداً: شارەزا بوو.

رشِدَ رَشَداً ورَشَاداً: بەمانا (رَشَدَ)دێ.

أرْشَدَهُ: شارەزای کرد، هیدایەتی دا.

رَشَّدَهُ: بەمانا (أرشَدَهُ)دێ.

رَشَّدَ القاضي الصَّبِيَّ: قازی (دادوەر) بڕیاری دا کە منداڵەکە بۆتە پیاوو لەتەمەنی منداڵی تێپەڕی.

إسْتَرشَدَ لە: بۆی شارەزا کرد.

إسْتَرشَدَ فلاناً: داوای لەفلانکەس کرد کە شارەزای بکا.

التَرشيد: بڕیاردانی حاکم بەوە کە ئەو لاوە گەییشتۆتە تەمەنی کامڵیو تێگەیشتن.

الرَّاشِد: کەسێك بەرێكو پێکی رێبازی حەق بگرێو بەمو لێی لانەدا ٥ بۆیە ئاوەڵناوی جێنیشینەکانی پێغەمبەر (د.خ) ئەو ناوەیەو پێیان دەگوترێ (الخلفاء الراشدون).

الرَّشــادُ: روەكێـــكە ســالانە دەڕوێ دەنكێــكى هەيــە پــێى دەگــوترێ (حب الرّشاد).

الرّشادة: بەردێك پڕ بەدەست بێ.

الرُشـدُ: بـەلاى شـەرعزانانەوە ئەوەيـە منداڵ بـاڵغ ببــێ كاروبـارى ئـايينى‌و ماڵـدارى خــۆى بــەجوانى بــەڕێوە بــەرێ ٥ لــەقانون دا تەمەنێــكە هـەركاتێ ئـادەميزاد گەييشتە ئـەو ئەندازە دەتوانێ تەصەروف بەماڵى خۆيەوە بكا.

الرِّشْدَةُ: دەگـوترێ: (هو ولـد الرِّشْـدَة): منداڵێــكە بنەچــە ديـارو وەجــاخ زادەيە.

الرَّشـيد: ناوێــكە لــەناوە جوانــەكانى خــودا ٥ كەسێــكە عــاقڵ‌و ژيــر بــێ، مەزنـدە كردنـى ڕێـك‌و پێـك بــێ ٥ بـــەمانا ئامۆژگـــارى كـــەرو رێ نيـشاندەريش دێ ٥ كەسێــكە بگاتــە تەمــەنى بــاڵقى‌و بــەپياو حــسێب بكــرێ ٥ بــۆ مێينـــە دەگــوترێ: (رشيدة).

المراشِدُ: مەبەستەكان.

المُرْشِـدُ: واعيــزو ئامۆژگاريكــەر ٥ رێ نيـــشاندەرى كەشـــتى‌و بەلـــەم لەتــەنگاوو تەنگــە بــەرەكان دا ٥ رێبەرى پۆليس.

رَشْـرَشَ: خــۆى شـلْ كــرد ٥ (رَشْــرَشَ الــبعير): حوشــترەكە يخــى خــواردو بەسنگى زەوييەكەى تەخت كرد بۆ ئەوەى پشوو بدا.

تَرَشْـرَشَ: رەوان بــوو، تكـەى كــرد، بڵاو بۆوە، بەحەوادا چوو.

تَرَشْــرَشَ الــشّواءُ: گۆشــتە برژاوەكــە چەوربيەكەى تكايە خوار.

الرَّشْراشُ: نەرم، شل، دەگوترێ: (خبـز رَشْـراش): نانێـكى وشك‌و نەرمـە ٥ (عظم رشراش): ئێـسقێكى نەرمـە ٥ (شواء رشـراش): گۆشـتە برژاوێـكە چەوربيەكەى تكاوە.

الرَّشْرَشُ من الخبـز: بـەمانا (الرشـراش) دێ ٥

رَشَّت السماءُ رشّاً: ئاسمان بارانى باراند، يــان نەرمــە بــارانى بارانــد ٥ بــارانى رشـاند، دەگـوترێ: (رشــت العــينُ): چـاو فرمێـسكى هەڵڕشــتن ٥ (أرض مرشوشـــــة): زەوييـــەكى بـــەئاو ڕشێنراوە.

رَشَّ البَيْتَ والثوبَ: ئاو ماڵەكەى ئاوڕشێن كرد يان ئاوى لە پۆشاكەكە پرژانـد، دەشگوترێ: (رشّ عليه الماء):

رَشَّ الطريــقَ: ئــاوى لــە رێــگاكە پرژانــد بۆئەوەى تۆزەكەى بمرێ.

أرشّــتِ الــسماءُ: بــەمانا (رشـــت)دێ.

أرشتِ الطّعْنَةُ ونحوها: برینەکە خوێنی لێ ڕەوان بوو پرژا.

أرشى الفَرَسَ ونحوه: بەغار پێکردن ئەسپەکەی عەرەقاوی کرد.

أرشى الفصيلَ: کلکی بێچووەکەی خوراند بۆئەوەی شیربخوا.

تَرَشَّشَ السائلُ: شلەمەنییەکە پرژاو بەهەوادا چوو.

استرشَ الفصيلُ للرضاع: بێچووەکە ملی درێژ کرد بۆناو دوو ڕانی دایکی بۆ ئەوەی شیربخوا، گوانەکانی بمژێ.

الرَّشَّاشُ: ئاو پرژێنکەر، ئامێرێکە شلەمەنی پێ دەپرژێندرێ ٥ تاکەکەی (رشاشة).

الرَّشُّ: بەمانا (الرَّشَّاش) دێ ٥ نەرمە باران ٥ (ك: رِشَاشٌ).

الرَّشَّاشُ: جۆرە چەکێکە بەرپێز گوللە دەتەقێنێ.

المَرِشُّ: دەگوترێ: (شواء مُرِشٌ) گۆشتە برژاوێکە تك تك چەورییەکەی لێ دێتە خوار.

المِرَشَّةُ: ئامێرێکە ئاوی پێ دەپرژێندرێ ٥ (ك: مَراش).

رَشَفَ الماءَ ونَحوَهُ رشفاً ورشيفاً: بەلێوی ئاوەکەی هەڵمژی.

رَشَفَ الإناءَ: ئەوەی لەقاپەکە دا بوو هەڵی مژیو لستییەوە.

رَشِفَهُ رَشَفاً ورشفاناً: بەمانا (رَشَفَهُ) دێ.

أرشَفَ الماءَ: بەمانا (رَشَفَهُ)دێ.

إرْتَشَفَهُ: هەڵی مژی.

تَرَشَّفَهُ: قوم قوم هەڵی مژی.

الرَّشْفُ: پاشماوەی شلەمەنی کەلەبنکی قاپو گلاس دا دەمێنێتەوە بەلێو دەلسترێتەوە ٥ دەگوترێ: (حَوْضٌ رَشْفٌ): حەوزێکە ئاوی تێدا نەماوە.

الرَّشَفُ: بەمانا (الرَّشْفُ)دێ.

الرَّشُوفُ: دەگوترێ: (إمرأة رَشُوفٌ): ئافرەتێکی دەم پاكو دەمو قسە خۆشو بۆنخۆشە ٥ هەروا دەگوترێ: (ريق رشوف).

الرَّشيفُ: دەگوترێ: (حوض رشيف) حەوزێکە ئاوی تێدا نییە.

المَرْشَفُ: شوێنی ئەو جۆرە شلەمەنییە کەلەبنکی قاپ دا دەمێنێتەوە ٥ (ك: مَراشِفُ).

رَشَقَهُ رَشْقاً: ڕەمی کرد، تفەنگی پێوەنا، تیری تێگرت.

رَشَقَ ببصره: چاوی تێ بڕی ٥ (رشقه بلسانه): قسەی پێ گوتن، گلەیی لێکردو بەسەر کۆنەکردن دایگرت.

رَشُقَ رَشَاقَةً: قەدی باریكو بالای جوان بوو.

رَشَقَ في عَمَلِهِ: بەئاسانیو بەخێرایی

کارەکانی ئەنجام دەدا، دەگوترێ: (رجل رشيق) و(خط رشيق) و(فتاة رشيقة) و(قوس رشيقة).

أَرْشَقَ: بۆی ڕوانیو سەیری کرد.

أَرْشَقَ الرامي: هاوێژەرەکە یەکجار رەمی کرد.

أَرْشَقَت الظَبْيَةُ: ئاسکەکە ملی درێژ کرد.

أَرْشَقَ اليه النظرَ: چاوی تێ بڕیو زۆری سەیر کرد.

راشَقَهُ: لەگەڵیا ڕۆیشتو هاوڕا بوو، دەگوترێ: (راشَقَني لقصدي): پێشبڕکێی لەگەڵ دا کردم بۆ ئەنجامدانی مەبەست.

تراشَقَ القومُ: خەڵکەکە یەکتریان تیرباران کرد، بەرد باران کرد، دەگوترێ: (تراشقوا بألسنتهم): قسەیان بەیەکتر گوتن.

تَرَشَّقَ في الأمر: لەکارەکەدا توندو تیژی کرد.

الأَرْشَقُ: دەگوترێ: (جيد أرشق) گەردنی بڵند.

الرِّشْقُ: کەوانێك کە خێرا خێرا تیری پێ بهاوێژرێ.

الرَّشْقُ: یەکجار رەمی کردنو ئەو شتەی دەهاوێژرێ ٥ سیرەو جیرەی قەڵەم لەکاتی نووسین دا ٥ (ك: أرشاق).

رَشَمَهُ رَشْماً: وێنەی گرتو نووسی، دەگوترێ: (رشم اليه): بۆی نووسی.

رَشَمَ الحُبوبَ بالرَّوْشَم: فەردە دانەوێڵەکانی مۆرکردن بەمۆری تایبەتی.

رَشِمَ رَشَماً: فلان خاڵو کوتراوو خێتو چرچی پێوە بوون ٥ (فهو أرشم وهي رشماءُ) ٥ (ك: رُشْمٌ).

أَرْشَمَ الشَجَرُ: درەختەکە گەڵای کرد.

أرشمت الأرضُ: ڕوەكو گژوگیای زەوی سەری دەرهێنا.

أَرشَمَ البرقُ: بەهێواشی هەورەکە بروسکەی دا.

ارتشم: دەمی زەرفەکەیان تورەکەکە یان قوتووەکەی مۆرکرد بەمۆری ڕەوشەم.

الأَرْشَمُ: شتێك یەك ڕەنگ نەبێ ڕەنگی تری تێکەڵاو بن ٥ سەگو پشیلەو ئەو جۆرە حەیوانانە سەرلبۆزیان رەش بێ ٥ بارانی کەمو زیانبەخش، بارانی کەمو ناوەخت، دەگوترێ: (غيث أرشم وعام أرشم): بارانی بێ خێرو بەرەکەت، ساڵی قڕو نەهات ٥ ئادەمیزادی ئەوسن.

الرَّاشومُ: مۆر، قالبی نووسراو کەلە کوێنیو فەردەو شتی وا دەدرێ.

المِرْشَمُ: بەمانا (الأرشم) دێ.

رَشَنَ رَشناً ورُشوناً: چووە ناو هەموو کارێکی ناشیرینەوە ◦ هەڵس‌و کەوتی نەفامانەو منداڵانەی کرد.

رَشَنَ الكلبُ في الإناء: سەگەکە دەمی خستە ناو قاپە خواردەمەنیەکە.

الرّاشِنُ: ئەوکەسەی بۆنی خواردن بکاو لەکاتی خۆی دا خۆی بۆ دا هەنگێوێ ◦ ئەوشتەی دەدرێ بە شاگردی وەستا.

الرُّشنُ: قوناوی روبار کە ناوی لێ هەڵدەگوێزرێ.

الرَّوْشَنُ: رەفەی شت لەسەردانان ◦ کولانەی هەواو روناکی ◦ پەنجەرەی سەرجادەو کۆڵان ◦ (ك: رواشن).

رَشَا الفرخُ رشواً: بێچوەکە ملی درێژکرد بۆلای دایکی بۆئەوەی خواردنی بخاتە دەمەوە.

رَشَا فلاناً: بەرتیلی دا بەفلانکەس.

أرْشَى الشجرُ والحنظلُ: لقی درەختەکە یان تولی کاڵەکە مارانەکە درێژ بوو وەکوو حەبل.

رَشَا القومُ في دم فلان: خەڵکەکە هەموویان هاوکارییان کرد بۆ خوێنی فلان.

رَشَا القوم بسلاحهم فيه: خەڵکەکە هەموو تێکرا روی چەکەکانیان کردە فلان.

رَشَا الدَّلْوَ ونحوها: حەبلی بۆ دۆڵچەکە دانا.

رَشَا الفصيلَ: شیری دا بە بێچوەکە، مێژاندی.

راشاه: لێی پاڕایەوە، ماستاوی بۆکردن ◦ بەرواڵەت دڵسۆزی بۆ نیشان دا.

إرتشى: بەرتیلی وەرگرت، دەگوترێ: (ارتشى منه رشوة).

استرشى في حكمه: دادوەرەکە لەپای دەرکردنی بڕیار داوای بەرتیلی کرد.

استرشى الفصيلُ: بێچوەکە داوای شیری کرد.

استرشى ما في الضرع: چی لە گوانەکەدا بوو دەری هێنا.

ترشّاه: نەرمو نیانی لەگەڵ دا بەکارهێنا، ویستی بەبەرتیل نەرمی بکا.

الرِّشاءُ: حەبل یان حەبلی دۆڵچە ◦ تولەی روەکی کولەکەو کاڵەکەمارانەو شتی وا ◦ ئەستێرەیەکە لەبورجی حوت دا کەدوا مەنزڵی مانگە، پێی دەگوترێ (بطن الحوت).

الرُّشاة: گیایەکە دەکوڵێندرێو دەخورێتەوە بۆ ڕەوانبونی گەدە ◦ (ك: رَشاً).

الرِّشوَةُ: ئەو ماڵەیە بەبەرتیل دەدرێ

بۆ وەدەستهێنانی بەرژەوەندییەکان، یان دەدرێ بۆ بەحەقدانانی بەتاڵ یان بەتاڵکردنی حەق.

الرَّصَبُ: لەپشتە دەست دا نێوان بنکی قامکی ناوەڕاستو پەنای.

رَصَدَهُ رَصْداً ورَصَداً: لەسەر ڕێگا بۆی دانیشتو چاوی بۆگێڕاو سەرنجی دایە هەڵسو کەوتی، چاودێری کرد بزانێ چی دەکاو چۆن دەکا.

رُصِدَت الأرضُ رَصْداً: ڕێژنە باران دای لەزەوی.

أرصَدَت الأرضُ: زەوییەکە کەمێ بارانی لێ باری، یان کەمێ لەوەڕی لێ ڕواو چاوەڕوان دەکرێ گیاوگژی باشی لێ بڕوێ.

أرصَدَ الشَّيْءَ لَه: شتەکەی بۆ ئامادەکرد، دەگوترێ: (أرصدت الجيش للقتال والفرس للطّراد): سوپام ئامادە کردووە بۆ جەنگ، ئەسپم ئامادەکرد بۆ ڕاوەدونانو هێرش بردن، هەروا دەگوترێ: (أرصد له بالخير والشر): پاداشی دایەوە بەچاك یان بەخراپ.

أرصَدَ الحسابَ: حیسابەکەی ئامادەکردو ئاشکرای کرد.

راصَدَهُ: چاودێری کرد بزانێ چی دەکا.

اِرْتصده: چاودێری کرد.

تراصَدَا: هەردوکیان چاودێری یەکتریان کرد.

ترصَّدَهُ ولَه: چاودێری کرد.

الرّاصِدُ: ڕەقیبو چاودێر ٥ ئەوکەسەی چاودێری ئەستێرە دەکاو بەدووربینی زۆر پێشکەوتوو دەڕوانێتە جەمو جوڵی ئەستێرەکان ٥ شێر ٥ (ك: رَصَدٌ، رُصادٌ) ٥ هەروا دەگوترێ: (حية راصدة).

الرَّصْدُ: بارانی دواباران.

الرَّصَدُ: ڕێگا ٥ لەوەڕی کەمو بارانی کەم ٥ یان بارانێك دوای بارانی تر ببارێ ٥ لەزاراوەو یاسای ئاسمان شوناسی دا ناوە بۆئەو شوێنە تایبەتیو ئامێرەی لێیانەوە چاودێری جەمو جوڵی ئەستێرەکان دەکرێ ٥ (ك: أرصاد).

الرَّصدةُ: ئەو ئەڵقە زێڕە یان زیوەیە دەکرێتە قایشی شمشێرەوە یان بڵێ ئاغزوونەی قایشەکەیەتی ٥ (ك: رُصَدٌ).

الرَّصَدِيُّ: ئەو کەسەی لەسەر ڕێگادا دادەنیشێ چاوەڕێی خەڵك دەکا بێنو گێچەڵیان پێ بکا شتێکیان لێ بستێنێ بەناحەق.

الرَّصِيدُ: بەمانا (الرّاصِدُ) دێ، دەگوترێ: (سَبُعٌ رصيدٌ): دڕندەیەکە

خۆی ماتداوە بۆئەوەی نێچیرێکی لێ هەڵبکەوێو پەلاماری بدا، (وحَيَّة رصيد): مارێکە خۆی ماتداوە شتێکی لێ هەڵبکەوێو پەلاماری بدا ◦ هەروا ناوە بۆئەو پارەیەی لەحیسابی جاری دا لەبانق دەمێنێتەوەو خاوەنەکەی رای نەکێشاوە ◦ هەروا ناوە بۆئەو ئاڵتونو زیوەی لەبانق دادەنرێ بۆئەوەی ببێتە بارمتەو بتمانە بۆ بانقە نەوت (دینارو تمەنو لیرەی کاغەزو مسو شتی وا).

المِرْصَادَ: رێگای چاودێریو تیشك خستنە سەر شت ◦ یان شوێنی ئەنجامدانی ئەوکارە، دەگوترێ: (هو لك بالمرصاد): ئەو بۆت لەسەنگەردایەو هەمیشە چاودێریت دەکاو ئاگای لەهەڵسو کەوتتە ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴾ ◦ (ك: مراصيد).

المَرْصَدُ: رێگای چاودێری کردنو سەرنجدان ◦ یان شوێنی ئەنجامدانی ئەوکارە ◦ ناوە بۆ شوێنو فەرمانگەو ئەو ئامێرانەی کاری پێ دەکرێ ◦ هەروەها ئەو ئامێرو شوێنەی رێژەی هێزی بومەلەرزە تۆمار دەکا کەپێی دەگوترێ: (رێکختەر).

رَصْرَصَ في المكان: لەشوێنەکە جێگیر بوو.

رَصْرَصَ الشَّيْءَ: شتەکانی خستنە پەنایەکترو ریزی کردنو لێکی ترنجاندن.

الرُّصْرَاصَةُ: زەوی رەقو پتەو ◦ بەردێك بەملاو ئەولای رێڕەوی کارێزدا دادەنرێ بۆ بیراستنی ئاوەکە.

رَصَّهُ رَصّاً: هەندێ لەشتەکەی خستە پاڵ ئەوی ترو ریزی کردن ◦ بە قورقوشم پتەوی کرد یان قورقوشمی تێهەڵسوو پێی روکەش کرد.

رَصَّ رَصَصاً: هەندێ لەشتەکان کەوتنە پاڵ یەكو ریز بوون، دەگوترێ: (رَصَّت الأنسان): ددانەکان رێك بوون ◦ (فهو أرصُّ وهي رصّاءُ) ◦ (ك: رَصٌّ).

رصَّصَ: زۆر ئیلحاحی کرد لەسواڵو داواکردن دا.

رصَّصَت المرأةُ: ئافرەتەکە روبەندی پۆشی تەنها چاوی دیار بوون.

رصَّصَ النقابَ: روبەندەکەی دادایەوە تەنها چاوی دەبینران.

رصَّصَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەقورقوشم دروست کرد یان بەقورقوشم روکەشی کرد.

ارتَصَّتِ الأشياءُ: شتەکان هەندێکیان

کەوتنە پاڵ یەکترو ڕیز بوون.

تراصّت الأشياءُ: بەمانا (إرتصت) دێ، دەگوترێ: (تراصَّ القومُ): خەڵکە لەناو خۆیان ڕێك کەوتنو یەکڕیزو یەکهەڵوێست بوون، لەجەنگ دا بەرامبەر دوژمن تێکڕا سەنگەریان گرتو ڕیزبەندی خۆیان نواند ٥ یان لەنوێژدا ڕیزبوونو شانیان بەشانی یەکترەوە نووساند.

ترصصت الأشياء: بەمانا (إرتصت) دێ ٥ (ك: أراصيص).

الأُرصُوصَةُ: جۆرە کڵاوێکە دەکرێتە سەر، یان هەرشتێك سەرداپۆشێ ٥ (ك: أراصيص).

الرَّصَاصُ: عونصورێکی فیلزە، نەرمە کێشی ذەڕییەکەی (٢٠٧/٢١)، ژمارە ذەڕییەکەی (٨٢)، توندیو خەستی (١١/٣٤)، لەپلەی گەرمی (٣٢٧)دا دەتوێتەوە، گوللەی فیشەك کە بەتفەنگو دەمانچەو کلاشینکۆفو ئەوجۆرە چەکانە دەهاوێژرێ ٥ (قلم رصاص): جۆرە پێنوسێکە.

الرَّصاصي: هەرشتێك ڕەنگی ڕەصاصی هەبێ ٥ (اَلْمَغَصُ الرصاصي): سك ئێشەیەکی توندە لەگەڵ حاڵەتی قەبز بوون دا دەبێ، کە هۆکارەکەی ژەهراوی بوونی رەصاصە ٥

الرَّصَاصَةُ: بەرد بەگشتی، یان بەردێك کە بۆ بیرازتنی کارێز لەمبەرو لەوبەری ڕێڕەوی ئاوەکەدا ڕیز دەکرێ ٥ هەروەها ئاوە بۆ بەخیلو چروك.

الرُّصِيصُ: روبەندی ئافرەت کە زۆر لەچاوی نزیك ببێتەوە.

رَصَعَ بالمكان رَصْعاً: جێگیر بوو لەوشوێنەو مایەوە.

رَصَعَ الرجلَ ونحوَهُ: بەمستە کۆڵەو شەپلاغە لەپیاوەکەی دا ٥ بەتیغ زەبری کوشندەی لێ دا.

رَصَعَ الحبُّ: دانەوێڵەکەی لەنێوان دوو بەردا هاڕی ٥ بەدەستاڕ وردی کرد ٥

رَصِعَ فلان رَصْعاً ورُصُوعاً: فلانکەس سمتی پوچو ڕانی لاواز بوون ٥ (فهو أرْصَعُ وهي رَصْعاءُ).

رَصَعَ الشّيْءَ بفمه: شتەکەی بەدەمیەوە نووساند.

رَصَعَ بالطيب: بۆنی لەخۆی دا.

أرْصَعَهُ بالرمح: بەمانا (رَصَعَهُ)دێ.

رَصَّعَهُ: بەگۆزو گوڵینکە رازاندیەوە، دەگوترێ: (رَصَّعَ التاجَ أو السيفَ بالجواهر): تاجەکەی یان شمشێرەکەی بەجەواهێرات رازاندەوە.

رَصَّعَ الطائرُ عُشَّهُ: باڵندەکە هێلانەکەی

خۆی بە پەرو پۆڵو چیلکەو شتی وا رابەست.
رَصَّعَ السير: گرێیەکی سێ سوچی لەسیرمەکە دا.
إرتَصَعَ: پێوە نووسا.
إرتَصَعَ الأسنان وغيرها: ددانەکان لێك نزیك بوون پێکەوە لکان.
إرتَصَعَ الحَبُّ: دانەوێڵەکەی هاڕی.
الترصيع: جۆرێکە لەجۆرەکانی زانیاری بەدیع، بەو شێوە وشەکان کێشەکەیان لێك بچێو کۆتاییەکەیان چون یەك بێ وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ، ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ﴾.
الرَّصِيعُ: زنجیرۆکەی قوڵفەی کیفی موصحەف.
الرَّصِيعةُ: هەر خشڵێك رازاندنەوەی پێ بکرێ یان هەر خشڵێك بازانەیی بێو دەوران دەوری تاجو شتی وای پێ برازێنرێتەوە ○ گرێی هەوسارو لغاوو شتی وا ○ گەنمە کوتاو، هەریسە ○ گۆزو گۆڵێنکەی ئەملاو ئەولای زینی ئەسپ.
المِرْصَاعُ: پارچە دارێکە یاری پێ دەکرێ وەکوو مزراح.
المِرْصَعَان: قوتکەیەکی گەورەیە لەبەرد هەڵکەندرێ وەکوو سندۆڵ ○ دەسکە سندۆڵ ئەستوراییی پڕ بە دەستی ئادەمیزادە دانەوێڵەو شتی وای پێ دەکوترێ.
رَصَفَ به الأمرُ رَصْفاً: لایەقو هاوشانیەتی، دەگوترێ: (هذا الأمر لايرصف بك): ئەو ئیشە بۆ تۆ ناشێ.
رَصَفَ الشّيْءَ: ریزی کرد، چینی رابەست، دەگوترێ: (رصف الحجارة في البناء): بەردەکانی لەچینی دیوارەکەدا ریز کرد ○ (رَصَفَ قدميه): قاچی جوت کردن ○ (رَصَفَ مابين قدميه): قاچی لێك نزیك کردنەوە.
رَصَفَ السَّهْمَ: تیلمە سیرمەکەی لەتیرەکە شەتەك دا.
رَصِف رَصَفاً: شتەکان هەندێکیان کەوتنە پاڵ هەندێکیان، دەگوترێ: (رَصِفت الأسنانُ): ددانەکان لەپوکەکان دا چاك هاتنە دەرەوەو ریز بوونو رێك وەستان.
رَصُفَ رَصَافَةً: پتەوو قایم بوو، دەگوترێ: (رَصُفَ الجَوابُ): وەڵامەکەی زۆر رێكو پێكو بەهێز بوو کەس نەیتوانی بڵێ وانییە.
أرصَفَ فلان: فلانکەس شەرابەکەی تێکەڵ کرد بەئاوی رونی هەڵڕژاو لەبەرزاییو شاخو کەنەك.
رَصَفَةُ: بەمانا (رصَفَةُ)ی.
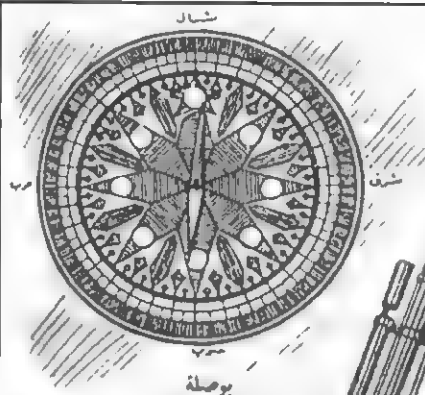
بوصلة
مضغط او ميزان الجو
مرقب
مضغط
مضغط
نظّارة فلكيّة
ساعة شمسيّة
راديو تلسكوب
مضغط
قبّة المرصد
مقياس المطر
مقياس المطر

اِرْتَصَفَ: بەمانا (رَصِفَ)دێ، دەگوترێ: (هـو مُرتَـصِف الأسـنان): ددانـەکانی لێك نزیكو جوتن.

تراصَفَ: بەمانا (رَصِفَ) دێ، دەگوترێ: (تراصـــفوا في الـــصف): لەصـــەفا بەرێكو پێكی راوەستان.

تَرَصَّفَ: بەمانا (رَصِفَ) دێ.

الرِّصاف: بەردی ریزکراو.

الرُّصـــافَةُ: تیلمـە سـیرمەیەکە دواوەی شوێنی تیرخورەکەی پێ دەبەسترێ ٥ هەرشوێنێـــك لەرشـــە خـــاکی عێراق درەختـی لـێ ڕوا بـێ، دوایـی کراوە بەناو بۆ گەرەکێـك لەبەغـدا لەبـــەری خۆرهـــەلاتی روبـــاری دیجلەیە.

الرَّصَـــفُ: بـــەمانا (الرِّصـــاف)دێ ٥ بەربەستی ئاو ٥ ڕێڕەوی صـەهریج ٥ (ماءُ الرَّصَف): ئەو ئاوەیە لەشاخو بـەرزایی هەڵدەڕژێتـە خـوارو زۆر رونو صافە.

الرَّصَـفَةُ: تـاکی (الرِّصـاف) یـان بـەمانا (الرَّصَـف) دێ ٥ ڕەگێـکە لەکەشـکە ئـەژنۆدا، یـان هـەر خـودی کەشـکە ئەژنۆکەیە.

الرَّصـیف: بـەمانا رەصـینو پتـەو دێ، دەگوترێ: (عمل رصـیف) و(جـواب رصـیف) پتـەو رێـكو پێـکەو ڕەت ناکرێتەوە ٥ (هو رصیف فلان): ئـەو هاوشـانو وێنـەی فلانـە لەهـەڵسو کەوتو کردەوەی دا دەق لەو دەچێ ٥ هـــەروا بـــە بـــەردی ریزکـــراوی ئەمبەرو ئەوبەری ڕێگاش دەگوترێ ٥ لەمپەڕو دیوارێـکی قـایمو پتـەوە کەشـــتیو قـــەتارو شـــتی وا لای رادەوەستێندرێن.

المِرْصَافَةُ: چەکوچ ٥ (ك: مَرَاصیف).

أَرْصَقَ بە: پێوەی نووساند، دەگوترێ: (جـــوز مرصـــق): گوێزێـــکی کـوێرە ناوکەکەی پێوەی نووساوە دەرنایە.

اِرْتَـصقَ بـە: پێـوەی نووسا، دەگـوترێ: (جوز مرتَصَق): گوێزێـکە کاکڵەکەی پێوەی نووساوە دەرنایە.

رَصَنَه رَصْناً: تـەواوی کـرد، مەحکەمو پتەوی کرد.

وَصَـــنَ الدّابّـــة: ولاخەکــەی بــەداخ نیشانەکرد.

رَصَنَ بلسانه: بەزوبان جنێوی پێ دا.

رَصُـــنَ رَصَـــانَةً: جێـــگیرو پتـــەو بـــوو، دەگــوترێ: (رَصُـنَ البنـاءُ): بیناکـە قایمو پتەو بوو ٥ عاقڵو هۆشمەنـد بــوو ٥ رێــكو پێــكو نایــاب بــوو، دەگـــوترێ: (کـــلام رصـــین، ورأي رصین).

أَرْصَنَهُ: جێـگیری کردو چەسپاندی.

رَصَّنَ: دەگوترێ: (رَصَّنَ الشَّيْءَ معرفَـةً):

شتەکەی باش زانی ٥ (رَصَّنَ لي هذا الخبرَ): ئەم هەواڵەی بۆیەکالا کردمەوەو لێکۆڵینەوەی باشی تێدا ئەنجام دا.

الرَّاصِنُ: شتی موحکەمو چەسپاو ٥ (ك: رواصِن).

الرَّصين: دەگوترێ: (فلان رصين بحاجتك): فلانکەس شیاوی ئەوەیە پێداویستییەکانت جێبەجێ بکات.

رصين الجوف: ناوسك هێشاو.

المِرْصَنُ: ئاسنێکە گەرم دەکرێو ولاخی پێ داخ دەکرێ ٥ (ك: مراصن).

رصاه رصواً: جێگیری کردو چەسپاندیو جوان دایمەزراند.

أرصى بالمكان: بەو شوێنەوە نووساو بەجێی نەهێشت.

رَضَبَ المَطَرُ رَضْباً: باران دایکردو لافاوی لێ هەڵسا.

رَضَبَ الريق: لیکی چاند، ئاوی دەمی هاتە خوارو هەڵی ملیست.

تَرَضَّبَ الريقَ: تفی هەڵملیست.

الرَّاضِبُ: جۆرە سیدرو بۆنێکی خۆشە.

الرُّضابُ: تفو لیك ٥ یان تفی هەڵملیساو ٥ رەنگی راوی هەنگوین ٥ شەونم کەدەکەوێتە سەرداروو رووەك ٥ تەرزە ٥ میسکی وردو هاڕاو ٥ کلۆ شەکر ٥ گوارا، دەگوترێ: (ماء رُضاب): ئاوی شیرینو گوارا.

المَرْضَبُ: ئاوی دەم کەشیرین بێ ٥ ئاوی دەمی دڵدارو خۆشەویست ٥ (ك: مراضِب).

رَضَخَهُ رَضْخاً: بەبەرد کوتای، وردی کرد، شکاندی، دەگوترێ: (رَضَخَ الحصى والنوى): یان (رَضَخَ رأسه).

ارتَضَخَ منه: عوزری بۆهێنایەوە.

تَرَضَّخَ الخُبْزَ ونحوه: نانەکەی وردو هاڕکرد.

الرَّضْخ: بەخششی کەم ٥ شتی ناوازە، ئەوەی لەناوکی بادامو گوێزو شتی وا پەیدا دەبێ، دەگوترێ: (بلغنا رَضْخٌ من خبر): کەمێك لەهەواڵەکەمان پێ گەیی.

الرُّضْخُ: دەنکی کوتراوو شکێنراو، یان ئەو دەنکانەی لە سندۆڵەکە دەپرژێنو لەملاو ئەولا دەکەون.

الرُّضْخَةُ: ئەو دەنکانەی دەپرژێن لەژێر دەسکە سندۆڵەکە.

المِرْضاخ: دەسکە سندۆڵ، ئەوەی شتی پێ دەکوترێ.

رَضَخَتِ التَّيوسُ رَضْخاً: نێریە کێویەکان شەرە قۆچیان کرد.

رَضَخَ به الأرضَ: بەزەوی دا دا.

رَضَخَ له من ماله: لەماڵو سامانی خۆی شتێکی کەمی دایە.

وَضَخَ الشَّيْءَ اليابسَ: شته وشكەكەی تێك شكاندو هاڕی.
أرضَخَ له: شتی زۆر كەمی پێدا.
رَاضَخَ منه شيئاً: شتێكی لێ دەسكەوت.
رَاضَخَ فلاناً: بەردە بارانی فلانكەسی كرد، بەردی تێگرت.
إرْتَضَخَ: دەگوترێ: (هو يرتضخ لكنة أعجمية): لەقسە كردنی دا شێوە بێگانەیی زمانی عەرەبی پێوە دیارە ٥ یان زمانی تێكەڵاوە لەوشەی عەرەبی‌و ناعەرەبی.
تراضخوا بالسهام: تیریان لەیەك گرت، یەكتریان تیرە باران كرد.
تَرَضَّخَ الخُبْزَ ونحوه: نانەكەی ورد كردو خواردی.
تَرَضَّخَ الخَبَرَ: هەواڵەكەی بیست بەڵام لێی دڵنیا نەبوو.
الرُّضَاخَةُ: بەخششی كەم.
الرُّضْخُ: بەمانا (الرُّضاخَةُ) دێ ٥ شتی كەم‌و كوڕ، هەواڵێك ببیسی‌و لێی دڵنیا نەبی.
الرُّضْخَةُ: بەمانا (الرُّضخ)دێ.
الرَّضيخَةُ: بەمانا (الرّضاخة)دێ.
المِرْضَاخُ: ئامێری گەنم كوتان‌و نۆك كوتان‌و شتی وا.
المِرْضَخَةُ: بەمانا (المرضاخ)دێ ٥ (ك: مراضخ).

رضْرَضَهُ: توێكڵەكەی لێ كردەوەو چاك نەیكوتا.
تَرَضْرَضَ: شكاندی‌و وردی كرد ٥ جوڵایەوەو ڕایوەشاند.
الرَّضْرَاضُ: بەردە وردەی ناو ڕێڕەوی ئاو ٥ دڵۆپە بارانی ورد ٥ گۆشتن ٥ دەگوترێ: (رجل رضراض) و(ردف رضراض): پیاوی گۆشتن، سمتی گۆشتن.
الرُّضراضَةُ: مێینەی (الرّضراض) ٥ بەرد كە دەهاوێژرێ‌و هەڵبەزو دابەز دەكا.
الرُّضْرَضُ: بەردی بچوك لەڕێڕەوی ئاوی كارێزدا.
رَضَّهُ رَضّاً: كوتای توێكڵەكەی لێ كردەوە، یان شكاندی‌و وردی كرد.
أرَضَّ: قونگران‌و تەمبەڵ بوو.
أرَضَّ في الأرض: بەزەوی دا ڕۆیی.
أرَضَّ التعبُ وغيرهُ العَرَقَ: ماندویەتی عەرەقی پێ كرد.
إرْتَضَّ الشَّيْءُ: شتەكە شكا.
الأرَضُّ: ئادەمیزادی لەجێدا كەوتوو كەجێگای خۆی جی نەهێڵێ.
الرُّضَاضُ: ئامێری شكێنەر، وردكەر.
الرَّضُّ: خورما دەنكەكەی دەربهێندرێ‌و ورد بكرێ‌و پاشان تێكەڵاوی ماست بكرێ، یان خورماو ڕۆنەكەرە تێكەڵ بكرێ.

المُرضَّةُ: هەرشتێك ببێتە هۆی عەرەقکردنو جەستەی ئادەمیزاد گەرم دابێنێ لەخواردنو خواردنەوە ٥ ماستی ترش، دۆی ترش.

المِرَضَّةُ: بەمانا (الرُّضُ)دێ ٥ ماستو دۆی ترش، کەعەرەق بەئینسان بکا.

رَضَعَ رضاعَةً: خو خراپ بوو ناکەس بەچە بوو.

رَضَعَ أُمَّهُ رضعاً ورضاعةً ورضاعاً: گۆی مەمکی دایکی مژیو شیری خوارد، دەشگوترێ: (رضع الثدي)، دەشگوترێ: (هو يرضع الدنيا ويَذمّها): بەرو بومی دونیا دەخواو زەمی دەکا.

رَضِعَهَا رَضَعاً: بەمانا (رَضَعَها) دێ ٥ (هو رَضِعٌ وهي رَضِعَةٌ).

رَضُعَ رضاعةً: خو خراپ بوون دەگوترێ: (لَؤُمَ وَرَضُعَ): بۆ کەسێك گوانی ئاژەڵەکە بمژێ نەك بیدۆشێ مژینەکەشی لەترسی ئەومیە نەوەکوو خەڵکی گوێیان لێ بێو داوای شیری لێ بکەن.

أرضَعَتِ الأمُّ: دایکەکە منداڵی هەبوو شیری دەدایە.

أرْضَعَ الولَدَ: منداڵەکەی والێ کرد شیرەکە بخوا.

راضَعَهُ مُراضَعَةً ورضاعاً: شیری لەگەڵ دا خوارد ٥ دایە دەست دایەنێك شیری بداتێ.

راضَعَ الطفلُ: منداڵەکە شیری دایکی دەخواردو دایکەکەش سکی هەبوو.

إرْتَضعها: بەمانا (رضعها)دێ، دەشگوترێ: (إرْتَضَعَ الثدي أو الضّرعَ).

إرْتَضَعت العَنْزُ: بزنەکە شیری خۆی خواردەوە.

تراضَعاً: دوو منداڵەکە بەیەکەوە شیریان خوارد.

استرضَعَ الولَدَ: داوای کرد شیردەرێك بۆ منداڵەکەی پەیدابکرێ.

استرضَعَ المرأةَ المولودُ: منداڵەکە داوای کرد ئافرەتەکە شیری بداتێ.

الراضِعُ: سواڵکەر ٥ خوێڕیو هەتیو مچە ٥ خاوەن شیر کەدەکاتە مێردی ژنە شیردەرەکە.

الراضِعَةُ: مێینەی (الراضع)ە ٥ ددانی پێشەوەی منداڵ کە بۆشیر مژین پشتیان پێ دەبەستێ، یان ئەو ددانانەی لەماوەی شیرخواردن دا دەکەون.

الرِّضاع: دەگوترێ: (بينهما رضاع اللبن) برای شیری یەکترن.

الرَّضاعَةُ: شیر خواردن، شیر پێدان.

الرُّضَعُ: پورە هەنگ یان هەنگی بچکۆلە.

الرِّضْــعُ: درەختێــکە حوشــتر حــەزی لەگەڵاکەیەتی.

الرَّضُـــوعَةُ: بــەمانا (المُرْضِـــعَةُ) دێ، دەگوترێ: (شاة رضوعة).

الرَّضيع: بەمانا (الرّاضِعُ)دێ، دەگوترێ: (فــلان رضــيعي): فلانكــەس بــرای شیریمە.

المِرْضَـعَةُ: ئامێرێــکە منــداڵ شــیری لــێ دەخوا (مەمەی شیر).

رَضَــفَ رَضْــفاً: لەســەر بــەردی سورکراوە برژانــدێ، کوڵانــدی، گــەرمی کــرد، پێــی گەیانــد ٥ لەســەر بــەردی سورکراوە داخی کرد.

رَضَفَ الوسادةَ: سەرین‌و پشتییەکەی دوو لۆ هێنایەوە.

رَضْـفَةُ: بـەمانا (رَضَــفَةُ)دێ، دەگـوترێ: (رضْفَةُ): واتــە ڕقــی هەڵساند تــاوای لــێ کــرد دەتگــوت لەســەر بــەردی گەرم‌و سورەوە بووە.

الرَّضْفَةُ: بەردی سورەوە بوو گەرم کراو بــەئاگر ٥ دەگــوترێ: (هــو علــى الرَّضْفِ): ئەو دەڵێی لەسەر بەردی سـوورەوە بــووە ٥ حــەجمینی نیــەو هــەدا نــادا ٥ یــان بەڵایــەکی هێنــد گەورەیــە بــەڵاو ناخۆشــییەکانی لەوەپێــشی لــەبیر بردنــەوە ٥ هــەروا بــەز کەکەوتــە ســەربەردی گــەرم

دەتوێتــەوەو گەرمییەکــەی ســارد دەکاتەوە ٥ ئێسقانی قاوغە ئەژنۆ.

المِرْضافَةَ: بەردی گەرم‌و سورەوە بــوو کەئاژەڵی پێ داخ بکرێ.

أَرْضَـــكَ عينيـــه: چــاوی قوچــاندو کردنیەوە.

رَضَــمَ رَضْــماً ورَضَــماناً: قــونگران بــوو، بەتەمبــەڵی هــەنگاوی هــەڵێنان‌و هەنگاوەکانی کورت هاویشتن.

رَضَمَ بالمكــان رَضْــماً ورضــوماً: لەوشــوێنە جێگیر بوو.

رَضَمَ البعيرُ ونحوه بنفسه: حوشترەکە یان شتێکی تر خۆی دابەزەوی داو لــێ پاڵکەوت.

رَضَــمَ البَيْــتَ: خانوەکــەی بەبــەردی سپی بنیــات نــا، دەگــوترێ: (رضــم عليــه الحجــرَ): بــەردی لەســەر کەڵەکــە کردن.

رَضَمَ المتاعَ: کاڵاکەی ڕیزکردن‌و لەسەریەك هەڵی چنی.

رَضَـــمَ الأرْضَ: زەوییەکــەی کــێڵا بــۆ کشتوکاڵ.

اِرْتَضَمَ الشَّيْئُ: شتەکە هەندێکی چووە پاڵ هەندێکی‌و چەسپ بوو ٥ تێــك ترنجا ٥ شکاو کەرت کەرت بوو.

الرُّضامُ: دەگــوترێ: (رضــام مــن نبــت): کەمێـــــك لـــــەڕوەك‌و گیاوگـــــز.

الرَّضْمُ: بەردی سپی ٥ یان تاشەبەردی گەورە کە هەندێکیان کەوتبنە سەر هەندێکیان.

الرَّضَمَةُ: بەرد، یان گاشە بەردی گەورە ٥ (ك: رَضَمٌ، رِضامٌ).

الرَّضَمَةُ: بەمانا (الرَّضْمَةُ)دێ.

المرضوم: دەگوترێ: (برذون مرضوم العصَبَ): وڵاخێکی نا رەسەنە، ڕەگەکانی جەستەی سواری یەکتر بوون ڕۆینی بۆناکرێ.

رَضَنَهُ رَضْناً: هەندێکی خستە پاڵ هەندێکی تری ٥ یان ڕیزی کردو هەڵی چنی.

رضاه رَضْواً: زۆر تر لێی رازی بوو، دەگوترێ: (راضاني فَرَضَوتُهُ): لەکاتی لێك رازی بوون دا بەسەر یا زاڵ بووم.

رَضِيَهُ وبه وعنه وعليه رضاً ورضاءً ورضواناً: هەڵی بژاردو پێی رازی بوو، پەسەندی کرد، دەگوترێ: (رضيه لـه): بەشایەنی زانی بۆئەو کارە.

أرضاه: وای لێ کرد رازی ببێ، دەگوترێ: (أرضيته عني): وام لێ کرد لێم رازی بێ.

راضاه مراضاةً ورِضاءً: هاوڕابوو لەگەڵیاو رازی کرد ٥ پێشبڕکێیان کرد لەڕازی کردنی یەکتر دا.

إرتضاه: بەمانا (رَضِيَهُ) دێ، دەگوترێ: (إرتضاه لصحبته): هەڵی بژارد بۆ هاوڕێیەتی ٥ بەشیاوی زانی بۆ هاوڕێیەتی.

تراضیا: هاوڕابوون، بەیەکتر ڕازی بوون.

تَرَضّاه: هەوڵی بەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئەوی دا، یان بەنارەحەتیو زەحمەت رازی بوو.

استرضاه: هەوڵی ڕەزامەندی ئەوی دا ٥ داوای لێ کرد رازی بکا.

الرِّضا: رەزامەندی.

الرِّضاءُ: بەمانا (الرِّضا) دێ.

الرَّضِيُّ: فەرمانبەردارو ملکەچ.

رَطَأَهُ رَطْئاً: شتێکی خستە ئەستۆی کەپێی ناخۆش بوو.

رطِئَ رَطْأً: ئەحمەقو گێل بوو.

استرطأ: ئەحمەق بوو ٥

استرطأ فلاناً: فلانکەسی ئەحمەقو خوێڕی کرد.

رَطَبَ البُسْرُ رَطوباً: خورماکە پێگەیی ٥ تامی لەبەر سیلەییەوە گۆڕا بۆ شیرینی.

رَطَبَ الدّابَةُ: وڵاخەکە خورمای گەییوی خوارد.

رَطَبَ فلاناً: خورمای شیرینو تەڕو تازەی دەرخواردی فلان دا.

رَطِبَ رطوبةً ورَطابةً: شێی هێنایەوە، تەڕ

بوو، پاراو بوو، دەگوترێ: (لساني رطب بذكرك): زوبانم پاراوە پەیادی تۆ.
رَطِبَ فلان رَطْباً: فلانكەس ئەوەی لای بوو لەراست و چەوت راینواند و دركاندی.
رَطُبَ رطوبةً ورطابةً: بەمانا (رَطِبَ)دێ، نەرم و نیان بوو.
رَطُبَ الهواءُ رطوبةً: هەوا بوخاری زۆر بوو.
رَطُبَ البُسْرُ: خورماكە گەیی و شیرین بوو.
أَرْطَبَ البُسْرُ: خورماكە بوو بە روتاب، یان تەڕی و شیرینی تێكەوت.
أَرطَبَ فلانٌ: فلانكەس خورمای گەیی و تازەی زۆر بوو ٥ خورماكە بوو بە روتاب، یان تەڕی و شیرینی تێكەوت.
أَرطَبَ النخلُ: درەختی خورماكە خورماكانی پێگەیی و شیرین بوو ٥ خورماكە بوو بە روتاب، یان تەڕی و شیرینی تێكەوت ٥
أَرطَبَ الأرضُ: زەوییەكە خورمای روتابی زۆر بوو یان هەیبوو.
أَرطَبَ الثوبَ وغیرهُ: كراسەكەی تەڕكرد.
رَطَّبَ البُسْرُ: بەمانا (ارطب)دێ.
أَرطَبَ الشَّيْءَ: شتەكەی تەڕكرد.
أَرطَبَ فلاناً: خورمای روتابی دەرخواردی فلان دا.

تَرَطَّبَ: تەڕبوو، دەشگوترێ: (تَرطّب لساني بذكرك): زوبانم بەیادی تۆ پاراو بوو.
الرَّطْبُ: نەرم و نیان ٥ تەڕ، پێچەوانەی وشك، دەگوترێ: (غلام رطب): كوڕێكە نازو نوزی ژنانە دەكا ٥ هەروا ناوە بۆ هەرشتێك بەئاو تەڕبكرێ ٥ هەموو شۆڕكێكی تەڕ.
الرُّطُبُ: لەوەڕگای سەوزو داراستاناوی ٥ بەشێك لەو جۆرە لەوەڕگایەی بەگیاو گژو درەختی سەوز خۆی دەنوێنێ.
الرُّطَبُ: خورمای گەییو پێش ئەوەی وشك بێتەوە ٥ (ك: أرطاب، رطاب).
الرَّطْبَةُ: مێینەی (الرَّطب) ٥ (جارية رطبة): كەنیزەكی نەرم و نۆڵ یان بێ ڕەوشت ٥ هەر ڕوەكێك بەتەڕی بخورێ.
الرَّطیبُ: (غصن رطيب وريش رطيب): لقی درەخت كەزۆر تەڕو شلك بێ ٥ پەڕو پۆڵی نەرم و نیان.
المَرْطَبَةُ: دەگوترێ: (بئر مرطبةٌ) بیرێك كەلەناو بیرەكانی تردا ئاوەكەی شیرین بێ.
الرُّطْراطُ: ئاوی بەرماوەی حوشتر لەبنكی حەوزدا.
رَطَسَهُ رُطْساً: شەبلاغەی لێ دا.

ارْطَسَّت عليه الحجارة: بەردی لەسەر هەڵچنی.

أَرَطَّ: ئەحمەقو گێل بوو ٥ ماخۆلانی تێکەوتو هاواری کرد، هەراو هۆریای نایەوە.

أَرَطَّ في مقعده: زۆرمایەوەو ئەوشوێنەی جێ نەهێشت.

الـرُّطيط: کەسێك بکەوێتە هەڵبەزو دابەزو هاتو هاوارکردن ٥ گێلیو ئەحمەقی ٥ (ك: رِطَاط، رَطَائِط).

رَطَلَ رَطْلاً: بازی دا.

رَطَلَ الشَّيْءَ: بەدەست هەڵی سەنگاند بزانێ کێشی چەندە.

أرطل فلان: فلانکەس منداڵێکی زەعیفو لاوازو نەکامڵی بوو ٥ شلو شێواو بوو ٥ گوێچکەکانی شۆڕبوونەوە.

راطَلَهُ: بەکێشی ریطل کالاکەی پێ فرۆشت.

رَطَّلَ الشَّعْرَ: قژەکانی بەڕۆن چەورکردو نەرمی کردن ٥ قژەکانی هەڵدایەوە ٥ دایهێنانو شۆڕی کردنەوە.

استَرْطَلَهُ: داوای لێ کرد بەکێشی ریطل شتی پێ بفرۆشێ.

الرِّطْلُ: کێشێکە شتی پێ دەپێورێ یان دەکێشرێ ٥ بەگوێرەی دابو نەریتی ولاتەکان دەگۆڕێ ٥ بۆنمونە لە میصر ١٢ ئۆقیەیە، ئۆقیەش وەزنی دوانزە دیرهەمە ٥ نەرمو نیان ٥ هەرشتێك مەیلەو نەرمو شلك بێ ٥ پیری زەعیفو رەق ٥ منداڵی باریکی بالا بەرز ٥ ئەحمەق ٥ (ك: أرطال).

رَطَمَهُ رَطْماً: قوڕاوی کرد لەقوڕی هەڵکێشا ٥ لەقوڕی وەردا، دەگوترێ: (رَطَمَهُ في الوحل): خستیە ناو قوڕەوە ٥ (رَطَمَهُ في الأمر): خستیە ناو کێشەیەکەوە زۆر زەحمەتە لێی رزگار بێ ٥ بەندی کرد، گیری پێ خوارد.

رُطِمَ رَطْماً: ئەوەی لەناو سکی دا بوو گیری خوارد ٥ قەبز بوو.

أرْطَمَ: بێدەنگ بوو.

إرْتَطَمَ: کەوتە ناو قوڕەوە، لەقوڕ چەقی.

إرْتَطَمَ الشَّيْءَ: شتەکە قەرەباڵغ بوو ٥ کەوتە سەریەك.

إرْتَطَمَ فيه: کەوتو تێکیەوە هاویشتو نەیزانی چی بکا.

تَرَاطَمَ: کەوتە سەریەك.

تَرَطَّمَ السَّلْحَ: قەبزی کرد، گوی گیرا، میزی گیرا.

الـرَّاطِمُ: تایبەتمەندی شت.

الرُّطام: گیربوونی خۆراك لەگەدەی حوشتر دا، واتە: حوشترەکە یان هەر ئاژەڵێکی تر کە پیسایی بۆنەکری.
الرُّطْمَةُ: ئەو چورتمو کێشەیەی تیی دەکەوێ، دەگوترێ: (وقع في رُطْمَةٍ): کەوتۆتە کێشەیەکەوە ئەمسەرەو سەری نازانێو هەرچەندە دەکا لیی رزگار نابێ.
الرُّطُومُ: ئەحمەقو گێل ◦ ئافرەتێك وانێکی بەئێسقان گیرابێ.
الرُّطومة: بەمانا (الرُّطمة)دێ.
رَطَنَ الأعجمي رطانة: کابرای ناعەرەب بەلۆغەتو زمانی خۆی قسەی کرد.
رَطَنَ فلان: کابرا بەزمانی ناعەرەبی قسەی کرد.
رَطَنَ لە رَطْناً ورطانة: بەزوبانێك دوا، کەس لیی حاڵی نەبوو.
راطَنَهُ مُراطَنَةً ورِطاناً: بەزمانی ناعەرەب قسەی لەگەڵ کرد.
الرُّطانَةُ: ئاخاوتن بەزمانی بێگانەو ناعەرەبی، دەگوترێ: (كَلَّمَهُ بالرُّطانة): قسەی لەگەڵ دا کرد بەزمانی عەجەمی یان بەزمانێك زۆربەی خەڵکەکە لیی حاڵی نەدەبوو.
الرُّطّانة: حوشتری زۆر لەگەڵ خاوەنو ماڵە کۆچەرییەکان.

أرْعَبَتِ الأرْضُ: زەوییەکە ڕوەکی ئەرەتای لێ ڕوا؛ گیایەکە بۆ دەباغکردن بەکاردێ.
رَعَبَ رُعْباً: ترساو لێوە لەرەی پێ کەوت.
رَعَبَ الوادي: شیوەکە پڕبوو لەئاو.
رَعَبَ الحمامَةَ: کۆترەکە دەنگی بەرز کردەوەو شوێنی لێ هەڵکێشا، دەگوترێ: (رعَبَت في صوتها).
رَعَبَ فلاناً: فلانکەسی ترساند ◦ هەڕەشەی لێ کرد.
رَعَبَ السنامَ: دوگەکەی بڕی.
رَعَبَ الحوضَ: حەوزەکەی پڕکرد.
رَعَبَ السهمَ: شوێنی سەرەتیرەکانی شکاند.
رَعَّبَت الحمامَةُ ترعيباً: بەمانا (رعبت) دێ.
رَعَبَ فلاناً: فلانکەسی ترساند.
رَعَبَ السهمَ: شوێنی سەرەتیرەکانی چاك کردەوە.
إرْتعب: ترسا.
الأرْعب: کورت.
الرّاعِبِيُّ: جۆرە کۆترێکە زۆر بەدەنگی بەرز دەخوێنێ، دەگوترێ: (حمامة راعبية).
الرَّعْبُ: هەڕەشە ◦ جۆرە سەجعێکی زمانی عەرەبییە.
الرُّعب من السهم: ئەو شوێنەیە سەرەتیرەکانی تێوە دەچن.

الرّعيبُ: دەگوترێ: (هو رعيب العين): چاو ترساوە ○ بۆهەرشتێك بڕوانێ لێی دەترسێ ○ دوگی حوشتر کەشیتاڵ شیتاڵ کرابێ ○ فەڵەویێك کەچەوری لێ بچۆڕێتەوە (سَنام رعيب) پتەو، گۆشتن ○ کورتە باڵا.

الترعابَةُ: زۆر ترسنۆك.

الترعيبة: پارچە دووگی حوشتر ○ (ك: ترعيب، تراعيب).

المَرْعَبَةُ: شوێنی ترس ○ بازو هەڵمەت بردنی ترسناك ○ وەکوو ئەوە بەنەخافڵ یەکێك پەلامارت بداو لێی بترسی.

رَعْبَبَ: فەڵەو بوو وای لێ هات رۆنی لێ دەتکا.

الرُّعْبَبُ: سەرەتای دەرکەوتنی خورما.

الرُّعبوبُ: زەعیفو ترسنۆك ○ سوكو چەپلەر ○ ئافرەتی تازە پێگەیشتوی باڵا بەرزی گۆشتنو نەرمو نۆڵ ○ یان ئافرەتی سپی پێستی جوانو نەرمو نۆڵ ○ (ك: رعابيب).

الرُّعْبِبُ مِن النساء: بەمانا (الرُّعبوب)ە ○ (ك: رعابيب).

رَعْبَلَ: ئافرەتی سەر ڕەقو ئەحمەق.

رَعْبَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد، شڕو ونجڕو ونجڕی کرد ○ لەحەدیث دا هاتووە: (إنّ أهل يمامة، رَعْبَلوا فسطاط خالد بالسيوف)، دەگوترێ: (رعبل اللحمَ): گۆشتەکەی کوتکوت کرد بۆ ئەوەی زوو ببرژێ.

تَرَعْبَلَ: پارچە پارچە بوو ○ کوتکوت بوو.

الرُّعبلُ: ئافرەتی دەنگو دۆرە ناخۆشو ئەحمەق، ئەو ئافرەتەی پۆشاکی زبرو ناشیرین دەپۆشێ ○ زیندەوەری قەبارە زلو گەورە، دەگوترێ: (جمل رعبل).

الرُّعْبَلَةُ: گێژەڵوکەو خوارو خێچ، دەگوترێ: (ريح رعبلة): بایەکی ناڕێکو پێکو گێژەڵوکە ئاسایە.

الرُّعبولَةُ: پارچە قوماشی دڕاو، دەگوترێ: (ثوب رعابيل): کراسێکی شڕو وڕو دڕاوە.

رَعَثَتِ العَنَزُ او الشاةُ رعثاً: دەورو بەری سپی واشەیە، بزنەکە یان مەڕەکە لبۆز بەڵەکە.

رَعَثَتِ الحَيَّةُ فلاناً: مارەکە فلانی گەست، کەمێك پێوەی دا.

رَعِثَتِ العَنْزُ أو الشاةُ رعثاً: بەمانا (رَعَثَتْ)ە ○ (هو أرعث وهي رعثاء).

رَعَّثَها: گوارەی لەگوێ کرد، ملەوانکەی لەمل کرد.

الرَّعـثُ: گـواره يـان هەرشتێـك بـۆ جـوانكردنو رازاندنـەوە بـەخۆدا بكرێ ٥ وەكـوو گـوارەو ملەوانكـەو گێـزو گوڵنكـە ٥ گۆشـتە زيادەيەكـە بەسـەر سـەری هەنـدێ باڵندەوەيـە يان بەسەر دەندوكيەوەتی.

الأرعُوثة: ئـەو بـەردەی لەسـەر لێواری بیر دادەنرێو ئاو هەڵكێش لەسەری رادەوەستێ.

رعث الرمان: گوڵوكە هەنار.

رَعَـجَ البَـرْقُ رَعَجـاً: هـەورە بروسـكەكە پێـچاو پێـچی كـردو پرتـەوو بریسكەكەی زۆر مایەوە.

رَعَجَ فلاناً: فلانكەسی دەوڵەمەند كرد.

رَعِجَ: زۆر بوو.

أرْعَجَ البَرْقُ ونحوه: بەمانا (رَعَجَ)دێ.

أرْعَجَ فلان: فلان دەوڵەمەند بوو.

ارْتَعَـجَ: بـەمانا (رَعِـجَ)دێ ٥ كەوتـە پەلـەقاژەو لـەرزینو مـاخۆلانی پێكەوت.

ارْتَعَجَ الوادي: شیوەكە پڕبوو.

الرَّعْجُ: مەڕو بزنی زۆر.

رَعَـدَ الـسحابُ رَعْـداً ورُعُـوداً: هەورەكە گۆلانـدیو بـارانی بارانـد، دەشگوترێ: (هەڕەشەی لێ كرد).

رَعَـدَتْ المـرأةُ: ئافرەتەكـە خـۆی رازاندەوەو خۆی جوانكرد.

رُعِدَ رَعْداً: لەرزینو ماخۆلانی تێ كەوت.

أرْعَدَ: بەمانا (رَعَدَ) دێ.

أرْعَدَ لە: هەڕەشەی لـێ كـرد ٥ تـرسو دڵـەكوتێی تـوش هـات ٥ گـوێی لەگۆڵەی هەور بوو.

أرْعَدَت المرأة: بەمانا (رَعَدَت) دێ.

أرْعَـدَ فـلان: فـلان زۆر ئیلحـاحی كـرد لەسواڵكردنو پرسیاردا ٥

أرْعَدَ فلاناً: وای كرد فلان بلەرزێ.

أُرْعِـدَ فـلان: فـلان جەسـتەی وەشـەقە تۆڵە كەوتو هەموو گیانی لەرزی.

أُرْعِـدَت فرائـصُهُ عنـد الفـزع: هـەموو ماسـولكەو جومـزگاكانی كەوتنـە لەرزە، لەترسا.

ارْتَعَدَ: كەوتە لەرزەو شەقەتۆڵە.

ترعَّـدَ: بـەمانا (ارتعـد) دێ ٥ لەقەڵەوییان جەسـتەی لـەرەی لێـوە دێ.

الرَّاعِـدُ: هـەوری بروسـكاوی ٥ (ذات الرواعد): بەڵاو كارەسات.

الرَّعْدُ: دەنگێكی گەورەیە پەیدا دەبێ دوای بروسـكەو چـەخماخە، دەگـوترێ: (جـاء بـذات الرَّعـد والـصَّلیل): شـەڕو بـەڵاو كارەسـاتی هێنا.

الرِّعْـدَةُ: هەڵـەرزینی جەسـتەیە لەترسان یان بـەهۆی تـاوو لـەرزەوە، یان هۆكاری تر.

الرَّعاد: هەورێك زۆر بروسكە بهاوێ ٥

کەسێك زۆر بڵێو چەقە چەناو بێ ٥ جۆرە ماسییەکە هەرکاتێ ئادەمیزاد دەستی لێ بدا دەستی دەکەوێتە لەرزین تا ماسییەکە زیندو بێ ئەو لەرزینە بەردەوام دەبێ، ئەو جۆرە ماسییە لەروبارەکانی کیشوەری ئەفریقادا بەتایبەتی روباری نیل دا زۆرە ٥ تاکەکەی (رعادة).

الرَّعادة: مێینەی (الرَّعّادة)، دەگوترێ: (سحابة رعادة): هەروا بەمانا زۆر بڵێو چەقە چەناو دێ، دەگوترێ: (رجل رعّادة).

رَعَدَ: زۆری پرسیار کرد ئیلحاحی کرد لەسواڵکردن دا.

تَرَعَّدَ: لەرزایگرتو جەستەی وشەقەتۆڵە کەوت.

تَرَعَّدَ الشَّيْءُ: شتەکە راتڵەقاو کەوتە هەژان.

الرِّعديد: کەسێك لەکاتی شەڕو پێکدادان دا بلەرزێو جەستەی وشەقە تۆڵە بکەوێ ٥ ئافرەتی نەرمو شل کەلەبەر نەرمو شلی گۆشتی جەستەی لەرەی لێوە دێ ٥ روەکی نەرمو شلك ٥ (ك: رعادید).

الرِّعديدةُ: بەمانا (الرِّعْدید) دێ، چ پیاوبێ چ ژن ٥ (ك: رعادید).

رَعْرَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی راوەشاند هەڵی تەکاند.

رَعْرَعَ اللهُ الغلامَ: خودا ئەو کوڕە لاوەی بەدی هێناوە.

رَعْرَعَ الدَّابَّةَ: سواری وڵاخەکە بوو بۆئەوەی رای بێنێ ٥

تَرَعْرَعَ: دەگوترێ: (تَرَعْرَعَ الصبيُّ) منداڵەکە جوڵایەوە، گەشەی کردو پێگەیی جەستەی رێكو پێك وەستا ٥ یان خەریکە لەتەمەنی دەساڵە تێدەپەڕێ، یان تێپەڕێ.

ترعرعت الأسنان: ددانی وشەقەتۆڵە کەوتن.

تَرَعْرَعَ الماءُ أو السرابُ: ئاوەکە یان تراویلکە مۆنجاوی دایەوەو لەپێش چاو بریسکەی داو شۆقی لێ دەرکەوت.

الرِّعراع: گەنجی جەستە جوانو رێكو پێك ٥ قەفەزازی درێژ ٥ ترسنۆك.

الرَّعْرَعُ: گەنجی رێكو پێكو جوان ٥ ترسنۆك.

الرُّعْرُعُ: بەمانا (الرَّعْرَع)دێ.

رَاعَزَ: وێك هاتەوە.

رَاعَزَ فلاناً: سەر زەنشتی فلانی کرد.

المَرْعَزُ: گەندە مۆو توکە وردەی ژێر خوریو موی مەڕو بزن.

المِرعِزاءُ: بەمانا (المَرْعَزُ) دێ.

المِرْعِز: بەمانا (المَرْعَز) دێ.

المِرْعِزِيّ: بەمانا (المَرْعَز) دێ.

المُمَرْعَزُ: دەگوترێ: (ثوبٌ مَمَرْعَزٌ):

قوماشێکە لەگەندە موو توکە نەرمەی مەڕو بزن دروستکراوە.

رَعَسَ رَعْساً ورَعَسَاناً: جەستەی کەوتە لەرزەو هەژان ٥ بەهێواشی ڕۆیشت، لەبەر ماندویی‌و بێ هێزی بەحاڵ هەنگاوی هەڵێنا ٥ سەری بادا سەری راوەشاند بەهۆی زەعیفی، یان خەواڵویی یان بێ نیشاتی.

أرْعَسَهُ: وەلەرزەی خست.

إرْتَعس: بەمانا (إرْتَعَش) دێ، واتە لەرزی‌و جەستەی وەشەقەتۆڵە کەوت.

تَرَعَّسَ: بەمانا (إرْتَعَسَ) دێ.

الرَّعَّاسُ: دەگوترێ: (رُمْحٌ رعّاس): رمبێکی مەوج مەوجەو جەوهەرەکەی شەپۆل دەدا.

الرّعوس: دەگوترێ: (هو رعوس): سەری خۆی راناگرێ سەری لۆژە لۆژیەتی یان بەهۆی هەنوژەوە یان بێ هێزی‌و کەم نیشاتی ٥ دەگوترێ: (ناقة رعوس): حوشترێکە خێرا خێرا قاچەکانی هەڵدەهێنێتەوە.

المِرْعَسُ: هیچ‌و پوچ‌و خوێری.

رَعَشَ رَعْشاً: هەڵلەرزی لێوە لەرەی پێکەوت، جەستەی وەشەقەتۆڵە هات.

رَعِشَ رَعَشاً: بەمانا (رَعَشَ)دێ.

رُعِشَ: توشی لێوە لەرەو لەرزین بووە.

أرْعَشَهُ: وای لێکرد بلەرزێ‌و وەشەقەتۆڵە بکەوێ، دەگوترێ: (أُرْعِشَتْ يداه): دەستی لەرزۆك بوون.

رَعَّشَهُ: بەمانا (أرْعَشَهُ) دێ.

إرْتَعَشَ: بەمانا (رَعِشَ)دێ.

الرُّعَاش: هەڵ لەرزین ٥ لەرزۆکییەکە بەهۆی نەخۆشییەوە توشی ئادەمیزاد دەبێ‌و خۆی بۆ زەوت ناکرێ حەجمینی نابێ ٥ نەخۆشییەکی دەماری‌و ئەعصابە یان میکرۆبییە توشی مەڕ دەبێ.

الرُّعاشيّ: (الشلل الرعاشي): نەخۆشییە بەهۆیەوە ماسولکەکان زەعیف‌و رەق دەبن جەستە توشی لەرزین دەبێ ٥ هەروا ماسولکەکان ئازاریان دەبێ‌و ئادەمیزادەکە توشی تورە بون‌و رارایی دەکا.

الرُّعِشُ: ترسنۆك لەشەڕدا، لەماڵبەخشین دا ٥ (ظليم رَعِشٌ): شتورمورغێکی مل درێژە، یان خێرا رۆیە.

الرُّعْشَاءُ: دەگوترێ: (دابة رعشاءُ): وڵاغێکە سرکە لەبەر تەڕدەماخی خۆی هەر هەڵبەزو دابەزیەتی، یان لەکاتی رۆیشتن لەبەر خۆشڕەوی

خۆی هەموو جەستەی دەلەرێتەوە ٥ مل درێژ، تیز ڕەو ٥ (ك: رُعْشٌ).

الرَّعْشَةُ: لەرزین‌و هەستکردن بەخۆشی یان ناخۆشی.

الرِّعْشَةُ: بەمانا (الرَّعْشَةُ) دێ ٥ خێرایی‌و پەلەکردن دەگوترێ: (به رعشة الى لقاء العدو).

الرِّعيش: لەرزۆك، شەپلە لێ دراو.

المُرْعَشُ: جۆرە کۆترێکە بەزۆری بەحەواوە دەفڕێ‌و کەم هەدا دەدا.

الرِّعْشِيشُ: ترسنۆك ٥ ئەوکەسەی لەشەڕدا لەترسان لێوە لەرەی پێ دەکەوێ ٥ (ك: رعاشیش).

الرُّعْشَنُ: لەرزۆك‌و شەپلە لێ دراو، دەگوترێ: (جمل رُعْشَنٌ): حوشترێکی خۆشڕەوە لەکاتی رۆیشتن دا لەرەی لێوەدێ ٥ ترسنۆك‌و نەوێر.

رَعَصَ رَعْصاً: لەرزی‌و کەوتە جم‌و جۆڵ‌و هەڵبەزو دابەزو خۆراوەشاندن، دەگوترێ: (رَعَصَ البَرْقُ): بروسکەکە پێچاو پێچی کرد ٥ (رَعَصَ علیه جلده): پێستەکەی لەرزییەوە.

رَعَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی راوەشاند هەڵی تەکاند ٥ بۆلای خۆی ڕای تەکاند.

أَرْعَصَهُ: بەمانا (رَعَصَهُ) دێ.

اِرْتَعَصَ: هەڵلەرزی، خۆی ڕاوەشاند، وەشەقەتۆڵە هات ٥ خوار بۆوەو دولاهاتەوە، دەگوترێ: (ارْتَعَصَ البرقُ): هەورە بروسکەکە پێچاوپێچ لەمەعانی دا.

ارْتَعَصَ السعرُ: نرخەکە بەرز بۆوە.

ارْتَعَصَ الجِدْيُ: کارژیلەکە لەتەڕدەماخی دا هەڵبەزو دابەزی کردو بازی دا.

تَرَعَّصَ: بەمانا (ارْتَعَصَ)دێ.

رَعَضَ رَعْضاً: بەمانا (رَعَصَ)دێ، واتە خۆی راوەشاند لەرزی‌و کەوتە جم‌و جۆڵ.

أرعَضَهُ: بەمانا (رَعَضَهُ) دێ.

إرْتَعَضَ: بەمانا (رَعَضَ)دێ.

رَعَظَ السَّهْمَ رعظاً: تیردانی بۆ تیرەکان دروست کرد ٥ کونێکی لەتیرو کەوانەکەدا دروست کرد بۆ ئەوەی تیرەکانی لێوە بخاتە سەر پێ ٥ لای تیردانەکەی توند شەتەك دا.

أَرْعَظَهُ: شوێن تیری بۆ تیرو کەوانەکە دروست کرد.

أَرْعَظَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە دابڕی.

رَعَّظَهُ: وەجم‌و جوڵی خست، دەگوترێ: (رَعَّظَ الأصبع): قامکەکانی جولاندن بۆئەوەی بزانێ کامیان ئیش ناکا.

رَعَّظَ الوَتَدَ: سنگەکەی لەقاند بۆئەوەی دەری بهێنێ.

تَرَعَّظَ: بۆ موطاوەعەی (رَعَظَـهُ) دێ ٥ خۆی لـێ بوارد ویستی خۆی لـێ رزگار بکا.

الـرُّعْظُ: ئـەو شوێنەی تیرەکانی لێوە دەخرێنە سەرێ بۆ هاویشتن.

رَعَّ رعًا: دامرکاو هێدی بۆوە.

الرُّعاع من الناس: هەرچیو پەرچیو بێ سەرو بەر.

الرُّعاعـة: کەسێـک بـێ عـەقڵو هۆش بێ.

رَعَفَ الشَّيْءُ رَعْفـاً ورعافـاً: شتەکە رەوان بوو، پێش کەوت.

رَعَفَ فلان أو أنفه: خوێن لەلوتی هاتـەدەر ٥ خوێنی لوتی بەر بوو.

رَعَـفَ بفـلان البـابُ: فلاّنکـەس لـەناکاو لەدەرگا کە چووە ژوورەوە.

رَعَفَ به: پێشی خست.

رَعَفَ السائِرَ: پێش رێبوارەکە کەوت.

أرعَفَ الإناء: قاپەکەی پڕکرد تاله هەر چوارلایەوە لێی رژا.

ارتَعَفَ: پێش کەوتو چووە پێش.

استرعَفَ: بەمانا (ارتَعَفَ)دێ.

اسـترعَفَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی داچۆڕانـدو دڵـۆپ دڵـۆپ ئـاوی لــێ هێنـا، دەگـوترێ: (اسـترعف الـشَحْمَةَ): بەزەکـەی توانـدەوە، دڵـۆپ دڵـۆپ چەورییەکەی تکا.

اسـترعف فلانـاً: خـوێنی لـەلوتی فلاّنکەس هێنا.

الأُرْعُوفَـةُ: کاشـە بەردێـکی گەورەیـە لەسەر بیر دادەنرێ، ئەوکەسەی ئـاو دەردەهێنـێ لەسـەری رادەوەسـتێ ٥ یان بەردەکە لەبنکی بیرەکەدا دەبێ ئەوکەسـەی بیرەکـە پـاك دەکاتـەوە دەچـێتە سـەری، یـان بەردەکـە لـەبنکی بیرەکـەدا دەمێنێتـەوەو لانابرێ.

الراعِـفُ: لـوت، یـان نـەرمایی لـوت ٥ لوتکەی شاخ ٥ رمب چونکە ئامێری خـوێن رێژییـە، دەگـوترێ: (رِمَـاحٌ رَواعِف).

الرُّعاف: خوێنی پڕاو لـەلوت (خـوێنی دەرهاتو لە لوت) ٥ بارانی زۆر.

الرُّعافِيُّ: بەخشندەو سەخی تەبیعەت، کەسێـك زۆر ببەخشێ.

الرُّعوفُ: بارانی کەم.

الرَّعيـــف: هـــەوری پـــێش هـــەوری باراناوی.

المَراعِـــفُ: لـوتو دەورو بـەری لـوت، دەگـوترێ: (ما أحسن مراعِفُ أقلامـه ومقاطرها): چەند دەمو لێوو لوتو چاوی جوانن.

رَعَقَـتِ الدَابَّـةُ رَعْقـاً ورُعَاقـاً ورعيقـاً: وڵاخەکە لەکاتی راکـردنو غـاردانی دا ورگی دەنگی لێوەهات.

الرُّعـاق: ئـەو دەنگەیـە لە ورگـی وڵاخ

دەبیـــــسرێ لـــــەکاتی ڕۆیـــــشتنی دا (الرَّعِيق): بەمانا (الرُّعاق): دێ.

رَعَّلَه رعلاً: شەقی کرد قەڵاشتی، یان درزەکەی زلترکرد.

رَعِلَ رَعَـلاً ورَعَالـةً: درێـژ بـوو، شل بـوو، داچۆڕا.

رَعِلَ رعالـةً: ئەحمـەق و گێـل بـوو عـەقڵی تێــك چــوو ٥ دەگــوترێ: (كلمـــا إزْدَدْتَ مثالَةً زَادَكَ اللهُ رَعَالَـة) ٥ (هـو أرعلُ وهي رَعْلاءُ).

أرْعَلَت العوسـجةُ: گوێـچکەی ڕوەکـە دەرکەوت، دەگـوترێ: گیایەکە سەری دەرهێنا.

أرْعَــلَ الرَّجُــلَ: زەبرێــکی کوشــندەی ئاڕاستەی پیاوەکە کرد.

رَعَّــلَ الكــرمُ: دارمێوەکــە تــەرزەی دەرکـەوتن، تولـە ناسکەکانی هاتنـە دەر.

استَرْعَلَ: لەگەڵ وەجبەی یەکەم چووە دەر.

اســتَرْعَلَت الماشـيةُ: ئاژەڵـەکان کۆمـەڵ کۆمـەڵ بـوون، دەشـگوترێ: (جــاء القوم مسترعلين): خەڵـکەکە وەجبـە وەجبە هاتن.

الأرعَــلُ: دەگــوترێ: (ثــوب أرعَــلُ): پۆشاکێکی درێژە شۆڕ بۆتـەوە، یان قەراخـەکانی شۆڕبونەوە ٥ (عُـشْبٌ أرْعَلُ): گیایەکە درێژبووە تاوای لـی هــاتووە چــۆماوەتەوە ٥ (ضـــرب أرْعَــلُ): زەبرێــکە گۆشـتی بڕیـوەو گۆشــتەکە شــۆڕبۆتەوە ٥ (غــلامٌ أرْعَلُ): کوڕێکە سوننەت نەکراوە.

الراعِلُ: جۆرە خورمایەکە، یـان جـۆری باشیەتی.

الرُّعالُ: ئەو شتەی لە لوت دێتە دەر.

الرَّعْــلُ: لوتکــەی کێــو ٥ پۆشــاکی ئادەمیزاد، دەگوترێ: (مرَّبَجَرِّ رعله): ڕۆیــشت پۆشـاکەکەی بـەدوخۆی دا ڕادەکێـشا ٥ پـشتی گوێـچکەی ئـاژەڵ کەهەڵبدڕێ.

الرُّعْــلُ: تولـەمێوی ناسـك ٥ سـەرە تەرزەی مێو.

الرَّعلاءُ: مەڕی گوێچکە هەڵدڕاو، یـان گوێچکە درێژ.

الرُّعْلَــةُ: کۆمەڵێــکی کــەم کــە لــە پێــشەوەی کۆمـــەڵی زۆر دەڕۆن ٥ شــوتورمورغ ٥ مــاڵ و منـداڵ یـان خێزانی زۆر، دەگـوترێ: (ترك رعلـة وتــرك عيــالاً رعلـــة) ٥ پێــستی گوێـــــچکەی وڵاخ هەڵـــــدەدڕێ و بـەدواوەی هەڵدەواسـرێ ٥ درەختـی خورمـای زۆر بـەرز ٥ سـەری چوکی نێرینە.

الرُّعلــةُ: دەســکە ڕێحانــەو شــتی وا

کەلەسەر سەر دادەنرێ ◦ تەرزەو تولە مێوی ناسك.

الرِّعْلَةُ: (أبو رِعلة): کونیەی گورگە.

الرُّعْـولِيُّ: (شـواء رعـولي): چـاك نەبرژاو، کەمبرژاو، باش نەکولاو.

الرَّعيـلُ: کۆمـەڵی کـەم لـەپیاوو لـە ئەسـپ، یـان ئـەو کۆمەڵـە کەمـەی پـێش دەکـەوێو دەبێتـە پێشەتای کۆمـەڵی زۆر، دەگـوترێ: (فـلان مـن الرّعیـــل الأول): فلانکـــەس لەپێشینانی ئەو تاقمو کۆمەڵەیە ◦ (ك: رِعال وأرعال).

المِرْعَـلُ: شمـشێری برنـدە، دەگـوترێ: (سیف مِرْعَلٌ).

رَعَمَ رَعْماً ورُعاماً: چڵمی هاتە خوار.

رَعَـمَ المخـاط: لەبـەر کزیو لاوازی چڵمی شۆڕبۆتەوە.

رَعَمَ الشَّيْءَ رَعْماً: چاودێری شتەکەی کرد، دەگـوترێ: (رَعَمَ الشمس): چاودێری ئاوابوونی خۆری کرد.

رَعُمَ رعامة: بەمانا (رَعَمَ) دێ.

رَعْمَةُ: چڵمی ئەوی سرِی.

الرُّعام: چاو تێ برِینو زۆر سەیرکردن لەکاتی چاودێری کردنی دا.

الرُّعامُ: چڵم ◦ دەردێکیشە توشی لوت دەبـێو ئـاوی پێـوە ناوەسـتێو هەمیـشە چـڵمی دێتـە خـوارەوە نەخۆشییەکی سارییە توشی وڵاخی سمدار دەبێو لـەوەوە بـۆ ئـادەمیزاد دەگوێزرێتـــەوەو کوشـــندەیەو دەیکوژێ.

الرِّعْمُ: بەزو پیـو ◦ (ك: رُعوم، أرعام) ◦ (أم رِعْم): کونیەی کەمتیارە.

الرُّعومُ: زۆر کـزو لاواز ◦ یـان کەسێـك توشی نەخۆشـی ئـەوە بووبـێ لـوتی چـڵمی پێوەنەوەسـتێو هەمیـشە چڵمی شۆڕ بوبێتەوە.

رَعَنَ رُعُونةً: قسەی ناشیرینی کردن.

رَعَنَـتِ الـشَّمْسُ فلانـاً رعنـاً: خـۆر لەسەری فلانکەسی داو مێشکی ئازار دا ◦ جەسـتەی شـلو شـێواوبوو بـێ هۆشی بەسەردا هات.

رَعِنَ رَعَناً: بەمانا (رَعَنَ) دێ.

رُعِنَ: بێ هۆش بوو لەهۆش خۆی چوو.

الأرعَـنُ: قـسە تـرِن ◦ دەمو لـەفـظ ناشـیرین ◦ (جـیش أرعـن): سـوپای زۆرو خـاوەن کەرەسـتەی شـەڕ، یـان سـوپایەك لەبـەر زۆری بـێ شمـاری دەڵێی دەریایـەو تێـکەوە دەهاوێ ◦ (جبل أرعن): کێوێـکە لوتکەی زۆرو بەرزی هەن ◦ (رجل أرعـن): پیـاوی لوت درێژە.

الـرُّعْنُ: کـارکردنی خـۆر لەمێـشكو ئـازاردانی ◦ لوتکـە شـاخی بـەرز.

الرّعناءُ: مێینەی (الأرعن) ٥ جۆرە ترێیەکە لەوڵاتی طائیف، سپییەو بۆڵەکانی درێژن (ترێ تایەفی) ٥ ناوێکی شاری بەصرە یە.

الرُّعون: بەهێزو توانا ٥ زۆر جەمو جوڵ کەر (ماخۆلان تێکەوتوو).

الرُّعونة: لەزاراوەی صۆفیان دا راوەستان لەبەردەم داخوازییەکانی نەفس.

رَعَا عنه رعواً ورعوی: وازی لێهێنا، لێی نەبان بوو ٥

رَعَا فلاناً رَعْواً: لێی تورە بوو، ترۆی کرد، گێڕایەوە.

ارعوی عنه: بەمانا (رَعَا) دێ.

الأرعاوِيّة: ئاژەڵی پاشا کە هەموویان نیشانە کراونو لەوەرگای تایبەتییان هەیە.

الأُرعُوَةُ: نێری ئامێری جوتکردنو کێڵان.

الرُّعاوي: حوشترێک لەدوورو بەری هۆبەو رەشماڵ بلەوەڕێو لەهەوارگەو نیشینگەی خێڵەکە دوور نەکەوێتەوە.

الرّعاوِيّة: ئاژەڵێك بلەوەڕێندرێ بۆ پاشا یان بۆ فرۆشتنو جەڵەبکاری.

رعت الماشية رعياً ومرعىً: ئاژەڵەکە بۆخۆی لەوەڕاو شوانی لەگەڵ نەبوو یان پێویستی بەئالیکو ئالف نەبوو.

رعى الحيوانُ النباتَ: ئاژەڵەکە گیایەکەی خوارد.

رعى الشّيْءَ رعياً ورعايةً: پارێزگاری شتەکەی کرد ٥ چاودێری کرد.

أرعت الأرضُ: زەوییەکە لەوەڕی زۆر بوو بەروبومی زۆر بوو.

أرعى عليه: هێشتیەوە ٥ بەزەیی پیاهاتەوە ٥ گوێی بۆڕاگرتن دەگوترێ: (فلان لایرعی الی قول أحد): فلان گوێ بۆقسەی کەس راناگرێ.

رعى الماشيةَ: ئاژەڵەکانی لەوەڕاندن.

رعى اللهُ الماشيةَ: خودا گیاو گژی بۆ ئاژەڵەکان رواند.

رعى فلاناً المكانَ: پاوانو لەوەڕگای بۆ ئەو شوێنە دانا.

رعى فلاناً سمعه: گوێی بۆ فلان گرتو بەقسەی کرد.

راعاه مراعاةً ورِعاءً: مولاحەزەی کرد، چاودێری کرد ٥ دەگوترێ: (راعی الأمرَ): سەرنجی کارەکەی داو چاوەڕوانی سەرەنجامی بوو ٥ چاودێری کردو هێشتیەوە ٥ هەروا بەمانا لەگەڵ لەوەڕان دێ، دەگوترێ: (راعی الجملُ الخروفَ): حوشترەکە لەگەڵ کاوڕەکە لەوەڕا.

راعى فلاناً سَمْعَهُ: گوێی بۆ فلانکەس ڕاگرت ◦ هەروا دەگوترێ: (هو لايراعي اليه): ئەو گوێ ناداتە ئەو.

إرْتعت الماشية: بەمانا (رَعَتْ) دێ.

تَرَعَّتِ الماشيةُ: بەمانا (رَعَتْ)دێ.

استرعاه الشَيْئَ: شتەکەی پاراست، پارێزگاری لی کرد، یان داوای لی کرد چاودێری شتەکە بکا ◦ لەپەندی پێشینان دا هاتووە: (من استرعى الذئب فقد ظلم): کەسێك گورگ بکا بەشوانی مەڕ ستەمکارە.

التُرعايَةُ: کەسێك پیشەی خۆیو باوكو باپیری شوانی بووبێ.

التُرْعِيّ: دەگوترێ: (انه لِتِرْعِيُ مال): زۆر باش سەروکاری ماڵو سامانی خۆی دەکا ◦ یان زۆر بەباشی حوشتر بەخێو دەکا.

التِرْعِيَّةُ: بەمانا (التِرْعِيُ) دێ.

الرّاعي: شوان ◦ هەرکەسێك کاروبارێکی بەدەستەوە بێ، وەکوو فەرمانڕەواو سەرۆك خێڵو سەرۆك خێزان ◦ هەروا بەمانا چاودێرو جاسوس دێ ◦ (ك: رعاة، رُعيان، رِعاء) ◦ (راعي البستان): جۆرە کوللەیەکە ◦ (راعي الجوزاء): و(راعي النعائم): دوو ئەستێرەن.

الراعِيّة: مێینەی (الراعي)یە ◦ (ك: رَوَاعٍ).

راعية الشيب: سەرەتای پیری.

الرِّعايَةُ: پیشەی شوان.

الرُّعوية: نیسبەتە بۆ رەعیەتبوون، دەگوترێ: (فلان من الرعوية العثمانية).

الرُّعْيُ: دەگوترێ: (رعياً لك): واتە خودا بتپارێزێ.

الرِّعْيُ: لەوەڕ، ئەوشتەی ئاژەڵ دەیخوا.

الرِّعْيَةُ: ئەو حاڵەتو چۆنیەتیە کە لە لەوەڕەکەوە دیارە یان چونیەتی هەڵسو کەوتی شوانەکەیە، دەگوترێ: (هو حسن الرِّعية): او (سيئ الرّعية) ◦ هەروا بە زەوییەك دەگوترێ کەبەردی زۆری تێدابێو بەگاسنو شتی وا نەکێڵدرێ ◦ ئەو گیاو گژەی خودا لە لەوەڕگادا دەیڕوێنێ.

الرَّعِيَّةُ: حەیوانی لەوەڕاو، کۆمەڵگایەك کەپیاوێك سەرو کاری کاروباریان بکاو بەرژەوەندییەکانیان بپارێزێ ◦ (ك: رعايا).

المُراعاةُ: (مراعاة النظير): لەزاراوەی زانایانی بەدیع دا بریتییە لە کۆکردنەوەی شت لەگەڵ شتێکی تری موناسیب دا، وەکوو بازاڕو

مامەڵەو دەڵاڵیو کرێ حەماڵی..هتد.

المَرْعى: گیاو گژو لەوەڕ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى﴾ ٥ پاوانو شوێنی ئاژەڵ لێ لەوەڕان ٥ (ك: مراعٍ).

الْمَرْعاةُ: بەمانا (المرعى) دێ.

رَغِبَ فلان رَغَباً ورَغْبَةً ورُغْبَةً: سوور بوو لەسەر شتەکەو تەماعی تێیدا بوو.

رَغِبَ اليه: لێی پاڕایەوەو پەرستشی بۆکرد.

رَغِبَ عن الشَّيْءِ: وازی لەشتەکە هێناو بەئەنقەست دەست بەرداری بوو.

رَغِبَ بنفسه عن الشَّيْءِ: خۆی لەوشتە بەرزتر زانی.

رَغِبَ بنفسه عن فلان: وای زانی پیاوەتی بەسەر فلانەوە هەیە.

رَغِبَ بفلان عن كذا: وایکرد فلان ئەوشتەی نەوێ ٥ پێی ناخۆش بوو بۆ ئەو بێ.

رَغِبَ الشَّيْءَ وفيه: ویستی، گەرمکی بوو.

رَغُبَ رُغْباً ورَغَابَةً: بەرفراوانو گەورە بوو.

رَغُبَ الوادي: شیوەکە گەورە بوو.

رَغِبَ فلان: فلانکەس زۆرخۆر بوو، چلێسییەکەی زیادی کرد.

أَرْغَبَ فلان: فلان دەوڵەمەند بوو، ماڵو سامانی زۆر بوو.

أَرْغَبَ فلان فلاناً في الشَّيْءِ: فلان وایکرد فلانکەس حەزی لەشتەکە بێ.

أَرْغَبَ عنه: وای کرد فلان شتی نەوێ، حەزی لی نەبێ، دەگوترێ: (أَرْغَبَ الله قدرك): خودا ڕێزت زیاد بکا.

رَغَّبَهُ فيه: وای کرد رەغبەتی بۆی هەبێ ٥ ئەوەی دەیویست دایە دەستی.

ارْتَغَبَ الحملُ: حەملەکە قورس بوو کەوتە نۆمانگو نۆ ڕۆژی خۆیەوە.

ارْتَغَبَ الشَّيْءَ وفيه: رەغبەتی لەشتەکە بوو، بەدڵی بوو.

تَرَاغَبَ: بەرفراوانو گەورە بوو، دەگوترێ: (تراغبوا في الخير).

الرُّغابُ: زەوی نەرمەڵان ٥ زەوییەك بارانی زۆری لێ نەبارێ، لافاوی لێ هەڵنەستێ، یان ئەرزی نەرمەڵانو دەشتو بەرفراوان ٥ (ك: رُغُبٌ).

الرُّغُبُ: زەوییەك زۆر ئاوخۆر بێ.

الرُّغْبَانَةُ: حەبلی نەعل.

الرَّغِيبُ: (وادٍ رَغيب): شیوێك زۆر ئاوبگرێ ٥ حەزلێکراو ٥ (رجل رغيب): پیاوێك هەنگاوی درێژ بهاوێو زەوی بپێچێتەوە ٥ (حِمْلٌ رغيب): باری قورس ٥ (ك: رِغاب، رُغُبٌ).

الرَّغيبة: مێینەی (الرّغیب)ە ٥ هەروا بەمانا حەزلێکراوە ٥ بەخششی زۆرو زەبەندە ٥ (ك: رغائب)، دەگوترێ: (فلان یفید الغرائب ویفیئ الرّغائب).

المَرْغَبُ: حەزو تەماع، ژیانی ناخۆش‌و بوارەکانی ژیان ٥ (ك: مراغب).

المَرْغَبَةُ: بەمانا (المَرْغَبُ)دێ.

رَغَثَ أمُّهُ رَغْثاً: دایکی شیری دایە.

رَغَثَ فلاناً: هەرچی فلانکەس هەیبوو لەرێگای بەخششەوە لێی وەرگرت‌و هیچی پێ نەهێشت ٥ یان زەبردوای زەبر لێی داو تێی سرەواند.

رُغِثَ رَغْثاً: هەرچی هەیبوو بەبەخشین لەناوی برد ٥ (هو مرغوث وهي مرغوثة).

رُغِثَتِ المرأة: ئافرەتەکە ڕەگی شیری ناو مەمکی ئازاری بوو.

أرْغَثَتْهُ: شیری دایە.

أرْغَثَ فلاناً: بەمانا (رَغَثَهُ) دێ ٥ یان زەبری لەڕەگی شیر هێنی مەمکی دا.

الرُّغاثُ: زەوی نەرمەڵان کەبەبارانی زۆر نەبێ لافاوی لێ هەڵنەستێ.

الرُّغَثاءُ: ڕەگێکە لەمەمك دایە شیری لێوە دێتەدەر.

الرَّغوثُ: ئافرەتی شیردەر ٥ (ك: رِغاث، رَغائِث).

رَغِدَ العَيْشُ رَغَداً: ژیانی خۆش بوو لەهیچ پەکی نەکەوت لەنازو نیعمەت دا گەورە بوو، دەگوترێ: (هو رَغْدٌ وراغِدٌ وأرْغَدُ).

رَغُدَ العَيْشُ رَغْداً ورَغادَةً: بەمانا (رَغِدَ)دێ.

أرْغَدَ: کەوتە ناو ژیانی خۆش‌و پڕنازو نیعمەتەوە، یان دەوڵەمەند بوو توشی ژیانی خۆش هات.

أرْغَدَ عَيْشَهُ: ژیانی خۆش کرد.

أرْغَدَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەکەی بەرەڵڵاکرد بۆخۆی بە ئارەزوی خۆی بلەوەڕێ.

استَرْغَدَ العَيْشَ: ژیانی خۆشی دەستکەوت.

إرْغادُ اللَّبَنُ: شیرێکە هەندێکی تێکەڵاو بەهەندێکی بوو باش نەمەیی.

إرْغادُ فلان: فلانکەس رەنگی هەڵبزرکاو روخساری گۆڕا بەهۆی نەخۆشی یان رق هەڵسان یان کەم خەوی، دەگوترێ: (إرْغادُ النائمُ): نوستوەکە لەخەو هەڵسا بەخەواڵویی خەو بەری نەدابوو.

إرْغادٌ في رأيه: لەبیرو بۆچوون دا ڕاڕایەو هەردەمە لەسەر ڕایەکە

نازانێ چۆن کارو باری خۆی بەرێوە بەرێ.
إرْغادّ الغضبانُ: رق هەڵساوە کە لەبەر زۆری رقەکەی وەڵامی پێ نەدرایەوە.
الرّاغِدُ: ژیان خۆشو بەناز پەروەردە.
الرَّغد من العيش: ئەو کەسەی بەبێ ماندوو بوون ژیانی خۆشی بۆ دابین ببێ، وەکوو ژیانی ناو بەهەشت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَكُلُواْ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَداً﴾، دەگوترێ: (هو في رغد من العيش): ئەو لەژیانێکی خۆشو بێ ماندوو بون دایە، رزقو رۆژی زۆرو زەبەندەیە.
الرَّغيد: ژیانی خۆشی بێ کۆسپو نارەحەتی.
الرَّغيدة: مێینەی (الرَّغيد) ٥ شیر بکوڵێندرێ یان ئاردی بەسەرا بکرێ تاوەکوو پەلوی لێ دێ ئەمجار بەکەوچك بخورێ ٥ رۆنەکەرە.
المَرْغَدَةُ: باخ ٥ باغچە ٥ (ك: مراغد).
رَغْرَغ العيشُ: بەمانا (رَغِدَ) دێ.
رَغْرَغ فلان: فلانکەس نقومی نازو نیعمەت بوو توشی خێرو بێری زۆرو زەبەندە بوو.
رَغْرَغت الماشية: ئاژەڵەکە بەئارەزوی خۆی هەموو رۆژێ دەچێ بۆسەر جۆگا بۆئاو خواردنەوە ٥ بەکەیفی خۆی لەدەورو بەری جۆگاکە گیاو گژ دەخواو ئاو دەخواتەوە ٥ بەکوردی خۆمان وەکوو (مانگای مالوان) دەلەوەرێو لەپەناوە ئاو دەخواتەوە.
رَغْرَغ الإبلَ: گیاو گژی مزرەتامی بۆ حوشترەکە داناو ئەویش حەزی لێ ناکا.
رَغْرَغ الأمرَ: نیشەکەی شاردەوە.
المُرَغْرَغُ: ریسو بەنێك نەچندرابێ، پارچە پارچە نەکرابێ.
رَغَسَتِ المرأةُ رَغْساً: ئافرەتەکە منداڵی زۆر بوون.
رَغَسَ اللهُ القَومَ: خودا ئەو نەتەوەیەی زۆرو گەشەدار کرد.
رَغَسَ اللهُ المالَ أو الولدَ: خودا بەرەکەتی خستە ناومالو منداڵەوە.
رَغَسَ اللهُ فلاناً مالاً أو ولداً كثيراً: خودا ماڵو سامانی زۆری بەفلانکەس داو بەرەکەتی خستە ناویەوە یان منداڵی زۆری پێدانو لێیان حەسایەوە ماڵو منداڵی پرخێرو فەربوون.
أرْغَسَ اللهُ المالَ: بەمانا (رَغَسَهُ)دێ.
أرغَسَهُ مالاً: بەرەکەتی بۆ خستە ناو ماڵو سامانەوە.

أَرْغَسَ نَفْسَهُ: خۆشی بۆ خۆی دەستە بەر کرد.

رَغَّسَهُ: بەمانا (أَرْغَسَهُ) دێ.

استرغسَهُ: بێ هێزی کردو چەماندی، نەرمی کرد.

الـرَّغْسُ: خێـرو بەرەکـەتو خۆشـیو هەرزانی.

الـرِّغْسُ: پـزدان، یـان ئەوشـتەی کـە لەگـەڵ منـداڵ دا دێتـەدەر وەکـوو چڵم وایە.

اَلْمُرْغِسُ: ژیانی خـۆشو بـێ کۆسـپو نارەحەتی.

المَرْغوسُ: روخساری گوشادو تەڕو تازەو خێر لـێ وەشاوە ٥

اَلْمَرْغُوسة: تێکەڵو پێکەڵو نالەبار ٥ ئافرەتێـک بەسـکو زابـێ، منـداڵی زۆر ببن.

رَغَـشَ علیـه: دوزمـانی بەسـەرەوە کـرد، ئـاژاوەی نایـەوە، دەگـوترێ: (لا تَرْغَشْ علینا): موشاغەبەمان لەسەر مەکە.

الرَّغیفـةُ: توێـژ (سـەر توێـژی ماسـتو شـیر) ٥ شـیر بکوڵێنـدرێو ئـاردی بەسەردا بکرێ تـاوەکوو پـەڵوی لـێ دێ، جـۆرە خواردنێـکە دەڵـێن دەرمانە بۆ ئافرەتێـک تـازە منـداڵی بـوو بـێ ٥ هـەروا بەخواردنێـکیش دەگوترێ وەکوو پەڵو وایە لـەخورما

دروسـت دەکـرێ ٥ هـەویری شـل ٥ گیای نەرم ٥ ژیانی بەختەوەر.

رَغَفَ العجینَ ونحوه رَغْفاً: هەویرەکەی کرد بەهەنگوتك.

رَغَّفَ العجینَ ونحوه: بەمانا (رَغَفَهُ).

الرَّغیف: هەنگوتکە هـەویر کـە ئامـادە دەکـرێ بکـرێ بـەنان ٥ (ك: أرغفـة، رُغفان، رُغُفٌ).

رَغَـلَ أمَّـهُ رَغْـلاً ورَغْلَـةً: قومـە شیرێـکی لەدایکی دزی.

رَغِـلَ رَغَـلاً: کێـری نـەبڕاوە، سـوننەت نەکراوە.

أرْغَـلَ: کـاری خراپـی کـرد، شـتەکانی لەشوێنی خۆیان دانەنا.

أرْغَـلَ الـزرعُ: دانەوێڵەکـە پێـگەیی، دەنکەکانی رەق بوو.

أرْغَلَ فلان: فلانکەس کـاری منداڵانـەی ئەنجام دا ٥ لەکاتی تـرسو ناخۆشـی دا هانای بۆ دایکی دەبرد، یان وەکوو منـداڵ دەدوا ئەمـەش مانـای وایـە پیاوەتی تێدا نییە.

أرْغَلَـت الأمُّ المولـودَ: دایکەکـە شـیری دا بەمنداڵەکەی.

أرْغَلَ الطائرُ فَرخَهُ: باڵندەکە بژێوی بـۆ بێـچووەکانی دابـین کـردو خـۆراکی پێدان.

الأرغَـلُ: سـوننەت نـەکراو یـان (دەعبازل).

الرُّغْلَةُ: شیر پێدان بەلەنكاوو بێ ئاگاداری.

الرُّغلةُ: ئەو پێستەیە كەلەكاتی سوننەتكردن لەهێنی نێرینەی دەكەنەوە ٥ (ك: رُغلٌ).

الرُّغول: دەگوترێ: (شاة رَغول): كاورەو شیردەخوا ٥ (فلان رمٌّ رغول): فلانكەس هەموو شتێك كۆدەكاتەوەو دەیخوا (هەموو شتێك دەماشێتەوە) ٥ (ك: رُغُلٌ).

رَغَمَ رَغماً ومَرْغماً ومَرغمةً: ملكەچ بوو، بەناچاری ملكەج بوو، دەگوترێ: (رَغَمَ أنفَهُ): لوتی نایە سەر زەوی.

أرغَمَ فلاناً: فلانكەسی ناچار كرد، زەلیلی كرد.

رَغِمَ رَغماً: خۆڵاوی بوو، لەگڵی دا ٥ زەلیل كەوت ٥ بە زۆرە ملێ كاریان پێ كرد.

أرْغَمَهُ: بەمانا (رَغَمَهُ)دێ، دەگوترێ: (أرغم أنفَهُ).

راغَمَ: بەجێی هێشت، رۆیی.

راغَمَ فلاناً: دەنگی لەفلانكەس دابڕیو دژایەتی لەگەڵ دا كرد، دەگوترێ: (فلان لا یراغِمُ شیئاً): فلان پێویستی بەهیچ نییە.

رَغَّمَهُ: بەمانا (رَغَمَهُ) دێ.

رَغَّمَ فلان أنفَهُ: فلانكەس زەلیلو ناچار بوو.

تَرَغَّمَ فلاناً: كارێكی وای كرد فلانكەسی ناچار كرد.

الـرَّاغِمُ: بەمانا (المُـرْغَمُ) دێ، واتە ناچاركراو.

الرَّغامُ: گڵو خۆڵ، دەگوترێ: (ألقاه في الرَّغام): زەلیلی كردو ئیهانەی كرد، ناچاری كرد.

الرُّغامی: لوت ٥ بۆری هەناسە ٥ هاوسانو گەورە بوونی جگەر.

الرُّغافَةُ: داواكاریو پێویستی.

الرَّغْمُ: بەمانا (الرَّغام)دێ، دەگوترێ: (فعله علی رغمِهِ وعلی الرغم منه، وعلی رغم أنفه): واتە بەزۆرە ملێ ئەوكارەی كرد.

الرُّغْمُ: پێناخۆشبون، ناچاری ٥ زەلیلی، دەگوترێ: (فَعَلَهُ علی رُغمِهِ).

المُرَاغَمُ: پەناگاو شوێنی لێ حەوانەوە ٥ قەڵاو شوێنی خۆپاراستن.

المَرْغَمُ: لوت ٥ دەشگوترێ: (مالي عن ذلك مَرْغَمٌ): دەربارەی ئەوشتە هیچ دەسەڵاتێكم نییە ٥ (ك: مَراغِم).

مَراغِم الإنسان: واتە لوتیو دەورو بەری.

المَرْغَمَةُ: داواكاریو پێویستی، دەگوترێ: (لي عندك مرغمة).

رَغَنَ الیه رَغناً: بۆلای هاتەوە، مەیلی بۆ

کرد ٥ گوێی بۆ قسەکانی گرت‌و بەدڵی بوون.

رَغَنَ فیه: تەماعی لێ کرد.

رَغَنَ فلان: فلاّنکەس لەنازو نیعمەت دا گەورە بوو، بە ئارەزۆی خۆی لەژیانی دا خواردیو خواردیەوە، دەگوترێ: (یومُ رَغِنٍ): رۆژی خواردن‌و خواردنەوەیە ٥ رۆژی نازو نیعمەتە.

أرْغَنَ: فەرمانبەردار بوو.

أرْغَنَ الیه: بۆلای چوو، بۆی گەڕایەوە.

أرْغَنَ فلاناً: خواردەمەنی دا بەفلاّن.

أرْغَنَ الأمْرَ: کارەکەی ئاسان کرد.

رَغَا رَغواً: سەر توێژی گرت، سەرتوێژی لێ پەیدا بوو.

رَغَا البعیرُ ونحوه: حوشترەکە یان رەشە ولاّخەکە بۆڕاندی‌و ناڕەحەت بوو هاواری لێ هەڵسا، دەگوترێ: (رغا الصّبیُّ): منداڵەکە زۆر بەتوندی گریا ٥ (رغا الرعد): هەورەکە گوڵاندی، گرماندی.

رَغَا فلان: فلاّنکەس زۆری قسەکرد زۆر بلێ بوو.

أرغی: سەر توێژی بۆ پەیدابوو، یان سەر توێژی زۆر بوو، دەگوترێ: (أرغی فلان وأذبد): فلاّن رقی هەڵساو هەڕەشەی کرد ٥ هەروا دەگوترێ: (جئته فما أرغی ولا أشفی): هاتم بۆلای نەچاک‌و نەخراپ نەکەم‌و نەزۆر هیچی نەدامێ ٥ نەحوشتری دامێ نەمەڕ.

أرغی البعیرَ: حوشترەکەی خستە بۆڕە بۆڕ.

أرغی فلاناً الحدیثَ: فلاّنکەس قسەی کەم ترکرد لەو.

رَغّی الشّیْئَ: بەمانا (أرغی) دێ، دەگوترێ: (کلام مُرَغٍّ): قسەیەکە لێی حاڵی نابێ.

رَغّی فلاناً: رقی فلاّنکەسی هەڵساند.

ارتغی الرَّغوة: سەر توێژەکەی هەڵقوڕاند.

تراغَوا: هەریەکەیان لەعاست خۆیەوە بارەی لێ هەڵسا، دەگوترێ: (تراغت الرّکابُ وتراغوا علیه): سوارەکان هەریەکەیان لەعاست خۆیەوە هەرا هەرایەتی.

الرّاغِیَة: حوشتر، دەگوترێ: (ماله ثاغیة ولا راغیة): نەمەڕی هەیە نە حوشتر.

الرُّغاء: بۆڕەی حوشتر ٥ بەدەنگی گیانلەبەری تریش دەگوترێ ٥ جاری وادەبێ بۆ هەموو دەنگێك بەکاردێ، وەکوو دەڵێ: (سمعت رغاء الرعد): گوێم لەگرمەی هەور بوو.

الرُغاوي: ئەو توێژو دیاردەیەیە لەسەر شلەمەنی دەردەکەوێ لەکاتی کوڵاندنی دا یان لەکاتی هەژانو راوەشانی یان لەکاتی توانەوەی شت دا.

الرُغاوة: بەمانا (الرُغاوی) دێ.

الرُغاء: زۆر بلێ ٥ دەنگ گەورە ٥ دەنگ ناخۆش.

المِرْغاةُ: کەوگیر ٥ ئامێرێکە توێژو شتی وای لەسەر شلەمەنی پێ هەڵدەگیرێ.

رَفَا الثوبَ ونحوه رَفْناً ورفاءً: دڕاوی پۆشاکەکەی دوریەوەو لێکی داو چاکی کردەوە.

رَفَا بینهم: نێوانی باش کردن.

رَفَا فلاناً: فلانکەسی هێدی کردەوەو ترسو خۆفی لێ ڕەواندەوە.

رَفَا السفینةَ: کەشتییەکەی لەبەندەر نزیك کردەوە.

أرفَأت السَفینةُ: کەشتییەکە لەبەندەر نزیك بۆوە.

أرفَأ فلان الیه: فلانکەس مەیلی ئەوی کرد.

أرفَأ فلاناً: فلانکەسی هەڵخەڵەتاند، موداراتی لەگەڵ کرد.

رَافَأهُ مرافأةً ورفاءً: ڕەزامەندی بۆ نواند، پێی ڕازی بوو، دەگوترێ: (رافأ في البیع): لەماڵەکەدا لێبوردەیی نیشانداو ئەوازشی بۆ نواند.

رَفَّأهُ ترفئةً وترفیئاً: پیرۆزبایی کردو وتی: بەخۆشیو بەکوڕو کچی باش ژیان بەسەر بەرن.

الرِّفاء: پێکەوە هەڵکردنو بەخۆشی ژیان بەسەر بردن.

الرِّفاءة: پینە دۆزی پۆشاك.

الرَّفّاءُ: ئەوکەسەی پۆشاك پینە دەکاو چاکی دەکا.

المرفأ: بەندەری کەشتی ٥ (ك: مرافئ).

اَلْیَرْفَئُ: ترسنۆك ٥ بەندەی هەڵاتوو ٥ حوشتر ٥ ئاسك ٥ شوانی مەڕو بزن.

اِرْفَأَنَّ: بێ هێزو شڵو شێواو بوو، دوای تورەبوون هێواش بووەوە.

اِرْفَأَنَّ غَضَبُهُ: ڕقو کینەی نیشتەوەو هێواش بۆوە.

اِرْفَأَنَّ عَیْشُهُ: دوای کەمو کورتیو هەژاری ژیانی خۆش بوو، گوزەرانی باش بوو.

الرُفَأْنِیَةُ: ژیانخۆشی ٥ نازو پەروەردەیی.

رَفَتَ رَفْتاً: تێك شکاو وردو خاش بوو ٥ دابڕا، بڕایەوە.

رَفَتَ فلان الشَیْئَ: فلانکەس شتەکەی شکاندو کردی بەوردەو پردە.

تَرَفَّتَ: بەمانا (رَفَتَ)دێ.

الرُّفـــاتُ: ورده شــت لەهــەر جــۆره شتێـكی بـشكێ‌و ورد بكرێ‌و ببێتـه پرپۆڵه.

الرُّفـتُ: ئەوكەســەی شـت ورد دەكـاو دەیهاڕێ ٥ كای وردكراو.

رَفَـــثَ فِي كلامـــه رَفْثــاً ورُفوثـــاً: قــسەی ناشیرینی كرد.

رَفِثَ رَفَثاً: بەمانا (رَفَثَ)دێ.

رَافَثَهُ: بەقسەی ناشیرین لەگەڵی دوا.

تَرَافَثُـو: قــسەی ناشــیرینیان ناڕاسـتەی یەكتر كرد.

الرَّفَـثُ: رابـواردن‌و سـەرجێیی كردنـی پیـاو لەگـەڵ هاوسـەری خـۆی دا ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿أُحِلَّ لَـكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ﴾.

رَفَدَهُ رفداً ورفادةً: یاربوی كرد، شتێـكی دایە پێویستی خۆی پێ دابین بكـا ٥ گرتی‌و كەمەندی كرد.

رَفَــدَ فلانـــاً: یارمـــەتی فلانكەســـی دا ٥ بەخششی پێدا.

رَفَدَ الدَّابَّةَ وعليها: ژێر زین‌و ژێر كورتانی بۆ وڵاخەكه دابین كرد.

رَافَدَهُ: یارمەتی دا.

رَفَّدَ: بەشێوەی گورگه لۆقه رۆیی.

رَفَّدَ القومُ فلانـاً: گەلەكه فلانكەسیان كـردە سـەرۆك‌و گـەورەی خۆیـان‌و رێزیان لـێ گرت.

إرْتَفَدَ منه: بەشی خۆی بەركەوت.

إرْتَفَدَ مالاً: ماڵ‌و سامانی پەیدا كرد.

ترافَدُوا: یارمەتی یەكتریان دا.

استرفَدَهُ: داوای بەش‌و باری خۆی كرد ٥ یارمەتی دا.

الترفيد: دواوەی شت ٥ سمت.

الرَّافِـدُ: جێـگیری پاشا ٥ ئـەو كەسـەی لەشوێنی پاشا دادەنیشێ‌و كارەكانی جـێ بـەجێ دەكـا ٥ چـۆم ٥ روبـاری بـچوك بـچوك كـە دەچـنەوە سـەر چەمی گەورە.

الرَّافِـــدان: روبـــاری دیجلـــەو روبـــاری فورات.

الرَّافِدة: لەزانیاری هەندەسەدا بریتییه له دارێك یان چەند دارێكی بـچوك پەیكـەری باڵەخانـەو ئامێریـان لــێ پێـك دەهێنـدرێ بۆ فێربون‌و پـراوه پێكردن.

الرِّفادةُ: جسری ئـەملاو ئـەولای زیـن ٥ ئـەو خـۆراك‌و شـتەیه كـاتی خـۆی قـورەیش لـەماڵ‌و سـامانی خۆیـان كۆیـان دەكـردەوەو خواردەمـــەنی‌و ئاویـــان پـــێ دەكـــڕی بـــۆ حاجیــــه هەژارەكان ٥ ئـەو پارچـه قوماشـەیه لەژێر زینەوه لەپشتی وڵاخ دەكـرێ ٥ پارچـــه قوماشێـــكه برینـــی پـــێ دەبەسترێ.

الرِّفْــدُ: بـەش‌و بـارو قـاپ‌و قاچـاخی

گەورە وەكوو لەگەن‌و سەعەندو شتی وا ٥ قاپی شیر، مەنجەڵی شیر، دەگوترێ: (أريق رَفْدُ فلان): فلانكەس كوژرا یان مرد.

الرِّفْدُ: بەمانا (الرُّفْدُ) دێ ٥ بەخشش‌و عەطا ٥ یارمەتی ٥ (ك: أرفاد ورفود).

الرِّفْدَةُ: تاقمێك ئادەمیزاد ٥ (ك: رِفَدٌ).

الرَّفود: ئاژەڵی بەشیر؛ كەهەموو جارێ مەنجەڵێك پڕبكا ٥ (ك: رُفُدٌ، رفائِد).

الرَّفیدةُ: دەگوترێ: (هو رفیدة صدق): ئەو یارمەتیدەری راستەقینەیە ٥ (ك: رفائِدٌ).

الرَّوافد: داری راهێڵكراوی هەلآشی خانوو.

المَرْفَدُ: یارمەتی ٥ (ك: مَرافِد).

المِرْفَدُ: پەرداخی گەورە، یان مەنجەڵی گەورە ٥ (ك: مرافِد).

المِرْفَدُ: ئەو ئیسفنج‌و شتەیە ئافرەت دەیخاتە سەر سمتی بۆئەوەی سمتی قەڵەوو گەورە بنوێنن ٥ پیاڵەو پەرداخی گەورە ٥ مەنجەڵی گەورە ٥ (ك: مرافِدٌ).

رَفْرَفَ الطائر: باڵندەكە باڵەكانی راست كردن لێكی دان ٥ باڵەكانی خستنە جم‌و جوڵ بەدەوری شتێك دا ویستی خۆی بەسەردا بدا.

رَفْرَفَ العَلَمُ: ئالآكە شەكایەوە، باهێنایی‌و بردی.

رَفْرَفَ المحمومُ: تادارەكە هەڵ لەرزی.

رَفْرَفَ الشَّيْءُ: شتەكە دەنگی لێوەهات.

رَفْرَفَ علیه: سۆزی بۆ دەربڕین‌و خستنیە ژێر باڵی خۆیەوە.

الرَّفراف: باڵ ٥ بێچوە حوشتر ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە چۆلەكەیەك كەپەلاماری سێبەری خۆی دەدا، كەبەسەر ئاودا دەڕوا وێنەی خۆی دەبینێ پەلاماری دەدا، دەشگوترێ: (ثغرٌ رفراف): ددان‌و پوكی درەوشاوە.

الرَّفْرَفُ: رەفە، كەشتی نایاب‌و عەنتیكەی لەسەر ریز دەكرێ ٥ هەروا ناوە بۆ دیكۆرو كۆڕنیشی خانوو كەلەدیوار دەردەچن بەمەبەستی دور خستنەوەی تیشكی خۆر لەخانوەكە ٥ داوێنی كراس‌و زرێ‌و كەوا ٥ پەردە ٥ راخەر ٥ پشتی، كەشانی لەسەر دادەنرێ، دەشكوترێ: (ثوب رفرف): قوماشی تەنك.

الرَّفْرَفَةُ: تاكی (الرفرف)ە، واتە: كورسی قەنەفە، دەگوترێ: (أقعدني علی رفرفة بین یدیه).

رَفَسَ رَفْساً ورفاساً: بەقاچ رایکرد، قاچی لیّ دا ٥ قاچی تیّوەژەنی.
رَفَسَ فلاناً رَفْساً ورُفوساً: بەقاچ لەسنگی دا، قاچی لەسنگیەوە ژەنی.
رَفَسَ الدّابّةَ: ولاّخەکەی بە حەبلی بەلەمەکەوە بەستەوە.
رَفَسَ الشّیْئَ: شتەکەی کوتا، وردی کرد.
الرِّفاس: حەبلیّکە دەکریّتە باریکایی پشتی سمتی ولاّخەوەو بەئەژنۆیەوە دەبەستریّ.
الرَّفاسُ: دۆلاّبی کەشتی ٥ بەلەمیّک بەمەکینە بڕۆیەندریّ.
الرَّفُوسُ: ولاّخیّک قاچی پیّشەوەی هەلّنیّ.
المِرْفَسُ: ئامیّری شت کوتان وەکوو کوتکی ساوەر کوتان‌و ئەو جۆرە شتانە ٥ (ك: مرافِس).
رَفَشَ في الأمر رُفوشاً: بەرفراوان بوو، کارەکە تەنیەوە.
رَفَشَ الحُبوبَ رَفْشاً: دانەویّلەکەی تیّک هەلّداو هەلّی ڕشت.
رَفَشَ الطعامَ: بەرپیّك‌و پیّکی خواردنەکەی خوارد.
رَفَشَ الشّیْئَ: شتەکەی وردکردو کردیە شۆرباو.
رَفِشَ رَفشاً: گویّچکەکانی زل‌و پان بوون (گویّپان) ٥ (هو أرفش وهي رفشاء).
أرْفَشَ: کەوتە خواردن ٥ دەست پیّکردن.
أرْفَشَ بالمکان: لەو شویّنە مایەوەو لیّی نەجولاّ.
رَفَّشَ لحیتَهُ: ریشی بەردایەوە تا بەقەد دەمەبیّلّیّك پان‌و دریّژ بوو.
الرَّفْشُ: خواردنی چاك‌و خواردنەوە لەشویّنی خۆش‌و ئەمین دا، دەگوتریّ: (وقع في الرِّفش والقَفْشِ): کەوتە ناو نازو نیعمەتەوە، خواردنی چاك‌و ژنی جوان ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو ئامیّرە خاکەناز ئاسایەی دانەویّلّەی پیّ رادەدریّ، دەگوتریّ: (من الرِّفش الی العرش): ئەو پیاوە لەکریّکاری گەنم‌و جۆ ڕادانەوە بۆسەر کورسی پاشایی.
الرَّفّاشُ: ئەو کریّکارەی بەبیّل‌و خاکەناز دانەویّلّەی پیّ ڕادەدریّ.
ارْتَفَص السعرُ: نرخ بەرز بۆوە، هەروا دەگوتریّ: (ارتفصت السوق): بازاڕ بەرزبۆوە.
ترافصوا الماءَ وغَیْرَهُ وعلیه: بە نۆرە چوونە سەر ئاوەکە.
الرُّفْصَةُ: هەل، نۆرە، بریتییە لەو برە کاتەی کەبەر یەکیّك دەکەویّ بۆ چونە سەر ئاویّك کە هاوبەشە لەنیّوان خەلّکەکەدا ٥ خودی ئاوەکەیە کەهاوبەشە لەنیّوان خەلّکەکەدا.
الرَّفیصُ: ئەوەی زۆر ئاو خۆرەومیە.

رَفَضَ الوادي رَفضاً ورفوضاً: شێوو دۆڵەکە بەرفراون بوو.

رَفَضَ النَخلُ: دارخورماکە لقەکانی بڵاو بوونەوەو پەردەکەی لەخۆ دارنی.

رَفَضَت الماشِيَةُ: ئاژەڵەکان لەپاوانەکەدا بڵاو بوونەوەو هەریەکەیان لەشوێنێك دەلەوەڕێ.

رَفَضَ الشَيْءَ رفضاً: وازی لەشتەکە هێناو خۆی لێ پاراست ٥ رەمی لێ کردو دەری کرد ٥ شکاندیو فڕێی دا.

رَفَضَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەکانی لەلەوەڕگاکەدا بەرەڵاکردن بۆخۆیان بەئارەزۆی خۆیان بلەوەڕێن.

رَفَضَ في القربة ونحوها: هەندێکی ئاو لەکوندەکە دا هێشتەوە.

تَرَفَّضَ: لێك ترازاو بڵاو بۆوەو نەما ٥ پرژاو بوو بەتەپو تۆز.

ارْفَضَّ: بەمانا (تـرفّضَ)دێ، دەگوترێ: (إرفَضَّ الدمعُ) و(ارفَضَّ العَرَق): فرمێسکەکانی بڵاو بونەوە، عەرەقی سڕایەوەو نەما ٥ (إرفَضَّ الوَجَعُ): ئازارەکە نەما.

استرفَضَ الوادي: بەمانا (رَفَضَ) دێ.

الرَافِضَةُ: مێینەی (الرافض) ٥ کۆمەڵێك سەرباز کەلە بەر پرسەکەیان هەڵبگەڕێنەوەو لەچۆن بۆ شەڕبگەڕێنەوە ٥ تاقمێکی شیعە مەزهەبن بەلایانەوە وایە تانە لەهاوەڵانی پێغەمبەر بدرێ، بۆیە ئەو ناوەیان لێ نراوە چونکە کاتێك تاقمەکەیان سەرەتا تانەیان لە خەلیفەی یەکەمو دووەم داو زەیدی کوڕی عەلی نەی لێ کردن ئەوان رەفضیان کردو لەزەید هەڵگەڕانەوە.

الرَافِضِيّ: ئەوکەسەیە ڕێبازی رافیزیان دەگرێو ڕێگە بەخۆی دەدا جنێو بەهاوەڵانی پێغەمبەر بدا.

الرُفاض من الشَيْء: ئەوەی لەشتەکە دەکەوێتە خوارو بڵاو دەبێتەوە.

الرِّفاضُ: ڕێبازی جۆراو جۆرو تولە ڕێگای راستو چەپ.

الرُّفْضُ: شلەمەنی کەم ٥ بژێو.

الرُّفَضُ: شتی بڵاوە بوو پرژاو لەهەرجۆرێك بێ ٥ تاقمێك لەئادەمیزاد ٥ کەمێك لەشلەمەنی کەلەبنکی قاپ دا بمێنێتەوە ٥ بژێو ٥ (ك: رفوض ورِفاض وأرْفاض).

رفوض الأرض: ئەو شوێنانەی زەوی کەناکرێنە مڵك.

الرِّفْضُ: بیرو باوەڕی رافیزە.

الرُّفَضَةُ: ئەوکەسەی رەفزی زۆر شت دەکاو بەهیچ رازی نابێ، دەگوترێ: (هو قُبَضَةٌ رُفَضَةٌ): شت هەڵدەگرێو

وازی لێ دێنێ ٥ (راع قبضة رُفضَةٌ): شوانێکه ئاژەڵەکان دەهاژوێ بۆ پاوان‌و چاودێرییان دەکاو ئەمجا لێیان دەگەرێ بۆخۆیان بەویستی خۆیان بلەوەرێن.

الرُّفاضُ: ئەوکەسەیە چاودێری ئەو شوێنانە دەکا کەناکرێنە موڵك.

الرُّفيض: عەرەقی لەش ٥ شوتی شکاو پکاو.

المَرْفِضُ: رێرەوی ئاو، شوێنی هاتنە خوارەوەی ئاو (پلوسك).

رَفَعَ القومُ رَفعاً: خەڵکەکە بەکێوەکەدا هەڵکەرا.

رَفَعَ البعيرُ: حوشترەکە خێرا رۆیی‌و پەلەی کرد.

رَفَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەرزکردەوە بۆسەرەوە ٥ گواستیەوە ٥

رَفَعَ البناءَ: باڵەخانەکەی بەرز کردەوە، چین چین دیوارەکانی خستە سەریەك.

رَفَعَ يَدَهُ عن الشَّيْ: دەستی لەشتەکە هەڵگرت.

رَفَعَ فلاناً: ناوی فلانی بەرزکردەوە، رێزو حورمەتی بۆ زیاد کرد ٥ ناوی هێنا بەباشە، دەشکوترێ: (هذا أمر يرفع الرأس): ئەمە کارێکە سەربەرزی دەستە بەر دەکا، دەبێتە هۆکاری شکۆمەندی.

رَفَعَ اللهُ عَمَلَهُ: خودا خێرەکەی لێ وەرگرت.

رَفَعَ الشَّيْءَ في خزانته: شتەکەی لەناو قاسەکەی دا هەڵگرت.

رَفَعَ ذات اللبن لَبَنَها: شیردەرەکە شیرەکەی گرتەوەو نەیدا.

رَفَعَ فلاناً الى الحاكم رفعاً ورفعاناً: فلانکەسی خستە بەردەم دادوەر بۆئەوەی دادگایی بکا، دەشکوترێ: (رفع الى السلطان رفيعة): هەندێ روداوی تایبەتی خۆی پێشکەش بەپاشا کرد.

رَفَعَ اليهم عيونَهم: سەیریان کرد ٥ دەگوترێ: (دخلتُ على فلان فلم يرفع لي رأساً): چومە لای فلان‌و هەرسەری بەرز نەکردەوە سەیرم بکا، روی تێ نەکردم.

رَفَعَ فلان الى أصله: فلانکەسی بردەوە سەر رەگەزی خۆی.

رَفَعَ الحديث الى قائله: قسەکەی بە زنجیرە بردەوە سەر بێژەرەکەی بۆیە حەدیثی مەرفوع ئەوەیە بەزنجیرە بگاتە سەر پێغەمبەر (د.خ).

رَفَعَ الخَبَرَ: هەواڵەکەی بڵاو کردەوە.

رَفَعَ البَعيرَ: حوشترەکەی تاودا بۆئەوەی خێرا بڕوا.

مروحة كهربائية
رئة البحر
أرنب

رَفَـــعَ الكلمـــةَ: وشـەکەی بەمـــەرفوع خوێندەوە واتە کۆتاییەکە نیشانەی رەفعەی خستە سەر.

رَفَـعَ العقوبـة أو الـضربة: سـزاکە یـان زەربیەکـەی هەڵـگرت، دەشـگوترێ: (فـلان مرفــوع عنـه التکلیــف): فلانکـەس ئـەرکی لەسـەر نییـە، بەرپرسیار نییە.

رَفُعَ رفاعَة: دەنگی گەورە بوو.

رَفُـعَ الثـوبُ أو الخيطُ: قوماشـەکە تـەنك بوو، دەزوەکە باریك بوو.

رَفُـعَ فـلانٌ: فلانکەس پلەو پایەی بـەرز بـۆوە، دەگـوترێ: (رَفُـعَ في حـسبه ونسبه).

رافَعَهُ: بەمانا (رفَعَهُ) دێ.

رافَــعَ إلى الحــاکم وغـيره: ئیـشەکەی گەیاندە دادوەرو شکایەتی لـێ کرد.

رَفَّــعَ: بـازی هاویــشتن هەندێــکیان درێژتر بوون.

رَفَّـعَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی پێـشکەش کـرد پێشی خست.

اِرْتَفَـــعَ: بـــەرز بـــۆوە ٥ پێـــشکەوت ٥ گواستیەوە، لاچو نەما.

رَفَّعَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەرزکردەوە.

ترافعا الى الحاکم: کێشەکەیان بردە لای دادوەر.

ترافع المحامي عن المتهم أمام القضاء: پارێزەر لەبەردەم دادگادا داکۆکی له تۆمـەتبار کـرد بەڵـگەی بـەهێزی خـــستنە ڕو لەســـەر بێتـــاوانی تۆمەتبار.

تَرَفَّــعَ: بــەمانا (ارتَفَـــعَ) دێ ٥ پـاكو بێــگەردە، لەخـــوشو لەککــەداری دووره.

تَرَفَّعَ الشَّيْءَ: بەمانا (رفَعَهُ) دێ.

استرفَعَ الـشَّيْءُ: شـتەکە کاتی لابردنـی هات.

استرفَعَ الشَّيْءَ: داوای لابردنی شتەکەی کرد.

الإرتفــاع: لــەزاراوەی ئەنــدازیاریی دا بریتییــە لــە درێــژی پایــەو شـتی بەرزەوە بوو.

الرّافِــع: ناوێــکە لــەناوە جوانــەکانی خـودا، دەشـگوترێ: (بـرق رافِـع): بروســکەیەکی شــوعلەدار، (ناقـــة رافِـــع): حوشترێـــکە شـــیرەکەی گرتۆتەوەو شیر نادا.

الرّافِعَة: هەر کۆمەڵو تاقمێك هەواڵو نهێنـی بـلاو بکەنـەوە ٥ ئامێرێــکە شـت بەرزدەکاتـەوە، شـتی پـێ بـەرز دەکرێتەوە.

الرِّفاعُ: گواستنەوەی کرشـەی کـشتوکاڵ بۆسـەر خـەرمان بـۆ گێرەکـردنو شـەنکردنو پـاککردن، دەگـوترێ: (هذه أيام رِفاع).

الرُّفَاعَــةُ: تونـدی دەنــگو بــەرزیو

کاریگەری لەسەر گوێچکە، دەگوترێ: (في صوته رُفاعة).

الرَّفْعُ: لەزاراوەی نەحودا ضەمەیە (بۆرە) یان ئەو پیتەی لەشوێنی ئەو دێ ٥ هەروا بەدەست هەڵگرتن لەخواردنو خواردنیش دەگوترێ پێش کازیوە بۆکەسێك بەرۆژو بێ.

الرِّفْعَةُ: رێزو پلەو پایەو شکۆمەندی.

الرفیعة: ئەو شتەی بەهۆی پێشنیارو راپۆرتەوە بەرز دەکرێتەوە بۆلای دادوەر، دەگوترێ: (وَقَعَ في الرفیعة کذا).

المُرَافَعَة: هەڵسو کەوتو چەندو چونێکە بەرچاو دەگیرێ بۆ راستکردنەوەی داواو پێوە رۆیشتنی کەوا بوو (قانون المرافَعات): ئەو یاسایەیە هەڵسو کەوتو چۆنیەتی بەرێوە بردنی داواکەرێك دەخاتە بەردەم دادگا.

المِرْفاع: ئامێرێکە بۆ بەرزکردنەوەی قورسایی وەکوو (جەگ).

المَرْفَعُ: کورسی ٥ (ك: مَرَافِع) ٥ وشەی (مَرَافِع): لای مەسیحیەکان چەند رۆژێکی دیارن پێش رۆژانی رۆژو گرتن دەکەون.

المِرْفَعُ: ئامێری بەرزکردنەوە.

المرفوع: لەحەدیثی پێغەمبەردا (د.خ) ئەومیە پاڵ پێغەمبەر دەدرێ، جا قسە بێ یان کردەوە بێ یان رازی بون بێ.

رَفِغَ رَفْغاً: شوێنی پیسایی ناو جەستەی فراوان بوون گەدەی کشا ٥ دیوی ناوەوەی گۆشتی ئازاری پەیدا کرد ٥ (هو أرْفَغُ وهي رَفغاء).

رَفُغَ العیشُ رَفَاغَةً: ژیانی خۆش بوو.

أرْفَغَ: ژیانی خۆش بوو، گوزەرانی باش بۆ گونجا.

أرْفَغَ له العَیْشَ: ژیانی بۆخۆشکرد.

تَرَفَّغَ: گوزەرانی خۆش بوو.

الأرفغُ من العیش: ژیانی خۆشو بەپیتو گوزەرانی خۆش.

الرِّفاغَةُ: گوزەرانخۆش.

الرِّفاغِیَةُ: بەمانا (الرِّفاغة)دێ.

الرَّفَغُ: نەرمو نیانیو ئاسانکاریی ٥ ژیانخۆشیو گوزەرانی گونجاو ٥ شوێنی بەپیتو بەرەکەت ٥ گرانیو قاتو قڕی ٥ هەرشوێنێك لەجەستە چڵكو پیسایی تێدا کۆبێتەوە ٥ خوێریو هەتیو مچە.

الرُّفْغُ: هەرشوێنێکی جەستە، چڵکی تێدا کۆببێتەوە.

الرُّفَغْنِیَةُ: ژیانخۆشیو هەرزانی.

الْمَرَافِغُ: بن باڵو شانو شەپیلكو کۆتایی ڕان.

رَفَّ رفّاً وَرَفِيفاً وَرَفَّةً: باڵندەکە قونەی کرد، باڵی فش کردن بۆ هەڵفڕین ٥ (رفّت العين او الحاجب): چاوی فڕی یان برۆی فڕیو پەلەی کرد.

رَفّت النباتُ: گیاو گژەکە لەتێر ناویو تەڕدەماخی دا شنە شنی بوو.

رَفَّ البَرْقُ: بروسکەکە روناکایی داو شوعلە بەخش بوو.

رَفَّ فلان رَفّاً: فلانکەس زۆری خوارد.

رَفَّ له وإليه: کەروێشکەی کردو شنایەوە، دەگوترێ: (رَفَّ فؤادي لحديثه): دڵم بەوتەکانی گەشایەوەو شنایەوە.

رَفَّ القومُ بـه: خەڵکەکە دەوریان داو لێی کۆبونەوە.

رَفَّ عليه النعمةَ او السعادة: نازو نیعمەتی بەسەردا ڕشت ٥ بەختەوەری کرد.

رَفَّ له: کردو کۆششی بۆکرد بەچاکە یان بەخراپە.

رَفَّ فلاناً: بەخششی دا بەفلانو شتی خۆشی دەرخوارد دا ٥ چاکەی لەگەڵ کردو ڕێزی لێ گرت، دەگوترێ: (ذهَبَ من يحفُّهُ وَيَرُفُّهُ): رۆیی ئەوەی خزمەتی دەکردو پێداویستی ژیانی خۆشی بۆدابینکردو سۆزی بۆ دەنواند.

رَفَّ البَقْلَ ونحوه: گیایەکەی خوارد بەلام پاروی پڕبەدەمی نەگرت.

رَفَّ الطعامَ: زۆری خوارد.

رَفَّت الأمُ: دایکەکە شیری دا بەزارۆکەکەی.

رَفَّ اللبَنَ: هەموو رۆژێ شیری خواردەوە.

رَفَّ الشَّيْءَ: شتەکەی مژیو هەڵی لوشی، دەگوترێ: (رَفَّ المرأةَ أو شَفَتَيْها): ئافرەتەکەی ماچ کرد لێوی مژی.

رَفَّ الدَّابَّةَ: کای دا بەوڵاخەکە.

رَفَّ البيتَ: تاقو رەفەی بۆ خانوەکە دروست کرد.

رَفَّ الثوبَ: قوماشی تری خستە سەرپانایی کراسەکە بۆئەوەی لەلای خوارەوەی پانتربێ.

أرَفَّت الدّجاجةُ ونحوها على بيضها: مریشکە باڵی خۆی بەسەر هێلکەکانی دا فش کردنەوە کڕ لەسەریان هەڵنیشت.

إرتَفَّ: بەمانا (رَفَّ يرِفُّ) دێ، دەگوترێ: (إرتفّ النَّباتُ وإرتفَّ البرقُ).

الرُفافُ: ئەو وردەو تەپو تۆزەی لەکا هەڵدەوەرێ.

الرُفافَةُ: ئەو شتەی لەخوار کەللە سەرەوە دەبەسترێ.

الرَّفُّ: وەکوو تاقەوایە لەدیوار دا، شتی نایابی ناو ماڵی لەسەر دادەنرێ ٥ یان تەختە دارێکە بەپاڵ دیوارەوە

دادەنرێ قاپو قاچاغ یان کتێبو دەفتەرو شتی وای دەخرێتە سەر، دەگوترێ: (وَضَعَ الكتبَ على الرَّفِ): کتێبەکانی لەسەر ڕەفەکە داناون ◦ تاقمێك مەلو باڵندەن ◦ کراسی نەرمو نیانە ◦ ئاوی زارە کە دەدرەوشێتەوەو هەڵدەملیسرێ.

الرُّفُ: کا ◦ وردە کاو کوت.

الرُّفاف: شتێك زۆر بدرەوشێتەوە، دەگوترێ: (ثغر رَفّافٌ): پوكو ددانێکی درەوشاوەن ◦ (روضة رفّافة): باخێکە پرشنگدارە.

الرِّفَةُ: قومە ئاوێك ◦ خواردنێکی باشو ڕێكو پێك ◦ چاوفرین، برۆ فرین، دەگوترێ: (هو يتفاءلُ من رفة عينه اليمنى ويتشاءَمُ من رفة اليسرى).

الرُّفَّةُ: بەمانا (الرُّفّ) دێ.

الرّفيف: بریسکەو پرشنگ، دەگوترێ: (لثغرها رفيف) ◦ هەروا ناوە بۆ پۆشاکی تەنك ◦ درەختێك لقو پۆپەکانی شۆڕابەیان کردبێ ◦ زەوی بەپیتو بەرەکەت ◦ هەلاشی ڕەشماڵ یان ئەو پرژو پەتکانەی لێیەوە شۆڕبونەوە ◦ (ذات الرفيف): ئەو باغچەو روەكو درەختەی لەبەر تێرئاویو تەڕدەماخی بریسکەو ورشەی لێوەبێ ◦ هەروا ناوە بۆ ئەو بەلەمو کەڵەکانەی لەناو روباردا ڕیزدەکرێن بۆ ئەوەی خەڵك بەسەریان دا بپەڕێتەوە.

رَفَقَ به وله وعليه رِفقاً ومرفِقاً: نەرمو نیان بوو لەگەڵی دا هەڵسو کەوتی جوانی لەگەڵ دا کرد.

رَفَقَ في السير: لەرۆیشتن دا هێدیو لەسەرە خۆ بوو.

رَفَقَ فلاناً: لەئانیشکی فلانی دا.

رَفَقَ البعيرَ: بە گوریس دەستی حوشترەکەی بەست.

رَفُقَ فلان رفاقَةً: بوو بەهاوڕێو برادەر، دەگوترێ: (كنت في رفاقة فلان): لەگەڵ فلانكەس بووم.

أرفَقَهُ: لەگەڵی دا هێدیو هێمن بوو ◦ سودی پێ گەیاند.

رَافَقَهُ مُرافَقَةً ورِفاقاً: بۆ بەهاوەڵو هاوڕێی، دەگوترێ: (رافَقَهُ في السفر، ورافقته السلامة).

إرتَفَقَ: سود بەخش بوو، داوای یارمەتی کرد.

إرتَفَقَ عليه: شانی لەسەر دادا ◦ ئانیشکی دادا، دەگوترێ: (بتُّ مُرتَفِقاً): شەوم بەڕۆژ کردەوە ئانیشکم دادابوو.

إرتَفَقَ القومُ: خەڵکە بوون بەهاوڕێی یەکتری.

ترافَقَـا: بـوون بـەدوو هـاوەڵ ○ بـوون بەهاوڕێی یەکتر.

تَرَفَّقَ به: بەمانا (رَفَقَ)دێ.

تَرَفَّـقَ عليـه: پـشتی پێـوەدا ئانیـشکی لەسەر دادا.

تَرَفَّقَ به: سودی گەیاند، داوای کۆمەکی کرد.

اسـترفَقَهُ: داوای کـرد ببێتـە هـاوڕێی، دەگوترێ: (استرفَقْتُهُ فارفقني).

الأرفَقُ: دەگوترێ: (هذا الأمر أرفق بـك وعليـك): ئـەو کـارە بـۆ تـۆ سـود بەخشە.

الرافِقُ: سود بەخش.

الرافِقَةُ: هێدیو هێمن.

الرِّفاقُ: حەبلێکە دەستی حوشتری پـێ دەبەسترێ، کاتی ترسی ئـەوەی لـێ کرا بەلەسەببێ.

الرُّفاقَـةُ: کۆمـەڵی هاوڕێیـانو دۆسـتو برادەر.

الرِّفْـقُ: بەیدەسـتو خـۆش لەمـست، دەگوترێ: (مـاءٌ رَفْـقٌ ومرتَـعٌ رفـقٌ): ئاوێـکە بەخۆشـی دەسـتی دەگاتـێ لەوەرگایەکە بەئاسانی پێ دەگەی.

الرُّفْقَةُ: هاوڕێیەتی.

الرَّفيقُ: بەسۆزو نەرمو نیانو لەسـەرە خـــۆ ○ بەوکەســـەش دەگـــوترێ کەلەتەك فەرمانڕەواو پاشادایەو بۆ هـەموو شوێنێـك لەخزمـەتی دا دەبـێ ○ سـود بـەخش ○ ژن، مێـرد، هاوسەر.

الرفيقة: مێینەی (الرفيق)ە ○ ژن.

المُرافِق: هاودەمو هەمئاهەنگی مەلیكو پاشا.

المُرتَفَقُ: دامو دەزگای خزمەتگوزاریی.

المَرْفِــــقُ: ئـــەو دامو دەزگایانــــەی خزمـەتگوزاری پێـشکەشی کۆمەڵـگا دەکەن، وەکوو دائیرەی ئاوو ئـاوەڕۆو کارەباو خەستەخانە.. ○ هەرشتێـك لەســـــەری دابنیــــشیو پــــاڵی لەسەربدەیەوە ○ ئانیشك؛ جومگـەی نێوان دەستو قۆڵ.

المِرْفَقُ: بەمانا (المَرفِقُ) دێ، (مِرْفق الـدار ونحوها): ئەو شتانەی لەگەڵ خـانوو حیـساب دەکـرێن، وەکـوو حـەمامو مەتبـــەخو بـــەربێلاو حەوشـــەو تەنکیو بیری ئاو.

المِرْفَقَـــةُ: ئەوشـــتەی لەســـەری پـــاڵ دەدەیـــەوە ○ دۆشـــەكو ســـەرینو کورسیو کەرەوێتە.

رَفَــلَ رَفْــلاً ورفلانــاً: لەرۆیـشتن دا لارو لەنجەی کردو داوێنی خـۆی لـەزەوی خشاندو بەدوخۆیدا رایکێشا.

رَفَلَ ثوبَهُ: کراسەکەی درێژکردو بەدوخۆی خشاندی.

رَفَلَ البِئرَ: بیرەکەی لیّلّو قوڕاو کرد.

أرفَلَ: بەمانا (رَفَلَ)دێ، دەگوترێ: (أرْفَلَ في ثيابه): لەناو پۆشاکەکەدا لارو لەنجەی کرد.

أرفَلَ ثوبَهُ أو ازاره أو ذيله: کراسەکەی یان دەرپێیەکەی یان لکی مێزەرەکەی درێژ کردو شلی کردو بەدوخۆیدا خشاندی.

أرفَلَ القومُ فلاناً: گەلەکە فلاّنیان کردە گەورەو پاشای خۆیان.

رَفَّلَ: دەگوترێ: (رَفَّلَ في ثيابه): بە پۆشاکەکەیەوە لارو لەنجەی کرد واتە: دەق بەمانا (رَفَلَ)دێ.

أرفَلَ ثوبَهُ او إزارَه أو ذيلَه: کراسەکەی یان دەرپێیەکەی یان لکی مێزەرەکەی درێژکردو بەدوخۆی دا دا لەعەرزی خشاند.

أرفَلَ الملكُ فلاناً: پاشا فلاّنکەسی کردە حاکمو لێپرسراو.

تَرَفَّلَ فلان ترفّلاً: بەمانا (رَفَلَ)دێ.

ترفَّلَ: بەمانا (رَفَلَ)دێ.

ترفّلَ عليهم: بوو بەحاکمو فەرمانڕەوا بەسەریانەوە.

الترفيلُ: لەزانستی عوروزدا زیادکردنێکی سەبەبە لەسەرەوای شیعرەکەدا، وەکوو زیادکردنی (تُنْ) لەسەر (متفاعِلن)و بگوترێ: (متفاعلاتن).

الرِّفالُ: درێژ، دەگوترێ: (شَعرٌ رفال وثوب رفال).

الرِّفَلُ: کلکی درێژ ◦ پۆشاکی درێژ ◦ پۆشاکی فشو فۆلّ ◦ زیانی خۆش ◦ ئافرەتی گۆشتن.

المِرْفالُ: کەسێك زۆر لارو لەنجە بکا، دەگوترێ: (رجل مِرفال وامرأة مرفال) ◦ (ك: مرافيل).

المِرْفَلَةُ: بەرمورو خشلّو ملوانکەی درێژ، کە ئافرەت لارو لەنجەی پێوە بکا ◦ (ك: مرافِل).

رَفَهَ رفهاً ورفوهاً: نازو نیعمەتی باشو بەرفراوانی توش هات.

رفَّهَ فلاناً وبه: بەزەیی بەفلاّنکەس دا هاتەوە، سۆزی بۆی بوو.

رَفُهَ رَفاهَةً ورُفاهيةً: بەمانا (رَفَهَ) دێ.

أرْفَهَ: بەمانا (رَفَهَ) دێ، دەگوترێ: (أرْفَهَ فلان): لەخواردنو خواردنەوەو پۆشاك لەبەرکردن دا زێدە ڕۆیی کرد ◦ خۆشی ڕابواردو ئیسراحەتی کرد ◦ هەروا دەگوترێ: (أرفِهْ عندي): لای من بمێنەوەو ئیسراحەت بکە.

أرْفَهَ: سەری بەشانەکردو ڕۆنی لێ دا.

أرْفَهَ فلاناً: فلاّن کەسی خستە ناو نازو نیعمەتەوە.

رَفَّهَ: بەمانا (أرْفَهَ).
رَفَّهَ نَفْسَهُ: نازو نیعمەتی بۆ نەفسی خۆی دابین کرد، دەگوترێ: (رفِّهْ عندي): لای من بمێنەوەو خۆش رابوێرە.
رَفَّهَ عنه: ناخۆشی دورخستەوەو ژیانی خۆشی پڕنازو نیعمەتی بۆ دەستە بەرکرد.
رَفَّهَ علیه: مۆڵەتی دا.
تَرَفَّهَ: بەمانا (رَفَهَ)دێ.
استَرْفَهَ: بەمانا ((تَرَفَّهَ)دێ، دەگوترێ: (اسْتَرْفِهْ عندي) بەمانا (أرفِهْ عندي)دێ.
الرَّفاهَةُ: ژیانی خۆش‌و پڕنازو نیعمەت‌و هەرزانی.
الرَّفاهِیة: بەمانا (الرَّفاهَة)دێ.
الرَّفَهَةُ: سۆزو خۆشەویستی‌و بەزەیی.
الرُّفَهْنِیَةُ: بەمانا (الرَّفاهةُ) دێ، دەگوترێ: (هو في الرُّفَهْنِیَةِ من العیش).
رفأ رَفْواً: ژنی هێنا ◦ هاوسەرگیریی کرد.
رفأ الثوب ونحوه من کل منسوج: پۆشاکەکەی پینەکرد، دوریپەوە، هەندێکی بەهەندێکی ترەوە نووساند، دەگوترێ: (رفأ الخرق): کونەکەی پڕکردەوەو چاکی کردەوە.
رفأ فلاناً: ترس‌و بیمی لەسەر فلانکەس لابرد.
أرفَت السفینةُ: کەشتیەکە لەبەندەر نزیك بۆوە.
أرفأ الیه: پەنای بۆ برد، چووە پاڵی.
أرفأ السفینة: کەشتیەکەی نزیك بەندەر کردەوە ◦ یان لەزەوی نزیك خستەوە.
أرفأ فلاناً: موداراتی لەگەڵ دا کرد.
رافأهُ مرافأةً: هاوڕای بوو، چووە سەر بیرو باوەڕی ئەو ◦ زەمانە سازی لەگەڵ دا کرد.
رَفَّى المتزوِّجَ: پیرۆزبایی لەو کەسەکرد کەژنی هێناوە پێی وت پیرۆزباییت لێدەکەم هیوادارم کوڕو کچی زۆرتان ببن.
ترافَؤا علی الأمر: کارەکەیان پەسەند کرد، بەلایانەوە باش بوو.
الرِّفاءُ: پیرۆزبایی کردنە لەو کەسەی هاوسەرگیری کردووە.
الرُّفَةُ: کاو پڵوپوش.
الرَّفّاءُ: ئەوکەسەی پیشەی پینەسازی جل‌و بەرگ بێ ◦ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (رفّاءة).
رَقَأ الدَّمْعُ والدَّمُ ونحوهما رَقْأً ورُقُوءاً: فرمێسکەکە یان خوێنەکە گیرسایەوەو وشك بۆوە.
رَقَأ دمُ القاتل: بکوژەکە خوێنی بۆدرا، خوێنی دا، خوێنبەستی کرد.

رَفَا بينهم: ئاشتەوایی لەنێوان دا کردن ◦ رێکی خستنەوە، دەگوترێ: (ارْفَأْ علی ظِلْعِك): بەزەییت بەخۆتا بێ ◦ بەئەندازەی بەرەی خۆت قاچ راکێشە، هەروا دەگوترێ: (لا أرفأ الله دمعتَهُ): خودا فرمێسکت وشك نەکاتەوە.

الرُفوءُ: بەوکەسە دەگوترێ صوڵحی نێوان خەڵك دەکا ◦ ئاشتەوایی دەخاتە نێوان خەڵکەوە، دەگوترێ: (الدِّيَةُ رفوء الدم): خوێن دان بەکەس‌و کاری کوژراو خوێنی بکوژ دەپارێزێ‌و لەکوشتنەوە ڕزگاری دەکات.

رَقَبَهُ رَقْباً ورُقوباً: چاوەڕوانی کرد ◦ سەرنجی ڕاکێشا ◦ پارێزگاری کرد.

رَقَبَ فلاناً: لەملی فلانی دا ◦ پەتی لەملی فلانکەس کرد.

رَقِبَ رَقَباً: ملی ئەستور بوو ◦ (هو أرْقَبُ وهي رَقْباءُ).

أرقَبَهُ داراً أو أرضاً: خانوەکە یان زەوییەکەی کردە مڵك‌و سامان بۆ خۆی‌و بۆنەوەکانی.

راقَبَهُ: چاودێری کرد ◦ لێی ترسا، دەگوترێ: (فلان لا يراقب الله في أمره).

إرْتَقَبَ: بەرزبووە، ڕێزدار بوو.

إرْتَقَبَ الشَّيْئَ: چاوەڕوانی شتەکەی کرد.

تَرَقَّبَهُ: چاوەڕوانی کرد.

الرُّقابَةُ: چاودێری کردن ◦ سانسورکردن لەسەر کتێب‌و نوسراوی تر پێش لەچاپدان‌و بڵاوکردنەوەیان ◦ یان دەست تێوەردانی حکومەت یان بانکی مەرکەزی بۆ ئەوەی کار بکاتە سەر نرخ‌و بەهای جۆرە پارەیەك.

الرُّقبى: ئەوەیە یەکێك بەیەکێ تر بڵێ ئەگەر من پێش تۆ مردم فلان خانوو یان فلان زەویم بۆ تۆ بێ، ئەوی تریش بەویان وابڵێ، هەریەکەیان چاوەڕێی مردنی ئەوی تربێ.

الرُّقْبَةُ: چاڵێکە هەڵدەکەندرێ بۆ گرتنی پڵینگ.

الرَّقَبَةُ: ئەستۆ، مل ◦ بەهەموو جەستەی ئادەمیزادیش دەگوترێ ◦ هەروا ناوە بۆ کۆیلەو بەندەو کەنیزەك ◦ هەروا ناوە بۆ بەشی ژوروی کەمان.

الرِّقابَةُ: حەرەسی کاڵاو چاودێری شت‌و مەك.

الرُّقوبُ: ئەو دایك‌و باوکەی منداڵیان بۆ نامێنێ ◦ کەسێك (پیاو بێ یا ژن) نەتوانێ کاربکاو بزێوو

پێداویستی خۆی دابین بکا ٥ هەروا بەژنێك دەگوترێ چاوەڕوانی مردنی مێردەکەی بکا بۆئەوەی میراتی لێ بگرێ یان شوبکاتەوە بەیەکێکی تر ٥ (أم الرقوب): بەڵاو کارەسات.

الرَّقِیب: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ چاودێرو حەرەس ٥ پێشەتای سوپا ٥ کەسێك ئەرکی پێداچونەوەو خوێندنەوەی کتێبو نووسراوی دەخرێتە ئەستۆ پێش چاپکردنیان بۆئەوەی سانسۆریان بکاو رستەو وشەگەلێك کەلەگەڵ بارو دۆخەکە نەگونجێ لایبەرێ.

المُرَاقَب: پیاو خراپێك کە پیاوانی ئاسایش دەیخەینە ژێر چاودێری خۆیانەوە بۆئەوەی بزانن هەڵسو کەوتی چۆنەو نەهێڵن خراپەکاری بکا.

المُرَاقِب: چاودێر ٥ ئەو کەسەی چاودێری کردن دەکاتە پیشەی خۆی.

المَرْقَب: شوێنی چاودێریی کردن ٥ (ك: مَراقِب).

المَرْقَبَة: بەمانا (المَرْقَب) دێ (ك: مَراقِب).

رَقَحَ رَقْحاً ورقاحَة: کاسبی کرد، خێزانو منداڵی خۆی بەخێوکردن، دەگوترێ: (هو راقِحَة أهله).

رَقَّحَ الشَّیْءَ: شتەکەی رێك خستو چاکی کردەوە.

رَقَّحَ مالَهُ: ماڵو سامانی خۆی رێك خست، سەروکاری کرد.

ارْتَقَحَ رأسُ المال: پارەو پولەکەی بەهۆی چاودێری کردنەوە گەشەی کرد.

تَرَقَّحَ: کاسبی کرد، هەوڵی دا بۆ دابینکردنی بژێوی ماڵو خێزانی خۆی.

الرَّقاحِيُّ: بازرگانێك زۆر بەخەم ماڵو سامانی خۆیەوە بێ.

رَقَدَ رَقْداً ورُقُوداً: نوست ٥ (رَقَدَ عن الأمر): وازی لەئیشەکە هێنا ٥ گوێی بەئیشەکە نەدا لێی غافڵ بوو.

رَقَدَ عن الضیف: گرنگی بەمیوانەکە نەدا.

رَقَدَ الحَرُّ: گەرما نەما.

أرْقَدَهُ: نواندی.

رَقَدَ المكانَ: لەو شوێنە مایەوە.

رَقَّدَهُ: بەمانا (أرقَدَهُ) دێ.

ترقَّدَ: خۆی بەنوستوو خست.

أرْقَدَ: خێرا رۆیشت.

اِسْتَرْقَدَ: هەنەوز سواری بوو.

الرَّاقُودُ: کۆلێنەو کوپەی گەورەو قوڵ.

الرُّقْدَةُ: گەرمای دوا سەرما.

الرُّقُودُ: ئافرەتێك ناز پەروەر بێو کێشتەنگاوان بخەوێ.

المَرْقَدُ: شوێنی نوستن‌و پاڵکەوتن ٥ گۆڕو ئارامگا.

المُرْقِدُ: دەردێکە ئادەمیزاد بێهۆش دەکا ٥ بێ ئاگای دەکا.

رقرق الماءَ وغيره: بەهێواشی ئاوەکەی رشتە ناو شتەکەوە.

رقرق عينَهُ: چاوی فرمێسکی ڕژاندن.

رقرق الشَرابَ: شەرابەکەی تێکەڵ بەشلەمەنی تر کرد.

رقرق الثريدَ بالدسم: تێکوشاوی تێکەڵ رۆناو کرد.

رقرق الطيبَ في الثوب: بۆنی خۆشی پۆشاکەکەی کرد.

تَرَقْرَقَ الماءُ وغيره: ئاوەکە بەهێواشی هەڵڕژایە خوار، یان بەهێواشی رۆیی.

تَرَقْرَقَ الماءُ وغيره: ئاوەکە شڵەقاو شەپۆلی دا، یان بەهێواشی ڕەوان بوو کشا، دەگوترێ: (ترقرق الدمع من العين): فرمێسک لەچاودا قەتیس ما.

تَرَقْرَقَ عينه: چاوی فرمێسکی رژاند.

تَرَقْرَقَ السرابُ: تراویلکەکە درەوشایەوە، بریسکەی دا.

تَرَقْرَقَت الشمسُ في طلوعها: خۆر لەکاتی هەڵهاتنی دا واهاتە بەرچاو بسوڕێتەوە.

تَرَقْرَقَ الحيوان لِلسّمن أو الهزال: ئاژەڵەکە خەریکە قەڵەو بێ یان بەرەو لاواز بوون بچێ.

الرُقارِقُ: ئەو شتەی بدرەوشێتەوە یان تێکەوە بهاوێ.

الرُقارِقُ من الماء: ئاوی کەم ٥ چۆڕە ئاو.

الرُقارِقُ من الثياب: پۆشاکی تەنک.

الرُقارِقُ من الشراب: شلەمەنی رون.

الرُقارِقُ من السيوف: شمشێری بریسکەدار.

الرُقراق: بەمانا (الرُقارق) دێ ٥ هەرشتێك بدرەوشێتەوە.

الرُقراق من الدّمع: فرمێسکی قەتیس ماو یان زمنگۆڵ زمنگۆڵ ٥ (جارية رقراقة): کچۆڵەیەکی تەڕو تازەو دەم‌و چاو تەڕو گەش ٥ (رقراقة البشرة): پێست سپی درەوشاوە.

رَقَشَهُ: زەخرەفەی کردو نەخشاندی ٥ جوانی کردو رازاندییەوە.

رَقَشَ الكتابَ: کتێبەکەی نووسیەوەو خاڵی لەسە پیتەکان دانا.

رَقَشَ النَّمَّامُ كلامَهُ: فیتنە جویەکە قسەکانی خۆی ڕازاندنەوە بۆ ئەوەی مەبەستەکانی بپێکێ.

رَقِشَ رَقَشاً ورقشةً: خاڵخاڵاوی‌و بەڵەك بوو ٥ (هو أرقش وهي رقشاء) ٥ (ك: رُقْش).

الرُّقشاءُ: بەمانا (الرُّقاش) دێ ٥ جۆرە کرمێکە ڕەنگاو ڕەنگ خاڵی زەردو سوری تێدان جوانو سەرنج ڕاکێشە لەناو گژوگیادا دەژی.

الرُّقشة: ڕەنگێکی خاڵخاڵاوییە، یان تێکەڵە ڕەنگێکە لە لیڵو ڕەشوبۆر.

رَقَصَ رَقْصاً: سەمای کرد، جەستەی خۆی جوڵاندەوە لەسەر شێوەو هەوای مۆسیقا یان گۆرانی ٥ بەشێوەی لارو لەنجەو خۆبادان ڕۆیشت.

رَقَصَ النَّبيذُ: سرکەکە هەڵچوو.

رَقَصَ في الكلام: خێرا خێرا قسەی کردن.

رَقَصَ الجملُ: حوشترەکە کەوتە سەر ڕەوتو جوان ڕۆیی.

أرقَصَ في سيره: بەمانا (رَقَصَ)دێ.

أرقَصَ فلاناً: فلانکەسی هەڵنا بۆ سەماکردن.

أرقَصَت المراةُ وَلَدَها: ئافرەتەکە منداڵەکەی هەڵتەکاند ٥ هەڵی پەڕاند.

أرقَصَ فلانٌ الدّابّةَ: فلانکەس ولاخەکەی هاندا بۆ خێرا ڕۆیشتن.

رَقَّصَهُ: بەمانا (أرقَصَهُ)دێ.

ترقَّصَ: بەمانا (رَقَصَ)دێ.

الراقِصَةُ: سەماکەر ٥ (ليلة راقصة): شەوێکە سەمای تێدا بکرێ.

الرَّقْصُ: جوڵاندنی بەشێکە لەجەستە یان زۆربەی لەسەر شێوەی مۆسیقاو گۆرانی، بەزۆری بەهەڵتەکاندنی شان یان سمت یان دوو دەست ئەنجام دەدرێ ٥ بۆ دەربڕینی جۆرە مانایەك لەماناکان ٥ چەند جۆری هەیە.

الرَّقَصُ: قسەو قسەلۆك، دەگوترێ: (سمعت رَقَصَ الناسِ علينا): گوێم لەقسەی ناشیرینی خەڵك بوو دژی ئێمە ٥ هەروا دەگوترێ: (لە رَقَصٌ في كلامه): لەقسەکردن دا پەلە پەلیەتی.

الرَّقّاصُ: کەسێك زۆر سەما بکا، پیشەی سەماکردن بێ ٥ بەندۆڵی کاتژمێر.

الرَّقّاصَةُ: ئافرەتێك پیشەی سەماکردن بێ ٥ زەوییەك ئاویش بدرێ هیچی لێ نەڕوێ.

المَرْقَصُ: شوێنی سەماکردن ٥ (ك: مراقص).

المَرْقَصَةُ: بەمانا (المَرْقَصُ) دێ ٥ (ك: مَرَاقِصَ).

رَقَطَهُ رَقْطاً: خاڵی تێدا دروست کردن.

رَقِطَ رَقَطاً: خاڵی پێوە بوون ٥ (هو أرقط وهي رقطاء).

رَقَّطَهُ: بەمانا (رقطه)دێ ٥ دەگوترێ:

(رَقَطَ على ثوبه): بۆیەو ڕەنگی بەسەر پۆشاکەکەی دا پژاند.

تَرَقَّطَ: پەڵە پەڵە بوو ٥ دەگوترێ: (تَرَقَّط النسیجُ): قوماشەکە گوڵ گوڵ بوو ٥ (هو أرقط وهي رقطاء).

الأرْقَطُ: پڵنگ ٥ هەرگیانلەبەرێك ڕەنگی خاڵخاڵو بەڵەك بێ.

الرَّقطُ: نوختەو خاڵ.

الرَّقطاء: مێینەی (الأرقط)ە ٥ جۆرە مارێکە ٥ تێکوشاوێکی چەوری وەها رۆنەکەی لەسەر ڕاوەستابێ پەڵە پەڵە.

الرُّقْطَة: ڕەنگێك لەسپیو ڕەش تێکەڵاو بێ ٥ یان لەڕەنگی سورو زەردو هی تر تێکەڵ بوو بێ.

رَقَعَ الشیخُ رَقعاً: پیرەمێردەکە یان پیرەژنەکە لەکاتی هەستان دا هەردوو دەستی دادان.

رَقَعَ في سیره: خێرا ڕۆیشت ٥ دەگوترێ: (مارقع فلان رقعاً): فلانکەس هیچی بۆنەکرا، هیچی نەکرد.

رَقَعَ الثَّوْبَ والحذاءَ رقعاً ورقعةً: کراسەکەی پینەکرد ٥ پێڵاوەکانی پینەکردن.

رَقَعَ البناءَ: پاڵپشتی بۆ بیناکە دانا، دەیرەگی بەردا.

رَقَعَ أمورَهُ: کاروباری خۆی ڕێك خست.

رَقَعَ فلاناً: لەفلانکەسی دا ٥ (رَقَعَهُ بکفّ أو بسهم): بەشەپلاغەی لێ دا، تیری پێوەنا.

رَقَعَ الأرض برجله: بەقاچ زەوییەکەی کوتایەوەو پێ پەستی کرد.

رَقُعَ رقاعَةً: ئەحمەق بوو گێل بوو.

أرْقَعَ الثوبُ وغیره: پۆشاکەکە کاتی پینەکردنی هاتووە.

أرْقَعَ فلان: فلانکەس بێ عەقڵییەکی زۆری کرد شتێکی ناشیرینی ئەنجام دا.

رَاقَعَ الخَمرَ: بەردەوام بوو لەسەر خواردنەوەی مەی.

رَقَّعَهُ: بەمانا (رَقَعَهُ) دێ.

رَقَّعَ البناءَ: پاشکۆڵی بۆ بیناکە دانا، دیرەگی بەردا.

رَقَّعَ أموالَهُ أو معیشته: ماڵو سامانی خۆی ڕێك خست یان ژیانی خۆی ڕێك خست.

رَقَّعَ الحدیثَ: لەقسەکەی زیادکردو کەمو کوڕی تێدا نەهێشت.

إرْتَقَعَ: دەگوترێ: (ما أرْتَقِعُ لە أو بە): گرنگی پێ نەدا ٥ (ما ترتقع مني برقاع): گوێ بەئامۆژگاری من نادا ٥ یان هیچم بەقسە ناکا.

تَرَقَّعَ: کاسبی کرد.

استَرقَعَ: کاتی ئەوەی هاتووە پینەی بکەی، دەگوترێ: (استرقع الثوبُ).

الأَرْقَعُ: ئەحمەق‌و گێل ٥ ئاسمانی دونیا لـــەم ڕووەوە کەبـــە ئەســـتێرە ڕازاوەتەوە ٥ (ك: رُقُعٌ).

الترقيـــع: (ترقيـــع الجـــروح): ئەوەیـــە برینەکە پاك بکرێتـەوە ئـەمجار بە پارچـە پێـستێکی شوێنێـکی تـری جەستەی داپۆشرێ.

الرُّقاعَة: گێلی‌و بێ عەقڵی ٥ بێ حەیاو بێ شەرم.

الرَّقاعي: کەسێـکە زۆر دەربەست ماڵ‌و سـامانی خـۆی بـێ‌و هەمیـشە خەریکی ڕێك‌و پێك کردنی بێ.

الرَّقيعُ: ئاسمانی حەوتەم.

الرَّقعاءُ: ئـافرەتی گێـل ٥ شتی ڕەنگاو ڕەنگ ٥ ئافرەتی قاچ باریك.

الرُّقعَـةُ: پینـە، پارچـەیەك پینـەی پـێ بکـرێ ٥ کوتـە کاغەزێـك پارچـە پێـستێك شـتی لەسـەر بنوسـرێ ٥ پارچە زەوی پەڵەگیاو گژو لەوەڕگا.

رقعة الشطرنج: پارچـە تەختەیـەك کـە چوارگۆشە چوارگۆشە کراوە.

خطّ الرُّقعة: جـۆرە خـەت‌و نوسینێـکە نامەی پێ دەنوسرێ.

الرُّقَعَـةُ: جـۆرە درەختێـکە زەبـەللاح‌و گـــەورە گەڵاکـــەی وەکـــوو گـــەڵای کولەکـە وایـە، بەرەکـەی وەکـوو هەنجیر دەچێ.

الرُّقيعُ: گێل‌و ئەحمەق ٥ ئاسمان.

المَرْقَعانُ: گێـل‌و نـەفام ٥ (مَرْقَعانـة): بۆ مێینە بەکاردێ.

المَرْقَعُ: شوێنی پینەکردن.

المِرْقَعُ: دەگـوترێ: (خطيب مِرْقَع): وتـار بێژێـکە قـسە دەخاتـە پـاڵ قـسەو ڕێکیان دەخاو وتارێکی جوانی لـێ پێك دێ.

المُرَقَّـعُ: پیـاوی قـاڵبوو لەبۆتـە دراوو خاوەن ئەزمون.

المُرَقَّعَـةُ: پۆشاکی صۆفیان لـەم ڕووەوە پینە پینە بێ.

رَقَّهُ رَقّاً ورَقَّةً: تەنکی کرد.

رَقَّ رَقّـاً ورِقَـةً: باریـك بـوو کـزو لاوزاو ناسك‌و لەتیف بوو.

رَقَّ عَظْمُهُ: ئێسقانی زەعیف بوو، پیر بـوو، بەساڵا چوو.

رَقَّ عـددە: تەمـەنی کـەم بـوو ٥ پێـستی داماڵدراو هێزی نەما.

رَقَّ حالُـهُ: هـەژار کـەوت‌و مـاڵ‌و سـامانی نەما ٥ ئاسان بوو، نەرم بوو.

رَقَّ لـه: بـەزەیی پێـدا هـات ٥ گەردنکـەچ بـــوو، ملـــی دا ٥ شـــەرمی کـــرد ٥ دەگـوترێ: (رقّ وجهُـــهُ): بـەڕوان تەنك بوو.

رَقَّ الحُـرُّ: ئازادەکـە بـوو بەکۆیلـە ٥ (ك: أرقاء).

أرَقَّ: بەمانا (رَقَّ) دێ.

رَقَّ الفَرَسُ ونحوه: ئەسپەکە سمی تەنك بوو.

رَقَّ فلاناً: فلانکەس بارو دۆخی نالەبار بوو، هەژار کەوت.

رَقَّ به أخلاقُهُ: چروك بوو خێرو بێری نەما.

رَقَّ الحُرُّ: ئادەمیزادەکەی کردە کۆیلە ◊ هەڵی گێڕایەوە، بە ئامۆژگاریو قسەی جوان نەرمی کرد.

رَقَّقَ قَلْبَهُ: دڵی دایەوەو نەرمی کرد.

رَقَّقَ كلامَهُ: قسەکانی نەرمو نیان کردن، قسەی جوانی وتن.

رَقَّقَ مَشْيَهُ: بەهێواشی رۆیی.

رَقَّقَ بينهما أو مابينهما: نێوانی ئەو دوکەسەی تێك دا.

تَـرَاقَّ هَرَمُهُ: راوو بۆچوونی گەیشتە کۆتایی.

تَرَقَّقَ: بەمانا (رَقَّ) دێ ◊ بەهێواشی رۆییشت، زەلیلو مل کەچی کرد ◊ دەگوترێ: (ترقَّقتِ الحسناءُ فلاناً): ئافرەتە جوانەکە فلانکەسی ژێردەستە کردو دڵی لێ ستاندو کردویەتی بەکۆیلە.

اسْتَرَقَّ الماءُ ونحوه: ئاوەکە رۆچوو جگە لەکەمێکی.

اسْتَرَقَّ الليلُ وغيره: شەوەکە زوربەی رۆیشت.

اسْتَرَقَّ الأسيرَ: بەدیل گیراوەکەی کردە کۆیلە.

اسْتَرَقَّ الحُرَّ: مامەڵەی کۆیلەی لەگەڵ پیاوە ئازادەکە کرد.

الرَّقَاقُ: زەوی دەشتو نەرمەڵان ◊ ئەو چاڵاییەی ماوەیەك ئاوی تێدا راوەستاوەو دوایی ئاوەکە رۆچووە، دەگوترێ: (أرض رقاق): زەوییەکی نەرمەڵانە، گڵە وردەیە ◊ (یوم رقاق): رۆژێکی گەرمە.

الرُّقَاقُ: کۆیلە ◊ نانی تیری ◊ رۆیشتنی لەسەرە خۆ.

الرَّقُّ: چەرمێکە تەنك بۆ تێدا نوسین بەکاردێ ◊ لاپەڕەی سپی ◊ ئاوی کەم لەبنکی دەریادا یان لەشیوو دۆڵ دا ◊ کیسەڵی گەورە ◊ گیانلەبەرێکی ئاوییە وەکوو تیمساح وایە ◊ (ك: رقوق).

الرِّقُّ: شتی تەنك ◊ بەندایەتی ◊ زەوی نەرمەڵانی پانو پۆڕ ◊ ئەو چرۆو سەرە تەرزانەی ئاژەڵ بەناسانی دەمی دەیگاتێو بەلایەوە خۆشە ◊ (ك: رُقوق).

الرُّقُّ: ئاوی تەنکاو ◊ ئاوی کەمی بنکی دەریاو ناو شیو ◊ زەوی نەرمەڵانی پانو پۆڕ ◊ (ك: رقوق).

الرِّقّ: نەرمیو سوکی ◦ تەنکی ◦ زەوی نەرمەڵانو پانو پۆڕ ◦ لاوازیو بێ هێزی.

الرِّقّة: بەمانا (الرَّقاق)دێ ◦ یان هەر زەوییەکی دەم ڕوبارە کە لەکاتی هەستانی ئاوەکە دا ئاوی بگاتیو کەچەمەکە نیشتەوە ئاوەکەی لەسەر نامێنیو زەوییەکە بۆ ڕوەك تێدا ناشتن لەبارە.

الرَّقِيقُ: شتی باریكو تەنك ◦ كۆیلە.

المَرَقّ: هەرشتێك باریك یان تەنك بێ ◦ (مرق الأنف): نەرمەی لوت ◦ (ك: مَرَاق)ە ◦ (مراق البطن): نەرمەی ورگ ◦ لای خواروی ورگ.

المِرْقاقُ: تیرۆك؛ دارێكە نانی پێ پان دەكرێتەوە.

المُرَقَّقُ: نانی تەنك، نانی تیری.

المُسْتَرَقُ من الشَّيْئ: نەرمەی شت.

أَرْقَلَ في سيرِه: پەلەی كرد لەڕۆیشتنی دا.

أَرْقَلَت النخلةُ: دارخورماكە درێژ بوو، هەڵچو.

الراقول: حەبلێكە بەكاردێ بۆ چونە سەر دارخورما ◦ (ك: رواقيل)ە.

الرَّقْلَةُ: دارخورمای بەرز ◦ (ك: رِقال).

المِرْقالُ: تیژڕۆ، یان ڕۆیندەو زۆر ڕەو.

رَقَمَ الكتابَ وعليه وفيه رَقماً: كتێبەكەی نووسی ◦ (هو يَرْقُمُ على الماء): بەكەسێك دەگوترێ كاری بێ سود بكا، بەئیشی هیچو بوچەوە خەریك بێ.

رَقَّمَ السِّلْعةَ: كاڵاكەی نیشانەكرد، نرخی لەسەر دانا ◦ مۆری لێ دا، جۆرەكەی دیاریكرد.

رَقَّمَ الكتابَ والثوبَ: بەمانا (رَقَمَ)دێ.

الأَرْقَمُ: نێرە مار یان ماری زاراوی پیس ◦ (ك: أراقِم).

الترقيمُ: خاڵبەندی؛ دانانی خاڵو فاریزەو داشو نیشانەی پرسیارو سەر سوڕمان.

الرَّقْمُ: خەتی گەورە ◦ نیشانەكردن ◦ مۆر لێ دان ◦ نرخ لەسەر شت دانان ◦ ناوزەدكردنی قوماش ◦ هەروا ناوە بۆ ژمارە سادەكان: (١-٢-٣-٤-٥-٦-٧-٨-٩).

الرَّقم القياسي: ژمارەیەكە كە پێشبڕكێ كار لای زوروی لێ بەدەست دێنێ، وەكوو ئەوە ڕاكەرێك لەماوەی دە چركەدا هەزار مەتر ببڕێو كەسانی تر بە (١٥)چركە ئەو مەودایەیان بڕیبێ.

الرُّقمةُ: باخچە ◦ قەراخی شیو، یان زۆنگاو، یان شوێنی كۆبونەوەی ئاو ◦ ڕوەكێكە ئاوی خوبازایە ◦ ئێسقانێكە لەشێوەی نینۆك لەسەرو باریكایی دەستی وڵاخەوە

دەردەکەوێ ٥ خاڵێکی خڕە لەشێوەی دیرهەم دا.

الـرَّقيمُ: کتێب ٥ ئاسمان ٥ گوندی (أصحاب الكهف)، یان ئەو کێوەی بۆی چوون، یان شیوەکە یان ئەو بەردو ئەشکەوتەی چونە ژێری، یان ئەو رەصاصە یان ئەو لەوحەی زانیاری دەربارەی (أصحاب الكهف)ی پێ نوسراوەو لەسەر نوسراوە.

المُرَقِّمُ: نووسەر.

المِرْقَمُ: قەڵەمو پێنووس، دەگوترێ: (طاح مِرْقَمُك): قەڵەمەکەت هەڵەی کرد، تیژ ڕۆیی کرد ٥ ئامێرێکە نانو کولێرەی پێ نەخش دەکرێ ٥ ئوتو.

رَقَنَتِ المـرأةُ رَقْنـاً: ئافرەتەکە بەزەعفەران قژی خۆی رەنگ کرد.

رقَنَ الشعرَ: قژەکەی ڕەنگ کرد.

أرْقَنَ: بەزەعفەران خۆی ڕەنگ کرد.

أرْقَنَ شعرَهُ: بەمانا (رَقَنَهُ) دێ.

أرْقَـنَ الطعـامَ: رۆنـی تێکەڵاوی خواردنەکە کرد.

رَقَّنَتِ المراةُ: بەمانا (رَقَنَتْ)دێ.

رقَّـنَ الكتـابَ: بەشـێوەیەکی جـوان کتێبەکەی نووسییەوە.

رقَّنَ الثَّوبَ: کراسەکەی بەزەعفەران ڕەنگ کردو ڕازاندییەوە.

ارْتَقَنَ: بەمانا (أرْقَنَ)دێ.

الأرقان: خەنە ٥ زەعفەران.

الرَّاقِنُ: ڕەنگی جوان.

الرَّقان: بەمانا (الإرقانُ) دێ.

الرَّقَنُ: هێلکەی داڵاش و داڵ.

الرَّقون: خەنەو وسمەو زەعفەران.

الرَّقِينُ: بەمانا (الرَّقيم) دێ ٥ دیرهەمو شتی لەو جۆرە.

رَقَا الطائرُ: باڵندەکە بەرز بووە.

رَقَى المريضَ ونحوَهُ رَقْياً ورُقِياً: نوشتەو دوعای بۆ نەخۆشەکە کرد.

رَقَيْتُ فلاناً: تەمەلوق و سازشکاریم بۆ فلان کرد.

رَقِيَ رَقْياً ورُقِياً: سەرکەوت، بەرزبۆوە.

رَقِيَ الجبلَ: چووە سەرکێوەکە.

رَقِيَ الدَّرَجَ: بەپەیژەکە دا سەرکەوت.

رَقِيَ علي الباطلَ: شتە بەتاڵەکەی بەسەرم دا تێپەڕاند ٥ شتێکی بەدەم منەوە هەڵبەست کەنەم گوتووە.

ارْتَقَى: بـەرز بۆوە ٥ (ارتقـى العـرشَ): چـووە سەرکورسـی دەسـەڵات، بـوو بەپاشا.

ارْتَقَى بطنه: ورگی پڕبوو، تێر بوو.

تراقى: هەڵکشا، بەرز بۆوە، دەگـوترێ: (تراقى أمرهم الى الفساد).

تَرَقَّى: بـەمانا (ارتقـى) دێ، دەگـوترێ:

(تَرَقّى فلان من حال الى حال): لەحاڵو وەزعێکەوە چووە ناو بارو دۆخێکی ترەوە.

تَرَقّى العامِلُ: کرێکارەکە پلەی بەرز بۆوە لەپلەیەکەوە بۆ پلەیەکی بەرز تر.

تَرَقّى في العلم وغيره: پلە پلە لەخوێندنو زانیاریی دا بەرز بۆوە.

استرقى فلاناً: داوای لەفلان کرد دوعاو نوشتەی بۆ بکا.

الراقي: نوشتەکار ٥ خاوەن نووشتەو دوعا.

الرَّقّاء: بەمانا (الراقي) دێ، کەسێك چوبێتە سەر کێو.

الرَّقْوُ: کۆمەڵە گڵ یان کۆمەڵە لمب.

الرَّقْوَةُ: بەمانا (الرقوُ) دێ، پلەو پلیکانە.

الرُّقْيَةُ: نووشتەو دوعا بۆ نەخۆشو شتی وا.

المَرْقى: شوێنی بەرز بوونەوە.

المِرْقاةُ: هۆکاری بەرز بوونەوە ٥ پەیژەو پلیکانە ٥ یان شوێنی بەرز بوونەوە ٥ (ك: مراق) ٥ دەگوترێ: (المجد صعب المراقي).

رَكَبَهُ: لەئەژنۆی دا یان بەئەژنۆ لێی دا.

رَكِبَ رَكَباً: ئەژنۆی گەورە بوو یان یەکێکیان گەورە بوو ٥ (هو أركبُ وهي ركباء) ٥ (ك: رُكْبٌ).

رَكِبَ الشَّيْءَ عليه وفيه: سواری شتەکە بوو، چووە سەری، دەگوترێ: (ركب في السفينة)، هەروا دەگوترێ: (رَكِبَ الشَحْمُ بعضُه بعضاً): بەز قات قات چووە سەریەك.

رَكِبَ الدينُ فلاناً: قەرز سواری شانو ملی فلان بوو.

رَكِبَ فلان رأسَهُ: بەنەشارەزایی ملی رێگای گرت.

رَكِبَ الذَّنْبَ: تاوانی ئەنجام دا ٥ ئیشی خراپی کرد.

رَكِبَ فلاناً: شوێن فلانکەس کەوت ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (فإذا عُمر قد رَكِبَنِي): روانیم عومەر بەشوێنم دا هات.

رُكِبَ: ئەژنۆی ئازاری پەیدا کرد.

أرْكَبَ المهرُ: جوانووەکە کاتی سواربوونی هات، دەگوترێ: (دابة مُرْكِبةٌ): ولاخێکە کاتی سواریی هاتووە.

أرْكَبَ فلاناً: فلانکەسی سوار کرد ٥ لەدوا خۆیەوە سواری کرد یان ولاخی سواریی بۆ دابین کرد.

رَكَّبَهُ: سواری کرد.

رَكَّبَ الشَيْءَ: شتەکەی خستە سەریەك

٥ تێکی خستو شتەکانی تێکنانو کردنی بەیەك پارچە ٥ دەگوترێ: (رَكّبَ الفصَّ في الخاتم) و(رَكّبَ السنانَ في الرمح) و(ركّبَ الكلمة او الجملةَ) و(ركّبَ الدواء).

إرْتَكَبَ ذنباً أو قَبيحاً: تاوانی کرد، کاری ناشیرینی ئەنجام دا.

تراكَبَ الشَّيْئ: شتەکە هەندێکی کەوتە سەر هەندێکی.

تَرَكّبَ: دەگوترێ: (تَرَكّبَ الشّيْئُ من كذا): ئەو شتە لەوە پێك هاتووە.

إستَرْكَبَهُ: داوای لی کرد سواری بکا.

التَّراكُبُ: لەزانیاری رووەکناسی دا زیادبوونی دیواری خانەیە لەبارەی ئەستورییەوە بەو جۆرە مادەی ئەستورەکە تووێ تووێ بچنە سەریەك.

التركيب: لەزانیاری فەلسەفەدا پێکهاتنی شتە لەپێکهاتە بەسیتەکانی ٥ پێچەوانەی (التحليل)ە.

الرّاكِب: سەرە تەرزەی لقە خورما کەبەرەو زەوی شۆڕ دەبنەوەو ناگەنە زەوی، یان لەبنکی درەختی خورما دێنە دەرەوەو ڕەگی نییە ٥ تۆقە سەری کێو.

الرّاكِبَةُ: مێینەی (الرّاكِبَ) ٥ (ك: رواكب).

الرّاكوب: بەمانا (الرّاكب) دێ.

الرِّكاب: ئاوزەنگی ٥ حوشتری سواریی ٥ یان حوشتری بار هەڵگر.

الرَّكَبُ: خوار ناوك، شوێنی بەر لێ ڕوان ٥ کۆتایی ڕان ٥ سپاییەکە لەئەژنۆدا.

الرُّكُبان: (رُكبان السنبل): ئەو گوڵە گەنمانەی زوو دەردەکەون دەبنە نۆ نەخشەی ئەوانی تر.

الرُّكْبَةُ: ئەژنۆ.

الرَّكيبُ: کەسێك زۆر سواری وڵاخ بێ، یان سوارچاك بێ.

الرَّكوبُ: وڵاخی سواریی‌و شتی لەو جۆرە ٥ (طريق ركوب): ڕێگایەکی خۆش‌و تەختە.

الرَّكوبَةُ من الدواب: بەمانا (ألرّكوب) دێ ٥ یان بەمانا وڵاخی تایبەتە بۆ سواریی ٥ (ك: ركائب).

الرَّكيب: کەسێکە لەگەڵ یەکێکی تردا سوار بووبی، دەگوترێ: (هو ركيب فلان).

ألمُرَكَّبُ في الشّيْئِ: وەکوو مێروی ناو ئەنگوستیلەو شتی وا ٥ باخ‌و زەوی کشتوکاڵ ٥ ئەمامە خورما کەلەسەر جۆگا بەرێز چەقێنرابن ٥ پارچە زەوییەك قەراخەکانی

هەڵدرابنەوەو بگونجێ بۆ کشتوکاڵ ٥ هەروا ناوە بۆ جۆگایەك بکەوێتە نێوان دوو پارچە زەوییەوە یان بکەوێتە نێوان دوو باخی دارخورماو ڕەز.

اَلْمَرْكَبُ: هەرشتێك بۆ سواری بشێ لەوشکانی یا لەناو دەریادا ٥ وەلێ بەزۆری بۆ کەشتی بەکاردێ.

اَلْمُرَكِّبُ: بنەماو شوێنی ڕوان ٥ بنەچەو نەژاد ٥ (هو كريم المُرَكَّب): ئەو وەجاخزادەیە ٥ (الجهل المُرَكَّب): ئەوەیە کابرا نەزانێ‌و نەشزانێ کەنازانێ ٥ وشەی (مُرَكَّب): لەزانیاری مەنتیق دا ئەوەیە بەشێك لەوشەکە بەشێکی ماناکەی بگەیەنێ ٥ وەکوو (کاتب المقالة).

اَلْمَرْكُوبُ: هەرشتێك بشێ بۆ سواری.

رَكَحَ اليه رَكْحاً: پەنای بۆ برد، پشتی پێ بەست.

أَرْكَحَ اليه: بەمانا (رَكَحَ)دێ.

أَرْكَحَ شيئاً اليه: شتەکەی کردە پاشکۆڵ‌و پشتیوان، دەگوترێ: (أَرْكَحَ ظهره الى كذا).

إِرْتَكَحَ الإِناءُ: قاپەکە پڕبوو لەشۆرباو.

إِرْتَكَحَ إِلى الشَّيْئِ: بەمانا (رَكَحَ)دێ.

تَرَكَّحَ بالمكان: لەو شوێنە مایەوە ٥ هەوڵی فراوانکردنی دا.

الرُّكْحُ: سوچ‌و پەنا ٥ بەربێلا ٥ بناغە ٥ماڵی ڕەبەن‌و دەروێش.

الرُّكْحَاءُ: تەپۆڵکە زەوی سەخت ٥ (ك: رُكْحٌ).

الرُّكْحَةُ: ساحە ٥ بەربێلا ٥ پارچە تێکوشاو کەلەبنکی قاپ دا مابێتەوە ٥ (ك: رُكَحٌ).

المِرْكاحُ: ئەوکەسەی زۆر لەسەر پشتی وڵاخ بمێنێتەوە.

رَكَدَ رُكُوداً: هێواش بووەو ئارامی گرت.

رَكَدَ السوقُ: بازاڕ وەستاو مامەڵەی تێدا نەکرا.

رَكَدَ الميزانُ: تەرازووەکە هەردوو تاکەی بەرامبەر یەك وەستان.

رَكَدَ رِيحُهُمْ: بای بەختیان ڕۆییشت ٥ هێزو دەسەلاتیان نەما.

أَرْكَدَهُ: جێ نشینی کرد، دای نیشاند.

الرَّاكدة: سێ کوچکە.

الرُّكود: ئەو شیردەرەی ماوەی شیردانی درێژە بکێشێ ٥ کوڵینەو کەندوی پڕ لەشت.

رَكْرَكَ: لاواز بوو ٥ ترسنۆك بوو.

تَرَكْرَكَ السقاءُ: مەشکەکە ژاو ڕۆنەکەی سەرکەوت.

رَكَزَ شيئاً في شيئ: شتەکەی چەقاند لەشتەکەدا، دەگوترێ: (ركز السهم

في الأرض): تیرەکەی لەزەوی چەقاند ٥ (رَكَزَ اللهُ المعادن في الأرض): خودا کانی زۆری لەزەوی دا بەدیهێناون ٥ هەروا دەگوترێ: (هذا شَيْءٌ مَرْكُوزٌ في العقول).
أَرْكَزَ المَنْجَمُ ونحوه: کانەکە مەعدەنی تێدا دۆزرایەوە.
أَرْكَزَ فلان: فلانکەس کانی دۆزییەوە.
أَرْكَزَ صاحب المعدن: خاوەن کانەکە زێوی زۆری بۆ لێ دەرهێنا.
رِكْزَة: بەمانا (رَكَزَة)دێ.
أَرْكَزَ اللَّبَنَ: ماستەکەی خەست کردەوە.
أَرْكَزَ فِكْرَهُ: سەرنجی خۆی تێدا کۆکردەوەو دیقەتی دا.
إِرْتَكَزَ: جێگیر بوو، وەستا.
إِرْتَكَزَ عليه: پشتی پێ بەست.
تَرَكَّزَ: جێگیر بوو خۆی چەسپاند.
الإرتكاز: (نقطة الإرتكاز): ئەو شوێنە چەسپاوەی هاوسەنگی نێوان هێزی پاڵنەرو هێزی بەرگری دەکا ٥ (اتخذ الجيش مدينة كذا نقطة ارتكاز): واتە: سوپا فلانە شاری کردە بارەگا.
الرِّكَازُ: ئەو مەعدەنە سروشتیانەن کە لەزەوی دا خودا بەدیهێناون ٥ گەنجو خەزێنە ٥ ماڵو سامانی شێردراوە لەژێر زەوی دا کە بگەڕێتەوە بۆ پێش هاتنی ئیسلام.
الرِّكْزُ: چرپەو ورتە ٥ (ك: ركوز وأركاز)ە.
الرِّكْزَةُ: تاکی (الرِّكَاز)ە ٥ نەمامە خورما کەلەقەدی دارخورما بڕوێ‌و دوایی هەڵبکەندرێ‌و لەشوێنێکی تر بڕوێندرێ ٥ دامەزراوی عەقڵ‌و ئاوەز، دەگوترێ: (مارأيت له ركزة عقل).
الرَّكِيزَة: ئەو شتەی قورسایی دەخرێتە سەرو دەبێتە جەمسەر ٥ پارچە مەعدەنێکی بەنرخ کەلەژێر زەوی دا شار درابێتەوە ٥ پارچە ئامێرێکی مۆسیقایە.
المُرْتَكِزَة: لاسکی ڕوەك کەگەڵاو پرژەکانی پێوە نەمابن.
المَرْكَزُ: مەڵبەندو بارەگای سەرەکی کە لق‌و پۆپی تری لێ ببنەوە.
مركز الجند: مەڵبەندی سەربازو پێشمەرگە کە فەرمانیان پێ کرابێ تێیدا بمێننەوەو جێی نەهێڵن.
مركز الرَّجُلِ: ماڵ‌و حاڵ‌و پلەو پایەی پیاو.
مركز الدائرة: چەقی کەوانە، ناوەڕاستی کەوانە.
المركزية: یاساو نیزامێکە وڵات هەمووی پەیوەست دەبێ بەبارەگای سەرۆکەوەو هەموو کاروبارێك بەدەستی یەك کەسەوە دەبن‌و ئەو

خاوەن بڕیار دەبێ ە پێچەوانەکەی (اللامركزية)یە، کەهەندێ دەسەڵات دەدرێ بە بەشەکانی وڵاتو کاربەدەستەکانی خوار تر هەندێ بڕیاریان بەدەستەوە دەبی.

رَكَسَهُ ركساً: گەڕاندییەوە، هەڵی گێڕایەوە.

رَكَسَ الرّكاس: حەبلەکەی لەلوتی حوشترەکە کردو بەزمندی قاچییەوە شەتەکی دا بۆئەوەی زۆر جمو جۆڵ نەکا.

أرْكَسَت الجارية: کچۆڵەکە مەمکی دەرکەوتن ە بناغەی مەمکی دانا.

أرْكَسَ فلان: دەگوترێ: (أركسه في الشرّ): توشی شەڕی کردو بەقوڕا بردیە خوارێ.

أرْكَسَ الثوبَ: قوماشەکەی لەڕەنگ هەڵکێشایەوە جارێکی تر خمی کردەوە.

إرْتَكَسَ: تێشکا، پێوە بوو، ڕزگاری نەبوو ە پاڵەپەستۆی کردو هاتوو چو.

إرْتَكَسَت الجارية: بەمانا (أركست) دێ.

تراكس: سواری یەك بوو کەوتنە سەر یەك، دەگوترێ: (شَعْرٌ متراكس).

الرِّكاسُ: حەبلێکە لەلوتی حوشتر دەکرێو بەدەستیەوە دەبەسترێتەوە بۆ ئەوەی ژێر باربێ ە (ك: رُكُسٌ وأركسة).

الرُّكاسَةُ: حەبل یان شتێکی لەو جۆرە هەردو سەری دەخرێنە زەوییەوە، ناوەڕاستەکەی وەکوو کەوانە دەردەکەوێ وڵاخی پێوە دەبەسترێتەوە.

الرِّكْسُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد ە شتی پیسو قێزەون ە خانووی تەعمیر کراو، دەگوترێ: (بناء رَكْسٌ).

الرُّكُوسِيَّةُ: تاقمێکن ئایینێکی تێکەڵ لەئایینی مەسیحیو صابیئەیان هەیە.

الرَّكِيس: گەڕاوە، هەرشتێك قێزەون بێ ە لاوازی هەڵەو گێربوو بەگێچەڵو چورتم.

رَكَضَ رَكْضاً وركضةً: بازی هاویشت، ڕای کرد، قاچی بەزەوی کێشا.

رَكَضَ منه: لەبەری هەڵات.

رَكَضَ الطائر: باڵندەکە پەلەی کرد.

رَكَضَت النجومُ والكواكب: ئەستێرەکان کشان.

رَكَضَ الخيلُ: ئەسپەکە سمکۆڵی کرد.

رَكَضَ الدّابة: لەلاکەلەکەی وڵاخەکەی دا بەقاچی، ئاوزەنگی لێ دا بۆئەوە خێرا بڕوا.

رَكَضَ الطائر: باڵندەکە لەشەقەی باڵی دا،

بالّی لێك دان، دەگوترێ: (هو لایركض المِجَـــنَ): کەمەنــد لــەخۆی دوور ناخاتەوە.

رَكَضَ القوسُ الـسهم: كەوانەكە تیرەكەی هاویشت.

رَكَضَ النارَ بـالمِرْكَضِ: بـەمقاش ئاگرەكەی تێك وەردا.

اركـضت الحامـل: ئافرەتـە سك پڕەكـە منداڵەكەی ناوسكی جوڵایەوە.

راكَضَهُ: لە ڕاكردنو پێشبڕکێ دا پێشی كــەوت ٥ هەریــەك لەســوارەكان ئەسپی خۆیان هەلینگ دا بۆنـەوەی بــزانن کامیــان پــێش دەكــەوێ، دەگوترێ: (راكضه الخيل).

ارتكـض: بـەمانا (ركـض)دێ ٥ كەوتـە جـمو جـۆڵ ٥ دەگـوترێ: (ارتكـض الجنين في بطن أمـه) ٥ (ارتكـض قلبـه فزعـاً): لەترسا دڵـی کەوتـە پەلـە پەل.

ارتكـض فـلان في شـئونه: فلانكـەس بۆكـارو بـاری فـلان كەوتـە جـمو جۆڵ.

ارتكـض المـاءُ في البئـر: ئاوەكـە لـەناو بیرەكە كۆبۆوەو شڵەقا.

ارتكـض بعـضهم الى بعــض فرسَـــهُ: هەریەكەیان بۆلای ئەوی تر ئەسپی خۆی هەڵینگ دا.

ارتكض الخيلَ: ئەسپەكەی هەڵینگ دا.

الرّكـوض: بـەهێزو پاڵنـەر، هاوێـژەر، دەگــوترێ: (قـــوس ركـــوض): كەوانێكی توندو هاوێژەرە.

اَلْمَرْكَضُ: شوێنی ڕاكردنو جلیت بازی ٥ كەلەكـەی ولاخ ئـەو شـوێنەی بـە ئـاوزەنگی لـێ‌ی دەدرێ ٥ لێـوارو قـەراخ ٥ دەگـوترێ: (قَعَـدْنا علـى مراكض الحوض).

مراكض الحوض: ئـەو شوێنەیە ئاوەكە لـێ‌ی دەداو لـێ‌ی نادا.

المِرْكَضُ: كۆڵەوەژ، هەرشتێك شتی پـێ تێـك هەڵـدڕێ ٥ وەكـوو ئەسـكۆی، مەقاش.

المِرْكَـضَةُ: پاڵنـەر، هاوێـژەر ٥ ئەسـپی سمكۆڵ كەر.

رَكَـعَ رَكْعـاً وركوعـاً: چۆمایەوە ٥ چـوە روكـوع، دەگـوترێ: (رَكَـعَ الهَـرِمُ): پیرەكە چۆمایەوە ٥ (رَكَعَ المـصلی): نوێژكەرەكـــە چـــووە روكــــوع، چۆمایەوە تادەستی گەیشتە ئەژنۆی ٥ هـەروا بـەمانا مـل كـەچ بوونـە ٥ هەروا دەگـوترێ: (ركع الى الله): دڵی بـەخوداوە پەیوەسـت بـوو ئـارامی گـرت ٥ دوای دەوڵەمەنـدی هـەژار كەوت.

أرْكَعَهُ: وای لـێ کـرد بچۆمێتەوە ٥ مـل كەچ بێ.

تَرَكَّعَ: نوێژی کرد.

ألرُّكعَةُ: ركاتە نوێژێك ٥ چونە روكوع ٥ هەموو راوەستانێك بۆ خوێندنی فاتیحەو چونە روكوعو چونە سوژدە.

الرُّكوع في الصلاة: ئەوەیە نوێژكەر دوای خوێندنی فاتیحە خۆی بچۆمێنێتەوە تا بەری دەستی دەگاتە كەشكە ئەژنۆیو پشتی تەخت بوەستێ.

إرْتَكَفَ الثلجُ: بەفرباریو لەزەوی دا مایەوە.

الرُّكَفَةُ: بنكی درەختی بخوری مەریەم.

رَكَّ الشَّيْءُ رَكًّا وركاكةً: شتەكە لاواز بوو بارێك بوو، دەگوترێ: (إقطعه من حيث رَكَّ).

رَكَّ الغُلُّ في عنقه رَكّاً: چروكو دەست قوچاو بوو.

رَكَّ الشَّيْءَ بيده: شتەكەی ئەمدیوو ئەو دیو كرد بۆئەوەی بزانێ قەبارەی چەندە.

رَكَّ الأمْرَ: شتەكانی سواری یەك كردن.

رَكَّ السِّقاءَ: كوندە مەشكەكەی پینەكرد.

أرَكَّت السماءُ: ئاسمان بارانێكی كەمی باراند.

أرَكَّتِ الأرضَ: بارانێكی كەمی لە زەوی دا.

رَكَّكت السماءُ: بەمانا (أرَكَّتْ)دێ.

إرْتَكَّ: كەم بوو، لاواز بوو، كەوتە گومانەوە.

اِسْتَرَكَّ: بەلاوازی لەقەڵەم دا.

الأرَكّ: ئادەمیزادی ڕەزیلو لاواز لەعەقڵو ڕادا.

الرُّكّاك: بەمانا (الأرَكّ)دێ.

الرُّكّاكَةُ: پیاوێك ئافرەت شەرمی لێ نەكەنو ڕێزی نەگرن ٥ پیاوی خوێڕیو بێ غیرەتو خێزان بەرەڵلا ٥ ژنەكەی داوێن پیس بێو لەی بێدەنگ بێ.

الرِّكُّ: بارانی كەم ٥ (ك: أركاك، ركاك).

الرُّكِّي: دەگوترێ: (شحمة الرُّكِّيّ): بەزێك زوو بتوێتەوە.

الرُّكيك: لاواز ٥ كەم ٥ دەگوترێ: (هو ركيك العلم): ئەو كەسە زانیاری كەمە ٥ (ركيك الأسلوب): ئوسلوبی نارێكو پێكە ٥ (ركيك العقل): كەم عەقڵە.

الرُّكيكة: مێینەی (الركيك).

الرُّك: زەوییەك بارانی كەمی لێ باریبێ.

المُرْتَكّ: كەسێك قسەزانو زمان ڕەوان بێ بەتەنها بەلام لەكاتی بەرامبەریو موجادەلەدا قسەی بۆنەكرێ ٥ (سكران مرتك): سەرخۆشێكە دەمی تێكەڵو پێكەڵ دەبێ.

رَكَلَهُ رَكْلاً: لینگەژەنەی کرد.

راكلـه: هەریەکە لەودوکەسە قاچیان لێکەوەژنی.

تراكلـوا: هەرکەسە لەعاست خۆیەوە لینگە ژەنەی لەگەڵ ئەوی ترکرد.

تركل بمجرفته: قاچی بەپێمەڕەکەدا دا بۆئەوەی لەزەوی بچەقێ.

المَرْكَـلُ: ڕێگا ○ لەولاخیش بەو شوێنەی دەگوترێ کە سوار لەکاتی هەڵینگ دانی دا ئاوزەنگی لێ دەدا.

رَكَمَهُ رَكْماً: شتەکەی کۆکردەوە خستیە سەریەك.

إرْتَكَمَ: کۆ بۆوە هێندێکی کەوتە سەر هەندێکی.

تَراكَمَ: بەمانا (إرْتَكَمَ) دێ، دەگوترێ: (تراكمت الأشغال): کارەکان کەوتنە سەریەكو کۆبوونەوە.

الرُكـامُ: شتی کۆبۆوەو بەسەریەکدا کەوتوو، کۆمەڵە شت ○ دەگوترێ: (ركام من رمل) و(ركام من سحاب).

الـرُكَمُ: هەوری گەواڵ گەواڵو بەسەریەکدا کەوتوو.

الرُكمةُ: قوڕو گڵی کۆمەڵ بوو.

مُرْتَكَمُ الطريق: ناوەڕاستی ڕێگا.

رَكَنَ اليه ركناً وركوناً: مەیلی بۆلاکردو خۆی پاڵداو جێگیر بوو پشتی پێ بەست.

رَكِنَ اليه ركنا و ركوناً: بەمانا (رَكَنَ)دێ.

رَكِنَ في المنزل ركناً: لەخانوەکەدا جێگیر بوو جێی نەهێشت.

رَكُنَ ركانةً وركانيةً وركونةً: عاقڵ بوو وێڵو وسوڵی نواند.

تَرَكَّنَ: ڕەق بوو، پتەو بوو.

الأَرْكونُ: سەرۆکی گوند ○ کوێخای دێ.

الـرُكْنُ: پایەو سوچ ○ بەشێك لەبەشەکانی حەقیقەتی شت ○ دەگوترێ: (ركن الصلاة وركن الحج ....) ○ کاری گەورە ○ هەرشتێك ببێتە هۆی بەهێز بوونی دەسەڵاتو فەرمانڕەوایی ○ دەشگوترێ: (فلان ركن من أركان قومه): فلانکەس یەکێکە لەپیاو ماقوڵانی تایەفەو هۆزەکەی ○ لەیاسای عەسکەری دا بەئەفسەرێك دەگوترێ لەزانیاری سەربازی دا لێهاتوویی هەبێ ○ هەروا ناوە بۆ جێگیری فەرمانڕەوای عەسکەر ○ (ك: أركان وركون).

المِركَنُ: مەرکانەو سوێنەی جل تێدا شۆرین.

رَكَا عَلَى فلان رَكْواً: هەواڵی ناخۆشی بەگوێی فلان دا دا ○ یان بە قسەی ناشیرین دەری کرد.

رَكَا بالمكان بقية يومه: لەوشوێنە مایەوە.

رَكَا فلان: حەوزێکی لاکێشەیی هەڵکەند.
رَكَا الأرض: زەوییەکەی هەڵکەند.
رَكَا الحَوْضَ: حەوزەکەی پڕکردەوە.
رَكَا الأمْرَ: کارەکەی چاك کردو پتەوی کرد.
رَكَا عليه الحِملَ: بارەکەی لێ قورس کرد.
أركى على فلان: بەمانا (ركا)دێ.
أركى عليه الحِمْلَ: بەمانا (رکاه) دێ.
أركى اليه: پەنای بۆ برد.
أركى لهم جنداً: سەربازی بۆ ئامادەکردن.
أركى في الأمر: لەکارەکەدا دواکەوت.
أركى الأمرَ: کارەکەی دواخست.
إرْتكى عليه: پشتی پێ بەست ٥ قورسایی خستە سەر ئەو.
الرُكوَةُ: قاپێك یان دۆڵچەیەکی بچوکە لەپێست دروست دەکرێ ئاوی پێ دەخورێتەوە ٥ یان ئاوی پێ هەڵدەهێنجرێ ٥ (ك: أركاة).
الرَكِيَةُ: بیرێك هەڵنەچنرابێ ٥ (ك: ركايا).
المَرْكوُ: حەوز.
رَمَأ بالمكان رَمْوءَ: لەو شوێنە مایەوە.
رَمَأ الشَيْئُ على كذا: ئەو شتە لە وەزیاد بوو.
رَمَأ الخَبَرَ: گومانی بۆ هەواڵەکە چو، مەزندەی کرد، دەشگوترێ: (هل رَمَأ اليك خبر).
مُرْمَآت الأخبار: هەواڵی ئەفسانە ئامێز.
رَمَثَهُ رَمْثاً: بەدەستی مەسحی کرد، چاکی کردەوە.
رَمَثَ الشَيْئَ بالشَيْئِ: ئەوشتەی بەوشتە تێکەڵاو کرد.
رَمَثَ الشَيْئَ رَمْثاً: شتەکەی دزی.
رَمِثَ أمرُهُمْ رَمَثاً: کارەکەیان تێکەڵو پێکەڵ بوو.
رَمَثَ الإبلُ: حوشترەکە گیای (رمث)خوارد سکی ئێشا.
رَمَثَ: گیا ترشۆکەیە لەولاتی شام زۆر دەروی.
أرْمَثَ في مالە: هەندێ لەماڵەکەی هێشتەوە.
أرْمَثَ الشَيْئَ: شتەکەی زیاد کرد ٥ شلی کرد، نەرمی کرد.
رَمَّثَ على كذا: لەوەی زیاد کرد ٥ دەگوترێ: (رَمَّث على الخمسين): لە پەنجا تێپەڕی.
رَمَّثت غنمه على المائة: مەڕەکەی لەسەد زیاد بوون.
رَمَّثَ الشَيْئَ: شتەکەی چاك کردەوە.
استَرْمَثَ في مالە: بەمانا (أرمث)دێ. ٥
الرِّمْث: پیاوی جل شڕو چڵکن ٥ پشت باریك ٥ گیایەکی کێوییە لەگیا

ترشەکانە بەزۆری لە چۆڵەوانی شام دەڕوێ ٥ داری کەڵەکی سەرئاوو بەلەم، یان کوندەی ژێر کەڵەکی سەرئاو ٥ حەبلی ڕزیو ٥ پاشماوەی شیر لەگوانی حەیوانی شیر دەردا.

اَلْمَرْمَثَةُ: (أرض مرمَثَةٌ): زەوییەکە زۆر گیا ترشەی تێدا دەڕوێ.

رَمَجَ الطائر رَمْجاً: باڵندەکە چیقنەی کرد.

رَمَّجَ ما كتب من السطور: ئەو خەتانەی نوسیبوونی ڕەشی کردنەوە.

الرَّامِجُ: کوندەبەبوو قاچی دەبەستنەوە لای تەڵەو فاقە بۆ ئەوەی حەیوانو باڵندەی زینە خرۆی پێ بگرن.

الرَّمَاجُ: پشتی ڕمبو لولەی ڕمب.

رَمَحَ البرقُ رَمْحاً: بروسکەکە بەگزی دەرکەوت، شۆقی زۆر نەبوو.

رَمَحَ فلاناً: ڕمبی لەفلان دا.

رَمَحَتْ الدابةُ فلاناً رَمْحاً ورماحاً: وڵاخەکە لوشکی لەفلان دا.

رَامَحَهُ: بەڕمب لێی دا.

تَرَامَحُوا: بەڕمب لێکیان دا.

الرَّامِحُ: خاوەن ڕمب ٥ (ثور رامح): کەڵەگای دوشاخ ٥ (السماك الرامح): ئەستێرەیەکە لەپێشیەوە ئەستێرەیەکی تر هەیە روناکیەکەی درێژ دەنوێنی.

الرِّماحُ: (رماح الجن): پەتاو تاعون ٥ (رماح العقرب): چزوی دوپشك.

الرِّماحَةُ: پیشەی ڕمب دروستکردن (شیرگەر).

الرُّمْحُ: ئاسنێکە لای سەروی تیژە بۆ برینداركردن ٥ هەروا ناوە بۆ دەستە دوی نامێری جوتیاریی ٥ (ك: رماح وأرماح) ٥ هەروا دەگوترێ: (كَسَرُوا بينهم رمحاً): واتە شەڕو هەرا کەوتە ناویانەوە ٥ (وهم على بني فلان رمح واحد): ئەوانە لەناو خۆیان دا یەکیەتییان هەیە.

الرَّمَّاحُ: ڕمب دروستکەر ٥ ئەو کەسەی ڕمب بەدەستەوە دەگرێ.

الرَّمَّاحَةُ: ئەو کەوانەیە زۆر توندبێو هاویشتنی بەهێز بێ.

الرَّمُوحُ من الدواب: ئەو حەیوانەیە کەشت دەگەزێ.

الرُّمَيْحُ: عەصاو گۆچان کەپیاوی پیرو ژنی پیر خۆی بەسەردا دەدەن.

أَرْمَخَ النخلُ: دارخورماکە بەرسیلەی کرد.

أَرْمَخَ فلان: فلانکەس نەرم بوو، ملکەچ بوو.

أَرْمَخَتْ الدابَّةُ: ئاژەڵەکە پیر بوو یان قەڵەو بوو.

الرِّمْخُ: درەختی کۆبوەو تێکچرژاو.

الـرِّمَغُ: بەرسیلەی خورما ٥ خورمـای کاڵو نەگەییو.

رَمَـدَ رَمْـداً ورِمـادةً: فـەوتاو بـوو بەخۆڵەمێش.

رَمَدَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەناو برد.

رَمِدَ رَمَداً ورُمْدَةً: رەنگی خاکی بوو.

رَمَدَتْ العَيْنُ رماداً: چاوەکە هێشا زانی تێکەوت بەگرێ وەستا ٥ دەگوترێ: (رَمِدَ فلان) ٥ (هو أرمَدُ وهي رمداء).

أرْمَدَ: فەوتا ٥ هەژار کەوت.

أرْمَـدَ القـومُ: خەڵـکەکە توشـی قـاتو قڕیو هەژاری هاتن.

أرْمَدَ البُكاءُ عينَهُ: گریان چاوی توشی چاو ئێشە کرد.

أرْمَـدَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی وەکـوو خوڵەمێش لێ کرد.

رَمَّـدَ الـشَّيْءَ: شـتەکەی خـستە نـاو خۆڵـەوە ٥ وەکـوو خۆڵەمێـشی لێکرد.

رَمَّـدَ الـشواءَ: برژاوەکـەی خـستە نـاو پشکۆ ئاگرەکانەوە.

إرمَدَّ: وەکوو نوعامە بازی دا.

إرمَدَّ وَجْهُهُ: دەمو چاوی رەنگی خـۆڵی گرت.

إرمَدَّت العينُ: چاوەکە هێشا.

الأرْمَـدُ مِـن الثيـاب: پۆشـاکی تـەپو تۆزاوی چڵکن.

الرامِدُ: شتی رزیوو بێ سود.

الرَّمـاد: خـۆڵ ئـەوەی دوا سـوتان لەشـتەکە دەمێنێتـەوە ٥ (کـثیر الرماد): سەخی سروشتو دڵفراوان (کینایـە یـە) ٥ (سُـقِيَ الرمـادُ في وجهه): دەمو چاوی گۆڕا.

الرَّمادة: کۆمەڵە خۆڵ ٥ (عام الرَّمادة): ساڵێـک بـوو لـەزەمانی ئیمـامی عومەردا خەڵـک توشـی قـاتو قـڕی هاتن، ساڵی ١٨ کۆچی بوو.

الرَّمَادِيّ: رەنگ خۆڵاوی (خاکی).

الرَّمَدُ: نەخۆشییەکە توشی چاو دەبێ ٥ (علـم الرَّمَـد): زانیـاری پزیـشکی چاو.

الرَّمِـدُ: رەنـگ لێڵـی کـەوەکوو رەنگـی خـۆڵ بـێ ٥ نـاوی گـەڕاو ٥ پۆشـاکی چڵکن.

الرُّمْدُ: مێشوولە.

الرَّمَدِيّ: پزیشکی چاو.

رَمْـرَمَ الرجـلُ وغـيره: پیاوەکـە خـۆراکی بـەرماوەو پـرت بـڵاوی داکـەوتوو لەمێزو سفرەی کەسانی تـر خـوارد، بێـزی لـەپیس بـوونی نـەکردەوە ٥ لەحـەدیـث دا هـاتووە دەفـەرموێ: (دخلـت امـرأة في هـرة حَبَـسَتْها فـلا أطعمها ولا أرسلتها ترمرِمُ من خشاش الأرض).

تَرَمْرَمَ: دەمی جوڵاند قسە بکا قسەی نەکرد ◦ دەگوترێ: (کلمته فما ترمرم بحرف).

تَرَمْرَمَ الشَّيْئُ: شتەکە پرژو بڵاو بۆوە.

الرِّمْرامُ: پوش‌و پاڵی بەهار.

رَمَزَ اليه رمزاً: لێوی لێ بادا، چاوی لێ داگرت بڕۆی لێ هەڵتەکاند ◦ بەلێو یان بەچاو یان بڕۆ ئیشارەتی بۆ کرد.

رَمَزَ الظَّبْيُ رَمَزَاناً: ئاسکەکە بازی هاویشت.

رَمَزَ إلى الشَّيْئِ بكذا: بەوشتە شارەزای کرد بۆی.

رَمَزَ فلاناً بكذا: فلانکەسی بەوشتە هەڵخەڵاتاند.

رَمَزَ رمازة: وێك هاتەوە ◦ جم‌وجۆڵی زۆر بوو، عاقڵ‌و ئاغر بوو، شکۆمەند بوو، ڕەسەن بوو.

رَمَزَ فؤاده: دڵی تەنگ بوو.

ترامزوا: هەریەکەیان ئیشارەی بۆ ئەوی تر کرد.

تَرَمَّزَ: جم‌و جۆڵی کردو کەوتە شەقەتۆڵە، دەگوترێ: (تَرَمَّزَ من الضربة): بەلێدانەکە کەوتە جم‌و جۆڵ.

ترمَّزُوا: خەڵکەکە لەکوڕەکەیان دا کەوتنە جم‌و جۆڵ‌و تێك خرۆشان ◦ خۆیان ئامادەکرد بۆ جم‌و جۆڵ‌و ڕاپەڕین.

إرْتَمَزَ: بەمانا (تَرَمَّزَ)دێ.

الرَّامِزَةُ: بەزێکە لەئەژنۆدا دەبێ.

الرَّمْزُ: ئاماژەو تیل نیشان ◦ نیشانەو دیاردە ◦ لەزارەوەی (علم البيان)دا کینایەی شاردراوەیە ◦ (ك: رُمُوز).

الرُّمْزُ: ئاماژەو تیل نیشان.

الرُّمُزُ: بەمانا (الرُّمْزُ)دێ.

الرَّمْزِيَّةُ: ڕێبازی ڕەمزی، ڕێبازێکی ئەدەبی‌و فەننییە لەشیعردا سەری هەڵدا.

الرَّمَّازَةُ: ئافرەتی بەدڕەوشت کە بەئیشارە پیاوی بێگانە بۆلای خۆی کێش دەکا ◦ (کتيبة رمّازة): پەلە پێشمەرگەو کۆمەڵە سەربازە کەلەبەر زۆرییان هەرتێکەوە دەهاون.

رَمَسَ الميتَ: مردووەکەی بەخاك سپار لەگۆڕی ناو گڵی بەسەردا کرد سەرقەبرەکەی کۆتاییەوە.

رَمَسَ الشَّيْئَ: شوێنەواری شتەکەی کوژاندەوە، دەگوترێ: (الرِّيحُ ترمسُ الآثار): ڕەشەبایەکە شوێنەوارەکانی داپۆشین، گڵ‌و خۆڵی بەسەردا کردن.

رَمَسَ القَبْرَ: گۆڕەکەی لەگەڵ زەوی دا تەخت کرد.

رَمَسَ عليه الخَبَرَ: هەواڵەکەی لێ شاردەوە.
رَمَسَ فلاناً بحجر: بەردی گرتە فلانکەس.
أرْمَسَ الميت: بەمانا (رَمَسَهُ)دێ.
إرْتَمَسَ في الماء: خۆی لەئاوەکەدا نقوم کرد تا سەری چووە ژێر ئاوەکە.
الرّامُوسُ: گۆڕ ٥ (ك: رواميس).
الـرّمِسُ: باڵنـدە ٥ پەلـەوەر ٥ دەعبـای شەوگەڕ وەکوو شەمشەمە کوێرە ٥ (ك: روامِسُ).
الرّامِسَةُ: بایەکی بـەهێز کەگڵو خۆڵ هەڵبگرێو شوێنەوار داپۆشی ٥ (ك: روامس).
الرَّمْسُ: گۆڕێـك لەگەڵ زەوی دا تەخت بووبـێ ٥ ئـەو گڵـەی دەکرێتـە نـاو گۆڕەوەو مردوەکەی پێ دادەپۆشرێ ٥ (ك: رموس وأرماس).
اَلْمَـرْمَسُ: شـوێنی گـۆڕ هەڵـکەندن، گورستان.
المَرْمُوسَةُ: دەگوترێ: (وقعوا في مرموسـة من أمرهم): خەڵکەکە کەوتنـە مقـۆ مقـــۆو تێـــکەڵو پێـــکەڵیەوە لەئیشەکەیان دا ٥
رَمَـشَ الـشّيَ رَمْـشاً: بەسـەری پەنجـەی شتەکەی گرت ٥ دەستی لـێ دا.
رَمَـشَ فلانـاً بحجـر: بـەردی لەفلانکـەس گرت.
رمِــشَتْ عَيْنَــهُ رَمَـشاً: پێڵـوی چـاوی ســـوربونو برژانگـــی پێـــکەوە نووســانو چــاوی ئاویــان لــێهات، دەگوتـرێ: (رَمِـشَ فـلان، هـو أرمـش وهي رَمْشاء).
أرْمَــشَ الـشجرُ: درەختەکـە پـشکوتو گەڵای کرد.
أرمش فلان: بەمانا (رَمَشَ) دێ ٥ چاوی زۆر تروکاندن لەبەر زەعیفی چاوی ٥ چاوی تێـکچون پێڵوەکـانی چـاك نەبوونەوە.
الــرُمْشُ: ســپیایەتیە کەلــە نینــۆکی منداڵ دا دەردەکەوێ.
المِرْمَاشُ: ئەوکەسەی لـەکاتی روانـین دا زۆر چـــاوی بتروکێنـــێ ٥ (ك: مراميش).
اَلْمُــرَمَّشُ: ئەوکەســەی پێڵـوی چـاوی توشـــی نەخۆشـــی بـــوبنو چـــاك نەبنەوە.
رَمَـصَتِ الدُجاجـةُ رَمْـصاً: مریـشکەکە جیقنەی کرد.
رَمَصَ فلان لأهله: فلان کاسبی بۆ خێزانی خۆی کرد.
رَمَــصَ بــين القــوم: لــەناو خەڵــکەکەدا ئاشتەوایی‌و چاکسازی بڵاو کردەوە.
رَمَــصَ الله مُــصيبَتَهُ: خــودا پاداشــتی کۆسـتەکەی دایـەوە ٥ خەسـاری بـۆ پڕکردەوە.

رَمِصَ الشَّيْءَ: داوای شتەکەی کرد ◦ دەستی لێ دا.

رمِصَت العين رَمَصاً: چڵك و ڕیپۆقی سپی لە قولینچکی چاوی دا کۆبوەوە ◦ دەگوترێ: (هو أرمَص وهي رمصاء) ◦ (ك: رُمْصٌ).

أرمَصَهُ الرَّمَدُ: چاوهێشە پێڵوی چاوەکانی تێك دان.

الرَّمَصُ: چڵکێکی سپی ڕەقە لە قلینچکی چاوی دا کۆدەبێتەوە.

رَمَضَ النَّصْلَ رمضاً: سەرە تیرەکەی تیژ کرد.

رَمَضَ الشَّاةَ: مەڕەکەی کەوڵ کردو پێستەکەی بەسەردا دایەوە ◦ خستیە سەر بەردی گەرم بوو، ئاگری لەسەر کردەوە بۆئەوەی پێ بگاو بەکەڵکی خواردن بێ ◦

رَمَضَ الراعي مواشِيَهُ: شوانەکە لە لمبەلانو گەرمە سێردا ئاژەڵەکانی لەوەڕاندن.

رُمِضَ فلان: فلانکەس لمبی گەرم قاچی سوتاندن.

رَمِضَ رَمَضاً: بەلمبی گەرم دا ڕۆیشت.

رَمِضَ الشَّيْءَ: شتەکە گەرمی زۆر بوو، دەگوترێ: (رمِضَتِ الأرضُ): زەوییەکە بەهۆی چڕبوونەوەی تیشکی خۆر بۆسەری زۆر گەرم بوو

◦ (رَمِضَ اليوم): ڕۆژەکە ڕۆژێکی گەرم بوو ◦ (رمِضَ الصائم): ڕۆژوەوانەکە ناوسکی گەرم داهات لەتینوان ◦ (رمضت قدمه): قاچی بەلمبی گەرم سوتان.

رَمِضَ الغَنَمُ: ئاژەڵەکان لەچرقەی گەرمادا لەوەڕانو جەرگیان توشی نەخۆشی بوو.

رَمِضَ للأمر: لەڕقان جەرگی بۆ سوتا ◦ داخ لەدڵ بوو بۆی.

أرْمَضَهُ الحَرُّ: گەرما هەڵی پرووکاند.

أرْمَضَ الشَّيْءُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی داخ کرد.

أرْمَضَ النصْلَ: سەرەتیرەکەی تیژ کردن.

أرْمَضَ الراعي مواشِيَهُ: لەگەرمە سێرو لمبەلان دا شوانەکە مەڕەکانی لەوەڕاندن.

رَمَّضَهُ: کەمێك چاوەڕوانی کردو دوایی ڕۆیشت.

رَمَّضَ الراعي مواشيه: بەمانا (رَمَضَها)دێ.

رَمَّضَ الصَّوْمَ: نیەتی ڕۆژوی هێنا.

إرتمض من كذا: لەوشتە جاڕز بوو لەسەر شانی گران بوو.

إرْتَمَضَ لە: پەرۆشی بوو ◦ جەرگی داڕزا.

أرْتَمَضَ الفَرَسُ بـه: ئەسپەكە بازی پـێ دا.
تَرمَّضتْ نفسُهُ: دەروونـی تێـك چـوو، نەفسی لاواز بوو.
تَرَمَّضَ الصَّيْدَ: نێـچیرەكەی راوكـرد لـە لمبـەلآنو گـەرما دا، واتـە: رێـی كـەوتو لـەقاقوزەی پێـچا تـا خزاندییـە نـاو لمبـەلآنو قاچـی لـە لمبەكـە چـەقینو برسـتی لـی بـڕاو گرتی.
الرَّمْضَاءُ: گـەرمای بـەهێز ٥ جەنگـەی گـەرما ٥ زەوییـەك كـە راسـتەوخۆ خۆر لـێی بداو سوور بوبێتەوە.
رمـضان: مـانگی نۆیـەمی سـاڵی قەمەرییـە ٥ (ك: رمـضانات، رماضين).
الـرَّمَضُ: بـارانی پـێش وەرزی پـاییز كەزەوی گەرمو سۆتەمەڕۆیە.
الرَّمَـضِيّ: هـەورو بـارانی كۆتـایی هاوینو سەرەتای وەرزی پایز.
الْمَـرْمِضُ: پـاوان شـوێنی لـەوەڕانی ئاژەڵ.
رَمَطَهُ رَمْطاً: رەخنەی لـێ گرتو تانەی لـێ دا.
رَمَـعَ رَمْعـاً ورَمْعانـاً: كەوتـە پەلـە پـەلو هەڵسورو داسوڕ.
رَمَعَ أنفُـهُ: لـەرق هەڵساوییا لوتی كەوتـە لەرزە ٥ یان بە خێرایی كەوتـە ڕێو ڕۆیشت.
رَمَعَتِ الأُمُّ بولدها: دایكەكە منداڵەكەی بەنەكاملی بوو.
رُمِعَ: نەخۆشی توشی پشتی ئاو فرۆشەكە بوو لەرۆیشتن كەوت.
رَمَعَ: بەمانا (رُمِعَ) هاتووە.
أرْمَعَ: بەمانا (رُمِعَ)هاتووە.
رَمَّعَـتِ الـسِّبَاعُ: درنـدەكان بێـچوویان بوون بەنەكاملی.
رُمِّعَ: بەمانا (رُمِعَ) هاتووە.
تَرَمَّـعَ: كەوتـە جـەو جوڵو شـڵەژانو هاتوو چۆ، دەگوترێ: (ترمَّعَ أنفه من الغضب).
الرُّماعُ: ئازارێكە توشی پـشتی ئـاوگێڕ (ئـاو فـرۆش)دەبـێ ناتوانـێ ئـاو لەكۆڵنێو بیفرۆشێ ٥ نەخۆشییەكە توشی گەدە دەبێو لـەناكام دا دەمو چاوی زەرد هەڵدەگەڕێن.
الرُّمْعَةُ: كۆمەڵە رووەكێك، باقە گیایەك ٥ دەسكێك گوڵو رێحانە.
الرُّمَاعـَةُ: پـشت مەلآشـوی منـداڵ كەلەبـەر تـەنكیو زەعیفـی جـەو جوڵ دەكا.
اليَرْمَعُ: مزراحە قۆڕ قۆڕەی منداڵ كە دایدەخوتێ دەنگی لـێ دێ ٥ بـەردە سـیخرۆ كەلەبـەر تیـشكی خـۆردا دەدرەوشێتەوە.

اِرْمَعَلَّ: فرمێسکی بێ وەستان هاتنە خوار دڵۆپ دڵۆپ هەڵڕژان ◊ (اِرْمَعَلَّ الصَبِيُّ): منداڵەکە لیکی دێتە خوار (لیکنە) ◊ (اِرْمَعَلَّ الشِّواءُ): گۆشتە برژاوەکە چەورییەکەی داچۆڕا ◊ (اِرمعلّ الثوبُ): کراسەکە تەڕ بوو ◊ (اِرْمَعَلَّ الأَديمُ): چەرمە کەزۆر تەڕ بوو.

اِرْمَعَلّ الإبل: حوشترەکان بڵاو بوونەوە ◊ (اِرْمَعَلّ فلان): فلانکەس پەلەی کرد ◊ لرخەو پرخەی لێهات.

رَمَعَهُ رَمْعاً: بەدەست شێلای، هەنووی ◊ دەستی پێداهێنا ◊

رَمَّعَ الطعامَ: خواردنەکەی بەپێخۆر رازاندەوە ◊ خۆشی کرد ◊ چەوری کرد ◊ چەوریی تێکرد ◊ (رَمَّعَ الكلام): قسەکەی هەڵگێڕایەوە.

رَمَقَهُ رَمْقاً: سەیری کرد، دەگوترێ: (رَمَقَهُ ببصره): چاوی تی بڕی ◊ چاوی بەدوو دا گێڕاو چاودێری کرد ◊ چاوەڕوانی بوو.

رامَقَهُ مرامَقَةً ورماقاً: بەمانا (رَمَقَهُ) دێ ◊ بەچاوی ڕق‌و قینەوە سەیری کرد. ◊ سازش‌و زەمانە سازیی لەگەڵ کرد ◊ لەترسی ئەوەی زیانی بێ بگەیەنێ لەگەڵی دا هەڵیکرد.

رامق الأمر: کارەکەی تەواو نەکرد.

رَمَّقَهُ: چاوی تێبڕی‌و سەیری کرد.

رَمَّقَ في الشَّيْئِ: زێدەڕەوی لەکارەکەدا نەکردو بەجوانی ئەنجامی نەدا.

رَمَّقَ الكلامَ: قسەکانی هەڵبەستن‌و وتەکانی هەڵگێڕانەوە.

اِرْمَقَّ: لاوازی کرد ◊ دارزا ◊ (اِرْمَقَّ الجلد): پێستەکە تەنك بوو ◊ (اِرْمَقَّ الطريقُ): ڕێگەکە درێژ بووە.

تَرَمَّقَ الشّرابَ: شلەمەنییەکەی وردە وردە خواردەوە.

الأَرْمَاقُ: (حبل أرماق): حەبلێکی زەعیف‌و رزیوە.

الرُّماق: ژیانی کولە مەرگی.

الرَّمَقَ: باقی ماندەی گیان (گیانەلاو).

الرَّمِقُ: (عيش رَمِقٌ): ژیانی کولەمەرگی ◊ ژیانێك کەزۆر زبربێ‌و کەم‌و کورتی تێدابێ.

الرُّمُقُ: حەسودی ◊ ئەو هەژارانەی دەگەنە ئەوپەڕی پلەی هەژاری.

الرُّمُقُ: پیاوی زەعیف‌و لاواز.

المُرامِقُ: ئەوکەسەی بەعاستەم هۆکاری ژیانی بۆ بەرجەستە بروبێ ◊ ئەوکەسەی کەمێك خۆشەویستی نەبێ هیچی تری لەدڵ دا نەماوە ◊ ئادەمیزادی ڕەوشت ناشیرین‌و لاواز.

المُرَمِّقُ من العيش: کەسێك بەژیانی کولەمەرگی بژیا.

رَمَكَ في المكان وبه رموكاً: لەوشوێنە مایەوە جێی نەهێشت.

رَمَكَ في الطعام: هیچی لەخواردنەکە نەهێشتەوە هەمووی لرف دا.

أرْمَكَهُ: وای لێ کرد لەو شوێنە بمێنێتەوە.

إرْمَكَّ: ناسك بوو باریك بوو.

إرمكَّ الجملُ: حوشترەکە ڕەنگی خاکی بوو یان زۆر بۆر بوو تاوا دەبیندرا مەیلەو ڕەش بێ ٥ حوشترەکە کزو لاواز بوو.

استرمَكَ القومُ: خەڵکەکە گاڵتەیان بەباوكو باپیرانی خۆیان دەکرد.

الرَّامِكُ: کەسێك لەشوێنێك نیشتەجێ بێو لێی نەڕوا ٥ جۆرە بۆنێکە ڕەنگەکەی خاکییە.

الرِّمْكَةُ: لاواز ٥ ئەسپی بارگیری، تایبەت بکرێ بۆ پەڕین ٥ (ك: رَمَك ورماك).

الرُّمَكَةُ: ڕەنگی خاکی یان زۆر لێڵو مەیلەو ڕەش.

رَمَلَ رَمَلاً ورَمَلاناً: گورگە لۆقەی کرد.

رَمَلَ النَّسجَ رَمْلاً: چنراوەکەی تەنكو سفتو سۆڵ کرد.

رَمَلَ السَّريرَ: کورسیو مێزو سیسەمەکەی ڕازاندەوە بەجەواهیرو یاقوت.

رَمَلَ الحصيرَ: حەسیرەکەی چنی.

أرمَلَ المكانُ: شوێنەکە بوو بەلمبەلان.

أرْمَلَ فلانٌ: فلانکەس تێشوی نەماو هەژارو ئاتاج بوو.

أرملت المرأةُ: ئافرەتەکە بێوەژن کەوت ٥ مێردی مرد.

أرْمَلَ الحَبْلَ: حەبلەکەی درێژ کردەوە.

أرملَ الحصيرَ: حەسیرەکەی چنی.

أرْمَلَ الزادَ: تێشووەکەی تەواو کرد هیچی نەما.

رَمَّلَ الطعَامَ: لمبی کردە ناو خواردنەکەوە بۆ ئەوەی کەڵکی نەمێنێ ٥ لەحەدیثی پێغەمبەر دا دەربارەی (الحمر الوحشية) هاتووە دەڵێ: (وأمر ان تكفأ القدور وأن يُرَمَّلَ اللحمَ بالتراب).

رَمَّلَ الثوبَ: خوێنی لەکراسەکە هەڵسو، خوێناوی کرد.

رَمَّلَ النسيجَ: چنراوەکەی تەنكو سفت کرد.

رَمَّلَ الكلام: قسەکەی بەبێ بناغە داناو پوچی کردەوە.

رَمَّلَ الكاتبُ خطَّهُ: نوسەرەکە دوای نوسینی لاپەڕەکە لمبی بەسەردا بڵاو کردەوە بۆئەوەی مەرەکەبە زیادەکە هەڵمژێ.

اِرْتَمَلَ بالدَّم: بەخوێن چڵکن بوو، جەستەی خوێناوی بوو.

تَرَمَّلَ: بەمانا (إرْتَمَلَ)دێ.

الأرْمَلُ: ئاتاج ٥ پیاوێك ژنی نەهێنابێ ٥ ژنێك مێردی مردبێ ٥ پێشی دەگوترێ: (أرملة) ٥ (ك: أرامِل وأراملة) ٥ هەروا ناوە بۆ ساڵی کەم باران و بێ پیت ٥ مەڕێك قاچەکانی رەش بن و باقی جەستەی سپی بێ ٥ (ك: رُمْلٌ).

الرُّمالُ: شتی چندراو.

أم رمال: کەمتیار.

الرَّمْلُ: بەردە وردە، لمبو زیخ ٥ (ك: رِمَالٌ) ٥ (علم الرّمل): زانیارییەکە باسی شتی نەزانراو دەکا، زانیارییەکی بێ بناغەیەو خورافەو ئەفسانەیە.

الرَّمَلُ: بارانی کەم و نم نم ٥ (ك: أرمال) ٥ یەکێکیشە لە بەحرەکانی شیعری عورووزی ٥ (بحر الرَّمَلْ): (فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلن).

الرملاء: ساڵی کەم باران و بێ پیت ٥ مەڕی قاچ رەش و خوری سپی ٥ واتە: هەموو جەستەی سپی و قاچی رەش.

الرَّمْلِيُّ: گیایەك لەناو لمبەلان دا بڕوێ.

الرَّمّالُ: کەسێکە خەریکی زانیاری رەمل بێ.

المَرْمَلُ: زنجیری بچوك.

المَرْمَلَةُ: ئەوەیە لمبی تێدەکرێ بۆئەوەی نووسراوە تازەکە وشك بکاتەوە.

رمَّ العَظْمُ رمّاً ورِمَّةً ورميماً: ئێسقانەکە رزی ٥ دەگوترێ: (رمَّ الميتُ): مردوەکە ڕزی ٥ (رَمَّ الحَبْلُ): گوریسەکە بچڕا.

رَمَّ الشّيْءَ رمّاً ومَرَمَّةً: شتەکەی چاك کردەوە هەندێکی لێ ڕزی بوو بێکەڵك بوو بوو ٥ (رمّ المنزلَ): خانوەکەی نوێ کردەوە روخاوو درزی چاك کردنەوە.

رمّ الشّيْءَ: شتەکەی خوارد، (رمّ الشاة الحشيش): مەڕەکە گیاو گژەکەی خوارد، بەدوو لیچی گرتی.

أرَمَّ العَظْمُ: بەمانا (رمَّ)دێ ٥ (أرَمَّ الميتَ): بەمانا (رمّ)دێ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەربارەی مەڕی لات و لاواز دەڵێ: (ما يَرِمُّ منها مضرب): ئەگەر ئێسقانی بشکێنی مۆخی تێدا نییە.

رَمَّمَهُ: بەمانا (رَمَّهُ)دێ.

إرْتَمت الشاةُ الحشيشَ: مەڕەکە بەدوو لیچی گیایەکەی گرت.

تَرمَّمَتْ العَظْمَ: ئێسقانەکەی کڕاندەوە هەرچی گۆشتی لەسەری بوو بەددان لێی کردەوە.

تَـرَمَّمَ الـشَّيْئَ: چاكسازى لەشـتەكەدا كردو كونو كەلەبەرى پڕكردنەوە.

إسْتَرَمَّ الشَّيْئَ: شتەكە كاتى ئەوەى هات نۆژەن بكرێتەوە، دەگوترێ: (اسْتَرَمَّ الجـدارُ): ديوارەكـە پێويـستى بـە نۆژەن كردنەوە هەيە.

الأرمـام: (حبـل الأرمـام): حەبلێـكى كۆنو ڕزيوە.

الترمـيم: لـەزاراوەى رەسـمو وێنـەدا بريتيە لەدانانى وەرەقەيـەكى رونو نايلۆن ئاسا لەسەر ئەو ڕەسمـەى كە دەخـوازێ بكوێزرێتـەوە، بـەم جۆرە قەڵەم دێنێ بەسەر خەتە ديارەكانى رەسمەكـــەدا كەلــەژێر وەرەقـــە رونەكەوەيە تا بەتـەواوى وێنەكـەى ژێرەوە دەخاتەسەر وەرەقە رونەكە.

الرِّمام: (حبل رِمَـامٌ): حەبلێـكى كۆنو ڕزيوە.

الرُمامُ: (حبـل رُمـامٌ): حـەبلى ڕزيـوە ٥ ڕوەكى پاقلە پاش پاككردنى.

الرُمامَـــة: ژيـــانى خـــۆشو بـــەناز پەروەردە.

الرِمامُ: زەوى، خاك ٥ مۆخى ئێسقان ٥ ئەو پوشو پەڵاشو خشتو خۆڵەى بـا هەڵيـدەگرێ ٥ ئـەو پـرژو پـاڵو خشتو خۆڵەى لافاو لەگەڵ خۆى دەيهێنێ.

الرُمُّ: غەمو پەژارە.

الرِّمَّـــاء: (نعجـــة رمَّـــاءُ): مەڕێـــكە بەكرمنگ.

الرَّمَّـامُ: ئـەو چـلێسو گەنـدە خۆرەيـە كـە گـوێ ناداتـە پـاكو پيـسىو هەرچى دەستى كەوێ دەيماشێتەوە.

الرُمَّـةُ: پارچـەيەك لەحـەبلى ڕزيـو ٥ (ك: رَمٌّ، رُمَمٌ، ورِمَامٌ) ٥ ئەو حەبلەى دەكرێتـە ملـى حوشـتر ٥ هـەر لـەم ڕووەوە دەگـوترێ: (أعطـاه الـشَّيْئَ برمتـه): واتـە هـەموو شـتەكەى پـێ بەخشى.

الرِّمَّـةُ: بـەمانا (الرُمَّـةُ) دێ ٥ ئێـسقانى ڕزيـو ٥ خـم خۆركـەو مۆرانـە ٥ مێروى باڵدار ٥ (ك: رِمَمٌ ورمام).

الرَّمِيمُ: هەرشتێك ڕزى بێ.

الْمَرَمَّةُ: شتو مەكى ناو ماڵ.

الرُمَّان: هەنار ٥ (رمانـة القبـان): تۆپـە قەپان.

رُمّان الأنهار: ڕوەكێكە گوڵێكى زەردى مەيلەو سوورى هەيـە ٥ دەنكەكـەى لەدەنكى ترشە سماق دەچێ بەزۆرى بـۆ دەرمـان بـەكار دەهێنـدرێ بـۆ نەخۆشى جومگەو نەخۆشى (عرق النـساء) ٥ (رمانـة الدابـة): نـاوەوەى ئاخورى وڵاخ.

الْمَرْمنَـــة: زەوييـــەك زۆرى درەختـــى هەنار لـێ بێ.

رَمِهَ اليومُ رَمَهاً: ڕۆژەكـەى زۆر گـەرم بـوو.

رَمى الشَّيءُ رماءً: شتەکە زیادی کرد، گەشەو نمای کرد ٥ تێپەڕی: دەگوترێ: (رمى على الخمسين من عمره): تەمەنی لەپەنجا تێپەڕی ٥ (هو يرمى على صاحبه): ئەو لە هاوەڵەکەی بەتەمەن ترە.

رمى الشَّيءَ وبه: شتەکەی هاویشت.

رمى الله لـه: خودا یارمەتی داو سەری خست.

رمى الله في يده: خودا لەدەستی بدا (دوعا کردنە لێی).

رمى فلاناً بأمر قبيح: بوختانی بەکابرا کردو کاری ناشیرینی خستە پاڵ.

رمى بحبله على غاربه: وازی لێ هێنا، بەرەڵای کرد.

رمى به على البلد: باڵادەستی کردو کردی بە فەرمانڕەوای شار.

رَمى الْبَلَدَ: چو بۆ ئەو شارە.

رمى الصيدَ: شتێکی بۆ نێچیرەکە هەڵدا بیگرێ.

أرمى الـشَّيْءُ: شتەکە زیاد بوو، زۆر بوو، دەگوترێ: (أرمى على الخمسين من عمره): تەمەنی لەپەنجا زیاتر بوو.

أرمى فلان الشَّيْءَ: فلان شتەکەی هاویشت ٥ (أرماه من يده): فڕێی دا ٥ (أرماه عن فرسه): لەسەر ئەسپەکەی خستیە خوار ٥ (أرمى به البلدُ): وڵات دەری کردو لەخۆی نەگرت.

رماه مرماةً ورماءً: هەریەك لەوانە تفەنگی بەوی تریانەوە نا ٥ لەپەندی پێشینان‌دا هاتووە دەڵێ: (قبل الرّماء تملأ الكنائن): پێش تەقەلەیەك کردنو تفەنگ پێکەوەنان رقو قینەکان سەر ڕێژ دەکەن.

رمى عن قومه: تێکۆشا بۆ گەلو وڵاتی.

ارتمى المتناضلان: دوو ڕقەبەرەکان تەقەیان لەیەکدی کرد.

ارتمى به البلاد: وڵات وەدەری نا ٥ (إرتمى الشَّيْءُ): شتەکە زۆر بوو ٥ (إرتمى الصيدَ): تەقەی لەنێچیرەکە کرد.

ترامى القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان تەقەیان لەهەندێکی تریان کرد.

ترامى أمره الى الظفر: کارەکەی سەرەنجام بوو بە سەرکەوتن.

ترامى الجرح الى الفساد: برینەکە سەری کێشا بۆ داوەشانو شێرپەنجە.

ترامى الشَّيْءُ: شتەکە بەرەو زۆربوون ڕۆیشت.

ترامى السحاب: هەورەکان پاڵیان لێك دا.

ترامى به البلاد: وڵات وەدەری نا.

الرِّماء: ریباو سود ٥ گەشەکردن.

الرِّمايَةُ: تفەنگچیەتی.

الرِّمْي: تەمەن درێژ.

الرِّميُّ: زیادە، زۆر ٥ دەگوترێ: (في هذا رَمِيٌّ على ما سمعت): ئەمە زۆری زیادە لەوەی بیستومە ٥ هەوری پایزانە کەقەترەی بارانەکەی گەورە گەورە بێ ٥ (ك: أرماء وأرمية ورمايا).

الرِّمْيَـةُ: یەکجار تفەنگ هاویشتن ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (ربَّ رمية من غير رام): وادەبێ کابرا تفەنگچی نییەو نیشانەکە دەپێکێ.

الْمَرْمـى: نیشانەو هەدەف ئەوشتەی تیرەکەی ئاڕاستە دەکرێ ٥ لەیاری تۆپێن دا بەو شوێنە دەگوترێ: تۆپەکەی ئاڕاستە دەکرێ.

الْمِرْمَاةُ: تفەنگێکە بچکۆلە ئەشارەزای پێ فێری تفەنگچێتی دەکرێ ٥ سمی بزن‌و مەڕ.

الإرْنَبُ: کەروێشك.

الْمُؤَرْنَبَةَ: زەوییەك کەروێشکی زۆر بێ.

الرَّنْجَـةُ: جۆرە ماسییەکە خوێی پی دەکرێ‌و وشك دەکرێ‌و هەڵدەگیرێ.

رَنَّـحَ فـلان: فلانکەس بەهۆی سەر خۆشییەوە لارە لاریەتی ٥ هەر دەڕواو بەلادا دێ.

رَنَّحَ الشرابُ فلاناً: شەرابەکە فلانکەسی والێ کردوە گۆدە گۆدییەتی، دەگوترێ: (رَنَّحَت الريحُ الغصنَ): رەشەباکە لقەدارەکەی بۆ ڕاست‌و چەپ هێناو بردی.

رُنِحَ فلانٌ ورُنِح عليه: فلانکەس لەهۆش خۆی چوو بێ هێزو لاوازییەك جەستەی داگرت بەهۆی لێدان یان ترس‌و بیم یان سەرخۆشی.

تَـرَنَّحَ فـلان: فلانکەس بەهۆی سەرخۆشی لارە لاریەتی.

تَرَنَّحَ للشيئ: بۆ شتەکە راپسکوت بۆی چوو.

تَرَنَّحَ على فلان: دەستدرێژی کردە سەر فلان.

الـرُّنُحُ: سەرە خولە، سەر سوڕهاتن ٥ موخەیخ کە لەدوا مێشکەوەیە.

الْمَرْنَحَةُ: پێشی کەشتی.

رَنَخَ رُنُوخاً: پچڕ پچڕ بوو (رَنَّخَهُ) ملکەچ‌و ژێرباری کرد.

تَرَنَّخَ به: تەشەببوسی پێ کرد.

الرَّنْدُ: درەختێکە بۆنی خۆشە لەپێری (الغاریـة)یـە لـە کەنارەکانی شام‌و وڵاتی غەورو کێوەکانی قەراخ دەریای ئەو وڵاتانە دەڕوێ ٥ روەکی عـود ٥ داری ئـاس‌و زەرفێکی گەورەی وەکوو جەواڵ کە لەپڕۆو پاڵی درەختی خورما دروست بکرێ.

الرِّنــاز: ئینزیمێــکه دەبێتــه هۆکــاری مەیینی شیر.
رَنَعَ الزرعُ رُنوعـاً: کشتوکاڵەکه ئـاوی لـێ براو سیس‌و لاواز بوو.
رَنَعَ لونُهُ: کشتوکاڵەکه ڕەنگی گۆڕاو سیس بوو.
رَنَعَـت الدابـةُ: وڵاخەکـه بەڕاوەشـانی سەری مێشی لەخۆی دەرکرد.
رنع فلان: فلانکەس گاڵتەی کرد.
رَنَـعَ برأسـه: پرسـیاری لـێ کـرا بەسـەر ئاماژەی کرد کەنابێ‌و ڕازی نیم.
رَنَّـعَ رأسَـهُ: سـەری خـۆی بـادا، سـەری لەقاند.
الْمَرْتَعَةُ: دەنگ‌و صەدای نـاو گۆڕەپـانی یاری ٥ هەرزانی‌و پیت‌و بەرەکـەت ٥ بـاغ‌و باغـچه ٥ پارچـەیەك نێـچیر، پارچــه خواردەمەنییــەك، قومــه شەرابێك.
أرْنَفَــت الدابّــةُ بأذنَيْهــا: وڵاخەکــه لەماندویی دا گوێی تەپ کردن.
أرنفـت الـبعيرُ: حوشـترەکه ڕۆیـشت‌و سـەری خـۆی خـسته جـەم‌و جـوڵ‌و ناوچـەوانی پـێش خـست ٥ پەلـەی کرد.
الرانـف: (رانِـفُ كُـلِّ شـيءٍ): قـەراخی شتەکه.
الرَّانِفَـةُ: قـەراخی کرکراگـەی گـوێ ٥ پێستۆکەی نـەرمایی گوێ ٥ کۆتـایی لەپەدەسـت بـەلای قۆڵـەوه ٥ لای خواروی سمت ٥ لا ڕان.
رَنَقَ الماءُ رَنْقـاً ورنوقـاً: ئاوەکـه لـێڵ بـوو ٥ دەگـوترێ: (رَنَــقَ عيــشُهُ): ژیـانی ناخۆش بوو.
رَنِقَ الماءُ رَنَقاً: بەمانا (رَنَقَ)دێ.
أرْنَقَ الماءَ: ئاوەکەی لێڵ کرد.
رَنَّقَ: سەرسـام بـوو ٥ هەسـتاو نـەیزانی بـۆ کـوێ بـچێ نـەیزانی ئـاخۆ دەڕوا یان دێ.
رَنَّقَـت الـسفينةُ: کەشـتییەکه لەشـوێنی خۆی سوڕایەوه نەڕۆی.
رَنَّقَـتْ الرايـةُ: ئاڵاکـه بەسـەر سـەری خەڵکەوه شەکایەوه.
رَنَّقَ الطـائر: باڵندەکه بـاڵی لێـك دان‌و فڕی، خەریك بوو بفڕێ‌و نەفڕی.
رَنَّقَــت الــشمسُ: خــۆر خــەریك بــوو ئاوابێ.
رَنَّــقَ الطــائِرُ: باڵندەکـه بـاڵی شـکان بەنەخۆشی یان بەشتی تـرو کەوتـه خوارەوه.
رَنَّقَتْ عينُهُ: لەبرسا چاوی سپی بوون.
رَنَّــقَ القــومُ بالمكــان: خەڵــکەکه لەوشوێنەمانەوەو گیریان خوارد.
رَنَّــقَ النــومُ عينيــه: خــەو تێــکەڵی چاوەکانی بـووه بـەڵام خـەوی لـی ناکەوێ.
رَنَّــقَ المــاءَ: ئاوەکــەی لــێڵ کــرد.

رَنَّقَ النظرَ: سەیرکردنەکەی شاردەوە ٥ چاوی تێ بڕین‌و چاوی لێ نەگواستەوە.

ترنَّقَ الماءُ: ئاوەکە لێڵ بوو.

الرَّنْقُ: خشت‌و خۆڵی ناو ئاوە ٥ ئاوی لێڵ ٥ درۆ.

الرَّنْقاءَ: پەلەوەری بەکرکەوتوو ٥ زەوی سوتەمەڕۆ.

الرَّنْقَـةُ: ئاوی کەم‌و لێڵ کەلەبنکی حەوزدا دەمێنێتەوە ٥ دەگوترێ: (صار الماءُ رنقة): ئاوەکە قوڕاو بوو.

الرَّوْنَقَ: (رونق السیف): ورشەو بریسکەی شمشێر ٥ جوانی‌و ئاوداری.

رونق الضُّحا: سەرەتای چێشتەنگاو.

رونق الشباب: سەرەتای گەنجی‌و ئاوداری روخسار.

الرَّنْكُ: دروشمی پاشاو فەرمانڕەوا تورکەکان بووە لەمیصر.

رَنِمَ المُغنِّي: گۆرانی بێژەکە دەنگی خۆی لەراندەوە ٥ (هو رَنِمٌ وهي رَنِمَةٌ).

رَنَّمَ: بەمانا (رَنِمَ)دێ ٥ دەگوترێ: (رَنَّمَ الحمامُ والقوس والجندب والعود) ٥ هەرشتێك دەنگی خۆش بێ‌و لەززەت لەدەنگی بکرێ.

ترَنَّمَ: بەمانا (رَنَّمَ)دێ.

الرَّنَمُ: دەنگ‌و ئاواز.

الرَّنَمَةُ: بەمانا (التَّرنُّم) دێ.

الرَّنيمُ: بەمانا (التَّرنم)دێ.

رَنَّ رَنيناً: دەنگی لێ هات ٥ ئاوازی چڕاند ٥ (رَنَّ الیه): گوێی بۆ ڕاگرت.

أرَنَّ: بەمانا (رنَّ)دێ، دەگوترێ: (أرنَّت القوسُ في إنباضها، وأرنَّت المرأة في نَوْحِها، وأرنَّت الحمامة في سجعها، وأرنَّت السحابةُ في رعدها، وأرنَّ الماءُ في خريره).

رَنَّنت المرأةُ ترنيناً: ئافرەتەکە لەرەی بەدەنگی خۆی کرد ٥ بالۆرەی لێ دا ٥ (رَنَّنَ القَوْسَ ونحوه): وای کرد کەوانەکە دەنگی لەرینەوەی لێ بێ.

الرُّنَنُ: ئاوی کەم.

الرُّنَى: بونەوەر ٥ خەڵك ٥ دەگوترێ: (مافي الرّنی مثلهُ).

الرُّنَة: گیانلەبەرێکی گوانداره (شیر دەرو گەڕۆکە) لە پێڕی ئاسکە ٥ هاوار بەدەنگی بەرز ٥ دەنگی غەم‌و پەژاراویی (دەنگی حەزین) لەکاتی گۆرانی گوتن دا، یان لەکاتی گریان دا.

المِرْنان: کەوان ٥ تیری کەوان ٥ ویزەی تیرو گولله ٥ دەگوترێ: (قوس مرنان، سحابة مرنان): تیرێکە ویزە ویزی هەیە، هەورێکە دەگوڵێنی.

رَنَا رَنْواً ورُنُوّاً: چاوی تێ بڕی‌و چاوی لێ نەپاراست ٥ تیلەی چاوی دایە ٥ (رنا

الى حديثه): گوێی بۆ قسەکانی ڕاگرت.
رَنَا عَنه: لێی بێ ئاگا بوو.
رنا فلان: فلان کەوتە کەیفخۆشیو چاوە چاوو عیشقبازیی.
أرناه حُسنُ المنظر: جوانی دیمەنەکە سەرنجی ڕاکێشا بۆ ئەوەی چاوی تێ ببڕێو چاوی لێ نەگوێزێتەوە.
أرناه الى الطاعة: وای لێ کرد هێواش ببێتەوەو دابمرکێ.
رانـــاه: بەســـەری دا بـــەرز بـــووەو شکۆمەندتر بوو لێی ٥ دەگوترێ: (لە شرف يُراني الكواكب): ڕێزو شـــکۆمەندییەکی هەیـــە پـــشت ئەستێرەکان دەکەوێ.
رانا فلاناً: لەگەڵ فلانکەس دا گونجاو هەڵی کرد.
رنَّى: کەیفخۆش بوو، گۆرانی گوت ٥ ناڵاندی.
رنَّى الصوتُ فلاناً: دەنگە خۆشەکە فلانـــی خـــستە کـــەیف خۆشـــیو ڕەقسو سەما.
رنَّى الحسنُ فلانـــاً: جـوانی ئەوشـــتە فلانکەسـی والـــێ کـرد چـاوی لـــێ نەتروکێنێ.
تَرَنَّى: چاوی لەخۆشەویستەکە بڕیو چاوی لێ نەتروکاند.
الرُّنا: ئەوەیە لەبەرجوانییەکەی چاوی لێ نەتروکێندرێ.
الرُّناءُ: جوانیو شۆخو شەنگی.
الرُّنـــاءُ: دەنـــگ، دەنگـــی خـــۆش ٥ (ك: أرنية) ٥ کەیفخۆشی.
الرَّنَّـــاءُ: ئەوکەســـەیە مێبـــازیی دەکـــاو هەمیـــشە ســـەیری ئـــافرەتی جـــوان دەکاو چاویان لێ ناتروکێنی.
الرَّنُونُ: دەگـوترێ: (هـو رَنُـونُ فلانـة): ئـــەو گوێڕایـــەڵی فـــلان ئافرەتـــەو بەدەمو گفتی موعجەبـە ٥ (وهو رَنُوُّ الأمـــاني): ئـــەو کابرایـــە هیوایـــاتی زۆرەو ئاواتەخوازە ئاواتەکانی بێنـە دی یان بەتەمایە بێنە دێ.
رَهِبَهُ رَهَباً ورَهْبَةً ورُهباً: لێی ترسا.
أرهَبَ: قۆڵی پۆشاکەکەی درێـژ بـوو ٥ (أرهَبَ كُمَّهُ): قۆڵی کراسەکەی درێژ کرد.
أرْهَـــبَ فلانـــاً: فلانکەســـی ترســـاند، زەندەقی برد.
رَهَّبَ الجملُ: ڕۆیـشتنی ڕێـگاکە بڕسـتی لەحوشـترەکە بـڕی، لـەکاتی هەڵـسان دا بەلادا هاتو ێیخی خوارد.
رَهَّـــبَ فلانـــاً: فلانکەســـی ترســـاندو زەندەقی برد.
تَرَهَّـبَ الراهـبُ: ڕەبەنەکـە (ڕاهیبەکـە لەخەڵوەتخانەکـەی دا لـــێ بـــڕا بـــۆ خودا پەرستی).

ترهَّبَ فلان: فلانكەس خودا پەرستی کرد.

ترهَّبَ فلاناً: هەڕەشەی لەفلانکەس کرد.

اِستْرهَبَهُ: بەمانا (رَهَّبَهُ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ﴾.

الإرهابيون: تاقمێکن کە ڕێبازی عونفو توند ڕەوی لەکوشتنو بڕین دا پەیڕەو دەکەن بۆ گەیشتن بە مەرامە سیاسییەکانیان، ڕێگای توندو تیژی دەگرنە بەر.

الراهِبُ: ڕەبەنو خەڵوەکێشی مەسیحییەکان کەواز لەدونیاو خزمو خوێش دەهێنێو خۆ تەرخان دەکا بۆ خوداپەرستی لەدێرو ئەشکەوتو پەناو پاساردا ٥ (ك: رهبان ورهابين ورهابنة).

الراهِبَةُ: مێینەی (راهب)ە ٥ حاڵو وەزعێکی ترسناك.

الرُّهابُ: (رهاب الإحتجاز): لەزاراوەی پزیشکی هەناوی دا ترسە نەخۆشییەکە لەبوون لەشوێنێکی گۆشەگیرو پەنا پەساردا.

الرَّهابة: غوضروفێکە وەکوو زوبان لەخوار سینگەوەیە.

الرُّهابة: بەمانا (الرَّهابة)دێ.

الرُّهبُ: تیری باریك ٥ حوشتری لەڕبوو بەهۆی ماندوو بونی ڕێگاوە.

الرَّهَبُ والرُّهب: قۆڵی کراسو پۆشاك.

الرُّهبانِيَّةُ: وازهێنان لەکاروباری دونیاو دابڕان لەهەموو خۆشیو لەزەتێکو گۆشەگیر بوون بۆ خودا پەرستی.

الرُّهبة: (رهبة الماء): لەزاراوەی پزیشکی هەناوی دا بریتییە لە نەخۆشییەکی گوازراوەو بڵاوەبوو بەهۆی لیکەوە ڤایرۆسەکەی دەگوێزرێتەوە لەو دڕندانەوە کەلەپێڕی سەگن بۆناو جەستەی ئادەمیزادو گیانلەبەری تر، دیاردەی ئەم نەخۆشییە ئەوەیە توشبووەکە ماسولکەی هەناسەدانو قوتدانی گرژدەبنو وێك دێنەوە ٥ شێتیو تێکچونی ئەعصابو گەلێ پشێوی جەستەیی تری لێ دەکەوێتەوە.

الرُّهبنة: بەمانا (الرّهبانية)دێ.

الرَّهَبُوت: بەمانا (الرُّهبة)دێ، دەگوترێ: (رهبوت خير من رحموت): ئەگەر بترسیو تاوان نەکەی باشترە لەوەی تاوان ئەنجام بدەیو بەزەییان پێتا بێتەوە.

رَهْبَلَ: قسەی کردنو کەس لێی حاڵی نەبوو.

تَرَهْبَلُ: بەشێوەی گورگەلۆقە کردن ڕۆیی.

الرَّهْبَلُ: قسەیەك لێی حاڵی نەبی (قسەی بێ مانا).

الرُّهْبَلَـةُ: جـۆرە رۆیـشتنێکە وەکـوو گورگە لوقە وایە.

أرهجت السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

أرهج فلان: فلانکەس بخوری ماڵەوەی زۆر بوو، یان زۆری کرد.

أرْهَجَ البخـارَ: تـەپو تـۆزی بـەرپاکرد، دەگوترێ: (أرهج بين القـوم): لـەناو خەڵـــکەکە دا فیتنـــەو ئاشـــوبی بەرپاکرد.

الـرَّهَجُ: تـەپو تـۆز ٥ تەنکـە هـەور ٥ هەراو هۆریا.

المُـرْهِجُ: (نَـوْءٌ مـرهج): وەرزو کـەش‌و هەوایەکی باراناوییە.

رَهَدَهُ رَهْداً: هاڕی، تەفرو توناى کرد.

رَهَدَهُ رَهادةً: نەرم‌و نۆڵ‌و هەرزان بوو ٥ (هو رهيد وهي رهيدة).

رَهَدَ: کـەتنی گـەورەی کـرد، ئەحمـەقی نواند.

المَرْهُـودُ: شـتی بناغـە هـەڵۆڵ‌و بـاش قایم نەکراو.

الرَّهْدَلُ: ئەحمەق‌و هەتیو مچە ٥ لاوازو هیچ لەبارانەبوو.

رَهْـدَنَ: تەمبـەڵی کـرد، گـیر بـوو، هـەر بەدەوری خۆی دا جولایەوە.

الرَّهْـدَنُ: باڵندەیەکـە وەکـوو چۆلەکە لەولاتی مەککەدا هەیە ٥ ئەحمـەق‌و نەدان.

رَهْرَةَ لونَهُ: روخساری جوان‌و بریقـەدار بوو.

رَهْرَهَ مائِدَتَهُ: سفرەو خوانەکەی فراوان کردو سەخاوەتی خۆی نواند.

تَرَهْـرَهَ الـسرابُ: تراویلکەکـە ورشـەو بریسکەی بەردەوام بوو.

تَرَهْرَهَ الجِسْمُ: جەسـتەی بـەهۆی نـازو نیعمەتەوە سپی‌و ناسك بوو.

الرَّهْـرَاهُ: (ماء رَهْـراهٌ): ئاوێـکی صافو رونـە ٥ (جـسم رَهْـرَاهٌ): جەسـتەی ناسك‌و نـەرم‌و نیـان بـوو ٥ (طـستٌ رَهْـرَاهٌ): تەشتێـکی پانـەو قـوڵی کەمە.

الرَّهْرَهُ: (جسم رَهْرَهٌ): بەمانا (رَهْـرَاهُ): دێ.

إرْتَهَزَ لكـذا: راپسکوت بـۆ فـلان شـت‌و کەوتە جم‌و جۆڵ بۆی.

رَهَسَ الشَّيْءَ رَهْساً: بەتوندی پێی لـێ نـاو پلێشاندییەوە.

إرْتهس: کەوتە جم‌و جۆڵ‌و هاتو چۆ، دەگـــوترێ: (إرتهـــس القـــومُ): خەڵـــکەکە کەوتنـــە تێـــکڕژان‌و فیتنـەو ئاشـوبەوە هـەر تێـکەوە دەهاون.

إرتهـس الـدواهي: بـەڵاو کارەسـات زۆر بوون ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵـێ: (إن الـــدواهي في الآفـــات تـــرتهس): ئـەم پەنـدە بـۆ کاتێـك

دەگوترێ: کە بارو دۆخ ناخۆش بێ‌و فیتنەو ئاشوبی گەورە بەرپا ببن.

إرتهسَ القومُ: شەڕو ئاژاوە لەناو خەڵکەکەدا بەرپابوو، خەڵکەکە تێکرژان‌و پاڵەپەستۆی یەکتریان کرد.

إرتَهَسَ الجراد: کوللە لەسەر یەکتر کەڵەکە بوون.

ارتهس الوادي: شیوەکە پڕبوو لەئاو.

ارتهسَ رجلا الدابة: دوو قاچی وڵاخەکە لەڕۆیشتن دا لێک دەکەونو فەیزەنە.

تَرَهَّسَ: کەوتە جمو جوڵ‌و پەلە قاژە.

رَهِشت الدّابة رَهَشاً: دوو دەستی وڵاخەکە لێک کەوتن‌و دەماری قاچی بڕاو بریندار بوو.

إرتهشَ القوم والجراد: بەمانا (إرتهس)دێ.

ارتهش فلان: فلانکەس جەستەی کەوتە لەرزەو شەقەتۆڵە.

الرّاهشان: دوو ڕەگەن لەدیوی ناوەوەی دەست دان.

الرواهش: دەماری ناوەوەی قوڵ‌و باسکە یان هی بەری دەست ◊ هەروا ناوە بۆ ڕەگ‌و دەماری ناوەوەی دەستی وڵاخ ◊

الرُّهيشُ: وردە شت ◊ تیری باریک‌و بچکۆلە ◊ شتی زەعیف‌و باریک‌و کەم گۆشت ◊ گڵێک کە یەکتر نەگرێ.

رَهَصَ بدینه: بەتوندی دەستی بەناپینی خۆیەوە گرتووە.

رَهَصَ الحائِط: دیوار بەندو پاش دیواری بۆ دیوارەکە کرد.

رَهَصَ الدابةَ والحجرَ: وڵاخەکە یان بەردەکەی جوڵاند ◊

رهص الشّيْءَ: شتەکەی گوشی.

رَهَصَ فلاناً في الأمر: لەکارەکەدا سەر زەنشتی فلانی کرد ◊ پەلەی کرد.

رُهِصَت الدابة: وڵاخەکە سمی توشی نەخۆشی بوو، یان دەستی ئاوی تێدا کۆبووەوە ◊ (رَهِصَت): هەمان مانای هەیە.

أرْهَصَ على الذنب: سور بوو لەسەر ئەنجام دانی تاوان ◊ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (إن ذنبه لم يكن عن إرهاص).

ارهَصَ البناءَ: پلیکانەی بۆ باڵەخانەکە دروست کردن ◊ کۆڵەکەو پایەی بۆ بیناکە دروست کرد بۆئەوەی نەکەوێ.

أرْهَصَ الشّيْءَ: شتەکەی چەسپاندو دایمەزراند.

أرهَصَ الله فلاناً للخير: خودا فلانکەسی

کـــردوه بـــەکانی خێـــرو پیـــاوەتیو مەردایەتیو زانیاریی.
راهَصَهُ: چاودێری کرد.
الإرهـــاص: روداوی نائاســـایی کـــە بـــۆ پێغەمبەر هاتوونە دی پێش ئـەوەی ببێتە پێغەمبەر.
الـــرِّهْصُ: قـــورِ کـــە تۆپـــەڵ تۆپـــەڵ دەخرێتە سەریەك بۆ بینا کردن.
الرَّهْصَةُ: ئەوەیە دیوی نـاوەوەی سمـی وڵاخ توشی نەخۆشی ببیٚو نـەتوانیٚ باش بڕوا، یان نـاوی قاچی دابـەزیٚ بەهۆی باری گرانو ماندوییەوە.
الرَّهیصُ: (أسد رهیص): شێرێك لانەی خۆی جیٚ نەهێڵیٚ.
الرَّوَاهِصُ: بەردە زڕویٚ؛ ئەو بـەردە یـە کـــەوڵاخ بەســـەری دا بـــڕوا سمـــی دەسوێن، توشی نەخۆشـی رەهصەی دەکـا ٥ هـەروا نـاوە بـۆ بـەردی ریـز کـــراوو دامـــەزراو لەســـەر شـــەقامو ناوماڵ وەکوو رەصیف.
المتراصّة: بەردی چەسپاوو دامەزراو.
المَرْهَصَةُ: پلیکانەو سەکۆ.
رَهَــطَ فـلان رَهْطـاً: فلانکـەس بـەخێرایی خـــواردنی خـــوارد پـــاروی گـــەورە گەورەی کردن.
رَهَّطَ: بـەمانا (رهط)دیٚ، هـەروا بـەمانا ئەوەیە سواری پشتی وڵاخ بوو لـیٚ‌ی دانەبـــەزی ٥ لەماڵـــەوە دانیـــشتو نەچووە دەر.
إرتهطوا: خەڵکەکە کۆبونەوە.
الرِّهاط: کەلو پەلی ناوماڵ.
الرَّهْطُ: تاقمو کۆمەڵ، پێر لە سیٚ یـان حەوتەوە بۆ دە.
رَهْط الرجل: قـەومو قیلـەی پیـاو، خزمـە نزیکەکانی.
رَهَفَـةَ رَهْفـاً: تیـژی کـرد مـشتو مـاڵی کـرد، دەگـوتریٚ: (رهـــف ســـیفه): شمشێرەکەی باریكو جوان کرد.
رَهُفَ رهافةً ورهَفاً: تـەنكو نـاسكو جـوان بـوو ٥ (هو رهیف وهي رهیفـة): ئـەو پیاوە یان ئـەو ئافرەتـە قـەدباریكو جوانو قەشەنگە.
أرْهَفَـهُ: بـەمانا (رَهَفَـهُ) دیٚ ٥ (أرهـــف بالکلام): راشکاوانە قسەکانی کـردن هیچ پێچو پەنای تێدا نەبوون.
اَلْمُرْهَفَ: پیاوی دڵنەرمو هەست نـاسـك ٥ ئەسپی قەد باریكو پەراسو لێـك نزیك.
المَرْهوف: جەستەو ئەندام رێكو پێك.
رَهِــقَ فـــلان رهقـــاً: فـــلان بـــیٚ عـــەقڵو ئەحمەقو نەزان بوو ٥ فێری شەڕو ستەمکاری بووەو وازناهێنیٚ ٥ گوناه دایپۆشیوەو هەمووو وجودی تاوانە ٥ درۆی کرد ٥ پەلەی کرد ٥ (هو رِهِـقٌ وهي رهیقة).
رِهِق الصلاةُ رَهَقاً ورهوقاً: کاتی نوێـژ هـات

ه (رَهِقَ قـدوم فـلان): هاتنـهوەی فلان نزیك بووەوە.

رَهِقَ الشَّئَ رهقاً: شتەکە نزیك بووە جا کابراکە شتەکەی دەست بکەویٚ یان نا، پێی بگا یان نا.

رهَقَ الشَّئُ فلاناً: شتەکە لەفلان نزیك بـووەو پـێی گەیـشت، دەگـوترێ: (رَهَقـه الـدينُ): قەرزەکـەی وەختـی هات.

أرْهَقَ الليلُ: شەو نزیك بوەوە.

أرهق فلاناً: کارێکی خستە سەرشانی فـلان کـەبۆی هەڵناسـوڕێ، بـۆی ئەنجام نادرێ.

أرْهَقَ الليلُ فلاناً: شەو لەکابرا نزیك بـوەوە، شـەوی بەسـەر هـات، دەگوترێ: (أرهقنا الليلُ).

أرهـقَ الـصلاةَ: نوێژەکـەی دواخـست تاکەوتـە نزیکـی کـاتی نوێژێـکی ترەوە.

أرهـق فلانـاً: پەلـەی لـەفلان کـرد، دەگوترێ: (أرهـق فـلان ان أصـلي): فلانکەس پەلەی لێ کردم کە نوێژ بکەم.

ارهـق فلانـاً شـيئاً: شتێـکی بەسـەر فلانکەس دا دا دایپۆشێ، دەگوترێ: (أرهقه حساماً): بەشمشێر دایپڵۆسی ه (أرهقناهم الخيل): بەئەسپ دوایان کەوتین ه (أرْهَقَه إثماً): تاوانی خستە سەرشانیو تاوانباری کرد.

راهَق الغلامُ: گەنجەکە خەریکە باڵغ ببـێ، دەشـگوترێ: (راهـقَ الغـلام الحُلُـمَ) ه هـەروا دەگـوترێ: (صـلى الظهر مراهقاً): نوێژی نیوەڕۆی کرد لەدواکات دا، خەریکبوو کاتی نوێژی عەصر دابێ.

الرُّهـاق: ئەنـدازە، دەگـوترێ: (القـوم رهاق مائـة): قەومەکـە بەئەنـدازەی سەدکەس دەبن.

الرَّيهقان: زەعفەران.

المُراهقة: لەکاتی باڵغ بوونەوە تا دەگاتە تەمەنی رەشیدیی.

المُرَهَّقُ: کەسێك بێ عەقڵو کاڵفام بێ ه سـەخی سروشـتو نانبدەیـەکی وەهـا هەمیـشە میـوانی هـەبێ ه پیـاوی خـوێڕیو خراپـەکار ه کەسێـك تۆمەتی بێدینی لێ بکرێ.

رَهَكَ بالمكـان رَهْكـاً: لـەو شوێنە مایەوە، جێگیر بوو.

رَهَكَ الشَّئَ: شتەکەی باریك کـرد، وردی کرد، هاڕی.

رَهَكَ الدابَّةَ: وڵاخەکەی بەلێخوڕین مانـدو کرد.

رَهْوَكَ: بـەهۆی ڕۆیـشتنەوە جموژگـەکانی شل بونو نەیتوانی بڕوا.

رَهْـوَكَ القـومُ: خەڵـکەکە تێـکیانەوە هاویـــشت کەوتنـــە خرۆشـــان.

اِرْتَهَكَ: جموژگـەكانی شـل بوونـەوه بـەهۆی زۆر رۆیـشتن‌و مانـدوو بونەوه.

تَرَهْوَكَ: رۆیشتن بەشێوەیەك كەشەپۆل بهاوێ.

الرِّهكَةُ: لاوازیی.

الرُّهْكَةُ: لەرو لاوازێكی بی خێرو بێر، دەگوترێ: (رجل رُهكة، وناقة رُهْكة) ٥ (أرض رُهكـة): زەوی نـەرم‌و روخەك.

الرُّهْـوَكُ: گـەنجی نـەرم‌و نیـان‌و تـەڕدەماخ ٥ ئاسـكی قەڵـەوو كارژیلەی قەڵەوو تۆپن.

وَهِلَ لَحْمُهُ رَهَـلاً: گۆشـتی شـل‌و داچـۆڕاو بوو، هاوسا، جەستەی فش بوو.

رَهَّلَهُ: وای لـێ كـرد گۆشـتی جەستەی شل‌و داچۆڕاو بێ ٥ بهاوسێ.

رَهَّلَهُ النـوم: زۆر نوسـتن پێڵوی چـاوی هاوساندون.

تَرَهَّلَ: بەمانا (رَهِلَ)دێ.

الرُّهَـلُ: ئـەو ئـاوه زەردەیـە كەلەگـەڵ منـداڵ دا دێتـە دەرەوه لـەكاتی لەدایكبوونی دا.

الرِّهْلُ: تەنكە هـەور كـەوەكوو دیمـەنی شەونم دەچێ.

رهمـت الأرضُ: زەوییەكـە بـەردەوام بـارانی ورد لـێی دا، دەگـوترێ: (مكان مرهوم وروضة مرهومة).

أرهمت السَّحابةُ: هەورەكـە وردەبـارانی بەردەوامی باراند.

أرهـم الربيـعُ: بـەهار وردە بـارانی بەردەوامی زۆر بوو.

الرُّهْمـانُ في سـيرِ الإبـل: لـۆژه لـۆژی رۆیـشتنی حوشـتر لەبـەر كـزو لاوازیی.

الرِّهْمَةُ: بارانی زەعیف‌و بەردەوام.

الرُّهومُ: مەڕی لەڕو لاواز.

رَهْمَسَ فلان:فلانكەس هەڕەشەی لێكرد.

رَهْمَسَ الأمْرَ: كارەكەی شاردەوه.

رَهْمَـسَ الخَبَـرَ: بەشێـكی لەهەواڵەكـەی ئاشـكرا كـردو هـەمووی رون نەكردەوه.

رَهْمَسَ فلاناً: فلانكەسی كـەیف خـۆش كرد.

رهن الشَّيْءَ رَهْناً ورهوناً: شتەكە چەسپاو بەردەوام بوو.

رَهَنَ بالمكان: لەوشوێنە جێگیر بوو.

رَهَنَ الرجلُ والدابَّةُ رهونـاً: پیاوەكـە لاواز بوو، ماندو بوو.

رَهَـنَ الـشَّيْءَ رهنـاً: شتەكەی چەسپاندو دەوامی پێ دا.

رَهَـنَ فـلان عنـد فـلان الـشَّيْءَ: فلانكـەس لەباتی قەرز شتەكەی لای فلان داناو

حەبسی کرد، دەشگوترێ: (رهنتُهُ لساني): زمانم لەئاستی ئەو بەند کردوەو هیچی پێ ناڵێم.
أرْهَنَ في السلعة وبها: بۆ بەدەستهێنانی ئەو کاڵایە زۆری ماڵ دا تا دەستگیری بوو.
أرْهَنَ الشَّيْئَ: شتەکەی چەسپاندو بەردەوام بوو لەسەری.
أرهَنَ لهم الطعامَ والشرابَ: خواردن‌و خواردنەوەی بۆ دابین کردن.
أرْهَنَ الميتَ القَبْرَ: مردوەکەی خستە ناو گۆڕەوە.
أرهَنَ فلاناً وغيره: فلانکەسی لاواز کرد.
أرهن فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی لای فلانکەس رەهن کرد ٥ یان ئەو شتەی دا بەفلان بۆ ئەوەی لای یەکێکی تر رەهنی بکا.
راهَنَهُ على كذا مراهَنَةً ورهاناً: گرەوی لەسەر ئەو شتەکرد.
إرْتَهَنَهُ منه: بەرەهن لێی وەرگرت.
تَراهَنَ القومُ: هەریەك لەو خەڵکە گرەویان کرد بۆئەوەی یەکێکیان بیباتەوەو بەهرەمەندبێ.
استرهَنَهُ: داوای رەهنی لێکرد.
الراهِنُ: ئامادەکار ٥ دەگوترێ: (هذا راهن لك): ئەوە بۆ تۆ ئامادەکراوە ٥ (طعام راهِنٌ): خواردەمەنیەکی بەردەوامە.
الراهِنَةُ: بۆ مێینەی (الراهن) بەکاردێ، دەگوترێ: (نعمة راهنة): نازو نیعمەتێکی هەمیشەییە.
الرِّهانُ: پێشبڕکێ ٥ (خيل الرهان): ئەسپی پێشڕەوی کردن ٥ لەپەندی پێشینیاندا هاتووە دەڵێ: (هما كفرسي رهان).
الرَّهْنُ: رەهن بریتییە لەبەندکردنی ماڵێك کە دادەنرێ لای بابای خاوەن حەق بۆئەوەی هەرکاتێك خاوەنی ماڵە رەهن کراوەکە نەیتوانی حەقی خاوەن حەقەکە بداتەوە لەوماڵە رەهن کراوە وەری بگرێتەوە، یان بڵێ ماڵێکە دادەنرێ لای تۆ لەبارتەقای ئەو ماڵەی لێت وەرگیراوە، دەشگوترێ: (الإنسان رهن عمله): ئادەمیزاد بارمتەی کردەوەکانیەتی، بەگوێرەی کردەوەکانی پاداش‌و سزای دێتەوەرێ، هەروا دەگوترێ: (أنا لك رهن بكذا): من بۆ تۆ بەرعودە دەبم بەو شتە.
الرِّهن: دەگوترێ: (رِهن مالٍ): بەڕێوەبەری ماڵ‌و سامانە سەرو کاری دەکا.
الرَّهين: دەگوترێ: (أنا رهين بكذا): من

بەرپرسیارم لەوەو بەرعودەی هەموشتێکی ئەوەم.

الرَّهینة: ئەو شتەی دەکرێتە رەهن ◊ بەرپرسیار.

رهـا رهـواً: هێدیو لەسەرەخۆ بوو ◊ لەسەرەخۆ رۆیشت ◊ دامرکاو هێدی بووە، دەگوترێ: (رَهَا البحرُ).

رها بین رجلیه: نێوان دوو قاچی کرانەوە.

أرْهی: توشی شوێنێکی بەرفراوان بوو.

أرهـی الـشَّیْئُ لـك: ئەوشتە بۆ تۆ گونجاوە، بۆ تۆ دەبێ.

أرهـی الـشَّیْئَ لـك: ئەوشتەی بۆ تۆ گونجاند.

أرهـی لهـم الـشَّیْئَ: شتەکەی بۆ ئێوە بەردەوام کرد.

راهاه: لیێ نزیك بۆوە.

إرتهـی القـومُ: خەڵکەکە تێکەڵو پێکەڵ بوو.

تراهیا: خوداحافیزییان لەیەکتر کرد.

أرهـاء الـشَّیْئ: ئەملاو ئەولای شت، قەراخو بیجاخی.

الراهـی: (طعام راهٍ): خواردەمەنیەکی هەمیشەیی ◊ (عیش راهٍ): ژیانی خۆشیو بەناز پەروەردە.

الرَّاهیة: مێینەی (الرهـي)یە ◊ هەروا ناوە بۆ هەنگ لەم روەوە کە لەکاتی فرین دا پەلەقاژە ناکاو باڵ لێك نادا.

الرَّهـاءُ: شوێنی فراوانو گوشاد ◊ دەگوترێ: (طریق رهاء): رێگایەکی پانو پۆرو فراوانە، هەروا هەرشتێك وەکوو دوکەڵو تەمو مژبچێ.

الرَّهْـوُ: شتی دامەزراوو بی جوڵە ◊ هێدیو لەسەرە خۆ ◊ دەگوترێ: (مطر رهو): بارانی لەسەرە خۆ ◊ (بحر رهو): دەریای راوەستاو ◊ (أفعلْ ذلك رهواً): ئەوکارە بکە بەکاڵە خۆ ◊ هەروا بەمانا پۆشاکی تەنك دێ ◊ شتی بڵاوو لێك جیابووەوە ◊ شوێنی پانو بۆر ◊ شوێنی نزمایی‌و چاڵو زەلکاو ◊ پەلەوەری کورکی ◊ کۆمەڵی ئادەمیزاد (پێرو تاقم).

الرَّهْـوَةُ: شوێنی نزم لەزەوی کەئاوی تێدا کۆدەبێتەوە.

اَلمِرْهـاةُ: خۆشرۆ ◊ دەگوترێ: (فرس مرهاة): ئەسپی تیژرۆیە.

رهوك: بروانە مادەی (رَهَكَ).

رَهِیَاً: لاواز بوو نەیتوانی.

رَهَیَـأت الـسماء: ئاسمان ئامادەیە بۆ باران بارین، (رهیأت السحابة): هەورەکە خەریکە باران ببارێنێ.

رَهَیَأ الشَّیْئَ: شتەکەی تێکەڵو پێکەڵ کردو چاکی نەکرد.

رَهْيَاً رَأيَهُ: رايەکەی خۆی تێك دا ٥ ژێوان بۆوە.

رَهْيَاً في أمره: سوور نەبو لە سەر کارەکەی.

رَهْيَاً الحِمْلَ: لاتايەکی بارەکەی قورس تر کرد لەوی تريان ٥ چەندێك هەوڵ بدا بارەکە راست بکاتەوە هەر خوار دەبێ.

تَرَهْيَاً: کەوتە جەو جوڵو پەلەقاژە ٥ رارا بوو لەشتەکە، دەگوترێ: (تَرَهْيَاً في أمره): رارا بوو لەکارەکەی دا ويستی ئەنجامی بدا پاشان نەيکرد ٥ هەروا دەگوترێ: (عيناه تَرَهْيآن): پێڵوی چاوی بۆ راناوەستێ.

ترهياً السحابُ: هەورەکە خەريکە باران ببارێنێ.

تَرَهْيَاً في مَشْيِهِ: لەرۆيشتن دا لارو لەنجەی کرد.

رَوَّأ في الأمر ترونة وترويئاً: لەکارەکە ورد بۆوەو تێ فکری خێرا برِياری لەسەر نەداو دەستبەجێ وەڵامی نەدايەوە.

الرّاء: پيتێکە لەپيتەکانی هيجاء ٥ درەختێکە بەرێکی سپی يان سوری هەيە.

الرَّويئَةُ: تێفکرينو ورد بوونەوە لەشت.

راب اللبنُ رَوْباً: شيرەکە بزرکا ٥ يان ماستەکە هەژێندراو رۆنەکەی جياکرايەوەو دەرهێندرا.

راب فلان: فلانکەس سەرسام بوو ٥ گێژيی توش بوو بەهۆی تێری يان هەنۆزو خەواڵوبی ٥ يان بەهۆی خواردنەوەی دۆی زۆرو ترش ٥ يان فلانکەس درۆی کرد ٥ عەقڵی تێك چوو ٥ رای ناپەسەند بوو ٥ هەروا دەگوترێ: (رابَ دَمُهُ): خوێنی حەلاڵ بوو ٥ کاتی لەناو بردنی هات ٥ کاتی سەربرِينی هات.

أرَابَ اللّبَنَ: شيرەکەی مەياند ٥ ترشاندی ٥ بزرکاندی.

رَوَّبَ اللبَنَ: بەمانا (أرابَهُ)دێ.

الأرْوَبُ: پياوی سەرگەردان ٥ يان کەسێك لەبرسان يان بەهۆی وەنەوزو نەنوستن سەنتەری تێك چوبێ.

الرائب من الأمور: کاری رێكو پێكو بێ موشکيلەو بێ شوبهەو گومان ٥ ئەم وشەيە ئەگەر لە (رَوَبَ) وەرگيرا بێ بەمانا گوماناویو شوبهەدارە ٥ لەحەديثی ئەبوبەکردا هاتووە دەفەرموێ: (وعليك بالرائب من الأمور وردع الرائبَ منها) ٥ (الرائب)ی يەکەم لە (رَوَبَ)

وەرگــــیراوە (الرائــــب)ی دووەم لــــە (رَیَبَ)ەوە وەرگیراوە.

الرّابُ: ئەنـدازە، دەگـوترێ: (هـذا راب كذا): ئەوە بەئەندازەی ئەوەیە

الـرَّوْبُ: شـیری بزرِکـاو ترشـاو مـەییو، دەگــوترێ: (ماعنـــدي شــــوب ولا روب): نـە هـەنگوینم لایـە نـە دۆی ترشـاو ە لەحـــەدیـــث دا هـــاتووە: (لاشوب ولا روب في البيع والشراء): واتــە نـــە غەشــكردن رەوایــە نــە تێـكەڵ كردنـی شـتی خـراپ بـەهی چاك.

الرّوبـان مـن الرجـال: پیـاوی غەشـكەر، گوماناوی.

الرَّوْبـة: هـەوێن ە خەمیرەیەكـە ترشـە دەكرێتــە نــاو ماســتو شــیرەوە بــۆ ئەوە بمەیێ.

الرُّوبَـةُ: بــەمانا (الرَّوْبـــة)دێ ە شــیری بزرِكاو، ترشـاو ە چاككردنی ئیش‌و كـار ە پێداویسـتی ە بـژێوی ژیـان، دەگوترێ: (ما يقوم فلان بروبة أهله): فلانكـــەس بـــژێوی مـــاڵو منـــداڵی دابین ناكا ە هەروا ناوە بۆ زەوییەك زۆر بـــەپیتو فـــەرِبێ ە پارچـــە گۆشت، دەگـوترێ: (قطع اللحم رُوبـة رُوبـةً) ە هـەروا نـاوە بـۆ سـەروكاری كردنی ئیش‌و كارو هەڵسوڕانیان ە بەشێـــك لەشـــەو ە عـــەقڵو ئـــاوەز، دەگـوترێ: (هـو يحـدثني وأنــا اذ ذاك غلام ليس لي رُوبة).

المِرْوَبُ: ئەو قاپەیە شیری تێدا دەكـری بـــە پـــەنیر یـــان شـــیری تێـــدا دەمەیەندرێ ە (ك: مِرْواب).

رَاثَ ذو الحـــافر رَوْثـــاً: ئاژەڵـە سـم دوو قاقەكـە ریخـــی كـــرد ە لەپەنـــدی پێشینان دا هـاتووە دەڵێ: (أخُشُكَ وترُوثني): من گیاو گژت دەدەمێ تۆ ریخـــم بـــۆ دەكـــەی، بەكەسێـــك دەگـوترێ، كـوفرانی نیعمـەت بكـاو چاكەی لەبەر چاو نەبێ.

الرَّوْثُ: كاوێژی ئـاژەڵی سـم دارە ە (ك: أرواث).

الرَّوْثـــةُ: تـــاكی وشـــەی (الـــرَّوْث) ە كـــۆزەرەی گەنمـــە كـــە لـــەگڵ گـــیرو بێـــــــژنگ دادەمێنێتـــــــەوە دوای لەبێژنگدانی گەنمەكە ە لایەكی لوت كەئاوی لـێ دێنـە خـوار ە دەنـدۆكی هەڵۆ.

راجت السلعة رواجاً: كاڵاكە برەوی بوو، داخوازی زۆر بون.

راجـت الأمـْـر روجـاً ورواجـاً: بـەخێرایی كارەكە جێ بەجێ بوو.

راجـت الـريحُ: بایەكـە لـەزۆر لاوەهات، شوێنی هەڵبونەكەی زیاد لەجێیـەك

بوو، نەزاندرا لەکوێوە هات.

رَوَّجَ الغبــارُ: تــەپو تۆزەکــە درێــژەی کێشا.

رَوَّجَ السِّلْعَةَ: برەوی بەکاڵاکە دا.

رَوَّجَ کلامَهُ: قسەکانی خۆی رازاندەوە ٥ قــسەکانی خــۆی چەواشــە کــردن‌و حەقیقەتیان نەزاندرا.

الرَّوْجة: پەلەکردن ٥ خێرایی.

الْمُرَوَّجُ: (أمرٌ مُـرَوَّجٌ): کـاری تێـکەڵ‌و پێکەڵ.

راح رواحــاً: ئێـوارە رۆیـشت ٥ هـەروەها وشەی (راح): بـەکار دەهێنرێت بـۆ رۆیــشتن لەهــەموو کاتێــکی شــەوو رۆژدا ٥ هـەروا وشـەی (الغُـدُوُ): بـۆ هەموو کاتێکی رۆیشتن بـەکاردێ ٥ دەگـوترێ: (راح القـومَ وراح الـيهم روحــاً ورواحــا): چــوو بــۆلای قەومەکە.

راح الإبــلُ وغیرهــا: حوشــترەکە دوای مەغریب گەڕایەوە بۆ ئاغەڵەکەی.

راح اليــومُ: رەشــەباکەی تونــد بــوو ٥ هەواکەی خۆش بوو.

راح فلان للمعـروف راحـةً: فلانکـەس بـۆ چاکەکردن چوست‌و چالاك بوو.

راحـت يـدُهُ لکـذا: دەستی بـۆ ئەوشتە سوك بوو.

راح للأمر رواحاً وراحاً وراحة وأريحيـةً: بـۆ ئەوکارە کـەیف خـۆش‌و تـەڕ دەمـاخ بوو.

راح فــلان معروفــاً راحــةً: فلانکــەس بەچاکەکەی گەیشت.

راح الشَّيئَ رَوْحاً: شتەکە بەرفراوان بوو.

رَوِحَ الرَّجُلُ: پیاوەکە نێوان قاچەکانی پان بوو لای پەنجەکانی پـان‌و لای پاژنـە پێـی تەسـك ٥ (هــو أروح وهــي روحاءُ).

أراحَ: پــــشوی دا هەناســــەی دا ٥ حەسایەوە ٥ مرد.

أراحَ الشَّيْئُ: شتەکە بۆگەنی کرد.

أراح فـلان: فلانکـەس کەوتـە ئێـوارە ٥ کەوتە ناو رەشـەبا ٥ لەحوشـترەکەی دابــەزی بــۆ ئــەوەی حوشــترەکەی بحەسێنێتەوە.

أراحَ الإبــلَ وغيرهــا: حوشــترەکەی گێڕایەوە بۆ ئاغەڵەکەی.

أراحَ عليه حَقَه: مافەکەی بۆ گێڕایەوە.

أراح فلانــاً: فلانکەســی خــستە ئیستراحەت‌و خۆشییەوە.

أراحَ منــه معروفــاً: لەفلانــەوە خێـرو خۆشی پێ گەیی.

أراحَ الشَّيْئَ: بۆنی شتەکەی کرد.

أرْوَحَ الشَّيْئُ: شتەکە بۆگەنی کرد ٥

رَاوَحَ بــين الــشيئين: لــەنێوان ئــەو دووشتەدا یەکسانی نواند ٥ جارێـك

دەستی بۆ ئەوشتە بردو جارێك بۆ شتەکەی تر ٥ دەگوترێ: (راوح بین جنبیه): هەردەمە لەسەر لاتەنیشتێکی راکشا ٥ (راوح بین رجلیه): هەرساتە لەسەر قاچێکی وەستا ٥ هەروا دەگوترێ: (أنا أغادیه وأراوحُهُ): جاری واهەیە بەیانی دەچم بۆلای، جاری واهەیە ئێوارە دەچم بۆلای، یان بەیانیو ئێوارە دەچم بۆلای.

رَوَّحَ علیه بالمِرْوَحَةَ: پانکەکەی خستە ئیش بۆئەوەی هەوای پاکی بۆ بێنێ ٥ هەواکە بگۆڕێ.

رَوَّحَ بالقوم: نوێژی تەراویحی بەخەڵکەکە کرد.

رَوَّحَ القومَ: ئێوارە رۆیشت بۆلای قەومەکە.

رَوَّحَ الدُّهْنَ: بۆنی خۆشی تێکەڵ بەڕۆنەکە کرد بۆئەوەی بۆنی خۆش ببی.

رَوَّحَ فلاناً او الإبلَ: بەمانا (أَرَاحَ)دێ.

إرْتاحَ للأمر: دڵی بەکارەکە خۆش بوو.

ارتاح الله لـه برحمتـه: خودا لەبەلاو چورتم رزگاری کرد.

إرْتَـوَحَ: نۆبەکردن، دەگوترێ: (هما یرتوحان عملاً): ئەو دووە بەنۆبە کاردەکەن.

تَرَاوَحَ: دەگوترێ: (فلان یداه تتراوحان بالمعروف): دەستەکانی بەردەوام دەبەخشن بەهەردوو دەستی خێرو پیاوەتی دەکا ٥ (تراوحا العملَ): بەهەردوو دەستی کاردەکا هەرساتەو دەستێکی لەکاردایە.

تراوحته الأحقاب: زۆر رۆژگاری بەسەردا تێپەڕی.

تَرَوَّحَ: ئێوارەو سەرەتای شەو دەستی کرد بە شەو رۆیی ٥ یان ئیشی تێدا کرد.

تَرَوَّحَ الشَّيْئُ: شتەکە بۆنی فلان شتی گرتووە چونکە لیێ نزیك بووەوە.

تروَّحَ النَّبْتُ: روەکەکە درێژ بوو، بالای کرد.

تَرَوَّحَ الشجرُ: درەختەکە دوای رۆیشتنی وەرزی هاوین گەڵاکەی هەڵوەری.

تَرَوَّحَ بالمِروَحة: بەمانا (رَوَّح) هاتووە.

تَـرَوَّحَ القومَ: ئێوارە هات بۆلای قەومەکە.

استراحَ: پشوی دا ٥ حەسایەوە.

استَرْوَحَ: بەمانا (استراحَ)دێ.

استروَحَ الیه: بەئەو ئارامی گرتو داسەکنا.

استروَحَ الغصنُ: لقەدرەختەکە هەژا هاتو جۆی کرد.

استروَحَ الرجُلُ: پیاوەکە لارو لەنجەی کرد.

استروَحَ الشَّيْئَ: بۆنی شتەكەی كرد ٥ بۆنی پێوە كرد.
استروَحَ المطَرُ الزرعَ: بارانەكە زەرعاتەكەی بوژاندەوە.

الإسْتِرواحُ: لەبواری پزیشكی دا بەوە دەگوترێ هەوا داخڵ بكەیە بۆشاییەكی جەستەوە.
الأرْيَحُ: دەگوترێ (مَحْمِلٌ أرْيَحُ) كەژاوەیەكی فراوانە.
الأرْيَحِيُّ: سنگ فراوان‌و رەوشت جوان‌و ئامادەباش بۆ چاكەكاریی‌و سەخی سروشت ٥ شمشێر.
الأرْيَحِيّةُ: سەخی سروشت‌و حەزلە پیاوەتی‌و ئامادەباش بۆ ماڵبەخشین.
التَّراويحُ: كۆی وشەی (ترويحة)یە؛ لەبنەمادا ئەم وشەیە ناوە بۆ دانیشتن هەرچۆنێك بێ ٥ دوایی كراوە بەناو بۆ ئەو دانیشتنەی ئەنجام دەدرێ دوای چوار ڕكاتی نوێژی عیشا لەمانگی رەمەزان دا بۆ حەسانەوە، ئەمجار بەشێوەی مەجاز كراوە بەناو بۆ هەر چوار ڕكاتێك نوێژ كە دوو ڕكات دوو ڕكات ئەنجام دەدرێ لەمانگی ڕەمەزان دا.
الرائِحَةُ: بۆن چ خۆش بێ چ بۆگەن بێ ٥ حوشتر كە دوا خۆرئاوابوون بگەڕێتەوە بۆ ئاغەڵەكەی ٥ بەپێچەوانەی وشەی (السارِحة)یە ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (ما لە سارحة ولا رائحة): واتە هیچی نیە ٥ هەروا وشەی (الرائحة) ناوە بۆ بارانی ئێواران، پێچەوانەی وشەی (الغادية): كەبارانی بەیانیانی پێ دەگوترێ.
الرّاحُ: حەسانەوە ٥ شەراب ٥ رۆژگاری رەشەباو سەخت‌و دژوار ٥
الرّاحَةُ: بەری دەست ٥ (ك: راحُ) ٥ كەسێك هەژاربێ بتەوێ هەژاریەكەی رابگەیەنی دەگوترێ: (تركته على أنقى من الراحة) ٥ هەروا ناوە بۆ حەسانەوە ٥ ژن ٥ گۆڕەپان.
الرَّوَاحُ: بەمانا (الرّاحَةُ) دێ ٥ ناوە بۆ كاتی نێوان نیوەڕۆو شەو ٥ بەرامبەرەكەی (الصَّبَاح).
الرَّواحَة: بەمانا (الرّاحَة) دێ.
الرَّوْحُ: بەمانا (الرّاحَة) دێ ٥ رەحمەت ٥ بای شەماڵ ٥ (ك: أرواح) ٥ دەگوترێ: (يوم رَوْحٌ): رۆژێكە هەوای خۆشە ٥ (عشية روحة): ئێوارەیەكە هەوا خۆشە ٥ هەروا بەمانا كەیف خۆشی‌و بەختەوەرییە.

الرُّوحُ: گیان ◦ نەفس ◦ قورئان ◦ نیگا.
روح القدس: بەلای مەسیحییەکانەوە ئوقنومی سێیەمە.
الروح الأمین وروح القدس: ناوی حەزرەتی جوبرائیلە سەلامی خودای لەسەر بێ ◦ لەزانیاری فەلسەفی دا ئەو شتەیە کەبەرامبەر ماددەیە ◦ لەزانیاری کیمیادا ئەو بەشەیە کەلەکاتی پالاوتنی ماددەدا بەرزدەبێتەوە وەکوو رۆحی گوڵو رۆحی نەعنا.
الرُّوحاني: ئەوشتەی گیانی هەبێ ◦ نیسبەتدانە بۆلای رۆح ◦ (الآباء الروحانیون): زانا ئاینییەکانی مەسیحییەکانن ◦ (الطب الروحاني): جۆرە چارەسەرێکی نەفسییە.
الرَّوْحَة: یەك جار رۆیشتنی ئێوارانە.
الرّوحیة: لەبواری فەلسەفی دا پێچەوانەی (المادیة)یە ◦ (الأشربة الروحیة): عەرەق و بیرەو ئەو جۆرە خواردنەوانە.
الریح: با ◦ بۆن ◦ رەحمەت ◦ هێزو توانا، دەگوترێ: (ذهبت ریحه): هێزو توانای نەما ◦ سەرکەوتن و بالادەستی ◦ فەرمانڕەوایی، دەگوترێ: (الریح لآل فلان): سەرکەوتن یان فەرمانڕەوایی بۆ خێڵی فلانە، هەروا دەگوترێ: (رجل ساکن الریح): پیاوێکی عاقڵ و سەنگینە ◦ (هَبَّت ریحه): بەویستی خۆی کارەکەی بۆ جێ بەجێ بوو.
الرَّیْحانُ: ریحانە ◦ هەر رووەکێك بۆنی خۆش بێ ◦ رەحمەت و رزق و رۆزی.
الرِّیحَةُ: با.
الرَّیِّحُ: رۆژگارو شوێنی بۆنخۆش ◦ شتی بۆن کەسکون .
الرِّیحِيُّ: (رِیحِي التلقیح): گواستنەوەی دەنکە تۆمی موتوربەیە بەهۆی هەواوە ◦ (رِیحي الإنتشار): ناوە بۆ ئەو رووەکەی تۆمەکەی یان رەگەکانی جرثومەکانی بلاودەبنەوە بەهۆی با.
الْمَرَاحُ: ئەو شوێنەی خەڵکەکە لێیەوە دەڕۆن یان بۆی دەچن ◦ پێچەوانەی وشەی (الْمَغدی) دێ، دەگوترێ: (ما ترك فلان من أبیه مَغدیً ولا مراحاً): فلانکەس هەموو شتێکی لەباوکی دەچێ.
الْمُراحُ: لەوشەی (أراح) وەرگیراوە بەمانا پەرچەو ئاغەڵی ئاژەڵە.
الْمُرتاحُ: ئەسپی پێنجەم لەئەسپەکانی گۆڕەپانی پێشبڕکێ دا.
المِرْواحُ: ئامێری تۆو چاندن.
المِروَحُ: بەمانا (المِرْواحُ) دێ ◦ پانکەو ئامێری فێنك کردنەوە.
المَرْوَحَةُ: ساراو بیابان ◦ ئەوشوێنەی بای لێ دێ.

المِرْوَحَة: ئامێرێکە لەکاتی گەرمادا بای فێنکی پێ دەسبەردەکرێ بەهۆی دەست یا کارەبا ٥ (ك: مَراوِحَ).

المِرْيَاحُ (طعام مِرياح): خواردنێکە غاز لەگەدەدا زۆردەکاو ورگ دەهاوسێنێ.

اَلْمُسْتَرَاحُ: پەناو کەنەف ٥ خانوی خەڵوەو ئارام ٥

رادت الدَّوابُ رَوْداً وَرَوَداناً وَرِياداً: ئاژەڵەکان لە لەوەڕگاکەدا هاتوچۆیان بوو.

راد فلان: فلانکەس هات و رۆیی و لەشوێنێك دانەسەکنا.

راد وِسَادُهُ مِن مرض أو هم: لەبەر نەخۆشی و ئازار یان غەم و ناڕەحەتی سەری لەسەر سەرین نەوەستاو ئارامی نەگرت.

رادت المرأةُ: ئافرەتەکە زۆر هاتوچۆی ماڵە جیرانەکانی کرد.

راد الشَّيْءَ روداً ورياداً: داوای شتەکەی کرد، دەگوترێ: (راد أهله منزلاً وكلأً): داوای کرد بۆ خێزانی مەنزڵ و بۆ ئاژەڵەکانی لەوەڕ.

أراد الشَّيْءَ: شتەکەی ویست ٥ خۆشی ویست، دەگوترێ: (أراد الجدارُ أن ينقضَّ): دیوارەکە خەریکە بڕوخێ.

أراد فلاناً على الأمر: فلانکەسی هەڵنا بۆ ئەوکارە.

أرود في مشيه: بەهێواشی ڕۆیی ٥ (أرود فلاناً): مۆڵەتی فلانی دا.

راوده مراودةً ورِواداً: فێڵی لێ کرد، چاوو ڕاوی لێ کرد.

راودت المرأةُ عن نفسها: ئافرەتەکە داوای کرد زینای لەگەڵ بکرێ.

راود عن الأمر وعليه: لەبارەی کارەکەوە زەمانە سازیی کردو خۆی لەگەل هاوەڵەکەی گونجاند.

راود على الأمر: داوای لێکرد کارەکە بکا.

ارتاد لأهله: داوای کرد بۆ خۆی و خێزانی شوێنی حەوانەوەو بۆ ئاژەڵەکانی لەوەڕ.

ارتاد الشَّيْءَ: داوای شتەکەی کرد.

استرادت الدوابُ: بەمانا (رادَتْ) دێ.

استرادت لِأمره: گەڕایەوە بۆ ئیشی خۆی و ملکەچ بوو.

استرادَ الشَّيْءَ: بەنا بەدڵی و ڕاڕایی داوای شتەکەی کرد.

الأَرْوَد: دەگوترێ: (الدهر أرود ذو غير): ڕۆژگار بەهێواشی کارەکانی خۆی دەکا بەجۆرێك هەستی پێ نەکرێ.

الرائدُ: لەبنەڕەت دا بەوکەسەدەگوترێ کە چاوساغی خێڵە بۆ لەوەڕگای باش و شوێنی ئاوو دەفەرێك باران

بیگرێتەوە ٥ چاوساغو شارەزا بۆ نیشاندانی رێگا بۆ کاروان ٥ ئێستا کراوە بەپلەیەکی تایبەتی فەرمانبەری پۆلیسی یان سوپا لەزوور پلەی نەقیبو لەخوار پلەی موقەدەمەوەیە ٥ (ك: رُوَادٌ ورادة).

رائد العين: چقڵی چاو، دەگوترێ: (فلان رائد الوساد): فلانکەس لەبەر ئازار یان غەمو نارەحەتی سەری خۆی لەسەر سەرین ناگرێ، هەروا دەگوترێ: (إمرأة رائدة): ئافرەتێکە زۆر ماڵانگەڕە زوو زوو هاموشۆی دراوسێیەکانی دەکا.

الـرَّادُ: بەمانا (رائـد)دێ ٥ دەگوترێ: (ریـح رادة): هەوایەکی نـەرمو لەسەرە خۆیە ٥ (امرأة راد ورادة): ئافرەتێکی ماڵانگەڕە.

الرادار: ئامێرێکی ئەلکترۆنییە بەهۆیەوە دەتوانـدرێ هەست بەبونی فرۆکە بکەی لەئاسمانی ناوچەیەکی تایبەت، یان بوونی کەشتی لەدەریاداو دیاری کردنی شوێنەکەیان لەمەسافەیەکی تایبەتی دا لەبارو دۆخێك دا کەبەچاوی عادەتی ئەوکارە ئەنجام نادرێ.

الراديوم: عونصورێکی سپیو ورشەدارە، نیشاتێکی تیشکدەری هەیە دەشوبهێتە کالسیوم لەکارایی کیمیاوی دا.

الرُّودُ: بای نەرمو لەسەرەخۆ، هەوای شەماڵی هێدی ٥ مۆڵەت.

الرُّوَيْدُ: دەگوترێ: (رُوَيْداً): واتە لەسەرەخۆ بەهێمنی ٥ (روید‌ك خالداً): واتە مۆڵەتی خالید بدە.

المِرْوَدُ: کل چێوك، کلی پێ لەچاو رادەدرێ ٥ پارچە ئاسنێکە لەلغاودایە هەڵدەسوڕێ ٥ جومگە ٥ سنگ ٥ جەمسەری خولخلوکەی ئاسن ٥ یەکێکە لەکۆڵەکەکانی جەنجەڕی گێرە ٥ (ك: مراود ومراوید).

رَوْذَنَ: ماندو بوو لاواز بوو.

رَازَهُ رَوْزاً: بەتاقی کردەوە.

راز الدينار: دینارە زێڕەکەی کێشا بۆئەوەی بزانێ کێشی چەندە.

راز صنعته ومالَهُ: سەرو کاری ماڵو سامانو بەرهەمی خۆی کرد.

راز ماعنده: داوای لێ کرد ئەوەی لایەتی بیداتێ.

رَاوَزَهُ: بەتاقی کردەوە لەبۆتەی دا.

رَوَّزَ كلامَهُ ورأيَه في نفسه: لەدڵی خۆی دا زنجیرەو چۆنیەتی راو قسەکانی خۆی تاوو توێ کردن بۆئەوەی بزانێ چۆن دەریان دەبڕێ.

رَوَّزَ رأيَــه: دوای لــی ورد بوونــەوەو تێفکرین دەستی بەشتەکە کرد.

الــرّازُ: بـاش وەسـتا، سـەرۆکی وەسـتا بیناســـازەکان یـــان ســـەرۆکی هەرپیشەوەرو پیشەسازێك.

الرِّيـازةُ: پیـشەی بیناسـازیی ٥ وەسـتای دیوار.

رَاسَ رَوْسـاً: لارو لەنجـەی کـرد ٥ (راس الــسيلُ): لافاوەکــە پـلو پـوش‌و چیلکەو چەوێلی کۆکردەوەو لەگـەڵ خۆی رایدا.

الرُّوْسُ: عەیبو عار، دەگـوترێ: (فـلان رَوْسُ سُــوءٍ): فلانکــەس پیــاوی خراپە.

رَاشَ رَوْشـاً: زۆری خـوارد (راش المـرضُ فلاناً): نەخۆشی فلانی لاواز کردوە.

رَوِشَ رَوَشاً: عەقڵی سوك بوو بێ عەقڵە ٥ کاڵفامە.

الرَّئوش: گوێچکەی زۆری موو پێوەن ٥ پشتی لاوازە ٥ بێ هێزە.

الرُّوْشَنُ: بڕوانە وشەی (رَشَنَ).

راضَهُ روضاً ورياضـاً ورياضـةً: ژێربـاری کــرد، ملکەچــی کــرد، دەگــوترێ: (راضَ المُهْرَ): جوانوەکەی رام کـرد ٥ (راض نفسه بالتقوى): نـەفـسی خـۆی راهێنا لەسەر خوداپەرستی ٥ (راض القوافي الـصعبة): سـەرەوای قـورس‌و گرانـــی هێنانـــە نـــاو چـــامە شــیعرییەکەیەوە ٥ (راض الــدُّرَّ): مرواریـیەکــەی کـون کـرد ٥ (هــو مروض وهي مروضة).

أراض المكـــانُ: شــوێنەکە بــاغی زۆر بوون.

أراض الــوادي والحـوضُ: شـیوەکە یـان حەوزەکە ئەوەنـدەی تێـدا کۆبـوەوە زەوییەکەی داپۆشی.

أراض فــلان: فلانکـەس قـوم دوا قـوم شەرابەکەی نۆش کرد.

أراضَ المكانَ: شوێنەکەی کردە باغ.

أراضَ القومَ: خەڵکەکەی تێرئاو کرد.

أرْوَضَ المكانُ: بەمانا (أراض)دێ.

راوَضَــهُ علــى الأمــر: لەسـەر ئیـشەکە چـەندو چـون‌و وت‌و وێـژی لەگـەڵ داکــرد بۆئــەوەی بیخاتــە نـــاو کارەکەوە.

رَوَّضَ المكانُ: بەمانا (أراضَ)دێ.

رَوَّضَ فلان: فلانکەس هۆگری بـاخ بـوو تێیدا مایەوە.

رَوَّضَ المكــانَ: شــوێنەکەی کــردە بــاخ، دەگــوترێ: (روَّض المطــرُ الأرضَ): باران زەوی کردە باخ‌و رازاندیەوە.

رَوَّضَ المُهْرَ: جوانوە ئەسپەکەی راهێنا.

إرتاضَ: رام بوو، ژێربار بوو، دەگوترێ: (ارتاضَ المُهْرُ): جوانوەکە رام بوو.

إرتاضــت القــوافي: سـەرەوا (قافیــة)کـان بەپەدەست بوون.

تراوضا: چەندو چونیان کرد لەکڕین‌و فرۆشتن دا.

إستراضَ المكانُ والوادي والحَوْضُ: بەمانا (أراض)دێ ٥ هەروا بەمانا پان‌و پۆڕی‌و گوشادی دێ.

استراضَ النفس: دڵی ئارامی گرت‌و کرایەوە، خۆشنوود بوو.

استروضَ النبات: روەکەکە گەیشتە ئەوپەڕی گەورەیی‌و بەرزی خۆی.

استروضت الأرض: زەوییەکە گیاو گژی باشی بەرهەم هێنا.

الروضة: زەوی سەوز ٥ باخی جوان‌و رازاوە، دەگوترێ: (مجلسه روضة): مەجلیس‌و دانیشتن لەگەڵی دا خۆش‌و بەلەززەتە ٥ (ك: رَوْض ورياض).

روضة الحوض: ئەندازەی ئەوبەشەی ئاوەکە دایپۆشیوە.

الرياضة: بەلای صوفییەکانەوە بریتییە لەپاڵفتەکردنی ئەخلاقی دەرون‌و سەرگەرمبوون بەخودا پەرستی‌و وازهێنان لەوشتانەی کەنەفس داخوازییانە.

الرياضة البدنية: ئەنجامدانی جۆرە جم‌و جوڵێکی تایبەتی کە جەستە بەهێز دەکاو رایدەهێنێ ٥ (العلوم الرياضية): بریتییە لە زانیاری حیساب‌و ئەندازیاری‌و جەبرو ئەو جۆرە زانیارییانە.

الرَّيِّضُ من الدواب: ئەو ئاژەڵ‌و وڵاغەیە کەرام نەکرێ‌و مل نەدا بۆ خاوەنەکەی رای بێنێ، دەگوترێ: (أمرٌ رَيِّضٌ): کارێکە بەرێک‌و پێکی ئەنجام نەدراوە، کەم‌و کوڕی زۆری تێدایە.

الرَّيِّضَةُ: (قصيدة ريِّضَةٌ): چامەیەکە رێک‌و پێک نەکراوە، لەنگی‌و کەم‌و کوڕی زۆری تێدایە ٥ (قصيدة ريِّضَة القوافي): چامەیەکە سەرەواکانی لەلایەن شاعیرانەوە رام نەکراون.

راع روعاً: ترسا.

راع الشَّيْءُ رواعاً: شتەکە گەڕایەوە بۆ شوێنی خۆی.

راع الأمرُ فلاناً: کارەکە فلانکەسی ترساند.

راع الشَّيء فلاناً: شتەکە فلانکەسی خستە سەرسوڕمانەوە، دەگوترێ: (رَاعَنِي جمالُهُ): جوانییەکەی سەرنجی راکێشام ٥ (راعني كلامُهُ): قسەکانی سەرنجیان راکێشام ٥ (هو رائع وهي رائعة) ٥ هەروا دەگوترێ: (هذه شربة راع بها فؤادي): ئەمە شەرابێک بوو کفت‌و کۆی دڵمی دامرکاند.

رَوِعَ رَوَعاً: زیرەک‌و لێهاتوو بوو، سەرنج راکێش بوو.

أراعَهُ: ترساندی.

رَوَّعه: بەمانا (أراعه)دێ.

رَوَّعَ الطعامَ بالسَّمْنِ: خواردنەکەی چەورکرد، چەوری تێ کرد.

إرتاع: ترسا، دەگوترێ: (ارتاع منه وارتاع له).

ارتاعَ للخبر: هەواڵەکەی پێ خۆش بوو.

تَرَوَّعَ: ترسا ٥ (تروَّعَ منه).

الأَرْوَعُ: زیرەك‌و لێهاتوو وریا ٥ کەسێك شایی بەخۆی بێ لەڕوی جوانی روخسارەوە یان لەڕوی ئازایەتی‌و شەهامەتەوە ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (رَوْعاء).

الرائع: سەرنج راکێش، شایی بەخۆ.

الرائعة: بۆمێینەی (الرائع)دێ ٥ هەروا ناوە بۆشتێك کەلەبواری فەنن‌و فیکرو ئەخلاق دا سنوری بەزاندبێ‌و سەرنج راکێش بێ، دەگوترێ: (هذه القصيدة أو هذه القصة من روائع فلان).

رائعة الشيب: یەکەم موی سپی کەلە سەرو ریش پەیدا دەبێ.

رائعة النهار: زوربەی رۆژ، دەگوترێ: (هو كالشمس في رائعة النهار).

الرُّوَاعُ: شکۆمەندو زیرەك‌و لێهاتوو، دەگوترێ: (هو رواع الفؤاد).

الرَّوْعُ: جەنگ.

الرُّوعُ: دڵ ٥ نیهن ٥ عەقڵ‌و ئاوەز، دەگوترێ: (وقع في رُوْعی كذا): واکەوتە دڵمەوە، عەقڵم وای بۆ چۆ ٥ (أفرخ رُوعُهُ): ترس لەدڵی دا نەماو ئارام بۆوە.

الرَّوعة: شێوە جوانییەك ٥ ترس‌و بیم ٥ لەحەدیث دا هاتووە (أللهم آمِنْ روعاتي): خودایە وام لێ بکە لە تۆنەبێ لەکەس نەترسم.

الْمُرَوَّعُ: تێگەیشتو؛ ئەوکەسەی باش لەشت حاڵی ببێ.

راغ روغاً ورَوَغاناً ورواغاً: لای دا، ئەملاو ئەولای کرد فێڵ‌و پێچی کردن، دەگوترێ: (راغ الثعلب): رێوییەکە بەفێڵ‌و پێچ رۆیشت، فێڵبازی کرد.

راغ الى كذا: بەنهێنی چو بۆلای فلان شت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ﴾.

أراغَهُ: فێڵی لێ کرد ٥ لەگەڵیا کەوتە گفت‌و گۆو داوای لێ کرد ئەوەی بۆبکا، ئەوەی بداتێ.

رَاوَغَهُ: فێڵی لێ کرد، ویستی بیخەڵەتێنێ ٥ بۆری داو شکاندی، بەعەرزی دادا.

روَّغ الطعامَ: خواردنەکەی چەورکرد، رۆنی تێکرد، دەگوترێ: (رَوَّغ

اللقمــة في الدســم): پاروەكـەی لـەناو رۆناوەكـە دا ئەمـديو ئـەوديو كـرد تـا بەباشی چەوربوو رۆنەكەی هەڵمژی.

إرتاغَهُ: ويستیو داوا ی كرد.

تراوَغَـا: ئـەو دووە هەريەكـەيان فێڵـی لــەوی تريــان كــرد ٥ كەوتنــە زۆرانبازیو يەكتريان بۆڕدا.

تروغت الدابة: وڵاغەكە خۆی گەوزاند.

الأرْوَغ: دەگـوترێ: (هو أروغ من ثُعَالة): ئەو لە ڕێوی فێڵ زان ترە.

الرائــغ: دەگــوترێ: (طريــق رائــغ): ڕێبازێـكی خوارە.

الرائغــة: ڕێبــازی قـۆرتو پێـچاوی ٥ لەحــەديثــی (الاحنــف)دا هــاتووە دەڵێ: (فعدلت الى رائغة مـن روائـغ المدينة).

الرَّوَاغة: ئەوشوێنەی زۆر خەڵكی تێـدا بكـوژرێ، شـوێنی تێـدا بــەهيلاك چوون.

الــرَّوَّاغُ: كەسێــك زۆر فـێڵ زان بــێ ٥ ڕێوی.

الرِّياغ: هەرزانی، بەپيت.

راق رَوْقاً: ڕون بوو، ساف بوو، تەمو مژ ی لەسەر نەما.

راق عليــه: فــەضـلو پيـاوەتی بەسـەردا زۆركرد.

راق الـشَّيْءُ فلانــاً رَوْقــاً ورَوَقانــاً: شـتەكە سەرنجی فلانكەسی ڕاكێشا.

رَوِق رَوْقــاً: ددانــی پێـشينەی سـەرەوەی لـەددانی خـوارەوە زيـاتر هاتوونـە پێش، واتە كەڵبەی سەروی لەئاستی كەڵبەی خواروی نين.

راوَقَـــهُ: ديوەخانەكـــەی بەرامبـــەر ديوەخـانی ئـەوە، دەگـوترێ: (هــو جاري مراوقي).

رَوَّقَ الليلُ: شەو پەردەی تـاريكی خـۆی درێژكردەوە.

روَّق الشرابَ: شـەرابەكەی ساف كـرد ٥ خــشتو خـۆڵو تـەپو تـۆزی لــێ پالاوت.

روَّق السلعة: كالاكەی فرۆشتو باشـتری كڕی.

روَّق لــه في الــسلعة: نرخــی كالاكــەی بەرزكردەوەو ناشيەوێ بيكڕێ.

روَّق البيــتَ: بــەربێلای بـۆ خانوەكـە دروســت كــرد ٥ ديوەخــانی بــۆ خانوەكە دروست كرد.

تروَّق الشرابُ: شەرابەكە ساف بوو.

الأرْوَقُ: كەسێــكە كەڵبــەی ســەروی بەسـەر كەڵبـەی خـواروی دا بـڕوانن لێيان پـێش كـەوتبن ٥ (عـام أروَق): ساڵێـكی سـەختو زەحمەتـە، ژيـانی تێدا ناخۆشە ٥ (هي روقاء).

الــرَّاووق: شـت پـاڵێو ٥ چـاپاڵێو، شـير

پالێو، نەوت پاڵێو ٥ پیاڵەو گلاس ٥ (ك:رواويق).

السُّرواق: ژورێکە وەکوو خێمە لەدرێژەوەیە.

رواق البيت: بەربیلای خانوو ٥ ژورێك بۆ خوێندنو دەرس گوتنەوە لە مزگەوت دا یان لەهەر عیبادەتخانەیەکی تردا بێ ٥ پەنایەك بۆ ڕاگۆڕینەوەو وتو وێژ لەکۆبونەوەی نێو دەوڵەتیو فیستیفاڵی ئەدەبیو ئەوشتانەدا.

رواق الليل: سەرەتای شەو، بەشێك لەشەو.

رواق العين: بڕۆی چاو ٥ (ك: أروقة وروق).

الرواقيّون: قوتابیەکانی زەینونی فەیلەسوفی یونانین، ئەم ئازناوەیان لەوەوە وەرگرتووە کە زەینون لەریواقێك دا دەرسی پێ دەگوتنەوە ٥ هەروا پێیان دەگوترێ: (أصحاب المظلة).

الرَّوْقُ: لەهەموو شتێك دا پێشەکیو سەرەتاکەیەتی، دەگوترێ: (روق الجيش، روق البيت، روق الشباب).

روق القوم: گەورەو یەکە پیاوی قەومەکە.

رَوْقُ الليل: بەشێك لەشەو، دەگوترێ: (مضى روق من الليل).

رَوْقُ السحاب: لافاوی باران، دەگوترێ: (ألقت السحاب أرواقها): هەورەکە بارانی بەردەوام بوو.

روق الدابة: شاخی ئاژەڵ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (كالثور يحمي أنفهُ برَوْقِه): وەکوو کەڵەگا وایە لوتی بەشاخی دەپارێزێ ٥ هەروا وشەی (الروق): بەمانا بەخۆنازو ئازاد دێ ٥ بەمانا تەمەن دێ، دەگوترێ: (أكل فلان روقه): هەروا بۆ ئەم مانایانە دێ: پەردە ٥ شتی صافو ڕون ٥ کۆختەی ڕاوکەر ٥ وەرەی پیاوو عەزمو جەزمی ٥ کۆمەڵێ ئادەمیزاد، دەگوترێ: (جاء روقُ بني فلان): کۆمەڵی خێڵی فلان هاتن ٥ خۆشەویستی بێ خەوش ٥ بارتەقای شت ٥ لاشە (لاشەی مردوو) ٥ خێمە، دەگوترێ: (ضرب روقه بالمكان): لەوشوێنە خێمەی خۆی هەڵداو نیشتەجێ بوو ٥ (ك: أرواق) ٥ دەشگوترێ: (أسْبَلَت أرْواقها): فرمێسکی ڕشتن ٥ (رَمَاهُ بأرواقه): قورسایی خۆی خستە سەری ٥ (رمى بأرواقه على الدابة): سواری وڵاغەکە بوو ٥ (ألقى عليه أوراقهُ): شێتو شەیدای بوو زۆری خۆش ویست تاوای لێ هات لەپێناو خۆشەویستی دا خۆی بەخت بکا.

الرُّوْقَةُ: جوانی کەشەداری ٥ ڕوخساری جوان.

الرُّوقة: منداڵی جوان چ کوڕ بێ چ کچ، تاك بێ، دوبێ، کۆبێ ٥ ئادەمیزادی باش‌و وەجاخزادە ٥ دەربارەی رۆمەکان پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی: (یخرج الیهم رُوقة المؤمنین) باشترین کەسانی موسوڵمان بەرەو رویان دەبنەوەو لێیان وەدەست دێن.

الرِّیْقُ: (ریق الشباب): سەرەتای گەنجی.

الرَّیِّقُ: لەهەمموو شتێك دا باشەکەیەتی.

رَیِّقُ الشباب: بەمانا (ریقه) دێ.

رَوَّلَ الفَرَسُ وغیره: ئەسپەکە لیکی چاند ٥ میزی پچڕ پچڕی کرد.

رَوَّلَ الطعامَ: خۆراکەکەی چەورکرد (رۆنی تێکرد).

رَوَّلَ رَاسه من الدهن: سەری چەورکرد.

تَرَوَّلَ: لیکی چاند (لیکی لەبەر رۆیی).

الرائل: ددانی زێر.

الرَاوولُ: بەمانا (الرائل)دێ، هەروا بەمانا (لیك)دێ ٥ (ك: رواویل).

الرّوالُ: لیك.

المِروَلُ: کەسێك زۆری لیك هەبێ.

رامهُ روماً ومراماً: داوای کرد، قەصدی کرد.

رَوَّمَ: مایەوە، دانیشت.

رَوَّمَ فلاناً الشَّیْئَ: وای کرد فلانکەس داوای شتەکە بکا هەوڵی بۆ بدا، دەگوترێ: (رَوَّمَ فلانا، وروَّمَ بفلان): وای کرد فلان داوای بکا.

رَوَّمَ رأیه: قەصدی شتەکەی کرد دوایی داوای شتێکی تری کرد ٥ جار دواجار داوای شتی کرد.

تَرَوَّمَ بفلان: یاری پێ کرد.

رَامَةُ: شوێنێکە لەبادییەی عەرەب (لەسارای عەرەبوستان) وادەبێ دەیکەنە دوانی‌و بە (مثنی) ناوی دەهێنن ٥ وەکوو لەپەندی پێشینان دا هاتووە (تسألني برامتین سَلْجَماً): لەبادییەدا نیشتەجێ بووم داوای شێلمم لێ دەکا ٥ بەکەسێك دەگوترێ داوای شتێك بکا لەشوێنێك کە دەست نەکەوێ.

الرَّوْمُ: نەرمایی گوێچکە ٥ دەرخستنی بزوێنی کۆتایی وشە بەخێرایی بەجۆرێك ئەو بزوێنە ببیسترێ.

الرُّومُ: نەرمایی گوێچکە ٥ شەرابێك زۆر کەسکون بێ‌و زۆر سەرخۆشکەربێ کە لەقەسەبی شەکر پاڵفتە دەکرێ ٥ بەشێك لەئادەمیزاد کەپێیان دەگوترێ: (رۆم)و ئێستا بەشێکن لەگەلانی ئەورووپاو ئاسیا.

الرُّومَةُ: غەرەو سرێش.

الرّومـيُّ: حـەبڵو سـەوڵەو زنجـیری کەشتی بەتاڵ.

المرامُ: داخوازی.

الروماتیزم: زاراوەیـەکی گشتییە بـۆ چـەندحاڵەتی جیاجیـا بـەکار دەهێنـدرێ کـە دیاردەکانی ئـازاری ماسـولکەو جومگـەو ئەنـسیجەی لیفییە.

ران اليومُ رَوْناً: رۆژەکە زۆر گەرم بوو زۆر ناخۆش بوو.

ران الأمرُ: کارەکە ناخۆش بوو تاڵو تفت بوو، گران بوو.

الأرْوَنـان: دەنـگ ە رۆژانـی سـەختو ناخۆش، دەگوترێ: (يوم أرونانٌ ويوم أرونان): رۆژێـکی گەرمو نـاخۆشو پڕغەمو پەژارە.

الرّوانـي: حەڵوایـەك لەهێلکـەو ئـاردو شەکر دروست دەکرێ.

الـرّوْنُ: نـاخۆشو زەحمـەت ە (ك: رُون).

الرُّونـةُ: (رونـة الـشّيء): ئەسـتورایی شـتەکەو ناخۆشییەکەی، لەگـەرمی لەسـاردی لەغـەمو پـەژارەو ئـەو جۆرە شتانە.

المَرُونُ: (هو مرون بـه): ئـەو تێشکاوە، زێرکەوتووە.

رَوَى علـى الـبعير ريّـاً: لەسـەر حوشـترەکە داوای ئاوی کرد.

رَوَى القومَ وعليهم ولهـم: داوای ئـاوی کـرد بـۆ خەڵـکەکە ە لەسـەر حوشـترەکە تونـد دایبەسـت، دەگـوترێ: (رَوَّى علی الرجل بـالرِّواء): لەسـەر پشتی حوشـترەکە پیاوەکـەی شـەتەك دا بۆئـەوەی لـەکاتی هێـرش هێنـانی خەودا نەکەوێتە خوار.

روی الحديثَ أو الشعرَ روايةً: حـەدیثەکە یـان شـیعرەکەی وەرگـرتو هـەڵی گرت بۆ گێڕانەوەو نەقڵ کردن.

رَوَى عليه الكَذِبَ: درۆی بەدەمەوە کرد.

رَوَى الحَبْلَ ريّاً: حەبلەکەی خاو بادا.

رَوَى الزرعَ: کشتوکاڵەکەی ئاودا.

رَوِيَ مـن المـاء ونحـوه رَيّـاً: ئاوەکـەی خواردەوەو تێرئاو بوو.

رَوِيَ الشّجَرُ ورَوِيَ النّبتُ: درەختەکە یـان روەکەکە تێرئاو بوو تەڕدەماغ بوو.

أرْوَاهُ: وای لـێ کرد تێرئاو بێ.

أروی فلاناً الحديثَ والشعرَ: حەدیثی بـۆ خوێنـدەوە، شـیعری بـۆ گـوت بۆئەوەی ئەویش لێیەوە نەقڵ بکاو بۆ خەڵکی تری بخوێنێتەوە.

رَوَّى: ئاوی لەگەڵ خۆی هەڵگرت.

رَوَّى فـلان في الأمـر: فلانکـەس لەکارەکەی ڕوانیو لـێی وردبۆوە.

رَوَّى فلاناً: فلانکەسی والـێ کـرد تێـر ئاوبێ.

إرْتـوى: بـەمانا (رَوِيَ)دێ، دەگـوترێ:

(إرتوت مفاصلهُ) جومزگەکانی ڕێکو پێک بونو پتەوبوون.

إرْتَوى الحَبْلُ: حەبلەکە تاڵەکانی زۆربونو بەگشتی بادرا.

تَرَوّى: بەمانا (رَوِيَ) دێ، دەگوترێ: (إرتَوتْ مفاصِلَه): جومزگەکانی ڕێکو پێک بونو پتەوبوون.

تَرَوّى في الأمر: سەیری کارەکەی کردو لێی وردبۆوە.

رَوَى الحديث أو الشِعْرَ: حەدیثو شیعرەکەی ریوایەت کرد.

الأروية: مانگا کێوی، بزنەکێوی ٥ (ك: أراويّ).

التروية: (يوم التَروية): ڕۆژی هەشتەمی مانگی ذیلحیجەیە.

ألرّوِي: راوی الحديث أو الشعر: حەدیث گێڕەوەکە شیعر هەڵگرەکە بۆئەوەی ریوایەتی بکەن بەکەسانی دیکەی بڵێن.

الرّاوِيَة: مێینەی (ألرّاوي)یە ٥ ئەوکەسەی داوای ئاودەکا ٥ کەسێك زۆر حەدیثو شیعر ریوایەت بکا ئەوکاتە (تا) خرەکەی بۆ موبالەغەیە، بۆ تەئنیث نییە ٥ کوندەی ئاو کەئاوی تێدابێ ٥ ئەو وڵاغەی بارە ئاوی لێ دەنرێ ٥ (ك: روايا)یە.

الرُّواءُ من الماء: ئاوی شیرینو سازگارو گوارا ٥ ئاوی زۆرو تینوایەتی شکێن.

الرِّوَى: ماء رِوًى: ئاوی شیرینو سازگار.

الرِّواءُ: حەبلێکە بارو بارگەنەی پێ لەحوشتر دەبەسترێ.

الرُّواءُ: روخساری جوان.

الرِّواية: چیرۆکی درێژ.

الرُّوّاءُ: ئاوگێڕ، ئاوکێش.

الرَّوِيُّ: ئاوخواردنەوەی تەواو، دەگوترێ: (شربت شربا رويًّا) ٥ هەورێك بارانەکەی دڵۆپە گەورەبێو بەرێژنەی توند ببارێ ٥ ئاوێك زۆر زوو تینوایەتی بشکێنێ ٥ ئاوگێڕ ٥ زەعیفو لاواز ٥ لەزانستی عوروزدا ئەو پیتەی کە چامەشیعرەکەی لەسەر بنیات دەنرێو چامەکەی پاڵ دەدرێ دەلێی چامەی بائی چامەی واوی .. ٥ هتد.

الرَّوِيَّةُ: وردبونەوەو تێفکرینە لەکاروبار ٥ لێماوەو پاشماوەی شت، دەگوترێ: (على رَوِيّة من دين): لەسەر ئایینی بۆماوەی خۆیانن ٥ پێداویستی.

الرَّيّا: بۆنی خۆش.

الرَّيّانُ: دەگوترێ: (فرس رَيّانُ الظهر): ئەسپێکی پشت پتەوو تۆکمەیە ٥ (وجه ريّان): دەمو چاوی گۆشتن ٥ (هو ريان العلم): ئەو پڕە لەزانستو زانیاری.

الرَّيَّةُ: دەگوترێ: (عـين ريَّـةٌ): چاوێـکه ئاوی زۆره.

اَلْمَرْوَی: بناوانی روبارو جۆگا کەناوی لــێ هەڵدەبەســترێ بــۆ ئــاودانی کشتوکاڵ.

اَلْمِـرْوِی: ئـاوی شـیرینو سازگار ○ (ك: اَلْمَرَاوِی)یه.

رَابَهُ الأمْرُ وفلان رَيْباً وريبةً: کارەکه یان فلانکــەس خــستیه گومانـــەوه ○ لەحەدیثدا هاتووه: (دع مـا يريبـك الى مالا يريبك)، دەگوترێ: (رابَهُ مـن فلان أمْرٌ): دەربارەی فـلان دڵنیـابوو لەگومانەکەی.

راب الرجلُ فلاناً: پیاوەکـه لـەفلان کەوتـه گومانەوه.

راب الأمْرُ فلاناً: کارەکه فلانـی گرتەوه.

أراب الأمْرُ والرجـلُ: کارەکـه گومانـاوی بوو، پیاوەکه گومانی کرد.

أراب الأمرُ والرجـلُ فلانـاً: کارەکـه یـان پیاوەکه وای کرد فلان گومان پەیـدا بکا.

أرابه من فلان أمـرٌ: روداوێـك، کارێـك وای کرد گومان لەفلان بکا.

أرابَ الرَّجُلَ: شكو گومـانی خـسته نـاو دڵی پیاوەکه.

أراب فلاناً: دڵه ڕاوکێی خسته ناو دڵی فلانەوەو توشی نائـارامیو قەلـەقی کرد ○ لەحەدیثی فاطیمه دا هـاتووه کـــه پێغەمبـــەر دەربـــارەی فەرموویـــەتی: (يـــريبني مايريبهـــا): هەرشتێـك فـاطیمـه ئیزعـاج بکـا منیش نارەحەت دەکا.

إرتاب فيه وبه: گومانی لێ پەیدا کرد ○ تۆمەتباری کرد.

تريَّبَ به: بەمانا (إرتاب)دێ.

اسـترابَ بـِه: شتێـکی وای لــێ بینـی بیخاته گومانەوه.

الرَّيْـــبُ: شــكو گومـــانو تۆمـــەت ○ پێداویستی بـەڵای رۆژگار ○ روداوی زەمانه.

الرِّيبَةُ: گومانو تۆمەت ○ (ك: رِيَبٌ).

الرَّيَّابُ من الأمور: کاری ترسناك.

اَلْمُسْتَرابَةُ: ئافرەتێـك نەکەوێتـه عـادەی مانگانەوه هەر چەنده لەتەمەنێـك دا بێ دەبوایه بکەوتایه حەیزەوه.

الرِّيبَـــاسُ: روەکێـــکی تەمـــەن درێـــژه لەوڵاتــه ساردو ســەرماکانو کێــوه بەفراوییــەکان دا دەڕوێ، قەدەکــەی دەخورێو شەرابیشی لێ دەگوشرێ، پێی دەگوترێ: (شەرابی رێباس).

راث رَيْثاً: تەمەڵی کرد.

أراثَهُ عنه: وای لـێ کـرد تەمبـەڵ بـێ ○ خاوو خلیچك بێ.

رَيَّثَ فلان: فـلان مانـدوو بـوو، دەگوترێ:

(رَيَّثَ عما عليه): تەمبەڵ بوو لەئەنجامدانی ئەو ئەرکانەی لەئەستۆی بوو.
رَيَّثَ فلاناً: وای لەفلانکەس کرد تەمبەڵ بێ ◊ ماندوشەکەتی کرد، بڕستی لێ بڕی.
رَيَّثَ الشَّيْءَ: شتەکەی نەرم کرد.
تَرَيَّثَ: بەمانا (راث)دێ.
إستراثَهُ: داوای لێ کرد تەمبەڵی بکا ◊ خاوە خاو بکا.
الرَّيْثُ: تەمبەڵی ماتڵ بون ◊ لەپەنددا هاتووە دەڵێ: (رب عجلة تَهَبُ رَيثاً): زۆرجار پەلەکردن دواکەوتن‌و ماتڵ بوون دەبەخشێ ◊ ئەندازەو چەندییەت، دەگوترێ: (ما جلس عندنا إلا رَيْثَ أن حدثنا بحديث ثم مَرَّ): هەرئەوەندە لامان دانیشت بەئەندازەی ئەوەی قسەیەکی بۆ گێڕاینەوەو پاشان ڕۆیشت.
الرَّيِّثُ: سست، تەمبەڵ.
اَلْمُرَيَّثُ: دەگوترێ: (هو مُرَيَّثُ العينين): ئەو ئادەمیزادە چاوی کزەو باش نابینێ.
الرَّيْجِيُّ: پاسایەکە بەگوێرەی ئەو پاسایە دەوڵەت هەندێ پرۆژەی ئابوری دا دەمەزرێنێ‌و ئاسانکارییان بۆ دەکا بۆ بەرهەم هێنان‌و سود وەرگرتن.
الأَرْيَحُ: بڕوانە ماددەی (رَوَحَ).
الرَّيحان: بڕوانە ماددەی (رَوَحَ).
رَخَّ رَيْخاً وريوخاً وريخاناً: ذەلیل‌و ملکەچ بوو ◊ نەرم‌و شل‌و شێواو بوو ◊ ناو گەڵی لێك دوور کەوتنەوە ناتوانێ قاچەکانی‌و ڕانەکانی لێك نزیك بکاتەوە.
رَيَّخَهُ: ذەلیلی کرد چەماندی، چەڕاندی.
الرَّادَةُ: (ريح رادة): بایەکە لەسەر خۆ هەڵدەبێ‌و شەماڵ ئاسا فێنکی دەخاتە ناو وڵاتەوە.
الرَّيْدُ: لوتکە شاخ.
الرِّيدُ: کارێکی داخوازو مەبەست دەتەوێ بێتە جێ‌و بەیدەست ببێ.
الرَّيْدَةُ: بای لەسەرەخۆو هێدی‌و شەماڵ ئاسا.
رَارَ رَيْراً: مۆخی قاچی زەعیف بوو.
أرار الهزالُ مُخَّ ساقيه: کزی‌و لاوازیی مۆخی ئێسقانی قاچی باریك کردوە.
الرَّائِرَةُ: بەزو چەورایییەکە لەکەشکە ئەژنۆدا وەکوو مۆخ وایە جوڵانی جومزگەی ئەژنۆ خۆش دەکا.
الرِّيرُ: دەگوترێ: (مخ رِيرٌ ورَيِّرٌ): مۆخێکی خراپ‌و بێ کەڵکە بەهۆی کزو لاوازیی تواوەتەوە.

راش الطائِرُ رَيْشاً: پەلەوەرەکە پەڕی لێ ڕوان.

راش فـلان: فلانکەس بێ ئاتاج بوو پێویستی نەما.

راش السَّهْمَ: پەڕی لەتیرەکە بەست و قایمی کرد.

راش فلاناً: فلانکەسی بەهێز کرد، یارمەتی دا، حاڵ و وەزعی باش کرد، دەگوترێ: (راشَهُ اللهُ): خودا گەشەی بەفلانکەس دا ٥ (راشه الله مالاً): خودا ماڵ و سامانی پێ بەخشی ٥ (راشه السَّقَمُ فلاناً): نەخۆشی فلانکەسی لاواز کرد ٥ (لائرش علي): قسەکەم پێ مەبڕە لێم گەڕێ با وتەکەم تەواو بکەم ٥ (فلان لا يريش ولا يبري): فلانکەس نەزیانی هەیە نەسود هیچی پێ ناکرێ.

رَيَّشَ السَّهْمَ: تیرەکەی پەڕدار کرد پەڕی لێ شەتەك دا ٥

رَيَّشَ الثَّوْبَ: کراسەکەی بەوێنەی پەڕی باڵندە ڕازاندەوە.

رَيَّشَ السَّقَمُ فلاناً: نەخۆشی فلانکەسی لاواز کرد.

ارتاشَ فلان: فلانکەس توشی خێرو خۆشی بوو، کاریگەریی نەو نازو نیعمەتەی پێوە دیارە.

ارتاش السَّهْمَ: پەڕی لەتیرەکە بەست.

تَرَيَّشَ: بەمانا (ارتاش)دێ.

الأرْيَشُ: کەسێك تووکی گوێچکەو سەرو ڕیشی زۆر بێ، دەگوترێ: (رجل أريش): پیاوێکە خاوەنی ماڵ و سامان و پۆشاکی باشە.

الـرَّائِشُ: تیری پەڕدار ٥ ئەوکەسەی دەبێتە ناوەند لەنێوان بەرتیلدەرو بەرتیل وەرگردا ٥ بۆئەوەی کارەکەیان جێبەجێ بکا.

الرِّيَاشُ: پۆشاکی باش و بەنرخ ٥ کاڵای ناوماڵ ٥ ماڵ و سامان ٥ هەرزانی ٥ موچە ٥ بارودۆخی باش.

الرَّيْشُ: کلأرَيْش: لەوەڕێکی گەڵا زۆرە.

الرِّيشُ: پەڕو پۆڵی باڵندە ٥ تاکەکەی (ريشة) ٥ پۆشاکی بەنرخ ٥ ناوماڵ ٥ سامان ٥ هەرزانی ٥ بارودۆخی لەبار ٥ (ك: أرياش ورياش).

الـرَّيِّشُ: تووکی زۆر بەگوێچکەو دەم و چاویەوە ٥ ئەو بەڵغ و چڵکەی لەسەر مەعدەن دەردەکەوێ پێش مشت و ماڵ کردنی.

الرِيشَةُ: قەڵەمێکە دروستکراوە لەدارو لەپرزی مەعدەن ٥ پارچەیەکە لەئامێری عود لە بواری مۆسیقادا بەکاردەهێندرێ بۆ لێدانی وەتەرەکان (ژێیەکان) ٥ لەئامێری قانون دا پارچەیەکە لەشاخی حەیوان دەتاشرێ و دەکرێندرێ تاتەواو بارێك دەبێ ٥ دەخرێتە نێوان چاوە قامك و کوشتبانەوە ٥

لەبواری وێنەکێشانیش دا بریتییە لە پەڕی باڵندەیەك لەمەرەکەب هەڵدەکێشرێ و وێنەی پێ دەکرێ یان شتی پێ دەنوسرێ.

اَلْمُرَيِّشُ: پیاوێك پشتی لاواز بێ ٥ یان پاشا پەڕە باڵندەیەکی پێ بەخشیوە بۆئەوەی لەسەری قایم بکاو ببێتە نیشانەی رێزلێنان بۆی.

الرياضة: بڕوانە وشەی (رَوَضَ).

الرَّائِطَةُ: لیفە یان چەرچەف کە هەمووی لەیەك تان و پۆ بێ و یەکپارچە بێ ٥ هەر قوماشێك نەرم و تەنك بێ، دەگوترێ: (خرج مشتملا بريطة الظلماء) ٥ (ك: رَيْط ورِياط).

راعَ الشَّيْءُ ريعاً وريوعاً: شتەکە گەشەی کرد زیاد بوو.

راع الإنسانُ او الحيوانُ رَيْعاً: ئادەمیزاد یان حەیوانەکە گەڕایەوە، دەگوترێ: (وَعَظْتُهُ فأبى أن يَرِيعَ): ئامۆژگاریم کرد بەگوێی نەکردم نەهاتەوە سەر رێبازی راست ٥ (هربت الإبلُ فصاع عليها الراعي فراعت اليه): حوشترەکە تەرەبوو شوانەکە بەدەنگی بەرز بەسەریا قیڕاندی گەڕایەوە هاتەوە بۆ شوێنی خۆی.

راع فلان: فلانکەس ترسا.

أراعَ فلان: فلانکەس کشتوکاڵەکەی گەشەی کردو بەروبومی باشی هەبوو.

أراعَ الشَّيْءَ: شتەکەی گەشەپێ کردو زیادی کرد.

رَيَّعَ: بەمانا (أراع) دێ.

تَرَيَّعَ الشَّيْءُ: شتەکە زیادی کردو گەشەی کرد.

تَرَيَّعَ فلان: فلانکەس سەرسام بوو راوەستا ٥ مکیاجی کردو رۆنی لەقژی داو خۆی رازاندەوە.

تَرَيَّعَ الماءُ: ئاوەکە رەوان بوو.

تَرَيَّعَ يَدُهُ بالجود: دەستی بەخشندە بوو خێرو بێری زۆر بۆ هەژاران بوو.

استراعَ فلان: بەمانا (تَرَيَّعَ)دێ.

الرَّيْعُ: زێدەو پاشماوەی هەرشتێك بێ ٥ بەروبوم ٥ لەبواری ئابوری سیاسی دا بریتییە لەوبەشەی سەپان و وەرزێر دەیدەن بەخاوەن مڵك لەبەرامبەر سود وەرگرتن لەئامێرو زەوی و زارو وزە سروشتییەکانی سەرمایە دارەکە ٥ هەروا وشەی (الرّيع): ئاوە بۆ سەرەتای هەموو شتێك و باشترینی دەگوترێ: (هذا في ريع الشباب): ئەوە لەسەرەتای گەنجی و لاویەتی دایە ٥ (ريع الضحا): روناکایی چێشتەنگاو ٥ رێباز ٥ (ك: ريوع، أرياع).

ريعان كل شيئ: سەرەتاو باشترینی هەموو شتێك، دەگوترێ: (ريعان الشباب)و (ريعان المطر).

رَيَّغ الطعامَ: خواردنەکەی چەورکرد ٥ (رَيَّغَ الشَّيئ): شتەکەی خۆڵاوی کرد ٥ (تَرَيَّغ الطعامُ): خواردنەکە چەور بوو.

الرَّيّاغ: گڵ ٥ یان گڵە وردە ٥ بەروبومەو بەرەکەت.

الرَّيغ: تەپو تۆز ٥ گڵ.

راف فلان: فلانکەس هاتە لادێ.

رافــــت الماشــــية: ئاژەڵــەکان کشتوکاڵەکەیان خوارد.

أرْيَفَ فلان: بەمانا (راف)دێ.

أرْيَفَــت الأرض: زەوییەکــە بــەپیتو بەرەکەت بوو.

أرافـت الأرضُ: زەوییەکـە بـەپیت بـوو، بەروبوومی چاکی هێنا.

رايف لِلظِنَّةِ: تۆمەتەکەی هێنایەدی.

تَرَيَّفَ فلان: بەمانا (راف)دێ.

الرِّيـفُ: زەوی کـشتوکاڵو بـەروبوومەو لادێ ٥ هەرشوێنێـــــک شـــــارو گـــەورەدێو شاروچـــکە نـــەبێ ٥ خـــــواردنو خواردنـــــەوەی زۆرو زەبەنـدە ٥ (ك: أرياف وريوف).

الرَّيِّفَــةُ مــن الأرض: زەوی بــەپیتو بەرەکەت.

راق الماءُ ونحوه رَيْقاً: ئاوەکە هەڵڕژا.

راق السرابُ: بەردە سیخرۆکە تراوێلکەکە درەوشایەوە.

راق فلان بنفسه رَيْقاً: فلانکەس گیانی دا.

أراقَ الماءَ: ئاوەکەی هەڵڕژاند.

رَيَّقَهُ الشرابَ: شەرابەکەی بەبێ پالاوتن پێ خواردەوە.

تَرَيَّقَ الشرابُ: شەرابەکە رژا.

تَرَيَّــقَ المــاءَ أو الطعــامَ: ئاوەکــەی خــــواردەوە، خواردنەکــەی خــوارد بەبێ پێخۆر.

الرائِق: پاڵفتەو پاڵێوراو ٥ (خبز رائـق): نانی بێ پێخۆر.

الرِّيـقُ: دەگـوترێ: (خبـز رِيـقٌ): نـانی پێخـــۆر ٥ ئـــاو خواردنـــــەوەی لەخورێنی ٥ شتی بەتاڵو پـڕو پـوچ ٥ سەرەتای گەنجی.

الرِّيقُ: لیك ٥ (ك: أرياق ورياق) ٥ هێزو توانا ٥ برسیەتی، دەگوترێ: (جاءوا على الرِّيق): بەبرسێتی هاتن.

الرِّيقة: بەمانا (الريق)دێ ٥ یان کەمێك لــەلیك ٥ ســـەرەتای گــەنجی ٥ لەهەموو شتێك نایابەکەی.

رالَ الـصَّبيُ ريـلاً: منداڵەکە لیکی چاند لیکی لەدەم هاتە دەر.

رَيَّلَ الصَّبِيُ: بەمانا (رالَ)دێ.

الرِّيـــالُ: لیـك ٥ جۆرێــکە لــەپارەی سکەلێدراوی هەندێ وڵات.

الرِّيالَةُ: لیك.

المَرْيلـــة: دەســـە سرێــکە پارچــە قوماشێـــکە لەگـــەردنی منـــداڵ دەئاڵێنــدرێ بـۆ ئــەوەی لیکەکــەی پۆشاکەکانی تەڕنەکا.

رامَ الجُرْحُ رَيماً وريماناً: برینەکە دەمی وێـك هاتــەوەو بــەرەو چاکبوونەوە دەچێ.

رام الحِمْلُ: بارەکە لاسەنگ بوو، خواربوو.

رام عليه رَيْماً: لـێی زیاد بـوو، دەگوترێ: (له ريم على هذا): فەضلو پیاوەتی بەسەر فلانەوە هەیە.

رَيَّمَت السحابة: هەورەکـە بارانەکـەی بەردەوام بوو.

رَيَّمَ فلان: فلانکەس تـەواوی ڕۆژەکـە بەردەوام بوو لەڕۆیشتن ٥ (رَيَّمَ فلان بالمكـــان): فلانکـەس لەوشـوێنە جێنشین بوو.

رَيَّمَ عليه: لـێی زیادکرد.

الـرَّيْمُ: گـۆڕ ٥ نێـوارە تاکـاتی داهـاتنی تاریکی، دەشگوترێ: (بقي رَيْمٌ من النهار): سەعاتێکی درێـژی ڕۆژمـاوە ٥ هەروا بەمانا (پله)دێ.

الرِّيْمُ: ئاسك کەهـەموو جەستەی سپی بێ.

ريم البركة أو الأرز: هەودا قـەوزەی سـەوز کـه بەسـەر ئـاوی ڕاوەسـتاوەوە دەردەکەون.

رانَ الثوبَ رَيْناً: بۆشاکەکە چڵکن بوو.

رانت النفسُ: دەروونی پیس بوو.

ران الشَّيْءُ فلاناً وعليه وبه ريناً وريوناً: شتەکە بە سەرفلانکەس دا زاڵ بـوو دایپۆشـی، دەگـوترێ: (رانــت عليـه الخمـرُ): شـەراب کـاری تێـکردو مەستو کەلـەلای کـرد ٥ (ران عليـه النعـاسُ): هەنـەوز بەسـەری دا زاڵ بوو.

ران على قلبه الذ نبُ: تـاوان بەسـەر دڵو دەروونی دا زاڵ بـوو، دڵـی ڕەش بـوو بەهۆی ئەنجامدانی تاوان دوا تاوان ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿كَلَّـا بَـلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾.

ريـــن بـــه: مـــرد ٥ کەوتـــە کێـــشەو چورتمێـــکەوە دەرەقـــەتی نایـــەو ناشتوانێ لـێی دەرچێ.

أران: ئاژەڵەکانی فەوتان، یان کزو لاواز بوون.

الـرّانُ: پـەردەو داپۆشـەری ئەسـتور ٥ ژەنـگ کـه شـتی وەکـوو شمـشێرو خەنجـەر دادەپۆشـێ ٥ تـاوانو سـتەم کە دڵو دەروون دادەگـرێ ٥ چڵـكو بزوێن.

الرّين: بەمانا (ألرّانُ)دێ.

الرَّينةُ: شەراب.

رَاهَ الـــسرابُ رَيْهـــاً: تراویلکەکـــه دردوشایەوە.

رَيَّهَتِ الهاجِرَةُ السرابَ: گـەرمای کـاتی نیـوەڕۆژ تراویلکەکـەی والـێکرد لەپێش چاو جمو جۆڵ بکا.

تَرَيَّهَ: بەمانا (رَاهَ)دێ.

الرَّيْهَقَانُ: بڕوانە مادەی (رَهَقَ).

رَيَّـا الرَّايَـةَ: ئـاڵای دروسـت کـرد ٥ چەقاندی.

الرَّيَّا: بڕوانە وشەی (رَوِيَ).

الرَّايَةُ: ئاڵا ٥ (ك: رايٌ).

الــزّاي: پيتــی پانزەھەمــە لــەڕيزی پيتــەكانی هيجاء ٥ شوێنی دەرهـاتنی لــەنێوان ســەری زوبــانو بنكــی دووكەڵبــــــەی لای ســــــەرون ٥ لەحەرفەكانی صەفير دوژمێردرێ.

زَأَبَ زَأْبـاً: بەتاسـوخەوە شلەمەنييەكەی خواردەوە.

زَأَبَ بِحِمْلِهِ: شتەكەی كێش كرد ڕای كێشا.

زَأَبَ الإبلَ: حوشترەكانی لێ خوڕين.

زَأَبَ الـشَّيْءَ: شـتەكەی لـەباوەش گـرتو بەگورجی هێنايە پێشەوە.

زَأْبَـرَ الثـوبُ: كراسـەكە (قوماشـەكە) پرژو پاڵی لێ پەيدابوو.

زَأْبَرَ فلانٌ الثوبَ: فلان ريشوو پرژی بۆ قوماشەكە كرد.

الزِّئْبَـرُ: ئـەو توكـە وردەو پـرژو پاڵەيـە كەلەسـەر شـتی چندراو (قومـاشو شـتی وەها) دەردەكـەوێ، دەگـوترێ: (أَخَــذَ الــشَّيْءَ بِزِئْبَــرِهِ): شـتەكەی بەكوڵـكوموەوە بـە پـرژو پاڵـەوە وەرگرت.

زَأْبَقَ الشَّيْءَ: شتەكەی بە جيوە سواخ دا جيوەی تێهەڵسو.

الزِّئْبَقُ: عونصورێكی فلزی شلە لەپلەی گەرمی ئاسايی دا.

زَأَرَ الأَسَدُ زَأْراً زَئيراً: شێرەكە نەڕاندی.

زَأَرَ الفحـلُ: ئەسـپەكە حيلانـدی ٥ (هـو زائر، وهي زائرة).

زَئِرَ: بەمانا (زَأَرَ)دێ.

أَزْأَرَ: بەمانا (زَأَرَ)دێ.

الزِّئْرُ: پياوی ڕق هەڵساو، زيز بوو؛ ئەوەی دەنگی لەبرادەری خۆی دابڕيوە.

الزَّأْرَةُ: بيشەی شێر (لانەی شێر) ٥ باخ ٥ جەڵەبێـــكی زۆرو چـــڕو پـــڕ لەحوشترو مەڕو بزن.

الــزُّئْمُ: (ألــزئير الــصوري): جـۆرە نەخۆشييەكە تووشی قورگی وڵاخـە بەرزە دەبێ.

زَأْزَأَ: بـازی هاويـشت ٥ (زأزأ الظَّلِـيمُ): نوعامەكە ڕای كرد كلكو ملی خـۆی بەرز كردبونەوە.

زأزأ فلانـاً: فلانكەسـی ترسـاند ٥ (زَأْزَأَ الشَّيْءَ): شتەكەی جوڵاند، دەگوترێ: (زَأْزَأَهُ الخوفُ): ترسو بـيم وەشـەقە تۆڵەی هێناوەو لەرزەی پێ خستووە.

تَــزَأْزَأَ: كەوتـە لێـوە لـەرەو جـەو جـۆڵ ٥ بەپــەل ڕاوەشــان ڕۆيــی وەكــوو شـێوە ڕۆيشتنی جل كوتو جل شۆڕ ٥ ترسا ٥ خۆی شاردەوە ٥ (تَزَأْزَأَ منه): لـێی ترساو خـۆی بـە بـچوك نيـشان دا لەئاسـتی دا.

١ قطْرَس ◆ ٢ حوت ◆ ٣ كركدن البحر ◆ ٤ أيل ◆ ٥ كِلاب ◆ ٦ بطْريق ◆ ٧ نمر البحر ◆ ٨ فيل البحر ◆

٩ دب أبيض ◆ ١٠ عجل البحر ◆ ١١ أسد البحر

قرط
دبوس
ثريا او سرجة
مبخرة
إبريق
عقد او قلادة
اناء
قلة
ابريق
عقد
قصعة
صحن
كوب
اسوار
عقد او قلادة
صندوق
شمعدان
إبزيم
مطرقة باب
ابريق

زَأَفَهُ زَأْفاً: پەلەی لێ کرد ◦ (أَزْأَفَ علیه): گیانی دەرچواند.
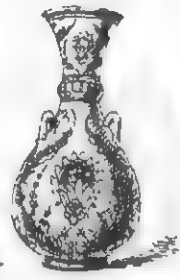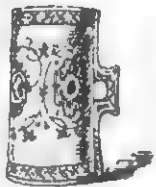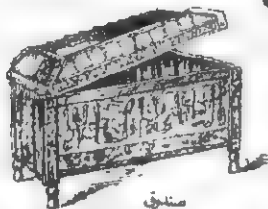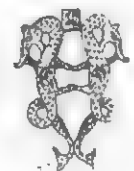
أزأفَ فلاناً بطنُهُ: فلانکەس ورگی بڕستی لێبڕیوە.

الزُّؤافُ: پەلەکردنو خێرایی ◦ (موت زؤاف): مردنی خێرا.

زَأَمَ زَأْماً وزؤاماً: خێرا گیانی دەرچوو، کتو پڕ مرد ◦ بەتاسوخەوە خواردنەکەی خوارد.

زَأَمَ فلاناً زأماً: ترساندی.

زأمَ البردُ فلاناً: سەرماو لەرز جەستەی فلانی پڕکردووەو توشی لێوە لەرەو هەڵ لەرزینی کردووە.

زأمَ لِي فلان كلمةً: فلانکەس قسەیەکی بۆ کردم نەمزانی ڕاست دەکا یان درۆ.

زُئِمَ زأماً: ترسێندرا ◦ (زَئِمَ زَأْماً): بەمانا (زُئِمَ) دێ.

زُئِمَ بفلان: بەفلانکەس دا هەڵشاخیو بەسەریا نەڕاندی.

أزْأَمَهُ على الأمر: بەزۆر کارەکەی پێ کرد.

أزْأَمَ اليه: وای لێ کرد پەنابەرێ بۆ فلان.

أزْأَمَ الجُرْحَ بِدَمِهِ: بەخوێنەوە برینەکەی وێکهێنایەوەو بەستیو خوێنەکەی پێوە وشک بۆوە ◦ برینەکەی دەرمانکرد تا چاك بۆوە.

الزُّؤامُ: (موت زؤام): مردنی خێرا.

الزُّلْمُ: حەسەبو نەسەب ◦ چاو.

الزَّأْمَةُ: دەنگی بەهێز، دەگوترێ: (ما سمعتُ له زَأْمَةً): دەنگی بەرزم لێ نەبیست ◦ خواردنو خواردنەوەی بەتاسوخ ◦ پێداویستی، دەگوترێ: (أخذ من الطعام زأمَتَهُ): پێداویستی خۆی لەخواردنەکە برد.

المِزْأَمُ: کەسێك زۆر بترسێو هەڵ لەرزێ.

الزُّوانُ: مرۆر؛ گیایەکە بەزۆری لە ناو گەنم دا دەڕوێ، دانەوێڵەکەی وەکوو گەنم وایە بەڵام ڕەنگی ڕەشە یان زەردە کەدروێنە دەکرێ لەگەڵ گەنمەکە تێکەڵ دەبێو تامو چێژی گەنمەکە تێك دەداو خراپی دەکا.

زَأَيَ زأياً: لوتبەرزیی نواند، خۆی بەزل زانی.

أزْآهُ بطنُهُ: ورگی پڕبوو نەیتوانی بجوڵێ.

إزبَأرَّ الشَّعْرُ: قژەکانی بژبوون، موی ژاکا.

إزبَأرَّ النباتُ والوبرُ: ڕوەکەکە یان توکەکە ڕواو دەرکەوت.

إزبَأرَّ الرجلُ: پیاوەکە خۆی ئامادەکرد بۆ شەڕ.

زَبَّ القِرْبَةَ: کوندەکەی پڕکرد.

زَبَّ الحِمْلَ: كۆڵەكەی هەڵگرت.
زَبَّ زَبَباً: زۆری توكو كوڵك پێوە بوو ٥ (هو أزبُّ وهي زبّاءُ).
زبّتِ الشمسُ: خۆر نزیك بەئاوابوون بوو.
أزبّتِ الشمس: بەمانا (زبّتْ)دێ.
أزبّتِ العِنَبُ: ترێیەكەی كرد بەمێوژ.
زَبَّبَ العِنَبُ: ترێیەكە بوو بەمێوژ.
زَبَّبَتِ الشمسُ: خۆر نزیك بەئاوابوون بوو.
زَبَّبَ شِدْقا فلان: هەردوو لاشەویلەی فلان پڕبوون لەتف، دەگوترێ: (زَبَّبَ فم فلان): دەمی فلان پڕبوو لەتف.
زَبَّبَ: بۆ موطاوعەی (زبّبه)دێ.
تَزَبَّبَ العِنَبُ: ترێیەكە بوو بەمێوژ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (تَزَبَّبَ قبل أن یتحصرم): پێش ئەوەی ببێتە بەرسیلە بوو بەمێوژ، بەكەسێك دەگوترێ لافی شتێك لێبدا هێشتا خۆی بۆ ئامادە نەكردبێ.
تَزَبَّبَ فلان: فلانكەس قسەی زۆری كرد زیاد لەپێویست ئاخاوتنی كرد ٥ پڕبوو لەرقو كینە.
الأزَبُّ (عامٌ أزَبُّ): ساڵێكی هاتو پڕپیتو بەرەكەتە گژوگیای زۆرو زەبەندەیە.
الزّبابَةُ: جۆرە مەگەزێكە لەباكوری ئەوروپا زۆرە.
الزّبَبُ: قیژو هەرا ٥ (الزّبَبُ في الإنسان): توكنیو مو درێژی.
الزّبیب: دەنكە مێوژ ٥ ترێی وشك كراو ٥ كەفی سەرئاو ٥ ژەهر لەناو دەمی ماردا ٥ شەرابێك لەمێوژ دروست بكرێ.
الزّبیبةُ: دەنكە مێوژ ٥ بالوكە كەلەدەستو پەنجە پەیدا دەبێ كەفێكە لەلغاوی ئەوكەسە دەردەكەوێ كە زۆر قسەبكا ٥ خاڵێكە لەدوخاڵی رەش كەلەسەرو چاوی مار یان سەگەوە دەردەكەوێ ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (یجئ كنز أحدهم یوم القیامة شجاعاً أقرع له زبیبتان).
الزّبیبيُّ: مێوژ فرۆش ٥ خۆشاوی مێوژ.
زَبَدَهُ زَبْداً: رۆنەكەرەی دەرخوارد دا.
زَبَدَ السقاءُ: مەشكەكەی هەژاند بۆئەوەی رۆنەكەرەی لێ پەیدا بكا.
زَبّدَ الطعامَ زَبْداً: خواردنەكەی تێكەڵی رۆنەكەرە كرد.
أزْبَدَ: كەفی چاند، كەفی هەڵدا، دەگوترێ: (أزبَدَ البحرُ)، (أزبد فم البعیر الهادر) ٥ (أرغی فلان وأزْبَدَ): فلانكەس رقی هەڵساو هەڕەشەی كرد ٥ كەفی چاند.

أَزْبَدَ فلانٌ: فلانكەس رۆنەكەرەی زۆر بوو.
أَزْبَدَ الشَّيْئُ: شتەكە زۆر سپی بوو، دەگوترێ: (هو أبيض مُزْبِدٌ).
زَبَّدَ: كەفی چاند، كەفی دەردا، دەگوترێ: (زَبَّدَ شِدْقُهُ).
زَبَّدَ اللَّبَنُ: دۆیەكە رۆنەكەرەی لەسەر بوو.
زَبَّدَ اللَّبَنَ: رۆنەكەرەی لەماستەكە دەرهێنا.
تَزَبَّدَ: كەفی چاند، كەفی دەردا، دەگوترێ: (تَزَبَّدَ شدقُهُ).
تَزَبَّدَ الشَّيْئَ: كاكڵەی شتەكەی گرت.
الزَّباد: حەیوانێكی گواندارە لەپێری (الزبادية)یە بەشێوە لەپشیلە دەچێ، كیسەیەكی بۆن خۆشی بەلاسمتەوە هەیە، ماددەیەكی چەور دەردەدا لەولاتانی خۆرهەلاتدا دەكرێتە هەوێن و بنەمای عەتر.
الزُّبادُ: رۆنەكەرە ◦ لەپەندی پێشینان‌دا دەڵێ: (اختلط الخاثر بالزُّبادِ): بۆشتی شێواوو تێكەڵ و پێكەڵ بەكاردێ.
زُبَادُ اللبن: ماست و شیری بێكەڵك.
الزِّبْدُ: عەطاو بەخشش ◦ لەحەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (إنا لا نقبل زَبْدَ المشركين): ئێمە دیاری موشریكەكان وەرناگرین.

الزُّبْدُ: رۆنەكەرە كەبەهۆی هەژاندنەوە لەماست دەردەهێندرێ ◦ (الزُّبدة): پارچەیەك لەرۆنەكەرە.
زُبْدَةُ الشَّيْئِ: پاڵفتەی شت و پوختەكەی.
الزَّبَدُ: كەفی ئاو، كەفی دەریا، كەفی حوشتر ◦ توێژی شیر.
الزُّبْدِيَّةُ: دیزەو كیتەڵە كەماستی تێدا هەوێن دەكەن ◦ (ك: زُبَادِيّ)، دەگوترێ: (اللَّبَنُ الزُّبادِيّ).
الزُّبْدِيَّةُ: جۆرە میوەیەكە شوێنە ئەصڵی و سەرەكییەكەی ئەمەریكای ناوەڕاستە.
زَبَدَهُ بالحجارة زبداً: بەردی پیا ماڵی.
زَبَرَ البناءَ: دیوارەكەی چین لەسەر چین بنیات نا.
زَبَرَ البئرَ: بیرەكەی بەبەرد هەڵچنی.
زَبَرَ الكتابَ: كتێبەكەی نووسیەوە، یان پاكنووسی كردەوە.
زَبَرَ فلاناً عَنْ الامر: فلانكەسی لەكارەكە مەنع كرد، دەگوترێ: (زَبَرَ السائِلَ): سواڵكەرەكەی دەركرد، پیا هەڵشاخاو هیچی نەدایە.
زَبُرَ زبارةً: كەتەو زەبەللاح بوو ◦ (هو زَبِرٌ وهي زبيرة).
ازْبَرَّ: جەستەی زل و زەبەللاح بوو ◦ ئازاو چاونەترس بوو.
أزْبَرَ الكَبْشَ: بەرانەكەی قەڵەو كرد.

زَبَّرَ الكتابَ: كتێبەکەی نووسیەوە.
الزِّبْرُ: خاوەن هێزو توانا ٥ بەرد ٥ راو بۆچوون و عەقڵ ٥ دەگوترێ: (مالَهُ زِبْرٌ): عەقڵی نییە.
الزِّبْرُ: نووسراو ٥ (ك: زبور).
الزُّبْرَةُ: شان ٥ ئەو موانەی لەسەر ناوشانی شێرو حەیوانی تردا هەن ٥ هەروا ئەو موانەی بەبازوییەوە هەن.
زُبْرَةُ الحديد: پارچە ئاسنی گەورە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ سندان و شتی رەقی وەك سندان ٥ (ك: زُبَر).
الزّبور: کتێبی نووسراو ٥ کراوە بەناو بۆ نامەی ئاسمانی حەزرەتی داود سەلامی خودای لێ بێ ٥ (ك: زُبُر)ه.
المِزْبَرُ: قەڵەم، پێنووس ٥ (ك: مَزَابِر).
زَبْرَجَهُ: جوانی کردو رازاندیەوە.
الزِّبْرِجُ: خشڵ و کاڵای رازاندنەوەی ئافرەت ٥ ئاڵتون ٥ هەوری تەنك کە سوورایی تێدا بێ ٥ (ك: زبارج).
الزَّبَرْجَدُ: بەردێکی بەنرخە دەشوبهێتە زومرەدو زۆر رەنگی هەیە بەناوبانگترین و بەنرخترینی زوبەرجەدی سەوزی میسری و زمردی فوبرۆصییە.
زَبْرَقَ الثَّوْبَ: قوماشەکەی بەرەنگی سور یان زەرد رەنگ کرد.
الزِّبْرِقانُ: مانگی شەوی چواردە ٥ کەسێك ریشی تەنك بێ ٥ بریق و باقی شتی درەوشاوە ٥ (ك: زباریق)ه.
زَبَطت البَطَّةُ زَبْطاً وزَبِيطاً: مراوییەکە گارەگاری کرد.
الزَّبّاطة: مراوی.
تَزَبَّعَ: رەوشتی ناشیرین بوو، هەڵس و کەوتی ناشایستەی ئەنجام دا ٥ رقی هەڵساو کینەی پەیدا کرد.
الزَّوْبَعَةُ: زریان و گێژەڵوکە ٥ (ك: زَوَابِع).
الزِّبَعْرى: رەوشت ناشیرین ٥ پیاوی کەتەو زەلام و ناقۆڵاو دەموچاو توکناوی و ریش پڕو برۆ پڕو تێکچرژاو ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (زِبَعْراة).
زَبَقَ شَعْرَهُ زَبْقاً: مووەکانی هەڵکەندن ٥ (زَبَقَ الشَّيْءَ): شتەکەی شکاند ٥ (زَبَقَ فلاناً في الشَّيْءِ): فلانکەسی خستە ناو شتەکەوە ٥ تەنگی پێ هەڵچنی و بەندی کرد.
زَبَقَت المرأةُ بِوَلَدِها: ئافرەتەکە منداڵەکەی فڕێ دا ٥ لەبار خۆی چواند ٥ (زَبَقَ الشَّيْءَ بغيره): شتەکەی تێکەڵاوی شتی تر کرد، دەگوترێ: (هو مزبوق وزبيق).
إنْزَبَقَ: چووە ناوەوە، دەگوترێ: (إنْزَبَقَ في الحبالة وإنْزَبَقَ في البيت):کەوتەناو داوەکەوە،لەخانووەکەدا خۆی حەشاردا.

الزَّابوقَـةُ: (زابوقـة البيـت): گۆشـەو پەناپاسارى خانوو.

زَبَّـلَ الـزَّرْعَ: زبڵـى كـردە نـاو كشتوكاڵەكەوە، دەشگوترێ: (زَبَّلَ الأرضَ): زبڵـى كـردە نـاو زەوييەكەوە.

الزُّبالُ: ئەوشتەيە مێرو بەدەم هەڵى دەگرێ، دەگوترێ: (ما أصابَ منه زُبالاً): هيچى لىێ دەست نەكەوت.

الزُّبالَةُ: دەگوترێ: (ما في الإناء زبالة): قاپەكـە (تورەكەكـە) هيـچى تێـدا نييە.

الزَّبّالُ: ئەوكەسـەى كەناسـەو پيسو پۆخەڵى كۆدەكاتەوەو فڕێى دەدا.

الزِّبْلُ: زبڵو ڕيخو پيسايى.

الزِّبِّيلُ: زبڵو پيسايى ◦ پياوى كورتـە باڵاو جەستە بچوك ◦ هەر بەرميلە شكاو زەنبيلە دڕاوێك خشتو خۆڵى تێ بكرێ.

الزِّنْبيـل: زەنبيلـەو بەچـنـە (زبڵدانو كيـسەى زبـڵ تێـكردن) ◦ (ك: زنابيل).

الْمَزْبَلَـةُ: زبڵدانو سەرانكوێلك ◦ (ك: مَزابِل)ە.

زَبَنَهُ وبه زَبْناً: هاويشتى، فڕێى دا، دورى خستەوە ◦ شەقى تێهەڵدا، دەگوترێ: (زَبَنَت الناقة وَلَدَها وحالِبَها عَنْ ضرعها): حوشترەكە بێچووەكەى يا شيردۆشـەكەى لـەگوانى خـۆى دوورخستەوە.

زَبَنَ فلاناً عَنْ الشَّيْءِ: فلانكەسى لەشتەكە لادا ◦ دەشگوترێ: (زَبَنَ عنه الشَّيْءَ): شتەكەى لەفلانكەس لادا.

زَابَنَهُ: پاڵى پێوەنا ◦ شتێكى فرۆشت لەگۆترە نەيزانى كێشى چەند يان ژمارەى چەندە ◦ لەحەديث دا هاتووە كە پێغەمبەر (د.خ): (نهى عَنْ المزابنة ورخص في العرايا).

تزابَنوا: پاڵە پەستۆيان كرد، يەكتريان پاڵنا.

تَزَبَّنَهُ: بەسەرى دا زاڵ بوو.

إسْتَزْبَنَهُ: بەمانا (تَزَبَّنَهُ)دێ.

زُباني العَقْرَب: دووشاخى دوپشك؛ دوو شتى وەكوو شاخ وان.

الزُّبانيان: دوو ئەستێرەن لەكۆمەڵەى كۆوتەرازو ◦ مەنزڵى شانزەهەمى مانگن.

الزَّبانِيَةُ: فريشتەى دۆزەخ ئـەو فريشتانەى بەرپرسى دۆزەخـن ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلْيَدْعُ نَادِيَه، سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ﴾.

الزُّبونة: ملو گەردن، دەشگوترێ: (رجل فيه زبونة): پياوێكى لوتبەرزو خۆبەزلزانە.

الزِّبْنُ: پێويستى، دەگوترێ: (أخَذَ زِبْنَهُ من المال أو من الطعام): بەشى خۆى لەماڵو سامانەكە يان لەخواردنەكە برد.

اَلزَّبُّونُ: كرِيارو مەعميلی بازرگانو دوكاندار.

زَبَاه زَبْياً: هەڵی گرت ٥ كێشی كردو بۆلای خۆی ڕايكێشا.

اِزْبَاهُ: هەڵی گرت.

زَبَّاه بالشرِّ: توشی شەڕو نەگبەتی كرد.

زَبَا اللحمَ وَغَيرَهُ: گۆشتەكەی هەڵدايە بەرزايی قەراخی روبارو شيوەكە.

زَبَا الزُّبْيَة: قەراخی روبارەكەی هەڵكەندو كرديە كۆختەی خۆی بۆ نێچيرەوانی.

تزابی: خۆی بەزلزانی ٥ (تَزَبَّى الزُّبيةَ): بەرزاييەكەی هەڵكەندو تەختی كرد.

الزُّبْيَةُ: رمبيەو بەرزايی قەراخ روبارو شيو كەئاوەكە نەيگاتێ لەپەندا هاتووە دەڵێ: (بَلَغَ السيلُ الزُّبى): كاتێك دەگوترێ كارەكە لەسنوری خۆی تێپەڕبوبێ ٥ هەروا وشەی (الزُّبْيَة): بەقوڵكە ئاگردانێك دەگوترێ شتی تێدا ببرژێندرێو نانی تێدا بكرێ ٥ هەروا ناوە بۆ چاڵێك لەشوێنی بەرزايی سەرەكەی دەگيرێو بەرز دەكرێتەوە بۆ ئەوەی شێرەكە پێی لێ نێو تێی بكەوێ.

زَتَّ المرأةَ والعروسَ: ئافرەتەكە يان بوكەكەی ڕازاندەوەو جوانی كرد، ئارايشی دا.

تَزَتَّتْ: خۆی ئارايش دا ٥ (تَزَتَّتَ فلان للسفر): فلانكەس خۆی بۆ سەفەر ئامادەكرد.

اَلزَّتَّةُ: ڕازاندنەوەی بوك لەشەوی بوكو زاوايی دا، دەگوترێ: (أخَذَ زتّته للسفر): پێداويستی خۆی بۆسەفەر ئامادەكرد.

زَجَّ الظليمُ: بێچوە نوعامەكە بازی دا.

زَجَّ فلاناً: بەئاسنە چكۆلەی لای خواروی رمبەكەی لەفلانكەسی دا، دەشگوترێ: (زجَّهُ بالرُّمح).

زَجَّ الرُّمْحَ: ئاسنە بچكۆلەی بۆ رمبەكە دروست كرد.

زجَّ بالشيْءِ من يده: شتەكەی فڕێ دا، دەشگوترێ: (هذا واد يَزُجُّ النبات وبالنبات): ئەمە دۆڵو شيوێكە زۆر باش روەكی لێ دەڕوێو گژوگيای چاك دەڕوێنێ.

زَجَّ الحاجِبُ زَجَجاً: برۆ كە باريك و كەوانەيی بووە.

زَجَّ الرَّجُلُ والظليمُ: پياوەكە يان بێچوە نوعامەكە قاچی درێژ بوونو هەنگاوی درێژو پان بوون ٥ (هو أزَجُّ وهي زَجَّاء) ٥ (ك: زُجُّ).

أزَجَّ الرُّمْحَ: ئاسنە بچكۆلە يان قۆنداغی بۆ رمبەكە دروست كرد.

زَجَّجَ الرُمْحَ: بەمانا (أزجَّهُ)دێ.

زَجَّجَتِ المرأةُ حاجِبَيْهَا: ئافرەتەكە بڕۆی خۆی درێژو باریك كردن.

ازْدَجَّ الحاجِبُ: بڕۆكە باریكو درێژو كەوانەیی بوونەوە.

الزُّجَاجُ: شوشە؛ مادەیەكی رەقە شكاندنی ئاسانە لەلم دروست دەكرێ، (الزُّجاجة): پارچە شوشە ٥ پەرداخو سوراحی شوشە، گڵۆپو چرا.

الزَّجَاجَةُ: دروستكردنی شوشە.

الزُّجاجي: شوشە فرۆشی.

الزُّجاجي: ئاسنێكە بەلای خواروی ڕمبەوە ٥ كەناری ئانیشك ٥ (ك: زِجاج وأزجاج وزجَجَة).

الزَّجَّاج: شوشە دروستكەر، شوشە فرۆش.

المِزَجُّ: ڕمبێكی بچوكە بەلای خواروی ڕمبەوەیە ٥ ئەو مقەستو موكێشو گشتەكەی بڕۆی پێ باریك دەكرێن.

المِزَجَّةُ: ئەوشتەی بڕۆی پێ هەڵدەگیرێن ٥ ڕمبێكی كورتە.

زَجَرَ الكلْبَ وغيرهُ: سەگەكەی دەركرد، هەیدی كرد.

زَجَرَ فلاناً عَنْ كذا: فلانكەسی لەوشتە مەنع كرد ٥ لێی تورەبوو هەیدی كردو پاشەو پاش گێڕایەوە.

زَجَرَ الشَّيْءَ: شتەكەی وروژاند هەڵی هاژاند.

زَجَرَ البعيرَ: حوشترەكەی دەنەدەنەدا بۆ خێرا ڕۆیشتن.

زَجَرَ الطيْرَ: باڵندەكەی هەڵفڕاند بۆئەوەی بزانێ ڕاست دەڕوا یان چەپ دەڕوا تا گەشبینی یا ڕشبینی پێ دیاریی بكات.

إنْزَجَرَ: دەگوترێ: (إنْزَجَرَ له): ملكەچی بوو ٥ ڕام بوو.

تزاجروا عَنْ المنكر: هەندێكیان سەرزەنشتی هەندێكیان كردو نەهییان لەیەكتر كرد لەكردنی كاری خراپ.

إزْدَجَرَ: بەمانا (إنْزَجَرَ)دێ.

إزدَجَرَ فلاناً: بەمانا (زَجَرَهُ)دێ.

الزَّجْرَةُ: یەكجار ڕاتڵەقاندنو جوڵە پێكردن.

المَزْجَرُ: شوێنی ڕاتڵەقاندنو دەركردنو هەیدی كردن.

مزجر الكلب: شوێنی سەگ ڕاوەدونان.

المَزْدَجَرَةُ: هەرشتێك مەنع كەرو كۆسپ بێ، دەگوترێ: (ذكر الله مَزْجَرَةٌ): یادی خودا ئادەمیزاد مەنع دەكا لەشتی خراپ.

زَجَلَهُ وزَجَلَ به زَجْلاً: هەڵی فڕاند، ناردی، هاویشتی، دەگوترێ: (زَجَلَ الحمامَ وبه): لەدورەوە كۆترەكەی هەڵفڕاندو ناردی بۆ دور.

زَجِـلَ زَجـلاً: یـاری کـرد، دەنگـی بـەرز کردەوە، کەیفخۆش بوو.

زاجَلَ النُعَامُ وغوه: نوعامەکە هێلکەکانی هەڵـــەوگێڕ کــــردن لـــــەکاتی بەکرکەوتنی دا.

الزَّاجِــلُ: هاوێــژەر ٥ سوپاســالار ٥ (ك: زواجــل) ٥ (حمــامٌ زاجــل): جـۆرە کۆترێکە بۆ شوێنی دوور دەنێردرێ نامــەی پێــدا دەنێــردرێ ٥ هــەژار دەڵێ:

کۆترێکی سپی تیژ باڵی باشڕەو
نامە بەرێتە کۆنگرەی وارشەو
بیست ملیۆن کوردین لەڕوی ئاسیادا
کۆنترین میللەت لەڕوی دونیادا

الزَّجَّـالُ: هاوێــژەر ٥ ئەوکەســەی شیعر دەهۆنێتەوە لەسەر شێوەی زەجل.

الزَّجَــلُ: جــۆرە شیعرێــکی وەهایــە زاراوەی (عـــامی) بەســـەردا زاڵــە ٥ (سحاب ذو زَجَل): هەورێکە گرمەو ناڵەی هەیە ٥ (ك: أزجال).

الزَّجِــلُ: دەگــوترێ: (نبـــات زَجِـــلٌ): گژوگیاکە رەشـەبا ورشـە ورشـی لـێ پەیدا دەکا ٥ (غیث وسحابٌ زَجِـلٌ): هەورەکە دەنگی لـێ دێ.

الزَّجَلَـــةُ: هەلهەلەکێـشانی جــەماوەرو ژاوەژاو.

الزُّجْلَةُ: پارچـەیەك لەشـت ٥ کۆمەڵێـك خەڵـك ٥ حـاڵو وەزعو بـارودۆخ ٥ پێستی نێوان دەموچاو.

المِزْجَالُ: شتێکە وەکوو کورتە رەمب وایە دەهاوێژرێ.

المِزْجَلُ: رەمبی بچوك ٥ نووکی شمشێر.

المَزْجَلُ: ئەو شوێنەی کۆتری نامەبەری لێوە رەوانە دەکرێ.

زَجَــمَ زَجْمــاً: بێــدەنگ بــوو، دەگـوترێ: (سکت فما زَجَمَ بحرف).

الــزَّجْمُ: ئەوەیــە شتێــك لــەئاخاوتنی ســـرتەو بەئەســـپایی تـــێ بگـــەیو بیبیسی.

الزَّجْمَةُ: دەگوترێ: (لم أسْمَعْ له زَجْمَــةً): ورتەیەکم لـێ نەبیست.

زَجَا الشَّيْئُ زَجْـواً وزُجـواً وزَجـاءً: شتەکە دەستەبەر بوو.

زاجَ فلان في الأمر زجاءً: فلانکەس چووە ناوکارەکەوە، دەگـوترێ: (هـو ازجـی بهذا الأمر منه): ئـەو باشـتر دەچێتە ناو کارەکەوە.

زاجَ الـشَّيْئَ زَجْـواً: شتەکەی لـێ خـوڕیو پاڵی پێوەنا ٥ بەهێدیو لەسەرەخۆ پاڵی پێوەنا.

أزجـى الـشَّيْئَ: بـەمانا (زَجَــاهُ) دێ، دەگـــوترێ: (ازجَيْـــتُ أيـــامي): بەخواردنێـکی کـەم چـەند ڕۆژێـکم پاڵ پێوەنا.

زَجَّى الشَّيْئَ: بەمانا (زجاه) دێ، دەگوترێ: (زَجَّيْتُ أيامي): بەخواردنێکی کەم‌و نەمری‌و نەژی رۆژگارێکم رابوارد.

زَجَّى الحَاجَةَ: ئیشەکەی ئاسان کرد.

تزجَّى بكذا: کیفایەتی بەشتەکە کرد رازی بوو.

المِزْجَاءُ: کەسێك ولاّخ زۆر ماندوو بکاو زۆری بێنێ‌و بەرێ.

اَلْمُزْجى: شتی کەم‌و بێ نرخ، دەگوترێ: (هي مُزْجاة) ٥ لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ﴾.

زَجَّهُ زَجّاً: لەشوێنی خۆی دووری خستەوە.

زَحَرَ زَحيراً وزُحاراً وزُحَارَةً: بەناڵەو هانکە هانکەوە هەناسەی هەڵکێشاو نوزەی لێ هات.

زَحَرَتْ بالولد: ئافرەتەکە منداڵی بوو.

زَحَرَ البخيلُ: رژدو چرۆکەکە داوای بەخششی لێ کرا بەلایەوە زەحمەت بوو شتێکی بداتێ.

زَحَرَ فلاناً بالرمح: بەرمب بریندادی کرد.

زُحِرَ: توشی نەخۆشی زوحار بوو؛ نەخۆشییەکە بە ناخۆشی‌و پچڕ پچڕ پیسایی بۆدەکرێ‌و خوێن‌و کیم لەکۆمی دێتە دەر لەگەڵ پیسایی، جۆرە نەخۆشییەکە پێی دەگوترێ مایەسیری.

زاحَرَهُ: دژایەتی کرد.

زَحَّرَ: بەناڵە ناڵ دەنگی لێوەهات‌و هەناسەی بەناخۆشی هەڵکێشا لەبەر ماندویی‌و نەخۆشی.

الزُحَارُ: نەخۆشییەکە بە ناخۆشی پیسایی بۆدەکرێ لەگەڵ پیسایی کردنەکە کێم‌و خوێن لەکۆمی دێتە دەر.

اَلزَّحَارُ: بۆڵە بۆڵی پیاوی رژدو چروك کەداوای بەخشینی لێ دەکرێ.

اَلزُّحَرَ: بەمانا (الزّحار)دێ.

اَلزُّحْرَةُ: مەصدەری مەڕەیە ٥ ناوە بۆ ژانی منداڵبون.

الزَّحِيرُ: بەمانا (الزّحار)دێ.

زَحْزَحَهُ عن مكانه: لەشوێنی خۆی دوری خستەوە.

تَزَحْزَحَ: دورکەوتەوە، لاچوو، وەلاکەوت ٥ بەجێی هێشت ٥ (دخلت على فلان فَتَزَحْزَحَ لي عن مجلسه): چومەلای فلان‌و جێگای خۆی بۆ چۆڵ کردم.

الزَّحْزاحُ: دوور

الزُّحْزَحُ: دوریی.

زَحَفَ الصَبِيُّ زَحْفاً وزحوفاً: منداڵەکە بەقونگە خشکێ رۆیی ٥ هەر خشۆکێك لەسەر گەدە بڕوا، دەگوترێ: (زَحَفَ العسكرُ الى العدوّ): سوپاکە بەرەو دوژمن رۆیی.

زَحَفَ البعيرُ: حوشترەکە ماندو بوو.
أزحَفَ: ماندوی کرد (أزحَفَ القومُ): خەڵکەکە لەسەر ورگ ڕۆیشتن، بوون بەسوپایەکی زۆر.
أزحَفَ السفر فلاناً: سەفەرەکە فلانی ماندو کرد.
أزحَفَتِ الريحُ الشَّجرَ: ڕەشەباکە لقەدارەکانی جولاندن و هێنان و بردنی پێ کردن.
زاحَفَهُ زِحافاً ومُزاحَفَةً: نزیکی کردەوە.
زَحَّفَ الشَّيْءَ: بەهێدی رایکێشا.
زَحَّفَ الأرْضَ: زەوییەکەی بەماڵماڵ و سێلکە ئاسنینە تەخت کرد.
تَزَاحَفُوا في القتال: لەشەڕدا لێك نزیك بوونەوە.
تَزَحَّفَ اليه: بەمانا (زَحَفَ)دێ.
الزِّحافُ: قاعیدەیەکی عیلمی عوروضە.
الزَّحّافُ: هەر خشۆکێك لەسەر سك بڕوا وەکوو مارو شتی وا.
الزَّحّافَة: ئامێرێکە زەوی کێڵدراوی پێ ڕاستو تەخت دەکرێ بۆ کشتوکاڵ.
الزَّحْفُ: سوپای زۆر.
الزُّحْفَةُ: سەفەرکردن بۆ شوێنی نزیك.
الزَّحُوفُ: شتی ماندوکەر ٥ (ك: زُحُفٌ).
الزَّواحِفُ: کۆمەڵێك دەعبای خشۆکن وەکوو مارو شتی وا.
الْمَزْحَفُ: شوێنی زەحفو خشان ٥ (ك: مزاحِف) ٥ (مَزَاحِفُ الحيات): شوێن خشانی مارەکان.
مَزَاحِف السَّحَاب: شوێنی لێکەوتنی دڵۆپە بارانەکان.
زَحَلَ عن مكانه زَحْلاً وزحولاً: لەشوێنی خۆی لاچوو، دوور کەوتەوە.
زَحْوَلَهُ عن مكانه: لەشوێنی خۆی دووری خستەوە.
أزحَلَهُ اليه: پەنای بردە لای.
أزْحَلَ فلاناً: فلانکەسی دوور خستەوە.
زَحَّلَهُ: دووری خستەوە.
تَزَحَّلَ: دوور کەوتەوە.
تَزَحْوَلَ: دوور کەوتەوە.
زُحَلْ: دورترین ئەستێرەی گەڕۆکە لەزەوییەوە لەکۆمەڵەی خۆریی ٥ ناوی خودا درۆزنەیەکی ئیغریقیشە.
الزَّحِلُ: لێك دوور.
الْمِزْحَلُ: ئەوشوێنەی بۆی دەچی، پەنای بۆ دەبەی.
زحْلَفَ في الكلام: لەقسەکردن دا پەلەی کرد.
زَحْلَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی جولاند.
تَزَحْلَفَ: جولاو هەڵکەندرا، لەشوێنی خۆی لاچوو.
الزُّحْلُوفَةُ: ئەوشوێنەی منداڵ خلیسکانی لێ دەکەن ٥ (ك: زحاليف).
زَحْلَقَهُ: خولاندیەوە.

تَزَحْلَقَ: خولایەوە.
الزُحْلُوقَــةُ: ئامێرێــکە لەســەر بــەفر خلیسکانی پێ دەکرێ.
اَلْمُزَحْلَقُ: شتی لوس‌و سفت.
زَحَمَهُ زَحْماً وَزَحْمَةً: بەتەنگە بەرێـك دا بــردی، کوتایــە تەســکاییەك‌و تــێی ترینجاند.
زاحَمَــــهُ مُزَاحَمَــــةً وزِحَامــــاً: بــــەمانا (زَحَمَهُ)دێ.
زاحَمَ الخمسين من عمره: تەمـەنی نزیـك پەنجا بۆتەوە.
إزدَحَـمَ القـومُ: خەڵــکەکە هەندێــکیان پاڵەپەستۆی هەندێکیان کرد.
ازدحمــت الأمــواجُ: شــەپۆلەکان یــەك بەدوایەکـدا هــاتن، شــەپۆل کەوتــە سەر شەپۆل.
تَزاحَمُوا: پاڵەپەستۆی یەکتریان کرد.
اَلزِّحَـامُ: پاڵەپەسـتۆکردنی ئـادەمیزادان بـۆ یـەکتری لەشـوێنی تەنگەبـەردا ٥ (یوم الزّحام): رۆژی قیامەت.
الزَّحْمُ: ئـادەمیزادانی کۆبـۆوە لەشـوێنی تەنگەبەردا.
الزَّحْمَةُ: بەمانا (اَلزَّحام)دێ.
زحمــة الــولادة: ئەوژانــەی منداڵەکــەی لەگەڵ دێتەدەر.
اَلْمُــزاحِمُ (أبــو المــزاحم): فیــل ٥ کەڵــەگا کەشاخەکانی شکابن.
اَلمِزحَمُ: ئەوکەسەی زۆر بەهێزە بـۆ پـاڵ پێوەنــانو شــانەو شــان کــردن، دەگــوترێ: (رجــل مِــزحَمٌ ومِنکَــبٌ مِزحَمٌ).
زَحَـنَ عـن مکانـه زَحْنـاً: لەشـوێنی خـۆی جولاّ.
زَحَنَ فلان عن أمره: فلاّنکەس لەکارەکەی دا تەمبەڵی کرد.
زَحَنَ الشَّيْءَ عن مکانه: شتەکەی لەشوێنی خۆی لادا.
تَزَّحَنَ عن أمره: لەکارەکەی دا تەمبـەڵی کرد.
تــزَّحَنَ الــشَّيْئ: بــەنا بــەدڵی کارەکــەی ئەنجام دا.
الزُّحَنُ: کورتە باڵای ورگن ٥ بـۆ مێینـە (الزُّحَنَةُ) دەگوترێ.
الزُّحْنَةُ: کاروان بەکاڵاو بارەبەریەوە.
زَحْوَلَهُ: بڕوانە مادەی (زَحَلَ).
تَزَحْوَلَ: بڕوانە مادەی (زَحَلَ).
زَخَّ الجَمَرُ ونحـوه زَخّـاً وزَخیخـاً: پـشکۆکە گەرمی هاڵاوی زۆر بوو.
زَخَّ فــلان زَخّــاً: فلاّنکـەس رقـی هەڵـسا ٥ بازی دا.
زَخَّ الــشَّيْءَ وبــه: شــتەکەی پـاڵ پێوەنـا، هاویشتی، دەگوترێ: (زَخَّهُ في قفاه) پشتە ملی گرت‌و پاڵی پێوەنا ٥ (زَخَّ ببولِهِ): مێـزی هەڵدا ٥ (زَخَّ الإبـلَ): بــەخێرایی حوشــترەکەی لێخــوڕی.

الزَّخَّة: رقو كينه.

زَخَرَ النهرُ زَخْراً وزخوراً وزخيراً: روبارەكە هەڵساو سەر ڕێژی کرد.

زَخَرَ الحرب والقِدر: شەڕەكە گەرم بوو ٥ مەنجەڵەكە كوڵی.

زَخَرَ فلان بما عنده: فلانكەس شانازی كرد بەوەی هەیەتی.

زَخَرَ النباتُ: ڕوەكەكە درێژبوو باڵای كرد.

زَخَرَ الشَّيْءَ: شتەكەی پڕكرد، شتەكەی بەربادا.

زَخَرَ فلاناً: لەشانازی كردن دا بەسەر فلانكەس دا زاڵ بوو.

زاخَرَهُ: شانازی بەسەردا كرد.

تَزَخَّرَ النهرُ: ڕوبارەكە سەر ڕێژی كرد.

الزَّاخِرُ: شەرەفی بەرزو وەجاخزادەیی ٥ (ك: زَواخِر) ٥ (زواخر الوادي): گژوگیاكەی.

الزُّخاريُّ من النبات: ڕوەكی تێرئاوو تێكچڕژاو.

زُخاري النبات: گوڵو ڕەنگی ڕوەك، دەگوترێ: (أخذ النباتُ زُخاريَّهُ): ڕوەكەكە تێك چڕژاو گوڵەكانی دەركەوتن.

زَخْرَفَهُ: ڕازاندیەوە ئارایشی دا، جوانی كرد.

زَخْرَفَ القولَ: قسەكەی جوان كرد بەدرۆو دەلەسە ڕازاندیەوە.

الزَّخارِف: كەشتی ڕازاوە ٥ (زخارف الماء) ڕێگە ئاوییەكان.

الزُّخْرُف: زێڕ ٥ جوانیو ڕازاوەیی شت.

زُخْرُف الأرض: ڕەنگی جۆرەكانی گوڵو گوڵزار.

زُخْرُف البيت: كاڵای ناوماڵ.

زُخْرُف القول: قسەی خۆشو ناڕاست ٥ قسەی جوانی درۆ ئامێز.

الزَّخْرَفَةُ: زەركەشەكردن.

زَخَفَ زَخْفاً وزَخيفاً: شانازی كرد، خۆی بەزلزانی.

زَخَفَ في الكلام: زۆری قسەكردن.

تَزَخَّفَ: جوان بوو، ڕازایەوە، دەگوترێ: (تَزَخَّفَتِ المرأةُ).

زَخَمَهُ زَخْماً: بەتوندی پاڵی پێوەنا.

زَخِمَ اللحمُ ونحوه: گۆشتەكە بۆگەنی كردو كەڵكی نەما.

أزْخَمَ: بەمانا (زَخَمَ)دێ.

الزُّخْمَةُ: جۆرە قەمچیو شۆڕكێكە.

زَرَبَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەكانی كردنە تەویلەو ئاغەڵەوە.

زَرِبَ الماءُ ونحوه زَرْباً: ڕەوان بوو، ڕۆیی.

إنْزَرَبَ: چووە ناو تەویلەو ئاغەڵەوە، دەگوترێ: (إنزربت الغنم): ئاژەڵەكە چووە ناو ئاغەڵەكەوە ٥ (انْزَرَبَ الصائد): نێچیرەوانەكە چووە ناو كۆختەكەیەوە.

الـزُّرْبُ: شـوێنی چـونه نـاو تەویلـەو ئاغەڵو پەچەو کۆزی ئـاژەڵ ‌ه (ك: زروب).

اَلزَّرِيبيَّةُ: دۆشەكو پشتی.

زرابي النبات: ئەو پەلكە گەڵاو چڵانەن كە وشكەڵ دەبن، زەرد هەڵدەگەڕێن.

الزِّرياب: ئاڵتون ‌ه ئاوی ئاڵتون.

الزَّرِيبـة: كوختـەو سـەنگەری ڕاوكـەر ‌ه ئاغـەڵو تەویلـەی ئـاژەڵ ‌ه لانـەو بێشەی شێرو دڕنده ‌ه (ك: زرائب).

المِزْرابُ: پلوسكو ئاوەڕۆی سەربان.

الزَّرْجـونُ: تولـەمێو ‌ه شـەراب ‌ه ڕەنـگو بۆیەیەكی سور.

زَرَدَهُ زرداً: خنكانـدی، دەگـوترێ: (زرد حلقه): قـوڕگی فلیقانـد ‌ه (زرد عینـه علـی صـاحبه): چـاوی لەهاوەڵەكـەی نوقاند بەناستەم تروسكاییەكی لـێ هێشتەوە، بەهەموو چاوی تەماشای نەكرد.

زَرَدَ الدِّرْعَ: زرێیەكەی چنی.

زَرِدَ اللُقمةَ: پاروەكەی قوت دا.

ازْدَرَدَ اللقمةَ: پاروەكەی قوت دا.

الـزِّرادة: پیـشەی زرێ چـنیو ئەڵقـە دروستكردنی زرێ.

الزَّرِدُ من الطعام: خۆراكی شلەمەنی.

الزَّرَدِيَّةُ: ئامێرێكە وەستای زرێ چنەكە ئەڵقـەكانی پـێ لێـك دەدا ‌ه یـان پارچەكانی پێ دەبڕێ.

الزَّرَّادُ: ئەڵقە دروستكەری زرێ.

اَلْمَزْرَدُ: ئەڵقە ‌ه (ك: مزارد).

زَرَّ الـسنان زَرِيـراً: شمـشێر بریـسكەی دا، دەگـوترێ: (زَرَّتْ عینُـــهُ): چـاوی تیشكی هاویشتو تیژ بینییـان لـێ دەركەوت.

زَرَّ الرجلُ: پیاوەكە عـەقڵی گەشـەی كـرد ‌ه ئـــەزمونو تاقیكردنـــەوەی زۆری دیتن.

زَرَّ الثوبَ: قۆپـچەكانی داخـستن، قۆپـچەی كراسەكەی لەكونەكانیانـەوە ئـەودیو خستن.

زَرَّ الـشَّيْءَ: شـتەكەی كـۆكردەوەو خـڕی هەڵدا.

زَرَّ عَيْنَهُ: چاوی قوچاندن.

زَرَّ المتاعَ: كاڵاكەی بڵاوكردەوە.

زَرَّ فلاناً: فڵانكەسی دەركرد.

زَرَّ فلانـاً بـالرمح: ڕمبـی لەفڵانكـەس دا بریـنداری كرد.

زَرَّ الـــصوف: خورییەكـــەی هەڵكێـــشا (بەشەی كرد).

زَرَّ زَرّاً: دەســـتدرێژی كـــردە ســـەر ڕكاربەرەكـــەی ‌ه دوای گێلـــیو ئەحمەقی عاقڵ بوو.

أزرَّ الثـوبَ: قۆپـچەو ماشـاڵڵای بـۆ كراسـەكە كـردنو پێـوەی درون.

زَرَّرَ الثــوبَ: بــهمانا (زَرَّه)دێ، هــهروا بهمانا (ازَرَّه)دێ.
تَزَرَّرَ الثوبُ: كراسهكه قۆپچه دار بوو.
الــزِرُّ: شتێــكه وهكــوو حــهب وایــه قورسێــكی كهوانهییــه دهخرێتــه كونی كراسو كهواوه ٥ واتــه قۆپچه ٥ (زمانهیهكــه) بهرزاییهكــه بــه سویچی كارهباوهیه بهرزو نزمی پێ دهكرێ بۆ هــهڵبونو كوژاندنــهوهی كارهباو جهرهسو ئهوجۆره شتانه ٥ هــهروا خراپیهكــه لــهكۆتایی شانو كۆتــایی ڕان دا لهناوحهوزێــكدایه بهویستی خــۆت جــهو جــوڵی پــێ دهكــهی ٥ ئێــسقانۆكێكه لــهخوار دڵــــهوه ٥ خونــــچهی ڕوهك ٥ پارچــهیهكه لهكــهمانی مۆســیقا ٥ دولایــیو بهرزهوهبووێــكه لهپاشــی صــندوق ٥ (زرّ الــسیف): تیــژیی شمــشێر ٥ (زِرُّ الــدِّین): ڕاگــرو كۆڵهكهی ئایین.
الــزَرّةُ: شــوێنهواری گــازو گهســتن ٥ عهقڵو ئاوهز.
الزِّرِیرُ: وریاو چالاك ٥ عاقڵو كارامه.
المِـزَرُّ: پهتێــكه وهكــوو دوخــێن دهمــی تورهكهو كیسهی پێ دهبهسترێ.
زَرْزَرَ الـزَرْزُورُ: ریشۆڵه دهنگی لێوههات جریوه جریوی بوو.
زَرْزَرَ بالمكانِ: لهشوێنهكه جێگیر بوو.
تَزَرْزَرَ: جوڵهی كرد.
الــزُّرازِرُ: زیــرهكو وریــاو چوســتو چالاك.
الزُرْزارُ: بهمانا (الزُّرازِرُ)دێ.
الــــزُرْزُورُ: باڵندهیهكــــه لهبیــــچمی چــۆلهكهدایهو كهمێــك گــهورهتره، پێی دهگوترێ ریشۆڵه.
زَرَعَ الحَبَّ زرعاً وزراعةً: تۆوهكهی چاند.
زَرَعَ الأرضَ: زهوییهكهی كێلا بۆ كشتوكاڵ كردن.
زرع الله الزرع: خودا كشتوكاڵهكهی ڕواندو پێی گهیاند، دهگوترێ: (زُرِعَ له بعد شقارة): دوای هــهژاریی دهوڵهمهنــد بوو.
أزْرَعَ الـزَرْعُ: كشتوكاڵهكه لهخۆكــهوتو ڕاسا.
زارَعَــهُ مُزارَعَــةً: بهشــێوهی موزارهعــه مامهڵهی لهگهڵ كرد.
إزْدَرَعَ: بهمانا (زرع)دێ ٥ كێڵای.
الإستِزْراعُ: ئامــادهكردنی زهوی بــهپاره بۆكشتوكاڵ كردن.
الــزَارِعُ: نــاوی ســهگه (سهگێــكی تایبــهتی)، (أولاد زارع): ســهگ بهگشتی.
الزِّراعــةُ: پیــشهی كــشتوكاڵ ٥ زانیــاری دهربارهی كشتوكاڵ.
الـزَّرّاعُ: ئهوكهســهی كــشتوكاڵ دهكــا ٥ فیتنهو دوزمان.

أَلزُّرَّاعَةُ: ئەو زەوییەی کشتوکاڵی تێدا دەکرێ.

الـزَّرْعُ: چـێندراو بـەروبوم ٥ منـداڵ ٥ (ك: زروع).

الزُّرعـةُ: تـۆو ٥ ئەوشـوێنەی تۆوەکـەی تێـدا دەکـرێ، دەگـوترێ: (مـا في الأرض زُرْعَة).

الزَّرعَـةُ: ئەوشـوێنەی زەرعـاتی تێـدا دەکرێ.

أَلزَّرِيعَةُ: زەوی چێندراو.

أَلْمُزَارعَـةُ: شـێوە مامەڵەیەکـە بـۆ بـەکارهێنانی زەوی کـشتوکاڵ ٥ خـاوەن زەوی‌و فـەلاو وەرزێـر، رێـك دەکەون زەوییەکە بەکاردەهێنـدرێ‌و بەربومەکـەی بـەنیوەیی یـان بەسێیەك یان بەرێژەیەکی تر لـەناو خۆیـان دا بـەش بکـەن بـەگوێرەی داب‌و نـەریتی تایبـەتی ئەو دەڤەرو هەرێمە.

المَزْرَعَـةُ: ئـەو زەوییـەی دەکرێتـە کشتوکاڵ ٥ شوێنی ڕوەك لـێ ڕواندن ٥ (ك: مزارع).

زَرَفَ فِي المَشْيِ زَرْفـاً: لەرۆیـشتن دا پەلـەی کـرد ٥ بـازی دا (زَرَفَ في الكـلام): لەقسەکەی زیاد کرد.

زَرَفَ الجُرْحُ: برینەکـە هەڵپچڕایەوە، دوای گۆشتەوەزون برینەکە تێـك چۆوە.

زَرَفَ فـلان زريفـاً: فلانکـەس لەسـەرخۆ رۆیشت.

زَرَفَ اليه: لـێی نزیك بووەوە.

زَرِفَ الجُرْحُ: بەمانا (زَرَفَ)دێ.

أَزرَفَ: پەلـەی کـرد ٥ پـێش کـەوت ٥ (أَزْرَفَ الجرحُ): بەمانا (زَرَفَ)دێ.

زَرَّفَ: زیاد بوو ٥ زیادی کرد، دەگوترێ: (زَرَّفَ علـى الخمـسين مـن عمـره): تەمـەنی لەپـەنجا زیـاد بـوو، (زَرَّفَ الشيءَ): لەشتەکە زیادبوو.

إِنْزَرَفَ الرِيحُ: بایەکـە ڕۆیـشت، گوزەری کرد.

الزَّرافَـــةُ: کۆمەڵێـــك ئـــادەمیزاد، دەگوترێ: (جاءوا زَرَافات ووحدانا) ٥ هەروا ناوە بۆ حەیوانێکی گیاخۆرو شـیردەر لـەپێری سمدارەکانـە، ملـی زۆر درێـژە، قاچـی لەدەسـتی کـورت تـرن، دوشـاخی کورتیلـەی بەسـەر سەریەوە هەیە بەپێست داپۆشراوە، ڕەنگـی زەردو خۆڵاوییـە جەسـتەی پەڵەپەڵەیە وادەبـێ پەڵەکان سورن وادەبـــێ زەردی مەیلـــەو خـــاکی دەنـــوێنن کیـــشوەری ئەفـــەریقا نیـــشتمانی سـەرەکییەتی ٥ (ك: زُرَافـى) یـان (زَرافيّ)، بـەکوردی پێـی دەگوترێ زەڕافە.

الزُّرَّاف: گورج‌و گۆڵ‌و خۆشڕۆ.

ٱلزَّرَافَـةُ: دوشـی ئـاو کـه زرعـاتی پـێ ئاودەدرێ.

زَرَقَ الطائِرُ بِسَلْحِهِ: باڵندەکە جیقنەکەی فڕێ دایە خوار.

زَرَقَتْ عَيْنُـهُ نحوي: چاوی خۆی بۆلام وەرگێڕا چاوی لـێ هەڵـگێڕامەوەو سپیایی چاوی دەرکەوتن.

زَرَقَ الطـــيرَ: بەقۆچـــەقاینی رەمـــی لەباڵندەکە کرد.

زَرِقَ زَرَقاً وزُرْقَةً: ئادەمیزادی شلە؛ چاوی شـینو پێـستی سـور ٥ بـۆ نێـر دەگوترێ: (أزرق) ومێینە (زرقاء).

أزْرَقت عينُهُ نحوي: بەمانا (زَرَقت)دێ.

إنْـزَرَقَ: لەسـەر پـشت ڕاکـشا ٥ (انـزرق الـسهمُ): تیرەکـە جەسـتەکەی کـون کرد، چووە ناوەوە.

إزْرَاقَّ: وردە وردە شـین بـوو ٥ یـەك لەدوایەك شین بوون.

إزْرَقَّ: شین بوو.

تَـزَوْرَقَ: چـی لـەناو سکی دا بـوو فڕێـی دایە دەرەوە.

الأَزَارِقَـــــةُ: تـــــاقمو پێڕێـــــكن لەخەواریجەکان، پـاڵ نـافیعی کوڕی ئـەزرەقی حەنـەفی دەدرێـن ئـەم کۆمەڵـــە ئیمـــامی عـــەلیو شـوێنکەوتوانیو ئەوانـەی شـەڕیان دژی عەلی نەکرد بەکافریان دەزانـن، بەلایانـــەوە ڕەوایـــە هەرکەسێـــك دژیـان بـێ بیکـوژنو ژنـەکانیان بڕفێنن.

الأزرق: هەرشتێـك ڕەنگـی شـین بـێ، دەگوترێ: (نـصل ازرق): سـەرەتیری شین ٥ (ماء أزرق): ئاوی زۆر صافو رون.

الأزرقي: ڕەنگ شین.

الزُّرَاقُ: زرّاق الأطراف: شینبونەوەیەکە توشـی دەسـتو قـاچ دەبـێ وەلـێ ئـازاری لەگـەڵ دا نییـە ٥ (الـزُّراق المعـــوي): تێکـــچونی ریخۆڵـــەو هەبوونی ئازاری زۆر لەریخۆڵەدا.

الـــزُّرَقُ: جـۆرە باڵندەیەکـە لـەپێری هەڵۆو بازەکان جەستەی تێکسمڕاوو کەتەیـــە، دەنـــدوکی گـــەورەو کەوانـەییو قـەراخ تیـژە لەهـەموو شوێنێکی جیهان دا هەیە.

الزَّرَّاقَـةُ: لولەیەکـە لەشوشـەو شـتی وا سەرێـکی تەسكو سەرێـکی بـڵاوە، لەناویدا شتێکی مەیلەو درێژ هەیـە شـلەمەنییەکە کـێش دەکـاو پاشـان فڕێی دەدا.

الـزُّرْقُ: بـازی نێـر ٥ (ك: زراریـــق): چاوتیژ.

الـــزُّوْرَقُ: بەلـــەمو کەڵـــەك کـــە بەسەوڵەلێدان دەڕوا ٥ (ك: زواریق).

المِزْرَاقُ: رمبی کورت ٥ (ك: مزاريق).

زَرَمَهُ زرماً: بڕییەوە.

زَرِمَ زَرَماً: کۆتایی هاتو بڕا، تەواو بوو، دەگوترێ: (زرِمَ الدمع، زرِمَ البولُ، زَرِمَ الکلامُ، زرِمَ البيع) ٥ ڕژدو چرۆك بوو، زەلیل بوو ٥ تەنگی پێ هەڵچنی ٥ (هو زَرِمٌ وهي زَرِمَةٌ).

أزرَمَ الشَّيْئَ: بەمانا (زَرَمَهُ) دێ.

زَرَّمَ الشَّيْئَ: بەمانا (زَرَمَهُ): دێ.

الأزْرَمُ: پشیلە.

الزَّرِيمُ: بێ دەسەلاتی ژێر دەستەو بێ پشتو پەنا.

الزَّرْنَبُ: گیایەکی بۆنخۆشە ٥ زافەران، قاچەکوللە ٥ لەحەدیثی (أم زرع)دا هاتووە دەفەرموێ: (ألْمَسُّ مَسُّ إرنب والريح ريح زرنب).

الـزِّرْنيخ: عونصورێکە دەشوبهێتە فیلزات لەبواری پزیشکی دا بەکاردەهێندرێ هەروا بۆ لەناو بردنی جرو جانەوەریش.

زَرَى عليه زرياً وزراية: ڕەخنەی لێگرتو لۆمەی کرد ٥ کارەکەی بەدڵ نەبوو ٥ (أزْرَى عليه): بەمانا (زَرَى)دێ ٥ (أزرَى بالشَّيْ): شتەکەی بەهیچو پوچ زانی بەنابوتی لەقەڵەم دا ٥ (أزرى بأخيه): کارێکی خستە سەرشانی براکەی دەیەوێ بەسەریا بڕۆیەنێ.

زاراهُ: ڕەخنەی لێ گرت ٥ عەیبی لێ دۆزییەوە.

إزْدَرَاهُ: سوکایەتی پێکرد عەیبی لێ گرت.

استَزْرَاهُ: بەمانا (إزدراه)دێ.

الزَّارِيَةُ: (العظمة الزاريَةُ): پارچە نێسقانێکە نزیك پاشەوەی لاشەویلەی خوارو.

المِزْرَاءُ: کەسێکە گاڵتە بەخەڵك دەکا.

الزِّرْيابُ: بڕوانە (زِرِبَ).

زَوْزَكت المرأةُ: ئافرەتەکە لەڕۆیشتن دا سمتی خۆی هەڵتەکاندن.

ألزَّوْزَك: پیاوی کورتەباڵا کە لەڕۆیشتن دا شان هەڵتەکێنێ.

زَعَبَ الغرابُ زعباً وزعيباً: قەلەڕەشە قڕاندی.

زَعَبَ الإناءُ وغيرهُ: قاپەکە یان هەرشتێکی لەوجۆرە پڕبوو.

زَعَبَ الوادي: شیوەکە پڕبوو لافاوەکەی هەندێکی پاڵ پێوەنا.

زَعَبَت القِربَةُ: کوندەکە ئاوەکەی دەردایە دەر.

زَعَبَ الشَّيْئَ: شتەکە پاڵەپەستۆی کرد، پاڵی پێوەنا، دەگوترێ: (جاء سيل يزعب) ٥ (زعب بحمله): کۆڵەکەی خۆی پاڵ پێوەنا.

زَعَبَ الشَّرابَ: هەموو شەرابەکەی خواردەوە.

زَعَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕییەوە، دەگوترێ: (زعب له من ماله زُعْبَة): لەماڵەکەی خۆی وەجبەیەکی دایە.

زَعَبَ الإناءَ وغيره: قاپەکەی پڕکرد.

زَعَبَ الشَّيْءَ عنه: شتەکەی لێ دورخستەوە.

تَزَعَّبَ: نیشاتی پەیداکردو گورج و گۆڵ بوو ٥ تۆراو ڕقی هەڵسا.

تَزَعَّبَ في الأكل والشراب: زۆری خواردو خواردەوە.

الزَّاعِبُ: شارەزاو گەڕیدە بەناو جیهان دا.

الزَّاعِبِيَّة: شمشێرو ڕمب کە پاڵ (زاعِب) بدرێن جیا وشەی (زاعب) ناوی ئادەمیزاد بێ یان ناوی ولاتێك بێ یان شمشێرێکی وەهایە کەڕاوەشێندرا دەڵێی دەچێتەوە ناویەك لەبەر زۆر نەرمی.

الزِّغْبُ: پارچە کالایەك.

الزُّغْبَةُ: بەمانا (الزِّغْبُ) دی.

الزُّغْبُلُ: منداڵێك خواردنی پێ نەکەوێ ورگی زل ببێ و ملی باریك ٥ هەروا ناوە بۆ حەشەرەی حیرباء ٥ مار ٥ ڕوەکی کولەکە.

زَعَجَهُ زَعْجاً: توشی دڵەڕاوکێ و ڕاڕایی کرد ٥ لەشوێنی خۆی هەڵی کەند ٥ دەری کرد.

أَزْعَجَهُ: بەمانا (زَعَجَهُ)دێ.

إنْزَعَجَ: بەمانا (زُعِجَ)دێ، نارەحەت بوو.

المِزْعاجُ: ئافرەتێك هەدادانی نەبێ و هەربێ و بچێ و لەشوێنێك جێگیر نەبێ.

زَعِرَ الشَّعْرُ والريش والوبر: مووەکە یان پەڕوپۆڵەکە یان کوڵکەکە کەم و پەڵەپەڵە بوو پێستەکەی ژێرەوەیان دیارە، دەگوترێ: (زَعِرَ المكانُ): شوێنەکە کەم گژوگیا بوو بەتەنکی و پچڕ پچڕ ڕوەکی لێ ڕوابوو.

زَعِرَ فلانٌ: فلان ڕەوشتی ناشیرین بوو خێرو بێری کەم بوو ٥ (هو زَعِرٌ وهي زَعِرَةٌ) ٥ (هو أزْعَرُ وهي زَعْراءُ).

إزْعارٌ: بەمانا (زَعِر)دێ.

إزعَرٌ: بەمانا (زَعِر)دێ.

الأزْعَرُ: ڕەوشت ناشیرین ٥ (ك: زُعْرٌ).

الزُّعْرُ: دەلال و چەقاوەسو.

الزُّعْرُورُ: گۆیژ ٥ بەدڕەوشت و تورەو تەوسن.

زَعْزَعَهُ وبِهِ: بەهێزو ڕاپسکاوتن شتەکەی جولاند، دەگوترێ: (زَعْزَعَت الريحُ الشجرةَ و زَعْزَعَت بها).

زَعْزَعَ الإبلَ وغَيْرَها: بەتەوژم و خێرایی حوشترەکەی لێ خوڕی.

تَزَعْزَعَ: بەهێزو زەخت ڕای پسکاوت.

الزُّعَازِعُ: بای بەهێز.
الزُّعَازِعُ: بای بەهێز.
الزُّعْزاع: بەمانا (زَعَازِعُ)دێ.
الزُّعْزاعةُ: کۆمەڵێك سەرباز (دەستە، پەل، لق) کەئەسپ سواریان زۆر بێ.
الزُّعْزَعُ: بەمانا (زَعَازِعُ) دێ ٥ (سیر زَعْزَع): رۆیشتنی خێرا.
زَعَطَ فلان زَعْطاً: خنکاندی.
الزَّاعِطُ: (موتٌ زاعِطٌ): مردنی کوتو پڕ.
الزُّعوف: شوێنی خەتەرو فەوتێنەر.
اَلْمُزْعِفُ: بەمانا (زُعَافُ) دێ ٥ (سیف مزعف): شمشێری خێرا بکوژ.
زَعْفَرَهُ: بەزەعفەران ڕەنگی کرد.
تَزَعْفَرَ: بەزەعفەران بۆنخۆشی کرد یان ڕەنگی کرد.
الزَّعْفَرانُ: ڕوەکێکە شێوە پیوازو تەمەن درێژە، زۆر جۆری هەیە، لەزۆر بواری پزیشکی دا کەڵکی لێ وەردەگیرێ.
زعفران الحديد: ژەنگی ئاسن.
زَعَقَ زَعْقاً: هاواری کرد، دەگوترێ: (زَعَقَ به).
زَعَقَ فلاناً: فلانکەسی ترساند ٥ بەهێز بەسەریا نەڕاندیو ترساندی ٥ (هو مزعوق وزعيق).
زَعَقَ الدَّوَابَ: بەخێرایی ولاخەکانی راونان.
زَعَقَ القِدْرَ: زۆری خوێ لەمەنجەڵە کێشتەکە کرد خواردنەکەی سوێر کردو کەڵکی نەما، دەشگوترێ: (زَعَقَ الطعَامَ).
زَعَقَت الريح التُرابَ: ڕەشەباکە گڵو خۆڵەکەی هەڵساندو دونیای کردە تەپو تۆز.
زَعِقَ زَعَقاً: بەترسەوە چوستو چالاك بوو، (هو زعِقٌ وهي زعِقَة).
زَعُقَ الماءُ والطعامُ زُعُوقَةً: ئاوەکە، خواردنەکە زۆر تاڵ بوو ناتواندرێ بخورێتەوە یان بخورێ.
أزعَقَهُ: ترساندی.
أزعق القِدْرَ والطعامَ: خوێی زۆری کردە ناو مەنجەڵەکەوە یان خواردنەکەوە.
إنْزَعِقَ: ترسا ٥ (إنْزَعِق الدَّوابُ): ولاخەکە ترسا.
الزُّعاقُ: ئاوی زۆرتاڵ کە نەتواندرێ بخورێتەوە خواردنی زۆرتاڵ کە نەتواندرێ بخورێ.
الزُّعْقَةُ: دەنگ، دەگوترێ: (سمعت زَعْقَةَ المؤذن).
اَلزَّعِقَةُ: بیری ئاوی تاڵ.
اَلمِزْعَقُ: خێراو بەپەلە، دەگوترێ: (سير مِزعق): واتە رۆیشتنی خێرا.
زَعِلَ زَعَلاً: چوستو چالاك بوو.

زَعِلَ من المرض او الجوع: بەهۆی نەخۆشییەوە یان برسایەتییەوە نالاندیو خۆی ئەمدیو ئەودیو کرد.

زَعِلَ من الشي: بەهۆی شتەکەوە ئازاری پێ گەییو ڕقی هەڵسا.

أزْعَلَهُ: گورجو گۆڵی کرد.

أزْعَلَهُ من مكانه: لەشوێنی خۆی ئیزعاجی کرد.

تَزَعَّلَ: چوستو چالاك بوو.

الزُّعْلَةُ: نوعامە ◊ ئافرەتێك ساڵ نا ساڵێك منداڵی ببێ.

زَعَمَ زَعْماً: گومانی بوو، دەگوترێ: (زعمه صادقاً، زعم أني لا أوَدُّهُ وَزَعَمَني أني لا أوده): وشەی (زعم) بەزۆری بۆ شتی پوچو بێ بناغە بەکاردەهێندرێ ◊ هەروا بەمانا (درۆی کرد، گومانی برد، بەرعودەی بوو، فەرمانڕەوایی کرد)دێ.

زَعِمَ زَعَماً وَزَعْماً: تەماعی پەیداکرد، دەگوترێ: (هو يَزعم في غير مَزْعَمٍ) واتە: تەماعی هەیە لەشتێك دا كە تەماعی لێ ناكرێ.

زَعُمَ زَعَامَةً: بوو بە لێپرسراوو كار بەدەست، دەگوترێ: (زعِمَ قومه).

أزْعَمَ فلانٌ: فلانكەس فەرمانبەر دار بوو.

أزْعَمَ الأمْرُ: كارەكە مومكين بوو.

أزْعَمَ فلاناً: خواردنی دا بەفلان.

أزْعَمَ فلاناً الشَّيْءَ: فلانكەسی كردە بەرعوردەی شتەكە.

تزاعَمَ: پێكەوە ئاخاوتنیان كردو بۆ یەكتر دوان دەربارەی قسەو باسێك كە بڕوایان پێ نەبوو.

تزاعما على كذا: هەمئاهەنگیان كرد لەسەر فلان شت.

تَزَعَّمَ: درۆی كرد.

تَزَعَّمَ القومَ: بوو بە سەرۆكی گەلەكە.

الزَّعامَةُ: سەرۆكی، فەرمانڕەوایی ◊ باشترین ماڵ، زۆرینەی ماڵ لەمیراثو شتی وا.

الزُّعْمَةُ: قسە.

الزَّعِيمُ: سەرۆك ◊ بەرعوردە، كەفیل.

اَلْمَزْعَمُ: كاری بتمانە پێ نەكراو، دەگوترێ: (أمر فيه مزاعم): كارێكە خوارو خێچەو پڕكێشەیە.

زَعْنَفَت الماشطةُ العُروسَ: ئافرەتە ئارایشكارەكە بوكەكەی ڕازاندەوەو جوانی كرد.

الزِّعْنَفَةُ: پۆخلاواتی هەموو شتێكو خراپەكەی ◊ تاقمو پێر لەهەرشتێك ◊ ئەوشتەی لەماسی دا هەیە وەكوو باڵی باڵندە ◊ پارچە قوماش لەكراسێك لای خواروی كراسی دڕاو ◊ تاقمو بنەماڵەیەك لەهۆزو خێڵ ◊ هەرتاقمو پێرێك پێك هاتبن لەچەند بنەچەو بنەماڵەیەك.

الزِّعْنِفَـةُ: بـەمانا (الزِّعْنفَـةُ) دێ ٥ (ك: زَعَانِف).

زَغِبَ زَغباً: پـەڕە وردەی باڵنـدەو گەنـدە مـــووی دەمو چـــاوی ئـــادەمیزاد دەرکـەوتن ٥ (هو زغِب وهي زغِبةٌ هو أزغَبُ وهي زغباءُ) ٥ (ك: زُغْبٌ).

زَغَّبَ: بەمانا (زَغِبَ)دێ.

إزْغَابٌ: بەمانا (زَغِبَ)دێ.

الأزْغَبُ: ئەسپی بەڵەك.

الزُّغَابَةُ: پەڕو پۆڵی وردەی باڵ.

الزَّغَبُ: پەڕو پوڵی وردەی باڵندە ٥ ئەو وردە مووانە بەسەری پیاوی پیرەوە دەمێننەوە تاڵتاڵە وەکوو گەندە موو دەچن.

زَغْبَـرَ الثـوبُ: قوماشـەکە پـرزو پـاڵی هەڵدا تووکی هەڵدا.

زِغْبِرُ الثَّوْبِ: پرزو پاڵی قوماش.

زُغْبُرُ الثوب: پرزوپاڵی قوماش.

زَغَدَ الـبَعيرُ زَغْـداً: بـەخێرایی حوشـترەکە داگەڕایە خوار.

زَغَدَ النهرُ: روبارەکە ئـاوی هەڵساو لێوان لێو بوو.

زَغَدَ الشَّيَ: شتەکەی گوشی.

زَغَدَ فلاناً: قورتمی فلانکەسی جەڕاند.

زَغَدَ السقاءَ: مەشـکەکەی گوشـی بۆنـەوەی رۆنەکەرەکەی بێتە دەر.

زَغَـدَ فلانـاً بـالكلام: فلانکەسـی جولانـد بۆنـەوەی بیخاتـە قسە ٥ هەڵینا بۆ ئاخاوتن.

أزْغَـــدَتْ ولـــدها: دایکەکـــە شـــیری دا بەمنداڵەکەی.

الزَّغيدُ: رۆنەکەرە کە لەزارکی مەشکە دێتەدەر.

زَغْدَبَ: تورە بوو، ڕقی هەڵسا.

زَغْدَبَ على الناس: زۆری داوا لەخەڵك کرد.

الزُّغْـدَبُ: هاتنـە خـوارەوەی بەتـەوژمو لێزمـــە ٥ بـــاڕەو گەڕانـــەوەی دەنـــگ لەقوڕگی حوشتردا.

زَغْـرَدَ الـبعيرُ: حوشـترەکە باڕەباڕەکەی خۆی لەقوڕگی دا خواردەوە.

زَغْـرَدَتْ المـرأةُ: ئافرەتەکـە تلیلـی لـێو هەڵهەلـەی کێـشا لـەکاتی خۆشـیو فەرەحی دا.

زَغْزَغَ الشَّيْئُ: شتەکە سوك بـوو (زَغْزَغَ بە): گاڵتەی پێ کرد.

زَغْـــزَغَ الـــشَّيْئُ: شـــتەکەی حەشـــارداو شاردیەوە، دەگـوترێ: (زَغْزَغَ كَلامَهُ): قـــسەکانی بەســـرتەو پرتـــەکردو ماناکانی جوان رون نەکردنەوە.

الزُّغْـــزَغُ: ئـــادەمیزادی قاڵـــب ســـوکی چوســـتو چـــالاك ٥ ئـــادەمیزادی بنەچەو نەژاد نەناسراو.

الزُّغْــــزُغُ: کورتـــــە بـــــاڵای بـــــچوك.

زَغَفَت البِئرُ زَغْفاً: بیرەکە ئاوی زۆر بوو ٥ (زَغَفَت السماءُ): ئاسمان بارانی باراند ئاوی خۆی ڕشت.

زَغَفَ في حديثه: درۆو دەلەسەی بەقسەکانیەوە نا، دەگوترێ: (زَغَفَ کلامَهُ کثیراً): زۆری درۆ بەقسەکانەوە نان.

زَغَفَ لنا مالاً کثیراً: زۆری لەماڵو سامانی خۆی بۆ دابڕین.

زَغَفَ فلاناً: زەبری لەفلان داو برینداری کرد.

ازدغَفَ الشیْئَ: شتەکەی هەڵگرتو پێچایەوە.

الزَّغْفُ: هەورێک باران ببارێنێو هەموو ئاسمانی داگرتبێ ٥ زرێی پانو درێژ

الزَّغَفُ: چیلکەو چەوێڵ وردە دارو سەرە کۆتەرە ٥ پرزوپاڵی درەختو گیاوگژی لاواز.

المِزْغَفُ: چلێسو تامەزرۆیی بۆشت ٥ هەنگاو درێژ.

زَغَلَ الشرابَ زَغْلاً: شەرابەکەی بەیەکجار کردە پیاڵەکەوە ٥ شتەکەی لەناو دەمی خۆی دا هێناو برد.

زَغَلَ ببوله: میزەکەی بە پچڕ پچڕ کرد.

أزْغَلَتِ الطَّعْنَةُ بالدم: برینەکە خوێن لێیەوە فیچقەی کرد.

أزغَلَ الشرابَ: شەرابەکەی بەیەکجار کردە پەرداخەکەوەو خواردیەوە.

أزْغَلَ الطائِرُ فَرْخَهُ: باڵندەکە بەدەندوک خواردنی کردە ناو دەندوکی بێچووەکانیەوە.

الزَّغَلُ: غەش.

الزُّغْلَةُ مِنَ الشراب: قومە شەراب ئەندازەی ئەوەی دەم پڕبکا ٥ جۆرێک میز ٥ دلۆپە میزێک ٥ (ك: زُغَلٌ).

الزُّغلول: ڕۆح سوك ٥ منداڵ ٥ بێچووەکۆتر ٥ (ك: زغالیل) ٥ جۆرێکە لەخورمای سوری دەنك گەورەو شیرین (لەمیصر هەیە).

تَزَغَّمَ الجملُ: حوشترەکە باڕاندیو لەشەویلەکانی دا بارەبارەکەی دوبارە کردەوە.

تَزَغَّمَ الفصیل: بێچووەکە بەهێواشی باڕاندی.

تَزَغَّمَ فلان: فلانکەس بەڕق هەڵساوییەوە قسەی کرد.

الزُّغوم: زمان پیس.

زَفَتَ الإناءَ زَفْتاً: قاپەکەی پڕکرد ٥ (زَفَتَ فلاناً): فلانکەسی ماندو کرد ٥ ڕقی هەڵساند ٥ دەری کرد ٥ پاڵی پێوەنا.

زَفَتَ الدّابَّةَ: ولاغەکەی لێ خوڕی.

زَفَتَ الحدیثَ في أذنه: قسەکانی بەگوێ دادا.

زَفَتَ الشَّيْءَ:بەقیرو زفت شتەکەی سواخ دا.
الزِّفْتُ: قیر ◊ (مادەیەکی ڕەشی ڕەقە بەئاگرو گەرمی دەتوێتەوە).
زَفَرَ زَفِيراً وزَفْراً: هەناسەی قەتیس ماوی هەڵکێشا.
زَفَرت النار: هەڵگیرسانی ئاگرەکە بیسترا.
زَفَرَ الشَّيْءَ زَفْراً: شتەکەی هەڵگرت ◊ (زفر الماءَ): ئاوەکەی هەڵێنجاو پەزمەندەی کرد بۆ خواردنەوە.
الزَّافِرَةُ: سوچی خانوو باڵەخانە ◊ شان و ناوشان ◊ کۆمەڵو پێڕ ◊ دەستەو تاقم و لق و سوپای شەڕ ◊ دیرەگو کۆڵەکەی کەپرە مێو ◊ پەراسوو، دەگوترێ: (فرس شديد الزوافر): ئەسپێکی پەراسو ئەستورو پتەوە ◊ تایەفەو کۆمەڵی یارمەتیدەر.
الزِّفْرُ: کۆڵو بار ◊ بارو بارگەنەی ڕێبوار ◊ جەماعەت و تاقم.
الزُّفَرُ: ئازاو چاو نەترس ◊ پیاو ماقوڵو ریش سپی هۆز ◊ دەریا ◊ روباری گەورەو زۆر ئاو ◊ پیاوی سەخی و دەست و دڵفراوان ◊ بەخششی زۆر ◊ دەستەو تاقمی سوپا.
زَفْرَة الشَّيْءِ: ناوەڕاستی شت ◊ (زُفْرَةُ الشَّيْءِ): بەمانا (زَفْرَتە)دێ، دەگوترێ: (فرس عظيم الزُّفْرَة): ئەسپێکی ورگ زل و فراوانە ◊ (ك: زُفَر).
الزَّفِيرُ: هەناسەدانی قوڵ، هەناسەدان دوای قەتیس مانی ◊ پێچەوانەی (شهيق)ە کەبەمانا هەڵکێشانی هەناسەیە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ﴾.
زَفْزَفَتِ الريحُ: ڕەشەبایەکە هەڵیکرد وژەوزی لەدرەختەکان هێنا.
زَفْزَفَ الموكب: کاروانەکە خرمەخرم و تەقەتەقی لێ هات.
زَفْزَف فلان: فلانکەس هەڵ لەرزی ◊ بەشێوەیەکی جوان ڕۆیی.
زَفْزَفَ الطائرُ: باڵندەکە خۆی هەڵداو باڵەکانی کردنەوە.
زَفْزَفَت الريحُ الهَشِيشَ وغيره: بایەکە گیاو گژەکەی پرژاند.
تَزَفْزَفَ: هەڵ لەرزی.
الزَّفْزَافُ: ڕەشەبای بەهێزو بەردەوام.
الزَّفْزافَةُ: بەمانا (الزَّفزافُ)دێ.
الزَّفْزَفُ: بەمانا (الزَّفْزافُ)دێ ◊ شتی سوك و کەم نمود.
زَفَّ زَفّاً وزفوفاً وزفيفاً: پەلەی کرد ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ﴾.
زَفَّت الريح: بایەکە هەڵ بوو ڕۆیی.
زفّ الطائرُ زفّاً: باڵندەکە هەڵفڕی و باڵەکانی کردنەوە.

زَفَّ العروسَ زِفافاً وزفّـةً: بوكەكـەى لەماڵـە باوانـــــەوە گواســـــتەوە بۆمـــــاڵى مێردەكەى.

زَفَّ الطائرُ زَفَفاً: باڵندەكە پەڕەوردەى زۆرو پڕبون ٥ (هو أزَفُّ وهي زفّاءُ).

أزَفَّ: بەمانا (زَفّ)دێ.

أزفَّ الظليم وغيرُهُ: بێچوە نوعامەكەى تاودا بۆ خێرا ڕۆيشتن.

أزَفَّ العروسَ: بەمانا (زَفّها)دێ.

استَزَفَّهُ الشَّيْئُ: شتەكە كەمى كردەوە، سوكى كرد.

استَزَفَّ السيلُ الشَّيْئَ: لافاوەكە شتەكەى رادا.

الزِّفَـافُ: (ليلـة الزِّفـاف): شـەوى زاواو بوكێنى.

الزفُّ: پەڕە وردەى باڵندە.

الزَّفَّـةُ: جارێـك، چەڵێـك، دەگـوترێ: (جِئتُكَ زَفَّةً أو زَفَّتَين): هـاتم بـۆلات جارێك يان دوو جار.

الزُّفَّةُ: تاقمو پێڕ.

الزُّفُوفُ: نوعامە.

الزَّفِيفُ: خێراو تيژڕۆ.

المِزَفَّةُ: كەژاوەيەكى سەر دانـە پۆشراوە بوكى پێ دەگوێزرێتەوە.

زَفَنَ زَفْناً: سەماى كرد.

زَفَـــنَ فلانـــاً: پـــاڵى بەفلانكەســـەوەنا، دەگـوترێ: (هو زافِن وزفّان وزفـون): هەروا دەگوترێ: (هم زَفّانـةٌ حَفّانـة): ئەوانـــە پێرێـــكن هەڵدەپـــەڕنو خۆراك لرف دەدەن.

الـــزِّفْنُ: كەپرێـــكە لەســـەر ســـەربان دروست دەكرێ بۆنـەوەى سـەقفەكە لە گەرماو سەهۆڵ بەندان بپارێزێ.

زَفَتِ الرِّيحُ زَفْياً وَزَفَيانـاً: بايەكە بەتـەوژم هەڵبوو.

زَفَت القوسُ: قەوسەكە دەنگى لێوەهات.

زَفَّ فلان بنفسه: فلانكەس خـۆى بـەخت كرد.

زَفَّ الـــشَّيْئَ: شـــتەكەى پـــاڵ پێوەنـــاو هاويشتى، دەگـوترێ: (زَفَـت الـريحُ الـــسحابَ والغبـــار): ڕەشـــەبايەكە هەورەكەى ڕادا تـۆزو خۆڵەكەى ڕادا ٥ (زَفَـــتِ الأمـــواج الـــسفينةَ): شـــــەپۆلەكان كەشـــــتييەكەيان لەرێڕەوى خۆى لادا ٥

زَفَـى الحـادي المطِيَّ: حوديـە خوێنەكـە (حوشـــترەوانە گـــۆرانى بێژەكـــە) حوشترەكەى لـێ خوڕى.

أزفـاه: لەشوێنێـكەوە گواستييەوە بـۆ جێيـــەكى تـــر، دەگـــوترێ: (أزفـــى العروسَ): بوكەكەى لەماڵە باوانيەوە گواستەوە بۆ ماڵى مێردەكەى.

زَقَـبَ الجُـرَذَ في جُحُـرِهِ: جرجەكە چووە كونى خۆيەوە.

زَقَبَ فلان الجُرَذَ في حجره: فلانكەس جرجەكەی كردە كونەكەیەوە.
زَقَبَ المُكّاءُ: هاواركەرەكە هاواری كرد.
انْزَقَبَ الجُرَذُ: جرجەكە چووە ناو كونەكەیەوە.
الزُقْبُ: ڕێگای تەنگەبەر، دەگوترێ: (رَمَيْتُهُ من زقب): لەنزیكەوە پێمەوە نا.
زَقْزَقَ الطائِرُ زَقْزَقَةً وَزِقزاقاً: باڵندەكە زیقە زیق‌و جریوە جریوی كرد.
زَقْزَقَ الطائر فَرْخَهُ: باڵندەكە بێچووەكانی هێنانە زاقە زاق.
زَقْزَقَ فلان: فلانكەس لەسەرە خۆ پێكەنی.
زَقْزَقَ الصَّبِيَّ: مندڵەكەی هەڵپەڕاند.
الزُقْزاقَةُ: ئافرەتێك لەسەرە خۆ بڕوا.
زَقَفَهُ زَقْفاً: بەخێرایی قوتی دا.
تَزَقَّفَهُ: بەخێرایی قوتی دا، واتە بەمانا (زَقَفَهُ)دێ ٥ بەگورجی‌و لەناكاو لێی فڕاند، لێی ڕفاند.
الزُقْفَةُ: ئەوشتەی قوت دەدرێ.
زَقَّ الطائِرُ فَرْخَهُ: باڵندەكە بەدەندوكی خواردنی دا بەبێچووەكانی.
زَقَّ الذبيحَةَ: كوشتییەكەی لەلای سەریەوە گروو دەیماڵی بۆلای پاشوانی.
زَقَّقَ الجِلْدَ: پێستەكەی لەگردە ملەوە گرو تاگەیشتە قاچی دواوەی حەیوانەكە بۆئەوەی پێستەكە بكاتە كوندە.
زَقَّقَ فلاناً: مووی سەری فلانكەسی تاشی هیچی پێوەنەهێشتەوە.
الزُقاقُ: ڕێگەی تەنگەبەر دەربچێ یان داخراو بێ ٥ (ك: أزِقَّة).
الزِقُّ: كوندە؛ زەرفێكە لەپێست مووەكانی دەبڕێنەوەو لەبنەوە هەڵناكەندرێن ئاوی تێدەكرێ بۆ خواردنەوەو شتی تر ٥ (ك: زِقاق وأزقاق).
زَقَمَ الخُبْزَ ونحوه زقماً: نانەكەی كردە پاروو قوتی دا.
أزْقَمَهُ الشَّيْءَ: شتەكەی پێ قوت دا.
إزْدَقَمَهُ: قوتی دا.
تَزَقَّمَ فلان: فلانكەس زەقوم، تاڵاوی خوارد.
تَزَقَّمَ الخُبْزَ ونحوه: نانەكەی قوت دا.
الزَّقُّومُ: درەختێكی تاڵی بۆن ناخۆشە، خۆراكی دۆزەخیانە ٥ هەرخۆراكێك كوشندە بێ، بخۆرەكەی بكوژێ.
الزُقْمَةُ: پەتاو تاعون، كولێرا.
زَقَنَ الحِمْلَ زَقْناً: كۆڵەكەی هەڵگرت.
أزْقَنَهُ: یارمەتی دا بۆ كۆڵ هەڵگرتن.
زقا الطائرُ والديكُ زَقواً وزقاءً: باڵندەكە یا كەڵەشێرەكە خوێندی.
زَقَا الصبيُّ: مندڵەكە بەكوڵ گریاو گریانەكەی توند كرد.

زقي زقياً: بەمانا (زقا)دێ.

أزقاه: وای لێکرد بخوێنێ، بگری.

أزقى هامة فلان: فلانکەسی کوشت.

الزّاقي: کەڵەشێر ٥ (ك: زواق).

الزُّقيَّةُ: کۆمەڵو کۆ لەهەر شتێك بێ.

زَكَـأَ اليـه زَكْئـاً: پـشتی پێـوەداو کردیـە پشتیوانی خۆی.

زَكَئَتِ المرأةُ بولدها: ئافرەتەکە منـداڵی بوو.

زَكَأَ فلاناً كذا سَوْطاً: ئەوەنـدە قەمچییەی لەفلانکەس دا.

زَكَأَ فلاناً درهماً: ئەوەندەی دیرهەمـە زیـو بـۆ فـلان ژمـارد ٥ یـان خێـرا بـۆی ژماردو پێی دا.

زَكَأَ حَقَّهُ: مافی خۆی دایەوە پێی.

أزكَـأ منـه حَقَّـهُ: مـافی خـۆی لـێ ستاندەوە.

الزُّكاءُ: دەگوترێ: (هو زُكاء النقد): ئەو دەوڵەمەندەو بەحازرو بەنەقد شت دەکرێ قەرز ناکا.

المَزْكَأُ: پەناگە.

زَكَبَـت الأم ولـدها (وبولـدها) زَكْبـاً: ئافرەتەکە بەیەك ژان منداڵەکەی بوو.

زَكَبَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

الزُّكْبَةُ: نوتفە (دڵۆپە مەنی) ٥ منداڵ.

زَكَرَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

زَكَّرَهُ: بەمانا (زَكَرَهُ)دێ.

تَزَكَّرَ: پڕبوو، دەگوترێ: (تَزَكَّـرَ بطنـه): گـەدەی پڕبـوو وەکـوو کونـدە هەڵاخندرا.

الزُّكْـرَةُ: کوندەیـەکی بـچوکە ئـاوی خواردنەوەی تێدەکرێ.

زَكْزَكَ: ڕۆیشت لەبەر پیری یا نەخۆشی هەنگاوی کورتی هەڵێنان.

تَزَكْزَكَ: پێداویستی خۆی ئامادەکرد.

زَكَّ الرجلُ والفرخ: پیاوەکە یـان بێچوەکە بەلۆزە لۆز هەنگاوی کورتی هـەڵنان لەبەر لاوازیو بێ هێزی.

زَكَّـتِ الدُّرَّاجَـةُ: باڵنـدە کورکییەکـە حەندڵحۆو هەڵبەزو دابەزی کرد.

زَكَّ الإناء: قاپەکەی پڕکرد.

زُكَّ: لاوازو بێ هێز بوو لەبەر نەخۆشی ٥ پیربوو.

أزَكَّ علـى الـشَّيْئِ: بەسـەر شـتەکەدا بالادەست بوو داگیری کرد.

أزَكَّ علـى رأيـه: سـور بـوو لەسـەر ڕاوبۆچونی خۆی.

أزَكَّ ببولـه: میـزی خـۆی کـۆکردەوەو بەندی کرد.

تَزَكَّكَ: پێداویستی خۆی ئامادەکرد.

الزَّكُّ: کزو لاواز.

الزُّكَّةُ: خەمو پەژارە.

زَكَمَتْ به أمُّهُ زَكْماً: دایکی بەوەلەدی هێنا.

زَكَّـمَ الله فلانـاً: خـودا فلانکەسـی توشـی نەخۆشی کۆکەو هەلامەت کرد.

زَكَمَ القِربَةَ: مەشكەكەى پڕكرد.
زُكِمَ: توشى هەڵامەت بوو.
زَكَّمَ عليهم: شێواو گۆڕاو نەناسرا.
الزُّكام: ئیلتیهابێکى بەهێز توشى پەردەى لوت دەبێ پزمین‌و فرمێسك‌و ئاوێکى زۆرو رون لەلوتەوە دێتەخوار.
الزُّكْمَةُ: دوا منداڵى باوك‌و دایك.
زَكِنَ اليه زُكُوناً: پەناى بۆبردو تێکەڵاوى بوو، لەگەڵى دا بوو.
زَكَنَ الأمْرَ زَكَناً: پێى وابوو ئەوكارە وەهایە.
زَكِنَ الشَّيْءَ: شتەکەى زانى لێى حاڵى بوو.
أزْكَنَ الشَّيْءَ: بەمانا (زَكَنَهُ)دێ.
أزْكَنَ فلاناً الأمْرَ: کارەکەى فێرى فلان کردو پێى زاناند.
زَاكَنَهُ: یەکتریان تێگەیاند ٥ شتێکى پێ ڕاگەیاند وەکوو لوغزو چەواشەکاریى دەچوو ٥ لێى نزیك بووەوە، دەگوترێ: (هذا جيش يُزَاكِنُ ألفاً): ئەوە سوپایەکە نزیکەى هەزار دەبن ٥ (بنو فلان يزاكنون بني فلان): خێڵى فلان لەخێڵى فلان نزیك دەبنەوەو هاموشۆیان دەکەن.
زَكَّنَ: چەواشەى کردو گۆڕاندى.
الزَّكَانَةُ: فیراسەت‌و زیرەکى، وەکوو ئەوەگومان بۆ شتێك بەرى‌و وادەربچێ.
الـزَّكِنُ: کەسێك بۆچونەکەى راست دەربچێ‌و فیراسەتەکەى بێتەدى.
الزُّكُنُ: پارێزەرو ضابطو ئەفسەر.
زَكا الشَّيْءُ زُكُوّاً وزَكَاةً وزكَاءً: شتەکە گەشەى کردو زیاد بوو.
زَكا فلان: صالح بوو ٥ ناز پەروەردە بوو، کەوتە خۆشى‌و شادییەوە ٥ فلانکەس شیاوى ئەوە بوو، دەگوترێ: (هذا الأمر لايزكو بفلان): ئەم کارە شیاوى فلان نەبوو.
زَكِيَ زَكِيَ وزَكَاءً: گەشەى کردو زیاد بوو.
أزكى الشَّيْءُ: شتەکە گەشەى کردو زیاد بوو.
أزكى الشَّيْءَ: بەمانا (أزكاه)دێ ٥ چاکى کردەوە پاکى کردەوە.
زَكَّى نَفْسَهُ: مەدح‌و ثەناى نەفسى خۆى کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ﴾.
زَكَّى الشهودَ: شایەتەکانى بەعادڵ‌و ئەهل دانان.
زَكَّى مالَهُ: زەکاتى ماڵەکەى دا.
تَزَكَّى: بۆ موطاوەعەى (زَكَّى) هاتووە.
تزكَّى فلان: فلانکەس صالح بوو باش بوو ٥ خێرو خێراتى کرد.
الزَّكا: جوت بەرامبەر تاك لەبوارى ژمارەدا، دەگوترێ: (خَساً أو زَكَا): تاك یان جوت.

زلاجة
زمارة أو مزمار
زرد
زلاجة
زعانف السمك
زحلوقة
أزرار
زنجير
إزميل
زنجبيل
زنبق
حمار الزرد
زؤان
زعفران
زعرور
زباد
أبو زريق
زرافة
زمج
زمج الماء
زبابة
زرزور

الزّكاةُ: پیتو بەرەکەتو گەشەپێدان ٥ پاكو خاوێنی ٥ چاكسازی ٥ پاڵفتەی شت ٥ لەشەریعەت دا بریتییە لەبەشێك لەماڵی ساماندار دەدرێ بەهەژار بەچەند مەرجێك.

الزّكيّةُ: أرض زكيّةٌ: زەوییەكی پاكو بەپیت.

زَلِبَ الصّبيّ بأمّهِ زلباً: منداڵەكە وەگری دایكی بوو لێی دوور نەكەوتەوە.

الزّلابية: حەڵوایەكە لەهەویر دروست دەكرێو زەیتی تێدەكرێ دەكوڵێندرێو پاشان دۆشاوی تێكەڵ دەكرێو ڕەق دەبێ وەكوو باسوق.

الزّلْبَةُ: پارو.

زَلَجَ زَلْجاً وزَلَجاناً وزَليجاً: بەخێرایی ڕۆیشتو پاشان هێواش بووەوە.

زَلَجَ مِن فيه كلام: قسەیەكی لەدەم دەرچوو.

زَلَجَ السّهْمُ زلوجاً: تیرەكە لەعەرز كەوتو مەبەستی نەپێكا.

زَلَجَ من فيه كلاماً: قسەیەكی كردو دوایی ژێوان بۆوە ٥ بەبێ وردبوونەوە قسەیەكی دەرپەڕاندو لێی ژێوانە.

زَلِجَ البابَ: دەرگاكەی بەكێلون داخست.

زَلِجَ المكان: شوێنەكە لوسو خلیسك بوو، قاچی لێ هەڵخلیسكا.

أزْلَجَهُ: وای لێ كرد هەڵ بخلیسكێ.

أزْلَجَ البابَ: دەرگاكەی بەكێلون داخست.

زَلَّجَ البابَ: بەمانا (أزلَجَهُ)دێ.

زَلَّجَ كلامَهُ: قسەكەی دەرپەڕاند، بڵاوی كردەوە، دەگوترێ: (زَلَّجَ من فيه كلاماً ثم ندم عليه).

زَلَّجَ عَيْشَهُ: بەبژێوی خۆی ژیانی خۆی بردەسەر.

إنْزَلَجَ: بەمانا (زَلِجَ)دێ.

تَزَلَّجَ: بەمانا (زَلِجَ)دێ.

تَزَلَّجَ الشراب: زۆری شەراب خواردەوە.

الزّالِجُ: كەسێك لەبێهۆشیو گیانەڵاو ڕزگاری بوبێ ٥ زۆری شەرابو شلەمەنی خواردبێتەوە.

المِزْلاجُ: كێلون، سورگی، (هەرشتێك دەرگای پێ دابخرێو بۆ كردنەوەی كلیلی نەوێ)، دەگوترێ: (امرأة مِزْلاجٌ): ئافرەتێك تۆپی سمتیو ڕانی گۆشتیان كەم بێ ٥ (ك: مَزاليجُ).

المُزَلَّجُ: كەسێك بێخێرو بێربێ هیچ پیاوەتی تێدانەبێ ٥ زۆڵو ناكەس بەچە ٥ خراپو بێ كەڵك لەهەر شتێك بێ ٥ هەرشتێك ڕێكو پێك ئەنجام نەدرابێ.

زَلَحَهُ: تامی كرد ٥ (تَزَلَّحَهُ): بەمانا (زَلَحَهُ)دێ.

الزَّلْحُ: شتی پوچو بەتاڵ.
زَلْحَفَهُ: دووری خستەوە.
تَزَحْلَفَ: دوور کەوتەوە.
إزْلَحَفَ عنه: لیٚی دوور کەوتەوە.
زَلَخَ زَلْخاً وزَلَخاناً: ڕۆیشتو پەلەی کرد.
زَلَخَ فلاناً: فلانکەسی هەڵپێچاو کردیە کونەوە.
زَلَخَ رَأسَهُ: سەری شکاند.
زَلِخَ زَلَخاً: قەڵەو بوو.
زَلَّخَهُ: سفتو لوسی کرد.
زَلَّخَهُ الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی نەخۆشی لومباجۆ کرد؛ جۆرە رۆماتیزمێکە توشی ڕەگی ماسولکە دەبێ ئازارو شەپلەی بەردەوامی لێ دەکەوێتەوە.
الزُّلْخَةُ: زوحلوقەی مندالان حندلقۆو هەڵبەزو دابەزی پێ دەکەن ٥ هەروا ناوە بۆ نەخۆشی (لومباجۆ) کە جۆرە ڕۆماتیزمێکە.
زَلِزَ زَلَزاً: نارەحەتو نائارام بوو.
الزَّلَزُ: کاڵای ناوماڵو پێداویستی.
الزَّلِزُ: ئادەمیزادی نائارامو قەلەق ٥ کالاو شتو مەك.
الزَّلِزَةُ: مێینەی (الزَّلِزَ)ە ٥ ئافرەتی گەڕیدەو زۆر هاتوچۆکەر بۆ ماڵە هاوسێکانی بەبێ کاری پێویست.
الزَّلْزَاءُ: دەگوترێ: (جمعوا زَلْزَاءَهُمْ): کاری خۆیان یەکخستو بڕیاریان دا.

زَلْزَلَهُ زَلْزَلَةً وزِلْزالاً: ڕایتلەقاندو بەتوندی وشەقەتۆڵەی هێنا.
زَلْزَلَ فلان الماءَ: فلانکەس ئاوەکەی خواردەوە یان لە قوڕگی دا غەرغەرەی پێ کرد.
تَزَلْزَلَ: بە ڕاتلەقاندنەکە وەلەرزە کەوتو هەژا.
تَزَلْزَلَ نَفَسُهُ: لەگیانەلاو دا هەناسەی چووە ناو سنگی.
الزُّلازِلُ: ئاوی زولاڵو شیرینو صافو گوارا.
الزِّلْزالُ: بومەلەرزە، زەوی هەژێن ٥ بەلاو کارەساتو چورتم ٥ (ك: زلازل).
الزُّلْزُلُ: تەپڵ لێدەری کارامە ٥ ڕۆح سوكو قسەخۆش.
الزَّلْطُ: ڕۆیشتنی خێرا.
الزَّلَطُ: بەردە وردەی لوسو پوس.
زلَعَتِ النارُ زُلوعاً: ئاگرەکە بەرز بووە بلێسەی سەند.
زَلَعَ لە من مالە زَلْعة: لەماڵەکەی خۆی پارچەیەکی بۆ دابڕی.
زَلَعَ الشَّيْءَ زَلْعاً: بەغافڵگیری شتەکەی لێ ڕفاند.
زَلَعَ الماءَ من البئرِ: ئاوەکەی لەبیر دەرهێنا.
زَلَعَ فلاناً: بەگۆچانو دار عەصا لەفلانکەسی دا.
زَلِعَ رأسَهُ: سەری قەڵاشت.

زَلَعَ جلده بالنار: پێستی بەئاگر سوتاند، داخی کرد.

زَلِعَتْ الكف أو القدمُ زلعاً: لەپەدەستی یان قاچی قەڵشان.

زَلِعَتْ جراحَتُهُ: برینەکەی داوەشا، رزی، دەگوترێ: (شَفَةٌ زَلْعاءُ): لێوی قەڵشاو.

أزْلَعَ: تەماعی بەرنا.

تَزَلَّعَتْ يده ورِجْلُهُ: دەستو قاچی قەڵشتن ٥ سوتان.

تَزَلَّعَ ريشُهُ: پەڕو پۆڵی نەمان.

تَزَلَّعَ الشَّيْئُ: شتەکە شکا.

إزْدَلَعَهُ: دایبڕی بۆی، جیای کردەوە.

ازْدَلَعَ الشجَرَةَ: درەختەکەی بڕییەوە.

ازْدَلَعَ حَقَّهُ: بەغافڵگیری مافی خۆی لێ ستاندەوە.

الزُلْعَةُ: برینی داوەشاوو دادرزاو.

الزَّيلَعُ: جۆرە میروویەکە ئافرەت دەیکەنە دەستەوانەو ملیوانکەو شتی تر وەکوو خشڵ بەکاری دێنن.

المُزَلَّعُ: کەسێك پێستی قاچی قەڵشابێ.

زَلَفَ اليه زَلْفاً وزليفاً: نزیك بوومو پێشی کەوت چووە پێشەوە.

زَلَفَ الشَّيئَ: شتەکەی نزیك کردەوە پێشی خست.

أزْلَفَهُ: بەمانا (زَلَفَهُ)دێ ٥ کۆی کردەوە، دەگوترێ: (أزْلَفْتُ القومَ): خەڵکەکەم گرد کردنەوە.

زَلَّفَ في حديثه: لەقسەکەی زیاد کرد ٥ (زَلَّفَ الشَّيئَ): بەمانا (زَلَفَهُ)دێ.

تَزَلَّفَ: نزیك بووە، چووە پێشەوە.

إزْدَلَفَ: بەمانا (زَلَفَ)دێ، دەگوترێ: (إزدلف السهمُ الى كذا): تیرەکە نزیك بوەوە لێی.

الزُلْفُ: نزیکی ٥ پلەو پایە.

الزِلْفُ: باخ.

الزَلَفُ: بەمانا (الزُلْفُ)دێ ٥ حەوزی پڕ لەئاو.

الزُلْفَةُ: بەمانا (الزُلْفُ)دێ ٥ بەشێك لەسەرەتای شەو ٥ (ك: زُلَفٌ).

الزَلَفَةُ: هەرشتێك پڕبێ لەئاو (بیر، حەوز، کوپە، کوندە، ٥...) ٥ باخ ٥ ئینجانەی سەوز ٥ ئاوێنە یان ڕوی ئاوێنە ٥ بەردی لوس ٥ زەوی ڕەقو پتەو.

الزُلْفى: نزیکیو پلەو پایەی بەرز ٥ باخ.

المزدَلِفَة: شوێنێکە لەنێوان میناو عەرفات دایە لەکاتی حەج دا حاجی شەوێك لێ دەمێننەوە.

المِزْلَفُ: پەیژە ٥ ئامێری بەرزبوونەوە.

المَزْلَفَةُ: هەرگوندێك لەنێوان وشکانیو لادێ دا بێ.

مزالف: قۆناخ، ڕۆژە ڕێ.

زَلَقَـتِ القَـدم زَلَقـاً: قاچـی خلیـسكاو جێگیر نەبوو، دەگوترێ: (زَلَقَ فـلان بمكانـه): فلانكـەس لەوشـوێنە جاڕز بوو لێی دووركەوتەوە.

زَلَّـقَ فلانـاً ببـصره: بەحەسـودیو قینـەوە سەیری فلانكەسی كـرد، دەیەویـست لەشوێنی خۆی لەناوی بەرێ.

زَلَّقَ رَأْسَهُ: سـەری تاشـیو لـووسو پووسـی كرد.

زَلِقَت القَدَمُ: قاچی هەڵخلیسكا.

أزلَقَــت الحامِــلُ: ئافرەتــە سـكپڕكە منداڵەكەی لەبارچوو ٥ (هي مُزْلِقَةٌ).

أزلَـقَ فلانـاً ببـصره: بەچـاو فلانكەسـی هەنگاوتو هەڵیخلیسكاند.

زَلَّقَ المكـانَ: شـوێنەكەی سفـتو لـووس كـرد، دەگـوترێ: (زَلَّــقَ الحديــدةَ): ئاسنەكەی زۆر تیژكرد تـاوای لێهات لوس بوو.

زَلَّقَ فلاناً ببصره: بەمانا (زَلَقَهُ)دێ.

إنزَلَقَ: بەمانا (زَلِقَ)دێ.

تَزَلَّـقَ: خـۆی ئـارایش داو خـۆی جـوان كـرد تـا ڕوخـساری ڕەنگـی دایـەوەو بریقەی هـات ٥ خـۆی بـەڕۆن چـەور كرد.

الزَّلَقُ: شـوێنی خلیـسك، كـەقاچ پێـوەی بەند نەبێ لەبەر سفتو لووسی.

الزِّلِّيقُ: قۆخی لوس.

الزَّلِيقُ من الأجنة: زارۆكی لەبارچوو ٥ (ك: زُلَقاء).

الزَّيْلَــقُ: دەگــوترێ: (ريــح زَيْلَــقٌ): ڕەشەبایەكە خێرا دەڕوا.

المِـزْلاَقُ: كێلـۆن، سـورگی، هەرشتێـك دەرگاو شتی وای پـێ دابخرێتو بۆ كردنـەوەی كلیـل پێویـست نـەبێ ٥ ئافرەتێك زو زو سكی پڕ ببێو زۆر منداڵی لەباربچێ ٥ (ك: مزاليق).

المَزْلَقُ: شوێنی خلیسك ٥ (ك: مَزَالِق).

المَزْلَقَـةُ: شـوێنی خلیـسك، دەگـوترێ: (مكان مَزْلَقَةٌ).

المَزْلَقان: ڕێگایەك ئەمدیوو ئەو دیوی تــەلان بــن وەكــوو خــەتی شەمەندەفەر.

زَلْقَمَهُ: قوتی دا، هەڵیلووشی.

الزُّلْقُمُ: دەریا.

الزُّلْقَمَةُ: پانو پۆڕی.

الزُّلْقـومُ: گـەرو، لـوتی فیـل (خرطـوم)ی فیل ٥ (ك: زلاقيم).

زَلَّتْ قَدَمُهُ زلاً وزُلُولاً: قاچی هەڵخلیسكا، دەگــوترێ: (زلّ في منطقــة ورأيــه): هەڵەی كرد لەڕاو بۆچونی دا.

زَلَّ عــن مكانــه: لەشــوێنەكەی دوور كەوتەوە.

زَلَّتْ منـه الى فـلان نعمـة: لـەوەوە ئـازو نیعمەتی پێ گەیی.

زلَّ عُمرُهُ: تەمەنی بەخێرایی تێپەڕی.

زلَّ النَّقُودُ: پارەکە کێشی کەم بوو.

زلَّ زَلَـلاً (زَلَّ يَـزِلُّ): گۆشتی سمتو ڕانی کەم بوو، لاوازو لەڕبوو ٥ (هـو أزلُّ وهي زَلاّءُ).

أزَلَّهُ: هەڵیخلیسکاند ٥ پێشی خست.

زَلَّـلَ اليـه نِعمـةً: نـازو نیعمەتی پێدا، دەگوترێ: (فـلان مُزَلِّـلٌ): فلانکەس نانبـدەو سـەخی سروشـتە ٥ زۆر دیـاری بـۆ خەڵـك دەنێـرێ ٥ بـۆ ئافرەت دەگوترێ: (هي مُزَلِّلَةٌ).

اسْتَزَلَّهُ: بەمانا (أَزَلَّـهُ)دێ ٥ ڕایکێشا بۆ تاوان کردن.

الأزَلُّ: خێراو تیـژڕۆ ٥ (الـسمع الأزَلّ): جۆرە گورگێکە لەنێوان کەمتیارو گورگ دا دێتە دی.

الـزُّلالُ: ئـاوی شـیرینو گـواراو سـاردو صـاف ٥ شـتی ڕونو شـەفاف لەهـەر شتێـك بـێ ٥ لـەبواری کیمیـادا جۆرێـکە لـەپرۆتین لـەئاودا دەتوێتەوە.

الزُّلالـيُّ: دەگـوترێ: (بـول زلالـيٌّ): میزێکی ڕونە.

الزُّلُّ: دەگوترێ: (مقـام زُلٌّ): شوێنێـکە خلیسکە.

الـزَّلاَّءُ: بـۆ مێینـەی (الأزلّ) بـەکاردێ، دەگـوترێ: (قـوس زلاّءُ): قەوسێـکە ڕێـڕەوی تیرەکـەی زۆر لوسـەو بەخێرایی تیرەکەی لێ دەردەچێ.

الزَّلَّـةُ: تـاوان، هەڵـە ٥ بوك ٥ زیافـەتو داوەت ٥ دەست ڕەنگینیو کاری باش ٥ بەخشش.

الزُّلَّةُ: تەنگە نەفەسی.

الزِّلَّةُ: بەردی لوس.

الزُّلِّيَّةُ: جۆرە ڕاخەرێکە ٥ (ك: زَلاَليٌّ).

الزُّلُّـولُ: دەگـوترێ: (مكـان زلـول): شوێنی خلیسك (مـاء زُلُـولُ): ئـاوی زولاڵ.

الزَّلِيل: (ماء زليل): ئاوی زولال ٥ (مكان زليل): شوێنی خلیسك.

المَزِلَّةُ: شوێنی تاوانو هەڵخلیسکان.

زَلَمَ زَلْماً: هەڵەی کرد.

زَلَمَ أنفَهُ: لوتی بڕی.

زَلَمَ عَطَاءَهُ: بەخششەکەی کەم کردەوە.

زَلَمَ السَّهمَ: تیرەکانی ڕاستو ڕێكو پێك کردن، باشی دروست کردن.

زَلَمَ الإناء: قاپەکەی پڕکرد.

زَلِـمَ زَلَمـاً: گـوێی بزنەکـەی بـڕیو لـێی نەکردەوە، پارچەکە پێوەی مایەوە.

زَلَّمَهُ: بەمانا (زَلَمَ)دێ.

زَلَّمَ غِـذاءَهُ: خواردەمـەنی خراپـی پێدا لاشەی پێی لاواز بوو.

زَلَّمَ الإبلَ: گوێچکەی حوشترەکەی بڕیو پارچە بڕاوەکەی پێوە هێشتەوە.

زَلَّمَ الرَّحَى: بەرداشـەکەی خولانـدەوەو لەملاو لەولای تاشی.

إزْدَلَمَ رأسَهُ: سەری بڕی.

إزْدَلَمَّ أنفه: لوتی بڕی.

الأزْلَمُ: کەڵەکێوی، نێریە قەرەی کێوی ◦ ڕۆژگـاری نـاخۆش‌و پڕکارەسـاتو بەڵاو چورتم.

الـزَّلَمُ: تـیری بـێ پـەڕ ◦ (ك: أزلام) ◦ لـــەرۆژگاری پـــێش ئیـــسلام دا عەرەبەکان لەرێـگای تـیرەوە شتیان بەش دەکرد، ئەوەبوو دەهاتن سەرە تیرەکانیـــان دەخـــستنە نـــاو تورەکەیـــەوە تێـکەڵاویان دەکـردن ئـەمجار دەسـتیان دەبـرد تیرێـکیان دەردێنـا ئەگـەر لەسـەری بنوسـرایە بکە ئـەو ئیشەکەی دەکـرد، ئەزگـەر لەســەری بنووســرایە مەکــە ئــەوە وازی لەئیشەکە دەهێنا.

الزَّلْماءُ: مێینەی (الأزْلَم) بزنە کێوی ◦ بازی مێ.

الزُّلْمَةُ: شێوەو هەندام، دەگوترێ: (هـو العبـد زُلمـةً): دەق لەکۆیلە دەچـێ، شـــێوە کۆیلەیـــە ◦ پارچــــەیەك لەگەردنی بزن دا شۆڕ دەبێتەوە.

المُزَلَّمُ: کورتە باڵای گورج‌و گۆڵ‌و ڕۆح سوك ◦ کلك کورت.

زَمَتَهُ زَمْتاً: خنکاندی.

زَمُتَ زماتـةً: عـاقڵ‌و سـەنگین بـوو ◦ کەم قسە بوو.

تَزَمَّتَ: خۆی قورس ڕاگرت ◦ تونـد ڕەو بـوو لـەبارەی ئـایین‌و ڕاو بۆچـونی خۆیەوە.

الزِّمْـــتُ: قەلـــە ڕەش؛ باڵندەیـــەکی تێـکسمراوو بـە پـەڕو پـۆڵی ڕەش جەستەی داپۆشراوە.

الزِّمیـــت: کەسێـــك زۆر پابەنـــدی ڕاو بۆچونی خۆی بێ ◦ (هي زمیتة).

المُتَزَمِّتُ: بـەویقارو عـاقڵ ◦ تونـدڕەو دەربارەی ئایین.

زَمَجَ علیه زَمْجاً: بەبێ ئیزن‌و پرس کـردن چووە ژور، بێ ئەوەی بانگ بکرێ.

زَمَجَ بین الناس: ئاشوبی لەنێوان خەڵـك دا نایەوە خەڵکی هەڵنا بۆ یەکتر.

زَمَجَ القِرْبَة: کوندەکەی پڕکرد لەئاو.

زَمِجَ زَمِجاً: ڕقی هەڵسا ◦ (هـو زَمِـجٌ وهـي زَمِجَةٌ).

إزْمَاجٌ: بەمانا (زَمِجَ)دێ ◦ شتێـکی تـەڕ هەڵبهاوسێ لەبەر گەرمی یان شێ.

الزُّمَاجُ: کەسێك قاچی بچکۆلەبێ.

الـــزُّمَجُ: بـــەمانا (الزُمَـــاجُ) دێ ◦ باڵندەیەکـە لـەپێری بـازو هـەڵۆو داڵاشەکانە، زۆر ڕەنگی هەن بەزۆری سـوورە، باڵندەیـەکی گۆشـت خـۆرە، دەندوکی تیژو بەهێزی هەیە.

زُمَّـجُ المـاءِ: باڵنـدەی ئاوییـە لـەپێری باڵنــدەی نەورەســییە دەندوکێــکی درێــژی کەوانــەیی هەیــە، ڕەنگــی سـەوزی مەیلـەو سوورە، قاچەکانی

وەكـــــوو لەپەدەســـــت وەهــــان، پارمەتیدەرنی بۆ مەلەکردن.

زَمْجَرَ: دەنگی خۆی لەراندەوە لەسنگی دا گەڕاندیەوە، گریەکی تێدا بوو.

زَمَخَ زَمْخاً وزُموخاً: خۆی بەزل زانیو تەکەببوری نواند، دەگوترێ: (زَمَخَ بأنفه): لوتبەرزی نواند ٥ (تَزَمَخَ): تەکە ببوری نواند.

الــزَّمِخُ: بــەرزو بلّنــدو ســەرکەش، دەگوترێ: (جبل زامِخ) (أنف زامِخ) (وكيل زَامِخ).

الزَّمَخُ: دەگوترێ: (عقبة زَمَخٌ) و(رحلة زَمَــخٌ): کارێــکی ئەســتەمە، سەفەرێکی ناخۆشە.

الزُّمُوخُ: بەمانا (زَمَخَ)دێ.

زَمْخَرَ الصوتُ: دەنگی بەهێز بوو، دەگوترێ: (زَمْخَرَ النِّمِرُ وغيره): پڵینگەکە زیراندی لەکاتی ڕق هەڵسانی دا.

زَمْخَرَ الشجرُ: درەختەکە تێك چرژاو لقو پۆپی لێك هالان.

زَمْخَرَ العُشْبُ: گیاو گژەکە لەخۆ کەوتو درێژ بوو چرۆی کرد.

تَزَمْخَرَ النِّمرُ وغيره: بەمانا (زَمْخَرَ)دێ.

اِزْمَخَرَّ الصوتُ: دەنگەکە بەهێز بوو.

الزّماخِرُ والزماخِرِيّ: ناوکلۆر.

الزَّمْخَرُ: کلۆر ٥ شتی وەکوو قەفەزاز ئێسقان کەمۆخی نەبێ ٥ قەفەزازی میزمار بلوێر ٥ تیری دروستکراو لەقەفەزاز ٥ درەختی پڕلقو پۆپو تێکچرژاو ٥ پیاوی شکۆمەند، ڕێزدار.

زَمَرَ زَمْراً وزميراً: بەمیزمار بلوێری لێ دا ٥ بەجوزەلە شمشاڵی لێ دا.

زَمَرَ بالحديث: هەواڵەکەی بلاوکردەوە.

زَمَرَت النعامة زماراً: نوعامەکە گارەگاری کرد.

زَمَرَ الظَّبْيُ زمراناً: ئاسکەکە تەرە بوو هەڵ سڵەمیەوە.

زَمَرَ فلاناً بفلان زَمْراً: فلانکەسی بەفلان لەخشتە برد.

زَمَرَ الوعاءَ: قاپەکەی پڕکرد.

زَمِرَ الشَّيْءُ زَمَراً: شتەکە کەم بوو، دەگوترێ: (زَمِرَ صوفُهُ أو شعره أو ريشُهُ).

زمر فلان: فلان پیاوەتی کەم بوو مەردایەتی زەعیف بوو ٥ (عطية زَمِرَة): بەخششی کەم.

زَمَرَ بالمِزْمارِ: فوی بەبلوێرەکەدا کردو بلوێری لێ دا.

زَمَّرَ الوعاءَ: قاپەکەی پڕکرد.

زَمَّرَ الكلْبَ: قلێتەی لەملی سەگەکە کرد.

استَزْمَرَ: وێك هاتەوەو بوچایەوە.

الزَّمِرُ: زورنا زەن ٥ بلوێر لێدەر.

الزِّمار: گارەگاری نوعامە ٥ ڕوانی موو

لەسەری منداڵی تازە لەدایك بوو.

الزُمْرَةُ: فەوجو تاقمو كۆمەڵ ٥ پێرو دەستە.

الزَمّار: بەمانا (الزّامِرُ)دێ.

الزَمارَةُ: مێینەی (الزّمار)ە ٥ ئامێری گۆرانی گوتنو بلوێرلێدان ٥ زنجیر ٥ قلێتەی ملی سەگ.

الزّمیرُ: جۆرە ماسییەكە مەیلەو درێژە جەستەی لوسە توێكڵو شتی پولەكە ئاسا دای نەپۆشیوە، لەلاتەنیشتەكانی دا صەفیحەی نێسقانی هەن كلكێكی درێژی هەیە، لەروبارەكانی ئەوروپادا دەژی ٥ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەكی جەستە بچوكی تێكسمراو، بەپەرو پۆڵی نەرم جەستەی داپۆشراوە ڕەنگی خاكیو ڕەنگی مەیلەو سورە، حەزی لەشوێنی روتەنو سەرانسەری كێوو كەژە، لەمیصرو هەندێ وڵاتی عەرەبی تر دەژیا.

الزُمَیْرُ: جۆرە ڕوەكێكە لەپێری نەرجیلی.

الزُمورُ: كورە لاوی جوان ٥ (ك: زُمُرٌ).

الزُمیرُ: كورتە باڵا ٥ (ك: زمار).

المِزْمَارُ: ئامێرێكە لەدار یان لەمەعدەن بۆقێكی پانی بەلای سەریەوە هەیە ٥ بەكوردی (زوڕنا) ٥ (ك: مَزَامِیر).

المزمور: بەمانا (المِزمار)دێ ٥ (ك: مزامیر).

مزامیر داود: ئەو ئامێرانەی حەزرەتی داوود سرودە ئایینیەكانی پێ دەخوێند ٥ كتێبێكە دوعاو سرودەكانی حەزرەتی داودو حەزرەتی سولەیمانو ئاصەفی بەرخیای تێدا كۆكراوەتەوە كەناونراوە (الزبور).

الزُمُرُدُ: بەردێكی بەنرخە، ڕەنگی سەوزە زۆر سەوزەو شەفافە هەتا سەوزتر بنوێنێ بەنرخترەو نیشانەی باشییەتی.

زَمْزَمَ: لەدوورەوە دەنگی هات دەنگێك كەلێی حاڵی نەدەبووی ٥ مۆنەمۆنی كرد، دەگوترێ: (زَمْزَمَ الحصانُ): ئەسپەكە حیلكە حیلكی كرد ٥ (زَمْزَمَ المغنّ): گۆرانی بێژەكە دۆنە دونی بوو ٥ (زمزم المجوسي عند الأكل والشراب): بابای ئاگر پەرست لەكاتی خواردنو خواردنەوەدا دۆنەدۆنی كرد دەمی وێكنابوو گمەگمی بوو، لەلوتی دا گوتەكانی دەگوتن زمانیو لێوی نەجوڵاند.

زَمْزَمَتِ النارُ: ئاگرەكە لەكاتی هەڵگیرسانی دا لرفەلرفو قرچە قرچی هات.

زَمْزَمَ شيئاً: شتەکەی کۆکردەوە ئەوەی لێی بڵاو بوبوەوە هەڵیدانەوە سەر کۆمەڵ.

الزُّمازِمُ من المياه: ئاوی زۆر.

الزَّمْزَامُ من المياه: ئاوێك لەنێوان شیرین‌و سوێریی دا بێ، دەگوترێ: (سحاب زمزام): هەورێکە دەنگی زۆر ئاشکرا نییە.

الزَّمْزَمُ من المياه: بەمانا (الزُّمازم)و (الزَمزام)دێ ٥ بیرێکە لەمەککە لەپەنا کەعبە، ئاوەکەی پیرۆزو شیفایە، ئاوەکەی بەشێوەی موتفەرك دەبرێ بۆ هەموو جیهانی ئیسلامی.

الزَّمْزَمَةُ: کۆمەڵ‌و تاقم.

الزَّمْزَمِية: کوندە ئاو دێمکە ئاو، مەتارە ئاو، دەبە ئاو.

الزُّمْزُومُ من الناس: پاڵفتەی ئادەمیزادو پیاوە باشەکانی، دەگوترێ: (فلان في زُمْزُوم قومه): فلاَنکەس لەپیاوە باشەکانی گەلەکەیەتی ٥ (ك: زَمازيم).

زَمَعَ زَمْعاً وزموعاً وزمعاناً: لەرۆیشتن دا پەلەی کرد، دەگوترێ: (زَمَعَتِ الأرنبُ): کەروێشکەکە بەخێرایی رۆیی.

زَمِعَ زَمْعاً: تاسا، ترسا ٥ لەرزی، دەگوترێ: (زَمِعَت أصابِعُهُ): پەنجەکانی زیادەیان تێدا بوو ٥ (هو أزمع وهي زَمْعاء).

زَمِعَ فلان: فلاَنکەس چوست‌و چالاك‌و ئازا بوو.

أزْمَعَ: پەلەی کرد، (أزمعت الأرنبُ): کەروێشکەکە بازی داو دوایی هێواش بووە.

أزمعت الكرمةُ: دار مێوەکە پۆخی کردو شوێنی تولەمێوی تازەی لێ دەرکەوت.

أزمع النبات: گژوگیاکە بەرزو نزم دەرکەوت‌و هەندێکی لەهەندێکی باشتر رسکاوە.

أزمع الأمر وبه وعليه: بڕیاری دا کارەکە ئەنجام بداو وازی لێ نەهێنێ.

زمَّعَ الزنبور ونحوه: زەردەواڵەکە، زەنگەسورەکەو شتی‌وا گیزەگیزو ویزەویزیان بوو.

الزَّمَاعُ: پەلەو خێرا ٥ سوربون لەسەرکارو ورەبەرزی.

الزَّمَعُ: کەسێك کەترسا یان ڕقی هەڵسا میز بەخۆدا بکا یان فرمێسکی برژێ.

الزُّمْعَةُ: پەڵەو کۆپلە لەگژوگیا ٥ (ك: زُمَعٌ)، دەگوترێ: (أرض بها زُمَعٌ من العُشب).

الزَّمَعَةُ: ئەو هینەزیادەی دەستی وڵاخو ئاژەڵ لەپشت سمیەوە یان پێێ لەپشت زمندییەوە٥ هەروا دەگوترێ: (فلان زَمَعَةٌ): فلانکەس شوێنکەوتەو لاپرسەنگەو کەس حیسابی بۆناکا ٥ ئەو گرییەی بەلاسکی هێشووی ترێوەیە یان تەرزەو تولی ئەملاو ئەولای مێو ٥ شوێنی نزمایی زەوی ٥ (ك: زَمَعٌ، زِمَاعٌ، أزماع).

الزَّمْعِيُّ: هەتیو مچە، ناکەس بەچە ٥ تەنگە تیزەو خێرا هەڵچوو ٥ پیاوی ئازاو کاراماو لێهاتوو.

الزُّمَّعُ: کەسێك زوو پێداویستی جێ بەجێ نەکا ٥ زەردەواڵەیەك چزوی نەبێو منداڵ یاری پێ دەکەن.

الزُّموع: گورج و گۆڵو عەجول ٥ کەروێشکی بەنیشات.

الزَّمِيعُ: خێراو عەجول ٥ پیاوی ئازاو سور لەسەر هەڵوێستی خۆی ٥ کۆڵنەدەرو تێکۆشەر ٥ ڕاپەسەندو چاونەترس ، دەگوترێ: (هو زميع الرأي) و(فلان قلبه زميع ماض غير هيّاب).

زَمَكَهُ زَمْكاً: پڕی کرد ٥ (زَمَكَ فلاناً): فلانکەسی جولاندو تێوەی ژەنی تا ڕقی هەڵساند.

زَمِكَ زَمَكاً: شتەکان تێك گیرانو چونە ناویەکەوە پەیوەستی یەکدی بوون.

زَمَكَ فلان: فلانکەس ڕقی هەڵسا.

زَمَّكَهُ: بەمانا (زَمَكَهُ)دێ.

الزُّمَكَةُ: کەسێك زوو ڕقی هەڵسێ، دەگوترێ: (فلانٌ زُمَكَة): فلانکەس زوو ڕقی هەڵدەستێو هەڵدەچێ ٥ پیاوی ئەحمەق ٥ کولەبنەو کورتە بالا، دەشگوترێ: (هي زمكة): بۆ ئافرەت.

الزِّمِكُ: بنکی کلکی باڵندە ٥ شوێنی لێ ڕوانی پەڕی کلکی.

الزِّمِكِيُّ: بەمانا (الزِّمِكُ) دێ.

زَمَلَ زَمْلاً وزَمَلاناً: بازی هاویشت لەسەریەك قاچ واتە بەهەنگڵە شەلە بازی دا.

زَمَلَتِ الدَّابَةُ: وڵاخەکە بەهۆی تەڕدەماخیو نیشاتیەوە وا ڕۆیشت دەتگوت دەشەلێ ٥ ئاوگێڕی سەربڕ ٥ (زَمَلَ القوسُ): کەمەندەکە ڤینگەی لی هات ٥ (زَمَلَ فلاناً زَمْلاً): هاوشانی فلانی کرد ٥ بەشوێن فلانکەس دا هات ٥ شوێنی کەوت ٥ (زَمَلَ الشَّيْءَ): شتەکەی بەرزکردەوە هەڵی گرت ٥ (هو مزمول وزميل).

زَامَلَهُ: هاوتایی کرد لەسەر پشتی حوشترەکە یان لەسەر هەرشتێکی تربێ، دەگوترێ: (زَامَلَهُ في العمل).

زَمَّلَهُ: شاردیەوە، داپۆشی ٥ (زَمَّلَهُ بثوبه وفیه): خۆی لەکراسەکەیەوە پێچا.
تَزَمَّلَ: خۆی پێچاوەو خۆی داپۆشی، دەشگوترێ: (إزَّمَّلَ) ٥ (هو مزَّمِّلٌ) ٥ قورئان دەفەرموێ:﴿يَاأَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ﴾.
اِزْدَمَلَ: بەمانا (تزمَّلَ)دێ ٥ (إزْدَمَلَ شيئاً): شتەکەی بەیەکجار هەڵگرت ٥
الأَزْمَلُ: هەردەنگێك تێکەڵو پێکەڵ بێ، دەشگوترێ: (سمعت أَزْمَلَ القوس): گوێم لە گیفەو ویژەی کەوانەکە بوو ٥ (أخَذَ الشَّيْءَ بأزْمَلِهِ): هەموو شتەکەی وەرگرت ٥ (جاء بأزْمَلِهِ): بەماڵو بەمنداڵەوە هاتو کەسی جێ نەهێشت بوو ٥ (تَرَكَ أَزْمَلاً): ماڵو خێزانی جێ هێشت.
الأَزْمَلَةُ: زۆرو زەبەندە، دەگوترێ: (لە عیال أزْمَلَةٌ) ٥ هەروا بەمانا ماڵو خێزانو دەنگی کەوانو هەمووی دێ.
الإِزْمِيلُ: چەقۆی کلاش برین، چەقۆی پینەچی، دەگوترێ: (قطعت الجلد بالإزْمِيلُ) ٥ هەروا ناوە بۆ کێردێکی کەوانەیی وەکوو مانگی یەك شەوە بەسەری ڕمبەوە دەکرێ بۆ ڕاوکردنی کەڵەگا کێوی ٥ چەکوچ ٥ ئامێرێکی ئاسنە لایەکی تیژە بەردو داری پێ کون دەکرێ یان وەکوو برمەند زیادەو گرێو گۆڵی داری پێ دەتاشرێ ٥ (ك: أزامیل).
الزَّامِلُ: وڵاخی تەڕدەماخو بەنیشات کەدەڕوا وادەزانی دەشەلێ ٥ حوشتر.
الزاملة: مێینەی (الزامل).
الزَّمَّالُ: شەل.
الزَّمَالَةُ: پلەیەکی زانستییە.
الزِّمْلُ: بار، کۆڵ ٥ ترسنۆکی هیچو پوچ ٥ تەمبەڵ.
الزُّمَّلُ: لاوازو ترسنۆكو پەستو پایین.
الزِّمْلَةُ: ئەوەی تێك هاڵاوە لە دارخورمای بەرز.
الزُّمْلَةُ: هاورێو تاقمو کۆمەڵ.
الزَّمَلَةُ: خێزانو عەیال، دەگوترێ: (ترك زَمَلَةً).
الزُّمَّيلُ: بەمانا (الزُّمَّلُ)دێ.
الزَّمِيلُ: هاوڕێی سەفەر یان خوێندن یان ئیش ٥ هاوشان ٥ ئەوکەسەی پلەی زەمالەی وەرگرتووە.
الزُّمَيْلُ: بەمانا (الزُّمَّلُ)دێ.
الْمُزْمَلَةُ: جەرەیەکی گەورەی سەوزە هاوینان ئاوی تێدەکرێ بۆئەوەی ساردبێ.
زَمَّ زَمّاً: لەڕۆیشتن دا پێش کەوت ٥ قسەی کرد.
زَمَّ بأنفه: لوتبەرزی نواند تەکەببوری کرد.

زَمَّ البعيرُ بأنفه أو برأسِهِ: حوشترەکە سەری هەڵبڕی یان لوتی هەڵبڕی چونکە ئازاری هەبوو.

زمَّ القِرْبَةُ زُمُوماً: کوندەکە پڕ بوو.

زمَّ الزنبورُ أو العصفورُ زميماً: زەردەواڵەکە یان چۆلەکەکە دەنگی لی هات.

زم الشَّيْءَ زمّاً: شتەکەی شەتەك دا.

زَمَّ البعيرَ: هەوسارو لغاوی بۆ حوشترەکە کرد.

زَمَّ القومَ: پێش خەڵکەکە کەوت وەکوو ئەوە رابەریان بێ.

زَمَّ الشَّيْءَ: شتەکەی پڕکرد تا لەسەریەوە رێژەی کرد.

زَامَّ فلاناً: دژایەتی فلانکەسی کرد.

زَمَّمَهُ: بەمانا (زَمَّهُ)دێ.

زَمَّمَ الجملَ: هەوساری حوشترەکەی توند کرد.

الإزْميم: مانگی یەك شەوە کە کەوانە دەبێتەوە وەکوو داسی لێ دێ.

الزِمام: رێشمەو هەوسار ◦ (هو زِمامُ قومه): ئەو سەرۆك‌و رابەری گەلەکەیەتی ◦ (القى في يده زِمامُ أمره): ئیش‌و کارەکانی بەئەو سپارد.

الزَّمَمُ: دەگوترێ: (أمرُهم زَمَمٌ): مەبەستێك بوو لە ئەندازەی خۆی تێنەپەڕی ◦ (داري من دراه زَمَمٌ): خانوەکەم نزیکی خانوەکەیەتی ◦ (داري زَمَمَ داره): خانوەکەم بەرامبەر خانوەکەیەتی.

زَمِنَ زَمَناً وزُمْنَةً: نەخۆشییەکی درێژخایەنی گرت ◦ یان بەهۆی پیرییەوە لاواز بوو.

أزْمَنَ بالمكان: لەوشوێنە چەند زەمانێك مایەوە.

أزمَنَ الشَّيْءُ: رۆژگاری درێژ بەسەر شتەکە دا رۆیشت، دەگوترێ: (مرضٌ مُزمِنٌ وعلة مزمِنةٌ).

أزْمَنَ عنه عَطاؤُهُ: بەخششی درەنگ پێدا وەغراندی.

أزمن الله فلاناً وغيه: خودا فلانکەسی توشی نەخۆشی گۆجی‌و ئیفلیجی کردوە.

زامَنَهُ مزامَنَةً وزِماناً: مامەڵەی بەکات لەگەڵ دا کرد.

الزَّمانُ: کات کەم بێ یا زۆر ◦ تەمەنی دونیا هەمووی ◦ وەرز ◦ دەگوترێ: (السنة أربعة أزمنة): ساڵ چوار وەرزە ◦ (ك: أزْمَنَةٌ وأزْمُنٌ).

الزَّمَانة: نەخۆشییەکی درێژ خایەن.

الزَّمَنُ: بەمانا (الزَّمان)دێ، دەگوترێ: (زَمَنٌ زامِن): رۆژگارێکی زۆر ئەستەم‌و ناخۆشە.

الزَّمِنُ: دەگوترێ: (زَمِن الرَّغْبَةِ): کەم ئارەزوو حەز لاوازە ◦ (ك: زَمْنى).

الزَّمِينَ: بەمانا (الزَّمِنُ)دێ.
الـزُّمَيْنُ: دوای مـاوەی زۆر، دەگـوترێ: (لقيتُهُ ذات الزُّمَيْنِ).
الْمُتَزَامِنُ: هاوكاتو هاوزەمان.
زَمِهَ الحَرُّ زَمَهاً: گەرما تاوی ستاند.
زَمِـهَ الرَّجُـلُ بـالحرِ: پیاوەكـە گـەرمای لـێ بەهێز بوو.
زَمِهـت الـشمسُ: خـۆر تـینو گـەرمی بەهێز بوو.
زَمْهَـرَت عينــاه: دووچـاوی لــێ سـور هەڵگەڕان بەهۆی ڕق هەڵسان.
ازْمَهَرَّ اليومُ: ڕۆژەكە سـەرماكەی توند بوو.
ازْمَهَرَّ الوجه: دەمو چاوەكە گرژو تـەڵخ بوون.
ازْمَهَرَّ فلان: فلانكەس زۆر ڕقی هەڵسا، دەشگوترێ: (ازْمَهَرَّ عليـه): ڕقـی لــێ هەڵسا.
ازْمَهَــرَّت عينـــاه: چــاوی لـــێ سـور هەڵگەڕان.
اِزْمَهَــــرَّ الكواكــــبُ: ئەســـتێرەكان درەوشانەوە یان ڕوناكییان زیاد بوو.
اِزْمَهَرَّت أسـنانهُ عنـد الـضحك: لـەكاتی پێكەنین دا ددانی بریقەیان هات.
الزَّمْهَرِيرُ: سەرمای بەشیدەت، جەنگەی سەرما.
الزُّمـاوَرْدُ: خواردەمەنییەكـە لەهێلكـەو گۆشت دروست دەكرێ، لوقمـە قـازی ٥ لوقمەی خەلیفە.
زَنَـأَ زُنـوءً: تەنگـە بـەربوو ٥ (زَنَـأَ بولُـهُ): میزی گیرا.
زَنَأَ الشَّيْءُ: شتەكە بەزەوییەوە نووسا.
زَنَــأَ الظِّــلُّ: سـێبەرەكە هەڵكـشایەوە، هەندێــــكی لەهەندێـــكی نزیـــك بوونەوە.
زَنَأَ فيه: پێیدا سەركەوت.
زَنَـأَ بَوْلَـهُ: بـۆ میـز گیرانەكـەی حوقنـەی بۆكرد.
أزْنَأَ: بەمانا (زَنَأَ)دێ.
زَنَّأَ عليه: تەنگی پێ هەڵچنی.
الزُّنَــــاءُ: تــەنگی، تەنگەبــەر ٥ خــڕو خـــەپانو كوڵەبنــە ٥ ئەوكەســـەی حوقنە بۆ میزی خۆی دەكا.
الزُّنْــيءُ: تــەنگ ٥ كونـــدەی بـچكۆلە، جامی بچوكی ناو خواردنەوە.
زَنِبَ زَنَباً: بەكورتە بالآیی قەڵەو بوو، بـوو بـە خەبەتۆڵـە ٥ (هـو أزنـب وهـي زنباءُ) ٥ (ك: زُلّبٌ).
الزُّنَــابى: بــەمانا (الزَّبــانی) دێ واتــە: دوشاخی دوپشك.
الزُّنَابَةُ: بەمانا (الزُّنابى)دێ.
الزُّنْبــــار: حەشـــەرەیەكە پێـــوەدانی بەئازارە لـەپێری (الزنبـور)یـە واتـە: ژەنگــە ســووره ٥ (ك: زنــــابير).

الزُّنْبُرُ: لاوی تازه رسکاوی قالّب سوك ٥ (ك: زنابر).
الزِّنْبَرِيُّ من الرجال: پیاوی قورس‌و قونگ گران ٥ کەشتی گەورەو زەبەللاح.
الزِّنْبَرِيَةُ: جۆرە کەشتییەکی گەورەو زەبەللاح.
الزّنبور: بەمانا (الزِّنبار)دێ ٥ (ك: زنابیر).
الزُّنبورية: مەسەلەیەکی قەواعیدی نەحوییە کیسائی‌و سیبویە تێیدا کەوتنە کێشەوە، ئاکامەکەی بەسەر سیبویهی دا شکایەوە.
المَزْبَرَة: زەوییەك ژەنگە سورەی زۆربن ٥ (ك: مَزَابِر).
الزُّنْبُرُكُ: زەنبەلەکی سەعات.
الزَّنْبَقُ: روەکێکە لەپێری زەنبەقیە گوڵێکی بۆنخۆشی هەیە ٥ رۆنی یاسەمین.
الزَّنْبَلَكُ: لوغەتێکە له (الزُّنْبُرُك).
تَزَنْتَرَ: لارو لەنجەی کرد.
الزَّنْتَرَةُ: تەنگانەو ناخۆشی.
زَنِجَتِ الإبلُ زَنَجاً: حوشترەکە زۆری تینوو بوو.
زَنَجَ الرَّجُلُ: پیاوەکە لەتینوانا ریخۆڵەی وێك هاتنەوەو وشك بوونەوە ٥ ناتوانێ زۆر بخواو بخواتەوە ٥ (هو زنیج).
زَانَجَهُ مزانجةً وزناجاً: بەچاکە یان بەخراپە پاساوی دایەوە.
تَزَنَّجَ عليه: دەستدرێژی کردەسەر لێی دا لێی تورە بوو.
الزِّنْجُ: چینێك ئادەمیزادن لەوڵاتی سودان پێستیان ڕەشە، قژیان تێك باهەڵدراوو گشتە لێو ئەستورو کەپویان مەیلەو پانە، لەمەدیو ئەو دیوی هێڵی استواء نیشتەجێن هەرێمەکەیان لەوڵاتی مەغریبەوە دەست پێدەکات تادەگاتە وڵاتی حەبەشە، هەندێکیشیان لەسەر روباری نیل نیشتەجێ بوون، ئێستا وشەی (الزنج) بەهێندی هۆزو بنەماڵەی ئەفریقیش دەگوترێ جا لەهەر جێگایەك نیشتەجێ بووبن.
الزَّنْجَبِيلُ: روەکێکە لەپێری (الزنجبارية)یە ڕەگی ئەستوری هەن‌و بەزەوی دا دەڕواتە خوار، تامی تیژە ٥ هەروا ناوە بۆ شەراب.
زَنجبيل الشام: روەکێکە لەپێری (المركبة)یە ڕەگەکانی ئەستورن لەبواری دەرمانسازی دا بەکاردەهێندرێت.
زنجبيل الكلاب: گیایەکە سەگ کوژە (سەگ بیخوا پێی دەتۆپێ)، لاسکەکەی سورە.

زَنْجَرَ: نینۆکی قامکە گەورەی بەنیونۆکی قامکی شایەدومان کێشا ٥ چەقەنەی لێدا.

الزَّنجارُ: ژەنگی مس.

الزِّنجَرُ: ئەو سپیاتیەی بەسەر نینۆکی منداڵی ساواوە هەیە.

الزِّنجِیر: بەمانا (الزِّنجَر)دێ ٥ نینۆك کەر ٥ چەقەنە لێدان ٥ زنجیر.

الزِّنجُفرُ: مەعدەنێکە پێکهاتووە لەتێکەڵاوبوونی جیوە بە گۆگردەوە، وردکراوەکەی زۆر سورە، نووسەرو وێنەگر بەکاری دەهێنن.

زَنِخَ الدُّهْنُ زَنَخاً: رۆنەکە بۆنی گۆڕا ٥ (هو زَنِخٌ).

زَنَّخَ: بەمانا (زَنِخَ)دێ.

زَنَدَ النارَ زنداً: ئاگرەکەی هەڵگیرساند، دەگوترێ: (زَنَدَ نار الحرب): شەڕی هەڵگیرساند، بەرپای کرد.

زند الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

زَنِدَ زَنَداً: تینوی بوو ٥ (هو زَنِدٌ).

أزْنَدَ: زیادی کرد.

زَنَّدَ: ئاگرەکە بڵێسەی سەند ٥ درۆی کرد ٥ تەنگ بوو، تەنگی پێ هەڵچنی، دەگوترێ: (زَنَّدَ علی أهله): تەنگی بەماڵو منداڵەکەی هەڵچنیو لەقاقۆزەی پێچاون.

زَنَّدَ فلاناً: زیاد لەپێویست سزای فلانکەسی دا.

تَزَنَّدَ: تەنگە بەر بوو.

تَزَنَّدَ في الأمر: لەکارەکەدا تەنگی پێ هەڵچنراو نارەحەت بوو، دەگوترێ: (سألته مَسْألةً فَتَزَنَّدَ).

الزَّناد: ئامێرێکە چەرخەکە دەکوتێو ئاگرەکە هەڵدەبێو باروتەکە دەتەقێنێتەوە.

الزَّنْدُ: ئەو پارچەیەی لای سەرو کە دەکێشرێ بەپارچەی ژێرەوە ئاگرەکە هەڵدەبێ هی سەرەوە پێی دەگوترێ: (الزَّنْدُ) هی ژێرەوە (الزَّنْدَة) واتە: بەردو ئەستێ، بەردەکە پێی دەگوترێ: (الزَّنْدَة) ئەستێکەش پێی دەگوترێ: (الزَّنْدُ) ٥ (ك: زناد وأزناد) ٥ هەروا ناوە بۆ کتێبێکی ئایینی مەجوسی ٥ ددانی مشارو شتی وا لەبەردو لەدار.

الزَّندان: باسكو قۆڵ.

الزَّنْدَة: بەردە ئەستێ ٥ قوتولکەیەکە مادەی ئاگراویو باروتی تێدایە لای قونداخی تۆپەکەوەیە گردەدرێو پاڵ بەگوللەکەوە دەنێ.

الزِّندِیة: بازنەیەکە لەدەستو قۆڵ دەکرێ پێی دەگوترێ: بازی بەند.

المُزَنَّدُ: دەگوترێ: (ثوب مُزَنَّدٌ): کراسی تەسك ٥ (رجل مُزَنَّدٌ): پیاوێکی رژدو چروك، هەتیومچەو باوك نادیار ٥ پیاوی تورەو هەڵچوو.

تَزَنْدَقَ: بوو بەزندیق.

اَلزَّنْدَقُ: زۆر ڕژدو چروك.

الزَّنْدَقَةُ: بیرو باوەڕێکە پێی وایە کە بوونەوەر کۆنو ئەزەلییەو سەرەتای نییە، کاتێك نییە نەبووبێ ٥ وشەی (الزَّندقَـــة): بـــۆ زەردەشـــتییەکانو مانەوەییـــەکانو هـــەموو ئەوانـــەی بڕوایان بەهەبوونی دوو خودا هەیە بـەکار هـاتووە، دوایـی مانـای گـشتی تریـان بۆدانـاو هەرکەسێـك گومـانی لـەتاكو تـەنهایی خـودا هـەبێ یـان گومڕابێ یـان هـیچ ئاینێـکی نـەبێ پێی گوتراوە زندیق.

الزِّنـــدیق: کەسێـــك بـــیرو بـــاوەڕی زەندەقـــەی هـــەبێ ٥ (ك: زنـــادیق، زنادقة).

زَنَرَهُ زَنْراً: زوناری لەپشتی ئەو بەست.

زَنَرَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

زَنَّـرَت عینـه: چـاوی تەسـك بوونـەوە لەکاتی زۆر سەیرکردنو چاو تێبڕین دا، دەگوترێ: (عین مُزَنَّرة).

زَنَّرَ الیه عینـه: چـاوی تـێ بـڕیو زۆری سەیرکرد.

زَنَرَ القَسُّ: قەشەکە زونـاری لەپـشت کـابرا بەست.

تَزَنَّرَ القَسُّ: قەشـەکە زونـاری لەپـشتێن بەست.

تَزَنَّرَ الشَّیئُ: شتەکە وردو باریك بوو.

الزُّنَّارُ: زونار، پـشتێنێـکە مەسـیحیەکان لەپشتی دەبەستن ٥ (ك: زنانیر).

الزُّنزانةُ: ژوورێـکی بچوکە لەبەندیخانەدا هەنـدێ بەنـدکراوی بەتـەنها تێـدا بەند دەکرێ.

زَنِفَ زَنَفاً: ڕقی هەڵسا.

تَزَنَّفَ: بەمانا (زَنِفَ)دێ.

الزُّنُوف: نێرەموك.

زَنَقَلَ: سەمای نەبەطی کرد ٥ واڕۆیـشت وەکوو ئەوە کۆڵێکی گرانی پێ بێ ٥ پەلەی کرد.

زَنَقَ علی عیاله زَنْقاً: چرۆکی لەگەڵ ماڵو منـداڵی خـۆی کـرد بـاشو تـیرو تەسـەل بـەخێوی نـەکردن جایـان لەبەر ڕژدی یان لەبەر هەژاریی.

زَنَقَ الدّابة: ولاخەکەی هەوسار کرد.

زَنَقَ الشَّیئَ: شتەکەی خڕهەڵداو تەنگی پێ هەڵچنی.

زَنَـــقَ الـــرأی: ڕاو بۆچـــونەکەی پتـــەوو بەڵگەدار کرد ٥ (هو زنیق).

أزْنَقَ علـی عیالـه: بـاش مـاڵو خێزانـی بەخێو نەکرد.

زَنَّقَ: بەمانا (أَزْنَقَهُ)دێ.

الزِّنَـــاقُ: هـــەر حەبلێـــك لەپێـــست دروســـتکرابێ بـــەدەوری لمبـــۆزی ولاخەکـــەدا هاتبێتـــەوەو ئـــەمجار بەرداربێتـــەوە بۆســـەری ٥ واتـــە هەوسـار، ڕێـشمە ٥ جـۆرە خـشڵێکە

وەکوو مێخەکبەند ٥ (ك: زُلُقُ أزْنقة).
أَلزَّنَـقُ: شوێنی هەوسار ٥ لایەکی تیر، سەرمباریکەکەی.
الزُّنُقَةُ: ڕێگای تەنگەبەری ناوگوند.
الزِّنْـكُ: زەنک، عونصورێکی فلزییە سپییە گەردیلە ژمارەکەی (٣٠)یە، کێشی گەردیلەکەی (٦٥,٣٨) لەپلەی (٤١٩م) دەتوێتەوە.
زَنِمَ زَنَماً: گوێی براو براوەکەی شۆڕبۆوە لێی نەبوەوە ٥ (هو زَنِمٌ وأزْنَمٌ).
زَنَمَةُ: بەمانا (زِنِمَةُ) دێ، دەگوترێ: (بعیر مـزنَّمٌ): حوشتری گوێ بڕاوی وەها کەبڕاوەکەی لێ نەبوبێتەوە.
الزَّنِیم: زۆڵ، باوك نادیار خۆحسابکەر لەگەڵو نەتەوەیەكو لەوان نەبێ ٥ پیاوی خوێڕیو شەڕانیو چەقاوە سوو، بێوەفاو ناکەس بەچە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ﴾.
زَنَّ عَـصَبُهُ زَنّـاً: ڕەگەکەی وشك بوو، جومزگەکانی شل بوونەوە.
زَنَّ فلاناً بخیر أو شرّ: فلانکەسی پاڵ دا بۆ چاکە یان بەخراپکاری لەقەڵەم دا.
زَنَّ بَوْلَهُ: میزەکەی حوقنە کردو بەندی کرد.
أَزَنَّهُ: بەمانا (زَنَّهُ).
الزَّنَنُ: کەمو تەنگەبەر، دەگوترێ: (ماء زَنَـنٌ): ئاوێکی کەم ٥ (بئـرٌ زَنَـنٌ): بیرێکە نازانـدرێ ئایا ئاوی تێدایە یان نا.
الزَّنَّـةُ: تۆمەت ٥ (أبـو زَنَّـة): نازناوو کونییەی مەیمونە.
الزَّنِینُ: ئەو کەسەی میزی خۆی حەوق بکا.
زَنْهَـرَ الیه بعینه: چاوی دەرپەڕاندو بەوردی سەیری کرد.
زَنَى زِنيً: زینای کرد، بەبێ مارەبڕینو عەقدی شەرعی چووە لای ئافرەت ٥ (هو زانٍ وهي زانية).
أزنـاهُ: هەڵی نا بۆ زیناکردن ٥ زیناکردنی پاڵ دا.
زَنَّاه: بەمانا (أزناه)دێ.
الزَّنَّاءُ: کەسێك زۆر زینابکا.
الزِّنْیَةُ: دەگوترێ: (هو ابن زَنْيَةٍ): واتە: لە زیناوە پەیدا بووە.
زِهْ: وشەیەکی فارسییە کاتێك دەگوترێ شتێکی جوانی بەلاوە بکرێ.
زَهِـدَ فیه وعنه زُهْداً وزهادةً: ڕوی لێ وەرگێڕا لەبەر بەکەم زانین یان لەبەر ناخۆشەویستی یان لەبەر کەمیو کەم بایەخی، دەگوترێ:(زهِدَ في الدنیا):وازی لەشتە حەڵاڵەکانی هێنا لەترسی لێ پرسینەوە، وازی لەشتە حەرامەکانیشی هێنا لەترسی سزادان.

أزْهَدَ الرجُلُ: پیاوەکە ماڵو سامانی کەم بوو.

زَهَّدَهُ: بەکەمی زانی، کەمی کرد ◊ (زَهَّدَه فیه وعنه): وای لێ کرد زاهیدو نەویست بێ ◊ وای لێ کرد رژدو چروك بێ.

تَزاهَدُوهُ: بەهیچو پوچیان لەقەڵەم داو بەکەمیان زانی، لەحەدیثدا هاتووە: (کتب الی عمر: ان الناس قد اندفعوا في الخمر، وتزاهدوا الحدّ).

تَزَهَّدَ: بوو بەدونیا نەویست، خودا پەرستی کرد.

إزْدَهَدَ: بەکەمی زانی، بەکەمی ژمارد.

الزّاهِدُ: خودا پەرست ◊ (ك: زُهَّدٌ وزهّادٌ).

الزّهادة في الشّيْئ: پێچەوانەی حەز لێ بونو داخوازی شتە ◊ وەرگرتنی کەمترین پێداویستی، رازی بون بەکەم لەشتی حەڵاڵو ڕەواو وازهێنان لەشتی زێدە لەبەرخاتری ڕەزامەندی خودا.

الزُّهْدُ: بەمانا (الزّهادة)دێ.

الزُّهْدُ: ئەندازەی کەم، دەگوترێ: (خُذْ زَهْدَ ما یکفیك): کەمترین پێداویستی خۆت وەربگرە.

الزُّهْدُ: زەکات ◊ لەم ڕووەوە کەمترینی ئەو ماڵەیە زەکاتی لێ دەردەکرێ.

الزُّهاد: کەسێك زۆر زوهدی هەبێ.

الزَّهِيدُ: کەم، دەگوترێ: (ثمن زهید): بەهای کەم ◊ (زهید الأکل): خواردنی کەم.

زَهَرَ الوجهُ والسراج والقمر: دەمو چاو، چرا، مانگ، ڕوناکی داو درەوشایەوە.

زَهَرَ الشَّيْئُ: شتەکە ڕەنگی صافو رون بوو.

زَهَرَ الزَّنْدُ: ئاگری چەرخەکە روناکی داو بڵێسەی سەند، دەگوترێ: (زهرت بك ناري): بەهۆی تۆوە بەهێز بووم، (زهرت بك زنادي): بەهۆی تۆوە کارەکەم ئەنجام درا.

زَهَرَ النبات أو الشجرُ: روەکەکە یان درەختەکە گوڵی کرد.

زَهَرَت الشمسُ اللونَ: خۆر ڕەنگی گۆڕی.

زَهَرَ زَهْراً وزهارةً وزهُورةً: جوان بوو، سپی بوو، ڕەنگی صاف بوو ◊ (هو أزهر وهي زهراء).

أزهَرَ النبات أو الشجرُ: روەکەکە یان درەختەکە گوڵی دەرکەوت.

أزهَرَ النارَ وغيرها: ئاگرەکەی هەڵگیرساند، دەگوترێ: (ازهَرْتَ زندي): پلەو پایەت بەرزکردمەوە، ئیشەکەمت جێ بەجێ کرد.

ازْدَهَرَ: بەمانا (زَهَرَ)دێ ◊ کەیفخۆش بوو، روخساری گەشایەوە ◊ شتەکەی

هەزم کردو لـێی حاڵی بوو، بەئیشەکە ڕازی نەبوو ڕەخنـەی گـرت ◦ شتەکەی خستە دڵیەوە.

إزهَـرَّ النبـات أو الـشجرُ: بـەمانا (أزهَرَ)دێ، گوڵەکانی زۆر بوون.

ازهارّ النبات أو الـشجرُ: ڕوەکەکە یـان درەختەکـە وردە وردە گـوڵی کـردو گوڵەکانی دەرکەوتن.

الأزْهَر: هـەموو ڕەنگێـکی سپی صافو ڕون ◦ مـانگ ◦ ڕۆژی هـەینی ◦ هـەموو گیانلەبەرێـك یـان ڕوەكێـك ڕەنگـی بریـقو بـاقی هـەبێ ◦ (ك: زُهْرٌ).

الزاهِرُ: ڕوخسار جوان لەڕوەك بێ یان لەگیانـداربێ یـان بـێ گیـان بـێ ◦ ڕەنگی پرشنگدارو ڕوناك، دەگوترێ: (أحمر زاهر): سورێکی زۆر سور.

الزاهِرِيـة: لارو لەنجـە، دەگـوترێ: (هـو يمش الزاهِرية): بە لارو لەنجە دەڕوا.

الزَّهَرُ: خونـچەو گـوڵی ڕوەك یـان هـی درەخـت ◦ تاکەکـەی (زهـرة) ◦ (ك: أزهار) ◦ (زهرة النـرد): پەڵـەی سـەر نەردی تاوڵەو شتی وا.

مـاء الزهر: ئـەو ئـاوەی لـەگوڵی نـارنج دەردێ.

الزُهْرُ: سێ شەوی سەرەتای مانگ.

الزُهراء: مێینەی (الأزهر) ◦ (ك: زُهْرٌ) ◦ هـەروا لەقـەبو نازنـاوی فـاطیمـەی کچی پێغەمبەرە.

الزّهـراوان: سـورەتی (البقـرة وآل عمران)نە لەقورئانی پیرۆز.

الزُهرة: تـاکی (الزُهر)ە ◦ (زهرة الـدنيا): جوانیو خۆشی ژیانی جیهان.

الزُهْرَةُ: سپی پرشنگدار ◦ ڕەنگـی ڕونو جوان.

الزُهَـرَة: یەکێـکە لەئەسـتێرە گەڕۆکەکانی کۆمەڵەی خۆریی، کەئۆ ئەسـتێرەی گـەڕۆکنو دووەم ئەسـتێرەیە لـەڕوی دوریـی لـە خۆرەوە، دەکەوێتە نێوان ئەستێرەی عوطاریدو زەوییەوە، لـەدوای خـۆرو مـانگ لەهـەموو قـەبارەکانی ئاسمان پرشـنگدارترە ◦ هـەروا وشـەی (الزُهـرة): نـاوی خـودای جـوانی ئیغریقییەکانـە کـە پێـی دەڵـێن (أفروديـت)، لای ڕۆمانـەکانیش (ڤینۆس)ە.

الزِهْرَةُ: جێ بەجێکردنی حەزو ئارەزو، دەگـوترێ: (قضيت منه زهرتي): کاری خۆم لـێ ئەنجام دا.

الزُهـرِيُّ: نەخۆشـییەکی کوشـندەو چـارنەکراوو گوازراوەیـە توشـی کۆئەندامی زاوو زێ دەبێ.

الزُهْرِيـة: گـۆزەو سـوراحی لەسـواڵەت دروسـتکراو، بـۆ جـوانی گوڵیـان تـێ دەکرێ (گوڵدان).

الزَّهـار: گـوڵفرۆش ◊ بـۆ ئـافرەتی گوڵفرۆش دەگوترێ: (زَهَّارة).

المِزْهَـرُ: ئـەو دارەی پێـی لەکەمانەکـە دەدرێ، یەکێـکە لـەئامێرەکانی شایی‌و زەماوەنـد، ئەوکەسـەی شاگر هەڵدەگیرسێنێ‌و میـوان بـانگ دەکا بۆ داوەت.

زَهْزَق: بەدەنگی بەرزو بەهێز پێکەنی، بەشێوە زاراوەیەك قسەی کرد کەس لـێی حاڵی نەبوو.

زَهْزَق الصَّبِيَّ: مندڵەکەی هەڵپەڕاند.

الزَّهْـزاهُ: لارو لەنجەکـەر، بـۆ مێینـە: (زَهْزاهة).

زَهَفَ زهوفاً: زەلیل بوو، درۆی کرد.

زَهَفَ للموت: لەمردن نزیك بووەوە ◊ (هو زاهِف وزهّاف).

زَهِفَ زَهَفاً: خێرا ڕۆیی، گورج‌و گۆڵ بوو.

زَهِفَ للشَّيْ: بەخێرایی چوو بـۆ شتەکەو گورج‌و گۆڵ‌و چوست‌و چالاك بوو.

أزهَـفَ: درۆی کـرد ◊ فیتنـەیی کـرد ◊ خێرا بەرەو شەڕ چوو.

أزهَـفَ بـه: هەواڵێـکی لـەکابرا دا خەڵکەکە نازانن ڕاستە یان نا.

أزهَفَ بي: خیانەتی لـێکردم لەکاتێـك دا من بتمانەم پێی بوو.

أزهَفَ به: پێی موعجەب بوو.

أزهفـت اليـه فلانـة: فـلان ئـافرەت فلانکەسی توشی سەرسام بوون کرد، وای لـێ کرد پێی موعجەب بێ.

أزهَفَ عليـه: پەلـەی کـرد لەکوشتنی‌و زوو گیان دەرچوونی.

أزهَـفَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی بـرد ◊ فەوتاندی.

أزهَـفَ فلانـاً: فلانکەسـی زەلیـل کـرد، لەمەیدان دا خستی.

أزهفـت الطعنـة فلانـاً: برینەکـە فلانکەسی گەیاندە لێواری مەرگ.

أزهف له حديثاً: قسەی درۆی بۆ هێنا، قسەی خراپی پاڵ دا.

أزهف فلاناً بالشرِّ: فلانکەسی هەڵنا بـۆ شەڕکردن.

انْزَهـفَ: بـازی دا ◊ دەستـی گەیانـدێ‌و لـێی دا.

تَزَهَّـفَ عنـه: مـەنعی کـردو ڕوی لـێ وەرگێڕا.

اِزْدَهَفَ: بەمانا (زَهَفَ)دێ.

إزدهف لـه بالـسيف: بەشمـشێر زەبـری لـێ دا برینداری کرد.

ازدَهَفَ في كلامه: لەقسەکانی دا دەنگی هـەڵبڕی ◊ درۆی کـرد زیـادەی بەقسەکانەوە نا.

ازدهف عنه: ڕوی لـێ وەرگێڕاو مـەنعی کرد گەڕاندیەوە.

ازدهـف الـشَّيْئ وبـه: شـتەکەی بـرد.

ازدهف فلاناً بالقول: قسەی فلاَنکەسی پوچ کردەوە.
ازدهف لە بالخیر: لەهەواڵەکەی زیاد کرد.
ازدهف الیە حدیثاً: قسەی ناشیرینی پاڵ دا ◦ یان درۆی بۆ کرد.
ازدهف فلاناً: فلاَنکەسی بەسوك زانیو سوکایەتی پێکرد ◦ پەلەی کرد، دەشگوترێ: (ما ازدهف شیئاً): هیچی لی وەرنەگرت.
زَهَقَ زَهَقاً وزهوقاً: پێش کەوتو چووە پێش، دەگوترێ: (زَهَقَت الفرسُ): ئەسپەکە پێش ئەسپەکانی تر کەوت.
زَهَقَ الباطلُ: بەتاڵو ناحەق پوچ بۆوەو فەوتا ◦ (هو زاهق وزَهوق).
زهق السَّهمُ: تیرەکە مەبەستی نەپێکاو سەری کرد.
زَهَقَتْ نفسه: گیانی دەرچوو.
الزُهُوق: دەرچونی شت لەشتێك بەناڕەحەتی.
زهق مخ العظم: مۆخی ئێسقانی پڕبوو.
أزهق في السیر: لەرۆیشتن دا پەلەی کرد.
أزْهَقَ الشَّیْئَ: وای کرد شتەکە لەشتێکی تر بێنێتەدەر یان وابکا شتەکە بفەوتێو نەمێنێ وەکوو دەڵێی (أزهق اللهُ الباطلَ): خودا بەتاڵو ناهەقی لەناوبرد.
أزْهَقَ السَّهْمُ من الهَدَف: تیرەکە لەهەدەفەکە تێپەڕی کرد.
زاهَقَهُ: بەمانا (أزهَقَهُ)دێ، دەگوترێ: (زاهَقَ الحق الباطلَ).
إنْزَهَقَ: پێشکەوتو بردیەوە.
الزَّاهِقُ: ناوێك بەتەوژم بڕوا ◦ تێشکاوو دۆڕاو ◦ پێشکەوتو لەکێ بڕکێ دا ◦ وشك ◦ دەگوترێ: (بئرٌ زاهِقٌ): بیرەکە بنکی قوڵە ◦ (ك: زواهق).
الزُّهْقُ: زەوی تەختانو نزم.
الزُّهوق: دەگوترێ: (بئرٌ زهوق): بیرێك کەبنکی قوڵ بێ.
المَزْهَقَةُ: شوێنی فەوتانو لەناو چوونی بەتاڵ، شوێنی گیان دەرچوونی یان هۆکاری فەوتانی بەتاڵو گیان دەرچون، دەگوترێ: (جَمَلٌ مُزْهِقَةٌ لأرواح المطي): حوشترێکە ڕۆح کێشەری وڵاخە سوارییەکانە ◦ هەر هەوڵ دەدەنو نایگەنێ.
زَهَکَهُ: ترنجاندیە نێوان دوو بەردەوە.
زَهَكَ الریحُ الأرضَ (أو التراب عن الأرض): ڕەشەبایەکە زەوی ماڵی، یان گڵو خۆڵی لەڕوی زەوی دا ڕادا.
زَهَلَ زَهْلاً: دڵی ئارامی گرت ◦ (زهل عنه): لێی دورکەوتەوە.

زَهِلَ زَهَلاً: سپی‌و لوس بوو.

الزُهلُولُ: شتی لوس جا هەرچییەك بێ ٥ مار كە ملی توكی لی هاتبێ (یالی هەبن) ٥ (ك: زهالیل).

زَهَـمَ العظـمُ زَهْمـاً: ئێسقانەكە مـۆخی تێكەوت.

زَهَمَ فلاناً: زۆری قسە لەسەر فلان كرد ٥ لـێی تورە بوو.

زَهِمَتْ يَـدُهُ زَهَمـاً: دەستی چەور بـوو رۆناوی بەدەستیەوە بوو، قەڵەو بوو گۆشت‌و بەزی سەریەك نا.

أزهَمَ العَظْمُ: بەمانا (زَهِمَ)دێ.

أزْهَـمَ الـشَّيْئَ: لەشتەكە نزیـك بـووەوە بەڵام نەیگەیشتێ، دەگوترێ: (أزهَـمَ الأربعـين أو الخمـسين): نزیـك چـل سـاڵی بـووەوە بـەڵام نـەبوو بەچلی تەواو نزیك پەنجا بۆتـەوەو پـەنجای تەواو نەكردوە.

زاهَمَـهُ: لـێی نزیـك بـووەوە (زاهـم في الـسير): لـە رۆیـشتن دا لـێی نزیـك بـووەوە، یـان دەگـوترێ: (زاهـم في البيـع): لەمامەڵەكـە دا لـێی نزیـك بۆوە، دیقە دیقەی دا ٥ دژایەتی كرد ٥ لـێی جیابۆوە.

الزُهْمُ: بای بۆگەن ٥ پیوی ئاژەڵی كێوی بێ ئەوەی بۆگەنی لـێ بـێ بۆنێـكی خۆشـی ناسـراو بـە (الزُبـاد)ە ٥ ئاژەڵێـكی كێـوی هەیـە پێـی دەگوتری: (سِنوَر الزَباد) لەژێر كلكی لـەنێوان هـەردوو كـونی پیسایی دا كیـسێكی هەیـە مادەیـەكی تێدایـە میسك ئاسا بۆنی خۆشی هەیە.

الـزُهَمُ: بۆگـەنی لاكـە تۆپیـو ٥ پێـوی ئـاژەڵی كێـوی ٥ بـاقی مانـدەی پیـو لەلاشەی ئاژەڵ دا.

الزُهْمَةُ: بای بۆگەن.

الزُهُومَةُ: بەمانا (الزُهْمَةُ) دێ.

زهـا زَهْـواً وزُهُـواً: خـۆی بـەزلزانی‌و تەكەببورو شانازی كرد.

زها الـسراجُ وغـيره: چراكە روناكی دا ٥ (زهـا اللـون): رەنگەكـە صـاف‌و درەوشاوە بوو ٥ (زها البُسْرُ): هێشوە خورماكە ئاڵ‌و بۆڵی تێكەوت دەنكی سورو زەردی تێكەوتن.

زهـا الـزَّرعُ: كـشتوكاڵەكە گەشـەی كـردو راسا.

زها الغلام: كورەكە رەسیدە بـوو گەیـشتە تەمەنی گەنجی.

زها النباتُ: روەكەكە درێژ بوو پێگەیی.

زها الشَّيئُ فلاناً زهـواً: شتەكە فلانكەسـی سوك كرد.

زهـا الكِـبرُ فلانـاً: خـۆ بـەزلزانی وای لەفلانكەس كـرد بـەخۆی موعجەب بێ.

زها السرجَ وغيره: چراكەی هەڵگیرساند، شۆقی دایە چراكە.
زهـا الطّـلُ الزّهْـرَ: بارانەكە ڕەونـەقی دا بەگوڵەكەو گەشاندیەوە.
زهـا الـسَّرَابُ الـشّيْئَ زهـواً: تراویلكەكـە شتەكەی بەرزركردەوە.
زها الريحُ النبـاتَ وَالـشَّجَرَ: بایەكـە ڕوەك یان درەختەكەی دوای باران‌و شەونم ڕاوەشاندو هەژاندی.
زها السفينة: كەشتییەكەی لێخوڕی.
زهـــا المُـــرْوِحُ المِرْوَحـــةَ: موشـــەدەمكەر موشەدەمەكەی خستەكار.
زها الشّيْئَ: شتەكەی ئەندازە گرت.
زُهِـيَ الـشّيْئُ لِعَيْنِـكَ: ڕوخساری شـتەكە جوان بوو.
زُهِيَ على الناس: شانازی بەسـەر خەڵـكدا كرد.
أزْهَى: بەمانا (زُهِيَ)دێ.
أزهى البُسْرَ: بەمانا (زَهَا)دێ.
أزهى النباتُ: بەمانا (زَهَا)دێ.
زهـيٌّ البُـسْرُ: هێـشوە خورماكـە ئـاڵ‌و بۆڵی تێكەوت.
زَهيٌّ المِرْوَحَة: پانكەكەی خستە ئیش.
اِزْدَهَـــى: كەمێـــك هەســـتی كـــرد بەخۆنازین، كەم شانازی كرد.
الزُّهَـاءُ: (زُهَاءُ الـشّيْءِ): ئەنـدازەی شت یـان نزیـك لـە ئەنـدازەی شـت، دەگوترێ: (هو زُهَـاءَ أَلـف): ئەوانـە بەئەندازەی هەزاركەسـن یـان نزیك بەو ژمارەیەن.
الزَّهْوُ: تەكەببور ٥ ڕوخساری جوان ٥ ڕوەكی تەڕو تازە ٥ هێشوە خورمای ئاڵ‌و بۆڵ تێكەوتوو.
زابَ الماءُ زوباً وزوباناً: ئاوەكە ڕەوان بوو.
زاب فلان: فلان خۆی دزییەوەو هەڵات.
الميـــزابُ: پلوســـك ٥ ڕێـــڕەوی ئـــاوی سەربانی ماڵ.
زَوْبَرَ الثَّوْبُ ونحوه: قوماشەكە پرژو پاڵ‌و شتی وای لەسەر دیاریی دا.
الزِّوْبَرُ: ئەو پرژوپاڵەی لەسەر قوماشی تازە دەردەكەوێ.
زاجَ بيـــنهم زَوْجـــاً: دەنەدەنـــەی دان‌و هەڵێنان.
أزوجَ بينهمـــا: بەرامبـــەری خـــستە نێوانیان‌و پێكی گرتن.
زاوجَهُ مزاوجة وزواجاً: تێكەڵاوی كردن.
زاوج بينهمـا: پێـكی گرتن‌و بـەراوردی كردن.
زَوَّجَ الأشـياءَ تزويجـاً وزواجـاً: شتەكانی لێك نزیك كردنەوەو جوتی كردن.
زَوَّجَ فلاناً امـرأة: وای لەفلانكەس كـرد ئافرەتەكە مارەبكا.
اِزْدَوَجَـا: لێـك نزیـك بوونـەوە، بونـە هاوسەری یەكتری.

ازدوج القـوم: هەنـدێ پیـاوی گەلەکـە هەنــدێ ئـافرەتی گــەلی خۆیــان مارەکرد.

ازدَوَجَ الكــلامُ: قــسەکان هەندێــکیان لەهەندێــکیان دەچــون لــەبواری سەجعو کێش دا.

ازدوج الشَّيْئُ: شتەکە بوو بەدوو.

تزاوجا: یەکتریان مارەکرد ژنو پیاوەکە بوون بەهاوسەری یەکتر.

تزاوجَ القـومُ: خەڵـکەکە هاوسـەرگیریان کرد.

تَزَوَّجَ الكلامُ: قسەکان لەبواری سـەجعو کێش دا لێـك چوون.

تَزَوَّجَ امرأةً وبها: ئافرەتەکـەی مـارەکرد کردی بەهاوسەری خۆی.

الزّاجُ: کبریت.

الــزِّواجُ: هاوســەرگیریی‌و جوتبــوونی مێـردو ژنـە ٥ یـان جوتبـوونی نێـرو مێ.

الزَّوجُ: هاوسەر (مێرد بێ یان ژن بێ) ٥ بــۆ هــەردوکیان بــەکاردێ ٥ شــتو پێچەوانەی شت وەکوو (تەڕو وشك، نێرو مـێ، شـەوو ڕۆژ، تـاڵو شیرین، ٥..هتد) ئەمانە بەشێوەی موشـەننا وشـەی (زوج) یـان بـۆ بـەکاردێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِـن كُـلٍّ زَوْجَـيْنِ اثْنَـيْنِ﴾ ٥ هـەروا وشـەی (زَوْج) بـەمانا پێـرو تـاقمو جــۆردێ ٥ قورئـــان دەفـــەرموێ: ﴿وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾.

الزَوْجَةُ: ژنی پیاو (ئافرەتی مێردار).

الزَوجِيّة: بەمانا (الزّواج)دێ، دەگوترێ: (بينهما حق الزّوجيـة): لـەنێوانیان دا مافی هاوسەرییەتی هەیە.

المُزَاوَجَة: قاعیدەیەکی عیلمی بەدیعە.

المِــزْواجُ: پیاوێــك زۆر ژن بهێنــێ یــان ئافرەتێـك زۆری شـو کـردبن ٥ (ك: مزاويج).

المُــزْدَوَجُ: شتێــك دولایــەنی هــەبێ، دوجۆری تێدابن ٥ (مُزْدَوَجُ الثمـر): لەزانـستی ئـەحیادا ڕەوەکێــکە دوو جۆر میوەی صیفات جیاجیا بگرێ یــان لــەدوو وەرزدا میـوەی هـەبێ ٥ (مـزدوج اللـون): ڕووەکێــکە گـوڵی ڕەنگاو ڕەنگ بگرێ.

زاحَ عن المكان زوحـاً وزواحـاً: لەوشـوێنە لاچوو نەما ٥ دوورکەوتەوە.

زاحَ الشَّيئَ زَوْحاً: شتەکەی دوور خستەوە.

زاحَ الإبلَ وغيرها: حوشترەکانی لێـك بڵاو کردن.

أزاحَهُ: دووری خستەوە.

زادَ زوداً: تێشوی ئامادەکرد.

أزادَهُ: تێشوی پێ دا.

زَوَّدَهُ: تێشوی پێدا، دەشگوترێ: (زودتـه كتاباً الى فلان): بەنوسراوێـك بـۆلای فلانکەس پشتگیریم لـێ کرد.

تَـزَوَّدَ: تێـشوی هەڵـگرت، دەشـگوترێ: (تـزوّدَ مـن الأمـير كتابـاً الى عاملـه): لەپاشـاوە نووسراوێـكی وەرگـرت بـۆ كاربەدەستەكە تايارمەتی بداو ئيشی بڕوا.

الزّاد: خـواردنو بژێوێـكە بـۆ سـەفەرو كـاروان دەبـرێ ٥ ئـەو كـردەو گوفتارانەيـە ئـادەميزاد لـەژيانی دا دەيانكـا ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ الـزَّادِ التَّقْـوَى﴾ ٥ (ك: أزواد وأزودة).

المِزوَدُ: هەمبانـە، تورەكەيەكـە تێـشوی تێ دەكرێ ٥ (ك: مَزاوِدَ).

زارَهُ زَوْراً وزيـارةً ومـزاراً: ديـدەنی كـرد لەماڵەوە چوو بۆلای بۆ ڕابواردنو گفـتو گـۆ يـان بـۆ دابينكردنـی پێداويستی ٥ (هـو زائـر) ٥ (ك: زُوّار وَزُوَّر) ٥ (هي زائرة) ٥ (ك: زوائر).

زَوِرَ زَوَراً: سـنگی خواربـوو، لايـەكی لەلايـەكی بـەرزتر بـوو ٥ (هـو أزْوَرُ وهي زَوْرَاءُ).

أزارَهُ الشَّيْئَ: هەڵينا بۆ ديدەنی كردنـی شـتەكە، دەشـگوترێ: (أزَرْتُـهُ ثنـائي وقـصائدي): مـەدحو شـيعرەكانم ئاڕاستەی ئەو كردن.

زَوَّرَ الطـائرُ: باڵندەكـەی ئەوەنـدەی خوارد چڵێدانەی پڕ بوو بەرز بووە *هاوسا*.

زَوَّرَ الشَّيْئَ: شتەكەی چاك كردو ڕاستی كردەوە بەباشی كردی ٥ جوانی كرد، ڕازاندييەوە.

زَوَّرَ الـشهادةَ ونحوهـا: بڕيـاری دا شايەتييەكە يان فلان شت تـەزويرە، ناڕاستە.

زَوَّرَ عليه: قسەی ناڕاستی لەسەر كردن ٥ درۆی پاڵ دا.

زَوَّرَ امـضائهُ أو توقيعـه: لاسايی واژۆی ئەوی كرد.

زَوَّرَ الزائـرَ: پاساوی ديـدەنی كرنەكـەی بەباشـی دايـەوەو ڕێـزی لـی گـرتو پێشوازی باشی لێ كرد.

زَوَّرَ الأسـيرَ ونحـوه: حـەبلی تايبـەتی لەمەچـەكی ديلەكـە كـرد بۆئـەوەی شەتەكی بداو برستی لێ ببڕێ.

تَـزاوَرَ النـاسُ: خەڵـكەكە هەندێـكيان ديدەنی هەندێكيانی كرد.

تَـزاوَرَ عنـه: لـێی لا دا ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَتَـرَى الـشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ عَن كَهْفِهِمْ﴾.

تَزَوَّرَ: قسەی درۆی گوتن.

تَزَوَّرَ الكلامَ: قسەی هەڵبەست.

إسْتزاره: داوای لـێ كـرد تـەزويری بـۆ بكا.

إزْوَرَّ عنه: لای دا، ڕێبازی خواركرد.

إزْوارَّ عنـه: لای داو ڕێبـازی خـوار كـرد.

إزوارٌ عنه: بەمانا (إزْوَرَّ)دێ.

الـــزَأرُ: ئاهەنگێـــکی ســـەمایە رێـــك دەخـــرێ بـــۆ دەرکردنـــی گیانـــە پیسەکان کەبەبڕوای ئەوان مەسسی جەستەی هەندێ کەس دەکەن.

الـــزَارَةُ: کۆمـــەڵێ زۆری ئـــادەمیزاد ٥ چلێدانەی باڵندە.

الزاوِرَةُ: حەبلێکە هەردوو دەستی دیلی بەسـنگییەوە پـێ شـەتەك دەدرێ ٥ هەرشتێـــك چاکـــسازو رێـــکخەری شتێکی تربێو پارێزەری بێ ٥ (ك: أزْوِرَة).

الـــزُّوْرُ: چـاوگی (زارَهُ)یـــە ٥ شـــوێنی بەیەکگەیشتنی ئێسقانی سنگە، ئـەو ئێـسقانەی لەسـنگەوە بـەرز بۆتـەوە بـۆ شـان ٥ هـەروا وشـەی (ألـزور): بەمانا هێزو توانایـە بـەمانا عـەقڵو ئـــاوەزە، بـــــەمانا عەزیمـــــەتو ورەبەرزییە.

الزُّورُ: بەتاڵو پـوچ، شایەتی درۆ ٥ درۆ ٥ کۆڕی لەهوو گۆرانیو سەما.

الزُّورُ: سەیرکردن بەقولینچکی چاو.

الزّوراءُ: دوور، دەگـوترێ: (فلاة زوراء): ســـــارایەکی دوور ٥ (أرض زوراءُ): زەوییـــەکی دوور ٥ (وبئـــرٌ زوراء): بیرێـــکی قوڵـــە بنکـــی دیارنییـــە ٥ هـــەروا ناوێـــکی شـــاری بەغدایـــە، یەکـــەم رۆژنامـــەش کەلەبەغـــدا دەرچووە ناوی (الزَّوْراء) بووە.

ألزَّوْرَةُ: یەکجار دیدەنی، دوریی.

الـزَّوَرُ: بـەهێزو توانـا چ ئـادەمیزاد بـێ یـــان گیانلەبـــەری تـــر ٥ ڕۆیـــشتنی خێرا.

الزَّوَّارُ: کەسێـك زۆر دیدەنی کەسێـك یا شوێنێـك بکا ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (الزَّوَّارةُ).

الزّيّارُ: بەمانا (ألزَّوَّارُ) دێ.

الزّيـرُ: کەسێـــك زۆر بچێ بـۆ دیـدەنی ئـافرەتو حـەزی لـێ بـێ لەگـەڵیان دابنیشێو گفتو گۆیان لەگەڵ بکا، دەگـوترێ: (فـــلان زیـــرُ نِـــساءٍ): فلاّنکـەس مێبـازە ٥ دابو نـەریت ٥ وەتـــەری بـــاریکی کـــەمان ٥ کـــەتان ٥ مەرکانـــەی ئـــاو (جـــەڕەی ئـــاو) ٥ کوپـــەی ئـــاو ٥ (ك: أزوار، وأزيـــار، وزيرة).

المَزَارُ: شوێنی زیبارەتکردن ٥ هەر گۆڕو ئارامگایـــــەك خەڵـــــکی لـــــەڕوی پیرۆزییەوە زیارەتی بکەن.

تَزَوْرَقَ: بڕوانە مادەی (زَرَقَ).

الزَّوْرَقُ: بڕوانە مادەی (زَرَقَ).

زَوْزَكَ: بڕوانە ماددەی (زَزَكَ).

زَوْزَى زَوْزاةً: پـــشتی راســـت کـــردەوەو پەلەی کرد لەبازدان.

زَوْزى فلاناً: فلانكەسى بەهیچ و پوچى لەقەڵەم داو دەرى كرد.

زاعَ لحمُهُ زَوْعاً: گۆشتەكەى لەدەمارەكانى جیابووەوە.

زاعَ الشَّيْءَ: شتەكەى پێش خست ٥ (زاع البعيرَ): حوشترەكەى راپەڕاندو دەنەدەنەى دا.

زاع الثَّرِيدَ وشِبْهَهُ: بەدەست تریتەكەى كێشكرد بۆ خۆى.

زاع الشَّيْءَ: شتەكەى دولاهێنایەوە ٥ مەنعى كردو گێڕایەوە.

زاع لفلان زوعة من البطيخ: قاشە كاڵەكێكى بۆ فلان بڕى.

تَزَوَّعَ اللحمُ: گۆشتەكە لەدەمارەكە بۆوە ٥ لەسەر ڕەگەكە لاچوو.

الزَّاعةُ: یەكەم دەستەى پێشمەرگەو گیانبەختكەرى بەرەى جەنگ.

الزُّوْعَةُ: قاشە كاڵەكو شتى وا.

الزُّوْعَةُ: چوستو چالاكو خۆشڕۆ ٥ كۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ پارچە گۆشت ٥ دەسكێك گیا ٥ دەسكە گوڵو ڕێحانە.

زَاغَ زَوْغاً وزَوَغاناً: لەمەبەست لایدا.

زَاغَ عن الطريق: لەرێگە لاى دا.

زَاغَ في منطقه: قسەى ناخۆشى كردن.

زَاغَ الشَّيْءَ زَوْغاً: شتەكەى خواركردەوە.

زَاغَ الناقَةَ: حوشترەكەى بەرێشمە ڕاكێشا.

أزاغَهُ: واى لێ كرد لابدا.

الزَّاغُ: جۆرە قەلەڕەشەیەكە پێى دەگوترێ: (الغراب الزرعِيّ) و(غراب الزيتون): چونكە زەیتون دەخوا، لە كۆتر بچوكترە رەشە، سەرى خاكىو مەیلەو سپییە، گۆشتى لاكو شتى وا ناخوا، لەخۆرهەڵاتى ئەوروپاو توركستانو ئێران دەژێىو هەندێكى رەودەكا بۆ وڵاتى فەلەستینو میصر.

زاف الطائِرُ في الهواء زَوْفاً وزُءوفاً: باڵندەكە بەهەوادا فڕىو هەڵەفى لێ دان.

زاف الغلامُ: كوڕە گەنجەكە بازى داو خولایەوە.

زاف الماءُ: ئاوەكە بڵقى لەسەر دەركەوتن.

زاف الحمامة الذكرُ عند الحمامة الأنثى: كۆترە نێرەكە لاى كۆترە مێیەكە باڵى خۆى فش كردن لەسەر زەوى خشاندنى.

زاف فلانٌ: فلانكەس رۆیى بەلۆزە لۆز هەموو جەستەى داهێزرابوو.

تزاوف الغِلمان: منداڵەكان یارى (التزاوف)یان كرد بەم جۆرە یەكێكیان دێ دەست دەخاتە سەركەنارى سەكۆكە، ئەمجار زۆر بەگوڕ بازێك بەرەو حەوا دەداو بەحەواوە خۆ هەڵەوگێڕ دەكاو دێتەوە شوێنى خۆى، بەمەش پڕاوەى ئەوە دەكەن خۆیان فێرى

خۆ هەڵدانە سەرپشتی ولاخ بکەن.
الــزُّوافُ: دەگـوترێ: (مــوت زوّاف): مردنێکی خێرا.
الزُّوفى: مادەیەکی لینجو لەزگە ئاسایە دەنووسـێ بـەخوری مـەڕو مـوی بزنـــەوە، بەتایبـــەتی لـــەوڵاتی ئەرمینیەدا، بەزۆری بـۆ چارەسـەری شـــێرپەنجە بەکاردەهێنـــدرێ ٥ ڕوەکێـکی تەمـەن درێـژە لـەبواری پزیـــشکی دا بەکاردەهێنـــدرێت، گەڵاکـەی بۆنێـکی خۆشـی هەیـەو تامی تیژەو دەخورێ.
زَوَّقَـهُ: بـەجیوە (زیئبـەق) زەرکـەفتی کردو جوانی کـرد، دەگـوترێ: (زَوَّقَ العـــروسَ): بوکەکـەی ڕازانـدەوە ٥ (زَوَّقَ کلامَهُ): قسەکانی ڕازاندنەوەو جوانی گوتن.
زوّق المـسجدَ: مزگەوتەکـەی ڕازانـدەوە بەنەخشو نیگار.
زَوَّقَ الکتابَ: کتێبەکەی زەرکەفت کرد.
التزویقُ: جوانکردنو ڕازاندنەوە، کاری سەرەکی لـەم بـوارەدا ئەوەیـە جیـوە لەگـەڵ ئـاڵتون تێـکەڵاو بکـرێو ئەمجار شتەکەی پێ زەرکەفت بکرێ پاشان بخرێتە نـاو ئـاگرەوە جیوەکـە دەبێتـە هـەڵمو دوکـەڵو بەحـەوادا دەچـێو ئاڵتونەکـە دەمێنێتـەوە، بـــەڵام پاشـــان وشـــەی (تزویـــق) بەکارهێنراوە بۆ هـەموو شتێـك کـە نـــەخشو نیگـــاری تێـــدا بکـــرێو هەرکـەس خـەریکی نـەخشو نیگـار کـردن بـێ پێـی گـوتراوە (مُـزَوِّق)، هەرچەنـدە جیوەش بەکارنەهێنن.
الزّاووق: جیوە، زئبەق.
الزَّواق: جوانی ئافرەت، خشڵی ئافرەت.
الزُّوَقَــةُ: ئەوانــەی هەڵاشــی خـانوو زەخرەفەو نەخشو نیگار دەکەن.
المُزَوَّقُ: دەگـوترێ: (شعر مُزَوَّق): قـژی پاكو خاوێنو بەشانە کراو.
زَاكَ زَوْکـاً وزَوَکانـاً: شـانی هەڵتەکانـدنو سمتـی بـادانو لەراندنیـەوە لـەکاتی ڕۆیـشتن دا قاچـی لێـك بڵاوکـردن ٥ لارو لەنجەی کردو خۆی ڕاوەشاند ٥ (هو زائك وزَوَّك).
أزْوَكَ: ڕۆیـشت وەکـوو ڕۆیـشتنی کورتـە باڵا.
تزاوك: شەرمی کرد.
زَالَ زوالاً وزولانـاً: گواسـتیەوە لەشـوێنی خۆیەوە چووە شوێنێکی تر، بچوك بۆوە پوچایەوە، نەما.
زالـت الـشمسُ: خـۆر لـەنێوە ڕاسـتی ئاسمان لای دا.
زال النهارُ: ڕۆژ ڕابورد نزیکە شەو دابێ.
زالَ الخیـــلُ برکبانهـــا: ئەســـپەکان بەسوارەکانیانەوە بازیان دا.
زال الــسَّرابُ بالــشخص: تراویلکەکـە

شتەکەی بەرز کردەوەو هاتوچۆی پێ کرد، دەگوترێ: (أرَی النجومَ تزول ولا تغیب): لەپێش چاوم ئەستێرەکان دەدرەوشێنەوەو جمو جوڵیانە کەچی ئاوانابن.

زالَ زَوالَهُ: خودا لەناوی بەرێ، داوەشێ نەمێنێ (دوعا لێکردنە).

أزالَهُ: دووری خستەوە، دەگوترێ: (أزالَ الله زوالَهُ): دوعا کردنە لێی بەفەوتان‌و لەناوچون.

زَاوَلَهُ مُزاولةً وزِوالاً: دەستی دایەوە کارەکە دەست بەکاربوو.

زَوَّلَهُ: بەمانا (أزالَهُ)دی.

إنزَالَ: بەمانا (زَالَ)دێ. (إنزالَ عنه): لێی جیابۆوە.

تَزَوَّلَ: عاقڵ بوو ٥ ئازا بوو، چوست‌و چالاك بوو.

استَزَالَهُ: چاوە ڕوانی فەوتان‌و لاچونی کرد.

الزّائِلُ: جەنگەی نیوەڕۆ ٥ (لیل زائل النجوم): شەوی درێژ.

الزائلة: مێینەی (الزّائلَ) ٥ هەرچی گیانی لەبەر بێ ٥ هەرچی بجوڵێتەوە، دەگوترێ: (زالت له زائلة): کەسێکی بینی، شەخسێکی هاتە بەرچاو ٥ (ك: زوائل).

الزَّوائلُ: نێچیر ٥ ئافرەت، دەگوترێ: (فلان یرمی الزوائل): فلانکەس چاك دەزانێ دڵی ئافرەت بۆلای خۆی کێش بکاو نێچیری خۆی بگرێ ٥ ئەستێرە، لەو ڕووەوە کەلەخۆر هەڵاتەوە بەرەو خۆر ئاوا دێ لە هەڵخولان‌و دەومرانی خۆی دا.

الزُّوال: جەنگەی نیوەڕۆ، ئەوکاتەی خۆر لەهێڵی ئیستیوا لادەدا.

الزُّوَلُ: چوست‌و چالاك ٥ زیرەك ٥ شەخص ٥ ئازاو نەبەردی وەها خەڵك قەلاچۆ بکا ٥ بازو هەڵۆ ٥ (ك: أزوال)، دەشگوترێ: (هذا زَوَلٌ من الأزوال): ئەمە عەجایبێکە لە عەجایەبە کان.

الزُّوَلَةُ: مێینەی (الزُولَ)، دەگوترێ: (شَتوَة زَوَلَةٌ): زستانێکی عەجایەبە لەساردو سەرمایی دا ٥ ئافرەتێك زۆر خۆنیشانی پیاو بدا.

المِزْوَلةُ: سەعاتی زەوالی کەکاتی پێ دیاری دەکرێ بەهۆی ئەو سێبەرەی کاتەکەی لەسەر دیاری دەکرێ ٥ (ك: مَزَاوِل).

زَامَ زَوْماً: مرد ٥ بەڕقەوە تەماشای کرد ٥ دۆنە دۆن‌و مۆنە مۆنی بوو کەس نەیزانی دەڵێ چی.

الزَّامُ: چواریەکی شت، دەگوترێ: (مضی زام من النهار أو الليل): چواریەکی

رۆژ یان شەو ڕۆیشت ٥ (مضی زامان منه): نیوەی ڕۆیی.

الزّامة: پیرو تاقەو گروپ ٥ (ك: زامّ).

الزّويمُ: كۆبوەوە لەهەرشتێك بێ.

زِينَ البُرُّ: گەنمەكە مرۆراویی بوو مرۆری تێكەڵ بوو.

الزّانُ: هەلاوسانو قەڵەوی، درەختێكە گەورەو بەرزە چل مەتر بەرز دەبێتەوە، دارەكەی پتەوە زۆربەی كالای ناومالّ لەوداره دروست دەكرێ.

الزّانةُ: شتێكە لەرمب كورترە ئامێری شەڕە، كاتی خۆی چەكی دەیلیمیەكان بووە.

الزُّوانُ: مرۆر، بڕوانە (الزُّءان).

الزّون: بتو صەنەم، هەرشتێك جگە لەخودا پەرستشی بۆ بكرێ، شوێنێك بتی تێدا كۆدەكرێنەوە تێیدا هەڵدە نرێن.

أزْوی: هاتو یەكێكی تریشی لەگەڵ دا بوو.

الزّوُّ: دوو هاوڕێو هاوشان، دەگوترێ: (جاءَ زوّاً): ئەو دووە بەیەكەوە هاتن ٥ هەروا دەگوترێ: (كان ئوّاً فصار زُوّاً): تەنها بوو بوو بەجوت ٥ ئەندازە روداوو كارەساتی مردن، دیاردەی گیانەلاو.

زَوَاهُ زيّاً: بردی، شتەكەی لەگەڵ خۆبرد، دەگوترێ: (زوی الدهرُ القومَ): رۆژگار ئەو نەتەوەیەی لەگەڵ خۆی ڕادا.

زَوَى المالَ: مالّەكەی هەڵبژارد.

زَوَى السِّرَّ: نهێنییەكەی شاردەوە.

زَوَى الشَّيْءَ: شتەكەی كۆكردەوەو، وەری گرت.

زَوَى مابين عينيه: نێوچاوانی بەیەكدا داو گرژ بوو.

زَوَى الشَّيْءَ عنه: شتەكەی لێ لاداو دووری خستەوە.

زَوِّى: كەوتە سوچی خانوەكەوە.

زَوَّى الشَّيْءَ: شتەكەی پێچایەوە كۆی كردەوە وەری گرت.

زَوَّى الكلامَ في نفسه: لەدڵی خۆی دا قسەكەی گۆڕی.

زَوَّى الحرف: پیتەكەی بەدەنگی (زای) لەدەم هاتەدەر.

زَوَّى الزّايَ: نوسیەوە.

إنْزَوَى: كەوتە سوچی خانوەكە ٥ وێكهاتەوە، كۆبووەوە.

إنْزَوَى القومُ بعضهم الى بعض: خەڵكەكە لێك نزیك بوونەوە.

تَزَوَّى: بەمانا (إنْزَوَى)دێ.

الزّاويةُ من البِناءِ: سوچی خانوو، چونكە دولادیوار یەك دەخاتەوە ٥ گۆنیا.

المِزْواةُ: ئامێرێكی وردە وەستای

بيناسازيى بەكارى دێنن بۆ ئەندازەگرتنى سوچو قولينچكى خانوو.

تَزَيَّبَ لَحْمُهُ: گۆشتى كەوتە سەريەكو قەڵەو بوو.

الأَزْيَبُ: كورتە بالاّى گۆشتنو هەنگاو كورت ◦ باى باشور ◦ بايەك لەنێوان باى باشورو شەماڵ دايە، ڕەشەبا ◦ ترس ◦ دوژمنايەتى.

زَاتَ الطعامَ وغيره: زەيتى كردە ناو طەعامەكەوە.

زَاتَ الجِلْدَ وغيره: پێستەكەى بەزەيت هەنوو.

زاتَ فلاناً: زەيتى دەرخواردى فلانكەس دا.

أزات فلانٌ: فلان زەيتى لەلا زۆر بوو.

زَيَّتَهُ: بەمانا (زاتە)دێ.

زَيَّتَ فلاناً: زەيتى بۆ فلاّن نارد.

زَيَّتَ الآلة: زەيت يان بەزو چەورى ترى كردە نێوان دوو قەبارەى لێك خشاو بۆئەوەى زەحتى لێك خشانەكە كەم بكاتەوە.

استزات: داواى زەيتى كرد.

الزَّيت: ڕۆنى زەيتون ◦ هەروا بەهەموو ڕۆنێك دەگوترێت زەيت، بەرەهايىو بەتايبەتى دەگوترێ: (زيت الخِرْوَع، والزيت الحار، والزّيتُ المعدني) ◦ (ك: زيوت).

الزَّيَّات: زەيت فرۆش ◦ زەيت گوش.

الزَّيتون: درەختێكە بەردارە، بەرەكەى دواى سوێركردنى دەخورێ، زەيتيشى لێدەردەهێندرێ.

الزِّيجُ: هەركتێبێك، جەدوەلى فەلەكى تێدابنو چۆنيەتى ڕۆيشتنى ئەستێرەكان ديارىى بكاو بەهۆيەوە ساڵنامەو تەقويم ديارىى بكرێن ◦ تەنافى وەستاى بينا سازيى.

زَاحَ زَيْحاً وزيوحاً وزيحاناً: دوور كەوتەوە ڕۆيشت.

أزاحَهُ: لاى برد، دەگوترێ: (أَزَاحَ اللهُ عِلَّتَهُ فزاحت): پەروەردگار نەخۆشييەكەى لابردو شيفاى دا.

إنْزَاحَ: لاچوو.

زَادَ زيداً وزيادةً: زيادبوو گەشەى كرد.

زاد الشَّيْءَ: شتەكەى والێ كرد زياد بێ.

زادَ فلاناً خيراً: خێرو بەرەكەتى دا بەفلاّن.

زايَدَهُ: بەر بەرەكانى كرد لەزياد كردن دا، زەمو زەمكاريى كرد.

زَيَّدَ: بەمانا (زادَ)دێ.

تَزَايَدَ: بەمانا (زادَ)دێ.

زاد من قوله أو فعله: زياد لەپێويست قسەى كرد يان زياد لەپێويست كارى كرد.

تَزَايَدَ النَّاسُ في السلعة وعليها: خەڵكەكە لەنرخەكەيان زيادكردو زەميان بەسەر يەكترەوە كرد تا نرخەكەيان گەيانده ئەوپەڕى،

دەشكوترێ: (تَزيَّدَ الجملَ في سيره): زیاد لــەتوانای حوشــترەكە هــەلینگی داو زەختی لێ كرد.

إزْدادَ: بەمانا (زَادَ)دێ، (إزداد شيئاً لـه): شتەكەی بۆ خۆی زیاد كرد.

إزْدَادَ فلانــاً: داوای زێـدەی لەفلانكـەس كرد.

الزَّائِدُ: دەگوترێ: (أخذه بدرهم فزائـداً) بەدیرهەمێك كڕیو زیاتریش.

الزَّائِدَةُ: مێینەی (الزائد)ە ٥ هەروا نـاوە بـۆ ریخۆڵـە كـوێرە ٥ (ك: زوائـد) ٥ (ذو الزوائـد): لەقـەبی شـێرە، شـتە زەوائیدەكانیـشی چـنگو نینـۆكو هەڵمەتو نەڕەیەتی.

زوائد الأسنان: ئەو ددانەیە لەتەنیشت ددانی ترەوە دەڕوێ.

الزيادة: ئەوەی لەشتەكە زیـادە ٥ (زيادة الكبـد): زێدەكەیـەتی ٥ (حـروف الزيادة): پیتەكانی (سـألتمونيها) یـان (أليوم تنساها)ن.

الزَّيْدِيَّة: تاقمێـكن لەشیعە پـاڵ زەیـدی كوڕی عەلی دەدرێنو لەولاتی یەمەن رێبـازی ئــەوان پــەیڕەو دەكــرێ، بڕوایــان وایــە ئیمامــەت دەبــێ لەوەچــەو نــەوەی عــەلی كــوڕی ئەبوطالبو فاطیمەی خێزانی بێ.

الْمَـزَادُ: مەزاتخانـە؛ شـوێنی فرۆشـتنی كـالا لەهەڕاجخانــە بەشـێوەی زەمو زەمكاریی بۆئەوەی لەئاكام دا كالاكە لەسەریەكێــــك لەبەشــــدارانی مەزادەكەدا ڕاوەستێ ٥ (ثمن المزاد): ئــەو نرخەیــە كەلــە مەزادەكــەدا كالاكە لەسەری دەوەستێ.

الْمَزَادَة: هەمبانە، توێشودانی كاروانیو ڕێبوار.

زار الدَّابَّة زيراً: حەبلو هەوساری لەسەری ولاخەكە بەست.

زَيَّــرَ الدابّــةَ: بەحــەبل ولاخەكــەی بەستەوە.

الزِّيرُ: بڕوانە مادەی (زَوَرَ).

الزِّيَازِيَّة: پەلەكردنو خێرایی.

الزِّيزاءُ: زەوی ساغو پتەو ٥ تەپۆڵـكە ٥ پەڕی باڵندە ٥ (ك: الزِّيازي).

الزِّيْزَفون: حوشتری خۆشڕەوی چوستو چالاك ٥ درەختێـكە خـودی دارەكە سـپییە بەتـەڕی دەخـورێ، گوڵێـكی سپی هەیە بـەری نییـە، لەگوڵەكـەی شـەراب دروسـت دەكـرێ ٥ لەپەنـدی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (كالزيزفون يزهــر ولايثمــر): وەكــوو درەختــی زەیزەفــۆن وایــە گــوڵ دەردەداو بەرناگرێ، بەكەسێك دەگوترێ وادە بداو پابەندی وادەكەی نەبێ.

زَاطَ زَيطاً وزياطــاً: هـاواری كـردو قیڕانـدی قیژاندی ٥ قیڕەو هەرای كرد.

مزهر
مزولة
زورق
مزهرية
مزيتة
زاوية
زاوية حادة
زاوية مستقيمة
زاوية قائمة
زاوية منعكسة
زاوية منفرجة
زاوية منعدمة
زاويتان متوافقتان
زاويتان متكاملتان
زاويتان متقابلتان في الرأس
زاويتان متقابلتان في الرباعي
زاويتان متحاورتان أو متتاليتان
زاويتان متتامتان
زاوية منحنيين
زاوية خارجة عن الدائرة
زاوية داخلة في الدائرة
زاوية محيطية و مركزية
زاوية المضلع الداخلية والخارجية
زاوية ثنائية أو زوجية
زاوية مجسمة مقعرة
زاوية مجسمة محدبة
زهرة العسل
أزهار
زينية
زوشتيرا
زهرة الربيع
زوف
زهرة الغمد
زهرة الآلام
زهرة الحواشي
زيتون
زيز
زاغ

زاطَ النـاسُ: خەڵـكەكە غەڵبـە غـەڵبیان كرد.
الزِّيَاطُ: جەڕەسی بچوك، فیتفیتۆكە.
الزِّيطـة: یـەكجار هـاواركردنو قـیرە ٥ قیڕەو هەراو ژاوەژاو.
زَاغَ عنه زَيْغاً وزيوغاً وزيغاناً: لای دا، مەیلی كـرد خواربـوو، دووركەوتـەوە، دەگـوترێ: (زاغـت الـشمس): خـۆر بەلای ئاوابون دا ڕۆیی.
زاغ عن الطريق: لەڕێگە لای دا.
زاغَ البـصرُ: چاو حەبەسـاو شـتەكەی لـی تێـكەڵو پێـكەڵ بـوو ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿مَـا زَاغَ الْبَـصَرُ وَمَـا طَغَى﴾.
أزَاغَـهُ: وای لـی كـرد ڕێـگەی لـی گـوم ببێو لەڕێبازی ڕاست لابدا.
زَيَّغَـهُ: خـواری كـردەوە ٥ خوارییەكـەی ڕاست كردەوە.
الزَّيْغُ: لادان لەحەقو ڕاستی.
زافـت النقـود زَيْفـاً وزيوفـاً: دراوەكـە تەزویرو غەشی تێدابوو پارەكە پوچ بوو.
زاف في مشيته زيفانـاً: پەلـەی كـردو لای دا ئـەملاو ئـەولای كـرد ٥ خـۆی بـاداو لەنجەو لاری كرد.
زاف الحمامـة الـذكرُ عنـد الحمامـة الأنثـى: كـۆترە نێرەكـە لای كـۆترە مێیەكـە باڵی فش كردنو لەزەوی خشاندن.
زافَ البناءُ زيفاً: باڵەخانەكە بەرز بۆوە.
زاف الغـلامُ: كـوڕە گەنجەكـە بـازی دا بـۆ سەر سوچی سەكۆكەو خۆی بادایەوە بۆ شوێنی پێشوی بۆئەوەی ڕام ببـێ بۆ سوارچاكی.
زاف النقـودَ وغَيْرَهـا: پارەكەی پوچ كـردو تـەزویری كـرد، وای لـێكرد نرخـی نەبێو پوچ بێ.
زَيَّـفَ النقـودَ: پارەكـەی تـەزویر كـرد، پارەی تەزویرو بێ بەهای خستە ناو بازاڕەوە ٥ غەشو تەزویری پارەكەی دەرخـست ٥ دەیـشگوترێ: (زَيَّفهـا علیه): شتەكەی بەسـەردا تێپەڕانـد، قۆپییەی لـێ كرد.
زَيَّفَ رَأيَهُ أو قوله: ڕاو بۆچونەكەی پـوچ كردەوەو قسەكەی ڕەتكردەوە پوچیو بەتاڵیەكـەی دەرخـست ٥ بـەهیچو پوچو بێ بایەخی لەقەڵەم دا.
الزَّيْـفُ: تـەزویر، پـوچ ٥ دەگـوترێ: (دِرهـم زیـف): درەمێـكی پوچـە سكەی ئەصڵی نییـە ٥ گویـسەبانەی خـانوو ٥ بـاركۆنو دیكـۆری باڵەخانـەی گـەورە ٥ (ك: زیـوف وأزياف).
زَيَّقَ القميصَ ونحوَهُ: یەخـەو ملەوانـەی بـۆ كراسەكە كرد، دەگوترێ: (عمِلَ للجيب زيقـاً): یەخـەی بـۆ گیرفانەكـە درووە.

زَاكَ في مشيته زَيْكاً وزيكاناً: لارو لەنجەی کردو خۆی بادا.

زالَ الشَّيْءَ زيلاً: شتەکەی دوور خستەوە، لای دا ٥ هەڵی هاواردن، دەگوترێ: (زِل ضَأنكَ من معزك): مەڕەکانت لەبزنەکانت هەلاوێرە جیایان بکەوە.

زالَ يَـزَالُ: ئەم دوو فیعلە دەبێ لەپێشیانەوە پیتی نەفی هەبێ ئەوکاتە فیعلی ناقیص دەبن، دەگوترێ: (مازال محمد مدرساً) و(لايزال محمد مدرساً).

زَيِلَ زيلاً: لینگی لێك بلاوکردنەوە، قاچی پان هاویشتن ٥ (هو أزيَلُ وهي زَيْلاءُ) ٥ (ك: زيل).

زَايَلَهُ مُزَايَلَةً وزيالاً: لیی جیابۆوە.

زَيَّلَهُ: بلاوی کردەوە.

إنْزَالَ: جیابۆوە.

تَزايَلُوا: لێك جیابوونەوە، (تزايل فلان من جليسه): فلان خۆی لەهاوڕێو هاونیشینەکەی شاردەوە ٥ خۆی لێ داپۆشی بۆ ئەوەی نەی بینێ ٥ (امرأة متزايلة): ئافرەتێکە بەحەیاو شەرمە ڕوی خۆی دادەپۆشێ.

تَزَيَّلُوا: لێك جیابونەوە دەست بەرداری یەکتری بوون ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾.

المِزْيَلُ: عاقلمەندی زانا کە دەتوانێ سەرەداوی شتەکە لێك بکاتەوە ٥ (رجل مِخْلَط مِزْيَل): پیاوێکە شتەکان تێکەڵ دەکاو عاقلانە لێکیان جیادەکاتەوەو بیری تیژە سەری لێ ناشێوێ.

زام لە زَيْماً فأسكتَهُ: کارێکی پێ کرد یان بۆکرد بێدەنگی کرد.

تَزَيَّمت الإبلُ والدوابُ: حوشترەکان یان ولاخەکان بلاو بوونەوە.

تَزَيَّمَ اللحمُ: گۆشتەکە توند بوو پالی لێك دا.

الزِّيَمَةُ: جەلەبە حوشتر کەلەدوو کەمتر نەبێو لەپێنج تێنەپەڕێ ٥ (ماشية زِيم): ئاژەلی بلاوە بوو (غارة زِيَمُ): هێرشی بەربلاو.

زانَهُ زَيْناً: جوانی کرد، ڕازاندیەوە.

أزْيَنَ الشَّيْءَ: شتەکەی جوانکرد.

زَيَّنَهُ: جوانی کرد.

تَزَيَّنَ: بەمانا (إزْدَانَ)دێ.

إزَّيَّنَ: بەمانا (ازدان)دێ.

الـزَّائِنُ: خۆ جوانکردو، دەگوترێ: (امرأة زائِنٌ): ئافرەتێکە خۆی ڕازاندۆتەوە.

الزِّيانُ: هەرشتێك خۆی پێ جوان بکرێ.

الزَّيْنُ: هەرشتێك شت جوان بکا ٥ (ك: أزيان)، دەگوترێ: (إمرأة زَيْنَةٌ).

الزِّيْنَةُ: بەمانا (الزّيان)دێ.

يــوم الزِّينــة: رۆژی جــەژن ٥ جــەژنی نەورۆز.

الزِّيْنون: لەبواری کیمیادا عونـصورێکی (خامل) لەهەوادا بەکەمی هەیـە بـۆ بۆری روناکی بەکاردەهێنـدرێ.

زَيّــاهُ تتزيِـةً: ئامــادەی کــردو پۆشــاکی لەبەرکرد.

تَزَيّا بکـذا: خـۆی حـازر کـردو پۆشاکی لەبەرکرد.

الــزِّيُّ: شــێوەو روخــسار ٥ پۆشــاك، دەگــوترێ: (أقبــل بــزي العــرب): بەپۆشـاکی عەرەبیـەوە هـات ٥ (ك: أزياء).

المسكن
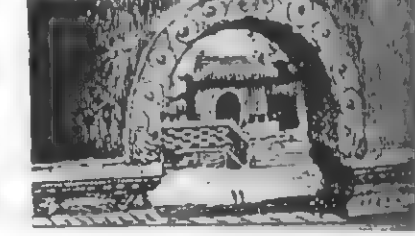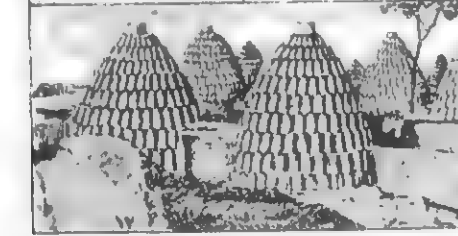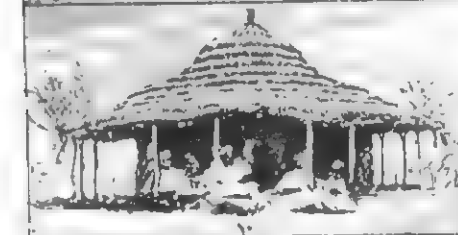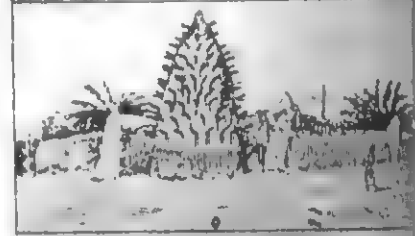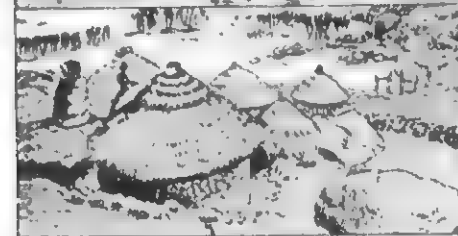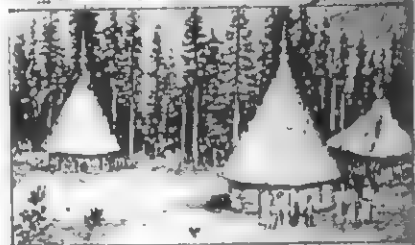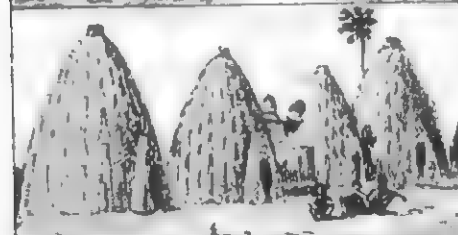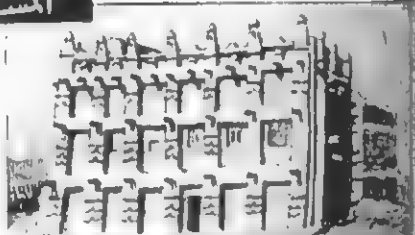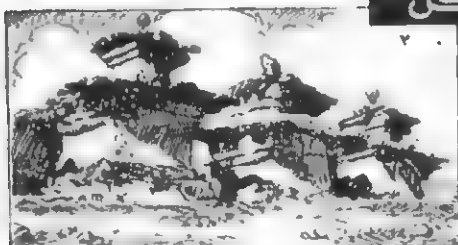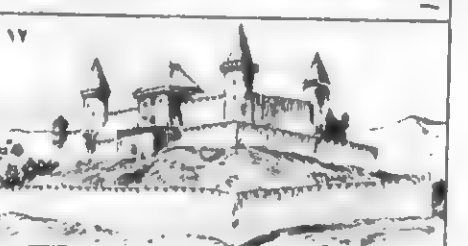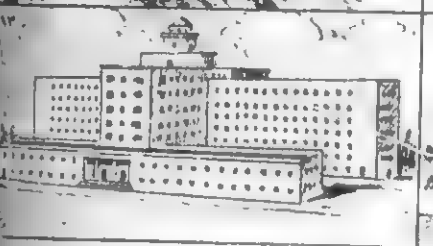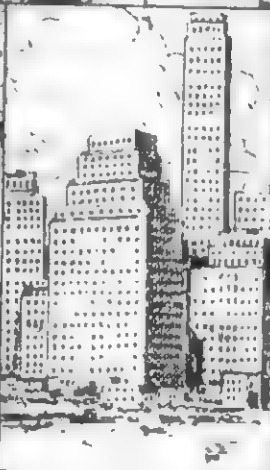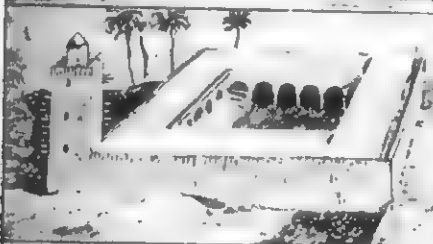
١ في المغرب ◆ ٢ دار في موريتانيا ◆ ٣ بيت ذو رواق داخلي ◆ ٤ في افريقيا الشمالية ◆ ٥ في بلدة أرتمر (هولندا) ◆ ٦ ناطحات السحاب (نيويورك) ◆ ٧ نزل في اسبانيا ◆ ٨ بيت من خشب في نروج ◆ ٩ دار من حجر في فرنسا ◆ ١٠ «ايزبا» في روسيا ◆ ١١ «شاله» في سويسرا ◆ ١٢ من قصور اسبانيا ◆ ١٣ وكالة حديثة من الابنية المسلحة تضم مئات المنازل.

السِّينُ: پیتی دوانزەهەمی پیتەکانی هیجایە ٥ لەکەناری زمان‌و ددانی سەرەوەی پێشی دەم دێتە دەرەوە ٥ پیتی (سین) بە مەفتوحی دەچێتە سەر فیعلی موضاریع‌و تایبەتی دەکا بەزەمانی داهاتوو.

سَأْ: دەنگێکە، گوێدرێژی پێ هۆش دەکرێ، یان پێی بانگ دەکرێ بۆئەوەی ئاو بخواتەوە یان بڕوا ٥ لەکوردی دا لەجیاتی ئەو وشەیە (هەچە) یان (هەتتە) بەکار دەهێندرێ.

سَأَبَهُ سَأْباً: خنکاندی ٥ دەستی لە قۆرتەمەنا (قورگی جەڕاند).

سَأَبَ السقاءَ: مەشکەکەی هەلاخنی، پانی کرد.

سَئِبَ من الشراب سَأْباً: تێری خواردەوە لەشەرابەکە.

السَّأْبُ: کوندەی ئاو ٥ (ك: سُؤوبٌ).

السُّؤْبان: دەگوترێ: (هو سُؤْبان مال) بەجوانی‌و ڕێك‌و پێکی ماڵ‌و سامانەکەی سەرو بەر کرد.

الْمِسْأَبُ: کوندەی ئاو ٥ (ك: مَسائب).

سَأَدَهُ سَأْداً: خنکاندی، قورتەمەی گرت‌و جەڕاندی.

سَئِدَ: نەخۆشی (سوئادی) توش بوو، توشی شۆری بوو.

سَئِدَ الجرحُ سَأْداً: برینەکە هەڵتەقیەوە.

أَسْأَدَ السَّيْرَ: ڕۆیینی مام ناوەندی ئەنجام دا ٥ بەشەو ڕۆیی.

السُّؤادُ: نەخۆشییەکە توشی کەسانێك دەبێ کەئاوی سوێر دەخۆنەوە.

السُّؤْدَةُ: باقی ماندەی گەنجی، ئاخرو ئۆخری گەنجی.

الْمِسْأَدُ: کوندە.

سَأَرَ من الطعام والشراب سَأْراً: هەندێکی لە طەعام‌و شەرابەکە هێشتەوە.

سَئِرَ سَأْراً: مایەوە (أَسْأَرَ) بەمانا (سَأَرَ)دێ ٥ لە حەدیشدا هاتووە دەفەرموێ: (إذا شربتم فاسْئِروا): کەئاوتان خواردەوە کەمێکی لێ بهێڵنەوە.

أَسْأَرَ من حسابه: هەندێکی لەحیسابی خۆی هێشتەوەو سفری نەکرد.

تَسَأَّرَ الشرابَ: باقی ماندەی ئاوەکەی خواردەوە، بەرماوەکەی خواردەوە.

السَّائِدُ: باقی ماندە.

السُّؤْرُ: بەرماوە، باقی ماندە.

السُّؤْرَةُ: بەرماوە ٥ ئافرەتێك کە هەڕەتی گەنجی بڕواو کەمێ تەڕو

تازەیی پێ مابێ، دەگوترێ: (إنّ فيها لَسُؤرَةً).

اَلسُّؤرَةُ من المال: ماڵی چاك و باش ٥ (ك: سُؤَرٌ).

سَأسَأ بالحمار سَأسَأةً: بەگوێدرێژەكەی گوت (سَأسَأ) بۆ ئەوەی ئاوەكە بخواتەوە ٥ یان بۆ ئەوەی هەڵسڵەمێتەوە بڕوا یان ڕابوەستێ.

تَسَأسَأت الأمورُ: كارەكان گۆڕانكارییان تێكەوت.

تَسَأسَأ فلان بحقي: فلانكەس دانی نا بەمافی من دا پاش ئەوەی ئینكاری دەكرد.

سَأفت يده سَأفاً: دەورو بەری نینۆكی دەستی قەڵشتن، نینۆكی قەڵشت قەڵشت بوون.

سَئِفَتْ يَدُهُ: بەمانا (سَأفَتْ) دێ، دەشگوترێ: (سَئِفَتْ شَفَتُهُ): لێوی توێكڵی هەڵدا.

سَئِفَ لیف النخلة: توێكڵی دارخورماكە شەقار شەقار بوو لێك بڵاو بووە.

سُؤِفَتْ ابلُهُ سَأفَةً: نەخۆشیو قڕان كەوتە نێو حوشترەكانەوە.

اِنْسَأفَ: بەمانا (سَأفَ)دێ.

السُّؤافُ: دەردێكە قڕان بەحوشتر دەكا.

السَّأفُ: مووی كلك ٥ مووە ئەستورو درێژەكانی كلك.

سَألَهُ عن كذا سُؤالاً وتسآلاً ومسألة: پرسیاری لێ كرد دەربارەی فلان شت ٥ سواڵی كردو دەستی لەكەسانی دیكە پان كردەوە.

سَألَ فلاناً الشَّيْءَ: داوای شتی لەفلان كرد بیداتێ، دەگوترێ: (سَألْتُ محمداً دِرْهَماً): داوای درەمێكم لە موحەممەد كرد.

أسْألَهُ سؤله: ئیشەكەی جێ بەجێ كرد.

سَاءَلَهُ: بەمانا (سَألَهُ)دێ.

تساءلوا: پرسیاریان لەیەك كرد.

السَّائلُ: هەژارو سواڵكەر.

السَّآلُ: كەسێك زۆر پرسیار بكا.

السُّؤالُ: سواڵكردن، داوای خێر پێكردن ٥ پرسیاری بەتاقیكردنەوەی قوتابی ٥ (ك: أسْئلة).

السُّولُ والسُّؤْلَةُ: ئەوشتەی دواكراوە یان داوای دەكەی.

السُّؤَلَةُ: كەسێك زۆر پرسیار بكا.

السُّؤُولُ: بەمانا (السَّآلُ) دێ.

اَلْمَسْألَةُ: شتی داواكراو ٥ یان قەضییەو ڕوداوێك بەڵگەی لەسەر بهێندرێتەوە.

اَلْمَسْئولُ: بەرپرس ٥ لێپرسراوی دەوڵەت.

اَلْمَسْئُولِية: بەرپرسیاریەتی لەگفتارو لەکردار.

سَئِمَ الشَّيْءَ ومنه سَأَماً وسآمةً: لەشتەکە وەڕز بوو.

أَسْأَمَهُ: وەڕزی کرد، جاڕزی کرد.

السَّؤُوم: کەسێك زۆر وەڕزبێ و وەڕزبوونی گەیشتبێتە ئەو پەڕی.

سَآی سَأْواً: بازی دا، دوژمنایەتی کرد ٥ ئاشوبی خستە نێو جەماوەر.

اَلسَّأْوُ: زێدو نیشتمان ٥ ورەو هیمەت، دەگوترێ: (فلان ذو سَأْوٍ): فلانکەس ورە بەرزو خۆگرە ٥ مەبەستو ئامانج.

سَبَأَ علی يمين كاذبة سَبْأً وسِباءً ومَسْبَأً: سوێندی خواردو هیچ گوێی بە گرنگی سوێند پێ خوراوەکە نەدا.

سَبَأَ الخَمْرَ: شەرابەکەی کڕی بۆئەوەی بیخواتەوە.

إنسَبَأَ الجِلْدُ: پێستەکە کەوڵ کرا.

سَبَأ: ناوی پیاوێکە گوایە خێڵەکانی یەمەن هەموویان دەچنەوە سەر ئەو ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە: (تفرقوا أيدي سبأ): بۆ نموونەی پەرتەوازەیی دەهێندرێتەوە، چونکە خەڵکی یان بلێ هۆزەکانی (سَبَأ) کە وڵاتەکەیان ئاو داگیری کردو وێرانی کردو باغو باغاتیان لەناو چوو هەریەکەیان رویان کردە دەڤەرو وڵاتێکو پەرتەوازە بوون.

اَلسُّبَاءُ: شەراب.

اَلسُّبْأَةُ: سەفەری دورو درێژ.

اَلسَّبَئِيةُ: پێڕەوکن لە شیعە توند ڕەوەکان کە پاڵ عەبدوڵلای کوڕی (سَبَأ) دەدرێن.

اَلسَّبَّاءُ: مەی فرۆش.

اَلسَّبِيئُ: (سبيء الحية): توێژی مار.

اَلسَّبِيئَةُ: شەراب.

اَلْمَسْبَأُ: رێباز لەناو کێوو کەژدا.

سَبَّهُ: جنێوی پێ دا.

سَبَّ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕییەوە.

سَبَّ الدَّابَّةَ: ئاژەڵەکەی سەربڕی.

سَابَّهُ مُسَابَّةً وسِبَاباً: جنێوی پێ دا ٥ (جنێویان بەیەکتر دا).

سَبَّبَهُ: زۆری جنێو پێ دا.

سَبَّبَ الأَسْبابَ: هۆکارەکانی هێنانەدی.

سَبَّبَ للماء مَجْرَى: ئاوەڕۆی بۆ ئاوەکە دروست کرد.

سَبَّبَ الحكمَ ونحوه: هۆکاری حوکمدانەکەی دیاری کردن.

اِسْتَبُّوا: خەڵکەکە جنێویان بەیەکتر دا.

تَسَبَّوا: شەڕە جنێویان کرد.

تَسَابُّوا: جنێویان بەیەکتر داو دەنگیان لێك دابڕی.

تَسَبَّبَ اليه: بەواسیتەو هۆکاری جۆراو جۆرەوە پیی گەیی.

اسْتَسَبَّ له: وای لیٚ کرد جنێو ی پیٚ بدریٚ، دەگوتریٚ: (اسْتَسَبَّ لأبیه): جنێوی بەباوکی خەڵکی ترداو بەو هۆیەوە جنێو بەباوکی ئەویش درا ◦ رێگای خۆش کرد کەسانی دی جنێو بەباوکی بدەن.

الأُسْبُوبة: ئەو عەیبو لەککەیە جنێوی پیٚ دەدریٚو دەکرێتە ئامرازی جنێو ◦ (ك: أسَابیب).

السُّبُّ: جنێو فرۆش ◦ کەسێك زۆر جوێن بدا ◦ سەرپۆش ◦ مێزەر ◦ حەبل ◦ سنگو گوڵمێخ ◦ قوماشی تەنك ◦ (سِبُّ الشخص): جنێو پیٚدەر ◦ (ك: سُبُوب).

السَّبَبُ: حەبل ◦ هەرشتێك ببێتە هۆکار بۆ گەیشتن بە شتێك ◦ خزمایەتیو خۆشەویستی ◦ لەزاراوەی عەروزدا (سَبَبَ) بریتییە لە دو پیت یەکەمیان بزوێنی هەبیٚو ئەوی تر بیٚ بزوێن ◦ یەکەمیان سەبەبی سوكو دووەم سەبەبیٚ قورس ◦ لەزاراوەی شەرع دا هۆکارێکە کە بەهۆیەوە دەگەیە شتێكو بەڵام تێیدا کاریگەر نییە ◦ وەکوو کات هۆکارە بۆ واجب بوونی نوێژ، بەڵام تێیدا کاریگەرنییە ◦ (أسباب السماء): پەیژەو پلیکانە بۆ بەرزبوونەوە ◦ قورئان دەفەرمویٚ: ﴿لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ﴾ (أسباب السموات)، دەشگوتریٚ: (تَقَطَّعَتْ بهم الأسباب): هیچ بەهانەو فرۆفێڵیان نەماون ◦ (أسباب الحكم): بریتین لەو بەڵگەو شایەتانەی دادوەر دەیان بینیٚو دەیانکاتە بنەما بۆ حوکمە قانوونیەکەی.

السَّبَّابة: قامکی شایەتومان، قامکی نێوان قامکە گەورەو قامکە درێژ.

السُّبَّةُ: ماوەیەك لەزەمان، دەگوتریٚ: (مضت سَبَّةٌ من الدّهر): ماوەیەك لەرۆژگار تێپەری ◦ (أصابتنا سَبَّةٌ من الحرّ أو البرد): رۆژگارێکی گەرم یان ساردمان بە سەردا تێپەری، ماوەیەك گەرما یان سەرما لێی داین ئێستا مەوجەی بۆ بەکاردەهێنن ◦ دەڵێن: مەوجەی گەرما یان مەوجەی سەرما.

السُّبَّةُ: عەیبو عار ◦ کەسێك خەڵك زۆر جوێنی پیٚ بدا.

السُّبَبَةُ: کەسێك زۆر جنێو بەخەڵك بدا.

السَّبَبِيّة: پەیوەندی نێوان سەبەبو موسەبەب.

السَّبِيبُ: (سبيب الفرس): موى كلكو يالْو ناوچاوانى ئەسپ.

السَّبِيبةُ: قوماشى تەنكو سوك ٥ پارچەمو (گلۆلە مو) ٥ درزو دڕاوى كەم لەقوماشى كەتان ٥ (ك: سبائب) ٥ دەگوترێ: (امرأة طويلة السبائب): ئافرەتێكى زوڵف درێژە ٥ (سبائب الدم): ڕێڕەوەكانى خوێن.

المِسَبُّ: جوێن فرۆش؛ كەسێك زۆر جوێن بدا.

المِسَبَّةُ: پەنجەى شايەتومان.

سَبَتَ سَبْتاً: نوست ٥ پشوى دا ٥ دامركا.

سَبَتَ فلان سَبْتاً: ڕۆژى شەممە فلانكەس چووە ژورەوە.

سَبَتَ اليهود: جولەكە مەراسيمى شەممەيان پێكهێناو پشويان داو وازيان لەكاروكاسبى هێنا.

سَبَتَ الشَّيْءَ: شتەكەى شل كردەوە.

سَبَتَ شَعْرَهُ: قژەكانى كردنەوە ٥ بڕيەوە، دەگوترێ: (سَبَتَ عِلَاوَتَهُ): لەملى دا ٥ (سَبَتَ رأسَهُ): سەرى تاشى.

أَسْبَتَتِ الحية: مارەكە پاپۆكەى بەستو خۆى مات دا.

أَسبَتَ فلان: فلانكەس ڕۆژى شەممە داخلْ بوو.

أَسبتَ اليهودُ: جولەكە دابو نەريتى ڕۆژى شەممەيان پەيڕەوكرد.

سَبَّتَ الشَّيْءَ: شتەكەى بڕييەوە.

إنسَبَتَ الجِلدُ: پێستەكە بەدەباغكردن نەرم بوو.

إنسَبَتَ الرُّطَبُ: خورماكە شيرين بوو هەمووى بوو بەروطاب.

إنسبت الشَّيْءُ: شتەكە درێژ بوو كشا لەگەڵ نەرم بوون دا.

السُّبَاتُ: ڕاحەو پشودان ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا﴾ هەروا وشەى (سُبات) بەمانا خەوى سوكو سەرەخەوە، وەكوو نوستنى تاوناتاوەى پيرەمێردو نەخۆش ٥ عەمرى كوڕى مەسعود بەمعاويەى گوت: (ما تسأل عن شيخ نومه سبات وليله هبات) ٥ لەبوارى پزيشكى دا بريتييە لە حاڵەتێك كە نەخۆش تێيدا بێ ئاگا دەبێو لەخۆ دەبێتەوەو بەهيچ دەرمانێك بەئاگا نايەتەوە پێچەوانەى ئيغمايە كەشتێكى كاتييەو دواى ماوەيەك لەسەرخۆ چووەكە بەئاگا دێتەوە ٥ (ابنا سبات): شەوو ڕۆژ.

السَّبْتُ: ڕۆژى شەممە ٥ ڕۆژگار يان ماوەييك، دەگوترێ: (أقمنا في بغداد سبتاً): ماوەيەك لەبەغداماينەوە ٥ ڕاحەو پشودان ٥ نوستن ٥ كەسێك

زۆر بنـوێ ٥ گـەنجی ئـازاو چـاو نەترس ٥ ئەسپی ڕەسەنی بەڕاپـەڕو تیـژڕۆو بازهاوێـژ ٥ (ك: سُـبُوت وأسبات).

السَّبْتُ: هەرپێستێك دەبـاغ بكـرێ ٥ جۆرە نەعلێك هەیە پێی دەگوترێ: (نـــەعلی ســـیبتی): لـــەوجۆرە پێستانەیە.

السَّبْتَةُ: ماوەیەك لەرۆژگار.

المَسْبُوتُ: نەخۆشی بـێ هـۆش‌و بـێ هاوارکردن‌و پەلەقاژە ٥ مردو.

سِبْتِمْبَر: مانگی نۆی زایینی.

تَـسَبَّجَ: پێـست و کـەوڵی لەبـەرکرد کەوڵی ئاژەڵی پۆشی.

السَّبَجُ: مێروی ڕەش.

السُّبْجَةُ: جـۆرە پۆشاکێـکە ئـافرەت لەماڵەوە لەبەری دەکا.

السَّبيجَةُ: بەمانا (السُّبْجَةُ)دێ.

سَبَحَ بالنهر وفيه: لە روبارەکە دا مەلەی کرد چووە ناو ئاوەکەو خۆی نقوم کرد.

سَـبَحَ الفَـرَسُ: ئەسـپەکە لەڕۆیـشتن دا دەستی هاویشتن.

سَبَحَ النجـــومَ: ئەســـتێرەکان لەفەلـــەکی خۆیـان لـەهاتو چۆدا بـوون ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾.

سَبَحَ فلان في الأرض: فلانکەس لـەزەوی دا دوور کەوتـەوە ٥ چاڵی هەڵـکەند ٥ بـاری ژیـانی ئـاڵ‌و گـۆڕی بەسـەردا هـــات بۆژیـــان‌و دابینکردنـــی پێویـــستیاتی تێـــکۆشا ٥ قورئـــان دەفـەرموێ: ﴿إِنَّ لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا﴾.

سَبَحَ في الكلام: زۆری قسەکردن.

أَسْبَحَهُ في الماء: مەلەی پـێکرد، لـەئاوی هەڵکێشا.

سَبَّحَ: وتی (سبحان الله)، تەسبیحاتی کرد.

سَـبَّحَ الله ولـه: پـەروەردگاری بـەتاك‌و تـەنهاو بـێ عـەیبو لەککـە وەصـف کرد تەقدیس‌و تەنزیهی کرد.

الـــسابحات: گەمێـــکانی نـــاو دەریـــا ٥ فریشتە ٥ ئەستێرە.

السِّبَاحَةُ: مەلەکردن؛ جۆرە وەرزشێـکە لەناو ئاودا دەکرێت.

السَّبَّاحُ: مەلەکەر ئەوکەسەی زۆر لەناو ئاودا دەبێ.

الـسَّبَّاحَةُ: قـامکی شـایەتومان؛ پەنجـەی نێوان قامکە گـەورەو قامکە درێژ ٥ لەحـــەدیـــثدا هـــاتووە دەربـــارەی دەستنوێژ دەفەرموێ: (فأدخل إصبعيه السَّبَّاحَتَيْنِ في أُذُنَيْه).

الـسُّبُّوح: ناوێـکە لـەناوە جوانـەکانی پەروەردگار؛ واتە لەهـەموو عـەیب‌و لەککەیەك دوورە هەرچی نەقص بێ تێیدا نییە.

سُبْحَانَ: دەگوترێت: (سبحان الله) وشەیەکە بۆ تەنزیهی زاتی پەروەردگار بەکاردێ ◦ لەکاتی سەرسوڕمان لە شتێكو عاجباتی لێ هاتن دەگوترێ.

السُّبْحُ: بەتالایی‌و فەراغ.

السُّبْحَةُ: دەنكە مێروی تەزبیح ◦ دوعاو پاڕانەوە ◦ نوێژی سوننەت ◦ (ك: سُبَحٌ).

سُبُحاتُ الله: نورو جەلال‌و شكۆمەندیی پەوەردگار.

السَّوَابِحُ: بەهێزو توانا، پتەوو قایم، دەگوترێ: (كساء مُسَبَّحٌ).

المُسْبِحَةُ: پەنجەی شایەتومان.

المِسْبَحَةُ: میروی تەزبیح.

سَبْحَلَ فلان: فلانكەس وتی (سبحان الله).

سَبَخَ سَبْخاً: داسەكناو دامركایەوە، دەگوترێ: (سَبَخَ الحَرُّ): گەرما ڕەویەوە.

سَبَخَ القُطْنَ: لۆكەكەی پێچایەوە، لولی دا.

سَبِخَت الأرضُ سَبْخاً: زەوییەكە شۆڕ بوو، سوێرە خاكە ◦ (أسْبَخَتِ الأرض) بەمانا (سَبِخَتْ)دێ.

أسْبَخَ في حفره: لە هەڵكەندنی چاڵەكەدا گەیشتە سوێرە خاك.

سَبَّخَ: نوست.

سَبَّخَ الشَّيْءُ: شتەكە سوك بوو دامركاو داسەكنا، دەگوترێ: (سَبَّخَ العرق): دەمارەكە لە فرە فرکەوت‌و لێدان‌و ئازاری نەما ◦ (سَبَّخَ الحَرُّ): گەرما دامركایەوە ◦ (سَبَّخَ عنه الشدة): ناخۆشی‌و چورتمی لەسەر سوك بوون ◦ (سَبَّخَ القطنَ): لۆكەكەی شی كردەوە، پانی كردەوە ◦ (تَسَبَّخَ): سوك بوو، دامركایەوە.

السِّبَاخُ: زەوییەكە نەكێڵدرابێ‌و ئاوەدان نەكرابێتەوە لەبەرئەوەی سوێرە خاكە ◦ هەروا ناوە بۆ زبڵی كیمیاوی.

السَّبَخُ: شوێنێك سوێرە خاك بێ قاچی لێ ڕۆبچن.

السَّبْخَةُ: زەوییەك لەبەرئەوەی شۆرە خاكە هیچی لێ نەڕوێ ◦ یان شوێنێك ئاوەكەی قەوزەی لەسەر بێ.

السَّبِخَةُ: ئەرزی نەكێڵدراو ئاوەدان نەكراوە لەبەر شۆرە خاكی.

السَّبِيخَةُ: پارچە لۆكە كە دەرمانی دەخرێتە سەرو ئامادە دەكرێ بخرێتە سەر برین ◦ یان لۆكەی شی كراوە ◦ یان ئەو لۆكەیەی لول دەكرێ بۆ ڕستن ◦ ئەو پرژوپاڵەی لەباڵی باڵندە دەكەوێتە خوار ◦ (ك: سَبيخ وسبائخ).

سَبَدَ شَعْرَهُ سَبْداً: مووەکانی جەستەی‌و ریشی تاشین.
أَسْبَدَ: بەمانا (سَبَدَ)دێ.
سَبَّدَ الشَّعرُ: مووەکان دوای تاشین هاتنەوەو سەریان دەرهێنایەوەو ڕەشاییان دیارە.
سَبَّدَ الفَرْخُ: جوچکەکە (بێچووەکە) پەڕو پۆڵی لێ ڕوان.
سَبَّدَ شَعْرَهُ: مووەکانی تاشین‌و لەبێخ دەری هێنان.
سَبَّدَ رَأسَهُ: سەری نەشت‌و چەوری نەکرد، قژەکانی بەژاکاوی‌و چڵکنی هێشتنەوە.
السَّبَدُ: دیمەنی ڕووەك‌و گژوگیا لەکاتی سەر دەرهێنانی لەزەوی پێش ئەوەی پەل‌و پۆ بکاو بڵاو بێتەوە ٥ پاشماوەی گیای دوراوە ٥ کەمێك لەقژ، دەگوترێ: (ماله سَبَدٌ ولا لَبَدٌ): ئەکەم نە زۆر هیچی نییە.
السُّبَدُ: باڵندەیەکی پەڕ خاڵخاڵاوی‌و دەم پان‌و گەورەیە، پەڕو پۆڵی نەرمە کە ئاوی ڕێ دەکەوێ خێرا لێی دەچۆڕێتەوە، عەرەب ئەسپی عەرەق کردو بەو باڵندە دەشوبهێنن ٥ (ك: سِبْدان) ٥ هەروا ناوە بۆ قوماشێك حەوزی پێ دەهاخندرێ‌و لەناو حەوزەکەدا ڕادەخرێ بۆ ئەوەی کە حوشترەکان هاتنە سەر ئاوەکە قوراوو لیڵ نەبێ.
سَبَرَهُ سَبْراً: مەزندەی کرد ٥ ئەندازەی گرت، دەگوترێ: (سَبَرَ الجُرْحَ): قوڵایی برینەکەی پێوا، مەزندەی کرد بەئامێری تایبەت.
سَبَرَ فلاناً: فلانکەسی هەڵپشکنی بۆئەوەی بزانێ چی لاهەیە.
أَسْبَرَهُ: بەمانا (سَبَرَهُ)دێ ٥ (إسْتَبَرَهُ) بەمانا (سَبَرَهُ)دێ.
السَّابِرِيُّ مِن الثياب: قوماشی تەنکی زۆر باش ٥ ئەگەر بۆ زرێ بەکارهات مەبەست زرێی چاك چندراوە.
السِّبَارُ: ئەو ئامێرەی قوڵایی برینی پێ دەپێورێ ٥ یان قوڵایی ئاوی پێ مەزەندە دەکرێ ٥ (ك: سُبُرٌ).
السُّبُورُ: هەژار.
السُّبُّورةُ: تەختە ڕەشەی قوتابخانە ٥ سەبورە.
السِّبْرُ: ئەصڵ‌و ڕەسەن، بناغە ٥ ڕەنگ ٥ شێوەو ڕوخسار ٥ (ك: أسبار).
السَّبْرُ والتقسيم: لەزاراوەی زانایانی ئوصولی فیقهدا بریتییە لە کۆکردنەوەی وەصفەکان لەئەصڵ‌و قیاس بۆسەر کراوەکەدا ئەمجار وەلانانی هەندێکیان بۆئەوەی باقی ماندەکە بکەینە عیلەت‌و بایسی قیاسەکە.

أَلسَّبْرُ: بەمانا ئەصڵو رەنگو شێوەو ڕوخسار دێ.

أَلسُّبَرُ: باڵندەیەکی دڕندەیە لەباشو گەورەترە باڵەکانی درێژن.

أَلسُّبْرَةُ: سبەینانی سارد.

المِسْبَارُ: ئامێری برین مەزندەکردن ٥ (ك: مسابير).

أَلمَسْبُرَةُ: (مَسْبُرَة الجرح): کۆتایی برینەکە.

المَسْبُورُ: ڕوخسار جوان.

سَبَرَتْ: بڕوای کردو ئیدی نەیپرسی.

السُّبْرَات: هەژارو مسکین ٥ (وهي سبراتٌ) ٥ (ك: سباريت).

أَلسُّبْرُوتُ: شتی کەمو بێ نرخ ٥ هەژارو مسکین، کوڕی گەنج کەموی لێ نەهاتبێ ٥ زەوی چۆڵو سوتەمەڕو ٥ (ك: سباريت) ٥ (أرض سباريتُ): زەوی سوتەمەڕو.

السِّبْرِيتُ: بەمانا (أَلسُّبْرات)دێ ٥ (هي سبريتة) ٥ (ك: سباريت).

سَبْرَجَ على الأمر: کارەکەی ئاڵۆز کرد.

سَبْرَدَ شعرَهُ: مووەکانی تاشین.

سَبْسَبَ الرجلُ: پیاوەکە بەهێواشی ڕۆیشت.

سَبْسَبَ الماءَ والبولَ: ئاوەکە یان میزەکەی ڕژاند، ڕەوانی کرد.

تَسَبْسَبَ الماءُ: ئاوەکە جاری بوو.

أَلسَّبْسَبُ: سارای کاکی بەکاکی ٥ (ك: سباسِب).

سَبَطَ سَبْطاً: خاو بوو، نەرم بوو.

سَبُطَ الشعرُ: قژی خاوو نەرم بوو، دەشگوترێ: (هو سبط الجسم): قەدو باڵای ڕێکو پێکو ئەندامی جوانن.

أَسْبَطَ: لەترسان بێدەنگ بوو ٥ سەری شۆڕ کردوو چاوی لەزەوی زەنین ٥ لەشی داهێزاو گورجو گۆڵ نەبوو.

أَسْبَطَ بالأرض: بەزەوییەوە نووساو ڕاست نەبوەوە، بەهۆی نەخۆشی یان زەبر وێکەوتنەوە کەوتە سەر جێو هەڵنەستا.

أَسْبَطَ في النوم: چاوی لێکنان ٥ (أَسْبَطَ عنه): لێی بێ ئاگا بوو.

سَبَّطَتْ بولدها: پێش کامڵ بوون منداڵەکەی لەبارچوو.

السَّابَاطُ: هەڵاشێکە لەسەر دوو دیوارو بەژێر یا ڕێگای کراوە هەیە ٥ (ك: سوابيط وساباطات).

سَبَاطِ: لەرزو تا.

السُّبَاطة: ئەو گەندە موو پرژو پاڵەیە کە لەکاتی سەر شانەکردن دا دەکەونە خوار ٥ سەرانگوێلك ٥ هێشوی خورما کە دەنکە خورماکانی پێوەبن.

السَّبِطُ: پیاوێکە کە باڵابەرز بێ، درێژ بێ ٥ قژی خاو ٥ بارانی بەردەوام.

سِبْطُ اليدين: سەخی سروشتە ٥ (سِبط الأصابع): قامكی درێژن.

سِبْطُ الجسم: جەستە رێكو پێكە، دەشگوترێ: (امرأة سِبطة الخَلْقِ): ئافرەتێكی نەرمو نیانو ناسكە.

السَّبَطُ: درەختێكە لقو پۆپی زۆرنو یەك قەدی هەیە.

السِّبْط: كوڕەزاو كچە زا ٥ لەناو جولەكەش دا وەكوو پێكهاتەی خێڵو هۆزی ناو عەرەب وەهایە ٥ (ك: أسباط).

السُّبْطَانة: تاپڕو ساچمەزەن ٥ تفەنگێك كەڕاوی باڵندەی پێ بكرێ.

اسْبَطَرَّ: ڕاكشا ٥ درێژبوو، دەگوترێ: (اسْبَطَرَّت الذبيحة): كوشتییەكە دوای سەربرینی ڕاكشاو درێژ بوو.

اسْبَطَرَّ البلادُ: وڵات ئارام بوو.

السِّبَطْرُ: پیاوی زیرەكو كۆڵنەدەر لەكارو پیشەی خۆی ٥ درێژ، دەگوترێ: (شَعْرٌ سِبَطْرٌ): قژێكی درێژی خاو ٥ هەروا بەمانا تیژ ڕۆو گورجو گۆڵ دێ، دەگوترێ: (جمل سِبَطْرٌ): و (أسد سِبَطْرٌ): واتە لەكاتی بازدان دا جەستەی درێژ دەبێ.

السِّبَطْرَةُ: ئافرەتی جەستە گەورەو كەتە.

السَّبَطِي: ڕۆیشتنێكە لارو لەنجەی تێدایە.

السَّبَنْطَرُ: درێژ.

سَبَعَ القَومَ سَبْعاً: بوو بەحەوتەم كەسی خەڵكەكە بەئەو ژمارەی خەڵكە كەبوو بە حەوت، دەگوترێ: (هو سابع ستة): ئەو ژمارە حەوتە حەوتی دوا شەش ٥ هەروا مانای ئەوەدەگەیەنێ كە حەوتیەكی ماڵەكەی لێ وەرگرتوون.

سَبَعَ الحبلَ: حەبلەكەی بەحەوت لۆ بادا.

سَبَعَ الذئبُ الغَنَمَ: گورگەكە حەوتی لەجەڵەبە مەڕو بزنەكان خنكاند.

سَبَعَ فلاناً: فلانكەسی ترساند، ڕەخنەی لێگرتو جنێوی پێدا.

سُبِعَ المولود: منداڵەكە سەری تاشراو حەوتمی بۆكرا.

سُبِعَتِ البقرةُ الوَحشية: درندە بێچوی مانگا كێوییەكەی خوارد.

أَسْبَعَ القومُ: خەڵكەكە بوونە حەوت كەس ٥ درندە كەوتە ناو ئاژەڵەكانیانو لێی خواردن.

أَسْبَعَتِ الحاملُ: ئافرەتە سكپڕەكە بەحەوت مانگی منداڵی بوو.

أَسْبَعَ الطريقُ: ڕێگاكە درندەی زۆر بوو.

أَسْبَعَ إبْنَهُ: منداڵەكەی دا بەدایەن شیری بداتێو بەخێوی بكا.

سَبَّعَ العَمَلَ: حەوت جار کارەکەی ئەنجام دا ○ یان دوچەندانەی کردەوە، دەگوترێ: (سَبَّعَ الإناءَ): حەوت جار قاپەکەی شت ○ (سَبَّعَ الله لك الأجْرَ): خودا حەوت هێندەی پاداش دایەوە یان پاداشی بۆ دوچەندانە کرد ○ هەروا دەگوترێ: (سَبَّعَ عند إمرأته): حەوت شەو لای ژنەکەی مایەوە.

سَبَّعَ الحامل: ئافرەتەکە بەحەوت مانگی منداڵەکەی بوو.

سَبَّعَ القومُ: خەڵکەکە ژمارەیان بوو بەحەوت سەد کەس، لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (سَبَّعَتْ سليم يوم الفتح): هۆزی سولەیم رۆژی فەتح حەوت سەد کەسیان ئامادە بوون بۆ رزگار کردنی مەککە.

إستَبَعُوا: بوون بە حەوت.

الأسبوع من الأيام: هەفتە ○ کە بۆ تەوافکردنی کەعبە، گوترا مەبەست حەوتجار سوڕانەوەیە بە دەوری کەعبەدا ○ (ك: أسابيع).

السَّابِعُ: ژمارەی نێوان شەش‌و هەشت، دەگوترێ: (هو سابعُ سبعة): یەکێکە لەژمارەکانی حەوت.

السُّبَاعي: حەوت سوچ، حەوت لا ○ (رجل سُبَاعي البدن): پیاوێکە جەستە تەواو (ثوب سُباعِيٌّ): قوماشێکە حەوت مەترە، حەوت بستە.

السَّبْعُ: درندە، هەردەعبایەك چنگ‌و نینۆکی هەبن‌و پەلاماری ئادەمیزادو ئاژەڵ بداو نێچیری بکا وەکوو شێرو گورگ‌و پڵینگ ○ (ك: سِباع وأسبع وسُبوع).

السُّبُعُ: بەشێکە لەحەوت بەش ○ (ك: أسباع).

السَّبْعَةُ: ژمارەیەکە بۆ نێرینە بەکاردێ.

السُّبُعَةُ: بێچوە شێر.

السُّبُوعُ: هەفتە.

السَّبِيعُ: بەمانا (السُّبُعُ)دێ.

المُسَبَّعُ: لەزاراوەی ئەندازیاری دا قەبارەیەکی حەوت سوچە.

المَسْبَعُ: شوێنێك درندەی لێ هەبێ ○ (ك: مَسَابِع).

المُسْبَعُ: بەناز پەروەردەو ژیان نەرم‌و نۆڵ ○ منداڵە ساوایەك دایکی بمرێ‌و ئافرەتێکی تر شیری پێ بداو بەخێوی بکا ○ منداڵی زۆڵ ○ منداڵی باوك نەناسراو ○ منداڵێك بەحەوت مانگی لەدایك ببێ.

المَسْبَعَةُ: زەوییەك درندەی زۆربن ○ (ك: مَسَابِع).

سَبَغَ الشَّيْئُ: شتەکە تەواو بوو ٥ درێژ بوو، بەرفراوان بوو، زۆر بوو، دەگوترێ: (سَبَغَتْ الدِّرعُ) و(سَبَغَ الشَّعْرُ) و(سَبَغَ الذنب) و(سَبَغَتْ النعمة)، وە دەگوترێ: (هو سابغ وهي سابغة) ٥ (ك: سوابغ).

أسْبَغَ الفارسُ: سوارەکە زرێی پانو پۆڕی لەبەرکرد، دەگوترێ: (أسْبَغَ ثوبَهُ): کراسەکەی پانو پۆڕ کرد ٥ (أسْبَغَ وضوءَهُ): بەرێكو پێكی دەستنوێژی گرتو ئەندامەکانی جوان شت ٥ (أسْبَغَ له في النفقة): بە تێرو پڕی نەفەقەی کێشا ٥ (أسْبَغَ الله عليك في النعمة): پەروەردگار نازو نیعمەتی بەسەردا ڕشتی.

ألتَسْبِغَةُ: (تسبغة الخوذة): ئەو قەیتانو قۆپچەو ترەقەو شتانەیە کە ئەڵقەکانی زرییەکەی پێ قاییم دەکرێ لەمل دا ٥ (ك: تَسَابِغُ).

سَبَقَه الى الشَّيْئ سَبْقاً: پێشی کەوت، دەگوترێ: (سَبَقَ الفَرَسُ في الحلبة): ئەسپەکە لەمەیدانی غار غارێن دا پێش ئەسپەکانی تر گەیشتە مەبەست.

سَبَقَ على قومه: لەپیاوەتیو شکۆمەندیی دا پێش هۆزو نەتەوەکەی کەوت ٥ (سُبِقَ على الأمر): لەکارەکەدا تێشکا.

أسْبَقَ القَومُ الى الأمر: خەڵکەکە بەپەلەو لێبڕانەوە بۆکارەکە چون.

أسْبَقَ الرأيَ: لەسەر ڕایەکەی سور بوو بەبێ لێ وردبونەوەو بێ سێو دوو.

سَابَقَ الى الشَّيْئ مُسَابَقَةً وسباقاً: پەلەی کرد بۆلای شتەکە.

سَابَقَ بين الخيل: ئەسپەکانی خستنە غارکردنو سوارەکانیان بەسەریانەوە بوون، سەیری کرد بزانێ کامیان پێش دەکەوێ.

سَابَقَ فلاناً: پێشبڕکێی لەگەڵ فلانکەس دا کرد.

سَبَّقَ: پێشکەوتنی بەدەست هێنا.

سَبَّقَ بين الخيل: بەمانا (سابق)دێ.

سابقت الشاةُ ونحوها: مەڕەکە پێش وەخت بێچوەکەی بوو.

سابق الطيرَ الجارحَ: حەبلێکی سیرمەی لەقاچی باڵندەکە کردو بەستیەوە.

إستَبَقُوا الى كذا: خەڵکەکە پێشبڕکێیان کرد بۆلای ئەو شتە.

إستبقوا الطريق: لەڕێگاکە لای دا.

تسابقوا: بەمانا (استبقوا) دێ ٥ کێبڕکێیان کرد.

السَّابِقُ: کەسێك دەست پێشخەر بێ بۆ کاری چاکە.

السَّابِقَةُ: پێشبڕکێ لە ڕۆیشتنو شتی

تر دا ٥ دەست پێشخەری لەشت دا، دەگوترێ: (له في هذا الأمر سابقة): لەم ئیشەدا پێش کەسانی دی کەوتووەو تێیدا کارامایە ٥ لەیاسادا بریتییە لەتاوانێك کەسێك دەیکاو لەسەری تۆمار دەکرێ ٥ هەڵس‌و کەوتێکی رێك‌و پێکەو تازە قەڵایەو دەگرێتە نمونەو سەرە مەشق ٥ (ك: سوابق).

السَّابقات: ئەسپ.

السِّباقُ: قەیدو حەبلی لەسیرمەو شتی قایم قاچی باڵندەی بەهێزو درەندەی پێ دەبەسترێ.

سِبَاقَ الخَیل: ئەنجامدانی پێشبڕکێ لەمەیدانی غار غارێن دا.

السَّبَّاقُ: کەسێك زۆر جار پێشکەوتن بەدەست بێنێ.

السَّبَقُ: ئەوشتەی گرەوی پێشبڕکێکەی لەسەردەکرێ یان شوێنی پێشبڕکێکە ٥ (ك: أسباق).

سَبَكَ المَعْدِنَ سَبْكاً: مەعدەنەکەی تواندەوەو پاڵفتەی کردو خشت‌و خاڵی لێ دوور خستەوەو لەقاڵبی دا، دەشگوترێ: (سَبَكَت التجارب فلاناً): ئەزمون‌و تاقیکردنەوە فلانکەسی لەبۆتە داوەو قاڵی کردوە، دەگوترێ: (هو سبوك وسبيك).

سَبَّكَ المَعْدِنَ: بەمانا (سَبَكَهُ)دێ.

إنْسَبَكَ: لەقاڵب درا.

السِّبَاكَةُ: پیشەی ئاڵتون‌و مس توانەوەو شتی واو لەقاڵب دان.

السَّبَّاكُ: ئەو کەسەی مەعدەنەکان دەتوێنێتەوەو لەبۆتەیان دەداو دەیانکاتەوە بەقاڵب ٥ هەروا ناوە بۆ ئەوکەسەی بۆری بەلوعە لەناو خانوو باڵەخانە لێك دەداو دەیانبەستێ.

السَّبِیکة: قاڵبە ئاڵتون قاڵبە زیو قاڵبە رەصاص‌و شتی وا ٥ هەرپارچە مەعدەنێکی مەیلەو درێژو لەقاڵب دراو ٥ (ك: سبائك).

المَسْبَكُ: ئەو شوێنەی مەعدەنەکانی تێدا لەقاڵب دەدرێ ٥ (ك: مَسَابِك).

المِسْبَكَةُ: ئەو قاڵب‌و ئامێرانەی ئاڵتون و زیوو مەعدەنە تواوەکانی تێدا لەقاڵب دەدرێ.

إسْبَكَرَّ الشَّيْئُ: شتەکە درێژ بوو، دەگوترێ: (إسْبَكَرَّ النبتُ واسْبَكَرَّ الشَّعْرُ): رووەکە بەرز بۆوە، قژەکە درێژ بوو.

اسْبَكَرَّ الشباب: گەنجییەکەی کامڵ بوو چاك پێگەیی.

إسْبَكَرَّ النَّهرُ: چۆمەکە رەوان بوو، ئاوەکەی رۆیی.

أَسْبَلَت الطريق: ڕێگاكه قەرەباڵغ بوو خەڵكی زۆر پێدا ڕۆیی.

أَسْبَلَ الزَّرْعُ: كشتوكاڵەكه گوڵی دا (أَسْبَلَ السماءُ): ئاسمان بارانی باراند (أَسْبَلَتْ العين): چاو فرمێسكی ڕشت، (أَسْبَلَ عليه): زۆری قسه لەسەر كرد ٥ (أَسْبَلَ الشَّيْءَ): شتەكەی بەرەڵلا كردو شلی كردەوە، دایدایەوە، دەگوترێ: (أَسْبَلَ الثوبَ وأَسْبَلَ الستر وأَسْبَلَ الفرسُ ذنبه).

سَبَّلَ الشَّيْءَ: شتەكەی كردە موڵكی هەموانی، وەقفی گشتی لەڕێگەی خودادا.

الأَسْبَلُ: سمێڵ درێژ یان ڕیش درێژ ٥ (ك: سُبْلٌ).

السَّابِلُ: (طريق سابلٌ): ڕێبازێكه خەڵكی پێدا تێپەڕ دەبێ.

السَّابِلَةُ: ڕێگایەك خەڵكی پێدا دەڕوا، دەگوترێ: (سبيل سابلة): ڕێبازێكه خەڵكی پێدا دەڕوا.

السَّبَلُ: بارانی بەخوڕەم ٥ گوڵی ڕوەك ٥ دەردێكه توشی چاو دەبێ پەردەیەكی تەنكی وەكوو تەندراوی جاڵجاڵۆكه خەتخەتی سور لەناو چاو پەیدا دەبن ٥ پۆشاكی درێژ ٥ كراسی ئاودامان.

السَّبْلاَءُ: ئافرەتێكه لەزوور لێوی سەرەوەی مووی لێ ڕوابن ٥ چاوێك برژانگی درێژ بن ٥ (ك: سُبْلٌ).

السُّبُلَةُ: (سَبَلَة الزرع): گوڵی ڕوەك، گوڵه گەنمو جۆ ٥ (سَبَلَةُ الرجل): ئەو كەوانەیەی لەناوەڕاستی لێوی سەرەوە ٥ قەراخی سمێڵ ٥ لای خواروی ڕیش ٥ (سَبَلَة الإناء): سەری قاپ، دەگوترێ: (مَلَأَهُ الى سَبَلَتِهِ): تا سەر قاپەكەی پڕی كرد ٥ (جَرَّ فلان سَبَلَتَهُ): فلانكەس پۆشاكه زێدەو شۆڕبووەكەی ڕاكێشا ٥ (جاء وقد نشر سَبَلَتَهُ): هات هەڕەشەی كرد ٥ (هو أصْهَبُ السَبَلة): ئەو دوژمنه.

السَّبِيلُ: ڕێگا ٥ هۆكارو سەبەب ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا﴾ ٥ هەروا بەمانا فێڵو تەڵەكه دێ.

سبيل الله: جیهادو تێكۆشان لەڕێگەی خودادا ٥ حەجكردن ٥ هەوڵدان بۆ فێربوونی عیلمو زانیاری ٥ هەرشتێك خودا فەرمانی بەئەنجامدانی كردبێ لەكاری خێرو چاكه ٥ بەزۆری بەمانای جیهاد بەكاردێ ٥ هەروا بەمانا حەرەجو عەیبه دێ، دەگوترێ: (ليس علي في كذا سبيل) ٥ بەمانا بەڵگەو دەلیل دێ، دەگوترێ: (ليس لك علي سبيل).

إبـن السـبيل: کەسێـکە ڕێبواربـێ‌و پێداویـستی گەڕانـەوەی بـۆ شـوێنی خۆی دەست نەکەوێ.

السَّبَنْجُونَةُ: فەروەو باڵتۆی دروستکراو لەکـەوڵی ڕێـوی ٥ ڕیوایـەتکراوە حەسـەنی کـوڕی عـەلی فەروەیـەکی لەوجۆرەی هەبوو لەکاتی نوێژکردن دا لەبەری نەدەکرد.

السُّبِنْـسَةُ: فـارغۆنی دواوەی شەمەندەفەر.

سُبِهَ سَبْهاً: عەقڵی نـەما، شێت‌و گێـل بـوو لەبەر پیری، دەگوترێ: (هو مَسْبوه).

سُبِّهَ: بەمانا (سُبِهَ)دێ ٥ زمانی کراوەیە.

السَّبَاهي: (رجل سباهٍ): پیاوێـکە لەبـەر پیری عەقڵی نەماوە.

السَّبِهُ: خۆ بەزلزان.

السُّبَاهية: خۆ بەزلزان.

السَّبَهْلَلُ: پیاوی بێ‌عەقڵ‌و هیچ نەبوو، هـیچ لـەبارا نـەبوو ٥ پیـاوی تـەڕ دەمـاخ‌و لـەخۆ ڕازی‌و لوتبـەرز ٥ هەوڵدەر بۆ شتی بێهودە، دەگوترێ: (يمشي سَبَهْلَلاً): دێ‌و دەچـێ بـەبێ ئـەوەی سودێـکی دەسـت بکـەوێ ٥ کارێـك کـەهیچ سودێـکی لـێ چاوەڕوان نەکرێ ٥ هەروا دەگوترێ: (ذهب أمره سَبَهْلَلاً): هەوڵدانەکـەی بێ سوود بوو.

السَّبَهْلى: خۆ بەزلزان‌و لارو لەنجەکار.

سَبَى عَدُوَّهُ سَبْياً وسِبَاءً: دوژمنی دیل کرد، دەشـگوترێ: (سَـبَتْه الغانيـة): قەدبارێك‌و چاوجوان دیلی کرد.

سبى الخَمْرَ: لەوڵاتێـکەوە شەرابی بـرد بـۆ وڵاتێـکی تر.

سَبى الماءَ: زەوی هەڵکۆڵی تا گەیشتە ئاو.

سَباهُ اللهُ وأبعدهُ: خودا نەفرینی لـی کرد ٥ خودا نەفرینی لـێ بکا.

استباهُ: بەمانا (سَباه)دێ.

تـسابى القـومُ: خەڵـکەکە هەندێـکیان هەندێـکیانیان دیل کرد.

تَـسَبَّى لـه: خـۆی لاخۆشەویـست کـردو مامەحەمەی بۆ کرد.

السَّابِياءُ: یزدان ٥ ئاژەڵ‌و بەرو بوومی‌و زۆر بونیـان زۆر بـونی مـاڵ‌و پیـاوی تێـکۆشەرو جەنگاوەر ٥ (ك: سوابِيّ).

السِّبَاءُ: ئەو دارو چیلکەو چەوێڵەیە ئـاو لەوڵاتێـکەوە دەیبا بۆ وڵاتێکی تر.

السَّبْيُ: دیل کراو ڕفێنراو ٥ بەزۆری بـۆ ئافرەت بـەکار دەهێـندرێ لـەو ڕووەوە دڵ ڕفێنن یان خۆیان بێ دەسەڵاتن‌و دەرفێندرێن ٥ (ك: سُبِيٌ).

السَّبِيُّ: دیل کراو، ڕفێندراو چ پیاو بێ چ ئافرەت بێ.

الـسِّبَاءُ: توێـژی مارپێـستی مـارە(ك: سبايا).

السَّبِيَّةُ: دورِو گەوهەر کەمەلەوان لەدەریا دەری دێنێ ٥ (ك: سبايا).

السَّاتُّ: شەشەم، دەگوترێ: (جاء فلان سادّاً): فلانکەس بەپلەی شەشەم هات.

السِّتُّ: شەش ژمارەی نێوان پێنجو حەوت ٥ بۆ مێینە بەکاردێ دەشکرێتە وشەی رێزدانان بۆ ئافرەت دەگوترێ (ست فاطمة، ست رقية، ...هتد) ٥ (ك: سِتَّاتٌ).

السِتة: ژمارەی شەش بۆ نێرینە بەکاردێ.

السِّتُّون: ژمارەی شەصت ٥ شەش جار دە ٥ بۆ نێرو مێ بەکاردێ، دەگوترێ: (ستون رجلاً وستون امرأةً).

سَتَرَهُ سَتْراً: شاردیەوە.

ساتره العداوة: دوژمنایەتیەکەی بۆ ئەو دەرنەخست.

إسْتَتَرَ: داپۆشی.

إنْسَتَرَ: بەمانا (إستتر)دێ.

تَسَتَّرَ: خۆی شاردەوە، دەگوترێ: (تَستَّرَ عليه): لێی شاردەوە.

الإسْتَارُ (من العدد): ژمارە چوار دەگەیەنێ ٥ هەروا کێشی چوار مثقالو نیو دەگەیەنێ.

إسْتَارُ القوم: چوارەمی قەومەکەیە ٥ هەروا بەمانا عەقڵو شەرمو حەیا دێ ٥ (ك: أساتير).

السِّتَّار: داپۆشەر، پەردە ٥ پەردەی پەنجەرەو دەرگا.

السِّتَارَةُ: بەمانا (السِّتار)دێ ٥ (ك: ستائر).

السِّتْرُ: بەمانا (السِّتار)دێ ٥ بەمانا عەقڵو شەرمو حەیا دێ ٥ (ك: أستار وسُتُور وسُتُرٌ).

السُّتْرَةُ: بەمانا (السِّتَارُ)دێ.

السِّتِّيُ: کەسێکە حەزی لەشتی نهێنی بێو سرپۆش بێ ٥ داوێنپاك ٥ درەختێك لقو پۆپی زۆربن.

المُسَتَّرَةُ (جارية مُسَتَّرَةٌ): کچۆڵەیەکی کەژاوە نشینو پارێزراوە وەکوو دوڕی ناو صەدەف وایە.

المَسْتور: داوێنپاكو خاوێن ٥ کەسێك حاڵو وەزعی لای خەڵك دیارنەبێ.

السُّتُّرق: پارەی ستۆكو تەزویر ٥ پارەی قەڵب.

المُسْتَقَةُ: ئامێرێکە پێی لەسازو سەمتور دەدرێ.

سَتَلَ القومُ سَتْلاً: خەڵکەکە بەرێز یەك لەدوا یەك هاتنە دەرەوە.

سَتَلَ اللؤلوءَةَ: دەنکە لولۆئەکان یەك یەك لەبنەکەیان کەوتنە خوارەوە.

سَتِلَهُ سَتْلاً: شوێنی کەوت.

سَاتَلَ: شوێنی کەوت.
تساتَلَ: بەمانا (سَاتَلَ)دێ، دەگوترێ: (تساتل الدمع واللؤلؤ).
سَتَالَةُ الشَّيْئِ: جۆرە پڕو پوچەکانی شت.
اَلسُّتَلُ: باڵندەیەکە لەپێری (الصقریات) گەورەترین باڵندەیە لەڕوی قەبارەوە، چونکە درێژی باڵەکانی لەکاتی کردنەوەیان نزیکەی سێ مەتر دەبن ٥ لەشوێنی چیاو شاخو کەژدا دەژی ٥ (ك: سِتْلان).
اَلْمَسْتَلُ: ڕێگەی تەنگەبەر ٥ (ك: مساتِلَ).
سَتَهَهُ سَتَهَا: دوای کەوتو لێی نابێتەوە، هەمیشە بەدواوەیەتی.
سَتِهَ سَتَهاً: سمتی زل بوون ٥ (فهو أسته وهي ستهاء) ٥ (ك: سُتْهٌ).
الإِسْتُ: سمت ٥ جاریوایش دەبێ مەبەست خودی کونی پاشەوەیە ٥ (ك: أستاه) ٥ بەخەڵکانی خوێڕیو هەتیومچە دەڵێن: (سْتاه).
أست الدهر: ئەوەڵی ڕۆژگار.
ابن استها: کوڕی کۆیلەو دایك نەمەتە ٥ منداڵی زینا.
سَجَّ بَطْنُهُ سَجّاً: گورونکەی توش بوو ٥ سکی چوو.
سَجَّ الطائرُ: باڵندەکە ناوسکی خۆی دانا.
سَجَّ بِسَلْحِهِ: جیقنەی ڕونی کرد.
سَجَّ سَطْحَهُ: بەفوڕی شل سەربانەکەی سواخ دا.
سَجَّ الحائطَ: دیوارەکەی سواخ دا.
السَّجَاجُ: ماستاوی زۆر ڕون.
السَّجُّ: دەگوترێ: (أخذه في بطنه سَجٌ): سکی چوو.
المِسَجَّةُ: مالنج، ماڵە؛ ئامێرێکە قوڕو گەچو شتی وای پێ بڵاو دەکرێتەوە ٥ (ك: مَساج).
سَجَعَ لَه بِشيئٍ مِن الكَلام سَجْعاً: بەتەعریضو توانج مانایەکی ئاڕاستە کرد.
سَجَاحِ: ناوی ژنێکی تەمیمییە لافی پێغەمبەرێتی لێ دە دا، هاوسەرو هاوەڵی موسەیلیمە بوو.
السُّجَاحُ: بەرامبەر ٥ دەگوترێ: (داري سُجَاحَ دارە).
السُّجُحُ مِن الطريقِ: ناوەڕاستی ڕێگا ٥ ڕیزو تەناف ٥ دەگوترێ: (بنوا بيوتهم على سُجُح واحد): خانووەکانیان لەڕیزی یەك دروست کردون.
السُّجْحَةُ: سروشتو ڕەوشت.
السَّجيحُ: نەرمو شل، ئاسان ٥ دەگوترێ: (خُلُقٌ سَجيح): ڕەوشتی نەرمو نیان.
السَّجِيحة: بەمانا (السُّجْحَةُ)دێ ٥ دەگوترێ: (ركب سِجيحة رأسه).

سَجَدَ سُجوداً: چووه سوژده ◦ ملکەچ بوو ناوچاوانی خستە سەرزەوی.
سَجَدَتْ السفينةُ للريح: کەشتییەکە بەگوێرەی بایەکە مەیەلانی کرد.
سَجِدَتْ رجلُهُ سَجَداً: قاچی هاوسا ◦ (في سَجْداءُ وهو أسْجَدُ) ◦ (ك: سُجدٌ).
أسْجَدَ: سەری دانەواند چووە رکوع ◦ (أسجَدَ الرَّجُلُ) پیاوەکە بە تێلەی چاو زۆری بۆ روانیو درێژەی بە تەماشاکردنەکە دا.
السَّاجِدُ: دەگوترێ: (فلان ساجد المنخر) فلانکەس ملکەچو زەلیلو فەرمانبەرداره.
السَّاجِدَةُ: مێینەی (السَّاجِدَ) دەگوترێ: (عين ساجدة) چاوەکە پرتە پرتیەتی، چاوەکە فرە فرپەتی ◦ دەشگوترێ: (نخلة ساجده) دار خورمایەکی قەد خوارو خێچە ◦ (ك: سَوَاجِدُ).
السَّجَّادُ: کەسێك زۆر سوژده بەرێ.
السَّجَّادة: بەرماڵ، فەرشێکی پچوکە نوێژی لەسەر دەکرێ ◦ شوێنکەی سوژده بردن بەناو چاوانەوه.
الْمَسْجَدُ: ناوچەوان ◦ (الْمَسَاجِدُ من بدن الانسان) ئەو ئەندامانەی لەکاتی سوژده بردندا بکەونە سەر زەوی کە بریتین لە ناوچەوانو لوت دوو بەری دەستو هەر دوو کەشکە ئەژنۆو هەردوو چاوە قامکی قاچ.
الْمَسْجِدُ: مزگەوت ◦ شوێنی نوێژی موسوڵمانان.
الْمَسْجِد الحرام: مزگەوتی کەعبە.
الْمَسْجِد الأقصى: مزگەوتی قودس ◦ (ك: مَسَاجِدَ).
الْمِسْجَدَة: بەرماڵ.
سَجَرَ سَجْراً وسجوراً: پڕبوو (سَجَرَ الاناءَ) قاپەکەی پڕکرد ◦ (سَجَّرَ الشِعرَ) شیعرەکەی بەتاك قافیەیی نەگوت.
سَجَرَ الماءَ في حلقه: ئاوی رژاندە قورگیەوە.
سَجَرَ التنورَ: تەندورەکەی پڕکرد لە سوتەمەنیو گەرمی کرد.
سَجَرَ الرَّجُلُ الكلْبَ: پیاوەکە قڵێتەی کردە ملی سەگەکە.
سَجِرَتْ عَيْنُهُ سَجَراً وسُجْرَةً: سپێنەی چاوی کەمێك سوری تێدایە ◦ (فهي سَجْراءُ) بە خاوەنی چاوەکەش دەگوترێ: (أسْجَرُ).
سَاجَرَهُ: هاورێیەتی کردو ئەمەكو وەفای لەگەڵدا نواند.
سَجَّرَ الاناءَ ونحوه: قاپەکەی پڕکرد.
سَجَّرَ الماءَ: ئاوەکەی هەڵقولاند فیچقەی کرد.
سَجَّرَ الشِعْرَ: شیعرەکەی تاك قافیەو قافیە جودا خوێندەوە یان

بە هەردوو شێوەکە شیعری دانا.

سَجَّرَ الكَلْبَ: قلێتەی لە ملی سەگەکە کرد.

إنسَجَرَ: پری کرد (إنسَجَرَ الشِعرَ) شیعرەکەی بە قافیەی جیا جیا دانا، خوێندییەوە.

إنسَجَرَ في السَيْرِ: لە ڕۆیشتندا بەردەوام بوو.

الأسْجَرُ: لێڵ ٥ دەگوترێ: (غدير أسْجَرُ) گۆلاوێکی لێڵە، ئاوەکەی قوڕاوێکی مەیلەو سورە ٥ (ك: سُجْرٌ).

السَّاجِرُ: لافاو.

الساجور: قلێتە دەکرێتە ملی سەگ.

السَّجْرُ: چاوگەو بەکاردەهێندرێ بۆ گرمەی هەور ٥ دەگوترێ: (بئرٌ سَجْرٌ) بیرێکە پڕە لە ئاو.

السُّجُورُ: دارو چیلکەو چەوێڵ کە ئاگری پێ دەکرێتەوە.

السَّجِيرُ: دۆستی گیانی بەگیانی ٥ (ك: سُجَرَاء).

المِسْجَرُ: کۆلەوەژ ئەو دارەی ئاگری تەندوری پێ خۆش دەکرێ ٥ (ك: مَسَاجِر).

المِسْجَرَة: بەمانا (المِسْجَرُ) دێ ٥ (ك: مَسَاجِر).

المَسْجُورُ: هەڵایساو هەڵگیرساو ٥ پڕ.

سَجِسَ سَجَساً: لێڵ بوو ڕەنگی گۆڕا.

سَجِسَ الماءُ: ئاوەکە لێڵو قوڕاو بوو (هو سَجِسٌ وسَجيس) (بئرٌ سَجِسَة وسَجيسة).

سَجَّسَ الإبطُ والماءُ: بن هەنگڵی بۆنی کرد، ئاوەکە بۆگەن بوو.

سَجَّسَ الماءَ: ئاوەکەی لێڵ کرد.

السَّاجِسِيُّ: (كبش سَاجِسِي) مەڕێکی سپی زۆر سپیو خوریەکەشی زۆرە.

السَّجَسُ: لێڵو گۆڕاو.

السَّجِيسُ: هەرگیزاو هەرگیز ٥ دەگوترێ: (لا افعلە سجيس الليالي أو سجيس الليالي والأيام أو سجيس الدهر) مەبەست ئەوەیە قەت ئەوە ناکەم.

السَّجْسَجُ: (يوم سَجْسَجٌ) ڕۆژێکی کەشو هەوا مام ناوەندییە نەساردەو نەگەرمە ٥ (ظل سَجْسَجٌ) (وأرض سَجْسَجٌ) زەوییەکە نە نەرمەڵانە نە ڕەقو پتەوە ٥ یان زەوییەکی پانو پۆڕە ٥ (ك: سَجَاسِج).

سَجَعَت الحمامة والناقةُ سَجْعاً: کۆترەکە بەیەک شێوە خوێندی ٥ حوشترەکە بەیەک شێوە باڕاندی.

سَجَّعَ فلان: فلانکەس بە شێوەیەک قسەی کردن ڕستەکانی وشەکانی سەرەوایان هەبوو وەکوو شیعر ٥

دەشگوترێ: (سَجَعَ الكلامَ وسَجَعَ به) قسەکانی سەرەوادار کردن ٥ (وهو وهي سَجَّاعة) ٥ (وهو سَجّاع).

سَجَعَ له: قەصدی ئەوی کرد.

سَجَعَ فلان في سيره: فلان مامناوەندیو راستاڵ بوو لە مەبەست لای نەدا.

سَجَّعَ الكلامَ وسَجَّعَ فيه: قسەکانی بەشێوە سەجع کردن شێوازی سەجعی لە قسەکانیدا پەیڕەو کرد.

الأسْجُوعَةُ: قسەی سەجع دار، رستەی سەرەوادار.

السَّاجِعُ: دەگوترێ: (ناقة ساجِعةٌ وساجع) حوشترێکی وەهایە لەیەك شێوە دەبارێنێ ٥ (ك: سواجع وسُجَّعٌ) ٥ دەمو چاوی رێكو پێك ؛ روخسار جوانو قۆز.

السَّجْعُ: قسەکردن بەشێوەیەك رستەکان سەرەوایان هەبێ بەڵام بێ کێش بن (ك: أسجاع وسُجُوع).

السَّجْعَةُ: پارچەیەك لە کەلامی سەرەوادار.

الْمَسْجَعُ: مەبەستو رێڕەو (ك: مساجع).

سَجَفَ البَيْتَ سَجْفاً: حەصیرو شتی وای خستە سەر سەقفی خانوەکە.

أسْجَفَ الليل: شەو تاریك بوو.

أسْجَفَ البَيْتَ: حەصیرو تامانو قەفەزاژی خستە سەر سەقفی بانەکە.

أسْجَفَ السِّتْرَ: پەردەکەی دادایەوە.

السِّجَاف: پەردە ٥ ئەو نەخشو نەتەمینو پەراوێزەیە بە دامێنی کراسەوە دەلکێندرێ ٥ (ك: سُجُفٌ).

السِّجَافَةُ: پەردە.

السِّجْفُ: دوو پەردە لێك نزیك بنو بەتاڵایی یەکیان لە نێواندا بێ ٥ (ك: أسجاف وسجوف).

السُّجْفَةُ: ساتێك لە شەو ٥ (ك: سُجَفٌ).

السُّجُقُ: ریخۆڵە بە پارچە گۆشتو بەز داپۆشرێ.

سَجَلَ به سجلاً: لە بەرزییەوە فڕێی دایە خوار.

سَجَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی یەك لەدوای یەك نارد.

سجلَ الماءَ: ئاوەکەی لە بەرزییەوە بەسەردا هەڵڕژان.

سجلَ السورة أو القصيدة: سورەتە قورعانەکە یان چامە شیعرەکەی بێ پسانەوە خوێندەوە.

أسْجَلَ فلان: فلانکەس خێرو بێری زۆر بوو.

أسْجَلَ الحوض ونحوه: حەوزەکەی پڕکرد.

أَسْجَلَ فلاناً: دۆڵچەیەك یان دوو دۆڵچەی دا بە فلانکەس ٥ یان زۆر عەتاو بەخششی پێدا.

أَسْجَلَ لە: نامەیەکی بۆ نووسی.

أَسْجَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی نارد، دەگوترێ: (أَسْجَلَ البَهْمَةَ مع أمها): بەرخۆلەکەی لەتەك دایکیدا نارد بۆ کێو.

أَسْجَلَ الكلامَ: قسەکانی بەرەوانیو بێ ڕاوەستان ئاراستە کردن ٥ ڕێگەی پێدا قسەکانی خۆی بڵێو ڕای خۆی دەربڕێ.

أَسْجَلَ الأَمْرَ: کارەکەی بۆ بەرەوا زانی ٥ (هذا أمر مُسْجَلٌ): کارێکە بۆ هەموو کەس ڕەوایە.

أَسْجَلَ الناسَ: وازی لە خەڵکەکە هێنا.

ساجَلَهُ: بەرامبەری وەستاو شانازی بەسەردا کرد.

سَجَّلَ: سیجلەکەی نووسی.

سَجَّلَ القاضي: قازی بڕیاری داو حوکمی کردو بڕیارەکەی لەدەفتەردا تۆمار کرد.

سَجَّلَ العَقْدَ: گرێبەستەکەی لەسیجلی تایبەتی فەرمی دا تۆمار کرد بۆ ئەوەی نەفەوتێ.

سَجَّلَ الخِطابَ ونحوه في البريد: وتارەکەی لەسیجلی تایبەتی دا تۆمارکرد بۆ ئەوەی نەفەوتێ.

سَجَّلَ عليه بكذا: شۆرەتی پێداو ناوی بڵاو کردەوە بەوە.

إِنْسَجَلَ: دەگوترێ: (إِنْسَجَلَ الماءُ والدمعُ): ئاوەکە ڕژا یان فرمێسکی ڕژان.

تساجلوا: خۆیان هەڵنایەوەو هەرکەسەیان شانازییان بەسەر بەرامبەرەکەی دا کرد.

السَّاجولُ: کیفی شوشەو قۆریو سوراحی شوشەو ئەو جۆرە شتانە ٥ (ك: سواجيل).

السِّجِّيلُ: سوالەت، گڵی ڕەق بوو سورکراوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ﴾ ٥ دیوانو دەفتەری تۆمارکردنی سزای کافرەکان ٥ شیوێکە لەناو دۆزەخ دا.

السَّجْلُ: دۆڵچەی گەورەی پڕئاو یان خالی ٥ گوانی گەورە ٥ بەشێك لەشت ٥ (ك: سجول وسجال)، دەگوترێ: (الحرب بينهم سجال): واتە شەڕ لەنێوانیان دا بەنۆرەیە، هەرجارەو سەرکەوتن بۆ یەکێکیانە.

السِّجِلُّ: کتێبێك شتی مەبەستی تێ دا تۆمار بکرێ ٥ (ك: سجلات) ٥

هەروا بەمانا نووسەرە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ﴾.

السِّجِيلَّةُ: لەدۆلچە مەبەست دۆلچەی گەورەیە.

الْمُسَجَّلُ: دەگوترێ: (عقد مُسَجَّلٌ و خطاب مُسَجَّلٌ): گرێبەستی تۆمارکراو لەدەفتەری فەرمی دا ٥ وتاری تۆمارکراو.

الْمُسْجَلَ: دەگوترێ: (فعلنا ذلك و الدهرمُسْجَلُ): ئەو ئیشەمان ئەنجام داو کەس لەکەسمان نەدەترسا.

سَجَمَ الدمعُ والمطرُ سجوماً وسِجاماً وتَسْجَاماً: فرمێسك هەلرژان یان باران باری.

سَجَمَ العينُ الدَّمْعَ سَجْماً وسجوماً: چاوەکە فرمێسکی باراندن.

سَجَمَ عن الأمر: لەکارەکەدا تەمبەلی کرد، خۆی لێ گرتەوە.

أسجمت السَّحَابَةُ: هەورەکە بارانەکەی بەردەوام بوو.

أسْجَمَت العينُ الدمعَ: چاوەکە فرمێسکی باراندن، دەشگوترێ: (أسْجَمَت السحابةُ الماءَ): هەورەکە بارانی باراند.

إنْسَجَمَ: هەلرژا بەتەوژم باری.

السَّجْمُ: ئاو، فرمێسك.

السَّجوم: هەورێك زۆر باران ببارێنێ یان چاوی فرمێسکاوی ٥ ئەگەر بۆ حوشترو شتی وا بگوترێ بەمانا ئەوەیە شیری زۆربێ.

السِّجَامُ: بەمانا (السجوم)دێ ٥ (ك: مساجیم).

سَجَنَهُ سَجْناً: بەندی کرد (هو مسجون وسجین) ٥ (ك: سُجَنَاءُ وسَجْنَى)یە (هي مسجونة وسجينة) ٥ (ك: سجنى وسجائن).

سَجَنَ لسانَهُ: زمانی خۆی گرت.

سَجَنَ الهَمَّ: خەمو خەفەتەکەی خۆی ئاشکرا نەکرد شاردیەوە.

سَجَّنَهُ: بەمانا (سَجَنَهُ)دێ.

سَجَنَ النَخلَ: چالی بۆ بنکی دارخورماکە هەلکەند قولکەی بۆکرد بۆئەوەی ئاوی بێتە ناوەوە.

السَّاجُون: ئاسنی نەرم.

السَّجَّان: ئەوکەسەی سەرۆکاری بەندکراوان دەکا.

السِّجِنُ: بەند، بەندیخانە ٥ شیوێکە لە دۆزەخ ٥ پەڕاوێکە کردارو گوفتاری تاوانبارانی ئادەمیزادو جندو کەی تێدا تۆمار کراوە ٥ نامەی کردەوەی تاوانباران ٥ شتی زۆر ڕەقو پتەو، دەگوترێ: (ضرب سِجِّين): لێدانێك ئەوەندە کاریگەربێ لێدراوەکە لەگەڵو گۆ بخا

٥ بەردەوامو هەمیشەیی ٥ (نَخلٌ سِجین): دارخورمایەك كە بۆ بنكەكەی قوڵكە كرابێ ٥ هەروا وشەی (سِجّین): بەمانا ئاشكرا دێ، دەگوترێ: (فعل ذلك سِجّیناً): ئەوشتەی بەئاشكرا ئەنجام دا.

السِّجْنُ: بەندیخانە ٥ (ك: سجون) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ﴾: قیرائەتێك هەیە بە (السَّجْنُ) دەخوێندرێتەوە.

السَّجَنْجَلُ: ئاوێنە ٥ ئاڵتون ٥ قاڵبە زیو ٥ زەعفەران.

سجا الشَّيْءَ سَجْواً وسُجُوّاً: شتەكە دامركا هێواش بوو، دەگوترێ: (سجا اللیل وسجا البحرُ وسجت الریحُ).

سجت الحلوبة للحالب: شیردەرەكە بۆ شیر دۆشەكە ڕاوەستاو نقەی نەكرد.

أسْجى البحرُ وغیره: بەمانا (سَجَا)دێ.

أسجى البئر: بیرەكە ئاوی زۆر بوو.

أسجت الحلوبة: شیردەرەكە شیری زۆر بوو.

أسجى الشَّيْءَ: شتەكەی داپۆشی.

ساجاه: دەستی لێ دا، دەگوترێ: (أتانا بطعام فما ساجیناه).

سَجَّى المیتَ: مردوەكەی داپۆشی.

تَسَجَّى: داپۆشرا.

السَّاجي: پرتە پرتكەر، نوقاو، قوچاو، دەگوترێ: (طرف ساجٍ) و (لیلة ساجیة) شەوێكی ئارام نە ساردو نەگەرم نەهەوری هەیەو نەزۆر تاریكە.

السَّجْواءُ: (إمرأة سجواء): ئافرەتێكە چاو بەل، چاو نەرم ٥ (ناقة سجواء): حوشترێكە كە دەیدۆشن ئارام دەگرێ ٥ (ریح سجواء): بای نەرمو نیان ٥ (بئر سجواء): بیرێكە ئاوی زۆرە.

السَّجِیَّةُ: سروشتو ڕەوشت ٥ (ك: سجایا).

سَحَبَ الشَّيْءَ سَحْباً: شتەكەی بەسەر زەوی دا ڕاكێشا، دەگوترێ: (سحت الریحُ التراب): ڕەشەباكە تەپو تۆزی هەڵساندو ڕایماڵی ٥ (سَحَبَ ذیلَهُ): داوێنی لەدو خۆی خشاندن ٥ (سحت الریحُ أذیالها): ڕەشەبا داوێنی ئەو ئافرەتەی هەڵدایەوە ٥ (إسْحَبْ ذیلَك علی ماكان مِنّي): داوێنت لەدیدی خۆت نەدیو بكە واتە عەفوم بكە ٥ (جاء فلان یسحبُ ذیله): فلانكەس هات بەلەنجەو لار، دەشگوترێ: (سَحَبَ ودیعته): ئەمانەتیەكەی وەرگرتەوە ٥ (أسْحَبَهُ الشَّيْءَ): وای لێ كرد شتەكە وەربگرێتەوە.

إنسَحَبَ: بەسەر زەوی دا کێش کرا، ڕاکێشرا.

انسَحَبَ فلان من المجلس: لەبەر هۆیەك فلان لەمەجلیسەکە چووە دەرەوە، دەشگوترێ: (إنسَحَبَ الجیشُ من المیدان): سوپا لە بەرەی شەڕکشایەوە.

تَسَحَّبَ في حق فلان: مافی فلانکەسی داگیر کردو خستیە پاڵ سامانی خۆی.

تَسَحَّبَ فلان: فلانکەس نازو نوزی کرد، دەگوترێ: (هو یَتَسَحَّبُ علینا).

السَّحَابُ: هەور بارانی پێوەبێ یان نا ٥ (ك: سَحُبٌ).

السَّحابَةُ: پەڵە هەورێك ٥ (ك: سحائب).

السُّحَابة: ئەو جۆرە ئاوەی لەبنکی گۆماوو زەلکاودا دەمێنێتەوە.

سَحْبَان: پیاوێکی هۆزی وائیلە بە زمانڕەوان و قسەزان بەناو بانگە.

السَّحْبَانُ: ڕادەر، ڕامالەر.

السُّحْبَةُ: بەمانا (السَّحَابةُ) دێ ٥ پەردەو داپۆشەر.

المَسْحَبُ: شوێنی سەحب کردن و ڕاکێشان ٥ (ك: مساحِبَ).

سَحَتَ الشَّيءَ سَحْتاً: شتەکەی لەبێخ دەرهێنا.

سَحَتَ رأسَهُ: سەری هەڵکەند.

سَحَتَ البَرَكَةَ: بەرەکەتەکەی برد.

سَحَتَ الشَّحْمَ واللَّحْمَ: بەزو گۆشتەکەی قەلاشتەوە.

سَحَتَ في تجارته: سوت و ریبای لەبازرگانیکردنەکەی دا ئەنجام دا.

أسْحَتَ: کەوتە ناو سوت و ریباوە، دەگوترێ: (أسحت في تجارته): بەمانا (سَحَتَ)دێ.

أسْحَتَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەبێخ دەرهێنا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (أسحت رأسَه): سەری هەڵکێشا ٥ (أسحت مالَه): ماڵەکەی فەوتاند.

الأسْحَتُ: (عام أسحتُ): ساڵێکی بێ لەوەڕو کەم بژێوە ٥ (وهي سَحْتَاءُ): دەگوترێ: (سنة سحتاء): (أرض سحتاءُ) ٥ (ك: سُحْتٌ).

السُّحْتُ: شتی پیس و پۆخەڵ و ناحەلاڵ، کەئەنجامدانی یان قبوڵکردنی شەرمەزاریی بێ، وەکوو بەرتیل وەرگرتن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ﴾ ٥ هەروا بەمانا شتی کەم و کەمبایەخیش دێ ٥ وشەی (السُّحْتُ): ئەگەر مەبەست

ئادەمیزاد بوو بەمانا ئادەمیزادی نەوسن‌و زۆر خۆرو ورگ زلە کە هەرگیز تێرخواردنی نەبێ.

اَلسُّحْتُ: قوماشی کۆن‌و ڕزیو ◦ هێزی برسییەتی‌و تینوایەتی ◦ سزاو ئەشکەنجە ◦ (مال ودم سحت): ماڵێك یان خوێنێك کە بەفیڕۆ دانیان تاوان نەبێ.

اَلسُّحْتُوتُ: قاوتی کەم‌و چەور ◦ دەشتی نەرمان‌و گڵ نەرم ◦ قوماشی ڕزیو.

اَلسِّحْتِيتُ: قاوتێ چەورایی کەم بێ ◦ (ك: سحاتیت).

اَلسِّحِّيتُ: ورگ زلی تێر نەخۆرو نەوسن.

اَلسِّحِيتَةُ: رادەر، رامالەر.

المسحوت: بەمانا (اَلسِّحِيت)دێ.

سَحَجَهُ سَحْجاً: ڕنی، برینداری کرد، قەلاشتییەوە، دەگوترێ: (سَحَجَ العودَ بالمِبْرَدِ): دارەکەی گرن گرن کردو سپی کرد توێکڵی لێ کردەوە ◦ (سجحت الريحُ الأرضَ): ڕەشەباکە زەوییەکەی رادا شوێنکەی لێ کرد.

سَحَّجَ شَعْرَهُ: قژەکانی بەشانەدا هێنا.

سَحَّجَ في سيره: بەهێواشی ڕۆیشت، هەروا دەگوترێ: (مَرَّ يَسْحَجُ).

سَحَّجَهُ: سپی کرد ◦ توێکڵی لێ کردەوە ◦ گەستی‌و شوێنکەی لێ کرد.

إنْسَحَجَ: سپی کرا توێکڵی لێ کرایەوە.

تَسَحَّجَ: سپی بوو.

اَلسَّحُوجُ: ئافرەتێك زۆر سوێند بخوا.

المِسْحَاجُ: بەمانا (اَلسَّحُوجُ) دێ ◦ شتێك زۆر شتی تر بگەزێ ◦ (ك: مساحيج).

المِسْحَجُ: گەزندە ◦ شتێك گەزینی زۆربێ ◦ قەڵەم دادەر ئامێرێکە داری پێ دادەدرێ ◦ (ك: مساحِجَ).

سَحَّ الانسانُ والحيوانُ سَحاً وَسُحُوحاً: قەڵەو بوو زۆر قەڵەو بوو ◦ (هو ساحٍ وهي ساحَّةٌ).

سَحَّ الماءُ ونحوه: ئاوەکە لەبەرزاییەوە هەڵڕژایە خوار بۆ نزمایی.

سَحَّ الماءَ ونحوه سَحّاً: ئاوەکەی لێکدان لێکدان هەڵڕژاندە خوارو پێی داکرد، دەشگوترێ: (استنشدته قصيدة فسَحَّهَا عليّ سَحّاً): داوای چامە شیعرێکم لێ کرد بێ مینجە مینج بەسەریدا خوێندمەوە.

سَحَّ فلاناً: لەفلانکەسی دا.

سَحَّ: جەڵدەی لێ دا، دەگوترێ: (سَحَّهُ مائةَ سوط): سەد شوڕکە داری حەددی لێ دا.

سَحَّحَ الماءَ ونحوه: بەمانا (سَحَّ)دێ.

إنسَحَّ: هەڵڕژا، ئاوەکەی بەسەردا هەڵڕژایە خوار.

تسَحَّحَ: بەمانا (سَحَّحَ)دێ.

السَّحَّاءُ: شتێك بەردەوام بەرێژنە ببارێ، دەگوترێ: (عينه سَحَّاءٌ): دەستی بەخشندەیەو زۆر دەبەخشێ ٥ (غارة سَحَّاءُ): هەڵمەتێکە گشتیو پەرتەوازەیە.

السَّحَّاحَةُ: لەزانیاری کیمیادا لولەیەکە لەشوشە دەرەجە دەرەجەیە بۆ تەحلیلی کیمیائی بەکاردەهێندرێ.

سَحَرَ فلان: فلانکەس پارشێوی کرد ٥ کەوتە کاتی پارشێوەوە.

سَحَرَ عن الشَّئ سَحْراً: لەشتەکە دوور کەوتەوە.

سَحَرَ فلاناً بالشئ: بەشتەکە سیحری لەفلان کرد.

سَحَرَ بالطعام: بەخۆراك تێری کرد، بژێوی پێ دا.

سَحَرَ بالشراب: خێرا خێرا ئاوو شەرابی دایە بیخواتەوە.

سَحَرَ الشَّئ عن وجهه: شتەکەی لەرێ لادا، دەشگوترێ: (سَحَرَهُ عن الشَّئ): فلانی لەشتەکە لادا.

سَحَرَهُ بكذا: ئالودەی کردو هۆشی برد، دەشگوترێ: (سَحَرَتْهُ بعينها) و(سَحَرَه بكلامه).

سَحَرَ فلاناً: گەردنی هەنگاوت، زەبری کوشندەی لەگەروی دا.

سَحَرَ الشَّئَ: شتەکەی تێك داو بێ کەڵکی کرد.

سَحَرَ المطرُ الأرضَ: بارانەکە لەبەر زۆری زەویو زارەکەی تێك دا ٥ کشتوکاڵەکەی خراپ کرد.

سَحِرَ سَحْراً: بەیانی زوو دەرچوو، سەر لەبەیانی زوو دەستی پێ کرد، جوڵەمەی پچڕا.

أسْحَرَ القَوْمُ: خەڵکەکە کەوتنە وەختی پارشێوەوە یان لەکاتی پارشێوکردن سەفەریان کرد.

سَحَّرَ فلاناً: جادوی لەفلانکەس کردو سیحری نیشان دا هەتا وای لێ کرد عەقڵو هۆشی تێك داو شێتی کرد ٥ ژەمی پارشێوی خستە بەردەم فلانکەس.

إسْتَحَرَّ القومُ: خەڵکەکە پارشێویان کرد.

إسْتَحَرَّ الطائرُ: باڵندەکە دەمەو بەیان خوێندی.

تَسَحَّرَ: ژەمی پارشێوی خوارد، دەشگوترێ: (تَسَحَّرَ السحورَ): نانی پارشێوی خوارد ٥ پارشێوی کرد.

السُّحَارَةُ: هەرشتێك پەیوەندی بەگەرووەوە هەبێ وەکوو دڵو ریخۆڵە.

اَلسِّحْرُ: سیحرو جادوبازیو چاو بەستی ٥ هەروا روداوو دیاردەیەك هۆکارەکەی نەزانرێو بەپێچەوانەی واقیع بێتە بەرمەودای خەیاڵ.

اَلسُّحْرُ: بەمانا (السَحَّارة)دێ، دەگوترێ: (انفتخ سُحْرُهُ): ڕەگی لاملی لێ فش بوونو تورە بوو، لەئەندازەی خۆی دەرچوو، دەگوترێ: (إنفتخَ سُحْرُهُ): دڵی پڕ بوو لەترسو ڕەنگی زەرد بوو ٥ (انقطع منه سُحْرِي): لێی نائومێد بووم ٥ (ك: أسحار وسحور).

اَلسَّحَرُ والسُّحْرُ: کۆتایی شەو (پێش کازیوە) ٥ لایەکی شت، ئەملاو ئەولای ٥ سپاییەکە سەرتاریکی دەکەوێ کەپێی دەگوترێ: فەجر، بەیان ٥ فەجری کاذیبو فەجری صادق.

اَلسُّحْرَةُ: کۆتایی شەو، شەبەقی بەیان، سپاییەتییەکە دەکەوێتە سەرتاریکایی.

اَلسَّحَرِيَّةُ، والسَّحَرِي: کۆتایی شەو، بەرەبەیان.

اَلسُّوْحَرُ: خواردەمەنی پارشێوو شلەمەنی کەپارشێو دەخورێتەوە.

اَلسُّوْحَرُ: درەختی صەفصاف.

اَلْمَسَاحِرُ: دەگوترێ: (انْتَفَخَتْ مساحِرُهُ): لەئەندازەی خۆی دەرچوو بەئەندازەی خۆی پێی ڕانەکێشا.

اَلْمَسْحُورَةُ مِنَ الأرض: ئەو زەوییەی هیچی لێ نەڕوێ ٥ زەوی سوتەمەڕۆو ڕوتەن ٥ هەروا بەناژەڵی کەم شیریش دەگوترێ.

تَسَحْسَحَ الماءُ ونحوه: ئاوەکە ڕۆیی ڕەوان بوو.

اَلسَّحْسَاحُ: بارانی بەڕێژنەو بەخوڕەم.

اَلسَّحْسَاحَةُ: (عين سَحْسَاحَةٌ): چاوێکی فرمێسك ڕێژە ٥ هەمیشە فرمێسك دەبارێنێ ٥ بارانی بەخوڕەم ڕێژنە ناسا.

اَلسَّحْسَحَةُ: حەوشەی خانوو، بەردەرگای ماڵ.

سَحَطَهُ سَحْطاً: خێرا سەری بڕی ملی قت کرد.

سَحَطَ الطعامُ فلاناً: خواردنەکە لەبینی فلانکەس گیرا.

سَحَطَ الشرابَ: شەرابەکەی تێکەڵ بەئاو کرد.

إنْسَحَطَ الشَّيْئُ من يده: شتەکەی لەدەست کەوتە خوارو ڕزگاری بوو.

انْسَحَطَ فلان عن النخلة: فلان لەدارخورماکە هاتە خوار.

اَلْمَسْحَطُ: گەرو ٥ (ك: مساحط).

سَحَفَ الشَّيءَ سَحفاً: شتەکەی سپی کرد توێکڵی لێ کردەوە، دەگوترێ: (سَحَفَ الشحمَ عن ظهر الشاة): بەزی پشتی مەڕەکەی قەڵاشتەوە.
سَحَفَ الشَّعْرَ عن الجلد: مووەکانی لەپێستەکە کردەوەو سپی کرد هیچی پێوە نەهێشت.
سَحَفَ الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی سیل کرد.
اسحفت الريحُ السَّحَابَ: بایەکە هەورەکەی ڕادا.
أسْحَفَ فلانٌ: فلانکەس بەزی فرۆشت.
السُّحَافُ: سیل.
السَّحْفَةُ: ئەو بەزو پیوەی بەموراغەی پشتەوە هەیەو نووساوە بەپشتەوە لەناو شانەوە تا دەگاتە نیهایەتی پشت (کلێجە) ٥ (ك: سَحفٌ وسَحَاف).
السَّحَفَةُ: (رَجُلٌ سَحَفَة): پیاوێکی سەرتاشراو.
السَّحُوف: قەڵەوێك کەبەزی سەرپشتی بقەڵشێندرێتەوە ٥ دەنگی ئاش، خڕە خڕی ئاش ٥ خوشەی شیردۆشین لەکاتی دۆشین دا.
السَّحِيفُ: کرەکری ئاش.
السَّحِيفَةُ: بەمانا (السَّحْفَةُ): دێ ٥ بارانی بەخوڕەو ڕێژنە کەدەبێتە هۆی لافاو هەڵسانو هەموو شتێك لەمڕێڕەوی خۆی دا ڕادەدا ٥ (ك: سحائف).
المَسْحَفُ: (مَسْحَفُ الحية): شوێنکەی مار لەسەر زەوی کەدەڕوا خێشکە دروست دەکا ٥ (ك: مساحِفَ).
المَسْحَفَةُ: زەوییەك بەتەنکی گیاو گزی لێ بڕوێ ٥ (ك: مَسَاحِف).
المِسْحَفَةُ: ئامێرێکە (کێردێکە) گۆشتی پێ قاش دەکرێ ٥ (ك: مَسَاحِفَ).
سَحَقَهُ سَحْقاً: وردو خاشی کرد، دەگوترێ: (سَحَقَ الدَّوَاءَ): دەرمانەکەی کوتاو وردی کرد.
سَحَقَ الشَّيءَ: شتەکەی تەفرو تونا کرد لەناوی برد، دەگوترێ: (سَحَقَ فلاناً، وسَحَقَ الحَشَرَةَ وسَحَقَ الثوبَ).
سَحَقَ رأسَهُ: سەری تاشی.
سَحَقَت العينُ الدَّمْعَ: چاو فرمێسکی هەڵوەراندن.
سَحَقَ اللهُ فلاناً: خودا فلانی دوور خستەوە.
سَحِقَ سُحقاً: زۆر دووری خستەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَسُحقًا لِّأصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ ٥ (هو سحيق وهي سحيقة).
سَحُقَ الشَّيءُ سَحَاقَةً وسُحُوقَةً: شتەکە ڕزیو بێ کەڵك بوو.

سَحُقَ الشَّئ سُحقاً: زۆر دووركەوتەوە ◦ (فهو سحيق) ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَتَخطَفُهُ الطَّيرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ﴾.

سَحُقَت النَّخْلَةُ: دارخورماكە درێژ بوو، بەرز بۆوە.

أَسْحَقَ: ڕزی، دەگوترێ: (أَسْحَقَ الثوبُ): قوماشەكە ڕزی، زۆر دووركەوتەوە ◦ (أَسْحَقَ الضرعُ): گوانەكە وشكی كرد شیری تێدا نەما.

أَسْحَقَ اللهُ فلاناً: خودا فلانی دوور خستەوە.

انْسَحَقَ الدَّوَاءُ: دەرمانەكە وردكرا، كوترا.

انْسَحَقَ الثوب: قوماشەكە ڕزی.

انْسَحَقَ فلان: فلانكەس دوور كەوتەوە.

انْسَحَقَ الدَمْعُ: فرمێسكەكە هەڵوەری.

انْسَحَقَ الشَّيْئُ: شتەكە پانو پۆڕ بوو.

السَّحْقُ: قوماشی ڕزیو ◦ شوێنكەی برینی جەستەی حوشتر كەسپی دەبێ ◦ تەنكە هەور ◦ (ك: سُحُوق).

السُّحْقُ: شتی زۆر دوور، دەگوترێ: (سُحْقاً لـه وسُحْقاً سُحْقاً): وەكوو دووعا لێكردن دەگوترێ ◦ بۆ زێدە ڕۆیی لەو مانایەدا دەگوترێ: (سُحق سَاحِق).

السَّحُوقُ: درێژ، دەگوترێ: (عود سَحُوق ونخلة سَحُوق) ◦ (إمرأةٌ سَحُوق): ئافرەتێكی درێژە ◦ (ك: سُحُق).

السَّحِيقة: بارانی بەرێژنە كە دەبێتە هۆی لافاو هەڵسان ◦ (ك: سَحَائِق).

الْمَسْحُوق: كوتراوو ورد كراو ◦ (ك: مساحيق).

سَحَلَت العينُ سَحْلاً وسحولاً: چاو فرمێسكی ڕژاند، دەگوترێ: (سحلت السماءُ): ئاسمان بارانی باراند.

سَحَلَ الحمارُ سَحيلاً وسُحَالاً: گوێدرێژەكە زەڕی.

سَحَلَ الحَبلَ سَحْلاً: یەكجار حەبلەكەی بادا.

سَحَلَ الدراهِمَ: درەمەكانی بەپوچو تەزویر لەقەڵەم دا.

سَحَلَ فلاناً كذا درهماً: پەلەی كرد لەپارە پێدانی فلانكەس ◦ بەخێرایی ئەوەندە دیرهەمی بۆ بژارد.

سَحَلَ السورة والقصيدة: سورەتەكە یان چامە شیعرییەكەی بێ ڕاوەستانو پسانەوە خوێندەوە.

سَحَلَ الشَّئ: شتەكەی پان كردەوە، پلیشاندییەوە، وردو خاشی كرد.

سَحَلَ الذهَبَ والفِضَةَ: ئاڵتونو زیوەكەی

دوای لەبۆتەدانو قاڵ کردن سارد کردنەوە ٥ هەروا وشەی (سَحَلَ): بەمانا توێکڵ لێ کردنەوە داتاشینو ڕاستەو پاستە کردنە، دەشگوترێ: (سحلت الريحُ الأرضَ): ڕەشەبایەکە زەوییەکەی ماڵیو تەپو تۆزەکەی لەسەر ڕادا.

سَحَلَ فلاناً بلسانه: جنێوی بەفلانکەس داو سەرزەنشتی کرد.

أسْحَلَ الحَبْلَ: یەکجار حەبلەکەی بادا.

سَاحَلُوا: هاتنە قەراخی دەریا ٥ یان پێیدا ڕۆیشتن.

ساحلَ فلاناً مساحَلةً وسِحالاً: سەرزەنشتی فلانکەسی کرد، جنێوی پێدا.

إنسَحَلَ: توێکڵی لی بۆوە، سپی بوو، خێرا ڕۆیی، دەگوترێ: (انسحلت الناقة): حوشترەکە خێرا ڕۆیی.

إنْسَحَلَ الخطيب: وتار بێژەکە بەخێرایی وتاری دا.

الإِسْحِلُ: درەختێکە لقەکانی بۆ سیواك پێ کردن بەکاردێ دەشوبهێتە دار حەیزەران (دارگەز) بەزۆری لەدەشتو سارادا دەڕوێ، سروشتی درەختی ئیراکی هەیەو لەوناوچانە دەڕوێ کەئەوی لێ دەڕوێ.

الساحِلُ: قەراخ دەریا ٥ ئەو شوێنانەی ئاوی دەریا جار بەجار بەهۆی شەپۆلو بەرز بوونەوە دەیگاتیو جاری واش هەیە نایگاتێ.

السِّحالُ: لغاو.

السُّحَالَةُ: وردەی ئاڵتونو زیوو ئەوشتانە ٥ سۆی ئاردی گەنمو جۆ ٥ (سُحالة القوم): خوێڕیو هەتیو مچەی قەومو هۆز.

السَّحْلُ: قوماشێکە ڕیسەکەی بەدولا بانەدرێ ٥ حەبلی یەك هەودا ٥ قوماشی سپی تەنك ٥ (ك: أسحالٌ وسُحولٌ وسُحُلٌ).

السَّحيلُ: قوماشێکە، ڕیسەکە نەبرێتەوە دولانەکرێتەوە یەك هەودابێ.

المُسَحَّلَةُ: سەرە تەشی.

المِسْحَلُ: لغاو ٥ ئەڵقەیەکی دوانی تێکخراون بەملاو بەولای لغاوەوەیە ٥ لایەکی ڕیش ٥ ئامێری نەحتکردن.

مِسْحَلُ اللِسان: دەگوترێ: (ركب الخطيب مِسْحَلَهُ): وتاربێژەکە بەردەوام بوو لەوتاردانەکەی دا ٥ کارتیخ ٥ بێژینگ ٥ (ك: مساحل).

المَسْحُولُ: شتی بچوکی بێ نرخ ٥ شوێنی دەشتو بەرفراوان.

سَحِمَ سَحْماً وسُحاماً وسحمةً: رِەش بوو، رِەش داگیرسا ٥ (فهو أسحَمُ وهي سَحماءُ) ٥ (ك: سُحَمٌ).
إسْحَمَتِ السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.
سَحَّمَ الشَّيْءَ: شتەکەی رِەش کرد.
الإسْحِمَانُ: هەرشتێك رِەش بێ.
السُّحُمُ: چەکوچی ئاسنگەر.
السُّحَمَةُ: پارچەیەکی گەورەو خرِی ئاسن ٥ (ك: سَحَمٌ).
سَحَنَ الشَّيْءَ سَحْناً: شتەکەی بچوك کردەوە، باریکی کرد.
سَحَنَ الخَشَبَةَ: وردە وردە دارەکەی والێ کرد نەرم بێو دابێ.
سَاحَنَهُ: بەشێوەی جوان بەرەو پیری چوو.
سَاحَنَهُ الشَّيْءَ: لەشتەکەدا تێکەڵاوی بوو.
السَّحْنَاءُ: شێوەو روخسار ٥ رِەنگ ٥ حاڵو وەزع ٥ پێستی نەرم ٥ نازو نیعمەت.
السَّحْنُ (يوم سَحْنٌ): رِۆژی کۆبونەوەی جەماوەری زۆرە.
السِّحْنُ:پەناو ژێر باڵ ٥ دەگوترێ:(هو في سِحْنِهِ) ئەو لەژێر دەسەڵاتی ئەودایەو لەژێر باڵی ئەودا جێگای بۆتەوە.
السُّحْنَةُ: بەمانا (السُّحْناء) دێ.
المِسْحَنُ: شتێکە داری پێ تیف تیفە دەدرێ تاواوی لێ دێ لوس دەبێ ٥ وەکو برِمەند وایە ٥ (ك: مساحن).
سَحَا الشَّيْءَ سَحْواً: شتەکەی راداو رایماڵی ٥ توێکڵی لێ کردەوە ٥ دەگوترێ: (سحا التراب عن وجه الأرض) گڵەکەی راماڵی ٥ (سَحَا الشَحْمَ) بەزەکەی لێ کردەوە ٥ (سحا القرطاسَ) کاغەزەکەی پاك کردەوە نووسینەکەی سەری کوژاندەوە لای برد ٥ (سَحَا من القرطاس) هەندێکی لە کاغەزەکە کراند (سَحَا الشَعْرَ) مووەکانی تاشین.
سَحَا الكتابَ: کتێبەکەی بە توێکڵی درەختو شتی وا بەست.
سَحَا الطينَ سَحْياً: قورِەکەی رادا، کراندی.
أسْحَى الكتابَ: کتێبەکەی بە توێکڵە دارو شتی وا بەست.
سَحَّاه: بەمانا (سَحَا) دێ.
إسْتَحَى الشَّيْءَ: توێکڵی لە شتەکە کردەوە، سپی کرد.
اسْتَحَى الشَّعْرَ: مووەکانی تاشین.
إنْسَحَى: توێکڵەکەی لێ کرایەوە پاك کرا، سپی کرا.
الأُسْحُوَانُ: درێژو جوان ٥ زۆر خۆر.
الأسْحِيَةُ: هەر توێکڵێك بەسەر گۆشتەوە بێ کە گۆشتەکە بەسەر

ئێـسقان یـان دەمـارەوە بـێ ٥ (ك: أساحي).

السَّاحِية: بارانی بـە خـورەمو ڕێژنـە ٥ کــە خـــشتو خـــۆڵی ڕوی زەوی دەشــواتەوە ٥ دەشــگوترێ: (ســیل ســـاحیة) لافاوێـــکی شـــت ڕادەرەو هەموو شتێـك لـول دەدا ٥ (ت)یەگـە بۆ موبالەغەیە.

الـــسَّحَا: لــە هــەموو شتێــکدا بــە توێکڵەکەی دەگوترێ.

الـــسَّحَاءُ: توێـــکڵی هــەموو شتێــك ٥ تاکەکـــەی (سِــــحَاءَة وسِــــحَايَة) دەگوترێ: (ما في السماء سحاءة مـن الـــسحاب) چڵــکە هەورێــك تــۆزە هەورێك بە ئاسمانەوە نیە.

السِّحَايَةُ: پێشەی تیف تیفـەدانی دارو لوســـکردنی توێـــکڵ دامـــاڵینی ٥ پەردەی دەماغ.

السَّحَاءُ: دروستکەری بێڵو خاکەنازو شتی وا کە شتی پێ ڕابدرێ.

المِسْحَاةُ: هەر ئامێرێك شتی پێ داماڵی، شتی پێ ڕابدەی ٥ (ك: مساح).

السِّخَابُ: ملوانکەو گەردن بەند کە لە قــەرەنفولو میخـەك دروسـتکرابێ لونلونـو جـەواهێراتو زێـڕو زیـوی تێدانـەبێ ٥ وەکـوو میخـەك بەنـد ٥ دەگوتری: (وجدته مـارث الـسّخاب) بینـیم وەکـوو منـداڵ وابـوو هیـچی نەدەزانی نەفامو کەودەن.

السَّخْبَرُ: درەختێکە کە بەرز دەبێتەوە لقەکانی دادێنو شۆڕدەبنەوە، مـارو مـۆر بنکـەکانیان دەکەنـە نـشینگەی خۆیـان ٥ دەگـوترێ: (رکــب فــلان السَّخْبَرَ) فلان غەدرو زوڵمی کردوە.

الـسُّخْتُ: بـەهێزو بـەتوانا ٥ دەگـوترێ: (حـرٌ سَـخْتٌ) گـەرمای بـەتین (بـرد سخت) سەرمای بەتین هەروا بەمانا شتی ڕەقو پتەو تەنك دێ.

الـسِّخْتِيت: بـەمانا (الـسُّخْتُ) دێ ٥ شتی باریكو وردو سپی تەواو یەك ڕەنگ.

السِّخْتِيانُ: پێستی بزن بە دەباغکراوی.

الْمَسْخوت: شتی لوسو پوس.

سَخَّتِ الجَرادَةُ سَـخاً: کوللەکە کلکی لـە زەوی چەقاند.

سَخَّ في الـسير والحَفْرِ: زۆر ڕۆیشت، زۆری قوڵ کرد.

الـسَّخاخُ: زەوی نەرمـەڵان کـە چـەوی تێدا نەبێ.

سُـخِدَ ورقُ الـشجر: گـەڵای درەختەکـە شــەوتماوی بــوو پەڵــکە گــەڵاکانی کەوتنە سەر یەك.

السَّخْدُ: گەرم.

السُّخْدُ: ناوێکی زەردو خەستە لەگەڵ منداڵبوون دێتەدەر پارچەیەکە وەکوو جەرگو سی ٥ تەنکە هەور ٥ زەردی دەمو چاو، پارچەیەکە بە دیواری ناو ڕەحمەوە دەنووسێ ٥ ئەو ریخۆڵەیەی لە ناوکەوە زاروکەکە بژیوی لێ وەردەگرێ بەو پارچەوە پەیوەستە.

السَّخْوَدُ: (شباب سَخْوَدُ) گەنجێکی نەرمو شلە.

اَلْمُسَخَّدُ: لەش داهێزراو دڵ شکاوو خەمبار.

سَخَرتِ السَّفينةُ سَخْراً: کەشتییەکە ڕەهابوو بە ویستی کەشتییەوانەکە بایەکە هەڵی کردبوو.

سَخَرَ فلاناً سُخرِيّاً: تەکلیفی لە فلان کرد بۆ شتێك کە نەیویست ئەنجامی بدا پێی ناخۆش بوو بیکاو بە زۆر پێی کرد.

سَخِرَ منه وبه: سَخْراً وسُخْراً وسُخرِيَّةً: گاڵتەی پێکرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إن تَسْخَرُواْ مِنَّا فَإنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ﴾.

سَخَّرَهُ: داوای شتێکی لێ کرد لە وزەیدا نەبوو بیکاو بە زۆر پێی کرد ٥ بێگاری پێکرد ؛ کاری پێ کردو کرێی نەدایە ٥ دەگوترێ: (سَخَّرَ اللهُ الإبلَ) پەروەردگار حوشتری ژێربار کردووە بۆ ئێوە سوودی لێ وەردەگرن.

سَخَّرَهُ عليه: باڵا دەستی کرد بەسەریدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ﴾.

تَسَخَّرَهُ: ئەرکێکی خستە سەرو کرێی نەدایە بێگاری پێ کرد.

إسْتَسْخَرَ منه: بەمانا (سَخِرَ) دێ.

السُّخْرَةُ: بێگار (سۆغرە) بەبێ کرێ پێدان کار بە خەڵك بکەی ٥ دەگوترێ: (هم سُخْرَة) ئەوانە بێگار پێ کراون.

اَلْمَسْخَرَةُ: هەرشتێك ببێتە هۆی گاڵتە پێکردن ٥ (ك: مَسَاخِرَ).

السُّخْرِيَةُ والسُّخْرِيَّةُ: بەمانا گاڵتە پێکردنە.

سَخِطَهُ وسَخِطَ عليهِ سَخَطاً وسُخْطاً: رقی لێبوو ناخۆشی ویست لێی رازی نەبوو.

أسْخَطَهُ: رقی هەڵساند.

تَسَخَّطَهُ: لێی رازی نەبوو.

تَسَخَّطَ العطاءَ: بەخششەکەی بەکەم زانی، بە ویستی ئەو نەبوو ٥ کەمی پێداو پێی ناخۆش بوو.

سَخُفَ الشَّيْئُ سُخْفاً وسُخْفَةً وسَخَافَةً: تەنكو لاواز بوو ٥ دەگوترێ:

(سَخُفَ الثوبُ) قوماشەکە تەنك و زەعیف بوو ٥ هەروا دەگوترێ: (سَخُفَ العقلُ) کاڵفام و بێ عەقڵ بوو ٥ (هو سخیف وهي سخیفة) دەشگوترێ: (رأی سخیف) رایەکی لاوازە (ثوب سخیف) قوماشێکی تەنکە.

سَخَّفَهُ: بێ عەقڵی کرد بەبێ عەقڵی لە قەڵەمدا.

سَخَّفَ الجوع فلاناً: برسیەتی فلانی لاوازو بێ تین کرد.

السُخْفَةُ: (سُخْفَةُ الجوع) ئەو بێ هێزیو لاوازییەی بەهۆی برسییەتیەوە پەیدا دەبێ.

سَخَلَ الشَّيءَ سَخلاً: بە فێڵ شتەکەی گرت.

أسْخَلَ الأمْرَ: کارەکەی دواخست.

سَخَّلَتِ النَّخْلَةُ: دارخورماکە خورماکانی لاواز بوون، یان پێش گەیشتن وەراندنی.

سَخَّلَ النَّخْلَةَ: خورماکانی هەڵڕشتن، بە نەکامڵی وەراندنی.

السُّخالَةُ: شتی پڕو پوچو بێ کەڵك.

السُّخْلُ: خورما ئەگەر ناوکەکەی رەق نەبوو بێ.

السَّخْلُ: هەرشتێك کامڵ نەبوو بێ ٥ لاوازو بێ نرخ.

السَّخْلَةُ: بەرخۆڵەو کارژیلە دوای ئەوەی لە دایك دەبن ٥ (ك: سَخلٌ وسِخالٌ وسُخْلان).

سَخَمَ اللَّحْمَ: گۆشتەکە بۆگەنی کرد.

سَخَّمَ فلاناً بصدره: رقی فلانکەسی هەڵساند.

سَخَّمَ اللهُ وَجْهَهُ: خودا روی رەش کرد.

تَسَخَّمَ علیه: رقو کینەی پەیدا کرد.

الأسْخَمُ: رەش (هي سخماءُ) ئەو ئافرەتە رەشە.

السُّخام: رەشایی بنکی دیزەو مەنجەڵ ٥ خەڵوز ٥ دەگوترێ: (لیل سَخامٌ) شەوێکی تاریکە.

السُّخامِيّ: رەش ٥ دەگوترێ: (لیل سُخامِيّ).

السُّخْمُ: رەش، رەشایی ٥ تاریکی.

السُّخْمَةُ: رەشایی ٥ رقو کینەو تورە بوون.

السَّخيمَةُ: رقو کینە ٥ دەگوترێ: (سَلَلْتُ سَخيمتَهُ باللطف والترضی) رقو کینەی ئەوم بەهێدیو ئارامیو رازیکردن لەناو برد.

المُسَخَّمُ: خاوەن رقو کینە ٥ تورەو تەوسن.

سَخَنَ سُخْناً وسُخُونةً: گەرم بوو.

سَخِنَ: بەمانا (سَخَنَ) دێ.

سَخِنت العينُ: چاو فێنك نەبووە (هو سَخِن وهي سَخِينةٌ).

سَخُنَ سخونةً وَسَخانة: بەمانا (سَخَنَ) دێ.

أسْخَنَهُ: گەرمی کرد.

أسْخَنَ اللهُ عينه وبعينه: خودا توشی بەلایەکی کرد گریانی بێ ٥ لەم ڕووەوە کە فرمێسکی ناخۆشی گەرمن ٥ بە پێچەوانەوە دەگوترێ: (أقر الله عينه) خودا فێنکایی بخاتە چاویەوە ؛ توشی خۆشی ببێ.

سَخَّنَهُ: وای لێکرد گەرم ببێ.

التَّسَاخِين: مەنجەڵو ئامێری ئاو تێدا گەرم کردن ٥ هەروا ناوە بۆ شتێك وەکوو تەیلەسان وایە.

ألسَّخَّانُ: بۆیلەر (ئاو گەرمکەر) ٥ هەر ئامێرێك ئاوی ناو بۆری‌و شتی وا گەرم بکا.

السَّخِينُ: گەرمکەر ٥ لێدانی گەرم‌و بەهێزو ئازار هێنەر ٥ دەستەدوی هەوجاڕ، شوێنی دەست پێگرتنی ئامێری کێڵان‌و وەرد کردنەوە ٥ بێڵ‌و خاکەناز ٥ کێردی قەساب (ك: سَخاخين).

السُّخْنُ: گەرم (گەرمایی).

السُّخْنَةُ: گەرمی ٥ تاوو نەخۆشی ٥ زێدە گەرمایی ئازار ٥ دەگوترێ: (عليك بالأمر عند سُخْنَتِهِ) لە سەرەتاوە بە جیدی کار دەست پێ بکە ٥ دەگوترێ: ئاسن تا گەرمە دەتوانی بە ویستی خۆت بەکاری بێنی کە سارد بووە هیچت بۆ لەگەڵ ناکرێ ٥ (سُخْنَةُ العين) پێچەوانەی (قرة العين).

ألسُّخْنَةُ: بەمانا (السُّخْنَةُ) دێ.

السُّخُون من المرق: شۆربای گەرم.

السُّخُونَةُ: (سُخونة النفاس): بەرز بوونەوەی پلەی گەرمی جەستەی ئافرەتە دوای ئەوەی منداڵی دەبێ.

السَّخِينُ (ضرب سَخِينٌ): لێدانی بە ئازارو ئەشکەنجە.

السَّخينةُ: خواردەمەنییەکە لە ئارد دروست دەکرێ نەزۆر شل نەزۆر توند بە کوردی پێی دەگوترێ: پەڵوو ٥ خۆراکی گەرم.

ألمِسْخَنَةُ: دیزەیەکە خواردنی تێدا گەرم دەکرێ ٥ (ك: مَسَاخِنَ).

سَخَا سَخَاءً: بەخشی، سەخاوەتی نواند دەگوترێ: (سخابه، فهو ساخٍ، هي ساخية).

سخا فلان: فلانکەس لە جوڵە کەوت.

سَخُوَ سَخَاوَةً: بوو بە ئادەمیزادێکی بەخشندە (هو سَخِيٌّ) (ك: أسخِياء) ٥ (وهي سَخِيّة) (ك: سَخَايا).

سَخِيَ سَخاً: بەخشندەو دەست‌و دڵ فراوان بوو.

سَخِيَ نَفْسُهُ عن الشّيئ: نەفسی لە شتەکە بێزراو وازی لێ هێنا.

أسخى النارَ: رێگای دەرچوونی بۆ ئاگرەکە کردەوە نەیهێشت چیدی لەژێر مەنجەڵەکەدا پەنگ بخواتەوە ٥ دەشگوترێ: (أسخى القِدرَ) دوکەڵکێشی بۆ مەنجەڵەکە دامەزراند بۆئەوەی بڵێسەی ئاگرەکە بەملاو ئەولای مەنجەڵەکەدا دەربچێ.

سَخَى نَفْسَهُ وبنفسه عن كذا: نەفسی خۆی هەڵنا بۆ وازهێنان لەوشتە.

سَخَّى النارَ: بەمانا (أسخى النار) دێ.

تَسَخَّى على أصحابه: بە زۆرە ملێو تەکەللوف وای نیشانی هاوەڵانی دا کە سەخی سروشتە.

السَّخاوِيَة: زەوی نەرمەڵان یان پانو پۆڕ ٥ (ك: سخاوي).

السَّخواء من الأرض: بەمانا (السَّخاوية) دێ ٥ (ك: سَخاوى).

سَدَحَتْ فلانة سَدْحاً: فلان ئافرەت لای مێردەکەی بەختەوەر بوو لە شانسو بەختی خۆی رازی بوو ٥ منداڵی زۆری لێ بوون.

سَدَحَ بالمكان: لەوشوێنە مایەوە.

سَدَحَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەسەر زەوی بڵاو کردەوە.

سَدَحَ فلاناً: فلانکەسی بە زەویدا داو بەرەورو (رەپەورو) رایکێشا ٥ یان لەسەر پشتی رایکێشا.

سَدَحَ الناقةَ: حوشترەکەی پیخ دا ٥ یان لەسەر زەوی رایکێشاو سەری بڕی.

السَّادِحُ: پیاوێکی بەزرووێتە نەزۆك نیە.

السَّادِحة: هەوری پڕو رەشو تاریك ٥ (ك: سوادح).

سَدَّ الشَّيْءُ سداداً وسدوداً: شتەکە راستو رێكو پێك بوو.

سَدَّ السَّهْمُ: وسَدَّ فلان: لە قسەو کردەوەیدا پێکای.

سَدَّ قوله وفعله: گوفتارو کردەوەی لە جێی خۆیدا بوو.

سَدَّ الشَّيْءَ: کونو کەلێنی شتەکەی پڕکردنەوە.

سَدَّ القناةَ: پردۆکەی بەسەر جۆگاکەدا رابەست.

سَدَّ عليه باب الكلام: قسەی لێ قەدەغە کرد.

سَدَّ الشَّيْءَ سَدّاً: کونو کەلەبەری پڕکردنەوە ٥ شتەکەی پێکا.

سَدَّدَ السهمَ الى الصيد: تیرەکەی ئاراستەی نێچیرەکە کرد.

سدّد الله فلاناً: خودا فلانکەسی خستە سەر رێگای راستو هیدایەتی دا.

سَدَّدَ صاحِبَهُ: ئامۆژگاری هاوەڵەکەی کردو رێگای باشی نیشاندا.

سَدَّ مالَهُ: بە باشی ماڵو سامانەکەی خستە گەڕ.

سَــــدَّد علیـــــه القـــولَ: قـــسەکەی هەڵوەشاندەوە.

إستَدَّ: ڕێكوپێك بەردەوام بوو لەسەر کاری خۆی.

إنْسَدَّ: گیراو بەربەستی بۆ پەیدا بوو.

تَسَدَّدَ: ڕێكوپێك بەردەوام بوو لەسەر کارەکانی.

الإنسداد التـاجي: گیرانـی شـا ڕەگـی تاجییە بەجەڵتەی خوێنی.

السّادُّ: دەگوترێ: (هو سادّ القَامَـةِ) ئـەو پیاوە باڵای ڕێكو شوشە.

الـــسّادة: چاوێـــك کراوەبـــێو بـــاش نەبینێ.

السَّدادُ: بەردەوام بـوون لەسـەری کـاری باشو هەنگاو نـان بـەرەو مەبەسـتی پـیرۆز ○ گوفتـارو کـرداری حـەقو ڕاست.

السِّدادُ: ئەوەی کونو کەلەبەرێـکی پـێ بگیرێ ○ دەگوترێ

سِداد القارورة: تۆپەوانەی گوزەو دیزەو کۆڵینە.

سِـداد مـن عَـوَز وسـداد العـیش: دابـین کردنی پێداویستی ژیان ○ هەروا نـاوە بـۆ جەڵتـەی خـوێنی یـان کۆمەڵێـك بەکتریا یان قەبارەیـەکی غـەریب کـە ڕێگای هاتوچۆی خوێن بگرێ.

سِـــداد الثـــغْر: ئـــەو پێـــشمەرگەو سەربازانەی لەسەر سنووری وڵات لە سەنگەردان ○ (ك: أسِدَّة).

الـــسُّدَادُ: نەخۆشـــییەکە کونـــە لـــوت دەگرێو ناهێڵێ هەوا لەوێوە بـچێتە نـاو سـییەکانەوە ○ هـەروا نـاوە بـۆ هەرشتێـك لـەناو جەسـتەدا ڕێ لـە هاتوچۆی شتێـکی تر بگرێ.

ألسَّدُّ: پەردەو لەمپەڕ لەنێوان دوشتا ○ دروسـتکردنی بەربەسـتو لەمپـەڕی پتـەو لـە ڕێـڕەوی ڕوبـاردا بۆنـەوەی بەگوێرەی پێویست ئاو گل بداتەوەو کۆ بکاتەوە (ك: سدود أسداد).

السُّدُّ: بەمانا (السَّدُّ) دێ ○ بەو هەورەی ئاسۆ داگیردەکا دەگـوترێ (سُـدٌّ مـن سحاب) ○ (وسُـدٌّ مـن جـراد وجـراد سُدٌّ) کولله بێتـان کـە هـەموو ئاسـۆ داگیربکـا ○ وشـکە چـەم کـە گۆمـاوو بـەردی گـەورەی تێـدا بـنو ئاویـان تێـدا بمێنێتـەوە بۆماوەیـەك ○ (ك: سُدود وأسداد).

ألسَّدُّ: قسەی ڕاستو دروست.

السَّدَدُ: بەمانا (السُّداد) دێ.

ألسَّدّاد: (رجل سَدّاد): پیاوێـکی لەسەرە خـۆو بـەردەوام لەسـەر کـاری باشـی خۆیەتی.

السُّدَّة: دەرگای ماڵ ◦ بەربێلای خانوو، ساحەی بەردەرگا ◦ سیسەم ◦ هەروا بەمانا (ألسُّداد) دێ.

ألْمَسَدُّ: شوێن‌و جێگا، دەگوترێ: (سَدَّ مَسَدَّهُ) شوێنی ئەوی گرت، لە شوێنی ئەو دانیشت ◦ هەروا دەگوترێ: (هم یسدّون مسادّ أبائهم) ئەوانە شوێنی باوك‌و باپیری خۆیان دەگرنەوە.

سَدَرَ فلانٌ في البلاد سدراً وسدوراً: فلان رۆیشت بەناو وڵاتدا گەڕا هیچ شتێك نەیگێڕایەوە.

سَدَرَ الثوبَ: قوماشەکەی دڕی.

سَدِرَ سَدَراً وسَدَارَةً: چاوی لەبەر گەرما لێڵ‌و پێڵ بوون ◦ دەگوترێ: (سَدِرَ بصرُهُ) ◦ هیچ لە کردارو گوفتاری خۆی ورد نەبوەوەو گوێی بەوە نەدا چ دەکاو چ ناکا ◦ دەگوترێ: (هو سادر وسَدِرٌ، وهي سَدِرَةٌ) ◦ هەروا دەگوترێ: (هو سادر في الغَيِّ) ئەو لە گومڕاییدا ڕۆچووە ◦ (تکلم سادراً) قسەی کردو لە قسەکانیدا دڵنیا نەبوو.

أسْدَرَهُ: گومڕای کرد، وای لێکرد گرنگی نەدا بەشت.

انْسَدَرَ: پەلەی کرد لە بازدان‌و ڕاکردندا.

تَسَدَّرَ بالثوب: بە قوماش خۆی ڕازاندەوە، خۆی دەرخست.

الأسْدَرَان: دوو ڕەگەن لە ژوور کولمەوە بەرز بوونەوە بەرەو ژوور کەوتوونە پێش کرکراگەی گوێچکە تا گەیشتونە تۆقە سەر ◦ دەگوترێ: (جاء یضرب أسدَرَیه) بە کەسێك دەگوترێ هیچ ئیشێکی نەبێ بێ کارو مەبەست بسوڕێتەوە ◦ یان بە دەستی بەتاڵ گەڕایەوە هیچی دەست نەکەوت.

ألسِّدارُ: شێوە پەردەیەکە لەناو خێمە هەڵدەدرێ.

السُّدْرُ: سەر گێژی‌و ئاو لێ گەڕانە توشی ئەوانە دەبێ کە سواری کەشتی دەبن لەناو دەریا سەرگێژ دەبن.

السِّدْرُ: درەختی نەبگ ◦ تاکەکەی (سِدْرَة) (ك: سِدَرٌ).

سِدْرة المنتهى: درەختێکە لە بەهەشتدا.

السَّدیر: باڵە خانەی سێ لا (سێ سوچ‌و تاوەر) یان گومبەزێکە پێك هاتووە لە سێ گومبەزی وەها کە چوبنە ناو یەکەوە ◦ سەرچاوەی ئاو، کارێز.

سدیر العشب وسدیر النخل: کۆمەڵگاوکانی گیاوگژ ◦ باخە دارخورما ◦ ڕەشایی دیمەنی ئەو جۆرە شتانە.

السِّيدارة: سداره ؛ جۆره کلاوێکه بەزۆری موچه خۆرو خانه نشین له برِی ولاّتدا لەسەر دەکەن.
سَدَسَ القومَ سَدْساً: شەش یەکی ماڵو سامانی خەڵکەکەی وەرگرت ٥ بوو بە شەشەم کەسی قەومەکەی.
أسْدَسَ القومُ: خەڵکەکە بوون بە شەش.
السُّداسُ: شەش شەش دەگوترێ: (جاءوا سُداسَ) شەش شەش هاتن.
السُّداسِيُّ (إزار سُداسِي): ئیزارێکه، دەرپێیەکه درێژیەکەی شەش بستە.
السُّدْسِيَّةُ: لە زاراوەی ئەندازیاریدا بریتییه لە ئامێرێکی بینین پلە پلەی شێوە کەوانەیی درێژیەکەی شەش یەکی موحیتی کەوانەکەیە ٥ ئەبعادی سوچی پێ دەپێورێ.
السُّدْسُ: شەش یەك ٥ (ك: أسداس) ٥ دەگوترێ: (هو يضرب الأخماس في الأسداس) ئەو کابرایە هەر پێنج شەشییەتیو خەریکی فێڵو تەڵەکەیە.
السُّدُوسُ: طەیلەسان یان طەیلەسانی سەوز.
السَّدِيس: بەمانا (السُّدُس) دێ ٥ (ك: أسْداس) مەرێك کەوتبێتە ساڵی شەشەمی تەمەنیەوە ٥ حوشترێك چوبێتە ساڵی هەشتەمەوە ٥ (ك: سُدُسٌ).
الْمُسَدَّسُ: لە ئەندازیاریدا (شەش لوّچ) شەش سوچ ٥ هەروا ناوە بۆ دەمانچەی گوللە هاوێژ ٥ بە زۆری بەو دەمانچانە دەگوترێ شەش گوللە بخوا، هەروا ناوە بۆ دەمانچەیەکی خانەدارو خاوەن شانە.
مَسْدَسَ: دەگوترێ: (جاءُوا مَسْدَسَ) شەش شەش هاتن.
سَدَعَ الشَّيْءَ بغيره سَدْعاً: شتەکە بەرەنگاری شتێکی تر بووە لێکدران.
سَدَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی بلاّو کردەوە.
سَدَعَ الحيوان: ئاژەڵەکەی سەربرِی.
سَدَعَ فلاناً: رێگەی نیشانی فلاّنکەس دا.
الْمِسْدَعُ: رێ نیشاندەرو چاو ساغ کە مل دەنێ بە رێگای خۆیو ئەرکی خۆی ئەنجام دەدا ٥ یان خێرا رۆو بەپەلە ٥ (ك: مَسَادِعَ).
سَدِفَ البَصَرُ سَدَفاً: چاوەکە لە برسانا تاریکایی بەسەردا هات ٥ (هو أسْدَفُ وهي سَدْفاء) (ك: سُدْفٌ).
أسْدَفَ: تاریك بوو ٥ دەگوترێ: (أسدف الليلُ).
أسْدَفَ فلان: فلاّنکەس نووست ٥ لە

برسان یان لەبەر پیری چاوی تاریك بوو ٥ یان چووە ناو تاریکستانەوە ٥ لە روناکایی دوور کەوتەوە چووە ژێر پەردەی تاریکییەوە.
أَسْدَفَ السِّتْرَ: پەردەکەی هەڵدایەوە.
أَسْدَفَ البابَ: دەرگاکەی کردەوە.
أَسْدَفَتِ المرأةُ القِناعَ: ئافرەتەکە روپۆشەکەی خۆی بەردایەوە.
سَدَّفَ اللَّحْمَ: گۆشتەکەی بڕی کوتکوتی کرد.
الأَسْدَفُ: رەش ٥ تاریك ٥ (لیل أَسْدَفُ) شەوی تاریك.
السِّدافَةُ: پەردە ٥ داپۆشەر.
السَّدَفُ: تاریکایی ٥ شەوو تاریکایی شەو (ك: أَسْداف).
السُّدْفَةُ: تاریکی ٥ بەشێك لە شەو ٥ تێکەڵاو بوونی تاریکیو روناکی پێکەوە وەکوو کاتی نێوان دەرکەوتنی بەیان تا دەگاتە کاتی سپی بوونی ئاسۆ ٥ (ك: سُدَفٌ).
السُّدْفَةُ: دەرگا ٥ یان بەردەرگا ٥ (ك: سُدَفٌ).
السَّدَفَةُ: شەوو تاریکایی شەو ٥ بەیانی نێوان دەرکەوتنی روناکی بەیانی (فەجر) تا کاتی سپی بوونی ئاسۆ.
السَّدِيفُ: گۆشتی پشتە خڕەی حوشتر (سەنام) ٥ (ك: سَدائِف وسِداف).

سَدِكَ بالشيءِ سَدَكاً وسَدْكاً: وەگری شتەکە بوو پێیەوە لکا ٥ (فهو سَدِك وهي سَدِكة).
سَدَكَ جلالَ التمر: سەبەتە خورماکانی خستنە سەر یەك.
السَّدِكَ: ئادەمیزادی دەست گەرمو دەست سوك لە ئیش کردندا ٥ دەگوترێ: (هو سَدِك بالرِمح) ئەو دەست رەنگینو کارامایە لە رمب وەشاندا.
سَدَلَ الثوبَ والسترَ والشَعْرَ سدلاً: کراسەکەی دادایەوە یان پەردەکەی دادایەوە یان قژی بەردانەوە.
سَدَلَ في البلاد: بەناو وڵاتدا رۆیی.
سَدِلَ سَدَلاً: مەیەلان بوو ٥ مەیلی کرد (هو أَسْدَلُ وهي سَدْلاءُ) (ك: سُدْلٌ).
أَسْدَلَهُ: دایدایەوە، بەری دایەوە ٥ شلی کردەوە.
سَدَّلَهُ: بەمانا (أَسْدَلَهُ) دێ.
إِنْسَدَلَ: شلی کردەوە، دایدایەوە.
السِّدْلُ: ملیوانکەی گەوهەر دوڕو جەواهیر کە درێژ بێتە خوار تا سەر سنگ ٥ وەکوو بەرمور ٥ (ك: سُدُولٌ).
السُّدْلُ: پەردە ٥ (ك: أَسْدال وسدول).
السَّدِيلُ: ئەو پارچە قوماشەی بەسەر کەژاوەدا دەدرێ ٥ یان ئەو

پەردەیەی لەناو ماڵدا بۆ بووك دەگیرێتەوە ٥ یان تارای بووك ٥ (ك: أسْدال وسُدُلٌ وسدائل).

سَدَمَ البابَ سَدْماً: دەرگاکەی بەدو خۆیدا پێوە دایەوە.

سَدِمَ الماءُ سَدَماً: ئاوەکە بەهۆی زۆر مانەوەی بۆگەنی کرد ٥ گڵو خۆڵی تێکەوت تا ئاوەکە گوم بوو داپۆشرا.

سَدِمَ فلان: فلانکەس غەمو نارەحەتی توش هات، تورە بوو.

سَدِمَ بالشَّئِ: سور بوو لەسەر شتەکەو وازی لێ نەهێنا ٥ بەزۆری لەگەڵ مادەی وەرگیراو لە وشەی (ندم)دا بەکاردەهێندرێ ٥ دەگوترێ: (سادم نادم، سدمان ندمان).

سَدَّمَ الماءَ طولُ العهد: زۆر مانەوە ئاوەکەی بۆگەن کرد.

انْسَدَمَ دُبُرُ البعیر: برینی پشتی حوشترە کە چاك بۆوە.

السَّدِمُ من الفحول: ئەسپی سەرکەش‌و چەموش ٥ ئەگەر بۆ ئاو بەکارهات بەمانا ئاوی هەڵقولاوە ٥ دەگوترێ: (الماءُ السَّدِمُ) ٥ (عاشق شَدِمٌ) عاشقێکی شەیدا.

السَّدَمُ من الفحول ومن المیاه: بەمانا (السَّدِمُ) دێ.

السُّدُمُ: بئرٌ سُدُمٌ: بیری ئاو کە پڕکرابێتەوە.

السَّدِیمُ: ماندو ٥ گومڕاو سەر لێ شێواو ٥ ئاوی هەڵقولاو ٥ تەمو غاری کەمو تەنك ٥ پەڵە پەڵەی جۆرە هەورو تەمو غارێك کە بەهۆی چڕبوونەوە یان بەریەککەوتنی زۆرێك لە جورمە ئاسمانییەکان کە هەندێکیان مەجەرەکانن پەیدا دەبێ ٥ (ك: سُدُمٌ).

سَدَنَ سَدْناً وسِدَانة وسِداناً: خزمەتی کابەی کرد، بووە مجەوری ماڵی خودا.

السَّادِنُ: مجەوری کەعبە ٥ خزمەتچی ماڵی خودا ٥ دەگوترێ: (هو سادِنُ فلان وآذِنُهُ) ئەو پیاوە خزمەتکاری فلانکەسە، دەرگەوان‌و رنجبەریەتی ٥ (ك: سَدَنَةٌ).

السَّدِینُ: بەزو پیو ٥ خوێن ٥ خوری (ك: أسْدَان).

سَدَا فلانٌ سَدْواً: دەستی بۆ شتەکە درێژ کرد ٥ دەگوترێ: (سدا الى الشَّئِ بیده، وسدا یدیه).

سدا فلان سَدْوَ کذا: فلان لایەنی فلان شتی گرت‌و ئەوی مەبەست بوو، بۆ ئەو چوو ٥ هەروا دەگوترێ: (خطب فمازال على سَدْوٍ واحد) فلانکەس وتاری داو بەردەوام بوو لەسەر یەك شێوەو سەجع.

سدي الثوبَ سدياً: رايەڵی قوماشەکەی درێژ کردەوە.
سَدِيَ سَدىً: نمی هێنایەوە ؛ شەو نماوی بوو ٥ دەگوترێ: (سَدِيت الأرضُ وسَدِيَ المكانُ وسدِيت الليلة) زەوییەکە شێدار بوو ؛ شەو نماوی بوو (فهو سَدٍ وهي سَدِية).
أسْدى الثوبَ: رایەڵی قوماشەکەی درێژ کردەوە.
أسْدى إليه معروفاً: بەخششی پێدا، چاکەی لەگەڵ کرد.
أسْدى الأمرَ: کارەکەی پێکا، باشی لێ زانی چاکی ئەنجامدا.
أسْدى الشَّيْءَ: شتەکەی ئیهمال کرد.
أسْدى بينهما: صوڵحی نێوانی کردن ٥ رێکی خستنەوە.
أسدى بينهم حديثا: قسەی لە نێوان خەڵکەکەدا هەڵبەست.
سَدّى الثوبَ: رایەڵی قوماشەکەی درێژ کردەوە.
سَدّى اليه: چاکەی لەگەڵ کرد.
سَدّىَ بينهما: صوڵحی نێوانی کردن.
سَدّى النحلُ الشَّهْدَ: هەنگەکە هەنگوینی کرد.
استدى فلان: بەمانا (سدا) دێ ٥ دەشگوترێ:

استدى الى الشَّيْءِ: دەستی بۆ شتەکە درێژ کرد.
استدى الفرسُ: ئەسپەکە عەرەقی کرد.
تَسَدّى الثوبَ: بەمانا (أسداه) دێ.
تسدّى الشَّيْءَ: سەر شتەکە کەوتو سواری بوو ٥ دەگوترێ: (تسدّى الأمرَ) بەسەر کارەکەدا زاڵ بوو، کارەکەی کۆنترۆڵ کرد.
السُّدى: ئیهمال کردنو گوێ پێ نەدانی، ئیهمال کراو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى﴾.
السُّدَى من الثوب: رایەڵی قوماش، پێچەوانەی تێوەدان ٥ هەروا بەمانا عەطاو بەخششە ٥ ئیهمال کراو.
السُّذابُ: رەگەزی روەکە پزیشکییەکان لە پێری (السُّذابية)یە.
السَّاذَجُ: شتی خاڵصو پاڵفتە کە شتی تری تێکەڵ نەبێو نەقشو نیگاریشی تێدا نەبێ ٥ دەگوترێ: (حجة سازجة) بەڵگەیەکی سادەیە.
سَرَأت الجرادة والسَّمَكة سَرْءاً: کوللە یان ماسییەکە هێلکەی کرد، گەرای نایەوە.
سرأت المرأةُ: ئافرەتەکە منداڵی زۆر بوون.
أسْرَأتْ: کاتی ئەوەی هات هێلکە بکا.

سَرَّأَتْ: بەمانا (سَرَأَتْ) دێ.

ألسِّرْءُ: هێلکەی ماسیو گەرای کوللەو دەعبای لەوجۆرە.

سَرَبَ سُرُباً: چووە دەر ◦ (سرب في الأرض) لەسەر چنگ بەسەر زەویدا ڕۆییشت ◦ دەگوترێ: (هو سارب) لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ﴾ ◦ هەروا دەگوترێ: (سَرَبَ في حاجته) بە ئیشی خۆی ڕۆییشت.

سَرَبَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بوو ◦ (سَرِبَت العينُ) چاو فرمێسکی ڕشت ◦ (سَرَبَ القِرْبَةَ) کوندەکەی پینە کرد، بە سیرمە کوندەکەی دروەوە.

سَرِبَ الماءُ سَرَباً: ئاوەکە ڕەوان بوو ◦ (هو سَرِبٌ).

أسْرَبَ الماءَ: ئاوەکەی ڕۆیاند، ڕژاندی.

سَرَبَ السَّرَبَ: ڕێبازی نهێنی دروست کرد ◦ گۆڕیچەی لەژێر زەوییەوە هەڵکەند.

سَرَّبَ الشَّيْءَ: شتەکەی پارچە پارچە نارد ◦ دەگوترێ: (سَرَّبَ اليه الشَّيْءَ وسَرَّب عليه الخيلَ والإبلَ).

سَرَّبَ الماءَ: ئاوەکەی ڕەوان کرد، ڕۆیاندی.

انْسَرَبَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بوو (إنْسَرَبَ في حجره) چووە ناو کونەکەی خۆیەوە .

تَسَرَّبَ: بەمانا (إنْسَرَبَ) دێ.

تَسَرَّبَ من الشَّراب: پڕبوو لە شەراب.

تَسَرَّبَ القومُ في الطريق: خەڵکەکە بە شوێن یەکدا بە ڕێگاکەدا ڕۆیشتن.

السَّرابُ: تراویلکە سیخرۆ؛ شتێکە لە دەوروبەری نیوەڕۆدا کە گەرمابێ وەکوو ئاو لە دەشتاییدا لە دوور دەبیندرێ بەڵام هیچ نیە.

السَّرَبُ: ڕێگای نادیارو دزە ڕێ ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا﴾ ◦ هەروا ئاوە بۆ گۆڕیچە لەژێر زەویدا کە ملەمای نەبێ بێ مەنفەز بێ ◦ کونە مشكو کونە مار ◦ گۆڕیچەی کارێزاو، کونجی کارێز، بۆری ئاو ◦ ئاوی چۆڕاو لە کوندە ◦ (ك: أسراب).

السِّرْبُ: کۆمەڵە باڵندەو ئاژەڵ ◦ دەگوترێ: (سِرْب من النساء) ڕەوە ئافرەت وەکوو چۆن دەگوترێ ڕەوە ئاسك ◦ هەروا دەگوترێ: (سرب من النَّخلِ) پورە هەنگ ◦ دڵو دەروون دەگوترێ: (أمِن السِّرْب) دڵ ئارام ◦ (أمن في سِربه) لە دڵدا ئارامو هێدیو هێمنە ◦ هەروا بەمانا سینگ دێ ◦ دەگوترێ: (هو واسِع السرب) ئەو سینگ فراوانە ◦ هەروا بەمانا

رێبازو ئامانج دێ ٥ دەگوترێ: (خَلِّ سِرْبَهُ) رێگای ئەو واز لێ بێنە، هەوڵ بۆ بەدیهێنانی ئامانجی ئەو مەدە ٥ (ك: أَسْرَابٌ).

السِّرْبُ: ئاژەڵ بە گشتی ٥ رێبازو ئامانج ٥ سینگ ٥ (ك: سروب).

السُّرْبَةُ: کۆمەڵە باڵندەو رەوە حەیوان ٥ کۆمەڵێک لە سەرباز خانە دوور دەکەونەوە هەڵمەت دەبەنە سەر دوژمن و دەگەڕێنەوە ٥ تووکی جەستەی ئادەمیزاد لە سینگیەوە تا دەگاتە ناوکی ٥ رێگا ٥ دەگوترێ: (هو قريب السُّرْبة) رێگای نزیکە ٥ بەخێرایی دەچێ کاری خۆی دەکاو دەگەڕێتەوە ٥ (هو بعيد السربة) ئەو رێگاکەی دوورە.

السَّرِبَةُ: سەفەری نزیك.

الْمَسْرَبُ: شوێن خێشکەی مار ؛ شوێنی خشانی مار بەسەر لمبە وردەو گڵە وردەدا ٥ دەگوترێ: (هذه مسارب الحياة) ئەوە شوێنی خشانی مارەکانە لەسەر ئەو لمبە یان ئەو گڵە وردە.

الْمَسْرُبَةُ: مووی نێوان سینگ و ناوك ٥ بەرپێلاو پێش هەیوانی زوور ٥ (ك: مَسَارب).

الْمَسْرَبَةُ: مووی نێوان سینگ و ناوك ٥ پاوان و لەوەڕگا ٥ (ك: مَسارب).

سَرْبَلَهُ السِرْبالَ: کراس یان زرێی لەبەر فلان کرد ٥ لە حەدیثیکدا کە لە عوسمانەوە ریوایەت کراوە دەفەرموێ: (لا أَخلَعُ سِرْبالاً سربلنيه الله).

تَسَرْبَلَ بالسِّرْبال: کراسی لەبەرکرد.

السِّرْبالُ: کراس یان زرێ یان هەرشتێکی تری وەها کە لەبەر بکرێ ٥ (ك: سرابيل) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُم بَأْسَكُمْ﴾.

سَرَجَ فلان سَرجاً: درۆی کرد ٥ دەشگوترێ: (سَرَجَ فلان الكَذِبَ) فلان درۆی هەڵبەست.

سَرَجَت المرأة شعرها: ئافرەتەکە قژی خۆی هۆنیەوە.

سَرِجَ سَرَجاً: دەموچاوی جوان بوو ٥ درۆی کرد.

أَسْرَجَ السِّراجَ: چراکەی هەڵکرد ٥ (أَسْرَجَ الشَّيْءَ) شتەکەی جوان کرد رازاندیەوە.

أَسْرَجَ الفَرَسَ: ئەسپەکەی زین کرد ٥ دەشگوترێ: (سَرَّج الأحاديث) قسەکانی بە درۆ رازاندنەوەو روکەشی کردن.

سَرَّجَ الله فلاناً: خودا توفیقی فلانی دا لە کارەکانیدا سەرکەوت.

سَرَّجت المرأةُ شعرها: ئافرەتەکە قژی خۆی هۆنینەوە.

إستَسْرَجَ السِّرَاجَ: چراکەی هەڵکرد.

السارِجُ: (جـبین سارج) ناوچەوانی گەش‌و جوان وەکوو چرا.

السِّراجُ: چرای هەڵگیرساو ◦ (ك: سُرُج).

السِّراجَةُ: پیشەی زین دورین (زیندرو).

السَّرْجُ: زینی ولاخ ◦ (ك: سروج).

السَّرّاجُ: زین فرۆش ◦ زیندرو ◦ درۆزن.

سُرَيْجٌ: ئاسنگەرو شیرگەرێکی بەناوبانگ بووە، شمشێری سورەیجی بۆ لای ئەو نیسبەت دەدرێن.

اَلْمِسْرَجَةُ: ئەو شوێنە یان ئەو شتەیە کە چرا رۆنەکەی تێدا دادەنرێ (ك: مَسَارِج).

سَرْجَنَ الأرضَ: زبڵی بە زەوییەکە کرد بۆئەوەی باش روەکی تێدا بڕوێ.

السِّرْجِين: زبڵ.

سَرَحَ سَرْحاً وسُرُوحاً: بەیانی زوو دەرچوو رۆیی.

سَرَحَ السَّيْلُ: لافاوەکە بە هێواشی رۆیی.

سَرَحَت الماشية: ئاژەڵەکە بۆخۆی لەوەڕا پێویستی بە ئاڵف پێدان نەکرد.

سَرَحَ الشَّيْءَ: شتەکەی نارد.

سَرَحَ ما في صدره: چی لە سنگیدا بوو دەری خست دەری بڕی.

سَرَحَ الماشِيةَ: ئاژەڵەکانی بەرەڵڵای لەوەڕگا کردن بۆئەوەی بۆخۆیان بلەوەڕێن.

سَرَحَ الله فلاناً: خودا توفیقی فلانکەسی دا ◦ دەشگوترێ: (هو يسرع في أعراض الناس) ئەو پاشملە بە خراپە باسی خەڵك دەکا.

سَرِحَ سَرَحاً: لە ئەرکەکانی خۆی رزگاری بوو.

سَرَّحَ الشَّيْءَ: شتەکەی نارد ◦ دەگوترێ: (سَرَّحَ الرسولَ) نێردراوی خۆی نارد بۆ ئەنجامدانی کارەکە.

سَرَّحَ الشَّعْرَ: قژەکانی بەشانە کرد هەندێ گەندە مووی هەڵکەندراوی بە ددانی شانەکە جیا کردەوە.

سَرَّحَ فلاناً الى موضِع كذا: فلانی ئاراستەی فلان شوێن کرد.

سَرَّحَ المرأةَ: ئافرەتەکەی تەڵاق دا.

سَرَّحَ العامِلَ: کرێکارەکەی لە ئیشەکە دەرکرد.

سَرَّحَ الماشيةَ: ئاژەڵەکانی بردە جێگایەك بەدەمی خۆیان بلەوەڕێن‌و پێویستیان بە ئاڵف پێدان نەبێ.

سَرَّحَ الشَّيْءَ: شتەکەی ئاسان کرد.
سَرَّحَ عنه الشَّيْءَ: شتەکەی لە چنگ ئەو رزگار کرد.
سَرَّحَ اللهُ العبدَ للخيرِ: خودا بەندەکەی تۆفیق دا بۆ خێرو خۆشی.
انْسَرَحَ فلان: فلانکەس پۆشاکی لەبەر خۆی داکەند ٥ پەلەی کرد.
تَسَرَّحَ من المكان: لەو شوێنە رۆیی‌و چووەدەر.
التسريحة: شێوەیەکە لە داهێنان‌و چاککردنی قژ.
السَّارِحُ: شوان ٥ ئاژەڵ.
السَّارِحة: ئاژەڵ ٥ دەگوترێ: (ماله سارحة ولا رائحة) واتە: هیچی نیە.
السَّراحُ: ئاسان ٥ دەگوترێ: (أفعل ذلك في سَرَاح ورواح) بە ئاسانی‌و بێ گیرو گرفت ئەو کارە دەکەم ٥ هەروا دەگوترێ: (أطلق سراحَهُ) بەرەڵلای کرد ٥ وازی لێ هێنا.
السَّرْحُ: ئاژەڵ ٥ بە تایبەتی بەو ئاژەڵە دەگوترێ بەیانی ببرێ بۆ لەوەڕ خواردن‌و ئێوارە بهێندرێتەوە ٥ هەروا ناوە بۆ درەختی گەورەو بەرز ٥ بەردەرگاو بەر بێلای خانوو.
السُّرُحُ: ئاسان ٥ دەگوترێ: (مِشية سُرُحٌ) رۆیشتنێکی ئاسان ٥ (وولدتهُ سُرُحاً) بە ئاسانی منداڵی بوو (عطاء سَرُحٌ) بەخشندەی وەرگیراوو گەیشتوو ٥ (فرسٌ سُرُحٌ) ئەسپێکی تیژرۆو گورج‌و گۆڵ.
السِّرْحانُ: گورگ ٥ (ذَنَب السِّرحان) فەجری درۆزن (سَرْحان الحوض) ناوەڕاستی حەوز ٥ (ك: سراحين، وسَرَاح).
السُّروح: ئەسپ‌و حوشتری خۆشڕۆو تیژڕۆ.
السَّرِيحُ: شتی ئاسان ٥ پەلە کردن دەگوترێ: (لايكون ذلك الاّ في سرِيح) ئەوە بەپەلە نەبێ ناکرێ ٥ رۆیشتنێک کاڵەی بۆ ببەسترێ ٥ خۆی بۆ ئامادەبکرێ ٥ ئەسپێک زینی بە پشتەوە نەبێ، بێ زین بێ.
السَّريحة: پارچە پەڕۆی شڕو دڕاو ٥ خوێنی رژاوی بەسەر شتدا رۆیشتوی وشکەوە بوو ٥ (ك: سريح، وسرائح) ٥ رێگای راست‌و دیار لە شیوو دۆڵ‌و تەنگە بەراییدا، کە بە چوار دەوریدا درەخت هەبن (ك: سرائح).
المَسْرَحُ: پاوان، لەوەڕگا ٥ شوێنی شانوو رانواندنی تەمسیل ٥ (ك: مسارِح).
المِسْرَحُ: شانە ٥ (ك: مسارح).

المِسْرَحَة: بەمانا (المِسْرَحُ) دێ ٥ (ك: مسارِح).

المَسْرَحِية: چیرۆکێك ئامادە کرابێ بۆ سەر شانۆ.

المُنْسَرِحُ: یەکێکە لە بەحرەکانی عەروز، زۆر بە کەمی شیعری پێ گوتراوە.

سَرَدَ الشَّيْءَ سَرْداً: شتەکەی کون کرد ٥ (سَرَدَ الجِلْدَ) پێستەکە یان (چەرمە)کەی کون کرد.

سَرَد الدِّرعَ: زرێیەکەی چنی، هەردوو لای ئەڵقەکەی بەیەکەوە نووساندن و دایکوتان بەیەکەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ﴾.

سَرَدَ الشَّيْءَ: درێژەی بە شتەکە داو بەردەوام بوو لەسەری ٥ دەگوترێ: (سرد الصومَ) بەردەوام بوو لەسەر ڕۆژو گرتن ٥ دەشگوترێ: (سرد الحديثَ) درێژەی بە قسەکردنەکەی داو بە ڕێكوپێکی ئاخاوتنی کرد.

سَرِدَ سَرَداً: بەردەوام بوو لەسەر ڕۆژو گرتن.

أَسْرَدَ الشَّيْءَ: شتەکەی کون کرد ٥ (أَسْرَد الدرعَ) زرێیەکەی چنی.

تَسَرَّدَ الشَّيْءُ: شتەکە ڕێچکەی بەست زنجیرەی بەست، بە شوێن یەکدا ڕیزبوو ٥ دەگوترێ: (تَسَرَّد الدرُّ) (تسرَّد الماشي) (تَسرَّد الدمعُ) ٥ (تَسَرَّدَ الحديثَ) قسەکانی جوان ئاراستە کردن و بە ڕێك و پێکی دوا.

السّارد: میرو ساز، میرو کونکەر.

السَّرَّادُ: ئامێری شت کونکردن، ئەو شتەی میروی پێ کون دەکرێ.

السَّرْدُ: ناوە بۆ ئەو کەسە زرێیەکان، ئەڵقەکان کۆ دەکاتەوە ٥ (شَيْءٌ سَرْدٌ) شتی بە ڕیزو بە زنجیرە و زور ٥ دەگوترێ: (نجوم سَرْدٌ).

السَّرَدُ: بەمانا (السَّرْدُ) دێ.

السِّرادُ: ئەڵقە دروستکەر بۆ زری.

المِسْرَدُ: بەمانا (السَّرَادُ) دێ ٥ زوبان ٥ دەگوترێ: (ماشٍ مِسْرَدُ): کەسێکە بەردەوام هەنگاو دەهاوێ و دێ و دەچێ ٥ (ك: مسارِدُ).

السِّرْدابُ: ژێر زەمین، هۆدەو ڤاوشێکە لەژێر بینادا دروست دەکرێ بۆکاتی پێویستی لەسەرماو گەرمادا پەنای بۆ دەبرێ ٥ (ك: سراديب).

السِّرْدار: سەرۆکی سەربازو پۆلیس.

سَرْدَقَ البيتَ: خانوەکەی توندو تۆڵ کرد.

السُّرادِقُ: هەر دیوارو پەرژینێك دەورەی شتێکی تر بدا ٥ خێمەی

هەڵدراو بەبۆنەی بوك گواستنەوە یان تەعزییەو سەرە خۆشییەوە.
السَّرْدِينُ: جۆرە ماسییەکی پچوکە خوێ دەکرێو هەڵدەگیرێ، پاڵ دەدرێن بۆ دوورگەی (سەردینییە).
سَرَّهُ سُرُوراً: کەیف خۆشی کرد.
سَرَّ فلاناً سَرّاً: چاكو چۆنی لێکردو هیوای خۆشی بۆ خواست.
سَرَّ الصبيَ: ناوکی منداڵەکەی بڕی.
سَرَّ فلاناً: زەبری لەناوکی فلان دا.
سَرَّ الشَّيْءَ: شتەکەی شاردەوە.
سَرَّ سَرَراً وسَرّاً: ناوکی ژانی کرد ٥ (هو أسَرُّ هي سَرَّاءُ).
أسَرَّهُ: شاردیەوە ٥ (أسَرَّ اليه حديثا) قسەیەکی نهێنی بە گوێ دادا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا﴾.
سَارَّهُ مُسَارَّةً وسِراراً: سرتەی لەگەڵدا کردو بەسەر نهێنی خۆیدا ئاگاداری کرد.
سَرَّرَه الماءُ: ناوەکە گەیشتە ناوکی.
اسْتَسَرَّ: خۆی شاردەوە، خۆی پەنادا ٥ دەگوترێ: (إستسر القمرُ) مانگ خۆی پەنا داو گوم بوو (ليلة السِرار) ئەو شەوە یان ئەو دوو شەوەیە کە مانگ نابیندرێو گوم دەبێ.
اسْتَسَرَّ الأمرُ: ئیشەکە دیارنەما، شتەکە گوم بوو.
اسْتَسَرَّ فلاناً: نهێنی خۆی بۆ فلان باس کرد.
اسْتَسَرَّ الجاريةَ: کەنیزەکەکەی کردە ملکی خۆی.
تَسَارّوا: بە یەکەوە سرتە سرتیان بوو ٥ دەشگوترێ:
تَسَارَّ الى كذا: حەزی لە فلان شت بوو بەخۆشی زانی.
تَسَرَّرَ الثوْبَ: قوماشەکەی دڕ دڕ کرد، دڕاندی.
تَسَرَّرَ فلان: فلانکەس کەنیزەکی کردە ملکی خۆی.
تَسَرَّرَ بنت فلان: کچی فلانکەسی کردە هاوسەری خۆی چونکە بۆ خۆی دەوڵەمەندو ئافرەتەکە هەژار بوو.
الأسارير: خەتو شیوو دۆڵی بەری دەستو دەمو چاوو ناوچەوانە ٥ تاکەکەی (أسرار) ٥ هەروا ناوە بۆ جوانی دەمو چاو ٥ جوانی دوو روومەتو دوو کوڵم.
الأَسَرُّ (أسَرُّ الرجل): ئەو کەسەی خۆ لە کاروباری پیاو هەڵدەقورتێنێو لە ئیشەکانی دەکۆڵێتەوە.
السَّرَارُ: کۆتایی (سَرار الشهر) دوا شەوی مانگ.

سَرار الحسب: بنيچه پاكو خاوێنو وەجاخ زادە.
سَرار الأرض: ناوەڕاستی شیوو شوێنی باشی.
السِّرارُ: (سِرار الأرض) ناوەڕاستی پارچە زەوییەکە ٥ خەتو شیوو دۆڵی بەری دەستو دەمو چاو ناوچاوان.
السَّرارَةُ: (سَرارة الأرض) باشترین شوێنی زەویو بە نرخترینی.
سَراة الحسب: مامناوەندیو وەجاخ زادەیی ٥ دەگوترێ: (سِرٌّ بَیِّنُ السَّرارة) پاڵفتە کراوی شت ٥ کاکڵە.
السِّرُّ: نهێنی: ئەو شتەی دەیشارییەوەو ناتەوێ کەس بیزانێ ٥ بنەماو بنیچە ٥ پاڵفتەی شت ٥ بە نرخترینی شت.
سِرّ الوادي: بە نرخترینی شیوو دۆڵ.
سِرّ الأرض: بە نرخترین شوێنی زەوی ٥ شتی دڵخۆشکەرەو فەرەح ئامێز ٥ ئەو کارانەی ئادەمیزاد ئەنجامیان دەدا دڵی پێیان خۆشە.
سِرّ الشيء: پاڵفتەی شت.
سِرّ النسب: کاکڵەو پوختەی بنیچەو نژاد ٥ دەگوترێ: (هو في سِرّ قومه) ئەو لە وەجاخ زادەی نەتەوەکەیەتی ٥ (هو سِرُّ هذا الأمر) ئەو زاناو لێزانی ئەو ئیشەیە.
السُّرُّ: خەتو شیوو دۆڵێکن لە بەری دەستو دەمو چاوو ناوچاوان ٥ ئەو ڕیخۆڵەیەی پەیوەستە بە ناوکەوەو کاتی لە دایکبوون دەبڕدرێ ٥ دەگوترێ: (عرفت ذلك قبل أن يُقْطع سُرُّك) پێش ئەوەی ناوکت ببڕدرێ من ئەوەم زانیوە ٥ (ك: أسرار).
السَّرَرُ: ئەو ڕیخۆڵەیە لە ناوکی منداڵی تازە لەدایکبوو دەبڕدرێ ٥ شەوی پەنا گرتنی مانگ ئەو شەوەی مانگ نابیندرێ ٥ (ك: أسْرار).
السَّرّاء: نازو نیعمەت ٥ هەرزانیو خۆش گوزەرانی ٥ بۆری ناو بۆش ٥ زەوی بە پیتو بەرەکەت.
السُّرَّةُ: ناوك ٥ (وسُرّة الروضة) باشترین شوێنی باخ کە باش شتی لێ بڕوێ ٥ (سُرّة الحوض) ناوەڕاستی حەوزو شوێنی ئاو تێدا ڕاوەستانی ٥ (سُرَّة البذرة) خاڵێکە لە شوێنی گەیشتنی تۆم بە دیواری هێلکەدانەوە ٥ (ك: سُرَرٌ).
السِّرَةُ: دەسکە ڕیحانە ٥ چەپکە ڕیحانە.
السِّرِيرُ: ئەو کەسەی هاوەڵەکانی کەیف خۆش دەکاو چاکە کارە لەگەڵیان.

السُّرِيَّةُ: كەنیزەكی كڕدراو ٥ (ك: سَرارِيّ).
السُّرورُ: كەیف خۆشی لەكاتی پەیدا بوونی سود یان نەمانی زیان.
السَّرير: سیسەم، كورسیو قەنەفەی لەسەر دانیشتن ٥ دارە مەیت، تاتە شۆر.
سرير الرأس: شوێنی نێوان ملو سەر ٥ (ك: سُرَرٌ وأسِرّة).
السَّرِيرَةُ: نهێنیو شاراوە ٥ (ك: سَرائر).
اَلْمَسَرَّةُ: كەیف خۆشی ٥ قەراخو پەنا ریحانە.
السُّرْسُوب: فرۆ، ژەك ٥ ئەو شیرەی دوای لە دایكبون دەچێتە گوانی ئاژەڵ، یان مەمكی ئافرەت.
السَّرْسُورُ: زیرەكو زاناو لێكۆڵەرەوە لە كاروباردا.
اَلسِّرْسَامُ: ئەستور بوونو هاوسانێكە لە پەردەی دەماغدا پەیدا دەبێو لەرزوتای بەردەوام لە ئەخۆشەكەدا پەیدا دەكا، هەروا دیاردەی تریشی لێ پەیدا دەبێ بۆ نموونە خەو زڕاندنو سەر سوڕمانو سەر لێ شێوان.
سَرَطَهُ سَرْطاً: قوتی دا.
سَرِطَهُ سَرْطاً: بەمانا قوتیدا.
استَرَطَهُ: بەمانا (سَرَطَهُ) دێ.
انْسَرَط الطعام في حلقه: خواردنەكە بە ئاسانی لە قوڕگی چووە خوار.
تَسَرَّطَهُ: بەمانا (سَرَطَهُ) دێ.
السِّراط: رێبازی ئاشكرا.
السُّرَاطُ: بڕندە ٥ دەگوترێ: (سیف سُراط) شمشێری بڕندە.
السُّرَّطُ: قوتدەر، پارو گەورە، خێرا خۆر، تیژڕۆ.
السَّرَطان: قرژاڵ؛ گیاندارێكی دەریاییە لە پێڕی (القشريات)ە دە قاچی هەیە ٥ بورجێكی ئاسمانە ٥ لە بواری پزیشكیش دا هاوسانێكی پیسە لە خانە ئاشكراكانی جەستەدا دروست دەبێو بە ئەنسیجەكانی دەوروبەری خانەكان دا بڵاو دەبێتەوە.
السُّرَيط: حەڵوا ٥ خورماو رۆن.
المِسْرَطُ: گەرو (ك: مَسَارِط).
سَرِعَ سَرَعاً: پەلەی كرد ٥ (فهو سَرِعٌ وسرعان وهي سرعى).
سَرُعَ سُرَاعة وسُرْعَةً وسَرْعاً: بەمانا (سَرِعَ) دێ.
أسْرَعَ: پەلەی كرد ٥ دەگوترێ: (أسْرَعَ في السير) پەلەی كرد لە رۆیشتندا.
سارَعَ: دەست پێشخەری كرد.
تَسَارَعَ: بەمانا (سَارَعَ) دێ.

تَسَرَّعَ: بەمانا (تسارع) دێ.
الأُسْرُوعُ: تاکی (الأساریع) ئەو شتەیە لە تولەی دارمێو دێتەدەر ٥ کرمێکی سپی سەر سوورە دەشوبهێتە قامكو پەنجەی ئافرەت ٥ (ك: أساریع) ٥ (أساریع الذهب) چاڵو چوێڵی ئاڵتون.
السُّرَّاع: خێراڕۆ، تیژڕەو.
السِّرْعُ: هەر تولە مێوو لقە درەختێك تەڕبێ ٥ (ك: سُرُوعٌ).
سُرعان ما فعلت کذا: ئای چەند بە خێرایی ئەو کارەت ئەنجامدا!
السَّرَعانُ: (سَرَعان الناس) پێشەتای خەڵکەکە ٥ (سَرْعان الخیل) پێشەنگی ڕەوە ئەسپو قافڵە.
السَّرِیعُ: پەلە درەختی تەڕ بەتایبەتی درەختی بەشام کە درەختێکی بۆن خۆشەو سیواکی پێ دەکرێ ٥ بەحرێکی عوروزیشە زۆر بە کەمی شیعری پێ گوتراوە.
السَّرَعْرَعُ: لقەدار لەکاتی تەڕیدا ٥ شورکە داری درێژو باریك ٥ شتی درێژو باریك ٥ گەنجی تەڕو تازەو شۆخو شەنگ.
سَرَفَت السُّرْفَةُ الشَّجَرة: کرمی ئاوریشم درەختەکەی خوارد.
سَرَفت الأمُ وَلَدَها: دایکەکە زۆری شیردا بە منداڵەکەو کۆئەندامی هەزمی تێکدا.
سَرِفَ الطعامُ: زۆری خوارد تا توشی گەدە ترشانو ئینتەلا بوو.
سَرِفَ الشَّئَ: شتەکەی پاش گوێ خست، غافڵی کرد ٥ هەڵەی تێدا کردو مەبەستی نەپێکا ٥ شتەکەی نەزانی.
سَرِف القَوْمُ: لە خەڵکەکە تێپەڕی.
أسرف: لە ئەندازە دەرچوو ٥ هێڵی سوری بەزاند ٥ دەگوترێ: (أسرف في مالە) دەستبڵاوی لە ماڵو سامانی خۆی ئەنجام دا ٥ (أسرف في الکلام) زۆری چەنەدا ٥ (أسْرَفَ في القتل) لە کوشتنەکە زێدەڕۆیی کرد.
أسْرَفَ: هەڵەی کرد ٥ بێ ئاگا بوو ٥ نەزان بوو.
السَّرَفُ: خوگرتن بە شتێکەوە ٥ لە گرێژە ئەچون ٥ لە سەنتەر لادان.
سَرَفُ الماء: ئەو ئاوەی بە خۆڕایی بڕواو کەڵکی لێ وەرنەگیرێ.
السَّرِف: کەم ٥ دەگوترێ: (هو سَرِف العقل) ئەو کەم عەقڵە ٥ (سَرِف الفؤاد) بێ ئاگاو غافڵە ٥ (مکان سَرِفٌ) شوێنێکە کرمی ئاوریشمی زۆرە ٥ هەروا دەگوترێ: (أرضی سَرِفة).

السُّرْفَةُ: كرمی ئاوریشم.
السُّروفُ: بەهێزو گەورە.
ألسُّرِيفُ: تولە مێو.
سَرَقَ منه مالاً: ماڵەکەی لێ دزی ٥ (هو سارق) (ك: سَرَقَة).
سَرَقَ السَّمْعَ وسرق النظر: بە دزییەوە گوێی هەڵخست بۆئەوەی قسەکە بدزێ ٥ بەنهێنی بۆی روانی.
سرقتني عيني: نووستم ٥ خەوم لێ کەوت.
سَرِقَ سَرَقاً: گوم بوو ٥ لاواز بوو.
سَارَقَه النَّظَرَ، وسارق النظرَ اليه: هەوڵیدا هەلی بۆ هەڵبکەوێ سەیری بکا، بە دزییەوە بۆی بروانێ.
سارق السمعَ: هەوڵیدا بە نهێنی گوێی لە وتەکانی بێ.
سَرَّق الشَّيْءَ: بەمانا (سَرَقَهُ) دێ.
سَرَّقَ فلاناً: فلانکەسی بە دز لە قەڵەمدا.
اسْتَرَقَ الشَّيْءَ: بەمانا (سَرَقَهُ) دێ.
إنْسَرَقَ: لاوازو بێ هێز بوو ٥ دەگوترێ: (إنسرق صوته) دەنگی زەعیفو لاواز بوو (إنسرقت مفاصله) جومگەی لاواز بوو.
إنسرقَ عن القوم: لە خەڵکەکە دوا کەوتو خۆی گوم کردو رۆیی.
تَسَرَّقَ: وردە وردە شتەکەی دزی ٥ هەروا دەگوترێ: (تَسَرَّقَ النظر والسَّمْعَ).
السَّارِقَةُ: زنجیر ٥ بزمار لە قەیدو شتی وا ٥ (ك: سوارق).
السُّرَاقَةُ: ئەوەی بدزرێ ٥ دەگوترێ: (هذه سَرَاقَةُ فلان) ئەمە ماڵە دزراوەکەی فلانە.
السَّرَقُ: پۆشاکی ئاوریشم ٥ باشترین جۆری ئاوریشم.
السَّرِقَة: دزی ٥ هەڵگرتنی ماڵێکی دیاریکراوە لە شوێنی شیاوی خۆی بە شێوەی دزی.
ألْمُسْتَرَق: لاوازو کاڵفام، جەستە بێ هێز.
مسترق العنق: ئادەمیزادی مل کورت ٥ قسە دزو قسە قۆزەرەوە.
سَرْقَنَ الأرْضَ: زەوییەکەی زبڵ رێژ کرد، زبڵاوی کرد.
السِّرْقِين: زبڵ.
سَرِكَ سَرَكاً: دوای بەهێزو بە توانایی لاواز بوو.
تَسَارَكَ في المشي: لەبەر ماندوویی و لاوازی نەیتوانی بڕوا.
السَّرْكي: چەکی موچە ٥ دەفتەری پێدان و وەرگرتنی نامە ٥ دەفتەری رۆژانەی کرێکار.
السَّرْكودية: نەخۆشییەکی درێژ

خایەنەو هۆکاری پەیدا بوونی نازاندری، بە زۆری توشی غودەی لەمفاویو چاوو سییەکانو ئێسقانی دەستو قاچ دەبێ.

السَّرْكومة: (ألسّركومة اللمفية) هاوسانێکی پیسە لە گۆشتدا پەیدا دەبێ.

سَرَّمَهُ: بڕییەوە ٥ پچڕاندی.

تَسَرَّمَ: بڕدرایەوە ٥ پچڕا.

السُّرْمُ: قەراخی ریخۆڵە.

السَّرْمَدُ: بەردەوامو نەبڕاوە.

السَّرْمَدِيّ: پاڵدراو بۆ لای (السَّرْمَد).

سَرَا فلان سَرْواً وسَرَاوةً: فلان بەرێز بوو شەریفو وەجاخ زادە بوو ٥ سەخی سروشت بوو.

سرا الشَّيْءَ عنه سرواً: شتەکەی داکەندو فڕێی دا.

سرا عنه ثوبَهُ ودِرْعَهُ: کراسو زرێیەکەی لەبەرخۆ داکەند.

سرا الهَمَّ عن فؤاده: غەمو پەژارەی خۆی دەرخست.

سرا السيفَ: شمشێرەکەی روت کرد، لە کالان رایکێشا.

سَرُوَ سَراوةً وسَرْواً: شەریف بوو (ك: سروات).

أسْرىَ الشَّيْءَ عنه: شتەکەی لەبەر داکەند.

سَرَّى الشَّيْءَ عنه: شتەکەی لەبەر داکەند ٥ دەگوترێ: (سُرِّي عن فلان) فلانکەس غەمو نارەحەتی لە دڵدا نەما.

إنْسَرىَ: دەرکەوت، پەردەو تەمو مژی لەسەر لاچوو.

إنسرى الهَمُّ عنه: غەمو پەژارەی لە دڵدا نەما.

تَسَرَّى: بە زۆرە ملێو تەکەللوف سەخاوەتی بەسەر خۆیدا هێنا.

السَّرَاةُ: (سراة کل شيئ) لای ژوروی شتو ناوەڕاستی ٥ یان زۆرینەی ٥ (سَرَاة النهار) چێشتەنگاوو نیوەڕۆ.

سَرَاة الطريق: ناوەڕاستی رێگا، یان زۆرینەی رێگا.

سَرَاة الفرس: سەر پشتی ئەسپ ٥ (ك: سَرَوَات).

السَّرْو: درەختی سنەو بەر ٥ تەپۆڵکەی ناو شیوو دۆڵ ٥ کونێکی ناکەوانەییە لەسەر سندوقی ئامێری قانونی مۆسیقا.

سَرْوَلَهُ: دەرپێی لەپێی ئەو کرد.

تَسَرْوَلَ: دەرپێی لەپێ کرد.

السَّراويل: دەرپێ ؛ پۆشاکێکە نێوان ناوكو ئەژنۆ دادەپۆشێ ٥ (ك: سراويلات).

المُسَرْوَلُ: کۆترێك پەڕی بە

قاچەکانەوە بێ ٥ ئەسپێـك پەڵەی سپی جەستەی لە دەستو قاچی تێپەڕ بووبێ.

سَرَى اللَّيـلُ، سَرْياً وسِرايةً وسُريً: شەو ڕۆیـیو کۆتـایی هـات ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ﴾.

سَرَى الهَمُّ: غەمو پەژارەی ڕۆیی.

سَرَى الليلَ: بە ڕۆیشتن شەوی بەڕێ کرد.

سَرَى بفلان: شەو ڕەوی بە فلان کرد.

سَـرَى عِـرْق الـشجرة في الأرض: ڕەگـی درەختەکە بە ناوی زەویدا ڕۆچون.

سَـرَى فيـه الـسُّمُّ والخمـرُ: ژەهرەکـە یـان شەراب بەناو جەستەی دا بڵاوبۆوە.

سَرَى فيه عِرق السّوءِ: ڕەگی خراپـەکاریی تێدا بڵاوبۆتەوە.

سرى عليه الهمُّ: غەمو پەژارە شەو یەخەی گرت.

سَرَى الجـرحُ الى الـنفس: ئـازاری برینەکـە بەردەوام بوو تا کوشتی.

أسـرى الليـلَ وبـه: شـەو ڕەوی کـرد بـە شەو ڕۆیی.

أسرى فلاناً وبفلان: شەو ڕەوی بە فلان کرد.

سـاري صـاحِبَهُ: شـەو ڕەوی لەگـەڵ هاوەڵەکەی کرد.

إسْتَرَى الليلَ وبه: بەمانا (سرى) دێ.

إسْتَرى الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵبژارد.

تَـسَرَّى: بـە نهێنـی چووە دەر (تَـسَرَّى الشيئَ) بەمانا (إسرّاه) دێ.

السّارِية: هەورێك بەشەو پەیدا ببێ ٥ بـارانی شـەو، کۆڵەکـە ٥ ئـەو دارەی ئاڵای کەشتی پێدا دەکرێ.

ألسُّرى: ڕۆیشتنی زوربەی شەو.

الـسَّرِيُّ: جۆگـا ٥ ڕوبـاری پـچوك ٥ (ك: أسْرِيَة وسُرْيان).

الـسَّرِيَّةُ: کۆمەڵێـك سـەرباز ٥ پۆلـە پێشمەرگەیەك ٥ دەستەیەك جاش ٥ لە پێنج کەسەوە تا سێ سەد کەس ٥ ڕەوە ئەسپ نزیکەی چوار سەد دانـە ٥ (ك: سرايا).

الــــسُّرْيالية: بـــیرو بۆچونێـــکی سـەردەمیانەیە لـە بـواری فـەنو ئەدەبدا پشت بە خـەیاڵ دەبەستێو لـە زوور واقیعـەوە هـەوا پـەڕوازەو حـــاڵو چـــۆنیەتی (اللاشـــعور) دەردەخا.

سِـرْيوم: عونـصورێکی فیلزییـەو لـە عونصورە ناوازەکانە.

سِـــرْيوم: عونـــصورێکی فیلزییـــەو تایبەتمەندییـــەکانی دەشـــوبهێتە صودیوم وەڵێ لەو نیشاتی پترە.

الأُسْطُبَة: پرزو پاڵی کەتان کە بـەددانی سێلكو شەنە جیا دەبێتەوە.

اَلْمِسْطَبَة: سندانی ئاسنگەر ٥ سەکۆی دانیشتن ٥ (ك: مساطب).

سَطَحَهُ سَطْحاً: بڵاوی کردەوە، ڕێکی خست، ڕایخست ٥ دەگوترێ: (سطح الله الأرضُ) یان دەگوترێ: (سطح الخبز بالمحور) نانکەرەکە بە تیرۆك نانەکەی پان کردەوە.

سَطَحَ فلاناً: فلانکەسی بە زەویدا داو خستی.

سَطَّحَ البیت: سەربانی خانوەکەی ڕێك خست، ڕاستەو پاستەی کرد.

سَطَّحَهُ: بەمانا (سَطَحَهُ) دێ.

إنسَطَحَ: بڵاو بۆوە، ڕاخرا ٥ ڕاکشا، لەسەر پشتە مل خۆی درێژ کردو جوڵەی لەخۆی بڕی.

تَسَطَّحَ: ڕاکشا، تەخت بوو.

اَلسَّطْحُ: سەطحی هەموو شتێك لای سەرویەتی ٥ لە زانیاری ئەندازیاریدا بە قەبارەیەك دەگوترێ درێژی‌و پانی هەبێ.

السُّطَّاحُ: هەر ڕوەکێك بەسەر زەویدا بڵاو ببێتەوە.

السَّطِیحُ: ئەو کەسەی لەبەر نەخۆشی نەتوانێ هەڵسێ یان دانیشێ ٥ هەمبانەو کوندە.

السَّطِیحَةُ: کوندەو هەمبانە ٥ کەلە دوو پێست بێ.

اَلْمِسطحُ: خەرمانی خورما، خورماکانی تێدا بڵاو دەکرێنەوە بۆنەوەی وشك ببن (ك: مساطح) ٥ هەروا ناوە بۆ حەصیر کە لە پرژی دارخورما دروست کرابێ ٥ کۆڵەکەی ڕەشماڵ‌و خێمە ٥ مەنجەڵی گەنم تێدا کوڵاندن ٥ داری ڕانگێودراو بە سەر کۆڵەکەی کەپرەمێودا ٥ تیرۆکی نان کردن.

اَلْمُسَطَّحُ: (أنف مُسَطَّحٌ) لوتی پانەوە بوو.

سَطَرَ الکتاب سطراً: کتێبەکەی نووسیەوە.

سَطَرَ فلاناً: فلانکەسی بە زەویدا دا.

سَطَرَ الشَّيْءَ بالسیف: بە شمشێر شتەکەی بڕیەوە.

أسْطَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی بە هەڵە خوێندەوە ٥ دەگوترێ:

أسْطَرَ إسمي: ناوی منی نەخوێندەوە، ئەو دێڕەی ناوی منی تێدا نووسرابوو پەڕاندی.

سَطَّرَ الکتابَ: بەمانا (سَطَرَهُ) دێ.

سَطَّرَ الورقةَ: بە ڕاستە هێڵ‌و خانەی لەسەر کاغەزەکە دروست کرد.

سَطَّرَ العبارةَ: عیبارەتەکەی داڕشت ٥ دەشگوترێ:

سَطَّرَ الأکاذیب: درۆی هەڵبەستن.

سَطَّرَ علینا: چیرۆکی بۆ گێڕاینەوە.

استَطَرَّ الكتابَ: کتێبەکەی نووسیەوە.
الأساطير: ئەفسانەو چیرۆکە کۆن ٥ قسەی پڕوپوچو بێ بنەما.
السّاطِرُ: قەساب.
السّاطورُ: کێردی قەساب ٥ شمشێری قەساب ٥ تەورزمەی قەساب کە کێردێکی زلە ئێسقانی گۆشتییەکەی پێ ورددەکا ٥ (ك: سواطير).
السَّطْرُ: ریزو چین لە هەرشتێك بێ ٥ دەگوترێ: (سطر من الكتابة) (سطر مِن الشّجر) (ك: أسطر وسطور وأسطار).
السُّطْرَةُ: هیواو ئاوات.
السَّطّارُ: قەساب.
المِسطارُ: شەرابێك بخۆرەوەکەی کەلەلا بکا ٥ تەپو تۆزی بەرزەوە بوو بۆ حەوا ٥ لە بواری رەسمو تەصویردا بریتییە لە قەڵەمێکی مەعدەنی لە شێوەی پاندادا.
المِسطرة: راستە ٥ ئەوەی کتێبی بێ دێر دێر دەکرێ ٥ لە بواری ئەندازیاریو ریازەدا ئامێرێکی فراخ تیژی راستە بەکاردەهێنرێ بۆ رەسم کردنی هێڵی راست.
المُسَطَّرُ: بالا دەست.
المُسَطَّرين: کەمچەی بیناسازی.

سَطَعَ الشّيءُ سَطْعاً وسطوعاً: شتەکە بلاو بووە ٥ دەگوترێ:
سَطَعَت الرائحة: بۆنەکە بلاوبووە ٥ هەروا دەگوترێ: (سطع البرق في السماء وسطع الغبار وسطع النور).
سَطَعَ الأمْرُ: کارەکە دەرکەوت ئاشکرا بوو.
سَطَعَ الرَّجُلُ: پیاوەکە سەری خۆی بەرز کردەوەو ملی درێژ کرد.
سَطَعَ فلانٌ بيديه: فلانکەس چەپڵەی بە هەردوو دەستی لێ دا.
سطعت فلاناً رائحة المسك: بۆنی میسك لوتی فلانکەسی پڕکرد.
سَطِعَ سَطَعاً: ملی درێژ بوو ٥ (فهو أسطع وهي سَطْعاءُ).
السِّطاعُ: درێژترین کۆڵەکەی ژێر رەشماڵە، ئەو کۆڵەکەی دەخرێتە ژێر ناوەڕاستی خێمەوە بۆنەوەی باراناو دەرکا ٥ (ك: أسطِعة وسُطُعٌ).
السَّطْعُ: هەرشتێك بلاو بێتەوەو بەرز بێتەوە.
السَّطيعُ: بەیانی ٥ درێژ.
المِسطَعُ: زوبان رەوانو گفتو لفت شیرین ٥ دەگوترێ: (خطيب مِسْطَعٌ).
السّاطِلُ: تەپو تۆزی بەرزەوە بوو.
السَّطْلُ: سەتڵ ٥ (ك: أسطالٌ وسطولٌ).
سَطَمَ البابَ سَطْماً: دەرگاکەی پێوە دایەوە.
الإسْطامُ: کۆڵەوەژ، ئاگر خۆشکەر

(ئاسنێکی درێژی سەرپان).

الأسْطُمُ: شەپۆلی دەریا ٥ بنەما.

الأُسْطُمَّةُ: (أسطُمَة القوم) پیاوی ڕێزداری قەوم.

ألسَّطَامَ: بەمانا (الإسطام) دێ ٥ تیژایی شمشێر ٥ تۆپەوانەی دیزەو گۆزەو ئەو جۆرە شتانە.

ألسَّطْمُ: تیژایی شمشێر.

سَطْنَهُ: چەسپاندیو قایمی کرد.

سَطا الفَرَسُ سَطْواً وسَطْوَةً: ئەسپەکە ملی نەداو سەر ڕەق بوو.

سَطَا الْماءُ: ئاوەکە زۆر بوو ٥ (سَطا علیه وبه) پەلاماری داو هێرشی بۆبرد.

سَطَا علی الحامل: مندالی سکی ئافرەتەکەی بە مردویی دەرهێنا.

سَطَا الطعامَ وفیه: خۆراکەکەی خوارد دەستی بۆ بردو خواردی دەگوترێ: (ما سطوت في طعام أحد).

أسطی علیه: بەمانا (سَطَا) دێ.

ساطاه: شتەکەی لێ توندکرد.

السَّواطي: دەستەکان.

سَعَبَ لە کذا: شتەکەی بۆ ڕێکوپێک کرد.

انْسَعَبَ: ڕەوان بوو ٥ لێك کشایەوە.

تَسَعَّبَ: کشا ٥ لێك کشایەوە.

السُّعْبُ: هەرشتێك شلەمەنی بێو ڕەوان بێ.

السَّعابیبُ: ئەوەی درێژ دەبێتەوەو وەك داوە دەزوو شۆڕاوگە دەبەستێ وەك دۆشاوو هەنگوینو بنێشتو لیكو ئەو جۆرە شتانە ٥ دەگوترێ: (سال فَمُهُ سعابیبَ) دەمی لیکی درێژ بووە وەکوو هێڵە دەزوو ٥ تاکەکەی (سُعبوب و سُعْبوبة).

سَعَدَ سَعْداً وسعوداً: بەختەوەر بوو، کەوتە کامەرانیو خۆش بەختییەوە ٥ پێچەوانەی نەگبەتیو شومە ٥ دەگوترێ: (سَعَدَ یومُكَ) ڕۆژگارت بەختەوەر بێ.

سَعَدَ الله فلاناً: خودا فلانکەسی بەختەوەرو خۆشنود کرد.

سَعِدَ سَعادة: بەمانا (سَعَدَ) دێ ٥ (ك: سُعداء).

سَعِدَ الماءُ: ئاوەکە ڕۆیی سلۆبی هەیە پێویست بە ئامێری ئاو بەرز کردنەوە ناکا.

أسْعَدَهُ الله: خودا توفیقی فلانی دا (هو مُسْعَد ومسعود).

أسْعَدَ اللهُ فلاناً: خودا یارمەتی فلانکەسی دا ٥ دەگوترێ:

أسْعَدَت النائِحَةُ الثَّكلی: ژنە شەپۆڕ گێڕەکە ژنە وایە شیرەکەرەکە هاوکاری ژنە کۆست کەوتووەکەی کردو لەگەڵیدا شینو شەپۆڕی گێڕا.

ساعَدَهُ على الأمر مُساعدةً وسِعاداً: يارمەتی دا لەسەر کارەکە.

اسْتَسْعَدَ برؤيته: دیتنەکەی بەخێرو فەڕ زانی‌و گەشبینی لێ بەدی کرد.

السّاعِدُ: قۆڵ‌و بازوو نێوان ئانیشك‌و بەرە دەست ٥ دەگوترێ: (شَدَّ الله على ساعدك) خودا یارمەتیت بدا.

ساعدُ القوم: سەرۆکی گەل‌و هۆز ٥ هەروا وشەی (ساعِد) ناوە بۆ ڕێڕەوی مۆخی ناو ئێسقان ٥ ڕێڕەوی ئاو بۆ ناو روبارو دەریا ٥ ڕێڕەوی شیر بۆ ناو گوان‌و مەمك ٥ (ك: سواعد).

سواعد الطير: باڵەکانی باڵندەیە ٥ دەشگوترێ: (أمرٌ ذو سواعد) کارێکی فرە لایەن‌و فرە خاوەن‌و فرە شێوازە.

السّاعِدَةُ: (ساعِدَة الساق) پارچە ئێسقانی قاچ.

السّعادة: بەختەوەری ٥ یارمەتی پەروەردگار بۆ بەندەی خۆی بەوە بەختەوەری بکا ٥ (پێچەوانەی بەدبەختی).

السَّعْدانُ: چقڵی درەختی خورما ٥ روەك‌و درەختی چقڵاوی ٥ لەپەندا هاتووە (مرعى ولا سعدان).

السَّعْدانة: کۆتر ٥ گرێیەکە لەلای خواروی لایەکانی تەرازو ٥ کەوانەی دەوری گۆی مەمك.

سعدیْك: دوعای خێرو خۆشی، واتە: خودایە بەختەوەری دوا بەختەوەریت بۆ دەستەبەر بکا.

السُّعُودُ (سعود النجوم): کۆمەڵە ئەستێرەیەکە هەریەکەیان پێی دەگوترێ: (سَعْد) ٥ ئەستێرەی (سَعْد السعود) یەکێکە لەو کۆمەڵە.

السّعيد: روباری پچوك ٥ (ك: سُعُدٌ).

السّعيدة: (سعيدة القميص): یەخەی کراس‌و شوێنی قۆپچەکانی.

سَعَرَ الفرسُ سعراناً: ئەسپەکە بە توندی بازی هاویشت.

سَعَرَ النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند ٥ دەگوترێ: (سعر الحربَ) شەڕەکەی گەرم کرد.

سَعَرَ القومَ بالنبل: خەڵکەکەی داخکردو سوتاندنی‌و چەوساندنیەوە ٥ شەڕو نەگبەتی بەسەرا بڵاو کردنەوە.

سَعَرَ الليلَ بالمطي: بە سواری وڵاخ شەوەکەی بەڕێ کرد.

سَعَرَ اليوم في حاجته: بۆ ئیشی خۆی سوڕایەوە.

سُعِرَ: برسی بوو ٥ تینوی بوو، برسێیەتی تینوایەتی تینی بۆ هێنا ٥ شێت بوو ٥ (هو مسعور).

سرج
سروال
سطل
مسطرة
مسدس
سرير
انسحاب شكل
انسحاب نقطة
سراج
سراب
سداسي أو مسدس
ساعد
سرو
أسروع
سراج الليل
سرطان
سرطان بحري
سردين

سَعِرَ سَعَراً وسُعْرَةً: ڕەنگی مەیلەو ڕەش بوو (هو أسْعَرُ وهي سَعْراءُ) (ك: سُعُرٌ).
أسْعَرَ النارَ والحربَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند، شەڕەکەی هەڵگیرساند.
إسْتعرت النارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا ٥ دەگوترێ: (إسْتعر الشرُّ واستعر المرض) شەڕو ئاژاوە، نەخۆشی بڵاوبۆوە.
استعرت الحربُ: شەڕەکە گەرم بوو.
استعر اللصوصُ: دزو جەردەکان کەوتنە جمەوجوڵو ورۆژان.
تَسَعَّرَت النارُ: بەمانا (إستعرتْ) دێ.
الأسْعَرُ: داڵ گۆشت ٥ کەسێك نەوەنە کزو لاواز بێ دەماری لەشی دیاربن ٥ (وهي سَعْراء) (ك: سُعُرٌ).
التسعير الجبري: نرخ دانان بۆ شتومەك لەلایەن دەسەڵاتەوە (نرخ دانانی حکومەت).
السّاعورُ: تەندور ٥ ئاگر ٥ (ك: سواعير).
السّاعورَةُ: ئاگر ٥ (ك: سواعير).
السُّعَارُ: گەرمایی ئاگر ٥ ئازاری برسێیەتی ٥ تینوایەتی ٥ شێتی.
السِّعْرُ: نرخی کاڵا ٥ دەگوترێ: (لە سِعرٌ) نرخی زیادی کرد، بەنرخە ٥ دەشگوترێ: (لیس لە سِعرٌ) زۆر هەرزانە.
سِعر السوق: نرخی بازاڕ ٥ ئەو نرخەی لە بازاڕدا باوە.
سِعر الصرف: نرخی پارە بە گوێرەی دراوی دەوڵەتەکان ٥ (ك: أسْعار).
السُّعْرُ: شێت ٥ (ك: سَعْرى).
السُّعْرُ: گەرما ٥ ئارەزوی خواردنو برسێیەتی ٥ شێتی ٥ پەتاو تاعون ٥ یەکەی ئەندازەی گەرمی.
السُّعُرُ: شێت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ﴾.
السُّعْرَةُ: کۆکەی بە شیدەت ٥ سەرەتای کارو گرنگی پێدانی.
السَّعِيرُ: ئاگر ٥ بڵێسەی ئاگر ٥ دەگوترێ: (خبا سعير النار) بڵێسەی ئاگرەکە دامرکا.
المِسْعَارُ: کۆڵەوەژی ئاگر تێکوەردان ئاسن بێ یان دار بێ.
المِسْعَرُ: بەمانا (المِسْعَارُ) دێ ٥ دەگوترێ: (هو مِسْعَر حرب) ئەو هەڵگیرسێنەری شەڕە ٥ (عنق مِسْعَرٌ) ملی درێژ.
المَسْعُورُ: چڵێسو تێر نەخۆر ٥ گەدەی پڕ بووە هەر دەخوا ٥ شێتو وێت ٥ (ك: مساعير).
سَعْسَعَ: گەورە بوو بەرەو پیری ڕۆیی و

پۆڵكا ٥ دەگوترێ: (سَغسَغَ الجسمُ) جەستەی بەهۆی پیری توشی نەخۆشی شەپلە بووە ٥

سَغسَغَ الشَّعْرَ: رۆنی لە قژی دا.

تَسَغسَغَ: گەورە بوو چووە تەمەنی پیرییەوەو پۆڵكا.

تَسَغسَغَ الجسمُ: جەستەی گەورە بوو بەهۆی پیری پۆڵكا.

تَسَغسَغَ الشَّيْئُ: شتەكە نزیكی كۆتایی بونەوە بوو ٥ دەگوترێ: (تَسَغسَغَ عمرە وتسعسع الشهرُ) ٥ هەروا دەگوترێ:

تَسَغسَغَ حالە: حاڵو وەزعی شێوا بەرەو خراپی رۆیی.

سَعَطَهُ الدَّوَاءَ سَعْطاً وسعوطاً: دەرمانی كردە لوتیەوە.

أسْعَطَهُ الدواءَ: دەرمانی كردە لوتیەوە ٥ دەشگوترێ:

أسعَطَهُ علماً: زۆری هەوڵدا فێری زانیاری بكا.

استَعَطَ الدواءَ: دەرمانی كردە لوتیەوە.

السُّعَاطُ: كەسكونی بۆنو بڵاوبونەوەی.

السَّعُوطُ: دەرمان كە دەكرێتە ناو لوت ٥ هەروا بۆ وردەی جۆرە توتنێك كە دەكرێتە لوتەوەو هەڵدەمژرێ.

المِسْعُطُ: قوتوی بۆن، قوتوی دەرمان (ك: مساعط).

سَعَفَ بحاجة فلان سَعْفاً: ئیشی فلانی جێبەجێ كرد.

سُعِفَ الصَّبِيُّ: مندالەكە توشی نەخۆشی پێست بوو.

سَعِفَتْ يَدُهُ سَعَفاً: دەوری نینۆكی قەڵشتن.

الإسعاف: فریاكەوتن ٥ (جمعية الإسعاف) كۆمەڵەی فریاكەوتن كە ئەركی بەهاناوە چونی توشبوانی كارەساتو روداوە دڵتەزێنەكان چارەسەر بكەن.

السُّعَافُ: قەڵشانو درز بردنی قەراخی نینۆكەكان.

السَّعَفُ: لقە دارخورما ٥ گەڵای دارخورمای وشكەوە بوو ٥ جیازو بارو بارگەنەی بوك ٥ (ك: سعوف).

السَّعَفُ: كالا.

السَّعَفَةُ: نەخۆشییەكی فیطرییە توشی پێست دەبێ.

السُّعُوفُ: سروشتەكان ٥ شتومەكی ناو ماڵ ٥ پیالەو پەرداخی گەورەو فراوان.

المُسَاعِفُ: نزیك ٥ خزم.

سَعَلَ سُعالاً وسُعْلَةً: كۆكی (كۆكەی هات).

سَعِلَ سَعَلاً: چوستو چالاك بوو.

أسْعَلَهُ: چوستو چالاكی كرد.

إستَسْعَلَت فلانة: فلانكەس وەكوو دێوی لێ هات.
السَّاعِلُ: شوێنی کۆکە لە گەروو دەمدا.
السُّعَالُ: کۆکەو بەڵغەم فرێدان ◦ (اُلسُّعال الدیکی) کۆکە رەشە ◦ جۆرە کۆکەیەکە بە زۆریی توشی منداڵ دەبێ.
السِّعْلی: دێو (غوڵ)، خێو ◦ (ك: السَّعَالي).
السِّعْلاةُ: بەمانا (السِّعْلَی) دێ.
أسْعَنَ فلان: فلانکەس سێبەروکەیەکی بۆخۆی دروست کرد.
تَسَعَّنَ: پڕبوو لە چەوری.
السُّعْنُ: کوندەیەکە لە نێوە راستەوە دەبڕدرێو سرکەی تێ دەکرێت ◦ یان دەکرێ بە ئامێری ئاو تێدا خواردنەوە وادەبێ ئافرەت کوڵکو مۆو ریسی تێدا هەڵدەگرێ ◦ (ك: سِعَنَةٌ واسْعان) هەروا ناوە بۆ سێبەرو سەقفێکی سانەوی لەسەر سەربان دروست دەکرێ.
السَّعْنُ: بەزو پیوو دوگ.
السُّعْنَةُ: سێبەر (ك: سُعَنٌ).
السَّعْنَةُ: دەگوترێ: (ماله سَعْنَة ولا مُعْنةٌ) واتە: هیچی نیە نەکەم نە زۆر.
اَلسِّعْوُ من اللیل والسِّعْوَة منه: بەشێک لە شەو.

اَلسَّعْوَةُ: مۆم.
سعى فلان سَعْیاً: فلانکەس هەوڵیدا کۆششی کرد ◦ جا لەهەر بوارێکدا بێ.
سعى الیه: چو بۆلای، کردیە ئامانجی خۆی.
سعى لعیاله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی خۆی کرد.
سَعى في مشیه: لە رۆیشتنیدا پەلەی کردو بازی هاویشت.
سَعى الى الصلاة: چوو بۆ نوێژ.
سَعى بین الصفا والمروة: لەنێوان گردۆڵکەی صەفاو مەروەدا هاتوو چۆی کرد.
سَعى على الصدقة: هەوڵیدا زەکات لە زەکات دەران کۆبکاتەوە.
سعى على القوم: بوو بە سەرۆکو کاربەدەستی گەلو هۆز.
سَعى به سِعَایةً: فیتنەو دوو زمانی بۆ کرد.
سعى فلاناً سعیاً: لە فلانکەس تێکۆشەر تر بوو.
أسعاه: وای کرد کۆشش بکا ◦ هەڵینا بۆ سەعی کردن.
ساعاهُ: کۆششی لەگەڵدا کرد، پێشبڕکێی لەگەڵدا کرد لە کۆششو سەعی کردن دا.

تَسَاعوا الى كذا: بۆ بەدەست هێنانی ئەوە پێشبڕكێیان كرد.
إستسعاه: كردی بە كاربەدەستی زەكات كۆكردنەوە ◊ دەسەڵاتی دایە زەكات لە دەوڵەمەندەكان وەربگرێ.
استسعى العَبْدَ: كارێكی وای بە كۆیلە سپارد بتوانێ خۆی ئازاد بكا ◊ ئەگەر لەوە پێش هەندێكی ئازاد كرابێ‌و هەندێكی مابێ.
السّاعي: كاربەدەستی زەكات وەرگرتن ◊ دابەشكەری بەریدی فەرمانگەو نامەی پۆستە ◊ (ك: سعاة).
اَلْمَسْعَاةُ: رێزو شكۆمەندی ◊ (ك: مساع).
المساعي الحميدة: هەوڵدانی هەندێ لایەن‌و كەسە رۆیشتوو بۆ رێكخستنەوەی نێوان بەشەڕ هاتووەكان‌و حەللی نیزاع‌و كێشەیان.
سَغَبَ سَغْباً وسُغُوباً: بەهۆی ماندویەتیەوە برسی بوو.
سَغِبَ سَغَباً وسَغابةً: بەمانا (سَغَبَ) دێ ◊ (فهو سَغِبٌ وهي سَغِبَةٌ) (وهو سَغْبَان وهي سَغْبى).
أسْغَبَ: كەوتە ناو حاڵەتی برسێیەتی‌و گرانییەوە.
السَّغَابُ: برسێیەتی.
اَلْمَسْغَبَةُ: برسیایەتی‌و قات‌و قڕی.

قورئان دەفەرموێ: ﴿أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ﴾.
سُغِدَ: هاوسا.
سَغْسَغَ الشَّيْئَ: شتەكەی لەقاند بۆئەوەی دەری بێنێ.
سَغْسَغَ الشيئ في التراب: سنگەكەی بەناو زەویدا داكوتا.
سَغْسَغَ الطعام: زۆری چەوری كردە ناو خواردەمەنیەكەوە.
سَغْسَغَ رأسَهُ بالدهن: سەری بە رۆن چەوركرد.
سَغْسَغَ الدُّهنَ في رأسِهِ: رۆنی كردە ناو قژی سەری.
تَسَغْسَغَتْ ثنيتُهُ: ددانی پێشینەی (كەڵبەی) لەقین.
تَسَغْسَغَ في الأرض: چوە ناو زەوییەوە.
تَسَغْسَغَ من الأمر: لەكارەكە رزگاری بوو.
سَغِلَ الرجلُ وغيرهُ: پیاوەكە جەستە بچوك‌و قاچ باریك بوو یان جەستەی ناقۆڵا بوو ◊ زەعیف‌و لاواز بوو ◊ رەوشتی ناشیرین بوو.
السَّغَلُ التناسلي: نەخۆشییەكی تەناسولییە تووشی كۆئەندامی زاووزێ دێ.
تَسَغَّمَهُ سَغْماً: خەم‌و خەفەتی گەیاندە دڵی‌و زۆری نارەحەت كرد.
أسْغَمَهُ: بەمانا (سَخَمَهُ) دێ.

أسْغَمَّ الصَّبِيَّ: خۆراكی رێـكو پێـكو باشی دا بە منداڵەكە.

سَـغْمَةُ: جـوان خـۆراكی پێـداو شـتی گونجاوی دەرخواردداد.

سَغَمَ الفصيلَ: بێچوەكەی قەڵەو كرد.

سَـغَمَ الـشَّيْءَ: زێـدە رەوی كـرد لـە ئاودانی، لـە چـەوركردنی دەگـوترێ: (سَغَمَ الزرعَ والطين ماءً وبه). (وسَـغَمَ الطعامَ دهنـا وبـه) ٥ (وسَـغَمَ المـصباحَ زيتاً وبه).

ألْمُـسَغَّمُ: منـداڵی بـەناز پـەروەردەو قەڵەوو خوباب.

الـسُّغْنُ: خـۆراكی خـراپو بـێ كەڵـك ٥ (ك: أسْغان) دەگـوترێ: (هم يتَعَيَّشُونَ بالأسغان).

سَفِتَ الـشرابَ سـفتاً: زۆری لـە شـەرابەكە خواردەوەو لێی تێراو نەبوو.

اسْتَفَتَ الشَّيْءَ: شتەكەی برد.

الـسِّفتُ: خۆراكێـك بەرەكـەتی تێـدا نەبێ.

سَـفْتَجَ بالنقـد: بـە شـێوەی حەواڵـە مامەڵەی بە پارەكەوە كرد.

ألسُّفْتَجَةُ: ئەوەیە بازرگانەكە ماڵ بـدا بە یەكێك ئەوكەسە ماڵی لـە وڵاتـی پارە پێدەرەكە هەبێ لەوێ بیـداتیو لێـرە وەری بگرێتـەوە ٥ واتـە: بـە شـێوەی حەواڵـە ٥ قازانجەكـەی لەوەدایە ئەركی هەڵگرتنی ماڵەكەو ترسی رێگای لەسەر شان لادەبا ٥ لە زانیـاری ئابوریـدا بریتییـە لـە حەواڵەیەك كە خاوەن قـەرز كەسـی سێیەم دەنێرێتە سـەر قەرزدارەكەو داوای لێدەكا قەرزەكەی بداتە كەسە سێیەمەكە ٥ هـەروا جـۆری تریـشی هەیە.

سَـفَحَ الـدَّمُ ونحـوه سـفوحاً وسَـفَحاناً: خوێنەكە رژا.

سَفَحَ الدَّم سَفحاً وسفوحاً: خـوێنی رشـت ٥ پیاوی كوشت.

سَفَحَ الماءَ والدَّمْعَ: ئاوەكە، یـان فرمێـسكی رژاند ٥ (هو سافِحٌ وسفّاح وسُفوح).

سافحها مسافَحةً وَسفاحاً: بەبێ نیكاحی شەرعی لەگەڵ ئافرەتەكەدا مایـەوە، خـەڵوەی كـرد ٥ دەشگوترێ: (بینـهم سـفاح) لـەنێوان ئـەو كۆمـەڵو تایەفـەدا خـوێن رشـتن هەیـە ٥ لـە یەكتریان كوشتووە.

سَـفَحَ: كارێـكی كـرد سوودی بـۆ خـۆی نەبوو.

تسافحا: لە نێوانیاندا خوێن رێژی هەیە.

التَـسفحُ: (سفح الجبـل): دامێنـی كێـو ٥ بناری كێو (ك: سُفُوح) هەروا وشەی (سُفوح) ناوە بۆ دركە شاخی رزیـوو شاخە شینكە.

السَّفَاحُ: ئەو کەسەی زۆر خوێن ڕێژو پیاو کوژبێ نازناوی یەکەم خەلیفەی عەباسیشە (أبو العباس السَّفَاح).

ألسَّفيحُ: بەرگو پۆشاکی ئەستور ◦ قەدەحی قومار پارچە دارێکە راستەو پاستە دەکرێو بەرزیو نزمیو نەخشو نیگاری تێدا دروست دەکرێ هەر یەکەیان لەوی تر جیاوازە وەك داشدامە، بۆ قومار کردن بەکار دەهێنرێ.

السَّفيحان: خورجی، تێرە ◦ دوو جەوالی بەیەکەوە دورواون دەمیان بۆ سەرەوە کراوەتەوە، دەخرێنە سەر پشتی وڵاخو شتی تێدەکرێ.

ألمَسَافِحُ: (مَسَافح الوادی): ئاوەڕۆی شیو ◦ ڕێڕەوی ئاوی دۆڵ.

ألمُسَافَحة: (ولد المُسَافحة) منداڵی زۆڵو حەرامزادە.

ألمَسفُوحُ: پانو پۆڕ دەگوترێ: (جمل مسفوح الضُّلوع) حوشترێکی پەراسوو پانە ◦ دەشگوترێ: (هو مسفوح العنق) ئەو مل ئەستورو مل درێژە.

سَفَدَ: ئاژەڵە نێرەکە سواری ئاژەڵە مێینەکە بوو.

سَفِدَ الذکر الأنثی: بەمانا (سَفَدَ) دێ.

أسْفَدَ الذکرَ: وایکرد نێرەکە سواری مێیەکە بێ.

سافَدَها: سواری بوو.

سَفَّدَ اللحمَ: گۆشتەکەی بە شیشەوە کرد بۆ ئەوەی بیبرژێنێ.

تَسَافَدَ الحیوان: ئاژەڵەکان هەندێکیان سواری هەندێکیان بوون (نێرێو بەران تێکرا).

تَسَفَّدَ البعیرَ أو الفَرَسَ: لە دواوە سواری حوشترەکە یان ماینەکە بوو.

اسْتَسَفَدَ البعیرَ أو الفرسَ: بەمانا (تسفَّدَ) دێ.

سَفَرَ سفوراً: دەرکەوت ئاشکرا بوو ◦ دەگوترێ: (سفر الصبحُ) گزنگی بەیان دەرکەوتو روناکی دا ◦ ئاسۆ روون بۆوە.

سَفَرَتِ الشَّمْسُ: خۆر هەڵات ◦ (سفر وجهه حسناً) دەمو چاوو روخساری جوان بوو درەوشایەوە.

سَفَرَت المرأةُ: ئافرەتەکە خۆی سفور کرد، دەمو چاوو روخساری خۆی دەرخست بێگانە ببینن.

سَفَرَ الرجل سَفَراً: پیاوەکە رۆیشت بۆ سەفەرو گەڕان.

سَفَرَ الشَّیْءَ سَفْراً: شتەکەی ئاشکرا کرد ◦ دەگوترێ: (سَفَرَ العَمَامَةَ عَنْ وجهه

مێزەری لەسەر سەری خۆی لابرد.
سفرت الريحُ الغيمَ عن وجه السماء: رەشەباكە هەوری روی ئاسمانی راماڵین .
سَفَرَ البَيْت: ماڵەكەی ماڵی، گەسكی لێدا ٥ دەشكوترێ: (سفر التراب) و (سَفَرَ الوَرَقَ).
سَفَرَ الكتاب: كتێبەكەی نووسیەوە ٥ (سَفَرَ البعير) لغاوی كردە لووتی حوشترەكە.
سَفَرَ بين القوم: صولْحو ئاشتەوایی خستە ناو خەڵكەكەوە ٥ دەگوترێ: (هو سافرو سفير).
أسْفَرَ: ئاشكرا بوو دەركەوت ٥ دەگوترێ: (أسفر الصُبْحُ) و (أسفر وجهه).
أسْفَرَ فلانٌ: فلانكەس كەوتە ناو سەفەری بەیانییەوە.
أسْفَرَ بالصلاة: لە كاتی گزنگی بەیانیدا نوێژی كرد.
أسْفَرَت الشجرةُ: درەختەكە گەڵاكەی وەری.
أسْفَرَت الحربُ: شەڕەكە قورس بوو، توند بوو.
أسْفَرَ البعيرُ: حوشترەكە بۆ سەفەرو گەشت ئازاو بەهێز بوو.
سافر مسافرة وسفاراً: چووە دەر بۆ گەڕانو گەشت ٥ وەغەری كرد، مرد.
سَفَّرَهُ: وای لێكرد سەفەر بكا بچێ ٥ بۆ گەڕان.
سَفَّرَ النار: ئاگرەكەی هەڵگیرساند.
سَفَّرَ البعيرَ: لوتەوانە (لغاو)ی كردە لووتی حوشترەكە.
إنْسَفَرَ الشيءُ: شتەكە ئاشكراو دیار بوو ٥ دەشگوترێ: (إنسَفَرَ مقدم رأسه) پێشە سەری تووكی پێوە نەما ٥ سەری روتایەوە ئەصلەع بوو.
تَسَفَّرَ: لەكاتی بەیانیدا هات.
تَسَفَّرَ الجِلدُ: پێستەكەی كاری تێكرا، ئازاری پێ گەیی.
تَسَفَّرَ النساءَ: داوای كرد ئافرەتەكان خۆیان سفور بكەن.
تَسَفَّرَ شيئاً عن حاجته: هەندێ پێویستیاتی خۆی دەرخستن پێراگەیی دەریان بێنێ.
اسْتَسْفَرَهُ: كردی بە شالیار لەنێو فلان گەلو نەتەوەدا.
اسْتَسْفَرَ النساءَ: ئافرەتەكانی سفور كردن.
السَّافِر: رێبوار (ك: سَفْرٌ وسافرة وسُفّار وأسفار) هەروا بەمانا: نووسەر دێ ٥ ئەو فریشتانەی نامەی عەمەلی ئادەمیزادەكان دەنووسن ٥ (ك: سفرة) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿بأيدى

سفرة كرام بَرَرَة﴾ ٥ دەگوترێ: (إمرأة سافر) ئافرەتێکە روخساری خۆی نیشانی بێگانە دەدا ٥ (ك: سوافر) ٥ دەگوترێ: (فرسٌ سافِرٌ) ئەسپێکی داڵگۆشتەو لاوازە، کەم گۆشتە.

السَّافِرَةُ: مێینەی (السَّافر).

السَّافِير: یاقوتی شین کە یەکێکە لە جۆرە نایابەکانی گەوهەر ئەو شوێنانەی ئەم مادەیان هەیە (سیام، سیلان، بۆرما، هیند، کشمیر، ئوستراليا، مونتانا).

السِّفَارُ: ئاسنێکە یان چەرمێکە دەکرێتە لووتی حوشتر وەکوو لغاو بۆ ئەسپ، حوشترەکە سەر نەرم دەکا.

السِّفَارة: ئەرکی سەفیر، شوێنی سەفیر.

السُّفَارةُ: گەسك لێدەر ٥ جادەو رێگا ماڵو کەناس.

السَّفَرُ: بڕینی رێگا، رۆیشتن لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر ٥ هەروا وشەی (السَّفَرُ) ناوە بۆ ئەو سپیایەی دوا خۆرئاوا بوون لە کەناری ئاسمانەوە دیارە.

السَّفْرُ: رێبوار ٥ شوێنکە لەسەر پێست بمێنێتەوە.

السِّفْرُ: کتێب ٥ یان کتێبی گەورە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿کَمَثَلِ الْحِمَارِ یَحْمِلُ أَسْفَارًا﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ بەشێك لە تەورات.

السُّفْرَةُ: خواردەمەنییەکە بۆ رێبوار ئامادە دەکرێ ٥ تێشو ٥ تیشودان (هەمبانە) ٥ سفرەو خوان ٥ (ك: سُفَرٌ).

السَّفِير: نێردراو ٥ ناوبژی کەرو رێکخەرەوەی نێوان دوو هۆزو گەل ٥ لە بواری یاسای نێو دەوڵەتیدا سەفیر بریتییە لە نێردراوێك لەلایەن دەوڵەتێکەوە بۆ دەوڵەتێکی تر کە نوێنەرایەتی دەوڵەتەکەی یان سەرۆکی وڵاتەکەی دەکا لە وڵاتی بۆ نێردراودا ٥ دەڵاڵو نێوانکاری فرۆشیارو کڕیار ٥ زاناو شارەزا لە بواری ئاوازەکاندا ٥ پیاوی لێهاتوو قسە خۆش ٥ (ك: سُفَراء) ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو پوش‌و پەڵاش‌و گەڵاو گوڵەی دەکەوێتە سەر زەوی‌و بنکی درەختەکان.

السَّفِيرَةُ: مێینەی (السَّفِير)ە ملوانکەیەکی قوڵفە بەندە لە زێڕو زیو ٥ (ك: سفائر).

الْمُسَافِرُ: (مُسَافِر الوجه) ئەوەی لە روخسار دیارەو دەردەکەوێ.

الْمِسْفَارُ: بە کەسێك دەگوترێ ئازابێ بۆ سەفەر کردن، یان زۆر سەفەر بکا ٥ (ك: مسافیر).

الْمِسْفَرُ: بەمانا (الْمِسْفارُ) دێ.
الْمِسْفَرَةُ: مێینەی (الْمِسْفَرُ) ٥ هەروا ناوە بۆ گەسك.
الْمُسْفَرَةُ: تۆپەڵی بەنی رێسراو (گلۆڵە ریس).
السَّفَرْجَلُ: بەهێ ٥ درەختی بەهێ، درەختێکی گوڵی بەردارە، بەرەکەی خڕە وەکوو سێوو پرتەقاڵ، شوێنی سەرەکی وڵاتی ئێرانەو لە هەموو وڵاتێکی تردا دەڕوێ ئەگەر ئاوو هەوای مام ناوەندی بێ ٥ بەرەکەی بەکاڵی دەخورێو دەکوڵێندرێو شەکری تێکەڵ دەکرێ مرەبای لێ دروست دەکرێ.
سَفْسَطَ: قسەی تێکەڵو پێکەڵو بێ بنەمای کردن، بەخەیاڵی خۆی حیکمەتو فەلسەفە بڵاو دەکاتەوە.
السَّفْسَطَةُ: قیاسو پێکگرتنو قسە دامەزراندن لەسەر بنەمای وەهمو خەیاڵ مەبەست بۆڕدانی بەرامبەرو بێدەنگ کردنیەتی.
السَّفْسَطِيُّ: ئەو کەسەی سەفسەطە چییەو بیرو بۆچونی هەڵە بڵاو دەکاتەوە.
السُّوْفسطائية: پێڕێکن ئینکاری شتی حسیو رونو ئاشکرا دەکەنو بڕوایان بە هیچ نیە.
سَفْسَفَ العملَ: کارەکەی بە باشی ئەنجام نەدا ٥ دەغەڵی تێدا کرد.
سَفْسَفَ الدقيق: ئاردەکەی بێژا ٥ دەگوترێ: (سمعت سَفْسَفة الْمُنخُلِ) گوێم لە خشە خشی هێڵەکی ئارد بێژانەکە بوو.
سَفْسَفَ الريحُ الترابَ: رەشەباکە گڵو خۆڵەکەی بە حەوادا برد.
السَّفْسَافُ: وردە ئارد کە لە هێڵەکەوە دادەبێژرێو کۆمەڵ دەبێ ٥ یان گڵە وردە کە کۆمەڵ دەکرێ ٥ شتی پڕو پوچو بێ کەڵك کارو گوفتاری بێ سوود ٥ (ك: سَفَاسِفَ).
السَّفْسافَةُ: رەشەبایەك گڵو خۆڵ رابدا بەسەر زەویدا.
الْمُسَفْسِفُ: چروكو دەست قوچاو، رەوشت ناشیرین.
سَفْسَفَ الطائرُ: باڵندەکە جیقنەی کرد.
سِفْسَفَةَ السيف: جەوهەرو شەپۆلی ورشە داری شمشێر.
سَفُطَ سَفَاطَةً: دڵی پاك بوو لەگەڵ سەخاوەتیدا.
سَفَّطَ الحَوْضَ: حەوزەکەی چاك کردو سواغی دا، لەبغی کرد.
اسْتَفَطَ ما في الأناء: هەرچی لە قاپەکەدا بوو خواردیەوە.

تَسَفَّطَ ما في الأناء: بەمانا (اسْتَفَطَ) دێ.

السُّفاطَةُ: فش‌و فۆڵ‌و کلۆر.

السُّفَاطَةُ: شتی ناو ماڵ.

ألسَّفَطُ: صندوقێکە ئافرەت عەترو مکیاج‌و شتی تایبەتی خۆی تێدا هەڵدەگرێ ٥ بە چنەو قەرتاڵەو زەمبیلە کە میوەی تێدا هەڵدەگیرێ ٥ میوەی تێدەکرێ ٥ توێکڵی سەر پێستی ماسی ٥ (ك: أسفاط).

السَّفَّاط: ئەو کەسەی صندوق‌و یەغدانی تایبەت بە کل‌و کولتورو عەترو میکیاجی ئافرەت دروست دەکا یان دەیفرۆشێ.

ألسَّفيطُ: ئەو خورما نەگەییوانەی کە هەڵدەوەرن.

سَفَعَ بعضو من أعضائه: ئەندامێکی جەستەی گرت‌و رایکێشا بۆلای خۆی ٥ دەگوترێ: (سَفَعَ بناصيته) قژی پێشە سەری گرت‌و رایکێشا ٥ هەروا دەگوترێ: (سفع بناصية الفرس ليركبه) یالی ئەسپەکەی گرت‌و سواری بوو.

سَفَعَت السمومَ والشَّمسُ والنارُ وَجْهَهُ: رەشەباو هەتاوو ئاگر دەم‌و چاوو روخساری فلانی داخ کردوە هەڵیپرووزاندوە، رەنگی پێستی گۆڕیوەو رەشی کردوە.

سَفَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی نیشانە کرد ٥ داخی کرد.

سَفِعَ سَفَعاً وسُفْعَةً: رەنگی رەشی مەیلەو سور بوو (فهو أسْفَعُ وهي سفعاءُ) (ك: سُفْعٌ).

سَافَعَهُ مسافَعَةً وسِفاعاً: شەڕی لەگەڵ کرد، دەری کرد.

سَفَّعَتِ النارُ وَجْهَهُ: ئاگر دەم‌و چاوی هەڵپرووزاندو پێستی رەش کردوە.

اسْتَفَعَ ثيابَهُ: پۆشاکەکەی لەبەر کرد ٥ بە زۆری بۆ پۆشاکی رەنگاو رەنگ بەکار دەهێندرێ.

أسْتُفِعَ لونُه: لە ترسا یان بەهۆی شتی ترەوە رەنگی گۆڕا.

تَسَفَّعَ بالنار: بە ئاگر خۆی گەرم کردەوە، خۆی بەر ئاگردا.

ألسُّفْعُ: پۆشاك لە هەر جۆرێك بێ ٥ (ك: سُفُوعٌ).

السُّفْعَاءُ: سێ کوچکەی مەنجەڵ‌و دیزە ٥ کوتری ملیوانکە لەمل ٥ (ك: سُفُعٌ).

السَّوَافِعُ: گڕو گەرمی بای سەموم.

سَفَّ الطائِرُ سَفيفاً: باڵندەکە لە نزیك زەوییەوە فڕی.

سَفَّ الخوصَ والحَصيرَ سفّاً: لقە دارخورماو حەصیرەکەی بە پەنجە تەنی.

سَفَّ الدَّواءَ سفّاً: بـه وشكى دەرمانەكەى خوارد نـەيكردە هـەويرو نەيشێلا ٥ دەگوترێ: (سَفِفْتُ الدواءَ).

أسَفَّ الطائر: بەمانا (سَفَّ) دێ.

أسَفَّ السَّحَابُ: هەورەكە لە زەوى نزيك بۆوە.

أسَـفَّ فـلان: فلانكـەس هـەوڵى كـارى سـوكانەى داو كـارى خوێرپيانــەى گرتە ئەستۆى خۆى.

أسَفَّ الأمْـرُ: كارەكەى نزيـك خستەوە، لێى نزيك بۆوە.

أسَفَّ النظرَ اليه: چاوى تێ برِىو زۆرى سەيركرد.

أسَفَّ البعيرَ: ئـالفى دا بـه حوشترەكە ٥ ئالفى وشكى دايە.

أسَـفَّ فلانـاً السَّفُوفَ: دەرمـانى وشـكى دەرخـواردى فـلان دا، وايكـرد فـلان دەرمانەكـــه بـــه وشـــكى بخـــوا ٥ دەگـــوترێ: (أسَـــفَّ الجُـــرْحَ دواءً) دەرمـــانى وشـــكى خـــستە ســـەر برينەكە.

أسَفَّ الفرسَ اللجامَ: لغاوى كـردە دەمـى ئەسپەكە.

أسَفَّ الخوص والحصيرَ: پـرژە دارخورمـاو حەصيرەكەى تەنين.

أسَـفَّ الوشـمَ: خاڵەكـەى بـه نەوشـاتر داپۆشى (سواخيدا) ٥ دەشگوترێ: (ما أسَـفَّ منـه بتافـه) هيـچى لێـى دەس نەكەوت.

أسِفَّ وَجْهُهُ: روخسارى گۆڕا.

اسْـتَفَّ الـسّويقَ والـدَّواءَ: قاوتەكـەو دەرمانەكەى بە وشكى خوارد.

الـسَّفَّةُ: ئـەو پـرژو پاڵـەى درەختــى خورماكە دەتەندرێو زەنبيلەو شتى واى لێ دروست دەكرێ ٥ گورزە پرژو پاڵى دارخورما ٥ (ك: سُفَفٌ).

السَّفوف: هـەر دەرمانێـك وشـك بـێو نـەكرابێ بـه هـەويرو ئـاوى تێـكەڵ نەكرابێ.

الـسَّفيفَةُ: بەرچـنەو زەنبيلـەو شـتى وا كە لە پرژى دارخورما تەندرابێ.

سَـفَقَ: بـەمانا (صَـفَقَ) دێ بـه هـەموو صيغەكانيەوە.

سَـفَكه سَـفْكاً: رشـتى، رۆى كـرد ٥ دەگوترێ: (سَفَكَ الـدَّمَ) خوێنەكەى رشت ٥ (سَفَكَ الماء وسفك الـدمعَ) (هو سافِك وسفّاك).

إنْسَفَكَ: رژا، هەڵرژا.

الـسُّفْكَةُ: ئـەو زەلاتـەو تەوابيلانـەى پێش خواردن لەسـەر سفرەو خـوان دادەنرێ ٥ (ك: سُفَكٌ).

السَّفوك: درۆزن ٥ ناوێكە لـە ناوەكانى نەفسو دەرون.

سَفَلَ سـفولاً وسـفالاً وسُفالَةً: نـزم بـووە،

پێـــــچەوانەی بەرزبونەوەیـــــە دەگـــوترێ: (سَـــــفَلَ في الـــــشيء) لەسەرەوە راهاتە خوار بۆ دامێن.

سَـــفَلَ في علمـــه وخلقـــه: لـه زانیـاریو رەوشتدا نزم بووە، شانسو بـەختی كەم بوو ◦ (هـو سَـافِلٌ) ◦ (ك: سُـفَّلٌ وسُفّالٌ وسَفَلَةٌ).

سَفُلَ سفالةً: خوێڕیو هیچو پوچ بوو.

سَـفَّلَهُ: نزمـی كـردەوەو بـەرەو خـوار ناردی دایبەزانده خوار.

اسْتَفَلَ: بەمانا (سَفَلَ) دێ.

تَـسَفَّلَ: رێـزی دابـەزی شـكۆمەندی لەدەست دا.

الأسْـفَلُ: (أسْـفَلُ الـشَّيء) خـواروی شـت پێـچەوانەی ژوورووی ◦ (ك: أسـافِلُ وهي سُفلى).

السَّافِلَةُ: مێینـەی (الـسَّافِلَ) ◦ (وسـافلة الـــــشيء) لای خـــواروی شـــت ◦ دەگـوترێ: (سـافلة الـرمح) نیـوەی رمـب بـەلای دەسـكەكەیدا ◦ (سـافلة النهـر) لای خـواروی چۆمو روبـار ◦ پێچەوانەی لای سەروی.

الـسُّفَالَة: (سُـفَالَةُ الـشيء) لای خـواروی شت (سُفالة الريح): بەرامبـەری ئـەو شوێنەی بای لێ هەڵدەبێ.

الـسِّفِلَةُ مـن النـاس: خـوێڕیو هـەتیو مچەی خەڵك.

الـسُّفْلَةُ مـن النـاس: خـوێڕیو هـەتیو مچەی خەڵك.

المَـسْفَلَةُ (مـسفلة الـشيء): لای خـواروی شـت قـولایی شـت ◦ دەگـوترێ: (هـو یـسكن محـلاة المدینـة وانـا اسـكن مَسْفَلَتها) ◦ (ك: مَسافِلُ).

سَفَنَتِ الريحُ سُفُوناً: بایەكە لەسەر زەوی بە نزمی هەڵبوو ◦ (فهي سافنة) (ك: سوافِن) ◦ (وهي سفون) (ك: سَفائن).

سَـفَنَ الـشَّيْءَ سَـفْناً: توێـكڵی لـە شـتەكە كردەوە سپی كرد.

سَفَّنَ الشَّيْءَ: بەمانا (سَفَنَ) دێ.

الـسَّافِنُ: رەگێـكە لـەناو پـشتدایە بـە درێژایی پشت پەیوەستە بە ڕیشەی دڵەوە پێشی دەگوترێ: (الأكحل).

السِّفَانَةُ: پیشەی كەشتی دروست كردن.

الـسَّفَانُ: كەشـتی دروسـتكەر وەسـتای كەشتی دروستكردن.

السَّفَانة: لوئلوئو مرواری.

الـــــسَّفَنُ: تەشـــوی، پـــاچ قـــوڵینگ. هەرشتێـــك شـــتی پـــێ بتاشـــرێ ◦ پێستی رەقو زبر.

السَّفینة: كەشتی ◦ (ك: سُـفُن، وسـفائن وسـفین) بـە حوشـتریش دەگـوترێ: (سفائن البر).

أَلسَّوافِن: با، رەشە با، تاكەكەی (سافنة).
اَلمِسفَنُ: بەمانا (السَّفَنُ) دێ ٥ (ك: مسافن).
سَفَهَ نفسه ورأيهُ سفاهاً وسفاهَةً: نەفسی خۆی هەڵنا بۆ سەفاهەتو رابواردنو بێ عەقڵی ٥ یان نیسبەتی دا بۆ سەفاهەت ٥ فەوتاندی بە هیلاكی برد.
سَفَهَ صاحِبَهُ سَفْهاً: لە سەفاهەتو بێ عەقڵیدا بەسەر هاوەڵەكەیدا باڵا دەست بوو لەوی تێپەڕاند.
سَفِهَ سَفَهاً: بێ وەزن بوو نەزان بوو ٥ دەگوترێ: (سَفِهَ علینا) بێجایی بەرامبەر كردین جنێوەی پێداین.
سَفِهَ الحقَ: حەقو راستی ژێر پێداو پابەند نەبوو پێیەوە.
سَفِهَ نفسَه ورأيهُ: بەمانا (سَفَهَ) دێ.
سَفِهَ فلاناً: فلانكەسی بە نەزانو گێل لە قەڵەمدا.
سَفِهَ الشرابَ: زۆری لە شەرابەكە خواردەوە تێراو نەبوو.
سَفِهَ نصيبَهُ: بەشی خۆی لەبیر چۆوە.
سَفُهَ فلان سفاها وسَفاهة: بەمانا (سَفِهَ) دێ.
سَافَهَهُ: جنێوی پێدا.
سَافَهَ الشرابَ: زۆری لە شەرابەكە خواردەوە، زێدەرەوی تێدا كردو لە گۆترە خواردیەوە.
سافَهَ الطریقَ: ملی رێگای گرتو بە خێرایی پێیدا رۆیشت.
سَفَّهَهُ: بە كاڵفامو نەزانی لە قەڵەمدا وای لێكرد گێلو نەفام بێ ٥ دەگوترێ: (سَفَّهَ الجهلُ حلْمَهُ) نەزانیو گێلی عەقڵی كەم كردو نەفام بوو.
سَفَّهَ فلاناً: نیسبەتی فلانكەسی بۆلای گێلی دا.
تَسَافَهَ علیهم: بێ عەقڵی بەرامبەری نواندن.
تَسَفَّهَت الریاحُ: رەشەباكە تێكیەوە هاویشتو بوو بە گێژە لۆكە.
تَسَفَّهَ فلان: فلانكەس بە زۆرە ملێو تەكەللوف گێلیو سەفاهەتی بەسەر خۆیدا هێنا.
تَسَفَّهَ علیه: قسەی ناشیرینی بەرامبەر كردنو رێزی شكاند.
تَسَفَّهَ الریحُ الشَّيْئَ: رەشەباكە شتەكەی حەواداو هێنایی و بردی.
تَسَفَّهَ فلاناً عن الشَّيْئَ: فلانكەسی لە شتەكە لاداو فێڵی لێكرد.
السَّافِهُ: ئەحمەقو گێل ٥ زۆر تینو ٥ كەسێك زۆری تینوبێ.
السَّفِيهُ: كەسێك بە نەفامیو گێلی ماڵو سامانی خۆی خەرج بكا ٥

نــەزانو كاڵفــام ٥ (ك: ســـفهاء) ٥ دەگوترێ: (ثــوب سـفيه) قوماشێـكە چـنینەكەی خراپــە (زِمــام سـفِيه) لغاوێــكە نارێــكو پێــك ٥ (ناقَــةٌ ســفيهة) حوشترێــكی ســوك رۆیــە، بەهێواشی دەڕوا .

اَلْمَسْفَهَةُ: خواردنێك كە زۆر ئاو كێش بێ.

سَـفَا سُفُوّاً: پەلـەی كـرد ٥ دەگـوترێ: (سفا في مشيه): لە رۆیـشتندا پەلـەی كـرد (سـفا في طيرانـه): لـە فڕینـدا پەلەی كرد.

سفا فـلان: فلاّنكـەس بەندایـەتی خـودای كــرد تــەوازوعی نوانــد ٥ شـيعری ناسـكو جـوانی هـەبوو ٥ عـەقڵو هۆشی لاواز بوو.

سفا الريحُ الترابَ ونحوه سَفْياً: رەشـەبایەكە گـڵو خۆڵەكـەی هەڵـگرت ٥ بـلاّوی كردەوە ٥ (فالرِيحُ سافية) (ك: سوافٍ) گــڵو خۆڵەكــە پێــی دەگــوترێ: (مَسْفِيٌّ، ساف، سَفِيٌّ).

سَفِيَ الشَّيْئَ سَفىً: شتەكە سوك بوو تەنك بوو دەگوترێ: (سَـفِيَ شـعر ناصـيته) قژی پێشە سەری تەنك بوو ٥ سەری روتایەوە.

سَفَيت البَغْلَةُ: هێسترەكە جەستە سوكو خێرارۆ بوو.

سَـفِي الحيـوانُ أوالانـسانُ: ئاژەڵەكـە یـان ئادەمیزادەكـە كـزو لاواز بـوو (هــو أسفى وهي سفواء).

أسْــفى فــلان: فلاّنكــەس گلەكــەی گواستەوە ٥ لاواز بوو.

أسْــفى بــصاحبه: خراپــەكاری لەگــەڵ هاوەڵەكەی كرد ٥ فیتنەیی بۆكرد.

أسْفى الزَرْعُ: كشتو كاڵەكە دەوروبەری گوڵە دانەوێڵەكانی زبربوو پێگەیی.

أسْفى فلاناً: فلاّنكەسی هەڵنا بـۆ شتی پڕوپوچو خوێڕیەتی.

أسْـفى الـريحُ الـترابَ: رەشـەباكە گڵو خۆڵی حەوادا رایدا بلاّوی كردەوە .

السَّافِياء: تەپو تۆز ٥ رەشەبایەك گڵو خۆڵی زۆر هەڵبگرێ.

السَّفَا: گڵو خۆڵ ٥ درەختی چقلاّوی ٥ خودی چقڵو دڕكەكان.

السِّفَاء: دەرمان.

الـسُّفِيَّةُ: زیدمیــەكی باریكــە كۆتــایی ســـەری پەلكــە گــەلاّی هەنـــدێ درەخــتو روەكــی پــێ دی ٥ وەكــو پەلكە گەلاّی سینامەكیو كۆكا.

سَقِبَ سَقَباً وسقوباً: نزیك بـووە (هو ساقِبٌ وسقيب).

أسْـقَبَ: نزیـك بـووە (أسْـقَبَ الـشيَ) شتەكەی نزیك كردەوە.

سَاقَبَة: لێی نزیك بۆوه.
تسَاقبا: لێك نزیك بوونەوە.
السِّقَابُ: پارچە لۆکەیەکە لە سەردەمی پێش ئیسلامدا ئافرەتی عەرەب بە خوێنی خۆی سوری دەکردو لەسەر سەری خۆی قایمی دەکرد لکێکی لە ژێر سەرپێچەکەیەوە دەهێنایە دەرەوە تا خەڵك بزانن مێردی نەماوە، یان براو کەسێکی نزیکی لە دەست داوە (ك: سُقُبٌ).
السَّقْبُ: بێچوە حوشتر ئەوکاتەی لەدایك دەبێ ٥ درێژ لەهەر شتێك بێ ٥ کۆڵەکەی خێمەو رەشماڵ (ك: أسْقُب وسُقوب وسِقاب وسِقبان).
ألسَّقَبُ: نزیك ٥ دەگوترێ: (منزل سَقَبٌ) مەنزڵی نزیك ٥ لە حەدیثدا هاتووە (ألجارُ أحق بِسَقَبِهِ).
السَّقِيبَةُ: کۆڵەکەی خێمەو رەشماڵ ٥ (ك: سقائب).
سَقَدَ فرسَهَ سَقْداً: ئەسپەکەی لاواز کرد.
السُّقْدُ: ئەسپی لاواز ٥ (ك: أسْقاد).
السُّقْدَة: باڵندەیەکە گۆشت خۆرە جەستەی بچوکە، باریکەڵەیە، دەندوکی رەقو رەشە جرو جانەوەری پێ کۆدەکاتەوە، پشتی خاکییە، کەنارو قەراخی پەرو باڵی بوننیە، بەر ورگی سپییە، سینگو کلکیو قاچی سورن ٥ لە وڵاتانی ئەوروپاو سیبریا دەژی ٥ (ك: سُقُدٌ).
سَقَرَ سَقْراً: دوور کەوتەوە.
سقرت النار أو الشمسُ فلاناً: ئاگر یان خۆر پێستی فلانی رەش هەڵگیرا ٥ ئازاریدا سوتاندی، داخی کرد.
أسْقرت النخلةُ: خورماکە دۆشاوی لەبەر رۆیی ٥ شیرینی لێ چۆڕایەوە ٥ دۆشاوی لێ تکا.
السَّاقور: گەرمایی ٥ گەرمی ٥ ئاسنی داخکردنو نیشانەکردنی ئاژەڵو شتی وا ٥ (ك: سواقیر).
السَّقْرُ: گەرمی خۆر یان گەرمی ئاگر، ئازاری گەرمییەکە ٥ یان دۆشاو ٥ (ك: سقور).
سَقْسَقَ الطائر: باڵندەکە بە دەنگی نزم خوێندی ٥ جیقنەی کرد.
ألْمُسَقْسِقُ: شیعر خوێندنەوە بە نۆرە، واتە: دوو کەس بە نۆرە هەریەکەیان دێرە شیعرێك بخوێنێتەوە.
سَقَطَ سُقُوطاً وسَقْطاً: کەوت ٥ کەوتە خوار ٥ دەگوترێ: (سقط من كذا في كذا أو على كذا أو إلى كذا) لە پەندی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (سَقط

العشاءُ به على سِرحان) بـه كەسێـك دەگـوترێ هـەوڵی بەدەسـت هێنـانی شتێك بداو سەری خۆی دانێو تێدا بچێ.

سَقَطَ الجنين من بطن أمـه: زارۆكەكـه پـێش نـۆ مـانگی لـه سـكی دایكـی كەوتـه خوار ، به نەكاملی له دایك بوو.

سَقَطَ الكوكبُ: ئەستێرەكه ئاوا بوو .

سَقَطَ الحَرُّ أو البردُ: گەرما یان سەرما هات.

سَقَطَ عني: لاچوو دەرهات.

سَقَطَ في كلامه وبه: هەڵەی كـرد لـه قسه كردندا تێكەوت.

سَقَطَ من عـيني و مـن منزلتـه: پـێش چاوم كەوت ، رێزی لام نەما.

سُقِطَ في يده: پەشیمان بووە، سەر سام بوو ، قورئان دەفـەرموێ: ﴿ولما سُقِطَ في أيديهم﴾.

أسْقَطَ في قوله أو فعله: هەڵەی كـرد لـه قسەدا یان له كـردەوەدا ، دەگـوترێ: (تَكَلَّـمَ فمـا أسـقط في كلمـة) قسەی كردو هیچ هەڵەیەكی لـه قـسەكەیدا نەكرد ،

أسْقَطَ له: به قسەی پرو پوچ ئاخاوتنی لەگەڵ كرد.

أسْقَطَتِ الحامل الجنين: ئافرەته سكپڕەكه منداڵەكەی لەبارچوو.

أسْقَطَ الـشَّيْئَ: شـتەكەی خـست، بـەری دایه خوارەوە.

أسْقَطَ فلاناً: له شانو شكۆی فلانی كەم كـردەوە، شـكاندی هـەوڵی لەگـەڵ فلانـدا هەڵەی پێبكـا یـان درۆ بكـا، ئەوەی لایەتی بیدركێنێ.

أسْـقَطَ الخَبَـرَ: وردە وردە هەواڵەكـەی وەرگرت.

أسْـقَطَ كـذا مـن كـذا: ئـەوەی لـەوە دەركردو لێی كەم كردەوە.

أُسْقِطَ في يده: بەمانا (سُقِطَ) دێ.

سَاقَطَ الشَّيْئَ مُسَاقطة وسِقاطاً: شتەكەی خـسته خـوار، دایگـرت ، بـەردەوام بـوو لەسـەر خـستنه خـوارەوەی شتەكان یەك لەدوا یەك.

ساقطَ فلانٌ فلاناً الحديثَ: فلان قسەی بۆ فلان كردو ئـەویش گوێی بـۆ گـرت، ئـەمجار ئـەویان كەوتـه قـسه كـردن ئەمیان گوێی بۆ گرت.

سـاقَطَ الفـرسُ العَـدْوَ: ئەسـپەكه بەهێواشی بازیدا.

ساقط الحِصانُ الخيـلَ وغيرهـا: ئەسپەكه پێش ماینەكه كەوت.

تساقَطَ: بەمانا (سَقَطَ) دێ ، یەك لەدوا یەك كەوتنه خوار.

تَسَاقَطَ عليه: خۆی فرێدایه سەری.

تَسَقَّطَ فلانـاً: داوای خـستنه خـوارەوەی فلانـی كـرد ، فلانكەسـی هـەڵنا بۆئـەوەی خـۆی بخـا، رێـزی خـۆی بشكێنێ ، بكەوێته هەڵەوە، درۆ بكا.

إسْتَسْقَطَهُ: بەمانا (تَسَقَطُهُ) دێ.

الإسْقاطُ: لە بواری پزیشکیدا منداڵ لەبار چوونی ئافرەتە بە چوار مانگی تا حەوت مانگی.

السَّاقِطُ: خوێڕیو هەتیو مچە ○ دواکەوتوو لە بەدەست هێنانی بەختەوەریو بڕوا نامەو دەستکەوتەکانی ژیان ○ (ك: سُقاط) بۆ مێینە دەگوترێ: (ساقطة) (ك: سواقط) دەگوترێ: (لكل ساقِطة لاقطة) بۆ هەموو قسەیەکی خراپو بێ کەڵك کەسانێك هەن بیان قۆزنەوەو بڵاویان بکەنەوە ○ یان بۆ هەموو شتێکی خراپ داخوازێك هەیە.

السِّقاطُ: ئەو خورما نەگەیوانەی هەڵدەوەرن ○ هەڵەو هەڵخلیسکان ○ باڵی باڵندە، یان ئەو بەشەی باڵی کە لە زەوی دەخشێ لەکاتی ڕۆیشتن بەسەر زەویدا.

السِّقاط مِن الشَّيْئِ: لایەکی شتەکە ○ قەراخی شت.

سِقاطا الليل: دوو لایەنی تاریکی شەو.

السُّقَاطُ: هەرچی لە شت بکەوێتە خوار، پرزو پاڵو وردەو بنزیلو خشتو خۆڵ.

السُّقَاطَةُ: بەمانا (السُّقاط) دێ.

السُّقْطُ: هەرچی بەربێتەوە بە نەکاملی ○ زارۆكو منداڵی لەبارچوو پێش تەمەنی نۆ مانگی ○ پرپشکە ئاگر کە لە بەردەستێو شتی وا دەبێتەوە ○ کۆتایی لمبەلان ○ (ك: أسقاط).

السَّقْطُ: ئەو پرزانەی لە شەونم دەکەونە خوار ○ بەفر ○ ئادەمیزادی خوێڕیو هیچو پوچ.

السِّقْطُ مِن كل شيئ: قەراخی شت ○ ئەملاو ئەولای شت ○ باڵی باڵندە، یان ئەوەی لە زەوی دەخشێ لە کاتی ڕۆیشتنیدا ○ (ك: أسقاط) (سقطا الليل) ئەمپەڕەو پەڕی تاریکییەکەی.

السَّقَطُ: هەڵوەریوو بەربۆوە لەهەر شتێك بێ ○ شتی خراپو بێ کەڵك ○ بۆیە بە ورگو ریخۆڵەی کوشتی دەگوترێ: (سَقَط) ○ هەروا ناوە بۆ قسەو کردەوەی هەڵە ○ (ك: أسقاط).

أسقاط الناس: خوێڕیو هەتیو مچەی ئادەمیزاد.

السَّقْطَةُ: جارێك کەوتنو بەربوونەوە ○ بەڵای هەژێنەر ○ هەڵەنگوتن ○ (ك: سِقاط).

السَّقْطِيُّ: فرۆشیاری کاڵای خراپو بێ کەڵك.

السَّقّاط: بەمانا (السَّقطيّ) دێ.
الـسُّقاطَةُ: شتێـكە لـەلای سـەروی دەرگاومیە دەرگاکەی پێ قفڵ دەدرێ (سورگی).
الـسُّقُوط: (سُـقُوط الـذِراع) لـە بـواری منداڵبونـدا لـەجێ چـوونی شـانو شـەپیلکە، یـان هاتنـە دەرەوەی دودەسـتیەتی لـە پـێش سـەردا ٥ لـە بـواری قانونـدا کۆتـا پێهێنـانی کێشەیە پـێش بڕیـاری دادگـا، دوای تێپـەڕ بـوونی ساڵێـك بەسـەر نواندنیداو وەگەڕ نەخستنی.
الـسَّقِيطُ: بـەمانا (الـسَّاقِط) دێ ٥ ئـەو پڕژانەی لە شەونم دەکەونە خـوار ٥ تـەرزە ٥ سـەهۆڵ ٥ (ك: سُـقُطْ) ٥ هەروا ناوە بۆ گێلو ئەحمەق ٥ (ك: سقائِط).
السَّقِيطَةُ: مێینەی (ألسَّقِيط) ٥ ئافرەتی بێ ڕەوشتو چەتیوەو بێ ڕێز.
ألمِـسْقاطَ: ئـافرەتی وەهـا منـداڵی بـۆ ڕانەوەسـتێ، هـەر منـداڵی لـە سـكی بکەوێ بە نـەکامڵی لـە بـاری بچـێ ٥ (ك: مَسَاقِيط).
ألْمَسْقَطُ: شوێنی بەربوونەوەو کەوتنـە خوارەوە.
مَـسْقَطُ الـرأس: شـوێنی لـەدایکبوون ٥ دەگـوترێ: (فـلان يحـن الى مَـسْقطِهِ) فلانکەس بیری شوێنی لـەدایکبوونی خۆی دەکاتەوە بۆی دەکورکێنێ.
مَسْقَطُ الـنجم أو الغيـث: ئـەو شوێنەی ئەستێرەکە یان بارانەکە لێـی دەدا ٥ دەگـوترێ: (هــم ينتجعــون مــساقط الغيث) ئەو خێڵە لەو شوێنە مانەوە کـە بـارانی لێ بـاریو لـەوەڕو ئـاوی لێیە.
مَسْقَط الرمل: کۆتایی لمبەلان ٥ (مَسْقط الـضوء) ٥ پەنجـەرەو کولانـەی کـە روناکی لێوە دێتە ناوماڵەوە.
ألْمَسْقِطُ: بـاڵی باڵنـدە، یـان ئـەو سـەرە پەڕو باڵەی لەکاتی ڕۆیشتنی باڵنـدە بەسەر زەویدا لە عەرز بخشێ ٥ (ك: مساقط).
ألْمَسْقَطَةُ: هۆی بەر بوونـەوە، داخـوازی بەر بوونەوە (ك: مساقِط).
السُّقْطِرِيُّ: هـەر شتێـك نیـسبەت بـدرێ بـۆ (سقطري) کـە دورگەیەکـە لـەناو دەریـای هینـدـدا ٥ دەگـوترێ: (صَـبِرٌ سُقُطْري) تاڵی سوقوطری.
سَـقَعَ سَـقْعاً: ڕۆیـشت ٥ (سـقع الـديك) کەڵەشێرەکە خوێندی.
سَقَعَ الشَّيْءَ الـصُلْبَ: بـە شتێـکی ڕەق لـە شتە ڕەقەکەیدا.
الأسْقَعُ: دوژمـنو حەسـوود کـە بێـگانـە بــن ٥ قەلــە ڕەشــە ٥ باڵندەیــەکی

جەستە پچوکە وەکوو چۆلەکە وایە هەندێ بەشی پەڕو باڵی سەوزە ٥ سەری سپییە ٥ زۆر حەزی لە نزیك ئاوە ٥ (ك: أساقع).

سَقَفَ البَيْتَ سَقْفاً: سەقفو هەلاشی بۆ خانووەکە کرد.

سَقِفَ سَقَفاً: درێژ بوو بە مەیلەو خواری ٥ ئێسقانی ئەستوور بوون.

سَقِفَ الرجلُ: پیاوەکە لاخوار بوو ٥ (سَقِفَ الظليمُ) بێچوە نوعامەکە ملی خوار بوو ٥ (هو أسقَفُ وهي سقفاء) (ك: سُقُفٌ).

أسْقَفَ النصارى فلاناً: مەسیحیەکان فلانکەسیان کردە ئوسقوفی خۆیان واتە: کردیان بە کەشیش بەسەر خۆیانەوە.

سَقَّفَهُ: بەمانا (أسقَفَهُ) دێ.

تَسَقَّفَ: بوو بە ئوسقوف (کەشیش).

الأُسْقُفُ: سەرۆکێکە لە سەرۆکەکانی مەسیحی پلەی لە ژوور پلەی کەشیشەوەیەو لەخوار مەطرانەوەیە ٥ (ك: أساقفة، أساقف).

الأُسْقُفية: پلەی ئوسقوف ٥ ئەو مەسیحیانەی لە ژێر کۆنترۆلی ئوسقوفێکدان ٥ ئەو هەرێمو ناوچەیەی لە ژێر فەرمانی ئەودان.

السَّقْفُ: هەلاشی خانوو (سەقفی خانوو) ٥ ئاسمان ٥ (ك: سقوف وأسقف وسُقُفٌ).

السَّقَّاف: کەسێك پیشەی سەقف دروست کردن بێ.

السَّقِيفُ: بەمانا (السَّقْفُ) دێ ٥ (ك: سُقُفٌ).

السَّقِيفَةُ: کەپرو سابات ٥ شتێك سێبەر بکا.

سقيفة بني ساعدة: ساباتێك بوو موسوڵمانان لە ژێریدا بەیعەتیان بە ئەبوبەکری صدیق کرد بۆ جێ نشینی ٥ هەروا ناوە بۆ هەر تەلە بەردێکی پان کە بکرێ بە سەقفو سەرقاپ بۆ جۆگاو بیرازو شتی لەو جۆرە ٥ لەوحی کەشتی ٥ هەر پارچە زیوو ئالتونێك کە وردو چەکوج لێ دراو بێو درێژ بوبێ ٥ شەپکەی دار؛ کە دەخرێتە سەر ئەندامی شکاوو پێی هەڵدەبەسترێتەوە ٥ (ك: سقائف وسُقُفٌ).

المُسَقَّفُ: درێژ.

سَقِلَتْ اليدُ أو الرِّجْلُ سَقَلاً: دەستەکە یان قاچەکە خوار بوو ٥ (فهو أسْقَلُ وهي سقلاء) (ك: سُقْلٌ).

الإسْقالُ: پیوازە مشکە؛ روەکێکی بە

تەمەنە پێی دەگوترێ: (عُنصُل).
الإسْقيلُ: بەمانا (الإسْقالُ) دێ.
السُّقَالَةُ: بەمانا (الاسقالة) دێ.
السُّقْلُ: کەلەکە.
السُّقيلُ: کەلەکە تێك قوپیو (قەد باریك).
سَقِمَ سَقَماً وسَقاماً: نەخۆشییەکەی درێژەی کێشا.
سَقُمَ سَقْماً وسقاماً وسقامةً: بەمانا (سَقِمَ) دێ.
أسْقَمَ فلانٌ: نەخۆشی یەك لە دوای یەك پەخەیان گرت.
اسْقَمَ اللهُ فلاناً: خودا فلانکەسی نەخۆش خست ٥ دەشگوترێ: (أسقَمَهُ العِشْقُ وأضناه) عیشقو سۆز نەخۆشی خست ٥ کزو لاوازی کرد.
سَقَّمَهُ: بەمانا (أسقَمَهُ) دێ.
السَّقيمُ: دەگوترێ: (هو سقيم الصدر علی أخيه) رقی لە براکەیەتی حیقدو کینەی هەیە بەرامبەر براکەی ٥ (فهو سقيم وكلام سقيم) تێگەیشتنی لاواز، قسەو ئاخاوتنی لاواز ٥ (ك: سُقُمٌ، وهي سقيمة) (ك: سقائم).
المِسْقَامُ: کەسێك زۆر جار نەخۆش ببێ.
المَسْقَمَةُ: (أرض مسقمة) ئەرزێکە زۆر نەخۆشی تێدا پەیدا دەبن.
السَّقْمونيا: گیایەکە دەرمانی رەوانیو سکچونی لێ دەردەهێندرێ هەروا دەرمانی کرمیشی لێ دروست دەکرێ.
سَقَی بَطْنَهُ سقياً: لە بۆشایی ورگیدا جۆرە شلەمەنییەکی نەخۆشی تێدا پەیدا بوو کە چاکبونەوەی زەحمەت بێ.
سقی العِرْقُ: رەگەکە خوێنی بەربوو نەوەستایەوە.
سقی الحيوانَ والنباتَ: حەیوانەکە یان کشتو کاڵەکەی ئاودا.
سقاه غيثاً: بارانی بەسەردا باراند.
سقی الثوبَ: قوماشەکەی رەنگ کرد، لە خمی دا ٥ دەشگوترێ: (سقاه صِبْغاً) ٥ (ك: سُقاة وسُقاء وسُقیٌ).
سُقِيَ بطنُه: سکی چوو، رەوان بوو.
سُقِيَ قلبُهُ عداوةً: دڵو دەروونی بە دوژمنایەتی ئاودراوە ٥ (أسقاه) بەمانا (سقاه) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَسْقَيْنَاكُم مَّاء فُرَاتًا﴾ ٥ ئاوی بۆ دابین کرد ٥ دەگوترێ: (أسقاه جدولاً من نهره) جۆگە ئاوێکی لە چەمەکە بۆ جیاکردەوە.
أسقی فلاناً: شوێنی ئاوی نیشانی فلانکەس دا ٥ پێی گوت: خودا تێراوت بکا.

ساقى فلاناً ماءً أو شراباً: بەمانا (سقاه) دێ.

ساقى فلاناً شجَرَهُ أو أرضَه: باخەكەی یان زەوییەكەی دا بە فلان بۆئەوەی بەخێوی بكاو ئاوی بداو ئاوەدانی بكاتەوەو بەشێكی لە بەرو بوومەكە بدرێتێ.

سَقّاهُ: زۆری ئاودا زیاد لە پێویست ئاودێری كرد.

سَقّى الثَّوْبَ كذا من الصبغ: چەند جارێك قوماشەكەی لە رەنگەكە هەڵكێشاو لە خمی دایەوە.

سَقّى فلاناً: بە فلانكەسی گوت خودا تێراوت بكا.

استقى فلاناً ومنه: داوای ئاوی لە فلانكەس كرد.

استقى من النهر أو البئر: لە ئاوی روبارەكە یان لە ئاوی بیرەكەی هەڵێنجا.

استقى المعارفَ أو الأخبارَ من كذا: زانیاریو هەواڵی لە فلان شتەوە دەست كەوت.

تساقى القومُ: خەڵكەكە هەر یەكەیان ئاوی دا بەوی تریان ٥ دەشگوترێ: (تساقوا كؤوس المنية) خەڵكەكە لەناو خۆیاندا بوو بە شەڕیانو یەكتریان كوشتو بڕ كرد .

تَسَقّى: تێراو بوو ئاوەكەی تێ بوورا ٥ (تَسَقّى السائلَ) شلە مەنیەكەی خواردەوە ٥ دەگوترێ: (تَسَقّى الجلدُ الدَّمَ) پێستەكە خوێنەكەی هەڵمژی.

إسْتَسْقى بطنُهُ: بەمانا (سَقى) دێ.

إسْتَسْقى فلاناً: داوای ئاوی لە فلان كرد.

الاستسقاءُ: داوای باران بارین پاڕانەوە لە خودا بۆ باران بارین ٥ (صلاة الاستسقاء) نوێژە بارانە ٥ هەروا ناوە بۆ كۆبوونەوەی شلە مەنیەكی تایبەتی لە بۆشایی بریتونیدا كە نەخۆشییەكە چاكبوونەوەی كەمە ٥ (الإستسقاء الدماغي) نەخۆشییەكی زكماكە زۆر جار وادەبێ شلەی مۆخ لە كیسەی دەماغدا زیاد دەبێو دەیكشێنێ .

السّاقي: ئاو گێڕ، مەی گێڕ ٥ (ك: سُقاة).

السّاقية: جۆگە ئاو ٥ دۆڵچەی ناعور.

السِّقاءُ: كوندە، مەشكە ٥ هەرشتێك شتی خواردنەوەی تێ بكرێ ٥ (ك: أسقية).

السِّقايَةُ: شوێنی ئاو دابەش كردنو ئاودان ٥ ئەو پەرداخو سەتڵو گۆزەی ئاوەكەی تێدایە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ﴾ ٥ پیشەی ئاو دابەش كردن.

سِقاية الحاج: دابەش کردنی شەربەت، ئاوو، خۆشاوی مێوژ، کە تایبەت بوو بە قورەیشیەکانەوەو شانازییان بەوە دەکرد کە ئەو کارەیان لە ئەستۆیە.

السَّقّاءُ: ئاو کێش بۆ ماڵو بۆ فەرمانگەو شوێنی وا ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (سَقّاءة وسَقّايةٌ).

ألسَّقْيُ: ئاودێری، ئاودان ٥ لە دوعا کردندا دەگوترێ: (سقيا له ورعياً) .

ألسِّقْيُ: ئەوەی ئاو دەدرێ لە زەویو زرعات ٥ دەگوترێ: (زرع سِقْيٌ) زرعاتێکە بەبێ باران ئاو دەدرێ ٥ بەشە ئاوو نۆرە ئاو ٥ دەگوترێ: (کم سِقيُ أرضك) بەشە ئاوی زەوییەکەت چەندە؟ ئەو ئاوەی لەگەڵ منداڵ بووندا دێتە دەر (ك: اسْقِيَة).

ألسُّقْيا: ناوی ئاو داشتنە ٥ ئاو دێری کردن، دەگوترێ: (سُقيا رحمة لا سُقيا عذاب) واتە بارانێکمان بۆ ببارێنە سودی هەبێو بێ زیان بێ.

السَّقِيُّ: ئاو دراو ٥ ئەو شتەی پێویستی بە ئاو داشتن هەبێ ٥ دەگوترێ: (زرْع سَقِيٌّ) ٥ (ونخل سَقِيٌّ) ئەو دار خورمایەی بە ئاعور ئاو دەدرێ ٥ روەکی بەرەدا ٥ بۆیە پێی دەگوترێ: (سَقِيٌّ) چونکە لەناو ئاوو نزیك ئاو دەروێ ٥ هەروا ئاوە بۆ هەوری بارانی ئاوی قەترە گەورە کە بە خوررەم لە زەوی دەدا.

ألمَسْقاةُ: شوێنی ئاودێری ٥ جۆگایەك زرعاتو ئاژەڵی لێ ئاو بدرێ ٥ (ك: مَسَاقي).

ألمِسْقاة: بەمانا (ألمَسْقاة) دێ ٥ ئامێری ئاو داشتن ٥ ئاعور (ك: المساقي).

ألمَسْقَوِيُّ: ئەو زەرعاتەی بە جۆگاو ئاعور ئاو بدرێ نەك بە باران ٥ میصرییەکان پێی دەڵێن: (مِسقاوي).

سكَبَ الماءُ سكوباً وسكباً: ئاوەکە هەڵڕژا، رەوان بوو (هو ساكب وسَكْبٌ).

سَكَبَ الماءَ سكباً وتسكاباً: ئاوەکەی رژاند، هەڵیڕشت ٥ (هو مسكوب).

إنسكب: هەڵڕژا.

الإسْكابة: داروچکەیەکە کونی کونەو مەشکەی پێ دەگیرێ ٥ هەروا کونی تەنکیو عامماراویشی پێ دەگیرێ ٥ رەحەتەی نەوتو رۆنو بەنزین تێکردنو شتی لەو جۆرە.

الأُسْكُوبُ: بارانی بەردەوامو ئیقلیم گیر کە بروکەی نەداتێ ٥ لە بروسکەشدا بەو بەشەی دەگوترێ

که بەرەو زەوی دێ ٥ ریزە درەختی خورما ٥ (ك: أساكيب).

اَلسُّكْبُ: بارانی قەترە گەورەو بەردەوام ٥ لافاوی خێراو بە تەوژم ٥ ئەسپی خۆشرۆ ٥ دەگوترێ: (فرسٌ سَكْبٌ) ئەسپێکی تیژ رۆیە، ئەسپی جەستە سوكو بە نیشات ٥ کاری پێویستو حەتمی ٥ دەگوترێ: (أمر سَكْبٌ) کارێکی پێویست ٥ پیاوی درێژ ٥ مس ٥ رەصاص.

اَلسُّكَبُ: رەصاص ٥ درەختێکی بۆن خۆشە پڕژو گەڵای وەکوو روەکی صەعتەر وایە.

اَلسُّكْبَةُ: پەڕۆیەکە دەکرێتە کڵاو وەکوو شەبەکە وایە ٥ پێستێکی تەنکە بە سەری منداڵەوەیە لەکاتی لە دایکبووندا لەگەڵ منداڵەکە دێتە دەر ٥ (ك: سِكاب).

اَلسُّكَبَةُ: کرێژو چڵکی سەر (ك: سَكَبٌ وسكاب).

اَلْمِسْكَبَةُ: ئاو رێژو ئامێری ئاو پڕژێن ٥ دەگوترێ: (أرْسَلَ الماءَ في المِسْكَبة) ٥ (ك: مَساكب).

سَكْبَج: خواردنی سەکبەجەی ئامادە کرد ٥ ئەم خواردنە بریتییە لە گۆشتو سرکەو هەندێ زەڵاتەو تەوابیل ٥ کە تێکەڵاو دەکرێنو دەبێتە خواردنێکی خۆشو بەتام.

اَلسِّكْباج: خواردنێکە لە گۆشتو سرکەو هەندێ تەوابیل دروست دەکرێ ٥ پارچەیەك لەو خواردنە پێی دەگوترێ: (سِكْباجة).

سكت سكوتاً وسكاتاً: بێ دەنگ بوو ٥ وازی لە قسە کردن هێنا.

سَكَتَ المتحرِكُ: جمو جوڵە کەرە کە دامرکاو خپ بوو ٥ دەگوترێ: (سَكَتَ) واتە مرد ٥ (سَكَتَ الغَضَبُ عنه) رقی نیشتەوە.

سَكَتَ الريحُ: رەشەباکە کەوت دیاردەی نەما.

سَكَتَ الحَرُّ: گەرمییەکە زیادی کرد لەبەر کزی با.

سكت الفرسُ: ئەسپەکە دوایین ئەسپ بوو کە لە حەلەبەکە دەرچوو.

أسْكَتَهُ: بێ دەنگی کرد، خوستی لێ بڕی ٥ دەگوترێ: (لا أسكت الله لك حِسّاً) خودا هیچ هەستێکت لەکار نەخا ژیانت خۆش بێ.

سَكَّتَهُ: بەمانا (أسكته) دێ.

الأسْكاتُ: پاشماوە لەهەر شتێك بێ ٥ پێڕو کۆمەڵی جیا جیای ئادەمیزاد ٥ ئادەمیزادی خوێڕیو هیچو پوچ ٥ رۆژانی کۆتایی وەرزی هاوین.

الإسْكاتَةُ: بێ دەنگییەکی کاتیو

دەستكردنەوە بە خوێندنەوەو ئاخاوتن.

ألسّاكوت: بێ دەنگی زۆر ◦ كەسێك ماوەی زۆر بێ دەنگ بێ.

ألسّاكوتة: بەمانا (ألسّاكوت) دێ ◦ مردنی ناكاوو بە سەكتەی دڵ.

السُّكَاتُ: بەردەوامی لەسەر بێ دەنگی ◦ نەخۆشییەكە دەبێتە هۆی زمان وەستان‌و قسە نەكردن ◦ هەر شتێك ببێتە هۆی وسكوت بوون ◦ مردنی سەكتە ◦ ماری گازندەی وەها كە هەستی پێ نەكرێ تا پێوە دەدا ◦ دەشگوترێ: (هو على سُكات الأمر) ئەو لەسەر تەواو كردنی كارەكەیەتی ◦ خەریكە ئیشەكەی تەواو بكا.

ألسُّكْتُ: هەناسە دان‌و ئارام بوونەوە لەكاتی خوێندنەوەو گۆرانی گوتندا.

ألسُّكْتةُ: وەستانێك (جارێك لە وەستان) ◦ مردنی لەنكاو.

السُّكْتَةُ: هەر شتێك منداڵ یان شتی تر بێ دەنگ بكا ◦ پاشماوە لە بنكی پەرداخ (ك: سُكَتٌ).

ألسِّكْتَةُ: شێوەی بێ دەنگی‌و جۆرەكەی ◦ هەر شتێك منداڵ یان شتی تر بێ دەنگ بكا.

السُّكوتُ من الأبل: حوشترێكە كاتێ بارو كەژاوەی دەخرێتە سەر پشتی بۆرە بۆڕ ناكا ◦ (ومن الحَيّاتِ) لە رەگەزی ماریشدا بەو مارانە دەگوترێ: كە خۆ مات دەكاو پێوە دەدا، كەم هەستی پێ دەكرێ ◦ (ك: سُكُتٌ).

السِّكّيتُ: كەسێك زۆر بێ دەنگ بێ.

السُّكَيْتُ: بەمانا (ألسِّكّيتُ) دێ ◦ دوا ئەسپی ناو حەلەبە ◦ دەگوترێ: (فلان سِكّيتُ الحلبة) بەكەسێك دەگوترێ لە كارو باری خۆیدا سەر نەكەوێ.

المُسَكِّتُ: دوایین قوداحی قومارە.

سَكَرَ سكوراً وسكراناً: مەست بوو ◦ خپ بوو ◦ بێدەنگ بوو ◦ راوەستا ◦ دەگوترێ: (سكرت الريح) و (سكر الحَرّ).

سكرتْ عينُهُ: چاوی لە روانین وەستا ◦ چاوی مەست بوو.

سكر الإناءَ سكراً: قاپەكەی پڕ كرد.

سكرَ النَهْرَ: ئاوی روبارەكەی بەند كرد، بەربەستی لەبەردا كرد.

سَكِرَ الحوضُ ونحوه سَكَراً: حەوزەكە پڕبوو ◦ دەگوترێ:

سكر من الغضب: رقی هەڵساو زۆر تورە بوو.

سكر فلان من الشراب سكراً وسُكراً:

فلانکەس بەهۆی خواردنەوەی شەرابەوە سەرخۆش بوو عەقڵو هۆشی لەدەست دا ◦ (فهو سَكِرٌ وسكران وهي سَكِرة وسَكرى وسكرانة).

سَكِرَ البحرُ ونحوه: دەریا ئارام بوو ◦ (سُكِرَ بصره) چاوی لە بینین مەنع کرا.

أسْكَرَهُ الشرابُ: شەراب سەرخۆشی کرد ◦ دەشگوترێ: (أسكرهُ فلان) فلانکەس شتێکی پێدا سەرخۆشی کرد.

سَكَّرَهُ: موبالەغەی کرد لە سەرخۆش کردنیدا ◦ دەگوترێ: (سُكِّرَ بَصَرُهُ) چاوی نوقا، قوچا ◦ یان لە دیتن مەنع کرا ◦ یان لێڵو پێڵ بوو ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَقَالُواْ إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا﴾.

سَكَّرَ الماءَ: بە شەکر ئاوەکەی شیرین کرد.

تساكَرَ: خۆی بە سەرخۆش نیشانداو لە واقیعدا سەرخۆش نییە.

السَّكارين: بەشێکە لە بەرهەمی قەترانی خەڵوز، رەنگی سپییە، بلورییە، شیرینە دەدرێ بە کەسێك نەخۆشی شەکرەی هەبێ لە جیاتی شیرینی.

السُّكْرُ: بێ هۆش بوونو ئاگا لەخۆ نەمان بەهۆی شەراب خواردنەوە ◦ جاری وا دەبێ بەهۆی رق هەڵسان یان عەشق یان هێزو گەنجییەوە حاڵەتی بێ هۆش بوونی بەسەردا دێ ◦ دەگوترێ: (أخذه سُكرُ الشباب أو المال أو السلطان أو النوم).

السِّكْرُ: بەربەستی ئاو، هەر شتێك بکرێتە بەنداو ◦ هەر شتێك درزو کونو کەلەبەر پڕ بکاتەوە ◦ (ك: سُكُورٌ).

السَّكَرُ: هەرشتێك سەرخۆشکەر بێت چ شەراب بێ یان بیرەو شتی تر ◦ گوشراوی خورما کە بە ئاگر نەکوڵابێ ◦ سرکە.

السَّكْرَةُ: یەك جار سەرخۆش بوون ◦ دەگوترێ: (ذهب بين الصحوة والسكرة) واتە: لە نێوان دوو حاڵەتی وا ئاگای لەخۆی بێ یان بێ ئاگا بێ ◦ رق هەڵسانێك ◦ بالا دەستی لەززەتو خۆشی بەسەر گەنجدا ◦ مردنی ناخۆشو بە ئازار ◦ غەمو نارەحەتی زۆر ◦ لەسەر خۆچوونی گیانەڵاو.

السُّكَّرَةُ: دانەوێڵەی مرۆر دانەوێڵەیەکی تام تاڵە بە زۆری لەناو گەنمدا دەروێ.

السَّكَّارُ: فرۆشیاری شەرابو بیرەو شتی سەرخۆش کەر.

السُّكَّرُ: شەکر، مادەیەکی شیرینە بە

زۆری لــه قەصــەبو چــەوەندەر دەردەهێنــدرێ، قەصــەبەکەی هــەر بەناوی (قصب السکر) نـاو دەبـرێ ◊ جۆرێك لە ترێ سپییە زۆر شیرینە ◊ جۆرێکیشە لە خورما زۆر شیرینە ◊ تاکەکەی (سُکَّرَة).

سُکَّرُ الشعیر: جۆرێکە لە شەکر کە لە هیدراتی کاربۆن دەردەهێندرێ، وەلێ بــه ئەنــدازەی شــەکری قەصــەپو چەوەندەر شیرین نیە.

سُکَّرُ العِنب: جۆرێکە لـە شیرینی لە ترێدا هەیە ◊ هـەروا لـە زۆر میـوەی تریــشدا هەیــه ◊ لــه هەنگوینیــشدا هەیە ◊ شەکر جۆرێکی بلورییەو لە ئاودا دەتوێتەوەو بێ رەنگەو تـامی شیرینە.

شەکر یان شیرینی میوە هات: جۆرێکە لە شەکرو سپییەو بلورییەو تامی شیرینە بە زۆری لە میوەی تـازەدا هەیـە ◊ هـەروا لـە هەلاّلی گوڵو رووەكو هەنگوینی هەنگدا.

الـــسُّکَّرِیّ: (ألبـــولُ الـــسکری) نەخۆشــییەکە شــەکرەی تــرێ لــە میزدا پەیدا دەکا، هۆکارەکانی زۆرن، گرنگەکـەیان کـەمبوونی هـەرمۆنی (الأنـــسولین) کــه ســوتانی نــەو شیرینییە لە خەلاّی جەستەدا رێـك دەخا.

ألسُّکَّرِیَّةُ: قوتوی شیرینی.

السِّکِّیرُ: کەسێـك زۆر سەرخۆش بێ ◊ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (ألسِّکِّیرَةُ).

السُّکُّورُ: زۆر سەرخۆش ◊ (ك: سُکُرٌ).

ألــسُّکرانُ: رووەکێــکی بــه تەمەنــه لـــە پێڕی بازینجانـە لـە سارای میصرو هینــددا دەڕوێ، لــقو پــۆپی زۆری هەنو یەك بنکی هەیە ◊ گـەلاّکانی (عصیریة)و گوڵەکانی بنەفسجییە لـە بـــواری پزیـــشکیدا ســـودی لێ وەردەگیرێ.

الْمُسَکِّرُ: هەر شتێك بـه شـەکر شیرین کرابــێ ◊ ســەرخۆش ◊ بــۆ ئـافرەت دەگوترێ: (مُسَکِّرَة).

السُّکُرُّجة: دەوری پچوکی چێشت تێدا خـواردن ◊ بـەزۆری میـوەو خـۆراکی ئیشتیها کەرەوەیان تێدا دادەنرێ.

سَــکَعَ سَــکْعاً: ملـی لـه رۆیـشتن نـاو بـۆ خۆشــی نازانــێ بــۆ کــوێ دەچــێ ◊ گومڕا بوو، سەرسام بوو.

سَــکَعَ فلانــاً: لـه سـەری فلاّنکەسـی دا ◊ زەبری ئاراستەی سەری کرد.

سَکَّعَ: بەمانا (سَکَعَ) دێ.

سَــکَّعَ فلانــاً: وای لــه فلاّنکــەس کــرد گومڕا ببێو سەری لێ بشێوێ نەزانێ چی دەکاو چی ناکا.

تَــسَکَّعَ: بــەمانا (سَــکَعَ) دێ ◊ ملـی لـه بــەتاڵو گــومڕایی نــاو کەوتــه نــاو

تاریکی تاوانو سەری خۆی بۆ رزگار ناکرێ.

السّاكِعُ: غـەریب ◦ بـۆ ئـافرەت دەگوترێ: (ساكعة).

السَّكِعُ: بەمانا (السّاكِع) دێ.

السُّكَعُ: گومڕاو سەر لێ شێواو.

الْمُسْكَعَةُ: شوێنی زلکاوو گومڕایی ◦ شـوێنی سەرسـام بـوونو رێ لێ تێکچون.

سَكِفَ البابَ أو البيتَ سَكْفاً: بۆ دەرگاکە یان بۆ خانوەکە بەر بێڵای دروست کرد ◦ دەگوترێ: (ما سكفت البابَ) بـەر بـێڵاو چـەترم بـۆ دەرگـای خانوەکە نەکرد.

أَسْكَفَ فـلان: فڵانکـەس بـوو بـە بۆیاخکەری قۆندەرە.

تَسَكَّفَ البـابَ أو البَيْـتَ: بـەربێڵای بـۆ خانووەکە دروست کرد.

الإسْـكافُ: پینەچـی (قۆنـدەرە چـی، پێڵاو دروست کەر) ◦ (ك: أساكفة).

الأُسْـكُفُ مـن العـين: شوێنی روانـی برژانگ ◦ پێڵوی چاو هی لای خوارو ◦ موی چاو.

السّاكِفُ: سـەر دەرگای خـانوو ئـەوەی گرێژەنـەی لای سـەروی دەرگاکـەی تێدا دەسورێ.

السِّكافَةُ: پیشەی پینە چییەتیو پێڵاو دروست کردن.

سَكَّ الشَّيْءَ سَكّاً: شتەکەی بەست ؛ (سـك البـاب أو الخَـشَبَ) بزمـاری لـە دەرگاکـە دان دەرگاکـەی بـە بزمـار داکوتا.

سَكَّ الكلامُ السَّمْعَ: قسەکە گوێچکەی کەڕ کـرد لەبەرئـەوەی بـەهێز بـوو ◦ دەگـوترێ: (ماسكَّ سمعـی مثـلُ ذلـك) دەنگـــی وا گـــەورەم نەچـــۆتە گوێچکەوە ◦ (سَكَّ البابَ) دەرگاکەی داخست.

سَكَّ ما في بطنه من غائط ونحوه: ئـەوەی لـە ورگیدا بوو بە شلی هاتە دەر.

سَكَّ أذنيه: گوێچکەی دەرهێنان.

سكَّ البئرَ: بیرەکەی بە تەنگە بـەری لێـدا، پانو پۆڕ نەبوو.

سكَّ النقـود: لەسـەر سکە پارەکەی چاپ کرد ◦ سکەی لە دراوەکەدا.

سَـكَّ سَـكَكاً: گوێـچکەی بـچوك بـوو بـە سەریەوە نووسا بوو زۆر لـە سـەری جیا نەبوونەوە ◦ توشی کەڕی بوو.

سَـكَّ الأذن: کرکراگـەی گوێـچکەی پـچوك بوو (هو أسَكُّ وهي سَكّاء).

اسْـتَكَّ: گـیرا، کلۆرایی نـەما ◦ (انـسكَّ مسامِعُهُ) گوێچکەی گیرا ◦ کەڕ بـوو ◦ دەشـگوترێ: (مـا إسْتَكَّ في مـسامعي مثله) شتی وام بە گوێچکەدا نەچووە ◦ تەنگەبەر بوو.

إستكَ الشجَرُ أو النباتُ: درەختەكە چڕو پڕ بوو بۆشایی ناو لق و پۆپی نەما.

إنْسَكَّ: بەرەو پێش ڕۆیی ڕاستەو ڕاست ٥ دەگوترێ: (إنسكَّ الطيرُ).

تَسَكَّكَ: پاڕایەوە، لالایەوە.

السُّكّاك: هەواو بۆشایی نێوان ئاسمان و زەوی ٥ دەگوترێ: (لا أفعل ذلك لو صعدتَ في السَّكّاك) بچیە سەر ئاسمان من ئەوە ناکەم ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو شوێنەی پەڕە تیری لێ قایم دەکرێ.

السُّكّاكةُ: بەمانا (السُّكّاك) دێ ٥ ئادەمیزادی گوێچکە پچوك ٥ کەسێك هەر بە ڕای خۆی بجوڵێتەوەو ئامۆژگاری کەسی بە گوێدا نەچێ ٥ (ك: سكائك).

السُّكُّ: تەبیات ناشیرینی بەد سروشت و بەد ڕەوشت ٥ بزمار ٥ بیری تەنگە بەرو تەسك ٥ زرێی ئەڵقە تەسك ٥ بیناو دیواری ڕاست ٥ کانگەی ڕاست ٥ (ك: سكوك وسكاك) ٥ دەگوترێ: (ضربوا بيوتهم سِكاكاً) خانوەکانیان بە ڕیز دروست کردون ٥ (دَارُ السّكّ): باڵە خانەی دراوو چاپ کردن ٥ شوێنی سکە لێدانی پارە ٥ کارگەی پارە لێدان.

ألسُّكُّ: ڕێگای تەنگە بەری گیراو ٥ کونی دوپشك یان جاڵجاڵۆکە ٥ زرێی ئەڵقە پچوك ٥ بیری تەنگە بەر هەڵچندراو ٥ بەد سروشت ٥ دەگوترێ: (هو يفعل ذلك بِسُكِّ طبعه) بەهۆی بەد ڕەوشتی ئەو ئەوکارە دەکا ٥ جۆرێکە لە بۆنی خۆش تێکەڵ بە میسك و ڕامك دەکرێ (ك: سكوك وسكاك).

السَّكّاءُ: مێینەی (الأسَكّ) زرێی ئەڵقە پچوك ٥ (ك: سُكّ).

السَّكّاكُ: کەسێکە پیشەی سکە لێدان بێ ٥ (ك: سَكّاكة).

السَّكّاكة: مێینەی (السَّكّاك) ٥ ڕێبوارو ڕەوتەنی.

ألسِّكّةُ: ڕیزە دارو ڕیزە دار خورما ٥ ڕێگای ڕاست و بێ کەندو لەند ٥ سکەی شەمەندەفەر ٥ کۆڵان و گەڕەك ٥ دراوی ئاسن ٥ گاسنی هەوجاڕ ٥ دەشگوترێ: (أخذ الأمرَ بسِكّتِهِ) لەکاتی خۆیدا کارەکەی ئەنجامدا ٥ یان دەگوترێ: (فلان صَعْبُ السِّكَّةِ) فلانکەس ڕاڕایەو لەسەر کاری خۆی بەردەوام نابێ ٥ (ك: سِكك) (أصحاب السِّكَك) کار بەدەستانی پۆستە.

ألسَّكّيُّ: بزمار ٥ دینار.

السّكِيُّ: پاڵدراو بۆلای سکه ٥ پۆسته.
السُّكْلُ: ماسییەکی رەشی گەورەیەو درێژە ٥ (ك: أسكال وسِكْلَة).
الإسْكَلَة: پەیژەی گوازراوە ٥ بەندەری کەشتی ٥ ئەسکەلە.
سَكَمَ سَكْماً: لەبەر پیریو بێ هێزی هەنگاوی کورتی هەڵێنان.
السَّيْكَمُ: کەسێکە لەبەر پیریو لاوازی هەنگاوی کورت بهاوێژێ.
سكن المتحرك سكوناً: جمو جوڵەکەرەکە خپ بوو خوستی لێ برا.
سَكَنَ المتكلمُ: قسە کەرەکە بێ دەنگ بوو.
سكنَ المطر: باران برا.
سَكَنَ الريحُ: رەشەباکە کەوت ٥ ئارام بۆوە.
سكن النفس: دڵو دەروونی ئارامی گرت.
سَكَنَ اليه: ئارامی پێ گرت، وەگری بوو ٥ ئیسراحەتی لا کرد.
سكن الحرفُ: پیتەکە بزوێنی نەبوو.
سَكَنَ المكانَ وبه: لەو شوێنو جێگایەدا نیشتەجێ بوو ٥ ئەو شوێنەی کردە نیشتمانی خۆی.
سَكُنَ فلانٌ سكونةً وسكانةً: فلانکەس هەژار بوو.
أسْكَنَ فلانٌ: بەمانا (سَكُنَ) دێ.
اسْكَنَ المتحركَ: خوستی لەجمو جوڵەکەرەکە بڕی.
أسْكَنَ فلاناً المكانَ وفيه: فلانکەسی لەو جێگایە نیشتەجێ کرد.
اسْكَنَ المكانَ فلاناً: ئەو شوێنەی دا بە فلانکەس بۆئەوەی تێیدا نیشتەجێ ببێ.
أسْكَنَ الله فلاناً: خودا فلانکەسی هەژار کرد.
اسكنَ الفقر فلاناً: هەژاری برستی لە فلانکەس بڕیو بێ هێزی کرد.
ساكَنَهُ: لە گەڵیدا لە خانووەکەدا نیشتەجێ بوو.
سَكَّنَ المتحرك ونحوه: بزوێنەکەی لە جمو جوڵ خست ٥ پیتە بزوێنەکەی لە حەرەکە خست ساکنی کرد.
سَكَّنَ فلاناً المنزلَ: فلانکەسی لە مەنزڵەکەدا نیشتەجێ کرد.
سَكَّنَ القناةَ: شمشێرەکەی بە ئاگر تەعدیل کردو راستی کردەوە.
سَكَّنَ الكلمةَ: لەسەر کۆتایی وشەکە وەستاو بزوێنی نەدایە.
استكن فلان: فلانکەس زەلیلو داماو بوو.
استكان: بەمانا (إستكن) دێ.
تساكنوا: بە کۆمەڵ بەیەکەوە لە خانوەکەدا نیشتەجێ بوون.
تسكَّنَ: هەژار بوو، خۆی وەکوو هەژاران لێکرد ٥ ئارامی گرتو هێواش بۆوە.

تَمَسْكَنَ: بەمانا (تَسَكَّنَ) دێ.

السَّاكِنُ: پێچەوانەی جمو جوڵە ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (ألساكنة) ٥ (ك: سواكن) ٥ دانیشتووی خانوو مەنزڵ.

السَّكاكيني: پاڵدراو بۆلای (ألسَّكاكين) ٥ دروست کەری کێردو چەقۆ.

السُّكّانُ: ئەو شتەی لەنگەری کەشتی رادەگرێو ناهێڵێ کەشتییەکە جمو جوڵ بکاو لە رێڕەوی خۆی لابدا.

السِّكِّينُ: کێرد، چەقۆ ٥ (ك: سكاكين).

السِّكِّينة: بەمانا (السِّكِّينُ) دێ.

السَّكْنُ: خاوو خێزانو دانیشتوی ناو خانوو مەنزڵ.

السُّكْنُ: مەنزڵو شوێنی تێدا حەوانەوە ٥ بژیو ٥ نیشتەجێ بوون لە خانوو مەنزڵدا بەبێ کرێ ٥ (ك: أسْكان).

السَّكَنُ: خانوو مەنزڵ ٥ هەر شتێك دڵ پێی ئارام ببێو رەحەتی بە گیان ببەخشێ ٥ هاوسەر ٥ ئاگر ٥ سۆزو بەزەیی ٥ خێرو بێرو بەرەکەت ٥ بژیو ٥ (ك: أسْكان).

السُّكنى: بەمانا (الإسكان) دێ. هەروا بەمانا ئەوەیە ئادەمیزادێك یان خێزانێك لە خانوێکدا نیشتەجێ بکەی بەبێ کرێ ٥ خانوو مەنزڵ.

السُّكْنَةُ: دڵ ئارامیو ئارام بوونەوە ٥ (ك: سُكَنٌ).

السِّكِنَةُ: خانوو مەنزڵ ٥ شوێنی راگیر بوونی سەر لە ملدا ٥ دەشگوترێ: (تركتهم على سِكناتهم) ئەوانم جێ هێشت لەسەر حاڵو باری خۆیانو هیچ نەگۆڕا بوون.

السُّكَيْنَةُ: کچۆڵەی روح سوكو زەریفو چوستو چالاك.

السَّكِينَةُ: ئارام گرتنو پشودانو وەستان ٥ بار قوڵیو خۆ گرێ.

الْمَسْكَنُ: شوێنی نیشتەجێ بوون ٥ (ك: مساكن).

الْمَسْكنة: هەژاریو زەعیفی.

المِسْكِينُ: کەسێك ئەوەندەی نەبێ ژیانی دابین بکا ٥ هەژار ٥ گەردن کەچو لاوازو ژێر دەستەو بێ دەسەلات ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (مِسْكينة) (ك: مساكين).

السَّكَنْجَبِينُ: شەرابێکە تێکەڵە لە شیرینیو ترشی (واتە: مزرە) ٥ لە وشەیەکی فارسی وەرگیراوە کە (سرکا انگبين)ە.

سَلَا الدُّهْنَ أو الزُّبْدَ سَلْناً وسِلاءً: رۆنەکەی بە گەرم کردن تواندەوە.

سلا السِّمْسِمَ وغيره: کونجییەکەی گوشیو رۆنەکەی دەرهێنا.

سَــلاَ فلاناً: لـه فلاّنكەسـی دا ٥ دەگـوترێ:
(سلاه مائة سوط) سەد شوڕكی لێدا ٥
(سَلا الدراهمَ) زۆر زوو درهەمەكانی
سكە لێـدان ٥ (سلا فلاناً كذا درهمـاً)
ئەوەنـدە درەمەی بۆ فلاّن سكە لێدا.

سَـــلاَ النَخلَـــةَ: چـقڵی دار خورماكــەی
دەرهێنان.

اسْتَلَأَ الزُبدَ أو الدهنَ: بەمانا (سَلَأَه) دێ.

الـــسُلاَءُ: ڕۆنو شــتی وا بەمـــەرجێ
خــاڵصو بـــێ خــەوش بــێ ٥ (ك:
أسلِئَة).

الـسُلاَّءُ: چقڵی دار خورمـا ٥ تاكەكـەی
(سُلاَءة) ٥ تیر ئەگەر لەسـەر شێوەی
چـقڵی دار خورمابــێ ٥ باڵندەیـەكی
ڕەنگ بۆری قاچ درێژە.

الْمَسْلؤُ: ڕۆنە كەرە ٥ ڕۆن.

ســلبَ الـشَيئَ سَــلْباً: بـەزۆر شـتەكەی لێ
ستاند.

سَلَبتْ فلانَةٌ فؤادَهُ أو عقلَه: فلاّن ئافرەت
دڵی بردووەو عەقڵی لێ ستاندووە.

سَلَبَ فلاناً: كەرەسـەی جـەنگی فلاّنكەسـی
بۆ خۆی بردو دەستی بەسەردا گرت
٥ چـەكو پۆشـاكی لێ سـتاندو ڕوتـی
كردەوە.

سلبَ الشجَرَ أو النبات: توێكڵی درەختەكە
یان ڕوەكەكەی داماڵی سپی كـردەوە،
گەڵا میوەكەی ڕنی وەراندی.

سَلبَ القَضِيَةَ: ئـامرازی سـەلبی خستە نـاو
ڕستەی (قضية)ی مەنطیقەكەوە.

سَلَبَتِ المرأة سَلَباً: ئافرەتەكە پۆشاكی
پۆشی.

أسْلبَ الشَجَرُ ونحوه: درەختەكە بەرەكەی
وەریو گەڵاكەی كەوتە خوارو، ڕوت
بوو.

أسْلَبَ الثُمامُ: پڵو پرشەكەی دەرهێنا.

اسْــلَبت الحامِــلُ: ژنــە ســك پڕەكــە
منداڵەكـــەی لەبارچـــوو ٥ یـــان
منداڵەكـەی بـوو لێـیان سـتاند، یـان
بەهۆی مردنی منداڵەكەوە جەرگی
سوتا ٥ (فهي مُسلِبٌ وهـي سـلوب)،
(ك: سلب، وسلائب).

سَلَّبَتْ: بەمانا (سَلِبَتْ) دێ.

سَـلَّبَت الحامِـلُ: بـەمانا (أسـلَبت) دێ ٥
(فهي مُسَلِّبٌ).

اسْتَلَبَهُ: بەمانا (سَلَبَهُ) دێ.

تَسَلَّبَتْ فلانة: بەمانا (سَلِبتْ) دێ.

الأُسْــلوبُ: ڕێبــاز، شــێوەو شــێواز ٥
دەگوترێ: (سلكت أسـلوب فـلان في
كـذا) پـەیڕەوی شوێنی فلاّنكەسـ
كـردووە لـە فـلاّن شـتدا ٥ ڕێبـازو
شێوازی نووسین ٥ ڕیزی دار خورما

الـسَالِبُ: ئـەو ئافرەتەیـە: منـداڵی لـ
ڕفێندرابێ ٥ لەباری چووبێ.

السَلاَّبُ: پۆشاکێکی رەشە ئافرەت بە بۆنەی تەعزییەو روداوی ناخۆشەوە دەیپۆشێ ٥ (ك: سُلُبٌ).

اَلسُّلْبُ: رۆیشتنی خێرا.

اَلسِّلْبُ: دەستە دوی ئامێری جوت (دەستە دوی هەوجاڕ) ٥ (ك: سلوب واسلاب).

اَلسَّلَبُ: هەرشتێك لە كەسێك بسێندرێ وەكوو پۆشاكو چەكو ولاغی سواریی ٥ دەگوترێ: (أخذ سلب القتيل) ئەسبابی كوژراوەكەی برد بۆ خۆی ٥ توێكڵی درەختو روەك ٥ یان قەصەبی هەڵكێشراو ٥ یان توێكڵی درەختی وەها كە سەلەو زەمبیلەو بەچنەو شتی وای لێ دروست بكرێ ٥ پرژو توێكڵی درەختێكە لە ولاتی یەمەن حەبلی لێ دروست دەكرێ ٥ توێكڵی درەختی دۆمو خورما ٥ ئەگەر بۆ ئاژەڵی سەربڕاو بەكار هات مەبەست پێستی ورگو ریخۆڵەكانیەتی.

اَلسُّلْبَةُ: روتبون لە پۆشاك (سفوری).

اَلسُّلَبَةُ: جۆرێكە لە حەبلو گوش ٥ كە لە پرژو پاڵی درەختو روەك دروست دەكرێ ٥ (ك: سَلب وسلاب).

السَّلَبوتُ: كەسێك زۆر شت برفێنێ ٥ یان كاری سەرەكی شت رفاندن بێ.

اَلسَّلْبِية: بەلای فەیلەسوفەكانەوە حاڵەتێكی دەرونییە سەر دەكێشێ بۆ تەمبەڵیو رارایی لە جمو جوڵو هەڵسو كەوتدا ٥ وا دەبێ سەر دەكێشێ بۆ لە كلو گۆكەوتنو جەستە لەكار كەوتن ٥ یان بە كەسێك دەگوترێ ئەندامەكانی جەستەی هاریكاری یەكتر نەكەن.

السَّلاَّبُ: دروستكەری بەچنەو زەمبیلەو سەلەو شتی لەوجۆرە ٥ یان فرۆشیاری ئەو جۆرە شتانە.

السَّلاَّبَةُ: پیاوێك زۆر شت برفێنێ ٥ هەروا دەگوترێ: (إمرأة سلاّبَةٌ).

السَّلیبُ: رفێندراو ٥ دەگوترێ: (رجل سليب العقل) پیاوێكە عەقڵی لێ ستێندراوە ٥ (ك: سُلُبٌ وسَلْبی).

سَلَتَهُ سَلْتاً: روتی كرد، رایكێشا ٥ ئەوەی لەسەری بوو لایدا ٥ ئەوەی لەناویدا بوو بردی ٥ ریخۆڵە ٥ بەدەستی دەری هێنا ٥ چی تێدا بوو هێنایە دەر.

سَلَتَتْ المرأةُ الخِضابَ عن يدها ونحوها: ئافرەتەكە خەنەو وسمەكەی لە دەستو قاچی كردەوە.

سَلَتَ الشعر أو الراس: سەری تاشی ٥ (سلت الشَّيْءَ) شتەكەی بڕیەوە ٥

(سَلَتَ الأنفَ) لوتی بڕی ○ (سَلَتَ فلاناً) له فلانکەسی دا.

إنْسَلَتَ: بەمانا (إنْسَلّ) دێ.

الأسْلَتُ: گوێ بڕاو ○ (ك: سُلْتٌ).

السُّلاتَةُ: هەر شتێك بڕدرێ و بڕندرێتەوە ○ کڕاندنی ئەو چڵك و پڵك و کێشتە کۆنەی بە قەراخی قصعەو مەنجەڵ و لەگەنەوە دەمێنێتەوە بۆ ئەوە پاك بکرێتەوە.

السُّلْتُ: جۆرە جۆیەکە سۆی پێوە نیە، توێکڵی نەبێ، وەکوو گەنم وایە، لە غەوری ئوردن و لە حیجاز هەیە.

السَّلْتاء: مێینەی (الأسْلت)ە ○ ئافرەتێك خەنەو وسمە لەسەر نەگرێ و میکیاج نەکا ○ (ك: سُلْتٌ).

السُّلْتَةُ: لە دەست دەرچوون و لە کیس چوون ○ دەگوترێ: (ذهب مني سَلْتَةً) لە نکاو لە دەستم دەرچوو.

سَلَجَت الإبلُ سُلوجاً: حوشترەکە ڕوەکی سولجی خواردو توڕاندی، سکی چوو.

سَلِجَ الفصيلُ الناقةَ: بێچووەکە شیری حوشترەکەی مژی.

سَلَجَ اللقمةَ: پارووەکەی قوتدا.

إسْتَلَجَ الشرابَ: خێرا شەرابەکەی هەڵقوڕاندو زوو خواردیەوە.

تَسَلَّجَ الطعامَ ونحوه: خواردنەکەی قوتدا.

تَسَلَّجَ الشرابَ: شەرابەکەی بە قورگییەوە ناو هەڵیقوڕاند.

السُّلْجُ: جۆرە ڕوەکێکی نەرمە لە پێڕی درەختی نەرمە یان درەختێکە حوشتر حەزی لێیەتی و گەڵاکەی دەخوا.

السُّلْجانُ: بەمانا (السُّلْجُ) دێ. یان جۆرێکە لەو.

السَّلِيجُ من الطعام: خواردنی خۆش کە بە ئاسانی قوت بچێ.

السَّلِيجَةُ: داری ساج کە دەرگاو شتی وای لێ دروست دەکرێ ○ (ك: سلائج).

السُّلاَجِمُ: پیاوی درێژ ○ یان تیری درێژ ○ (ك: سَلاَجِمَ).

السُّلْجَمُ: ڕیشی پڕ ○ سەرو دەم و چاوی درێژ ○ بیری وا ئاوی زۆر بێ و کۆنە بیر بێ ○ ڕوەکی گەرچەك: جۆرە ڕوەکێکە لە پێڕی (الصّليبيات) دەروێندرێ بۆئەوەی ڕۆنەکەی لێ بگیرێ بۆ چراو ڕوناکی، ئێستا بەکاردێ بۆ چەورکردنی ئینجانەی دۆلاب و شتی وا بۆئەوەی هاتوچۆیان خۆش بێ.

السُّلاَجِمُ: ئەسپی درێژ، پیاوی درێژ، تیری درێژ.

سَلَحَ سَلْحاً وسُلاحاً: ڕیخی کرد، توڕاندی.

اسْلَحَهُ الدّواءُ: دەرمانەکە وای لێکرد پیسایی بکا، بتورێنێ.

سَلَّحَهُ: بەمانا (أسْلَحَهُ) دێ. دەگوترێ: (سَلَّحَ العُشْبُ الماشِيَةَ) گیاکە وای کرد ئاژەڵەکە بتورێنێ.

سَلَّحَ فلاناً: چەکی دا بە فلان.

سَلَّحَ إناءَ السّمن: گوزەی رۆنەکەی بە جۆرە (روب)ێك چەور کرد، هەنوی ٥ تیف تیفەی دا.

تَسَلَّحَ: خۆی چەکدار کرد، چەکی هەڵگرت.

تَسَلَّحت الإبلُ وغيرها بأسلِحَتِها: حوشترەکە قەڵەو بوو لە پێش چاوی خاوەنەکەی جوان بوو.

الإسْليحُ: جۆرە روەکێکە کە حوشتر بیخوا شیری زۆر دەبێ.

السّالِحُ: چەکدار، خاوەن چەك.

السِّلاحُ: ناوە بۆ چەکی شەڕ بەگشتی چ لە وشکانی چ لە دەریادا چ لە حەوادا ٥ دەشگوترێ: (أخذت الابلُ سِلاحَهُ) حوشترەکە قەڵەو بوو لە پێش چاوی خاوەنەکەی جوان بوو ٥ هەروا ناوە بۆ (السِّماك الرامح) کە ئەستێرەیەکی ورشە دارەو کەوتۆتە باکورەوە بەرامبەر (السماك الأعزل) کە کەوتۆتە باشورەوە.

السُّلاحُ: هەرچی لە گەدە بێتە دەرەوە لە پیسایی.

السُّلحُ: بەمانا (السُّلاحُ) دێ.

السُّلْحُ: روبێکە گوزەو دیزەی رۆنی پێ چەور دەکرێ.

السُّلَحُ: ئاوی باران کە لە چاڵو چوێڵدا دەمێنێتەوە.

السُّلَحُ: بێچووە کەو ؛ کەو بارِ (ك: سِلْحان).

السَّلاّحُ: کەسێك پیسایی زۆر بکا (گو گەورە).

المَسْلَحُ: شوێنی چەك دانان (مەرجەب) ٥ هەر شوێنێك ترسناك بێ‌و پۆلیس‌و سەرباز بەچەکەوە لێی رابوەستن بۆ پارێزگاری کردنی ٥ کۆمەڵێك چەکدار کە لە سەنگەرو مەخفەردا کۆببنەوە بۆ چاو دێری‌و پارێزگاری.

المَسْلَحَةُ: بەمانا (المَسْلَحُ) دێ ٥ (ك: مسالح).

السُّلَحفاةُ: سولەحفات: (کیسەڵ) حەیوانێکی (وشکی‌و تەڕییە) لە پێڕی زەواحیفەکانە سندوقێکی ئێسق دەورەی جەستەی داوە بە پولەکەی پچوك داپۆشراوە ٥ (ك: سلاحف).

سَلَخت الحيّةُ: مارەکە توێژی فڕێدا ٥ (سَلَخَ الشهرُ) کۆتایی مانگ هات ٥ مانگ تەواو بوو.

سَلَخَ النباتُ: رووەكەكە دواى وشكى سەوز بوو.

سَلَخَ الجِلْدَ ونحوه: پێستەكەى گرو دايمالّى.

سَلَخَ الْحَرُّ او الجربُ الجلدَ: گەرما يان گرونى پێستەكەى سوتاند.

سَلَخَ ثيابَهُ: پۆشاكەكەى داكەند، دايرنى ٥ (سَلَخَ اللهُ النهار من الليل أو الليلَ من النهار) خودا شەوى لە رۆژ داڕنى يان رۆژى لە شەو داڕنى، لێكى جياكردنەوە.

سلخ فلاناً: بە قسەى ناشيرين فلانكەسى ئەزيەت دا.

سَلَخَ فلانٌ شهرَهُ ونحوه: فلانكەس مانگەكەى بەڕێ كرد، كەوتە كۆتايى مانگ.

سَلَخَ الريحُ مامرت به: رەشەباكە هەرچى هاتە پێشى رايدا.

سَلَخَ الكلامَ: لە قسەكان هەندێكى لابردو قسەى ترى بردنە شوێنى قسە لابراوەكان كە هەمان مانـاو مەبەستيان دەگەياند.

سَلَخَ موضع الماءِ: شوێنى ئاوەكەى هەڵكەند.

سَلُخَ الطعامُ والشرابُ سَلاَخَةً: خواردنەكە بێ تامو خوێ بوو هيچ تامى نەبوو.

سَلَّخَهُ: بەمانا (سَلَخَهُ) دێ.

إنْسَلَخَ: دەركەوت، گوروا، پێستى لێ داڕندرا، كەوڵ كرا.

تسَلَّخَ: بەمانا (إنسَلَخَ) دێ.

الأسْلَخُ: ئەصلەع ؛ سەر روتاوە ٥ سورە فلەو زۆر سور ٥ شڵە.

السَّالِخُ: رەشمـارى زۆر رەش ٥ دەگوترێ: (اسْوَدٌ سالِخٌ) رەشى زۆر رەش و قەترانى ٥ بۆ مێينە ناگوترێ: (سَالِخة) بەڵكو دەگوترێ: (أسودة) ٥ ئەو جۆرە مارە زۆر گازندەو كوشندەن، بۆيە پێى دەگوترێ: (سالخ) چونكە هەموو سالّى توێژى خۆى فڕێ دەدا. (ك: سوالِخ وسُلَّخ) ٥ گرونييەكە توشى پێستى حوشتر دەبێ.

السَّلاَخَةُ: پيشەى پێست گوروين، كەسێك ئيشى ئەوەبێ.

السَّلْخُ: پێستى گرواو ٥ كۆتايى مانگ.

السِّلْخُ: پێستى گورواو (ك: سلوخ وأسلاخ).

السَّلَخُ: ئەو ريسەى بەسەر تەشيەوە هەڵكراوە.

السَّلْخَةُ: يەكجار گروين ٥ پارچەيەك لە شتێكى تر داماڵدرێ ٥ لە زاراوەى چاپەمەنيدا پارچەيەك لە پليتو صەفحە پێش ئەوەى شتى لەسەر چاپ بكرێ.

السِّلْخَةُ: شێوەى گروين.

السَّلاَّخ: کەسێـك پیسایی زۆر بکا (گو گەورە) ٥ کەسێـك پیشەی گروینـی پێست بێ.

الـسَّلِيخُ: گـورواو ٥ خواردنێـك تـامی نەبێ.

السَّلِيخَةُ: بێچوی تازە لەدایك بوو ٥ لـە بواری بۆنو عـەتردا شتێـکە دەڵێـی توێـکڵەو داماڵـدراوە ٥ لـە درەختـی بانـــدا بـــە رۆنـــی بەروبومەکـــەی دەگوترێ پێش کولاندنو کردنی بـە مرەبا.

اَلْمِـــسْلاَخُ: درەختـــی خورمـــا کـــە بەرسیلەکەی بڵاو دەبێتەوەو هێشتا سـەوزە ٥ پێـست ٥ دەگـوترێ: (هــو ملك أو حمار في مسلاخ انـسان) ئـەو فریشـتەیە یان گوێ درێژە لە پێستی ئادەمیزاددایــە وەکــوو دەگــوترێ: (گورگـە لـە پێـستی مەڕدایـە) (ك: مَسَالِيخُ).

اَلْمَـــسْلَخُ: شـوێنی گروینـــی نـاژەڵ ٥ شوێنی داماڵینی پێست.

اَلْمَسْلَخَةُ: بەمانا (اَلْمَسْلَخُ) دێ.

سَلِسَ الشيئُ سَلَساً: ئاسان بوو، نەرم بـوو، ملکـەچ بـوو ٥ دەگـوترێ: (شـــراب سَلِسٌ) شەرابێکی گوارایە خـۆش بـە قورگـدا دەڕواتــە خــوار ٥ (سَــلِسَ البولُ) میزەکە ڕانەوەستا هاتە خوار ٥ (سَلِسَ له بحقه) مافی خۆی دایە بە ئاسانی هیچ گـرێو گـۆڵو تەگـەرەی تێ نەخـست ٥ (سَلِـسَت النخلـةُ) دار خورماکــە بنکــی لــقو پرژەکــانی نەمان لێ بونەوە.

سَلِسَت الخَشَبَةُ: دارەکە گەندەڵ بوو رزی ٥ (هو سلِس وسالس وسليس).

سَــلُسَ سَلاَسَــةً: نـەرم بـوو، ئاسـان بـوو، ملکەچ بوو (هو سليس).

سُلِسَ سَلْساً: عەقڵی نەما، بێ عـەقڵ بـوو (هو مَسْلوس).

أسْلَسَت النخلةُ: دار خورماکە بنکی لقو پرژەکانی لێ بوونەوە ٥ بەرسیلەکەی بڵاو بۆوە.

اسْلَسَت الناقةُ: حوشترەکە بە نـەکامڵی بێـچوی بـوو ٥ پـێش وەخـت بێـچوی بوو (فهي مُسْلِسٌ ومِسْلاسٌ).

اسْلَسَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی نـەرمو ئاسان کرد.

سَـلَّسَ الحُلـيُّ: خشڵەکەی ڕێـك خـستو رازانـدیەوە بە گەوهەرو شتی بەنـرخ نەك بە مسو میرو.

السُّلاَسُ: نەمانی عەقڵ ٥ شێت بوون.

الـسُّلاَسة (سلاســة اللفــظ): ئاسـانیو خــۆش ئــاوازی لەســەر گوێــچکەو گونجـانیو ئاسـانی لەسـەر زوبـانو مانای ئاشکرا.

السِّلْسُ: ئەو بەنەی تەسبیحەکەی پێ دەهۆندرێتەوە ◊ مێروی سپی لە ریزی ملوانکەدا ◊ گوارەی زێڕو خشڵ ◊ چوار شێوەو چارەکەو دەسماڵ ◊ (ك: سلوس).

ألسَّلَسُ: ئەوەیە کابرا میزی پێ راناگیرێ.

ألسِّلسَةُ: جۆرە روەکێکە لە دەشتاییدا دەڕوێ.

ألسَّلْسَبيلُ: شەرابێکە بە ئاسانی لە قورگ دەچێتە خوارو گوارایە ◊ ناوی کانیاوێکی ناو بەهەشتە ◊ یان ناوە بۆ هەموو سەرچاوەو کارێزاوێك بە خێرایی جەرەیان بکا ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا﴾.

سَلْسَلَ الأشياءَ: شتەکانی پێکەوە هۆنینەوە وەکوو زنجیرە ◊ دەگوترێ: (سَلْسَلَ الأعداد) ژمارەکانی ریز کردن.

سَلْسَلَ الماءَ ونحوه: ئاوەکەی رۆکردە خوارو هەڵی رشتو جۆگەلەی پێ بەست.

سَلْسَلَ الحيوانَ وغيره: ئاژەڵەکەی بەستەوە، بە زنجیر بەستیەوە ◊ (سَلْسَلَ الثوب): وێنەی لە قوماشەکەدا دروست کرد وەکوو زنجیر.

تَسَلْسَلَ: کەوتنە شوێن یەكو زنجیرەیان بەست.

تَسَلْسَلَ الماءُ: ئاوەکە جۆگەلەی بەستو سەر بەرەو خوار رەوان بوو ◊ روبەری ئاوەکە وەکوو زنجیر خۆی نیشاندا کاتێ هەوا لێیدا.

تسلسلَ الشَّيْءُ: شتەکە تێکیەوە هاویشتو شێوا.

تَسَلْسَلَ الثوبُ: کراسەکە ئەوەندە لەبەرکرا هەتا رایەڵەکەی تەنك بوو.

السلاسل: لمبە رەق هەڵدێو دەکەوێتە سەریەك ◊ هەورە بروسکەکە بە شوێن یەکدا لێبداو پێچاو پێچ بروسکەکە وەکوو زنجیر دێتە بەرچاو ◊ ئەگەر لە باسی کتێبدا گوترا مەبەست دێرەکانیەتی.

السُّلاسِلُ: ئاوی شیرینو سافو گواراو خۆشرۆ بە گەرودا ◊ کە خورایەوە لە گەرودا زنجیر ببەستێو بە خۆشی قوتچێ.

ألسَّلْسالُ: بەمانا (السُّلاسِلُ) دێ ◊ دەگوترێ: (ماء سَلْسالٌ) ئاوێکە بە ئاسانی بە گەرودا دەڕواتە خوار چونکە شیرینو گوارایە ◊ (ماء سَلْسَلٌ) ئاوەکە رەشەبا لێیداو روبەرەکەی وەکوو زنجیر دەنوێنێ.

ألسُّلْسُلُ: منداڵی رۆح سوك.

السِلْسِلَةُ: ئەڵقە ئەڵقەی تێکخراو ○ بە شتی زنجیرە ئاسا دەگوترێ ○ وەکوو دەڵێن: (سِلْسِلة مقالات أو مؤلفات) ○ هەروا بە بروسکەیەك دەگوترێ بە پانتـــایی هەورەکـــەدا رابـــشکێ ○ (سِلْسِلة الجبال) زنجیرەی کێو ○ ڕیزە کـەژ کـە یـەك بـەدوای یەکـدا بەیەکەوە بەسترابن ○ (ك: سَلاسِلُ).

الْمُسَلْسَلُ: دەگوترێ: (ثـوب مُسَلْـسَلٌ)، قوماشێـکە وێنـەی وەکـوو زنجـیری تێـدا کـراون ○ قوماشـی خـراپ چندراو ڕزیو ○ حـەدیثی پێغەمبـەر (د.خ) کـە حـەدیـث گێرەوەکـانی تـا سـەر پێغەمبـەر حـەدیثـەکـەیان لـە یەکتر بیستبێ ○ ڕیوایەتەکە بڕ بڕ نەبێ.

سَلِطَ الطَعَـامُ سَلَـطاً: خواردەمەنییەکـە، ڕۆنی کونجی تێکرابێ.

سَلِطَ فـلانٌ سـلاطة وسُلُوطة: فلانکـەس زمانی درێژ بوو.

سَلُطَ فلانٌ سلاطة وسُلوطة: بەمانا (سَلِطَ) دێ ○ (فهـو سـلِط وهـي سَـليطة) ○ دەشگوترێ (سَلُطَ لسانُهُ).

سَلَّـطهُ: دەسـەڵاتی ڕەهـای دایـە، بـاڵا دەسـتی کـرد ○ وای لێـکرد بتوانـێ کۆنتڕۆڵی بکا.

تَسَلَّط عليه: باڵا دەست بوو، بەسەریدا زاڵ بوو.

السَّلاَطِ: هەنگوتکە هـەویری گـەورە، نانی گەورە.

السَّلْطُ: بـەهێزو تـەوژم ○ زمـان درێـژو زمـان تیـژ ○ پیـاوی چـەقە چـەناوی زمان درێژ.

الـسَّلِطُ: تـیر: کـە هـیچ زیبکـەو گرپناییەکی پێوە نەبێ.

السُّلْطَةُ: دەسەڵاتو باڵا دەستیو دەست لێ گیربوون.

السِلْطَةُ: تیری بارێـکی درێـژ ○ قاپێـکە حەشیشەو کاو شتی وای تێدەکرێ.

السَّلَـطةُ: زەڵاتە ○ سەوزەی ورد کـراو ○ ماسـتی ترشـاو یـان ئـاردو سـرکەو ئاوی لیمۆو خوێ.

السَّلِيطُ: هەر ڕۆنێك لە دەنکی کونجی گوشرابێ ○ (ك: سلطان).

المِسْلاَطُ: ددانی کلیل ○ (ك: مساليط).

المـسلوط: دەگـوترێ: (رجـل مـسلوط اللحيـــة) پیاوێـــکە مـــووی ڕیـــشی ئەملاو ئەولای ڕومەتی تەنکە.

إِسْلَنطحَ الوادي: شێوەکە فراوان بوو.

إِسْلنطح الشيئ: شـتەکە درێـژ بـوو پـان بوو.

إِسـلنطح الرجـلُ: پیاوەکـە کرایـەوە پـشویدا ○ لەسـەر پـشت یـان بـەرەو دەم ڕاکشا.

سَلْطَنَهُ: کردی بە سوڵتانو پاشا.

تسلطن: بوو بە سوڵتانو خاوەن دەسەڵات.

السُّلطانُ: مەلیك، پاشا، فەرمان ڕەوای وڵات ◦ (ك: سلاطین) بۆ مێینە دەگوترێ: (سُلطانة) ◦ هێزو تواناو دەسەڵاتی ژێر بارکردن ◦ بەڵگەو دەلیل.

السلطانية: قاپێکە، لەگەنێکە لە سواڵەت دروست دەکرێ خواردنی تێدا دەخورێ ◦ بە کوردی پێی دەڵێن: (کاشی).

السَّلْطنة: ناوچەو پانتایی ژێر دەسەڵاتی سوڵتان.

سَلَعَ رأسَهُ سَلْعاً: سەری شکاند.

سَلَعَ الطریق: ڕێگاکەی ڕاکیشا کەندو لەندی تەخت کردن، چاڵو چوێڵی پڕکردنەوە کردی بە جادە ڕێ.

سَلِعَ جلده سَلَعاً: پێستی شەقار شەقار بوو ◦ بەڵەك بوو.

سَلِعَ الرجلُ: پیاوەکە پشتی دەرپەڕیو شانو شەپیلکی خوارو خێچ بوون ◦ (هو أسْلَعُ وهي سَلْعاء) (ك: سُلْعٌ).

أسْلَعَ فلان: فلانکەس بوو بە خاوەن کاڵاو شتومەك.

سَلَّعَ الجلد: پێستەکەی قەڵاشت هەڵیدڕی.

إنسَلَعَ جلدُهُ: پێستی شەقار شەقار بوو.

تَسَلَّعَ: بەمانا (إنسلَعَ) دێ.

الأسْلَعُ: پێست قەڵشاو ◦ پێست بەڵەك ◦ پێست دەرپەڕیو ◦ پشت کۆمو شانو شەپیلك خوارو خێچ ◦ (ك: سُلْعٌ).

السَّلْعُ: شەقبونی پێست ◦ قەڵشت بردنی کێوو شتی وا (ك: سلوع واسلاع).

السِّلْعُ: شەقبونی کێو ◦ وێنەو شێوە ◦ (ك: سلوع واسلاع).

السَّلَعُ: درەختێکە لە وڵاتی یەمەن دەڕوێ، لە پێڕی (العینبیة)یە.

السَّلْعَةَ: بڕینی سەر، سەر شکان ◦ (ك: سلاع).

السِّلْعَةُ: کاڵاو شتومەکی بازرگانی ◦ شتومەك بە گشتی ◦ هاوسانێکی پیسو نەکلەوەتە بە گۆشتەوە نانووسێ لە ژێر پێستەوەیەو دەجوڵێ پەردەیەکی هەیە ◦ جاری وا دەبێ زۆر گەورە دەبێ ◦ یان زێدەیەکە لە جەستەدا پەیدا دەبێ بە تایبەتی لە ملدا زۆر پەیدا دەبێ بە ئەندازەی نوکێك یان زیاتر.

السَّوْلَعُ: تاڵی زۆر تاڵ.

المَسْلَعُ: چاو ساغو شارەزاو ڕێ نیشاندەر ◦ (ك: مسالِعَ).

سَلَغَ ذو الحافر سَلَغاً: ئاژەڵە سمدارەكە شیلەی كەوتن‌و لە شوێنی ئەوە ددانی تری روان.

سَلَغَ ولد الشاة أو البقرة: كاوڕەكە یان گوێلكەكە ددانی تەواو هاتن ◦ یان ددانی پاش شەش ساڵەی كەوت ◦ (ك: سُلُغٌ وسَوالِغٌ).

سَلِغَ سَلَغاً: بەڵەك بوو ◦ زۆر سور بوو.

سَلِغَ اللحمُ: گۆشتەكە نەكوڵی.

سَلِغَ فلان: فلانكەس بەد رەوشت بوو (فهو أسْلَغُ وهي سَلْغاءُ) ◦ (ك: سُلْغٌ).

سَلَفَ سلوفاً وسلفاً: پێش كەوت ◦ رابورد ◦ (هو سالف) ◦ (ك: سوالف) (وهي سالفة) ◦ (ك: سوالف) ◦ تێپەڕی، بەسەر چوو.

سَلَفَ السائرَ سَلْفاً: پێش رێبوارەكە كەوت.

سَلَفَ القومُ الأرض: خەڵكەكە زەوییەكەیان تەخت كرد بۆ كشت‌و كاڵ تێدا كردن.

أسلفت المرأةُ: ئافرەتەكە تەمەنی لە چل‌و پێنج ساڵی تێپەڕی.

أسْلَفَ فلاناً مالاً: بە قەرز ماڵی دا بە فلانكەس.

أسلف الأرضَ: زەوییەكەی رێكخست بۆ كشت‌و كاڵ تێدا كردن.

أسْلف اليه في الشيئ: شتەكەی بەشێوەی فرۆشتنی سەلەم پێدا.

سالَفَ: پێش كەوت.

سالف سائراً في الأرض: بە زەوییەكەدا رۆیشت.

سالف فلاناً في أمر: لە كارەكەدا فلانكەسی وەك خۆی لێكرد.

سَلَّفَ فلانٌ: فلانكەس سولفەی خوارد.

سَلَّفَ الضَيْفَ: خواردنی خستە بەردەم میوانەكە، بەڵام كەم بوو.

سَلَّفَ الشَيْئَ: شتەكەی پێش خست.

سَلَّفَ فلاناً مالاً: ماڵی بە قەرز دا بە فلانكەس.

اسْتَلَفَ: قەرزی كرد.

تسالف الرجلان: ئەو دوو پیاوە دوو خوشكیان مارە كردن بوون بە ئاوەڵ زاوا .

تَسَلَّفَ: بۆ (مطاوعة)ی (سَلَّفَهُ) دێ ◦ سلفەی خوارد.

تَسَلَّفَ منه: پارەی لێ قەرز كرد.

الأسلوفَةُ: خەزورو زاوا بەندی ◦ (ك: أساليف).

السَّالِفَةُ: لامل، ئەستۆ ◦ گەردنی ئەسپ ◦ (ك: سوالف).

السُلافُ: باشترین شەراب‌و پوختەكەی ◦ كاكڵەی هەموو شتێك.

السُلافَةُ: بەمانا (ألسُلاف) دێ.

السُّلْفُ: پێستی دەباغ نەكراو یان دەباغ كردنەكەی تەواو نەبێ

كونــدەی گــەورە ◊ (ك: أســـلُفٌ وسلوفٌ).

الــسِّلْفُ للرجـل: ئـاوەڵ زاوا ؛ مێـردی خوشكی ژنەكەی.

سِلْفان: دو كەس ئاوەڵ زاوای یەكتربن ◊ هەروا ناوە بۆ ئەو تۆزە پێستەی لە هینـی كـوڕو وانێـكی كـچ دەبـڕدرێ لـەكاتی خەتەنـە كردنیانــدا ◊ (ك: أسلاف).

الــسَّلَفُ: كـۆی (الـسَّالِف)ە بـە هـەموو ئەوانــە دەگــوترێ كــە پــێش تــۆ كەوتون لە تەمەندا لە باوكو باپیرو خـزمو كـەسو كـار ◊ یـان لـە بـواری زانیاریو فەضلو شكۆمەندیدا پێش تۆ كەوتون ◊ هەر كردەوەیەكی بـاش پــێش خــۆت ناردبێـتـو ئـەنجامت دابێ ◊ ئەو پێشەكیە پارەی دەیـدەی پێش وەرگرتنی كالا ◊ قەرزێـك كـە سـودی بــۆ قەرزدەرەكــە نــەبێ ◊ فرۆشـتن بـە شـێوەی سـەلەم ◊ (ك: أسلاف وسُلاف).

السِّلِفُ: بەمانا (السَّلَفُ) دێ ◊ ئەو تۆزە چەرمەی لە هینی كوڕو وانێـكی كچ دەبـڕدرێ لـەكاتی خەتەنـە كردنــدا (ك: أسْلاف).

الــسُّلَفُ: بێـچوە كـەو، كـەوبارِ ◊ بێـچوە قەتێ ◊ (ك: سُلْفان).

السُّلْفَةُ: كەمێك خۆراك كە پێش نان خـواردنی تـەواو ئـادەمیزادی برسـی دەیخـوا ◊ (بــەركوڵی خــواردن) ◊ ئەوەی ئافرەت پەزمەنـدەی دەكـا لـە پارچە شتومەكی عادەتی بۆئـەوەی بیكاتە دیاریی بـۆ ئەوانـەی دیـدەنی دەكەن پاش گواستنەوە ◊ بەو پێـڕو كۆمەڵانـە دەگـوترێ كـە لـە پێـشدا دەگەنە جێو پێش دەكەون ◊ پارچە زەوییەكە رێـك دەخـرێ بـۆ كـشتو كـاڵ تێـداكردن، پێـستێكی تەنكـە دەكـرێ بـەناو كـەفی پـێڵاو ◊ ئـەو تـۆزە پێـستەیە كـە لـە هینـی كـوڕو وانێــكی كــچ دەبــڕدرێ لــەكاتی خەتەنە كردندا ◊ مـاڵی قـەرزكراو ◊ (ك: سُلَفٌ).

الــسِّلْفَةُ للمــرأة: ژنــی بــرای مێــردی ئافرەت (براژن).

الــسِّلفتان: دوو ئـافرەت كـە ژنـی دوو برابن ◊ (ك: سَلائف).

السُّلِفَةُ مـن الأرض: زەوییـەك درەختـی كەمی لێ روابێ.

السَّلَفِي: كەسێك لە ئەحكامی شەرعدا بگەڕێتــەوە بــۆ قورئــانو حــەدیثی پێغەمبــەر (د.خ) ◊ گــوێ بــە راو بۆچونی زانایانی ئیسلام نەدا.

السُّلاف مـن العـسكر: پێشەتای سوپا.

السُّليفُ: بەمانا (السَّالِف) دێ ٥ پێرو کۆمەڵ کە لە پێشدا دەگەنە جێ ٥ (ك: سُلُفٌ).

الْمِسْلَفَةُ: ئامێرێکە زەوی پێ تەخت دەکرێ بۆ کشتو کاڵو شتی وا.

سَلَقَ سَلْقاً: بازی دا ٥ هاواری کردو دەنگی بەرز کردەوە.

سَلَقَ اللحمَ والخُضَرَ بالماء الحار: گۆشتەکە یان تەماتەو بامیەکەی لە ئاوی گەرمدا کوڵاند رۆنو تامی تێکرد.

سَلَقَ فلاناً بكلامه أو بلسانه: بە زوبان دڵی فلانکەسی ئازاردا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ﴾.

سَلَقَهُ: لێی دا ٥ زەبری لێداو برینداری کردو بەسەر لادا خستی ٥ بەسەر پشتە ملیدا خستی.

سَلَقَ الطبيب فلاناً: پزیشك فلانکەسی لەسەر پشت راکێشا.

سَلَقَ الذبيحَةَ بالماء الحار: کوشتیيەکەی بە ئاوی کوڵاتو ئاوەروت کرد ٥ کوڵکەکە یان خوریيەکەی لێ داماڵی.

سَلَقَ اللّحمَ عن العظم: گۆشتەکەی لە ئێسقانەکە داماڵی ٥ دەگوترێ: (ركب الدَّابَّةَ فَسَلَقَتْ باطن فخذيه) سواری وڵاخەکە بوو ناو رانی داماڵدران.

سَلَقَ بالسوط وغيره: پێستی گرو.

سَلَقَ ظهرَ الدَّابةِ: پشتی وڵاخەکە بریندار بوو پێستی داماڵدرا.

سَلَقَ البردُ أو الحرُّ النباتَ: سەرما روەکەکەی برد ٥ گەرما روەکەی سوتاند.

سلق الجلدَ: پێستەکەی چەور کرد.

سَلَقَ الحائِط وغيرَهُ: چووە سەر دیوارەکە.

سَلَقَ العودَ ونحوه في المروة: دارەکەی خستە ناو قوڵفەی گۆزەکەوە.

سَلِقَ فلان على هذه السَّليقة: فلانکەس لەسەر ئەو رەوشتە دروست بووە.

أسْلَقَ الرجلُ: پیاوەکە کوللەی نێچیر کرد.

أسلق العودَ في المروة: دارەکەی کردە ناو قوڵفی گۆزەکەوە.

إنسَلَقَ: بۆ موطاوەعەی (سَلَقَهُ) دێ.

انسلق اللسانُ: زوبانەکە قەڵشت قەڵشت بوو.

انسلق الجفونُ: پێڵوی چاوەکە سور هەڵگراو شەقار شەقار بوو.

تَسَلَّقَ على فِراشِهِ: لەسەر جێگا خەوی لێ زڕاو لەبەر خەمو پەژارە خەوی لێ نەکەوت.

الأَسَالِقُ: مەلاشوو لە زمانە پچکۆلە بەملاوە یان خودی زمانە پچکۆلە.

أَلسَّالِقة: ئافرەتێك لەكاتی تەنگانەو بەلاّو ناخۆشیدا دەنگ بەرز بكاتەوەو بقیژێنێ ٥ یان لە دەمو چاوی خۆی بداو قژی خۆی بڕنێتەوە ٥ (ك: سوالق).

السُّلاَّق: زیبكە كە لە بنكی زمان بێ ٥ قەلْشان و شەقار بوونی پوك و بنكی ددانە.

أَلسِّلْق: گورگ ٥ یان روەكی (سلْق) كە دەكولێندرێ و یاپراخ و دۆلْمەی پێ دروست دەكرێ، یان بە شێوەی تر كە دەكولێندرێ و دەخورێ ٥ لافاوی ئاو ٥ (ك: سِلْقان).

السَّلَقُ: رێگای پان و پۆڕ ٥ دەشتایی پان و پۆڕ كە روتەن بێ و هیچی لێ نەروابێ (ك: أسلاق وسِلْقان).

أَلسِّلْقَةُ: ئافرەتی زمان درێژو بێ حەیا ٥ كوللە كە گەرا دەنێتەوەو هێلكە دەكا. (ك: سِلَق).

السَّلاّق: دەگوترێ: (خَطیب سَلاّق) وتار بێژێكی بەلیغ و زمان رەوانەو قسە شیرینە.

السَّلوقي: هەر شتێك پالْ (سَلوق) بدرێ كە گوندێكە بە سەگی چاك بەناوبانگە ٥ وەكوو چۆن لەلای ئێمە سەگی گوندی هەوشار مەشهورن ٥ هەروا گوندی (سلوق) بە زرێی باشیش بەناوبانگە.

السُّلوقية: شوێنی دانیشتنی كەشتیەوان لەناو كەشتیدا.

السَّلیقُ: روەكی سەرما بردو یان گەرما بردو ٥ گەندە گیاو روەكی تەنكی وشكەوە بوو ٥ ئەوەی هەلْدەوەری لە درەختی پچكۆلە ٥ ئەملاو ئەولای رێگا ٥ شانە هەنگوین ٥ (ك: سُلُقٌ وسُلْقٌ).

السَّلیقةُ: سروشت ٥ دەگوترێ: (فلان یتكلم بالسليقة) فلانكەس بە سروشت بەبێ فێركردن بەو زمانە قسە دەكا ٥ لا تەڕادو گۆشتی ئەملاو ئەولای كەلەكە ٥ جێ شوێنی قاچ و سمی ولاخ لەناو رێگادا ٥ رێگای ئاشكراو شەقامە رێ ٥ شتێكە هەنگ لەناو هەنگەلانەكەیدا دەیچنێ بە درێژایی كۆلەسەكە ٥ دانەوێلەی زورات بهاڕدرێ و لەگەلْ شیردا بكرێ بە پەلْوو بكولێندرێ ٥ (ك: سلائق وسُلُقٌ).

السَّلیقي: نیسبەت دراو بۆلای سەلیقە ٥ عەرەبێك بەبێ خوێندنی نەحوو ئیعراب قسەی رەوان و بێ هەلْە بكا، بە سروشت بە زمانی زكماك ئاخاوتن بكا.

أَلمِسْلاَق: بەمانا (السَّلاق) دێ ٥ (ك: مسالیق).

المَسْلوقةُ: فروجاو گۆشتاو، ئاوو گۆشت بکوڵێندرێ.

السَّلْقون: ئۆکسیدی ڕەصاصی سور بۆ بۆیە کردنو شتی وا بەکار دەهێندرێ.

السَّيلقون: بەمانا (السلقون) دێ.

سَلَكَ المكانَ وبه وفيه سلكاً وسلوكاً: چووە ناو شوێنەکەوە.

سَلَكَ الشَّيْءَ في الشَّيْءِ: شتەکەی خستە ناو شتەکەوە.

سَلَكَ فلاناً المكانَ: فلانی خستە ناو شوێنەکەوە ٥ دەشگوترێ: (سَلَكَ بە المكان) یان (أسلكه المكان) ٥ خستیە ناو شوێنەکەوە، وای کرد بچێتە ناو شوێنەکەوە.

سَلَّكَهُ: خستیە ناو شوێنەکەوە.

تَسَلَّكَ: بۆ (موطاوعە)ی (سَلَّکە) دێ.

السِّلْكُ: بەنی تەزبیحو مێرو هۆنینەوە یان بەکرەی درومان ٥ یان وایەری ڕاکێشانی کارەبا ٥ (ك: سلوك وأسلاك).

السِّلك الديبلوماسي: کۆمەڵێك کارمەندی دەوڵەت کە لە وڵاتێکی تردا نوێنەرایەتی دەوڵەتی خۆیان دەکەن.

السُّلَك: بێچوە قەتێو بێچوە کەو (کەوباڕ) (ك: سِلْكان).

السِّلْكي: کاری ڕاستەوخۆ ٥ شتی ڕاستو بێ پێچو پەنا ٥ بڕینی ڕاستو قوڵ.

السِّلكةُ: داوە دەزوو بەکرە ٥ وایەری کارەبا (ك: سِلْكٌ).

السَّلّاكُ: فرۆشیاری دەزوو بەکرە یان هی وایەری کارەبا ٥ دروست کەری ئەو شتانە.

السُّلُوكُ: ژیانی ئادەمیزادو هەڵسو کەوتو بیرو باوەڕی ٥ دەگوترێ: (فلان حسن السلوك أو سيئ السلوك) ٥ لە بواری دەروونناسیدا بریتییە لە ئامادە باشی تەواوی بونەوەرێکی زیندو بۆ هەر هەڵوێستو ڕوداوێك کە دێتە پێشی.

المَسْلَك: ڕێگا ٥ (مسالك الماء) ڕێڕەوەکانی ئاو ٥ (ك: مَسَالك).

سَلَّ الشَّيْءَ من الشَّيْءِ سَلاًّ: بە هێدیو لەسەرەخۆ شتەکەی لە شتەکە دەرهێنا ٥ وەکوو دەگوترێ: (سَلَّ الشَّعْرةَ من العَجين) مووەکەی لە هەویرەکە دەرکێشا.

سَلَّ السيفَ من غِمده: شمشێرەکەی لە کالانی دەرهێنا.

سَلَّ الشَّيْءَ: شتەکەی دزی ٥ (سُلَّ) توشی نەخۆشی سیل بوو.

سَلَّهُ اللهُ فلاناً: خودا فلانکەسی توشی دەردی سیل کرد.

اسْتَلَّ الشيءَ: بەمانا (سَلَّهُ) دێ ٥ دەگوترێ: (إستَلَّ بە) بە دزی بردی.

سَلَّ الجدولُ النَّهرَ: جۆگاکە لە روبارەکە هەڵگیراو بوو بە لقێکی چۆمەکە.

إنسَلَّ: بۆ موطاوەعەی (سَلَّهُ) دێ ٥ بە دزییەوە چووە دەر.

تَسَلَّلَ: بەمانا (إنسَلَّ) دێ ٥ دەگوترێ: (تَسَلَّلَ في الظلام).

الأسَلُّ: دز.

الإسلالُ: دزییەتی، دزی کردن لە حەدیثدا هاتووە (لا إغلالَ ولا إسلالَ) ٥ هەروا بە مانا بەرتیل دانو هێرش بردنی ئاشکراش هاتووە.

السَّالُّ: تەنگەلانی ناو شیوو دۆڵ ٥ رێڕەوی ئاو کە تەنگە بەربێ ٥ (ك: سَوّال وسُلاّن).

السُّلاَلُ: نەخۆشییەکە توشی جەرگو سی دەبێو خاوەنەکەی زەعیفو لاواز دەبێو سەرەنجام دەیکوژێ.

السُّلاَلَةُ: هەر شتێك لە شتێکی تر دەربهێندرێ ٥ دڵۆپە مەنی (دڵۆپە ئاوی گەرا) قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِن سُلَالَةٍ مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ﴾ ٥ کۆمەڵێك بونەوەری زیندو لە رەوشتو ئاکاردا لێك بچن.

السَّلُّ: سەلە، زەمبیلە، بەچنە.

السِّلُّ: بەمانا (السُّلاَلُ) دێ.

السَّلَّةُ: یەکجار دەرکێشان، راکێشانێك ٥ دەگوترێ: (أتيناهم عند السَّلَّةِ) لەکاتی راکێشانی شمشێرەکانیان هاتینە لایان ٥ دزی ٥ دەگوترێ: (الْخَلَّةُ تدعو الی السَّلَّة) نەبوونیو ئاتاجی سەر دەکێشن بۆ دزی کردن ٥ درزو قەڵشتی ناو زەوی کە ئاو دەدزن ٥ بازدانی ئەسپ.

السِّلَّةُ: روەکێکی چقڵاوییە لە سارادا دەڕوێ.

السَّلاَّلُ: سەلەو زەمبیلە دروستکەر ٥ فرۆشیاری ئەو جۆرە شتانە.

السَّلِيلُ: راکێشراو روتکراو، دەرهێندراو ٥ منداڵ کاتێ لە ڕەحمی دایکییەوە دێتەدەر ٥ شەرابی خالصو بێ خەوش کە هیچ خڵتەو لێڵی تێدا نەبێ ٥ رێڕەوی ئاو لەناو شیوو دۆڵدا ٥ (ك: سلاَّن).

السَّلِيلَةُ: مێینەی (السَّليلَ) بەمانا کچو کەنیزەکە ٥ خوریو موی بەشەکراوو شیکراوە ٥ ریشاڵە گۆشت ٥ گۆشتی ریشاڵ ریشاڵ.

المِسَلَّةُ: دەرزی ئەستۆران، سوژن ٥ میلی سەرکەوتن کە بەردێکی گەورە یان دیوارێکی منارە ئاسایە نووسینی کۆنینەی لەسەرە ٥ وەکوو

میلی فیرعەونەکانو میلی حاموورابی، میلی کێلە شینو زۆر شوێنی تر (ك: مَسَال).

اَلمُسَلِّلُ: شارەزا لە فێڵو تەڵەکەدا، دەست سوك لە دزیو شتی وادا ◦ دز.

سَلَمَ الجِلدَ سَلْماً: پێستەکەی بە گەڵای داری (سەلم) دەباغ کرد.

سَلِمَ من الأفات ونحوها سلاماً وسلامَةً: لە بەڵاو نەخۆشی رزگاری بوو، قوتار بوو.

سَلِمَ له كذا: تایبەت بوو بۆ ئەو، کەوتە بەشی ئەوەوە.

أسْلَمَ: گەردن کەچ بوو، ملکەچ بوو، بە راستاڵیو دڵسۆزی بەندایەتی بۆ خودا کرد ◦ موسوڵمان بوو، چووە ژێر خێمەی ئایینی ئیسلامەوە ◦ چووە ناو حاڵەتی ئاشتەواییو ئارامییەوە.

اسْلَمَ عن الشَّيْئِ: وازی لە شتەکە هێنا لێی دەرچوو.

أسْلَمَ في البيع: لە مامەڵەدا سەودای شێوە سەلەمی کرد ؛ بە شێوەی سەلەم کڕینو فرۆشتنی کرد.

اسْلَمَ اليه الشيئَ: شتەکەی تەسلیم کرد.

أسلم أمْرَهُ له: کاری خۆی بە ئەو سپارد.

أسْلَمَ الخَيطُ ونحوه: بەنی تەسبیحەکە پچڕاو دەنکە تەسبیحەکە پەرتو بڵاو بوونەوە.

اسلم فلاناً: فلانکەسی دا بەدەست دوژمنەوە ◦ ئیهمالی کرد، ریسوای کرد.

سالَمَهُ مُسَالَمَةً وسلاماً: صوڵحی لەگەڵدا کرد.

سَلَّمَ: ملکەچ بوو ◦ رازی بوو بە بڕیارەکە.

سَلَّمَ المصلّي: نوێژ کەرەکە سەلامی دایەوە لە نوێژەکە دەرچوو ◦ گوتی: (السلام عليكم ورحمة الله وبركاته).

سَلَّمَ في البيع: بە شێوەی سەلەم کڕینو فرۆشتنی کرد.

سَلَّمَ في الدعوى: دانی بەراستی داواکەدا نا.

سَلَّمَ الجيشُ لعدُوِّهِ: سوپا دانی نا بە تێشکان لە بەرامبەر دوژمنی.

سَلَّمَ أمره لله واليه: گەردن کەچی خودا بوو.

سَلَّمَ نَفْسَهُ لغيرِه: خۆی تەسلیم بە غەیر کرد.

سَلَّمَ الشَّيْئَ له: شتەکەی بۆ خۆی تایبەت کرد.

سَلَّمَ الله فلاناً مِن كذا: خودا فلانکەسی لەو شتە رەها کرد.

سَلَّمَ الشَّيْئَ له واليه: شتەکەی پێدا، پێی گەیاند.
استَلَمَ الزرعُ: کشتو کاڵەکە گوڵی کرد.
استلم الحاج الحجر الأسود: حاجیەکە بەردە رەشەی ماچ کرد، دەستی لێدا بە دەست ئاماژەی بۆ کرد.
تسالَمَا: رێك کەوتن صوڵحیان کرد.
تَسالَمَ الخیلُ ونحوها: ئەسپەکە بە هێواشی لە گەڵیدا رۆیشت.
تَسَلَّمَ الشَّيْئَ: شتەکەی وەرگرت.
تَسَلَّمَ منه: خۆی لێ بێ بەری کرد خۆی نەکرد بە خاوەنی.
تَسَلَّمَ الکافر: کافرەکە موسوڵمان بوو ◦ خۆی بە موسوڵمان دانا ◦ خۆی شوبهان بە موسوڵمان.
استَسْلَمَ: ملکەچ بوو.
استَسْلَمَ سَنَنَ الطریق: ملی رێگای گرتە بەرو پێیدا رۆیی هەڵەی نەکرد.
الاسلام: پەیرەوی کردنی ئەو پەیامو پرۆگرامەی حەزرەتی موحەممەد (د.خ) هێناویەتیو پابەند بوون پێیەوە ◦ ئایینی خودا پەسەند کە حەزرەتی موحەممەد هێناویەتیو قورئان بەرنامەیەتی.
الأُسَیْلِم: رەگێکە لە نێوان پەنجەی برا توتەو پەنا براتوتە.
السَّلاَم: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ◦ سەلامەتو بێ عەیبو خەوش ◦ شێوەی سەلام کردنە لەلای موسوڵمانان ◦ صوڵحو ئاشتەوایی ◦ ئەشیدی نیشتمانی ◦ جۆرێکیشە لە درەخت ◦ (دار السلام) بەهەشت ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَهُمْ دَارُ السَّلاَمِ﴾ ◦ هەروا ناوە بۆ شاری بەغدا.
السَّلاَمَی: بای باشور پێچەوانەی بای شەماڵ.
السُّلاَمَی: ئێسقانی پەنجە لە دەستو قاچدا.
السُّلاَمیات: ئەو رەگو دەمارانەن کە لە دەستو قاچدا دەردەکەون.
السَّلامان: درەختێکی دەشتاییە.
السُّلَّمُ: پەیژەو هەڵکێشو داکێش؛ (مەصعەد) ◦ لە بواری مۆسیقادا کۆمەڵە ئاوازێکن سنوریان دیاری کراوە پلە لە ژور پلە.
السِّلْمُ: ئیسلام ؛ ئاشتەواییو صوڵح ◦ پێچەوانەی شەڕ ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا﴾ ◦ ئاشتی خواز.
السَّلَمُ: گەردن کەچیو ژێر باری ◦ خۆ بەدەستەوە دان ◦ دیل بوون لە

غـەیری شـەڕدا ٥ فرۆشـتن‌و کڕینـی کاڵا بە شێوەی سەلەم ٥ درەختێـکە گەڵاکـەی دەبـاغی پـێ دەکـرێ ٥ تاکەکـەی (سَـلَمَةٌ) ٥ (أبـو سَـلْمان) دەعبایەکە وەکوو قالۆنچە دەچێ.

اَلسِّلِمَةُ: بەرد ٥ ئافرەتی دەست‌و پەنجە نەرم‌و نیان ٥ (ك: سِلام وسَلِمٌ).

اَلـــسَّلِيمُ: ئـــادەمیزادی گەســـتراو ٥ برینـــداری گەییـــشتو بـــە حاڵـــەتی گیانەڵاو ٥ (ك: سَلْمَى وسُلَماء).

اَلْمُـــسْلِمُ: موســـوڵمان: هـــەر کەسێـــك پـــەیامی حـــەزرەتی موحەممـــەد بەراست قبوڵ بکاو پەیڕەوی بکا.

إسْلَهَبَّ الفَرَسُ وغيره: ئەسپەکە بەردەوام بوو لە ڕۆیشتنی خۆیدا.

الـسَّلْهابُ: ئـافرەتی ئـازاو پێـشکەوتن خواز ٥ (ك: سلاهيب).

السَّلْهابَةُ: بەمانا (السَّلهابُ) دێ.

الـــسَّلْهَبُ: درێـــژ ج ئـــادەمیزاد بـــێ ج ئەسپ بێ ٥ (ك: سَلاهِبَ وسَلاهِبَة).

إسْلَهَمَّ: سیس بـوو، وشـك بـوو بـەهۆی نەخۆشـییەوە ٥ یـان کزبـوو شـێوا بەبێ نەخۆشی ٥ ڕەنگی گۆڕا، بۆنی گۆڕا.

اسْلَهَمَّ المريضُ: نەخۆشـەکە شوێنکەی نەخۆشـییەکەی بـە جەسـتەیەوە دیارە.

اَلسَّلْهَمُ: قەد باریك ٥ وشتری کزو لاواز بوو بەهۆی نەخۆشی.

سَلاَه وعنه سَلْواً وسُلُوّاً وسلواناً: بڕوی نا تەسەلای هات.

سَلِيَهُ سُلِياً: بوغزاندی ناخۆشی ویست ٥ دەگوترێ: (ما سليت أن أقولَ كـذا) لە بیرم نەچوو ئەوە بڵێم بەڵکوو بە ئەنقەست نەمگوت.

أسْلَى القَوْمُ: خەڵکەکە لە دڕنـدە دڵنیا بوون‌و ترسی ئەومیان نەما.

أسْلَى فلاناً عن كـذا: وای لـە فڵانکەس کرد تەسەلای بێ‌و بـڕوی ئـەو شتە بنێ.

أسْلَى فلاناً من هَمِّهِ: غەم‌و خەفەتی لە دڵی فڵان دەرهاویشت.

سـلاّه عنـه ومنـه: تەسـەلای ئـەوی لـەو شتە هێنا.

إنْسَلَى عنه الهَمُّ وغيره: خـەم‌و خەفـەتی لێ ڕۆیی ٥ خەمی بەبادا.

تَـسَلَّى فـلانٌ: فڵانکـەس بـڕوی نـا، تەسەلای هات.

تَسلَّى عنه الهَمُّ وغيره: خەم‌و خەفەت لە دڵ‌و دەروونی دا نەما.

اَلـسَّلْوَى: هـەر شتێـك تەسـەللای تـۆ بێنێ ٥ ناوە بۆ باڵندەی سومانی کە باڵندەیـــەکی پـــچوکە لـــە پێـــری (الدُّجاجيات) جەسـتەی تێکسمڕاوو خـڕو خۆڵـە ٥ زستانان ڕەودەکا بـۆ

ولاتی یەمەن‌و سودان، لە ئەوروپاو ولاتانی دەوروبەری دەریای ناوەڕاست دەژی تاکەکەی (سَلواة).

السُّلوان: ئاوێکە پێیان وابووە عاشق بیخواتەوە سۆزی عیشقەکەی لە دڵدا دادەمرکێ‌و تەسەلای دێ ٥ دەرمانێکە خەمبار بیخواتەوە خەمەکەی دەڕەوێ‌و تەسەلای دێ ٥ دەگوترێ: (سَقَیْتَني سُلْواناً) کەیف خۆشت کردم ٥ خەمت لە دڵمدا لابرد.

السُّلْوانة: میرویەکە پێیان وابووە ئەگەر بارانی لێ ببارێ‌و عاشق باراناوەکەی بخواتەوە تەسەلای دێ‌و عەشقەکەی دادەمرکێ.

السُّلْوَةُ: هەر شتێك تەسەلا بداتەوەو بیرۆشی بشکێنێ ٥ دەگوترێ: (سقیتني سُلْوَةً) بیرۆشیت پێ هێنام، تەسەلات دامەوە ٥ هەروا ناوە بۆ ژیان خۆشی.

الْمَسْلَی: بەمانا (السُّلْوُ) دێ ٥ (ك: مَسال).

الْمَسْلاةُ: بەمانا (الْمَسْلَی) دێ.

السَّلُّورُ: جۆرە ماسییەکە لە دەریاو روباردا هەیە، وادەبێ سێ مەتر درێژ دەبێ.

سلی النّاقةَ ونحوها: پزدانی حوشترەکەی دەرهێنا.

سَلِیت الحامِلُ سَلیً: سك پڕەکە پزدانی پچڕا ٥ پزدان: پەردەیەکی تەنکە بێچو لەناو سکی دایکیدا لەو پەردەدایە ئەگەر ئەو پەردە لەناو سکی دایکەکەدا بپچڕێ دایکەکەو بێچووەکە هەردوکیان دەمرن.

إسْتَلَتِ الحامِلُ: سك پڕەکە پزدانی فڕێدا.

إسْتلت الشاة: مەڕەکە قەڵەو بوو.

السَّلَی: پزدان ٥ بە پیاوی خوێڕی دەگوترێ (هو آکل السَّلَی) پزدان خۆر.

سَمَألَ الخَلُّ: شەرابەکە زرینگاوەتەوەو بڵقە وردەی کەوتوونە سەر.

إسْمَألَّ الظِلُّ: سێبەرەکە پوکایەوە.

إسْمألَّ الحیوانُ: حەیوانەکە لاواز بوو قەدی باریك بوو.

إسْمَألَّ الثوبُ: قوماشەکە رزی.

السَّمْألُ: سێبەر.

السَّمَوْألُ: سێبەر ٥ بڵقە وردەی سەر کوپە شەراب.

سَمَتَ سَمتاً: رەوێتی جوان بوو ٥ بە گومانەوە بەسەر رێگادا رۆیی.

سمت للقوم: رێ‌و شوێنی بۆ خەڵکەکە دانا، بەرنامەی بۆ دارشتن تا پەیڕەوی بکەن.

سَمَت الشَيءَ: قەصدی شتەکەی کرد ٥ دەگوترێ: (سَمَتَ سمت فلان) چووە دەوروبەری فلان‌و رێ‌و شوێنی ئەوی گرتە بەر.

سامَتَهُ: روو بەڕوی بووە، بەرامبەری وەستا.

سَمَّتَ فلان: فلانکەس رێگای راستی گرتە بەر.

سَمَّتَ الله: لە کاتی تەنگانەدا هاواری لە خودا کرد.

سَمّت على الشيئ: ناوی خودای لەسەر شتەکە هێنا.

السَّمْتُ: رێگای ئاشکرا، مەزهەب‌و رێباز ٥ ئارامی‌و شکۆمەندی ٥ شێوەو ئاکار ٥ خالێکە لە ئاسمان لە ئاستی سەری بێنەر.

المُتَسامِتَةُ النقط المتسامتة: چەند خالێك لەسەر یەك دێڕ ریز بکرێن (زاراوەیەکی هەندەسییە).

المُسَمَّتُ من النعل: بەری نەعل ناوەڕاستەکەی.

سَمُجَ سَمَاجَةً وسُمُوجَة: ناشیرین بوو (هو سَميج وسَمْج وسَمِج).

سَمَّجَهُ: ناشیرینی کرد.

إستَسْمَجَهُ: هەوڵیدا ناشیرینی بکا، داوای کرد ناشیرین بێ.

السَّمْجُ: شیری تام گۆڕاوی بۆگەن.

السَّميجُ: بەمانا (السَّمْجُ) دێ ٥ (ك: سُمَجاء) (وهي سميجة) (ك: سِماج).

سَمْجَرَ اللَّبَنَ: شیرەکەی تێکەڵ بە ئاوکرد ٥ ئاوی کردە شیرەکە.

سَمَحَ سمحاً سماحة: لێبوردەو نەرم تەبیعەت بوو.

سَمَحَ العودُ: شورکەکە بێ گرێ بوو.

سَمَحَ فلان: فلانکەس لە هەرزانی‌و گرانی دا بەخشندە بوو هەموو کاتێ لە ماڵی خۆی دەبەخشی ٥ دەگوترێ: (سَمَحَ له بحاجة) کارەکەی بۆ ئاسان کرد.

سَمُحَ سماحة وسموحة: لە پێری ئادەمیزادانی لێبوردەو بەخشندە بوو (هو سَمْحٌ وسَمِيحٌ).

أسْمَحَ: بەمانا (سَمَحَ) دێ ٥ دەگوترێ: (أسْمَحَت نفسه) نەفسی زەلیل بوو ملکەچ بوو هاتە ژێربار.

سَامَحَهُ بكذا وفيه: رازی بوو داواکەی بێنێتە دی ٥ لێی خۆش بوو ٥ لە دوعاو پاڕانەوەدا دەگوترێ: (سامحك الله).

سَمَّحَ: بەمانا (سَمَحَ) دێ ٥ شەو بە هێواشی لەسەرخۆ رۆیشت.

سَمَّحَ الشَيْءَ: شتەکەی ئاسان کرد نەرمی کرد.

سَمَّحَ الرّمْحَ وغيره: رمبەکەی نەرم کرد، مشت‌و ماڵی کرد.

سَمَّحَ فلاناً: ئاسانكارى لەگەڵ فلانكەس كرد.

تَسَامَحَ في كذا: ئاسانكارى لەگەڵدا كرد لەو شتەدا.

تَسَمَّحَ فيه: بەمانا (تسامَحَ) دێ ٥ يان بە زۆرە ملێ لێبوردەيىو سەماحەتى بەسەر خۆيدا هێنا.

اَلسَّمَاحُ: ئاسانكارىو لێبوردەيى ٥ (بيع السماح) فرۆشتنى شت بە كەمتر لە نرخى خۆى ٥ (رقصة السماح) جۆرێكە لە سوڕدانى بە كۆمەڵ كە سوڕ دەرەكان بەشێوەى بازنەيى سوڕدانەكەيان ئەنجام دەدەن.

اَلسَّمَاحَةُ: بەخشندەيىو شكۆدارى، ئاسانكارى.

اَلسَّمْحُ: دەگوترێ: (فلان سمح جواد سخي) فلانكەس لێبوردەو سەخىو بەخشندەيە ٥ هەروا دەگوترێ: (عود سَمْحٌ) شورکێکە بێ گرێو گۆڵ.

اَلسَّمْحَة: مێينەى (السَّمح) ٥ دەگوترێ: (شريعة سَمْحَة) شەريعەتو ياسايەكى ئاسانكارو گونجاوە ٥ (ك: سِمَاح).

المِسْمَاحُ: كەسێك زۆر لێبوردەو چاو پۆشيكەر بێ ٥ (ك: مساميح).

اَلْمَسْمَحُ: هەرشتێك ئاسانكارىو نەرمو نيانى تێدا بێ.

اَلْمِسْمَحُ: كەسێك زۆر ئاسانكارىو نەرمى تێدا بێ.

اَلسُّمْحَاحُ: پێستێكە يان توێكڵێكە تەنكەو بە سەرى ئێسقانى سەرەوەيە ٥ ئەو پەردە تەنكەيە كە منداڵ لە سكى دايكيدا تێيدايە ٥ شتێكى تەنكەڵەيەو وەكوو توێكڵ ٥ پارچە هەورێكى تەنكە ٥ برينێك قولايى بگاتە پێستە تەنكى سەر ئێسقان ٥ شوێنى بڕاوى خەتەنە كردن ٥ (ك: سماحيق).

اَلسُّمْحُوقُ: درێژى بارێك ٥ درەختى خورماى بەرز ٥ (ك: سماحيق).

سَمَدَ سُمُوداً: بەرز بووە ٥ سەرى بەرز كردەوە سنگى دەرپەڕاند.

سَمَدَ عنه: لێى غافل بوو.

سَمَّدَهُ: غافلى كرد.

سَمَّدَ الأرْضَ: زبلى كيمياوى كردە ناو زەوييەكەوەو چاكى كرد بۆ كشتو كاڵ.

إسْمَدَّ: هاوسا بە هاوسانێكى زۆر ٥ دەشگوترێ: (إسْمَدَّ من الغضب والغيظ) بەهۆى رق هەڵسانو سور بوونەوە خۆى فش كردەوە، سور بۆوە.

السَّمادُ: زبلو هەر شتێك زەوييەكە بەهێز بكاو پيتو بەرەكەتى زياد بكاو كشتو كاڵەكەى زياد بكا ٥ (ك: أسمدة).

السَّمْدُ: بەردەوامو هەمیشەیی.
السَّمِيدُ: لوغەتێکە لە وشەی (السَّمِيذ) بەمانا ئاردی بێزراوی بێ سۆ دێ.
اسْمَدَر بصره: چاوی ڕەشکەو پێشکەی کرد.
اسْمدرَ الطريقُ: ڕێگاکە درێژو ڕاست بوو.
اسْمدَرَ الكلامُ: قسەکە ڕاست دەرچوو.
السمادير: ئەو ڕەشکەو پێشکانەن کە دێنە پێش چاوو وا دەزانی مێشو مێشولەن ٥ تاکەکەی (سُمدور).
السُّمَيْدَعُ: پیاوی بەڕێزو پیاوانەو سەخی سروشت ٥ سەرۆك ٥ ئازا ٥ چوستو چالاك بۆ دابینکردنی پێویستیاتی خۆی ٥ (ك: سمادع وسمادعة).
السَّمِيذُ: لۆغەتێکە لە (السَّمِيدُ).
سَمَرَ سَمْراً وسموراً: شەو چەرەی کرد، شەو لەگەڵ هاو نشینەکانیدا بە وتو وێژ کاتی بەرێ کرد ٥ لە پەنددا هاتووە (لا أفعله ما سَمر السميرُ أو ابن سمير أو ابنا سمير) واتە قەت ئەو کارە ناکەم.
سَمَرَت الماشيةُ: ئاژەڵەکە لەوەڕا ٥ (سَمَرَت الماشيةُ النباتَ) ئاژەڵەکە ڕوەکەکەی خوارد.
سَمَّرَ الإبلَ: حوشترەکەی بەرەڵا کرد خۆی لێ بێ خاوەن کرد.
سَمَّرَ اللَّبنَ: ماستەکەی کرد بە ماستاو.
سَمَّرَ الخَشَبَ: دارەکەی بە بسمار لێك قایم کرد، بە یەکی داکوتان.
سَمِرَ سُمْرَةً: گەنم ڕەنگ بوو، ڕەنگی ئەسمەر بوو ٥ (هو أسمرُ وهي سَمراءُ) (ك: سُمْرٌ).
سَمُرَ سُمْرةً: بەمانا (سَمِرَ) دێ.
سَامَرَهُ: بەشەو قسەی لەگەڵ کرد بە قسە کردن بۆ یەکتر شەویان بەسەر برد.
سَمَّرَ الإبلَ واللبنَ والخشَبَ: بەمانا (سَمَرَ) دێ.
تسامَرا: بە یەکەوە شەو قسەیان بۆ یەکتر کرد.
إسْمَارَّ: وردە وردە ڕەنگی گەنم ڕەنگ بوو.
إسْمَرَّ: بەمانا (سَمِرَ) دێ.
الأسْمَرُ: گەنم ڕەنگ ٥ دەشگوترێ: (عام أسمَرُ) سالی بێ بارانیو گرانی ٥ ڕمبو شمشێر ٥ شیری ئاسك ٥ (ك: سُمْرٌ).
الأسْمران: ئاوو گەنم ٥ (نانو ئاو).
السَّامِرُ: ئەوانەی قسە بۆ یەکتر دەکەنو شەو بەرێ دەکەن ٥ یانەی شەو چەرەو شەو بەسەر بردن.
السَّامِريّ: ئەوانەی پاڵ (السامِرة)

دەدرێن کە گەلو هۆزێکن لەگەڵ جولەکەدا لە هەندێ بیرو باوەڕدا یەك دەگرنەوەو لە هەندێ بیرو بۆچووندا لێك جیا دەبنەوە ٥ یەکێکە لە پیاوانی نەتەوەی ئیسرائیل لە سەردەمی حەزرەتی موسادا پەیکەری گوێلکەڵەیەکی دروست کردو داوای لە نەتەوەکەی کرد کە گوێرەکەکە بپەرستن‌و واز لە بەندایەتیکردن بۆ خودا بهێنن.

اَلسَّمارُ: ماستاو ٥ روەکێکە لە پێڕی (الأسلية)یە لە زلکاوو شوێنی تەڕو شێداردا دەڕوێ، حەصیرو سەلەو زەمبیلەی لێ دروست دەکرێ.

اَلسَّمَارَةُ: شەو بە رێکردن بە قسەو چیرۆك گێڕانەوە.

السَّمَرُ: قسەو باسی شەو (شەو چەرە) چیرۆك‌و روداو گێڕانەوە، یانەی قسەکردنی شەوانە ٥ تریفەی مانگە شەو ٥ رۆژگارو زەمانە ٥ دەگوترێ: (لا أُكَلِمَـهُ السَّمَرَ والقَمَرَ) واتە: هەرگیزاو هەرگیز قسەی لەگەڵ ناکەم.

السَّمُرُ: جۆرە درەختێکە لە درەختی (الطَلْح) ٥ تاکەکەی (سَمُرَة).

السُّمْرَةُ: ئەسمەر رەنگێکە لەنێوان سپی‌و رەشدا.

اَلسَّمَرَةُ: چیرۆك گێڕانەوە بە شەو.

السَّمُورُ: ئاژەڵێکی گوانداری شیردەرە لە پێڕی (السَّمورية)یە گۆشت خۆرە، لە پێستەکەی فەروەی بەنرخ دروست دەکرێ ٥ لە باکوری ئاسیا دەژی.

اَلسَّمِيرُ: کەسێك شارەزا بێ لە چیرۆك گێڕانەوەی شەوانەدا ٥ دەگوترێ: (فلان سَمِيرُ ملوك) فلانکەس چیرۆك خوانی پاشایە.

اَلسَّمِيرُ: حیکایەت خوانی فەرمانڕەوا (ك: سُمَراء) ٥ زەمانەو رۆژگار ٥ دەگوترێ: (لا أفعله سمير الليالي) قەت ئەوە ناکەم.

السُّمَيرِيَّةُ: جۆرە کەشتییەکە.

اَلمِسْمارُ: بزمار ٥ شتێکە لە ئاسن دروست دەکرێ سەرێکی تیژەو سەرێکی پانە دارو شتی وای پێ لێك قایم دەکرێ ٥ دەگوترێ: (فلان مِسمار الابل) فلانکەس زۆر باش حوشتر بەخێو دەکاو خاوەندارییان ئەنجام دەداو لێزانە لە پەروەردە کردنیاندا.

اَلمَسْمُورُ: داڵ گۆشت، کزو لاواز، ئێسقان رەق‌و دەمار گشتە.

سَمْرَجَ: بە سێ جار پارەی خەراجی ساڵانەی وەرگرت ٥ (ك: سَمارِجَ).

اَلسَّمَرَجَةُ: بەمانا (اَلسَّمَرَجُ) دێ.

اَلسَّمَرْمَرُ: باڵندەیەکە دەشوبهێتە باڵندەی شێلاقە ٥ ڕەنگی ڕەشە کوللە لەبەر دەنگەکەی هەڵدێن.

اَلسَّمَرْمَرَةُ: غولی چۆڵەوانی ٥ خێوی بیابان.

سَمْسَرَ فلانٌ: فلانکەس بوو بە دەلاڵو ناوەند لە نێوان کڕیارو فرۆشیاردا هەردوکی گەیاندنە یەکترو مامەڵەکەی پێکردن بۆئەوەی بەشێکی لە پارە بدەنێ.

اَلسِّمْسَارُ: دەلاڵو ناوەند لە نێوان کڕیارو فرۆشیاردا بۆ ئاسانکردنی ئەنجامدانی مامەڵەکە ٥ (سِمْسَار الأرض) زاناو شارەزا لە بواری زەوی ناسیدا ٥ (ك: سَمَاسرة).

اَلسَّمْسَرَةُ: پیشەی دەلاڵی ٥ پارەی دەلاڵی کردن.

اَلسَّمْسَقُ: ڕوەکێکی بۆن خۆشە، عەتری لێ بەرهەم دەهێندرێ ٥ لە پێری (الشّفوية)یە، پێشی دەگوترێ: مردقوش (مرنجوش).

سَمْسَمَ: بە هێواشیو لەسەرە خۆ ڕۆیشت.

سَمْسَمَ الثعلبُ: ڕێویەکە بازی دا.

سَمْسَمَ الله وجه فلان: پەروەردگار شتی وەکوو کونجیو شتی وای لەسەر دەمو چاوی فلان پەیداکردن.

اَلسُّمَاسِمُ: چوستو چالاك لەهەر شتێك بێ ٥ ڕێوی ٥ (ك: سَمَاسِم).

اَلسَّمْسَام: چوستو چالاك لەهەر شتێك بێ.

اَلسَّمْسَمُ: ڕێوی ٥ ژەهر.

اَلسُّمْسُمُ: مێروە سوورە ٥ باڵندەیەکە دەشوبهێتە هەڵۆ ٥ تاکەکەی (سُمْسُمَةٌ)ە، دەگوترێ: (لا کلفتني بيض السماسم) داوای شتێکم لێ مەکە کە ڕێگا چارەی نییە.

اَلسِّمْسِمُ: مێروە سوورە ٥ ڕوەکێکی ساڵانەیەو ڕۆنی لێ دەردەهێندرێ پێی دەگوترێ: ڕۆنی کونجی ٥ (ك: سماسم) تاکەکەی (سِمْسِمَةٌ).

اَلسُّمْسُمَانُ: چوستو چالاك لەهەر شتێکدا بێ.

سَمَطَ اَللَّبَنُ سَمْطاً وسموطاً: ماستەکە یان شیرەکە شیرینایەکەی ڕۆییوەو تامی نەگۆڕاوە.

سَمَطَ على اليمين: سوێندی خوارد.

سَمَطَ فلاناً يميناً على حقه: لەسەر مافی خۆی فلانکەسی سوێندا.

سَمَطَ الذبيحة سمطاً: کوشتییەکەی لەناو ئاوی گەرمدا نوغرۆ کرد ٥ یان خستیە ناو مادەی کیمیاوی پەرمەنگەناتەوە بۆئەوەی موو پەڕو

پوڵی پێوە ئەمێنێ پێش ئەوەی بکوڵێندرێو بکرێ بە شیوو پێخۆر، یان پێش دەباغ کردنی.

سَمَطَ السكينَ: کێردەکەی تیژ کرد.

سَمَطَ الشئَ: شتەکەی بە تەنافدا هەڵواسی.

سَمَّطَ الشئَ: شتەکەی بە بەن ساموتەکەی زینی ئەسپەکەوە هەڵواسی.

سَمَّطَ القصيدةَ: چامە شیعرییەکەی بە شێوازی (مُسَمِّط) هۆنیەوە (بڕوانە مانای ئەو وشەیە).

سَمَّطَ الشئَ: پابەند بوو بە شتەکەوە.

تَسَمَّطَ بە: پەیوەست بوو پێیەوە.

تَسَمَّطَ اللحمَ وغيه: گۆشتی هەڵگرتبوو ؛ لە کۆڵێدا بوو ○ دەگوترێ: (رأيته مُتَسَمِّطاً لحماً) ئەو پیاوەم بینی گۆشتی لە کۆڵدا بوو، گۆشتی هەڵ گرتبوو.

السامِطُ: ئاوی کوڵاتوو کە کوڵکو پەرو پۆڵی کوشتی دادەماڵێ.

السِّماطُ: ریزو صەف ○ دەگوترێ: (مشي بين سِمَاطين من الجنود) بەناو دوو ریزی سەربازدا تێپەڕی ○ یان دەگوترێ: (هم على سماط واحد) ئەوان لەسەر یەك ریزو یەك یاساو رێسان ○ سفرە کە رادەخرێ بۆ خواردەمەنی لەسەر دانان ○ ئەملاو ئەولای رێگا دەگوترێ: (مشي على سماطي الطريق أو النهر) یان دەگوترێ: (وقف عند سِماط الوادي) لە ناوەڕاستی دۆڵەکەدا وەستاوە ○ (ك: سُمُطٌ وأسمِطة).

السَّمْطُ: پیاوی هەژارو بار سووك.

السِّمْطُ: بەنی تەسبیحو ملوانکە بەمەرجێ میروەکانی پێ هۆنرابنەوە ○ بەرمور ○ ملوانکەی درێژ کە لە مل بێتە خوار ○ بەن ساموتەکە ؛ کە بریتییە لە تیلمە چەرمێك بەدوا زینەوە شۆڕ دەبێتەوە راوکەر کوشتی پێدا هەڵدەواسێ ○ یان شتی تری پێدا هەڵدەواسێ ○ پیاوی زیرەكو چوستو چالاك ○ کاراماو دڵسۆز بۆ کاری خۆی ○ نێچیرەوان لەم رووەوە کە خۆی لە کۆختەکەدا مات دەکاو دەمێنێتەوە وەکوو مانەوەی ملوانکە لە ملدا ○ (ك: سموط).

السُّمْطُ: پۆشاکێکە لە خوری دروست کراو ○ (ك: أسماط).

السُّمْطاء من القصائد: چامە شیعری (مُسَمَّط)ە.

السَّمِيطُ: کوشتی ئاوە روتکراو ○ بەنی

تەسبیحو ملوانکە کە مرووەکانی پێ هۆنرابنـەوە ٥ خـشتی ریـز کـراوو یەك لەسەر یەك دانراو.
السُّمَیْطُ: خشتی ریز کراوو یەك لەسەر یەك دانراو.
اَلْمَسْمَطُ: ئەو شوێنەی کوشتی تێدا پاك دەکـرێو ئـاوە روت دەکـرێ ٥ سـەرو پێـو ورگـو ریخۆڵـەی کوشـتییەکەی تێدا پاك دەکرێ.
اَلْمُسَمَّطُ من القصائد: چامە شیعرێـکە چەند دێرێکی سەرەوای جون یەکی هەیـە ئـەمجار دێرێـکی تـر دێ سەرەوای جودای هەیە بەم جۆرە تا چامەکە کۆتایی دێ.
اَلْمُسَمَّطُ مـن الأشیاء: ئـەو شـتەی رەت ناکرێتـەوە دەگـوترێ: (حُکْمُـكَ مُسَمَّطاً) بریاری تـۆ پەسـەندەو رەت کردنـەوەی نییـە کـەس دژی ناوەستێ.
سَـمِعَ لفـلان أو الیـه أو الی حدیثـه سَـمْعاً: گوێی بـۆ فلانکەس، گـرت گوێی لـە قسەی فلانکەس گرت .
سَمِعَ له: بە قسەی کرد، فـەرمان بـەرداری بوو.
سمع الله لـمن حَمِـدَهُ: پـەروەردگار حەمـدو سوپاسی سوپاسکاری قبوڵ کرد.
سَـمِعَ الـصوتَ: گـوێی لـە دەنگەکـە بـوو گوێچکەی بیستی.
سَمِعَ الدعاءَ: بە پیر بانگەوازییـەوە هاتو قبوڵی بانگەکەی کرد.
سَمِعَ الکلامَ: لە قسەکە حاڵی بوو.
أسْـمَعَ الـدَّلْوَ أو الزنبیـل: قوڵفـەی بـۆ دۆڵچەکە یـان بـۆ زەمبیلەکە کـرد ٥ بۆئـەوەی بـە ئاسـانی هـەڵبگیرێ ٥ (أسمـعَ الزنبیـل) دوو دەسـکی بـۆ زەمبیلەکـە دروسـت کـرد بۆئـەوەی گڵـی نـاو بـەری پـێ هەڵکێـشێ بـۆ سەرەوە.
أسْمَعَ فلاناً: جنێوی بە فلانکەس دا.
أسْمَعَ فلاناً الکلامَ: وای کـرد فلانکـەس قسەکەی گوێ لێبـێ ٥ یـان قـسەکەی پێ راگەیاند.
سَـمَّعَهُ الکـلامَ: وای لێـکرد گـوێی لـە قسەکە بێ.
سَمَّعَهُ بفلان: ناوی فلانکەسی زڕاند پڕو پاکەنـدەی دژ کـرد. عـەیبو عـاری فلانـی بـڵاو کـردەوە ٥ دەگـوترێ: (سَمَّعَ بـه في النـاس أو في المجالس) ٥ لـەناو خەڵـکدا لـەناو یانـەو کـۆڕو کۆمەڵدا ناوی زڕاند.
إسْـتَمَعَهُ ولـه والیـه: گـوێی گـرت بـۆ قسەکەی.
تَـسَامَعَ النـاسُ بـالکلام: خەڵـکەکە قـسەکەیان لـە یـەکتر بیـستو بـۆ یەکتریان گێڕایەوە.

تَسَامَعَ النَاسُ بفلان: عەیبو عاری لەناو خەڵكدا بڵاو بووه.

تَسَمَّعَهُ وله واليه: گوێی بۆ گرت.

تسمّعه الطبيبُ: پزیشك پشكنینی بۆ نەخۆشەكە كرد.

اَلسَّامِعَةُ: مێینەی (السَّامِعَ) ٥ ناویشە بۆ گوێچكە. دەگوترێ: (أذن سامعة) گوێچكەیەكی زۆر بیسەرە ٥ دەگوترێ: (هما سامعتان) ٥ (ك: سوامع).

السَّمَاعُ: یاد كردنی خوداو زیكری بیستراوو پەسەند ٥ گۆرانی ٥ بەلای زانایانی زمانەوە بریتییە لە پێچەوانەی (قیاس) واتە بیستراو لە عەرەب بەڵام قیاسی بۆ سەر ناكرێ.

سَمَاعِ: بەمانا (إسْمَعْ) دێ.

السَّمَاعِيُّ: شتێك نیسبەت بدرێ بۆ لای سەماع ٥ پێچەوانەی (القیاسی)یە ٥ واتە: ئەوەی یاسایەكی نیە تا قیاسی بكەی بەڵكوو هەر پشت بە بیستن دەبەسترێ تێیدا.

اَلسَّمْعُ: هێزێكە لە گوێچكەدا دەنگی پێ دەبیسترێ ٥ خودی گوێچكە ٥ بیستراو ٥ زیكرو یادی خودا (ك: أسماع) دەگوترێ: (سمعاً وطاعة) واتە: ببیسە بە بیستن ملكەچو فەرمان بەردار بە ٥ (سَمْعٌ وطاعة) ئیشی من گوێ رادێریو فەرمان بەرداریيە.

سَمْعَكَ إليَّ: لە من ببیسە.

سَمْعُ أذني: بە گوێی خۆم گوێم لێ بوو.

اَلسِّمْعُ: زیكری بیستراو ٥ گیانلەبەرێكە لە پێڕی (الكلبیة)یە لە سەگ گەورەترە قاچی درێژو سەری پانە گوێچكەی سوكە بۆ گوێ سوكی بەناوبانگە ٥ دەگوترێ: (أسْمَعُ من سِمْع) (وأسْمَعُ من السِّمْعِ الأزلِّ).

اَلسُّمْعَةُ: هەر شتێك ببیسترێ لە چاكەو لە خراپە ٥ دەگوترێ: (فَعَلَ ذلك رياءً وسَمْعَةً) ئەوەی كرد بۆئەوەی خەڵك ببینن‌و ببیسن ٥ هەروا دەگوترێ: (أذن سَمْعَة) گوێچكەی زۆر سوكو سركە.

اَلسُّمْعَةُ: دەنگو باسو شۆرەت ٥ دەگوترێ: (فَعَل ذلك رياء وسُمْعَةً) ئەوەی كرد بۆئەوەی خەڵك ببینێو ببیسێ.

اَلسَّمْعِياتُ: لە بواری عەقیدەدا بەو شتانە دەگوترێ كە بە نیگاو سروش دەزاندرێ وەكوو بەهەشتو دۆزەخو حاڵو وەزعی قیامەت.

السَّمَاعَةُ: مێینەی (السَّمَاع)ە دەگوترێ: (أذن سَمَّاعة) ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو ئامێرەی پزیشك ئەندازەی

فشاری خوێنو چۆنیەتی لێدانی دڵی پێ دیاری دەکا ٥ پارچەیەکە لەناو تەلەفۆندا قسەی پێ دەنێردرێو پێی دەبیسترێ.

السَّمِيعُ: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ٥ بیسەر ٥ گوێگر.

الْمَسْمَعُ: دەگوترێ: (هو مني بمرأى ومَسْمَع) ئەو لێم نزیکەو دەیبینمو گوێی لە وتەکانمە.

الْمِسْمَعُ: گوێچکە ٥ قوڵفەی ناوەڕاستی دۆڵچە.

الْمِسْمَعَةُ: گوێچکە ٥ (ك: مسامع).

الْمُسْمِعَةُ: مێینەی (الْمُسْمِع) ٥ ئافرەتی گۆرانی بێژ.

السَّمَعْمَعُ: چوستو چالاکو قالب سوک ٥ بەلای ناخۆشو پیس ٥ پیاوی پچکۆلەو سەر سەرما زەڵە ٥ سەری پچوکو سوکەڵە ٥ قاچی درێژو باریک ٥ ئافرەتی تێکۆشەرو کۆڵنەدەر.

السَّمَعْمَعَةُ: مێینەی (السَّمعمع) ٥ ئافرەتی ناشیرینو گورک ئاسا ٥ ئافرەتی دێوە زمەو بەد ڕەوشت ٥ هەر دەڵێی غولو گورگە.

سَمَقَ النباتُ أو الشَّجَرُ وغيره سَمْقاً: رومەکە، درەختەکە درێژ بوو، بەرز بۆوە.

السُّمَاقُ: پاڵفتەو پوخت.

السَّمِقُ: پیاوی درێژ.

السُّمَّاقُ: درەختی ترش ؛ ترشە سماق ٥ گەڵاکەی بۆ دەباغ کردن بەکاردێ ٥ لە شوێنی بەرزو کێوو کەژ دەڕوێ.

السُّمَيقُ (السميقان): کەڵەوە (دوو داری خوار کراوەن لە نێری سەر ملی گای جووت قایم دەکرێن بەملاو بەولای ملی گا جوتەکەدا دێنە خوارو لە ژێر گەردنی گا جوتەکەدا بە بەنکەڵەوە سەری دوو دارەکە پێکەوە دەبەسترێنو دەبنە تۆقی ملی بەمەش نێرەکە لە ملی گا جوتەکە شەتەك دەدرێ) ٥ (ك: أسمقة).

سَمَكَ سموكاً: بەرز بۆوە.

سَمَكَ الشيءَ سَمْكاً: شتەکەی بەرز کردەوە.

إستمك البَيْتُ: خانووەکە قەبارەی درێژ بوو، بەرز بوو.

إنْسَمَكَ البيتُ: بەمانا (إستمك) دێ.

السِّماكُ: هەر شتێك بەرز بکرێتەوە دیوار بێ یان هەڵاش ٥ یان شتی پێ بەرز بکرێتەوە.

السِّماكان: دوو ئەستێرەی ورشە دارن ٥ یەکیان لە باکورە پێی دەگوترێ:

(السِّماك الرامح) ئەوی تریان لە باشورە پێی دەگوترێ: (السِّماك الأعزل).

السَّمْكُ: سەقف، هەلاش ٥ قەدو بالا هی هەرشتێك بێ ٥ لە بواری وەرزشدا بریتییە لە بوعدی سێیەم جگە لە پانیو درێژی کە دەبێتە قوڵی یان بەرزی قەبارەکە ٥ (ك: سموك).

السُّمْكُ: (سُمْك الشيِ) ئەستوری شتەکە.

السَّمَك: ماسی ؛ گیانلەبەرێکی ئاوییەو زۆر جۆری هەیە هەر جۆرە ناوێکی تایبەتی هەیە ٥ (ك: سِماك، سموك، أسماك).

ألسَّمَكَةُ: تاکی (ألسَّمَك) ٥ لە پەنددا هاتووە دەڵێ: (شوي في الحريق سَمَكَتَهُ) لە ئاگر کەوتنەوەدا ماسی خۆی برژاند ٥ واتە: لە جیاتی ئەوەی هەوڵ بدا ئاگرەکە بکوژێنێتەوە ئەو خەریکی ماسی برژاندنی خۆی بوو ٥ بە کەسێك دەگوترێ هەلپەرست بێو بەرژەوەندی گشتی مەبەست نەبێ.

السَّمِيكُ: شتی ئەستوری قەبارە دار لەروی قوڵیو بەرزییەوە.

السُّمَيْكاءُ: مۆرانە، خەخۆرکە ٥ جۆرە ماسییەکە وردیلە درێژییەکەی دە سانتیمەتر دەبێ، رەنگی زیوی مەیلەو سەوزە ٥ لە دەریای سورداو لەسەر کەناری خۆرهەلاتی ئەفریقاو لە دەریا لوشی ئارامو بەحرەین دەژی ٥ وشك دەکرێتەوەو دەخورێ.

ألمِسْماكُ: کۆڵەکەیەکە لەژێر خێمەو رەشماڵدا سەقفی خێمەکەی پێ بەرز دەکرێتەوە ٥ (ك: مسامیك).

ألْمَسْمُوكُ: درێژ، ئەسپی تێکسمڕاو.

السَّمَّكِيّ: کەسێك شتو مەکی ناو ماڵ دروست بکا وەکوو گۆزەو دیزەو قومقومە ٥ پلێتی ئاسن کە بە مادەی قصدیر روکەش کرابێ.

سَمَلَ الثوبُ ونحوه سُمولاً وسُمولَةَ: قوماشەکە رزی.

سَمَلَ بينهم سَمْلاً: صوڵحی نێوانی کردن.

سَمَلَ في المعيشة: هەوڵی چاککردنی ژیانی خۆی دا.

سَمَلَ العينَ: چاوەکەی هەڵ کۆڵی.

سَمَلَ الحوضَ ونحوه: حەوزەکەی لە قوڕو لیتەو قەوزو شتی وا پاك کردەوە.

سَمُلَ الثوبُ: قوماشەکە رزی.

أَسْمَلَ بينهم: صوڵحی نێوانی کردن ٥ هەروا بەمانا (سَمُلَ) دێ.

سَمَّلَ الحوضُ: حەوزەکە ئاوی کەمی لێ هاتەدەر.

سَمَّلَ الحوضَ ونحوه: حەوزەکەی پاك کردەوە قورو لیتەو قەوزەی لێ دەرهێنا.
سَمَّلَ فلاناً بالقول: فلانکەسی بە قسە بۆ دڵنەرم کرد، هێدی کردەوە.
اسْتَمَلَ العينَ: چاوەکەی هەڵکۆڵی.
تَسَمَّلَ فلان: ئاوی بنکی پەرداخەکەی خواردەوە بەرماوی بنکی قاپەکەی خواردەوە.
سَمَّلَ النَّبيذَ: پێ گیری کرد لە خواردنەوەی بیرەو شەرابدا ٥ زۆری لێ خواردەوە.
السَّمَالُ: کرمی ناو ئاوی راوەستاوی بۆگەن کردوو.
السَّمَلُ: (ثوب سَمَلٌ) قوماشێکی رزیوو کۆنە ٥ باقی ماندەی ئاو لە بنکی حەوزدا ٥ (ك: أسمالٌ) ٥ دەشگوترێ: (ثوب أسمالٌ) قوماشی کۆن‌و رزیو.
السَّمِلُ: (ثوبٌ سَمِلٌ) قوماشی رزیو.
السُّمْلانُ من الشراب: باقی ماندەی شەراب.
السُّمْلَةُ: ئاوی کەم لە بنکی پەرداخ‌و سوراحیدا ٥ برسیایەتی کە ئادەمیزاد وا لێبکا فرمێسکی لە چاو بێنە خوار.
السَّمَلَةُ: (ثوب سَمَلَةٌ) بەمانا (سَمَلٌ) دێ ٥ ئاوی کەم لە بنکی پەرداخ‌و سوراحی‌و دیزەدا بمێنێتەوە ٥ باقی ماندەی ئاو لە بنکی حەوزدا ٥ یان قوڕو لیتەی بنکی حەوز ٥ (ك: سَمَلٌ وأسمالٌ).
سَمْلَجَ الشيئ في حلقه: شتەکەی بە ئاسانی قوتدا.
السَّمالِجُ: شیری شیرین ٥ (ماستی شیرین).
السُّمْلاجُ: جێژنێکی مەسیحییەکانە.
السَّمَلَّجُ: ماست‌و شیری چەورو تام خۆش.
السَّمَاخِيُّ من اللبن والطعام: ئەوەیە بێ تام بێ ٥ تامی خۆش نەبێ ٥ ماستێك خرابێتە ناو مەشکەوەو خرابێتە ناو چاڵەوە بۆنەوەی ترش بێ، ببێ بە تۆراخ.
السَّمْلَقُ: چۆڵ‌و سارایەك درەخت‌و روەکی لێ نەرِوابێ ٥ ئافرەتی نەزۆك ٥ پیرێژنی بەساڵا چوو پۆڵکاو ٥ (ك: سمالق).
السَّمَلَّقُ من الكذب: درۆی تەواوو بێ پێچ‌و پەنا.
سَمْلَكَ اللُّقْمَةَ ونحوها: پارووەکەی باداو لولی کردو هەڵی پێچا.
سَمَّت الرِّيحُ سُمُوماً: بایەکە سوتاندی، سوتێنەر بوو.
سَمَّت اليوم: رۆژەکە بای سەمومی هەبوو.
سَمَّ الشيئ: شتەکە تایبەت بوو.

سَمَّت النِعْمَةُ: نازو نیعمەتەکە تایبەت بوو.

سَمَّت الهامَّةُ فلاناً: جرِو جانەوەرەکە فلانکەسی گەستو ژەهری خستە ناو جەستەیەوە، ژەهراوی کرد.

سَمَّ السُّمُومُ النباتَ: بای سەموم روەکی سوتاند هەڵی پروزاند یان گەرما بردوی کرد.

سَمَّ الإبْرَةَ: کونی لە دەرزییەکە کرد، کونی بۆ دروست کرد.

سَمَّ الثُقْبَ: چووە ناو کونەکەوە.

سَمَّ الشَّيْءَ: شتەکەی چاك کرد، رێکی خست.

سَمَّ الأمْرَ: شتەکەی ئەندازە گرتو قوڵییەکەی پێوا.

سَمَّ بینهم: چاك سازی نێوانی کردن.

سَمَّ القارورةَ: دەمی سوراحییەکەی بەست، دەمی دیزەکەی بەست.

سَمَّ فلاناً: فلانکەسی تایبەت کرد.

سَمَّ النِعمةَ: نیعمەتەکەی تایبەت کرد.

سَمَّ فلانٌ سَمَّ فلانٍ: فلانکەس مەبەستی ئەوی کردە مەبەستی خۆی.

سُمَّ الیومُ: رۆژەکە بای سەمومی هەبوو، یان بای سەمومی تێدا هەڵ بوو.

أسَمَّ الیومُ: بەمانا (سُمَّ) دێ.

سَمَّمَهُ: تایبەتی کرد ٥ ژەهراوی کرد.

سَمَّمَ السِلاحَ: ژەهری کردە ناو سیلاحەکەوە.

سَمَّمَ الوضینَ: قوڵفەی بۆ قەیاسەکە کرد.

سَمَّمَ الشيءَ: شتەکەی بە مرواری رازاندەوە.

تَسَمَّمَ: بۆ موطاوەعەی (سَمَّمَهُ) دێ ٥ دەگوترێ:

تَسَمَّمَ الطعام، تَسَمَّمَ الحیوان، تَسَمَّمَ الجرحُ: واتە: ژەهراوی بوو، ژەهری پێدا بڵاو بۆوە.

الأسَمُّ: لوت کە لەلای سەرویەوە کونەکەی تەنگەبەر بێ.

السَّامُّ: هەر جرِو جانەوەرێك ژەهری هەبێ وەکوو مارو دوپشك‌و سەر مازەڵە ٥ (ك: سَوام).

سام أبرص: جۆرە سەر مازەڵەیەکە.

السّامَة: مێینەی (السام) ٥ دەعبای ژەهراوی ٥ مردن ٥ ئادەمیزادی تایبەتی‌و زیرەك‌و لێکۆڵەرەوە لە نهێنی کاروبار ٥ (ك: سَوام).

السُّمَامُ: جۆرە باڵندەیەکە وەکوو باڵندەی (السُّماني) وایە ٥ شتی سوکەڵەو ناسك‌و عەنتێکە، شتی خێراو دەستەو یەخە.

السَّمَامَةُ: لە هەموو شتێکدا کەسایەتی‌و جەوهەرو مادەکەیەتی ٥ روخساری شت‌و دیمەنی دیاری ٥

دەگـوترێ: (فـلان بهـي الـسُّمامة) فڵانكـەس روخـسار جـوانو خـاوەن دیمەنی شكۆمەندە ٥ ئاڵا ٥ خاڵێـكی كەوانەییـە لـە ملی ئەسپدا بـەهای زیاتر بۆ ئەسپەكە بەیدەست دەكا.

اَلسَّمُّ: هـەر مادەیـەكی ژەهـراوی بێ ٥ شتێـكە وەكـوو دەنكـە مـرواری لـە دەریا دەردەهێنـدرێو دەهۆنـدرێتەوە بۆ جوانی خۆڕازاندنـەوەی ئافرەتو شتی تر ٥ یەكێـكە لـەو دوو رەگـەی لـە مەلاشـوو لـووتی ئەسـپدایە (ك: سُمومٌ) ٥ دەگوترێ:

أصـاب سَـمٌ حاجتـه: مەبەسـتی خـۆی پێكا.

السَّمُّ: هـەر مادەیـەك ژەهـر بێ (سَـمّ الفأرة) دەرمانە مشك ٥ مشك كوژە ٥ هەر كونێـك تەنگ بێ وەكـوو كونی دەرزیو كونـە لـوتو كونـە گـوێ ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿حَتَّـى يَلِـجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ ٥ (ك: سُموم وسِـمام) ٥ (سُـموم الأنـسان) دەمو كونە لوتو كونە گوێ.

اَلـسُّمَّةُ: هـەر شتێـك وەكـوو دەنكـە مرواری بێو لە دەریا دەربهێنـدرێو بهۆنـدرێتەوە بۆ جوانیو رازاندنـەوە ٥ حەصیر؛ كە رادەخرێ لـە ژێـر دار خورمـا بۆئـەوەی لـەكاتی رنینـی خورماكانیـــدا دەنكـــە خورمـــا هـــەڵوەریوەكانی بكەونـــە ســەر ٥ خزمایـەتی تایبـەتی ٥ كرۆكـی دار خورمـا كـە بـە كەڵـكی خواردن بـێ (ك: سُمَمٌ وسِمَامٌ).

السَّمُومُ: بـای گـەرمی سـەموم بـە زۆری لە وڵاتی میصر لـە مـانگی مـایو بـە رۆژ هەڵـدەبێ ٥ گـەرمای بـەتین كـە كاردەكاتـــە وردە كـــونی پێـــستی جەســـتە ٥ قورئـــان دەفـــەرموێ: ﴿وَأَصْـحَابُ الـشِّمَالِ مَـا أَصْـحَابُ الشِّمَالِ، فِـي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ﴾ ٥ (ك: سَمائم).

اَلْمِـسَمُّ: ئـەوەی دەسـەڵاتی بەسـەردا بشكێ دەیخوا.

اَلْمَسَامُّ: وردە كونی پێستی جەستە.

اَلْمَسَمَّةُ: تایبەتی ٥ (أهل الْمَسَمَّة) خـزمو كەسو كاری تایبەتی.

سَمَنَ لفلان سَمْناً: پێخۆری رۆنی بـۆ دانـا، رۆنی بۆ كردە پێخۆر.

سَـــمَنَ الطعـــامَ: بـــە رۆن خواردەمـــەنی دروست كرد.

سَمَنَ فلاناً: رۆنی دەرخواردی فلان دا.

سَمِنَ سِمْناً وسَـمانةً: قەڵەو بوو، گۆشـتو بەزی زۆر بوو ٥ (فهـو سـامن وسَـمِين وهي سمينة).

سَمُنَ سِمْناً وسَمَانَةً: بەمانا (سَمِنَ) دێ.

أَسْمَنَ: بە سروشت قەڵەو بوو.

أَسْمَنَ فلانٌ: قەڵەوی زۆر بوو، زیاد لە پێویست گۆشتن بوو ٥ ئاژەڵەکانی قەڵەو بوون ٥ بوو بە خاوەنی شتی قەڵەو.
أَسْمَنَ الحیوانَ: حەیوانەکەی قەڵەو کرد.
أَسْمَنَ الطعامَ: خۆراکەکەی چەور کرد.
أَسْمَنَ فلاناً: فلانکەسی قەڵەو کرد.
سَمَّنَهُ: قەڵەوی کرد ٥ لە پەندێدا هاتووە (سَمِّنْ کلبك یأکلك) سەگەکەت قەڵەو بکەی دەتخوا ٥ بە کەسێك دەگوترێ تۆ چاکەی لەگەڵ بکەی ئەو خراپەت بەرامبەر بکا.
سَمَّنَ الطعامَ ونحوه: خۆراکەکەی چەور کرد.
سَمَّنَ فلاناً: چەوری دا بە فلانکەس ٥ چەوری دەرخوارد دا.
سَمَّنَ لفلان: زۆری بەخشیش دا بە فلانکەس.
تَسَمَّنَ: بەمانا (سَمِنَ) دێ.
تَسَمَّنَ فلانٌ: زۆر شکۆمەندی پاڵ خۆی دان و لافی زۆر شتی لێدا کەتێیدا نین ؛ (فشەکەرو خۆ هەڵکێشە) ٥ زۆر هۆکاری قەڵەو بوونی بۆ خۆی دەستەبەر کرد لە خواردن و خواردنەوە.
اسْتَسْمَنَ فلان: فلانکەس داوای چەوری کرد.
اسْتَسْمَنَ الشَّیْءَ: شتەکەی بە قەڵەوو چەور حسێب کرد ٥ لە پەندێدا هاتووە (اسْتَسْمَنْتَ ذاورم) ئەو جەستە هاوساوەت بە قەڵەو حسێب کرد ٥ بە کەسێك دەگوترێ: بە رواڵەت و روکەش هەڵ خەڵەتێ.
الأَسْمَنُ: دەگوترێ: (فلان أسمنُ حَظاً) فلانکەس بەشی باشتری هەیە، شانس و بەختی چاکتری هەیە.
السَّامِنُ: کەسێك رۆنی بێ، چەوری لا هەبێ.
السُّمانی: جۆرە باڵندەیەکە پێی دەگوترێ (شێلاقە).
السَّمَّان: رۆن فرۆش ٥ بۆیەیەکە زەخرەفەی پێ دەکرێ.
السَّمْنُ: رۆنی قاڵبوو.
السُّمْنَةُ: دەرمانێکە بۆ قەڵەوی بەکاردێ ٥ گزو گیایەکە گەڵاو لاسکی هەیە، لاسکەکانی باریکن، گوڵێکی سپی هەیە، دەنکە تۆمی هەیە، ئافرەت دەیخوا بۆئەوەی قەڵەو بێ.
السُّمَنِیَّةُ: پێرێکن لە هیندوستان دەهەری مەزهەبن و بڕوایان بە کۆپێکردن(تناسخ)هەیە، بڕوایان بە هەواڵی رابردو نیەو دەڵێن رێگای

زانیاری تەنیا هەستەو بەس ە جگە
لـە هەسـت هـیچ شتێـکی تـر نیـە
زانیاری لێ دەستەبەر ببێ.
اَلسَّمِنُ: پێچەوانەی خراپە ە دەگوترێ:
(کلام سمین) قسەیەکی رێکو پێکو
پـڕ مانایـە ە (أرض سمینـة) خاکێـکی
بە پیتو بەرەکەتـە ە خاکێکی بێ
بەردەلانو پاکە، شێدارو گونجاوە بۆ
کشتو کاڵ.
اَلْمَـسْمَنَةُ: هـەر شتێـک چـاوەڕوانی
چـەوری لێ بکرێ دەگـوترێ: (طعـامٌ
مَسْمنة للجسم) خۆراکیکە گومانی
چـەوری لێ دەکـرێو وێدەچـێ بـە
خواردنی قەڵەو ببێ.
اَلسَّمَنْدُ: ئەسپ.
اَلسَّمَنْدَلُ: گیانلەبەرێکی قەبارە پچوکە
لـەناو ئـاوو وشـکانیدا دەژی ە
باڵندەیەکـە لـە وڵاتـی هیندوسـتان
هەیە، دەڵێن: ئاگر نایسوتێنێ.
سَمَهَ سَمْهاً وسُموهاً: سەرسام بوو، حەیران
بوو ە دەگوترێ: (بقي القـومُ سُمَّهاً)
خەڵکەکە بە واق وڕماوی مانەوە.
سَمَهَ الفـرسُ في شـوطِهِ سُـمرهاً: ئەسپەکە
غاریـداو هەسـتی بـە مانـدو بـوون
نەکرد.
سَمَّهَ اللهُ عقلَهُ: خودا عەقڵی فلانی برد.
سَمَّهَ الرجلُ إبِلَهُ: پیاوەکە حوشترەکانی
ئیهمال کردن.
اَلسُّمَّهُ: بەتاڵو پـوچ ە درۆ ە هەوڵدانی
بـێ مەبەسـت ە دەگـوترێ: (ذهـب
فـلان في الـسُّمَّهِ) فلانکەس ملی لـە
شتی بێ هودە ناو بێ مەبەست دێو
دەچێ ە با، هەوا.
اَلسُّمَّهی: ئـەو دیمەنەیـە کە ئادەمیزاد
لـەکاتی روانینیـدا بـۆ قورسـی خـۆر
دەمەو نیوەڕۆ دێتە بەرچاوی ە خۆ
بـادانو لارو لەنجـە کـردن لـە روی
فیزەوە.
الـسُّمَّهَةُ: پــڕزو پــاڵی دار خورمــا
دەتەنــدرێو لێــک دەدرێ وەکــوو
شێوەی سفرەی نان لەسەر خواردن.
اَلـسُّمَّیْهی: بــەمانا (اَلـسُّمَّهی) دێ ە
دەگوترێ: (مشي السُّمَّیْهی) ڕۆیشتنی
بە فیزو لوت بەرزییەوە.
سَمْهَجَ في السیرِ وغیرِهِ: پەلـەی کـرد لە
ڕۆیشتندا.
سَمْهَجَ الشَّيْءَ: شتەکەی رەوانە کرد.
سَمْهَجَ کلامَهُ: درۆی لە قسەکانیدا کرد.
سَمْهَجَ الحَبْلَ: حەبلەکەی توند بادا.
سَـمْهَجَ الـیمینَ: سـوێندەکەی جـەخت
کردەوە.
اَلـسُّمَاهِجُ مـن اللـبنِ: شیرو ماستێـک
شیرین نەبێو تامی نەگۆڕابێ.
اَلسِّمْهاج: درۆ.

أَلسَّمْهَجُ: شیری شیرینو چەور ◦ ناسان ◦ دەگوترێ: (ماء سَمْهَجٌ) ئاوێکی گواراو خۆشڕەوە ◦ (أرض سَمْهَجٌ) زەوییەکی تەختو نەرمەڵانە ◦ (درعٌ سَمْهَجٌ) زرێیەکە خۆش لەبەر دەکرێ بە جەستە خۆشە.

السَّمْهَجَةُ: سوێندی جەخت لەسەر کراوە.

سَمْهَرَ الزَّرْعُ: کشتو کاڵەکە بە پیت نەبوو، زیادی نەکرد.

إِسْمَهَرَّ الشَّيْئُ والأمرُ: شتەکە رەقو پتەو بوو ◦ کارەکە سەخت بوو، توند بوو ◦ مام ناوەندی بوو.

اسْمَهَرَّ فِي القتالِ: لە شەڕدا جەربەزەو ورە بەرز بوو.

اسْمَهَرَّ الظَّلامُ: تاریکی کەوتە سەر تاریکی.

السَّمْهَرِيُّ: رمبێک ئاسنەکەی زۆر پتەو بێ ◦ دەڵێن: ئەم جۆرە رمبە دەدرێنە پاڵ پیاوێک ناوی (سَمْهَرَ) بووە ئەو دروستی کردون ◦ خێزانەکەشی ناوی (رُدَينَة) بوو رمبی رودەینی نیسبەتیان بۆ ئەو دەدرێ ◦ هەروا وشەی (السَّمهريّ) ناوە بۆ زێی گشتو پتەو.

سَمَا سُمُواً وسَمَاءً: بەرز بووە، سەرکەوت، درێژ بوو ◦ دەگوترێ: (سَمَتْ هِمَّتُهُ إلى معالي الأمور) هەمیشە ئەو چاوی لە کاری مەردانەو شکۆدارییە ◦ هەوڵی عیزەتو شەرەف مەندی دەدا ◦ (سَمَا في الحسب والنسب) لە بنەماڵەو وەجاخ زادەییدا زۆر بەرزو شکۆدارە.

سَمَا بصره الى الشيئ: چاوی لە شتەکە بڕیو تەماحی لێکرد.

سَمَا الهلالُ: مانگی نوێ بەرز بووە ◦ بەرزی دەرکەوت.

سما الشوقُ لفلان: عیشقو سۆز بۆ فلانکەس هاتەوە.

سما القومُ ونحوهم على المأة ونحوها: قەومەکە ژمارەیان لە سەد تێپەڕی.

سما له شخص: لە دورەوە کابرایەك خۆی بۆ دیاری کردو چاوی لێ بوو.

سمابه: بەرزی کردەوە.

سمالهم: راپەڕی بۆئەوەی شەڕیان لەدژ بکا.

سما الفحلُ سَمَاوةً: ئەسپەکە خۆی هاویشتە سەر شوێنی ئاو خواردنەوەکەو ئاوی بنکی دوێلاوەکەی خواردەوە.

سما فلاناً محمداً: ناوی فلانکەسی نا (موحەممەد) ◦ وشەی موحەممەدی کردە ناوی کەسایەتی بۆ فلان.

سما الصائدُ الوحش: راوکەرەکە تارمایی دەعباکەی بەدی کردو هەوڵیدا فرسەتی لێ بێنێ.

أَسْمَى الشَّيْئَ: شتەکەی بەرز کردەوە.

أسَمى فلاناً من بلد الى بلد: فلاّنكەسى دەست نیشان كرد لەم شارە ناردی بۆ شارێكی تر.

أسَمى الشَّيْئَ كذا بكذا: شتەكەی كرد بە ناو بۆ ئەوە.

ساماه: كێ برِكێی لەگەڵدا كرد.

سَمَّاهُ كذا: ناوی نا فلان.

إسْتمى فلان: فلاّنكەس چووە دەرەوە بۆ راوكردن ٥ گۆرەوی هەڵكێشاو لەكاتی گەرمادا خەریكی راوە ئاسك بوو.

إسْتَمَى الصائدُ الوَحْشَ: راوكەرەكە دەعباكەی دیاری كردو هەوڵی نێچیر كردنی دا.

استمى فلاناً: داوای ناوی فلاّنكەسی كرد.

استمى فلاناً: داوای گۆرەوی راوكردنی لە فلاّنكەس كرد بۆ كاتێكی دیاری كراو بیداتیو بچێ راوی پێ بكا ٥ وای لێكرد بچێ ئاسك راو بكا بە گۆرەوی تایبەتی راوكردن ٥ بە ئەنقەست چوو بۆ دیدەنی ٥ خێرو چاكەی لێ چاوەروان كرد.

الإسم: ناوی شت: ئەو وشەیەی دەبێتە نیشانەی شتو پێناسەی ٥ بەلای نەحوییەكانەوە بریتییە لە وشەیەك دەلالەت دەكا لە مانایەك لە خودی خۆیداو مانای زەمەن تێیدا بەرچاو نەگیراوە.

الاسم الأعظم: ناوێكە كۆكەرەوەی مانای هەموو صیفاتی خودایە.

اسم الجلالة: ناوی پەروەردگار ٥ (ك: أسامي).

السّامي: بەرزو شكۆدار ٥ دەگوترێ: (مقام سام) ٥ پلەو پایەی بەرزو شكۆدار.

السُّما: ناوو شۆرەت.

السماء: ئاسمان: ئەوەی دەق بەرامبەر زەوییە ٥ لە هەموو شتێكدا لای ژوروی ٥ هەرشتێك لەسەر تۆوە بێو سێبەرت لێبكا ٥ (ك: سماوات) ٥ هەورو باران ٥ لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ گژوگیا چونكە بەهۆی بارانی ئاسمانەوە دێتە بەرهەم.

السَّمَاوَةُ: هەلاّشی خانوو ٥ لە هەموو شتێكدا شەخصی شتەكەیە یان روخسارەكەیەتی ٥ (سماوة الهلال) دیمەنی مانگ كە كەمێك لە ئاسۆ دەربكەوێ ٥ (ك: سماء وسماو).

السُّمُوُّ: بەرزیو شكۆمەندی ٥ (صاحب السمو) نازناوی پاشاو میرو فەرمانرِەوایە.

السَّمِيُّ: بەخۆ نازو خۆ هەڵکێش ٥ وێنەو بەرامبەر.
اَلْمِسْمَاةُ: گۆرەوی کە لە خوری‌و شتی وا دروست دەکرێ ٥ راوکەر لەبەری دەکا بۆئەوەی گەرما کاری تێ نەکا ٥ (ك: مَسام).
اَلْمُسَمَّى: ناونراو، دیاری کراو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾ ٥ دەشگوترێ: (فلان من مسمي قومه) فلانکەس لە پیاوە باشەکانی گەلەکەیەتی.
السَّنابُ: شەڕی قورس.
السِّنابُ: کەسێك پشت‌و سکی درێژ بێ.
السِّنابَةُ: بەمانا (السِّنابُ) دێ.
السَّنْبُ: زەمانەو رۆژگار.
السَّنْبُ من الخيل: ئەسپی زۆر خۆشرۆو رەسەن ٥ (ك: سُنُوبٌ).
السِّنْبَةُ: بەشێك لە رۆژگار دەگوترێ: (مضى من الدهر سِنْبَةٌ).
اَلسُّنُوبُ: درۆزن‌و غەیبەت کەر ٥ رق هەڵساو، رق ئەستور.
اَلسُّنْبُوقُ: بەلەمی پچوك ٥ (ك: سنابيق).
السُّنْبُكُ: قەراخی سمی وڵاخ ٥ لە هەموو شتێکدا سەرەتاکەی ٥ دەگوترێ: (أصابنا سُنْبُك السماء) سەرەتای بارانمان لێ باری ٥ یان دەگوترێ: (كان ذلك على سنبك فلان) ئەو شتە لە سەرەتای فەرمان رەوایی فلاندا بوو ٥ هەروا ناوە بۆ قەراخی ئەو شوێنەی شمشێر کە زەرکەفت کراوە ٥ لای ژوورووی کلاو خودەی ئاسن ٥ زەوی پتەو بێ خێرو بێر ٥ خەراج‌و باج ٥ (ك: سنابك).
السُّنْبُوكُ: بەمانا (اَلسُّنبوقُ) دێ (ك: سنابيك).
سَنْبَلَ الزرعُ: کشت‌و کاڵەکە گوڵی کرد.
سَنْبَلَ ثوبَهُ: کراسەکەی بەردایەوەو لکێکی بە دووی خۆیدا راکێشا.
السُّنْبُلُ: گوڵی رووەك ٥ ئەو بەشەی تۆوەکەی تێدایە ٥ روەکی ناردین کە روەکێکە لە رەگەکانی هەندێ جۆر عەتر دەردەهێنرێ ٥ عەتری ئەم روەکە زۆر بەناوبانگە ٥ (ك: سنابل).
السُّنْبُلَةُ: بەمانا (اَلسُّنْبُلُ) دێ ٥ هەروا ناوە بۆ بورجێك لە دوانزە بورجەکانی ئاسمان.
السُّنْبُولُ: بەمانا (اَلسُّنْبُلُ) دێ ٥ تاکەکەی (سنبولة).
أَسْنَتَ القومُ: خەڵکەکە توشی ساڵێکی بێ بارانی‌و قات‌و قڕی بوو.
سَنَّتَ القِدرَ ونحوها: کەمونی کردە ناو مەنجەڵەکەوە.

تَسَنَّتَ كريمةَ آلِ فلان: لە ساڵێكی گرانیو بێ بارانیدا كچە خانمی فلان بنەماڵەی مارە كرد ٥ یان پیاوێكی خوێڕی دەوڵەمەند كچێكی خانمو خاتونی هەژاری مارە كرد لە ساڵی بێ بارانیو قاتو قڕیدا.

اَلسُّنُوتُ: كەمون ؛ روەكێكی كشتو كاڵی ساڵانەیە دەنكو تۆوەكەی لە تەوابیلاتەو زۆر جۆری هەیە بڕوانە مادەی (كمون).

سَنَّجَهُ سَنْجاً: بە رەنگی جیا لە رەنگی خۆی بۆیەی كرد.

سَنَّجَ الثَّوْبَ: قوماشەكەی خێت خێت كرد.

اَلسِّنَاج: شوێنەواری دوكەڵی چراو فتیلەیە بە دیوارو شتی وەهاوە ٥ لە پەنددا هاتووە (لابدّ للسّراج من السّنَاج) چراو فتیلە بێ دوكەڵ نابێ، چرات داگیرساند دیوارت رەش دەبێ ٥ لە بواری كیمیادا بریتییە لە وردە كاربۆن كە لەناكامی هەبوونی كەمو كورِی لە سوتانی سوتەمەنییەكە پەیدا دەبێ ٥ (ك: سُنُجٌ وأَسْنِجة).

اَلسِّنْجَةُ: پارسەنگ وەكوو كیلۆو حوققەو ریطلو شتی وا ٥ (ك: سِنَجٌ).

اَلسُّنْجَةُ من الألوان: رەنگی بەڵەكو خاڵخاڵ ٥ (ك: سُنَجٌ).

اَلسُّنْجَابُ: سمورە: گیانلەبەرێكە لە جرج گەورەترە كلكی درێژە توكی پڕە چوستو چالاكە، رەنگی زەردی خاكییە.

اَلسَّنجقُ: هەرێمێك قەڵەم رەوی پارێزگار یان قائمقام بێ، بۆیە جار جار ئەم وشەیە پاڵ شاری كۆیە دەدرێو دەگوترێ كۆی سنجەق.

سَنَحَ سنوحاً: هاتە دڵیەوە، بە دڵیدا هات، وای بۆ دەركەوت ٥ دەگوترێ: (سَنَحَ لـي رأي في كـذا) لە فلان شتدا بۆچونێكم بۆ پەیدا بوو.

سَنَحَ الطائرُ أو الظَّبيُ وغيرهما: باڵندەكە یان ئاسكەكە لەلای چەپتەوە بكەوێتە لای راستت ٥ عەرەب بە بینینی دیاردەی ئاوا گەشبین بوون ٥ (هو سانح وهي سانحة).

سَنَحَ الشَّيْءُ: شتەكە ئاسانو بەدەست بوو.

سَنَحَ الخاطِرُ بكذا: دڵی سەخی بوو، لێبوردەیی نواند.

سَنَحَ فلان بكذا: فلانكەس بە شێوە تیلنیشانو تەعریض ئامـاژەی بۆ شتەكە كردو راستەوخۆ دانی پێدا نەنا.

سَنَحَ به أو عليه: خستيه حاڵەتی لەڕودامانـەوە، یان شەڕو نەگبەتی توش کرد.

سَنَحَ الشَّيْءَ سَنحاً: بـە دەست پێشوازی لێکرد.

سَنَحَ فلاناً عن كذا: فلانكەسی لـەو كارە لادا ◇ گێڕایەوە.

سانَحَ سِناحاً ومُسانَحةً: بەمانا (سَنَحَ) دێ.

تَسَنَّحَ من الريح: خـۆی لـە بایەكـە شاردەوە ◇ خۆی لە بایەكە پەنادا.

تَسَنَّحَ فلاناً عن كذا: فلانكەسی هەڵپشكنی لە بارەی ئەو شتەوە.

إسْتَسْنَحَهُ: بەمانا (تَسَنَّحَهُ) دێ.

السُّنيحُ: خێرو بەرەكەت ◇ ناوەڕاستی ڕێگە.

السَّنيحُ: گەوهەرو مرواری ◇ خشڵ (ك: سُنُحٌ).

سَنَخَ سُنوخاً: جێگیر بوو، بەرز بووە.

سَنِخَ الدهن أو الطعام: ڕۆنەكـە یـان خۆراكەكە بۆگەنی كرد.

سَنِخَ أسنانُهُ: ددانـی خـوران‌و هـەڵوەرین هەتا بنكی ددانەكان دەركەوت ◇ (هو سَنِخٌ وهي سَنِخَةٌ).

سَنِخَ من الطعام: خواردەمەنییەكەی زۆر كرد.

السَّنَاخَةُ: بای بۆگەن.

السِّنْخُ: بنـەماو ئەصڵی شت جا هـەر شتێـك بـێ ◇ شـوێنی ڕوان‌و دامـەزرانی ددان لـەناو شـەویلەو پوكـدا ◇ ئـەو ئاسـنە پـچكۆلەی بـە سەری تیرەكـەدا دەكرێ ◇ گـرو گڤـی تاو نەخۆشی.

السِّنْخُ: دەگوترێ: (بلد سَنِخٌ) وڵاتێـكی لەرزو تا دارە ◇ شوێنێكە لەرزو تـای زۆرە. (وهي سَنِخَةٌ).

سَنَدَ اليه سنوداً: پاڵی پێوەدا، پشتی پـێ بەست، خۆی بەسەردا دا.

سَنَدَ ذنب الناقة: كلكی حوشترەكە لـەملاو لەولای خۆیدا ڕاست‌و چەپی كرد.

سَنَدَ في الجبل: بە كێوەكەدا سەركەوت.

سَنَدَ للخمسين ونحوها: لە پەنجا تێپەڕی.

سَنَدَ الشَّيْءَ سنداً: كۆڵەكەی بۆ شتەكە دانا، كۆڵەكەی ژێر شتەكەدا.

أسْنَدَ اليه: بەمانا (سَنَدَ) دێ.

أسْنَدَ في العدو: لـە ڕاكـردن‌و بازدانـدا تینی تێ كردو گوڕی دایە خۆی.

أسْنَدَ الشَّيْءَ: بەمانا (سَنَدَهُ) دێ.

أسْنَدَ الحديث الى قائله: قسەكەی بـەرز كردەوە بۆ سەر بێژەرەكەی.

أسْنَدَ اليه أمْرَهُ: كارو باری خۆی خستە ئەستۆی ئـەوو كـردی بـە بریكـاری خۆی.

سَنَّدَ: سەنەدی لەبەركرد.

سَنَّدَ الشَّيْءَ: بەمانا (سَنَدَهُ) دێ.

استند اليه: بەمانا (سَنَدَ) دێ.
تسانَدَ اليه: بەمانا (استند اليه) دێ.
تَسَانَدَ القوم أو الجيش: خەڵکەکە یان سوپاکە وەجبە وەجبە هاتنە دەرو هەر وەجبەو ئاڵای خۆی بەرز کردەوە ٥ دەشگوترێ: (خرجوا متساندين).
الاسنادُ: بەلای زانایانی زمانی عەرەبیەوە بریتییە لە لێکدانی دوو وشە بە شێوەیەك كە مانای تەواو بگەیەنێ.
السِّنادُ: لە رووی قافیەو سەرواوە جوداوازی نێوان حەرەکەو پیتی مەدی پێش رەوییە، ئەم جودا وازییە بە عەیبێکی گەورەی شیعر دادەنرێ.
السَّنْدُ: جۆرێکە لە قوماش یان جۆرە بوردەیەکی یەمەنییە.
السِّنْدُ: وڵاتێکە کەوتۆتە بەشی باکوری خۆرئاوای هیندوستان ٥ حەوزی روباری (السِّند) کەوتۆتە ناوەڕاستی، ئێستا زوربەی ئەو وڵاتە کەوتۆتە پاکستانی خۆرئاواوە ٥ هەروا وشەی (السِّند) ناوە بۆ پێرێك ئادەمیزاد کە لەو وڵاتەدا نیشتەجێن ٥ (ك: سُنودُ وأسناد).
السَّنَدُ: جۆرێکە لە قوماش یان جۆرێکە لە بوردەی یەمەنی ٥ کێوی بەرامبەرو بەرز ٥ هەر شتێك پشتی پێ ببەسترێ یان بکرێتە بەڵگە، بۆیە بە چەکی قەرز دەگوترێ: (سَنَدٌ) ٥ لە بواری ئابوریدا بریتییە لە وەرەقەیەکی رەسمی قەرزێکی دیاری کراوی تێدا تۆمار کراوە.
السَّند الإذني: نوسراوێکە پابەند بۆنێکی تێدا تۆمار کراوە کە ئەندازەیەك پارە بدا بە کەسێکی دیاریکراو یان بە هەڵگری ئەو نوسراوە لە کاتێکی دیاریکراودا.
لە عیلمی حەدیثدا بریتییە لە زنجیرەی پیاوی حەدیث گێڕەوە.
السَّندان: دەزگای ئاسنگەر ئەو ئاسنە پتەوەی دانـدراوەو ئاسنگەر بە چەکوچەکەی ئاسنی تر دەکوتێ لەسەری ٥ دەگوترێ: (هو بين المطرقة والسندان) فلان شت لە نێوان چەکوچو سنداندایە.
السِّنْدانُ: پیاوی بەهێزو گەورە، گورگی گەورەو بەهێز.
السِّندِيانُ: درەختێکە لە درەختی (الأحراج) دار بەڕو.
السَّنيدُ: زۆڵو باوك نادیار ٥ (هي سنيدة).
المُسْنَدُ من الحديث: ئەو حەدیثەیە

زنجیرەکەی بگاتەوە سەر پێغەمبەر
(د.خ) ٥ ئادەمیزادی حەرام زادە ٥
جۆرە نووسینێکی حیمیەرییەکانە
کە لە کۆندا لە یەمەن بەکاریان
هێناوەو لەگەڵ شێوە نووسینی ئێمە
جوداوازە ٥ هەروا بە شیعرێك
دەگوترێ: (سِنَاد)ی تێدا بێ.

اَلْمُسْنَدُ: هەر شتێك پاڵی پێوە بدرێ ٥
(ك: مساند).

سَنْدَرَ فِي الأمر: پەلەی لە کارەکەدا
کردو ملی لێنا.

السَّنْدَرُ: چاو نەترس‌و ئازاو بە جەرگ
کە سڵ لە هیچ نەکاتەوە.

السَّنْدَرَةُ: پێوەرێکی گەورەیە وەکوو
تەغارو عەربە ٥ درەختێکە سەرە
تیرو شتی وای لێ دروست دەکرێ ٥
شوێنێکە لەسەر سەربانی خانوو
کاڵای ناو ماڵی تێدا هەڵدەگیرێ بە
تایبەتی ئەو ئامێرو شتانەی کە
ڕۆژانە پێویست نین‌و ناو بەناو
پێویستمان پێ دەبێ.

السَّنْدَرِيُّ: کەسێك بۆ کاروباری خۆی
بە پەلە بێ‌و گرنگی تەواو بە کاری
خۆی بدا ٥ ئازاو بە جەرگ ٥ توند
ڕەوو بەهێز ٥ درێژ ٥ چاو گەورە ٥
باش‌و ڕەسەن.

السَّنْدَرُوسُ: کەتیرەو صمغێکە لە
درەخت دەردەهێندرێ‌و دەرمانی
برین‌و شتی وای پێ دەکرێ.

السُّنْدُسُ: جۆرێکە لە ئاوریشمی تەنك.

سَنْدَل: گۆرەوی هەڵکێشان بۆ ڕاوکردنی
حەیوانی کێووی‌و دڕندە.

السَّندالُ: بەمانا (السَّندان) دێ.

السَّنْدَلُ: گۆرەوی (ك: سنادل).

سَنُوَ سَنَراً: تەنگە تیزە بوو، ڕەوشتی
ناشیرین بوو (هو سَنِرٌ).

السِّنَّوْرُ: پشیلە؛ خۆشترین خواردن لای
ئەم گیانلەبەرە مشکە ٥ پشیلەی
کێوی‌و پشیلەی ماڵی هەیە ٥ گردە
مل ٥ بنکی کلك ٥ (ك: سنانیر).

السَّنَوَّرُ: کۆمەڵێ چەك‌و تەقەمەنی ٥
پۆشاکێکە لە چەرم دروست دەکرێ
وەکوو زرێ لە شەڕدا لەبەر دەکرێ.

سَنْسَنَتِ الريحُ: با هەڵیکرد زۆر ساردە.

السِّنْسِنُ: تینوایەتی ٥ قەراخی
فەقەرەی پشت ٥ لایەکی پەراسو ئەو
لایەی بە سنگەوە نووساوە ٥ (ك:
سناسِن) ٥ دەگوترێ: (جاءت الريحُ
سناسِنَ) بایەکە لەسەر یەك شێوە
هەڵبوو.

السِّنْسِنَةُ: قەراخی فەقەرەی پشت ٥
لایەکی پەراسوو ئەولایەی بە

سنگەوە نووساوە ٥ (ك: سَناسِن).

سَنَطَ سناطةً: كۆسە بوو ٥ ریشی مووی لێ نەهاتووە ٥ یان لا روومەتی مووی پێوە نیە ٥ (فهو سِناط وسنوط).

سَنِطَ سَنَطاً: بەمانا (سَنَطَ) دێ.

السَّنْطُ: درەختێکە لە پێری (القرنیە)یە گەلاکەی دەباغی پێ دەکرێ ٥ لە شوێنی گەرمەلاندا دەروێ.

السِّنْطُ: جموزگەی دەست، مەچەکی دەست ٥ (ك: سُنُوط).

السُّنْطور: سەمتور؛ ئامێرێکی مۆسیقایە دەشوبهێتە قانون ژێیەکانی لە مس دروست کراوە.

السِّنْطِيرُ: بەمانا (السُّنطور) دێ.

سَنُعَ سناعةً وسُنوعاً: هەلکشا، بەرز بۆوە ٥ جوان‌و شیرین بوو ٥ جومزگەکانی نەرم‌و ئەندام شلك بوو ٥ (هو سنيع وهي سنيعة).

أسْنَعَ: بەمانا (سَنُعَ) دێ.

أسْنَعَ فلانٌ: فلانکەس کورو کچی بالا بەرزو روخسار جوانی بوون ٥ فلانکەس جومزگەی نازاریان هەبوو.

أسْنَعَ مَهْرَ المرأة: مارەیی ئافرەتەکەی زۆر کرد.

الأسْنَعُ: درێژو بالا بەرز (امرأة سنعاء) ئافرەتی بالا بەرز دەگوترێ: (هو أسنع منه أفضل واطول) (ك: سُنُعٌ).

السِّنْعُ: مەچەك‌و جومزگە ٥ (ك: أسناع وسِنَعَةٌ).

السَّنيع: زۆر ٥ دەگوترێ: (مهر سنيع) مارەییەکی زۆرە.

السَّنيعة: مێینەی (السَّنيع) ٥ ئافرەتی نەرم‌و شل‌و دەست‌و مەچەك شلك‌و ئێسقان نەرم ٥ رێگای ناو کێو ٥ (ك: سنائع).

السُّنْبُعَةُ: (ابن عرس) چەقەل ٥ دەعبایەکە وەکوو مشك مێملی مریشك‌و جوجکە ٥ ئەو گۆشتە بچکۆلەیە لە ناوەڕاستی دیوی ناوەوەی لێوی سەرەوەیە ٥ (ك: سَناعب).

سَنَفَ البعيرُ: حوشترەکە پێش کەوت.

سَنَفَ البَعيرَ: بەرسك‌و پالووشتی وای بۆ حوشترەکە دروست کردو شەتەکیدا بۆئەوەی بارو کورتانی پێوە بوەستێ.

أسْنَفَ البعيرَ: بەمانا (سَنَفَ) دێ.

أسنَفَت البِكرةُ: حوشترەکە چەند مانگ بەسەر ئاوس بوونیدا تێپەڕی‌و گوانەکانی هاوسان.

أسْنَفَ البرقُ والسحابُ: بروسکەو هەورەکە لە نزیکەوە بینران.

أسنفت الريحُ: بايەكە بە تەوژم هەڵبوو تەپو تۆزی بەرپا كرد.
أسنفت الناقـةُ: حوشـترەكە كـزو لاواز بوو.
أسـنفت الأرض: زەوییەكـە بـێ گیـاو گـژبوو پێداویـستی ژیـانی تێـدا نەبوو.
أسـنف الأمـرَ: كارەكـەی قـایم كـردو گرنگی پێدا.
السِّنافُ: حەبلێكە یان سیرمەیەكە بە دەوری جەسـتەی حوشـتردا دەهێندرێ كورتانو باری سەر پشتی پێ قایم دەكرێ.
الـسِّنْف: بەچـنەو زەمبیلـەی میوە بـە هـەموو قەبارەیەكـەوە؛ خربـێ لـە درێژەوە بێ، هەر شتێك میوەی تـێ بكـرێ پێـی دەگـوترێ: (الـسِّنف). هەروا ناوە بۆ لقو پۆپو پـرژی بـێ گـەڵا ٥ گـەنمو جـۆی كورتـە بـاڵا ٥ كۆمەڵەو پێر (ك: سُنُوفٌ وسِنَفَة).
الـسُّنيفُ: قـەراخی بـەرەو مـافور (ك: سُنُفٌ).
الْمِسنَافُ: پێـشكەوتوو لـە رۆیـشتندا ٥ قــەد باریــكو كــزو لاواز ٥ (ك: مسانف).
سَنِقَ من الطعام أو الشراب: لە خواردنەكە تێری خواردو ئینتەلای كرد.

سَنِقَ فلانٌ: فلانكەس ناز پـەروەردەو ژیـان نـەرمو نـۆڵ بـوو (هـو سَـنِقٌ وهـي سَنِقَةٌ).
اسـنقه الطعـام أو الـشرابُ: خـواردنو خواردنەوە تەبیاتی تێـكداو تووشـی ئینتەلا بوو.
أسْنَقَهُ النعيمُ فلاناً: نـازو نیعمـەتی زۆر فلانكەسی توشـی تـەرەفو گومڕایی كردو لە رێگەی راست لایدا.
الـسُّنَيْقُ: خـانووی گەچـكاری كـراو ٥ ئەستێرەیەكی سپییە (ك: سنانیق).
السِّنكِـسارُ: كتێبێـكە ژینامـەی پیـاو چـاكانی مەسـیحیو رەبـەنو دێـر نـشینی تێـدا تۆمـار كـراوە لــە كەنیــشتەكاندا بەســەر كــۆڕو كۆمەڵانی خۆیاندا دەخوێندرێتەوە.
سَنِمَ البعيرُ سَنَماً: حوشـترەكە دۆگی گـەورە بوو.
سَنِمَ الشَّيْئُ: شتەكە لە زەوی بـەرز بـۆوە ٥ (هو سَنِمٌ وهي سَنِمَةٌ).
أسْنَمَ: بەمانا (سَنِمَ) دێ.
أسْنَمتِ النَّارُ: ئاگرەكە بڵێسەی گـەورە بوو.
أسْنَمَ الطعـامُ الـبعيرَ: خۆراكەكە دۆگـی حوشترەكەی گەورە كرد.
سَنَّمَ الكلأُ البعيرَ: لەوەڕو ئالفەكە دوگی حوشترەكەی گەورە كرد.

سَنَّمَ فلان الشَّيْءَ: فلاّنكەس شتەكەی لە روی زەوی بەرز كردەوە ٥ وەكوو دوگی حوشتر لای سەروی تەسكو لای خواروی پان ٥ دەگوترێ: (سَنَّمَ القبر) گڵی گۆڕەكەی بەرز كردەوە سەرانسەرەكەی تەسك كردەوەو تەختی نەكرد.

سَنَّمَ الوِعاءَ: تەنەكەو بەرمیلەكەی پڕكردوو هەڵیدایەوە تا وای لێهات وەكوو دوگی حوشتر بەرز بۆوە.

استَنَمَ البعيرَ: سواری دوگی حوشترەكە بوو.

اسْتَنَمَ الشَّيْءَ: سواری شتەكە بوو، چووە تۆپەلاّكی.

تَسَنَّمَهُ: بەمانا (إسْتَنَمَهُ) دێ.

تَسَنَّمَ عليه من فوق الغرف: لە ژور ژورەكانەوە هاتە خوار.

تَسَنَّمَ السَّحابُ الأرضَ: هەورەكە زەوی ئاودا.

تَسَنَّمَ فلاناً: لەنكاو فلاّنكەسی گرت.

تَسَنَّمَ الشَّيْبُ فلاناً: دیاردەی پیری لە فلاّنكەسدا زۆر بوو.

التَّسنيمُ: جۆگەیەكە لە بەهەشتدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِزَاجُهُ مِن تَسْنِيمٍ، عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾.

السَّنَامُ: قەبارەیەك بەزوو پیوە بە شێوەی خوارەوە بوو لەسەر پشتی حوشتر كۆ بۆتەوە ٥ هەروا لە هەموو شتێكدا لای سەرویەتی ٥ لە زەویدا بە ناوەڕاستی دەگوترێ ٥ لە گەلو نەتەوەدا بە پیاوی وەجاخ زادەو شەریف دەگوترێ ٥ دەڵێن: (سَنام الرَّجُل) بەرزیو شەوكەتی پیاو ٥ (ك: أسْنِمَةٌ).

ألسِّنِمَا: سینەما ٥ وێنەو جمو جوڵكەر لەسەر شاشە بە بەرچاوی بینەراندا ٥ ئەو خانووەی وێنەكانی تێدا رادەنوێنرێن.

السِّنِمَا توغراف: ئامێرێكە وێنە جمو جوڵكەرەكان لەسەر شاشە پێچەوانە دەكاتەوە.

السُّنْمَةُ من النبات: ئەوەی دەكەوێتە لای سەروی روەكەكە وەكوو گوڵە گەنمو گوڵە جۆو شتی وا ٥ چرۆو گوڵی روەك ٥ تۆپەلاّكی درەخت، سەرە تەرزەو كۆتایی لقو پۆپ ٥ هەر درەختێك بەردار نەبێو ئەملاو ئەولای وشك بێ.

السَّنِيمُ: دەگوترێ: (رجل سنيم) پیاوێكی رێزدارو شكۆمەندە.

المُسَنَّمُ: دەگوترێ: (مجدٌ مُسَنَّمٌ) رێزو شكۆمەندییەكی گەورەیە ٥ شتێك لەسەر شێوەی دوگی حوشتر بێ.

السِّنِمارُ: مانگ ٥ پیاوێك شەو نەخەوێ ٥ دزو جەردە.

سِنِمّار: ناوی وەستایەکی رۆمییە باڵە خانەیەکی بۆ نوعمانی لەخمی دروست کرد، ئەو وەستایە باڵە خانەکەی جوان دروست کرد کە تەواوی دەکا لە جیاتی ئەوەی نوعمان پاداشی بداتەوە، فەرمانی دا لەسەر باڵە خانەکەوە بیخەنە خوارو لەناوی بەرن بۆئەوەی باڵە خانەی لەو جۆرە بۆ کەسی تر دروست نەکا ٥ بۆیە دەرحەقی گوتراوە (جوزی جزاء السِّنِمار) ئێستا ئەم پەندە بە کەسێك دەگوترێ: کە چاکە بکاو بە خراپە پاداشی بدرێتەوە.

سَنَّ السکین ونحوه سَنَّاً: کێردەکەی تیژ کرد.

سَنَّ الحَجَرَ ونحوه: بەردەکەی سووە، لوس‌و پوسی کرد ٥ دەگوترێ: (هذا مما یَسُنُّكَ علی الطعام) ئەمە هەڵت دەنێ بۆ خواردنی خواردەمەنییەکە.

سَنَّ الأمیرُ رعیته: فەرمانڕەوا بە رێك‌و پێکی کارو باری گەلەکەی بەڕێوە برد.

سَنَّ الأسنانَ: ددانی هاژنینەوە، سیواکی کردن، دەرمانی کرد.

سَنَّ فلاناً: گازی لە فلانکەس گرت، بە فلانکەس رۆگەزی ٥ ددانی فلانی شکاندن ٥ بە ددان برینداری کرد.

سَنَّ الرمْحَ: ددانی بۆ رمبەکە دروست کردن‌و لێی بەستن.

سَنَّ الشَّیْئَ: وێنەی شتەکەی کرد ٥ لوس‌و پوسی کرد.

سَنَّ الطینَ: گڵەکەی سور کردەوەو کردی بە سواڵەت.

سَنَّ العُقدةَ: گرێیەکەی کردەوە.

سَنَّ الطریقَ: رێگاکەی تەخت‌و خۆش کرد.

سَنَّ الأمر: کارەکەی ئاشکرا کرد.

سَنَّ الله سُنَّةً: پەروەردگار رێگای راستی رون کردۆتەوە.

سَنَّ المشَرِعُ القانون: یاسا دانەرەکە یاسای دانا ٥ هەروا هەر کارێکی داهێندراوو تازە فەلا بکەی‌و دوایی کەسانی دیکە پەیڕەوی بکەن ئەوە بە وشەی (سُنَّة) تەعبیری لێ دەدرێ.

سَنَّ الماء أو التراب علی وجه الأرض: بە هێواشی ئاو یان گڵی رۆکردە سەر زەوی ٥ دەگوترێ: (سَنَّت العینُ الدمعَ) چاوەکە بە هێواشی فرمێسکی باراندن.

سُنَّ الوجهُ: دەم‌و چاوی بە شێوەی درێژو مەخروطی دەرکەوت ٥ دەڵێی گۆشتی لێ داتاشراوە.

سُنَّ الماءُ: ئاوەکە گۆڕا بۆگەن بوو.

سُــنّت الأرض: زەوییەکــە گیــاو گــژی هەمووی خوراو هیچی پێوە نەما.
أسَنَّ: ددانی روان ٥ تەمەنی گەورە بوو، تەمەنی درێژ بوو.
أسَنَّ الله سِنَّهُ: خودا ددانی رواندن.
أسَنَّ الرُمْحَ: ددانی بۆ رمبەکە دروست کردن.
سَنَّنَ السكين ونحوه: کێردەکەی تیژ کرد.
سَنَّنَ كلامَـهُ: قسەکانی پاڵفتـە کـردنو جوانی رازاندنەوە.
سَـنَّنَ الـرُمْحَ: ددانـی لەسـەری رمبەکـە بەست.
سَنَّنَ الرُمْحَ إليه: رمبەکەی ئاڕاستە کرد ٥ رمبی تێگرت.
سَنَّنَ الشَّيْئَ: ددانی بـۆ شـتەکە دروست کردن وەکوو مشار.
سَــنَّنَ الرَّجــلَ: تەمــەنی بــۆ پیاوەکــە مەزەندە کرد.
إسْتَنَّ: سیواکی کرد.
إستَنَّت العينُ: چاوەکە فرمێسکی هـەڵ رشتن.
إســتَنَّ دم الطعنــة: خــوێنی برینەکــە فیچقەی کرد.
إسْتَنَّ الفـرسُ: ئەسـپەکە لەسـەر رەوتـی خۆی رۆیشت بەرەو پێش.
اسْتَنَّ السرابُ: تراویلکەکە لە پێش چاو کەوتە شەپۆلدانو ژاکان وەکوو ئەوە جاری ببێو بڕوا.
اسْتَنَّ بسُنَّتِهِ: بە رێبازی ئەو کاری کرد، پەیڕەوی بیرو بۆچوونی ئەوی کرد دەگوترێ: (سَنّ فلان طريقاً من الخير لقومه، فاستَنُّوا به وسلكوه).
تَسَنَّنَ في عَدْوه: بەرەو پێش رۆیی.
تَسَنَّنَ: پەیڕەوی حـەدیثی پێغەمبـەری کرد.
اسْتَــسَنَّ: تەمــەنی زۆر بــوو، بــە ساڵا چوو.
اسْتَسَنَّ الطريقةَ: رێبازەکەی گرتە بـەرو پێیدا رۆیی.
الـسِّنانُ: نـوکی رمـب ٥ هـەر شتێـك کێردو شتی وای لەسەر ببەسترێ ٥ (ك: أسِنّه).
السِّنُ: ددان.
السِّنُ من الشيئ: هەر بەشێك لە شتو سـەرەکەی تیـژ بـێ وەکـوو ددانـی شانەو مشارو داسو کلیلو قەڵەم ٥ تەمـەن ٥ دەگـوترێ: (صـدَّقني سِـنُ بکره) تەمەنی گەنجی ئەو بڕوای بە من هێنا ٥ دەنکی سەرە سیرو پیاز ٥ هاوتەمـەن ٥ دەگـوترێ: (فـلان سِنّ فلان) فلان هاوتەمـەنی فلانکەسـە ٥ (ك: أسنان).
الــسُّنَنُ: رێبــازو شــێوەو شــێواز ٥

دەگوترێ: (بنوابیوتهم علی سنن واحد) خانوەکانیان لەسەر یەك شێوەو شێواز بنیات ناون.

السَّنَنُ من الطریق: شێوەی ڕێگاو ئاڕاستەی ڕێگا ٥ دەگوترێ: (تَنحَّ عن سَنَنِ الخیل) ٥ لە ڕێڕەوی ئەسپەکە لایدا.

اَلسَّنَّةُ: یەکجار تیژ کردن ٥ ورچ ٥ فەهد ٥ (ك: سِنان).

السُّنَّةُ: ڕێباز ٥ ژینامەی پاكو خاوێن یان پیسو پۆخەڵ ٥ یاساو دابو نەریتی پەروەردگار، حوکمو بڕیاری خودا دەربارەی مەخلوقاتی ٥ سوننەتو ڕێبازی پێغەمبەر (فەرمودەو کردارو ڕازی بوونی لەسەر شت) ٥ هەر شتێك پاڵ پێغەمبەر بدرێ لە گوفتارو کردارو بێدەنگ بوون لە شت ٥ لە فیقهی ئیسلامیشدا بە کردەوەی چاك دەگوترێ لە بواری طاعەتدا بەو ئەرکانە دەگوترێ (سُنَّة): کە نە فەرضن نە واجبن ٥ سروشتو ڕەوشت ٥ ڕوخسار ٥ وێنە ٥ دەگوترێ: (هو أشبه شيءٍ به سُنَّةً) لەڕوی وێنەو ڕوخسارەوە لە هەموو شتێك زیاتر لەو دەچێ.

أهل السنة: ئەو جەماعەتو لایەنەن کە پێیان وایە ئەبوبەکرو عومەر دوو خەلیفەو جێنشینی یەك لەدوای یەکی پێغەمبەر بوونو جێنشینییەکەیان شەرعی بووە ٥ شیعە دژی ئەم رایەن.

اَلسِّنَّةُ: پاچی دوو سەر (پاچە ئینگلیزی) ٥ یان ئەو ئاسنەی زەوی پێ دەکێڵدرێتەوە وەکوو گاسنو پێمەرە.

السُّنِّيَّةُ: نیسبەت بۆلای (سُنَّة) ٥ سونە مەزهەب ٥ دەگوترێ: (هو سني وهي سُنية).

السَّنُونُ: ئەو دەرمانو مەڵحەمەی ددانی پێ پاك دەکرێتەوە.

اَلسَّنِينُ: ئەوەی هەڵدەوەرێ لە بڕینی مشارو لێك خشاندنی بەرد لە شتی تر ٥ زەوییەك گیاو گژی خوراب‌ێو بوبێتە سوتە مەرو ٥ هاوشانو دەستە براو دەستە خوشك.

السَّنینة: مێینەی (السَّنِینّ) ٥ لمبی بەرزەوە بوو، کۆمەڵ بوو لەسەر زەوی ٥ (ك: سنائن) ٥ دەگوترێ: (جاءت الریحُ سَنائِنَ) بایەکە لەسەر یەك شێوە هەڵیکرد.

اَلْمَسَانُ من الإبل: حوشتری گەورە تاکەکەی (مُسِنّ).

المِسَنُّ: هەسان، کارتیخ ؛ هەر شتێك

چەقۆی پێ تیژ بکرێ یان لەسەری تیژ بکرێ ٥ (ك: مَسَانٌ).

سَنِهَ الطعام أو الشرابُ سَنَهاً: خواردنەکە گۆڕا، بۆگەنی کرد.

سَنِهَتِ النَّخْلَةُ: دار خورماکە سالّی زۆری بەسەردا تێپەڕین ٥ (فهو سَنِهٌ وهي سَنِهةٌ وهي سَنهاءُ) (ك: سُنَّةٌ).

سائَهَتِ النَّخْلَةُ وغيرها مُسَانَهةً وسناهاً: بەمانا (سَنِهت) دێ ٥ یان سالّێك بەری گرتو سالّێك بێ بەر بوو.

سَانَهَ فلاناً: بە سالّ مامەلّەی لەگەلّ کرد، دەگوترێ: (استأجَرَهُ مُسَانَهَةً) بە سالّ بە کرێی گرت.

تَسَنَّهَ: بەمانا (سَنِهَ) دێ.

تَسَنَّهَ عند فلان: سالّێك یا زیاتر لای فلانکەس مایەوە.

السَّنَا هِيئَةٌ في الاقتصاد: مەبلەغێك پارەیە بە شێوەی وەجبە وەجبەی یەك لەدوا یەك دەفع دەکرێ بە چەند مەرجێکی دیاری کراو بە زۆری ماوەی وەجبەکان سالانە دەبێ یان شێوەیەك کە لە سەری رێك دەکەون.

اَلسَّنَةُ: سالّ ؛ ئەندازەی بڕینی خۆر بۆ دوانزە بورجی ئاسمان، بەمە دەگوترێ: سالّی خۆری (السنة الشمسية) یان تەواو کردنی دوانزە دەورەی مانگ بەمەش دەگوترێ: سالّی مانگی (السنة القمرية) ٥ هەروا بەمانا گرانیو سالّی بێ بارانی دێ ٥ زەوی سوتە مەرۆ ٥ (ك: سِنون سنوان).

سِنوا الحصب: لە بواری پزیشکیدا بە سالانی نێوان بالّغ بوونو مەئیوس بوون دەگوترێ.

السَّنهاءُ: دەگوترێ: (نخلة سنهاء) دار خورمایەکە سالّێ بەر دەگرێو سالّێك ناگرێ ٥ (أرض سنهاء) زەوییەکی بێ بەرو بومەو سالّی بێ بارانیو قاتو قڕی بەسەرا هاتووە.

سنا البرقُ وغيرُهُ سناءً: هەورە بروسکە لێیداو دونیای روناك کردوە ٥ روناکایی داو ورشەی بەرز بۆوە.

سَنَتِ النار: ئاگرەکە بلّێسەی بەرز بووە.

سنا الى معالى الأمور: خۆی بۆ کاری بەرزو شکۆ مەندانە ئامادە کرد.

سنا فلان سَنْواً وسُنُوَّةً: ئاودێری کرد، ئاویدا دەگوترێ:

سنا على الدّابَةِ: لەسەر وڵاخەکە ئاوی دابەش کرد.

سنا القومُ لأنفسهم: ئاویان بۆ خۆیان دەرهێنا، ئاویان دا بەیەکتر.

سنت السّانِيةُ الأرضَ: بە ناعورو ئاو هەلّکێش زەوییەکەی ئاودا.

سنا الدَّلْوَ ونحوها: دۆڵچەکەی لە بیرەکە دەرهێنا.

سنا البَابَ: دەرگاکەی کردەوە.

سنا الشَّيْءَ: شتەکەی ئاسان کرد.

سَنِيَ سَنْياً وسُنِيّاً: بەمانا (سَنَا) دێ.

سَنِيَ سناً وسَناءً: بەرز بۆوە ٥ بوو بە خاوەن ڕێزو شکۆمەندی ٥ (فهو سَنِي وهي سَنِيَةٌ).

سَنِيَ الدّابةُ: لەسەر پشتی وڵاخەکە ئاو درا بە خەڵك.

أسْنَى البرقُ ونحوه: ڕوناکی بروسکەکە ڕوناکایی بڵاو کردەوە، پرتەوی بروسکەکە چووە ناو ماڵیەوە.

أسنى القومُ: خەڵکەکە ساڵێك یان زیاتر لە شوێنێك مانەوە ٥ ساڵیان بەسەردا تێپەڕی.

أسنى الشَّيْءَ: شتەکەی وا لێکرد ڕێزو نرخی هەبێ، ڕوناکایی بدا.

أسنَى النارَ ونحوها: بڵێسەی ئاگرەکەی بەرز کردەوە ڕوناکایی دا.

أسنى له الجائزةَ: پاداشەکەی بۆ بەرز کردەوە.

أسنى جواره: هاوسێیەتی بە ڕێك‌و پێکی بەیرەو کرد.

سانى البابَ وغيره مساناةً وسِناءً: دەرگاکەی کردەوە.

سانى فلاناً: بە نەرمی لەگەڵ فلاندا جوڵایەوە هەڵس‌و کەوتی جوانی لەگەڵدا کرد ٥ (سانَهَهُ) بەمانا (ساناه) دێ.

إستنى: داوای ئاوی کرد، ئاوی دابەش کرد.

إستنى النار ونحوها: سەیری بڵێسەو شۆقی ئاگرەکەی کرد.

تَسَنَّى الشَّيْءُ: شتەکە گۆڕاو بۆگەنی کرد.

تَسَنَّت العُقدَةُ: گرێیەکە کرایەوە ٥ شل بۆوە.

تَسَنَّى عند فلان: لەلای فلانکەس ساڵێك یان زیاتر مایەوە.

تَسَنَّى الشَّيْءَ: چووە سەری‌و بەرز بووە.

تَسَنَّى فلاناً: فلانکەسی ڕازی کردو نەرم‌و نیان بوو لەگەڵیدا.

السَّانيه: ئامێری ئاو هەڵێنجان وەکوو ناعور وایە دۆڵچەکانی لە پێستی گا دروست دەکرێ، لەناو بیرەکەوە بە وڵاخ ڕادەکێشرێ کە هاتە دەرو ئاوەکە ڕۆکرا ئەمجار وڵاخەکان پاشەو پاش دەکشێنەوە دۆڵچەکان دەکەونەوە ناو بیرەکەوە ٥ هەروا ناوە بۆ حوشتر کە ئاو لەسەر پشتی دابەش دەکرێ، وشتر دەرواو ئاوی لێ

دابەش دەکرێو راوەستان نیە بۆیە لە پەنددا هاتووە دەڵێ (سیر السُّواني سفر لا ینقطع) رۆیشتنی حوشتری ئاو لەسەر پشت سەفەرێکە برانەوەی نیە (ك: سوانِ).

السَّنا: تریفەی مانگە شەو ٥ روناکایی زۆر ورشە دار ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿یَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ یَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ﴾ ٥ هەروا ئاوە بۆ روناکی هەورە بروسکە ٥ هەروا ئاوە بۆ روەکی سینامەکی ٥ ئەو روناکییەی وێنەگر بە کامێراکەی بەکاری دەهێنێ بۆ وێنە گرتن.

السَّنَاءُ: بەرزیو شکۆمەندی.

السَّنْواء: قاتو قڕی، دەگوترێ: (سنة سَنواء) ساڵی ناخۆشو گرانی (أرض سنواء) زەوی بێ روەكو بێ بەروبووم.

الْمُسَنَّاةُ: بەر بەستێکە بنیات دەنرێ بۆ گلدانەوەی ئاوی لافاو وشکە شیوو، قفڵی تێدا بەکاردەهێنرێ بۆئەوەی بە گوێرەی پێویست ئاوی لێ خەرج بکرێ.

الْمَسْنَوِيَةُ من الآبار: بیری زۆر قوڵ ؛ کە بەهۆی حوشترو وڵاغو ئاعورەوە نەبێ ئاوی لێ دەرنەهێنرێ.

السِّنْيُورِيَّةُ: نەخۆشییەکە بەهۆی کرمی شریتییەوە پەیدا دەبێ ٥ ئەگەر توشی دەماغی مەڕو بزن بوو لۆژە لۆژو لەرزەی لێ پەیدا دەبێ ٥ یان ئەگەر توشی نوخاعی شەوکی بوو نەخۆشی قەفزەی تێدا پەیدا دەبێ ٥ وا دەبێ ئەو نەخۆشییە توشی ئادەمیزادیش دەبێ.

سَهَبَهُ سَهْباً: وەری گرت، گرتی.

أسْهَبَ: چووە چۆڵەوانی رۆیی بۆ ساراو دەشتو دەر.

أسْهَبَ المكانُ: شوێنەکە ورو هەڵۆڵ بوو نە ئاوی تێدەوەستێ نە ئاو دەگرێتەوە.

أسْهَبَ فلانٌ: فلانکەس بیرەکەی هەڵکەندو گەیشتە لمبو چەو ئاوی دەست نەکەوت ٥ بە تەماعو چاو چنۆك بوو، زۆر چووە شتەکەوەو پەلو پۆی تێدا هاویشتو هەوڵی بەرفراوان کردنیدا ٥ زۆری بەخشی ٥ قسەکەی زۆر درێژ کردەوە ٥ دەگوترێ: (في كلامه إسهاب) و (أسْهَبَ كلامَهُ).

أسْهَبَ الفرسُ: ئەسپەکە بازی بەرفراوانی هاویشتنو پێش کەوت.

أسْهَبَ الرضیعُ: شیرە خۆرەکە زۆری شیر خوارد تێر خواردنی نەبوو.

أسْهَبَ الماشِیَةَ: ئاژەڵەکانی بەرەڵای

لەوەرگاكە كردن‌و وازی لێ هێنان بۆ خۆیان بلەوەڕێن.

أسْهبَ فلان: فلانكەس لەتاو ئازاری دوپشك پێوەدان‌و گەستنی مار دەبزرکێنێ ٥ رەنگی روخساری لە برسا یان لە ترسا یان بەهۆی نەخۆشی گۆڕا.

إسْتَهَبَ فلان: فلانكەس زۆری بەخشی.

ألتسهيبُ: نەمانی عەقڵ‌و ئاوەز.

ألسَّهْبُ: دەشت‌و چۆڵەوانی ٥ زەوی دورو دەشتایی ٥ دەگوترێ: (قطعوا سَهْباً من الأرض) ٥ دەشتاییەكی زۆری بڕی تا گەیشتە لای ٥ ئەسپی بە راپەڕو چوست ٥ ئەسپێك زۆر عەرەق نەكا، زوو عەرەق نەكا ٥ ئەسپی هەنگاو درێژ باز هاوێژو بەهێزو توندو تۆڵ ٥ بەشێك لە شەو ٥ دەگوترێ: (مضى سَهْبٌ من الليل) بەشێك لە شەو رابورد (ك: سُهُوب).

السُّهْبُ من الارض: بەمانا (ألسَّهْبُ) دێ ٥ (ك: سُهُوب).

سُهوبُ الفَلاَة: قەراخ‌و بیجاخی چۆڵەوانی كە رێگای لێوە دەرنەچێ.

ألسُّهْبَةُ: بیری قوڵ ٥ (ك: سِهاب).

ألمُسْهَبُ: دەگوترێ: (رجل مُسْهَبٌ) پیاوێكی درێژە ٥ (طويل مُسْهَبٌ) درێژێكی زیاد لە ئەندازە درێژە.

ألمُسْهَبَةُ: مێینەی (ألمُسْهَبَ) ٥ بیری زۆر قوڵ.

سَهَجت الريحُ سُهُوجاً: رەشەباكە توند بوو، بەهێز بوو ٥ بە بەردەوامی هەڵبوو.

سَهَجَ الشَّيْئُ سَهْجاً: شتەكەی وردو هاڕ كرد.

سهجت الريحُ الأرضَ: رەشەباكە گڵی سەر روی زەوی راماڵی‌و زەوییەكەی پاك كردەوە.

سَهَجَ السائِرُ ليلتَهُ: رێبوارو شەو رەومكە بە بەردەوامی رۆیی.

الأسَاهِيجُ: چەند جۆرە رۆیشتنێكە.

السّاهِجُ: بای بەهێز ٥ (ك: سُهَّجٌ وسواهج).

السُّهُوجُ: بەمانا (السَّاهج) دێ ٥ (ك: سياهج).

السَّيْهَجُ من الرياح: بەمانا (السَّاهِج) دێ ٥ (ك: سياهج).

ألمَسْهَجُ: رێڕەوی با (ك: مساهج).

ألمِسْهَجُ: باوەشێن ؛ هەر شتێك با پەیدا بكا ٥ ئەو كەسەی لە هەموو دیزەیەك ئەسكوییەو خۆ لە هەموو شتێك هەڵدەقورتێنێ.

سَهْجَرَ: بازی ترسنۆکانەی هاویشت.

سَهِدَ سَهَداً وسُهْداً وسُهاداً: شەو بە خەبەر بـوو ٥ دەشـکـوترێ: (في عینـه سُـهْدٌ وسُهادٌ).

اسْهَدَت الحامل: ئافرەتە سك پڕەکە بە یەك ژان منداڵەکەی بوو.

أسْهَدَ فلاناً: خەوی لە فلاَنکەس زڕانـد، نەیهێشت شەو بخەوێ.

سَهَّدَهُ: شەو بە خەبەری کرد، خەوی لێ زڕانـد ٥ دەکـوترێ: (رجـلٌ مُـسَهَّدٌ) پیاوێـکی وریاو بە ئاگایە.

الأسْهَدُ: دەکـوترێ: (هو أسْهَدُ منه رأیـاً) ئـەو زۆر لـە فـلاَن بـە ورە تـرو بەرچاو رونترو بە ئاگاترە.

الـسُّهُدُ: جـوانو ڕێـكو پێـك ٥ دەکـوترێ: (هـذا شـيء سَـهْدٌ مهـدٌ) ئەمە شتێـکی جوانو ڕێکە.

السُّهُدُ: شەو بە خەبەریی ٥ بێدارو بـێ خەو ٥ دەکوترێ: (رجل سُهُدٌ وامـرأة سُهُدٌ).

السُّهْدَةُ: یەك جار خـەو زڕانو بێـداری ٥ دەکـوترێ: (فلان ذو سُهْدة في أمره) فلاَنکـەس بـۆ بەرژەوەنـدی خـۆی وریایـە ٥ (ما رأیت من فـلان سَـهْدَةً) لێهاتویی‌و زیرەکیەکم لە فلاَنکەسـدا نـەبینی، حـەزی لـە خێـرو پیـاوەتی نیــە ٥ کاروبارێــك پــشتی پــێ ببەسترێ‌و جێگای هیواو ئومێد بێ.

الـسُّهْوَدُ مِـن الغِلْمَـانِ: کـوڕی تـازە پێگەیشتوو ٥ درێژی بەهێز.

سَهِرَ سَهَراً: شـەو تـا بـەیانی بـە ئاگا بـوو، خەوی لێ زڕاو بێدار مایەوە.

سَـهِرَ البَـرْقُ: لـە شـەودا هـەورە بروسـکە روناکی دا (فهو ساهر وسُهران وَسَهَّار وسَهِرة).

أسْـهَرَهُ: شـەو بێـداری کـرد، خـەوی لێ زڕانـد.

الأسْـهران: دوو رەگــن لــە چــاوو لــە گوێچکەدا.

السَاهر: دەکـوترێ: (لیلٌ ساهر) شەوێـك کە نوستنی تێدا نـەکرێ، خەڵـکەکە تێیدا خەوی بزڕێ.

السَاهِرَة: مێینەی (الـساهر) دەکـوترێ: (لیلــة ســاهرة) (أرض ســاهِرَة) زەوییەکە رەوەکی زوو پێ دەگا دەڵێی رەوەکانی قەت لـە گەشـە ناکـەون‌و هەر خەریکی نەش‌و نمـان ٥ (قطعـوا سـاهِرَةً) زەوییـەکی دەشـتایی‌و پـان‌و پۆڕیــان بــڕی، زەوییــەکی وەهــا ڕێبوارانی شەو تێیدا ناخەون‌و شەو بێـدارن ٥ هـەروا وشـەی (الـساهرة) نـاوە بـۆ سـارایەکی سپی بـێ ڕوەك بۆیە بەو دەشت‌و سارایەی کـە ڕۆژی قیامـەت ئـادەمیزادی لەسـەر حەشـر

دەكرێن دەگوترێ: (الساهرة) قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ﴾ ٥ هەروەها بە چۆڵەوانیەك دەگوترێ ئادەمیزاد پێی نەخستبێتە سەر ٥ كارێز ٥ خولانەوەی مانگ.

اَلسَّاهُورُ: خولانەوەی مانگ ؛ خولگەی مانگ ٥ نۆ رۆژی كۆتایی مانگ ٥ رووبەری زەوی ٥ سەرچاوەی ئاوو شوێنی سەرەكی هەڵقوڵانەكەی.

اَلسُّهارُ: شەو بێداری بەهۆی نەخۆشی یان خەمو خەفەتەوە.

اَلسُّهَرَة: كەسێك زۆر بەشەو بە خەبەر بێ هەمیشە خەوی لێ زڕابێ ٥ دەگوترێ: (هو سُهَرَة وهي سُهَرَة).

اَلسَّهَّارُ: بەمانا (السُّهَرَةُ) دێ ٥ دەگوترێ: (رجل سَهَّار العين) پیاوێكە شەو بە خەبەرەو خەو لە چاوی ناكەوێ.

اَلسَّهَارِيُّ: چرایەكە خەفەو كەم نووره ٥ كلۆپی سفر، خەڵك دوای نووستن هەڵی دەكەن.

اَلْمِسْهارُ: كەسێك بۆ شەو بەخەبەری ئازابێ بتوانێ شەو تا بەیانی نەنوێ.

سَهَفَ الذِّبُ سَهْفاً وسُهافاً وسهیفاً: ورچەكە بۆلاندی.

سَهَفَ القتیل أو الذبیح: كوژراوەكە یان سەر بڕاوەكە لە خوێناوی خۆیدا لنگە فرتەی كرد گەوزی.

سَهِفَ سَهَفاً وسُهافاً: زۆری تینوو بوو (فهو سَهِف وهي سَهِفَةٌ).

إسْتَهَفَهَ: سوكایەتی پێكرد، بەبێ نرخ سەیری كرد.

السَاهِفُ: فەوتاو تێدا چوو ٥ كەسێك خوێنی بەربووبێ و بێ هۆش و گۆش كەوتبێ ٥ یان بە تینوایەتی گیانی دەرچوو بێ ٥ یان روخساری گۆڕا بێ.

اَلسُّهافُ: دەردێكە توشی هەر كەسێك ببێ تێر ناو نابێ هەمیشە تینوویەتی.

اَلسَّهْفُ: توێكڵ و پێستی ماسی.

اَلْمِسْهافُ: زۆر تینو ٥ دەگوترێ: (ناقة مِسْهاف) حوشترێكی گەرو وشك و زۆر تینووە ٥ (ك: مساهیف).

اَلْمَسْهَفَةُ: هەر خواردنێك ئاو خواز بێ ٥ ڕێرەوی رێگا ٥ (ك: مساهِف).

اَلْمَسْهوفُ: دەگوترێ: (رجل مَسْهوفٌ) پیاوێكە هەمیشە تینوویەتی و قەت تێر ناخواتەوە ٥ (وهي مسهوفة) ٥ (ك: مَساهیف).

سَهَكَتِ الریحُ سُهُوكاً: بایەكە هەڵبوو بوو بە گێژەڵوكە.

سَهَكَتِ الدَّابَةُ: وڵاخەكە بە خێرایی رۆیشت.

سهك الشَّيءَ سَهْكاً: شتەكەی كەرت و

پەرت کرد بەڵام نەیگەیاندە ئەندازەی هاڕین وەکوو ئارد وردی نەکرد.

سَهَكَ الريحُ الأرض: رەشەباکە گڵو خۆڵی سەر زەوی راماڵی.

سَهَكَ الريحُ التراب: رەشەباکە گڵو خۆڵی بە حەوادا برد.

سَهِكَ سَهَكاً: بۆگەنی ناخۆش بوو.

سَهِكَ فلان: فلانکەس عەرەقی کرد بۆنێکی ناخۆشی لێ هات ◦ (فهو سَهِك) دەشگوترێ: (لحم سَهِكٌ وسمك سَهِكٌ) (وهي سَهِكة) هەروا دەگوترێ: (يدي من السمك ومن صدأ الحديد سَهِكة) دەستم بەهۆی ماسی یان ژەنگی ئاسنەوە بۆگەنی لێ دێ.

الأساهِك: (أساهيك الدّابّة) جۆرەکانی رۆیشتنی وڵاخو خۆ بادانیەتی بە راستو چەپدا.

السّاهِكُ: چاو ئێشە ◦ خورانی چاو ◦ دەگوترێ: (بعينه ساهك) چقڵ لە چاویدایە، چاوی ئازاری هەیە.

السّاهِكَةُ من الرياح: رەشەبای بەهێزو خێرا رۆ کە خشتو خۆڵی سەر زەوی رابماڵێ ◦ (ك: سواهك).

السُّهَاكَةُ: شتێك کاتی پێ بەسەر ببرێ خۆی پێ بخافڵێندرێ دەگوترێ: (سُهاكة من خبر) چیرۆكو ئەفسانەیەك ◦ حیکایەتە درۆزنە.

السَّهكَةُ: بۆنی ناخۆش.

السُّهكَةُ: بەمانا (السَّهكَةُ) دێ.

السُّهُوكُ: بای بۆگەن ◦ هەڵۆ.

سَهُلَ سُهُولَةً: نەرمو ئاسان بوو، زبری کەم بوو (فهو سهل وهي سهلة).

أسْهَلَ: دابەزییە دەشتایی ◦ یان هاتە ناو دەشتاییەوە ◦ لەگەڵ خەڵکدا لەسەرەخۆو نەرمو نیان بوو.

أسْهَلَ الشّيْئَ: شتەکەی ئاسان کرد.

أسْهَلَ الأمْرَ: کارەکەی بە ئاسانی هاتە دەست، لای ئاسان بوو.

أسْهَلَ الدّواءُ البَطْنَ: دەرمانەکە سکی چواند، رەوانی کرد.

أُسْهِلَ البَطْنُ: سکی چوو، خۆراکی ناو گەدەی نەرم بوو، گوو فیرەی توش بوو.

سَاهَلَهُ: نەرمو نیانی لەگەڵدا نواند.

سَهَّلَهُ: بەمانا (أسْهَلَهُ) دێ.

تساهَلَ الشّيْئُ: شتەکە ئاسان بوو، زەحمەت نەبوو.

تساهَلَ فلانٌ: فلانکەس لێبوردە بوو.

تساهَلَ الناسُ بعضهم مع بعض: خەڵکەکە لەناو خۆیاندا لێبوردەو هاریکار بوونو ئاسان کارییان بۆ یەکتر کرد.

تَسَهَّلَ: بەمانا (سَهُلَ) دێ.

اسْتَسْهَلَ فلانٌ: فلانكەس دەرمانی رەوانی خوارد، شتێكی خوارد سكی رەوان بكا، سكی پێ بچێ.

اسْتَسْهَلَ الشَّيْءَ: شتەكەی بە سەهلو ئاسان لە قەڵەم دا ٥ یان شتەكەی بە ئاسان دەس كەوت، بە ئاسانی بۆی گونجا.

الإِسْهَالُ: سكچوون، رەوان بوون ٥ هاتنە دەرەوەی ناو گەدە بە شێوەی نا سروشتی.

التَّسْهِيلُ: لەلای زانایانی تەجویدو زانیاری صەرف بریتییە لە سووككردنی پیتی (همزة)و كردنی بە ئەلف.

السَّهْلُ: هەر شتێك مەیلی بەلای نەرمیدا بێو زبری پێوە نەبێ ٥ زەوی دەشتایی نەرمەڵان (ك: سُهولٌ) دەشكوترێ: (هو سَهْلُ الوجه) دەموچاو كزو بێ گۆشتە ٥ (سَهلُ الخدين) كوڵم كراوەو نەرم گۆشتە ٥ (سَهْلُ الخلق) رەوشت خاكیو ئاسان خوازە ٥ (أهلاً وسهلاً) تووشی دۆستو ئەهلو ئاسیاو بوویو هاتیتە شوێنێكی سەهلو دڵكەرەوە.

السَّهْلُ: كڵێكە وەكوو لمب وایە ئاو كێش دەكا، ئاو دەدزێ ٥ (ك: سُهولٌ وأسهالٌ).

السُّهْلِيُّ: دەشتەكی، دەشتایی ٥ هەر شتێك نیسبەت بدرێ بۆ لای دەشت ٥ دەگوترێ: (نبات سُهْلي) رووەكێكە لە دەشتایی دەڕوێ ٥ (بعير سَهْلي) حوشترێكە دەشتەكیو لە دەشت دەلەوەڕێ.

السَّهُولُ: دەرمانی رەوانكەر، دەرمانی وەها گەدە نەرم بكاو سك بچوێنێ.

السُّهولةُ في الكلام: ئەوەیە كەلامەكە خاڵی بێ لە زۆر لەخۆ كردنو گرێو گۆڵو زێدە رۆیی لە وشە كاریدا.

سُهَيْلٌ: ئەستێرەی سیوەیل، ئەستێرەی گەلاوێژ ٥ دەڵێن: بەدەركەوتنی لە شەودا میوە پێ دەگاو گەرما نامێنێ ٥ یەكێكە لە ئەستێرەكانی یەمانی ٥ لە پەندی پێشینانادا هاتووە دەڵێ: (اذا طلع سهيل رفع كيل ووضع كيل) واتە: كە گەلاوێژ هەڵات هەوا دەگۆڕێ.

الْمُسْهِلُ: دەرمانی وا سك بچوێنێ.

سَهَمَ سُهُوماً وسُهاماً: رەنگی گۆڕا لەبەر شتێكی تازە پەیدا بوو لەبەر خەمو كزیو لاوازیی ٥ كزو لەڕ بوو.

سَهَمَ فلاناً سَهْماً: لە كێ بڕكێ بەسەریدا

زاڵ بوو ٥ دەگوترێ: (ساهَمَهُ فَسَهَمَهُ) كێ بڕكێی لەگەڵدا كردو پێشی كەوت.

سُهِمَ: بەمانا (سَهَمَ) دێ ٥ یان گرەی گەرمای هاوینو بای گەرم لێی داو روخساری گۆڕی ٥ لە شەڕدا بە زۆر تاوانی پێ ئەنجام درا.

سَهُمَ سُهُوماً: بەمانا (سَهَمَ) دێ.

أسْهَمَ بینهم: تیرو پشكی خستە نێوانیانەوە.

أسْهَمَ لە: بەشی دایە، ئەندازەیەكی بەخشش بۆ دیاری كرد، بۆی زیاد كرد.

أسْهَمَ في الشيئ: لە شتەكەدا كردی بە هاوبەش.

أسْهَمَ الشَّيْئَ: شتەكەی بەش بەش كرد.

ساهَمَهُ مساهمةً وسِهَاماً: هاوبەشی كرد لە كێ بڕكێداو بە سەریدا زاڵ بوو ٥ لە دیاری وەرگرتندا پێشی كەوت لەوی تێپەڕاند ٥ لە تیرو پشكدا تێشكا ٥ لەگەڵ ئەودا بوو بە هاوبەش لە بەش وەرگرتندا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنْ الْمُدْحَضِينَ﴾.

سَهَّمَ الثَّوْبَ: لە قوماشەكەدا وێنەی تیرو كەوانی دروست كردن ؛ (فهو مُسَهَّمٌ).

تساهم الرجلان: ئەو دوو پیاوە زۆران بازی، شمشێر بازی، گوریس كێشەكێیان كرد.

تَسَاهَمَ الشَّيْئَ: شتەكەیان بەش كرد.

السَّهَامُ: كزیو لەڕیو گۆڕان ٥ گەرمی بای رەشەبا.

السُّهَامُ: لەڕیو روخسار گۆڕان، رەنگ هەڵقرچان.

السَّهْمُ: ئەو قوداحەی قوماری پێ دەكرێ ٥ بەشو بارو بەختو شانص ٥ ئەوەی قوماركەر دەیباتەوە ٥ لە بواری ئابوریدا چەكە پارەیەكە نمونەی بەشێك لە سەرمایەی كۆمپانیایەكە زیادو كەمی بەسەردا دێ ٥ بەڵگە نامەیەكی چاپكراوە بە شێوازێكی تایبەتی ٥ لە زانیاری پێوانەو روپێوی دا بەشێكە لە بیستو چوار بەشی قیراط ٥ چیلكە دارێكە دەتاشرێو رێك دەخرێو دەخرێتە ناو كەوانەوەو دەهاوێژرێ ٥ دارێكە لە نێوان دوو دیواردا رادەنگێودرێ ٥ تیری كەوان ٥ ئەستێرەیەكە ٥ (ك: أسهم وسِهامٌ).

السُّهْمَةُ: بەشو بار ٥ خزمایەتی (ك: سُهَمٌ).

السَّهِيمُ: هاوبەش لەگەڵ كەسانی دیكە ٥ هەر لەم روەوەیە كە (بدیع الزمان الهمداني) دەڵێ: (أفترضى أن تكون

ســهيم حمــزة في الـشهادة) ئايــا رازی دەبێ بە شێـكت لـە پاداشـی شـەهید بوونی حەمزە بەر بكەوێ.

سَهَا عنه وفيه سَـهْواً وسُـهُواً: لێـی بـێ ئاگـا بوو ۰ دەشـكوترێ: (سَهَا فيه) هەڵـەی تێدا كرد ۰ به نەزانی وازی لێ هێنا.

سَهَا عنـه: بـه مەبەسـتەوە وازی لێ هێنـا ۰ دەگوترێ: (سها في الـصلاة) شتێـكی لە نوێژدا لەبیر چوو.

(سها عن الصلاة) شتێـكی لـه نوێـژ تـەرك كرد، ئەنجامی نەدا.

سَهِيَ سَهْواً: بەمانا (سَهَا) دێ.

سَهُوَ سَـهَاوةً: نـەرمو نیـانو ئـارامگر بـوو، پان بۆوەو تەخت بوو.

أسْـهَى فــلان: فلاّنكـەس بـەر بـێلاّی دروست كرد بۆ خانوەكەی.

أسْهَى فلاناً: وای كـرد فلاّنكـەس سـەهو بكا.

ساهاه: بێ ئاگای كرد ۰ گاڵتەی پێ كرد ۰ بەرێـكو پێـكی هـەڵسو كـەوتی لەگـەڵ كـرد ۰ وازی لـە توێژینـەوەو ورد بونــەوە هێنـــاو ئاســـانكاری لەگەڵدا كرد.

سَهَّاهُ: وای لێكرد سەهو بكا ۰ بێ ئاگای كرد، غافڵ گیری كرد.

السُّها: ئەستێرەیەكی خەفۆكە روناكی كەمـە لەبـەر دوریـی لـەپێری (بنـات النعش)وە.

السَّهْوُ: بێ ئاگایی‌و غافڵی.

السَّهْوَةُ: خانوێـكه لەقـەراخ ئـاو بنیـات دەنـرێ بۆئـەوەی مەلـەوانو راوچـی پشوی تێدا بدەن ۰ سیاجی خـانوو ۰ گەنجینەی نـاو مـاڵ ۰ چوار دار یـان سـێ دار لاوو نیـو دەخرێنـە سـەر یـەكو كالاّیـان دەخرێتـە سـەر (ك: سِهاءٌ).

سَاءَ سَوْءاً وسَـوءاً: شتێـكی شـەرم ئـاوەری بەســەردا هـاتو توشــی عەیبــداری بوو.

ساء به ظناً: گومانی خراپـی لێـكرد ۰ لێـی به گومان بـوو (فهو سَيِّئ وهي سيِّئة) (وهو أسوأ وهي سَوْآءُ).

ســاءَ فلانــاً سُــوءاً وسَــوْءاً: شتێــكی وای لەگەڵدا كرد پێی ناخۆش بوو.

ساء: وشەیەكە وەكوو (بئس) بـەكاردێ بۆ زەم كردن ۰ دەگـوترێ: (ساء مايفعل) ئەوەی دەیكا كارێـكی خراپە.

أساءَ فلانٌ: فلاّنكەس كاری خراپی كرد.

أساءَ الشَّيْئَ: كارەكەی باش ئەنجام نەدا ۰ شتێـكی ناشـیرینی پاڵدا ؛ شتێـكی زیان ئامێزی پاڵدا.

أسَاءَ فلاناً وله واليه وعليه وبه: بـەمانا (ساءه) دێ.

سَوَّأَه: شتی ناشیرینی پاڵدا.

سَوَّأ علیه قوله أو فعله: ڕەخنەی لەسەر ئەوە لێ گرت.

سَوِّ ولا تُسَوِّيْ: چاك سازی بكەو گەندەڵ كاری مەكە.

إسْتَاءَ: بۆ موطاوەعەی (ساءَهُ) دێ ٥ ناڕەحەت بوو دڵی ناخۆش بوو ٥ دۆش داماو ویژدانی ڕوشا.

السَّوْءُ: وشەیەكە لە شتی ناشیریندا بەكار دێ ٥ دەگوترێ: (رجل سَوْءٍ وعمل سَوْءٍ ورجل السَوْءِ والرجل السَوْءِ) هەروا بەمانا ئاگر دێ ٥ (ك: أسْواءُ).

السُّوءُ: هەر شتێك خەمو پەژارە بخاتە ناو دڵەوە ٥ هەر شتێك ناشیرین بێو بە خراپ لە قەڵەم بدرێ ٥ ناوێكە كۆكەرەوەی بەڵاو كارەساتو چورتم دەگەیەنێ ٥ دەبێتە دركەو كینایە بۆ نەخۆشی بەڵەكی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاء مِنْ غَيْرِ سُوءٍ﴾.

السُّوأَى: مێینەی (الأسْوأ) ٥ تاوان ٥ ئاگر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاؤُوا السُّوأَى﴾.

السُّوآءُ: ڕەوشتی ناشیرین ٥ ڕوخساری ناشیرین.

السَّوْآءَةُ: ڕەوشتی ناشیرین ٥ كاری فاحیشەو خراپ، شەرمگا (عەورەت).

السَّيِّئُ: هەر شتێك ناشیرینو عەیب بێ.

السَّيْئُ: بەمانا (السَّيِّئُ) دێ.

السَّيِّئَةُ: گوناهی پچوك ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ ٥ عەیبو كەمو كوڕی گرانیو چورتمو ناخۆشی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ﴾ ٥ هەڵە.

الْمَسَاءَةُ: پێچەوانەی (الْمَسَرَّة) واتە: كەیف ناخۆشی.

الْمَسَاوِي: عەیبو كەمو كوڕیەكان، هەر ئاوا بە (كۆ) بەكار دەهێندرێ، دەڵێن تاكی نیە.

السُّوبَةُ: سەفەری دوور.

السُّوبِيَّةُ: شەرابێكە لە برنج دروست دەكرێ كەمێك دەگورێندرێو سەرخۆش كەرە ٥ بە زۆری لە میصردا باوەو دەخورێتەوە.

سَاجَ سَوْجاً وسواجاً وسَوَجاناً: هاتو ڕۆیی ٥ بە هێواشی ڕۆیی.

ساج الحائك النَّسِيج بالمِسْوَجَة: جوڵا مەكوكەی هێناو بردو ڕێسراوی تێومرداو بە شەپیتە كەی قوماشەكەی ڕێك خست.

سَوَّجَ على البستان وغيره: شوورای بۆ باخەكە كرد.

السَّاجُ: درەختی ساج جۆرە درەختێكە زۆر گەورە دەبێ و لق و پۆپی بڵاو دەبنەوە ○ گەڵایەكی گەورەی هەیە.

السَّاجَةُ: تاكی (السَّاجَ) ○ جۆرە بەتانی و لێفەیەكە ئادەمیزاد خۆی پێ دادەپۆشێ.

السُّوجُ: جۆرە چارە سەرییەك بە قوڕی كوڵاو جۆلا رایەڵی قوماشەكەی پێ سفت دەكا.

السِّيَاجُ: پەرژین بە شتی چقڵدارو دڕكاوی یان بە دیوار ○ (ك: أسْوِجة وسُوج).

المِسْوَجَةُ: ئامێرێكە جۆلا قوماشەكەی پێ سفت و لوس دەكا ○ ناو پرژێن ○ (ك: مَسَاوِج).

السَّاحَةُ: گۆڕەپان ○ دەشتایی و پانتایی نێوان خانوی هۆبەو گەڕەك ○ دەگوترێ: (هو برئ الساحة) ئەو بێ تاوانە.

ساخت قوائمُهُ: قاچی لە زەوی چەقین (ساخت الأرضُ بهم) زەوی قوتی دان.

أسَاخَهُ: وای لێكرد لە قوڕ بچەقێ.

تَسَوَّخَ في الطين: كەوتە ناو قوڕەوە.

السُّوَاخُ: قوڕی زۆر كە قاچی تێدا بچەقێ ○ دەگوترێ: (مُطِرْنا حتى صارت الأرض سُواحاً) ئەوەندە باران باری زەوی زۆل بوو قاچی پێدا رۆدەچن.

سادَ سِيادةً وسوددا وَسُؤْدَداً: بەڕێزو شكۆمەند بوو ناوی پیاوەتی و سەخاوەتی بڵاو بۆوە ○ رەش بوو، رەش هەڵگەڕا ○ ناوی سازگاری خواردەوە.

سادَ قَوْمَهُ أو غيرهم: بوو بە گەورەی قەومەكەی.

سادَ غيرُهُ: پێش كەوت و بەسەر ناحەزانیدا باڵا دەست بوو.

سادَ فلاناً: لە گەورەیی و باڵا دەستیدا بەسەر فلاندا زاڵ بوو.

سَوِدَ سَوَداً: رەنگی وەكوو خەڵوز رەش بوو (فهو أسود، وهي سَوْدَاءُ) (ك: سود).

أسَادَ: منداڵی رەش پێستی بوو ○ كوڕێكی بوو بە گەورەو فەرمانرەواو كاربەدەست.

أسْوَدَ: بەمانا (أسَادَ) هاتووە.

ساوَدَهُ مساودة وسِواداً: كێ بڕكێی لەگەڵدا كرد لە پیاوەتی و شكۆمەندیدا، لە وەجاخ زادەیی و رەسەنیدا ○ لە تاریكایی شەودا توشی بوو ○ رقە بەرایەتی كرد.

ساودت الماشِيةُ النباتَ: ئاژەڵەكە

دەمی بۆ روەکەکە برد بۆئەوەی بیخوا وەلێ هیچی دەست نەکەوت چونکە گژوگیاکە کەمو کورت بوو لە زەوی جیانەبوبوەوە.

سَوَّدَ: ئازا بوو.

سَوَّدَ الشَّيْءَ: شتەکەی رەش کرد.

سَوَّدَ الكتابَ: کتێبەکەی رەش نووس کرد، یەکەم جار نووسییەوە.

سَوَّدَ فلاناً: فلانکەسی کردە گەورەو سەروەر ٥ دەگوترێ:

سَوَّدَه عليهم: کردییە گەورەو فەرمانڕەوا بە سەریانەوە.

إستادَ القومُ: قەومەکە گەورەی خۆیان کوشت ٥ وتاریان بۆ خوێندەوە ناڕەزاییان بەرامبەر دەربڕی.

استاد القومُ بني فلان: خەڵکەکە گەورەو ریش سپی فلان بنەماڵەیان کوشت، یان دیلیان کرد ٥ یان وتاریان ئاڕاستە کرد.

استاد القوم وفيهم: ئافرەتێکی خانەدانی نەتەوەکەی خواست مارەی کرد، گواستیەوە.

تَسَوَّدَ: ژنی هێنا.

إسْوادّ: وردە وردە بوو بە رەش پێست.

إسْوَدَّ: بەمانا (إسْوادَّ) دێ ٥ دەگوترێ: (إسْوَدّ وجهه) دەمو چاوی رەش هەڵگەڕاو خەمبار بوو.

الأسْوَدُ: رەش پێچەوانەی سپی ٥ لەلای عەرەب شتی زۆر سەوز بە رەش ناوزەد دەکرێ ٥ دەشگوترێ: (هو أسود الكبد) واتە دوژمنو ناحەز ٥ (هم سود الكباد) ئەوانە دوژمنن (الْغَنَمُ سود البطون) مەڕەکان کزن ٥ هەروا وشەی (الأسود) ناوە بۆ چۆلەکە ٥ ماری گەورە کە رەشی تێدا بێ ٥ ماری قوڵە هوێباو پیسو ژەهراوی ٥ دەشگوترێ:

أسود سالِخٌ: مارێکی رەشو توێژ فڕێدەر ٥ چونکە هەموو ساڵێک توێژێك فڕێ دەدا ٥ (ك: أساود).

الأسودان: بەردەڵانو شەو ٥ مارو دوپشك ٥ خورماو ئاو ٥ ئاوو ماست.

الأسْوَدَةُ: ماری گەورە کە پەڵەی رەشی تێدابن.

السَّوَادُ: رەش، رەشایی ٥ پێچەوانەی رەنگی سپییە ٥ کەسایەتیو خود ٥ دەگوترێ: (لا يُفارِق سَوادي سوادَهُ) من هەرگیز خۆم لە ئەو جیاناکەمەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (لا يُزايِلُ سوادي بياضَكَ) کەسایەتی من لە کەسایەتی تۆ جیا نابێتەوە ٥ لە حەدیشدا هاتووە: (اذا رأى أحدُكم سواداً بليل فلا يكن أجْبَنَ السَّوادين فانه يخافك كما تخافه).

سواد القلب: ناخی دڵ.

سواد العين: گلێنەی چاو.

سواد البطن: جەرگ ٥ هەروا ناوە بۆ کۆمەڵێك دارخورماو درەختی ترو روەکی زۆر سەوز ٥ چونکە سەوزایی نزیکە لە رەنگی رەش ٥ پۆشاکی رەسمی ٥ دەگوترێ: (جاء الوزير وعليه سوادهُ) وەزیر هاتو بەرگی رەسمی خۆی لەبەردا بوو ٥ هەروا وشەی (ألسَّواد) ناوە بۆ گوندی سەر بەشار ٥ دەگوترێ: (خرجوا الى سواد المدينة) چونەدەر بۆ دێهاتی دەوروبەری شار.

سواد العراق: رەشە خاکی عێراق.

سواد العسكر: خێمەو چەكو پێداویستی سەربازی.

سواد الأمير: دارو دەستەی پاشاو پاساوڵەکانی ٥ زۆرینەی خەڵك ٥ماڵو سامانی زۆر ٥ ئاژەڵو کشتو کاڵی زۆر ٥ دەگوترێ: (لفلان سواد من الماشية والمزارع).

السُّوَادُ: کەیف خۆشکردن ٥ نەخۆشییەکە توشی جەرگ دەبێ لە ئاکامی زۆر خواردنی خورما ٥ وا دەبێ ئەم نەخۆشییە دەیکوژێ ٥ دەردێکە توشی مەڕ دەبێ گۆشتی رەش دەبێو دەیکوژێ ٥ رەنگ زەردییەکە ٥ سەوزییەکە توشی نینۆك دەبێ ٥ نەخۆشییەکە توشی گەنمو جۆ دەبێ، دەنکەکەی رەش دەبێ.

السَّوادُ: بەمانا کەیف خۆشی دێ.

السُّودُ: پلێتێکی مەعدەنی رێكو پێکە ٥ شوێنێك بەردی زۆر بێ بەتایبەتی بەردی رەشو زبر.

السَّوْداءُ: مێینەی (الأسود) ٥ یەکێك لەو چوار مادەیەی جەستەی لێ پێك دێ: کە بە بڕوای پێشینان جەستە لەو چوار شتە پەیدا دەبێ ؛ ئەوانەش (الصفراء، الدَّم، البلغم، السَّوْداءُ) ٥ رەشماری گەورە ٥ رەشکە؛ کە بە (حبة البركة) ناسراوە ٥ دەشگوترێ: (كلمته ماردّ علی سوداء ولا بيضاء) قسەم لەگەڵ دا کرد نە بە چاك نە بە خراپ وەڵامی نەدامەوە.

ألسُّودان: کۆی (الأسود) چینێکی ئادەمیزادن رەش پێست، هەندێکیان قژ هەڵپڕوزاو هەندێکیان لچ ئەستورو هەندێکیان لوت پانەوە بوون.

السُّؤدَدُ والسُّودَدُ: گەورەیی شکۆمەندی، رێزو پیاوەتیو مەردایەتی.

اَلسُّوَيْداءُ: پچووككراوەی (السُّوْداء) ٥ هەروا ناوە بۆ ناخی دڵ.

اَلسَّيِّدُ: خاوەن ٥ پاشاو گەورە ٥ خاوەنی كۆیلە ٥ ریش سپیو سەركردەی كۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ هەركەسێك بە گوێ كردنی فەرزو پێویست بێ ٥ نازناوێكی رێزو خۆشەویستییە بۆ وەچەو نەوەی فاطیمەی كچی پێغەمبەر بەكار دەهێندرێ ٥ هەروا وشەی (السّید) لە هەندێ ولات بۆ هەموو كەسو بۆ رێزداری هەموو شتێك بەكاردێ ٥ دەگوترێ: (القرآن سید الكلام) ٥ قورئان رێزدارترین كەلامە.

اَلْمَسْوَدَةُ: دەگوترێ: (ماء مَسْوَدَة) ئاوێكە دڵ فێنك كەرەوەیە (ك: مساود).

اَلْمُسَوَّدُ: جۆرە خواردنێكە لەناو عەرەبدا باوە.

اَلْمُسَوَّدَةُ: رەش نووسی لاپەرەیەك یا زیاتر یەكەمجار دەنووسرێو دوایی پاكنووس دەكرێ.

اَلسَّوْذَقُ: باز یان هەڵۆ ٥ (ك: سَواذِق).

سَوْذَلَ فلانٌ: فلانكەس سمێڵی درێژ بوون.

اَلسَّوْذَلُ: سمێڵ.

اَلسَّوْذانِقُ: بەمانا (السَّوْذَقُ) دێ.

اَلسَّوْذَقُ: بەمانا (السَّوْذَق) دێ ٥ ئەڵقەی زنجیر ٥ دڵ ٥ (ك: سَواذق).

اَلسُّوْذَقُ: بەمانا (السَّوْذَق) دێ.

اَلسَّوْذِقِيُّ: هەڵۆی باز ئاسا ٥ (اسم منسوب) واتە: چوستو چالاكو فێڵ زانو وریا.

سارَ سوراً وسورةً: رقی هەڵسا، تورە بوو پەلاماریدا.

سارَ الشجاع في الحرب: جەنگاوەرە ئازاكە لە شەڕدا هەڵمەتی برد.

سارَ الشّرابُ في رأسِه: عەرەقەكە لە كەللەی داو سەرخۆشی كرد، گێژی كرد.

سارَ الحائِطَ: چووە سەر دیوارەكە ٥ (سُرْ سُرْ) فەرمانێكە لە (ساریسور) وەرگێراوە ئاراستەی ئادەمیزاد دەكرێ بە مەبەستی هەڵنانی بۆ كاری بەرزو پیاوەتی.

ساوره مُساوَرَةً وسواراً: پەلاماری دا ٥ لە شەڕو زۆرانبازیدا سەری گرت ٥ دەشگوترێ: (ساورته الهموم والهواجِسَ والأفكار ونحوها) خەمو پەژارە، دڵە خوتەو بیرو بۆچوونی جیا جیا لە ناخیدا سەریان هەڵداو زۆرانبازییان لەگەڵدا كردو هێنایانو بردیان چەمبەرەیان لەگەڵدا بەست

سَوَّرَهُ: شورای بۆ كرد، پەرژینی بۆ كرد

سَوَّر المرأةَ: بازنەی کردە دەستی ئافرەتەکەوە.
سَوَّر الحائط: چووە سەر دیوارەکە.
سَوَّر فلاناً: فلانکەسی کردە گەورەو کار بەدەست ٥ کردی بە تفەنگچی‌و راست هاوێژ.
تَسَاوَرَ للشَّیْئ: خودی شتەکەی بۆ بەرز کردەوە.
تساور الرجلان أو غیرهما: ئەو دوو پیاوە پەلاماری یەکیان داو دەستەو یەخەی یەکتر بوون.
تَسَوَّرَت المرأةُ: ئافرەتەکە بازنەی لە دەست کردن.
تَسَوَّر الحائط: چووە سەر دیوارەکە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ﴾.
تَسَوَّرَ علیه: هێرشی بۆ برد.
الإسْوار: لۆغەتێکە لە (السِّوار) بەمانا ئەو بازنەو خشڵەیە ئافرەت لە دەستی دەکا ٥ (ك: أسْوِرَة) ٥ سەرکردەیەکی فارس بووە ٥ تفەنگچی‌و نیشان هەنگێو ٥ دامەزراوو خۆگر لەسەر پشتی ئەسپ.
الأساوِرَة: نەتەوەیەکی ناعەرەبن لە دێر زەمانەوە لە بەصرەدا نیشتەجێ بوون.
السِّوارُ: بازنەو خڕ خاڵ.
السُّوارُ: بەمانا (السِّوارُ) دێ ٥ (ك: أسْوِرَة).
سُوارُ الخمر ونحوها: کەف‌و هەڵچوونی شەراب‌و کاریگەری توندو کەسکونی ٥ دەگوترێ: (أخذه سُوار الفرح ونحوه) نەش‌و نمای دڵ خۆشی‌و تەڕ دەماخی لە کەللەی دا.
السُّورُ: هەر شتێك دەورەی شتێکی تر بداو ببێتە سیاج بۆی ٥ (ك: أسوار وسیران) ٥ وشتری رەسەن ٥ خواردنی ئامادەکراو بۆ میوانی بەرێز ٥ لە حەدیثدا هاتووە: دەڵێ: پێغەمبەر (د.خ) بە هاوەڵانی خۆی فەرموو: (قوموا فقد صنع جابرٌ سوراً) ٥ هەستن بابڕۆین جابیر خواردنی بۆ ئامادەکردوین.
السَّوْرَة: راپەڕین‌و پەلامار دان، دیاردەو نیشانەی پیاوەتی‌و مەردایەتی ٥ بەرز بوونەوەی رێزو شەرەف ٥ کوشندەی سەرما ٥ کەسکونی‌و کاریگەری شەراب ٥ رق هەڵسانی زۆرو لە سنور دەرچوو ٥ هەڵمەت‌و تۆڵە ستاندنەوەی پاشا لە تاوانباران‌و کەمتەرخەمان ٥ دەشگوترێ: (فلان ذو سَوْرة في الحرب) فلانکەس لە شەڕدا لێزان‌و بیروبۆچوونی پەسەندی هەیە.
السُّورَةُ من البناء: ئەو باڵەخانەیە

بەرزو جوان بێ ٥ چینێکە لە چینەکانی دیوار ٥ قاتێکە لە قاتەکانی باڵەخانە ٥ تاکی سورەتە لە سورەتەکانی قورئانی پیرۆز ٥ پلەو پایەی بەرزو شکۆمەند ٥ فەضڵو گەورەیی ٥ شەرەفو نەجیب زادەیی ٥ نیشانە ٥ (ك: سُوَرٌ وسُورٌ).

السَّوَّار: ئەو کەسەی زۆر تورە دەبێو رقی هەڵدەستێ ٥ زۆر هەڵمەت دەباو تۆڵە ستێنە ٥ کەسێك شەراب لە کەللەی بداو تەڕدەماخی بکا یان لە پەلو پۆی بخا ٥ هێرش بەرو تانەو تەشەر هاوێژ ٥ سەگی درندەو ئازا بۆ ئادەمیزادی بێگانە ٥ قسەی کاریگەرو سەلمێندراوو بۆڕدەر.

المِسْوَرُ: سەرینو پشتی لە پێستو چەرم دروستکراو ٥ سەرین ٥ (ك: مَساوِر).

المِسْوَرَةُ: بەمانا (المِسْوَرُ) دێ ٥ (ك: مَسَاوِر).

المُسَوَّرُ: مەچەك ٥ شوێنی بازنەو دەستەوانە ٥ پیاوێك بە زۆر کرابێتە پاشاو فەرمانڕەوا.

ساسَ الحَبُّ والخَشَبُ سَوْساً: دانەوێڵە کە سن لێی دا ٥ دارەکە مۆرانە کرمۆڵی کرد.

ساسَ الشاةُ: مەڕەکە ئەسپێ لە خوریەکەی دا ٥ ئەسپێی ناو خوریەکەی زۆر بوو.

ساسَ الناسَ سِيَاسَةً: بوو بە گەورەی خەڵکەکەو فەرمانڕەوایی کرد.

ساسَ الدَّوابَ: وڵاخەکەی رام کردو ژێرباری کرد.

ساسَ الأمورَ: کارەکانی رێکخستنو چاکسازی تێدا کردن ٥ (فهو سائس) (ك: ساسة وسُواسٌ).

سَوِسَ الحَبُّ وغيرهُ: بەمانا (سَاسَ) دێ ٥ دەگوترێ:

سَوِسَ الحيوانُ: مەڕو بزنەکە ئەسپێ لێی دانو گەنە لێی دان ٥ (فهو أسوس وهي سوساء) (ك: سُوسٌ).

أساسَ الحَبُّ وغيره: بەمانا (سَاسَ) دێ ٥ دەگوترێ:

أسَاسَ القومُ فلاناً: خەڵکەکە فلانکەسیان کردە گەورەو فەرمانڕەوای خۆیان ٥ دەشگوترێ: (أساسوا فلاناً أمورهم) کاروباری خۆیانیان دا بە ئەو ٥ هەروەها دەگوترێ: (سَوَّسُوه أمورهم).

سَوَّس فلان لفلان أمراً: فلانکەس کارەکەی بۆ فلانکەس ئاسان کردو رێی بۆ خۆش کرد.

إسْتاسَ الحَبُّ وغيرُهُ: بەمانا (ساس) دێ.

تَسَوَّسَ: بۆ موطاوەعەی (سَوَّسَهُ) دێ.
السّائِسُ: ئەو کەسەی وڵاخ رامو ژێربار بکا، کارامایە لەژێر بارکردنی وڵاخدا ٥ (ك: سَاسَة وسُوَّاس).
السَّاسُ: خمخۆرکە، سن کە لە دانەوێڵەو خوریو شتی وا دەداو دایدەوەشێنێ ٥ هەرشتێك دابخورێو کرمۆڵ ببێ.
السُّوسُ: بەڵغی سەر ددان، ددان کرمۆڵ کەر.
السَّاسَة: کۆی وشەی (السّائس)ە ٥ دانەوێڵەو خۆراکی سن لێ دراوو ئەسپێ لێ دراوو کرم لێ دراو.
السَّوَّاسُ: درەختێکە لە جۆری درەختی (عیضا) دەشوبهێتە درەختی مەرخ چقڵی نیە گەڵای نیە، بەرز دەبێتەوە باشترین چیلکەی شقارتەی لێ دروست دەکرێ.
السُّواسُ: دەردێکە توشی ملی ئەسپ دەبێ قورگی وشك دەکاتەوە تا دەتۆپێ.
السَّوَسُ: دەردێکە توشی قاچی وڵاخ دەبێ ٥ دەردێکە توشی سمتی وڵاخ دەبێو قاچی لاواز دەکا.
السُّوسُ: بەمانا (السّاسُ) دێ ٥ (سُوسُ کل شیئ) خمخۆرکەی شتەکەیە، کە لەناو شتەکەدا پەیدا دەبێو وردە وردە شتەکە دەخوا وەکوو (سن)ی ناو دانەوێڵە، کرمی ناو خۆراك ٥ کرمۆڵ بوونی ددان ٥ هەروا ناوە بۆ رووەکێکی عوشبی، تەمەن درێژە دەشتەکییە رەگەکانی درێژو قوڵن، رەگەکانی ورد دەکرێنو دەکوترێن دەرمانی لێ دروست دەکرێ ٥ هەروا شەرابێکی لێ دروست دەکرێ پێی دەگوترێ عیرقی سوس ٥ هەروا دەکرێتە کینایە بۆ سروشتو رەوشتی شت ٥ دەگوترێ: (الکرم من سوسه) سەخیو نانبدەیی لە سروشتو رەوشتی ئەوە ٥ ئەصڵو بنەما.
السیاسة: رامیاری ٥ (سِیاسة سوق الحرة) دەربڕینو تەعبیرێکە هەڵسو کەوتی بانقە سەرەکییەکان دیاری دەکا دەربارەی کڕینو فرۆشتنی پارە جیا جیاکان ٥ بە مەبەستی زۆرتر گۆڕینەوەی کاڵاو دراو.
السَّوْسَنُ: جۆرە رووەکێکە لە پێڕی رووەکەکانی (الأیرِس) قەدو باڵای شەصت سانتیمەترێك بەرز دەبێتەوە ٥ گوڵێك یان چەند گوڵێك هەریەکەیان لە غونچەیەکەوە پەیدا دەبێو

دەپشکوێ، هەیە سپی، هەیە شینە هەیــە زەردە هەیــە ســوورە ٥ رووەکێکی تەمەن درێژە لە وڵاتانی ئەورووپاو وڵاتانی سەر دەریای سپی ناوەڕاست دەڕوێ، هەندێ جۆری بە رەگی بۆن خۆش بەناوبانگە، چونکە رووەکێکی عەتر ئامێزە.

ساطت نفسُهٗ سَوَطاناً: دڵی تێکەڵ هات.

سَاطَ الشّيءَ سَوْطاً: شتەکەی تێکەڵاو کرد بە ئەسکوێو شتی وا تێکی هەڵدا بۆئەوەی باش تێکەڵ بەیەکتربن ٥ دەگوترێ: (ساط القدر ونحوها) خواردنی ناو مەنجەڵەکەی تێك هەڵدا هەروا دەگوترێ:

سِيطَ حُبُّك بدمي: خۆشەویستیت تێکەڵ بە خوێنم بووە.

ساط الأمر ونحوه: کارەکەی ئەمدیواو دیو کردو لێی ورد بۆوە ٥ (ساط الحربَ ونحوها) لە شەڕەکەوە گلاو چووە ناویەوە.

ساط الدّابّةَ: بە قەمچی وڵاغەکەی ئاژوت لێی خوڕی.

سَاوَط فلاناً: بە قەمچی لە فلانکەس راسا ٥ یان بە قەمچی بەرەنگاری فلانکەس بۆوەو لە شەڕە قەمچی دا بەسەریدا زاڵ بوو ٥ دەگوترێ: (ساوَطَني فَسُطْتُهُ).

سَوَّط الكُرّاثُ: گیا کوراث گڵوکی ناوەڕاستی دەرکرد.

سَوَّط الشّيءَ: شتەکەی تێك هەڵدا.

سَوَّطَ أمره أو رأيه: لە کاروبارەکانیدا یان لە راو بۆچوونەکانیدا تێکەڵو پێکەڵی کرد.

سَوَّطَ الحربَ: کەوتە شەڕ دەستی بەشەڕ کرد.

استوط الأمْرُ: کارەکە شێواو چەواشە بوو، دەشگوترێ: (إسْتَوَطَ عليه أمره) ئیشەکەی لێ چەواشە بوو دەستی تێ خراو لەسەری قورس بوو.

السَّوْط: قەمچی لە چەرمو شتی وا دروست کرابێ ٥ لاسکی رووەکی کوراث کە هێشتا گوڵەکەی لە غونچەدایە ٥ بەش‌و بار ٥ ئازارو نارەحەتی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ﴾: خودا عەزابی بە ئێشی بەسەرا رشتن ٥ پاڵاوگەی ئاو ٥ زێدەی گۆلاو کە وەکوو قەمچی درێژ دەبێتەوە ٥ رێگای بارێکی نێوان دوو بارگۆن (ك: أسواط وسياط).

سَوْط باطل: ئەو دیمەنەیە کە لە کونێکەوە تیشکی هەتاو دەچێتە ناو ژوورێکەوەو خێتێك دروست

دەكا ٥ دەشگوترێ: (هما يتعاطيان سوطاً واحداً) ئەو دووانە یەك كاردەكەن.

اَلسَّوّاطُ: خاوەن قەمچی، پاساوڵ، پۆلیسی قەمچی بەدەست كە لەخەڵك دەدا.

السُّوَيْطاءُ: شۆرباوێكە ئاوو بەرەكێشتەكەی زۆر بێ ٥ پیازو نۆكی زۆر تێدا بێ.

السَّوِيطَةُ: تێكەڵاو تێك هەڵدراو تێكەڵكراو ٥ دەگوترێ: (أموالهم سويطة بينهم) ماڵەكەیان تێكەڵاوە.

المِسْوَاطُ: دارێكە یان شتێكی تر وەكوو ئەسكوێ ئەوەی لەناو مەنجەڵەكەدایە پێی تێك هەڵدەدرێ ٥ ئەسپێكە بە قەمچی نەبێ بازنادا، ناكەوێتە غار ٥ (ك: مساويط).

المِسْوَطُ: بەمانا (المِسْواط) دێ ٥ (ك: مَساوِط).

المِسْيَاط: ئاو كە لە بنكی حەوزدا بمێنێتەوە (ك: مسابيط).

سَاعَ الشَّيْئُ سَوْعاً: شتەكە فەوتا، لەكیس چوو، دەگوترێ: (ضائع سائعٌ): فەوتاوو لەناو چووە.

ساعَت الإبلُ أو الماشيةُ: حوشترەكە یان مەرو بزنەكان چوونە لەوەڕگاوە، یان بەبێ شوان لەپاوان دەلەوەڕێن.

أَسَاعَ: لەساتێكەوە بۆ ساتێك گواستیەوە ٥ یان سەعاتێك دواكەوت.

أَسَاعَ الشَّيْئَ: شتەكەی پاشگوێ خست، فەوتاندی.

أَسَاعَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەكانی بەرەڵڵا كردن تا بۆخۆیان بلەوەڕێن.

سَاوعَهُ مُسَاوَعَةً وسواعاً: بۆسەعاتێك بەكرێی گرت ٥ یان بەسەعات بەكرێی گرت.

السَّاعُ: ناڕەحەتیو ناخۆشی.

السَّاعَةُ: بەشێك لەبەشەكانی كات چ كەم بێ یان زۆر ٥ بەشێك لەبیستو چوار بەشی شەوو ڕۆژ ٥ ئامێرێكە كاتی پێ دیاریی دەكرێ ٥ واتە سەعات ٥ سەعاتی خۆریی بەهۆی وزەی خۆر ئیش دەكاو كاتەكانی شەوو ڕۆژی پێ دیاریی دەكرێ ٥ ڕۆژی قیامەت ٥ یان ئەوكاتە قیامەتی تێدا ڕادەبێ ٥ (ك: ساع وسَواعٌ).

ساعة الغَفْلَة: سەعاتی نێوان مەغریبو عیشایە.

ساعة سَوْعاءُ: ساتەوەختێكی ناخۆشو نالەبارە.

ساعة الصفر: لەزاراوەی هێزی چەكدارو سوپادا ئەوكاتە نهێنییەیە كە دەست دەكرێ بەكاری سەربازی تێیدا.

السَّواعُ من الليل: سەعات.

سُواعٌ: بتێكی ناوداره له‌ناو قه‌ومی نوح دا په‌رستشی بۆ كراوه دوایی بووەته په‌رستراوی هۆزی هوزەیل یان خێڵی هه‌مدان ٥ قورئـان دەفـه‌رموێ: ﴿لَـا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا﴾.

السَّوْعُ مِنَ الليل: به‌مانا (السُّواعُ)دێ.

المِـــسياعُ: فه‌وتێنـــه‌ر، فه‌لاچـۆكه‌ر، دەگـوترێ: (هـو مِـسْياع مِـضياع) ٥ هه‌روا ناوه بۆ حوشترێـك كـه بـه‌بێ شـــوان دەچـــێته لـــه‌وەڕگا ٥ (ك: مسايبع).

سَاغَ الشَّيْئُ سَوْغاً وسَواغاً: شته‌كه خۆش‌و گوارا بوو به‌جه‌سته‌ی كه‌وت ٥ (ساغ الشرابُ والطعامُ في الحلق): به‌ئاسانی ئاوو شله‌مه‌نییه‌كه یان خواردنه‌كه له گه‌روی رۆیشته خوار.

سـاغ الـشرابَ أو الطعـامَ: به‌ئاسانی ئـاوو خواردنه‌كه‌ی قوت دا.

أسَاغَ فلان بفلان: فلانكه‌س به‌فلانكه‌س كاره‌كه‌ی بۆ ته‌واو كـراو جـێ بـه‌جێ بوو.

أسَاغَ الشَّيْئَ: شته‌كه‌ی والـێ كـرد قـوت بـچێ‌و به‌ئاسـانی له‌گـه‌روی بڕواتـه خوار، دەگـوترێ: (أسِغ لـي غُـصَّتي): مۆڵه‌تم بده‌و په‌له‌م لێ مه‌كه.

أسْوَغَ أخاه: له‌گه‌ڵ براكه‌ی له‌دایك بـوو، دوو لانـه‌بوو، یـان لـه‌دوای براكـه‌ی له‌دایك بوو.

سَوَّغَ الشَّيْئَ: شته‌كه‌ی گونجاند، وای لـێ كرد به‌ئاسانی قوت بچێ.

سَـوَّغَ الأمْـرَ ونحـوه: ئیـشه‌كه‌ی بـه‌ڕەوا زانـی‌و وای لـــێ كـرد كه‌سـانی دیكـه سودی لێ ببینن.

سَوَّغَ فلاناً مـا أصـاب: رێـگای دا فلان سود له به‌شی خۆی وەربگرێ، به‌شی خۆی به‌رێ‌و كه‌س رێـی لـێ نـه‌گرێ ٥ شـــته‌كه‌ی به‌پاڵفتـــه‌كراوی جـــێ هێـشت ٥ (سَوَّغَ له كذا): فـلان شـتی پێ دا.

إسْتَــسَاغَهُ: بـــه‌مانا (سَـــاغَهُ) دێ ٥ به‌گونجاوی دانا ٥ وای كرد خواردن‌و خواردنه‌وەكه به‌خۆشی قوت بـچێ ٥ قسه‌كه‌ی خۆی برده سه‌رو وای كـرد كه‌سانی به‌رامبه‌ر بیرو بۆچـونه‌كانی په‌ســـه‌ند بكـــه‌ن، دەگـــوترێ: (لا أستـــسيغ الطعـــامَ أو الكـــلامَ): ئـه‌و خواردنـــه یـــان ئـــه‌و قـــسه په‌ســـه‌ند ناكه‌م.

الأسْــوَغُ: گـــواراو خـــۆش قـــوت چـــوو، دەگـــوترێ: (شـــــراب أسْـــــوَغُ): شه‌رابێـكی گوارایه.

التَّسْويغ: (تسويغات الـسلاطين): رێـگه پێدانی پاشایه به‌وه كه‌سێك بتوانێ

لە لایەنێکی دیاریکراو مافی خۆی وەربگرێ.

السِّواغُ: هەرشتێک ببێتە هۆکاری قوتدانی خۆراك، دەگوترێ: (الماءُ سِواغُ الغُصَصِ): ئاو هۆکاری قوتدانی پاروە خۆراکە.

ألسَّوْغُ: (هذا سَوْغ هذا): ئەوە بەئەندازەی ئەوە ٥ یان لەسەر شێوەی ئەوە ٥ دەشگوترێ: (فلان سَوْغ أخیه): فلان دوا بەدوای براکەی لەدایك بووە منداڵی تریان نەکەوتۆتە نێوانەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (هو أخوه سَوْغُهُ): فلان دوا بەدوای براکەی لەدایك بووە منداڵی تریان نەکەوتۆتە نێوانەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (هي أختە سَوْغُهُ): ئەوە خوشکیەتیو دوا بەدوای ئەو لەدایك بووە.

السَّوْغَةُ: بەمانا (السَّوْغُ)دێ.

ألْمُسَوَّغاتُ: (مُسَوَّغات التعیین): ئەو بەڵگەنامەو بڕوانامەو پشتگیری کردنانەن کەپێویستە ئەوکەسەی دەیەوێ لەفەرمانگەیەك دابمەزرێ پێشکەشیان بکا بۆ تەعین بوون.

سافت الماشیةُ سوفاً وسَواناً: ئاژەڵەکان بەنەخۆشی (سوراف) لەناو چوون.

سافَ علیه: خۆی گرت، بەصەبر بوو لەسەری.

سافَ الشَّيْءَ: بۆنی شتەکەی کرد.

سَافَ السَّائِفَةَ: لەلبەلانەکە نزیك کەوتەوە.

أسافَ: نەخۆشی (سوراف) کەوتە ناو ئاژەڵەکانیەوە.

أسَافَ الوالدان: باوكو دایکەکە منداڵیان مرد، بەمنداڵە مردووەکە دەگوترێ (مُساف)، بەباوکەکە دەگوترێ (مُسیف).

أسافَ فلاناً وغیره: فلانکەسی لەناوبردو فەوتاندی.

أساف فلان ریحاً: بۆنی فلانکەسی کرد.

سَاوَفَ فلاناً: فلانکەسی رۆیاند ٥ بۆنی کرد بۆئەوەی بزانێ کامیان بۆنی کەسکون ترە ٥ فلانکەسی خافلاند.

سَوَّفَ فلاناً: فلانکەسی دواخست ٥ خافلاندی.

سَوَّفَ الأمر: گوتی لەوە دوا ئەو کارە دەکەم ٥ کارەکەی دواخست، دەشگوترێ: (سَوَّفَ به).

سَوَّفَ فلاناً أمره: کارەکەی دایە فلانکەسو وتی بەویستی خۆت چۆنی دەکەیو چی دەکەی بیکە.

استافَهُ: بۆنی کرد.

إستافَ المَسَافَةَ: ماوەکەی بڕی لەمەسافەکەی تێپەڕی.

السَّائفة: لبەلان ٥ زەوییەك لەنێوان لبەلانو زەوی ڕەقو پتەودا بێ ٥ (ك: سوائف).

السَّافُ: چینی دیوار لەخشت بێ یان لەبەردو شتی تر ٥ ئەو خشتو خۆڵو پرزو پاڵەی ڕەشەبا دەیهێنێو دەیبا.

السُّوافُ: دەردێکە توشی حوشتر دەبێ دەیفەوتێنێ.

السَّوْف: صەبرو چاوەڕوانی کردن، دەگوترێ: (فلان یقتات السَّوف): فلانکەس بەهەوا دەژی.

سوف: حەرفێکە بۆ ڕۆژگاری داهاتوو بەکاردەهێندرێ ٥ فیعلی موضاریع تایبەت دەکا بەداهاتووەوە.

السَّیْفَةُ: دوور بوون، دوورکەوتنەوە، دەگوترێ: (کم سیفة هذه الأرض؟) یان دەگوترێ: (وبیننا سیفة عشرین یوماً): نێوانمان دووریی بیست ڕۆژە ڕێگایە.

المساف: دووری ٥ لوت.

المسافة: دووریی ٥ بەزۆری بۆ ڕووبەرو ئەندازە بەکار دەهێندرێ، دەگوترێ: (مَسَافَة یوم أو مَسَافَةُ شهر): واتە دووریی ئەو ولاتە ڕۆژە ڕێیەکە یان مانگە ڕێیەکە.

ساق المریضُ سوقاً وسِیاقاً: نەخۆشەکە کەوتە گیانەلاوەوە، دەگوترێ: (رأیت فلاناً یسوق): فلانکەسم بینی خەریکی گیان دەرچون بوو ٥ هەروا دەگوترێ: (ساق المریضُ بنفسه ونَفسه فهو سائق).

ساق فلاناً: قاچی فلانکەسی هەنگاوت، لەقاچی دا ٥ لەدواوە تێیەوە ژەنیو دەنە دەنەی دا بۆئەوەی بڕوا ٥ دەشگوترێ: (ساق الله الیه خیراً): خودا خێری بۆنارد، خێری بەسەردا ڕشت.

ساقت الریحُ الترابَ والسَّحابَ: ڕەشەبایەکە تەپو تۆزو گڵو خۆڵی حەوا دا، هەورەکانی ڕامالی.

ساق الحدیث: قسەکەی درێژە پێداو بەزنجیرە گێڕایەوە.

ساق الیه الحدیث: ڕوی ئاخاوتنەکەی کردە ئەو.

ساق المهر الی المرأة: مارەییەکەی نارد بۆ ئافرەتەکە.

سَوِقَ سَوَقاً: قاچی ئەستورو گەورە بوو ٥ (هو أسْوَقُ وهي سَوْقاء).

أساقَهُ: بەمانا (سَاقَهُ)دێ.

ساق فلاناً الماشِیةَ: وای کرد فلان کەس ئاژەڵەکە لێ خورێ ٥ ئاژەڵەکانی کردە موڵکی فلان.

سَاوَقَهُ: لەرۆیشتن دا پێشبڕکێی لەگەڵ

دا كردو پێشی كەوت ◊ كێ بركێی لەگەڵ دا كرد تابزانرێ كاميان تيژ ڕەوترە.

ساق مَعَهُ: شتەكەی لەگەڵدا لێخوڕی ◊ شوێنی كەوت.

سَوَّقَ النبتُ أو الشجَرُ: ڕوەكەكە يان درەختەكە قەدی پەيدا كرد.

سَوَّقَ الحيوانَ وغَيْرَهُ: بەمانا (ساقَهُ) دێ.

سَوَّقَ فلاناً أمره: كاروباری خۆی دايە دەست فلاَنكەس.

ساقَ البِضَاعةَ: هەوڵی دا بازاڕ بۆ كاڵاكانی بكاتەوە.

استاقَهُ: بەمانا (ساقه)دێ.

إنْسَاقَ: بۆ موطاوەعەی (ساقه)دێ ◊ شوێن غەيری خۆی كەوت ◊ ملكەچ بوو، ژێربار بوو.

انساق الجَبَلُ: كێوەكە درێژ بووە.

تساوقت الماشيةُ: ئاژەڵەكان دوايەكتر كەوتن، بەشوێن يەكتردا هاتن ◊ لەڕۆيشتن دا پاڵەپەستۆيان كرد.

تَسَاوق الشيئان: ئەو دوو شتە پێكەوە ڕۆيشتن، شان بەشانی يەكتر ڕێيان كرد.

تَسَاوق القومُ: خەڵكەكە لەبازاڕدا زەمو زەمكاريان كرد.

تَسَوَّقَ: لەبازاڕدا كڕين و فرۆشتنی كرد.

تَسَوّقَ القومُ: خەڵكەكە بازاڕيان دروست كرد.

السائق: لێخوڕی ترومبێل يان ترێن و شتی لەو جۆرە.

السّاق: نێوان ئەژنۆو قاچ ◊ قەدی درەخت و ڕوەك ◊ (ك: سوق وسيقان وأسوق) ◊ هەروا بەمانا نەفس و گيان دێ ◊ ئيمامی عەلی دەربارەی خەواريجەكان دەڵێ: (لابد لي من قتالهم ولو تلفت ساقي): ناچارم شەڕيان لەگەڵ دا بكەم تەنانەت ئەگەر گيانشم تێدا بچێ ◊ لەپەندی پێشينان دا هاتووە (كشف عن ساقه): قاچی لێ هەڵماڵی، ئەم پەندە بەكەسێك دەگوترێ كەزۆر بەجيدی دەست بەكارێك بكا شانی بەردا ◊ هەروا دەگوترێ: (قَرَعَ للأمر سَاقَهُ): قاچی هەڵكرد بۆ كردنی كارەكە.

قامت الحرب على ساق: شەڕەكە گەرم بوو تاوی ساند.

قام فلان على ساق: فلاَنكەس زۆر لێبڕاوانە شانی بەركارەكە داو خۆی پێوە خەريك كرد ◊ هەروا دەگوترێ: (بنى القوم بيوتهم على ساق واحدة): خەڵكەكە خانوەكانيان لەسەر يەك ڕيزو شێوە دروست كرد ◊ (ولدت المرأة ثلاثة

ذكور على ساق واحدة): ئافرەتەكە يەك بەدواى يەكدا سێ كوڕى بوون‌و مێینەیان نەكەوتە نێوانەوە.

ساق حُرّ: نێرینەى باڵندەى قەمارێیە.

السَّاقَةُ: پاشینەى سوپا.

السُّوقُ: بازاڕ؛ ئەو شوێنەى كڕین‌و فرۆشتنى تێدا دەكرێ.

سوق القتال: شوێنى لێكدان‌و شەڕكردنى دوو لایەنى بەگژ یەكدا چووە ٥ گۆڕەپانى جەنگ ٥ (ك: أسواق).

السوق الحُرَّةُ: بازاڕى ئازاد.

السُّوقُ السَّوْداء: بازاڕى ڕەش ٥ بازاڕێكە مامەڵە چییەكان تێیدا پابەندى نرخى دیاریكراو نابن.

السُّوقَةُ: ڕەشەخەڵك‌و بۆرە پیاو ٥ خەڵكى هەرەمەكى ٥ بۆتاك‌و بۆكۆ بەكاردەهێندرێ، دەگوترێ: (هو سُوقة وهم سوقة) ٥ (ك: سُوَقٌ).

السُّوقي: بازاڕیى، دەگوترێ: (هذا الشيء سوقي): ئەم كالایە بازاڕییە واتە باش دروست نەكراوە.

السَّوَّاقُ: سایەق ٥ قاچ درێژ ٥ حەڵوا فرۆش ٥ حەڵواچى.

السُّواقُ: قاچ درێژ ٥ ڕوەكێك یەك ساقى هەبێ ٥ پرزى دار خورما ئەوكاتەى دەردەكەوێ‌و بەئەندازەى بستێك درێژ دەبێ.

السَّوِيق: قاوت؛ حەڵوا، خواردنێكە بەئاردى گەنم یان ئاردى جۆ دروست دەكرێ.

السُّوَيقةُ: لاسكى ڕوەك‌و قەدى درەخت ٥ یان بازاڕى بچوك.

السِّياق: مارەیى ٥ (سِياق الكلام): شێوەى قسەو باس‌و ئوسلوب‌و شێوازى كەلام ٥ گیانەڵاو كاتى گیان كێشان، دەگوترێ: (هو في السِّياق): ئەو لەگیان كێشاندایە.

السَّيِّق من السحاب: ئەو هەورەى با ڕایدەماڵێ جا ئاوى پێوە بێ یان بێ باران بێ.

السَّيِّقَةُ: ئاژەڵى لێخوڕاو ٥ ئاژەڵى فڕێندراو لەلایەن دوژمنەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (المرأ سيِّقة القدر): ئادەمیزاد ڕاپێچكراوى دەستى قەدەرە بۆ كوێى دەوێ وادەیباو ناتوانێ لێى لادا ٥ كۆختەو دێوجامەو شتى وا كەڕاوچى لەدوایەوە خۆى حەشار بدا ٥ (ك: سیائق).

المِسْوَقُ: حوشترێك ڕاوكەر خۆى لەپەنادا ئەدیو بكا بۆ ئەوەى نێچیرەكەى نەیبینێ ٥ (ك: مَسَاوِق).

المِسْوَقَةُ: گۆچانى شوان كە ئاژەڵەكانى پێ دەئاژوێ ٥ (ك: مَسَاوِق).

ساق البندقية
ساعة رملية
سوار
سوط
ساعة
خط الاستواء
سهم القوس
سهم
سيف
سندان
ساعة شمسية
سنبلة
ساق النبات

ساك سَوكاً وسواكاً: بەهێواشی ڕۆیشت.

ساك الشيءَ: شتەکەی شێلا دەستی پێدا هێنا.

ساك فَمَهُ وأسنانَهُ بالسواك: دەمو ددانی بەسیواك پاك کردنەوە، سیواکی بەدەمو دانی دا هێناو برد.

سَوَّكه: سیواکی کرد.

اِسْتاكَ: دەمو ددانی بەسیواك پاك کردنەوە.

تَساوَكَ: بە ڕۆیشتنێکی نەرم ڕۆیشت.

تساوكت الماشيَةُ: ئاژەڵەکە ئەوەندە لاواز بووە کە دەڕوا لۆژە لۆژیەتی.

تَسَوَّكَ: بەمانا (استاك)دێ ٥ هەروا بەمانا (تساوك)دێ.

السِّواك: چیلکە دارێکە لەدرەختی ئیراك یان درەختی لەو جۆرە سەرێکی پرژ پرژ دەکرێو سیواکی پێ دەکرێ.

اَلْمِسْوَاكُ: بەمانا (السواك)دێ ٥ (ك: مساويك).

سال فلان سُوالاً: بڕوانە (سأل).

سَوِلَ سَوَلاً وَسَوْلَةً: نەرم بوو، دەگوترێ: (سَوِلَ البطنُ): گەدەی داچۆڕا ٥ (هو أسول وهي سولاء) ٥ (ك: سول).

سَوَّلَ لـه الشرَّ: شەڕو هەرای لەلا خۆشەویست کردو هەڵی نا بۆ شەڕو هەرا، دەگوترێ: (سَوَّلَت لـه نفسه كذا): نەفسو هەوا هەڵی نا بۆ ئەو کارە ٥ هەروا دەگوترێ: (سَوَّلَ لـه الشيطان كذا): شەیتان چووە کەڵلەیەوەو ئەوکارەی پێ کرد ٥ (وهذا من تسويلات الشيطان): ئەو لەخشتە بردنەکانی شەیتانە.

تَسَوَّلَ: بەمانا (سَوِلَ)دێ ٥ پرسیاری کرد داوای کرد.

السُّوآل: بڕوانە مادەی (سأل).

اَلسُّولُ: بڕوانە مادەی (سأل).

السُّولار: شلەمەنییەکە کڵبەستێنە زوو گڕ دەگرێ لە پیترۆڵ دەردەهێندرێ، کەشافەی لەسوتەمەنی دیزڵ کەمترە.

اَلسُّوْلَعُ: بڕوانە مادەی (سَلَعَ).

سام سَوْماً وسواماً: بەرەو پێش ڕۆیشت بەویستی خۆی ٥ بەمەبەستی وەدەست هێنانی شتێك ڕۆیشت.

سامت الماشيةُ: ئاژەڵەکان بۆ خۆیان لەوەڕانو پێویستیان بەئالف نەبوو ٥ بەردەوام بوون لەسەر لەوەڕان.

سام الطير على الشيء: باڵندە بەدەوری شتەکەدا سوڕایەوە.

سامت الإبلُ والريحُ وغيرها: حوشترەکە یان بایەکە بەردەوام بوون بەخێرایی یان بەهێواشی گوزەری کرد.

سـام الـشيئ: بەشـتەکەوە لکـاو لێـی نەبووەوە.

سـام الإبـلَ في المرعـی: حوشـترەکەی بـەرەڵڵای پاوانەکـە کـردو وازی لـێ هێنا.

سـامَ الإنـسانَ ذُلاً أو خَـسْفاً: زەلیلـیو ناڕەحـەتی بەسـەر ئادەمیزادەکـە دا ڕشت.

سـامَ فلانـاً الأمْـرَ: کارەکـەی خـستە ئەسـتۆیو داوای لـێ کـرد ئـەنجامی بدا.

سـامَ البـائعُ الـسِّلعةَ سَـوْماً وسُـواماً: فرۆشـیارەکە کـاڵای ڕانوانـد بـۆ فرۆشتنو نـرخەکەشی دیاریی کرد ◊ لەحەدیث دا هاتووە (لایسوم أحدکم علی سوم أخیه) بایەکێ لـەئێوە زەمو زەمکـاری بەسـەر براکـەی دا نـەکا ◊ دەگـوترێ (سمـتُ فلانـاً سِـلْعَتِي): بەفلانکەسم گوت کاڵاکەم بەوەنـدە لـێ دەکـرێ؟ ◊ هـەروا دەگـوترێ: (سُمْتُك بعيرك سيمة حَسَنة): نرخـی حوشترەکەتم باش بەرزکردەوە.

سامَ الماشيةَ علی الحوض: وڵاخەکەی بـردە سەر حەوزەکە.

أسـام الماشـيةَ: وڵاخەکـەی لەلـەوەڕگا لەوەڕاند.

أسام اليه ببصره: چاوی پیسی تێ بڕیو بەچاو هەنگاوتی.

سـاوَمَهُ مـساومة وسِـواماً: مامەڵـەی لەگەڵ دا کرد بۆ کڕینو فرۆشتن.

سـاوم البـائعُ بالـسِّلعة: فرۆشـیارەکە نـرخی کاڵاکەی بەرز کردەوە.

سَـوَّمَ الماشِـيةَ: ئاژەڵەکـەی لەلـەوەڕگا لەوەڕاند.

سَوَّمَ الخيـلَ: وڵاخـەکانی بەسوارەکانەوە ڕەوانەکردن ◊ ناردنی.

سَوَّمَ فلاناً: وازی لەفلانکەس هێنا چی دەکا بیکا.

سَوَّمَ فلاناً في مالـه: فلانکەسی لـەماڵو سامانی خـۆی دا دەسـەڵاتدار کـردو هەموو صەڵاحییەتێـکی دایە.

سَوَّمَ علی القوم: پـەلاماری نەتەوەکـەی داو هێرشی لەناکاوی کردە سەریانو بارودۆخی شێواندن.

سَوَّمَ الشيئ: شتەکەی نیشانەدار کرد.

استامت الماشِيةُ: بەمانا (سامت)دێ.

اسـتام البـائع بالـسلعة وعليهـا: فرۆشـیارەکە نرخـی کاڵاکـەی بەرزکردەوە.

استام المشتري من البائع بسلعته: کڕیـار نرخـی کاڵاکـەی بەفرۆشیار ڕانوانـد داوای لـێ کرد پێی بڵێ چەندە؟

اسـتام فلانـاً الـسِّلعة وعليهـا: داوای لەفلانکـەس کـرد نیـشانەی کاڵاکـەی بۆ ڕون بکاتەوە.

تساوما السّلعة وفيها: فرۆشيارو كڕيار دان‌و سانيان كرد دەربارەی كڕين‌و فرۆشتنی كاڵاكە ٥ فرۆشيار نرخێكی دركاندو كڕياريش نرخێكی تری ڕانواند.

تَسَوَّم فلان: فلانكەس نيشانەيەكی بۆ خۆی دانا تا پێی بناسرێ.

السّائمة: هەر ئاژەڵێك بەدەمی خۆی بلەوەڕێ‌و پێويستی بەئالف‌و ئاليك نەبێ ٥ (ك: سوائم).

السّام: مردن ٥ زێڕ ٥ توێژو ڕێڕەوی ئاڵتون‌و زيو لەبەردو لەكانەكان دا ٥ قاڵبە زێڕو زيو ٥ دار خەيزەران.

السّامي: هەرشتێك پاڵ بدرێ بۆلای (سام) كە يەكێكە لەكوڕەكانی حەزرەتی نوح (د.خ)، دەگوترێ: (جِنسٌ سامي): ڕەگەزی سامی نەژاد ٥ (لغة سامية): زمانێكی سامی.

السُّوْمَةُ: نيشانەو عەلامەت ٥ نرخ‌و بەها، دەگوترێ: (إنه لغالي السمة): ئەوە گران بەهايە.

السِّيمَةُ: بەمانا (السُّومة) دێ.

السِّما: نيشانەو عەلامەت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم﴾.

السِّماءُ: بەمانا (السِّما)دێ.

السِّيمياءُ: بەمانا (السِّيما)دێ.

سَوِيَ الرجلُ سِوىً: پياوەكە كاروباری باش بوو، پياوەكە ئيشی لەبار بوو.

أسْوی: ڕاوەستاوو بەردەوام‌و كار دروست بوو.

أسْوى فلان: فلانكەس ئيشی باش‌و ڕێك‌و پێك بەردەوام بوو ٥ لەنەخۆشی ڕزگاری بوو ٥ لەبيری چوو ٥ خراپەی كرد ٥ لەحيساب دا هەڵەی كردو ڕاستی كردەوە ٥ ڕيسوا بوو ٥ دايهێنا ٥ پەيدای كرد ٥ بەڵەك بوو، توشی نەخۆشی پێست بوو.

أسْوى الشيئَ: شتەكەی ڕێك خست‌و تەختی كرد ٥ پاشگوێی خست.

أسوى الشيئَ بالشيئ: شتەكەی وەكوو فلان شت لێ كردو ڕێك خستيە سەر شێوەی ئەو وەكوو ئەوی لێ كرد.

ساواه: هاوشانی ئەوی لێ كرد، خستيە ئاستی ئەو، دەگوترێ: (ساوى فلان قِرْنَهُ وبه في العلم وغيره): فلانكەس لەبواری زانست‌و شتی تردا چووە ئاستی هاوشانەكەی‌و پێی گەيشتەوە.

ساوى هذا بذاك: ئەوەی بەرز كردەوە تا گەياندييە ئاستی ئەو.

ساوى بينهما: ئەو دوانەی واڵێكرد لەيەك ئاست دابن‌و وەكوو يەك وابن.

سيارة سباق

شاحنة

شاحنة

محرك

تصميم سيارة

اوتوبوس

محرك تصميم عمودي

شمعة الاشتعال

سيارة

محرك

سَوّى الشيءَ: شتەکەی ڕاست کردەوە ڕێکی خست ٥ ڕێك‌و پێکی کرد.
سَوّى بينهما: بەمانا (ساوى بينهما) دێ.
سَوّى الطعام: خواردنەکەی پێ گەیاند، دەگوترێ: (سُوِيَتْ عليه الأرضُ وبـه) لەوخاکەدا بەهیلاك چوو فەوتا.
استوى: ڕاست بوو، مایەوە لەسەر ئەو حاڵە.
استوى الشيئان: ئەو دوو شتە هاوشان‌و چون یەك بوون.
استوى فلان: فلانکەس گەنجیەتی کامڵ بوو.
استوى الطعامُ: خواردنەکە پێگەیی.
استوت الأرضُ: زەوییەکە بوو بەسوتەمەڕۆ قات‌و قڕی تێدا پەیدا بوو.
استوى به الأرضُ: لەوخاکەدا فەوتا.
استوى على كذا: چووە سەری، کۆنترۆڵی کرد ٥ جێ گیر بوو مایەوە ٥ بوو بەخاوەنی‌و دەستی بەسەردا ڕۆیی.
استوى على سرير الملك: دەسەڵاتی گرتە دەست.
استوى اليه: چو بۆلای‌و کردیە ئامانجی خۆی.
تَسَوّى: بۆ موطاوەعەی (سَوّاه)دێ.
تَسَوّى به الأرض: لەوخاکە دا تێدا چوو فەوتا.
الإستواءُ (خط الإستواء): هێڵی کاکێشان ٥ بڕوانە مادەی (خطط).
السُّوىَ: عەدل ٥ مەبەست‌و ئامانج ٥ (وسُوى الشيئ): ناوەڕاستی شت ٥ لەجیاتی شت ٥ غەیری شت.
السُّواءُ: بەمانا (السُّوى) دێ ٥ هاوشان‌و هاوڕێیەتی ٥ تەخت‌و دەشتایی، دەگوترێ: (مکان سـواء): شوێنێکی تەخت ٥ (وثـوب سـواء): کراسێکی ڕێك‌و پێك‌و درێژو پانی گونجاوو لەبار ٥ (رجل سواء البطن): پیاوێکە ورگی لەگەڵ سنگی دا ڕێکەو ورگی دەرنەپەڕیوە ٥ (رجل سـواء القـدم): پیاوێکە بەرپێی تەختەو پاژنە پێ‌و سنگە پێی لەگەڵ بەری پێی دا ڕاست‌و ڕێکە.
سَواء الجبل: تۆپەڵاکی کێو، دوندی کێو ٥ (سـواء النهـار): نیوەڕۆ، زۆربەی شەو ٥ (ليلـة السُّواء): شەوی چواردەی مانگی قەمەری ٥ کەمانگ تێیدا خشت‌و کامڵ دەبێ ٥ (ك: أسواء) ٥ دەشگوترێ: (مررت برجل سـواء والعـدم): بەلای پیاوێك دا ڕۆیشتم بون‌و نەبوونی چون یەك بوو.
السُّواء مـن الأرض: زەوییەکە گلەکەی

وەکوو لمب وابێ ٥ یان زەوی دەشتی نەرمەڵان.

السَّوِيُّ: دەشتایی‌و ڕێك ٥ مام ناوەندیی ٥ ئاسایی‌و عادەتی ٥ مام ناوەند.

السَّوِيَّةَ: ڕاست‌و مام ناوەند ٥ عەدل‌و ویژدان ٥ پارچە بەرگێکە دوگی حوشتر لەخۆ دەگرێ وەکوو ملەوانکەو شتی بازنەیی دەوران دەوری سەنامەکە دەدا ٥ جلە حوشتر ٥ (ك: سوايا).

السِّيُّ: هاوشان‌و بەرامبەر بۆ نێرو مێ یەك شێوە بەکاردێ ٥ دەگوترێ: (هو سِيُّكَ وهي سِيُّكَ وهما سِيّان) ٥ هەروا بۆ شوێنی دەشتایی‌و ساراو چۆڵەوانیش بەکاردێ.

سِيَّما: بەتایبەتی، دەگوترێ: (أتقن فلان العلوم العربية سِيّما النحو): فلانکەس زانستە عەرەبییەکان فێربووە بەتایبەتی نەحو.

المستوى: (السطح المستوي): ئەو ڕوبەرمیە لەهەرشوێنێك دو خاڵ دابنێی هێڵی ناوەڕاستیان یان هێڵی پێوەلکاویان ڕاست بێ‌و خوارێی تێدانەبێ.

سَيَّأَتِ الناقةُ: حوشترەکە شیری داچۆڕاند شیری لەگوان دا چۆڕا.

سَيَّأَ فلان الناقة ونحوها: فلانکەس شیری حوشترەکەی دۆشی ئەو شیرەی خەریکبوو لەگوانی دابچۆڕێ.

إنسَيَأَ اللبنُ مِن الضرع: شیرەکە بێ دۆشین لەگوانی ئاژەڵەکە چۆڕایە خوار.

تَسَيَّأَت الناقةُ ونحوها: بەمانا (سَيَّأت)دێ.

تَسَيَّأَت الأمور: کارەکان تێکەڵ‌و پێکەڵ بوون.

تَسَيَّأَ فلان بِسَيْئٍ قليل: فلانکەس شتێکی کەمی شیر پێدام.

تَسَيَّأَ فلان بحقي: فلانکەس دوای ئینکاری کردن دانی بەمافی من دانا.

السَّيْئُ: شیری ئاژەڵ کەبەبێ دۆشین لەگوانی دابچۆڕێ.

السَّيّاءُ: کفن فرۆش.

سابَ سَيْباً وسَيَباناً: ڕۆیی بۆ کوێی ویست ملی ناو نەگەڕایەوە.

ساب فلان في كلامه: فلانکەس درێژەی بەقسەکردن داو دەمدرێژیی کرد.

سَيَّبَهُ: وازی لێ هێناو بەرەڵڵای کرد بۆ کوێ دەچێ بچێ.

انسابَ: بەمانا (ساب)دێ ٥ (انساب نحو كذا): بۆلای ئەو گەڕایەوە.

الإِسَابَةُ: لەبواری کیمیادا بریتییە لەو عەمەلییەتەی کە مادەی ڕەق دەکاتە شلەمەنی یان غاز.

السَّائِبَةُ: ئیهمال كراو بەرەڵاكراو ٥ لەسەردەمی پێش ئیسلامدا حوشتریان نەزری بتەكانیان دەكرد ئیتر ئەو حوشترە باری لێ نەدەنراو لەكوێ بیویستایە دەلەوەڕاو كەس لەهیچ شتێك نەیدەگێڕایەوە ٥ یان حوشترێك وەچەی پێبگاو زاوزێی لێ كەوتبێتەوە ئیتر ئەو جۆرە حوشترە بەرەڵا دەكراو باری لێ نەدەنراو كەس سواری نەدەبوو ٥ هەروا ناوە بۆ كۆیلەیەك ئازاد بكرێ‌و وەلای بۆ ئازادكەرەكە نەبێ ٥ (ك: سَوائب وسُيَّب).

السَّيَّابُ: خورمای بەرسیلەو سەوز.

السَّيابَةُ: تاكی (ألسَّيَابُ) ٥ شەراب.

السَّيْبُ: هەرشتێك وازی لێ بهێندرێ‌و بەرەڵا بكرێ ٥ عەطاو ٥ بەخشش ٥ چاكە ٥ زیادەو سوننەت ٥ موی توكی كلكی ئەسپ ٥ یاڵی ئەسپ ٥ ماڵ‌و سامانی ژێر گڵ دراوی كۆن ٥ كان‌و كانزا ٥ سەوڵی كەشتییەوان ئەو دارەی بەلەم‌و كەشتی پێ لێ دەخورێ ٥ (ك: سُيوب).

السِّيبُ: دەراوی ئاو ٥ سێو، بۆیە دەڵێن: (سیبویه): بەمانا بۆنی سێوە ٥ (ك: سیوب).

السُّيَّابُ: بەمانا (السَّيَّابُ)دێ.

السُّيُوبَةُ: لەبواری كیمیادا سیفەتی جیسمی سائبە.

سَيَّجَ كذا وعليه: بەمانا (سَوَّجَ)دێ، دەگوترێ: (سَيَّجَ حائطه بالشوك أو الأسلاك الشائكة): دیوارەكەی تەل بەندكرد یان چقڵ ڕێژی كرد بۆئەوەی كەس نەتوانێ بیگاتێ یان خۆی لێوە هەڵبداتە خوار.

السَّاجُ: بڕوانە مادەی (سَوَجَ).

السِّياجُ: بڕوانە مادەی (سَوَجَ).

السِّيجارُ: جگەرەیەك گەڵاتوتنەكە ورد نەكرابێ‌و لول درابێ.

السِّجارةُ: جگەرەیەك توتنەكەی ورد كرابێ‌و لەپارچە كاغەزێكی تەنك پێچرابێ، ئامادەكرابێ بۆ كێشان.

ساح الماءُ سَيْحاً وسيحاناً: ئاوەكە جاری بوو، ڕەوان بوو.

ساح فلان في الأرض سيحاً وسيحاناً: فلانكەس بەناو زەوی دا گەڕاو گەشت‌و گوزاری كرد ٥ بەناو زەوی بەمەبەستی خواپەرستی‌و بیركردنەوەو دەرویشی بەناو وڵات دا گەڕا ٥ (سَاحَ فلان): لەمزگەوت دا مایەوەو لێی دەرنەچوو ٥ هەمیشە بەڕۆژوو بوو.

سَاحَ الظِلُّ: سێبەرەكە لەخۆرئاواوە بەرەو خۆرهەڵات گەڕایەوە.

أَسَاحَ الفَرَسُ وغوه بذنبه: ئەسپەکە کلکی خۆی شۆڕ کردەوە.

أَسَاحَ نهراً وغوه: جۆمەکەی ڕۆیاند ئاوی ڕوبارەکەی ڕەوان کرد.

سَيَّحَ اكثر كلامه: زوربەی قسەکانی ڕازاندنەوە ٥ هێڵکێشیو بۆ کردو پلانی بۆ دانا.

انْسَاحَ: بەرفراوان بوو، دەگوترێ: (انْسَاحَ البطن): گەدەی کشا، گەورە بوو لەبەر گەورەیی داچۆڕایە خوار.

انْسَاحَ الماءُ: ئاوەکە هەڵقولا ٥ (انْسَاحَ الثوبُ): قوماشەکە دادڕا، شەقار شەقار بوو.

انْسَاحَ الصُّبْحُ: ئاسۆ ڕوناك بوو ڕوناکایی بەرەبەیان تاریکی دڕی.

السَّائِحُ: گەڕیدەو دەروێش ڕەوشت ٥ گەڕیدە بەناو زەوی دا بۆ بەدەستهێنانی زانیاریو لێکۆڵینەوە یان بۆ گەشتو گوزار ٥ ڕۆژوەوانی وەگری مزگەوت بوو و ئیعتیکافکەر.

السَّيْحُ: ئاوی ڕەوان بوو بەسەر ڕوی زەوی دا، ئاوی جۆگا ٥ قوماشی خەت خەت ٥ (ك: أسياح).

السَّيَّاحُ: گەڕیدە؛ کەسێك ئیشی هەر گەڕان بێو هەمیشە لەگەشتو گوزاردا بێ.

المِسْياحُ: ئەوکەسەی بەمەبەستی فیتنە جۆیی‌و شەڕنانەوە بەناو وڵاتان دا بگەڕێ ٥ (ك: مسابيح).

المَسيح: بڕوانە مادەی (مَسَحَ).

المُسَيَّحُ: کوڵەی ڕەنگاو ڕەنگو خەتخەت ٥ گەرەکێوی.

ساخت قوائمُهُ سَيْخاً وسَيَخاناً: قاچی بەزەوی دا ڕۆچون.

ساخت الأرض بهم: زەوی قوتی دان.

أَسَاخَ الشيءَ: شتەکەی والێکرد بەزەوی دا ڕۆبچێ.

السِّيخُ: تایەفەو پێڕێکی ئاینین لەهیندوستان ٥ شیشی گۆشت برژاندن.

السِّيدُ: گورگ ٥ (ك: سِيدان وهي سِيدة).

السِّيدانة: بەمانا (السِّيدَةُ) دێ ٥ ئافرەتی ئازا ٥ (ك: سِيدان).

السِّيداقُ: درەختێکی قەد ئەستورە، توێکڵەکەی تیژو بیبەر ئاسایە، خۆڵی دارەسوتاوەکەی ڕێسراوی کەتانی پێ سپی دەکرێتەوە ٥ تاکەکەی (سَيْداقة).

سارَ سيراً: ڕۆیی.

سارَ الكلامُ أو المثل: قسەکە یان پەندەکە بەناو خەڵك دا بڵاو بۆوە ٥ لەپەندێك هاتووە (أسائِرَ اليومَ وقد زال الظهر): بەکەسێك دەگوترێ: کەلەدابینکردنی پێویستییەکەی ناهومێد بوو بێ.

سارَ الشيءَ وبه: شتەکەی ڕۆیاند.

سارَ الدابّةَ: سواری ولاخەکە بوو.
سارَ السنةَ أو السيرةَ: شوێن سوننەت کەوت یان پەیڕەوی ژینامەی پێغەمبەری کردو بەوشێوە هەڵس‌و کەوتی کرد.
أسارَهُ: وای لێ کرد بڕوا ٥ (أسارَ الدابّةَ): ولاغەکەی بەرەڵلا کردە ناو لەوەڕگاو پاوان.
سايَرَهُ: لەگەڵیا ڕۆیی‌و هاوڕێیەتی کرد ٥ (فلان لا تُسايَرُ خَيْلاه): فلانکەس لەگەڵ ئەسپەکانی دا ڕۆیشتن ناکرێ واتە درۆزنەو بەکەڵکی هاوڕێیەتی نایە.
سَيَّرَهُ: بەمانا (أسارَهُ)دێ.
سَيَّرَ فلاناً من بلد أو موطن: فلانکەسی لەوشارو ولاتەدا کردە دەر.
سَيَّرَ المَثَلَ أو الكلامَ: پەندەکە یان وتەو ئاخاوتنەکەی بەناو خەڵک دا بلاو کردەوە.
سَيَّرَ فلان سيرةً: فلانکەس سەر گورشتەی ڕابواردوانی گێڕایەوە.
سَيَّرَ الثوبَ وغيره: قوماشەکەی تیتۆڵ تیتۆڵ کرد.
سَيَّرَت المرأةُ خِضابَها: ئافرەتەکە خەتخەت خەنەی لەخۆی دا.
إستار بسيرته أو بسُنَّتِهِ: ڕێگاو پرۆگرامی ئەوی ڕەچاو کرد.
تسايَرَ: بەمانا (سار)دێ ٥ دەگوترێ: (تساير عن وجهه الغضب): ڕقو ڕەنگ ترشی لەدەم‌و چاوی ڕۆیی نەما، ڕوی ئاسایی بۆوە.
تساير الرجلان: ئەو دوو پیاوە پێکەوە ڕۆیشتن.
تَسَيَّرَ جلده: پێستی شەقار شەقار بوو ٥ (تَسَيَّرَ بسيرته): بەمانا (إستار)دێ.
السائرُ من الشيءِ: باقی ماندەی شت ٥ پەندی بلاوە بوو باو لەناو خەڵک دا ٥ (ك: سوائر).
السَّيْرُ من الجلد: سیرمە چەرم تیلمە چەرم ٥ (ك: سيور وأسيار).
السِّيراءُ: جۆرە بوردەیەکە خەتی زەردی تێدان ٥ قوماشێکی خەتخەت‌و تیتۆڵ تیتۆڵە خەتی ئاوریشمی تێدان ٥ زێڕی خاڵص ٥ پێستی نووساو بەدەنکی بەروبومەوە.
السِّيرَةُ: ژینامە ٥ ڕێبازو پرۆگرام ٥ (ك: سِيَر).
السَّيِّرَةُ: کەسێك زۆر بڕوا.
السيّار: ڕۆیندەو خۆشڕۆ زۆر ڕۆ ٥ یەکێك لەئەستێرە گەڕۆکەکان.
السيّارة: کاروان وقافلە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ﴾ ٥ ئوتومبێل، ترومبێل کە بەبەنزین‌و گاز ئیش دەکاو خێرا دەڕوا لەسەر چوار پێچکەو زیاترو کەمتر.

المُسَيَّرُ: قوماشێکە تاڵتاڵی ئاوریشمی تێدایە وەکو تیلمەو هێڵ.

سَيِسَ الحَبُّ سَيَساً: دانەوێڵەکە مۆرانە لێی دا.

السِّيسَاءُ: ریزە فەقەرەی پشت یان پێکەوە بەستەی فەقەرەکان ٥ دەشکوترێ: (حمله علی سیساء الحق): هەڵی گرت بۆ سەر سنووری حەق‌و راستی ٥ (ك: سَيَاسِيّ).

السِّيسَاءَة: زەوی نەرمەڵانو گڵەوردە.

المِسْياط: بڕوانە مادەی (سَوَطَ).

سَيْطَرَ عليه: بەسەری دا زاڵ بوو.

ساعَ سَيْعاً وسُيُوعاً: فەوتا ٥ تێدا چوو.

ساعَ الماءُ أو الشَّرابُ: ئاوەکە یان تراویلکەکە لەسەر روبەری زەوی بریسکەو شەپۆلی دان.

أسَاعَهُ: وای لێ کرد بفەوتێ ٥ یان بدرەوشێتەوە.

سَيَّعَ الحائط: دیوارەکەی بەقوڕە سپی کاپێداکراوو شێلراو سواخ دا ٥ گڵ گەچی کرد ٥ سپیکاریی کرد.

سَيَّعَ الزِّقّ والسَّفينةَ: کۆڵێنەکە یان کەشتییەکەی قیر کرد، قیری تێ هەڵسوو.

سَيَّعَ الجِلْدَ ونحوه: پێستەکە یان شتێکی تری لەو جۆرەی بەبەزو پیو چەور کرد ٥ هەنوی.

إنْساعَ الماءُ أو الشَّرابُ: بەمانا (سَاعَ)دێ.

انساع الجَمَدُ: سەهۆڵەکە توایەوەو ڕەوان بوو.

تَسَيَّعَ: بەمانا (ساع)دێ.

تَسَيَّعَ البقلُ: گژوگیاکە کەروێشکەی کرد، راژا، مۆنجی دایەوە.

الأسْيَعُ: ئاوی شەپۆلاویو تراویلکەی درەوشاوە.

السَّيَاعُ: درەختی لبان یان درەختی بان ٥ قوڕی بەکا شێلدراو بۆ سواخکردنی خانوو ٥ قیرو زفت ٥ پیو کە مەشکەو شتی وای پێ چەور دەکرێ.

السِّياع: قوڕی بەکا شێلدراو کەدیواری پێ سواغ دەکرێ ٥ قیرو زفت ٥ پیوو شتی لەو جۆرە ٥ ماڵەی لەدار دروستکراو بۆ سواخکردن.

السَّيْعُ: ئاوی رەوان بوو بەسەر زەوی دا.

السَّيَعَاءُ: بەشێك لەشەو.

السِّيعَاءُ: بەمانا (السَّيَعَاءُ)دێ.

المِسْياعُ: بڕوانە (سَوَعَ).

المِسْيَعَةُ: دارێکە لوس یان شتێکی تری لووس ماڵە ئاسا یان وەکوو کەمچە قوڕەکەی پێ لووس‌و رێك دەکرێ ٥ (ك: مسايع).

ساغَ سَيْغاً: پاك‌و خاوێن بوو ٥ بەلەزەت بوو.

ساغَ الطعام والشراب في الحَلْق: بەخۆشی

خواردنەکە یان ئاوو شلەمەنیەکە
لەقورگ ڕۆ چووە خوار.

ساغ الشيءُ: شتەکە ڕەوا بوو لەبار بوو
گونجا ٥ (هو سائغ وسَيِّغ).

ساغ الشرابَ والطعامَ: شلەمەنیو
خواردەمەنییەکەی قوت دا بەئاسانی
لەقورگی ئەو دیوی کردنو تامو
لەزەتی پێگەیی ٥ (أساغَهُ): وای لێ
کرد ڕەوابێ بگونجێ هیچ نەرێو
لەمپەرێکی لەبەردەم دا نەبێ.

السَّيِّغُ: دەگوترێ: (هذا سَيِّغُ هذا): ئەوە
بەئەندازەی ئەوەیە لەسەر شێوەی
ئەوە.

ساقت يَدُهُ سَيْفاً: دەستی قەڵشتن ٥
دەورو بەری نینۆکەکانی چڵکن
بوون.

سافَ فلاناً وغيه: بەشمشێر لەفلانکەسی
دا.

سَيِفَتِ النخلَةُ: درەختی خورماکە
توێکڵی بنکی لقەکانی مابوون.

أساف فلانٌ: فلانکەس شمشێری لەشان
کرد ٥ شمشێری کڕی.

أساف الوالدان: دایکو باوکەکە
منداڵەکەیان مرد.

أساف فلان: فلانکەس هەژار کەوت.

سَايَفَهُ: شمشێر بازی لەگەڵ دا کرد ٥
بەشمشێر گاڵتەی لەگەڵ کرد.

سَيَّفَهُ: لەشتەکەدا وێنەی شمشێری
دروست کرد.

إسْتافُوا: شمشێر بازییان کرد ٥
بەشمشێر لێکیان دا ٥ تاویان دایە
شمشێر.

تَسَايَفُوا: بەمانا (إستافوا)دێ.

تَسَيَّفَهُ: بەمانا (سافَهُ)دێ.

السَّائف: خاوەن شمشێر.

السَّائِفَةُ: زەوییەك بکەوێتە نێوان
ڕەقانیو لمبەلان ٥ (ك: سوائف).

السَّيْف: شمشێر؛ جۆرە چەکێکی
ناسراوو دیارە ٥ بەمانا زمان لوسیو
قسەزانی دێ ٥ دەگوترێ: (بين فكي
فلان سيف صارم): لەنێوان دوو
شەویلەی فلانکەس دا شمشێری
بڕندە هەیە مەبەست زمانلووسیو
قسە زانییە ٥ ماسییەکە لەسەر
شێوەی شمشێر ٥ (ك: سيوف
وأسياف) ٥ (سيف الغراب): جۆرە
گوڵێکە لەپێری (ألسّوسنيات)
کەلاکانی باریکەڵەن وەکوو شمشێر
وان.

السَّيْفُ من السمك: ئەو ماسییەیە
کەلەسەر شێوەی شمشێرە ٥ کەناری
دەریا ٥ کەناری شیوو ڕوبار ٥ (سِيفُ
القارة): ئەو بەشە دەشتاییەی
کیشومرێکە کە دەکەوێتە قەراخی

دەریا ٥ (ك: أسياف) ٥ ئەو توێکڵەی لکاوە بەبنکی لقە دار خورماوە.

اَلسَّيْفَانُ: پیاوی درێژی قەد باریك وەکوو شمشێر ٥ (وهي سيفانة).

السِّيفَةُ: بڕوانە مادەی (سَوَفَ).

السَّيَّاف: خاوەن شمشێر ٥ شیرگەر، شمشێر دروستکەر ٥ کەسێك پاشاو فەرمانڕەوا ئەرکی لەملدانی تاوانبارانی دەخاتە ئەستۆ ٥ (ك: سيّافة).

السَّيَّافة: لەبواری سەربازی دا ئەو شەڕکەرو جەنگاوەرانەن کە بەشمشێر شەڕدەکەن.

اَلْمَسَائِفُ: سالانی قاتو قڕیو گرانی.

اَلْمُسَايَفَةُ: لێکدان بەشمشێر ٥ ڕاهێنان لەسەر بەکارهێنانی شمشێر.

اَلْمُسِيفُ: شمشێر لەشان.

اَلْمُسَيَّفُ مِن الثياب ونحوها: ئەو قوماشەی وێنەی شمشێری لەسەر دروست کرابێ ٥ ئەگەر بۆ دراو بەکارهات ئەو پارەو دراوێکە قەراخەکانی نەخشو زبری پێوەنەبێ لووسو پوس بێ.

اَلسِّيفون: ئەو صندوقو خەزانە ئاوییە کە پیسایی ناو ئاودەست رادەماڵێ.

سالَ سَيْلاً وسيلاناً ومَسيلاً: ڕەوان بوو، جاری بوو ٥ سەر ڕێژی کرد ٥ دەگوترێ: (سالَت الأرضُ بما فيها): زەوی سەر ڕێژی کرد بەوەی تێیدا بوو.

سالت عليه الخيلُ وغيرها: لەهەموو لایەکەوە ئەسپ سوار پەیدا بوونو سەریان هەڵدا.

سال بهم السيلُ: لافاو رایدان ٥ (وجاش بنا البَحرُ): دەریا خستنیە ناو گێژاوی خۆیەوە واتە ئەوان کەوتنە کێشەو ناخۆشییەوە ئێمە کەوتینە گێژاوو چورتمی ناخۆشترەوە.

سالت الغُرَّةُ: سپیاییو پەڵەسپی ناوچەوانی ئەسپەکە پانو درێژ بۆوە تەنانەت تاسەر لوتی هات.

أَسَالَهُ: شلەمەنییەکەی ڕۆیاند، تواندیەوە ٥ دەگوترێ: (أَسَالَ المَعْدَنَ): کانزاکەی تواندەوە.

أسَالَ حدَّ النصل: سەری تیرەکەی درێژو باریك کرد.

أسَالَ الغازَ: غازەکەی والێ کرد نەزۆر شل بێ نە توند بێ.

سَيَّلَهُ: بەمانا (أسَالَهُ)دێ.

تسايَلَ: بەمانا (سَالَ)دێ.

تسايَلَ الكتائِبُ وغيرها: دەستەو تاقمو گروپەکان لەهەموو ڕویەکەوە راجمین.

السَائِلُ: لەبواری کیمیا گەری دا

حاڵەتێکە لەحاڵەتەکانی مادە نەزۆر شلو غاز ئاسایە، نەرەقو توندە ٥ (ك: سوائل) ٥ دەگوترێ: (الزيت نوع من السوائل): زەیت جۆرێکە لەشلەمەنی.

السائِلَة: مێینەی (السَّائِلَ) ٥ دەگوترێ: (رأيتُ سائِلَةً من الناس): کۆمەڵە خەڵکێکم بینی لەهەموو لایەکەوە هەڵڕژان ٥ (ك: سوائل).

السَّيَّالُ: درەختێکە چقڵاوی قەبارە مام ناوەندییە لەپێری (القرنية)یە توێکڵێکی سوری هەیە بۆ دەباغکردن بەکار دێ لقەکانی لوسو بێ گرێن، لە میصری سەرەوەو وڵاتی حەبەشەو وڵاتی عەرەب دەروێ ٥ درەختی (سەمر) ئەگەر بەرز بێ ٥ (شجر الخلاف): بەزاراوەی یەمەنی.

السَّيْلُ: لافاو ئاوی زۆری ڕەوان ٥ ئاوی باران ئەگەر کۆببێتەوەو بەگورجی بەسەر زەوی دا بڕوا ٥ (ك: سيول).

السَّيَلان: هەوکردنی ڕێڕەوی میز، کەناوە عیلمییەکەی (الجنوكُكيُّ)یە ٥ یەکێکە لە نەخۆشییەکانی کۆئەندامی زاوو زێ.

السَّيْلان: دەسکی شمشێرو کێرد ئەوەی دەستی تێوەردێ.

المسيلُ: ڕێڕەوی ئاوو فرمێسکو شتی وا ٥ (ك: مسايل ومُسُل ومسلان).

السيماقور: ئاڵایەکە لەسەر ڕێڕەوی شەمەندەفەرو شتی وا هەڵدەدرێ، بەلای سەرەوەی پارچەیەکی پێوەیە وەکوو باسکی ئادەمیزاد هەڵبەزو دابەز دەکا، ئەگەر سەری شۆڕ بۆوە ئاماژەیە بۆ ئەوە کەڕێگا چۆڵەو لەمپەر نییە.

السِّيمِيَاءُ: سیحرو جادو بازیی ٥ پەیداکردنی شتی خەیاڵیو پوچو بێ بناغەیە کە لەواقیع دا بوونی نییە.

السِّيَةُ من القوس: ئەملاو ئەولای کەوان کە کەوانەیی دەبنەوە.

شـين: پيتـى سيانزەهەمە لـە زنجيرەى پيتـەكانى هيجا، لەناوەڕاستى زمـانو مەلاشـو دەردێ، يەكێكيشە لـەپيتى (الشجرية).

الـشُؤبُوبُ: تـاوە بـاران، ڕێژنـە بـاران ٥ توندو بەهێزى لەهەموو شتێكدا ٥ (شُؤبُوبُ الـشمس): ئەوپـەڕى گـەرمايى خـۆر. (شُؤبوب الفَرَس): بازهاويشتنى بـەگوڕى ئەسپ ٥ (ك: شآبيب).

شَئِزَ المكـانُ شَـأزاً: شـوێنە كـە بـەرزبوو، ڕەقەڵانو توند بوو.

شَئِزَ فلانٌ: فلانكەس ڕاڕاو گرنگ خواز بوو ٥ (هو شَئِزٌ).

أشْأَزَهُ: گرنگى پێداو خستيە قەلـەقو دڵەڕاوكێوە.

إشتَأزَ: بێزرا، ڕۆيى، پێى ناخۆش بوو.

شأشـأت النخلـة وشأشـأءً وشِئْـشاءً: دارخورماكە قبوڵى متوربە كردنى نەكرد.

شَأشَأَ فـلان بـالحُمُرِ والغـنم: فلانكـەس گوێدرێـژو مـەڕو بزنـەكانى ڕادانو لـىَ خوڕين بەوتەى (شَأشَأ).

تَشَأشَأَ القومُ: خەڵكەكە بلاو بونەوە.

تَشَأشَأَ أمرُهُمْ: كارەكەيان ئاسان بوو.

شَئِفَت رِجْلُهُ: قاچى كوانە ڕەقەى لێهات ٥ (هو مَشْؤوفٌ).

شَئِفَتْ رِجلُهُ: بەمانا (شَئِفَتْ)دێ.

شَئِفَت الأصابِعُ: دەوروبەرى نينۆكەكانى چڵكنو شەقار شەقار بوو.

شَئِفَ جِسْمُهُ: جەستەى كوانە ڕەقەى لێهات ٥ (فَهُوَ شَئِفٌ).

شَئِفَ فلانـاً ولـه ومنـه شَـأفاً وشَـآفَةً: ڕقـى لەفلان بوو ڕەشبينى لەلا پەيدا بوو.

إستَشأفت القرحة: برينەكەى پيس بوو، قوڵ بوو.

شَـأفَ الجُـرحُ: پـيس بـوونى بـرينو داوەشانى بەجۆرێـك چاكبوونەوەى چاوەڕوان ناكرێ.

الـشَأْمَةُ: كوانـە ڕەقەيەكـە شوێنەكەى زبـرەو بـەداخكردن چارەسـەرى دەكـرێ ٥ ڕقو كينـەو ڕەشـبينى، دەگوترێ: (إستَأصَلَ اللهُ شَأفَتَهُ): خودا لەڕەگو ڕيشەوە دەرى هێنا.

شَـأمَهُمْ شَـأماً: نەگبـەتى بـۆ هێنـان ٥ دەگوترێ: (شأم عليهم).

شُئِمَ عليهم: بوو بەنەگبەتى بۆيان ٥ (هـو مشؤوم عليهم) ٥ (ك: مشائم).

أشأمَ: چوو بۆ شام.

شاءَمَ بِهِ: بەلای چەپی دا بردی.

تَشاءَمَ: ڕەشبینی نواند.

تَشاءَمَ بِهِ: بەلای چەپی دا بردی.

تَشأَمَ: نیسبەتی دا بۆلای نەگبەتی ٥ بردی بۆلای چەپی.

تَشأَمَ بِهِ: بەمانا (تشاءَمَ) دێ.

الأَشأَمُ: نەگبەت ٥ نەگبەتی هێن ٥ (ك: أشائم)، دەگوترێ: (أشأم كل إنسان بين لَحْيَيْهِ): نەگبەتی هەموو ئادەمیزادێك بەهۆی زوبانیەوەیەتی.

الشَّأْمُ: هەرێمی باکوری خۆرئاوای نیوە دورگەی عەرەب.

الشُّؤْمُ: شەڕو نەگبەتی.

الشُّؤْمى: مێینەی (الأشأم) ٥ پێچەوانەی مانای (اليُمنى)یە، دەگوترێ: (أليَدُ الشُّؤمى).

الشَّأْمَةُ: لای چەپ، دەگوترێ: (نظرَيمْنَةً وشأمَةً).

الْمَشْأَمَةُ: نەگبەتی ٥ لای چەپ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ﴾.

الْمُتَشائِمُ: ڕەشبین ٥ کەسێك گومانی خراپ بەژیان بەرێ.

شَأَنَ شأناً: ئیشی بۆ پەیدا بوو ٥ (شَأَنَ شَأْنَ فلان): شوێن ڕێبازی فلان کەوت، بەڕێچکەی ئەودا ڕۆیشت.

إشْتَأَنَ شَأْنَهُ: شوێن ڕێبازی ئەو کەوت.

الشَّأْنُ: حاڵو وەزعو چۆنیەتی ٥ پلەو پایە، دەگوترێ: (رجل من ذوي الشأن): پیاوێکی خاوەن ڕێزو پلەو پایەیە ٥ بەڵاو چورتمو تەنگانەو هەڵەو گیربوون ٥ بەڵاو کارەسات ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾ ٥ هەروا بەمانا پێداویستییەك هاتووە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ﴾ ٥ (ك: شئون).

شؤون العين: ڕێڕەوی فرمێسکی چاو.

شؤون الطلبة: کاروباری قوتابیان.

شؤون العاملين: کاروباری کرێکار.

شأوت القوم شأواً: پێش خەڵکەکە کەوتم.

شاوَ الشيئُ فلاناً: شتەکە فلانی توشی سەر سوڕمان کردو شۆکی لەلا پەیدا کرد ٥ خەمباری کرد.

شَاءَاهُ: پێشبڕکێی لەگەڵ دا کرد.

تشاءى مابينهم: نێوانیان دور بوو.

تَشَاءى القومُ: خەڵکەکە پەرتەواز بوون.

الشَّأْوُ: هەلو کەرەتو جار ٥ ماوەو مەبەست، دەگوترێ: (إنه لبعيد الشأو) ئەو ئامانجو هیوای دورو درێژی هەیە.

شباط: مانگی پێنجەمی ساڵی سورەییانی‌و مانگی دووی زاینییە.

شبَّ الغلامُ شباباً: کەوتە قۆناغی گەنجییەوە.

شَبَّتِ النار شبوباً: ئاگرەکە هەڵگیرسا ٥ کڵپەی کرد.

شَبَّ الفَرَسُ شِباباً وشَبوباً: ئەسپەکە نیشاتی پەیداکردو تەڕدەماخ بوو هەڵسایە سەر پاشوی دەستی بەرزدەکردەوە، سکۆڵی دەکرد.

شَبَّ النار شبّاً: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

شبَّ الخِمارُ والشَّعْرُ لونَ المرأة: چارەکەو چارشێو روخساری ئافرەتەکەو رەنگی قژی جوان کرد.

شُبَّ له كذا: رێگای پێ درا، بۆی گونجا.

أشَبَّ الغلامُ: بەمانا (شَبَّ)دێ.

أشَبَّ فلانٌ: فلانکەس منداڵەکانی گەورەبون‌و گەیشتنە تەمەنی گەنجی.

أشَبَّ الحيوانُ: ئاژەڵەکە بەتەواوی کامڵ بوو گەیشتە ئەو پەڕی هەراشبونی.

أشَبَّ اللهُ الصَّبِيَّ: پەروەردگار منداڵەکەی گەیاندە تەمەنی گەنجی.

أشَبَّ الفَرَسَ: ئەسپەکەی تاودا.

شَبَّبَ الشاعِرُ: شاعیرەکە یادی رۆژانی دڵداری‌و رابواردنی خۆی کردەوە.

شَبَّبَ بفلانة: شیعری دڵداری بەسەر فلانە ئافرەت دا هەڵگوت‌و وەصفی جوانی ئەوی کرد.

اِسْتَشَبَّ على ساقيه: خۆی ئامادەکرد بۆ هەڵسان‌و تینی دایە قاچەکانی ٥ گەنجەکانی هەڵبژارد بۆ برە کارێکی تایبەتی.

الشّابُّ: گەنج، کەسێك بگاتە تەمەنی بالغ بوون‌و تەڕو تازەیی گەنجی پێوە دیار بێ ٥ نەبوو بێتە پیاو ٥ (ك: شبان).

الشَّبَابُ: گەنجیەتی‌و تازە پێگەیشتویی.

شباب الشَّيْءِ: سەرەتای شت، دەگوترێ: (لقيته في شباب النهار): لەسەرەتای رۆژا توشی فلان بووم ٥ مێباز، دەگوترێ: (محمد علي مدهوش أرق الناس شباباً): حەمە عەلی مەدهۆشی لەهەموو کەس مێباز تر بوو ٥ هەرشتێك بڵێسەی پێ هەڵبکرێ.

الشَّبَبُ: ئاژەڵی گەنج، جوانو جوانەگا ٥ کاوڕ، کورو.

الشَّبُّ: گەنج ٥ کبریتی ئەلەمنیۆم‌و پۆتاسیۆم.

الشَّبَّةُ: کچی تازەپێگەیشتوو ٥ (ك: شبائب).

شَبَّةُ النار: بڵێسەدانی ئاگرو هەڵگیرسانی.

الشُبُوب: ئەوەی ئاگری پێ هەڵگیرسێندرێ ٥ ئەوەی شت جوان‌و ڕازاوە بکا، دەگوترێ: (هذا شبوب لكذا) ٥ ئاژەڵی گەنج ٥ جوانو، جوانەگا، کاوڕ، گیسك‌و کورو.

الشُبِيبَة: گەنجیەتی ٥ گەنج‌و لاو.

المشبوب (رجل مَشبوب): پیاوێکی دڵ وریاو ڕەوشت بەرزو ئازایە ٥ ڕوخسار جوان‌و ڕەنگ درەوشاوەو تەڕ دەماخە ٥ (ك: مشابيب).

مشبوب الأظافر: نینۆك تیژە.

الشَبَتُ: ڕوەکێکە لەپێری خێوەتییەو بەمەبەستی بۆنخۆشکردنی چێشت‌و خۆراك سود لەگەڵاکەی‌و لە تۆوەکەی وەردەگیرێ، بەکوردی پێی دەوترێ شویت.

شَبِث الشَيْئَ وبالشَيْئِ: بەشتەکەوە نووساو وەگری بوو پێوەی پابەند بوو.

شابَثَ الشَيْئَ: دەستەو یەخەی شتەکە بوو تێك هاڵان.

تَشَبَّثَ بالشَيْئِ: بەمانای (شَبِثَ) دێ.

تَشَبَّثَ برأيه: پابەندی ڕای خۆی بوو.

الشَبَثُ: جۆرە مەگەزێکە بەئەندازەی جاڵجاڵۆکە گەورەیە، ڕەشە خەڵك پێی دەڵێن (أبو شَبث) ٥ (ك: أشباث وشبثان).

الشَبِثُ: (رَجُلٌ شَبِثٌ): پیاوێکە پابەندی ڕاوبۆچونی خۆیەتی.

الشُبَثَةُ: ئەوکەسەی هەمیشە لەگەڵ هاوشانی خۆی دایەو لێی جیانابێتەوە.

شَبَحَ الشَيْئُ: تارمایی شتەکە دەرکەوت.

شَبَحَ الجِلدَ ونحوه: لەنێوان سینگ‌و گوڵمیخ دا ڕایکێشا بۆ ئەوەی لێی بدا، دەگوترێ: (شَبَحَ الشَخصَ): کەسەکەی ڕاکێشا بۆ ئەوەی جەڵدەی لێ بدا ٥ یان وەکوو لەسێدارە دراو درێژی کردەوە.

شَبَحَ العودَ: دارەکەی ڕێکخست‌و پانی کرد ٥ دەستی هەڵبڕی‌و درێژی کردن بۆ پاڕانەوەو دوعاکردن.

شَبُحَ الرجلُ شباحةً: پیاوەکە باسکی ئەستور بون‌و نێوشانی پان بوون ٥ (فهو مشبوح الذراعين).

شَبَّحَ فلان: فلانکەس ئەوەندە پیر بوو چاوی کز بون بەجۆرێك یەك تارمایی بەدوو تارمایی ببینێ ٥ بۆ موبالەغەی (شَبَحَ)دێ زۆری ئیلحاح کرد لەداوا کردن دا.

شَبَّحَ الشَيْئَ: شتەکەی لێك کێشایەوەو هەوڵی دا زیاتر پانی بکا ٥ توێکڵەکەی لێ کردەوە.

الشَبَحُ: تارمایی کەلە دورەوە دەبیندرێ‌و نازانی چییە.

شَبَحَ الشَّيْءَ: سێبەرو خەیاڵی شت، دەگوترێ: (شبح الحرب) و(شبح الموت) ٥ (ك: أشباح وشبوح)، دەگوترێ: (هم أشباح بلا أرواح).

شَبَرَ الثوبَ: قوماشەکەی بەبست پێوا.

شَبَرَ شَبْراً: تەڕ دەماخ بوو.

شَبَّرَ الثوبَ وغيره: قوماشەکە یان شتی تری بەبست پێوا.

تشابر الفريقان: دوو تاقمەکە لەشەڕدا لێك نزیك بونەوە.

الشِّبْرُ: بست؛ نێوانی سەری پەنجە گەورەو سەری پەنجە بچوکە.

المَشابِرُ: شوێنی بەکارهێنانی ئاو ٥ ئاوی نزمی ژێر زەوی کەئاوی تری دێتە سەر ٥ تاکەکەی (مَشْبَرُ وَمَشْبَرة).

الشَّبُورُ: کەڕەنا، زوڕنا ٥ شتی دەنگ گەورە کەر.

الشَّبُورةُ: تەمو مژی بەیانی.

شَبْرَقَهُ شَبْرَقَةً وشِبْراقاً: بڕیو پارچە پارچەی کرد، دەگوترێ: (شَبْرَقَ الثوبَ، وَشَبْرَقَ اللحمَ وشَبْرَقَ البازي الصيدَ).

شُبارِق: (ثوبٌ شُبارِق): قوماشێکی دادڕ دادڕی ونجڕ ونجڕکراوە.

لحم شُبارِق: گۆشتێکی جۆراو جۆر کولاوەو کراوە بەچەند جۆر چێشت.

الشَّبارِيقُ: (ثوب شَباريق): قوماشی دڕاو ونجڕ ونجڕکراو.

الشِّبْرِقَةُ: پارچە قوماش ٥ گزوگیای تەنكو بچکە بچکە.

الشُّبُوطُ: جۆرە ماسییەکە لەڕوباری دیجلەدا بەزۆری هەیە، ناوقەد ئەستورو کلك باریكو جەستە نەرمە ٥ (ك: شبابيط).

شَبِعَ شِبَعاً: گەدەی پڕ بوو لەخواردەمەنی، تێر بوو، دەگوترێ: (شَبِعَ طعاماً وَشَبِعَ من الطعام).

شَبِعَ الجِسْمُ: جەستەی پڕ بووە، قەڵەو بوو تێکسمرا.

شَبِعَ مِنَ الأمر: لەکارەکە وەڕزبوو لێی بێزرا ٥ (فهو شبعان) ٥ (ك: شِباع وشَباعى) ٥ (وهي شَبْعى وشبعانة) ٥ (ك: شباع)، دەگوترێ: (هي شبعى الوِشاح): تێکسمڕاوو ورگ زلە.

أشْبَعَهُ: تێری کرد ٥ خواردنی دایە تا تێری خوارد.

أشْبَعَ الثوبَ: قوماشەکەی ڕەنگ کرد.

أشْبَعَ السائِلَ: شلەمەنییەکە چی تێدابوو توانرایەوە ٥ ئەوەی کرا بتوێتەوە توانرایەوە.

أشْبَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەتێرو تەسەلی تەواو کرد، دەگوترێ: (أشْبَعَ

البحثَ): باسەکەی بەتێرو تەسەلی خستەڕو.
تَشَبَّعَ: خۆی بەتێرو تەسەل نیشان دا، دەگوترێ: (تَشَبَّعَ الماءُ بالملح): ئاوەکە تێر خوێ بوو.
الشُّبَاعَةُ: وردە نان‌و ئێسقانی کراوەو بەرماوەی خۆراك لەسەر سفرەو خوان دوای تێرلێخواردن.
الشِّبَعُ من الطعام وغيره: ئەو خۆراکەی دەبێتە هۆی تێربون.
الشُّبْعَةُ من الطعام: ژەمە نان ◦ (ك: شُبَعٌ).
الشَّبِيعُ: تێرکراو.
شَبِقَ الذكرُ من الحيوان شَبَقاً: نێرەکە زەوقی لەمێیەکە بەهێز بوو.
شَبِكَ الشيءُ شَبكاً: شتەکە هەندێکی چووە ناو هەندێکی ترەوە.
شَبَكَ الشيءَ: شتەکە هەندێکی چەقییە هەندێکی، چونە ناو یەکترەوە، دەگوترێ: (شَبَكَ أصابعهُ): پەنجەکانی تێك نان.
شَبَّكَ: زێدەڕۆیی مانای (شَبَكَ) دەگەیەنێ ◦ شتەکان زۆر چونە ناو یەکەوەو چەمبەرەیان بەست.
تَشَابَكَ الشيءُ: بەمانا (شَبَكَ)دێ، دەگوترێ: (تَشَابَكَتِ الأمور): کارەکان چونە ناو یەکەوەو ئاڵۆزان.
اشْتَبَكَ: بەمانا (تشابك)دێ، دەگوترێ: (تَشَابَكَتْ الأمور): کارەکان تێکەڵاو بوون.
اشْتَبَكَ الجيشان: دوو سوپاکە تێکچرژان پێك وەربوون.
تَشَبَّكَ: بەمانا (اشْتَبَكَ)دێ.
الشَّابِكُ: (طريق شابِكٌ): ڕێگایەکی چەواشەو ئاڵۆزە ◦ (أمر شَابِكٌ): کارێکی تێکەڵ‌و پێکەڵە.
الشَّبَّاكُ: ئەو کەسەی بەتۆڕو داو نێچیر دەگرێ.
الشُّبَّاكُ: پەنجەرە لەئاسن‌و دارو شتی وا ◦ تاینچەو ڕەشکە ◦ سیرمەو شتی وا کەوەکوو تاینچە بچەندرێ‌و شتی تێدا باربکرێ ◦ (ك: شبابيك).
الشَّبَكُ: ددانی شانە ◦ کۆی (شَبَكَة).
الشُّبُكُ: سەبیل؛ شتێکە توتنی تێدەکرێ‌و ئاگری پێوە دەنرێ بۆ کێشان.
الشَّبَكَةُ: تۆڕی ڕاوچی ◦ بەزۆری لەبەن‌و بەنی نایلۆن دەچندرێ وەکوو تاینچەو ڕەشکە ◦ هەرشتێك بەیەکەوە پەیوەست بن، دەگوترێ: (شَبَكَة الكهرباء وشبكة المواصلات) ◦ (ك: شَبَكَ وشِباك).
الشَّبْكَةُ: دیاری زاوا بۆ بوك ◦ دیاری بۆ دەزگیران بۆ ئەوەی بزانرێ کە ئەو

کوڕو کچە دەبنە هاوسەری یەکتری.

الشَّبَكِيَّةُ: هەر چنراوێك کونکون بێ وەکوو تاینچەو ڕەشکەو تۆڕی ماسی گرتن‌و ڕاوکردنی نێچیر.

الْمُشَبَّكُ: جۆرە حەلْواو شیرینییەکە لەسەر شێوەی بۆری تێك خراوو لێك بەستراو دروست دەکرێ.

المِشبَكُ: ئامێری چنینی شەبەکەو تۆڕو تاینچەو شتی وا ٥ جۆرە خشڵێکە لە زێڕ یان لە ئەڵماس لەسەر سینگ‌و مەمك هەڵدەواسرێ یان لەسەر قایم دەکرێ ٥ (ك: مَشَابِك).

شَبَلَ الغلامُ شبولاً: منداڵەکە گەورە بوو، لەنازو نیعمەت دا پەروەردە بوو ٥ (فهو شابل).

أشبَلت اللّبوةُ: دێڵە شێرەکە بێچوی بوو.

أشبَلَت المرأةُ على أولادها: ئافرەتەکە بەسەر منداڵەکانیەوە دانیشت‌و دوای مردنی مێردەکەی شوی نەکردەوە خۆی کرد بە شێرەژن ٥ (فهي مُشبِلٌ).

الشِّبْلُ: بێچوە شێر ٥ (ك: أشبال).

شَبِمَ شَبَماً: سارد بوو ٥ هەستی بەساردی‌و برسیەتی کرد ٥ (فهو شَبِمٌ)، دەگوترێ: (مـاء شـبِمٌ): ئاوێکی ساردە ٥ (غـداة شَبِمٌ): بەیانیەکی ساردە ٥ (قلب شَبِمٌ): دڵێکی ساردو کەم هەستە.

الشِّبَامُ: مەمك مژە؛ دارێکە یان نایلۆنێکە دەخرێتە دەمی منداڵەوە بۆ ئەوەی بخافڵێ‌و بیری شیرخواردنی نەمێنێ ٥ هەروا ناوە بۆ دەمبێن‌و ئەو دارەی دەخرێتە دەمی بێچوە ئاژەڵەوە تانەتوانێ شیری دایکی بخوا.

الشِّبَامَان: دو پەت‌و حەبلن لەملاو لەو لای دەسماڵ‌و کۆڵوانەو ڕۆب‌و شتی وا پێکەوە گرێ دەدرێن.

شَبَنَ الغلام شَبْناً: منداڵەکە گەورە بوو پێگەیی‌و خۆی دارِشت.

شَبَنَ الشَّيْئُ: شتەکە نزیك بۆوە ٥ (فهو شابن).

الشَّبِينُ: لەلای مەسیحییەکان بەو کەسە دەگوترێ کە هاوڕێیەتی بوك یان زاوا دەکا لەڕۆژانی گواستنەوەی بوك دا، بەکوردی خۆمان (بەربوك‌و برازاوا)یان پێ دەڵێن ٥ هەروا ناوە بۆ ئەوکەسەی بەفەرمانی قەشەی مەسیحی منداڵەکە دەخاتە ناوی مەعمودییەوە کە داب‌و نەریتێکی مەسیحیانە دەبێ قەشە ئایەتی تەنصیر بەسەر ئاوەکەدا بخوێنێ‌و منداڵەکەی پێ بشۆرێ ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (شبینة) ٥ (ك: شَبائِن وأشابِنة).

أشْبَهَ الشَّيْءُ الشَّيْءَ: شتەکە لەشتەکە چوو.
شابَهَهُ: لەو چوو.
شَبَّهَ عليه الأمر: شتەکەی لـێ تێکچوو نـەیزانی کامەیـەو لـێی چەواشـە بوو.
شَبَّهَ الشَّيْءَ بالشَّيْءِ: شتەکەی بەشتێکی تـر شـوبهاند ٥ لەشـوێنی ئـەو شـتە شتێکی تری هاوشێوەی دانا چونکە لێك دەچوون.
شُبِّهَ عليه ولـه: لێی تێکچوو نـەیزانی کامە کامەیە.
اِشْـتَبَهَ في المسألة: گومـانی لەڕاسـتی مەسەلەکەدا بۆ پەیدابوو.
تشابه الشَّيئان: ئەو دوشتە لێك چون بەجۆرێك چەند سەرنجیان بدەیتێ نـازانی کامـەیان کامەیـەو لێـك ناکرێنـەوە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا﴾.
تـشَبَّهَ بغـيره: چـاوی لـەو کـرد لاسـایی کەسێکی تری کردەوە.
التـشبيه: شـوبهاندنو لێـك چواندنی دوشـت یـا زیـاتر بەیـەکتر چـونکە لەچەند دیاردەو ڕەوشتێك دا جۆرە هاوبەشـــییەکیان هەیـــە وەکـــوو شـوبهاندنی پیـاوی ئـازا بەشـێر یـان شوبهاندنی ئافرەتی جوان بـە گوڵ یان بەمانگو ئەستێرە ...هتد.
تـشبيه المـسجونين: وەرگرتنـی پەنجـە مۆری گیراوەکانو نووسینی شێوەو روخسارییان لەسەر کارتێکی تایبەتی بۆ دیاریکردنی کەسایەتییان.
الشِّبْهُ: هاوشێوە ٥ (ك: أشباه).
الشَّبَهُ: مسی زەرد ٥ (ك: أشباه).
الـشُّبْهَةُ: لێتێـــك چـونو لێـشێوان ٥ لەشـــەرع دا بەشتێـــك دەگـــوترێ نەزاندرێ ئاخۆ حەڵاڵە یان حەرامە، حەقە یان بەتاڵە.
الشَّبِيهُ: هاو وێنەو هاوشێوە.
الْمُشابه: تەمو مزاویو مانا بەزەحمەت زانراو، شتی وا کەم کـەس لـێی تـێ بگـەن ٥ دەقەکـەی قورئـان کـە دەفەرموێ: ﴿مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ﴾ وشـەی (متـــشابه) لەوشـــوێنەدا زۆر مانـــا هەڵدەگرێ.
الْمُـشَابِهُ: بـەمانا (الأشـباه)دێتو کـۆی (شَبَهَ) بەمانای هاو وێنە دێ.
الْمُـشَبَّهة: پێرێـــکی ئـایینین خـودا دەشوبهێنن بەشتی دروستکراو.
شَبا الشَّيْءُ شَبْواً: شتەکە بـەرزبۆوە ٥ (شَبا الفرسُ): ئەسپەکە بۆوە بەجوانو.
شَبا وَجْهُـهُ: دەموچاوی گەشـاندەوەو دوای گـرژیو مـۆنی روخـساری ڕون بـۆوە.

شَبا النارَ: ئاگری کردەوە.

أشْبی الـشَجَرُ: درەختەکـە درێـژ بـوو تێکهالاّ، تێکچرژا.

أشبی علـی فـلان: بـەزەیی بـەفلاّن دا هاتەوەو یارمەتی دا.

أشـــبی فـــلان: فلاّنکـەس منداڵێـکی زیرەكو ئاقڵی بوو.

أشبی فلانـاً: رێـزی فلاّنکەسـی گـرتو قەدرزانی بەرامبەر نواند.

أشـــبی الأولادَ آبـــاهم: منداڵـــەکان چوونەوە سەر باوکیان لەو دەچن.

الشُبا: قەوز ◊ تەرزە.

شَباه الشَیْئ: تیژایی قـەراخی شتەکە ◊ (شباة السیف): تیژایی دەمی شمشێر ◊ (شَباة العقرب): چزوی دوپشك.

شَــبْوَةُ: نــاوە بــۆ دوپــشك (اسـم غـیر منصرف).

جاریة شَبْوَةٌ: کەنیزەکێـکی گورجو گۆڵە.

شـتت الأشـیاءُ شـتاتاً: شـتەکان لێـك بلاّوبون.

شتت الدیار بفلان: ولاّت فلاّنـی لـەخۆی دورخستەوە لەولاّت دورکەوتەوە.

شَتَّ بقلبه الوَجْدُ: عەشقو دڵداری سۆزی فلاّنــی هەڵـساندو بـیرو بۆچـونی شێواند.

شَتَّ الأشیاءُ: شتەکانی بـلاّوە پـێ کـرد، دەگـوترێ: (أشَــتَّ بــي قَــومي): نەتەوەکــەم ســەریان لێتێـــك دام نازانم چۆن هەڵسو کەوت دەکەم.

شَتَّتَ الأشیاءَ: شتەکانی بلاّوکردنەوە.

تَــشَتَّتُوا: بـلاّو بونـەوەو هەریەکـەیان بەلایەکدا رۆیی.

الشُتاتُ: جیاجیا ◊ (أمْرٌ شَـتَاتٌ): کـاری جیـا جیـا، دەگـوترێ: (جـاء القَـومُ شتاتَ شَتَاتَ): خەڵکەکە بەجیا جیا هاتن.

ألـشَتُّ: (أمـرٌ شَـتٌّ): کارێـکی پـەرتو بـلاّوە ◊ (ك: أشـــتات)، دەگـــوترێ: (اذهبوا أشتاتاً): بەجیا جیا رۆیشتن.

شَتَّانَ: دەگـوترێ: (شَتَّانَ مابینهما): نێوان ئـەو شـتە زۆر جیاوازییـان گـەورەو بەرفراوانە.

الــشُتُوتُ مــن النــاس: کۆمەڵـگایەك دانیـشتوانەکەی هەریەکـەیان سـەر بەتیرەو هۆزێـك بنو لەتیرەو خێڵـی جیا جیا پێکهاتبن.

الشَتیتُ: لێـك بلاّوە بوو ◊ (ثغر شتیت): ددانی نێوان کەلو یـەك یـەك، واتـە ددان شاشو رێـك.

أشیاءٌ شَتَّی: چەند شتێـك لەجۆری جیا جیـــا ◊ قورئـــان دەفـــەرموێ: ﴿إنَّ سَعْیَـــكُمْ لَـــشَتَّى﴾ هـەوڵو کۆشـشی ئێوە جۆراو جۆرو جیاجیان.

شَتَرَهُ شَتْراً: بڕیەوە، دڕاندی، دەگوترێ:

(شَتَر ثوبَهُ): قوماشەکەی دڕی ◦ (شتر فلاناً): فلاّنکەسی بریندار کرد.

شَتَرَ الدّاءُ عَيْنَهُ: نەخۆشییەکە پێڵوی چاوی هەڵگێڕایەوە.

شَتِرَ شَتَراً: دوو لەت بوو، دەگوترێ: (شَتِرَ فلان): فلاّنکەس لێوی خواروی قەڵشی ◦ (هو أشتر وهي شتراء).

شَتَّرَ بفلان: ڕەخنەی لەفلاّنکەس گرتو جوێنی پێدا.

الشَّتْرُ: عەیبدارو ڕەوشت ناشیرین.

الشُّتْرَةُ: بۆشایی نێوان پەنجەکان.

شَتَلَ الزَّرْعَ شَتْلاً: تۆوەکەی لەشوێنێک چاند بۆئەوەی بڕوێنو دوایی شەتڵەکان هەڵکێشێو لەشوێنێکی تر بیان نێژێ.

الشَّتْلَةُ: ڕوەکی تازە ڕسکاوو سەوز بوو لەوشوێنەی لێی ڕواوە بگوێزرێتەوە بۆ شوێنێکی تر.

اَلْمَشْتَلُ: شەتڵگا ◦ شوێنی شەتڵ ◦ زەوییەک تۆوی لێ بچێندرێ دوای تێپەربوونی مانگێک یا زیاترو کەمتر شەتڵەکە هەڵبکێشرێو لەشوێنێکی تر بچەقێندرێتەوە.

شَتَمَهُ شتماً: جوێنی پێدا.

شَتُمَ شَتَامَةً: ڕوخسار ناشیرینو نەکڵەوەت بوو ◦ (فهو شتيم).

شاتَمَهُ: جوێنی پێدا.

الشُّتَامُ والشُّتَامَةُ: دەموچاو ناشیرینو بەدڕەوشت.

الشَّتيمةُ: جوێن.

شَتَنَ الثوبَ شَتْناً: قوماشەکەی چنی ◦ (فهو شاتِن وشتون).

شَتَّنَ: بڕوانە (شَتَتَ).

شَتَا بالمكان شَتْواً: بە زستان لەوشوێنە مایەوە.

شَتَا الشّتاءُ: زستان سارد بوو.

شتا اليومُ: سەرماکەی توند کرد.

شتا السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

أشتى فلانٌ: فلاّنکەس کەوتە زستانەوە.

أشتى القومُ: خەڵکەکە تووشی برسیەتیو قاتو قڕی بوون.

شاتاه مشاتاةً وشتاءً: مامەڵەی لەگەڵ دا کرد لەماوەی زستان دا.

شاهره مشاهرة: لەماوەی مانگێک دا مامەڵەی لەگەڵ دا کرد.

شَتَّى بالمكان: بەمانا (شتا)دێ.

شتّى الشيْءُ فلاناً: شتەکە بەشی زستانی فلاّنکەسی کرد.

الشّتاءُ: زستان ◦ زموستان وەرزێکە لەوەرزەکانی ساڵ، لەسەرەتای بیستو دووی مانگی دوانزە دەست پێدەکاتو لەبیستو یەکی مانگی ئازاردا کۆتایی پێ دێ ◦ گرانیو قاتو قڕی.

أَلشَّتْوَةُ: زستان.

الشَّتْوِيُّ: بارانى زستان.

الشَّتِيُّ: بەمانا (الشَّتويّ)دێ.

أَلْمَشْتَى: شوێنێك زستانى تێدا بەسەر بەرى ٥ وەرزى زستان.

أَلْمَشْتَاةُ: بەمانا (أَلْمَشْتَى)دێ ٥ زستان.

شَثِنَتْ كَفُّهُ شَثَناً: دەستى زبر بون ڕەقو ئەستور بون.

الشَّثْنُ: ئەستورو زبرو ڕەق، دەگوترێ: (رجل شَثْنُ الأصابع): پیاوێكە دەستو پەنجە زبرە.

شَجَبَ فلانٌ شجوباً: فلانكەس بەهیلاك چوو، فەوتا ٥ غەمبار بوو.

شَجَبَ الغرابُ شجيباً: قەلەڕەشەكە قراندىو ناوانى خەڵكەكەى تێكدا.

شَجَبَ فلاناً شجباً: فلانكەسى بەهیلاك برد.

شَجَبَ الصَّيْدَ: تیرێكى بەنێچیرەكەوەناو خپى كرد، جوڵەى لێ برى.

شَجَبَ فلاناً: فلانكەسى خەفەتبار كرد.

شَجَبَ الشَّيْئُ فلاناً: شتەكە فلانكەسى هەڵەو گیر كرد.

شَجَبَ الشَّيْئَ: شتەكەى كێش كرد، دەگوترێ: (شَجَبَ اللِجامَ): ڕیشمەكەى توند كرد ٥ گرتیەوە.

شَجَبَ القارورة بالشِجاب: بە تۆپەوانە دەمى گۆزەكەى گرت.

شَجَبَ الرأيَ وللموقفَ: نارەزایى خۆى بەرامبەر ڕاو هەڵوێستەكە دەربڕى.

شَجِبَ شَجَباً: فەوتا، تێدا چوو ٥ خەفەتبار بوو.

أَشْجَبَهُ: غەمبارى كرد.

تشاجبت الامور: كارەكان لێك ئاڵۆزانو چەواشە بوون.

الشَّاجِبُ: زۆر بڵێو چەقە چەناو ٥ قەلەڕەشى نەگبەت كە دەقڕێنێو شوم بڵاو دەكاتەوە.

الشِّجابُ: عەلاگەى جل هەڵواسین ٥ سەدادە.

الشَّجَبُ: پێداویستىو غەمو خەفەت ٥ (ك: شجوب).

الشَّجَبُ: نارەحەتىو ئازارو لەش داهێزان كەبەهۆى نەخۆشییەوە توشى ئادەمیزاد دەبێ، دەگوترێ: (امرأة شجوب): ئافرەتێكە توشى خەمو ناخۆشى بووە بەهۆى ئەوەى دڵى بەكوڕێكەوە یە ٥ (ك: شُجُبٌ).

أَلْمِشْجَبُ: عەلاگەو سینگو شتى وا كەجلى پێدا بكرێ ٥ (ك: مَشاجب).

شَجَّهُ شجّاً: سەرى شكاند، برینى لەدەمو چاوى كرد، دەگوترێ: (شَجَّ رأسَهُ، شَجَّهُ في رأسه أو وجهه).

شَجَّت السفينة البحرَ: كەشتییەكە ئاوەكەى دڕدا، شەقى كرد.

شَجَّ الشرابَ بالماء: شەرابەکەی تێکەڵی ئاو کرد ◦ هەروا دەگوترێ: (فلان يَشُجُّ بيد ويأسو بأخرى): فلان بەدەستێکی بریندار دەکا بەوەکەی تری دەرمانی دەکا، ئەمە پەندەو بەکەسێک دەگوترێ خراپەو چاکە بکا.

شَجَّ شَجَجاً: شوێنەواری برین بەروخسارییەوە ماوە ◦ (فهو أشجُّ وهي شَجّاءُ). (ك: شُجُّ).

شاجَّهُ شِجاجاً: یەکتریان بریندار کرد.

الشَّجَجُ: شوێنەواری برین لەناو چاوان دا ◦ یان لەشوێنی تردا.

الشَّجَّةُ: برین لەسەر یان لەدەمو چاو یان لەناو چاوان ◦ (ك: شِجَاجٌ).

الشَّجِيجُ: بریندار کراو، سەرشکاو، روخسار بریندار کراو.

شَجَرَ الأمرُ بينهم شُجُوراً: کارەکە لەنێوانیان دا ئاڵۆز بوو، کێشەیان تێکەوت، بوو بە مقۆ مقۆیان.

شَجَرَ الشَجَرَ والنبات: لقە شۆڕ بۆوەی درەختو روەکەکەی بەرز کردەوە.

شَجَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەستەوە ◦ شتەکەی خستە سەر عەلاگەکەو پێیدا هەڵواسی.

شَجَرَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە لادا، نەیهێشت بیکا.

أشجرت الأرضُ: زەوییەکە درەختی زۆر بوو.

شاجَرَهُ: کێشەی لەگەڵدا کرد.

شَجَّرَ النباتُ: روەکەکە بوو بەدرەخت.

شَجَّرَ الأرضَ: درەختی لەزەوییەکەدا رواند.

شَجَّرَ النسب: بنەچەو پەلو پۆی خێزانو هۆزەکەی رونکردەوەو لەشێوەی درەخت دا وێنەی کرد.

اشْتَجَرَ الشَّيْءُ: شتەکە هەندێکی چووە ناو هەندێکیەوەو تێکچڕژان، دەگوترێ: (إشتَجَرَت الأصابعُ): پەنجەکان چونە ناویەکەوە.

اشتَجَرَت الرِماحُ: شمشێرەکان تێک رژان.

اشتجر القومُ: خەڵکەکە کێشەیان تێکەوت.

اشتَجَرَ فلان: فلانکەس دەستی خستە بن چەناگەیو قورسایی خستە سەر ئەنیشکی.

تشاجر الشَّيْءُ: شتەکە هەندێکی چووە ناو هەندێکیەوە، دەگوترێ: (تشاجرت الرِماحُ): رمبەکان تێکرژان.

تشاجر القومُ: خەڵکەکە کەوتنە کێشەو نیزاعەوە.

الشِّجَارُ: کەژاوەی بچوك؛ دارێکە لەپاش دەرگاوە وەکوو کێلونو

پاشكۆڵ دەرگاكەی پێ قایم دەكرێ ٥ دارێــكە دەخرێتــە دەمــی بێـچوە ئاژەڵــەوە بـۆ ئـەوەی شـیری پـێ نەخورێ.

الـشَّجْرُ: كـاری سـەر بەگێـچەڵو كێـشە نـامێز ٥ بۆشـایی نـاو دەم نێـوان مەلاشـوو پانـایی زمـان ٥ چـەناگە ٥ (ك: شُجُور وأشجار).

الـشَّجَرُ: درەخـت؛ ڕوەكێـكە یـەك قـەدی ڕەقـی هـەبێ، جـاری واش دەبـێ بـە ڕوەكێـــك دەگــوترێ كــە ڕاســت نەبێتــەوەو بەڵــكوو بەســەر زەوی دا پـان بێتــەوە وەكـوو ڕوەكـی كاڵـەكو ترۆزیو كولەكە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّن يَقْطِينٍ﴾ ئەوەتا ڕوەكـی كولەكـە بـە درەخـت نـاوی بـردووە، وەلـێ زانایـانی ڕوەك ناسـی وشەی (شـجر) بـەدرەختی بەتەمـەنی یـەك قـەدو قـەد ڕەقو ڕوت دەڵـێن ٥ تاكەكەی (شجرة) ٥ دەشگوترێ: (هـو مـن شـجرة طيبـة): ئـەو لەبنەماڵـەو خێزانێـكی ڕەسەنو وەجاخزادەیە.

شَجَرَةُ النسب: ڕونكردنەوەو وێنەكردنی بنەماڵەو لقو پۆپی خێـزانو هـۆزو تایەفـە لەسـەر شـێوەی لـقو پـڕژی درەخت كەلـەباپیرە گـەورەوە دەست پێـدەكاو وەچــەو نــەوە دیــاری دەكرێن.

الشَّجْراءُ: درەختی تێكچڕژاوی پڕو چڕ ٥ زەوی درەختاوی چڕو پڕ.

الـــشَّجْرِيُّ: پیتـــی شـــەجەری كـــە (ش.ض.ج.ي)ە.

الشَّجِيرُ: دەگوترێ: (واد شـجير) شیوی پــڕدارو درەخــت ٥ (أرض شَــجير): زەوی پڕ درەخت.

الشَّواجِرُ: بەربەستو لەمپەڕ، دەگوترێ: (قـــد شـــجرتني عنـــه الـــشواجر): بەربەسـتو لەمپـەڕ منیـان لەوشـتە گێڕایـەوە ٥ (رمـاح شـواجِر): ڕمـی تێك ڕژاوو تێكەوە بوو.

الْمُشَجَّرُ: هەرشتێـك وێنـەی درەختـی تێدا بێ چ كاغەز بێ یان قوماش بێ یان هەرشتێكی تر بێ.

الْمَـشْجَرُ: شـوێنی ڕوانـدنی درەخـت، شوێنێـــك درەختـــی لـــێ ڕوابـــێ ٥ هەرپانتاییـەك درەخـت دایپۆشـیبێ كەم یا زۆر ٥ (ك: مَشَاجِر).

الْمَشْجَرَةُ: بەمانا (الْمَشْجَرُ) دێ.

الْمِشْجَرُ: عەلاگەی جل پێدا هەڵواسین.

شَــجُعَ شَــجَاعَةً: ئـازاو وره بـەرزو چـاو نـەترس بـوو ٥ (فهـو شـجيع) ٥ (ك: شُجَعاءُ وَشِجَاع) ٥ (وهي شَجِيعةٌ) ٥ (ك: شَجَائِعُ).

شَــاجَعَهُ: پێـشبڕكێی لەگـەڵ دا كـرد لەئازایەتی دا.

تَشَجَّعَ: وره بەرز بوو ٥ وای خۆنیشان دا ئازایەو خۆی ئازا کرد.
الأَشْجَعُ: تاکی (الأَشَاجِعُ)ە ٥ ناوه بۆ دەمارەکانی پشتی دەست.
الشُجَاعُ: ئازاو چاونەترس ٥ (ك: شُجعَان وشِجعَةٌ) ٥ ماری گەورە ٥ (ك: شُجعان).
الشّجيعُ: (رجل شجيع) پیاوێکی ئازاو بەجەرگ ٥ (وهي شجيعة) ٥ (ك: شَجائع وشجاع).
شَجَنَت الحَمَامَةُ شُجوناً: کۆترەکە خوێندی ٥ نالاندی.
شَجَنَ الأمرَ فلاناً شَجْناً: کارەکە فلانکەسی هەڵەو گیرکرد، خەفەتباری کرد.
شَجِنَ شَجْناً: غەمبار بوو ٥ (فهو شجن).
أشجَنَ الكرمُ: دار مێوەکە تولەکانی تێك هالان.
أشجَنَ الأمر فلاناً: کارەکە فلانکەسی غەمبار کرد.
تَشَجَّنَ: خەفەتبار بوو، یادی رابردوی کردەوەو کوڵی گریانی هەڵسا.
تَشَجَّنَ الشجرُ: درەختەکە تێك چرژا چرو پڕ بوو.
الشَّاجِنُ: شیوو دۆڵی پڕ دارو درەخت ٥ رێگای ناو شیو ٥ (ك: شواجِن).
الشَّجَنُ: لق و پۆپی تێك چرژاو لێك هالاو ٥ لایەن و کون و کەلەبەر لەهەر شتێك بێ، دەگوترێ: (الحديث ذو شجون): قسەو باسی جۆرو شێوازو نهێنیو ئاشکرای هەیە ٥ هەروا بەمانا غەمو خەفەت دێ ٥ پێداویستی کات گرو هەڵەو گیر کەر ٥ (ك: أشجان وشجون).
الشُّجْنَةُ: لق و پۆپی تێکهالاوو تێکچرژاو ٥ درەختی چرو پڕ ٥ کون و کەلەبەری هەموو شتێك.
شَجَاهُ الأمرُ شَجْواً: خەمباری کرد.
شجا الحديثُ ونحوه فلاناً: شیعرەکە یا چیرۆکەکە فلانی خستە هەڵپەڕین و سەما.
شَجَاهُ تَذكُرُ الإلف: یادی هاوەڵ و دۆست و خۆشەویست خستیە سەر شەوق و یادەوەری و کوڵی گریانی هەڵساند.
شَجِيَ شجاً: پاروی لەقورگ گیرا ٥ کوڵی گریان لەقورگی گیرا ٥ دەگوترێ: (شجي بالهمّ): خەم و خەفەت دایگرت و هیچ رێگا چارەیەکی نەدۆزیەوە دەرەتانی نەبوو ٥ (شَجِيَ بقرْنِهِ): هاوشانەکەی بەسەری دا زاڵ بوو ٥ هەروا وشەی (شَجِيَ): بەمانا گرنگی دان بەشت و غەمبار بوونە ٥ بیری رابردوی کردەوەو دڵی گەرم بوو، گریا ٥ (فهو شَج وهي شَجِية).
أشجاه: بەمانا (شجاه)دێ ٥ بەسەری دا

زاڵ بوو، ژێر باری کرد.
أشجاه بكذا: بەوشتە قورگی گیرا.
الشَّجَا: شتێك لەقورگ بگیرێ وەكوو ئێسك و شتی وا.
الشَّجْوُ: غەم و خەفەت ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووه دەڵێ: (بكی فلان شَجْوَهُ): فلانكەس گریا غەم و خەفەتی خۆی بەبادا.
الشَّجِيُّ: كەسێك غەم و نارەحەتی كوڵی گریانی هەڵسێنێ ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووه دەڵێ: (ویل للشجيّ من الخلي): هاوار بۆ عاشق لەدەست دۆستەكەی.
شَحَبَ جِسْمُهُ شُحُوباً: جەستەی گۆڕاو كزو لاواز بوو.
شَحَبَ اللون: ڕەنگی گۆڕا ٥ (فهو شاحِب).
شَحَثَ: پرسیاری كردو زۆر كڕوزایەوه ئیلحاحی كرد.
الشَّحَّاثُ: سواڵكەری درێژه دادڕو ئیلحاح كەر.
شَحَجَ البغلُ والحمار شَحِيجاً: هێسترەكە یان كەرەكە لوشكە لوشكی كرد، حنكە حنكی كرد، دەگوترێ: (شَحَجَ الغرابُ): قەلە ڕەشەكە قڕاندی ٥ (فهو شاحِجٌ وشحاج).
تَشَحَّجَ صوته: دەنگی گڕ بوو، گڕی تێدا دەركەوت.
الشاحِجُ: هێسترو گوێدرێژ.
شَحَّ الماءُ ونحوه: ئاوەكە یان شتی تر كەم بوو بەناخۆشی دەست دەكەوت.
شَحَّ الزِّنَادُ: شقارتە یان بەردو ئەستێیەكە ئاگری نەكردەوه.
شَحَّ فلان بالشيئ: فلانكەس دەست قوچاوو بەخیل بوو.
شَحَّ عليه: سوور بوو لەسەری ٥ (فهو شحيح وشَحَاحٌ).
شاحَّ فلاناً: كێشەی لەگەڵ فلانكەس نایەوه و بەڵگەو بیانووی لێ دۆزیەوه، زانایان دەفەرمون: (لامُشَاحَةَ في الإصطلاح): كێشەو نیزاع لە زاراوه دا نییە.
تَشَاحَوا في الأمر وعليه: پێشبڕكێیان بۆ ئیشەكە كرد.
تَشَاحَّ الخَصْمان: دوو كێبڕكێكەرەكان هەریەكەیان لەلای خۆیەوه سور بوو لەسەر سەركەوتنی خۆی و ژێر خستنی بەرامبەرەكەی.
الشُّحُّ: ڕژدی و چروكی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأُحْضِرَتِ الأَنفُسُ الشُّحَّ﴾.
الشَّحَّةُ: (نفس شَحَّةٌ): دەرونێكی زۆر ڕژدو چروك.
الشَّحِيحُ: بەخیل و چروك ٥ (ك: شِحاح وأشِحَّة) ٥ قورئان دەفەرموێ:

﴿سَلَقُوكُم بِأَلسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ﴾ ◦ بۆ مێینە دەگوترێ: (شحيحة) ◦ (ك: شَحَائِح) ◦ (إبل شَحَائح): حوشتری کەم شیر.

شَحَذَ السَّيفَ ونحوه شَحْذاً: نوکی شمشێرەکەی تیژ کرد، دەگوترێ: (السيف شحيذ ومشحوذ)، هەروا دەگوترێ: (شَحَذَ ذِهْنَهُ): زەینی خۆی مشتو ماڵ کرد ◦ (شَحَذَ النَاسَ): بەپاڕانەوەی زۆرو بەئیلحاحەوە داوای لەخەڵك کرد ◦ دەق بەمانای (شَحَثَ) دێ.

أشْحَذَ السَّيفَ ونحوه: بەمانا (شَحَذَ)دێ.

الشَحَّاذُ: سواڵکەری نوزە درێژو ویرە ویرکەر.

المِشْحَذُ: هەسانو کارتیخو شتی وا کە تیغی پێ تیژ بکرێ ◦ (ك: مَشاحِذ).

المَشْحَذَةُ: دەگوترێ: (هذا الكلام مَشْحَذَةٌ للفهم) ئەم قسەیە ڕێخۆشکەرەو داخوازە بۆ تێگەیشتن.

الشَّحْرُ: ناوە وەی شیوو دۆڵ ◦ ڕێڕەوی ئاو.

الشُّحْرورُ: باڵندەیەکە دەخوێنیو دەنگخۆشە لە پێری (الشحروريات)◦ نێرەکەی ڕەشە، مێینەکەی لای سەری سەوزەیەو گەنم ڕەنگە سنگی مەیلەو سورە ◦ دەگیرێو دەخرێتە قەفەسەوە بۆ خوێندن.

شَحَطَ المكانُ شُحُوطاً: شوێنەکە دوور بوو.

شَحَطَ في المساومة: زێدە ڕۆیی کرد لەمامەڵەو چەلەحانێ داو لەسنووری تێپەڕاند.

شَحِطَت الناقةُ: حوشترەکە نەخۆشییەکی لەسنگ دا دروست بوو کوشندەو قەڵاچۆکەرە.

شَحِطَت الآلَةُ: ئامێرەکە سوتەمەنییەکەی کەمی کرد خەریکە لەکاربکەوێ.

شَحَطَ القتيل في الدَّم: کوژراوەکە لەخوێنی خۆیدا گەوزی.

شَحَطَ فلاناً شَحْطاً: لەراکردن دا پێش فلانکەس کەوت.

شَحَطَ الكَرْمَةَ وغيرها: تولە مێوە تەڕەکانی خستنە سەر کەپرو داری ڕاهێڵدراو.

شَحَطَ الإناءَ: قاپەکەی پڕ کرد.

شَحَطَ الشرابَ: شەرابەکەی تێکەڵ بەئاو کرد بۆ ئەوەی هەندێ کەسکونی نەمێنێو رون بێتەوەو خواردنەوەی ئاسان بێ.

شَحَطَ اللَّبَنَ: زۆری ئاو لەشیرەکە کرد.

أشْحَطَهُ: دوری خستەوە.

شَحَّطَهُ في دمه وبدمه: وای لێ کرد لەخوێناوی خۆیدا بگەوزێ.

الشَّحْطُ: ئەو دارە ڕاهێڵدراوەیە کە

تولەمێوی دەخرێنە سەر بۆ ئەوەی شۆڕنەبنەوە.

الشَّخطَةُ: شوێنەواری چڕنوكو ڕنینی پێست.

الشَّوْحَطُ: جۆرە درەختێكە لەكێوەكانی (السَّرَاةُ) هەیە، تیری كەوانی لێ دروست دەكرێ، گەڵاكەی تەنكو درێژەو بەرەكەی وەكوو عەنبەی درێژ وایەو دەخورێ.

شَحَمَ الطعامَ والخُبْزَ شَحْماً: پیوی كردە ناو خواردنەكەوە.

شَحَمَ القومُ: بەزو پیوی دەرخواردی قەومەكە دا.

شَحِمَ شَحَماً: قەڵەو بوو، خۆی دارشت.

شَحِمَ العِنَبُ: ترێیەكە ناوی كەمو توێكڵی ئەستور بوو.

شَحِمَت الرُمّانَةُ: هەنارەكە پەردەی نێوان دەنكەكانی ئەستور بوو.

شَحِمَ الى الشحم: حەزی لەپیو بوو.

أشْحَمَ: بەزو پیوی زۆر بوو.

أشْحَمَ القومَ: بەمانا (شَحَمَهُمْ) دێ.

شَحَّمَ: موبالەغەی (شَحَمَ)یە.

شَحَّمَ الآلَةَ: ئامێرەكەی بەبەزو پیو چەور كر، نەرمی كرد.

الشَّحْمُ: بەزو پیو لەجەستەی ئادەمیزادو ئاژەڵ دا، مادەیەكی سپی چەورە لەگەڵ گۆشت دایەو بەجیاش لەجەستەدا كۆدەبێتەوە وەكوو دووگی مەڕو حوشتر، لەشتی تریش دا بەهۆی تەكنۆلۆژیاوە دەردەهێندرێ.

الشَّحْمَةُ: پارچە بەز ٥ (شَحْمَة العين): گلێنەی چاو ئەو شوێنەی ڕەشاییو سپیایی چاو بەیەك دەگەنو كۆدەبنەوە ٥ (شَحْمَة الأذن): نەرمایی گوێچكە؛ ئەوشوێنەی كون دەكرێو گوارەی پێدا هەڵدەواسرێ ٥ (شَحْمَة الرمانة): ئەو پەردەی نێوان دەنكە هەنارەكانە.

الشَّحِيمُ: گیاندارێك بەزو پیوی زۆربێ، دەگوترێ: (رجل شحيم لحيم): پیاوێكی قەڵەوو گۆشتنە.

شَحَنَ السفينةَ ونحوها شحناً: كەشتییەكە یا بارهەڵگرەكەی باركرد، پڕی كرد لەكاڵا، دەگوترێ: (شَحَنَ البلدَ بالخيل): وڵاتەكەی پڕكرد لەئەسپ.

شَحَنَ فلاناً: فلانكەسی دوورخستەوە، دەری كرد.

شَحِنَ عليه شَحْناً: ڕقی لێ هەڵسا.

أشْحَنَ: دەگوترێ: (أشْحَنَ له بسهم): خۆی بۆ ئامادە كرد تیری پێوە بنێ.

شاحَنَهُ: ڕقی لێ هەڵسا ٥ دژایەتی كرد.

تشاحَنوا: یەكتریان دزاو ناكۆكی كەوتە نێوانیانەوەو بوون بە دوژمنی یەكتر.

الشّاحِنُ: پڕ، دەگوترێ: (مركب شاحِنٌ):

بارهەڵگرێکی پڕ لەکاڵایە.

الشَّحْنَاءُ: حیقدو دوژمنایەتی‌و ڕق‌و کینە.

الشِّحْنَةُ: ئەو کاڵایەی کەشتی لێ پڕدەکرێ ٥ ئەو خۆراک‌و پێداویستییەی ژیانە کە کۆدەکرێتەوە بۆ ئەوەی بەشی پاساوڵ‌و پۆلیس‌و کاربەدەست کە پاشا دیارییان دەکا لێی بدرێ، بۆ ئەوەی ئەمن‌و ئاسایشی وڵاتێك یان شارێك بپارێزن ٥ ڕەوە ئەسپ ٥ (ك: شِحَن) ٥ (الشحنة الكهربية): ئەو بڕە کارەبایەیە کە قەبارەیەك هەڵی دەگرێ.

شحا فلان شَحْواً: فلاّنکەس هەنگاوی پانی هاویشتن‌و پەلەی کرد، دەگوترێ: (شحا في الفتنة): لەفیتنەیی‌و دووو زمانی دا ڕۆچوو.

شَحَى فَمَهُ شَحْيَاً: دەمی داچەقاند.

تَشَحَّى في الشَّيْئِ: فراوانخوازی لەشتەکەدا کرد.

تَشَحَّى في السَّوْم: زێدە ڕۆیی کرد لەبانگەوازی کردن بۆ فرۆشتن‌و هەراجکردن یان گرانکردنی کاڵا.

تَشَحَّى على فلان: زمانی لەفلاّنکەس بەرەڵا بوو چی خودا پێی ناخۆشە پێی کرد.

الشَّحْوَةُ: بازو هەنگاو، دەگوترێ: (فرس رغيب الشحوة): ئەسپێکی هەنگاو درێژە بازی درێژ دەهاوێ ٥ (فلان بعيد الشحوة في مقاصده): فلاّنکەس دوربین‌و پلانی ستراتیجی درێژخایەنی هەیە بۆ ژیان‌و مەبەستی دورو درێژی هەن ٥ (إناء الشحوة): قاپێکە ناوەکەی فراوانە.

شَخَبَ اللَّبَنُ شَخْباً: شیرەکە لەگوان هاتە دەرو خوشەی هات، دەگوترێ: (شَخَبَ مِن الجُرْحِ): خوێنەکە لە برینەکە فیچقەی کرد، دەشگوترێ: (شَخَبَتْ أوداج القتيل دماً): ڕەگی لاملی کوژراوەکە فیچقەی خوێنیان کرد، بەفیچقە خوێنیان لی هاتە دەر.

إنشَخَبَ اللبَنُ: خوێنەکە بەفیچقە هاتە دەر، دەگوترێ: (إنشَخَبَ العِرقُ دماً): ڕەگەکە خوێنی بەفیچقە لێ هاتە دەر.

الأشخوب: خوشە خوشی شیر لەکاتی دۆشین دا.

الشُّخْبُ والشَّخْب: خوشەی شیر، فیچقەکردنی شیر لەکاتی دۆشین دا ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (شخبٌ في الإناء وشخبٌ في الأرض): خوشێك بۆناو قاپەکەو خوشێك بۆسەر زەوی، واتە جارێك دەیهەنگێوێ‌و جارێك نا.

الشُّخْبَةُ: بەمانا (الشُّخب)دێ ٥ (ك: شِخاب).

شَخُتَ شُخوتَةً: جەستەی لاوازو باریك بوو بەشێوەیەكی سروشتی ٥ (فهو شَخْتٌ وشِخيت) ٥ (ك: شِخات).

الشَّخْت: هەر گیانلەبەرێك بەسروشت كزو كۆڵەواربێ، دەگوترێ: (فلان شخت): فلانكەس لاوازو قەد باریكە ٥ (هو شخت العطاء): ئەو دەست قوچاوو كەمبەخششە ٥ (ك: شِخات).

شَخَّ في نومه: لەخەودا پرخە پرخی هات ٥ (شَخَّ ببوله): گیزە گیزی میز كردنی هات.

شَخَرَ شَخراً وشخيراً: دەنگەكە لەقورگی دا هاتو چو بێ ئەوەی ببێتە قسە، دەگوترێ: (شَخَرَ الفرسُ): ئەسپەكە حیلاندی.

شَخَرَ الحمار: گوێدرێژەكە زەڕی.

شَخَسَ الأمرُ شَخساً: كارەكە شێوا، چەواشەیی تێكەوت ٥ راستیو دروستی خۆی لەدەست دا ٥ (هو شخيص).

تشاخَسَتْ أسنانه: ددانی رێكو پێكو ریز بەستوو نەبون.

شَخْشَخَ القَشُّ: كۆزەرو كاوكۆتەكە دەنگی خەشخەشەیان لێ هات.

شَخَصَ الشَّيْءُ شُخوصاً: شتەكە بەرز بۆوە ٥ لەدوورەوە دەركەوت.

شَخَصَ السهمُ: تیرەكە مەبەستی نەپێكاو نەیهەنگاوت.

شَخَصَ من بلده وعنه: لەولاتی خۆی رۆیشتە دەرەوە.

شَخَصَ الى بلده: گەڕایەوە بۆ ولاتی خۆی.

شَخَصَ أمامه: لەبەردەمی دا خودی خۆی ئامادە بوو.

شَخَصَ فلان بصره وبِبَصَرِه: فلانكەس چاوی بەملۆق وەستاو نەیتروكاندن.

شَخُصَ فلان شخاصةً: قەبارەی فلان گەورە بوو جەستەی زەبەلاح بوو، (فهو شخيص وهي شخيصة).

أشْخَصَ فلان: فلانكەس كاتی رۆیشتنی هات.

أشْخَصَ الرامي: تیری تیرهاوێژەكە هەڵەی كردو نەیپێكا، دەگوترێ: (أشخص سهمه وبسهمه).

أشْخَصَ فلاناً من بلده: فلانكەسی لەولاتی خۆی دەركرد.

أشخص فلاناً اليه: فلانكەسی نارد.

شَخَّصَ الشَّيْءَ: شتەكەی دیاری كردو لەشتی تر جیای كردەوە.

شَخَّصَ الداءَ: دەردەكەی دۆزییەوە.

شَخَّصَ المشكلة: كارەكە ئاشكرا بوو، رون بۆوە.

الشّاخِص: شتی بەرچاوو بینراو ٥

بەنیشانەو عەلاماتی رێگاو بانو شتی لەو جۆرە دەگوترێ.

الشَّخْصُ: هەرقەبارەیەك بەپێوە بێو ببیندرێ، بەزۆری بۆ ئادەمیزاد بەکاردەهێندرێ ◦ لەمزاراوەی فەلسەفەدا وشەی (شخص) بریتییە لە زاتو بونەوەرێك کەهۆشی هەبێو کیانی سەربەخۆی بزانێ ویستو ئیرادەی سەربەخۆیی هەبێ.

الشَّخْصِيّ: کاری تایبەتی کەسێك، شتی پەیوەندیدار بەکەسێکی تایبەتییەوە.

الشَّخْصِيَّة: چەند رەوشتو دیاردەیەکن کەسەکە لەکەسانی تر جیا دەکەنەوە، دەگوترێ: (فلان ذو شخصية قوية): فلانکەس چەند رەوشتو ئاکارێکی جیاکەرەوەی تێدانو ویستو ئیرادەو کیانو بونێکی سەربەخۆی هەیە ◦ (الأحوال الشخصية): باری کەسیەتی؛ هەوییەکی تایبەتییە ◦ هەروا چەند مەسەلەو قانونو یاساو رێسایەکن لەبواری خێزان دا وەکوو میرات گرتنو مارەکردنو لێك جیابوونەوەو پێکەوەژیانی ژنو مێردو منداڵو ئەو جۆرە شتانە.

شَخِمَ الطعامُ شَخَماً: خۆراکەکە خراپ بوو، گۆڕاو بۆگەنی کرد، دەگوترێ: (شَخِمَ فَمُ فلان): دەمی فلانکەس بۆگەنی کرد ◦ (فهو شَخِمٌ).

أشْخَمَ: بەمانا (شَخِمَ)دێ.

الأشْخَمُ: دەگوترێ: (فلان أشخم الرأس): فلانکەس سەری بۆز بوو، سپیایەتی مووەکانی بەسەر رەشەکانی دا زاڵ بوون ◦ (شعر أشخم): مووی سپی بوو ◦ مووی ماشو برنج ◦ (عام أشخم): ساڵێکی بێ بارانی، وشکە ساڵیو بێ دانەوێڵەو لەوەڕ ◦ (روض أشخم): باخێکە بێ روەكو درەخت.

شَدَخت الغُرَّةُ شَدْخاً: شتەکەی بریندار کرد، دەگوترێ: (شَدَخَ الرأسَ والحنظَلَ): سەری شکاند ◦ کاڵەکە تاڵەکەی بریندار کرد.

شَدَخَ دمَ فلان: خوێنی فلانکەسی بەفیڕۆ دا، تۆڵەی نەساندەوە.

شَدَّخَهُ: بۆ زێدە رۆیی لەمانای (شَدَخَ)دا بەکاردێ.

إنشَدَخَ: بریندار بوو قرینجا.

تَشَدَّخَ: شکا.

الشُّدْخَة: برینێك، قرینجاوییەك ◦ رومکێکی نەرمو تەڕو گەشە.

المِشْدَخ والمِشْدَخَةُ: ئامێری قرینجاندنو بریندار کردن.

شَدَّ الشَّيْئُ شِدَّةً: شتەکە بەهێز بوو، پتەو بوو ◊ قورس بوو.

شَدَّ فلانٌ شَدّاً: فلانکەس بازی دا.

شَدَّ النهارُ: ڕۆژەکە زوربەی بەسەر چوو، بەرز بۆوە.

شَدَّ عليه في الحرب: لەشەڕدا بەتوندی هێرشی بۆ برد.

شَدَّ على قلبه شدّاً: دڵی مۆر کرد ◊ لە قورئان دا هاتووە: ﴿وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُواْ حَتَّى يَرَوُاْ الْعَذَابَ الأَلِيمَ﴾.

شَدَّ فلاناً: فلانکەسی پێوەند کرد، دەشگوترێ: (شد على عضده) یان (شدّ على يده) دەستی گوشیو پشتگیری لێ کرد، یارمەتی دا.

شَدَّ رحالَهُ: خۆی بۆ سەفەر کردن ساز دا.

شَدَّ مِئْزَرَهُ: کۆششی کرد لەکارەکەدا، بە لێبڕاوانە پڕی دایە.

شَدَّ الحَبْلَ ونحوه: حەبلو پەتەکەی ڕاکێشاو توندی کرد.

أشَدَّ الفتى: کوڕەکە گەیشتە تەمەنی گەنجیو هەرەتی لاوەتیو لەعەقڵو تەمەن دا پێگەییو خۆی دارشت.

شادَّهُ مُشادّةً وشِداداً: بەسەری دا زاڵ بوو.

شادَّ في الأمر: زێدە ڕەوی لەکارەکەدا کردو ئاسانکاریی ڕەچاو نەکرد ◊ لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە (لَنْ يُشادَّ الدينَ الا غلبه): هەرکەسێ زێدەڕەوی لەئایین دا کردبێ یا زێدەڕەوی لەئایین دا بکا تێدەشکێو سەرەنجام بۆی ئەنجام نادرێ.

شَدَّدَ: بەمانا (شادَّ) دێ ◊ (شَدَّدَ الشَّيْئَ): شتەکەی پتەو کرد، هێزو توانای دایە.

شَدَّدَ الحَرْفَ: پیتەکەی بەشێوەی دوبارە کراوەو تێکخراویی دەربڕی.

إشْتَدَّ: بەهێز بوو، زیاد بوو، دەگوترێ: (إشتدَّ مرضُهُ): نەخۆشییەکەی توند بوو.

إشْتَدَّ عليه الأمرَ: کارەکەی لێ قورس کرد.

إشْتَدَّ في عَدوِهِ: پەلەی کرد لەبازدان دا.

إشتَدَّ النهارُ: ڕۆژەکە زۆری ڕۆییو خۆرەکەی بەرز بۆوە.

إشتَدَّ السِّعرُ: نرخەکەی بەرز بۆوە ◊ کاڵاکان گران بوون.

إشتَدَّ اللبَنُ ونحوه: شیرەکە مەییو ڕەق بوو خەریکە دەبێتە پەنیر.

تَشادّاً: بەسەریەك دا زاڵبون.

تَشَدَّدَ في الأمر: زێدە ڕەوی لەئیشەکەدا کردو ئاسانکاریی نەکرد ◊ ڕژد بوو.

الأشُدُّ: تەواو بوون ◊ (بَلَغَ أشُدَّهُ): گەیشتە هەرەتی هێزو توانا ◊

قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ﴾.

الشِّدادُ: ئەوەی شتی پێ قایم دەکرێ.

الشَّدُّ: راکێشان‌و کێشکردن، دەگوترێ: (لايقوى على شدٍّ ولا إرخاء): دەسەوسانەو هیچی پێ ناکرێ ٥ (أتانا شَدَّ النهار): لەجەنگەی نیوەرۆدا هاتە لامان ٥ (أتانا شَدَّ الضُّحَى): لەجەنگەی کێشتەنگاودا هاتە لامان.

الشَّدَّةُ: هێرش‌و پەلاماری شەڕ ٥ چوکلەیەکە دەخرێتە سەر پیت بۆ ئەوەی پیتەکە بەدوبارەیی‌و تێکخراویی دەرببڕدرێ.

الشِّدَّةُ: تەنگژەو کاری گورچکبڕو بەڵاو کارەسات کەپیاو بەزەحمەت خۆی بۆ ڕادەگرێ.

شِدَّةُ العيش: تەنگو چەڵەمەی ژیان.

الشَّدِيدُ: بەهێزو توانا ٥ کاری قورس‌و ئەستەم.

شديد القُوى: دەسەڵاتداری بەتوانا ٥ خاوەن توانای ڕەها ٥ عەترێك بۆنەکەی کەسکون بێ ٥ پیاوی چاوتیژو ئازا بۆشەو بەخەبەریی.

الْمِشَدُّ: کەمبەرە؛ خشڵێکە ئافرەت لەقەدی خۆی دەبەستێ بۆ ئەوەی قەدی باریك بێ.

شَدَفَهُ شَدْفاً: پارچە پارچەی کرد، وردو هاڕی کرد.

شَدِفَ شَدَفاً: تەڕ دەماخ بوو ٥ لەڕوی خۆ بەمزلزانی‌و بەخۆ نازینەوە روی وەرگێڕا ٥ (فهو أشدف وهي شَدْفَاء).

تَشادَفَ: لارو لەنجەی کرد، خۆی بادا.

الأشْدَفُ: کەسێك بەدەستی چەپ کارەکانی ئەنجام بدا.

الشَّادوف: دوشی ئاوپڕژاندن؛ ئامێرێکە ئاودێری زەوی پێ دەکرێ.

الشُّدْفَةُ: پارچە لەهەرشتێك بێ ٥ (ك: شُدَف).

شَدِقَ شَدَقاً: شەویلەی پان بوون ٥ (فهو أشدق وهي شدقاء) ٥ (ك: شُدْق).

تَشَدَّقَ: بەمەبەستی شت جوین شەویلەی خۆی جوڵاندن ٥ شەویلەی خۆی بادا بۆئەوەی قسەی ڕەوان بکا.

الأشْدَقُ: (خطيب أشْدَقُ): وتاربێژێکی دەنگ گەورەی قسەزانە ٥ (وهي شَدْقاء): بۆ ئافرەت بەکاردێ، دەگوترێ: (شَفة شدقاء): دەمی گەورەو شەویلە پانە.

الشِّدْقُ: لا ڕومەت لەخوار کوڵمەوە، لاشەویلە ٥ (ك: أشداق وشدوق).

الشُّدْقم: ئادەمیزادی شەویلە پان.

شَدَنَ الظَّبْيُ شدوناً: بێچوە ئاسکەکە بۆ خۆی لەوەڕاو پێگەیی پێویستی

بەشیری دایکی نەبوو ە (فهو شادِن).
أشدَنت الظبيةُ ونحوها: بەمانا (شَدَنَ ولدُها) دێ ە (فهي مُشدِنٌ) ە (ك: مشادِن).
الشّادِنُ: بێچووە ئاسك ە (ك: شوادن).
شَدَهَ فلاناً شَدْهاً: فلانكەسی سەرسام كرد، دەگوترێ: (شُدِهَ): بەكارەكە سەرسام كرا توشی سەراسیمە بوو.
أشْدَهَهُ: سەرسامی كرد.
إنْشَدَهَ: سەرسام بوو.
الشُّداهُ: سەرسامیو واق ورمانو سەراسیمە بوون.
المَشَادِهُ: ئەو شتانەی ئادەمیزاد هەڵەوگیر دەكەن ە تاكەكەی (مَشْدَهَة).
شدا شَدْوا: گۆرانی گوت ە بولبولەكە خوێندی.
شدا بالشّعر: شیعرەكەی بەشێوەی گۆرانی خوێندەوە.
شدا شَدْو فلان: خۆی لەفلانكەس چواند، خۆی بەو شوبهاند.
الشّادي: گۆرانی بێژ ە قوتابیو هەوڵدەر بۆ وەدەستهێنانی ئەدەبو زانیاری ە (ك: شداة).
الشّدا: بەشێك لەهێزو توانا، دەگوترێ: (لم يَبْقَ من قوته إلاّ شَدًا): كەمێكی هێزو توانا ماوە ە ئەندازەی شت، سنوورو قەبارەی شت.
الشَّدْوُ: بەشی كەم لەزۆر ە دەگوترێ: (أخذَ شدواً من المال): بەشێكی كەمی لەماڵە زۆرەكە وەرگرت.
شَذَبَ اللِحاءَ شَذباً: توێكڵەكەی قەڵاشتو لێی داماڵی.
شَذَبَ العودَ: لقو پۆپی لە دارەكە كردەوە تا وای لێ هات قەدەكەی روت بوو، دەگوترێ: (شَذَبَ عن فلان): داكۆكی لەفلان كردو شەڕو نەگبەتی لێ دوور خستەوە.
شَذَّبَ اللحاءَ والشجرَ والعودَ: بەمانا (شَذَبَهُ) دێ، واتە توێكڵەكەی سپی كرد، دارەكەی روت كرد، لقەكەی هەڵپاچی.
شَذَّبَ الشيءَ: شتەكەی بلاوە پێ كردو ونجرِ ونجرِی كرد.
شَذَّبَ المالَ: ماڵو سامانەكەی پەرتو بلاو كردەوە.
شَذَّبَ فلاناً عن الشيء: فلانكەسی لەشتەكە دوور خستەوە.
تَشَذَّبَ القومُ: خەڵكەكە بلاوەیان كرد.
الشّاذِبُ: دووركەوتەی وڵاتو زێدو نیشتمان ە دەركراوی ناهومێد لەرزگار بوون.
الشَّذَبُ: ئەوەی دەبڕدرێو فڕێ دەدرێ لەشت ە پاشماوەی شت ە پاشەرۆك،

دەگـوترێ: (في الأرض شَـذَبٌ مِـن الكلأ) ٥ (ك: أشذاب).

الشَّذِبُ: (رجل شَذِبُ العُروق): پیاوێکە دەمارەکانی جەستەی دیارن.

المِشْذَبُ: داس؛ ئامێری گیا درون ٥ (ك: مشاذب).

شَذَّ شُذُذاً: تاك بووە لەكۆمەڵو تەرەبوو، هەڵس‌و كەوتی پێچەوانەی كۆمەڵ بوو، دەگوترێ: (شَـذَّ عـن الجماعـة): لەرێڕەوی كۆمەڵ دەرچوو تاق بۆوە.

شَـذَّ الكلامُ: قسەكە لە قیاس‌و یاسای ناخاوتن دەرچوو.

أشَـذَّ فـلان: فلانكەس قسەو رایەكی شازو وێنەچوی هێنایە پێشەوە.

أشَذَّ الشيءَ: شتەكەی دوور خستەوە ٥ (أشَـذَّ القـول): قسەیەكی كەس نەگوتوی هێنایە پێشەوە.

الشاذُّ: تاق بووە، دەرچوو لەكۆمەڵ ٥ پێچەوانەی قاعیدە ٥ دەرچوو لەیاساو رێسای كۆمەڵگە ٥ (ك: شواذّ).

شَـذَّرَ العقد ونحوه: مروو شتی خستە نێوان ریزی خشڵەكەوە یان دەنكە زێڕو زیوی خستە نێوان مرووە هۆنراوەكانەوە، دەگوترێ: (شـذر الأديب كلامه بالـشعر): نووسەرەكە شیعری خستە نێو پەخشانە فەنییەكەیەوە.

تشذَّر القومُ: خەڵكەكە بڵاو بوونەوە ٥ راو بیرو بۆچونیان جیاواز بوو هەریەكە لەهەوایەك لێ دەدا.

تَشَذَّرَ فلان: فلانكەس خۆی ئامادەكرد بۆ جەنگ.

تشَذَّرَ الرجلُ: پیاوەكە هەڕەشەی كرد.

الـشَّذْرُ: پارچە زێڕ كە لەكالانەكەی دەردەهێنـدرێ ٥ میرووییەكـە دەخرێتـە نێوان مـیروی جیاواز ٥ لوئلوئی بچوك ٥ تاكەكەی (شذرةٌ) ٥ (ك: شذورٌ).

شَغَرَ مَذَرَ: دەگوترێ: (تفرقوا شـذر مـذر): بڵاوبونـەوەو بوونـە پارچـە پارچـەو گـروپ گـروپ‌و كێـشەو نیزاعیـان تێكەوت.

شـذا المِسْكُ شـذواً: مێسكەكە بۆنەكەی كەسكونەو بڵاو بۆوە.

شذا فلانٌ: فلان بەمیسك خۆی بۆنخۆش كرد.

أشْذاهُ عنه: لێی دوور خستەوە.

الـشَّذْرُ: میسك یـان بـۆنی میسك یـان رەنگی میسك.

الـشَّذا: كەسـكونی بـۆنی خـۆش یـان ناخۆش ٥ پارچە پارچەی داری عود كە بۆ بۆنخۆشی بەكار دێ.

الـشَّذاةُ: بـاقی مانـدەی هێـزو توانـا.

اشرأبَّ اليه وله إشْرِئباباً: ملی بۆ درێژ کرد ٥ چووه بەرزایی بۆئەوەی بڕوانێ.

شرِبَ الماءَ ونحوه شُرْباً: ئاوەکەی قوت دا ٥ (فهو شارب) ٥ (ك: شاربون وشَرَبَة).

شـرِبَ السُنْبُلُ الدقيقَ: گوڵە گەنمو جۆیەکە پێگەیشتووە دەنکەکانی ڕەق بوونو کاتی دروێنەی هاتووە.

أشْرَبَ الرَّجُلُ: پیاوەکە حوشترەکانی یان کشتو کاڵەکەی وەختی ئاودانیان هات یان تێراو بوون.

أشـرب فلانـاً: ئاوی دا بەفلانکەس، دەگوترێ: (أشـربني مـا لم أشـرب): کردەوەیەکی پاڵداوم کەنەم کردووە.

أشربَ اللَّوْنَ: ڕەنگەکەی تێرو تۆخ کرد.

أشْرَبَ اللونَ غيره: شتی تری تێکەڵاوی ڕەنگەکە کرد، دەگوترێ: (أشـرَبَ البياضَ حمرةً): ڕەنگی سوری تێکەڵی ڕەنگە سپییەکە کرد ٥ (وأشرَبَ قلبُهُ حب الإيمان): خۆشەویستی ئیمانو خودا پەرستی تێکەڵ بەناخی دڵی بووە ٥ لە قورئان دا هاتووە: ﴿وَأُشْـرِبُواْ فِـي قُلُـوبِهِمُ الْعِجْـلَ بِكُفْرِهِمْ﴾.

شـارَبَهُ مـشَارَبَةً وشـراباً: لەگەڵی دا خواردیەوە.

شَـرَّبَ قـصب الـزّرع: ئاو لەلاسکی گژو گیاکە زیا.

شَرَّبَ فلاناً: وایکرد فلانکەس بخواتەوە.

تَشَرَّبَ الماءَ ونحوَهُ: ئاوەکەی وردە وردە هەڵمژی، دەگوترێ: (تَشَرَّبَ الثَوْبُ العـرقَ أو الـصِّبْغَ): قوماشـەکە عەرقەکەی هەڵمژی یان ڕەنگەکەی هەڵمژی.

استشرَبَ اللَّوْنُ: ڕەنگەکە تۆخ بوو.

اِشْرأبَّ اليه: بڕوانە (اشرأبّ).

الـشارِبُ: بخـۆرەوە ٥ (ك: شُـرَّابٌ) ٥ سمێڵ؛ ئەو موانەی لەسەر لێوی سەرو دەڕوێن ٥ (الـشاربان): جوت سمێڵ ٥ (ك: شوارب).

الـشارِبَةُ: مێینەی (الـشَارِب) ٥ (ك: شوارب)، کۆمەڵێک خەڵک لەسەر کەناری ڕوبارێک نیشتە جێ بنو ئاوی تایبەتیان لەچەمەکەوە هێنابێ.

الشَرَابُ: هەرشتێک بخورێتەوە ٥ (ك: أشرِبة).

الـشَّرْبُ: کۆمەڵە خەڵکێک بخۆنەوەو دانیشتبنو بۆ خواردنەوە کۆمەڵەیان کردبێ.

الشِرْبُ: ئاوی خواردنەوە ٥ بەشە ئاوی تایبەتی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ﴾ ٥ دوێلاو؛ شوێنی ئاو خواردنەوە ٥ (ك: أشراب).

الشَّرْبَةُ: یەکجار ئاوخواردنەوە، قومە ئاوێك.

الشُرْبَةُ: سورایی سەر دەمو چاو ٥ ئەندازەی ئەو ئاوەی ئادەمیزادێك پێی تێراو دەبێ ٥ پەڵۆی رون کە هەڵ لوشرێ ٥ (ك: شُرْبٌ).

الشُّرَبَةُ: زۆر خواردنەوە ٥ تینوایەتی، دەگوترێ: (لم تَزَلْ به شَرَبَةٌ هذا الیوم): بەردەوام ئەمڕۆ تینوی بوو ٥ (یوم ذو شَرَبَة): رۆژەکەی گەرم بوو ئاوی زۆر تێدا خورایەوە ٥ (طعام ذو شَرَبَة): خواردنێکی ئاوکێشە بخۆرەکەی پێویستی بە ئاو خواردنەوەی زۆر هەیە ٥ حەوزی بچکۆلە کەبەدەوری بنکی درەختو روەك دا دروست دەکرێ بۆ ئەوەی ئاوی تێ بکرێو ماوەیەك گڵی بنکی درەختەکە بەتەڕی بمێنێتەوە.

الشُّرَبَةُ: ئەوەی زۆر ئاو دەخواتەوە.

الشِّرِّیبُ: ئەو کەسەی زۆری حەز لەخواردنەوەیە.

الشروبُ: زۆر خۆرەوە ٥ ئاوێك گوارا نەبێ ٥ کەمێك تاڵو تفت بێ.

الشَّرِیبُ: بەمانا (الشّروب) دێ ٥ ئەوەی ئاوی لەگەڵ دەخواتەوە یان لەگەڵی دا دەچێتە سەر دوێڵاوو کانی ئاو خواردنەوە.

المَشْرَبُ: ئەو شوێنەی لێی دەخورێتەوە، شوێنی ئاوخواردنەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ﴾ ٥ یان ئاوە بۆ خودی ئەو شتەی دەخورێتەوە.

مَشْرَبُ الرجل: هەواو هەوەسو مەیلی پیاو، دەگوترێ: (هم قوم إختلفت مشاربهم): ئەوانە قەومێکن بیرو بۆچونو حەزو ئارەزووی جیاجیایان هەیە.

المَشْرَبَةُ: شوێنی خواردنەوە ٥ زەوی نەرمەڵانو هەمیشە سەوزو ڕوەکاوی ٥ (طعام مشربة): خۆراکێکە ئاوکێشە زۆری ئاو لەسەر دەخورێتەوە ٥ (ك: مشارب).

المِشْرَبَةُ: جامی ئاو خواردنەوە، پیاڵەی ئاو خواردنەوە ٥ (ك: مشارب).

شَرِثَتْ یَدُهُ أو رِجْلُهُ شَرَثاً: پێستی قاچی یان دەستی ئەستور بوو بەهۆی سەرماوە قەڵشینو شەقار شەقار بوون.

شَرِثَ النعلُ: نەعلەکە دڕا.

إنْشَرَثَتْ یَدُهُ: دەستی قەڵشین.

الشَّرِثُ: تیژایی دەمی شمشێر ٥ تیژایی چەقۆو شتی وا.

شَرَجَ الشیئَ شَرْجاً: پارچەو کەرتەکانی شتەکەی خستنە پاڵ یەك.

شَرَجَ اللَّبِنَ ونحوه: خشتەکانی ریز کردن.

شَرَجَ العيبَة: هەندێ قولفەو ئەڵقەی عەیبەکەی لێك بەستن ٥ (العَيْبَة): تاینچەو رەشکەو تیرەو قەرتاڵەو شتی وا کە بەروبومی دوروادو چنراوی تێدا دەگوێزرێتەوە بۆ سەرخەرمان.

شَرَجَ الشراب بالماء: شەرابەکەی تێکەڵاوی ئاو کرد.

شَرِجَ الجِسْمَ شَرجاً: جەستەکە قەڵەوو گۆشتن بوو.

أشْرَجَ العيبَةَ: بەمانا (شَرَجَ)دێ، دەشگوترێ: (أشرَجَ صَدْرَهُ على كذا): سنگی خۆی بەوەوە جوت کرد.

شَرَّجَ: بۆ موبالەغەو زیادەڕۆیی لەمانای (شَرَجَ)دا دێ.

شَرَجَ الثوبَ: بەتەقەڵی درشت قوماشەکەی درو.

إنْشَرَجَ: شتەکە بوو بەدووو بەش.

تَشَرَّجَ اللَّحْمُ بالشحم: گۆشتو بەز تێکەڵاو بوون.

الشَرْجُ: رێڕەوی ئاو لەتەپۆڵکەو شتی وا دا کەدێتە خوار بۆ پێدەشتو بنارەکان ٥ کۆمەڵو تاقم، دەگوترێ: (أصبحوا في هذا الأمر شرجين): لەم کارەدا بوون بە دوو تاقمو پێر ٥ (ك: شِراج).

الشَرْجُ: ئەڵقەو قولفەی عەربەو رەشکەو خێمەو شتی وا ٥ دەوران دەوری کونی پاشەوە ٥ (شَرَجُ الوادي): دەراوی شیو ٥ (ك: أشراج).

الشَّرِيجُ: سەری چیلکە دار دوای شکاندنەوەی.

الشريجان: دوو ڕەنگی جیا لەهەر شتێك.

الشَّرِيجة: زەمبیلەیەکی گەورە لەپرژی دارخورما دەچنرێ کاڵەکو میوەی تێدا دەگوازرێتەوە ٥ کولانەو قەفەسێکە لەپرژی دارخورما دروست دەکرێ بۆ کۆتر ٥ (ك: شرائج).

شَرْجَعَ الخَشَبَةَ المربعة: ئەملاو ئەولای دارە چوار گۆشەیەکەی تاشی.

الشَرْجَعُ: درێژ ٥ دارە مەیت ٥ (المُشَرْجَعُ): درێژ کراو.

شَرَحَ اللحمَ: گۆشتەکەی کوتکوت کرد بە شێوەیەك کوتەکانی درێژو تەنك بن.

شرحَ الشيءَ: شتەکەی رونکردەوە شی کردنەوەو لێکۆڵینەوەی تێدا ئەنجام دا، دەگوترێ: (شرح صدره بالأمر): دڵی خۆش کرد بەکارەکە ٥ ئیشەکەی لا خۆشەویست کرد.

شَرَّحَ اللحمَ: بەمانا (شَرَحه)دێ.

شَرَّحَ الجُثَّةَ: لاشەکەی پشکنی، هەندێکی لەهەندێکی جیاکردەوە بۆ

پشكنينى زانيارى.

اِنْشَرَحَ: بۆ موطاوعەى (شَرَحَهُ) هاتووە، دەگوترێ: (إِنْشَرَحَ صدرُهُ لكذا): دڵى پێى خۆش بوو، هاتە سەر ئەو رايەو بەراستى زانى.

التَّشْرِيحُ: (علم التَشريح): زانيارييەكە دەربارەى پێكهاتەى جەستەى عوضوى بەشێوەى هەڵدرين‌و پشكنين بۆ مەبەستێكى تايبەتى.

الشرِيحَةُ: پارچە گۆشتى تەنك يان پارچەى تەنكى شتى تر ٥ (ك: شرائح).

المَشْرَحَةُ: ئەو مێزو تەختەيەيە جەستەى لەسەر دەپشكندرێ هەروا ناوە بۆ ژورێكى گەورە ئامادە دەكرێ بۆ هەڵدرين‌و پشكنينى جەستەى مردووەكان تێيدا.

شَرَخَ الصَّبِيُّ شروخاً: منداڵەكە گەيشتە سەرەتاى گەنجى.

شَرَخَ ناب البعير شَرْخاً: ددانى حوشترەكە دەركەوتن گۆشتەكەيان درى‌و سەريان دەرهێنا ٥ (ك: شَرْخ وشُرُّخ).

الشَّرْخُ: ئەصڵ‌و بنەما ٥ رەگ‌و دەمار ٥ (شَرْخ الشباب): سەرەتاى گەنجى‌و تەڕو تازەيى‌و گەشەداريى گەنجى ٥ درزو كەلێنێكە لەنێسقان‌و ديوارو شتى وا دا پەيدا ببێ‌و نەگاتە ئاستى لێك جيابوونەوەو پچڕان.

شَرَدَ البعيرُ وغيره: حوشترەكە تەرەبوو، ياخى بوو.

شَرَدَ عن الطريق: لەرێگە لاى دا ٥ (فهو شارد وشرود).

شُرِدَ فلانٌ: فلانكەس شاربەدەر كرا، بەشێوەى ترۆكراوى شوێنى خۆى جێ هێشت.

أَشْرَدَهُ: شاربەدەرى كرد بەزۆر وەدەرى ناو واى لێ كرد بێ‌لانەو ماڵ‌و حاڵ بێ.

شَرَّدَهُ: ترۆى كردو وەدەرى ناو بێ شوێن‌و جێگا مايەوە..

شَرَّدَ القومَ: خەڵكەكەى پەرت‌و بڵاو كردو تەفرو توناى كردن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ﴾.

تَشَرَّدوا: بڵاو بونەوە، دەگوترێ: (تَشَرَّدوا في الأرض): بەناو زەوى دا بڵاو بونەوە.

الشَّارِدُ: دەگوترێ: (رجل شارد العين): پياوێكە چاوى بڕيوەتە شتێك كەهى ئەو نييە، بۆ ئەو نابێ، بۆ نافرەت دەگوترێ: (إمرأة شاردة) ٥ (قصيدة شاردة): چامە شيعرێكە دەستاو دەستى پێ كرا بەناو خەڵك دا بڵاو بۆوە ٥ (ك: شوارد).

شوارد اللغة: وشەو ڕستەى ناوازەو كەم بيستراوى زمان.

الشُّرود: (شرود الذهن): لەزانستى

دەرونزانی دا بەوە دەگوترێ کابرا ئاگاداری شت نەبێو بێ ئاگابێ لەبارو دۆخی دەوروبەرو روداوی تازە پەیدا بوو.

الشَّرِيدُ: دەرکراوی بێ شوێنو جێگاو لانە.

المُتَشَرِّدُ: تەمبەڵو بێکارو ئیشو هیچ لەبارا نەبوو.

الشِّرْذِمَةُ: بەشو تاقمو گرۆه، دەگوترێ: (شِرذمة من الناس): کۆمەڵێکی کەم لەئادەمیزاد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ﴾ ٥ (ك: شراذم) ٥ دەگوترێ: (ثوب شراذم وثياب شراذم): کراسێکی دادڕاوو کۆنە ٥ پۆشاکی شڕو وڕکراو.

شَرَّ فلان شراً: فلانکەس حەزی لەشەڕو ئاژاوە بوو ٥ باری بەشەڕو هەراوە گرتووە.

شَرَّ فلاناً شُرّاً: ڕەخنەی لەفلانکەس گرتو عەیبو عاری پاڵ دا.

شَرَّ الثوبَ أو اللحم ونحوهما: قوماشەکە یان گۆشتەکەی بلاو کردەوە بۆ ئەوەی وشك بێتەوە.

أَشَرَّ الشيءَ: بەمانا (شَرَّهُ) دێ، دەگوترێ: (أَشَرَّ الثوبَ واللحم ونحوهما): قوماشەکە یان گۆشتەکەی بلاو کردەوە.

أَشَرَّ فلاناً: کێشەی لەگەڵ فلانکەس بەرپاکرد.

الإشارةُ: ئەو شتەی گۆشتی لەسەر بلاو دەکرێتەوە بۆ ئەوەی وشك بێتەوە یان پەنیرو شتی لەو جۆرەی لەسەر هەڵدەخرێ ٥ هەروا ناوە بۆ پارچە گۆشتی وشکەوە کراو ٥ (ك: أشارير).

الشَّرارُ: پریشك کەلەقەبارەی ئاگر تێبەربوو پەیدادەبن ٥ روناکایی پەیدا بوو لەخاڵی بوونی کارەباوە.

الشَّرَرُ: پریشك دەق بەمانا (الشَّرَار) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ﴾.

الشَّرُّ: خراپەو نەگبەتی زیانو زێنەخرۆ ٥ (ك: شرور)، دەگوترێ: (رجل شرٌّ): پیاوێکی خراپەکارە ٥ (ك: أشرار وشِرار) ٥ دەگوترێ: (هو شر الناس وهي شر الناس).

الشِّرَّةُ: توندو تیژی، دەگوترێ: (أعوذ بالله من شِرة الغضب): پەنادەگرم لەسەرڕێژکردنی ڕقو قین ٥ چوستو چالاك، دەگوترێ: (للشباب شِرَّةٌ): گەنجیەتی چوستو چالاکی هەیە.

الشِّرِّيرُ: پیاو خراپو شەڕ خواز.

شَرَزَ الشَّيْءَ شرزاً: شتەکەی پارچە پارچە کرد ٥ بڕییەوە.

أشْرَزَهُ الله: خودا خستيه ناو چورتەو ناخۆشييەوە بەهيچ شێوەيەك رزگار بوونی نييه.
شـارَزَهُ: دژايـەتی كـردو بەرهەڵستكاری كرد.
شَرَّزَهُ: ئەشكنجەی دا ٥ جوێنی پێ دا ٥ (شرَّزَ الشيء): شتەكەی شەتەك داو ئەملاو ئەولای بەست.
الشُّرْزُ: شەڕو ئەگبەتی ٥ توندو گرژی ٥ هێزو توانا، دەگوترێ: (عَذَّبَـهُ الله عذاباً شرزاً): خودا سزای بەئێشی دا.
المشارِزُ: ڕەوشت ناشيرين ٥ شەڕكەری جەربەزەو بێ بەزەيی.
شَرَسَ الجِلدَ: پێستەكەی شێلا، دەستی پێدا هێنا.
شَـرَسَ صـاحِبَهُ: بەقسە هاوەڵەكەی تەنگەتاو كرد.
شَرَسَ الدابَّةَ: وڵاخەكەی رام كرد.
شَرِسَ شَرَساً وشراسَةً: ڕەوشتی ناشيرين بوو توندو تيژيی نواند دژايەتييەكەی توندو بەهێز بوو، دەگوترێ: (شَرِسَ خلقه وشرِست نفسُه) ٥ (فهو شرِسٌ وأشرس وهي شرسة وشَرْساء).
شَرُسَ شَراسَةً: بەمانا (شَرِسَ)دێ.
شارَسَهُ: دژايەتی كرد.
تَشارَسَ القومُ: خەڵكەكە دژايەتييان كرد پێچەوانەی ئەو جوڵانەوە.

الإشراس: سرێش؛ مادەيەكە وەكوو كەتيرە بۆ شت بەيەكەوە نوساندن بەكاردێ.
الشِّرَاسُ: بەمانا (الإشراسُ) دێ.
الشِّريسُ: بەدڕەوشت ٥ توند ڕەو لەدژايەتيكردن دا.
الشُّرْسُوفُ: سەری پەراسو بەلای گەدەوە ٥ (ك: شَراسيف).
شَرْشَرَ الماءُ ونحوه: ئاوەكە دڵۆپ دڵۆپ هاتە خوار ٥ تكەی كرد.
شَرْشَرَ السكينَ ونحوه: كێردەكەی تيژ كرد ٥ دەمی كێردەكەی وەكوو مشار دابڕ دابڕ كرد.
شَرْشَرَ الشيءَ: شتەكەی گەستو دوايی فڕێی دا ٥ شتەكەی جوێو دوايی تفی دايەوە.
الشُّراشِرُ: قەراخی باڵ؛ سەرە باڵ ٥ جەستەو قەبارەو قورسايی، دەگوترێ: (ألقى عليه شراشِرَهُ): خەمو خەفەتی خۆی بەسەردا دان، يان لە خۆشەويستیو بەخەمەوە بوونی خۆی بەسەر دا دا ٥ تاكەكەی (شُرْشُرَة).
الشُّرْشُرُ: (شِواء شَرْشَرٌ): شەوايەيەكە چەوری گۆشتەكەی تك تك دێتە خوار.
الشَّرْشَرَة: داسی بچوك، داسی دروێنەی بچوك.

الشِّرْشِرَة: پارچەی شت ٥ (ك: شَرَاشِر).

الشِّرْشور: باڵندەیەکی بچوکە وەکوو چۆلەکە وەهایە.

شَرَطَ الجلدَ ونحوه شَرْطاً: پێستەکەی هەڵدڕی کونێکی بچوکی تێکرد.

شَرَطَ له أمراً: بۆی بەرعودەی کارێك بوو.

شَرَطَ علیه أمراً: کارێکی خستە ئەستۆی.

شَرِطَ فلاناً: فلانکەس کەوتە ناو کارێکی ئەستەمو گەورەوە.

أشْرَطَهُ: نیشانەی بۆدانا، دەگوترێ: (أشْرَطَ نفسه بكذا): نەفسی خۆی بۆ ئەوشتە ئامادە کرد.

أشْرَطَ الرسولَ الى فلان: بەپەلە پیاوی نارد بۆلای فلانکەس.

أشْرَطَ فلاناً لعمل كذا: فلانکەسی ڕاسپارد بۆئەوەی بەسەر فلان کاردا رابگا.

شارَطَه على كذا: مەرجی لەسەر دانا.

اشْتَرَطَ علیه كذا: بەمانا (شَرَطَ)دێ.

اشْتَرَطَ القومُ كذا: خەڵکەکە فلان شتیان کردە نیشانە بۆ خۆیان.

تشارطا على كذا: ئەو دووکەسە هەریەکەیان مەرجی خۆی لەسەر ئەوی تریان دانا.

تَشَرَّطَ في عمله: لەکارەکەی دا دەست ڕەنگینیو وردەکاری نواند.

الشَّرْط: مەرج؛ دوو کەس یا زیاتر لەمامەڵەو شتی وادا مەرج بۆیەکتری دادەنێن بۆئەوەی پێیەوە پابەند بن ٥ لەفیقهو قانون دا شەرت ئەوەیە شتەکە بێ ئەو تەواو نەبێ لەپێکهاتەی شتەکەش نەبێ ٥ بەلای نەحوییەکانەوە پەیدابوونی شتێکە بەهۆی شتێکی ترەوە، پەیوەست بوونی شتێکە بەشتێکی ترەوە بەهۆی ئامرازێکەوە ٥ (ك: شروط) ٥ ئامرازی شەرت وەکوو (إنْ، مَنْ، مهما، ...هتد).

الشَّرَطُ: نیشانە ٥ (ك: أشراط) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا﴾ بێگومان نیشانەکانی قیامەت پەیدا بوون.

الشَّرَطان: دوو ئەستێرەن پێیان دەگوترێ (قرنا الحمل) لەسەرەتای بەهاردا دەردەکەون.

الشُّرْطة: پۆلیس ٥ تاکەکەی (شُرْطي وشُرَطي)یە ٥ (صاحِبُ الشرطة): سەرۆکی پۆلیس.

الشَّريط: حەبلی بادراو ٥ پلێتەی چرا ٥ تیلمە چەرمو تیلمە نایلۆن کە درێژو تەسك بێ ٥ جانتاو تورەکەیەکی بچوکە ئافرەت عەترو پێداویستی مکیاجی خۆی تێدا هەڵدەگرێ.

الشريطة: بەمانا (الشَرْط)دێ.

المِشْرَطَ: چەقۆو گوێزانی پزیشك بۆ بەكارهێنانی لە نەشتەرگەریدا.

المِشْرَطَة: بەمانا (المِشْرَط)دێ ٥ (ك: مشارط).

شَرَعَ الواردُ شَرْعاً: دەمی خستە ناو ئاوەكەوەو خواردیەوە.

شَرَعَ المَنزِلُ: خانوەكە لەڕێگاكەوە نزیك بوو.

شَرَعَ فلان يفعل كذا: فلانكەس دەستی بەفلان كار كرد.

شَرَعَ الشيئَ: شتەكەی بەرز كردەوە، دەری خست.

شَرَعَ الدينَ: ئایینەكەی دانا روكن‌و مەرجەكانی رونكردنەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿شَرَعَ لَكم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا﴾.

شَرَعَ الأمرَ: كارەكەی بەباش داناو پەسەندی كرد.

شرع الطريق: رێگاكەی خۆش كردو تەختی كرد.

شَرَع المنزلَ: خانوەكەی لەسەر رێگای دەرچوو كراوە بنیات نا .

شَرَعَ البابَ: دەرگاكەی خستە سەر رێگای دەرچوو كراوە.

أشرَعَ الشَيْئَ: شتەكەی دەرخست، بەرزی كردەوە.

أشرَعَ نحوه الرمْحَ: رمبەكەی بۆ ڕاداشت، روی رمبی تێكرد.

أشرَعَ الطريقَ: رێگاكەی درێژكردەوەو تەخت‌و خۆشی كرد.

أشرَعَ النافذة الى الطريق: پەنجەرەی سەر رێگای كردەوە.

أشرَعَ الدابةَ: وڵاخەكەی بردە سەرئاو.

شَرَّعَ: بۆ موبالەغەو زێدەڕۆیی مانای (شَرَعَ)دێ.

شَرَّعَ البيت: خانوەكەی بەرزكردەوە.

شَرَّعَ السفينةَ: شیراعی بۆ كەشتییەكە دروست كرد.

اشترعَ الشريعة: قانون‌و یاساو شەریعەتی دانا.

الشُراعَة: سەر لاشیپانە، تاكێكە دەكەوێتە سەر دەرگا، بۆ هەوادان‌و روناكی.

الشَرْعُ: رێگاو بان ٥ رێبازو یاسایەك خودا داینابن بۆ ئادەمیزاد هەروا دەگوترێ: (النـاسُ في هذا شرع واحد): ئادەمیزاد لەم بوارەدا یەكسانن.

الشَرَعُ: یەكسانی، دەگوترێ: (نحن في هذا شَرَعٌ).

الشِرْعُ: هاوشان، دەگوترێ: (هما شِرعان) ٥ هەروا ناوە بۆ وەتەری عود.

الشَّرْعَةُ: کەپرو سابات ٥ (ك: أشراع).
الـشِّرْعَةُ: ڕێبـازو پـەیڕەوو پرۆگـرام ٥ مەزهـەبو ڕێبـازی ڕاسـت ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾.
الـشّريعة: ئـەو بەرنامەیـەی خـودا بـۆ بەنـدەکانی دایـناوه لـەبوار ی بـیرو بـاوەڕو یاسـاو ڕێـساوه ٥ ڕێبـازو پرۆگرام ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا﴾: دەراوی ئـاو کەبـەبێ جامولـکەو پەرداخ دەتواندرێ دەمـی پێومنێیو ئـاوی لـێ بخۆیـەوه ٥ بـەربێلاو هەیوان.
المَشْرَعَةُ: پلوسکی ئاو ٥ دەراوی ئـاو ٥ (ك: مَشارِع).
المشروعُ: ئەوەی شەرع بەرەوای بزانێ ٥ کارێـک بخرێتـە بەرنامـەوه بـۆ ئەنجامدان ٥ (ك: مشروعات).
شَرَفَت الدابَّةُ شروفاً: وڵاخەکە بەسـەر شتەکەی دا ڕوانی.
شَرَفَ الحـائطَ: گوێـسەبانەی بـۆ دیوارەکـە کرد.
شَرُفَ الرجلُ: پیاوەکە شـەریفو مـەردبوو پلەو پایەی بەرز بۆوه، دەگوترێ: (هـو شريف) ٥ (ك: شُـرَفاء وأشـراف) (وهـن شرائف).
أشْرَفَ الشيءَ: شتەکە بەرز بۆوه، گـران بوو.
أشْرَفَ عليه: لەبەرزاییەوه تێی ڕوانی ٥ چاودێری کـردو بەسـەری دا ڕاگـەیی ٥ لێی نزیك بۆوه، دەگوترێ: (أشْرَفَ علـى المـوت): هـەروەها بـەمانای بەزەیی پێداهاتنەوه دێ.
أشْرَفَ الشيءَ لـه: شـتەکەی بـۆ جێـگیر کرد، ئەوشتەی بۆ گونجاند.
أشْـرَفَ المِرْقـاةَ: چـووه سـەر پەیـژەو بەرزەكو مەصعەد.
شارَفَهُ: لەبنەچەو باوكو باپیرەوه خۆی هەڵنایەوەو شانازی بەسەردا کرد.
شـارَفَ الـشيءَ: لەبەرزاییـەوه پێیـدا ڕوانیو سەیری کرد.
شارَفَهُ: لێی نزیك بۆوه.
شَرَّفَ البنـاءَ: گوێسەبانەو دیکۆری بـۆ خانوەکە دروست کرد.
شَـرَّفَ فلانـاً: ڕێـزی لـەفلان گـرتو بەگەورەی دانا ٥ وەسپی دا.
تَشَرَّفَ الرَّجُلُ: پیاوەکە شـەرەفیاب بـوو پلەو پایەی بەرز بۆوه.
تَـشَرَّفَ للـشَيْءِ: چاوەڕوانی شـتەکەی کرد، بەهیوای بوو.
تَـشَرَّفَ للفتنـةِ: توشـی فیتنـەو ناشوب بوو.
تَـشَرَّفَ الـشيءَ: دەسـتی خـستە سـەر

برۆکانی بۆ ئەوەی تیشکی خۆر ئازاری چاوی نەداو بەئاسانی شتەکە لەبەرزی‌و دووری ببینێ.

تَشَرَّفَ المرقاةَ وعليها: چووە سەر پەیژەو بەرزەکەکە.

اِسْتَشْرَفَ: راست بۆوەو خۆی بەرز کردەوە.

اِسْتَشْرَفَ الشيءَ: چاوی هەڵبڕی بۆئەوەی لەبەرزییەوە بیبینێ.

أشراف الوجه: دوگوێچکەو لوت.

الشّارِف من الدّواب: وڵاخی پیر ◦ (ك: شَوارِف وشُرَّف).

الشّارِف من الأشياء: شتی کۆن‌و عەنتیکە.

الشّارُوفُ: گەسکە ◦ (ك: شواريف).

الشُّرافَةُ: دیکۆرو زەوائیدی وەها کە شتەکەی پێ برازێنرێتەوە.

الشَّرَفَ: شوێنی بەرز کەلێیەوە بڕوانیتە ئەملاو ئەولا، دەگوترێ: (هو على شرف من كذا) ◦ بەسەری دا دەڕوانێ‌و لێیەوە نزیکە ◦ بەرزی‌و شکۆمەندی‌و پەسنی.

الشُّرْفَةُ: زۆروی شت ◦ لای سەروی شت ◦ ئەگەر بۆ بیناو باڵەخانە بەکاربێ بەو دیکۆرو زەخرەفەیە دەگوترێ کەلەسەروی بیناکەوە دروست دەکرێ بەمەبەستی رازاندنەوە ◦ یان هەورە بانە.

المَشارِفُ: (مَشارِف الأرض): بەرزاییەکانی زەوی ◦ تاکەکەی (مَشْرَف) ◦ (مشارِف العراق): ئەو گوندە عەرەبانەی سەر سنوری رەشەخاکی عێراقن.

المَشْرَفِيّ: شمشێرێکە لەوڵاتی مشارف دروست دەکرێ یان لەوێوە دەهێندرێ.

شَرَقَت الشمسُ شَرْقاً: خۆر دەرکەوت، خۆر هەڵات.

شَرِقَ المكانُ: شوێنەکە خۆر لێی دا، خۆری تێکەوت.

شَرِقَ الشيءُ: شتەکە تێکەڵ بوو.

شَرِقَ لونه: ڕەنگی سور بوو.

شَرِقَ البلحُ: خورما بەرسیلەکە سور هەڵگەڕا.

شَرِقَ وجهه: خەجاڵەت بوو، ڕەنگی سور هەڵگەڕا.

شَرِقَ الدمُ بجسده: خوێنەکە دەرکەوت‌و ڕەوان بوو.

شَرِقَ فلان بالماء: فلانکەس بەئاو قورگی گیرا، دەگوترێ: (شَرِقَ بريقه وَشَرِقَ الموضعُ بأهله): دەمی پڕبوو لە تف ◦ شوێنەکە پڕبوو لەخەڵك‌و تەنگەبەر بوو.

شَرِقَت الآلة: ئامێرەکە (مەکینەکە) بەسوتەمەنییەکەی خنکا.

شَـــرَقَت الأرضُ: زەوییەکــە بــەهۆی ئاودێرنەکردنی بوو بەسوتەمەڕۆ.

أشْـــرَقَت الــشمسُ: خــۆر لەئاســۆوە دەرکەوت و گزنگی خۆی بـەزەوی دا بـڵاو کـردەوە، دەشـگوترێ (أشـرقت الأرضُ): زەوی بەتیـــشکی خـــۆر رونـاك بـۆوە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا﴾.

أشْـرَقَ وجْهَــهُ: ڕوخـساری درەوشـایەوە جوانی لـێ دەتکا.

أشْرَقَ الـبلحُ: بەرسیلە خورماکە سـور هەڵگەڕا.

أشْرَقَ القـومُ: خەڵـکەکە کەوتنـە کـاتی خـــۆر هەڵاتنــــەوە ٥ قورئـــــان دەفەرموێ: ﴿فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ﴾.

أشْرَقَ فلاناً: قورگی فلانکەسی گیراند.

أشْرَقَ الثـوب بالـصبغ: زێـدەڕەوی کـرد لەبۆیەکردنی قوماشەکەدا.

شَرَّقَ: لای خۆرهەڵاتی گرت.

شَـرُقَت وجهُــهُ: دەم و چـاوی گەشـایەوە جوانی لـێ تکا.

أشْرَقَتْ الأرضُ: زەوییەکە بێ بـەروبووم بـــوو، ئـــاوی لـــێ بـــڕاو بـــوو بەسوتەمەڕۆ.

أشرق اللحمُ: گۆشتەکەی توێ توێ کـرد لەبـەر خـۆر هـەڵی خست تـا وشـك بێتەوە.

إنشرق اللحمَ: گۆشتەکەی توێ توێ کرد لەبـەر خۆرهـەڵی خـست تـا وشـك بێتەوە.

انـشَرَقَت القـوس: قەوسـەکە دوو لـەت بوو.

تَـــــشَرَّقَ: خـــۆی بەرهـــــەتاو دا، لەچێــشتەنگاودا لەبــەر بەرۆچـك دانیشت بۆ ئەوەی گەرمی بێتەوە.

الإشـراق: پەیـدابوونی نـورو روناکیـە لەجیهانی هەست پـێ نـەکراوەوە بۆ نـــاو زەیـــن، کـــە دەبێتــە هـۆی پەیدابوونی زانست و زانیاری.

التشريق: (أيـام التـشريق): سێ رۆژەی دوای جـەژنی قوربــان رۆژی (١٢-١٣-١٤)ی مـانگی ذیلحجـە ٥ هـەروا بـە نوێژی جەژنی قوربانیش دەگـوترێ ٥ لەحەدیثدا هاتووە (لا ذبح الا بعد التشريق).

الـشارِقُ: خـۆر ٥ لای خۆرهـەڵات ٥ (ك: شَـرَق)، دەشگوترێ: (أحمـر شـارق): سورێکی زۆر سورە.

الـشَّراقي: لـەزاراوەی خەڵـکی میصردا ئـەو زەوییەیـە ئـاوی روبـاری نیل نەیگرێتــەوە ٥ کـە ئـاو دراو بـەرو بـوومی باشـی بـوو پێـی دەگـوترێ: (ريّ الشراقي).

الـــشَّرْقُ: خـــۆر ٥ لای خـــۆر هـــەڵات ٥

(شـجرة شـرقية): ئـەو درەختەيـە لەخۆرهەڵاتـەوە خـۆر لێـی بـدا تـا نیوەڕۆ.

الشَّرَقُ: خۆر ٥ (لحم شَرَقٌ): گۆشتی بێ چەوری.

الشَّرِيقُ: خۆر هەڵات ٥ (ك: شُرُقٌ).

المـشارقة: دانیـشتوانی خۆرهـەڵات ٥ تاكەكەی (مشرقي)يە.

المَـــشْرِقُ: لای خۆرهـــەڵات ٥ وڵاتـــە ئیـسلامییەكانی خۆرهـەڵاتی نیـوە دورگەی عەرەبی ٥ (ك: مشارق).

المَـــشْرِقان: خۆرهـــەڵاتو خۆرئـــاوا (بەشـــێوەی تـــەغلیب) ٥ قورئـــان دەفـەرموێ: ﴿يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ﴾.

المِشْرِقان: تیـشكێـكە لـەدرزی دەرگـاو پەنجەرەوە دەچێتە ژور ٥ یـان نـاوە بۆ خودی درزەكە ٥ (ك: مشاريق).

شرِكت النعـلُ شـركاً: شـیراكی نەعلەكە بچرا.

شَرَكَ فلاناً في الأمر شِركاً وشَرِكةً وشِـركَةً: فلانكەس بـوو بەهاوبـەش لەكارەكـەداو بـۆ هەریـەكێ لەهاوبەشـەكان بەشـێكی دیاریكراو هەیە.

اشْرَكَهُ في أمره: خستیە ناو كارەكەیەوە ٥ كــردی بەهاوبـــەش، دەگـــوترێ: (أشرك بالله): هـاوەڵی بـۆ خـودا دانـا، شـتی تـری كـرد بەهاوبەشـی خـودا لەخودایەتیو دەسـەڵات دا ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾.

أشـركَ النعـلَ: شـیراكی بـۆ نەعلەكـە دروست كرد.

شـــاركَه: هاوبەشـــی كـــرد، بـــوو بـــە هاوبەشی، دەشگوترێ: (فلان يـشارك في علـم كـذا): فلانكـەس لـەفلان زانـست دا هاوبەشـی هەیـە شتێـكی لـێ دەزانێ.

شَرِّكَ بينهم: كردنی بەهاوبەش.

شَــرِّكَ النَّعْــلَ: شــراكی بــۆ نەعلەكـە دروست كرد.

اشترك الأمـرُ: كارەكە تێـكەڵو پێـكەڵ بوو.

اشترك فـلان في كـذا: فلانكـەس لـەفلان پرۆژەدا هاوبەشی كرد شتێكی پارە خـستە نـاو پرۆژەكـەوە بـۆ ئـەوەی سـودی لــێ وەرگــرێ، دەگــوترێ: (اشــترك في الـصحيفة أو في الـسكة الحديدية).

اشـترك الـرجلان: ئـەو دوو پیاوە بـوون بەهاوبەشی یەكتر.

تشاركا: هاوبەشی یەكتریان كرد.

الإشتراكية: ڕێبازێكی سیاسیو ئابوریيە پەیڕەوو پرۆگرامی ئەوەیە دەوڵـەت ئـــامێرو كەرەســـەی وەبـــەرهێنان

کۆنترۆڵ بکاو سەروکاریان بکاو بەشێوەی عەدالەت بەرو بوومەکەیان بەسەر دانیشتوانەکان دا دابەش بکا یەکسانی بخاتە ناو کۆمەڵگاوە ٥ (لەڕاستی ئەوە هەر قسەیەو چەواشەکردنی جەماوەرەو لەواقیع دا شتێکی ترە) (کلمة حق یراد بها الباطل).

الشِّرَاك: شیراکی نەعل کەدەکەوێتە پشتەپێ ٥ (ك: شُرُك وأشْرُك).

الشَّرَكُ: بەش و بار ٥ (ك: أشراك) ٥ بڕوای فرەخوایی.

الشَّرَك: داوی نێچیرەوان ٥ (ك: أشراك وشُرُك).

الشَّرِكَةُ: گرێبەستێکە لەنێوان دووکەس یان زیاتر بۆ ئەنجامدانی پرۆژەی هاوبەش.

المُشْتَرَك: (رجل مشترك): پیاوێکی خەمۆکە، قسە لەگەڵ خۆی دەکا ٥ (لفظ مشترك): وشەیەکە زیاد لەمانایەکی هەیە ٥ (مال مشترك): ماڵێکی هاوبەشە زیاد لە خاوەنێکی هەیە.

شَرَمَ الشیءَ شَرْماً: لەلاوە شتەکەی دادڕی، دەگوترێ: (شرم أنفه وشرم أذنه): لەلای سەروی لێی بڕی کەمێکی لێ کردەوە ٥ (فهو مشروم وشریم).

شَرَمَ له من ماله: لەماڵ و سامانی خۆی شتێکی کەمی دایە.

شَرِمَ شَرَماً: درزی برد، قەڵشا، دەگوترێ: (تشرَّمَ الجلدُ): پێستەکە قەڵشت ٥ (تشرَّمَ نواحي الکتاب): قەراخی کتێبەکە شەقار شەقار بوو.

الشَّرْم: هەر درزو دەلاقەیەك لەدیوار یان لەکێو دابێ و داخراوبێ ئەم دیواو دیونەبێ.

الشَّرْم في البحر: بەمانا خلیجی دەریا (قوناو)دێ.

شرنَقَةٌ: بڕیەوە.

الشَّرانِقُ: کاژ؛ توێژی مار کەساڵانە فڕێی دەدا.

الشَّرْنَقَةُ: قۆزاخە؛ پەردەیەکی چنراو لەهەودای باریك بڕێ جرو جانەوەر بەدەوری خۆی دا دەیچنێ بۆ پارێزگاری کردنی بۆ نموونە کرمی ئاوریشم.

شَرِهَ الى الطعام وغیره: حەزی لەخواردن کرد زۆر بۆی چڵێس بوو (فهو شره وشَرْهانُ وهي شرهة وشرهى).

شَراهُ شِرىً: فرۆشتی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ﴾ ٥ ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن یَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاء مَرْضَاتِ اللَّهِ﴾ ٥ بەنرخ و بەهای خۆی شتەکەی هەڵگرت.

شَرَى الله فلاناً: خودا فلانكەسی توشی نەخۆشی خرۆيلكە كرد.

شَرِيَ في الأمر: توند ڕەوی لەكارەكەدا كردو زۆری لێ كۆڵیەوە ٥ بەتوندی تێ نووساو خێرا هەنگاوی نا، دەگوترێ: (شَرِيَ الرجلُ في غضبه وشَرِي الفرسُ في سيره).

شَرِيَ البرقُ: بروسكەكە روناكی‌و تیشكەكەی درێژەی كێشا.

شَرِيَت العينُ بالدمع: چاو بەریز فرمێسكی رشتن.

شَرِيَ الجلدُ: پێستی خرۆيلكەی دەردا ٥ (فهو شَرٍ).

أشرَتِ الشَّجَرَةُ: درەختەكە پەلكە گەلاكانی لەزەوی خشان بەناوی دا بلاو بوونەوە.

أشرى القومُ: خەڵكەكە خۆيان شوبهاند بەكۆمەڵی شورات.

أشرى بين القوم: شەڕو ئاشوبی خستە ناو خەڵكەكەوە.

أشرى الشيءَ: شتەكەی خوار كردەوە.

أشرى فلاناً بكذا: بەفلان شت فلانكەسی هەڵنا بۆ كردنی شتێك.

شاره مشاراة وشراءً: پێی فرۆشت مامەڵەی لەگەڵ كرد ٥ زۆر توند ڕەوی كرد لەكێشەو نیزاعەكەی دا.

اشتراه: بەبەهاو نرخی خۆی شتەكەی وەرگرت ٥ لێی كڕی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ﴾.

تَشَرّى القومُ: خەڵكەكە بلاوەيان لێ كرد ٥ چوونە نێو پێرو تاقمی شوراتەكانەوە.

اسْتَشْرَى: خرۆيلكە يان مێكوتەی جەستەی زۆر بوون.

اِسْتَشرى الشرُّ أو الداءُ: شەڕو ئاژاوەكە يان دەردەكە پەرەی ستاند لەوزە دەرچوو.

الشاري: كڕيار ٥ فرۆشيار ٥ كەسێك لەبەرخاتری خودا خۆی جانفيدا بكا، خۆبكاتە قوربانی ٥ (ك: شراة).

الشَّرى: بلقی سورن وەكوو فلس‌و پەنجايی‌و شتی وا لەسەر جەستە پەيدا دەبن خرويان تێدايەو ئازاريشيان هەيە ٥ كێوو كەژ ٥ شوێنێك شێری زۆربێ، دەگوترێ: (هم أُسْدُ الشرى): ئەوان ئازاو بەجەرگو مەردن ٥ ناوچە ٥ (ك: أشراءُ).

شَرْوى الشيء: وەكوو ئەوشتە ٥ هاوتاو هاوشێوەی شت، دەگوترێ: (هو لايملك شروى نقير) ٥ ئەوپياوە دارای توێكڵە خورمايەك نيە، هەژارو لاكەوتەيە.

الشَّرْيُ: كاڵەكە مارانە ٥ نەمامە خورما کە بەهۆی دەنکەکەیەوە بڕوێ ٥ تاکەکەی (شَرْيَةٌ).

الشِّرْيان: ئەو ڕەگەیە خوێن لەدڵەوە دابەش دەکا بۆ جەستە ٥ (ك: شرايين).

الشَّرِية من النساء: ئافرەتێکە هەرکچی ببن.

المُشتَري: گەورەترین هەسارەی گەڕۆکە ٥ لەچیرۆك‌و ئەفسانەکان دا بەگەورەی خوداکانیان داناوە.

شَزَبَ الحيوانُ شَزوباً: حەیوانەکە کزو لاواز بوو.

شَزَبَ المكانُ: شوێنەکە ڕەقەن‌و کرێن بوو ٥ (فهو شازب) ٥ (ك: شُزَّبٌ) ٥ (وهي شازبة) ٥ (ك: شوازِب).

شزَّبَ الحيوانَ: حەیوانەکەی کزو لاواز کرد ٥ ژێر باری کرد.

الشَّزِيبُ: پەلەدار پێش ئەوەی راستەو پاستە کرابێ ٥ (ك: شُزُوب).

شَزَرَ الحَبْل شَزراً: حەبلەکەی بادا.

شَزَرَ فلاناً واليه: بەتیلەی چاو سەیری کرد، بەزۆری لەکاتی رق هەڵسان‌و توڕەبون دا ڕوودەدا.

شَـزَّرَ بالسِّنان: زەبری لێ دا لەراست‌و چەپ، بەسەرە رمب هەلا هەلای کرد.

تَشازَروا: بەتیلەی چاو سەیری یەکتریان کرد، خێسەیان لەیەکتر کرد.

إستَشزَرَ الحبلُ: حەبلەکە گشت بوو زۆری باخوارد ٥ امرؤ القيس دەڵێ: (غدائرها مستشزرات الى العلا).

استَشزَرَ الحَبْلَ: حەبلەکەی زۆر بادا ٥ گشتی کرد.

الشَّزْرُ: سەرکردنی دڕدۆمی‌و نەویستی، تەماشاکردن‌و خێسە لێ کردن، بەچاوی تەماشاکردن.

شَزِنَ شَزَناً: نیشاتی پەیداکرد، بەردەوام بوو لەسەر ئیش‌و کار ٥ ماندو بوو لەئیش کردن.

تَشَزَّنت الأرض: دەمارە ڕەق‌و بەردەمزڕوێی زەوییەکە درێژ بووە.

تشَزَّنَ الشيئُ: شتەکە پتەو بوو.

تشزَّن الأمر عليه: کارەکەی لێ قورس بوو، بۆی ئەنجام نادرێ.

تَشَزَّن للأمر: خۆی بۆکارەکە ئامادە کرد.

تَشَزَّن قِرنَه: هاوشانەکەی خۆی بۆڕدا، بەسەری دا زاڵ بوو.

تَشَزَّنَ الشاةَ: مەڕەکەی خستە سەر زەوی بۆئەوەی سەری ببڕێ.

الشَزَنُ: پارچە زەوی ڕەق، دەماری پتەو توند ڕەوشت، تورەو ترۆ، سەر ڕەق.

الشَّزَن من الشيئ: تەنیشت‌و ئەملاو ئەولای شت، دەورو بەری شت ٥

دوریی ○ (ك: شُزُنْ وشُزُون).

الشُّزُنُ: ناوچه ○ لای شت ○ نزیك شت.

شَسَعَ الشيئُ شُسُوعاً: شتەکە دوور کەوتەوە، دوور بوو، دەگوترێ: (شَسَعَ فلان عن بلده ووطنه): فلانکەس لەخاكو وڵاتی دوور کەوتەوە.

شَسَعَ بفلان: فلانکەسی دوورخستەوە ○ (فهو شاسع) ○ (ك: شُسَعٌ) ○ (وهي شاسعة) ○ (ك: شَوَاسع).

شَسَعَ النعلَ: تیلمە چەرمی بۆ نەعلەکە دانا بۆ ئەوەی قامکی قاچی تێ بکا لەرۆیشتن دا نەعلەکە بەقاچییەوە هەڵبسێ.

شَسِعت النعلُ: نەعلەکە تیلمە چەرمەکەی پچڕا، ئەو تیلمە چەرمەی قامکی قاچی تێ دەکا پچڕا.

أشْسَعَ النعلَ: تیلمە چەرمی بۆنەعلەکە دروست کرد.

أشسَعَ الشيئَ: شتەکەی دوور خستەوە.

شَسَّعَ النعلَ: تیلمە چەرمی بۆ نەعلەکە دروست کرد واتە دەق بەمانا (شَسَعَ النعلَ)دێ.

الشِّسْعُ: تیلمە چەرمێکە بەدیوی سەرەوەی نەعلەوە چەسپ دەکرێو شوێنی پەنجەی قاچی لێ دروست دەکرێ بۆئەوەی پەنجە گەورەی قاچی تێ بکرێو لەرۆیشتن دا نەعلەکە بەقاچەوە هەڵسێ ○ (ك: أشساع وشسوع).

الشِّسْعُ: قەراخی شوێن، ئەمبەرەو بەری شوێن، دەگوترێ: (نزلوا بِشِسْعِ الوادي): لەلایەکی شیوەکە دابەزین ○ (نزلوا بِشِسْعِ الصحراء): لەم سەرەو سەری سارایەکە هەڵیان داو نیشتە جێ بوون.

الشِّسْعُ من الأرض: شوێنی تەنگەبەری زەوی.

شِسْعُ المال: باقی ماندەی ماڵ، بەرماوە، دەگوترێ: (له شِسْعُ مال): پیاوێکی ماڵ خۆشەویستەو باش سەرو کاریی دەکا.

الشُّسْفُ: نانی وشك، کولێرەی رەق هەڵاتوو.

الشِّيفُ: خورمای نەگەیشتوی شەقار بوو ○ گۆشتێك تەڕایی پێوە نەمێنێو خەریك بێ وشك بێتەوە.

الشُّشْمُ: شتێکە دەهاڕدرێو زۆر ورد دەکرێ بۆ دەرمانی چاو بەکار دەهێندرێ یان بۆ بەهێزکردنی بینایی چاو وەکوو کل لەچاو رادەدرێ.

شَصَبَ العیشُ: ژیانو گوزەران ناخۆش بوو، کەمو کوڕی تێکەوت ○ (فهو شاصِبٌ).

شَصِبَ المكانُ شَصَباً: شوێنەکە بێ بەروبووم بوو.

شَصِبَ الأمرُ: کارەکە قورس بوو ئاستەنگی هاتە پێش ٥ (فهو شَصِبٌ).

الشَّصْبُ: کەمو کوڕیو گرانیو ژیانی کوللە مەرگی ٥ (ك: أشصاب).

الشَّصِيبةُ: بەمانا (الشَّصْبُ)دێ ٥ (ك: شَصائب).

شَصَرَ الثَّورُ: کەڵەگا کێوییەکە بەشاخەکانی شەڕە قۆچی کرد.

شَصَرَ فلاناً بالرمح: بەرمب لەفلانکەسی دا.

شَصَرَت الشوكةُ فلاناً: چقڵەکە لەفلانکەس ڕاچوو.

شَصَرَ الثوبَ: قوماشەکەی بەتەقەڵی گەورە گەورە دروو ٥ تەقەڵەکانی لێك دوور بون.

الشَّاصِرُ من الظباء: ئاسکێك بێ بگاو هێزو توانای بازدانو ڕاکردن پەیدا بکا، یان بگاتە ئەو ئاستەی شەڕە قۆچ بکا.

الشَّاصِرة: مێینەی (الشاصر) ٥ داوێکە درەندەی پێ کەمەند دەکرێ ٥ (ك: شواصِر).

الشِّصَار: تەختەدارێکە دەکرێتە لوتی حوشترەوە بۆئەوەی جڵەو خۆش بێ.

الشَّصَرُ من الظباء: بەمانا (الشاصر) دێ.

شَصَّ فلان شَصّاً: فلانکەس بەتوندی دەستی بەسەر شتەکەدا گرت ٥ ددانی خۆی لێ جیرکردونو بەری نادا.

شَصَّت الناقةُ ونحوها: حوشترەکە شیری وشکی کرد یان شیری کەم بوو.

شَصَّت السنةُ: ساڵەکە بێ بارانیو گرانیو قاتو قڕی بوو.

شَصَّت المعيشةُ: ژیانو گوزەران ناخۆش بوو ٥ (فهي شَصُوص).

شَصَّ فلاناً عن الشيئ: فلانکەسی لە شتەکە دورخستەوە لێی مەنع کرد.

أشَصَّهُ عن الشيئ: بەمانا (شَصَّهُ)دێ.

الشِّصُّ: ئاسنێکی سەر قولاپە ماسی پێ دەگیرێ.

الشَّصُوصُ من النوق: حوشتری کەم شیرە ٥ (الشصوص من السنين): ساڵی بێ بارانیو قاتو قڕییە ٥ (ك: شَصائص وشِصاص).

شصا السَّحابُ شَصُواً: هەورەکە بەرز بۆوە.

شصت القريةُ: گوندەکە پڕبوو لەناو هەنگڵەکانی بەرز بوونەوە.

شصا بَصَرُهُ: چاوی بەملۆق وەستا.

شصت عينُه: چاوی تیل ڕوان بوو، خێڵ بوو، روی لەشوێنێکەو چاوی لەشوێنێکی تر.

شصا الميتُ شُصُوّاً وشُصِيّاً: مردوەکە هاوسا ٥ دەستو قاچی بەرز بوونەوە ٥ (هـو شاصٍ وهي شاصية) ٥ (ك: شواص).
أشصى بَصَرَهُ: چاوی بەرز کردەوە.
الشَّصْوُ: جورتمو ناخۆشی ٥ سیواك.
شَطَأَ الزَّرعُ شطئاً وشطوءاً: کشتوکاڵەکە چروزەی کرد درەختەکە چرۆی کرد.
شطئتِ الأمُ بالولد: دایکەکە منداڵی بوو.
شَطَأَ الزَّرْعُ: بەمانا (شَطَأَ)دێ، دەشگوترێ: (أشطأت الشجرةُ بغصونها): درەختەکە چرۆی کرد ٥ (أشطأ الوادي): دۆڵەکە لافاوی لێ هەڵسا.
شاطَأْتُهُ: من لەمبەر روبارو ئەو بەوبەر روبارەوە رۆیشتین.
شاطِئ النهر والوادي: قەراخ چۆم کەناری شیو ٥ (ك: شواطئ وشطآن).
الشَطْءُ: ئەمامی درەخت ٥ چرۆی درەخت ٥ گەڵای درەخت لەسەرەتای دەرکەوتنی دا ٥ (ك: شطوء وأشطاء).
شَطْءُ النهر والوادي: کەناری روبارو شیوو دۆڵ.
شَطَبَ عنه شَطْباً: لێی لا دا.
شطب الأديمَ: چەرمەکەی هەڵدڕی.
شَطَبَ الكاتِب الكلمةَ: نووسەرەکە وشەکەی کوژاندەوە.
شطَبَ القاضي الدعوى: قازی داواکەی چەرت کردو لەلیستی داواکان دەری هێنا لەبەر هۆکارێکی یاسایی.
شَطَّبَ: زێدەڕۆیی لەمانای (شَطَبَ)دەگەیەنێ، دەشگوترێ: (شَطَّبَ العملَ): کارەکەی کۆتایی پێ هێنا.
شَطَّبَ اللحمَ: گۆشتەکەی توێ توێ کرد، قەڵاشتییەوە.
شَطَّبَ السيفُ جسمه: شمشێرەکە شوێنکەی لەجەستەدا جێ هێشت.
إنْشَطَبَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بوو.
الشَّاطِب: (طريق شاطب): ڕێگای خوارو پێچاو پێچ ٥ (مكان شاطب): شوێنی دوور ٥ (رمية شاطبة): هاویشتنێك ئامانج نەپێکێ، لەدەورو بەری نیشانەکە بدا.
الشُّطْبُ: (شُطْبُ السيف): ئەو خەتو هێڵانەن کەوەکوو جەوهەر لەشمشێرەکەدا دەبینرێن ٥ تاکەکەی (شُطْبَةٌ).
الشُّطْبُ: درێژی ڕەوشت جوان ٥ لەزاراوەی ژمێریاریو دەفتەر داران دا بریتییە لە دیاریکردنو تۆمارکردنی مەسروفات لەدەفتەری تایبەتی داو داگرتنی لە بودجەی پەسەندکراو دا.
الشُّطْبَةُ من الشَّيْئ: پارچەیەکە لەشت بەدرێژایی ببڕدرێ وەکوو تڵیشە دار،

تيتۆڵە قوماش ٥ هێڵێكە بەسەر نوسراوە هەڵەكەدا دەهێندرێ، وادەبێ دو هێڵی ڕاستو چەپ بەكاردەهێندرێن.

الشَّطِيبَةُ: ئەو پارچە تیلمە چەرمەیە بەدرێژی دەبڕدرێ ٥ یان هەرشتێكی لەوجۆرە ٥ (ك: شطائب).

شَطَحَ في السير أو في القول: زۆر دوور كەوتەوە، زۆری گوت.

الشَّطْحَةُ: قسەو كردەوەی ناقۆلا، دەگوترێ: (لفلان الصوفي أحوال وشطحات).

شَطَرَ الرجلُ على قومه شطوراً وشطارة: پیاوەكە بەشەڕو ناخۆشی قەومەكەی خۆی ناڕەحەت كرد.

شَطَرَ عن القوم: لەخەڵكەكە جیابووە بەڕق هەڵستاوی.

شَطَرَ الشيئَ شطراً: شتەكەی لەت كرد، دابەشی كرد، كردی بەدوو بەش.

شَطَّرَ الحلوبة: گوانێكی ئاژەڵە شیردەرەكەی دۆشیو گوانەكەی تری نەدۆشی.

شَاطَرَهُ الشيئَ: شتەكەی كرد بەنیوە.

شَطَّرَ الشِّعْرَ: بۆ هەر نیوە دێرە شیعرێك نیو دێر شیعری خۆی خستە سەر چامە شیعرەكە.

الشَّاطِرُ: بەدخوو دڵ پیسو خراپەكار ٥ بەلای صوفییەكانەوە كەسێك دەست پێشخەربێو بۆلای خودا پەلەبكا ٥ زیرەكو لێهاتوو دەست ڕەنگین ٥ (ك: شُطّار).

الشَّطْرُ: نیوەی شت، بەبەشێكیشی دەگوترێ ٥ (ك: أشطُر، وشطور) ٥ دەگوترێ: (حلب الدهر أشطُرَهُ): ڕۆژگاری سەرەو ناو كرد تاڵیو شیرینی چەشت، خۆشیو ناخۆشی تێدا دین ٥ ناحیەو لای شت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾.

شَطْرُ البيت من الشعر: نیوە دێری شیعرەكە.

الشُّطُورُ: دەگوترێ: (ثوب شطور): قوماشەكە لایەكی پانیەكەی لەلاكەی تری زیاترە.

الشَّطِيرُ: دوور، دەگوترێ: (منزل شطير وبلد شطير): مەنزڵگایەكی دوور ولاتێكی دوور ٥ غەریبو عەنتیكە.

شطيرا الشيئ: نیوەی شت ٥ (ك: شُطُرٌ).

الشَّطِيرة: نانێكە دوو توێ دەكرێو پێخۆری تێدەكرێ وەكوو شلكێنە، كەلانە، كوببەشامی ٥ (ك: شَطَائر).

المشطور من الخبز: بەمانا (الشطيرة)ی ٥ پاسایەكی شیعرییە نیوەی شیعرەكە لەجۆری (السريع) یان (الرجز)بێ

لەهەموو شیعرەکەدا ڕەچاوی یەك سەرەوا دەکرێ.

الشَطْرَنج: یارییەکە لەسەر پارچە تەختەیەك (کە شەصت‌و چوار چوارگۆشەی تێدایە) ئەنجام دەدرێ، لاسایی دوو دەوڵەتی بەشەڕهاتوو لەگەڵ یەکتردا دەکرێتەوە، سی‌و دوو پارچەی تێدا بەکاردەهێندرێ کە نموونەی دوو مەلیك‌و دوو وەزیرو ئەسپ سوارو قەلاو فیل‌و سەربازەکانن، لەبنەڕەت دا یارییەکە هیندییە.

شَطَّ شُطُوطاً وشَطَطَاً: دوور کەوتەوە، دەگوترێ: (شطت الدار): ماڵەکەی دوور بوو ◊ (شَطَّ في الأمر): زۆر لەکارەکە ورد بووەوە گەلێکی ئەمدیو ئەو دیوکرد زیاد لە پێویست لێی کۆڵیەوە، دەگوترێ: (شَطَّ في المساومة): لەمامەڵەو دان‌و سان دا زۆری هێناو برد ◊ (شَطَّ عليه في حكمه): لەبڕیارەکەی دا ستەمی لێ کرد.

أشَطَّ: دوور کەوتەوە، دەگوترێ: (أشطَّ في الصحراء): لەسارادا زۆر دوور کەوتەوە ◊ (أشَطَّ في الطلب): زۆری لەداواکە کۆڵیەوە یان زۆری داوا کرد ◊ (أشَطَّ في حكمه): ستەمی لەبڕیارەکە دا کرد.

شَاطَّهُ: لەستەم‌و زیان پێ گەیاندن دا بەسەری دا باڵا دەست بوو.

شَطَّطَ: زێدە ڕۆیی کرد لەدوور کەوتنەوەدا.

إشْتَطَّ: دوور کەوتەوە ◊ (إشْتَطَّ في حكمه): لەبڕیارەکەی دا ستەمی کرد.

الشِّطَاطُ: دووریی ◊ درێژیی‌و هەندام ڕێك‌و پێکی.

الشَّطُّ: کەناری ڕووبار ◊ (ك: شُطُوط وشُطّان).

شَطَفَ عن الشيء: وازی لەشتەکە هێنا لێی دوورکەوتەوە.

شَطَفَ الثوْبَ: قوماشەکەی شت.

الشُّطُوف: دەگوترێ (نية شطوف): نیازێکی دوورە.

الشُّطْفَةُ: پارچە ◊ (ك: شُطَفٌ).

المَشْطُوفُ: لەبواری ماتماتیك دا بریتییە لەوەی قەبارەیەك دووکەرت بکرێ بەئەندازەیەك بنکەکەی بەرامبەر یەکێك لەقاعیدەکانی نەبێ واتە فەیزەن بێ.

شَطَنَت الدارُ شُطوناً: خانووەکە دوورکەوتەوە، دەگوترێ: (شَطَن عنه): لێی دوورکەوتەوە ◊ (شَطَنَ صاحِبَهُ شطناً): بەپێچەوانەی مەبەستی هاوەڵەکەیەوە جوڵایەوە.

شَطَنَ الدّابَةَ: ولاخەکەی بەپەتێ درێژ بەستەوە، یان ولاخەکەی بەحەبلی درێژ شەتەك دا.

شَيْطَنَ: وەکوو شەیتانی لێ هات، یان کرداری شەیتانی کرد.

تَشَيْطَنَ: بەمانا (شَيْطَنَ)دێ.

أشْطَنَهُ: دووری خستەوە.

الشَّطَنُ: حەبلی درێژ کە لەبیر ئاوی پێ هەڵدەهێنجندرێ، یان ولاخی پێ شەتەك دەدرێ ٥ (ك: أشطان).

الشّطون (بئر شطون): بیری قووڵ ٥ (سِفر شطون): سەفەرێکی دورو نیازو مەبەست دووره ٥ (رمح شطون): رمبی درێژو خوار ٥ (حرب شطون): شەڕی ترسناكو خوێناویو ناخۆش.

الشيطان: گیانی شەڕو نەگبەتو گومڕاکەر ٥ هەرکەسێك بێ فەرمانی خودا بکاو فەساد بڵاوبکاتەوە ٥ ماری ژەهراوی پیسو زێنەخرۆ ٥ بۆ ناشیرین کردنی شت دەگوترێ: (كأنه وجه شيطان): روخساری دەڵێی روخساری شەیتانە، یان دەگوترێ: (رأسه رأس شيطان): سەری دەڵێی سەرە شەیتانە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (ركبه شيطانهُ): شەیتان سواری شانی بوو ٥ شەیتان چووە کەللەیەوە ٥ (نزع عنه شيطانه): شەیتانەکەی لەکەللەی دابەزی یان لەکەللەی شەیتان هاتە خوار رێبازی ئاشتیو بارقوڵیو هێمنی رەچاو کرد.

شيطان الفلاة: تینوایەتی.

شيطان الشاعر: جندۆکەی شاعیر ٥ لەسەردەمی نەزانی دا بڕوایان وابوو هەمموو شاعیرێك جندۆکەی هەیەو فێری شیعری دەکا ٥ (الراجز) دەڵێ: (فأن شيطاني أمير الجن).

شَظُفَ الشجَرُ: درەختەکە بەهۆی کەم ئاودانیەوە وشك بوو.

شَظُفَ العيشُ: ژیانی ناخۆشو پڕکەمو کوڕی بوو.

شَظُفَ الخلق: ڕەوشتی ناشیرین بوو ٥ (فهو شظيف).

الشُّظْفُ: نانە سوتاو ٥ پارچە دارێکی بچوك وەکوو سنگ.

الشَّظَفُ: چورتمو ناخۆشی ٥ (ك: شظاف) ٥ پڵ هەڵدانی گۆشت لەبنکی نینۆكو ئەملاو ئەولای.

شَظِيَ العودَ ونحوهُ شَظَىً: عودەکە قڵیشاو دوو کەرت بوو.

شَظِيَ القومُ: خەڵکەکە بڵاومیان لێ کرد.

شَظِيَ الفرسُ: ئێسقانی خوار ئەژنۆی

ئەسپەکە نەخۆش کەوت ٥ (فهو شظٍ وهي شظية).
أَشظاهُ: پرپشکی ئەو شتەی رێ کەوت ٥ پارچەی ئەوی لێ درا.
شظِّي الشيءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.
شَظِّيُ القومَ: خەڵکەکەی پەرتەوازە کرد.
تَشظّى العودُ: عودەکە کەرت کەرت بوو، دەگوترێ: (تشظّى الصَّدَفُ عن اللؤلؤ): توێکڵی مرواریيەکە قەڵشی‌و دەنکە مرواریيەکە دەرکەوت.
تَشظّي القومَ: خەڵکەکە بڵاوەيان لێ کرد.
الشَّظَى: ئێسقانێکە بەئەژنۆی ئەسپەوە لکاوە ٥ دەست‌و پێوەندی هۆزو خێڵ لەبنەچەو نەژادا لەوان نين‌و بەغەوارە حسێب دەکرێن.
الشَّظِية: ئێسقانی بچوك کەبەدەوری ئێسقانی ئاوزەنگی قاچەوەيە ٥ پارچەو پريشك کەلەقەبارەی رەقەوە بپەرن ٥ بەزۆری بۆپارچەی تەقەمەنی‌و گوللەتۆپ‌و شتی وا بەکاردەهێندرێ ٥ (ك: شظايا).
شَعَبَ الشيءَ شَعْباً: شتەکە لێك بۆوەو پارچە پارچە بوو ٥ تەقيیەوە.
شَعَبَ اليه: ئارزووی کردو حەزی لێ بوو.
شَعَبَ عنه: دوور کەوتەوە.
شَعَبَ الشيءَ: شتەکەی پارچە پارچەکرد ٥ وادەبێ بۆمانای پێچەوانەی لێك بوونەوەو تەقينەوە بەکاردەهێندرێ، دەگوترێ: (شَعَبَ الصَّدْعَ): شتە تەقيوو درزبردوەکەی پێکەوە نووساندەوە.
شَعِبَ الرجلُ: پياوەکە ناوشانی پان بوو.
شَعِبَ الظبْيُ: ئاسکەکە نێوان شاخەکانی پان بوون ٥ (فهو أشعب وهي شعباء) ٥ (ك: شُعْبٌ).
أَشْعَبَ الشيءَ: قەڵشاوی شتەکەی چاك کردەوە.
شَعَّبَ الزرعُ: کشت‌و کاڵەکە پەڵەپەڵە بوو دێراو دێراو بوو.
شَعَّبَ الأمرَ: کارەکەی بەشبەش کرد.
شَعَّبَ الإناءَ ونحوه: درزی زەرف‌و مەنجەڵ‌و قاپەکەی چاك کردەوە.
إنْشَعَبَ: بڵاوو پەرتەوازە بوو، دەگوترێ: (إنشعَبَتْ أغصان الشجرة): پەل‌و لقی درەختەکە بڵاو بوونەوە.
إنشعَبَ النهرُ: روبارەکە بەشبەش بوو ٥ (إنشعَبَ الطريق): رێگاکە دابەش بوو، رێ رێ بوو، بوو بە دوو رێيان‌و سێ رێيان.
إنْشَعَبَ عنه: دورکەوتەوە لێی، دەگوترێ: (إنْشَعَبَ القولُ بصاحبه):

قسەکە سەرنجی کابرای خاوەنی لەمانایەکەوە بۆ مانایەکی تر برد.

تَشَعَّبَ: پارچە پارچە بوو، بوو بە چەند بەش.

تَشَعَّبَ الـزَّرْعُ ونحـوه: کشتو کاڵەکـە پەڵەپەڵە بوو.

أشْعَبُ: پیاوێکی ئازادکراوی حەزرەتی عوسمان بوو لەمەدینـە، زۆر چاو چنۆکو بەتەماع بوو بۆ تە نمونەی تـەماعکاریو لەپەنـدا دەگـوترێ: (أطْمَعُ من أشعب): فلان لە ئەشعەب بەتەماع ترە، یان دەگوترێ: (طمع أشْعَبيٌّ).

الـشَّعْبُ: نەتـەوە، کۆمـەڵی زۆر کەلەنـەژادا بچنەوە سەرباوکێـکو لـەهۆزو خـێڵ بـەرفراوانترە، یـان کۆمە ێێـک ئـادەمیزادی زۆرنو پەیرەوی یەك یاساو رێسای تایبەتی دەکەن ٥ یان کۆمەڵێـك ئادەمیزادی زۆر بەیـەك زمـان ئاخـاوتن بکـەن ٥ (ك: شعوب).

الشِّعْبُ: شیوو دۆڵ، نزمـایی نێـوان دوو کێو ٥ (ك: شِعاب) ٥ رێگا ٥ رێـرەوی ئاو لەژێر زەوی.

شَعْبَانُ: مانگی هەشتی ساڵی قەمەریی.

الـشُّعْبَةُ: کۆمەڵەشـت ٥ قورئـان دەفـەرموێ: {انطَلِقُـوا إِلَـى ظِـلّ ذِي ثَلَـاثِ شُـعَبٍ} ٥ پارچـە کـە قاپو قۆریو شتی شکاوی لەوجۆرەی پێ چاك دەکرێ ٥ لقی درەخت ٥ (ك: شُعَبٌ، شِعابٌ).

الـشُّعَبُ: پەنجـەکانی دەسـتو قـاچ ، یـان پـەلو نـوکی ئـامێری وەکـوو سێلكو شەنەو شەو فڵچەو شتی وا، دەگوترێ: (شُعَبُ السَّفود): شتێـکە وەکـوو مقاش دووسێ نـووکی بەسـەرەوەیە، لـەکاتی گۆشت سورکردنەوەدا گۆشتەکەی پێ تێك هەڵدەدرێو ونجڕ ونجڕ دەکرێ ٥ (شُـعَبَ الـدهر): بـارو دۆخـەکانی رۆژگـارو گۆرانکارییـەکانی ٥ (شُـعَب الـصدر): بۆریـەکانی هەناسـە لـەناو سـییەکان دا ٥ (النزلـة الـشُّعَبِيَّةُ): هـەوکردنی پـەردەی رێڕەوەکـانی هەناسە.

شَـعُوبُ: ناوێـکە لـەناوەکانی مـردن، دەگوترێ: (شَعَبَتْهُ الـشَّعوب): مـردن تەفرو تونای کرد.

الـشُّعُوبية: نەزعـەو بـیرو باوەرێـکی دەمـارگیری نەتـەوە پەرسـتییە لەسەردەمی عەباسییەکان دا پەرەی سـەند دژی رێزلێنـانو پاسـاو دانـەوەی رەگـەزی عەرەبـە بەسـەر نەتـەوەکانی تـردا ٥ هـەروا نـاوە بـۆ هەڵـگرانی ئـەو بـیرو بـاوەرە ٥ تاکەکەی (شعوبي)یە.

الـشُّعَيْبَةُ: لـەبواری پزیـشکی دا

ڕێڕەوێکی هەواییە لەناو سییەکان دا ٥ هەروا ناوی شوێنێکە لەباشوری عێراق نزیک بەصرە، لەسەرەتای هاتنی ئینگلیزەکان بۆ داگیرکردنی عێراق ١٩١٥م شەڕێکی بەناو بانگی تێدا کراوە شێخ مەحموودی حەفید بەلەشکرێکی پێکهاتوو لەجەنگاوەرانی کورد هاوبەشی ئەو شەڕەی کردوە.

المِشْعَبُ: ئامێرێکی کونکردنە بەکاردەهێندرێ بۆ چاککردنەوەی قاپو قاچاخ ٥ (ك: مشاغب).

شَعْبَذَ شَعْبَذَةً: کاراما بوو لەفرتو فێڵو چاو پەستەکی دا توانایەکی تایبەتی هەبوو بۆ شاردنەوەی ڕاستییەکانو دەرخستنی شتە بەتاڵو پوچەکان لەقاوغی ڕاستییەکان دا بەپشت بەستن بەچاو بەستەکی ٥ (فهو مُشَعْبِذٌ).

شَعِثَ الشَّعْرُ شَعَثاً: قژی ژاکاو ئاڵۆزاو گرێ گرێ بوو، دەگوترێ: (شَعِثَ فلان و شَعِثَ رأسُهُ وبدنه): فلانکەس چڵکنو پلکن بوو ٥ (فهو أشعَثُ وهي شعثاء) ٥ (ك: شُعُثٌ).

شَعِثَ الأَمْرُ: کارەکە بلاو بۆوە، پارچە پارچە بوو.

شَعَّثَ من الشيئ: شتێکی کەمی لەشتەکە هەڵگرت.

شَعَّثَ من فلان: بەچاوی سوکو بێ نرخ سەیری فلانی کرد.

شَعَّثَ الشَّاعِرُ: شاعیرەکە لەشیعرەکانی دا شێوەی (تەشعیث)ی عەروزی بەکارهێنا واتە لەجیاتی تەفعیلە (فاعلاتن) لەبەحری (المجتث)دا، تەفعیلەی (مفعولن)ی بەکارهێنا.

تَشَعَّثَ: لێک بلاو بوو، دەگوترێ: (تَشَعَّثَ رأس الوتد): سەری سنگەکە پرژ پرژ بوو، قەڵشیو پارچە پارچە بوو.

تَشَعَّثَ رأس المسواك: سەری دارسیواکەکە پرژ پرژ بوو.

تَشَعَّثَ الشَّعْرُ: قژەکە ئاڵۆزکان، چڵکن بوو.

تَشَعَّثَ القومُ: خەڵکەکە بلاو بوونەوەو پارچە پارچە بوون.

الأَشْعَثُ: سنگ ٥ سیواك.

الشَّعَثُ: کاروباری بلاوو هەمەچەشنو جۆراو جۆر، دەگوترێ: (لَمَّ اللهُ شَعَثَهُ): خودا ئیشو کارەکانی بۆ کۆکردنەوەو بەکالا بوونەوە.

التَّشْعِيثُ: لەبواری عوروزدا ئەوەیە تەفعیلەی (فاعلاتن) لەسەرەوای بەحری خەفیفی موجتەث دا ببێتە (مفعولن).

شَعْوَذَ شَعْوَذَةً: بەمانا (شَعْبَذَ)دێ ٥ (فهو مُشَعْوِذ).
المُشَعْوَذ: ئەوکەسەی چاو بەستەکی لێ کرابێ.
شَعَرَ فلان: فلانکەس شیعری گوت.
شَعَرَ له: شیعری بۆ گوت.
شَعَرَ بـه شـعوراً: هەستی پێکردو پێی زانی.
شَعَرَ فلاناً: لەشیعردا زاڵ بوو بەسەری دا، بۆڕی دا.
شَـعَرَ الـشيءَ شَعْراً: کوڵـك‌و مـوی کـردە ناوکـەفی شـتەکە، دەگـوترێ: (شَـعَرَ الخُفَّ): مـوی کـردە نـاواخن‌و ناوکەفی خوفەکە.
شَعِرَ شَعَراً: موی زۆرو درێژ بـوون ٥ (فهـو أشعر وهي شعراء) ٥ (ك: شَعْرٌ).
شَـعَرَ فـلان شِـعْراً: فلانکـەس مەلەکـەی شیعری لەلایەیدا بوو، شیعری جوان‌و نایابی گوتن.
أشْـعَرَ الغـلام والجاريـة: کـوڕو کـچەکە لـەکاتی پێگەیـشتن‌و بـاڵق بـوون دا موویان لەسەر جەستە پەیدا بوو.
أشْعَرَ القومُ: خەڵکەکە دروشمێکیان بۆ خۆیان دانا.
أشْعَرَ الشيءُ الشيءَ: شتەکە بەشتەکەوە نووسا، یان تێکەڵاوی بوو.
أشْعَرَ الأمر: شتەکەی بڵاو کردەوە.
أشْعَرَ فلاناً: پۆشاك‌و شیعاری تایبەتی لەبەر فلانکەس کرد.
أشْـعَرَ فلانـاً الأمْـرَ وبـالأمر: کارەکـەی بەفلان زاناند ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَمَـا يُـشْعِرُكُمْ أَنَّهَـا إِذَا جَـاءَتْ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾.
شـاعَرَهُ: شـەڕە شـیعریان کـرد، لەشـیعر گوتن دا پێـشبڕكێیان کـرد، بەشـیعر بەرهەڵـستی شـیعری ئـەوی تـری دایەوە.
شَـعَّرَ الـشيءَ: بەکوڵـك‌و مـو نـاواخنی کرد.
تَشَاعَرَ: لافی شاعیرێتی لـێ دا، خۆی بەشاعیر دانا.
اسْتَـشْعَرَ القـوم: لەشـەڕا خەڵـکەکە بـەدروشمی خۆیـان بـانگی یـەکتریان کـرد ٥ بـەنهێنی تایبـەتی خۆیـان یەکتریان ئاگادارکرد.
اسْتَـشْعَرَ الثـوبَ: قوماشـەکەی وەکـوو دروشم لەبەر کرد.
اسْتَشْعَرَ الخوف: هەستی بـەترس کـرد، دەگوترێ: (اسْتَشْعَرَ خشية الله).
الأشْعَرُ: گۆشتی ژێر نینۆك ٥ (ك: شُعْرٌ وشاعر) ٥ (هـو أشـعَرُ الرقبـة): ئـازاو بەجەرگــــە (کینایــــە لەشــــێر، دەشوبهێندرێ بەشێر باملی توکیشی پێومنەبێ).

أوزان الشعر العربي

البيت شطران (مصراعان) : الصدر والعجُز

والشطر اجزاء يقطع اليها الشعر حسب بحور الشعر الآتية نظمها صفي الدين الحلّي :

البحر الطويل : طويلٌ لهُ دونَ البحورِ فضائلُ — فَعُولُنْ مَفَاعِيلُنْ فَعُولُنْ مَفَاعِلُ

البحر المديد : لِمَديد الشِعْر عنـدي صفاتٌ — فَاعِلاتُنْ فَاعِلُنْ فَـاعِلاتٌ

البحر البسيط : انَّ البسيطَ لديهِ يُبْسَطُ الأَمَـلُ — مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَعِلُ

البحر الوافر : بحورُ الشِعْرِ وَافرهـا جميلُ — مُفَاعَلَتُنْ مُفَاعَلَتُنْ فَعُولُ

البحر الكامل : كَمَلُ الجَمَالِ مِنَ البُحور الكامِلُ — مُتَفَاعِلُنْ مُتَفَاعِلُنْ مُتَفَـاعِلُ

بحر الهزج : على الأهزاج تَسْهِيلُ — مَفَاعِيلُنْ مَفَاعِيـلُ

بحر الرجز : في أبحرِ الأرجـازِ بَحْرٌ يَسهلُ — مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُ

بحر الرمل : رَملُ الأبحر تَرْويهِ الثِقاتُ — فَاعِلاتُنْ فَاعِلاتُنْ فَاعِلاتُ

بحر السريع : بحرٌ سريعٌ مـا لهُ ساحِلُ — مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِـلُ

البحر المنسرح : مُنْسَرِحٌ فيهِ يُضرَبُ المَثَلُ — مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولاتُ مُفْتَعِلُ

البحر الخفيف : يا خفيفًا خَفَّت بـهِ الحركاتُ — فَاعِلاتُنْ مُسْتَفْعِ لُنْ فَاعِلاتُ

بحر المضارع : تُعَدُّ المُضارِعاتُ — مَفَاعِيلُ فَاعِ لَاتُ

بحر المقتضب : اقتضِبْ كما سألوا — فَاعِلاتُ مُفْتَعِـلُ

بحر المجتثّ : ان جُثَّتِ الحركاتُ — مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلاتُ

البحر المتقارب : عن المُتقاربِ قالَ الخليلُ — فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُ

البحر المتدارك : حركاتُ المُحْدَثِ تَنْتَقِلُ — فَعِلُنْ فَعِلُنْ فَعِلُنْ فَعِلُ

خريطة النطق الساعية

الأشعرية: تاقمێکن لەعولەمای کەلام شوێن ڕێبازی ئەبولحەسەنی ئەشعەری کەوتوون لەزۆر شت دا بیرو باوەڕیان پێچەوانەی موعتەزیلەکانە.

الشَّاعِرُ: شاعیر، هەستیار ◦ شیعروێژ ◦ (ك: شعراء) ◦ (شعر شاعر): شیعری چاكو پەسەند.

الشَّعَار: درەختی تێکهاڵاو، درەختی چڕو پڕ ◦ شوێنی پڕ دارو درەخت.

الشِّعَارُ: ژێرکراس؛ ئەو پارچە کراسەو دەرپێیەی دەکەونە سەر گۆشت ◦ ئارمو دروشمی تایبەتی کۆمەڵێك، پارتێك، دەوڵەتێك ◦ وشەو رستەو نهێنییەکە کۆمەڵێك لەسەفەردا یان لەشەڕدا بۆ یەکتر ناسینەوەی خۆیان بەکاری دەهێنن ◦ (ك: أشعِرة).

الشَّعْرُ: گەندە مو؛ موی زیادە کەلەسەر جەستەی ئادەمیزادو گیانلەبەری تردا دەردەکەون ◦ گەندە گیا ◦ (ك: شعور وأشعار).

الشِّعْرُ: کەلامێکی کێشراوو هاوکێشەو خاوەن سەرەواو سۆزو خەیاڵی لەخۆگرتووەو بەمەبەستەوە بگوترێ ◦ لەزارەوەی مەنتیقیەکان دا قسەو ئاخاوتنێکە پێکهاتووە لەشتی خەیاڵی‌و مەبەست لێی حەز لێ کردنە یان قێز لێ کردنە وەکوو دەڵێ: (الخمر ياقوتة سيالة): مەی دوڕو یاقوتێکی شلە ◦ (العسَلُ قيئ النحل): هەنگوین ڕشوی هەنگە.

الشِّعْرُ المنثور: پەخشانە شیعر؛ کەلامێکی بەلیغو سەجع ئامێزە بەشێوەی شیعر خەیاڵ‌و سۆزی تێدایەو بێ کێشی عوروزییە.

الشِّعْرَى: ئەستێرەیەکی روناکی زۆر گەورەیە لەکاتی گەرمەی هاوین دا دەردەکەوێ ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى﴾.

الشَّعْرَاءُ: فەروە ◦ زەوی یان باخی درەختاوی کەدرەختی زۆر بێ ◦ (داهیة شَعراءُ): بەڵای قورس‌و سامناك.

الشَّعْرانِي: توکنی، توك درێژ.

الشَّعْرَةُ: تاڵە موو ◦ لەبواری چاو نێشەدا بریتییە لەهەڵگەڕانەوەی برژانگ بۆلای گلێنە.

الشُّعْرُور: شاعیرۆکە؛ کەسێك هەستی شیعری بەهێز نەبێ.

الشَّعْرِية: شەعرییە؛ جۆرە خواردنێکە لەهەویری گەنم دروست دەکرێ وشك دەکرێتەوە دەکوڵێندرێ.

الشُّعُورُ: هەست، دەرك پێکردن بەبێ

بەڵگە ٥ لەکاتی زەمو رەخنەدا دەگوترێ: (فلان لایشعر) ٥ لەزاراوەی زانایانی دەروونناسی دا بەو زانینە دەگوترێ کەلەنەفسی بەرامبەردا هەستی پێ دەکرێ یان لە بارو دۆخ و دەورو بەردا پێی دەزانرێ، یان ئەو دەرك کردنو شتە ویژدانیانەیە کەعەقڵ کۆیان دەکاتەوە بۆیە دەگوترێ: (انّ للشعور ثلاثة مظاهر هي الا دراك والوجدان والنزوع).

الشَّعِيرُ: جۆ؛ زەوادو بژێوە لەخوار گەنمەوەیە بۆ بەهێزی ٥ لەپەنددا هاتووە دەڵێ: (فلان كالشعير يؤكل ويذم): فلانکەس وەکوو جۆ وایە دەشخورێو زەمیشی دەکرێ.

الشَّعِيرة: ئەوشتەی شەرعو ئایین بەپەسەندی بزانن و فەرمانی بەئەنجامدانیان کردبێ ٥ (ك: شعائر) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ ٥ قوربانیو هەدی بۆ ماڵی خودا ٥ نیشانەو دروشم.

المشاعر: (مشاعر الحج): ئەنجامدانی کاروباری حەج.

المَشْعَرُ: درەختی تێك چرژاوو پڕگەڵاو لقو پۆپ ٥ هەست ٥ شوێنی ئەنجامدانی حەج.

المشعر الحرام: موزدەلیفە ٥ (ك: مشاعر).

شَعْشَعَ الضوءُ: روناکییەکە کەمێك بڵاو بۆوە.

شَعْشَعَ الشراب ونحوه: ئاوی تێکەڵاوی شەرابەکە کرد.

شَعْشَعَ الزبَدَ: رۆن و چەوری زۆری کردە ناو تێکوشاویەکە.

تَشَعْشَعَ الضوءُ: روناکییەکە بڵاو بۆوە.

تَشَعْشَعَ الشهرُ: زوربەی زۆری مانگ تێپەڕی.

الشَّعْشاعُ: بلاوە بوو، دەگوترێ: (ظل شعشاع): سێبەرێکە لەهەندێ کون و کەلەبەریەوە روناکی و تیشکی خۆر دێتە ناوەوە ٥ قسە خۆش و نیکتە بازو دەمو لەفظ شیرین.

الشَّعْشَعُ: بەمانا (الشعشع)دێ.

شَعَّ الشيءُ شَعاً: شتەکە بڵاو بۆوە.

شَعَّ فلان: فلانکەس پەلەی کرد.

شَعَّ الماءُ شعّاً: ئاوەکەی هەڵرشت.

أشَعَّتِ الشمسُ: خۆر تیشکی خۆی بڵاو کردەوە.

أشَعَّتِ النارُ: ئاگرەکە روناکایی و گەرمایی خۆی نارد.

أشَعَّ السنبلُ: گوڵە دانەوێڵەکە پڕبوو، دەنکەکانی کامڵ بوون.

أشَعَّ الماءَ: ئاوەکەی پچڕ پچڕ نارد چۆڕ چۆڕ ئاوی بۆنارد.

الإشعاعُ: بلاو بوونەوەی روناکیو تیشکە لەفەزادا بە شێوەی شەپۆل شەپۆل.

الأشعة الصّينية: تیشکێکی موغنوکارەبییە لەلێك کەوتنی ئەلکترۆناتی تیژرۆ پەیدا دەبن.

الأشعة الكونية: تیشکێکە لەبۆشایی دەرەوە دەگاتە زەوی زۆر کارایە بۆ چونە ناوەوەی شتو کونکردنی شت.

الشَّعَاعُ: شتی بلاوە بوی پرژاو، دەگوترێ: (دم شَعَاعٌ): خوێنی پرژاو، (قلب شعاع): دڵی راراو پەرتەوازە ٥ (ذهبوا شَعَاعاً): بە پەرتەوازەیی رۆیشتن، دەگوترێ: (تطايرت العصا شَعَاعاً): گۆچانەکە شکاو بوو بەچەند پارچەیەکەوە ٥ (شَعَاع السنبل): پرژی گوڵەگەنم ٥ تەپو تۆزو کاوکۆتی گوڵەگەنم کە وشك بۆوە.

الشُّعَاعُ: هێڵی روناکی کە لەدرزو کونو کەلەبەرەوە دێنە ژورەوە، وەکوو تیتۆڵو داوە دەزو دێنە بەرچاو ٥ (ك: أشِعة وشعوع).

الشُّعُّ: بەمانا (الشُّعَاع)دێ ٥ خانوی جاڵجاڵۆکە ٥ (ك: شِعاع).

المُشِعَّةُ: (النظائر المُشِعَّة): ئەو شێوەو نمونانەن کەتایبەتمەندی تیشکدانەوەیان هەبێ.

شَعَفَ الشيئَ شَعْفاً: زۆر شتەکە کەوت.

شَعَفَ الحُبُّ فلاناً: دڵداری دڵی فلانکەسی داخ کردوە.

شَعِف به وبحبه شَعَفاً: خۆشی ویست، وەگری بوو، پێیەوە هەڵەو گیر بوو ٥ (شَعِفَ بالأمر): ترسا لەکارەکەو توشی شۆك بوو.

الشُّعَاف: شێتی.

الشَّعَفَةُ: لای سەروی هەرشتێك بێ، دەگوترێ: (شَعَفَةُ الجبل): دوندی کێو تۆپەلاکی کەژ ٥ (شَعَفَةُ الرأس): تۆقە سەر ٥ پەڵە قژی سەر، کۆپلە مووی سەر ٥ خۆشەویستی لەسنور زیاد ٥ (ك: شَعَفٌ وشِعاف وشُعُوفٌ).

الشُّعْفَةُ: نمەباران؛ تاوە بارانی کەم کە بەئاستەم روی زەوی تەربکا ٥ (ك: شِعاف).

المَشْعُوف: دڵ سوتاوی عیشقو ئەوین ٥ دڵ برینداری خۆشەویستی ٥ دڵ ترساو ٥ شێت.

شَعَلَت النارُ شَعْلاً: ئاگرەکە هەڵگیرساو کڵپەی کرد.

شَعَلَ النَارَ: ئاگرەکەی داگیرساند، کڵپەی کرد.

شَعِلَ شَعَلاً: سپیایەتی تێکەڵی قژەکانی

بوو، قژەکانی ماش‌و برنج بوون ◦ (فهو أشعل وهي شعلاء).

أشعَلَ النار: ئاگرەکەی داگیرساند، دەشکوترێ: (اشعَلَ النار): رقی فلانکەسی هەڵساند.

أشعَلَ الفتنة: فیتنەو ئاشوبەکەی بەرفراوان کرد.

أشعَلَت الطعنةُ الدمَ: زەبرو برینەکە خوێنی پرژاند.

شعَّلَ النارَ: بۆ زێدە ڕەوی لەمانای (شعَلَ)دا بەکاردێ.

اِشتعَلَت النار: ئاگرەکە هەڵگیرساو بلێسەی کرد.

اشتعَلَ فلان غَضباً: فلانکەس رقی هەڵساو گڕی گرت.

اشتعَلَ الرأسُ: پیری بەناو قژی سەریدا بلاو بۆوە ◦ قژی سەری ماش‌و برنج بوو ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿واشتعَلَ الرأسُ شَيبًا﴾.

الأشعَلُ من الخيل: ئەسپێك كە تووكی سپی تێكەڵاوی تووكی بێ ◦ ئادەمیزاد كە ڕەنگی سور لەچاوی دا بێ، یا سپێنی چاوی سور بێ.

الشُعْلَةُ: بلێسە ئاگر، ئاگری گڕدار، بلێسەی ئاگردان‌و تەنور ◦ بلێسەی چاوی تەباخ‌و سەماوەرو شتی لەو جۆرە کەبەنەوت یان بەغاز ئیش دەکەن کە غازەکەیان دەکرێتەوە ئاگر بە شوێنی هاتنە دەرەوەی غازەکە دەنرێ‌و گڕدەگرێ ◦ یان پەڕۆیەك لەسەری دارێكەوە دەپێچرێ‌و لەنەوت‌و زەیت هەڵدەكێشرێ‌و ئاگری پێوە دەنرێ بۆ روناكی.

الشَّعِيلُ: هەڵگیرساو، بۆ مێینە (الشّعیلة) بەکاردێ ◦ (ك: شُعَلُ وشعائل).

المِشْعالُ: ئامێری شت داگیرساندن وەکوو چەرخ‌و شقارتەو شتی لەو جۆرە ◦ (ك: مشاعل).

المِشعَلُ: بەمانا (المشاعل) دێ ◦ (ك: مشاعل).

المَشْعَلُ: بەمانا (المشعال)دێ ◦ (ك: مشاعل).

المَشْعَلُ: چراو فانۆس‌و شتی لەو جۆرە ◦ (ك: مشاعِل).

المُشْعِلُ: شتی پرژاوو بلاوە بوو بەچوار دەوری خۆی دا، دەگوترێ: (جراد مُشْعِلٌ وكتيبة مَشْعِلَةٌ).

شَعِنَ شَعْرُهُ شَعْناً: قژی ژاکاو بزو تێکهاڵاو بوو.

أشعَنَ فلان: فلانکەس کاکۆڵی دوژمنەکەی گرت‌و بۆلای خۆی رایکێشا ◦ قژی ناوچەوانی گرت‌و کێشی کرد.

١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦
شطرنج
شبه المنحرف
شبه المنحرف المتساوي الساقين
شجرة الخبز
شحرور

اِشْعَنَّ شَعْرُهُ ونحوه: قژی زۆر ژاکاو بژبون.

الشَّعَانِين: جەژنێکی مەسیحیانەیە دەکەوێتە رۆژی یەکشەممەی پێش جەژنی فیصح، ئاهەنگو جەژنێکە بەبۆنەی یادەوەری چونی حەزرەتی عیسایە بۆ بەیتولمەقدیس.

الشُّعْنُونُ: (رجل شُعْنون): پیاوێکی قژ بژو ژاکاوە ◦ گێلو ئەحمەق ◦ (ك: شعانين).

شَعَا شَعْواً: بڵاو بۆوە، پەرتەوازە بوو.

شَعَا الشَّعْرُ ونحوه: قژەکە بژبوو زۆر ژاکا.

شَعِيَ شَعاً: بەمانا (شَعَا)دێ ◦ (فهو أشعى وهي شعواء).

أشعى القومُ الغَارَةَ: خەڵکەکە هێرشیان بردو دەستیان بەشەڕ کرد ◦ شەڕیان هەڵگیرساند.

الشَّاعِي: بەشی ئاشکراو دیار ◦ دوور.

الشُّعَى: کۆپلە قژی بڵاوە بوو.

الشَّعْوَاءُ: بەربڵاو، پەرتەوازە ◦ شاشو پاش، دەگوترێ: (شجرة شعواء): درەختی لقو پۆپ بڵاو ◦ (غارە شعواء): هەڵمەتی بەر بڵاوو سەرانسەری.

شَعْوَذَ: بڕوانە مادەی (شَعَذَ).

شَغَبَ القومَ (عليهم وفيهم وبهم): شەڕی لەناو قەومەکەدا هەڵگیرساند ◦ فیتنەو ئاشوبی لەناویان دا بەرپاکرد، دەگوترێ: (شَغَبَ فلان): فلانکەس فیتنەیی نایەوە.

شَغَبَ عن الطريق: لەرێکە لای دا.

شَاغَبَهُ: زۆری فیتنە جۆیی لەگەڵ دا کرد.

تَشَاغَبَ فلان: فلانکەس شەغەبو فیتنەیی دروست کرد ◦ خۆی بەدەستەوەنەدا، دەگوترێ: (طلبت منه كذا فتشاغب وامتنع).

تشاغب الرجلان: هەریەك لەو دوو پیاوە ئاشوبی بۆ ئەوی تر نایەوە.

الشَّغْبُ: ئاگری فیتنە خۆشکردنو دنەدنەی خەڵك بۆ شەڕو بەگژ یەکدا چون ◦ ئاشوب نانەوەو فیتنە بەرپاکردن ◦ هێرش کردنە سەر یەکترو کێشە بەرپاکردن.

الشَّغِبُ: شەڕانگێزو فیتنە جۆ ◦ ئاژاوە گێڕ ◦ شەڕانی.

المَشْغَبُ: بەمانا (الشَّغِبُ) دێ.

شَغَرَ المكان ونحوه شُغُوراً: شوێنەکە خاڵی بوو، چۆڵ بوو، دەگوترێ: (شَغَرَ المنصب أو الكرسي أو الوظيفة).

شَغَرَ البلدُ: وڵات لەپارێزگارو کاربەدەست خاڵی بوو، کەس نیەکاروباری بەرێوە بەرێ ئەمنو ئاسایشی بپارێزێ بەرفراوان بوو.

شَغَرَ السّعْرُ: نرخ دابەزی.

شَغَرَ الكلبُ: سەگەکە قاچێکی هەڵبڕی بۆ ئەوەی میز بکا.

شَغَرَ فلاناً عن البلد ونحوه شَغْراً وشِغاراً: فلانکەسی لەوڵات دەرکردو تـرۆی کـرد شاربەدەری کرد.

أشْغَرَ المَنْهَلُ: سەرچاوەی ئاوەکە لەرێگا دوور بوو.

شاغَرَهُ مُشاغرة: ژن بەژنی لەگەڵدا کرد خزمێـکی خـۆی لـەفلان مـارەکرد بەمەرجێـک ئـەویش خزمێـکی خـۆی لـی مارەبکـا، واتـه بەشێوەی (نکاح الشغار) ژنیان مـارەکرد بـەبێ مـارەیی کەلـه ڕاسـتی دا ئەمـه لەئاینی ئیسلام دا حەرامە.

اشْـتَغَرَ: بـەمانا (أشـغر)دێ ٥ زۆرو تێکەڵو پێکەڵ بوو.

اشتغر الدّوابُ: جرو جانـەوەرو ئـاژەڵ زۆر بونو بەرەیان سەند.

اشْتَغَرَ الأمر بفلان: کاروبـاری فـلان یـان کێشەو نیزاعەکـەی لـەوزە دەرچـوو بەرفراوان بوو.

اشْتَغَرَ عليـه الأمـر: کارەکـەی تێـکەڵو پێکەڵ بوو.

اشْـتَغَرَ الحـسابُ عليـه: حیـسابو مامەڵەکـەی بـەرفراوانو تێـکەڵو پێکەڵ بوو سەرو دەری لـێ ناکا.

اشْتَغَرَ على فلان: دەسـت درێـژی کـردە سـەر فـلانو قـسەی ناشـیرینی پـێ گوت، شانازیی بەسەردا کرد.

شاغَرَ: هەریەك لەو دووکەسە خۆشـکی خۆی یان خزمی خۆی لەوێ ترمـارە کـرد بـەبێ مـارەیی (ژن بـەژنیان کرد).

تَشَغَّرَ فلان في القبيح ونحوه: فلانکەس لەشتی ناشـیرینو کـاری نابـەجێ دا ڕۆچوو، سنور شکێنی کرد.

الشّاغِرُ: خاڵیو بۆش، دەگوترێ: (مكان شـاغر أو منـصب شـاغر أو كرسـي شـاغر): شـوێنی چـۆڵ، پلـەو پایـەی چۆڵ، کورسی چۆڵ.

الـشّاغِران: شـوێنی بڕینـی نـاوك ٥ کۆتایی ڕەگی ناوك.

الـشّغَارُ: بـەتاڵو بـۆش ٥ بیرێـك ئـاوی زۆری تێـــدابێ ٥ ڕەگێـــکە لەلاتەنیشتی حوشتر.

الشِّغارُ (نكاح الشغار): ئەوەیە پیاوێـك ئافرەتێـکی خزمـی خـۆی لەپیاوێـك مارە بکا بـەبێ مـارەیی بەمەرجێـك پیاوەکەی تریش ئافرەتێـکی خزمـی خـۆی لەئـەو مـارە بکـا بەهـەمان شێوە.

الشّغْرُ: دەگـوترێ: (تفرقـوا شَـغَرَ بَغَـرَ): بەهـەمو لایـەك دا بـڵاو بوونـەوەو

کون‌و قوزبنی وڵاتیان پڕکردنەوە.

الشُّفَارَةُ: بەردە نەستێ بەناسن لێ‌ی دەدری‌و پریشکی ئاگری لێ بەرز دەبنەوەو ئاگری پێ دەکرێتەوە.

شَغْشَغَ اللجامَ في فم الدابة: لغاوی لەدەمی وڵاخەکەدا جوڵاندو توندی کرد بۆ ئەوەی وڵاخەکە سەرنەرم بێ، جڵەو کێش بێ.

شَغْشَغَ السنانَ في المطعون: سەرە رمبەکەی لەبرینەکەدا لقاند بۆ ئەوەی برینەکە کاریگەر تر بێ.

شَغَفَهُ شَغْفاً: دڵی داگیر کرد، دڵی برد، وای لێ کرد عاشقی بێ.

شَغِفَ به وبحبه: حەزی لێ کرد بەسۆزو خۆشەویستی ئەو هەڵەو گیر بوو، کەوتە داوی دڵداری ئەوەوە ◦ (فهو شَغِفٌ وهي شَغِفَة).

شُغِفَ به وبحبه شَغْفاً: بەمانا (شَغِفَ)دێ ◦ (فهو مشغوف).

تَشَغَّفَهُ: بەمانا (شَغَفَهُ)دێ.

تَشَغَّفَ الخبر فلاناً: هەواڵەکە فلانکەسی خستە دڵەڕاوکێوەو پێیەوە هەڵەو گیر بوو.

الشُّغاف: پەردەی دڵ، یان ناخی دڵ.

شَغَلَ الدارَ: لەخانوەکە دا جێگیر بوو، مایەوە.

شَغَلَ فلاناً عن الشيئ: فلانکەسی لەشتەکە لادا، مەشغولی کرد.

شُغِلَ عنه بكذا: بەهۆی فلان شتەوە لێ‌ی بێ ئاگا بوو.

شَغَّلَهُ: بۆ زێدەڕەوی لەمانای (شَغَلَهُ)دا بەکاردێ، وای لێ کرد مەشغوڵ بێ‌و ئاگای لەشتی تر نەبێ.

اشْتَغَلَ الدواءُ في جسمه: دەرمانەکە بەجەستەی دا بڵاو بوو کاریگەر بوو تێیدا.

إنْشَغَلَ: بۆ موطاوعەی (شَغَلَهُ)دێ.

تَشَاغَلَ بِهِ: پێوەی مەشغوڵ بوو.

الأشْغولَةُ: هەرشتێك ئادەمیزاد مەشغول بکاو لەشتی تر بێ ئاگای بکا ◦ (ك: أشاغيل).

الشَّغَّالُ: ئەو کەسەی ئیشی زۆر بێ ◦ ئەوکەسەی هەمە کارە بێ‌و هەرچی داوای لێ بکرێ جگە لەکاری پیشەسازیی ئەنجامی دەدا.

الشُّغْلُ: پێچەوانەی بەتاڵییە ◦ شتی پەیدا بوو کە ئادەمیزاد مەشغوڵ بکا، دەگوترێ: (هو في شُغل شاغل): بۆ زێدە ڕۆیی لەمەشغوڵ بون دا بەمانا خودی کارەکەش دێ، دەگوترێ: (شُغل شاق): کارێکی قورس‌و گرانە، (شُغل جيد): کارێکی باشەی ◦ (ك: أشغال).

المشغول: دەگوترێ: (فلان فارغ

مـشغول): فلانكـەس بەكارێـكی بـێ سـودەوە خەریكـە ٥ (دار مـشغولة): خانوێـــكە خێزانـــی تێدایـــە، ئـادەمیزادی تێـدا نیـشتەجێیە ٥ (منـــصب مـــشغول): مەنـصەبەكە پڕكراوەتـەوە، كەسێـك هەیـە لـەو پلەو پایەدا كاردەكا.

شَغِيَتْ سِنُّهُ شَغىً: ددانێكی لەددانەكانی تـری درێـژ تـرە، گـەورەترە ٥ یـان لەڕیزی ددانەكانی تر دەرچووە.

شَـغِيَ مِنْـسَرُ الطـائر: دەنـدوكی باڵندەكە كەوانـەیی بـوو، خـوار بۆتـەوە ٥ (فهـو أشغَى وهي شَغْواء).

شَـغِيَت الأسـنانُ: ددانـەكانی لـەكورتیو درێـــژی دا جوداوازییـــان هـــەبوو ٥ (فهي شاغية).

أشْغَى الرجلُ: پیاوەكە ڕاڕاو حولحولییە هەردەمەو ڕایەكی هەیە.

أشـغَى القـوم بكـذا: خەڵـكەكە بـیرو بۆچونیان جـوداواز بـوو هەریەكـەو ڕایەكی خۆی هەبوو.

أشغَى ببولـه: چۆڕ چۆڕو دڵۆپ دڵۆپ میزی كرد.

شَـــفَرَهُ شُـــفْراً: قـــەراخی هـــەنگاوت، لەكەناری دا.

شَفَرَ الشيءَ: قەراخی شتەكەی هەنگاوت.

شَفَّرَتِ الشمسُ: خۆر لەئاوا بوون نـزیـك بۆوە.

شَفَّرَ المـالُ: مـاڵو سـامانەكە كـەم بۆوە، لەناوچوو فەوتا.

شَفَّرَ على الأمر: لەكارەكـە نزیـك بـۆوە لـێی چووە پێشەوە.

الـشُفْرَة: قـەراخی هەرشتێـك ٥ (شُـفْرُ الجُفنِ): قەراخی پێڵوی چاو ئـەوەی كـە برژانگـی لـێ دەڕوێـن ٥ (ك: أشفار).

الـشَّفْرَةُ: دەمـە شمـشێرو دەمـە چـەقۆ، دەمە كێرد ئـەوەی پان كراوەتـەوەو تیـژكراوە لـەمادەی ئاسـن ٥ موسـو تـەراشو گـوێزان هەرشتێـك مـوی پـێ بتاشـرێ ٥ ڕەمـزو نهێنییەكـە هەندێ كۆمەڵو تاقم لەناوخۆیان دا بەكاری دەهێنن بۆ لێك حاڵی بونو لێك تێگەیشتن بە شێوەی نهێنـی ٥ (ك: شِفَارٌ وشَفْرٌ).

الـــشَّفَّارُ: وەســـتای شـــفرە، شـــفرە دروستكەر.

الشَّفِيرُ: لێوارو قەراخ ٥ (شَـفِيرُ جهـنم): لێواری دۆزەخ.

المِشْفَرُ: لیـچی حوشـتر ٥ لیـچی خـواروی ئەستوورو پتەوە.

شَفْـشَفَ فـلان: پیاوەكـە غـیرە گرتـیو تـوڕە بـوو لەسـەر هـەڵسو كـەوتی بێگانە بەرامبەر مەحرەمەكانی.

شَفْشَفَ الحَرُ الشيءَ: گەرماکە شتەکەی وشك کردەوە.
شَفْشَفَ الصّقيعُ النباتَ: سەرماو سۆڵەکە گیاوو گژەکەی هەڵپروکاند.
شَفْشَفَ الهمُ فلاناً: خەمو خەفەت فلانکەسی کزو کۆڵەوار کرد.
شَفْشَفَ الماءَ ونحوه: کەم کەم ئاوی رشاند.
شَفْشَفَ الدواءَ على الجرح: دەرمانەکەی بەبرینەکەدا پرژاند پێیدا بڵاو کردەوە.
الشَّفْشاف من الثياب: قوماشی تەنك چنراوو شاشو پاش چنراو ٥ بای شەماڵو فێنك کەرەوە ٥ نەرمەبای فێنك ٥ سروە بای فێنك.
المُشَفْشَفُ: کەسێك بەهۆی رق هەڵسانو تورە بوونەوە بلەرزێ، غیرە بیگرێو تورە ببێ.
المُشَفْشِفُ: فشەکەرو بەد رەوشت.
شَفَعَ الشيءَ شَفْعاً: شتەکەی کرد بە جوت، دوهێندەی خۆی لێ کرد.
شَفَعَ البَصَرُ الأشباحَ: بیناییەکە شتەکەی بەدو دوو بینی، وەکوو چۆن خێل شتی تاك بە جوت دەبینێ.
شَفَعَتِ الحامِلُ: ژنە دوگیانەکە منداڵەکانی کردن بە جوت، بەدوو، واتە دووەم منداڵی بوو.
شَفَعَ لفلان: تکاو پارانەوەی بۆ فلانکەس کرد بۆنەوەی لەتاوانی خۆش بن یان لێی کەم بکەنەوە.
شَفَعَ الى فلان: هانای بۆ فلانکەس بردو تکاکاری نارد بۆلای.
شَفَعَ في الأمر: شەفاعەتو تکای لەکارەکەدا کرد.
شُفِّعَ: مانای (شَفَعَ) بەزێدە وە دەگەیەنێ.
شَفَّعَ فلاناً في كذا: تکای فلانکەسی لەوشتەدا وەرگرت ٥ تکاکەی وەرگیرا، دەگوترێ: (هو مُشَفَّعٌ): تکاو شەفاعەت وەردەگرێو قبوڵیەتی ٥ (هو مُشَفِّعٌ): تکاو شەفاعەتی وەرگیراوە.
تَشَفَّعَ له: بەمانا (شَفَعَ)دێ.
تَشَفَّعَ لفلان الى فلان: تکای لەفلان کرد بۆ فلان.
تَشَفَّعَ: چووە سەر رێبازی ئیمامی شافیعی، بوو بەشافیعی مەزهەب.
اسْتَشْفَعَ: داوای کۆمەکیو یارمەتی کرد، دەشگوترێ: (اسْتَشْفَعَ فلاناً وبه واستَشْفَعَ الى فلان).
الشّافِعُ: خاوەن تکاو شەفاعەت ٥ (ناقة شافع): حوشترێك بێچوی لەگەڵ بێ ٥ (شاة شافع): مەڕ بەرخۆلەی لەگەڵ بێ.
الشَّفائع: شتی دوولایەنو دوو سەرە.

شفائع النبت: ڕوەكێك بەدوو جۆر بڕوێ.

الـشَّفاعَة: تكاكردنو پاڕانەوە بۆ لێخۆشبون لە تاوانبار.

الشَّفْعُ: ئەوەی شت دەكا بەجوتو دوو دوو ٥ پێچەوانەی تاكە ٥ (ك: أشفاع وشفاع).

الشَّفْعُ: بەمانا (الشَّفْعُ)دێ.

الشُّفْعَةُ: دوركات نوێژی چەشتەنگاو.

الشُّفْعَةُ: مافی جیران بۆ هەڵگرتنەوەی زەویو خانوی هاوسێی خۆیو نەهێشتنی كڕیاری تر كە ئەو مڵكە بكڕێ بەومەرجو یاسایەی شەریعەتی ئیسلام دیاریی كردون، هەروا وشەی (الشُّفْعَة) ناوە بۆ خودی موڵكە هەڵگیراوەكە بەو شێوەیە ٥ هەروا بەمانا (الشُّفْعَةُ)دێ ٥ چاوەزار، دەگوترێ: (أصابته شُفْعَةٌ): چاوی پیس كاری لێ كردوە.

الشَّفوعُ: كەسێكە بتوانێ دوهێندەی هاوەڵەكەی كار بكا.

الشَّفيعُ: خاوەن تكاو شەفاعەت ٥ ئەوكەسەی زەویو خانو بەشێوەی شوفعە هەڵبگرێتەوە ٥ ژمارەی جوت وەكوو (٢،٤،٦،٨،....هتد) ٥ (ك: شُفَعَاءُ).

شَفَّ الثَّوبَ ونحوه: قوماشەكە ئەوەندە تەنكو شاشە ئەو دیوی دەبیندرێ.

شَفَّ الشيءُ: شتەكە هێندە تەنكە یان ئەوەندە رونو شەفافە ئەودیوی نەشاردەوە، دەگوترێ: (شَفَّ الإناءُ): مەنجەڵەكە سوراحییەكە شتی ئەودیوی تێدا دەبیندرێ ٥ (شَفَّ السائل): شلەمەنییەكە ئەوەندە رونە ئەودیوی خۆی نەشاردۆتەوە.

شَفَّ: بەهۆی نەخۆشیو غەمو خەفەتەوە كزو لاواز بوو ٥ لەبەر سوكیو بێ كێشی وەقرە ناگرێ.

شَفَّت الريحُ: كزە با هەڵیكرد هەوای ساردو كزەبا هەڵبوو.

شَفَّ الشيءَ شَفّاً: شتەكەی لاوازكرد، خەوی لێ زڕاند، دەگوترێ: (شَفَّهُ الحب أو الهَمُّ): دڵداریی یان خەمو پەژارە خەوی لێ زڕاند.

شَفَّ الهواءُ الماءَ وغيره: هەواكە كەمێكی لەناوەكە برد.

شَفَّ الشاربُ الماءَ أو الشرابَ: بخۆرەوەكە چۆڕی لەناوو شەرابەكە بری هەمووی هەڵقوڕاندو هیچی نەهێشتەوە.

شَفَّ الرسمَ: وێنەكەی بەشتی رونو شەفاف دروست كرد.

أشَفَّ عليه: بەسەری دا باڵا دەست بوو.

أشَفَّ الشيءَ: شتەكەی رونو شەفاف دروست كرد.

أشَفَّ بعض أولاده على بعض: زێدە ڕێزو خۆشەویستی دا بەهەندێ لەمناڵەکانیو بەهەندێکیانی نەدا.
شَفَّ عليه: بەسەری دا باڵا دەست بوو ٥ تەنكو باریکی کرد.
اشتَفَّ مافي الإناء: ئەوی لەپەرداخو قاپەکە دا بوو هەموی خواردەوە.
اِشْتَفَّ الأمورَ: لێکۆڵینەوەی لەکارەکان دا کرد.
إسْتَشفَّ الشيءَ: شتەکەی بینی بەهۆی چاویلکەو دوربینو شتی وەهاوە.
اسْتَشَفَّ الثَّوْبَ: قوماشەکەی هەڵپشکنی بۆ ئەوەی بزانێ ئاخۆ عەیبی تێدانییە.
اِسْتَشَفَّ الكتابَ والأمْرَ: لەکتێبەکە ورد بۆوە یان لەکارەکەی ڕوانی بۆئەوەی بزانێ چی تێدایە.
اِسْتَشَفَّ الشرابَ: شەرابەکەی هەموو هەڵقوڕاند چۆڕی لێ بڕی.
الشُّفَافَةُ: بەرماوەی شەراب.
الشِّفُّ: پەردەی تەنك کەئەودیوی تێرا دیاربێ، دەگوترێ: (ثوبٌ شِفٌّ): قوماشێکە ئەو دیوی تێرا دیارە ٥ (ك: شُفُوفٌ).
الشَّفُّ: زێدە بەش ٥ خۆزگەو پیرۆزبایی، دەگوترێ: (شِفٌّ لك یافلان): خۆزگەم بەخۆت فلانکەس، ئەو شتەت پیرۆزبێ ٥ (ك: شُفُوف).
الشُّفُفُ: تەنکیو لاوازیی ٥ سوکیو بێ کێشی ٥ کەم گوزەرانیو دەست کورتی ٥ شتی کەمو بێ بەهاو ئاسان.
الشُّفَّافُ: ئەوەی ئەو دیوی خۆی نەشارێتەوە لەبەر ڕونیو تەنکی.
الشُّفيفُ: بەمانا (الشُّفَّاف)دێ ٥ گەستنی سەرما، ئازاری سەرما ٥ (ك:شِفاف).
شَفِقَ منه وعليه شَفَقاً: ترسا لێی ٥ لێی وریا بوو ٥ بەزەیی پێداهاتو سۆزی بۆ نواند ٥ (فهو شفيق وهي شفيقة).
أشْفَقَ منه: لێی ترسا، حەزەری لێ کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ﴾.
أشْفَقَ عليه: بەزەیی پێداهاتەوە خەمی بوو توشی شتێك بێ.
الشَّفَقُ: سۆزو بەزەیی ٥ سوراییەکە دوای خۆر ئاوابون لەکەناری ئاسمان دیارەو دەمێنێتەوە تاکاتی نوێژی خەوتنان ٥ لای شت ٥ شتی خراپ لە هەرشتێك بێ.
الشَّفَقَةُ: ڕەحمو سۆزو بەزەیی ٥ ترسو خۆف لەپەیدا بوونی بەڵاو کارەسات.
الشَّفيقُ: خاوەن سۆزو بەزەیی ٥ (ك: شُفَقَاء).
شَفَنَهُ واليه شَفْوناً: بەتیلەی چاوو ڕق

لێبوونەوە سەیری کرد، یان بە سەرسوڕمان لێی سەیری کرد، یان بەگاڵتە پێکردنو کەم نرخییەوە تەماشای کرد ◦ (فهو شافِن وشفون).

شَفَهَهُ شَفْهاً: لێوی هەنگاوت ◦ زۆر بە گیرە گیرەوە داوای لێ کردو شتی لێ وەرگرت تاهیچی پێوە نەهێشت.

شَفَهَ المالَ ونحوه: ماڵەکەی لەکیس دا تەفرو تونای کرد.

شُفِهَ الشیئُ: شتەکە داواکاریی زۆربون ◦ (فهو مَشفوه)، دەگوترێ: (شُفِهَ الطعامُ) و(شُفِهَ المالُ) و(شُفِهَ الرجل).

شَافَهَهُ مشافَهةً وشفاهاً: راستەو خۆو رو بەڕو قسەی لەگەڵ کرد.

شافَهَ البلدَ أو الأمرَ: لەوڵاتو شارەکە نزیك بۆوە یان لەکارەکەی نزیك بۆوە.

الشَّافِهُ: تینو ئاوی دەست نەکەوێ.

الشُّفَاهِيُّ: لێو ئەستور یان هەردو لیچی ئەستورو خەپلە بن.

الشَّفَةُ: (شَفَةُ الشیئ): کەناری شت، قەراخی شت، قەراخی لای سەروی شتەکە، دەگوترێ: (شفة الدلو وشفة الجبل).

شفة الإنسان: لێوی ئادەمیزاد؛ ئەو پارچە گۆشتەی ددان دادەپۆشێ مەبەست هەردو لێوە لێوی خوارو لێوی سەرو ◦ (بنت الشَّفَة): وشەو قسە، دەگوترێ: (لم ینبس بنت شَفَةٍ): قسەیەکی نەکرد ورتەی لەدەم نەهاتەدەر.

شَفَت الشمسُ شَفْواً: خۆر نزیك بەئاوا بون بوو.

شفا الله العلیلَ: خودا شیفای نەخۆشەکەی دا، لەنەخۆشییەکەی چاك بۆوە.

أشفی فلان: فلانکەس کەوتە کۆتایی شەوەوە.

أشفی علی الشیئ: لەشتەکە نزیك بۆوە، دەگوترێ: (أشفت الشمس علی الغروب): خۆر لەئاوابون نزیك بۆوە.

أشفی الرجل علی الموت: فلانکەس لەمردن نزیك بۆوە.

أشفی المریضَ: داوای شیفای بۆ نەخۆشەکە کرد ◦ یان دەرمانی کاریگەریی بۆ دەست نیشان کرد.

أشفی المریض الدَّوَاءَ: دەرمانی چاککەرەوەی دا بەنەخۆشەکە.

شافاه: راستەو خۆو روبەڕو قسەی لەگەڵ کرد.

اِشتَفی بکذا: بەفلان دەرمان چاری سەری نەخۆشیەکەی کرد.

اِشتَفَی من عدوِهِ: گەیشتە حاڵەتێك تۆڵەی لەدوژمنەکەی ستێندراو بیرۆشی هات.

تَشَفَّى: بەمانا (إستشفى)دێ.

اسْتَشْفَى المريضُ من علته: نەخۆشەکە هەوڵی چاکبونەوەی دا.

اسْتَشْفَى بِه: بەو دەرمانە تیماری دەردەکەی کرد.

الأشْفَى: ئەو کەسەی زار قزبێو لێوی بۆ لێك نەنرێن، بۆ مێینە دەگوترێ: (شَفواء).

الشَّفَا من كل شيئ: لەهەموو شتێك دا بەکەنارەکەی دەگوترێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكُنتُمْ عَلَىَ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا﴾ ٥ هەروا بەمانا کەمو بێ نمود دێ، دەگوترێ: (ما بقي منه إلا شفاً): شتێکی کەم نەبێ لەو شتە نەماوەتەوە.

الشِّفَاءُ: چاکبوونەوە لەنەخۆشی ٥ دەرمانی دەردو نەخۆشی ٥ قورئان دەربارەی هەنگوین دەفەرموێ: ﴿يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاء لِلنَّاسِ﴾ ٥ هەروا بەمانا دەرمانی دەروون دێ، (قورئان دەفەرموێ: (وشفاء لما في الصدور).

المستشفى: شوێنی دەرمانکردنو چارسەرکردنی نەخۆش ٥ خەستەخانە کەپزیشكو پەرستیارو دەرمانو شوێنی حەوانەوەی تێدایە.

الشَّفْري: هەرشتێك بەدەم ئەنجام بدرێ ٥ تاقیکردنەوەی شەفەوی، بڕیاری شەفەوی.

الشفوية: روەکی شەفەویە ئەوەی گوڵەکەی بەرزبێتەوەو ببێتە دووفاقو یەکیان لەوی تریان بەرز تربێ ٥ (الحروف الشفوية): ئەو پیتانەی بەلێو دەردەبڕدرێن وەکوو (ف، م، ب، و).

شَقَا نابُه شُقوءاً: کەڵبەی دەرکەوت.

شَقَأَ شَعْرَهُ بالمِشط شقئاً: قژی بەشانە بڵاو کردن.

شَقَأَ فلاناً بالعصا: گۆچانی ئاڕاستەی تۆقە سەری فلان کرد.

الشُّقَأُ: پشت ناو چاوان لەپێشە سەر ٥ (ك: مَشاقيء).

المِشقأ: شانە ٥ (ك: مَشاقِيء).

شَقَحَ الشيئَ شَقْحاً: شتەکەی دوور خستەوە ٥ شکاندی.

شَقَحَ الجوزَ ونحوها: کاکڵەی گوێزەکە یان بادامەکەی دەرهێنا.

شَقِحَ شَقَحاً وشُقْحَةً: سورو چاوشین بوو.

شَقُحَ شقاحة: ناشیرین بوو.

أشْقَحَ البسرُ: خورما بەرسیلەکە سورایی تێکەوت ٥ ئاڵو بۆڵی لێ پەیدا بوو، دەگوترێ: (أشْقَحَ النخلُ): خورماکە ئاڵو بۆڵی تێکەوت.

شَاقَحَهُ: جوێنی پێ دا.

تشاقَحَا: ئەو دووكەسە جوێنیان بەیەكتردا.

الأشْقَحُ: سوری چاوشین ◊ سورڤل ◊ بۆ مێینە (شقحاء).

الشُقْحَةُ: هێشوە خورمای ئاڵو بۆڵ تێكەوتوو ◊ (ك: شِقاح).

الشُقْدَةُ: گیاو گژو ئالفێكە ئاژەڵ بیخوا شیری زۆر دەبێ پێشی دەگوترێ: (القِشدة) ◊ (ك: شِقَدٌ).

الشُقْدُفُ: شتێكە لەكەژاوە گەورەترە، كاتی خۆی عەرەبەكان بەكاریان دەهێنا بۆ سەفەری حەج‌و عەمرە ◊ (ك: شقادِف).

شَقَذَ شَقْذاً: دەركراو، دووركەوتەوە.

شَقِذَ شَقَذاً: بەمانا (شَقَذَ)دێ.

شَقِذَ فلان: فلانكەس خەوی لێ زڕاو نەیتوانی بخەوێ، یان بەسەر خەودا زاڵ بوو وەنەوزی نەهاتێ، یان چاو پیسەو بەچاو خەڵك دەهەنگێوێ ◊ (فهو شَقِذٌ).

أشْقَذَهُ: دەری كردو رۆیی.

شاقَذَهُ: دژایەتی كرد.

الشُقْذُ: گورگ ◊ هەڵۆ ◊ حیرباء ◊ چاوپیس كە بەچاوەزار كار لەشت دەكا زیان دەگەیەنێ.

الشَقَذُ: عەیب‌و لەككە، دەگوترێ: (مابه شَقَذٌ ولانَقَذٌ): هیچ عەیب‌و خەلەلێكی تێدانییە.

الشَقَذان: بەمانا (الشقذ)دێ.

الشُقْذانة: ئافرەتی رۆح سوك‌و خوێن شیرین، یان ئافرەتی دەمدرێژی جنێو فرۆش.

الشُقَيذُ: ئەوكەسەی خەوناچێتە چاوی.

شَقِرَ شَقَراً وشُقْرَةً: سورو سپی بوو، رەنگە سپییەكەی سوریی تێكەڕاوە ◊ (فهو شَقِرٌ وهي شَقِرة) ◊ (وهو أشقر وهي شقراء) ◊ (ك: شُقْرٌ).

إشْقَرَّ: سوری‌و سپییەكەی زۆر بوو.

الأشْقَرُ من الدماء: خوێنپارە.

الشُقَارى: گوڵی شەقائق النعمان؛ ڕوەكێكە گوڵەكەی سورو پەڵە پەڵەیە بەخاڵی ڕەش، زۆر جۆری هەیە هەندێكی دەروێندرێ هەندێكی خۆڕسكە لەكۆتایی زستان‌و بەهاردا دەڕوێ.

الشُقُرُ: كاری گرنگ ◊ نهێنی ◊ (ك: شُقور)، دەگوترێ: (بَثَّهُ شُقُورَهُ): خەم‌و خەفەتی بۆ هەڵڕشتن.

الشُقْرُ: كەڵەشێر.

الشَقِرى: جۆرە خورمایەكی باشە، لەیەمەن پێی دەڵێن: (المُشَقَّرُ).

الشَقْران: نەخۆشییەكە توشی كشت‌و كاڵ دەبێ.

الشُقْرَةُ: سورایییەكی رون‌و صافەو

تۆزێـك مەیلەو سپییە بـەزۆری بـۆ پێستی ئادەمیزاد بەکاردەهێندرێ.

الشُّقَّارُ: بەمانا (الشُّقَّاری): دێ ٥ جۆرە ماسییەکی سوری کلك درێژە.

الشُّقَّارَی: بەمانا (الشُقارَی)دێ.

الـشُّقُورُ: غـەمو دڵتەنگییـەك خـەو بزرێنێ.

الشُّقَیْرُ: جۆرە حەربایەکە، سیسرِەیە ٥ جۆرە کوللەیەکە.

المَشْقَرُ من الرمل: چەوو لمی تـەمبارە بەستوی رەق‌و پتـەو وەکـوو شـاخە زرِوی کەبەناو زەوی دا درێژ بۆتەوە ٥ (ك: مَشَاقِرْ).

المُـشَقَّرُ: سـوراحی ٥ پیاڵـەی گـەورە ٥ کونـدەی ئـاو ٥ قەڵایـەکی کـۆن‌و مێژوییە لەوڵاتی بەحرەین.

الشِّقْراقُ والشِّقِرَّاقُ: باڵندەیەکی بچوکی وەکـوو پەپوسـولەیمانکەیە رەنگـی خاڵخاڵە بەسەوزو سورو سپی، پێشی دەگـوترێ: (الأخیـــل) عـــەرەب کردوویانـە بـە نیشانەی رەشبینی‌و نەگبەتی.

شَقْشَقَ الجملُ: حوشـترەکە دەنگـی خـۆی لـەقورِگی دا خـواردەوە ٥ چۆلەکەکە جریواندی.

الشِّقْـشِقَةُ: شتێـکە وەکـوو سـی وایـە حوشـتر لـەکاتی چەموشـی‌و دەنـگ خواردنەوەی لـەدەمی دەری دەهێنـێ ٥ (ك: شـــقائق)، هـەروا دەگـوترێ: (هـدرت شِقْـشِقَةُ فـلان): رِقـی فـلان هەڵـسا، یـان بەباشـی راو بۆچـونی خـۆی دەربـرِی، هەروەها دەگوترێ: (شِقْشِقَةُ هدرت ثم قـرّت): ئاشوب‌و فیتنەییـەك بـوو بـەرپابوو پاشـان دامرکایەوە، هەروا دەگوترێ: (فـلان شِقْـشِقَةُ قومـە): فلانکـەس گـەورەو قسە رۆیشتوی گەلەکەیەتی.

شَـقَّصَ الذبیحـة وغیرهـا: گۆشـتی کوشـتییەکەی کـەرت‌و پـەرت کـرد، بەیەکـسانی بەسـەر هاوبەشـەکان دا دابەشی کرد.

الـشِّقْصُ: پارچـەی شـت ٥ بـەش‌و بـار ٥ (ك: أشقاص وشِقاص).

الـشَّقِیصُ: بـەمانا (الـشِّقْصُ)دێ ٥ شـتی کەم ٥ هاوبەش.

المِشْقَصُ من النصال: سەرە رِمبی درێژو پـان، دەگـوترێ: (سـهم ذو نـصل عریض) ٥ (ك: مشاقص).

المُشَقِّصُ: قەصاب ٥ گۆشت فرۆش.

الـشُّقَفُ: سـواڵەت یـان لەتـە سـواڵەت ٥ تاکەکەی (شُقَفَةٌ).

الـشَّقَّاف: سـواڵەت دروسـتکەر، یـان سواڵەت فرۆش.

شَقَّ الأمرُ شَقّاً: کارەکە گران‌و زەحمەت بوو.

شَقَّ على فلان: ئەرکی گرانی خستە سەر شانی فلانکەس.

شَــقَّ النبتُ: روەکەکــە رواو دەرکــەوت، سەری لەزەوی دەرهێنا.

شَقَّ النابُ: کەڵبەکە (ددانەکە) دەرکەوت.

شَـقَّ الـبرقُ: هـەورە بروسکەکە بەدرێـژی بینـدرا لـەناو هـەوردا بـەلام بـلاو نەبۆوە.

شَقَّ الشيءَ: شتەکەی شەق و پەق کرد.

شَـــقَّ نَهْـراً: جۆگـای راکێـشا، جۆگاکـەی هەڵکەند.

شَقَّ الأرضَ: زەوییەکەی کێلا، دەشکوترێ: (شَـقَّ عـصا الطاعـة): سەرپێچی کـردو یـاخی بـوو ٥ (وَشَــقَّ عـصا الجماعـة): یەکیـەتی کۆمـەڵی تێـک داو ئـاژاوەی خـستە ناویانـەوە، تـەبایی لـێ کـردن بەدژایەتی.

شَقَّ الفرسُ ونحوه شَقَقاً: ئەسپەکە لەرۆیشتن دا ئـــەملاو ئـــەولای رێــــگای گــــرت و بەراستە رێـگادا نـەرۆیی ٥ (فهـو أشـقُّ وهي شَقَّاءُ).

شاقَّهُ: دژایەتی کردو بەپێچەوانەی ئەو جولایــەوە ٥ قورئــان دەفــەرموێ: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَن يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾.

شَقَّقَهُ: بۆ زێدەڕەوی لەمانای (شَقَّهُ)دێ.

شَـقَّقَ الكـلامَ: قـسەکەی درێـژە پـێداو رونـــی کـــردەوە لەقـــسە قـــسەی دەرهێنـــاو قـــسەکەی وردکـــردەوە، دەگـوترێ: (اشـتق الفـرسُ ونحـوه في عدوه وفـلان في الكـلام أو الخـصومة ونحوهـــا): ئەســـپەکە لەرۆیـــشتنی مەبەســـت لای دا، یـــان فلانکـــەس لەمەبەستی سەرەکی باسەکە چووە دەرو شـــتی لاوەکـــی هێنانـــە نـــاو باسەکەوە یان کێشە سەرەکییەکەی واز لـێ هێنـاو شـتی تـری هێنانـە پێشەوە.

اِشْتَقَّ الطريقَ في الفلاة: بەرێگای چۆڵ و سارادا رۆیی.

اِشْـتَقَّ طريقَـه في الأمـر: بـەتواناو لـێ هاتوییەوە چووە کارەکەوە.

اِشْـتَقَّ الكلمـةَ مـن غيرهـا: وشـەکەی لەوشەیەکی تر دەرهێنا، وەکوو بڵێی وشـەی (یضرب، ضارب، مـضروب)ی لەوشەی (ضَرَبَ)دەرهێنا.

اِنْــشَقَّ: شـەقی بـرد، درزی گـەورەی تێکەوت.

اِنْشَقَّ الفجرُ: کازیوەی بەیانی دەرکەوت.

اِنْشَقَّ البرق: بروسکەکە دەرکەوت.

اِنْشَقَّ الرأي: رایەکە کێشەی تێکەوت بۆ بەچەند رایەکی جیاجیا، دەگوترێ: (اِنْشَقَّت عـصا الجماعـة): کۆمەڵەکە پەرتـەوازە بـوون ٥ پێـرو تاقمەکـە

بلاوەیان لێ کرد.

تَشَاقًّا: لێك جیابوونەوەو دژایەتی کەوتە ناویانەوە.

تشَقَّقَ: شەق بوو، درزی گەورەی تێ بوو کەلەبەری دەرکەوت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا﴾.

تشَقَّق الفرسُ: ئەسپەکە کزو لاواز بوو.

اسْتَشَقَّ الحامل بِحَمْلِهِ: کۆڵبارەکە کۆڵەکەی خستە سەر لایەکی بۆئەوەی لەدەرگاکە یان لەشوێنی تەنگەبەر ئەودیو بکەوێ.

الإسْتِشقاق: لەزانیاری عەرەبی دا بریتییە لەدەرهێنانو دروستکردنی وشەیەك لەوشەیەکی تر بەگوێرەی یاسای زانیاری سەرف.

الشَاقّ: قورس، گرانو ناخۆش ٥ (ك: شواقّ).

الشَقائق: یان (شقائق النعمان): بەچەند جۆرە گوڵێك دەگوترێ وەکوو گوڵاڵە سورەو گوڵە نیسانو شلێرو گەڵاوك.

الشُقَاق: قەڵشانی پێستی دەستو قاچو دەمو لێو بەهۆی نەخۆشی یان ساردو سەرماوە.

الشَقّ: نارەحەتیو مەینەتی ٥ درزو کەلەبەرو قەڵشتو کون ٥ (ك: شُقُوق).

الشَقُّ الخيشومي: کونی لوت بەلای سەردا.

الشَقُّ القيصري في الولادة: هەڵدڕینی سکە بۆ دەرهێنانی زارۆك لەمندالّدانی دایکی.

الشِقُّ: (شِقّ الشيء): لای شت ٥ بەشێکی شت ٥ کەرتێکی نیوەی ٥ چورتمو نارەحەتی ئەرکی قورسو گران ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُواْ بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنفُسِ﴾.

الشُقّاق: دەگوترێ: (رجل شقّاق): پیاوێکی خۆبەزلزانو لەخۆباییو هیچ لەبارانەبووە.

الشُقَّة: نیوەی شت کە بکرێ بەدوو کەرتەوە ٥ پارچەی لێکراوە یان هەڵدڕاو شەقبوو ٥ هەرپارچە قوماشێك بەدرێژی دڕابێ، یان عەصاو داری تر کە درزی بردبێ ٥ دووریی ٥ سەفەری درێژ ٥ یان مەسافەیەك کە بەناخۆشی ڕۆیشتنی پێدابکرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَـكِن بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ﴾ ٥ (ك: شُقَاق).

الشَقِيقُ: برای باوكو دایکی ٥ هاو وێنەو هاوشان، هاوسەر ٥

لەفـەرمودەی پێغەمبـەردا هـاتووە: (النساء شقائق الرجال) ◦ (ك: أشِقاء).

الـشّقِيقة: خوشـكی بـاوكو دایكـی ◦ بـارانی زۆر ◦ ئازارێـكە نیـوەی سـەردەگرێ یـان نیـوەی دەمو چـاو دەهێشێ ◦ (ك: شقائق).

المَـشَقّةُ: نارەحـەتیو مەینـەتی ◦ (ك: مشـاق).

شَقَلَهُ شَقْلاً: كێشای.

الـشاقول: شـاوڵ ◦ دارێـكە بـەلای سـەرویەوە شتێـكی پێوەیـە وەكـوو بزمـار ◦ كـشتیارەكان زەوی پـێ مەزنـدە دەكـەن یـان سـنووری زەوییەكانیانی پێ دیاریی دەكەن.

شَقَاهُ شَقْواً: خستیە نێو نەگبەتییـەوە، توشی نەهامەتی كرد.

شَقِيَ شَقاً وشَقاوة: بەدبەختو نەگبەت بوو، وەزع حاڵی ناخۆش بوو ژیانی تاڵ بوو.

شَقِيَ في كذا: ماندوو بوو، ئەركی گرانی كەوتە سەرشـان ◦ توشـی ناخۆشـیو كارەسـات بـوو ◦ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُواْ فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ﴾.

أشقاه: خستیە ناو نەگبەتیو چورتمەوە، توشی كێشەو كارەساتی كرد.

شاقى الشيءَ مشاقاةً وشِقَاءً: لەشتەكە نارەحەتی چەشتو ناخۆشی بینی.

شاقاه في الحرب: لەشەڕدا بەسەریدا زاڵ بوو.

الـشَّقاء: تـەنگو چەڵەمەو ناخۆشـی ◦ تەنگانـەو دەردەسـەری ◦ گـومڕایی بەدبەختی.

الشَّقاوة: بەمانا (الشَّقَاءُ) دێ.

الـشّقْوَةُ: بـەمانا (الـشَّقَاءُ)دێ ◦ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿رَبَّنَـا غَلَبَـتْ عَلَيْنَـا شِقْوَتُنَا﴾.

الـشّقِيُّ: نەگبـەتو بەدبـەخت ◦ لـە قورئـان دا هـاتووە: ﴿فَمِـنْهُمْ شَـقِيٌّ وَسَعِيدٌ﴾ ◦ گومڕاو ڕێگا لێ گوم بوو ◦ لاسارو هیدایـەت وەرنـەگر ◦ (ك: أشقياء) بۆ مێینە (شَقِيّة) بەكاردێ.

شـكی ظُفُـرُهُ شـكاً: نینـۆكی قەڵـشتن ◦ دەگـوترێ: (شـكي فـلان): فلانكـەس نینـۆكی قەڵـشان ◦ قـامكی شـەقار شەقاربوو.

اشـكَلَت الـشَّجَرَةُ: درەختەكـە چـرۆی كـرد، لـقو پۆپـەكانی یەكـەمجار دەركەوت.

الشُّكاءُ: قەڵشینی دەورو بەری نینۆك ◦ قەڵشانی پێست.

الشُّكْبَانُ: تاینچە، رەشكە، شریفی كون كون، شتێـكە كونكونـە كشتیارەكان كاو كۆتی تێدەكەنو دەیكوێزنـەوە.

شَكَدَهُ شكداً: بەخشینی باشی دایەو چاوەڕوانی سوپاسیشی لێ نەکرد ٥ لەکاتی بەرێکەوتنی بۆسەفەر هەندێ خۆراکی پێدا.

الشُّكْدُ: بەخشینی بێ پاساوو سوپاس ٥ خەرمانانەو مشتاخانە ئەو شتەی کەلەکاتی چنینو درونەوەدا بەشێک دەدرێ بەهەژارو بۆ ئەوایان بەناوی خەرمانلۆغەو مشتخانە ٥ ئەو خواردنو تێشوەی بۆ ڕێبوار ئامادە دەکرێ لەکاتی سەفەرکردنی دا.

شَكَرَتِ الدَّابَّةُ شكراً وشكوراً وشكراناً: وڵاخەکە ئالفو ئالیکی کەم بەشی کرد ٥ وڵاخەکە چووە ناو پاوانەوەو لەوەڕاو قەڵەو بوو.

شَكَرَ فلاناً وله شكراً وشكراناً: باسی ئازو نیعمەتی فلانی کردو سوپاسگوزاری بوو، باسی پیاوەتییەکانی فلانی کردو پێیدا هەڵکوت، دەگوترێ: (شَكَرَ اللهَ): سوپاسی خودای کرد ٥ (شَكَرَ لله): سوپاسگوزرای خودا بوو نیعمەتەکانی خودای هێنانە بەرچاوی خۆی سوپاسگوزار بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُواْ لِلَّهِ﴾.

شَكَرَ عَمَلَهُ: لەسەر کارەکەی پاداشی دایەوە.

شَكِرَتِ الشَّجَرَةُ شَكراً: درەختەکە پڕژو پاڵی دەرکرد.

شَكِرَ الضَّرْعُ: گوانەکە پڕبوو لەشیر، دەشگوترێ: (شَكِرَت الناقة): حوشترەکە شیری زۆر بوو.

شَكِرَتِ السَّحَابَةُ: هەورەکە پڕبوو لەباران.

شَكِرَ فلان: فلانکەس دوای ڕژدیو چرۆکی دڵفراوان سەخی سروشت بوو، یان عەتاو بەخششی زۆر بوو ٥ (فهو شَكِرٌ وشكران وهي شَكِرَة وشَكْرَى) ٥ (ك: شَكاری).

أشكَرَ الضَّرْعُ والشجرُ: بەمانا (شَكِرَ)دێ.

إشْتَكَرَ الجنينُ: منداڵەکە گەندەموی لێ ڕوان.

إشْتَكَرَ السَّمَاءُ: ئاسمان بارانی زۆری باراند، بارانی بەخوڕەمی باراند.

إشْتَكَرَ الرياحُ: بایەکە بارانی هێنا، بای پێش باران بوو.

إشْتَكَرَ الحَرُّ أو البردُ: گەرما یان سەرما پەرەی سەند.

إشْتَكَرَ الرجُلُ في عدوه: پیاوەکە هەنگاوی خێرای هەڵێنان.

تَشَكَّرَ له: سوپاسی کرد، سوپاسگوزاری بوو.

الشُّكَائِرُ: پێشە سەر، ناوچەوان.

الشِّكَارَةُ: کیسێکە لەکاغەز یان لەشتی

تر دروست دەكرێ ٥ چیمەنتۆی تێ دەكرێ.

الشُّكُرُ: سوپاسگوزاریو پێ زانینی نیعمەت ٥ سوپاسكردن لەسەر نیعمەت.

الشَّكُورُ: بۆ زێدە مانای وشەی (الشاكر) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ﴾ ٥ وشەی (الشكور) یەكێكە لەناوە جوانەكانی خودا بەمانا پاداش دەرەوەو نیعمەت بەخش دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ﴾ ٥ هەروا بەكەسێك دەگوترێ دیاردەی نیعمەتی پێوە دیاربێ، دەگوترێ: (إمرأة شكور): ئافرەتێكە نازو نیعمەتی پێوە دیارە، ناز پەروەردەیی لێ دەبیندرێ ٥ (ك: شَكُرَ).

الشَّكِيُّ: گەندەمو، گەندە پەڕو پۆڵ ٥ پرژو پاڵی دەوروبەری لقە دارخورما ٥ لقە داری تەڕو تازە ٥ چروزەی درەخت كەسەر دەردێنێ ٥ ئەو دەوەنو پرژو پاڵەی لەدەورو بەری بنكی درەخت دەڕوێ.

المِشكارُ: ئاژەڵی بەشیرو شیر زۆر ٥ (ك: مشاكِر).

المِشكرَةُ مِنَ العُشب وغيره: ئەو گیاو گژەی كە ئاژەڵ دەیخواو پێی قەڵەو دەبێو شیری پێ زۆر دەبێ ٥ (ك: مشاكر).

شَكَرُهُ شكْراً: بەسەرە نەقیزەو گۆچان تێوەی ژەنی ٥ بەزمان لێی دواو باسی كرد، قسەی ناشیرینی ئاراستە كرد.

شَكِسَ شَكَساً وشكاسة: رەوشتی ناشیرین بوو، مامەڵەی قورسو گران بوو.

شَاكَسَهُ: رقی هەڵسان، تورەی كرد، تەنگی پێ هەڵچنی.

تَشَاكَسَا: دژایەتی كەوتە نێویانەوەو بەرامبەر بەیەك گرژبوون ٥ هەریەكەو دەیەوێ مزی خۆی لێ بگرێ.

الشَّاكوسُ: چەكوچ چەكوچی بچوك ٥ (ك: شواكس).

شَكْشَكَ السِّلاَحَ: شمشێرو كێردەكەی تیژ كرد خەنجەرەكەی مشتو ماڵ كرد.

شَكَعَ الدابَّةَ بزمامها شَكْعاً: بەهەوسارەكەی سەری ولاخەكەی بەرز كردەوە.

شَكِعَ فلان شَكَعاً: فلانكەس ئالاندیو هاواری ئازاری كرد.

أشْكَعَهُ: نارەحەتو خەفەتباری كرد.

شَكَّ الشيءُ شَكّاً: هەندێكی لەشتەكەی

بەهەندێـــکی تریـــەوە نوســـاندو چەسپاندی.

شَکَّتِ القرابةُ: خزمایەتییەکەی راگرتو نەی پچڕاند.

شَكَّ الدّابّةَ: دەستی ولاخەکەی هەلبەست بۆئەوەی هەنگلەشەلە بکا.

شَكَّ علیـه الأمْـرُ: کارەکـەی لـێ چەواشـە بـوو، لێـی تێکـچوو نـەیزانی کامـە کامەیە.

شَكَّ في الأمر: لەکارەکە کەوتە گومانەوە.

شَـــكَّ في الـــسلاح: بەتـــەواوی چـــەکی لەخۆبەست.

شَكَّ الخرز ونحوه: میرووەکانی هۆنینەوە.

شَـكَّ الجلـدَ بـالمِخرَز: بەدرێوشـەو دەرزی پێستەکەی دوریيەوە.

شَـكَّ القـومُ بيـوتهم ونحوهـا: خەلـکەکە خانوەکانیـان بـەریزو لەپەنا یـەکترەوە دروسـت کـردو بەیـەك شـێوەو دیکـۆر رازاندیانەوە.

شَكَّ الشيءَ: شتەکەی کون کرد، دەگوترێ: (شَــكَّ الدابــة بالمِهمــاز): بەنــەقیزە لەولاخەکەیـەوە ژەنـی یـان بەقەمچی لـێی دا بۆ ئەوەی خێرا بڕوا.

شَـكَّ فلانـاً ونحـوه بـالرمح: بەسـەرە رمـب لەفلانکەسی دا.

شَکّكَهُ: خستیە گومانەوە.

إشـتَكَّ الـشيءَ: هەندێـکی شـتەکەی بەیەکەوە نوساندو چەسپاندی.

تَشَكّكَ: بۆ موطاوەعەی (شَکَّكَهُ)دێ.

تَـشَكّكَ في كـذا أو في الأمْـر: کەوتـە گومانەوە لـێی.

التشكيك: ئەوەیە دەلالەت بکا لەسەر لەفظـێکی عـامو هاوبەش لەنێوان فـەردەکانی دا بـەلام بەیەکسانی نـا وەکوو وشـەی (أبـيض) کـە دەلالـەت دەکـا لەســەر زۆر شـت کەسـپی بـن بەلام بەیەکسانی نا.

الشّاكّة: هەوکردنی لۆزەتێنە.

الـشِكّاك: دەگـوترێ: (ضــربوا بيــوتهم شِــكاكاً): خەلــکەکە خانوەکــانی خۆیــان لــەریزی یــەکترو بەیــەك شێوەو شێواز بنیات نان.

الـشّكُّ: گومـان ◊ حالەتێـکی دروونییـە زەیـن لەگـەلیا دێو دەچـێ نازانـێ وایـە یـان وانیـەو ناتوانـێ بڕیارەکـە یەکالا بکاتەوە ◊ پارچەیەکی بچوکە لەئێسقان دا ◊ (ك: شكوك).

الشّكّاك: کەسێـك زۆر گومانـاوی بـێ ◊ شکی لەهەموو شتێك بێ.

الشّكّاكون: پێڕێـکن لەفەیلەسوفەکان، راڕان لەوەدا ئاخۆ حەقائقی شتەکان هەن یان نین، لەفەلسەفەی ئیسلامی دا بـە (ألــلا أدريــة) بــەناوبانگنو بەشێـــکن لەســوفەسـطائییـەکان.

الشُّكُوك: (أمر شكوك): كارێکی لێڵو تەمو مژاویو گوماناوییە.

الشُّكَيكَةُ: کۆمەڵە شتێکن بەیەکەوە دەلکێندرێن ٥ (ك: شَكَائِك وشُكك).

المِشَكُّ: ئامێری شت پێکەوەلکاندن ٥ سیرمەیەکە یا تەلێکە زرێی پێ دەچندرێ ٥ (ك: مشاك).

شَكَلَ الأمرُ شكولاً: کارەکە چەواشە بوو، سەروبەری نەما.

شَكَلَ المريضُ: نەخۆشەکە خەریکە چاك بێتەوە.

شَكَلَ الثمرُ: میوەکە خەریکە پێ بگا ئاڵو بۆڵی تێکەوت.

شَكَلَ الدابّةَ: وڵاخەکەی بەزنجیر بەستەوە، دەشگوترێ: (شَكَّلَها بِه): بەزنجیر قاچەکانی پێوەند کردن.

شَكَلَ الكِتَابَ: سەرو بۆرو ژێری بۆ کتێبەکە دانان.

شَكِلَ اللّونُ شكَلاً: ڕەنگەکە ڕەنگی تری تێکەڵاو بوو.

شَكَلَتِ العينُ: سپینی چاوەکە سورایی تێکەڵ بوو.

وشَكِلَتِ الخيلُ: ڕەشایی ئەسپەکە سورایی تێکەڵ بوو ٥ (فهو شَكِلٌ وأشكلُ وهي شكِلَةٌ وشكلاءَ).

أشْكَلَ الأمرُ: کارەکە چەواشە بوو ٥ (أشكل اللونُ): بەمانا (شكِلَ)دێ.

أشْكَلَ فلان: فلانکەس لەگەڵ هاوەڵو هاو وێنەکانی خۆی دا کۆ بۆوە، کۆبونەوەی پێ کردن.

أشْكَلَ النَّخْلُ: بەرسیلە خورماکە ڕەنگی گۆڕاوە خەریکە پێ بگا.

أشْكَلَ الكتابَ: سەرو ژێرو بۆری بۆ کتێبەکە کرد.

أشكَلَتِ المرأةُ شَعْرَها: ئافرەتەکە لەهەموو لایەکەوە قژەکانی هەڵدانەوە بۆ تۆقە سەری.

شاكَلَهُ: وەکوو ئەو چوو، هاو وێنەی بوو.

شَكَّلَ الدابّةَ: وڵاخەکەی بەزنجیر بەستەوە، بەپێوەند قاچەکانی بەستن.

شَكَّلَ الشيءَ: وێنەی شتەکەی کرد، پەیکەری بۆشتەکە کرد.

شَكَّلَ الزَّهْرَ: دەسکە گوڵی جۆراو جۆری بەستن ٥ لەچەند جۆرە گوڵ چەپکە گوڵی بەست.

شَكَّلَتِ المرأةُ شعرها: ئافرەتەکە لەهەموو لایەکەوە قژەکانی هەڵدانەوە بۆ تەپڵەسەری.

تَشَاكَلاَ: ئەو دووە لێك چون هاو وێنەی یەکتر بوون.

تَشَكَّلَ: بۆ موطاوعەی (شَكَّلَهُ) دێ.

تَشَكَّلَ الشيءُ: شتەکە وێنەی وەرگرت

بوو بەواقیعو خۆی نواند.

اسْتَشْكَلَ الأمرُ: کارەکە چەواشە بوو ٥ رەخنەی لێ گیراو بوو بەهۆی دڵە راوکێ ٥ ئیشکالو لەمپەری خستە ناو کارەکەوە.

اسْتَشْكَلَ في تنفيذ الحكم: چەند بەڵگەو ئیشکالو پاساوێکی خستە ڕوو داخوازی ئەوەن بڕیاری دادگا رابگیرێو لێکۆڵینەوەی تر لەدۆسیەکە دا بکرێو گرێ کوێرکەکان بکرێنەوە.

الإشكالُ: بریتیە لەکارێك، لەبەڵگەو نیشانەیەك چەواشەکاریی دەخەنە ڕوو ناهێڵن روداوەکە رون بکرێتەوەو بڕیارەکە جێ بەجێ بکرێ.

الأشْكَلُ: دوو ڕەنگ، دوڕەنگی تێکەڵاو ٥ وەکوو ئەوە ئاو خوێنی تێکەڵ ببێ ڕەنگی ئاوەکە بگۆڕێ.

الأشْكَلُ من الناس: کەسێك لەچاویدا ڕەگێك هەبێ بچێتەوە سەر شێوەی چاوی باوکی، یان چاوی چەند ڕەنگێکی تێدا ببیندرێ، دەگوترێ: (هو أشكلُ بأبيه): ئەو زۆر لەباوکی دەچێ.

الشَّاكِلَةُ: سروشتو تەبیات ٥ شێوەو شێواز ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو بەشەی دەکەوێتە نێوان زوڵفو گوێچکەوە ٥ کەلەکە ٥ ناوەڕاستو کرۆکی شت، دەگوترێ: (أصاب شاكلةَ الصَّوابِ) ٥ (ك: شواكِلُ).

الشِّكالُ: زنجیرو پێوەند ٥ هەروا ناوە بۆ ئەسپێك قاچی ڕاستیو دەستی چەپی لەخوار ئەژنۆیەوە پەڵەیەکی تێدابێ قاچو دەستەکەی تری پەڵەکەیان ڕەنگێکی تربێ.

الشَّكْلُ: کاری چەواشەو پڕ گرێو گۆڵ ٥ وێنەو شێوەی شت، دیاردەو ڕواڵەتی شت، دەگوترێ: (مسائل شكلية) چەند مەسەلەیەکن تێیان دا گرنگی بەوێنەو شکڵ دەدرێ نەك بەکرۆكو ناوەرۆك ٥ شێوەو سیما ٥ گونجاو لەبار، دەگوترێ: (هذا من شكلي): ئەمە بۆ من گونجاوە، لەمن دێ ٥ لەبواری ئەندازیاریی دا شێوە قەبارەیەکە یان ڕوبەرێکە بەیەك سنوور دیاریی کراوە وەکوو تۆپ یان بەچەند سنورێکی جیا جیا وەکوو سێ گۆشەو چوارگۆشە ٥ لەبواری زانستی مەنطیقیەکان دا جۆرە دەلیلێکە گۆڕانکاری تێدا رودەدا بەگوێرەی نیسبەتدانی حەددی ناوەڕاست بۆلای حەددی (أصغر)و

(أكبر) ە (ك: أشكال وشكول) ە (الدَّفْعُ الشَّكلي): لەقانوونی (المرافعات)دا بریتییە لەوەی داوا لەسەر تۆمارکارکراو رەخنەی خۆی ئاراستەی شێوازی بەرێوە چوونی کێشەکە بکا نەك خودی مەوضوعەکە، وەکوو ئەوە بڵێ لای ئێمە داواکە بەتاڵەو بێ بناغەیە.

الشَّكْلُ: وێنەو شێوەی شت.

الشَّكْلَةُ: یەك تەشكیلە، دانانی حەرەکەیەك لەسەر وشە.

الشُّكْلَةُ: تێکەڵبوونی رەنگەکانە ە لەچاودا بریتییە لەتێکەڵبوونی رەنگی سورو سپی ە شێوەو لێك چوون، دەگوترێ: (فیە شُكْلَةٌ من أبیه): چووەتەوە سەر باوکی، لەباوکی دەکا.

المُشَاكَلَةُ: هاو وێنە، هاوشێوە ە لەزانستی بەدیع دا بریتییە لەوەی شتەکە بەوشەی تر بدرکێنی بەهۆی هاونشینییەوە وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿نَسُواْ اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ﴾ یان ﴿وَمَكَرُواْ وَمَكَرَ اللَّهُ﴾.

المُشْكِلُ: چەواشە، لێڵو تەمو مژاوی ە بەلای زانایانی ئوصولی فیقهەوە، ئەوەیە لەماناکەی تێ نەگەی مەگەر لەلایەکی ترەوە بەڵگەی بۆ بێنی ە (خنثى المُشْكِل): بریتییە لەوەی مرۆڤێك هەردو لایەنی نێرایەتیو مێینەیی وەکوو یەك وابن، هیچ لایەنێکی بەتەواوی رون نەبوبێتەوە.

شَكَمَ الفَرَسَ ونحوه شَكْماً: لغاوی کردە دەمی ئەسپەکەوە، دەشگوترێ: (شَكَمَ المعتدي): بەهێزو تواناوە دەست درێژو هێرش کاری پاشەو پاش شکانەوە.

شَكَمَ المُتَسَلِّطَ: داگیرکەرو دەسەڵاتدارەکەی دەمکوت کرد، بۆڕی دا.

شَكَمَ فلاناً: پاداشی فلانکەسی دایەوە.

شَكِمَ شَكَماً: برسی بوو (فهو شَكِمٌ).

أشْكَمَهُ: بەمانا (شَكِمَهُ)دێ.

الشُّكْمُ: بەخشش بەشێوەی پاداشو موکافەئە.

الشَّكِيمَةُ: ئاسنێکە پانەو پان دەکرێتە دەمی ولاخەوە ە هێزو توانای دڵو ورە بەرزی ە سەرکەوتن بەسەر زوڵمو ستەم دا ە دەگوترێ: (فلان شدید الشكیمه): فلانکەس ورەبەرزو دڵ دامەزراوە ە (ك: شكائم وشكيم وشُكُم).

شَاكَهَهُ مُشاكهة وشكاهاً: لەوچوو شێوەی چووە سەر شێوەی ئەو.

تشاكها: شێوەیان لەیەك چوو.

شَكَا شَكْواً وشَكْوىً وشَكَاةً: ئازاری نەخۆشی هەبوو.

شَكَا الشُّكْوَةَ: دەمی مەشكۆلەكەی كردەوەو ئەوەی تێیدا بوو دەری خست.

شَكَا هَمَّهُ: خەمو ناڕەحەتی خۆی هەڵڕشت، باسی كردن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللّهِ﴾.

شَكَا فلاناً: هەواڵی خراپەكاریەكانی فلانكەسی دا، هەواڵی ئەوەی دا كەفلانكەس خراپەی دەرباره كردوه.

أشكى من فلان: مافی خۆی لەفلانكەس وەرگرت.

أشكى فلاناً: فلانكەسی هەڵنا بۆئەوەی شكات بكا، باسی مەینەتیو ناڕەحەتی خۆی بكا ٥ رازی كردو هۆكاری شكاتكردنەكەی لابرد، دەگوترێ: (أشكاه على مايشكوه): یارمەتی دا.

أشكى شكْوة: مەشكولەی دۆی دروست كرد.

شاكاه: بەمانا (شكاه)دێ.

شَكِيَّ فلان أو الراعي: فلانكەس یان شوان مەشكۆڵەی دۆی بۆ هەژاندنی ماست دروست كرد.

شكيَّ فلاناً: هۆكاری شكاتو ئازارەكانی فلانكەسی لابرد.

إشتكى: بەمانا (شكا)دێ ٥ نەخۆش كەوت ٥ مەشكۆڵەی دووی دروست كرد.

اشتكى اليه: پەنای بۆ برد بۆئەوەی هۆكاری شەكواكەی لابەرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ﴾.

تشاكى القومُ: خەڵكەكە هەندێكیان شكاتیان لای هەندێكیان كرد.

تَشَكَّى: بەمانا (اشتكى)دێ.

الشّاكي: شكایەتكەر ٥ (شاكی السلاح): چەك لەخۆ بەستوو ئامادە بۆشەڕ.

الشَّكاةُ: شكاتو ئازار ٥ نەخۆشی ٥ عەیبو لەككە.

الشَّكوى: ئاخو ئۆفكردن لەبەر ئازارو ناڕەحەتیو شتی وا ٥ ئەوەی دەبێتە هۆی ئازارو ناڕەحەتی ٥ (ك: شكاوى).

الشَّكْوَة: زەرفێكی بچوك بەكاردەهێندرێ بۆ ئاوتێكردن یان بۆ ماستو دۆتێكردن لەپێست دروست دەكرێ، وادەبێ بۆ سارد كردنی دۆو ئاومكە بەكاردێ بەكوردی خۆمان ئەوەی ئاوی تێ دەكرێ پێی دەگوترێ كوندە یان جەوەندە ئەوەی بۆ ماستو دۆ بەكاردێ مەشكوولەیە ٥ (ك: شِكاءً وشُكيٌ وشَكيٌّ).

الشَّكِية: ئەوەی ئاخ و ئۆفی لێ دەکرێ ٥ پاشماوەی شت ٥ بەرماوە ٥ (ك: شكايا).

المِشْكاة: تاقەیەکە لەدیوار چرای تێدا دادەنرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆئەو شتەی چراکەی لەسەر هەڵدەگیرێ ٥ یان خودی چراو دیوارکۆو لۆکزەکەی تێدا دادەنرێ.

الشَّلْجَمُ: شێلم.

شَلَحَهُ: روتی کردەوە.

شَلَحَ العَيْنُ: چاو نەقوچا ٥ نەیتوانی پێڵوی چاوی بەتەواوی بقوچێنێ.

شَلْشَلَ الماء ونحوه: لێکدان لێکدان ئاوی پێداکرد، دەشگوترێ: (شَلْشَلَ السيفُ الدمَ): شمشێرەکە زۆری خوێن رژاند.

تَشَلْشَلَ الماءُ ونحوه: ئاوەکە بەپرژاوی هاتە خوارەوە.

تَشَلْشَلَ السيفُ بالدم: شمشێرەکە خوێنی رژاند.

تَشَلْشَلَ فلان في عمله: فلانکەس لەکارەکەی دا چوست و چالاك بوو.

الشُّلاشِلُ: روەکی ناسك.

الشَّلْشَلُ: چوست و چالاك لەکاری خۆی دا ٥ دڵپاك و بێ غەش، دەگوترێ: (ماء شلشل ودم شلشل): دڵۆپ دڵۆپ ئاوەکە یان خوێنەکە دەتکێ.

شَلَقَهُ شَلْقاً: بەقەمچی لێی دا.

شَلَقَ الأذنَ أو الأنف: لەدرێژەوە گوێچکەی یان لوتی هەڵدڕی ٥ گوێی هەڵدڕی، لوتی هەڵدڕی.

شَلَّ الدابّةَ شلاً: وڵاخەکەی لێ خوڕی، دەری کرد، دەگوترێ: (شَلَّت العينُ الدمعَ): چاوەکە فرمێسکی رشت.

شَلَّ الصباحُ الظلامَ: گزنگی بەیانی بەسەر تاریکی دا زاڵ بوو تاریکی رادا.

شَلَّ الثوبَ: قوماشەکەی بەتەقەڵی گەورەو دەزوی باریك دروو.

شَلَّ العضو شَلَلاً: ئەندامێکی جەستە توشی شەلەل بوو، یان وشك بوو لەکارکەوت یان سست بوو ٥ بۆ دوعا کردن بۆ کەسێك دەگوترێ: (لا شلّت يمينك) بۆ دوعاکردن لێی دەگوترێ: (شلّت يمينه) ٥ (فهو أشلّ وهي شلاّء).

شَلَّ الثوبُ: قوماشەکە رەشایی تێوە چووە بەئاو پاك نابێتەوە.

أشَلَّ فلان: فلانکەس شەلەلی توش بوو.

أشَلَّ الله فلاناً أو يده: خودا فلانکەسی توشی شەلەل کرد یان دەستی توشی شەلەل کرد.

إنشَلَّ المطرُ: باران باری بەخوڕەم.

الشَّلاّلة: دورمانی تەقەڵ گەورەو دەزو باریك.

الــشَلَلُ: وەسـتانی جـمو جـوڵ لەئەندامێـکی جەسـتەدا یـان لەهەموو جەستەدا.

الــشَلاَّلُ: هـەڵڕژانی ئـاوی روبـار لـەڕێڕەوی خـۆی دا لەبەرزاییـەوە سەرەو خوار هەڵبڕژێ وەکوو شەلالی گەلی عەلی بەگ، شەلالی بێخاڵ.

شَلاَّل العين: نەخۆشییەکە توشی چاو دەبێ هێزی بینین کەم دەکا.

الشَلُول: چوستو چالاك لـەکاری خـۆی دا ٥ ئەگـەر بـۆ حوشـترو مـەڕ بـەکارهات مەبەسـت ئەوەیـە تەمەنیان چوبێتە ساڵی دووەم.

الـشَلِيلُ: دەراوی ئـاو لـەدۆڵو شـیودا ٥ پارچـە پۆشاکێـکە لـەژێر زرێـوە لەبـەر دەکـرێ ٥ نوخـاعی شـەوکی (دەزوی پشت) ٥ (ك: أشِلَّة).

المِشَلُّ: ئەوشتەی مـێشو شـتی وای پـێ دەردەکـرێ ٥ ئـەوەی زۆر شـت دەهاوێژێ ٥ ملپێچ ٥ (ك: مِشَالّ).

المُـشَلَّلُ: ئەوکـەرە کێویـەی زۆر گرنگـی بەدێڵەکەرەکـەی دەداو لێـی دوورناکەوێتەوە.

الشُالَمُ: گیامرۆر کەبەزۆری لەناو گەنم دا دەڕوێو دەنکێـکی ڕەش یـان زەردی هەیـەو هەرگەنمێـك ئـەو دانەوێڵـەی تێـکەڵ بـێ نرخـی کـەم دەکاتەوە.

الشُوْلَمُ: بەمانا (الشالِم)دێ.

الشَيْلَمُ) بەمانا (الشَالَم)دێ.

أشْلَى الحيوان: بانگی ئاژەڵەکەی کرد بۆ خواردن یان بۆ دۆشین.

أشْلَى الكَلْبَ على الـصيد: سـەگەکەی تاودا بۆ گرتنی نێچیر.

إشْتَلاَه: بانگی کرد بۆ ئەوەی لەتەنگاوو ناخوشی رزگاری بکا.

إسْتَشْلَى: رقی هەڵساو تورە بوو.

إسْتَـشْلَى الكلـبَ: سـەگەکەی هـەڵنا بـۆ گرتنی نێچیر.

إشْـتَلَى فلانـاً: بـانگی فلانکەسـی کـرد بۆئـەوەی لەهیلاکـەتو ناخۆشـی رزگاری بکا.

الشَلاَ: شلا الـشيئ: قـەبارەی شـتەکە ٥ بـاقی مانـدەی شـت ٥ پێـست ٥ ئەندامێکی جەستە ٥ (ك: أشلاء).

الشِلْوُ: ئەنـدامی جەسـتە ٥ پارچـەیەك لەگۆشت ٥ باقی ماندە لەهەر شتێـك بێ ٥ (ك: أشلاَء).

أشْلاَءُ الإنسان وغيره: ئێـسقو پروسکی جەسـتەی ئـادەمیزاد یـان هـی گیانلەبـەری تـر دوای رزیـنو لێـك بلاو بوون.

الـشِلِيَّةُ: بـاقی مانـدەی مـاڵو شـتی وا، دەگـوترێ: (لم يبقَ من ماله الا شَلِيَّةٌ) ٥

هەروا ناوە بۆ كوتە گۆشتو شتی وا ٥ (ك: شلایا).

المُشلّی: داڵگۆشت، كزو لاواز.

إشمأزَّ: بڕوانە مادەی (شَمَزَ).

شَمِتَ بە، أو بعدوّه: كەیف خۆش بوو بەوە كە دوژمنەكەی تووشی بەڵاو كارەسات بووە ٥ كورد كەلەخودا دەپاڕێتەوە یەكێ لەداخوازییەكانی ئەوەیە دەڵێ: (خودایە دوژمنم پێ خۆش نەكەی) ٥ (فهو شامِت) ٥ (ك: شمّات) ٥ (هي شامتةَ) ٥ (ك: شوامِت).

أشمَتَهُ الله بعدو: خودا وایكرد بەدوژمنەكەی خۆش بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلاَ تُشمِتْ بِيَ الأعْدَاءَ﴾.

شَمَّتَهُ بعدوه: بەمانا (أشمته)دێ.

شَمَّتَ العاطِسَ وعليه: دوعای خێری بۆ پژمیوەكە كرد ٥ كە كابرا پژمی پێی گوت (يرحمك الله).

تَشَمَّتَ: بەنائومێدی گەڕایەوە، هیچ دەسكەوتی جەنگی دەست نەكەوت.

الشَّامِتةُ: قاچی ئاژەڵ ٥ كەسێك دوعای شەڕ لەیەكێك بكا دەڵێ: (لاترك الله له شامتة): خودا تاكە ئاژەڵێكی بۆ نەهێڵێتەوە ٥ (ك: شوامت)، دەشگوترێ: (بات فلان بليلة الشوامت، وبات طوع الشوامت):

حاڵو وەزعی ئەوەندە پەرێشان بوو دوژمن پێی خۆش بوو، دوژمن بەزەیی پێدا هاتەوە.

الشِّمات: كەسانێكن ناحەزانیان پێیان خۆش ببن لەبەر نائومێدی یان وەزعو حاڵی خراپیان ٥ (ئەم وشەیە تاكی نییە).

الشُّمّاتی: بەمانا (الشِّمات)دێ.

الشَّمَاتَةُ: كەیفخۆش بوون بەوەی دوژمن توشی بەڵابووە ٥ پێخۆش بوون بەدوژمن.

شَمَجَتِ الدَّابةُ شَمَجاً: وڵاخەكە بەپەلە ڕۆیی، پەلەی كرد ٥ (فهي شمجى)، دەشگوترێ: (شَمَجَ في الأمر): پەلەی لەكارەكەدا كرد.

شَمَجَ الشيئَ: شتەكەی تێكەڵ بەشتی تر كرد.

شَمَجَ الثوبَ: قوماشەكەی بەتەقەڵی گەورەو بەدەزوی باریك دووری.

شَمَجَ الشَّعيرَ أو الرُّزَّ: خەپلەی گەورەی لەئاردە جۆیەكە یان لە برنجەكە دروست كرد.

الشِّمَاجُ: خەپلەو نانی گەورە كەلەبرنجو ئاردی جۆو شتی وا دروست بكرێ ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو هێشوە ترێیەی بۆڵە ساخەكانی دەخورێنو لاسكو ترێ رزیوەكەی

فرێ دەدرێ، ئەوەی فرێ دەدرێ پێی دەگوترێ (الشماج)، دەگوترێ: (ماذقت شَماجاً) هیچ شتێکم نەخواردوە.

شَمَخَ الجَبَلُ ونحوه شُمُوخاً: کێوەکە بەرز بوو.

شَمَخَ أنْفَهُ: لوتی بەرز نواند، خۆی بەزل زانی، فیزی نواند.

الشامِخُ: بەرزو شکۆمەند ٥ (نسب شامِخ): رشتەو بنەچەی دێرین‌و پەسەند، وەجاخزادە ٥ (ك: شوامخ وشُمَّخٌ): بۆ کۆی مێینە (شامخات) دەگوترێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ﴾.

الشَّمِخُ: دوور، دەگوترێ: (سَفَرٌ شَمَخٌ ومفزة شَمَخٌ).

الشُّمُوخ: بەمانا (الشَّمَخُ)دێ.

الشُّمَخْتَرُ: خوێڕی‌و دڵ پیس‌و بەدڕەوشت ٥ نەگبەت.

شَمْخَرَ: خۆی بەزل زانی، لوتبەرزی نواند.

اِشْمَخَرَّ: زۆر بەرز بوو، بەرزییەکە زۆر بوو.

الشَّمْخَرِيرَةُ: خۆ بەزلزانی‌و لوتبەرزیی.

الشَّمْخَرُ: پیاوی کەتەو زل ٥ یان زاناو پیاو ماقوڵ ٥ لوتبەرز ٥ هەوڵدەر بۆ بەدەستهێنانی دوا رۆژێکی بەختەوەر ٥ دوور بین‌و خاوەن هیواو ئاواتی بەرز.

شَمَذَ الحيوانُ شَمْذاً وشُمُوذاً: ئاژەڵەکە کلکی بەرز کردەوە، دەشگوترێ: (شَمَذَ بذنبه).

شَمَذَ الرَّجلُ ثوبَهُ: پیاوەکە خۆی هەڵکرد دەرپێیەکەی تا ئەژنۆی هەڵکرد.

الشَّامِذُ: دوپشك، بۆیە ئەو ناوەی هەیە چونکە چزوی کلکی بەرز دەکاتەوە ٥ (ك: شُمَّذ وشوامِذ).

الشَّمَذَةُ: درەختێکە ئامادە دەکرێ بۆئەوەی درەختی تری پێ هەڵگەرێ، تێوەی ئاڵی ٥ (ك: شَمَذ وشِماذ).

شَمَرَ شَمْراً: بەوریایی‌و هەست‌و خوستەوە رۆیشت ٥ بەخۆ بادان‌و فیزەوە رۆیشت.

شَمَرَ الشيءَ: شتەکەی وێکناو لۆلۆی کرد.

أشْمَرَ الدَّابَّةَ: وڵاخەکەی بەگورجی لێ خوڕی.

شَمَّرَ: بەمانا (شَمَرَ)دێ.

شَمَّرَ في الأمر: چوست‌و چالاك کارەکەی ئەنجام دا.

شَمَّرَ للأمر: خۆی بۆ کارەکە ئامادەکرد، دەشگوترێ: (شَمَّرَ عن ساعد الجد): قۆڵی هەڵماڵی بۆ ئەنجامدانی کارەکە بەباشی، یان دەگوترێ: (شَمَّرَ عن ساقه): چاکی ئیشکردنی مەردانەی لێ هەڵکرد.

شَمَّرَت الحربُ: شەڕەکە گەرم بوو، توند بوو، پەرەی سەند.

شَمَّرَ الشيئَ: شتەکەی ویٚکنا، لۆلۆی کرد.
شَمَّرَ ثَوبَهُ: چاکی کراسەکەی هەڵدایەوە، یان قۆڵی لێ هەڵماڵین.
شَمَّرَ الدَّابَةَ: وڵاخەکەی بەخێرایی تاودا.
اِنْشَمَرَ: بۆ موطاوعەی (شَمَرَهُ)دێ.
تَشَمَّرَ: بۆ موطاوعەی (شَمَرَهُ)دێ.
تَشَمَّرَ الشيئُ: شتەکە ویٚك هاتەوە ٥ هەڵقرچا، دەگوترێ: (تَشَمَّرَت اللِثَّةُ): پوکی هەڵقرچا، داخورا.
الشَّامِرُ: (ناقة أو شاة شامِر): حوشترێك یان مەرێك کە گوانەکانی چرچ بوبنەوەو هەڵکشابنەوە بۆلای ورگی.
الشَّمَارُ: رومکێکە لەپێری خەیمییەکانە، جۆرێکی هەیە شیرینە دەروێندرێ، لاسكو گەڵاکەی بەکاڵی دەخورێ ٥ جۆرێکی تری بەکوڵاوی دەخورێ.
الشَّمَرُ: بەمانا (الشمار)دێ.
الشِّمْرُ: کەسێکە گرنگی بەکاری خۆی بداو هەوڵی ئەنجامدانی بدا ٥ سەخی تەبیعەتو دەستو دڵ فراوان.
الشِّمِرُّ: ئیشی گەورە کە پێویست بێ پیاو قۆڵی بۆ هەڵکاو چاکی بۆ بەلادا بکا.
الشِّمِّريُّ: ئەوکەسەی زۆر بەتەنگ ئیشو کاری خۆیەوە بێ.
الشِّمِّيُّ: بۆ زێدە ڕەوی لەچاك بەلادا کردنو قۆڵ لێ هەڵماڵینو گرنگی دان بەکار.
شَمْرَجَ الثَّوبَ ونحوه شَمْرَجَةً وشِمراجاً: قوماشەکەی بەتەقەڵی گەورە گەورە دروو.
شَمْرَجَ النَّسَّاجُ الثوبَ: جۆلاکە یان تەنکەرمکە شاشو پاش قوماشەکەی چنی.
شَمْرَجَ الكلامَ: قسەکانی تێکەڵ کردن.
الشُّمْرُجُ: قوماشی تەنك چنراو ٥ (ك: شَمارِج، وشَمارِيج).
الشُّمْرُوجُ: بەمانا (الشُّمْرُجُ)دێ.
شَمْرَخَ العِذْقَ: گەڵاو پرژی لە لقەدرەختەکە کردەوە هەڵی پەرداوت یان بەتەور داسو شتی وا لقو پۆپی درەختەکەی هەڵپەرداوت.
شَمْرَخَ النخلةَ: دەنکە خورما نەگەیوەکانی لەهێشوە خورماکە چنی.
الشِّمْراخُ: هێشوی خورما کە بەرسیلە بێ یان خورماکەی پێوەبێ نەچنرابێ ٥ هەروا هێشوی ترێ کە بۆڵە ترێکانی پێوەبنو نەچنرابن ٥

لقەدارێــــکی باریــــك‌و زەعیـــف کەلەسـەر لقـی ئەسـتور سـەری هەڵدابێ ٥ بـەکوردی خۆمـان پێـی دەگوترێ چروزە یان تەرزە.

الشُّمْرُوخُ: بەمانا (الشِمراخُ)دێ.

الـشَّمَرْدَلُ: منـداڵی چوسـتو چـالاك، دەشـگوترێ: (جَمَـلٌ شَـمَرْدلٌ): حوشترێکی بەتوانایە بۆ رۆیشتن.

شَمَزَ شَمْزاً: وێـك هاتەوەو کۆبـۆوە ٥ قیـزو بێزی کرد لەوشتەی ناخۆشی دەویست.

تَـشَمَّزَ: وێـك هاتـەوە، تێـچو، کۆبۆوە، گرژ بوو، دەگوترێ (تَـشَمَّزَ وجْهُـهُ): روخساری گرژبوو وێك هاتەوە.

إشْمَأَزَّ بالأمر: بەکارەکە تەنگە تاو بـوو، نارەحەت بوو ٥ قیزی لـێ کـردەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾.

الشُّمَأْزِيزُ: بەمانا (الإِشْمِئزازُ)دێ.

شَـمَسَ اليـومُ شُموساً: ئـەمرۆ خورەکـەی دەرکـەوت یـان خورەتاوەکـەی بـەهێز بوو.

شَمَسَ فلان: فلانکەس یاخی بوو.

شَـمَسَ لفـلان: ویـستی زیـان بەفلانکـەس بگەیەنێ ئەزیەتی بدا ٥ (فهو شامِس) ٥ (ك: شُمُسٌ وهن شوامس).

أشْمَسَ اليوم ونحوه: بەمانا (شَمَسَ)دێ.

شامَسَهُ مشامَسَةً وشِماساً: رقە بەرایەتی کرد، دژی وەستا.

شَمَّسَ: خۆری پەرست.

شَمَّسَ الشيئَ: شتەکەی رانوانـد بـۆ خـۆر، بەر خۆری دا بۆئەوەی وشك ببێتەوە.

تشامَـسَا: دژایـەتی یـەکتریان کـرد دژی یەکتر وەستان.

تَشَمَّسَ: بۆ موطاوەعـەی (شَمَّـسَهُ)دێ ٥ بەر خۆر کەوت هەتاو لێی دا، گەرما بردو بوو، کەم بوو.

الـشامِس: دەگـوترێ: (يـوم شـامس) رۆژێـــــکی خۆرەتـــــاوە، خـــۆر بەدەرەوەیەو ئاسمان سافە.

الشِّمَاسُ: مەنع کردن، بەرگری کردن.

الشَّمْسُ: خـۆر؛ ئەستێرەیەکی گـەورەو سـەرەکییە لەکۆمەڵـەی خـۆری دا بـــەدەوری دا زەوی دەســـورێتەوە، هــەروا بــاقی هەســارەکانی تــری کۆمەڵــەی رۆژی بــەدەوری خــۆردا دەسورێنەوە.

الشمـسية: هەرشتێـك نیـسبەت بـدرێ بۆلای خۆر وەکوو (الحروف الشمسية المجموعــة الشمــسية) ٥ چــەتر، بــۆ خۆپاراستن لەگـەرما یـان لـەباران ٥ (الـلاّم الشمـسية) (ألــ)ی تـەعریف بـچێتە سـەر پیتــەکانی وەکـــوو (ت،ث،د،ذ،ر،ز،س،ش،ص،ض،ل،ن) کـە چووە سـەر پیتـەکانی تـر پێـی دەگوترێ (اللام القمرية).

الشَّمَّاس: زۆر چەموشوو تۆڕەو تەوسن ٥ ناوە بۆ کەسێك خزمەتی کەنیسە بکاو (پلەو پایەکە لەخوار پلەی کەشیشەوەیە) ٥ (ك: شِمَسَة).

الشَّمُوسُ: چەمووشو سرکو تورەو تەوسن بەجۆرێك کەس نەتوانێ لەگەڵی هەڵبکا، دەگوترێ: (رجل شموس وامرأة شموس) ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە شەرابێك ٥ (ك: شُمُسٌ).

شَمَصَ الدَّابَّة وغيرها شَمْصاً وشُمُوصاً: بەتوندی وڵاخەکەی تاوداو لێی خوری تاوای لێ کرد ماندوو شەکەتی کرد، دەگوترێ: (شَمَصَ الرجلَ): پیاوەکەی داخورپاندو تورەی کرد.

الشُّمُوصُ: بەمانا (الشموسُ)دێ ٥ (ك: شُمَصٌ).

المَشْمُوصُ: کەسێکە ئەوەندەیان تیوەژەنی بێو لێیان دابێ ماندوو شەکەت بووبێو چاوی لێ بەملۆق وەستابێ.

شَمَطَ الشَّجَرُ ونحوه شَمْطاً: درەختەکە گەڵای کرد، گەڵاکەی بڵاو بۆوە.

شَمَطَ الشيئَ: شتەکەی تێکەڵ بەشتی تر کرد.

شَمَطَ مالَهُ: ماڵە حەڵاڵەکەی تێکەڵ بەماڵە حەرامەکە کرد.

شَمَطَ الكلامَ: قسەی تێکەڵو پێکەڵی کردن، لەزۆر بوارەوە دواو چووە ناو زۆر باسو خواسەوە.

شَمَطَ الإناءَ ونحوه: قاپەکەی پڕکرد، (فهو مشموط وشميط).

شَمِطَ الشيئُ شَمَطاً: شتەکە تێکەڵ بەشتی تر بوو.

شَمِطَ شَعْرُهُ: قژەکانی رەشو سپی تێکەڵاو بوون، قژی ماشو برنج بوون.

شَمِطَ الشَّجَرُ: درەختەکە گەڵاکەی وەراند ٥ (فهو أشْمَطُ وهي شمطاء).

أشْمَطَ الشيئَ: بەمانا (شَمِطَ)دێ ٥ دەگوترێ: (أشْمِطْ عَمَلَكَ بصدقة): کردەوەت تێکەڵ بەبەخشینو صەدەقە بکە.

إشْمَاطٌ: بەمانا (شَمِطَ)دێ.

إشْمَاطٌ: بەمانا (إشْمَاطٌ)دێ.

الأشْمَطُ: کەسێکە قژی رەشی تێکەڵ بەقژی سپی بوو بێ، واتە: سەری ماشو برنج بووبێ بۆ ئافرەت دەگوترێ (شَمْطاء) ٥ (ك: شُمْطٌ).

الشَّمْطُ: ئەو بۆنو بەرامەو دەرمانو بەهاراتەیە تێکەڵ بەخواردن دەکرێ بۆنەوەی زیاتر تامی خۆش بکا.

الشَّمَطُ: تێکەڵاو بوونی موی سپی بەموی رەش ٥ (ك: أشْمَاط وشِماط).

الشَّمَطَاتُ: چەند مویەکی سپی لەناو موی رەش دا.

الشُمْطَانُ: هێشوه خورما کەناڵو بۆڵی تێبکەوێ، لایەکی بگاو لاکەی تری هەر بەرسیله بێ ٥ تاکەکەی (شَمْطانة).

الشَّمِيطُ: تێکەڵاو.

الشَّمَاطِيط: پەرتو بڵاو، دەگوترێ: (تفرق القوم شَمَاطيط): خەڵکەکە پەرتو بڵاو بوونەوه ٥ (ثوبٌ شَماطيط): قوماشی رزیوو دڕاو.

شَمَعَ شَمْعاً وشُمُوعاً: گاڵتەو گەپی کرد، کەیف خۆش بوو.

أشْمَعَ السِّرَاجُ ونحوه: چراکە داگیرسا، روناکی بەرز بۆوه.

شَمَّعَهُ: یاریی پێ کرد، هەڵی پەڕاند.

شَمَّعَ له: ئامێری وای بۆ ڕەخساند یاری پێ بکاو کەیف خۆش بێ.

شَمَّعَ بە: قەشمەری پێ کردو پێی پێکەنی.

شَمَّعَ الثَّوبَ: قوماشەکەی مێودا بۆئەوەی سفتولوس بێ.

شَمَّعَ الحِرزَ: مێوی لەسەر دەرگای قاسەکە یان صندوقەکە داناو مۆری کرد.

الشِمَّاعُ والشِمَّاعَةُ: گاڵتەو گەپ.

الشَّمْعُ: مێو؛ مادەیەکی نەرمەو تێکەڵ لەچەوریو شتی ترە ٥ هەروا ناوه بۆ ئەو مادەیەی هەنگ شانەهەنگوینی پێ ڕادەبەستێو هەنگوینی تێ دەکا کەپێی دەگوترێ کەڕەشان ٥ هەروا ناوه بۆ مۆم کە بۆ ڕوناکی وەکوو چرا بەکار دەهێندرێ ٥ (ك: شُموع).

الشَّمْعَةُ: تاکی (الشَّمَع)یەکە یەکەی پێوانەی هێزی چرای کارەبایی پێ دەکرێ، دەگوترێ: (هو ذو عشر شمعات أو مائة شمعة).

الشَّمَّاع: مۆم دروستکەر یان مۆم فرۆش.

الشَّمَّاعَةُ: شوێنی هەڵگرتنو پێداکردنی پۆشاك ٥ عەلاگەی پۆشاك پێدا هەڵواسین.

الشُّمُوعُ: سوحبەتچیو قسە خۆش ٥ (ك: شُمُعٌ).

المَشْمَعَة: گاڵتەو سوحبەتو کەیف خۆشی ٥ کارگەی مۆم دروستکردن ٥ (ك: مَشَامِعٌ).

المُشَمَّعُ: هەر قوماشو شاڵێك مێو درێ، بەمێو سفتو لوس بکرێ.

الشَّمْعِدان: مۆم دان؛ پەیکەرێکی بەرزه مۆمی لەسەر چەسپ دەکرێ لەکاتی داگیرسان دا بۆئەوەی مۆمەکە نەکەوێو روناکییەکەشی باش بڵاو بێتەوه.

إشْمَعَلَّ الرَّجُلُ: پیاوەکە بوو بەپیاوی ناو

پیاوان‌و پلەو پایەی بەرز بۆوە، کەیفخۆش بوو.

إشْمَعَلَّتِ الدابة: ولاخەکە چوست‌و چالاك بوو خۆش باربوو جلەو سووك بوو.

إشْمَعَلَّت الغارةُ: هێرشەکە بەربلاوو گشتگیر بوو.

اشْمَعَلَّ اللبنُ: ماستەکە زۆر ترش بوو (المُشْمَعِلُّ)بەرز بۆوەو خاوەن شەرەف‌و ڕێز بوو.

شَمِقَ فلان شَمَقاً وشماقةً: فلانکەس ئەوەندە کەیفخۆش‌و تەڕ دەماخ بوو دەتگوت شێتە سەنتەری نەمابوو.

الأَشْمَقُ: کەفی دەم کەلەگەڵ خوێن دا تێکەڵ بێ.

الشِّمْقُ من الثياب: قوماشی دڕاوو کونکون.

الشُّمَقْمَقُ: بالا بەرزو درێژ.

شَمَلَت الريحُ شَمْلاً وشُمُولاً: بایەکە گۆڕابوو بەبای شەماڵ.

شَمَلَ بفلان: فلانکەسی بەرەو باکور برد.

شَمَلَ الأمرُ القومَ: کارەکە هەموو خەڵکەکەی گرتەوە.

شَمَلَ فلاناً: فلانکەسی بەجاجم داپۆشی، بەپارچە قوماشی لەخوری دروستکراو داپۆشی، دەگوترێ: (شَمَلَ التمرَ وشَمَلَ الضرعَ).

شَمِلَ الأمر القومَ: کارەکە هەموو خەڵکەکەی گرتەوە.

شَمِلَ الدابة اللقاح: ولاخەکە کەڵی گرت ە تەلقیحەکەی وەرگرت.

أشملت الريح: لەباکورەوە بایەکە هەڵیکرد.

أشملت الريح القومَ: خەڵکەکە بای شەماڵ لێی دان بۆیان هەڵبوو فێنکی کردنەوە.

أشْمَلَ فلان: فلانکەس بووبەخاوەن جاجم‌و شەملە.

أشْمَلَ فلاناً: پارچە شەملەی لەبەر فلانکەس کرد.

أشْمَلَ التمرَ والضرعَ ونحوه: بەهۆی شەملە پێدادانەوە خورماکە یان گوانەکەی پاراست.

إشْتَمَلَ بثوبه: قوماشە خورییەکەی لەخۆوە پێچا هەموو جەستەی خۆی پێ داپۆشی.

إشْتَمَلَ بسيفه: شمشێرەکەی لەخۆ بەست.

إشْتَمَلَ على كذا: داگرندە بو بۆ ئەو شتە هەمووی داپۆشی.

إشْتَمَلَ على فلان: خۆی پارێزگاری فلانکەسی کرد.

تَشَمَّلَ بالشَّمْلَةِ: شەملەی لەخۆوە پێچا.

الشِّمَالُ: چەپ، باکور، پێچەوانەی

باشوور ٥ بای شەماڵ ئەو هەوایەی لەباکورەوە دێ ٥ هەروا بەمانا شومو نەگبەتی دێ ٥ (طـیر الـشِمال): باڵندەی شوم ٥ بومی شوم ٥ ئەخلاق‌و رەوشت ٥ (ك: شمئل) ٥ هەروا ناوە بۆ تورەکەیەك دەکرێتە گوانی ئاژەڵەوە بۆئەوەی زۆر شۆڕنەبێتەوەو لەزەوی نەخشێ، یان تورەکەیەك دەکرێتە هێشوە خورماو هێشو ترێوە بۆئەوەی زۆر بلاو نەبێتەوە.

الشّمْلُ: (شَمْلُ القوم): کۆمەڵی خەڵك، دەگوترێ: (جمع الله شملهم): خودا ئادەمیزادە دابڕاوو پەراگەندەو تەرەکانی ئەو گەل‌و نەتەوە کۆبکاتەوە، یەکیەتییان بخاتە ناوەو یەکڕیزو یەك هەڵوێست بن.

الشِمْلُ: لقەدار خورما.

الـشِمِلُ: کەسێك بە جاجم (شەملە) خۆی داپۆشیبێ.

الشّمْلَةُ: پارچە پۆشاکێکە راست‌و چەپ لەشان دەکرێ بۆ خۆڕازاندنەوە، یان قوماشێکە لەخۆری‌و موو مەرەز دروست دەکرێ وەکوو جاجم بەخۆدا دەدرێ یان خۆی تێوە دەپێچرێ وەکوو عەباو فەروەی عەرەبی ٥ (ك: شِمالٌ) ٥ لەئیمامی عەلییەوە حەدیسێك ریوایەتکراوە دەفەرموێ: (إن أبا هذا كان يَنسِجُ الشِّمَالَ بيمينه).

الشّمْلَةُ: چوست‌و چالاك.

الشّمُولُ: بای شەماڵ ٥ شەراب.

المِشمالُ: ئەو پارچە پۆشاکەی پێی دەگوترێ شەملە (جاجم) کە مرۆڤ خۆی پێ دادەپۆشێ ٥ (ك: شماميل).

المِشْمَلُ: بەمانا (الـشَّمْلَةُ)دێ ٥ هەروا ناوە بۆ شمشێری کورت کەخاوەنەکەی بتوانێ لەناو پۆشاکی خۆی بیشارێتەوە، کەسانی دی هەست نەکەن کەشمشێری هەڵگرتووە ٥ (ك: مَشامِل).

المِشْمَلَةُ: شەملەیەکە (جاجمێکە) دولکی هەیە بۆ نووستن بەخۆ دا دەدرێ.

المَشْمُولُ: کەسێك بای شەماڵ لێی بدا، دەگوترێ: (غدير مشمولٌ): گۆمە ئاوو چالاییەکە بای شەماڵ دەیگرێتەوە، یان کەسێکە بای شەماڵ دەمو چاوی گەش‌و جوان کردون فێنکی کردۆتەوە.

نار مشمولة: ئاگرێکە بای شەماڵ هەڵی گیرساندوە.

شَمْلَلَ: پەلەی کرد.

شَمْلَلَ الشَّجَرُ: درەختەکە میوەکەی خۆی هەڵوەراند.

الشّمْلالُ: چوست‌و چالاك.

الشُمْلُولُ: دەمارە بەردە زروی‌و ڕەقەڵان کەبەناو زەوی دا درێژ بوبێتەوە ٥ لقە داری پرژاوی پەل هاویشتوو بڵاو ٥ (ك: شماليل) ٥ (قوم شماليل): گەلی پەرتەوازە، نەتەوەی لێك دابراو ٥ (ثوب شماليل): قوماشی دڕاوو هەڵدڕاو.

الشِمْليلُ: چوستو چالاك.

شَمَّهُ: بۆنی کرد، دەشگوترێ: (شَمَّ الخَبَرَ): چتێکی لەهەواڵەکە زانی ٥ (شَمَّ الأمرَ): لە هەواڵەکەی کۆڵیەوە، سەرەوناوی کرد.

شَمَّ الأنفُ: بۆری لوتی کەمێك بەرز بوو.

شَمَّ الرجلُ: پیاوەکە لوتبەرزو بەفیز بوو ٥ (فهو أشمُّ وهي شمّاءُ).

شَمَّ الشيءَ شمّاً وشميماً: بۆنی شتەکەی کرد.

أشَمَّ الرجلُ: پیاوەکە بەلوتبەرزییەوە ڕۆیی‌و هیچ سەری خۆی دانە نەواند بزانێ چی لەبەر دەمایە.

أشَمَّ عنه: لێی لادا، دوورکەوتەوە.

أشمَّ فلاناً الطيبَ: بۆنەکەی بۆ فلانکەس ڕانواند تا بۆنی پێوەبکا.

أشَمَّ الخاتِنُ: خەتەنەکەرەکە کەمێکی لەپێستی دەورو بەری گۆپکەی هینەکە هێشتەوە.

شَمَّمَهُ الطيبَ أو الدّواءَ: وای لێ کرد بۆن بەعەترەکەوە یان دەرمانەکەوە بکا.

إشْتَمَّهُ: بەمانا (شَمَّهُ)دێ.

تَشَمَّمَهُ: لەسەرە خۆ بۆنی پێوە کرد.

تَشَمَّمَ الأمرَ: لەکارەکەی کۆڵیەوەو هەوڵی دا بزانێ چۆنە.

الإشْمام: لەلای زوربەی نەحوییەکان‌و قورئانخوێنەکان بریتییە لەوەی دەنگێکی زمانەوانی بەتارمایی دەنگێکی تر ڕەنگ بکرێ وەکوو زاراوەی زۆر لەهۆزی قەیس‌و بەنی ئەسەد کەوشەی وەکوو (قيل، بيع) بەلاری دەخوێننەوە ٥ هەروا بەلای زانایانی تەجویدەوە بریتییە لەوەی بەدولێو بەسکون ئاماژە بکرێ بۆ بزوێنە بۆرێك کە لەکۆتایی وشە لەسەر ڕاوەستاوەکە کرتاوە بەبێ ئەوەی دەنگی بۆرەکە ببیسترێ.

الشَمُّ: بۆنکردن.

الشَمَمُ: بەرزایی، بەرز ٥ بەرز بوونەوەی بۆری لوت.

الشَمّامُ: کەسێك هەستی بۆنکردنی زۆر بێ، بەبۆن بێ ٥ شەمامە جۆرە کاڵەکێکە هێلکەییەو بچوکە توێکڵەکەی خەتخەتەو بۆنەکەی زۆر بەهێزە.

الشِمّامات: هەرشتێك بۆنی هەبێ‌و بۆنی پێوەبکرێ.

الشَميمُ: ئەوەی بۆنی پێوەبکرێ ٥ بەرزو بەرز بۆوە.

شَنَأهُ شَنْئاً وَشَنَئاناً: رقی لێ بوو، بۆغزاندی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُوا﴾ ٥ (فهو شانئ) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾.

تشانؤوا: یەکتریان بۆغزاند.

الشَّنَاءَةُ: رق لێ بۆنی زۆر.

الشَّنوءَةُ: قیز لێ بونو بێزلێ کردنەوە ٥ خۆپاراستن لەعەیبو عارو قێز لێ کردنەوە لێیان.

المَشْنَأُ: روخسار ناشیرین، نەکلەوەت.

المِشْنَأُ: بوغزاویو دڵ پیسو رقاویی ٥ گۆشەگیر لەخەڵك.

المَشْنُوءُ: رەزاگرانو ناخۆشەویست، هەرچەند لەواقیع دا جوان بێ.

شَنِبَ شَنَباً وشُنْبَةً: دەمو ددانو پوکی جوان بوو، ددانی سپیو رێكو وردبوو.

شَنِبَ اليومُ: رۆژەکەی ساردو سەرما بوو ٥ (هو أشنب وهي شَنْباء).

الشَّنَبُ: پوکی جوان ددانی سپیو بریقەدار.

الشَّنْبَاءُ من الرمان: ئەو هەنارەی دەنکەکانی تۆویان نەبێ ٥ (ك: شَنَبٌ).

شَنْتَرَ ثوبَهُ ونحوهُ: قوماشەکەی دڕیو ونجڕ ونجڕی کرد.

شَنَجَ شَنَجاً: وێك هاتەوە تێ چوو ٥ (فهو شَنِجٌ).

شَنَّجَ الشيئَ: وێکی هێنایەوە، تێکی چواند، گرژی کردەوە، دەگوترێ: (شَنَّجَ وَجْهَهُ): دەمو چاوی خۆی وێك هێنایەوە گرژی کرد.

شَنَّجَ الخياطُ القَبَاءَ: خەیاتەکە باڵتۆکەی تەسك کردەوە هەڵی قرچاند.

تَشَنَّجَ: گرژ بوو، دەگوترێ: (تَشَنَّجَ عضلاته): ماسولکەکانی گرژ بوون.

الأَشْنَجُ: گرژو مۆنو تورە ٥ (ك: شَنِجٌ).

التَّشَنُّجُ: گرژبوونی ماسولکەو وێك هاتنەوەیان.

المُشَنَّجُ: گرژکراو هەڵقرچێندراو.

السَّراويل المُشَنَّجَةُ: دەرپێی پانی دەرەلینگ تەسك.

شَنَّرَهُ وعليه: بیستی ٥ ئابڕوی برد وای لێ کرد گوێی لێ بێ.

الشَّنَارُ: کاری بەناو بانگ بەخراپیو ناشیرین.

شَنْشَنَ القرطاسُ أو الثوبُ الجديدُ: کاغەزەکە یان قوماشەکە خڕیو خشەی هات.

الشِّنْشِنَةُ: دابو نەریتی باو، رەوشتی لێك چوو باو ٥ (ك: شناشِنُ).

شَنَطَ اللحمَ: گۆشتەکەی برژاند، وەلێ زۆری نەبرژاند.

شَنَعَ الخِرقَةَ ونحوها شَنْقاً: پەڕۆکەی دڕاندو شی کردەوە.
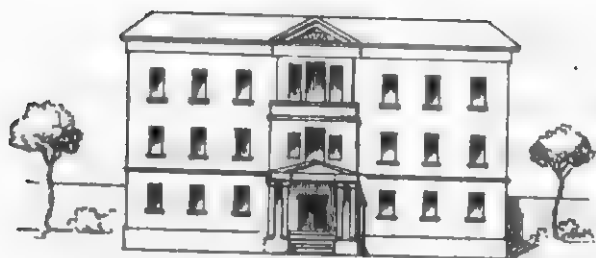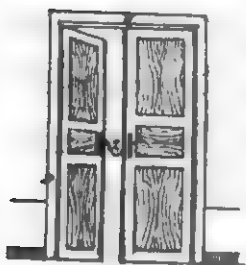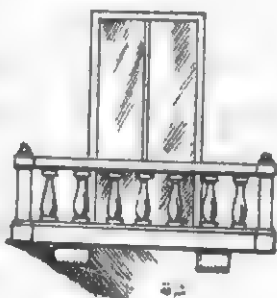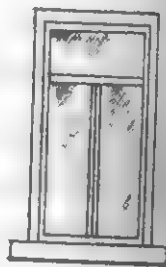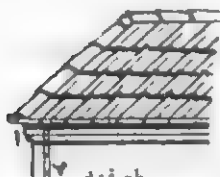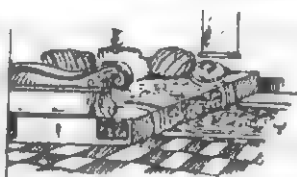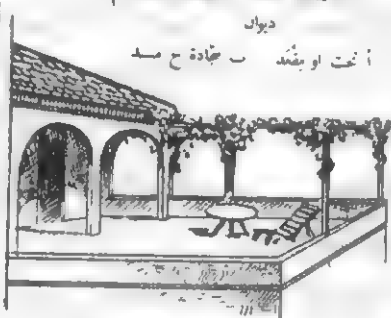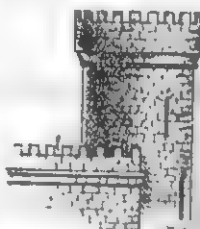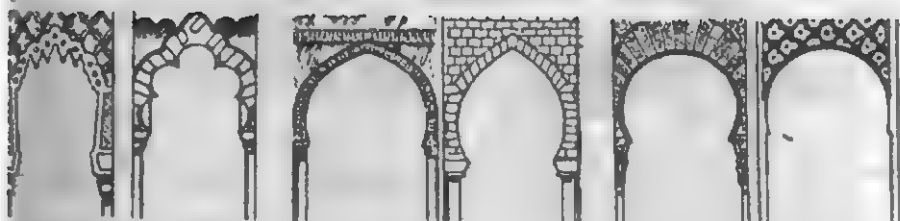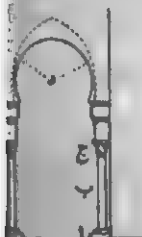
قوس او عقد
عقد مُنكسر
قوس او عقد بنصف دائري
طاق
أ قاعدة العمو
ب عمود ج تاج
د حنيّة او قوس
أ درج ب رواق مُعمّد ج رتاج د قرية او كوة ه مشكاة
جسر: أ قنطرة ب رجل او دعامة
دعامة
زافرة
حنية
عقد
محراب
قبة
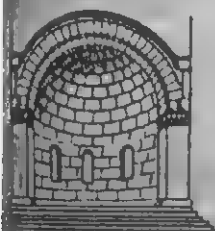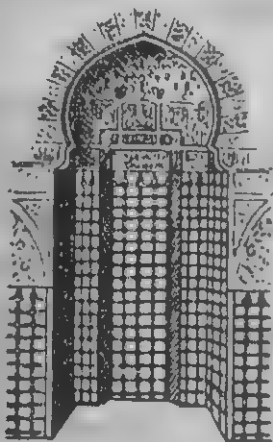
شَنَعَ فلاناً: ڕەخنەی لەفلانکەس گرت‌و ئابڕوی تکاند.

شَنِعَ بە شَنَعاً: پێی ناڕازی بوو بە ناشیرینی لەقەڵەم دا.

شَنُعَ شَناعةً: ناشیرینییەکەی لەسنور تێپەڕبوو زۆر نەکلەوەت بوو ٥ (فهو شَنیعٌ شَنِعٌ وأشنع).

شَنَّعَ: بۆ زێدە ڕەوی لەماناى (شَنَعَ)دا هاتووە.

شَنَّعَ الشیئَ: شتەکەی بەناشیرین لەقەڵەم دا، ناشیرینی کرد.

شَنَّعَ علی فلان: فلانکەسی ڕیسوا کردو سومعەی ناشیرین کردو کەسایەتی لەکەدار کرد.

تَشَنَّعَ: ناشیرینی‌و بەد ڕەوشتی بەسەردا زاڵ بوو.

تَشَنَّعَ القومُ: خەڵکەکە ئیشەکەیان ناشیرین بوو بەهۆی دوبەرەکی ڕاڕایی‌و پەرتەوازەییان.

تَشَنَّعَ الثوبُ: قوماشەکە (کراسەکە) شڕو وڕ بوو، ونجڕ ونجڕ بوو.

تَشَنَّعَ الغارةَ: هێرشەکەی بەر بڵاو کرد.

اسْتَشْنَعَ الأمر: کارەکەی بەناشیرین دانا، بەخراپی لەقەڵەم دا.

استَشنَعَ فلاناً: فلانکەسی خستە بەدخوویی‌و کاری ناشیرینەوە، دەگوترێ: (إستَشنَعَهُ جهلُهُ): نەزانییەکەی ناشیرینی کرد یان (إستَشنَعَ بە جهلە).

الشَّنعاءُ: دەگوترێ: (فعلة شنعاء): کارێکی زۆر ناشیرینە ٥ (ك: شُنْعٌ).

الشُّنْعَةُ: ناشیرن ٥ بەدو خراپ.

الشَّنیعُ: ناشیرین‌و خراپ‌و قێزەون ٥ (ك: شنائعٌ).

شَنَفَ الیە شَنْفاً وشُنُوفاً: بەچاوی سوك‌و قێز لێ کردنەوە سەیری کرد.

شَنَفَ عَنهُ: بەلوتبەرزییەوە ڕوی لێ وەرگێڕا.

شَنِفَ لە شَنَفاً: هەستی پێ کرد پێی زانی.

شَنِفَت الشفة العلیا: لێوی سەرەوەی هەڵگەڕاوەتەوە ٥ (زارقزە)ە، دەشگوترێ: (شَنِفَ الرجلُ): پیاوەکە لیچی سەرەوەی هەڵگەڕاوەیە ٥ (فهو أشنَفُ وهي شنفاء).

شَنِفَ فلاناً ولە: فلانکەسی ناخۆش ویست‌و ڕقی لێی بۆوە.

شَنَّفَ المرأة: گوارەی بۆ ئافرەتەکە کرد، دەشگوترێ: (شَنَّفَ الآذان بکلامە): بەقسە خۆشەکانی گوێچکەی زاخاو دا.

شَنَّفَ کلامَهُ: قسەکانی ڕازاندنەوە.

تَشَنَّفَتْ المرأةُ: ئافرەتەکە بەگوارە خۆی ڕازاندەوە ٥ گوارەی لەگوێچکە کرد.

الشَّنْفُ: گوارە ٥ وادەبێ ئەم وشەیە بۆ

خـشلێك دەگـوترێ کـە بەپـشت گوێچکەوە هەڵوەسرێ وەکوو لاگیرە ٥ وشـەی (القـرط)یـش بەخـشلێك دەگــوترێ بــەخوار گوێــچکەوە هەڵبواسرێ ٥ (ك: شَنْف واشناف).

شَنَقَهُ شَنْقاً: هەڵیواسی.

شَــنَقَ الرجـلَ: پیاوەکـەی لەقـەنارە دا، بەشێوەی هەڵواسین کوشتی، بەم جۆرە پــەتی لــەملی کــردو هەڵیواســی، لەسێدارەی دا.

شَنَقَ البعيرَ وغيره: بەلغاوو هەوسار سەری حوشترەکەی شەتەك دا بۆ ئەوەی ژێـر باری بکاو جڵەوی خۆش بێ.

شَنِقَ الأمرَ شَنَقاً: خۆشی ویستو هۆگری بوو.

أشْــنَقَ الــشيءَ: شـتەکەی هەڵواســی، لەقەنارەی دا.

أشْنَقَ اليدَ الى العنق: دەست قوچاوو چروك بوو.

أشْنَقَ البَعيرَ وغيره: سەری حوشترەکەی بەلغاوی هەوسارو ریشمە شـەتەك دا تا ژێر باری بکاو جڵەوی خۆش بێ.

أشْنَقَ القِربةَ: کونده ئاوەکەی بەحەبلی درێژ شەتەك دا.

أشْــنَقَ ماشــيته الى ماشــية غــيره: ئاژەڵەکانی خۆی تێکەڵ بە ئاژەڵی کەســانی تــر کــرد بۆئــەوەی زەکاتەکـەیان کـەم بکاتـەوە، وەکـوو ئەوە دوکەس هەریەکەیان چل سەر مەڕی هەبێ ئەگەر بەجیابن دەبێ هەریەکـەیان مەڕێـك بدا بـەزەکات واتـە بەهـەردوکیان دوو مەڕبـدەن، ئەگەر تێکەڵاویان بکەنو ئاژەڵەکان دەبن بەهەشتا سەرو بەهەر دوکیـان یەك مەڕ زەکات دەدەن.

شَانَقَهُ مشانَقةً وشِناقاً: ماڵەکەی تێـکەڵ بەماڵی ئەوی تر کرد بۆ فێڵ کـردن لـەزەکات دان دا ٥ بۆیـە پێغەمبــەر (د.خ) نــەی لــەم کــارە کــردووەو فەرموویەتی (لاشِنَاق) مـاڵی زەکات تێکەڵ بەیەکتر مەکەن بەمەبەستی کەمکردنەوەی زەکات دان.

شَـنَّقَ العجـينَ أو اللحـمَ: هەویرەکـەی هـەنگوت هـەنگوت کرد گۆشـتەکەی کوتکوت کرد.

تــشانَقَ الــرجلان: ئــەو دوو پیــاوە ماڵەکەیان تێکەڵ بەماڵی یەکتر کرد بۆ فێڵ کردن لەزەکات دان.

الشِّنَاق: درێژ ٥ پەتی درێژ.

الشِّنَاق: حـەبل یـان پـەتو سیرمە کـە شـتی پـێ دەبەسـترێو هەڵدەواسـرێ پێی وەکوو قایشی تفەنگو شمشێرو شـتی وا ٥ ژێـی کـەوان ٥ (ك: شُـنُقٌ وأشنقة).

شمعة
شمعدان
شوكة
شاشية
شنطة
شكيمة اللجام
مشواة
شلال
مشكاة
مشلح
شنف
شلة
مشعل
الشفتان
شاقول
شوكة الدراج
شقائق النعمان
شوك
شعير
شوكران
شمرة
شمام
شقار
شاهترج
شاي
شعراء
شاهين
شاة

الشَّنَقُ: لابار، لاتا ◦ بەهای خوێن برین کەمتر لەبەهای خوێن ◦ (ك: أشناق).

الشَّنْقاءُ: بۆ مێینە بەکاردێ، ئافرەتێك ماڵەکەی تێکەڵ بە ماڵی یەکی تر بکا بەمەبەستی کەمکردنەوەی زەکات ◦ باڵندەیەك بەدەندوك خواردن بدا بەبێچووەکانی ◦ (ك: شُنُق).

المِشْناقُ: ئەوکەسەی حەزی لەهەموو شتێکە، هەوڵدانی هەمە جۆری هەیە.

المِشْنَقَةُ: قەنارەو سێدارە ئەو ئامێرەی تاوانبار کراوی پێ لەقەنارە دەدرێ، دەخنکێندرێ ◦ (ك: مَشانِق).

شَنَّ شَنّاً: وشك بوو، رزی ◦ دەگوترێ: (شَنَّت القِربةُ): کوندە ئاوەکە رزی، وشك بوو ◦ (شَنَّ الجملُ من العطش): حوشترەکە لەتینوان وشك بۆوە.

شَنَّ الماءُ شَنيناً وتِشناناً: ئاوەکە دڵۆپ دڵۆپ چۆڕایەوە.

شَنَّ السائلَ شَنّاً: شلەمەنییەکەی رژاند، پرژاندی، دەگوترێ: (شَنَّ الماءَ على الشَّراب): ئاوی رژاندە ناو شەرابەکەوە.

شَنَّتِ العينُ الدمعَ: چاو فرمێسکی رژاند.

شَنَّ الغارَةَ على عدوه: لەهەموو لایەکەوە هێرشی کردە سەر دوژمن.

أشَنَّ: بەمانا (شَنَّ)دێ.

شَنَّنَ السِّقاءَ أو الماءَ: بەمانا (شَنَّ)دێ.

إنْشَنَّ الذِئبُ في الغنم: گورگ کەوتە ناو مەڕو بزنەوەو کەلاکی لێ خستن.

تَشَنَّنَ الماءُ: ئاوەکە خێرا خێراو دڵۆپ دڵۆپ چۆڕایە خوار.

تَشَنَّ الجلدُ: پێستەکە وشكو چرچ بوو، گرژ بوو هەڵقرچا.

تَشَنَّنَتْ بشرةُ الرجل: پێستی پیاوەکە بەهۆی پیرییەوە چرچو لۆچی زۆری تێکەوت.

إستَشَنَّتِ القِربةُ: بەمانا (شَنَّت)دێ، دەگوترێ: (إستَشَنَّ الرجلُ أو الجَمَلُ): پیاوەکە یان مەڕەکە کزو لاواز بوو.

الشَّأنَةُ: دەراوی ئاو کە بڕوا بەرەو شیوو دۆڵ ◦ (ك: شَوَان).

الشُّنَانُ: هەورێك کە بارانی لێ بباری بەتاوو خوڕەم ◦ ئاوی سارد، دەگوترێ: (ماءٌ شنان): ئاوی بڵاوو هەڵڕژاو بەپرژو قەڵبەزەو کەفو کوڵەوە.

الشُّنَانَةُ: ئاوی هەڵڕژاو چۆڕ چۆڕ لەکوندە، ئاوی تکە تك کەر لەکوندە یان لەدرەختەوە ◦ هەر شیرو ماستێك ئاوی تێبکرێ.

الـشَّنُّ: کونـده ئـاوی بـچوكو كۆن كـه بەڕواڵەت کونـده تـا كۆن بـێ باشـتر ئاوی تێدا سارد دەبێ ٥ (ك: شِنَانٌ).

شَنٌّ وطبقة: ناوی پیاوو ئافرەتێکه كه بۆ زیرەکی بـەناو بـانگ بـوون ٥ لەپەنـدی پێـشینان دا هـاتووه دەڵـێ: (وافـق شـنٌ طَبَقَة): شەنو تەبەقە رێـك كەوتن.

الـشَّنَّةُ: بـەمانا (الـشَّنُّ)دێ ٥ پیرێـژن ، دەگوترێ: (قوس شَنَّةٌ): كەوانی كۆن ٥ (جَبْهَةٌ شَنَّة): ناوچەوانی گرژو مۆن ٥ ناوچەوانی چرچو لۆچاویو گرژ ٥ (ك: شِنَان).

الـشُّنُونُ: گیانلەبـەری مـام ناوەنــدیی نەکز نەقەڵەو.

الـشَّنِينُ: ماسـتی سـاغ ئـاوی سـاردی تێبکرێ ببێته ماستاوی ساغو سارد.

الِمشَنَّةُ: نانـدان، تەشـتەنان، سـەبەتەی نان، بەزۆری لەپرژو پڵـی دارخورمـا دروست دەکرێ، لـه شـۆڕكو خەڵفـه نـەمامی دارچـوالەو درەختـی كفـرو بـی دروسـت دەکـرێ، وایـش دەبـێ لەلاسـکی گـەنمو شـتی وا دروسـت دەکرێ.

شَـهَبَهُ الحَـرُّ أو البَـردُ شَـهْباً: گـەرما یـان سـەرما ڕەنگـی پێـستو روخـساری گۆڕی.

شَهَبَت السَّنَةُ القوم: ساڵی قـاتو قـڕیو نەهاتی توشی خەڵکەکە هـات مـاڵو سامانی بەهیلاك بردن.

شَهِبَ شَهَباً وَشَهْبَةً: سپیەتی تێـکەڵ بەموی رەش بوو بۆ زی کرد، ڕەنگـی سروشـتی گۆڕی، قـژی مـاشو بـرنج بـوو ٥ (فهـو أشهب وهي شهباء).

أشْـهَبَتِ الـسَّنَةُ القـومَ: سـاڵی نـەهاتو قـاتو قـڕی توشـی ئـەو نەتەوەیـه بوو، ماڵو سامانی بەهیلاك بردن.

إشْتَهَبَ: بەمانا (شَهِبَ)دێ.

إشْتَهَبَ الـرأسُ: قـژی سـەری سـپی بـوو پیریی لـێی دیاریی دا.

إشْهَابٌ: بەمانا (إشْتَهَبَ)دێ، واتـه ورده ورده سەری سپی بوو.

إشْهَابٌ الزَّرْعُ: كشتو كاڵەكە زەرد بـوو پەڵه پەڵەی سەوزی تێدا ماوه.

إشْـهَابَّت الـشفاه والَمـشَافِرُ: لـچو لێـوی قەبارەی سپییان لەسەر دیاریی دا.

إشْهَبَّ: بەمانا (إشْهَابَّ)دێ.

الأشْـهَبُ: دەگـوترێ: (عــام أشــهب): ساڵێـکی گرانیو قاتو قڕییه ٥ (یوم أشــهب): رۆژێـکی سـاردو سـەرماو ڕەشەبایه.

الشُّهَابُ: ماست یـان شیر ئەوەنـده یـان ئاو تێکەڵ کرابێ سپیاییەتیەکەیان کەم بووبێتەوه.

الشِّهَابُ: دەسته چیله ئاگری بڵێسەدار

کەتاریکی شەو کون بکا ٥ لە قورئان دا هاتووە: ﴿أَوْ آتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ ئەستێرەی پرشنگدار، قەبارەیەکی ئاسمانییە لەفەزادا دێ ودەچێ، کەهاتە خوار بۆ ناوکەش و هەوای زەوی گڕ دەگرێ و دەبێتە خۆڵەمێش ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ﴾ ٥ هەروا کەسێك لەشەڕدا شارەزا بێ یان لەکارو بارو زانیاریی دا لێهاتوو بێ پێی دەگوترێ (هو شهاب حرب أو شهاب علم) ٥ (ك: شُهُبٌ وشهبان وأشهب).

الشُّهُبُ: ئەستێرەی پرشنگدارو درەوشاوە.

الشِّهابَةُ: بەمانا (الشِّهاب)دێ.

الشَّهْبُ: کێوی سەر داپۆشراو بەبەفر ٥ (ك: شُهُوبٌ).

الشَّهْبَاءُ: دەگوترێ: (كتيبة شهباء): کەتیبە سەربازێکی پرچەك و تەقەمەنییە ٥ (غُرَّةٌ شَهْبَاءُ): پەڵە مویەکی سپی بەئەسپ و شتی واوە کە هەندێ لەمووەکان ڕەنگی تربن ٥ (سنة شهباءَ): ساڵی گرانی و قات و قڕی ٥ (أرض شهباء): زەوییەك بەبەفر داپۆشیبێ ٥ هەروا وشەی (شهباء): نازناوی شاری (حەڵەب)یشە چونکە بەردی سپی لێیە.

الشُّهْبَةُ: سپی تێکەڵ بەڕەش، (پەڵە موی سپی بچوك لەگەڵ موی ڕەش دا).

شَهِدَ على كذا شهادةً: هەواڵی ڕاستەقینەی دایە.

شَهِدَ لفلان على فلان بكذا: فلانکەس ئەو شایەتیەی لای بوو دەربارەی فلان شت لەسەر کابرا دای، ئەنجامی دا.

شَهِدَ بالله: سوێندی بەخودا خوارد ٥ دانی بەوەدا نا کەدەیزانی.

شَهِدَ المجلسَ: ئامادەی مەجلیس و ئەنجومەنەکە بوو چووە ناویەوە ٥ هەر لەم مانایەدایە کە قورئان دەفەرموێ: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾.

شَهِدَ الحادثَ: ڕوداوەکەی بینی.

شَهِدَ الشيءَ: شتەکە بینی، دەشگوترێ: (شهد على شهادة غيره وشهد بما سمع): شایەتی لەسەر شایەتی دا، شایەتی دا بەوەی بیستوویەتی.

أشْهَدَهُ على كذا: وای لێ کرد شایەتی لەسەر ئەوە بدا.

أشهد الشيءَ: شتەکەی ئامادە کرد.

شاهَدَهُ: چاوی پێ کەوت بینی.

تَشَهَّدَ: شایەتومانی هێنا، وتی (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول

الله) ◦ داوای شایەتومانی لێ کرد.

إسْتَشْهَدَ: نزیک بوو شەهید ببێ لەپێناو ئایینی خودادا.

إسْتَشْهَدَ الرجلُ فلاناً: پیاوەکە داوای کرد فلان شایەتی بۆبدا ◦ بەڵگەی لەسەر هێنایەوە.

إسْتَشْهَدَ فلان: فلانکەس لەرێگەی خودادا شەهید بوو.

الإشهادُ: لەبواری (جنایەتو تاوان دا) ئەوەیە بەخاوەن خانوو بگوترێ دیواری خانوەکەت خوارەو راستی بکەرەوە، ترسی روخانی هەیە چاکی بکە.

التَّشهّدُ: لەنوێژدا بریتییە لەتەحیات خوێندن.

الشَّاهِدُ: شایەت ◦ بەڵگەو نیشانە ◦ مادەیەکە لەگەڵ هاتنە دەرەوەی منداڵ لەسکی دایکی دێتە دەرەوە وەکوو چڵم وایە ◦ (ك: شهود وأشهاد وشُهَّدٌ) ◦ بۆ غەیرە عاقڵ (شَواهِد) دەگوترێ ◦ (صلاة الشاهد): نوێژی شێوانو نوێژی بەیانی.

الشَّهادَةُ: ئەوەیە کابرا شایەتی بدا لەسەر ئەوەی ئاگای لێیەو دیویەتی، یان دان بنێ بەوەی کە دەیزانێ ◦ هەموو ئەوشتانەی بەهەست دەزاندرێن.

الشهادة البيّنة: لەبواری (داد دا) قسەو گوفتاری شایەتەکانە لەبەردەم دادوەردا ◦ (عَالَم الشّهادة): جیهانی بونەوەرە، شتە ئاشکراو هەست پێکراوەکان ◦ دەق بەرامبەری (عالَم الغیب): دێ جیهانی ئەودیو ماددەو جیهانی نەبینراو ◦ قورئانی پیرۆز ئاماژەی بۆ هەردوو جیهانەکە کردووەو دەفەرموێ: ﴿وَسَتُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾.

الشُّهْدُ: هەنگوین بەمەرجێ لەگەڵ کەرە شانەکەی دا بێو لێک جیا نەکرابنەوە ◦ شانە هەنگوینێک پێی دەگوترێ: (شُهْدَة) ◦ (ك: شِهَادٌ).

الشَّهيدُ: کەسێک لەرێگای ئایینی خودادا خۆی بەخت بکا ◦ کەسێکە شایەتی بدا ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلاَ شَهِيدٌ﴾ ◦ (ك: شهداء وأشهاد).

المُشَاهَدَةُ: هەست کردن بەیەکێ لەپێنج هەستەکان.

المُشَاهدات: ئەو شتانەی بەهەستەکان دەزاندرێن.

المَشْهَدُ: ئامادە بوون ◦ ئەوەی بەچاو دەبیندرێ ◦ کۆمەڵگای ئادەمیزاد ◦ (ك: مَشَاهِدَ) ◦ (ومشاهِدُ مكة) ◦ ئەو شوێنانەی مەککەو دەورو بەری کە

خەڵك لەكاتەكانی حەج‌و عەمرەدا وە موناسەباتی تردا تێیدا کۆبونەوە ◦ هەروا ناوە بۆ ئارامگا.

المشهود (یوم مشهود): ڕۆژی بەناو بانگ کەڕوداوی گەورە یان تێدا روبدا.

الشَّهْدانجُ: تۆوی درەختی (قِنب) کە درەختێکە توێکڵەکەی بادەدرێ‌و دەکرێ بەگوش ◦ (قِنَب)ی هیندیش هەیە حەشیشەی لێ دەردەهێندرێ.

الشَّهْدانَقُ: بەمانا (الشهدانج)دێ.

شَهَرَهُ شَهْراً وشُهْرَةً: بڵاوی کردەوە، رایگەیاند.

شَهَرَ السَّیف: شمشێری لەکالان دەرکێشاو بەرزی کردەوە.

شَهَرَ العقدَ: گرێبەستەکەی مۆرکردو لەفەرمانگەی زەوی‌و زار تۆماری کردو کردی بە تاپۆ.

أشْهَرَ الشیئَ: شتەکە مانگێکی بەسەردا تێپەڕی.

اشهر في المكان أو بـه: مانگێك لەو شوێنە مایەوە.

أشهرت الحامِلُ: ئافرەتە سكپڕەكە چووە مانگی منداڵبوونیەوە، چووە نۆ مانگ‌و نۆ ڕۆژی خۆیەوە.

أشْهَرَ الشیئَ: شتەکەی بڵاو کردەوە.

شاهَرَهُ مشاهرةً وشهاراً: بەمانگانە مامەڵەی لەگەڵ کرد.

شَهَّرَهُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (شَهَرَهُ)دێ.

شَهَّرَهُ بە: ناوی زڕاند ◦ هەڵس‌و کەوتی خراپی پاڵ دا.

اشْتَهَرَ الأمرُ: کارەکە بڵاو بۆوە، ناوبانگی دەرکرد.

إشْتَهَرَ الشیئَ: شتەکەی بڵاو کردەوە، رایگەیاند.

تَشاهَرَ بكذا: ویستی بەهەوڵدان‌و لاف‌و گەزاف ناوبانگ بۆ خۆی دەرکا.

الشَّهْرُ: مانگ، بەشێك لەدوانزە بەشی ساڵ ◦ ج ساڵێ مانگی یا ساڵی خۆری بێ ◦ ئەگەر مانگەکە بەهۆی تەواو کردنی خولی مانگەوە بوو ئەوە مانگی قەمەریی پێ دەگوترێ، یان بەهۆی دیاریکردنی بەشێك لەدوانزە بەشی ساڵ ئەوە مانگی خۆریی پێ دەگوترێ ◦ (ك: شُهُور وأشْهُر).

أشْهُر الحرم: ئەو مانگانەن لەکاتی پێش هاتنی ئیسلام دا عەرەبەکان شەڕیان تێدا حەرام کردبوو، ئەو مانگانە چوارن سێیان بەشوێن یەکەوە دێن (ذو القعدةِ، ذو الحجة، المحرم) یەکێکیشیان مانگی رەجەبە ◦ هەروا وشەی (الشَّهر): ناوە بۆ یاساو نیزامێکی فەرمی بەمەبەستی

بەدیکۆمێنت کردنی گرێبەستەکانو بڵاو کردنەوەیانو ڕاگەیاندنیان ٥ (مصلحة الشهر): فەرمانگەیەکی دەوڵەتییە گرێبەستەکان تۆماردەکاو دەیانکاتە دیکۆمێنت.

الشُّهْرَةُ: دەرکەوتنی شتو بڵاو کردنەوەیان.

الشَّهْرِيَّةُ: مانگانە، هەرشتێك نسبەت بدرێ بۆلای مانگ ٥ موچە کە بەمانگ سنوردار بکرێ.

الشَّهِيُّ: بەناوبانگو مەشهور ٥ گۆپکەی هێنی نێر.

المشهورات: زاراوەو بیرو باوەڕێکن هەموو ئادەمیزاد یان زوربەیان کۆکن لەسەر باشیو بەباش زانینیان وەکوو دەگوترێ: (العدل جميل والكذب قبيح).

الشُّهْرَمان: جۆرە مراوییەکە قاچ کورتو جەستە بەڵەکەو لەلەقلەق بچوکترە.

شَهَقَ البناءُ والجَبَلُ ونحوهما مشوقاً: باڵەخانە یان کێوەکە زۆر بەرز بوون ٥ (فهو شاهِق) ٥ (ك: شَواهِق).

شَهِقَ شَهيقاً: هەناسەی لە قوڕگی دا هاتو چو بیسترا لەناخی دا گریاو کورکە کورکی کرد ٥ هەوای هەڵمژیو سییەکانی پڕکردن لە هەوا (نۆکسجین).

الشَّاهِقُ: دەگوترێ: (فلان ذو شاهق): فلانکەس رق ئەستورو دەمار گرژە ٥ (فحل ذو شاهق): ئەسپەکە حیلکاندنی بەهێزە.

الشهيق: دەنگی ئەسازو گەورە، زەڕەی گوێدرێژ ٥ گرمەو ناڵەی ئاگر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ﴾ ٥ هەروا ئاوە بۆ هەڵکێشانی هەناسە بۆ ناو سییەکان.

شَهِلَ اللونان شَهَلاً: دوو رەنگەکە تێکەڵ بەیەکتر بوون ٥ فلانکەس لەچاوی دا سورایی هەیە، دەگوترێ: (شهِلت عينه): گلێنەی چاوی سورایی تێدایە ٥ (فهو أشهل وهي شهلاء) ٥ (ك: شُهْلٌ).

شاهَلَهُ مُشاهَلةً: جوێنی پێ دا، ڕەخنەی لێ گرت.

تَشَهَّلَ ماء وجهه: لەبەر زەعیفیو بێ هێزی ئاوی روخساری نەما، تەڕو تازەیی دەمو چاوی ڕۆیی، دەشگوترێ: (تَشَهَّلَ الرجلُ): پیاوەکە روخساری چرچ بوو، گەشەداریی لەدەست دا.

الشُّهلُ: ئەوەیە گلێنەی چاو سورایی تێدابێ.

الشُّهْلَةُ: بەمانا (الشَّهَلُ)دێ.

الـشَّهْلَةُ: پیرێـزن ٥ ئـافرەتی قـەیرەی عاقڵو رمزان.

شَهَمَهُ شَهْماً وشُهُوماً: چوستو چالاکی کرد ٥ دەری کرد، لێی تورە بوو.

شَـهُمَ شَـهَامَةً: خـاوەنی مەردایـەتیو پیاوەتی بوو.

الـشَّهَامة: نـەفس بـەرزیو سـور بـون لەسەر ئەنجامدانی کاری گـەورە کـە ببنـە جێـگای رێزلێنـانی خەڵـكو باسكردنیان.

الـــشَّهْمُ: زیـــرەك ٥ پیـاوی گـەورەو رادروسـت ٥ عـاقڵو لێـزان لـەکارو باردا ٥ پشوو درێـژ بـۆ ئەنجامـدانی ئـەرکی سـەر شـانی ٥ (فـرس شَـهْمٌ): ئەسپی بەهێزو تیژ ڕەو ٥ (ك: شِهام وشُهوم).

الشَّیْهَمُ: گیانلەبەرێـکی ددان تیژە، شت دەقرتێنـێ، چقڵێـکی درێـژی هەیـە لەپێری (قَنافِذ)بەکورتی جۆرێـکە لـە ژیـشك پێـشی دەگـوترێ: دوڵـدوڵ ٥ (ك: شیاهم).

الشاهِنشاه: پاشای پاشایان، یـان پاشـای گەورە.

الــشَّاهین: دالاش؛ جۆرێـــکە لەباڵنـــدە گۆشت خۆرەکان وەکوو هـەڵۆ وایـە ٥ عــەمودو راســتەی تــەرازوو ٥ (ك: شواهین وشیاهین).

شَهَاهُ شَهْوَةً: خۆشی ویست، حـەزی لـێ کرد.

شَهُوَ الطعامُ وغيره شهاوةً: خۆراکەکە تام خۆشو بەلەزەت بوو.

أشْهَاهُ: وای لەخواردەمەنییەکە کرد تام خۆش بێ ٥ ئـەوەی حـەزی لـێ بـوو دەرخواردی دا.

شَهَّاهُ: هەڵێنا بـۆ ئـەوەی ئـارەزوی بکـاو بەلەزەتی بزانـێ، تـامی خـۆش کـرد، دەگوترێ: (هذا شيئٌ يُشَهِّي الطعـامَ): ئەمە شتێکە خۆراك خۆش دەکا.

اشتهی الـشيئَ: زۆری ئـارەزوی شـتەکە کرد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَلَـكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ﴾.

تَشَهَّى الشيئَ: حەزی لەشتەکە کرد.

تَشَهَّى عليه: جار دواجـار داوای ئـەوەی کردەوە.

الشَّاهِية: شەهوەتو ئارەزو.

الشَّهْوان: کەسێـك زۆری حـەز لەوشـتە بێ ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (شهوی) ٥ (ك: شهاوی).

الــــشَّهْوَاني: کەسێـــك زۆری حـــەز لـەرابواردنو خـواردنی خـۆش بـێ نەفسی خۆی پێ زەوت نەکرێ.

الشَّهْوَةُ: حەزو ئارەزوی زۆرو سەرکەش ٥ هێزێکی دەرونییـە، ئـارەزوی ئـەو شتانە دەکا کە حەز لێـکراون ٥ ئـەو

شته ماددیانەی حەزیان لێ دەكرێ ◦ (ك: شـهوات وأشـهية وشُـهيٌ) ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاء وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ﴾.

الـشَّهِيُّ: حەزلێـكراو ئـەوەی نـەفس ئارەزوی بكا، شتی بەتامو لەزەت.

الشَّهِيّة: مێینـەی (الـشَّهي)یـە ◦ هـەروا بـەمانا حـەزكردن لـەخواردنو شتی وایە.

الُـمشَهِّيَات: ئـەو شـتانەی دەبنـە هـۆی كردنەوەی شەهیەو تامو لـەزەت دان بەخواردن وەكوو ترشیاتو زەلاتـەو سەوزەوات.

شاب فلان في بيع أو شراء شَوْباً: فلانكـەس لەمامەڵەدا فێڵی كرد ◦ (شَابَ في قوله): درۆی كـرد، دەشكـوترێ: (هــو يــشوب ويروب): ئەو لەقسەو كردەوەی دا شـت تێـكەڵو پێـكەڵ دەكـا، وادەبـێ دەی پێكێو وادەبێ هەڵەدەكا.

شـابَ عـن صـديقة: بـەرگری لـە دۆسـتو برادەرەكـەی كـرد جارێـك بەجـدیو جارێك بە تەمبەڵی.

شـابَ الـشيئ بالـشيئ: شـتەكەی تێـكەڵ بەشتەكەی تر كرد.

شابَ الشيئُ غيره: شتەكە تێكەڵاوی شـتی تـر بـوو ◦ (شـائب): تێكەڵـكەر ◦ (مَشوب): تێكەڵاو كراو.

شَـوُبَ عَنْـهُ: بـۆ زێـدە ڕەوی لـەمانای (شاب عنه)دی.

الـشَّائِبَةُ: شـتی غـەریبو جـوداواز لەشـتەكەی تـر كـە تێـكەڵی ببـێ، دەگوترێ: (ما فيه شائبة): ئـەوە هـیچ شـك‌و گومـانی تێـدا نییـە ◦ چڵـك‌و پیـسایی‌و شـتی قێزلێـكراو ◦ (ك: شوائب)، دەگـوترێ: (فلان بريـئ مـن الشَّوائب): فلانكـەس هـیچ عـەیبو لەكەی تێدانییە.

الشَّوْبُ: ئـەوەی تێـكەڵ غـەیری خـۆی ببـێ ◦ وەكــوو هــەنگوین تێــكەڵ ئاوببێ، دۆشاو تێكەڵی ماستو شیر ببـێ ◦ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿ثُـمَّ إِنَّ لَهُـمْ عَلَيْهَـا لَـشَوْبًا مِّـنْ حَمِـيمٍ﴾، دەشكوترێ: (سقاه الذَّوبَ بالشوب).

الشَّوْبَةُ: فرتو فێڵ، دەگـوترێ: (في فلان شوبة): فلانكەس فێڵو فەجەرێـكی تێدایە.

الشَّيَابُ: ناوە بۆ شتی تێكەڵكراو.

الشَّوْحَطُ: بڕوانە (شَحَطَ).

شَوَّذت الشمس: خۆر بەرەو ئاوابون رۆیی.

شَـوَّذ الـسحابُ الـشمسَ: هـەوری تـەنك دەوری خۆری داوە.

شارَ الرجل شوراً: پیاوەكە دیمەنی جوان بوو.

شارَ الشيءَ: ستەکەی رانواند بۆ ئەوەی شتە جوانەکانی، لایەنی جوانی دەربخا.
شارَ الدابةَ: ولاخەکەی لەبەرچاوی کڕیارەکە راپسکاندو هێنای‌و بردی بۆئەوەی چوست‌و چالاکییەکەی دەربکەوێ ٥ لەحەدیس دا هاتووە هاوەڵێکی پێغەمبەر (د.خ) کە ناوی طەلحە بوو لەبەردەمی پێغەمبەر دا خۆی رانواندو هات‌و چو بۆ ئەوەی دەری بخا کە بەتواناو چوست‌و چالاکە.
شارَ العسلَ: هەنگوینەکەی لەکۆڵەس‌و شانەکە دەرهێنا.
أشارَ اليه بيده أو نحوها: بەدەستی یان بەئەندامی تری ئاماژەی کرد بۆ مانایەك لەماناکان وەکوو هاتنە دەرەوەو چوونە ژورەوە لەگەڵدا رۆیشتن‌و ئەوشتانە.
أشار اليه بكذا: ئامۆژگاری کرد فلانکار ئەنجام بداو سودەکانی بۆ رون کردنەوە.
أشار فلاناً على العسل: یارمەتی فلانکەسی دا هەنگوین ببڕێ.
شاوره مشاورةً وشواراً: داوای رای ئەوی کرد بۆ نیشەکە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ﴾.
شَوَّرَ اليه بيده ونحوها: بەمانا (أشار)دێ.
شَوَّرَ بالنار: بەئاگر بەرزی کردەوە.

شَوَّرَ فلاناً وبه: فلانکەسی شەرمەزار کرد، یان کاری حەیابەرەی پێ کرد.
شَوَّرَ الثوبَ ونحوه: قوماشەکەی بەزەعفەران رەنگ کرد.
إستشار العسل: هەنگوینەکەی لەکۆڵەسەکە دەرهێنا.
استشار الفحلُ الناقةَ: حوشترە نێرەکە بۆنی بەحوشترە مێیەکەوە کرد بۆئەوەی بزانێ ئاخۆ کەڵی گرتووە یان نا.
اشتور القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان راو بۆچونی یەکتریان وەرگرت.
تشاوروا: بەمانا (إشتوروا)دێ.
استشار فلانٌ: فلانکەس تاج‌و نەجمەی بەستن، پۆشاکی تایبەتی فەرمی پۆشی، پۆشاکی جوانی لەبەرکرد.
استشار أمره: کارەکەی دەرکەوت‌و رون بۆوە.
استشار فلاناً في كذا أو في الأمر: پرس‌و رای لێ وەرگرت دەربارەی فلانکار.
الإستشارة: ئاماژە ٥ شت دیاریکردن بەدەست راداشتن بۆی ٥ یان ئاماژەکردن بەسەر، بەچاو، بەلێو بەشێوەیەك مەبەستەکە دەربڕێ.
الشَّارُ: روخساری جوان، دەگوترێ: (رجل صارٌ شارٌ): پیاوێکە روخسار جوان‌و خاوەن ناوو شۆرەتی جوان.

الشارة: جوانی، زۆر جوانو سەرنج راکێش ٥ شێوه ٥ پۆشاکی جوان ٥ رۆنو چەوری.

الشّوار: بەمانا (الشارة)دێ ٥ خشڵو شتی خۆرازاندنەوه.

الشُّوار: شتو مەکی ناو ماڵ، یان شتی نایابی ناو ماڵ ٥ جیازی بوك، شتو مەکی ناوماڵ که بوك لەگەڵ خۆی دەیبا بۆ ماڵی مێردی.

الشَّوْرُ: هەنگوینی بڕدراوو جیاکراوه.

الشُّوری: راوێژ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾.

الشُّورَةُ: ناوو ناوبانگ ٥ دیمەنو روخسار ٥ شانه هەنگ یان شوێنی هەنگوین.

الشَّيارُ: بەمانا (الشارة)دێ.

الشَّيِّرُ: شتی زۆر جوانو رازاوه ٥ (ك: شُوَراءُ) ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (شِيار).

المَشَارُ: شانەی هەنگ که هەنگوینی تێدابێو بتواندرێ لێی دەربهێندرێ ٥ (ك: مَشاور).

المِشوارُ: چیلکەیەکه هەنگوینی پێ کۆدەکرێتەوه ٥ زێی ئامێری هەلاج ٥ شوێنێك کەکاڵای تێدا رابنوێنرێ ٥ (نمایشگا)، ئەو مەسافەو گۆڕەپانەی ئاژەڵی تێدا رادەنوێنرێ بۆ فرۆشتن ٥ هەروا ناوه بۆ ئەو قۆناغەی ئادەمیزاد دەیبڕێ لەرێگا.

المِشْوَرُ: بەمانا (المِشوار)دێ.

المَشُورَةُ: ئەو ئامۆژگاریو رادەربڕینەیه کە راوێژ پێکراو ئاراستەی راوێژکەری دەکا.

المَشْوَرَةُ: بەمانا (المَشُورة)دێ.

المُشِيرَةُ: پەنجەی شایەتومان.

شاسَ فلان شوساً: فلان لەبەر خۆبەزلزانی یان رق لێ بوون بەقولینچکی چاوی بۆی روانی، چاوێکی یان هەر دوو چاوی بچوك کردنەوەو پێڵوی چاوەکانی هێنانەوه یەكو بەو شێوه سەیری کرد.

شاسَ خُلُقُهُ: رەوشتی ناشیرین بوو.

شَوِسَ شَوَساً: ئازاو چاو نەترس بوو، درێژ بوو ٥ خۆی بەزلزانیو فیزی کرد ٥ (فهو أشوس وهي شوساء) ٥ (ك: شوس وأشاوِس).

شاوس الماءُ: ئاوەکه لەبەر کەمی یان لەبەر دووریی بینینی زەحمەت بوو.

تشاوسَ اليه: بەمانا (شاسَ)دێ ٥ خۆی وانیشان دا رێگای هەڵەکردووه.

شَوَّشَهُ: شتەکانی تێکەڵ کردنو شێواندنی، خراپی ریزکردن، دەگوترێ: (شَوَّشَ بينهم): بشێوی

خستە ناویانەوە ◦ یەکیەتی‌و تەبایی لێ تێك دان ئاژاوەو ئاشوبی لەناودا بەرپاکردن.

التشویش: تێکەڵ‌و پێکەڵ کردن ◦ دەڵێن: ئەم وشەیە وشەیەکی رەسەنی عەرەبی نیەو تازە داتاشراوە، وشە رەسەنەکە (التهویش)ەو لەمادەی (هَوش)ەیە.

تَشَوَّشَ علیه الأمر: ئیشەکەی لێ تێکەڵ‌و پێکەڵ بوو.

الشّاشُ: قوماشێکە لە لۆکە دروست دەکرێ تەنك‌و شاشە بۆ برین پێچان‌و شتی وا بەکاردەهێندرێ ◦ هەروا دەشکرێ بەمێزەرو لەسەر دەبەسترێ.

المُشَوَّش: شتی نارێك‌و پێك ◦ لەزاراوەی بەلاغیان دا (لف ونشر مُشَوَّش) بریتییە لە هێنانی وشەی کورت ئەمجار شی کردنەوەو درێژە پێدانیان بەشێوەی نا تەرتیب‌و پێچەوانەی تەرتیبی وشە کورتەکان.

شَاصَ شوصاً وشوصاناً: جوڵایەوەو پەلەکوتەی کرد، دەگوترێ: (شاص الجنين في بطن أمه): زارۆکە کە لەسکی دایکی دا جوڵایەوە.

شاصَ به العرق والمرض: نەخۆشی‌و شتی وا تلاو تلی پێ کرد حەجمینی لێ بڕی.

شاصَ فلان بفلان: فلانکەس دوزمانی بەفلان کرد.

شاصَ الشيءَ شَوْصاً: جولاندی‌و لەشوێنی خۆی لایبرد.

شاصَ أسنانَهُ بالسواك: ددانی بەفرشەو سیواك پاك کردنەوە.

شَوِصَتِ العينُ شَوْصاً: چاوی گەورە بوو پێڵوەکانی دایان پۆشین، یان پێڵوی چاوەکانی پتەپتیان بوو.

تَشَوَّصَ: جولایەوەو پەلە قاژەی بوو.

الأشْوَصُ: کەسێکە هەمیشە پێڵوی چاوەکانی پتە پتیانە، یان پێڵوی چاوی یەکناکەونەوەو چاوەکانی داناپۆشن ◦ (ك: شوص).

الشُّوْصُ: شێلان‌و دەست رێ خستن ◦ ئازاری ددان هێشان سك هێشان.

الشَّوْصاءُ: مێینەی (الأشوص) ◦ چاوێك بەشێوەی ئاسایی خۆی نەڕوانێ، بەڵکوو شێوە خێل بێ، یان لەقولینچکەوە بڕوانێ یان لەلای پێڵوی سەرەوە بڕوانێ.

الشَّوْصَةُ: سك هێشان بەهۆی باکردنەوە، یان برك‌و کوڵینج کردن.

الشُّوْصَةُ: بەمانا (الشَّوْصَةُ)دێ.

الشَّیّاصُ: رەوشتی ناشیرین‌و خراپ.

شاطَ الفرسُ وغيرُهُ شَوْطاً: ئەسپەکە بازی دا بۆ شوێنی مەبەست.

شَوَّطَ المُسافرُ: ڕێبوارەکە سەفەرەکەی درێژەی کێشا.

شَوَّطَ الفرسَ: دورەیەکی غار بەئەسپەکە کرد.

تَشَوَّطَ الفرسَ: ئەسپەکەی هەلینگ دا تاماندوی کرد.

الشَّوْطُ: ڕاکردن بەرەو مەبەست ٥ غاردان بەئەسپ بۆ گەیشتن بەمەبەست ٥ هەروەها ناوە بۆ بەشێکی هەموو کارو چتێ ٥ (ك: أشواط) ٥ مەسافەو شوێنێك لەنێوان دوو عەمود یان دوو نیشانە کە درێژی مەسافەکە بەئەندازەی گەیشتنی دەنگ بێ ٥ (ك: شِيَاط).

شاظ بە المرضُ شوظاً: نەخۆشییەکە حەجمینی لێ بڕی.

شاظَ الغَضَبُ: رقو کینەکە پەرەی سەند.

الشُّواظُ: بڵێسە ئاگری بێ دوکەڵ ٥ گڕەی گەرما ٥ لە قورئان دا هاتووە: ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ﴾.

شاعَ شوعاً: قژ ژاکاوو جەستە هەڵوەشاوو چڵکن بوو.

شَوِعَ الشَّعرُ شَوَعاً: توكو قژی بڵاوو ژاکاو بوون وەکوو چەقڵ ڕاست بوونەوە، دەشکوتری: (شَوِعَ رأسُهُ).

الشُّوعُ: درەختی بان یان بەرەکەی ٥ جاری وا دەبێ بەری درەختەکە ناوی درەختەکەی لێ دەنێن ٥ (ك: شياع).

شافَ شَوْفاً: بەسەری دا ڕاگەیی‌و سەیری کرد.

شافَ الشيءَ: شتەکەی مشتو ماڵ کردو ڕازاندیەوە.

أشافَ عليه: بەسەری دا ڕاگەیی‌و بۆی ڕوانی.

شَوْفَهُ: بەمانا (شافَهُ)دێ.

شَوَّفَ الجاريةَ: جاریەکەی ڕازاندەوە (چەتیوەکەی قۆزکرد).

شَيَّفَ الدواءَ: دەرمانەکەی کردە دەرمانی چاو ئێشە.

اشتاف اليه: بۆی ڕوانی‌و سەیری کرد.

اشتاف الفرسُ وغيره: ئەسپەکە ملی بەرز کردەوەو بۆ پێش خۆی ڕوانی.

اشتاف الشيءَ: چاوی خۆی خستە سەری‌و سەرنجی دایە.

تَشَوَّفَ الشيءُ: لەبەرزاییەوە دەرکەوت ٥ خۆی ڕازاندەوە.

تَشَوَّفَ لە واليە: بۆی ڕوانی‌و لێی گەڕاو چاوەڕوانی کرد.

تَشَوَّفَ أمراً: هەوڵی ئەنجامدانی کارەکەی دا حەزی لێ بوو ئەنجامی بدا.

الشَّوْفُ: ماڵماڵ؛ ئامێرێکە زەوی کێڵدراوی پێ تەخت دەکرێ، تەختە دارێکی پانە، پیاوێك دەچێتە سەری و دورەشە ولاخ یان دو هێسترو بارگیر رایدەکێشن.

الشُّوفان: روەکێکی ئالفییە، دەکرێتە ئالف بۆ ئاژەڵ.

الشَّیّافُ: دەرمانی چاوو شوێنی تر.

المُشَوَّفَةُ من النساء: ئەو ئافرەتەی خۆی بۆ بێگانە رادەنوێنێ و مەبەستی بێ خەڵك بیبینن.

شاقَ الیه شوقاً: حەزی لێ بوو، ئارەزوی لای ئەوی کرد.

شاقَ الشیءُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی وروژاند.

شاقَ الشیءَ الی آخر: شتەکەی بۆلای شتێکی تر کێش کرد، دەگوترێ: (شاق المِشْجَبَ ونحوه الی الحائط): عەلاگە پۆشاکەکەی بە دیوارەکەوە چەسپاند ٥ (شاق الطنب الی الوتد): لکی رەشماڵەکەی بەسینگەکەوە شەتەك داو بەستییەوە.

أشاقَ الشیءُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی توشی زەحمەت کرد.

أشاق فلان الشیءَ: فلانکەس شتەکەی بەلاوە زەحمەت بوو.

شَوَّقَ الیه: لای خۆشەویستکرد وایکرد شتەکە حەزی لێ بکرێ.

اشتاق الیه: یان (إشتاقه) حەزی لێ کرد.

تَشَوَّقَ الی الشیءِ: زۆری ئارەزۆ کرد حەزی لێ بوو ٥ خۆی وانیشان دا حەزی لەشتەکەیە.

الشائِقُ: بەمانا (المشتاق) دێ ٥ ئارەزۆمەند، ئەوشتەی وا لەئادەمیزاد بکا بەجوانیو رەنگینیەکەی شەیدای ببێ.

الشَّوْقُ: حەزو ئارەزو، مەیل کردنی نەفسە یان وەگری بونیەتی بەشتەکەوە ٥ (ك: أشواق).

الشَّیِّقُ: بەمانا (المشتاق) دێ.

شاکتهُ الشوکَةُ شوکاً: چقڵ لێی دا، چقڵی تێڕا چوو.

شاكَ فلان فلاناً: فلانکەس چقڵی لەفلانکەس رۆکرد، بەچقڵ لێی دا ٥ ئەزیەتی دا، دەگوترێ: (لا تشوكك مني شوكة): لەمنەوە هیچ زیانێکت پێ ناگا.

شاكَ الشجرُ وغیره شَوکاً: درەختەکە چقڵی دەرکرد یان چقڵی زۆر بون.

شاكَ الرجلُ: پیاوەکە شکۆمەندیو پیاوەتی دەرکەوت.

شاكَ ثدي الفتاة: مەمکی کچەکە سەریان هەڵدا، کچەکە بناغەی مەمکی دانا.

شاكَ فلان الشَّوكَ: فلانکەس کەوتە ناو چقڵو چاڵەوە.

شِيكَ الجَسَدُ: جەستەکە چقڵی تێدا ڕۆچوو، یان نوخاعی شەوکی توشی نەخۆشی بوو.

أشَاكَ الشجرُ: درەختەکە چقڵی دەرکرد.

أشاك فلاناً: چقڵی لەفلان دا.

شَوَّكَ الزرعُ: کشتو کاڵەکە سەری دەرهێنا.

شَوَّكَ الفرخُ: بێچوە باڵندەکە پەڕو پۆلی لێ ڕوا ◦ پەڕەکانی سەریان دەرهێنا.

شَوَّكَ الرأسُ: سەری توکی لێ هات، یان دوای تاشین مووەکانی سەری هاتنەوە.

شَوَّكَ شارِب الغلام أو عذاره: سمێڵی گەنجەکە زبر بوو، یان لاجانگی زبر بوون.

شَوَّكَ فلاناً بالشوك ونحوه: چقڵی لەفلانکەس ڕۆکرد، بەچقڵ لەفلانکەسی دا.

شَوَّكَ الحائطَ: چقڵی بەدەوری دیوارەکەدا رایەڵ کرد یان بەسەر دیوارەکەدا چقڵی رایەڵ کرد.

الشَّائِكُ: چقڵاوی ◦ کارێک کێشەو ناخۆشی لەسەر بێ، دەگوترێ: (أمر شائك أو موضوع شائك): قورسو گرانو زیان بەخشە، دەشگوترێ: (رجل شائك السّلاح): پیاوێکە پڕچەکو سیلاحە، یان تەلی دڕکاوی بەدەوری ماڵو جێگەوەیەتی.

الشَّوكُ: چقڵ کەلەدرەختو ڕوەك دێتە دەر ڕەقو سەرتیژە ◦ (ك: أشواك) ◦ دەگوترێ: (جاء بالشوك والشجر): ژمارەی زۆری هێنا.

الشَّوْكاءُ: (حُلّة شوكاء وبردة شوكاء): کەواو عەباو پاڵتۆیەکی زبرە هەموو بەتازەیی دێتە بەرچاو.

شَوْكَة العقرب: چزوی دوپشك ◦ هەروا وشەی (الشَّوْكة)بەمانا چەكو هێزو توانـاو زەبـرو زەنگ دێ ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتَـوَدُّونَ أَنَّ غَيْـرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَـكُمْ﴾ ◦ هەروا ناوە بۆ ئەو ئامێرەی جۆلاو تەونکار رایەڵو پۆی چنراوو تەنراوەکەی پێ سفتو لوس دەکا ◦ هەروا ناوە بۆ چەتاڵی میوەو گۆشت خواردن شتێکە وەکوو کەوچك سەرەکەی وەکوو شانە پەل پەلە ◦ سوراییەکە لەسەردەمو چاوو جەستە پەیدا دەبێ.

الشَّوْكي: هەرشتێك نیسبەت بدرێ بۆلای چقڵ ◦ (الحبل الشوكي او النخاع الشوكي): بەشێك لەکۆئەندامی دەماری کەلەناو بۆڕی فەقەراتو بربڕەی پشت دایە ◦ (التين الشوكي): ڕوەکێکی چقڵاوییە لەپێڕی (الشوكية)يە.

شالَ الشيءُ شولاً وشوَلاناً: شتەکە بەرز بۆوە.

شال الميزانُ: تایەکی تەرازووەکە سەری کرد، بەرز بۆوە، دەشگوترێ: (شال میزان فلان): لەخۆ هەڵنانەوەو شایی بەخۆبون دا فلان بالادەست بوو ◦ (شالت نعامة فلان): فلانکەس خێرا تورە بوو پاشان رقەکەی نیشتەوە ◦ (شالت نعامة القوم): یەکیەتیو تەبایی قەومەکە نەماو فەوتا.

شال الرجلُ يديه: پیاوەکە دەستی هەڵبڕی.

شالت الناقة بذنبها: حوشترەکە کلکی هەڵبڕی.

شاولَ الشيءَ: شتەکەی بەرز کردەوە.

شاول فلان قرنه: فلانکەس هاوشانەکەی خۆی تورەکرد، وای کرد دەماری بەرز ببنەوە رقی هەڵسێ.

شَوَّلَ الشائلُ: شلەمەنییەکە کەم بوو، دەگوترێ: (شَوَّلَ لبن الناقة): شیری حوشترەکە کەم بوو.

شَوَّلَت الدوابُّ: ئاژەڵەکان لەبرسان سکیان بەپشتیانەوە نووسا.

شَوَّلَ في المزادة: لەکوندەکەدا شتێکی کەمی ئاو هێشتەوە.

إنْشالَ: بەرز بۆوە، بۆ موطاوەعەی (شاله)دێ.

تشاولَ القوم عند القتال: خەڵکەکە بەرامبەر بەیەك چەکیان هەڵگرت ◦ هەرتاقمەو بەرامبەر بەیەك وەستان.

الشائِلُ: هەرشتێك بەرز بكرێتەوە ◦ حوشتری بەکەڵ کە کلکی بەرز دەکاتەوە بۆ حوشتری نێر ◦ (ك: شُوَّل وشَوَّال).

الشائِلة: مێینەی (الشائِل)، دەگوترێ: (فرس شائلة) ◦ هەروا بەحوشترێك دەگوترێ: دوای بێچو بون گوانی هەڵکشێنەوەو شیری کەم بێ ◦ (ك: شوائل).

الشّالُ: جۆرە پۆشاکێکە وەکوو دەسماڵی ئافرەت لەسەر شانەوە سنگو بەرۆکی پێ دادەپۆشرێ، یان دەکرێ بەمێزەرو گودرەو لەچکە ◦ (ك: شیلان) ◦ هەروا ناوە بۆ جۆرە ماسییەکی روباری نیل.

الشَّوْلُ: باقی ماندەی شیر لەبنکی گوانی ئاژەڵ دا ◦ باقی ماندەی ئاو لەبنکی جامو پەرداخ دا ◦ ئاوی کەم ◦ (ك: أشوال).

الشِّوَلُ: گورجو گۆڵو چوست چالاك لەئیشو کاری خۆی دا.

الشَّوْلَةُ: ئەو ئەندازە کلكو چزوەی کە دوپشك بەرزی دەکاتەوە ◦ فاریزەو کۆما کە لەنێوان رستەو وشەکان

دەنوسرێ بۆ رون کردنەوەی مەبەست ٥ هەروا مەنزڵو قۆناغێکە لەمەنزڵەکانی مانگ ٥ دوو ئەستێرەی بەرامبەر بەیەکن لە بورجی عەقرەب دا پێیان دەگوترێ: (حُمَةُ العقرب) چونکە بورجەکە هەمووی لەشێوەی دوپشك دایە.

الشَّوَّالُ: کەسێك بەرماوەی زۆر بێ ٥ هەروا ناوە بۆ یەکێك لەمانگەکانی عەرەبی کەبەدوا مانگی رەمەزان دا دێو پێی دەگوترێ شەشەلان ٥ (ك: شواویل وشواوِل).

الشَّوَّالَةُ: ئافرەتی فیتنەو دوو زمان ٥ باڵندەیەکە کەلەفڕین دا راست دەبێ کلکی دەجوڵێنێ ٥ هەروا وشەی (شَوّالة) عەلەمی جینسە بۆ دوپشك.

المِشْوَالُ: ئامێری بەرزکردنەوە ٥ (ك: مشاویل).

المِشوَلُ: ئامێری بەرزکردنەوە ٥ داسی بچوك ٥ (ك: مشاول).

المِشْوَلَةُ: بەمانا (المِشْوَلُ)دێ ٥ (ك: مشاول).

الشَّوْلَمُ: بڕوانە مادەی (شَلَمَ).

الشُّوْمُ: دارێکی رەقە بەکاردەهێندرێ بۆ دەسك لێ دروست کردنی ئامێرو شتی وا.

شَوَّنَ الغَلَّةَ: دانەوێڵەکەی تاقەت کرد، خەزنی کرد.

الشُّوْنَةُ: کۆڵێنەو کەندو عەمباری دانەوێڵە ٥ (ك: شُوَن) ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە کەشتیەکی شەڕ لەکۆن دا بەکارهێنراوە.

الشُّوَّان: ئەوکەسەی لێ پرسراوی کەندو عەمباری دانەوێڵەیە.

الشونیز: رەشکە؛ دانەوێڵەیەکە بۆ زۆر نەخۆشی دەرمانەو پێی دەگوترێ (حبة البركة).

شاهَ الشيءُ: شتەکە ناشیرین بوو.

شاهَ نفسُهُ الى كذا: نەفسی ئارەزوی ئەوەی کرد.

شاهت عینه: بەتیژی ووردیی بۆی ڕوانی.

شاهَ الإنسانَ: ئادەمیزادەکەی بەچاو هەنگاوت.

شَوِهَ الشيءُ شَوَهاً: شتەکە شێوا، ژاکا ٥ بەنرخ بوو بەرز بووە ٥ چاوی پیس کاری لێ کرد، یان توشی چاو ئێشەی توند بوو ٥ (فهو أشوه وهي شوهاء).

شَوَّهَهُ: ناشیرینی کرد.

تشوه لە والیە: چاوی تێ بڕی، زۆری سەیر کرد ٥ خۆی لێ نەناس کرد.

تَشَوَّهَ فلان شاةً: فلانکەس مەڕێکی نێچیر کرد.

الأشْوَهُ: ناشیرینو ئەکڵەوت ٥ خۆ

بـــەزلزانو لارو لەنجەكـــەر ◦ چـــاو پـیسو هــەنگێو بەچـاو، بـۆ مێینـە دەگـوترێ: (شـوهاء) هـەروا نـاوە بـۆ تاقانە لەمـەڕو بـزنو ئاسكو ڕەشە ولاخو كـــەرە كێـــوی ◦ (ك: شـــــاء وشِیاه).

الــشَّاهُ: پاشــاو مــەلیك ◦ هــەروا ئــەو شــاومەلیكەی لــەیاری شــەترنج دا بەكاری دەهێنن.

شــابَلُّوط: شــابەڕو جــۆرە درەختێــكە لەپێڕی داربەڕوو میصرییەكان پێی دەڵێن (أبو فَرْوَة).

شاهنــشاه: پاشــای پاشــایان، یــان شــای گەورە.

الـــشَّوْهَاءُ: ناشـــیرینو نەكڵـــەوەت ◦ ڕەزاگران.

الشُّوهَةُ: ناشیرین.

المَشَاهَةُ: زەوییەك مەڕو بزنی زۆر بێ.

شَوَى اللحمَ وغيرِه شَيّاً: گۆشتەكەی برژانـد بەئاگر.

شَوَى الماءَ: ئاوەكەی گەرم كرد.

شَـــوَى الـــشيءَ: لەشـــوێنی كاریگـــەری شتەكەی دا.

أشـــــوى القمـــــحَ: گوڵەگەنمەكــــەی هەڵبرووزانـد، وای لـێ كـرد بەكەڵـكی برژاندن بێ.

أشوى الـسَّعَفُ: لقـە دار خورماكە زەرد بوو بەرەو وشك بوون دەچێ.

أشـوَى فـلان: فلاّنكـەس شـتی سـوتاوو خراپی بۆ خۆی پەزمەندە كرد.

أشوى من الشيءَ: لەشـتەكە هەنـدێـكی هێشتەوە.

أشوَى فلاناً: بـرژاوی دەرخـواردی فـلاّن دا.

أشـــوَى الـــصَّيدَ وغـــيرَه: نێـــچیرەكەی نەهەنگاوت بۆی ڕاونەكرا.

شَوَّى فلانــاً: شـتی بـرژاوی دەرخـواردی فلاّنكەس دا.

اشتَوَى: بۆ موطاوعەی (شَوَّاهُ)دێ.

اشــتوى اللحــمَ: گۆشــتەكەی بــەبرژاوی هەڵگرت.

إشْتَوَى: بۆ موطاوعەی (شواه)دێ.

الــشَّوَى: قــەراخو تەنیــشتی جەســتە، دەگــوترێ: (فــرس عبــل الــشَّوى): ئەسپێــكی دەســتو پــەل قەوییــە ◦ سەرگەورەیە ◦ پێستی بەدەرەوەیە ◦ تاكەكـــــەی (شَـــــواةٌ) ◦ قورئـــــان دەفـەرموێ: ﴿كَلَّا إِنَّهَـا لَظَـى، نَزَّاعَـةً لِّلــشَّوَى﴾ ◦ بــاقی مانــدەی شــتو بـەرماوە ◦ كـاری ئاسـانو بـێ نەمودو كەمبایـەخ ◦ گوتویانـە (كـل شـيء شوی ماسلم دينك وعرضك): هەموو شتێـك ئاسانو كەم نمودە بەمەرجێ ئایینو ناموست پارێزراو بێ.

الشِّواءُ: برژاو.

الشِّواةُ: تاكى وشەى (الشَّوَى)یە.

الشُّوايَةُ: بەشێكى كەم لەزۆر، پارچەیەك لەشت ٥ پارچە گۆشتێك لەلاكە مەڕێك ٥ كوتە گۆشتێك لەحەیوانێكى سەر بڕوا.

الشِّوَايَة: پیشەى برژاندن، وەستاى كەبابو شتى وا.

الشَّوَّاءُ: گۆشت برژێنو شت برژێن.

الشَّوِيُّ: برژاو.

الشَّوَّايَةُ: ئامێرى برژاندن، تاوەو شتى لەو جۆرە كە گۆشتو شتى واى تێدا ببرژێندرێ.

الشُّوِيَّةُ: پارچەى برژاو كوتە گۆشتى برژاو ٥ باقى ماندەى شت، بەرماوەى شت.

الشُّوَيَّةُ: بەشى كەم لەزۆر.

المَشوى: شوێنى برژاندن ٥ (ك: مشاو).

شاءَهُ شيئاً: ویستى، ئیرادەى كرد.

شاءَه الى كذا: ناچارى كرد بۆ ئەو شتە.

شيَّأَهُ على الأمر: بەمانا (شاءَهُ)دێ.

تَشَيَّأَ فلان: فلانكەس رقەكەى نیشتەوە.

الشَّيْءُ: شت، هەبوو، هەرشتێك كەمەندكێشى خەیاڵ ببێو بتوانى هەواڵى لێ بدەى.

المَشِيئَة: ویستو ئیرادە.

المُشَيَّأ: ناچار كراو بۆ كار، بێگار پێكراو.

المُشَوَّهُ: جەستە نارێكو پێك بەزكماكى ٥ جەستە شێواو بە خۆرسك.

شابَ فلان شيباً وشَيْبَةً: فلانكەس سەرو ریشى سپى بوو، دەگوترێ: (شَابَ الشَّعْرُ وشَابَ الرأسُ) ٥ (فهو شائب وأشيب) ٥ بەزۆرى بۆ پیاو دەگوترێ: (أشْيَبُ) بۆ ژن (شَمْطاء)دەگوترێ، هەروا دەگوترێ: (شابت رؤوس الآكام وغيرها): سەرى كێوەكان بەفر دایپۆشین.

(كوێستانان خاڵخاڵ بەفرى ناچێتۆ
قیبلەم تۆراوە ئاشتى نابێتۆ).

أشابَ الرَّجلُ: پیاوەكە كوڕەكەى پیر بوو.

أشابَ الكِبَرُ أو الحزنُ او الخوفُ فلاناً: پیرى، غەمو خەفەت، ترسو بیم فلانكەسى پۆڵكاندو موى سپى بوو.

شَيَّبَهُ: بەمانا (أشابَهُ)دێ ٥ هەر لەم مانایەدایە كە (عبدالملك)ى كوڕى مەروان وتویەتى (شَيَّبَنِي اعتلاء المنابر): چوونە سەر مینبەرو وتار خوێندنەوە پیرى كردم.

الأشْيَبُ: پیرو كەنەفت، دەگوترێ: (جبل أشيب): كێوى سەر بەبەفر ٥ (يوم أشيب): رۆژێكى هەورو هەڵاواوىو

ساردو سەرما ٥ بۆ مێینە دەگوترێ:
(شيباء) ٥ (ك: شِيَبٌ).
الليلة الشَّيْبَاءُ: شەوی کۆتایی مانگ.
الشَّيْبُ: موی سپی، سپیایەتی موو.
المَشِيبُ: تەمەنی پیری.
الـشِّيتُ: جۆرێـکە لەقوماشـی تـەنكو شـاشو گوڵـگوڵاوی دروسـتكراو لـە لۆكە، بـەكوردی خۆمـان پێـی دەڵێن (چیت).
شاحَ في الأمر شيحاً: دڵسۆزیی لەكارەكەی دا نواند.
شاحَ على حاجته: بـۆ ئیشی خـۆی لێبڕاو، سووربوو لەسەر ئەنجامدانی.
أشاحَ المكانُ: زەوییەكە روەكی (شێح)ی رواند.
أشـاحَ وجْهَـهُ أو بوجهـه: روی خـۆی لـێ وەرگێڕاو نارازیبوونی خۆی دەرخستو بەهیچو پوچی لەقەڵەم دا.
الشائِحُ: پیاوی ئازاو چاونەترس، وریـاو ئاگادار.
الـــشِّيحُ: روەكێـــكی هەمـــەجۆری دەشـــتەكییەو بۆنێـــكی خۆشـــی كەســكونی هەیــە، ئــاژەڵ حــەزی لـێیەتیو دەیخوا ٥ (ك: شيحان).
شـاخ الإنـسانُ شـيخاً وشـيوخة وشـيخوخة: ئادەمیزادە كە پیربوو كەوتە ساڵەوە.
شـاخ النَّبـاتُ: روەكەكە ئـاوەوەی وشـكو كەندەڵ بوو.

شَيَّخَ: بەمانا (شاخ)دێ.
شـيَّخ فلانـاً: بەوشـەی شـێخ بـانگی فلانكەسی كرد.
شَيَّخَ عليـه: رەخنـەی لـێ گـرت، نـاوی زڕانـدو ئابڕوی برد.
تَشَيَّخَ: خـۆی بـەپیرو پەككەوتـە نیـشان دا.
الـشُّيَّاخ: ئەوكەسـەی زوو پیریـی لـێ دیـاریی دەدا، پێگەیـشتنو كـامڵ بوونی ئاسایی نەبێ.
الشَّيَاخة: پلەو پایەی شێخو ریش سپی عەشـیرەت، سـنووری فەڵـەمڕەویو دەست رۆیشتنی سەرەك هۆز.
الشَّيْخُ: پیرەمێرد، بـەزۆریی لەتەمەنی پەنجا ساڵییەوە پیریی دەست پێدەكا ٥ پلـەو پایەیەكـە دەدرێ بەكەسێـك لـــەناو هـــۆزو دەفـــەردا رۆڵێـــكی كاریگەریی هەبێو خاوەنی رەوشتو ئاكاری پەسند بێو خزمـەتی گـەلو هـۆزی بكـا، خەڵـكەكەش پابەنـدی فەرمانو ئامۆژگارییەكانی بن.
شـيخ البلـد: كوێخـای گونـد، ریـش سـپی شارو دەفەر.
شادَ البناءَ شيداً: باڵەخانەكەی گەچكاریی كرد، بۆیـەی كـرد، لـەبغی كـرد، بـەرزی كــردەوە، هـــەڵی چـــنی ٥ قورئـــان دەفەرموێ: ﴿وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ﴾.

أشادَ البناءَ: باڵەخانەکەی بەرزکردەوە.

أشادَ بالشيئ: بەدەنگی بەرز وەسپی شتەکەی داو پێی دا هەڵگوتو لێ رازیبوونی خۆی دەربڕی ٥ ئاماژەی بۆکرد.

أشادَ عليه: ناوی زڕاند، بەخراپ باسی کرد.

شَيَّدَهُ: بەمانا (شَادَهُ)دێ، بیناکەی قایمو قۆڵ دروست کرد.

الشِّيدُ: هەرشتێك دیواری خانووی پێ لەیغو گەچکاریی‌و بۆیەبکرێ.

الشِّيْرَجُ: زەیتی کونجی.

شَيَّزَ البُردَ أو الثوب ونحوه: قوماشەکەی بەهێڵی سور خاڵخاڵ کرد.

الشِّيزُ: دارێکی رەشی پتەوە، شانەو کاسەو قاپو قاچاغی لێ دروست دەکرێ، وادەبێ خودی شانەو کاسەو شتەکانی تری کەلەو دارە دروست دەکرێن پێیان دەگوترێ (شیز).

أشاشت النخلة: دارخورماکە بەرەکەی هەڵ نەپێچاو دەنکی ناوەوەی خورماکانیان رەق نەبوو بوونە خورما وشکەڵو بەکەڵکی خواردن نەهاتن.

الشِّيشُ: دار خورمایەکە دەنکەکانی هەڵ نەپێچێ، یان بەرەکەی گزو لاوازبێ کەوشك ببێتەوە ببنە خورما وشکەڵ ٥ جۆرێکە لەیاری ریازە شمشێری کولو نەبڕی تێدابەکار دەهێندرێ بۆ پەراوەپێکردنو فێربوونی شەڕە شمشێر ٥ ناوە بۆ خودی ئەو شمشێرەی کولو نەبڕەو یارییەکەی پێ دەکرێ ٥ هەروەها ناوە بۆ شوشەی پەنجەرە، خودی پەنجەرەکە بەشێوەیەکی فەننی لەجیاتی پەردە کونکونی چوار گۆشەیان پاقلاوەیی تێدابێ کەسێبەر لەژوورەکە بکاو نەهێڵێ هەتاو لەناوەوە بداو هەواش بەرێتە ژوور.

الشِّيشَاءُ: خورمایەك کاڵو کرچو بیزۆك بێ.

الشِيشَةُ: نێرگەلە کە بە کاربێ بۆ کێشانی توتن ٥ یان ناوە بۆ خودی شوشەی نێرگەلەکە.

أشاصت النخلةُ: دارخورماکە خورمای بیزۆکی بەرهەم هێنا، بەهۆی تەلقیح نەکردنەوە یان بەهۆی خراپ بەخێو کردن.

شَايَصَ مُشايَصَةً وشِياصاً: شەڕەنگێزو بەد ڕەوشت بوو.

شَايَصَ فلاناً: قیزی لەفلان کرد ترۆی کرد.

شَيَّصَت النخلةُ: دارخورما بەری بیزۆکو وشکەڵی بەرهەم هێنا.

شَيَّصَ فلان الناسَ: فلآنكەس ئەزيەتى خەڵكى دا.
الـشِّيصُ: خورمـاى بيـژۆكو وشـكەڵ بـەهۆى بـاش تـەلقيح نـەكردنو خراپ بەخێوكردنەوە.
الشِّيصَاءُ: دەق بەمانا (الشِّيشاء)دێ.
شاطَ شَيْطاً وشياطَةً: خەريك بوو بسوتێ، هەنديـكى يـان هـەمووى نزيـك بـوو گربگرێ، دەگـوترێ: (شـاط الطعـام): خۆراكەكە هەنديكى سوتا.
شاطَتِ القِدرُ ونحوها: مەنجەڵەكە هەندێ لەوخواردنـەى تێـدا لـێ نـرا بـوو بەبنكيەوە نووسا، گەمرەى كرد.
شاطَ فـلان: فلآنكـەس فـەوتا، تێـدا چـوو، خوێنى بەفيرۆ رۆيى، دەگوترێ: (شـاط دم القتيل): خـوێنى كوژراوەكـە بـەفيرۆ چوو.
أشـاطَ الـشيئَ: شـتەكەى والـێ كـرد بـسوتێ، خواردنەكـەى والـێ كـرد بسوتێ.
أشاطَ فلاناً: فلآنكەسى بەهيلاك برد.
أشاطَ دَمَ الذبيحة: خوێنى كوشتييەكەى رژاند.
أشاطَ الحاكمُ دَمَ القتيـل: دادوەر خـوێنى كوژراوەكەى بەفيرۆ دا.
أشـاطَ اللحـمَ علـى القـوم: گۆشـتـەكەى پارچـــە پارچـــە كـــردو بەســـەر خەڵكەكەدا دابەشى كرد.
شَيَّـــطَ الـــشيئَ: شـــتەكەى والـــێ كـــرد هەنديكى يان هەمووى بسوتێ.
شَيَّـطَ الجلدَ: پێستەكەى هەڵپروزانـد چـى تـوكو گەنـدەموى پێـوە بـوو هـەمووى هەڵكروزاند.
شَيَّـطَ اللحمُ: گۆشتەكەى بەئاگر راداشـتو چاك نەيبرژاند.
اشتاطَ عليه: زۆر رقى هەڵسا.
تشيَّطَ: سوتا، هەڵپروزا.
تشيَّـطَ دم الرجل: خوێنى پياوەكە لەرِقا دەكولاّ، دەشكوترێ: (تَشَيَّـطَ به دمُهُ): خوێنى گەرم بوو، رقى هەڵسا.
استَشاطَ: بەمانا (إشتاط)دێ.
اسـتَشاطَ الحمـامُ: كۆترەكـە بەچوسـتو چالاكى هەڵفرى.
استَشاطَ في الحرب: لەشەرِدا گورجو گۆڵ بوو جانفيدايى نواند.
اسـتَـشاطَ في الـضّحكِ: زۆر پێـكەنىو خەريك بوو هەناسەى لێ ببرِێ.
الـشِّياط: بۆسـۆ، بـۆنى سـوتاوى پـەرِۆو لۆكەو شتى وا.
تَشَيْطَنَ: بروانە مادەى (شطن).
الشيطان: بروانە مادەى (شَطن).
تَـشَيْظَمَ عليـه بـالكلام: خێـرا قـسەى لەگەڵ كردو توند بوو.
الشَّيْظَمُ: شێر ٥ درێژ ٥ روگوشاد ٥ (ك:

شياظم وشياظمة).

شاعَ الشيءُ شيوعاً وشيعاناً ومشاعاً: شتەکە بلاو بووەوە دەرکەوت.

شاع بالشيء: شتەکەی بلاو کردەوە.

شاع الدارُ: خانوەکە هاوبەش بوو جیا نەکرابۆوە ٥ دەگوترێ: (اشترى داره على الشيوع): خانوی تێکەڵو ئیفراز نەکراوی کڕی.

شاعَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد ٥ لەدوعا کردن دا دەگوترێ: (شاعَكَ الخَيرُ) خێرو خۆشی داتپۆشێ.

أشاعَ الشيءَ وبه: شتەکەی بلاو کردەوە دەری خست.

أشاع الدار ونحوها: خانوەکەی والێ کرد تێکەڵ بێو بەشەکانی لێك جیانەکرێتەوە ئیفراز نەکرابێ.

أشاع بالقوم: بانگی خەڵکەکەی کردو هاواری لێ کردن، لێیان تورە بوو.

أشاع الله القوم بالسلام: پەروەردگار ئەمنو ئاسایشی بەسەر ئەو قەومەدا رژاند گشتگیری کرد بۆیان.

شايَعَهُ مشايعة وشياعاً: شوێنی کەوت، پشتگیری کردو هاوڕاو هاوبیری بوو.

شَيَّعَ: بەمانا (شاعَ)دێ.

شَيَّعَ فلان: فلانکەس بوو بە شوێنکەوتەی خەڵکی تر ٥ بوو بە شیعە مەزهەب.

شَيَّعَ الزامِرُ: زوڕنا ژەنەکە فوی بەزوڕناکەدا کردو لێی دا.

شَيَّعَتْ فلاناً نفسه: فلانکەس نەفسی تەمی خواردو بوو.

شَيَّعَ النارَ في الحطب: ئاگری خستە ناو دارەکانەوەو بلاوی کردەوەو خۆشی کرد.

شَيَّعَ الغَضَبَ فلاناً: رق هەڵسانو تورەیی فلانکەسی کەمبایەخو بێ نمود کرد.

شَيَّعَ فلاناً: لەگەڵ فلانکەس چووە دەرو بەرێی کرد، خودا حافیزی لێ کرد ٥ ویستی بیگەیەنێتەوە شوێنی خۆی، دەشگوترێ: (شَيَّعَ الجنازة): تەرمی مردوەکەی بەرێ کرد، لەگەڵی رۆیشت بۆ سەر گۆڕستانو بەخاکی سپارد.

اشتاعا في كذا: لەوشتەدا هاوبەش بوون.

تَشَايَعَ الأمرُ: کارەکە بلاو بۆوە.

تشايَعَ القومُ: هەندێ لەخەڵکەکە پشتگیری هەندێکیانیان کرد، یان بوونە چەند گروپو تاقمێك.

تَشَيَّعَ في الشيء: لەحەزو ئارەزوەکانی خۆی دا سەری تێداچوو.

تَشَيَّعَ الغَضَبُ فلاناً: رق هەڵسانو

تورەیی فلانکەسی سوكو سەلیم کرد، لەپێش چاوی خەڵك ڕێزی دابەزی.

الإشاعة: بڵاو بوونەوەی هەواڵی بێ بنەما.

الشائع: بڵاوە بوو.

الشائعة: هەواڵی بڵاوە بوونی بێ بنەما ◊ (ك: شوائع).

الشَّاعُ: بەمانا (الشائع)دێ.

الشِّيَاعُ: بانگدان، بانگ لێ کردن ◊ ئامێری دەنگ گەورە کردن.

الشَّيْعُ: هاوشێوەو هاوشانو نزیك لەشێوەی ئەو، دەگوترێ: (آتيك غداً أو شيعه) یان دەگوترێ: (ثمنه شيع عشرين درهماً): نرخەکەی نزیکی بیست دیرهەمە.

الشَّيْعُ: کەسێك ژنانی بێو زۆر تێکەڵی پێڕی ئافرەتان بێ، دەگوترێ: (هو شيع نساء).

الشَّيْعَةُ: جۆرە درەختێکە لەبالای ئادەمیزاد کورت ترەو پەڵەکانی گرێو گوڵیان زۆرەو گوڵەکەی لەگوڵی یاسەمین بچوکترە، ڕەنگی گوڵەکەی سورێکی تۆخەو بۆنی زۆر خۆشە پۆشاکی پێ پاك دەکرێتەوە ◊ هەنگوینی ئەم جۆرە گوڵە زۆر بەتامەو هەنگ هەلالەی لێ وەردەگرێ.

الشِّيعَةُ: فیرقەو کۆمەڵ، پێڕو تاقم ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا﴾ شوێنکەوتەو یارمەتیدەر ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ﴾ ◊ هەروا دەگوترێ: (هم من شيعة فلان) ◊ شیعە جەماوەرێکی زۆری موسوڵمانانو ڕێزو خۆشەویستییان بۆ عەلی کوڕی ئەبو طالبو وەچەو نەوەکانی هەیەو پێیان وایە هەر کەسێك لەنەژادی عەلی بێ ئەو شیاوە بۆ خەلیفایەتی موسوڵمانان ◊ (ك: شيع وأشيع).

الشِّيعي: تاکی (الشيعة)یە ◊ بەیەکێك دەگوترێ لەپێڕی ئیمامی عەلی بێ.

الشَّيِّعُ: هاوبەش لەشتی موشاع دا ◊ (ك: شُيَعَاء).

الشيوعية: مەزهەبو بیرو بۆچونێکە داوادەکەن خاوەنداریێتی مڵكو سامان هەموانی بێ مڵکدارییەتی تایبەتی نەمێنێو هەموو کەس بەئەندازەی توانای خۆی ئیش بکاو بەگوێرەی پێویستی شت وەربگرێ.

الشيوعي: کەسێك نیسبەت بدرێ بۆ شوسیالیسی.

المَشَاعُ: هەمە جۆرو هەموانیو بەرەلا بۆ هەموو کەس.

المَشَاعُ: بلاوە بوو، ملکی هاوبەشو جیانەکراوە.

المِشْيَاعُ: بۆ زیادە ڕەوی لەمانای بلاو کردنەوەو دەرخستنی شت دا هاتووە.

المِشيَعَةُ: تورەکە، سندوقێکی بچوك یان جانتایەکی بچوکە ئافرەت هەندێ پێداویستی خۆی تێدا هەڵدەگرێ ٥ (ك: مشايع).

المُشَيَّعُ: کەسێك زۆر لایەنگرو شوێنکەوتووی هەبن ٥ ئازاو بەجەرگو دلێرو دڵ قایم.

الشِّيقُ: کەلەبەری نێوان دوو بەرد ٥ ڕێگای تەنگەبەر.

الشيك: چەکێکی فەرمی پارەوەگرتنە کابرای خاوەن پارە کەلەبانك داینـاوە فەرمان دەکا بەبانکەکە برێك لەپارەکەی بدەن بەفلان.

شَالَهُ وبه شيلاً ومشالاً: بەرزی کردەوە.

الشَّيَّالُ: ئەسپێکە باوکی ڕەسەن بێو دایکی نارەسەن.

الشِّيالة: پیشەی شت بەرزکردنەوەو لابردن ٥ کرێی بەرز کردنەوەو لابردن.

الشَّيَّالُ: حەماڵ ٥ کۆڵ هەڵگر.

الشَّيَّالَة: ئامێری شت بەرزکردنەوە ٥ کرێن.

المِشْيَالُ: کەسێك جەستەی نارێكو پێك بێ ٥ ناقۆلابێ.

الشِّلْمُ: بڕوانە (شَلَمَ).

شام فلان شيماً: فلانکەس خاڵ لەسەر پێستی دەرکەوت.

شامَ السحاب والبرق: تەماشای هەورو بروسکەکەی کرد ئاخۆ لە کوێ باران دەبارێنێ.

شام مخايل الشيئ: بەوردی ڕوانی بۆ شوێنی گوماناوی شتەکە.

شامَ الشيئَ: شتەکەی ئامادەکردو مەزندەی کرد.

شَيمَ شَيْماً: خاڵ لەسەر جەستەی دەرکەوت ٥ خاڵ بەجەستەیەوە بوو ٥ زۆری خاڵ پێوە بوو، موحەممەدی ماملێ دەڵێ:

دەبارێ هەی دەبارێ دەبارێو کرێوەی دەکـــا
لەسەر سینگی کەژاڵێ خاڵو بانگی خاڵ دەکا

(فهو أشيم وهي شيماء).

شَيَّمَ يديه في رأس فلان أو ثوبه: بەهەردوو دەستی سەری فلانی گرت یان یەخەی گرت شەڕی لەگەڵ کرد.

تَشَيَّمَ الشيئَ غيره: شتەکە بەناو غەیری خۆی دا بلاو بۆوە، دەگوتری: (تَشَيَّمَ الحريق القصب): ئاگر بەناو پەرێزو

پوشو پەڵاشەکەدا بڵاو بۆوە ◊ (تَشَيَّمَ الـــشَّيْبُ الرجـــلَ): پـــیری بـــەناو جەستەی فلان دا بڵاو بۆوە.

تَشَيَّمَ فلان أباه: فلانکەس سەری لەبابی خۆی دا لەئەخلاق‌و رەوشت دا.

الشَّامَةُ: خاڵ؛ نیشانەیەکە لەجەستەدا رەنگـی جودایــە لــەرەنگی پێـستی، هــەتا خاڵەکــە رەش تربــێ جــوانترە، دەگوترێ: (کــأنهم شــامة في النــاس): ئەوانە ئاشکراو دیارن لەناوکەسانی تــردا ◊ (شــامة القمــر): ئەوتــەڵخی‌و رەشــییەیە لــەرووی دا دەبینــدرێ ◊ (ك: شام).

الشِّيَمُ: زەوییەك لەبەر رەقی‌و تونـدی هەڵکەندنی زەحمەت بێ.

المَشِيمَةُ: ئـەو پـەردە دەرەکییەیـە کـە زارۆك لەمنداڵدانی دایکی دا تێیدایە لەگـەڵ لـەدایکبوونی دێتـە دەرەوە ◊ (ك: مشايم).

شَانَهُ شَيْناً: ناشیرینی کرد، رەخنەی لـێ گرت.

الشَّيْنُ: عەیبو ناشـیرینی، پێـچەوانەی جوانییە.

المشاين: عەیبو ناشیرینی جۆراو جۆر.

الشَّايِي: چا؛ رووەکێکە بەزۆری لەوڵاتی ســـیلان‌و وڵاتـــانی تـــری ئاســـیا دەروێندرێ گەڵاکەی وشك دەکرێ‌و دەکوڵێنـــدرێ‌و شـــەکری تێـــکەڵ دەکرێ‌و دەخورێتەوە.

بەیارمەتی خوا بەرگی دووەم تەواو بوو
بەرگی سێهەم بە پیتی (ص) دەست پێدەکات